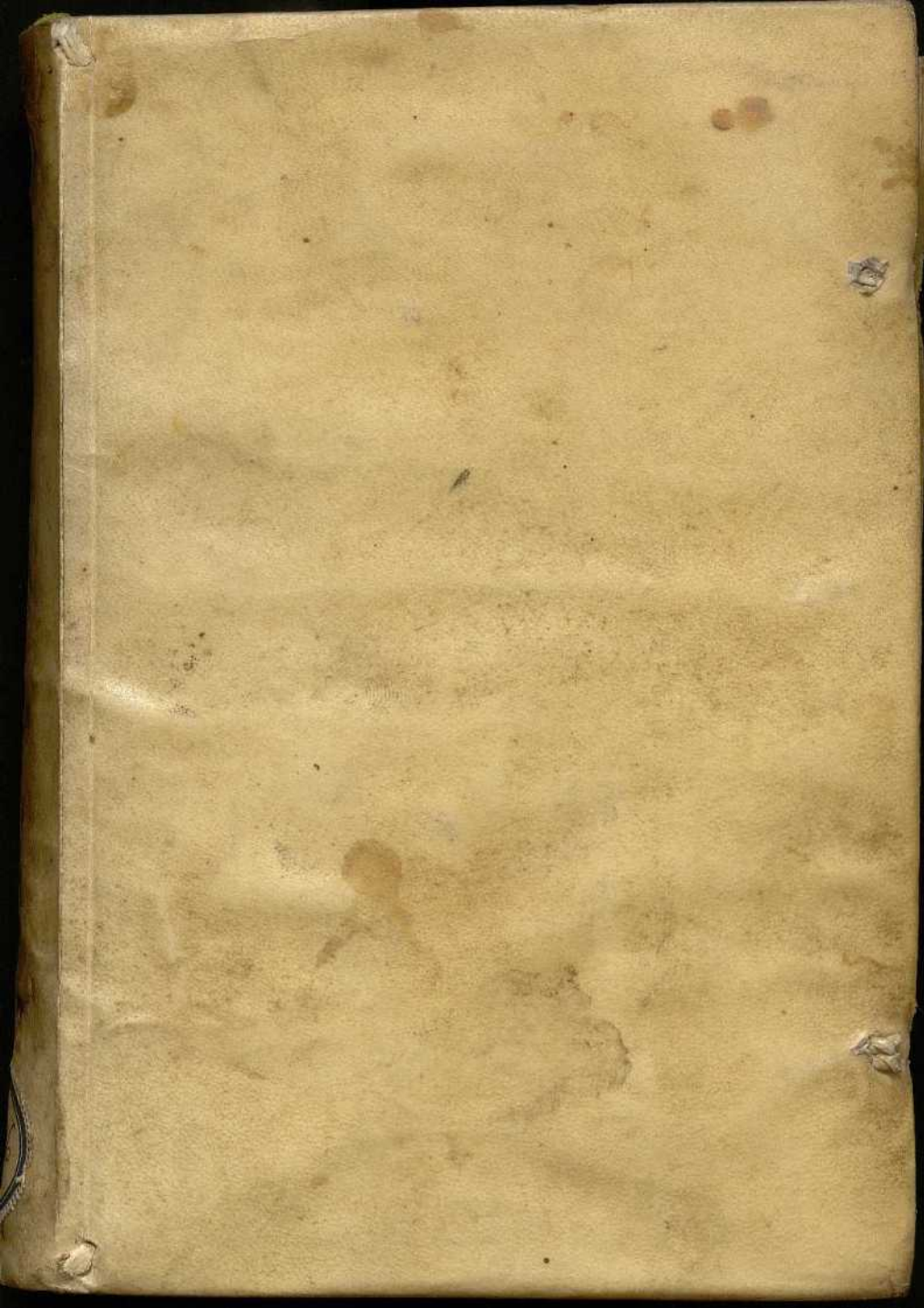

Handwritten text in a cursive script, oriented vertically. The text is difficult to read due to fading and bleed-through from the reverse side of the page. It appears to contain several lines of text, possibly including a name and a date or location.

No A
1 - 316

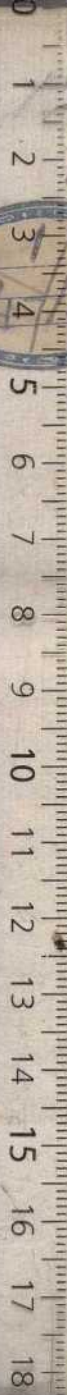
316

Arit utionis, vt
num. 15.

Y que tam
Perlado renun
en fauor de tel
por la cefsi on y
que fon los term
eundem Sanch. in

Et quid qui
s delatis

17. 17-5-24

A
316

rit utionis, vt c
num. 15.

Y que tam
Perlado renun
en fauor de tel
por la celsi on y
que son los term
eundem Sanch. in

Et quid qui
s delatis

17 oct - 6 - 24

30. R.

Del Cat. dela Comp. de Hist de Soanada P.E.
13. 1539

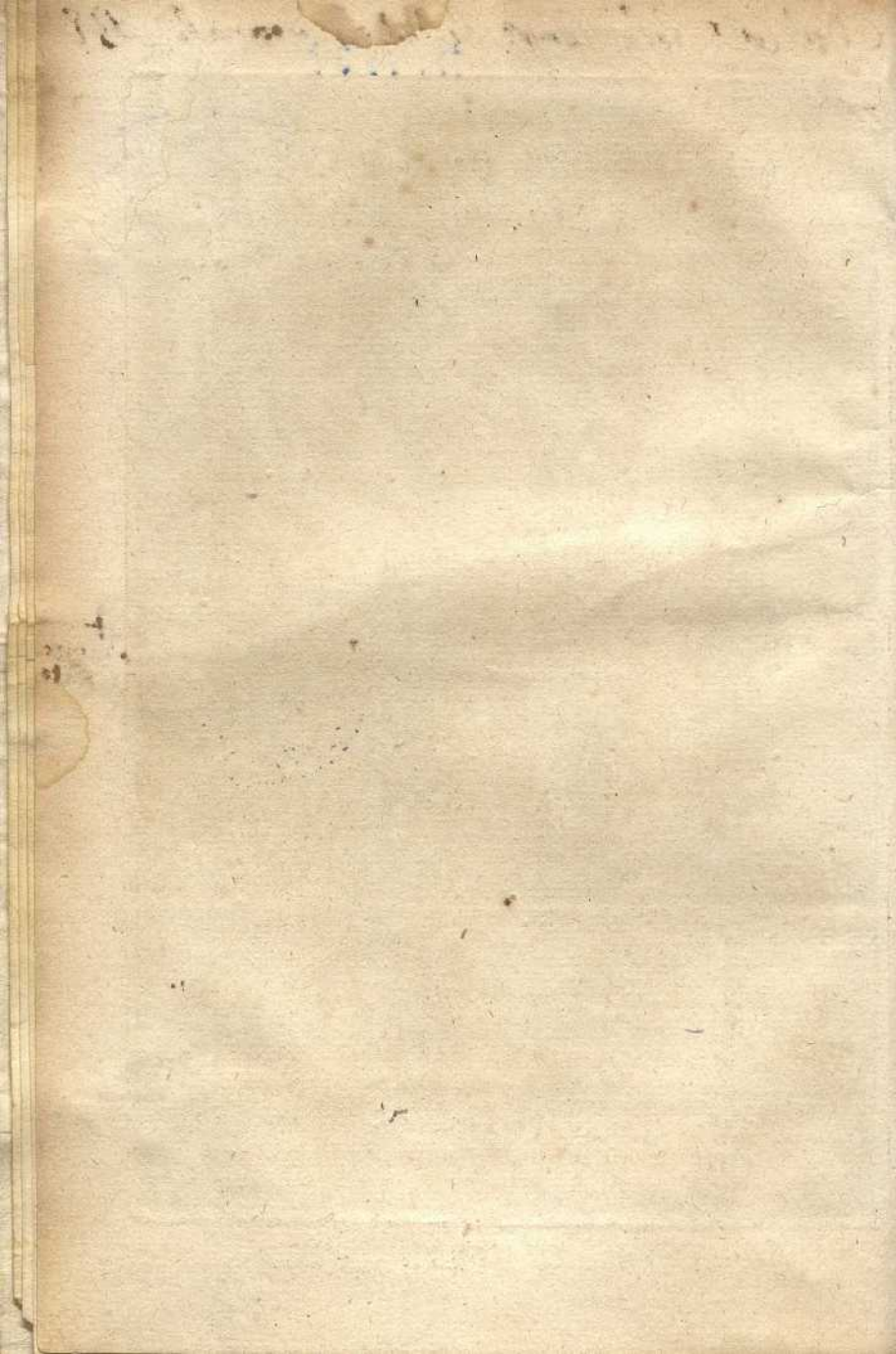

+
Aucton
dignato

LUGDVNI BATAVOR.
Apud Franciscum Hackium. Anno 1647.

UNIVERSITARIA
DE

ILLVSTRIBVS, NOBILISSIMIS,
& Magnificis Viris,

Celeberrimæ Academiæ Lugduno-Batavæ

CVRATORIBVS,

- D. AMELIO BOVCKHORST, Domini de VV. UNIVERSITARIA
NUM, ex Ordine Equeſtri Hollandiæ, in conſeſſu Præpotentium
D. D. Ordinum Fed. Belgii Aſſeſſori, Rhenandiæ præpoſito,
Aggerumque ſummo Præfecto, &c.
- D. GERHARDO SCAEP, Equiti, Reipubl. Amſtel. Con-
ſuli digniſſimo.
- D. CORNELIO à BEVEREN, Equiti, Strevelshoeckii, &c.
Toparchæ, nomine Hollandiæ in conſeſſu D. D. Ordinum Fed.
Belgii Delegato, & Comitatus Hollandiæ in Auſtrali parte Qua-
ſtori Generali.

Florentiſſima Reipublica LVGDVNO-BATAVÆ

CONSULIBVS,

- D. ADRIANO à STAVEREN.
D. IOHANNI à GROENENDIÏCK.
D. IOHANNI VANDER MAERSCH.
D. MAVRITIO VANDER AÏ.

Ampliſſimo & Conſultiſſimo Viro,

- D. IOHANNI à VVEVELICHOVEN, Iuriſconſulto,
Reip. Lugdunenſis Syndico meritiſſimo, Nobiliſſimis Academiæ
Curatoribus à Secretis.

SVLPICÌ SEVERI OPERA OMNIA

D. C. Q.

GEORGIVS HORNIVS. Auct. Dyratiz

Uemadmodum nulla in terris auguſtior
gens, quam Dei populus fuit; ita res ejus,
Græcis ferè Latinisq; intactæ literis, majo-
rem ab ipſa antiquitate, & ſcribentium inopia,

E P I S T O L A

venerationem majestatemque capiunt. Ut id jam præteream, quod non alia in cœlum euntibus via patet, quam quæ Sacris Scripturis notatur; quicquid uspiam exemplo illustre, factum memorabile, hinc rectissime petas. Nam & mundi Origines pandunt, & veteres illos Heroas, quales, natura haud paululum quam nunc est, integriore, fuerunt, & ut miremur talium virtutes, & ut imitemur, sanctissima commemoratione proponunt. Rerum publicarum vero initia, motus, incrementa, conversiones, denique funestos exitus, tanta accuratione persequuntur, ut omnibus aliis, qui ex professo talia tractant, palmam sine controversia præripiant. Ac profecto Abraham non sine summa virtutum admiratione, legi potest. Qui, maximus haud dubie vir, numen suum, longa desitudine quasi ignoratum (adeo cuncta religio defecerat) secutus, quam exul regionem, vagis & plerumque precariis sedibus, tenuerat, innumera posteritate sua tandem implevit. Quæ illa dies fuit, quam religiosa posteris, cum Sancta gens, Ægypto triumphata, excessit? Non ulla celebrior migratio, sive tanti populi numerum spectes, sive prodigia, & quadraginta annorum in desertis Arabia, plusquam divinos errores. Quid, quod maria fugientibus cesserunt, & flumina, cum aliis excipere debitos sibi dominos honoribus non possent, alveos suos destituerunt? Jam collapsa moenia, & immotus, ad gentilium internecionem, medio cœlo Sol, omnem fidem superarent, nisi dubitare summum esset, & numini contumeliosum nefas.

Ad

D E D I C A T O R I A.

Ad tot miracula, quis ambigat tota regione ab impiis trepidatum? Exhausti cæde, & in fugam terra marique magnis terroribus acti, eam non nisi Africa, qua in Occidentem Atlantico mari ambitur, terminarunt. Vacuas injustis cultoribus terras, Hebræi avito jure occuparunt. His initiis nova surrexit Respublica, cui nullam conferre queas. Tanta ejus sub initia Majestas, tanta Pietas fuit. Donec extinctis, qui tot miraculorum testes parsque fuerant, sequior posteritas, & cœli immemor, successit. Hinc dubius & anceps status; ac, ut in secundis solet, vitia gliscere, Deum, cujus beneficia hætenus senserant, provocare. Quis miretur nunc Syris, modo omnium pejoribus Chananæis, aliquando Midianitis & Arabibus, prædæ maximam gentem fuisse? Adeo nihil in perniciem Reipublicæ validius, quam numinis contemptus est.

Hæc quasi adolescentia. Sequitur mascula ætas eademque mox in languorem, senium, mortem, declinans. Regem gens petit, stolido, quantum vix dici potest, consilio. Nam nec alii in Oriente Reges, quam sub quibus libertas nulla est; & talem ferox ipsorum poscebat animus, cui domando, non sanctissimæ leges, non veneranda Pontificum authoritas, sufficiebant. Ac initia quidem satis feliciter successisse videbantur. Nam & capacissimus Saulis animus, initio virtutibus suis, inter hostes invidos ut plurimum & infestos, molem imperii implere: & postquam degener exosusque numini, esse desiit, David, omnium Imperatorum gloriam, unus complectebatur. Vir, incertum belli

pacif-

E P I S T O L A

pacisque artibus, an pietate major. Qui exercita in
 agro prima juventute, postea in montibus & fera-
 rum lustris, fugam suam, metus ac spes regni, diu
 exul, circumtraxit. Non eum Idumæus, non Palæ-
 stinus & Syrus, non Ammonita sustinuit. Bella
 non ambitione, qui mos sæculo nostro, sed pro
 vindicanda numinis majestate, & implendis Vatum
 promissis, suscepta. Domi quies; & exorti sub Absa-
 lomo & Seba intestini motus, contusis authoribus,
 mox subsedere. De Salomone quid dicam? Cujus,
 quantam mortalitas capit, immensa sapientia, to-
 tum Orientem adeo implevit, ut sacrum os ejus
 videre, oracula audire, inter vota sua maximi
 Reges numerarint. Felix, nisi, quæ Regum con-
 ditio est, hominem se inter tot prospera oblitus,
 Deum gravibus peccatis irritasset. Hinc omnia in
 pejus ruere, ac scisso semel in adversas factiones re-
 gno, sisti imminens jam & urgens fatum, ultra non
 potuit. Nam Jeroboam, vir rebus novandis natus,
 acer, subdolanus, dum onera publica malignè causa-
 tur, facile majorem tumentis populi partem, ad se,
 libertatis obtentu, pertraxit. Et auxit malum sto-
 lida & improvida Rehabeami juventus. Qui rudis
 adhuc regnandi, quos aliqua remissione demereri
 potuisset, asperitate accendit, & implacabiles fecit.
 Ab eo tempore nihil in regno, nihil in religione,
 sacrum inviolatumque mansit. Civilia ut plurimum
 bella, mutux clades, & quæ noxio Chananæorum
 sanguine toties maduerat terra, suorum cadave-
 ribus constrata multoties, non absque horrore &
 numinis indignatione, videbatur.

D E D I C A T O R I A .

Ac ne unicum hoc malum esset, sacra quoque omnia subversa sunt. Quippe sceleris author Jero-boam, ut æterno dissidio, una nuper gens & tot connexa vinculis, se jungeretur, numen abjurare, & Ægyptiorum simulacra, vitulos suos, constituere cœpit. Nec impia audacia, & quam omnis loquitur posteritas, nulla laudat, successu caruit. Ita alienatis semel, ea sacrorum diversitate animis, non vatum increpationes, non cladum varietas, non ulla vis, errantes lapsosque, in viam reduxit. Donec decurso impietatis spatio, præda exteris fierent, in eas terras aucti, ubi hodieque vel ignorantur, vel frustra quæruntur. Nec diu post, cum dira Judæorum scelera patientiam cœli fatigassent, post vanas Senacheribi minas, Babylonii Reges, & omnibus major Nabuchodonosor, hanc quoq; partem, septuagenario exilio damnatam, in suas terras avererunt. Unde reduces, ex patriis cineribus, parvam initio, mox validam exstruxere Rempublicam, quæ Pontificum quieto aliquandiu, Religione potius quam Majestate, imperio, sub exteris regibus gubernata, impotentiam Antiochi Epiphanis ultra ferre non potuit. Qui non sacra, non profana, homo immanis, integra intemerataque linquens, cum passim gens in gloriosa martyria, vel infamem defectionem rueret, Hasmonæos extremi periculi vindices expertus est. A quibus, fractis sæpius copiis, furorem sistere, & de summa certare coactus, non tam virtute Judæorum, quam numinis vindicta, tot suorum clades, quot expeditiones numeravit. Eadem posteros ejus fortuna exercuit; & post Judæ

E P I S T O L A

Maccabæi Jonathanisque immortalem pro patria militiam, Simon, primus gentem suam Macedonum jugo liberavit. Ita in confiniis potentissimorum Syriæ & Ægypti Regum positi, utrorumque conatus, præclaris virtutibus, liberi immunisque, sustinuerunt. Mox, quos Principes hæcenus habuerant, gliscente fastu adulationeq;, Regum gravi titulo horrebant. Illi solita aliis ex eo ordine ausi, cæde & libidine cuncta implere. Tum factiones, quasi pro Religione, in populo; inquietis plerisque ac efferus animus, & quæ certissima ruentis imperii signa sunt, fratrum cognatorumque cruentæ contentiones. Quas dum ulcisci potius, quam componere student, via in Judæam Magno Pompejo, proximam debellanti Syriam, aperta: nec captis impetu Hierosolymis, Romanam servitutem, indigna omni libertate gens, abnuere potuit.

Sic circumactis magni populi fati, natus ille est, quem cœlo demissum iri, ut mortalitatem nostram expiaret, antiqua carmina cecinerant. A quo tempore, novum toto orbe imperium, quovis illustrius, succrescere cœpit. Cui ut locus esset, excisa funditus Romanis armis Judæa, damnatique perpetuis erroribus illi, quorum scelera in Christum, odia in Evangelium, nullis amplius terrarum spatiis, coërceri poterant. Interea magnis incrementis aucto Christianismo, cum nullus fere orbis angulus esset, quo se non illa doctrina, impetu quodam, & admirabili successu, penetrasset, metuens sibi malus genius, omnium Regum & gentium furorem, quicquid immane & atrox, concitavit. Aggesta

DEDICATORIA.

gesta crimina, quorum vel nomen horrescerent Christiani. Quicquid ullibi cœlo terrave injuriarum mortalibus, ob sua scelera, vel impiorum dolo, illatum, Christianis imputabatur. Horum sanguine Romana incendia, clades populorum, expiatæ. Quam vero Sulpicius noster in illis populi Christiani vexationibus exultat? Et jure debuit. Adeo Martyrum passiones, omnem veterum constantiam, ac pene humanam fidem, magnitudine sua, superant. Hæc certamina nostra sunt, hæc victoriæ, dum in usum nocturni luminis sancta corpora uruntur: aut ferarum tergis contestæ, laniatu canum intereunt. Præclara Scriptoris nostri vox: *Nunquam majore triumpho vicimus, quam cum decem annorum stragibus vinci non potuimus.*

Post illas tempestates, cum omnis sanctissimo cruore orbis adhuc ruberet, pacem CONSTANTINVS dat & libertatem. Qui primus Imperatorum, excisa gentilium superstitione, rem longe pulcherrimam perfecit, ut Christi fides toto orbe excelsissime floreret. Sed pacem ab hostibus, intestina mala exceperunt. Quæ quanto occultiora sunt, eo magis noxia, cum *scelestissimus mortalium Constantius omnia persecutionis mala ita temperaret, ut excluderet & in peccatis veniam, & in confessione Martyrium*, sicut Hilarius loquitur. Nihil Arii hæresi nocentius & intricatius fuit, cum de unica lis videretur literula, à qua tamen humani generis salus pendet. Adeo in sacra Christi fide nihil minus est & omittendum. Hinc calamitates plusquam Diocletianæ, cum Eusebius Nicomediensis,

E P I S T O L A

homo veteratoriè nequam, apud Imperatorem, obnoxium & prohibere non ausum, omnia posset. Nam Valentis & Ursacii artes, quibus Christianum orbem Arianismo, utcunque reluctanter gementemque, intricarunt, ex Sulpicio nostro, incomparabili in his scribendis authore, notiores sunt, quam ut jam repeti debeant. Unica tanti mali, in Nicæna Synodo, cura fuit. Sed postquam immedicabile vulnus sacro illo ense semel recisum erat, partes sinceræ non debuerunt Seleuciæ, Arimini, Buteris, & alibi, secari. Quod unum ex maximis Constantii peccatis fuit. Et actum proculdubio de fide, nisi magnus ille Athanasius, cum paucis aliis, infracto animo, ruinæ huic se objecisset. Quo viro nihil unquam excelsius Ecclesia vidit. Adeo securus sui, in causa Dei, omnium calumniarum, quæ atrocissimæ, victor, lætus alacerque perrexit. Minas, equuleos, exilia, infirmorum terriculamenta, solus hic, non tam spreuit, quam magnanimus neglexit. Fiduciam causa dabat. Quis pro **JESU CHRISTO**, quem æternæ divinitatis throno dejectum factiosi ibant, periclitari nollet? Sanguinem non dubitamus pro patria, pro amicis, fundere: & Deus noster minori nobis pretio sit? Ita invictus Athanasius, per medios enses, per quicquid durum & asperum, ad æternam pro fide ac Ecclesia gloriam, triumphata Arianorum malignitate, pergit. Utcunque totus orbis Arianæ perfidiæ concedat, Athanasius velut alter Elias, nunc in speluncis & deserto latet, nunc percussores suos, exigua cymba vectus, lepida, sed vera profes-

D E D I C A T O R I A.

professione, vir magnus, non fallit, sed avertit.

Hæc Sulpicius posteritati mandavit. Vir & à seculi fastu, quod crebræ ejus reprehensiones arguunt, alienissimus, & sincere Christianus, ut Magnus Salmasius de eo loquitur. Tantus author, Commentariis maximorum virorum, nostra cura, illustratus, non alios sibi patronos, quam vos, NOBIL. & AMP. V. quærebat. Multa id non tam suadere quam exigere visa sunt. In urbe vestra natus, ut se vobis civem sistit: ita patrocinium vestrum, & favorem, in tanta seculi invidia, implorat. Literis qui erecto animo sunt, omnes favent: nemo non Sacris Historiis. Vos vero jam à multis annis, omnis eruditionis statores & liberalissimi Mœcenates estis. Quid de Academia dicam, cujus curam geritis? Qua florentiorem orbis non videt. Unæ in Græcia Athenæ. Una non in Batavis tantum, sed toto Belgio, ac Europa omni, Leida est. Præter loci, ad literas nati, amœnitatem, quæ unquam Academia tantos viros & olim habuit, & jam habet; ac quantum nobis & de vestra pollicemur cura, cœlique favore, habebit impostertum? Nihil famæ dandum: sed nec quæ orbis agnoscit, maligne deprimenda sunt. Habetis quibus fascès submitunt quicunq; alibi eminere videntur. Quos vel æternitate temporum, & vestro solo conditos Leida habet, vel superstites etiamnum (& diu sint) colit ac miratur. Nec illos nominare memoria recens & Annales sinunt; & hos vox publica, ac ille quotidianus conspectus, extollit. Quanta hæc seculi nostri felicitas, dum & aliæ urbes, famam Academiae vestræ, magnifico

EPIST. DEDICATORIA.

gnifico apparatu ambiunt? Musæ invidia carent. Ambire summa decorum, possidere divinum est. Nec vobis NOB. & AMPL. V. relictum aliud est, nisi ut cum Scipione, modestiam & perpetuitatem adhibeatis. Adeo vestris auspiciis, Musarum Respublica in urbe vestra, invidendum fastigium, non jam attingit, sed tenet. Illæ vobis, dignum virtutibus literatis præmium, famæ æternitatem, gratissima apud posteros memoria, rependent. Illæ curam vestram, qua innocentissimas & sanctissimas prosequi non desistitis, toti orbi commendabunt. Ut quam latè se Academia vestra, in mentibus hominum, & admiratione populorum extendit; ibi nomini vestro gloria superstes, atque immortalitas parata sit.

PRÆ-

P R Æ F A T I O

Ad

L E C T O R E M.

EN, tibi, Lector, *Sulpicium Severum*. In quo illustrando quantum operæ & laboris positum sit, non aliunde rectius cognosces, quam si editionem hanc cum aliis, quæ hæcenus prodierunt, comparare velis. Illud prima cura fuit, textum ipsum quam maxime emendatum exhibere. Alterum erat, non tam *Notas breves*, quam pleniorum *Commentarium*, bono tuo, adjungere. In textu, *Victorem* ferè *Giselinum* sequimur, qui post *Lazium*, collatis quamplurimis *MSS.* totum opus adeo emendavit, ut nihil omiserit quod medicabile erat. *Conjecturas* aliquot suas textui inserere non ausus, in *Notis* locum habere voluit. Quod & nos exemplum secuti, desperata aliquot loca relinquere maluimus, quam incerta, etiã si vera, substituere. Iam *Commentarius*, maximorum plerumq; virorum verbis confectus est. Nemini quicquam subtractum. Singulos loquentes vides, & nomina sua profitentes. Cur enim aliter in tanta eruditorum copia fiat? Innumera nunc demum prodeunt, sive ex aliorum eruta, cum delectu, *Commentariis*, sive à *Doctis*, quorum *Batavia* abundat, ore scriptove, ad præsens institutum, suppeditata. Quos inter merito suo primum locum occupant, ma-

AD LECTOREM.

gna illa orbis lumina, SALMASIVS, VOSSIVS, GOLIVS, BOXHORNIVS, & alii quorum nomina passim videbis, & in Sulpicium merita. Non raro nostra quoque intexere, non tam ambivimus, quam coacti sumus. Ita operæ urgebant: nec semper spacium dabatur, oracula magnatum consulendi. Si quid porro videatur addi potuisse, cogitandum est, intra cæpti operis terminos subsistendum fuisse. Hæc etiam causa cur breviores in opusculis fuerimus. Quæ, ut recte ab aliis dictum, pro instituto illorum temporum, non tam eruditionis, quam ardoris & pietatis Christianæ, veteris illius & excitatæ, sive potius credulæ nimis & portentosæ, monumenta sunt. Et tamen Commentaria in Historiam, ut vides, in aliquam, pro ratione opusculi, molem excreverunt. Sed desino, tibi que Lector, pulcherrimi & purissimi Scriptoris nostri amorem commendo, simulque, ut crescentibus studiis nostris, quæ, cælo adspirante, ad Dei gloriam & utilitatem tuam cuncta dirigemus, favere pergas, rogo.

V I T A
S V L P I C I S E V E R I,

CL. GERHARDO IOHANNÈ VOSSIO

Auct. res. dignato

Authore.

Hieronymi, ac Rufini æqualis fuit SEVERVS SVLPICIVS Nitiobrix: ubi *Sulpicius* esse cognomen, clarè ait Gennadius, & id nomen postponit Gregorius Turonensis lib. I. de Miraculis S. Martini cap. I. & lib. X. Hist. Franc. cap. XXXI. Obstare interim videtur, quod *Sulpicium Severum* se vocet in inscriptione Epistolæ ad Aurelium Diaconum, item ad Bassulam Socrum, Sed sæpe prænomen postponi comprobatur Franciscus Sylvius Progymnasmatum Centuria II. cap. XLI. De patria cognoscimus partim ex Dialogo I. cap. XX. ubi se Aquitanum agnoscit, atque idem Gennadio proditum: partim ex lib. II. Histor. Sacræ, ubi Phæbadium suum vocat Episcopum: eum vero Aginni (quod in Nitiobrigibus) Episcopum fuisse clarè ait Hieronymus in Scriptoribus Ecclesiasticis. Male vero Carolus Sigonius, Petrus Galesinius, & Victor Giselinus, Sulpitium hunc cum Sulpitio, Episcopo Bituricense, confundunt: ut rectè notatum Josepho Scaligero in Prolegom. libr. de Emendatione Temporum, item Baronio ad an. CCCCXXI. & P. Fabro in opusculis postumis, Schediasmate de Dionysio Areopagita; ubi Severum hunc ait fuisse Monachum Primuliacensem. Sanè nunc vixit Primuliaci, nunc Elufone, ut cognoscere est Paulini Epist. VI, XI, XII. Sed & Tolosæ habitasse videmus ex Epistola ejus ad Socrum Bassulam. Sed Monachum fuisse non lego apud veteres, verum Presbyterum, de quo nobis auctor Gennadius. Qui Episcopum fuisse ajunt, falli plane existimandi. *Vir fuit doctrinâ, & sapientiâ pollens*, ut eum Augustinus vocat Epist. CCV. *Vir genere & literis nobilis* dicitur à Gennadio, & Honorio.

Vir

VITA SVLPICII SEVERI.

Vir summus appellatur ab Idacio, penè initio Chronici. Inter alia duos composuit libros de sacra Historia; quos à mundi initio exorsus, perduxit usque ad consulatum Stiliconis, & Aureliani: hoc est, annum quadringentesimum. Scripsit & vitam B. Martini, quo familiariter usus fuit: uti & B. Paullino; qui quanti Severum fecerit, satis laudes lulentæ in ejus Epistolis ostendunt. Adhæc tres ejus Epistolæ exstant: una est adversus æmulos B. Martini: altera agit de obitu & apparitione ejus: tertia refert quomodo B. Martinus ex hac vita mortali transierit ad immortalem. Item exstant Dialogi tres, quorum primus narrat virtutes & miracula Monachorum Orientalium; duo posteriores exponunt virtutes B. Martini, libro primo præteritas. Pro Sulpicii libellis de B. Martino Apologiam scripsit Guibertus Martinus, Abbas Gemblacensis, qui MS^{us} exstat Gemblaci, & Lovanii ad S. Martinum. In Dialogis, quibus Posthumianus, & Gallus loquuntur, sequitur Sulpicius errorem millenariorum: ut & monet Hieronymus in Ezech. cap. xxxvi. Unde apud Gelasium quoque legas in Concil. Rom. lxx. Episcop. *Opuscula Posthumiani, & Galli, ap. ryppha.* Dictione utitur terfa, & eleganti, adeo ut *Ecclesiasticorum purissimus scriptor* vocetur à Josepho Scaligero opere de Emendat. Temp. Sallustii imprimis æmulus est. Unde *Christianum Sallustium* vocat Barthius Adversar. lib. xlix. cap. iv. Et alia quædam de Severo suppeditabunt Gennadius, ac Honorius, in scriptoribus Ecclesiasticis, Ado in Chronicis, item Baronius Tom. v. Annal. ad ann. ccccxxxi. In eo tamen à Baronio dissentio, quod Gennadium parum cautè vocat Severi æqualem: cum Gennadius post Severum floruerit annis plus minus lxx. Nam dicavit librum suum de fide, (ut ipse ait) Gelasio Papæ, qui demum Episcopus Romanus factus est anno ccccxcii. Valdè autem Sulpicii Sanctimoniam commendat, quod in Romano martyrologio ejus memoria celebretur ad iv. Kal. Februarias.

AUTHORUM
ALIQUOT TESTIMONIA,

Qui
SULPICI SEVERI
meminerunt.

Hiero. in Comment. Ezec. 36.

ET nuper Severus noster in Dialogo cui Gallo nomen im-
posuit.

Paulinus Epist. 1. ad Sulp. Severum.

Tu, frater dilectissime, ad Dominum miraculo majore con-
versus es, quia atate florentior, laudibus abundantior, oneri-
bus patrimonii levior, substantia facultatum non egentior & in
ipso adhuc mundi theatro, id est fori celebritate diversans, &
facundi nominis palmam tenens, repentino impetu discussisti ser-
vile peccati jugum, & lethalia carnis & sanguinis vincula ru-
pisti. Neque te divitiæ de matrimonio familia consularis ad-
gesta: neque post conjugium peccandi licentia & caelebs juven-
tus ab angusto salutis introitu & arduo itinere virtutis in mollem
illam & spaciosam multorum viam revocare potuerunt. **ITEM:**
Christum secutus nec minoris domesticis opibus ingenii facultatis
Laudem ab hominibus non accipiens, & inanis gloriæ sublimiter ne-
gligens, piscatorum prædicationes Tullianis omnibus & tuis litte-
ris prætulisti.

**

Idem

Idem Epistola v. ad eundem.

Neque sat habeas occasionibus cunctis revivere, nisi & pueros tuos mittas: nec solum de famulis, sed & de filiis sanctis, quorum benedicta in Domino prole letaris, eligas tabellarios, quorum oculis nos videas & ore contingas, speciosi nobis pedes illorum tanquam euangelizantium bona. Nunciant enim nobis & afferunt ea, quae ad pacem sunt de te, cum praeserunt opera Domini, quae aut operaris in verbo Dei, aut scribis in spiritu verbi.

Idem Epistola eadem.

Te vero victa lege membrorum & exteriore corrupto puram consperionem parare & sine fermento azymum Christo confici, eloquia tua tam facunda quam casta testantur. Neque enim tibi donatum fuisse enarrare Martinum, nisi dignum os tuum sacris laudibus mundo corde fecisses. Benedictus igitur tu DOMINO, qui tanti sacerdotis & manifestissimi confessoris historiam tam digno sermone, quam iusto affectu percensuisti: beatus & ille pro meritis, qui dignum fide & vita sua meruit historicum, qui & ad divinam gloriam suis meritis, & ad humanam memoriam tuis litteris consecratur.

Gennadius in Catalogo virorum illustrium.

Severus Presbyter, cognomento Sulpicius, Aquitanica Provincia, vir genere & litteris nobilis, & paupertatis atque humilitatis amore conspicuus: charus etiam sanctorum virorum Martini Turonensis Episcopi, & Paulini Nolani, scripsit non contemnenda opuscula. Nam Epistolas ad amorem Dei & contemptum mundi exhortatorias scripsit sorori suae multas, quae & notae sunt. Scripsit & ad supradictum Nolanum duas, & ad alios alias. Sed quia in aliquibus etiam familiaris necessitas inserta est, non digeruntur. Composuit & Chronica. Scripsit & ad multorum profectum vitam B. Martini Monachi & Episcopi signis & prodigiis & virtutibus illustris viri, & Collationem Posthumiani

miani & Galli, se mediante & iudice, de conversatione Monachorum Orientalium & ipsius Martini, habitam in specie dialogi, duabus incisionibus comprehendit: in quarum priore refert suo tempore apud Alexandrinam Synodum Episcoporum decretum, Originem & cautius à sapientibus pro bono legendum, & à minus capacibus pro malo repudiandum. Hic in senectute sua à Pelagianis deceptus, & agnoscens loquacitatis culpam, silentium usque ad mortem tenuit, ut peccatum, quod loquendo contraxerat, tacendo penitus emendaret.

Guibertus Abbas Gemblacensis.

Sulpicius Severus, ut patet ex gestis, quæ in Monasterio Maiori positus legi, recepto intra cœli secreta B. Martino, cellam patris per quinquennium, hereditate videl. paterna obtinuit, quem, quamvis admodum renitentem, Bituricensis clerus inde extrahens, Archiepiscopum sibi sublimavit. Quod autem à Pelagianis seductus in aliquo à regula orthodoxæ fidei exorbitaverit, nusquam omnino, nisi in solo Gennadio legi, qui nescio utrum hoc alicubi & ipse legerit, an ex sola fama, quæ facta infectaque loquitur, didicerit. Illud tamen fideliter credo, hunc ejus errorem gloriam sanctitatis ejus non obscurasse; cum autor idem, qui refert, deceptum testetur & correctum.

Ex Epistola cccv. S. Augustini de laudibus S. Hieronymi.

Quod ut iterum clarius veritatis lumen pateat, pluribus testibus, quam uno, censui quid suprascriptus noster Severus, vir doctrina, & sapientia pollens cum tribus aliis in ipso die, & hora obitus Hieronymi in Turronensi civitate viderit, meæ addere visioni: de quo mihi quidem solummodo ipsemet pridie ad me veniens fuit testis.

Gregorius Turonensis.

Hunc Severum citat Historiarum libro primo, capite septimo.

Victor Gifelinus Medicus Brugensis

Collegit vitam hujus Sulpicii, quam Plantinus vulgavit, in qua sacram hanc historiam, vel si Chronicon appellare quis malit, his verbis commendat:

Quo opusculo, non sane magno, aliud an ullo unquam seculo Reipubl. Christianæ utilius ac præstabilius editum sit, iis, quorum illud est iudicium, iudicandum relinquo. De elegantia vero præstare ausim & affirmare me posse confido, nulli idem omnium scriptorum Ecclesiasticorum quicquam concedere; alia vero omnia, quæ in eodem genere versantur, tanto intervallo omnimodis superare, ut ne sint quidem ad hoc comparanda. Magnum est quod dico & fortasse plurimis incredibile. Sed ejusmodi tamen, quod non tam dicenti mihi, quam testificanti pro me veritati creditum iri confidam, si quibus operæpretium erit Orosium, Florum, Eutropium, aliosque epitomatum autores cum hoc nostro omnibus partibus contendere. Eam vero palmam sola, ut mihi videtur, C. Sallustii, rerum Romanarum auctoris florentissimi, imitatione consecutus est. In quo cum multa virtutis locum obtinere videret, quæ tamen sub imitationem vix caderent, abruptum dico sermonis genus, quod audientem lectorem transvolat, nec, dum repetatur, expectat: sive, ut loquitur Seneca, amputat sententias, & verba ante expectatum cadentia; eas virtutes, utpote Sallustio suas, integras reliquit: à verbis item antiquis ex Catonis, ut volebat Augustus, Originibus excerptis, consulto se abstinuit. At concinnam illam breviter, lectissimis ac significantibus verbis temperatam, suo instituto cum primis accommodatam, tanta arte expressit, ut propemodum quis dicat non imitatum eum, sed æmulatum. Neque enim satis habuit eodem, quo ille, modo orationem ducere, secare, circumscribere, colligare, ac denique à re una ad aliam transire; nisi & principis iisdem libros suos ordiretur, ita tamen, ut quæ ille, teste Fabio, nihil voluit ad historiam pertinere, hic paullo propius ad rem accommodavit. Quæ omnia in sacra saltem historia præclare elucere, vel primo oculorum injectu facile quis animadvertit. Confecta est enim, ut dixi, in primo ætatis flore, cum flagrans eloquentiæ studium severa Tu-
ronensis

ronensis contubernii disciplina nondum restinxisset. Ejus operis semel tantum meminit Paullinus Epist. 1 x . qua, rogatus si quas de regnorum sive annorum non congruente calculo hiantis historie causas observasset; se respondet eadem de re Rufinum consuluisse, & si quid opis attulerit, facturum certiozem.

Sigonius Comment. in librum primum
Hist. Sacræ.

B. Severus Sulpicius, Bituricensis Episcopus, homo ut sanctus, sic disertus imprimis & eruditus.

Idem.

Hortor omnes qui se aut sacris aut profanis studiis dederunt adolescentes, ut Severum hunc eo animo legant, ut plurimum se non tam in prudentiæ, quam in religionis & innocentia studio profecturos esse confidant. addo etiam Latina eloquentiæ, quam ille tanta industria coluit, ut Sallustianam dictionem nobis magna ex parte expresserit.

Scaliger in Prolegomenis ad libros de
emend. temporum.

Sulpicium Severum nemo hæctenus Aquitanum fuisse dubitavit: sed patria ignoratur, cum tamen ipse Nitiobrigem sese manifesto prodat, cum Servationem Tungrorum, Phæbadium autem suum Episcopum fuisse scribit. Phæbadius autem erat Nitiobrigum Episcopus. Iste Sulpitius Ecclesiasticorum purissimus scriptor, post transitum Martini, recepit sese Elufonem, quo tempore ad eum scribebat Paulinus.

Idem paullo post.

Mei Nitiobriges pro Sulpicio Supplicium dicunt, quomodo & Bituriges suum illum vocant, quem eundem cum hoc faciunt perperam, cum inter transitum Martini, cujus noster Sulpitius discipulus fuit, & ordinationem Sulpicii Episcopi Bituricensis sub Guntchramno rege, intercedant plus minus anni centum nonaginta.

INDEX CAPITVM PRÆCIPVORVM QVÆ
in Sacra Historia Sulpicii continentur.

LIBRO PRIMO.

1.	R afatio Authoris.	1	40. Afa Rex Iudæ.	<i>ibid.</i>
2.	Adam.	6	41. Nadab Rex Israël.	204
3.	Noë.	13	42. Baafa Rex Israël.	<i>ibid.</i>
4.	Abraham.	23	43. Ela Rex Israël.	205
5.	Isaac.	38	44. Amri Rex Israël.	<i>ibid.</i>
6.	Iacob.	41	45. Iofaphat Rex Iudæ.	207
7.	Iofeph.	49	46. Achab Rex Israël.	<i>ibid.</i>
8.	Moyfes Dux Israëlitarum.	63	47. Helias Propheta.	209
9.	Historia Iob.	66	48. Ochozias Rex Israël.	217
10.	Pafchæ institutio.	70	49. Ioram Rex Israël.	<i>ibid.</i>
11.	Reip. institutio.	85	50. Ioram Rex Iudæ.	<i>ibid.</i>
12.	Leges Dei.	86	51. Ochozias Rex Iudæ.	218
13.	Tabernaculum & Arca.	102	52. Helizeus Propheta.	219
14.	Sacrificia, Fefti dies & Sacerdotes.	104	53. Ichu Rex Israël.	221
15.	Narratio expeditionis.	105	54. Athalia Regina Iudæ.	<i>ibid.</i>
16.	Iofue Dux Israëlitarum.	115	55. Ioas Rex Iudæ.	222
17.	Resp. ad Iudices translata.	122	56. Ioachas Rex Israël.	224
18.	Gorhoniel Iudex.	123	57. Ioas Rex Israël, & Amafias Rex Iuda.	<i>ibid.</i>
19.	Adon Iudex.	124	58. Ioram, five Hieroboam, Rex Israël.	
20.	Semigar Iudex.	<i>ibid.</i>	2 2 5	
21.	Barac, & Debora Iudices.	125	59. Zacharias Rex Israël.	226
22.	Gedeon Iudex.	127	60. Ozias Rex Iudæ.	227
23.	Abimelec Iudex.	133	61. Ioathas Rex Iudæ.	229
24.	Thola Iudex.	135	62. Ninivitarum poenitentia.	<i>ibid.</i>
25.	Iair Iudex.	<i>ibid.</i>	63. Sella Rex Israël.	233
26.	Iephta Iudex.	136	64. Manchem Rex Israël.	<i>ibid.</i>
27.	Efebon Iudex.	138	65. Phaceia Rex Israël.	<i>ibid.</i>
28.	Allon Iudex.	<i>ibid.</i>	66. Phacee Rex Israël.	234
29.	Abdon Iudex.	<i>ibid.</i>	67. Ofce Rex Israël.	<i>ibid.</i>
30.	Samfon Iudex.	139	68. Translatio Israël in Affyriam.	<i>ibid.</i>
31.	Heli Pontifex, Iudex.	149	69. Achaz Rex Iudæ.	238
32.	Samuel Iudex.	157	70. Ezechias Rex Iudæ.	<i>ibid.</i>
33.	Resp. ad Reges translata, Saul Rex.		71. Manaffes Rex Iudæ.	246
	160		72. Amon Rex Iudæ.	247
34.	David Rex contra Isbaal Regem.		73. Iofias Rex Iudæ.	<i>ibid.</i>
	176		74. Ioachaz Rex Iudæ.	251
35.	David Rex folus.	181	75. Eliacim, five Ioacim, Rex Iudæ: Nabucdonofor Rex Babilonia.	252
36.	Salomon Rex.	191	76. Ioachim, five Iechonias, Rex Iudæ.	
37.	Divifio Regni Israëlitar. in Iudam & Israël. Roboam Rex Iudæ.	198	2 5 5	
38.	Hieroboam Rex Israël.	200	77. Sedecias Rex Iudæ.	257
39.	Abia Rex Iudæ.	202		

LIBRO SECVNDO.

1.	C aptivitas Iudæorum in Babilonia annorum LXX.	261	4. Somnium Nabucdonoforis de Regnis futuris expositum à Daniele.	264
2.	Daniel Regi Nabucdonoforicharus.	262	5. Ezechielis Prophetia.	273
3.	Iudicium Sufannæ per Danielem.	264	6. Reliquiæ Iudæorum in Iudæa difperfa.	274

7. Statua aurea Nabucodonosoris Regis à Daniele neglecta.	275	38. Demetrius Soter Rex Syriæ.	347
8. Nabucodonosoris infania, & sanitas.	278	39. Ionathas Princeps Iudæor. Pontif.	349
9. Evilmerodac Rex Babylonior.	280	40. Alexander Rex Syriæ.	350
10. Balthasar Rex Babyloniorum.	281	41. Demetrius Nicator Rex Syriæ.	351
11. Darius Rex Medorum, & Babyloniorum.	283	42. Simon Princeps Iudæor. & Pont.	356
12. Daniel Leonibus objectus à Rege Dario.	286	43. Ioannes Hyrcanus Pontif. & Princeps Iudæorum.	<i>ibid.</i>
13. Visiones Danielis de regnis futuris, Christo, & Antichristo.	287	44. Aristobulus Rex primus Iudæor.	357
14. Cyrus Rex Persarum, Medorum, & Babyloniorum.	288	45. Alexander Ianneus Rex Iudæor.	<i>ib.</i>
15. Idolum Beli deletum à Daniele Babylone.	289	46. Salome Alexandra Regina Iudæorum.	358
16. Re edificatio templi impedita.	291	47. Hyrcanus Rex Iudæorum.	359
17. Cambyses Rex Persarum.	294	48. Aristobulus I I. Rex Iudæor.	<i>ibid.</i>
18. Darius Hydaspis F. Rex Persarum.	296	49. Herodes Rex Iudæorum.	362
19. Xerxes Rex Persarum.	297	50. Iesus Christus Dei F. nascitur.	363
20. Artaxerxes Longimanus Rex Persarum.	<i>ibid.</i>	51. Nero Imp. & persecutio ejus.	366
21. Darius Ochus Rex Persarum. Restitutio templi absoluta.	298	52. Iudæorum Rebellio.	372
22. Artaxerxes Mnemon Rex Persarum. Restitutio Legis.	300	53. Vespasianus Imp. & excidium Hierosolymorum.	374
23. Restitutio Hierusalem.	301	54. Domitiani persecutio.	379
24. Historia Hester Iudææ mulieris in Perside.	306	55. Trajani persecutio, Iudæorum rebellio, & extremum urbis excidium.	<i>ibid.</i>
25. Historia Iudith mulieris Iudææ in Iudæa.	314	56. Hadriani persecutio.	380
26. Iudæi sub Regibus Macedonia. Alexander Magnus Rex Macedonia, & Persarum.	325	57. Aurelii persecutio.	383
27. Arridæus Rex Macedonia.	327	58. Decii, & Valerii persecutiones.	384
28. Iudæi sub Ptolemæis Ægypti Regibus, deinde sub Regibus Syriæ.	328	59. Diocletiani persecutio.	<i>ibid.</i>
29. Seleucus Philopater Rex Syriæ. Seditio Iudæorum.	330	60. Pax sub Constantino Maximo.	386
30. Antiochus Epiphanes Rex Syriæ.	333	61. Crucis inventio.	390
31. Servitus Iudæorum sub Antiocho Epiphane Rege Syriæ.	334	62. Hæresis Arriana, & Concilium Nicænum Catholicum contra eam.	393
32. Enumerat omnes Reges Syriæ usque ad Epiphanem.	<i>ibid.</i>	63. Concilium Sardicense Catholicum contra Arrianos.	398
33. Redit ad servitutem Iudæorum sub Antiocho Epiphane.	337	64. Concil. Sirmiense Arrianum.	400
34. Restitutio Iudæorum. Assamonæorum Principatus.	338	65. Concilium Arrelatense, & Biterrense, Arrianum.	407
35. Matthias Assamonæus Princeps Iudæorum.	<i>ibid.</i>	66. Concilium Mediolanense, Arrianum.	408
36. Iudas Maccab. Princeps Iudæor.	340	67. Concil. Ariminense Arrianum.	414
37. Antiochus Eupator Rex Syriæ.	346	68. Concilium Seleucienſe Catholicum contra Arrianos.	422
		69. Redit ad Concilium Ariminense Arrianum.	426
		70. Concilium Biterrense, & alia Catholica contra Ariminense.	433
		71. Hæresis, sive Schisma Luciferianorum.	433
		72. Hæresis Priscillianistarum.	437
		73. Concilium Casar-Augustinum contra Priscillianistas.	441
		74. Concilium Burdigalense adversus Priscillianistas.	446.

NOMINA AVTHORVM QVIBVS IN HAC

Editione: adornanda precipuè usi fuimus.

A Bulensis.
Adrichomius.
Ammian. Marcellinus.

Appianus.

Augustinus.

Baromius.

Boxhornius.

Bucholzerus.

Calvinus.

Calyfius.

Casaubonns.

Chrysostomus.

Clemens Alexandrinus.

Corn. à Lapide.

Cunæus.

Dio Cassius.

Diodorus Siculus.

Drufius.

Elmacinus.

Emmanuël Sa.

Epiphanius.

Estius.

Euagrius.

Eusebius.

Giselinus.

Golius.

Grotius.

Guil. Tyrius.

Heinfius.

Historia Augusta Scriptores.

Hieronymus.

Iac. Capellus.

Iac. Gothofredus.

Iosephus.

Iunius.

Iuretus.

Lactantius.

L'Empercur.

Lyra.

Menochius.

Mercurus.

Merfennus.

Nicephorus.

Nic. Fullerus.

Orosius.

Paulinus.

Pererius.

Perkinfus.

Petavius.

Petitus.

Philostorgius.

Pineda.

Plinius.

Procopius.

Rambam.

R. Salomo.

Ribera.

Salianus.

Salmafius.

Sanctius.

Scaliger.

Scultetus.

Seldenus.

Serarius.

Sigonius.

Simlerus.

Socrates.

Sozomenus.

Spanhemius.

Strabo.

Tacitus.

Tertullianus.

Theodoritus.

Timuri Historia Arabica.

Tirinus.

Torniellus.

Venantius Fortunatus.

Vitæ Patrum.

Vossius.

VVilletus.

SULPICII SEVERI
SACRÆ HISTORIÆ
LIBER PRIMVS.

Res à mundi exordio, sacris literis editas, breviter constringere, & cum distinctione temporum, usque ad nostram memoriam, carptim dicere aggressus sum: multis id à me studiose efflagitantibus, qui divina, compendiosa lectione, cognoscere properabant. Quorum ego voluntatem secutus, non peperi labori meo, quin ea, quæ permultis voluminibus per scripta continebantur, duobus libellis concluderem: ita brevitati studens, ut pene nihil gestis subduxerim. Visum autem mihi est non absurdum, cum usque ad Christi crucem, Apostolorum-

SULPICII SEVERI SACRÆ HISTOR.] Ita libri omnes quos vidi. Est tamen qui appellet. *Sulp. Severi chronicon.* Gennadius quoque hanc historiam significat, cum ait, *composuit & chronica*, id est, *re regni.* Author is qui disput. Athanasii cum Ario in Latinum convertit: Sed si illud recolat, quod in *Chronica sua b.m.* *Sulpitius Severus posuit dicens, duo Arii tanquam duo serpentes ex uno ore sibilabant, &c.* Porro autem præcedentium nominum prius prænomen esse videtur, & posterius nomen pro-

prium. Sic enim certe dicitur Sulpicius Severus, ut Septimius Tertullianus, Aurelius Prudentius, Decimus Aufonius, Sulpicius Pius, Aurelius Augustinus. Quanquam in Gennadio, Severus cognomento Sulpicius. Drusus.

Ad nostram memoriam.] Infra II. *Omne tempus in Stiliconem Consulm direxi.* Ergo ad annum fere cccc. Coss. Fl. Stilicone, & Fl. Aurcliano, Imperatore Honorio. *Ibid.*

Efflagitantibus.] Flagitantibus. *Edictio Colon.*

rumque actus, per sacram historiam cucurrissem, etiam post-gesta convertere, excidium Hierosolymæ, vexationesque populi Christiani, & mox pacis tempora, ac rursus Ecclesiarum intestinis periculis turbata omnia, locuturus. Ceterum illud non pigebit fateri, me,

Etiā post-gesta convertere.] *Connecte-*
re. Giselin. Magnus Salmasius, primus
 omnium, veram Methodum ostendit,
 quomodo Historia Ecclesiastica scri-
 benda sit. Ita autem ille: Tota Anti-
 quitas Ecclesiastica, in Personas ac Res
 dividitur. De Personis agitur sub ti-
 tulo generali, *de Ordine Ecclesiastico*, sub
 quo continentur, ab Apostolica institu-
 tione, duo tantum, Presbyterialis sive
 Episcopalis, & Diaconalis. Postea Ec-
 clesiastica institutione, divisus est ordo
 Episcopalis & Presbyterialis, & duo
 ex uno facti. Deinde & Episcopalis
 ordo, ejusdem Ecclesie decreto, in
 duos alios ordines divisus est, Archie-
 piscoporū sive Metropolitanorū, &
 Patriarcharū sive Exarchorū Dice-
 ceseon. Minores etiam ab Ecclesia or-
 dines aliquot proditi sunt, ignoti Apo-
 stolis, ut Subdiaconorū, Exorcista-
 rū, Lectorū, Osiariorū, Acolu-
 thorū, Sacrarū Custodū, Copiata-
 rū, & Fossariorū, Monachorū
 etiam, Virgīnū, Pœnitentiū. De
 his omnibus in primo volumine de Ec-
 clesiastico Ordine. Secundum de Rebus
 erit. Olim eadem Presbyterorū &
 Episcoporū munia; ut Sacramenta
 administrare, pœnitentiā dare, id est,
 veniam pœnitentiæ agendæ, Chrisma
 conficere, ordinare, confirmare, bene-
 dicere, & similia. Post divisionem au-
 tem Episcopalis & Presbyterialis Ordinis,
 ut illud discrimen certius consta-
 ret, quædam ex his Episcopo soli agen-
 da sunt attributa, reliqua Presbytero
 relicta. Petradandū quoque erit,
 quando usus Ecclesie hæc invexerit, aut
 Episcopi ipsi propria ambitione usur-
 parint. Hæc ille *non pigebit*. Nec aliud

jam ad perfectam Ecclesie præfæ-
 deam consequendam restat, nisi ut or-
 bis Christianus, quotidiano flagitio,
 stupendum illud opus, exposcat.

Vexationesque populi Christiani.] De
 persecutionibus decem cruentissimis
 loquitur, quibus Romani Imperato-
 res, Christianum nomen, delere ag-
 gressi sunt. Utitur vocabulo in speciem
 molliori. Quanquam ex consuetudine
 illorum, qui castigatissime Augustæo
 ævo locuti sunt. Sicuti Cicero dicit, *se*
vexationes Virgīnū Vestalium perhorre-
scere. 14. Catil. Horn.

Pacis tempora.] Quæ cœperunt Con-
 stantini Imperio, qui primus Chri-
 stianismum in plenissimam liberta-
 tem vindicavit. Quanquam & ante
 eum, quoties à persecutione externa
 quies, pax dicta fuerit, Tertulliano,
 Cypriano, & quod ad institutum no-
 strum facit, Sulpicio. Cujus sunt lib. 11.
 hæc: *Antonino Pio imperante, pax Ec-*
clesiæ fuit. Et de Constantini ætate:
Exinde tranquillibus rebus pace perfrui-
mur.

Ecclesiarum intestinis periculis turbata
omnia.] Arianam & Priscillianam, hæ-
 reses, innuit, quæ ingenti motu Eccle-
 sias, & ipsum Imperium, concusserunt.
 Nam cæteræ, quarum Catalogum Epi-
 phanius texit, multæ, frequentesque,
 ante Arium & Priscillianum, intra u-
 nam alteramque Provinciam se conti-
 nuerunt, & paucos ex Episcopis secta-
 tores habuerunt, nedum ut se Ortho-
 doxis opponere, & eos, cum Republi-
 ca, opprimere auderent. Horn.

Non pigebit fateri.] Sulpicio animus
 fuit, continua temporum serie, sacras
 historias contexere. Ex autem non nisi
 ad transmigrationem Babyloniam,
 scri-

me, scubi ratio exegit, ad distinguenda tempora, continuandamque seriem, usum esse historicis ethnicis, atque ex his, quæ ad supplementum cognitionis deerant, usurpasse, ut & imperitos docerem, & literatos convincerem. Veruntamen ea, quæ de sacris voluminibus breviata digessimus, non ita legentibus auctor accesserim, ut prætermisissis illis, unde hæc derivata sunt, appetantur: nisi cum illa quis familiariter noverit, hic recognoscat, quæ ibi legerit. Etenim universa divinarum rerum mysteria, non nisi ex ipsis fontibus hauriri queunt. Nunc initium narrandi faciam.

M V N-

scripturis continuantur. Inde annales deficient. Hinc magni hiatus, cum nulli extent commentarii, qui tempora captivitatis explanent. Post reparatam à Nehemia urbem, multa usque ad Seleucum Syria R. desiderantur. Expleta Maccabæorum narratione, quæ Iohanne Hyrcano Rege concluditur, cætera usque ad Christum, à Bibliis absunt, & à Iosepho mutuanda. Neque vero Euangelia, nisi trium fere annorum Historiam, tradiderunt. Quare Sulpicius fatetur se usum esse Historicis gentium, in dispensandis temporibus, per Reges Persicos, Syriacos & Romanos. *Sigon*. Idque factum ab ipso circa Monarchiam Persicam. Nam superiora immiscere, nec opus, ob continuam seriem, & si necesse, qui tuto poterat? Cum vetus *Strabon*is querela sit, ὅτι περὶ τῆς Περσικῶν, ἔδδ' ἔ' Μηδικῶν, ἢ Συριακῶν, εἰς πῖστιν ἀφινεῖτο μετὰ δὲ λυ. Extabat quidem avo ejus *Ctesias Cnidius*, qui vetustissima illa tradidit, sed admixtis fabulis, ut *Plutarchus*, & multi eum criminantur. Quod vel ex *Epirome* ejus, quam *Photio* debemus, apparet. Profana igitur Historia verior, à Persicis rebus incipit. Superiora περιτὰ δὲ sunt, ἡστὶ περιτὰ, & πῖστιν ὅτι ἔχοντα, ut recte

in *Theo* *Plut.* censet. Quod de plerisque, non omnibus accipiendum. *Horn*. A fabularum inquinamento, illa antiquissima, *Vir Maximus*, *Diodorus Siculus* vindicavit, cujus libri, magnam partem amissi, omnem vetustatis memoriam, *Assyriorum*, *Chaldaeorum*, *Phœnicum*, & aliarum nationum, complectebantur. Quarum rerum cognitio magnam sacrorum Bibliorum Originibus faciem allucebat. De quibus omnibus, nihil nobis præter desiderium, superest. *Scaliger*.

Ex ipsis fontibus.] *Sigonius* auctorem nostrum, de Hebraicis fontibus, loqui putat. Significat, inquit, in ipsis Hebraicæ Historiæ verbis, secretius aliquid contineri, diversum ab eo, quod literis nunciatur. Sed aberrat à mente auctoris. Qui *Lectionem*, non ad Hebraicos fontes, ipsi, ut ex crassissimis erroribus apparet, incognitos; sed vel ad *lxx* Interpretum Græcam, vel quæ ex ea expressa, in Occidente obtinuit, Latinam versionem, remittit. Nam quia ex illis rivulos suos deduxerat, hinc fontem ostendit. Et notum est ex priscis patribus, versionem *lxxx*. Interpretum, ob fabulam illam, de inspiratione Sancti numinis, qua acti seniores fuerint, authenticam tum temporis habitam, suspecto partim ob *Judeos*, partim ob imperitiam, Hebr. textu. *Horn*.

MUNDVS à DOMINO constitutus est, abhinc annos jam pene sex millia, sicut processu voluminis istius digeremus. Quanquam inter se parum consentiant, qui rationem temporum investigatam ediderunt.

Quod

MUNDVS à DOMINO constitutus est abhinc annos pene sex millia.] Et hinc orta antiquissima gentium idololatria, ad temporis, velut omnium primi optimi & maximi rerum auctoris, cultum prolapsa. Cum enim intelligerent idem mundi esse initium quod temporis, sive in principio temporis mundum esse constitutum, tempus, & significantia tempus, Solem in primis & Lunam, ut numina, & humanarum rerum conditores, venerata sunt. Κρόνος enim, quem Saturnum Romani vocant, non aliam quam temporis habet significationem. Et quaecunque de eo veteres fabulantur, ad tempus, & primum quidē ac felicissimum illud, quale inter ipsa rerum exordia humano generi illuxit, referuntur. Imo vocabula illa θεός, Deus, Ζεύς, & Germanorum Teut, revera nihil aliud significant quam tempus, facta ex Scytharum, à quibus haud dubie Græci & Romani orti, teit, vel t'feit, quod ipsum etiam tempus notat. Eandem idololatriæ primam originem etiam notat Plato. Cum enim viderent homines, Solem, Lunam, Astra, Cœlum ipsum, currendo semper circumvolvi, & ex ea circumvolutione tempus numerari ac distingui, Deos esse arbitrati sunt, seu, ut Plato ait in Cratylō, ἀπὸ τῶν τῆς φύσεως τῶν θεῶν θεοὺς ἀντίθετο, hoc est, ab hac ipsa tali currendi natura Deos appellaverit. Cæterum an Platonica illa etymologia ei, quam nos jam dedimus antehabenda sit, judicent eruditi. Boxb.

Sicut processu voluminis digeremus.] Ea ratio sic se habet: A mundi exordio ad diluvium, cIo cIo cc xlii. Ad nativitatem Abrami cIo. lxx. Ad migrationem in Chanaanam lxxv. Ad

egressum ex Ægypto ccccxxx. Ad mortem Iosua lxxvii. Ad mortem Samsonis ccc xix. Ad exstructionem Templi cii. Ad captivitatem Babyloniam cccc xxiv. Ad instaurationem Templi & Urbis cclxx. Ad Christi passionem cccxlviii. Ad Stiliconem Conf. cccclxxvii. Quæ omnia magnis erroribus scatent. Patres sacram historiam in sex ætates distribuunt, secuti ordinem creationis, ab Adamo ad Noë, ad Abraham, ad Davidem, ad tranfigurationem, ad Christum, ad finem mundi. August. de Genesi. Varro apud Censorinum tria discrimina temporum esse tradit. Primum, propter ignorantiam, ab hominum principio ad Cataclysmum, ἀδελον. Secundum, à Cataclysmo ad Olympiadem primam, propter fabulas, μυθικόν. Tertium, à prima Olympiade ad nos, ιστορικόν, quia res eo gesta, veris historiis continentur.

Parum consentiant.] Maxima dissensio est inter Græcos & Hebræos. Nam ab exordio mundi ad diluvium, Græci computant annos cIo cIo cccxlii. Hebræi cIo Ioc lvi. Augustinus cum hanc discrepantiam cerneret, haud confiteri erubuit xv. c. d. se hujus rei rationem nescire. Disceptatur etiam de anni tempore, quo mundus conditus. Scaliger, eumque secutus Calvisius, magnis rationibus asserit, autumno conditum. Et designat diem xxvi. Octob. Alterius opinionis Græci fuerunt, qui xxv. Mart. vocant ἡμέραν ἀποχριστικὴν, & ea mundum conditum, Christum natum, ac crucifixum volunt. Cæterum hæc tam intricata sunt, ut mirum non sit Chronologos adeo in diversas sententias abire. Horn.

Quod cum vel Dei nutu, vel vitio vetustatis eveniat, æalumnia carere debet. Mundo autem condito, homo fa-

Vel vitio vetustatis.] Hujus varietatis aliæ in aliis causæ sunt, sed in prima ac secunda ætate, Hebræorum Græcorumque dissensio, præcipuam differentiam peperit. *Sigon.* Præcipua portentosa diversitatis causa est, LXX. Interpretum corruptio. *Alteras,* quod quidam veterum, annos Hebræorum supputarint, Lunares. *Tertia,* quod Iudæi, odio Christianorum, plus satis sibi indulserint, ut ex Danielis hebdomatibus liquet. *Quarta,* ipsa Scripturæ loca satis obscura, & in Interpretationum varietatem, nisi quis probe, multoque usu instructus accesserit, pronæ ac lubrica. *Quinta,* Chronica à diversis olim, modo negligentius, modo cum præjudicio, conscripta. Sunt & aliæ multæ; ut Synecdochæ, confinia duorum regnorum confundentes: hysterologiæ, mutationes termini regnorum, varietates nominum, ac denique, quod primo dicendum fuerat, librorum menda, quæ in notis, quibus temporum quantitas designatur, facillime fiunt, & nusquam non sunt obvia. *V. Gifelinus.* Sed non ferenda est Petavii audacia, qui totam Scripturæ Chronologiam incertam facit, eo argumento; quod sciri nequeat, an qui recensentur anni, integri omnes sint & præcisi, an vero Scriptura rotundum consecrata numerum, aliquos omiserit. Quo nihil ineptius est, cum Scripturæ passim minores numeros præcise exprimat, sæpe menses addat. *Horn.*

Mundo autem condito.] Ex nihilo, ut docet Mōses, ex Chao autem, ut gentium sapientes fabulantur. Chaos autem iis dicitur rudis ac indigesta illa moles, quæ rerum omnium semina continebat, quidam quasi earum thesaurus, & gazophylacium. Vnde & Chaos est nomen. De quo alibi dicendum erit. Ad Chaos haud dubie respicere veteres illi Christiani, quorum

meminit Basilii in Exameron, qui Hebræorum חַוָּרָה, in principio, non verterunt ἐν ἀρχῇ; quomodo recte alii, sed ἐν κεφαλῇ αἰῶνος, id est, in capite. Exponebant autem hoc ἀρχῶς, hoc est, simul, ut simul omnia condita dicerent. Est autem id nihil aliud, quam Chaos.

Boxhorn.

Homo factus est.] Extra Paradisum Genes. 11, 15. Et ut Iudæorum traditio habet, in monte Moria. *Ionabab* & *Salmanticensis.* Indi ad Gangem, ubi arx Halabassa. *Latius* in India Vera. Sacra, id est, sola vera Historia, ex costa Adami sumptam & factam Evam dicit. Alia alii. Ajunt illi primum hominem fuisse androgynum, marem pariter & fœminam. Plato certe in Symposio docet, principio humani generis existisse & tertiam hominis speciem, non virum, aut mulierem, sed quæ ἀνδρόγυνος appellatur, & ex mare ac fœmina simul constaret, cui brachia quatuor, & totidem pedes, ut & reliqua membra essent. Neque Plato tantum ita sensit, sed & pagani prope omnes, etiam ante Platonem. Ianus *bifrons*, Iupiter & *mas* & *fœmina* describitur Orpheo, Cecrops δὲ φησὶς dictus, (qui omnes non alium significat, quam primum humani generis propagatorem; quod pluribus alibi docendum) vetustissimam hanc de primo homine opinionem esse ostendunt. Vnde vero illa? Ex male intellecto ab ipsis etiam Iudæis, à quibus haud dubie hæc habuere pagani, Mose, præsertim his ejus verbis, quæ existant Genes. 1, 27. *Marem & fœminam creavit eos.* At illa verba nihil aliud volunt, quam utriusque sexus hominem, non unum, sed duos, Deum fecisse. Sed nugari malunt Iudæorum magistri. Manasse Ben-Israël instar omnium sit. Is in Conciliatore hæc ita exponit; *Non est bonum ho-*

factus est: viro Adam, mulieri Eva nomen fuit. Sed constituti in paradiso, cum interdictam sibi arborem de-

minem unicum esse, id est, solum corpore ex utroque sexu coalito differre à cæteris animantibus. Unde & postea adiutorium coram eo statuit; hæc est, à fronte, adeo ut corpus illud, quod ante humeris adglutinatum hæbebat, deinceps in ejus conspectu esset. Hæc incepta sunt. Addit & alia, sed quæ eodem redeunt, hoc est, non minus incepta. Videntur in hunc errorem duxisse Rabbinos & illa Adami male intellecta verba; Hæc est caro de carne mea. Cur monstrum maluerunt, quam simpliciter, ut debebant, hæc interpretari? Eva ab eodem, à quo Adam, sed ex Adami costa facta est. Eiusdem auctoris adspectu & conjux Adami fuit & soror, & costam si videas, filia. *Boxhorn.*

Viro Adam.] Dicitur ab אדם, terra. Αδამος Helychio & Procopio παραδεισὸς γῆ, Iosepho παραδεισὸς ἀλγηδινή. Ergo Adam πῦρός, ἐπιδήπιος δὲ τὸ πῦρός τ' φυλακείσης ἐξέστη. *Iosephus.*

Mulieri Eva.] Etymon est à ην vixit. Chrysofomus: Εὐα, ζωή. *Drus.*

Constituti.] Hunc felicem statum gentiles sub aurei seculi nomine describunt. De quo *Dicaarchus* Peripateticus apud Porphyrium & Varronem; *Calanus* Indus apud Strabonem x v. *Grotius.*

In Paradiso.] Quæ in Hebræo hic vox est גן, id est, hortus, redditur *Paradisus* à Græcis & Latinis interpretibus. *Parces horti* aut *Pomarii* significatione in Veteris Federis libris legi notum est. *Ecclesiastic. cap. 11. lib. 11. Esdræ cap. 11. & Cantic. cap. 1 v. Paradisus* vox haud dubie Persica est. Veteres ambigere nos non sinunt. *Inl. Pollux lib. 11. Onomast.* docet *paradisum*, proprie Græcam vocem non esse, quanquam à Græcis receptam, sed Persicam, & ex consuetudine Persica fluxisse in usum Græcorum. *Xenophon & Philo-*

stratus disertim testantur, à Persis hortos amoenissimos, fontibus irriguos, & nemoribus confitos, quibus leones, urfos Pantherasque claudere barbaris, id est Persis, mos est, *paradisos* appellari. Non ergo dubitandum videtur, quin vox hæc, & origine sua, & hæc significatione, sit Persica. Præter enim laudata jam veterum testimonia, multa alia sunt, ex quibus liquido id evincas, linguæ nimirum ipsæ, earum omnium gentium, quas ejusdem originis esse constat, cujus sunt Persicæ. Huc enim omnia illa respiciunt, *Gothorum barti & garti*, *Hangarorum Pharasit*, *Francorum & Germanorum Fereit, Varade*, hodieque Belgis usitatum, *Varande*. Quæ nil aliud quam *Fardus* Persicum notant, quippe ab eadem origine. De quo alibi ex professo. *Boxhornius.* Vetus nomen *EDEN* est, ab amenitate; unde totus ille tractus dicitur. *II. Reg. 11 x, 12. Ezech. xxv 11, 23.* & hodie oppidum Maronitarum in monte Libano, quod *Ptol. & Stephan. παραδεισον* vocat. Atque hinc ἄδδονή, *Adonidis horti*, & *Campus Elysius*, apud Poëtas. *Horn.* *Sirus*, ad utramque Euphratis ripam, magis tamen Orientalem, in ea parte Babyloniam, quæ *Auranitis* dicitur *Ptolemæo*, cum dicendum esset *Auranitis*. Sed litera R in P detorta. Illa regio est totius orbis amoenissima & feracissima, teste *Curtio & Plinio*. Qualis *Babylonia Eden* describitur, *Esā. 1. 1, 3. Ezech. xxv 11, 23. & xxxi, 16. Pishon* est *Naharmalca* sive βασιλειῶν, accolis *Palstigris*, vel potius *Pisotigris*. *Gichon Naharfares*, vel juxta alios, *Naharmalca*, sive βασιλειῶν. *Chiddekel* *Tigris*, quem accolæ vera voce *Diglito* vocabant, quod nomen Arabes retinuerunt. *Phrat*, omnium confessione *Euphrates*, dicitur *ἡραβ*, per excellentiam, unde Græci, suum

de gustassent, in nostram, velut exules, terram ejecti sunt.

ci, suum Euphrates, fecerunt. *Iunius, Grætius, Scaliger.* Cæterum error inde ortus, quod Chavilam ibi pro India regione acceperunt. Atqui duplex: & una ad sinum Persicum, ubi hodie Basora. Vel paulo supra eam, ubi hodieque regio *Chelisa* est, inter Mesopotamiam & Persiam. Populus *Chelitalini*. Et hi dicunt, se in Eden habitare, ubi Paradisus fuerit, & vere dicunt. Nam XII c. l. pass. à Ninive, ad Tigrim, est insula Eden, ambitu x c. l. pass. Idque adhuc nomen retinet. Olim muro cincta fuit, ut ex ruinis patet. *Horn.*

Cum interdictam sibi arborem degustassent.] Lapsum gentilibus notum fuisse, & fabula de Prometheo & Pandora innui volunt. Promethei furtum esse arboris vitæ degustationem, Pandoram, illa mala quæ secuta sunt. De quo Hesiod. *ἄει ἦ μὲρ. καὶ ἔργ.* *Horn. Arborem, id est, fructum arboris.* Hanc arborem vulgus malum fuisse putat, deceptum ambiguae pomi vocabulo, quod latius patet, & ficum quoque comprehendit. Veteres non consentiunt. Plexi que *ficum*, alii *citrum*, vel *vitem*, vel *frumentum* fuisse volunt, quorum loca Drusius affert. Sed res incertissima est. Poëta ex hac lapsus historia, serpentem suum, malorum aureorum custodem, depromserunt. Et in antiquissimis Græcorum mysteriis, acclamatum *Eὐα*, simulque monstratus Serpens, teste Hesychio, Clemente in Protreptico, Plut. in Alexandro. *Grotius.*

In nostram terram ejecti sunt.] Sentit & loquitur Sulpicius ex sententia eorum, qui, inter veteres, paradisum, primorum parentū, & expulsus iis, defunctorum hominum, si quidem recte vitam egissent, sedem, extra nostrum orbem sitam, credere. Inde apud veteres Christianos *Paradisus* & *Elysi campi*, aut *Fortunatorum*, sive *beatorum insula*, eadem. Proclus ad Hesiodum, qui *fortunatorum insularum, μακαρίων νή-*

σων, meminit, paradisum innui, sibi videri dicit. Opinio illa haud dubie ex eo nata, quod in novi Federis libris, Beatorum post hanc vitam sedes, *Paradisus* dicatur. Nempe à terrestri *Paradiso* sumpta comparatione. Quomodo & in Magicis præceptis Zoroastrorum dicitur, *Ζήτησον τὴν παραδείσων; Quære Paradisum.* Quod mystice à Chaldæis dici docet PSELLUS, & virtuti, in qua beatitudo hominis summa est, studendum esse, interpretatur. Accessit, quod male intellexerint ea Mosis verba, quibus ex Paradiso ejectos primos parentes tradit, quasi vellent, nempe, tunc demum in nostrum orbem eos esse expulsos. Quod est absurdum. Qui ex Italia in Africam relegatur, locum mutat non orbem. Qui ex paradiso ejicitur, eo ipso in alium orbem non venit, neque eo sit, ut Paradisus non sit pars orbis terrarum. Credibile est etiam de causâ hunc errorem eirasse nonnullos veterum, quod nulla viderent in hoc terrarum orbe superesse vestigia earum amœnitatum deliciarumque, quæ Paradiso tribuuntur. Sunt autem apertissimæ, exque plurimæ rationes, ex quibus quisque facile colligat, in hoc orbe situm esse paradisum, hodieque; adhuc aut habitari eum, aut habitari saltem posse, quanquam prima illa amœnitate sua, primitque delitiis viduatum. Unde autem illa Paradisi mutatio, aut quando ejus pulcherrima facies ita mutata est, ut ex ea saltem, neque jam olim, neque hodie possit agnosci? Diversæ sunt veterum ea de re opiniones. Plerique omnes volunt, superveniente diluvio primam illam præstantissimam & ad spectu jucundissimam faciem illi periisse. Chrylostomus disertim dicit, ante diluvium cognovisse homines & locum, & viam, quæ duceret ad Paradisum: post diluvium neque Noacho, neque posteris ejus notum fuisse. Innuit, nempe, quod & probat

sunt. Deinde ex his Cain atque Abel nascuntur. Sed Cain

Augustinus Streuchus Eugubinus, aquarum illuvie arbores amœnissimas esse everfas, terram autem, quæ suaves herbas pareret, vorticibus rapidissimis dissipatam fuisse, atque ita locum delicatum concidisse, eque oculis mortalium evanuisse, ut post diluvium ne vestigium quidem ejus appareret. Alii progressu temporis, paradisi delicias perisse volunt, ut obnoxii omnibus iis casibus & vicissitudinibus, quibus reliqua omnia mortalium. Alia hac de re mea est sententia. Neque alia fuisset sanctissimorum Patrum, si verba Dei à Mose recitata, accuratius paulo inspexissent. Sunt autem ista ad Adamum statim post peccatum; *Maledicta esto terra propter te, cum dolore comedito proventum ejus omnibus diebus vitæ tuæ; eaque spinam & carduum proferto tibi.* Sententia in totum tertarum orbem ob peccatum hominis lata est, ut & in ea puniretur ille, qui peccaverat. Neque poena Adamo indicta; *In sudore vultus tui vescitor cibo; exerceri poterat, nisi terra ita damnata, illa maxime, in qua situs erat paradisi.* Sic factum est, ut hic locus quidem manserit, sed perierint primæ illæ amœnitates ac sponte hæcenus enata delicta & opes, quas homini suppeditaverat. Post sententiam ergo illam statim periit ac concidit prima illa & jucundissima facies Paradisi, & quæ ad arborem vitæ ferebat via, plane homini clausa, hoc est, inaccessa facta est. *Boxhorn.* Paradisus igne impervio obseptus. Est in Babylonia campus interdium flagrans. Plin. 11, 109. & ibidem tractus naphthæ plenus. Apud eundem & Curtium, & Strabonem, Plut. in Alexandro. Illi igitur ignes innuunt Paradisum combustum, ut Sodomæ. *Grotius.*
Vclut exules.] Atque heic desinit seculum aureum gentilium, & argenteum incipit. Ita enim felicem illum statum vocarunt, cum tamē vix unius diei fuerit. *Horn.* Illud autem exilium tale erat, ut eo proprietates rerum mundanarum,

ante lapsum collata, non amitteretur. Qualem Saturni ævo fuisse scribunt veteres, & cujus postea in Saturnalibus vestigium mansit. Iustin. lib. xlii. *Erant omnia communia, & indivisa omnibus, velut unum cunctis patrimonium esset.* Ac talis usus universalis juris, eratum vice proprietatis. Nam quod quis sic arripuerat, id ei alter, nisi per injuriam eripere non potuit. Similitudine hoc intelligi potest ea, quam Cicero de Finibus III. habet: *Theatrum cum commune sit, recte tamen dici potest, ejus esse eum locum, quem quisque occupavit.* Neque is status durare non potuit, si aut in magna simplicitate perstitissent homines, aut vixissent inter se mutua quadam eximia charitate. *Grotius.* Tradunt autem Talmudici, sex præcepta Adamo tradita, quæ sunt: *Deum colunt. Iura mortalibus dicunt. Sanguinem non fundunt. Idola non colunt. Nec vapinas exercent. Incensum vitant.* De quibus infra in Noacho. *Cænens.*

Cain atque Abel nascuntur.] Cain & Abel diversis sese studiis dedisse dicuntur, alter agricola, alter pastor. Ad eos igitur haud dubie referenda origo omnium earum rerum, quæ ad explendas hominum necessitates requiruntur. Cogita enim quascunque voles, aut pastor eas aut agricola abunde suppeditat. *Boxhornius.* Ab hoc tempore privata rerum dominia cœperunt. Hinc Abelli pecora & compascua sua. Caino agri & sua sata. Inde permutationes, emtiones, venditiones, & præter pondera ac mensuras, agris & compascuis termini seu limites accessere. Et de Caino ajunt, *ὄργος γῆς ἀπέτρετο ἕρπης, terminos agris primus posuit.* Seldenus Mar. Clauf. lib. 1. c. 1 v. Quod vero Suidas scribit, *Abelium fuisse παρθέρον, cœlibem, id non alio fundamento nititur, quam quia ἀτεκνός* in Scripturis est. Certe non admodum juvenis fuisse videtur, cum cum fratre vita spoliaret. *Horn.*

Fratres

Cain impius, fratrem interemit. Filium Enoch habuit, à quo primum civitas condita est, auctoris nomine vocitata. Ex hoc Irad, atque ex hoc Maviaël nascitur. Hic Mathusalam filium habuit, isque Lamech genuit, à quo juvenis quidam occisus traditur, nec tamen

men

Fratrem interemit.] Καὶ τὸ νεκρὸν τῶν τριῶν ποιῆσας ἀφ' αὐτῆς, λέγοντι ὡς ἐλάμειδων. Iosephus. Latinus, Samaritanus, Syrus, Hierosolymitanus, Ionathan, foras productum, & in agro occisum innuunt, & hic posterior etiam colloquium refert. Ex hac cæde orta est illa secessio filiorum Dei & hominum: id est, Sethitarum & Kainitarum, de qua mira Aben-Batrieh Arabs Mss. apud Seldenum tradit: Sethi familiam montem, in quo Adam sepultus; Kaini vallem, in qua Abel occisus, occupasse, tam insensis odiis, ut Sethiani per SANGVINEM ABELIS jurarent, non se in vallem ad Kainitas descensuros. Inter Kainitas autem omnis generis scelera invaluerunt, ut Poëtæ sub ferreo seculo innuunt.

Filium Enoch.] Ex sorore eademque uxore sua, quæ Save seu Azaa Epiphanio; Chrysofomo Ripha. Grot. Atque hic est Græcorum Inachus. Inachus in Græcia Regum antiquissimus. Idem primam urbium, Argos struxit. Retinuerunt igitur verum nomen Enoch, sed urbis, pro ingenio suo, mutarunt. Horn.

A quo primum civitas condita.] Atqui non à filio, sed patre Caino, urbs structa, ut Moses habet. Hæc urbs sita fuit in regione Nod. Illa ad Orientem Paradisi. Ergo in Transfigridanis regionibus, non vero in Syria ad montem Libanum, ut author Historiæ Scholasticæ, Nauclerus, & alii volunt. Neque etiam in Arabia deserta, ut Iosepho visum. Haud dubie vero & aliæ tum urbes conditæ, quarum in sacris Scripturis nulla præterea mentio, à profanis una adhuc, Ioppe, nominatur, ante diluvium condita, ut Plinius, Meja,

Solinus tradunt. Horn.

Mathusalam.] Hebr. Mathusael, nec cum Mathusala ex Sethi posteritate confundatur. Druſ.

Lamech.] Moses Gerundensis ait, hunc Lamechum fuisse virum sapientem, qui docuerit maximum natu artem pastoritiam, & proximum ab eo musicam, tertium vero artem poliendi ferrum & xs. Idem.

Occisus traditur.] Νεωρίων. Adolescentulus. Sic Hier. & xxx. Verba sunt, Occidi virum & juvenem, id est, virum juvenem. Nam unum duntaxat occisum fuisse, præter Severum nostrum, Theodoretus & Augustinus prodiderunt. Alii duos occisos volunt: sunt etiam qui referunt, non occidi virum. Quidam, occidam, id est, occidere possem si vellem, tantum in me roboris. Qui vertunt (Oncelos in his est) non occidi virum, &c. verba Moſis legunt cum interrogatione, occidi virum? quasi dicat, minime. Multi fabulantur occisum fuisse ab eo Cainum, & deinde alium juvenem, ductorem ejus. Hunc Thubal-Cain fuisse conjiciunt. Fabula refertur à Salomone Iario Ebræo, & in Fasciculo temporum, & apud Rabanum Strabumque & alios. Locus autem est Gen. 4, 27. Quem sic ex Ebræo non male convertas, occidi virum pro vulnere meo, & juvenem pro li vore meo. ἢ, puer, adolescens, juvenis, à nascendi conditione. Sæpius ætatis est. Aliquando natum denotat, ut quidem sumitur ea vox in illo Plauti, natus nemo in ædibus. Idem.

Nec tamen nomen refertur occisi.] In textu sacro. Cæterum interpretes nonnulli cum nominant Thubal-Cain, ut dixi-

men nomen refertur occisi: quod quidem futuro mysterio fuisse premissum à prudentibus aestimatur. Igitur Adam, post necem filii minoris, Seth filium procreavit, cum jam tricesimum & ducentessimum annum etatis impleisset. Vixit autem annos DCCCCXXX.

Seth

diximus. Quod non videtur mihi verisimile, cum dicat puerum vel juvenem, vel, si mavis, adolescentulum. Dixisset enim certe natum meum, aut filium meum. Nam unus ex filiis ipseus erat. Iam quod de Caino comminiscuntur, æque vanum videtur. Siquidem Caino nota apposita fuit, ne, si quis in eum incidisset, occideretur, Genes. 1 v, 15. *posuitque Dominus in Cain signum, &c.* Idem.

Futuro mysterio.] Quod fuit, ut peccatum Lamech, id est, omnium hominum, effusione sanguinis Christi lucretur. *Sigon.* Alii: ut Cain septima, ita Adami peccatum LXXXI. generatione per Christum, lucretur. *Hieronymus.* Quæ mysteria nulla specie veri ex Scripturis deducta, merè ineptiæ sunt, & *τερελὸς μυστῶν.*

Adam post necem filii minoris.] Tarchi Mufulmannicum, neseio cujus præterea filii Adami, *عبد الحارث* Abdolcharitz meminit. Quem Meccam vel Medinam, ad ceteras Muhammedis nugas, mittamus. *Horn.*

Seth filium procreavit.] Præter hunc, & alios duos, qui præterea in sacris memorantur, putatur genuisse filios triginta. Quæ in sententia fuit B. Augustinus, ut patet ex libris de civit. Dei. Sed Methodius centum filios edidisse tradit. Mirum unde habeat. Filias quoque absque dubio multas procreavit. Samnel Solem in Iohasin fol. 134, pag. 2. *Postquam genuisset Seth, genuit filios & filias, secundum opinionem gentium (Christianorumque) sexaginta.* Philo in libro Antiquitatum, *Initio mundi Adam genuit tres filios & unam*

filiam. Vixitque postquam genuit Seth annos DCC, & genuit filios 12. & filias 8. Drusus.

Cum jam tricesimum & ducentessimum.] Consentit Iosephus. Ebrai codices habent, *tricesimum & centessimum.* Sed paullo post, ubi Adam dicitur vixisse post genitum Seth, annos septingentos, iidem referunt octingentos. ita conveniunt in numero annorum, quibus vixit Adam. Vide Gen. 3, 2. *Idem.* Quo autem anni genere tum usi sint homines, certo non constat. Credibile est, adhibuisse CCCXX. dierum, quos identidem intercalariis auferent. *Calvisius.*

Annos DCCCCXXX.] Præter testimonia hujus longævitatatis, quæ apud Iosephum extant, etiam Varro ex historiis notavit, antiquos ad mille annos vixitasse: sed male ipse pro annis accepit menses, in quo nihil esset mirandum. Vide Lactantium Infit. lib. 11. 13. *Grotius.* Volunt autem Adamum eo sepultum loco ubi crucifixus Dominus. Chrysostomus ex aliorum opinione, inter quos Athanasius, hoc refert. Epiphanius in eo loco cranium Adami repertum narrat. Fabulæ origo inde. Adam nomen collectivum est. In eo igitur loco fuerunt crania Adam, *ἡ ἀνθρώπων.* Hinc dictus locus, *Κεγόνη τῶν ὄντων.* *Heinsius.*

Seth vero Enos.] Hujus ævo Idololatria coepit. Tertull. 1. de Idololatria. Quod ex loco Genes. 1 v, 26. probant: ubi dicitur: *וַיִּבְרָא אֱלֹהִים אֱנוֹשׁ בְּשֵׁם יְהוָה.* Id est, *tunc coeptum est profanari invocando nomen Domini.* Et ita capiendum locum, ex Chaldæis, Arabibus, Latinis, *Seldenus Proleg. de Diis Syris* probat. *Nomi-*

Seth vero Enos, Enos Cainan, Cainan Malaleel, Malaleel Jared, Jared Enoch genuit: qui ob justitiam translatus à Deo traditur. Hujus filius Mathusala dictus est, qui Lamech genuit: ex quo Noë natus, justitia egre-

Nomina autem Idolorum ante diluivium, satis portentosa, recenset Alcoranus, *Azoara* lxxx1. Quæ sunt VVadada, Suloaha, Iagocak & Nacera. Alii locum *Gen.* 1v. 26. capiunt de vero & solenni cultu Dei. *Drusius.*

Enos Cainan.] Hujus Cainanis sepulchrum Alexandro Magno ostensum fuisse, *Zaccuth* in Iuchasin tradit. Multa de eo Iudæi fabulantur: ut quod in India sepultus fuerit, & super totum mundum regnarit. Eundem prædixisse futurum diluivium; eamque Prophetiam in lapideis tabulis, scriptura Ebraica, scriptis. De quibus fabulis citant Epistolam Alexandri Magni ad Aristotelem scriptam, quæ extat in Historia Ebraica lib. 11. c. 11. *Drus.* Tarich Regum Persiæ, & Alcoranus, hunc Enochum Idris vocat *أدریس* & Muhammed eum in quarta sphaera cœli, Solis, à se sepertum scribit. Iudæi eum in Angelum quendam Mitatron transformant, quem Ionathan in Targum vocat *מיתרון* scribam magnum, quasi Cœlitum secretarius esset. *Schickardus.*

Enoch.] Mentio hujus in epistola Iudæ Apostoli, *ŷf.* 14. Prophetavit autem de his septimus ab Adam Enoch, dicens, ecce venit. Duplex Enochi liber olim circumlatus. Vnus apocryphus plane & fabulosus, teste *Augustino* l. xv. c. v. c. 21. Alter is fuisse censetur, quem Iudas citat; & quem Iudæi approbantes olim legebant. Verum Iudas nullius libri ab Enocho scripti, sed tantum Prophetiæ meminit. Vide *Drusii Hanochum.* Hunc fabulæ Græcorum *Ανναχ* indigerant. De quo talia narratur: *ὡς ἔστι Ἀνναχός, ὃς ἐζήσεν ὑπὲρ τῆς γενεῆς αἰῶνα.* *Εὐδοκῆς ἔφησε μὲν,*

ὅτι τέταρτος τελευτήσων ὁ παῖς Διὸς Φερρήσον. οἱ δὲ Φεγγεῖς ἀνύσωντες ἐρήνησεν σφόδρα, ἀφ' ἧς περιουσία; τὸ ἐπὶ Ἀνναχὸς κλωσθῆν. Quod hic Annacus vixisse traditur supra trecentos annos, & prior diluivio fuisse, hoc etiam Enocho convenit, quem Scriptura narrat trecentos sexaginta quinque annos habuisse, cum de medio sublarus est, & inter homines desit comparere, eo modo, quo Deo placitum est. *Salmas.*

Translatus.] Samaritam: *Accipit eum Angelus ejus.* Onkelos: *Non occidit eum Deus;* id est, non passus est mori. *Ionathan:* *Sublatus fuit,* & *adscendit in cœlum ex mandato coram Domino.* Arabs ad Hebræos: *Translatus est in paradysum.* *Iosephus:* *ἀνεχάρησε τῶς τῆς Ἰεθῶν.* *Grot.*

Mathusala.] Obiit ante diluivium septem dies, ut *Samuel Solem* in Iohasina tradit. *Salmanticensis,* *Annus diluivii erat 1656.* eo implevit *Mathusala* justus annos suos, & mortuus est paullo ante diluivium. Et mox, *Deus expectavit adhuc septem dies,* quibus durabat *luctus Mathusala:* post adduxit super eos aquas diluivii. Quæ habentur & in *Bresith* rabba sectione *Noach* ad locum: *Et fuit post septem dies,* his verbis concepta: *docet hic locus Deum suspendisse septem dies luctus ipsius Mathusale justii, ut facerent penitentiam, & non fecerunt.* *Drus.* Ex vitiosa 1xx. computatione sequitur, eum xiv. annis supervixisse diluivio. Quod solum sufficit ad illorum numeros confutandos. *Horn.*

Lamech.] Sepultus fuit anno mundi 1555. ut est apud *Salmanticensem.* Quod aliis examinandum relinquo. Nam in eodem,

egregius, & præ cateris mortalibus, Domino carus acceptusque. Qua tempestate, cum jam humanum genus abundaret, Angeli, quibus cælum sedes erat, speciosarum forma virginum capti, illicitas cupiditates appetierunt: ac natura sua originisque degeneres, relictis superioribus, quorum incolæ erant, matrimoniis se

eodem, *Mathusale sepeliit filium suum quinquennio ante diluuium. Quæ si vera, sepultus fuit ann. mundi 1650. Drufius.*

Noë.] Hic est Poëtarum Deucalion, & Saturnus. Quod ex sequenti diluuiio, & terrarum distributione, clarius patebit. Abydeno apud Eusebium 1x. *ωθπ.* Sifithrus, id est, ut vox ostendit, Saturnus, dicitur. Persis *Adam Assani*, secundus Adam. *Horn.*

Abundaret.] Atque non numero tantum incolarum orbis impletus fuit; sed etiam urbibus, regnis ac Provinciis excultus. Nec nobis orbem antediluvianum incultiorem fingere debemus, quam post diluuium fuit. Opida, urbes, pagi, palatia, gulæ auriumque oblectamenta, tum artes ac studia, excellentissime floruerunt. Denique qualis post diluuium per cIo Io c. annos, orbis fuit, talem & ante diluuium, tanto temporis spatio, fuisse, existimandum est. Sed an America quoque ante diluuium habitata? Ita *Opmerius* in Chronologia, & *Lescharbotus* volunt, ille argumento fabulæ Atlanticæ apud Platonem: hic quod vel ibi creatus Adam, vel ea Noachi patria fuerit. Vterque nugas agit. Nam quamvis in immensum, non adeo tamen homines excreverant, ut etiam in novum illum orbem, toto Oceano remotum, se penetrarent. Imo ne omnes quidem nostri continentis regiones tam habitata: ac *Speedio*, Britanniam tum cultam fuisse dicenti, assensum præbere nondum possumus. Græcorum quoque Inachia, Pelasgica, Attica, Ægyptiorum atque Si-

ensium Dynastiæ priores, quæ in hoc tempus incidunt, fabulæ sunt. *Horn.*

Angeli.] Hujus sententiæ fuerunt ex Ebræis Iosephus & Philo: ex Græcis, Iustinus, Tatianus, Proclus, Athenagoras: ex Latinis, Tertullianus, Lactantius, hic noster. *Drufius.* Duo ex his memorantur in *Medras Ruth* & in *Habdala R. Aquibæ: Aza* & *Azael*. Tertius Machahaël est in libro *Iohasin*. Apud Originem v. contra Cellsum, ex libro Henoch recensentur horum Angelorum 1x. vel 1xx. Sed ibi Gigantes cum Angelis confundit. *Idem.*

Speciosarum forma virginum capti.] Tradunt Rabbinæ Angelos liberis operam dare. *Pirke Eliezer.* *Angeli delapsi è caelo viderunt filias Cain, quæ illo tempore nudæ incedebant, oculos sibi pingentes, more meretricum.* In *Medraoth R. Hanina: Viderunt filii Dei Aza* & *Azael, qui duo angeli fuerunt, filias hominum.* *Drufius.* Et alibi apud Rabbinos: *Duo Angeli Aza* & *Azael concupiverunt filias terræ.*

Relictis superioribus.] Deturbatos Rabbinæ dicunt. Causa in *Medras Ruth:* quod Dominum suum accusarunt. In *Habdala R. Aquibæ,* quod secreta Domini sui patefecerunt.

Matrimonii se mortalibus miscuerunt.] Nominatur in libro *Iohasin* Mahasael, sive Machasael ex filiis Dei, qui sub diluuii tempus rem habuerit cum uxore Chami, unde natus sit Sihon. Et relatum in libro peruetusto *Hazobur,* dictos angelos, quos filios Dei autor libri vocat, consuetudine ipsos Naamæ sororis Thubal-Cain, ex ea genuisse dæmo-

se mortalibus miscuerunt. Hi paulatim mores noxios conferentes, humanam corrupere progeniem, ex quorum coitu Gigantes editi esse dicuntur, cum diverse inter se naturæ permixtio, monstra gigneret. Quibus rebus offensus Deus, maximeque malitia hominum, quæ ultra modum processerat, delere penitus humanum genus decreverat. Sed Noë, virum justum, vita in-

nes, quos Shedim appellant, & spiritus malos, qui nunc in mundo. *Drusius.* Vera sententia est, connubio tum permixtos Cainitas & Sethitas, quorum illi impii, hi pii. Atque sic generalis quædam *δύστυχία* contigit. *Horn.*

Gigantes.] Hi sexaginta fuisse perhibentur. Nam scriptum ibidem: *hi sunt potentes*: & alibi, *sexaginta potentes circum eam.* Quot in terra, totidem erant in cælo. Videndus Manahem in Genesis. Ionathan gigantes etiam angelos fuisse opinatur, qui è cadendo Nephilim dicti sint, quod videlicet è cælo deciderint. Verba ejus habentur Gen. 6, 4. ad locum, & *gigantes erant in terra.* quem sic interpretatur, referente Manahemo, *Sambazai & Azazel ceciderunt è cælis, & erant in terra in diebus illis.* Vocantur à Mose Nephilim, ut alii existimant, à cadendo, ut ego, ab irruendo. Naphal enim & irruere significat. Ety-mo huic firmando est interpretamentum Aquilæ Pontici, *ἐπιπίπτουτες*, irruentes, quod male Hiero. exponit, *cadentes.* Alibi gigantes vocantur Emim, à terrendo; ut Gibbarim, à robore, & Enacim, à torque, ut quidam volunt, quasi torquatos dicas: item Raphaim & Zomzommim. Quod postremum linguæ Ammonitica est. *Drusius.* Ac haud dubie, plerique Dii, ex hac Gigantum prosapia, à Græcis petiti sunt. Nam *Thubal-Cain* Vulcanus est, *Iubal* Apollo. Sic & cum cæteris se res habet, quanquam nomina multum deflexerint. Et hoc Moses vult, cum di-

cit: *eos ab omni ævo celeberrimos viros fuisse.* Atque horum ævum Helychio *ἡλιχία* dicitur, si vera ibi lectio, *ἡλιχία.* Quod si *Λυχία*, tum juxta eum, sedes Gigantum Lycia fuerit, sicut & in Bohemia, & Suedia ac Norrvagia, tractus quidam à Gigantum incolatu, nomen acceperunt. *Horn.* Huc pertinent segreges isti dominatus, quorum Plato meminit III. de Legibus. Postquam enim exui æqualitas, & pro modestia, ambitio, vis, incedebat, provenere dominationes. *Tacitus* III. *Annal.*

Editi esse dicuntur.] Sic quoque Iosephus, & eum secutus Ambrosius. Hæc opinio jam olim communi consensu doctorum explosa est: qui tradunt gigantes procreatos fuisse ex generis nostri ejuldemque naturæ parentibus. Augustinus in quæst. super Genesis. *De gigantibus, id est, nimium grandibus atque fortibus, puto non esse mirandum quod ex hominibus nasci potuerint, quia & post diluivum quidam tales fuisse reperiuntur, non solum virorum, sed etiam feminarum.* Fidem dictis adstruit atas posterior, quæ gigantes dedit etiam ex mediocri staturæ hominibus. *Drusius.*

Malitia hominum.] Hic fuit primus *Συυθιμύς*, ut Epiphaniï voce utamur. Transierant enim homines in ferarum ingenia. *Senec.* I v. *Nat. Quæst.* 30. Huc pertinent omnia quæ Græci de impietate hominum tempore Deucalionis, & causa deletorum Gigantum tradunt, de qua re elegans locus apud *Lucianum de Dea Syria.*

innocens, destinata exemit sententia. Idem admonitus à Domino, diluvium terris imminere, arcam immense magnitudinis ex lignis contexit: ac bitumine illitam, impenetrabilem aquis reddidit, qua ille cum uxore, ac filiis tribus, & totidem nuribus, est clausus. Volucrum etiam

Arcam.] תיבת נאִוִּיגִיִּי genus absque remis & velis, arca in modum constructum tectumque. lxx. κωβωβον vocant: Iosephus *λαρνακη*: Chaldaei *מִתְּיָבָה*, unde *תִּיבָה* in Clemente Stromat. lib. v. Huiusmodi navigia vel ex ligno fiebant, ut arca Noë, vel ex papyro, ut scirpea illa rates, quæ Mosen infantulum vexit. Hanc lxx. interpretes *תִּיבָה* appellant, hæud obscuro vestigio vocabuli Ebraici. *Drusius*. Id antiquissimum navium constatarum nomen, ex similitudine ad quam factæ erant. Sic de Danaë navigante Simonides, *λαρνακήν ἐν δαιδαλέῃ*. Historiam diluvii descripserunt plurimi gentiliæ, Berosus, Abydenus, Nicolaus Damascenus, & alii, citati Iosepho, Eusebio, Cyrillo. *Grotius*.

Immensæ magnitudinis.] Longitudinis trecentorum cubitorum, latitudinis quinquaginta, altitudinis vero triginta. Per cubitum autem Origenes ex traditione Iudæorum ait, Mosen intelligere cubitum Geometricum. Hanc opinionem approbat Augustinus de Civit. Dei lib. 15. cap. 27. Quam & ego probarem, nisi scirem Mosem ubique se accommodare ad captum vulgi. Quocirca non est credibile eum nunc loqutum esse de cubito geometrico, cuius mensura eruditus tantum nota erat. Neque causâ est cur eo confugiamus, cum simpliciter numerus horum cubitorum, ut à Mose positus est, sufficiat ad omnes animantium species capiendas, & eorum in annum alimoniam, & spatium etiam reliquum superfit, ut doctæ Buteo rationibus geometricis & mathematicis osten-

dit. Idem cubitos intelligit vulgares sive communes, quales erant hominum illius ævi. A quo non longe abit Gerundensis, qui Mosen loqui censet de cubito ipsius Noë. *Sed tamen*, inquit *cum ejusdem magnitudinis essent homines illius temporis, & multa essent animalia, arcam capere sine miraculo omnia non potuisse*. *Druf.* De arca forma Alcuinus in Genesim: *ut videtur*, inquit, *habuit quatuor angulos ex imo assurgentes, & eisdem paulatim usque ad summum in angustum attractis, in spatium unius cubiti sicut collecta*. Sed videndus Buteo qui omnium exactissime de arca commentatus est.

Ex lignis.] Ex lignis gopher, id est, lævigatis, ut nostra translatio habet; aut quadratis, ut lxx. quod Græce dicitur *ἐκ ξύλων τετραγώνων*, quæ insolubilia sunt. Gopher putatur esse cætri species, cariem non sentiens. Sed hæc omnia incerta sunt. Præstat *ἐπέχρη*, quam temere aliquid affirmare. Vox Ebræa non reperitur alibi. R. Levi scribit esse lignum quod longo tempore durat. R. Abraham Hispanus, *nomen est ligni levissimi*. Eadem scribit R. David. *Drusius*.

Ac bitumine illitam.] Haud dubie arca in Babylonia, vel vicinis locis structa, ubi bituminis magna copia, quo etiam ad struendam turrim usi sunt. Iosephus in aliam Provinciam, procul ab impiis, fecerisse Noachum vult, & ibidem arcam struxisse. Quod non videtur, cum impiorum opera tam vastam molem struxisse oportuerit. *Horn*.

Cum uxore.] Quam Berosus Annii Tyream vocat, & Vestam, sive Estham.

Totidem nuribus.] Quorum nomina apud

etiam paria, itidemque diversi generis bestiarum, eodem clauastro recepta. Reliqua omnia diluvio absumpta. Igitur Noë, cum jam imbrem destitisse, ac quieto in salo

apud eundem hypobolimaum *Pandora, Noela & Noegla*. Sed Pandora Græcum nomen, atque Deucalionis mater. Alii Sibyllas, quæ Chaldæis Sambethæ, pro his habent. Erythraæ lib. 111, proficitur, se Noachi nurum esse:

Τὸ μὲν ἐγὼ νύμφη, ἀφ' αἵματι
αὐτῆς ἐτάχθην.

Eadem libro 1. in diluvio & arca cum Noach se fuisse dicit. Sed sublesta horum carminum fides, non minus quam scriptorum Mercurii Trismegisti, & vel ex parte suppositicia, vel admodum interpolata sunt. Id quod à patribus factum putant, convincendis Ethnicis. Apud Eusebium sane, 1v. de vita Constantini, Sibylla Erythraæ se Apollinis sacerdotem, sexto post diluvium seculo, fuisse refert. Atque hic desinit tempus Varronis ἀδελον, quod Rabbini inane vocarunt, ob exiguam rerum eogestiarum notitiam. *Horn*.

Reliqua omnia diluvio absorpta.] Etiam altissimi montes aquis obruti. Ut frustra Thessaliæ & Athamanix juga exceperint Græci, Solino teste, & absurdius Ægyptum suam Ægyptii. *Diod*. Memoria hujus cladis, tum in Græcia, tum, quod mireris, in Barbara America superviit. Peruani tradunt, totum genus humanum diluvio extinctum. Septem tantum Incas, in specu Pacaritambo, evasisse, & ab iis instauratum genus humanum. Ut causa nulla sit, cur hoc de particulari illarum regionum diluvio accipiat Acofta, cujus in rebus Peruanis ignorantiam, non semel Inca Garcilasso castigat. Quanquam & particularia ejusmodi passim diluvia. Quale illud; in quo homines in montibus, speluncis, scaphis & arboribus evasisse dicunt, teste Zarata, Gomara, Lerio. Et inundatio Cimbrica Cherfonefi, facta

Aristotelis ævo. *Horn*. Vnus omnino Græcis cognitus fuit Cataclysmus, quæ male in duplicem Phoronei & Deucalionis distinxerunt. Eum adumbrarunt ex Sacra Scriptura. Omnia pariant, causa, res ipsa, & rerum circumstantia. Habes hominum malitiam, arcam, montem, in quo substitit. Nonnulli etiam emissarum avium meminere. Tempora sola non conveniunt, quia Phoroneus & Deucalion æquales Mosi traduntur. Græci inaudiverant de Noachi Cataclysmo & cum Phoroneo, vel Deucalioni suo adscripserunt, quia majorem hominum antiquitatem non noverant. Sed auctores omnes Christiani, ut eos Cataclysmos Græcos componerent cum Noacio, πικρὸς fuisse defendunt, ut veritati eorum nihil detraherent. *Salms*. Græci Christiani credunt plures quam octo personas, intra arcam fuisse salvatas, nimirum filias Noachi & generos. Constantinus Manass.

Τὸ Νῶε ἡ σωτέων ἡοὶ ἐ θυγατέρες

Γωῆ, γυναῖκες τῶ ἡῶν, νυμφίαι θυγατέων.

Sed Petrus 1. Epist. 111, 20. Octo tantum meminit. Tarich Musulmannicum, à Kainan, magno Rege totius mundi, præter Mahalelelem, aliam deducit lineam per quendam Kajomarthi, usque ad Reges Persicos, quasi ea poenas universalis diluvii extra arcam effugerit. Et crassius nugantur Iudæi, dum Ogum Gigantem quendam credunt, vel proceritate sua, vel quod ob ferventes aquas arca inequitarer, evasisse. Nicolaus quoque Damascenus dicit, in monte Baris multos profugos, præter eum qui arca vectus, servatos. *Schickardus*.

falo arcam circumferri intelligeret, ratus id quod erat, aquas decedere, corvum, primum exploranda rei gratia, eoque non revertente (ut ego conjicio, cadaveribus detento) emisit columbam. Quae cum consistendi locum non reperisset, reversa est. Rursum remissa, folium olivæ retulit, manifestum indicium, nudari cacumina arborum. Tertio demum emissa, non rediit: unde animadversum aquas destitisse. Ita Noë arcam egressus est. Id gestum à mundi exordio, post an-

705

Ratus id quod erat, aquas decedere.] Arca monti Armeniae impacta hæsit. Inde mensura quindecim cubitorum, quibus altissimos montes undæ superant, sumpta est. Quia nimirum arca vestigium retinuit, quota sui parte undis immerfa fuerit. *Calvis.*

Corvum.] Die XVII. Aug. Feria prima. *Idem.*

Eoque non revertente.] Causam reddit *Drusus* in Proverbiis sacris, adagio: *Corvus nuncius, & Miscell. Cent. i. c. 3.*

Pt ego conjicio.] Conjectura hæc sumpta est à natura animantis, quæ cadaveribus vescitur. Intelligit autem cadavera submerforum. *Drusus.*

Cadaveribus detento.] *Augustinus:* *Queritur, utrum corvus mortuus fuerit, an aliquo modo vivere potuerit? Si enim fuit terra ubi requiesceret, similiter columba requiem invenisset. Unde conjicitur quod cadaveri potuit corvus insidere, quod naturaliter vesugit columba. Idem Alcuinus, Isidorus, Lyra tradunt.*

Columbam.] Emissa est XXIIV. Aug. feria prima. *Calvis.*

Rursum remissa.] *Sigonius, Giselinus, Drusus: rursum emissa.* Retinendam putem vulgatam lectionem. Nam non insolitum *Sulpicio*, ita loqui. Sic paulo post: *rursum reversus.* *Horn. Factum hoc ultimo Augusti feria prima. Calvis.*

Folium Olivæ.] *Augustinus de Doctrina Christiana l. 2. cap. 16. Olea ra-*

musculo, quem rediens ad arcam columba pertulit, significatur pax perpetua. Nam novinus & olei lenem attaculum non facile alieno humore corrumpi, & arborea ipsam frondere peremitter. Et Prudentius:

Nuncia diluvii jam decrescentis ad arcam

Ore columba refert ramum viridantis olivæ:

Corvus enim ingluvie per facta cadavera captus

Hæserat, illa data revehit nova gaudia pacis.

Drusus.

Noë arcam egressus est.] In Armenia. Loto nomen ἀρκαλήρον. *Epiphanius* montes hos medios inter Armeniae & *Cardyos* facit. Ipsum montem in quo arca subsistit, *Lubar* vocat. Hæc ex antiqua traditione perita sunt, quam *Iosephus* antiquitatibus suis inseruit. *Fertur, inquit, navigii hujus pars quedam, adhuc in Armenia, apud montem Cordyæorum superesse, & quosdam inde bitumen abrasum, deportasse. Nicolaus Damascenus nomen montis aliud tradit: Est, inquit, supra ipsam *Minyada* magnus mons in Armenia, nomine *Baris*, in quo multos diluvii tempore servatos ferunt; ac quandam arca testum in hujus vertice basisse, ac reliquias lignorum longo tempore durasse. Quem locum *Drusus* illustrans: *Baris, inquit, Hefychio τῷ οἰοῦ**

est,

nos (ut ego comperio) II. CC. duos & quadraginta. Ac primum Noë aram Domino statuit, hostiasque ex volucris immolavit. Mox à Domino cum filiis benedicatur: præceptumque accepit, ne sanguine vesceretur,

est, unde monti nomen, fortasse quem & Imbarum & Nibarum & Lubarum dicit, vir quidam doctus annotavit. Montes quos Epiphanius Cardyæos vocat; Curtio Gordyæi, Stephano Gordochoi, Xenophonti & Diodoro Carduchi. In Targum Kardu, eliso more Aramæorum n. *Druf. ad Gen.* Gens hodieque Kurdi, qui Chaldæi dicuntur. Apud Pottâ, oppidum Armeniæ, est mons altus, in quo dicitur arca requievisse. Dicunt neminem eo ascendere potuisse, præter unum Sanctum Iokemo, qui eo ascenderit. Armenii montem illum vocant Assê Mafis, vel Messis Saur. Turcis Augri daugh. *Purchas.* Multi præterea antiquorum, ut Theophylus Antiochenus lib. III. Epiphanius contra Nazaræos, Isidorus XIV. Orig. I. eandem sive fabulam, sive historiam habent. Sed quicquid ejus fuit, Califa Omar abstulit, ac pro tabulario templi à se structi adhibuit. Benjamin in סעעיי.

II. CC. XLII.] Sic Græci. Iosephus II. I. c. XL. Hebræis סו יו סלוי. Nam à condito mundo ad diluvium sunt anni exacti, סו יו סלוי. cum diebus XLVI. Cœpit autem diluvium cum præterisset ex anno סו יו סלוי, mensis unus & dies sedecim. Egressus est ex arca XII. Decemb. feria prima, anni סו יו סלוי. adhuc currentis. *Calvis.*

Aram Domino statuit.] Misna Talmudica titulo Zebachim, seu de sacrificiis cap. XIV. *Antequam tabernaculum constructum est, altarium seu excelsorium nescitum fuit. Atque sacro ad ea fangebatur munere primogeniti.* Addunt antiqui, etiam urbem à Noacho in Araratæis sive Gordæis montibus, nomine קמאנין, structam; cujus tum Nubiensis, tum Elmacinus, præter

alios, meminere. Rabbini hanc aram in monte Moria exstructam volunt. *Salmantic.* Quo nihil inceptius. Nam ubi egressus, ibi altare struxit. Res clara. *Horn.* Hic incipit secunda hominum ætas, quam Augustinus secundo diei creationis comparat. *Sigon.* Secunda ætas mundi à diluvio ad Abrahamum, complectitur generationes decem, annos CCXCII. *Beda.*

Ex volucris.] Imo ex omnibus mundis animantibus. Gen. VIII. Ante diluvium incruenta tantum sacrificia fuisse, & lacte frugibusque litatum, volunt Porphyrius, Pausanias, Plato, Empedocles. At Thalmudistæ omnino illis primis temporibus, antequam carnibus homines vescerentur, holocausta in usu fuisse putant, unde nihil ad homines perveniret, & per quæ Deus vitæ ac necis Dominus agnosceretur. *Grot.*

Præceptumque accepit.] Gen. IX. Thalmudici septem præcepta filiis Noachi data esse narrant, quibus carere vita hominum nequibat. Quare vis eorum tam late ad omnes pertinet, ut qui ea nescirent, hos interficere in bello, & ex hominum communiione tollere iusti sunt Israëlita. Sex priora etiam Adamum accepisse volunt. Septimum Noacho additum fuit: MEMBRVM VIVI ANIMALIS NE COMEDVNT. *Cuman.* Volunt autem Patres quidam, ut Basilii & Origenes, esum carnium demum post tempora diluvii cœpisse, cum hæreticus frugibus homines victitassent. *Horn.*

Ne sanguine vesceretur.] Moses Ægyptius in *Mora Nebuchim* tradit, Zabios, qui Chaldæi, averfari sanguinem. *Magi tamen,* inquit, *eum edebant, cum aut dæmonibus conjungerentur, aut ex illis fu-*

tur, aut sanguinem hominis effunderet: quia mundi primordia, mandati istius liber, Cain maculaverat. Igitur vacuo tum seculo, ex filiis Noë Sem fuit. Tres enim

tura prædicerent. Ideo tam severe ejus esum Lex prohibuit, tanquam Idololatricæ speciem. Ac notus mos, per haustum sanguinis, secretissima federa ac conjurationes firmandi, ac Troglodytarum, Scytharum, aliorumque sanguinolentia nota. Quæ foeda & immania sunt. *Horn.* Ante diluvium jus quidem homini in animalia fuit, ut lacte, lana, & mortuorū suo fato exuviis uteretur, non ut in cibum ea verteret: quod jus antiquissimum, etiam quædam gentes, post diluvium servarunt, teste Hieronym. 111. adv. Iovinianum, & Porphyrio. Carnem autem cum sanguine comedere, est comedere botulos cruore distentos, ut *Tertull.* in Apolog. loquitur, & si quæ his similia. Sic Moſen intellexere Apostoli Actor. xv. v. 9. qui addunt τὰ πνικτὰ. *Grot.*

Sanguinem hominis effunderet.] Non tantum homicidia condemnantur hoc loco, tanquam à judicibus punienda: sed & jus talionis naturale indicatur, quod obtinuit antequam judices constituti essent. Nam cum jam ante diluvium, Gigantum ætate, promiscua invaluisse cadum licentia, post diluvium, ne mos idem invalereſceret, Deus quod natura non iniquum esse dictabat, & ipse permisit, ut inſons eſſet qui homicidam occidiſſet, quod postea summus ob causas, ad judices solos, restrictum est. *Idem.*

Mandati istius liber.] Quoad legiſlationem & punitionem; non etiam inſitam naturæ legem. Nam lex nulla, quæ eadem prohiberet, tum extabat. *Druf.* Talmudici tamen tradunt, hanc inter ſex leges Adamo datas, unam fuiſſe; Sanguinem ne fundunto. *Horn.*

Seculo.] Id est orbe. Vox Eccleſiaſtica, quam expreſſerunt ex עִבְיָ. *Idem.*

Tres.] Opinio quorundam est, maxi-

imum natu fuiſſe Iapheth, minimum autem Cham, & inter hos medium Sem: qui tamen Gen. v. 32. & x. 1. primo loco recenſetur. Respondent hoc fieri propter dignitatem eorum qui ab ipſo descenderunt. Hæc opinio firmatur tribus locis Scripturæ. Primus est Genef. x. 21. qui tamen aliquid ambiguitatis habet. Quippe tam poteſt reddi, *fratre Iapheth majore: quam fratre Iapheth majoris*, id est, maximi natu. Alter est Gen. 1x. 24. & cognovit quæ ſibi feciſſet filius minor, ſive minimus natu. Nam loquitur de Cham. Sed potius ut ſermo ſit de Chanaan; in quem maledictio ſtriſta. Sequitur enim, *ecce maledictus Chanaan.* Tertius est Gen. xi. 10. *Sem erat centum annorum quando genuit Arphaxad, biennio poſt diluvium.* Ecce, ait Sem biennio poſt diluvium egiſſe annum 100. Noë autem cepit gignere anno ætatis 500. Igitur non Sem maximus natu, ſed Iapheth. Nam Cham minimus erat, ut diximus. *Druf.* In *Sanbedrim* cap. viii. Sem major fuit Chamo anno uno; & Cham major Iapheto anno uno. *Gerundæſis* putat, Cham ultimum fuiſſe filiorum Noë. Muſulmanicum Tarich quartum Noachi filium facit كنان Kanaan ſive Canaan.

Vnde apparet Orientales verba Genef. 1x. v. 24, 25. aliter accipere ac nos. *Schick.* Beroſus Annianus quartum facit Tuifconem; & alios xxx. Titanas, à matre Titaa diſtos, addit. λῆροι λῆρων. *Horn.* Ac manifeſtum eſt, Iovem, Neptunum, Plutonem à tribus his petitos. In Oriente Iupiter, in Occidente Pluto, ſecus mare Neptunus regnarunt. *Euhemerus* apud *Lactantium.*

Sem.] Græce Σῆμ; quod obvium in Athenæo, lib. 111. & eſt ibi nomen Authoris cujuſdam. *Druf.* Arabes

enim habuit, Sem, Cham, Iapheth. Sed Cham, quod sopitum vino patrem riserat, maledictum à patre me-

bes الشام vocant. Melchisedekum fuisse falsum, de quo paulo post. Horn. Hunc primogenitum faciunt, præter dictos, Augustinus, Cajetanus Vatablus. Contra alii, primo loco poni, ob prærogativam. Quemadmodum Isaacus Ismaëli, Iacobus Esavo præponatur. Horn.

Cham.] Vel Ham. Nam est Heth in scriptura Ebraica. Hieronymus, Septuaginta pro Ham, ἡμῶν scribunt, exprimentes duplicem aspirationem litteræ Heth per ἡ: à quo & Aegyptus usque hodie Aegyptiorum lingua Ham dicitur. Druf. Hic est Iupiter ΑΜΜΟΝ, in Libya cultus, & regio ΚΑΜΙΣΟΛΩΝ apud Strabonem & Suidam. Horn.

Iapheth.] Græcis Iapetus. Nam literam α alii ut ω, alii ut φ pronunciant. Hieron. ad Daniel. Sic ex Iosepho fecerunt Ἰάσηπ. Druf. Ex Iaphet Iupiter factum, sicut ex Cham Ammon. Latini cum originē non viderent, suum Iuvantem Patrem, orbi obrulerunt. Horn.

Sopitum.] Hoc non habetur discrete in textu sacro. Tamen ex iis, quæ ibi habentur, Doctores colligunt, cum derisisse patrem. Quidam existimant non ipsum risisse, sed filium ejus Chanaan. Quæ de re traditio fuit apud veteres, cujus meminit doctissimus Theodoretus in Genesin. R. Salomo: Sunt ex doctoribus nostris qui dicunt Chanaan primum vidisse, patrique suo indicasse. Abenezra, Cham vidit, nec tetigit patrem. Quod cum audisset Chanaan fecit aliquid quod in historia reticetur. Nam de illo capiendum: Quæ fecisset ibi, &c. Druf.

Vino.] Non assentior iis qui ex hoc loco colligunt vitis primum repertorem fuisse Noam. Quin fabulam esse reor quam hoc loco in Chronico suo

refert Ioh. Naucleus, videlicet hircum quendam, cum eum in Goricum Ciliiciæ montem emisisset, in septas labruscas gustasse, ex eoque ebrium factum, reliqua animantia cornibus petiisse. Quo animadverso, Noam conjectantem quod erat, vino vim aliquam singulari rem inesse, labruscam sanguine leonis porci, agni, simiæque inseruisse, ex eoque vitem enatam: unde postea vinum expresserit, quo gustato inebriatus sit, ut Scriptura testatur. Druf. Ignoravit Noë vini usum, & cum neque alium bibentem vidisset, neque ipse expertus esset, incaute ab ipso laesus est. Inebriatus enim est, non quod vinosus esset, sed quod inexpertus mensuræ assumenda. Basilius. Ex hac opinione factum est, ut multi existimarent, Noachum esse IANVM, vel οἰνόπτερον, ita dictum quod vini repertor. Sed probabilius est, Ianum esse ipsum Ionem Græcorum, id est, Ιανανem, qui Græcæ ac Latinæ gentis author est. Horn.

Maledictum.] In filio Chanaan. Quidam censent ipsum filio maledixisse, quod pater ante à Deo benedictus fuisset. Sic enim certe legimus, Gen. ix, i. benedixit Noacho & filiis ejus. Druf.

Chus.] Vnde Κίχιοι Æschylo apud Strabonem, regio Κεορέα Stephano. Suntq; ex posteris Chusi, quorum regio Susiana, hodie Cusitan, cujus metropolis Achvaz, quod est pluralis Arabum à خوز, pro quo ipsi dixerunt هوز & in plurali اهواز. Arabes. Chaldæis Cuth, unde Cuthæi Samaritani. Targum Ionathani Chus in Arabia ponit, quæ regio hodie Irac Arabiæ dicitur, ubi Baira & Cufa. Est & Ægypti Vrbs قوس vel قوص, in Thebaida vel Saidâ, ad Orientalem ripam Nili, hodie totius regionis, post

vuit. Huius filius, Chus nomine, Nembrod gigantem genuit : à quo Babylon civitas constructa traditur. Pleraque etiam oppida, ea tempestate, condita memorantur, quæ nominatim persequi animus non fuit. Sed

cum

Cahiram, maxima. Horn.

Nembrod.] Τὸν Νεβρώδ Gen. x. v. 8. in lxx. licet in fonte sit Nimrod, quod antiquitus legebant Nemrod, vel Namrod : unde in Iosepho Νεβρώδ. Drus. Indubie hic est Græcorum NINVS, quanquam tempora aliquantum differant. Docet id Iustinus, cum dicit : Ante Nini tempora, fines Imperii, tueri magis quam proferre mos erat. Primus is intulit bella finitimis. Cognomen ejus Belus, de quo Curtius V. Euseb. Chron. Augustin. Marcell. & alii.

Gigantem.] Opinio orta ex lxx. Quod enim Gen. x. scribitur ; Ipse cepit esse potens in terra, reddiderunt illi : ἔτι ἡρξάτο εἰνευ γίγας. Galefin. Gigantem appellat quoque Ambrosius & Augustinus. Opinio manavit ex Genes. x. 8. ἡρξάτο εἰνευ γίγας ἐπὶ τῷ γῆσι : ubi γίγας non significat gigantem, sed vertendum, cepit esse potens in terra. Lexicon Hesychii : γίγας, δυναστείας, ἰχυρός. Aliter paullo Chrysofomus, γίγας, τῆς ἐστὶ τύραννον. Minus hoc se probat mihi. Drus. Fuit primus post diluvium Tyrannus, τὸ λεγόμενον ἰχθυός. Ioseph. Unde & venator dictus. August. 1v. c. d. v. i. In ferre bella finitimis, ac populos sibi non molestos, sola regni cupiditate contendere, quid aliud quam grande latrocinium nominandum est? Ab eo Imperii Babylonicæ initium Chaldaei duxerunt, ut ex Porphyrio Simplicius ostendit. Horn.

Babylon.] Augustinus, Babylon interpretatur confusio. Unde colligitur gigantem illum Nembrod, fuisse illius conditorem. Quidam Babylonicæ conditorem Ninum faciunt, quem cum Nemrodo confun-

dunt. Sed repugnant tempora. Vixit enim certe Ninus diu post Nemrodo. Forte conditam à Nemrodo, Ninus postea reparavit. Orosius lib. 2. cap. 7. Babyloniā à Nembrod gigante fundatam, à Nino vel Semiramide reparatam multis prodidere. Mosis verba, unde id colligunt, habentur Gen. x. 10. Fuitque principium regni ejus Babel, Aveh, &c. id est, urbes regni sive imperii ejus præcipue. Loquitur autem de Nemrodo. A turri, ut credo, civitas appellata, aut simul nomen acceperunt à confusione linguarum. Babel, quasi Balbel, id est, συχυσίς confusio, περιετὸ τὸ ἕδα confundo. Drus. Videtur hæc vox servata ex lingua primava, unde in variis linguis βαβαλίον, balbus, balbil. Græcorum fabulas, qui Babylonicæ structuram Semiramidi adscribunt, bene refutat ex Berofo Iosephus contra Appionem, ex Philone Biblyo & Dorotheo Sidonio, Julius Firmicus. Grot. Quia à multis Regibus aucta, teste Herodoto 1. ideo à pluribus condita dicitur. Bernecerus.

Pleraque oppida.] Ex quibus Arach, Accad, Chalanne. Πρα est Ἀρακκία Ptol. urbs Sufianæ ; à qua videntur Arabes hodieque Irakam appellare, & unde magna Persiæ & Arabiæ pars denominatur. Irakam enim dispefcunt in Aghemicam sive Persicam, & Arabicam. Golius. Magnus Salmastus Πρα & Iracam pro diversis habet, ob diversam scripturam. Nam Arabica Irac scribitur

عراق quod esset Hebr. ארעק. Arec vero Mosis dicitur ארעק, quod Arabice esset ארעקי. Ab Arecce dicti Areccei campi apud Tibullum. Quod idem in Solinum notavit.

Diver-

cum multiplicaretur humanum genus, diversaque loca atque insulas mortales haberent, una tantum omnes lingua utebantur. Donec se in unum, dispergenda per totum orbem multitudo, contraxit. His more hu-
ma-

Diversaque loca atque insulas.] Verissime dictum, & qui homines usque nunc, in sola Armenia hæsisse putant, erroris convincuntur. Recte Epiphanius: *Primam hominum habitationem in montibus Armeniæ fuisse*, nondum scilicet evanescente metu aquarum. Crescente numero, paulatim ad plana & amceniora digressi sunt. Legitur etiam, ante structam turrim, per contiguas regiones, longe lateque dispersos fuisse, qua sententia Sulpicii nostri est. Hæc prima, orbis post diluvium, divisio. Et in hæc, Assyria, Babylonia, Syria, Cananæa, habitatae sunt. Quod exinde patet, quia cum diversa origine essent, ex Semo & Chamo, omnes tamen primitivam linguam Hebræam retinuerunt. Non ergo inter turris conditores fuerunt: sed illæ gentes, quarum linguæ in totum ab Ebræa alia sunt, ut Ægyptii & omnes Iaphetæi. *Horn.*

Prætantum omnes lingua.] Genes. xi. Qua communi consensu, Ebræa fuit. *Joseph. Euseb. Cyrill. Theodoret. Syram Philo Chaldaeam volunt. Alii, ut Phil. Cluver.* primævam linguam jam nullibi existare: sed revocatum iri in vita æterna. Primæva lingua nullibi pura extat, sed reliquæ ejus sunt in omnibus linguis. Nomina autem propria Adami, Eva, &c. Moses Hebraico sermone expressit. *Grot.* Persarum Magi in orbis restauratione, credebant unam quoque linguam restitutum iri. *Plus. l. de Osir. & Isid.* Fabulas gentilium, de Phrygia lingua, apud *Herod.* xi. & deliria Goropii ac Schriekii de lingua Celtica, nihil moramur. Nec Hebræa, nec Syra, nec Chaldaea lingua, proprie loquendo, sunt illa Noachica lingua, vel primitiva; sed ejus Dialecti. *Horn.*

Donec se in unum.] Structam ab o-

mnibus turrim vult. Sed hæc male cum præcedentibus cohærent. Nam si jam ante diversa loca atque Insulas tenerent, quid eos denuo in unum locum coëgit? *Idem.*

Contraxit.] In Senaar, 𐤆𐤍𐤏. Haitho Armenius dicit esse montem Chaldaæ. *Horn.* Σαναὰρ τῆ βαβυλωνίας Histia in Milesio apud Ptolephum, Eusebium in Chron. & lib. αἰῶν. unde γ in γ mutato Singara, mons Ptol. oppidū Plinio; & Singaritana regio Sexto Rufo. *Grot.* Profecti dicuntur οὐρα; id est, ab oriente versus occidentem. Ergo ex Perside in Babyloniā venerunt. Vt frustra se Drusus torqueat: Quomodo ex Oriente profecti sunt, cum Armenia Occidentali-or sit Babylone? Nam non ex Armenia venerunt, sed ex Transfigridanis regionibus. *Horn.* Οἱ Νάχαι παῖδες ἀπεῖστοι κατελήθοντες δὲ τὸ ὄρον εἰς τὰ πεδία, τὴν οὖν τέτοις οἰκησὶν ἐποίησαντο, καὶ τὰς ἀλλὰς σφοδρὰ δειδότες ἀλλὰ τὸ κατέκλυστον τὰ πεδία, καὶ ἀκνηρῶς ἐχόντες ἀπὸς τὴν δὲ τὸ ὑψηλῶν ὄρων κατέβασαν, ἐπέσταν ἠρασύσαντες μιμητὰς αὐτῶν ἠγάθ. Καὶ τὸ γὰρ πεδίων εἰς ὃ ἀπεῖστον αὐτὰς καλωπεῖσαν, καλεῖται Συνααί. *Josephus.* Idem Epiphanius tradit, non ausos initio præ metu in plana ex montibus descendere. Plato post diluvium tria vivendi genera putat constituta. Primum in ipsis montium cacuminibus eorum qui aquas formidabant. Secundum in ipsis montium radicibus. Tertium in campis. *Strabo xiii.*

More humani ingenii.] Josephus causas hujus ambitiosi consilii edisserit, fuisse ὕβριν Ἰθεῶν, quam auxerit ambitio-

mani ingenii consilium fuit, insigni aliquo opere, famam querere, priusquam à se invicem diducerentur. Itaturrim facere aggressi, quæ cælo accederet, nutu Dei, ut officia operantium præpedirentur, inassueto sermonis genere, multa diverso, neque ulli invicem intellecto linguarum ritu, loquebantur. Quo promptius dispersi sunt, cum alter alterum, velut alienigenam,

fa-

bitiosissimus Nimrod.

Turrim.] Et urbem. Gen. xi. 4. Hieronymus in l. locorum. Urbs in campetribus per quadrum sita, circuitu sexaginta quatuor c. l. pass. Herodotus. Crassitudo erat tanta ut proceritatem obscuraret. Ioseph. Tota Historia describitur ab Abydeno apud Euseb. ix. 20. 14. & Cyrillum i. contra Iulian. Turris hæc, i v c. l. pass. ambitu, postea in arcem conversa fuit, vel templum Beli, ut ex Strabone xvi. apparet. Ruderæ ejus hodieque superesse dicunt, circuitu mille pass. & altitudine æquæ turrim Pauli Londinensem. Latæres longitudine complectuntur tres quadrantes ulnæ Anglicæ, crassitie quadrantem unum. Folia palmarum & junci inter laterum commissuras sunt. Job. Carthywright apud Purchasium. Ex hac turris structura, Græci suam Γενναίαν, derivarunt, de qua Homerus Ὀδυσ. λ. Ovid. i. Met.

Inassueto sermonis genere.] Cyrillus lib. i. contra Iulianum, & Abydenus apud Euseb. ix. 20. 14. aliam adhuc causam addunt; quod turris ventorum vi disjecta fuerit. Grot. Lingua tum complures ortæ; sed non præcisè lxxii, quot familiæ. Quia Cananæ omnes una usi. Iunius. Postea ex migrationibus dialecti ortæ sunt, & ipsæ primigeniæ linguæ, novis vocabulis auctæ. Salmas. Quomodo hæc confusio linguarum facta sit, vide apud Rivetum, & alios Interpretes; & de numero linguarum varias sententias in opere Gram-

matico Vosii.

Multa diverso.] Vnde homines Homero μέροπες, voce ex sacra historia derivata. Eustathius: Οἱ μὲν τοῖς τῆ ἡμετέρας θείας αὐλῆς, (ita Christianos vocat) μέροπας τὰς ἀνθρώπων ἐπικληθῆναι φασίν, διὰ τὸ μερομῆ τὸ ὄπὸς, ὃν ἐπαθον μὲν τὸ γαλάνης πύργον ἀγαμέμνωνες ἀπανταχὲ γῆς. Χαλαῖνη ejus meminit, est τιβζ, lxxix. χαλαῖνη. Heinsius.

Neque ulli invicem intellecto.] Hanc authoris opinionem Pareus sequitur. Sensus est: tot fuisse linguas diversas, quot homines. Refutationem hujus falsæ opinionis, vide apud Rivetum.

Alienigenam.] Non linguarum modo, sed & morum & Religionis secuta confusio. Hinc factum quod quibusdam foeda barbaries placet, coluntque per avia dispersi, horridas situ & ingenio plagas. Alii mitiorem vitam sectantur. Quod his rectum videtur, illis absurdum est. Cappadoces absque Rege vivere non possunt. Justin. & Strabo. Aliis in libertate summa felicitas. Latinus Græco Barbarus est, & Scythæ; hi Arabibus. Horn.

Filiis Noë.] Quod Lescarbotus comminiscitur, Noachum, alio post arcem fabricato navigio, à freto Gaditano, in Novam Franciam, vel à promontorio viridi, in Brasiliam navigasse, & ad veterem in America patriam; ne quidem ab infania excusari potest. Nam Aniani Beroffi commentum tolerabilis, circum-

facile relinquebat. Sed filiis Noë ita divisus orbis fuit, ut Sem intra Orientem, Iapheth Occidentem, Cham mediis contineretur. Ita usque Abram ducta successio,

circumvectum littora Maris Mediterraneæ, & singulis partes suas assignasse. *Horn.*

Divisus orbis.] Casu hoc accidit, non deliberato consilio. Nam cum alius alium non intelligeret, qui potuissent de orbis divisione inter se deliberare? Ita Iosephus: *Quo quemque fors & Deus tulit, eam terram cum suis occupavit.* Druſ. Sed vetus traditio habet, Noachum *וְיָפֶֿתֿ וְחָמֿ וְשֵׁם*, divisisse terras posteris, & eam divisionem testamento firmasse, ac Semo tradidisse. Ita diserte legitur apud Eusebium & Cedrenum. *Seld.* Centrum autem hujus divisionis Euphrates fuit, ubi tres orbis partes, in Noachica divisione, continent. Ac initio quidem vicinas Babylonix regiones occuparunt, tum ob aëritatem, tum quod nondum adeo excrevisſent. Postea aucti numero, rigoſiſſimas etiam plagas, multitudine ſua, inundarunt. Initio ſingulæ Provincæ, ſingula regna fuerunt. Iuſtinus: *Intra ſuam cuique patriam regna finiabantur.* Postea ſucceſſerunt illæ & nominum & terminorum mutationes. *Horn.*

Sem intra Orientem.] Iudæi eum in Cananæa; Syri in Syria ponunt. Vide *Mafium* in Iofuam. Vnde Arabes hodieq; Damascum, & univerſam Syriam *شام* nominant, vel à ſitu, reſpectu Iemenæ; vel à Semo. *Golius.* Sedes Semitarum fuerunt trans Euphratem, Orientem verſus. *Aſiam uſque ad Indicum Oceanum incoluerunt, ab Euphrate initio facto.* Ioseph. Vnde Pater omnium filiorum *אֲבִי* dicitur, id eſt, tranſ-Euphratenſium. Non enim ſumi debet pro Ebero: ſed *אֲבִי* dicuntur, ut *אֲבִי קַדִּי*. Et ab his tribus tripartita orbis diviſio orta, ſed ſub aliis quam Europæ, Aſiæ, Africæ, nominibus, quæ Ho-

meri adhuc ævo ignorata, ut Strabo docet lib. xi. *Horn.*

Iapheth Occidentem.] Potius Septentrionem. Nam tradunt Iaphetho ceſſiſſe omnia quæ ad Septentrionem ſunt, initio ducto à Media, uſque ad Heſperium Oceanum. Termini ejus apud Iosephum: In Aſia Taurus & Amanus montes, uſque ad Tanaim. In Europa Gades. Tenuit igitur totam Europam, cum magna Aſiæ parte. Imo univerſam Scythiam. *Horn.* Vnde Græci fabuloſo Prometheo Iapetidæ, Scythiæ Imperium attribuunt. Scythia igitur omnium primo habitata. Nulla fere Europæ gens, nec Aſiæ, quin à Septentrione promanaverit. Ex Scythia Græci ſunt; & hinc tanta linguæ Scythicæ, Germanicæ, Perſicæ, Græcæ, convenciónia eſt. *Salmſ.*

Cham mediis.] Inter Orientem & Occidentem. Chamæ filii Syriam & regionem Amano Libanoque montibus hærentem obtinuerunt, & quicquid inde Oceano adjacet. *Ioseph.* Vnde Ægyptus terra Cham vocatur Pl. lxxxvii, 15. cv. 23, 27. cvii. 22. & adhuc Hieronymi ævo ita dicebatur. In *Tradit.* ad Genef. *חַמֿ* *Plut.* de Iſid. & Oſir. Chemnis urbs Thebaidis atque Inſula, apud Herodotum in Euterpe. Hodieque Chemi à Coptis appellatur, teſte Kirchero. Ammonia regio, gens Ammonii, ab Ægyptiis orti. Omnes autem hi populi Chamum pro Deo coluerunt. *Lucanus ix.*

Quamvis Aethiopum populis Avabumq; beatis (Ammon. Gentibus, atque Indis unus ſit Iupiter Horn.

Uſque Abram.] Uſque ad Abram. *Edit. Pariſienſ.* אֲבִי Pater excellus, ab Aſtronomiæ ſtudio. Ejus vita deſcribitur à Philone Byblio, Artapano, Eupole-

sio, nihil sane insigne aut memorabile in se habuit. Abram autem patre Thara natus est, post diluuium anno millesimo & septuagesimo. Abram uxor Sara dicta est, primumque eis in regione Chaldaeorum, habi-

ta-

polemo, Demetrio apud *Eusebium*, à Berofo apud *Iosephum*. Educatus autem fuit in fide Zabæorum, ac stellas coluit. *Rambon* More Nev. 111, 29. *Philo*.

Insigne aut memorabile.] Quod in sacris referatur. Existimant Serugi & Tharæ avo, Idololatriam invaluisse. *Epiphanius* Panario. Id *Saidus* *Batricides* quoque tradit, dicens: *tum homines liberos suos Dæmoniis immolare cœpisse*. *Selden*. Cæterum *Kainan* secundus, qui inseritur in lxx. versione, & apud *Luceam*, plane *Ἰσοβαηλ* est. *Spanhem*. Circa hæc tempora desinunt duo primi millenarii mundi, qui in dicto domus Eliæ, nominantur *IN ANE*, quod mundus minus frequens & ex cultus fuisset. *Bachleer*. Migrationes contigerunt frequentes. *Pelegi* posterius, quos *Pelasgos* nominarunt, in Græciam venerunt. *Grot*.

Thara.] Quem statuarium fuisse tradunt Rabbini.

Anno millesimo septuagesimo.] Imo, juxta Græcos anno cD lxxi. Omisit duos annos *Semi*, quos vixit post diluuium, antequam *Arphaxad* procrearet. *Drus*. *Epiphanius* anno cD xl. *Nicephorus* cD lxxxii. *Ebræi* longissime dissentientes à Græcis, anno cc xcii. *Augustinus* addit xviii. C. D. 2. Regem *Sicyoniorum* tum fuisse, *Europen*, *Assyriorum* *Ninum*, idque ante Urbem conditam annis cD ccc. ut *Orosio* placet. *Galesin*. *Abram* natus fuit anno lxx. *Tharæ*, Gen. xii, 4. fuitque fratrum suorum primogenitus. Sed quomodo *Stephanus* A&. vii. cum *Mosè* conciliandus? Ex quo colligi putant *Abramum* anno *Tharæ* cxxx. natum. Quia dicit: *Postquam Thara mortuus esset, transfudit Deus Abraham in terram hanc*. Sed nec *Stephanus* dicit, *Abra-*

ham ipso emortuali *Tharæ* anno egressum, & nulla inter ipsum & *Mosen* in hoc pugna. Duplex enim *Abrami* migratio. Vna *Vre Charras*, ex *Chaldæa* in *Mesopotamiam*. Ibi mortuus *Thare*, diu post migrationem *Abrahæ* Altera *Charris* in *Chananzam*, de qua *Stephanus* loquitur. Alii memoria lapsus *Stephanum*, vel à *librariis* corruptam orationem putant. Quod statuendum non est, cum commoda explicatio iuvare queat. *Horn*.

Sara.] Secutus est lxx. qui *Σάρα* scribunt, non *Σαρὰ*, ηϑ, *Demina* Hanc traditionem *Iudæorum* eandem cum *Iescha* facit, quæ fuit filia *Haranis*, fratris *Abrahæ*. *Salmanticensis*. Perique *Hebræi*, *Tharæ* filiam ex altera uxore. Quæ conjugia licita fuisse volunt, uti apud *Athenienses*, *Nepes* in *Cimone*, & *Phœnices*, *Achilles* *Tattius* lib. 1. *Lucerunt*. Vide Gen. xx. 12. *Grot*. Alii fratris filiam faciunt, ut *Iosephus*.

Chaldæorum.] Dicti non ab *Arphaxad*, ut *Iosephus* vult; nec à *Chafed* filio *Nachor*; sed *sectæ* nomen fuit, quæ in gentem excrevit postea. *Marcellin*.

Arabes peculiariter *الخلدانيين* vocant qui stellas venerabantur & colebant; vocati etiam fuerunt *الصابة* *والحرانيين* *Sabæ* & *Haranii*, quoniam primarium templum suum in *Haran* sive *Carris*, habuere. *Chaldæicæ* autem gentis reliquias vocant *الاکران* *Curdos*, qui nec re, nec nomine, diversi sunt à *Gordixis* & *Chaldæis*. *Golinus*. *Dogmata* horum *Sabæorum* & *desiria* recenset *Rambam* *More Nev*. 111. 29. Gens ipsa late dispersa, in extremam *Turciam* ac *Indiam* venit.

Habi-

tatio fuit. Inde apud Charras, una cum patre, diversatus est. Qua tempestate, admonitus à Domino, domum, patriam ac patrem relinquens, assumpto Lot fratris filio, in terram Chananæorum profectus, in loco
cui

Habitatio.] Vrbs vel regio juxta xxx. dicitur Vr ab ignis cultu. Eusebio *Camarina*, à נַרְיָם, qui Chaldæi philosophi. Nomen loco huic Vr mansit, usque ad Ammiani xvum, quem vide lib. xxv. Sed Iudæi Vr Chaldæorum pro Igne accipiunt, & de vicicomburio Haranis, mira narrant. *Horn.* Tarich Regum Persiæ, tradit, Chaldæos Abrahamum in Vr, sive Orsa, comburere voluisse, quod Deum suum adoraret. Idem prolixius Rambam ex monumentis & Annalibus Zabæorum, in *Mora Nebuchim* III. Et de ignis cultu apud Assyrios ac Persas, *Seldenus* De Dis Syris. Vnde Zoroastres, Zarates, Zaradust, dictus est. *Salmas.* Atque hic Deus Nachor & Tharæ, Genes. xxx. & Ios. xxv. ꝑ. i. Cæterum eadem fere in Alcorano atque Talmud de Abrahamo narrationes: ut quod primo Idolorum cultor fuerit. Deinde jam quadragenarius, agnito ex astris creatore, sculptiles istos Deastros disfregerit, eaque de causa Patrem suum, professione statuarium, graviter offenderit. Deinde à Chaldæis in ignem coniectum, & mirabiliter liberatum, templum Meccæ fundasse. Et huic Patriarchæ sumillimus videri voluit, qua faciem, Muhammedes; nempe gravis aspectu, colore vividus, capite grandiori, promissa barba, subcana, oculis alacribus, facie subfusca, toto denique vultu ad majestatem & humanitatē composito. *Schickard.* Abram Chaldæus. Chaldæa igitur lingua usus. Ebræam à Chananæis didicit. *Scalig. Vossius, Grotius, Seldenus.*

Apud Charras.] Vrbs à Charane, non structa sed dicta. Ad eam M. Crasso Imperatore, cæsus est Romanus exercitus à Parthis. *Histor. Roman.* Hunc locum hodieque honorant Saraceni, quod

ab Abrahamo fuerit habitatus. *Benjam.*

Admonitus.] Hæc secunda migratio. *Rambam* à Chaldæis expulsum Abramum vult. Alii à Semo evocatum fuisse statuerunt, quos jam olim Paphnuthius apud Cassianum initio collat. 3. refutavit.

Patrem.] *Sigon.* fratrem. Nam pater obierat. vel *Patrem*, id est, domum paternam. Aut *patrem* ibi sepultum. *Drus.* Falsum est patrem tum temporis jam obiisse, ut ex annorum collatione constat. Qui aliter statuunt, totam temporum & veritatis rationem conturbant. Scriptura utitur *אברהם אבי*, & quæ ad Thare pertinent, uno tractu commemorat. *Horn.*

Lot fratris filio.] Haran, qui Vre Chaldæorum decesserat, relicto filio Lot. Erat ergo Lot frater Saræ uxoris Abram. *Menochius.*

Chananæorum.] Quæ Græcis Phœnicia, vel à colore puniceo, cuius ipsi inventores, ut *Eusebius* in Chronico docet. De quo maximus *Salmasius*, in stupendo *Exercitationum Plinianarum* opere. Vel à palma, quæ *Φοινίκιον*, & Phœnicum insigne. Quod numismata à Purchasio producta probant. Alii hanc regionem *כנען* dici putant apud Ezechielem. Scaliger ipsi Chanaan, qui *כנען* Sanchuniathon, Philoni Byblio apud Euseb. r. *אברהם*. 10. & Stephano, cognomentum fuisse putat *כנען*, sive Phoenix, & hinc nomen. Arias Montanus à *כנען*, ob amoenitatem & elegantiam. Itinera Abrami ex Mesopotamia in Cananæam non recensentur. Sed probabile Damascum transivisse. Tum quia Eliezer inde oriundus. Tum quia Abram Damasci regnasse, *Nicol. Damasc.* dicitur, apud Iosephum 1. 8. & Iustini

cui Sichem nomen est, consedit. Mox annonæ inopia Ægyptum concessit. Ac rursum reversus Lot, præ multitudinem familiæ à patruo digressus, ut laxioribus vacuæ tum regionis spatiis uterentur, in Sodomis con-

se-

num xxxvi. Quamquam vicinitate nominum potuerint errare, capientes Abram pro Abram. *Horn.*

In loco.] Id est, urbe, ut Gen. xii. 6. ubi Gerundenfis: usque ad urbem Sichem. *Druf.* Inter Chananæos autem, abdicata Chaldaica lingua, Phœniciam eos, quæ postmodum Hebræa dicta, suscepisse, constans doctorum opinio est. *Scal.*

Sichem.] Hæc est Sicima, quam posterior ætas Scythopolim appellavit. Nomen habuit à Sichem filio Hemor, qui Dinam Iacobi filiam stupravit. Nota figura, quam anticipationem, alii proleptin vocant. Ea utuntur frequenter sacri scriptores. Quamquam sunt qui potius filium Hemor, ab urbe ejusdem nominis, appellatum censent. Quod mihi non videtur. *Drusius.*

Ægyptum concessit.] Frequens locutio apud Tacitum & alios. מִצְרַיִם in Sacris. Cedreno Μέσση, mensis Μεσση, urbs مصر vicina Cahira, apud Elmacinum, Haithonem, & alios. *Horn.* Mafius observat Ægyptios in antiquis monumentis vocari Ægyptos, vulgo Cophiti vel Copti, & ipsi regionem suam vocant Chibth, teste Ortelio. In Talmud Ægyptus est חֵבֶן, aliis חֵבֶת, & per trajectionem חֵבֶת. In Serie Regum Ægypti, quam Drusius ex Chronico quodam Arabico descripsit, secundus Rex Ægypti dicitur Cabrim, unde denominati sunt Cophitii. Illum sub quo Abram in Ægypto fuit, Totin vocat. *Horn.* أبو القبط Pater Coptitarum dicitur Misraim. Inde nomen. Coptus etiam urbs, & Coptites Nomus, fere in extremo Ægypti tractu, quem post Alex. M. Ægyptii incoluerunt,

hodieque incolunt. *Golius.* Iosephus ex Berofo ostendit, Abramum Ægyptiis numerorum & siderum scientiam tradidisse. Instituit enim Sacerdotes Heliopolitanos. Alexander Polyhistor apud Eusebium ix. αἰσθ. c. 4. & x. 2. Quidam volunt tum Regem Ægypti fuisse Osirin, Reginam Isidem, de quibus *Plut.* & *Diod. Sicul.* Elegans Ægypti descriptio est apud Guilh. Tyrium. xi. 24.

Rursum reversus.] Sigonio & Drusio placet reversis.

Præ multitudinem familiæ.] Contentibus utriusque pastoribus de finibus agri pasculi. Genes. xii. 11. Ioseph. lib. i. 16. Dicæarchus apud Porphyrium iv. de Abstinentia, ubi vitam vetustissimorum pastorum describit: ἦδη γὰρ ἀξιόλογα κτήματα καὶ ὑποαρχοντα. Οἱ μὲν ἐπὶ τὸ παρελεύσασθαι φιλοκμήτων ἐπιέντες, ἀγροζόμενοι τε καὶ ὑποκαλέωντες ἀλλήλους, οἱ δὲ ἐπὶ τὸ ἀγροφυλάξαι.

Vacuæ tum regionis.] Id est, minus habitata. Nam talis Chananæa Abrami avo. Vnde Patriarchæ pro lubitu agros occuparunt. Paulo ante: *Vacuæ tum seculo.* Et tales hodieque regiones Americæ sunt. In tota Nova Angliâ non tantum hominum, quantum Londini. *Horn.* Vacua fiunt occupantis. Major dividat: minor ligat: lex vetus. *Grot.* Ansibarii apud Tacitum; *Sicut cælum Diis, ita terras generi mortalium datas, quæque sint vacuæ, publicas esse.*

In Sodomis.] Agro pariter & urbe. *Druf.* Regio illa, omnium totius orbis tum pulcherrima, sicut Paradisus Domini, id est, Babylonia & Ægyptus. *Horn.* Ejuſmodi Tempe quatuor hodie

in

sedet. Id opidum infame incolis, viris in viros irruentibus, atque ob id invisum Domino fuisse traditur. Ea tempestate, Reges vicinarum gentium, in armis erant: cum antea nullum inter mortales certamen fuisset. Sed adversum hos, qui bello vicina tentabant,

7c-

in Asia recensentur; *Kibo Bauvan*, id est, rivus Bauvanitarum. Hæc tribus in tractu pulcherrimo degit. *Sogd Samarcanda* in trans-Oxiana. *Goutha Damesc*, viridarium Damasci. Fluvius *Obullæ*, cui adjacet *Basra*. *Golius*. Vrbs illa circuitu 1x c10 pass. fuit. Strabo xvi.

Infame incolis.] Adco, ut mores Sodomitani in Proverbium abierint. Vide *Adagia Drusii*.

Viris in viros.] Hoc crimen exinde Sodomia dicitur, de quo *Marianus miles: Nihil tale novere Germani, & sanctilius vivitur ad Oceanum.* *Quintil. Decl. III. Horn.*

Reges.] Gen. xiv. Hoc antiquissimum regimen in terris. *Iustin.* Fuerunt autem illi, *Amraphel*, juxta aliquos *Nimrod*, *Rex Senaar*, id est, *Babylonia*, vel *Singaris*. *Chedorlaomer* Rex *Elamitarum*, sive *Perfarum*. *Arioch* Rex *Ellasar*; *Ponti*, ut *Aquila* vult, vel *Elisari*, in *Arabia* *Ptolemao* nominati. *Thidal* Rex *Goiim*, id est, *convenarum*, *Symmacho* *περιφυλίας*, alii *Galilææ*. *Grot. R.* *Salomo* ex *Genesi* magna (liber est eo nomine, qui *Ebraice* vocatur *Bresith rabba*) *Goiim* locus est ejus nominis, ubi convenerunt ex plurimis locis & nationibus, & regem creaverunt quendam *Thadal* nomine. *Manahemus* *Ricinenfis*: Rex gentium constitutus fuit super diversos populos, qui eum sibi ducem elegerunt. *Abenezra*: nomen est provincie ut *Elam*, aut significat regem aliarum gentium, præter eas quas ibi memoravit. Gen. xiv, 9. 213. *Sym.* *σενυών*, & in scholio *περιφυλίας* *Pamphiliæ*. An omnium gentium? Nam *φυλη* aliquando gens. *Drusius*. *Diodorus* *Perfas*, *Iosephus* *Assyrios* fuisse prodidit. Eum vide lib. 1,

c. 9. ubi causam belli multis exequitur. *Galesin.*

Nullum inter mortales certamen.] Idem habetur in *Thanhuma*, qui & *Hmedennu*, fol. 7. col. 2. *Hæcenus non fuerat bellum in mundo.* Aliter *Iosephus* *Orig.* lib. 1. cap. 10. A *Iosepho* stat ipsa veritas. Nam hoc potius alterum bellum fuit, natum ex defectione harum gentium, quæ servierunt *Chedorlaomor* *Elamitarum* regi annos duodecim, ut habetur *Gen. xiv. vs. 4.* Aut sensus est, *nullum certamen, quod quidem in sacris litteris memoretur.* Nam credibile plura ante certamina fuisse. *Nemrod* enim absque certamine regibus sibi parere qui potuit? Sic *Lamech* primus bigamus fuit. Nam ante illum nemo simul duas uxores habuisse legitur. *Drus.* Et hoc contra quam testamento *Noachus* præceperat, *Ne quis fratris fines invaderet, nec injuria alter alterum afficeret, quoniam inde bella ac discordiæ orirentur.* Atque circa hæc tempora incipit *σενυών* secundus, ac tristis illa natura Lex: In omnibus fere gentibus quodammodo vox naturæ ista personuit, ut subjugari victoribus mallent, quam bellica vastatione deleri. *August.* xviii. c. d. 2. *Sulpicius* putat hoc primum fuisse bellum inter mortales. Cui ego non facile assenserim. Nam si *Cain* fratrem occidit, quis putet in ejus posteritate ante diluvium, in tanta vitiorum licentia, nullum fuisse bellum? *Estius.*

Sodomorum.] *Vulgata.* Græci *τὴν Σόδομα* dicebant, ut *τὴν Ἰσροὺλμω*. Hoc nomen aliquando late sumitur pro tota regione *Pentapolitana*. *Hieronymus*, *Gomorria* una de quinque civitatibus

bus

reges Sodomorum, Gomorrhæorum, vicinarumque regionum, in prælium erumpunt: primoque impetu fusi, victoriam concessere. Tum à victoribus Sodoma direpta, prædæ hostibus fuit, ductusque Lot in captivitatem. Quod cum Abram comperisset, prope armatis servis suis, numero trecentis decem & octo, reges victoria feroces, exutos prædæ armisque, in fugam compulsi. Tum à Melchisedec sacerdote be-

ne-

bus Sodomorum, quæ cum reliquis divina ultione subversa est. Drusius.

Gomorrhæorum..] Vulgata, & Orsius lib. 1. 6.

Vicinarumque regionum.] Adama, Zeboim, Segor. Regiones appellat urbium singularum territoria. Drus.

Sodoma direpta.] Sic paulo post: Sodoma divinis ignibus conflavit.

Lot in captivitatem.] Vel in prælio captus, vel inermis in urbe inventus. Menochius.

Servis suis.] Vernis sive vernaculis, quibus se junxerunt federati, Aner, Escol, Mamre. Gen. xiv. Multi autem tum patresfamilias erant *ἀνομοιοι*. Qualis fuit Abraham. Qui βασιλεύων dicitur Nicol. Damasc. Rex vocatur Iustino xxxvi. unctus Dei Pf. cv, 15. Quidam *ἄν*, ita interpretantur, ut sensus sit, ministros Abrahami ab ipso plene instructos, de armorum suorum iustitia. Gratius.

Quod cum Abram comperisset.] Rabini hoc ipsi indicatum volunt à Gigante Ogo, qui dilavium evaserit, unde & *וְיָזַן*, evasor, dicatur. Quæ inceptissima sunt.

Numero trecentis decem & octo.] Hinc lux Prudentii hisce versibus,
Nos esse large vernularum divites
Si quid trecenti bis novenis additis
Possint, figura novemimus mystica.

Figura mystica est Thau littera, crucis figuram habens, cum supra scriptis duabus primis litteris nominis *Τη* *Σ*, hoc

modo *THΣ*. Hæ litteræ simul efficiunt 318. Drusius.

A Melchisedec.] Quem fuisse Semum volunt, Hieronymus, Gerundenis, Primasius, Jonathan, Ierosolymitanus, alii. Contra est Procopius Gazæus in Gen. xiv, & alii multi, quæ sententia firmatur ex Epist. ad Ebræos vi, 3. Nec probabile est Semum habitasse inter Chananæos. Quamquam R. Salomo velit, Chananæos fuisse ex posteris Sem; in quo valde fallitur. Drus. Melchisedeciani Spiritum Sanctum, Didymus & Origenes Angelum, Cumanus non-hominem, id est, Messiam fuisse volunt. Quæ omnia falsa, & à Constantino L' Empereur fuscè refutata. Fuit unus ex regulis Chananæorum, qui pie inter illos & sancte vixit. Suidas oriundum vult à Side filio Regis Libya, cuius parentes Epiphanius Heracliam patrem, Astharoth vero, seu Asteriam, matrem appellat.

Sacerdote.] Erat & Rex. Virgilius 111. Æn.

Rex Anius, Rex idem hominum, Phœbique Sacerdos.

Vbi Servius: Majorum erat hæc consuetudo, ut Rex etiam esset Sacerdos vel Pontifex. Hinc domus in qua Pontifex habitabat, regia dicebatur. Idem ad v 111. Æn.

Reliqua.] Præter victum, & partem federatorum. Talis priscorum Heroum animus, Catonis Majoris, Pauli Æmylii, Mummii, & aliorum. At nunc aliud

nedictus est, eidemque decimas prædæ dedit. Reliqua his, quibus erepta erant, reddidit. Per idem tempus Abra Dominus locutus est, multiplicandumque semen ejus, sicut arenas maris stellasque cæli, spopondit: peregrinumque ejus semen prædictum futurum, ac posteros in hostili solo, per quadringentos annos, laturos servitium; postea libertati restituendos. Tum ei, atque uxori ejus, adjectione unius litteræ, nomen immutatum. Ita nunc ex Abram Abraam, ex Sarai Sara

di-

aliud seculum; & miserrima Germania in prædam bellantibus cedit. Horn.

Sicut arenas maris, stellasque cæli.] Significat innumerabilem hominum copiam. Qua comparatione crebro utuntur antiqui. Stella quamquam à Ptolemæo numeretur tantum c. l. xxi. tamen innumerabiles sunt minores, & tubis Opticis Galilæi, ac Metii detectæ. Catullus:

Aut quæ sidera multa, cum tacet nox.
Horn.

Hostili solo.] Potius, in peregrino solo. Nam intelligit Chananæam & Ægyptum. Chananæi autem eo tempore non hostes ipsorum erant, sed hospites. Drusius. Sic olim fucebatur vocabulum *hostis*, pro peregrino.

Per quadringentos annos.] Tempus istud incipit à nato Isahaco, qui anno ætatis sexagesimo genuit Iacobum. Iacob autem, cum Ægyptum intraret, agebat annum centesimum & trigessimum. His adde annos ducentos decem, quibus fuerunt in Ægypto; en numerum, quem hic Severus ponit, & qui habetur, Gen. 15, 13. Drusius. Epiphanius in Ancorato, supputat annos ccccx. initio factò à promissione prima Abrahæ facta. Eos autem cccc. annos non integros in ærumnis & in Ægypto egerunt. Sed in Chananæa, Mesopotamia, Ægypto. Quanquam interdum solius Ægypti, ubi diutissime

& miserrime egerunt, Moses meminit. *Mosèanus.* Gnebrardus totos hos cccc. annos vult completos in Ægypto, sed errat. Nam initium numerandi fit ab hoc tempore. *Estius.* cccc. anni referuntur ad peregrinum erit, & affligent. *Tiſtinus.*

Ex Abram Abraam.] Id est, Pater multarum gentium. In vulgatis editionibus *Abraham.* Pro quo Drusius reposituit Abram, secutus primo lxx. Deinde quia in Abraham est adjectio duarum litterarum, non unius. Correctio nem hanc firmat Hieronymus. Vide quoque Iustinum disputatione cum Tryphone Iudæo. *Drus.* Prudentius:

*Adjecta cujus nomen auxit syllaba,
Abram parenti dictus, Abraham Deo.*

Ex Sarai Sara.] Prius erat ex Sarai Sara: ubi non adjecta littera, sed ablata. In Ebræis codicibus littera cum littera commutatur, videlicet Iod in י cum He quod in ה . Sed nos ter absque dubio Græcos secutus est, in quorum libris Gen. 17, 15. $\text{Σαρά η γυνή σου ε κληθήσεται το όνομα αυτης σαρα, σαρρα εστι το όνομα αυτης. Sara uxortua non vocabitur nomen ejus Sara, Sarra erit nomen ejus. Drusius. Beda: Non Sarai sed Saram; id est, non principem meam, sed principem; non domus sar tantum, sed omnium recte credentium foeminarum. Idem fere Hieronymus.$

dicitur. Cujus quidem rei, non inane mysterium, non est hujus operis exponere. Eodem tempore Abrae lex circumcisionis imposita est. Erat ei autem, ex ancilla, filius Ismaël. Et cum ipse esset annorum centum, uxor

an-

Non inane mysterium.] Inane mysterium dicit, quod caret ratione. Ea peti debet è scriptura Ebraica. Quanquam sunt qui alterum *סוּפְרָא*, ad significandum annum Abrahæ centesimum, quo filium genuit ex Sara uxore vetula, nempe nonagenaria. Sed, ut dixi, nullum est *ג* in Ebraismo. Quocirca alia ratio querenda est. Hieronymus quæstion. in Genesin, Errant qui putant primum Sara per unum *R.* scriptum fuisse, & postea ei alterum *R.* additum, & quia *R.* apud Græcos centenarius numerus est, multas super hoc nomine suscipiantur ineptias: cum utique, utcumque voluit ei vocabulum commutatum, non Græcam, sed Ebræam debent habere rationem: Ebræam enim est. Nemo autem in altera lingua quempiam vocans, etymologiam vocabuli sumit ex altera. Sarai igitur primum vocata est per *Sin*, Res, Iod. Sublato igitur Iod, id est, Ielemento, addita est He littera, quæ per a legitur & vocata est Sara. Causa autem ista nominis immutati hæc est, quod antea dicebatur princeps mea, unius tantum domus materfamilias: postea vero dicitur absolute princeps, id est, *אֵלֶּיךָ וְעוֹרָא*. Sequitur enim, dabo tibi ex ea filium, & benedicam ei, eritque in gentes, & reges populorum erunt ex ea. Signanterque in Ebræo habetur, non vocabis nomen ejus Sarai, id est, non times ei, princeps mea es: omnium quippe gentium futura jam princeps est. Quidam pessime suspiciantur eam lepram fuisse vocitatum, & postea principem: cum lepra Sara' dicatur, quæ in nostra quidem lingua videntur habere aliquam similitudinem, in Ebræo autem penitus diversa sunt. Scribitur enim per *Sadic*, Res, Ein & *Thau*: quod multum à superioribus litteris, quibus Sara scribitur,

discrepare manifestum est. Videndus & Albinus quæstionibus in Genesin. *Drus.* Estius mysterium hoc eâsserit, sed frigidis imixtus allegoriis.

Lex circumcisionis.] Rationem ejus reddit Rambam *III. More Neb.* 49. Summa huc redit: circumcisionem institutam, ad corrigendam libidinem; & ut fideles haberent unum quoddam signum, quod illos conjungat, ne quis alius, qui non est ex illis, dicere possit, se esse ex illis. Ibidem refert, cur in infantia? cur octavo die circumcisi? Hunc ritum omnes Abrahamidæ retinuerunt, Ismaelitæ, Idumæi, Ammonitæ, Moabitæ, Arabes, & Egyptii quoque. *Phil.* de Circumcis. *Ioseph.* *XIIII. Antiq.* 10. *Herodatus* in *Clio*.

Ex ancilla.] Hagar, quam volunt Abrahamo ab Egypti regina datam. *Chronicon* Regum Arabiæ: *Regnavit-que ejus loco Nachoria, quæ ancillam suam Hagar dedit Saræ.* *Chrysoctomus* à Pharaone donatam dicit. *Augustinus*: Nullo modo inveniendum est. *Abrahæ* crimen ob concubinam *Agar*: quippe qua usus est ad generandam prolem, non ad explendam libidinem, non insultans, sed potius obediens conjugi. *XVI. c. D. 25.*

Filius Ismaël.] Ab Ismaële Arabes acceperunt circumcisionem. Qui quod Ismaël *XIII.* ætatis anno circumcissus, cuncti quoque tredecennes circumcidebantur, teste *Origene* apud *Euseb.* *VI. c. 9.*

Centum.] Nonaginta novem. *Genes.* *XVII. v. 24*, & mox pro nonaginta novem. Nam tunc promissio facta est. Quamobrem cum hæc scriberet Sulpicius, aut memoria lapsus fuit, aut in mente habuit dicere; voluit, futurum eis filium, cum ipse esset annorum centum, & uxor ejus nonaginta. Anno enim post

autem ejus nonaginta, futurum eis filium Isaac, Dominus pollicetur, qui cum duobus angelis ad eum venerat. Inde Sodomam missi angeli, Lot in porta sedentem reperiunt. Quos cum ille, homines existimans, hospitio receptos, cœnatosque domi haberet: juventus improba ex oppido, novos hospites ad stuprum flagitabant. Lot pro hospitibus filias offerens, non acquiescentibus, quibus illicita potius desiderio erant, ipse ad stuprum traheretur. Quem angeli prope ab injuria vindicantes, luminibus impudicorum cecitatem offuderunt. Tum Lot, ab hospitibus edoctus, perdendum opidum, prope cum uxore & filiabus est egressus. Interdictum tamen eis est, ne retrorsum conspicerent. Sed mulier parum dicto audiens (humano malo, quo ægrius vetitis abstinetur) reflexit oculos, statimque in

mo-

post promissio completa fuit. *Drus.*

Futurum ei filium Isaac.] Gen. xviii. xl. 10. Quatuor homines in Veteri Testamento, nominibus suis, antequam nascerentur, vocati sunt, Ismaël, Isaac, Salomon & Iosias. *Hieronymus.*

Dominus pollicetur.] Sulpicius est in eorum opinione, qui ipsum Dei filium, in forma naturæ humanæ, quam assumpturus erat, Abrahamo apparuisse volunt. Quomodo autem Angeli corpora assumant, disputant Scholastici, subtilius quam verius. Vide *Tertullianum* lib. de Carne Christi.

Inde Sodomam missi Angeli.] Duo: quorum unus Sodomam delevit, alter Lotum eduxit cum uxore ac filiabus. Tertius enim legatione sua functus evanuerat. Dicunt autem Ebræi, unum angelum non obire duas legationes. Quod verum an falsum sit, aliis discutendum relinquo. *Drus.* Lyra & Tostatus dicunt, Hebræos tradere, hos tres fuisse, Michaëlem, Gabriëlem & Raphaëlem; quorum primus Dei personam gesserit;

duo reliqui Sodomam everterint, & Loth eduxerint.

Juventus improba.] Tam senes quam juvenes. Numerantur autem quatuor peccata in Scripturis, quæ in cœlum clamant, Homicidium, Oppressio viduarum, Mercedis debitæ negatio, & peccata Sodomitica. *Buchol.*

Cecitatem.] Ἀσπορίαν, ut si eidentiam dicas, inquit Augustinus, *quæst. xliiii. Drusius.* Scotomare, quale habes 11. Reg. vi, 18. *Grotius.*

Et filiabus.] Non elocatis, sed quæ virgines in ejus late. *Idem.*

Ne retrorsum.] Eodem spectat de Orpheo fabula. Annibal quoque à spectro vetitus respicere. *Cic. 1. Divin.* In dictis Pythagoricis: ἀποδύμεαν τῆς οὐρίας μὴ δ᾽ ἀποσπέφθῃς. *Idem.*

Mulier.] Vxor Loti, quæ erat ex filiabus Sodomæ. *Targum Ierosolymitanum.*

In molem conversa traditur.] Gen. xix. xl. 26. & fuit *statua salis.* Græce est

molem conversa traditur. At Sodoma divinis ignibus conflagravit. Lot autem filia, existimantes humanum genus interiisse, concubitum inebriati patris ap-

σηλη ἀλλος. Ebraice autem ציני, unde Nisibis, quæ & Nesebis & Nasebis. Sic interpretatur hoc nomen Philo Byblius, ut est apud Stephanum de uribus. Statuam autem alii cumulum, alii columnam vocant. *Distat à mari Sodomeno duabus leucis: conflatque adhuc cumulus ille, ait Benjamin in Itinerario, qui à gregibus aliquando lambendo immixtus, denno ad pristinam crescit molem. Thargum Ierosolymitanum. Quia uxor Lot erat ex filiabus Sodomæ, respexit post se, ut videret quid tandem erenturum esset domui patris sui: & ecce ipsa stetit, (id est, mansit) columna salis, duratura usque ad tempus illud quo reviviscet mortui. Drusus. Hanc suo etiam tempore superfuisse testatur Iosephus, semper mansuram Hierosolymitanus. Vide Burchardum, & alios, qui ibi fuere. Cyprian.*

— Et simul illic

In fragilem mutata saltem stetit ipsa sepulchrum,

Ipsa imago sibi formam sine corpore servans.

Vxor Loth in Salem conversa, magno admonuit Sacramento, neminem in via liberationis suæ, præterita desiderare debere. *Augustinus. Prudentius:*

Nemo memor Sodomæ, quæ mundi forma cremandi est

Ut semel è muris gressum promoverit, ore

Post tergum verso respectet funera verum.

Et Tertullianus, Carmine de Sodoma:

Ipsaque in agro sibi formam sine corpore servans,

Durat adhuc, nunquam pluvii nec diruta ventis.

Quin etiam si quis mutilaverit advena formam,

Protinus ex sese suggestu vulnera complet.

Dicitur & vivens alio jam corpore sexus, Munificos solito dispingere sanguine mentes.

Sodoma.] Sub qua comprehenduntur Gomorrha, Adama, Zeboim, & Segor. Galefin. Sed de Segor res incerta, quia ei parcitum ad preces Loti. Deinde non recensetur Deut. xix, 33. Tum Zoar Iosepho, Zoara Ptolemæo, in Arabia locatur. Salmanticensis tradit anno uno habitam fuisse post Sodomam. Grotius. Drusus.

Divinis ignibus.] Quibus admixta erant sulphur & sal, Deut. xxi. v. 25. Quare sal? An ad sterilitatem terræ conciliandum? videtur. Sulphur autem ignem, qui natura levis est, & sursum fertur, gravitate sua, in terram deprimebat. Drus. Et huc Tacitus respicit v. Histor. & Strabo. Contigisse hanc conflagrationem putat Orosius anno ante V. C. cIo c lx. Galefin. Philo scribit in hodiernum conspici monumentum cladis illius inenarrabilis, cinerem, fumum, sulphur & perpetuum loci sterilitatem. Meminerunt plurimi veterum.

Humanum genus.] Filiaæ Loth non fœdæ libidinis amore, præsertim fumantibus adhuc Sodomis, sed perversa generis sui conservandi cupiditate, abominando crimine se polluerunt. Burcholcer. Licitum id arbitrata sunt, quod ab Arabibus vicinis, quotidie fieri intelligebant; ut Strabo docet. Grot. Sed fœdum hoc facinus, haudquaquam, quod Chrysothomus facit, excusandum est.

Inebriati.] Origenes: Ebrietas eum decept, quem Sodoma non decept.

Moab.] Vnde genus ducunt Moabitæ. Dicitur Moab, ut vulgo existimant, quia è patre natus, quod est מוא Meab; nisi verior interpretatio, Moab, aqua patris. Mo enim in lingua Ægyptiorum aquam significat: quæ vox usurpatur quandoque in re venerea, ut ubi legimus, ab aqua aliena abstinere. Quo pertinet

appetiverunt: unde Moab & Ammon nati sunt. Per idem tempus fere, cum Abraam esset etiam centum annorum, Isaac filius natus est. Tum ancillam, de qua Abraam filium susceperat, Sara expulit: quæ habitasse in deserto, una cum filio, & præsidio Domini de-

fen-

net & illud, *Aqua sertiua dulcior*. Druf. Sed quod de *Mo* Ægyptiorum dicitur, nullius momenti est. Ratio frigida. Nec credibile, Lotum peregrino usum nomine. *Horn*. Hinc nomen habet Characimoba Arabiæ apud Stephanum, ex quo corrigenda Ptolemæi lectio. **خرق مواب** laceratio Moab, quod ibi casti Moabitarum. *Grotius*.

Ammon.] In Ebræo est *Ben-Ammi*, qui pater filiorum Ammon. Ab his Ammonitæ distinguuntur. *Druf*.

Centum annorum.] Si in ea sententia fuit, ut existimaret Isaacum natum eo anno, quo promissio facta est Abrahamo, fallitur. Nam promissio facta est cum annum ageret nonagesimum nonum, ut diximus. Isaac autem natus fuit cum esset annorum centum. Græca editio nihil iuvat Sulpicium, quem ita sensisse colligo ex particula etiam. Idem.

Isaac filius natus.] Cum ab lactaretur, convivium habitum, cui interesse potuerunt Sem, Arphaxad, Thare, Sala & Eber, qui tum superstites fuerunt. *Buchole*.

Ancillam.] Hagar. Græca Scholia dicunt montem Sina Arabum lingua Agari vocari. Hinc Agareni. Pl. lxxxviii, §. 2. Præfci Arabes Hagarenos vocant **المغهرين** Elmagherin. Vnde **مغهرين** apud Cedrenum; & **مغهرين** est **Μαγομην**. Huc pertinet quod Apostolus dicit ad Gal. iv, 30. *Scalig*.

هجر Hagar, Arabiæ Vrbs, quam Alferganus in Clim. 11. Locat. Forte ab Hagar, matre sua, Arabes desumserunt nomen. Ejus nominis etiam pagus extat prope Medinam. Egra vel Agra

Ptol. Stephano, Plinio. **Ἀγαθίων** & **Ἀγαθίων** Straboni & Stephano. Templum Meccanum extructum ab Ismaële videtur, siquidem ad facelli portam puteus est, ubi confedissee Hagar cum infante volunt: unde **زمرزم** Zemzem vocant. *Goliuz*.

Habitasse in deserto.] Pharanio, quod Ægyptum respicit. Atque hinc Sarraceni dicti, id est, habitatores deserti. Nam *Sarra* Arabice desertum est, & *Sakar* habitare. Sozomenus l. vi. c. 38. à Sara deducit, quasi servile nomen Hagarenorum dedignati fuissent; sed contra mentem Arabum. Nam ipsi originem suam à Sara non deducunt. Maxime probabile, ita à vivendi genere, quod **λίσπινο** & **ρομαδινο** essent, dictos. Hoc enim **سرق** notat *Scalig*.

& *Fullerus*. Græcis **Συλβίται** dicuntur, à tentoriis in quibus habitant. *Hieron*, in *Elaiam*. *Sozom*. l. c. *Amnian*. l. xxii. Circumcisionem retinuerunt, sed in annum xiiii. rejectam, quia Ismaël tot annorum circumciscus. *Ioseph*. 1, 12, 13. *Origen*. apud *Euseb*. vi. **ωεστ**. 11. *Epiphan*. contra *Ebionitas*, Arabes sunt genuini vel adscititii. Genuini **العرب العاربة** qui à *Iarab* filio *Cachtani* descendunt. Hic est qui dicitur **أبو اليمين** Pater Arabiæ felicis. Adscititii **العرب المستعربة**, sunt qui ab Ismaële, & aliunde quam à *Iarab*. *Goliuz*.

Vna cum filio.] Ismaële. Vnde *Ismaëlita*, *Gen*. xxxvii. §. 25, ubi *Onkelus*,

fensa traditur. Non multum post, Dominus Abraæ fidem tentans, immolandum sibi à patre filium Isaac poscit. Quem ille non cunctatus offerre, cum aræ puerum superposuisset, gladiumque educeret, vox missa de cælo est, puero ut parceret: victima aries præsto fuit. Consummatoque sacrificio, Abraæ Dominus locutus est, promittens, ea quæ jam sponderat.

At

Ius, Pseudo Vzielides, & Targum Hierosol. habet, פיקי סרסני. Selden. Ifmaëla apud Stephanum, parva Arabia regio. Mirum est quod habet *Bereschit Rabba*, apud Alexandrum M. Asia positum, Ifmaëlitus sive Arabas litem adversus Israëlitas instituisse, de prerogativa primogeniti; atque advocatum respondisse: *Domine mi Rex, nonne fas est cuique pro libitu suo cum liberis suis agere?* Rege annuente, *at scriptum est*, inquit Gen. xxv, §. 5. *Et dedit Abraham totam substantiam suam Isaac.* Seld. de Success.

Tentans.] Hæc ultima Abrahami tentatio. Quarum decem recensentur. *Græc. Mersennus.*

Isaac immolandum.] Hanc historiam etiam gentiles noverant; sed personas, finem, remque ipsam, depravarunt. *Personas:* dum pro Abrahamo Saturnum vel Israël; pro Isaac quendam Isid^o vel Mery^o, pro Sara Anobretam ponunt. Finem; dum dicunt ad hostes regni averruncandos factum hoc sacrificium. Rem; dum Isid^o, regio ornatum habitu, constructam super aram, immolatum fingunt. Integram Porphyrii narrationem ea de re Euseb. lib. 1. c. 9. refert. *Horn.* Arabes Muhammedani lapidem quendam colunt, cui Abrahamum alligasse camelum suum volunt, cum Isaacum sacrificare vellent. *Euthymius* Zygabenus in Panoplia & in Catechesi Saracenorum. *Maximus* Tyrius ferm. xxxviii. *Selden.* Alcoranus in vicino Meccanis monte Arafet immolandum fuisse refert. Nugæ. Fuit

mons Moria, *in* *Georgias* Aquila, visionis Latino. Vbi & Abelem sacrificasse tradunt Ebraei, sed falso. Nam in Transjordanis regionibus id factum. *Horn.* Rabbini tradunt Sammaëlem, qui Sathanas, voluisse impedire Abrahamum, ne ligaret Isaacum, & Isaacum ne obediret patri. Alii dicunt: venit Sammaël ad Abraham, & dixit ei; annon ô senex perdidisti mentem tuam? annon insanus es? *Rambam* More Nev. 11, 20.

Cum aræ.] Quæ in monte Moria, sicut jam ante dictum. Ita Rabbini constanter. Addunt, ibidem Adamum, Cainum, ac postea, Noachum quoque sacrificasse. Quæ omnia falsa sunt, ut ex sacra Geographia ostendi potest. *Horn.*

Puerum.] De ætate ejus variant. Rabbini quidam x, xii. ut *Aben Esra*, alii xxxviii. ut *Salmanticensis*, *Iosephus* xv. annorum fuisse volunt. *ꝛꝛ* etiam de grandævus dicitur: ut de *Iosepho* cum jam xxx. annorum, de *Iosua*, cum lx. esset. *Rambam.*

Superposuisset.] Ligatum, ut mos antiquissimus. *Servius* ad illud *Virgili:* *Et vincula rupi.*

Gladiumque educeret.] Sic fere pictores, qui Abrahamum cum acinace stricto pingunt. In Ebraeo est *רבינו*, quod vulgare cultrum, vel quo ad sacrificia usi, secesspitam notat. Muhammedani fingunt, gladio Isaaci collum dissecati non potuisse. Cæterum Patres affectus Abrahami filium mactaturi, graphice nobis depingunt, maxime *Gregorius* Nyssenus. *Horn.*

At Sara, cum septimum & vicesimum supra centesimum annum ageret, decessit: corpus cura viri sepultum in Hebron, Chananæorum oppido. Etenim illic Abraam commorabatur. Tum Abraam Isaac filium juvenilis ætatis videns, siquidem tum quadragesimum annum ætatis agebat, servo suo imperavit, uxorem

Sara decessit.] Tribus annis ante nuptias Rebeccæ. Author libri: *Altercatio Synagoga & Ecclesiæ.*

Sepulchrum.] De origine & jure sepulture, vide Grotium 11, 19. de Jure pacis & Belli. Prudentius:

Quidnam sibi saxa cavata

Quid pulchra volunt monumenta?

Nisi quod res creditur illis

Non mortua sed data somno.

In Hebron.] Mortua est in oppido Arbe, quod à Græcis πόλις Ἀρβὸν vocatur, & alio nomine Hebron sive Chebron dicitur: sepulta vero in spelunca Machphela, quam Abraham emerat ab Ephrone Hetthæo. Historia refertur Gen. xxiii. Hæc Vrbs Metropolis erat Judææ, condita septem annis ante urbem Ægypti, quæ Tanis nuncupatur. Dicitur & Cariath-arbe: à viro quodam Arbe dicto, non à quatuor patriarchis ibi sepultis, ut Hiero. opinatur. Distat ab Ægypto, teste Gerundenſi, itinere septem dierum. *Drusius.* Hæc urbs nomen ter mutavit. Primo dicta fuit Mambre. Quamquam fortassis Mambre suburbium ejus. Ut ita Mambre & Hebron distinguantur, sicut Antiochia & Daphne. Alterum nomen est Ciriath-Arba, à conditore Arba. Nam Gigantem fuisse, Iosua xiv, 15. docet. Scrupulum tamen injicit, quod Gen. xxxv, v. 27. dicatur Ciriath ארבה. Nam si Arba nomen proprium, cur articulus additur? Atque ob eam causam, multi τριφυλλι dictam putant, & quatuor paria, quæ ibi sepulta, & unde nomen, conquisiverant: ut *Adam & Evam, Abraham & Saram,*

Isaac & Rebeccam, Jacob & Leam; vel quatuor Patriarchas, *Adam, Abraham, Isaac, Jacob;* vel quod fuerit εἰκὴ ἡραὸν καὶ ἄλλων quatuor, *Abimian, Sifai, Talmai,* & patris eorum *Arbe.* De quibus opinionibus videri potest Hieronymus, Salomo Trecentis, & alii. *Drusius ad Genes.* Hæc urbs septem annis ante Tzoan Ægypti condita, Num. xiiii, v. 23. id est, ante Tanes. Tanes autem quando condita, non ignotum fuit Israëlitis in Ægypto degentibus. Hierosolymitanus per eam Pithom intelligit. Non bene. Cur enim Moses hoc non dicit? Nomen Hebron recentissimum est, & ut videtur, Iosua ævo natum. Moses tamen ejus Num. xiiii, v. 22. meminit. Unde multi adjectum à Prophetis volunt, sicut & Dan Gen. xiv, v. 14. *Horn.*

Chananæorum oppido.] Genes. xxiii, v. 1. ipsa est *Chebron* in terra Chanaan. Moses Gerundenſis ait esse vicinam Chananææ. Vtrumque simul verum esse potest. Nam anguste sumptum hoc nomen usurpatur de una è septem gentibus, cum late acceptum omnes septem comprehendat. *Drus.*

Quadragesimum annum.] Scriptura hoc diserte Gen. xxv, v. 20. Duxit ergo uxorem tertio anno à matris obitu, quæ decesserat anno ætatis ipsius 37. Apud Iosephum lib. 1, cap. 16. ἡ δὲ πεσσαρὰ γέννησεν. Sed ἡ δὲ redundat, ut alibi sæpe, & aliquando in hac historia (ad.) *Drusius.*

Servo suo.] Eliezero Damasceno. Quem Damasci conditore faciant

rem ei quereret : ex ea tamen tribu atque terra, de qua ipse oriundus videbatur : modo ut inventam puellam in regionem Chanaanorum deduceret, nec putaret eum caussa conjugis in solum patrium rediturum. Atque ut ea strenue mandata exsequeretur, contacto domini femine, sacramentum dedit. Ita servus profectus in Mesopotamiam, ad oppidum Nachor, Abraami fratris, devenit : successitque in domum Bathuë-

Arabes. Dicunt tamen hic antea confedisse Og , Ebrais רַי , & locum vocasse Aram. *Ioseph. Golius. lxx.* רַי pro nomine proprio ejus, qui pater, aut progenitor Eliezeri fuerat, accipere. Nec aliter Iulianus apud Cyrillum. Contra Latinus, Aquila, Theodotion, procuratorem intelligunt. *Grot.*

Tribu.] In Græco Codice φύλη legitur, quod secutus est Sulpicius. In Ebræo : ex cognatione mea. פּוֹלֵה etiam pro natione ponitur *Esth. xlii, v. 4.* Quia nimirum Orientales, tribuum exactissimam rationem habent.

Oriundus.] E Mesopotamia, ubi commoratus fuerat, & fratrem reliquerat, patre ibidem sepulto. Et bene dicit videbatur, quia revera oriundus erat è terra Chaldæorum. *Drus.*

In solum patrium.] Carras, in patriam Abrahami, quæ ei patria erat commorationis, non ortus. Sic Christus tres patrias habuit, Bethlehem, in qua natus; Nazareth, in qua educatus; & Capharnaum, ubi aliquot annos versatus fuerat. *Idem.*

Contacto domini femine, sacramentum dedit.] Hic mos antiquus. *Ioseph.* Sic *Gen. xlii, v. 29.* Quasi dicerent; si fallo, ense tuo peream. Nam ad femur, locus ensis. *Aben Esra* homagii signum fuisse dicit. *Grot.* Ebrai veteres jurabant manu sub femore atque genitali parte posita, quod inde posteritas esset futura, atque ideo velut res sacra

haberetur. Vel, ut *R. Salomo* sentit, quod illic esset signum federis circumcisio: vel quod hoc indicio significata potestas superioris, & promptus inferioris obsequendi animus, ut *Aben Esra* autumat, dicitque hunc morem adhuc observari in India. *Munf. Augustinus xvi. Civ. Dei 33.* morem hunc ad semen Abrahamæ, hoc est, Iesum Christum, refert. *Idem Hieronymus, & alii.*

In Mesopotamiam.] Regio hæc interamnis, inter Euphratem & Tygrim jacet, quam proinde Arabes الجزيرة id est, insulam vocant. In Scriptura dicitur כַּרְדַּיִם . Interdum ambitu suo etiam Chaldæam complectitur. Et sic clarus est locus *Act. vii, v. 2.* In Iuchasin vocatur רֶגֶן חַרְדַּיִם regnum Haran. Haran autem vixit & obiit Vre Chaldæorum. Itaque cur potius dicatur regnum Haran, quam Thare, vel Nahor, sicut Carræ nuncupantur civitas Nahor, fateor me ignorare. *Drus. v.* Præterit. Ratio clara. Quia metropolis ejus רֶגֶן , Carræ. Hinc regno nomen. *Horn.*

Ad oppidum Nachor.] Carras, ubi Nachor cum fratre habitaverat. Sed cur non potius dicitur, oppidum Thava? An quia Nahor ibi sedem fixam habebat? Gerundensis notat hunc Nachorem, patre in Chaldæam concedente, mansisse in Haran, hoc est, Carris, ubi etiam natus creditur, vel è Cutha inde translatus, quæ inde aberat itinere sex dierum. *Drus.*

thuelis Syri, Nachore patre geniti. Hujus filiam Rebeccam, speciosam virginem conspiciatus, poposcit, atque ad dominum adduxit. Post id, Abraam accepit uxorem, Ceturam nomine, quæ in Paralipomenis concubina dicitur: suscepitque ex ea filios. Sed Isaac, Sara edito, substantiam tradidit: his autem, quos ex concubinis susceperat, dona distribuit. Atque ita ab Isaac

Bathuelis Syri.] Qui filius Nachoris. Atque hæc antiquissima Syriæ mentio, id est, Aramiæ. Quæ tum temporis, non alibi quam in Mesopotamia fuit, trans Euphratem. Et ibi limes inter Semi & Chami posteros. Vtrique, hoc respectu, עברי, Hebræi dicti. Ergo Syris Chananæi, Chananæis Syri erant Hebræi, nec illud gentis, sed oppositi situs, regionisque nomen. Sicut Arabes omnē Transoxianam vocant ما وراء

النهر, id est, quæ trans fluvium. Horn.

Rebeccam.] Ex Græco Ρεβέκκα, quod hodie legunt Ribca. Sonat autem ρεβέκκα, id est, faginarium, locum in quo vituli faginantur. Sic uxor quædam Davidis nominatur Eglâ, id est, vitula. Cujusmodi nomina mulierum sunt Rachel, ovîs, Sebia, caprea (unde Tabitha in actis Apostolorum. Nam Syri S. Sade cum Teth permutant) Iaa-lâ, ibex, rupicapra: aut, ut Davidi Camio placet, hircus sylvestris. Druſ.

Poposcit.] Plenum esset, poposcit in matrimonio, ut infra, eamque sibi in matrimonio à patre postulans. Idem.

Uxorem.] Pactis quidem dotalibus factis, sed ancillam tamen. Ideo uxor vocatur, & tamen liberi ejus tantum donaria accipiunt. Quale apud Germanos matrimonium impar, ad Morganabicam, Grotius.

Ceturam.] Hanc R. David eandem esse putat cum Hagar, sed nullo argumento. Probabile est vel Chananæam

fuisse, vel, quod potius videtur, ex famulatio Saræ, atque ex Chaldæa adductam. Horn.

Concubina dicitur.] I. Chron. xxxii, 1. Concubina apud Hebræos est ancilla, aut vilis alia, ad concubitum data sine scriptura, sine arrhis, sine ritibus. Qualis erat Abrahami cum Cethura, cujus liberi perinde, ut Ismaël, dona, id est, legata quædam accipiebant, hereditatem autem non creverunt. Tale est matrimonium ad Morganabicam, à quo non longe abeunt secundæ nuptiæ apud Brabantos. Grot.

Filios.] Sex. Gen. xxv, 2. quorum nomina sunt, Zamran, Iecsan, Madan, Madian, Iesboe, Sue.

Edito.] Hoc participium tam de foeminis quam de maribus dicitur. Tacitus: Vbi Agrippina novissimo partu Iuliam ediderat. Cicero: editus Iove sator. Plerique scribunt æditus cum diphthongo, nempe quia prima in hoc verbo, quando extra seu foras dare significat, longa est. Quod etiam fecerunt in sæculum. Quanquam à sequendo dictum concedant. Sæpius occurrit, edere in lucem. Cicero: Qui nascitur in lucem edi dicitur. Druſius.

Substantiam.] Bona, facultates. Substantia Græce ὑπόστασις, ὑπερβολῆς. Quintilianus: ut plus substantiæ filio relinquere. Lexicon Græco-Latinum vetus, ὑπόστασις, patrimonium, substantia, res familiaris, ὑπερβολῆς, substantia, oper. Druſ.

Dona distribuit.] Quæ Rabbini quiddam, de artibus Magicis, magno Abrahami

Isaac separati sunt. Abraam diem functus est, impletis annis centum & quinque & septuaginta: corpus sepulchro Saræ uxoris appositum. At Rebecca diu sterilis, assiduis mariti ad Dominum precibus, à die matrimonii, vicesimo fere anno, geminos edidit: qui

in

harni dehonestamento, accipiunt. Ex quibus R. Salomo. Vnde in contentione illa Israëlitarum coram Alexandro M. cum Ismaëlita divisionem urgerent, responsum ab advocato: *filiis concubinarum dedit dona. Sic lis finita est. Horn.*

Ab Isaac separati sunt.] Isaacum hæredem ex asse reliquit Abrahamus: filiis concubinarum muneribus ditatis, & in Orientem ablegatis. Nam liberi ex concubina conditionis servilis, aut extraneæ seu gentilis, à successione plane apud Ebraeos excluduntur. *Selden.* Occupaverunt autem Keturæi Troglodyticam regionem, & quicquid Arabiæ felicis ad mare rubrum pertinebat. Ophres sub Hercule exercitum in Lybiam duxisse & ibi Africam urbem, regionem que condidisse dicitur. *Alex. Polyhistor. Ioseph. l. 16. Euseb. ix. c. 27. 4.* Leoni Astio Ifricus dicitur. Exercitus Herculei meminit etiam Sallustius in Iugurth. Certum est plerosque in Arabia Felice confedisse; & ab iis multi Arabiæ populi originem suam deducunt, veluti Omanai, Adenenfes, Tebaleni, & alii. Arabes ab Herodoto in Euterpe Æthiopum nomine, à *Syrabone* Troglodytarum censentur; & circumcissionem, argumentum originis, retinuerunt. *Horn.*

Abraam diem functus est.] Diem obiit cum complevisset annos c. lxxv. Dicunt Ebraei Abrahamum cœpisse anno ætatis tertio, complevisse autem scientiam suam anno xlvi. cum vidisset divisionem linguarum. Nam eo anno Abrahami divisio facta est. Dicunt etiam, Anno quinquagesimo secundo exire inquirere in legem: anno autem septuagesimo venit in sœdus inter segmenta, &

rediit in Haran: anno vero septuagesimo quinto dictum ei est: *Exi è terra tua, &c.* Salmanticensis, erat modestus, minimeque invidus, spiritu depresso, animoque humili & munificus admodum. Beatus ipse & beati filii ejus post eum. *Druf. Cæterum à Noacho ad Abrahamum, vita & ætas hominum, immane quantum crevit. Nam Peleg primus fuit qui annum ccc. non attigit. Solus Noah l. cccc. Solus Sem l. c. Reliquorum Patrum nullus l. v. Vixit Abraham cum Nocha annos lvi, cum Sem, Salah & Eber c. lxxv, cum Peleg xlvi, Nahor xcix, Thara cxxxv, Arphaxad cxlviii, Regu lxxviii, Serug ci, Isaac lxxv, Iacob. xv. Post Abraham mortem vixerunt Sem annis xxxv, Eber lxxiv. Bicholcer.* Tradunt Hebræi apud Tostatum, eodem die defunctum Abrahamum, quo Esavus primogenituram suam lenticula vendidit. Vnde Iudæi die cujusdam emortuali, in illa domo, lenticulas in cibum parant. Encomium Abrahami breve apud Ioseph. ἀνὴρ πρῶτος ἐπέλην ἀνθρώπων, καὶ τὸ ἔλεγε αὐτὸν ἀρετῆς ἀξίως καὶ ἔργα τελευτήσας.

Vicesimo fere anno.] Isaac quadragenarius duxit uxorem, Gen. xxv, v. 20. Sexagenarius ex ea suscepit geminos. *ibid.* Abundat igitur adverbium *fere*. Sunt qui post annum à die matrimonii vigesimum, Rebeccam peperisse scribunt, in quibus Lyra & Sigonius. Verba Lyra, *fuit cum Rebecca uxore sua viginti annis antequam pareret.* Sigonii, *Post vigesimum annum Rebecca, precibus Isaac ad Deum, geminos peperit.* Notatum in Iohasin ex Siphri (liber est ejus nominis) nisi

in matris alvo exsultasse sepius traduntur, dictumque responso Domini est, duos in his populos prænunciari, & majorem minori subdendum esse principio. Sed prius editus, asper setis, Esau vocatus: minori

Ia-

niã fallor, Rebeccam cum Isaaco nuberet, egisse annum decimum quartum. Vnde sequitur, cum geminos ederet, fuisse annorum xxxiv. Sed hac in re auctores variant. *Drusf.*

Geminus edidit.] Id accidit anno Abrahami centesimo septuagesimo, videlicet quinque annis ante mortem ipsius: aut, ut Cajetanus putat, decem & quinque. *Idem.*

Exsultasse sepius.] Ἐσκίρτων exponitur, exsultabant sepius. Locus est Gen. xxv, v. 22. In editione Romana est, exultabant. Quo verbo usus est Ambrosius in libro de Isaac, cap. iv. & interpres vulgatus Psalm. cxiii. Augustinus prætulit, gestiebant. Hieron. in Tradit. Ebraicis, & morebantur filii ejus in ea. Pro motione lxx. interpretes posuerunt ἐσκίρτων, id est, iudebant sive calciabant, quod Aquila translulit constringebatur, Symmachus vero διέπλησεν, id est, in similitudinem navis in superficie ferebantur. Pro constringebantur, in fragmentis à me collectis invenio, constringebantur, quod genuinum esse puto. Nam πρῆ, quasso, concutio, & est apud Græcos verbum ἀγπάλλω, quod eodem modo exponitur. Cui affine quod apud Scholiasten ex Symmacho ἀγπάλλω, colluctabantur. Vnde in fragmentis meis.

ικητην Sym. ἀγπάλλω.

Lexicon Græc. Latinum vetus, σκίρτων, exulto. Sic Luc. i. ἐσκίρτησεν, ἐν μεγάλει ἀσπὶ τὸ βρέφῳ, exultavit letitia factus. Nos ex Ebraeo olim vertimus, colidebant sese. *Drusf.* Simile quid narrat Apollodorus Bibliotheca 11. Ἀκείωνος καὶ Προίτων. ἔτι καὶ καὶ γὰρ

εὖρος μὲν ἐπὶ ὄντες ἐσεσίζον πατρὸς ἀλλήλων. *Græc.* Pro διέπλησεν in Symmacho, legendum διέπυλαιον, colluctabantur, ut Athleta solent. *Horn.*

Responso Domini.] Per os Heberi, quum adhuc vivisse putatur. *Maimonides, Salomon, alii.*

Subdendum principio.] Cur adjecit, principio? nam si adverbialiter accepit, falsum est quod hic dicit. Non enim principio subditus fuit major minori: sed tunc primum cum David Idumæos tributarios fecisset. Forte principio posuit pro principatu, ut dicat majorem futurum aliquando sub minoris dominio. Sic principium sumitur, Psalm. cxiii, 3. tecum principium in die virtutis.

Nam in Græco est ἄρχη. Lexicon vetus, ἄρχη, imperium, magistratus, magisterium, præfidiatus, principium. *Drusf.*

Asper setis.] Ἀπὸ κεφαλῆς ἐπὶ τὴν πῶδus, δασὺν περὶ σὺν ὡς λῶ. *Ioseph.* Δάσους ὡς εἰ δόρυ ἐστὶν in edit. lxx. Lexicon vetus, δασὺς, hirsutus, pilosus. Hieronymus, totus in morem pellis hispidus. Veritas Ebraica, sicut pallium villosum. Siquidem פרוקא pallium, quod δόρυ interpretantur, vocis affinitate decepti. Nam pellis פרוקא dicitur. Porro seta est pilus crassior rigidiorque aut erectus, qualem sues habent. *Drusf.* Hoc signum fortis animi. *Aristoteles.*

Esau.] Dicitur ita παρὰ τὸ πρῶτον, facio, perficio. Nam perfectior erat quam pueri solent, utpote pilis instructus R. Salomo, Omnes vocabant eum Esau, eo quod esset factus & absolutus pilis suis, ut qui multos annos habent. *Aben-Ezra, Qui* videbant, vocabant eum Esau, id sonat opus

Iacob nomen fuit. Ea tempestate gravis annonæ inopia terras incesserat. Quâ necessitate Isaac in Geraris ad regem Abimelech cessit, admonitus à Domino, ne in Egyptum descenderet: eidemque universa illius terræ possessio promittitur, ibique benedicitur, multi-

per se, sive factus per se. Erat autem parvus iste mirabilis, quia omnis homo prodit in lucem cum secunda, quæ ipsam tegit: & ecce duæ istæ secunda fracta sunt momento uno. Druf. Philoni Biblio Οὐσῶδες apud Euseb. 1. 10.

Iacob.] Παιδί τοῦ ἀγγυ calcem teneo seu prehendo, non supplantō. Nam supplantat proprie qui pede supposito aliquem in terram dejicit, quod Græci dicunt *παιδοσελίξιν*. Vtrumque significat decipio. Quo significato & *παιδίξω* usurpatur. Sed *παιδίξω* etiam supplantō. Huc respexit Esau frater Gen. xvii, 38. cum ait, *recte vocatum est nomen ejus Iacob: decepit enim jam me secundo.* Ebraice est *אָבָה* quod à propria significatione contumeliose detorquet ad translata. Non enim certe à decipiendo sic appellatus est, sed ab eo quod calcancum ejus manu apprehenderit. Res clara ex textu Mosis. Quocirca miror eos qui Iacob supplantatorem interpretantur. Nam *παιδίξω* non tam supplantator, quam qui calce ferit aut contingit aliquem. Sed quia etiam supplantatorem denotat, veteres plerique omnes, veræ etymologiæ ignari, ita olim exposuerunt. Irenæus lib. iv. c. 38. adversus hæreses. Origines Hom. xi. in Genesin, & Hom. 11. in Exodum. Hieronymus in Nom. Trad. Hebr. & epist. ad Ebræos: Augustinus, sermo. xl. de verbis Domini: Arnobius in Psal. lxi. & alii. Sunt interpretes, viri docti, qui nomen Iacob compositum esse putant ex Iad nomine, manum significante, & ex verbo Acab calcem prehendo; sed, meo judicio, falluntur.

Nam Iod in principio adhibetur ad conficienda nomina propria. Quale est in Isaac, & in Tetragrammato, quod vocant Iod, He, Vau, He, & in Israël. Druf.

Terras.] Chanaanam. Sed quod Drufius inquit: *Solan Chanaanam*, incertum est, cum plures in vicinia regiones, eadem inopia, laborasse potuerint.

In Geraris.] Sigonius corrigit, in *Gerara*. Quomodo locutus est interpres noster Gen. xxvi, 31. Idem tamē xx, 1. *peregrinatus est Abraham in Geraris.* Scire licet veteres promiscue usos hac præpositione. Cicero in primo de Oratore, *ut se abjiceret in herba.* Caesar de bello Gallico, lib. vi. *aut se in Menapiis abderet.* Terentius Eunuchō. *deinde illam in lecto illa collocant.* Hæc omnia pugnant contra canones Grammaticorum. Druf.

Ad Regem Abimelech.] Ad Abimelech regem Palæstinorum, sive Philistinorum, quem Græci vocant *βασιλεύς Φυλιστίνου*, qui & rex Geraræ dicitur. Hos Palæstinos iidem Græci appellant etiam *Ἀμοφύλλης*: quorum rex communi nomine Abimelech dicebatur, si credendum Davidi Camio ad Psal. xxxiv, 1. ita scribenti, *Abimelech nomen fuit olim commune regibus Palæstinorum, ut Agag Amalecitarum.* Vide sis Basilium Hom. lxi. in Psalmos: Hieronymum Ezech. xxix. Procopium in Genesin, Glossam Græcam. Druf. Orientalium Regum mos, splendida nomina assumere. Qualia sunt Abimelech, Melchisedec. Pleni Arabum libri, & Historiæ Califarum ac Sultanorum Egypti. Horn.

plicatusque pecore atque omni substantia, agente invidia, ab incolis pellitur: pulsus apud Puteum juramenti confedit. Igitur annis gravior, luminibus obductis, cum Esau filium benedicere pararet, consilio Rebeckæ matris, Iacob se benedicendum pro fratre obtulit. Ita Iacob adorandus principibus & gentibus, fratri præponitur. Quæis rebus Esau accensus, fratri necem moliebatur. Quo metu Iacob, hortante matre, in Mesopotamiam confugit: admonitus à patre, ut ex domo Laban, fratris Rebeckæ, uxorem acciperet. Tanta illi cura fuit, cum in alienis terris consisterent, genus tamen intra familiam suam ducere. Ita Iacob profectus in Mesopotamiam, per soporem Dominum vidisse traditur: atque ob id locum somni sacratum habens,

Pellitur.] Ostracifinus. Vide Aristot. 111. Polit. 3. Iosephus Abimelechum similitatis & invidiæ accusat in hoc facto. Idem Scriptura facit.

Apud puteum juramenti.] אבן שבע. Vbi Latinus legit ψ Sinistrum. Græci dextrum, ut hodie Hebræi quoque Codices. Hinc $\phi\rho\acute{\iota}\epsilon\tau\epsilon\rho\ \acute{o}\rho\kappa\alpha\varsigma$. *Græc. Bersabea* fedus putei dici potest: sic autem hæcenus à comprovincialibus vocatur. Dicitur autem & puteus septimus, Arabice *Bethgebrim*, quod interpretatur, domus Gabrielis. Guilhelm. Tyrius. lib. xiv, cap. 22. Hoc nomen fluvio impositum ab Abrahamo, à jurando, vel à septem agnis, vel à saturitate. Hoc ultimum magnam quæstionem patitur. Nam omnes Codices Ebræi constanter habent Shin cum dextro puncto. Quod saturitatem significare non potest. Hieronymus ultimæ opinionis author est, & textus suaderet legendum פוטע , utcumque nunc aliter habeatur. Nam quæ Etyologia est, vocari puteum, *juramentum*, quod aqua in eo inventa sit? Saturitas vocari recte potest, juramen-

tum non potest. *Druf.*

Luminibus obductis.] Gen. xxv. Ioseph. 1, 18. Significat caliginem & hebetem visum; vel, si placet, cœcutientiam. Nam præ senio cœcutiebat. *Druf.*

Adorandus Principibus.] מלכים. Regna Chaldæus. Αραβίης lxx. Regna Arabiæ & Syriæ orta ex Agare, Cethura, Labano. *Græc.*

Ex domo Laban.] Gen. xxviii. Ioseph. 1, 19. Ex familia Laban, qui erat filius Bathuël, nepos Nachor fratris Abrahamæ, & frater Rebeckæ matris Esau & Iacobi. Quod autem Genes. xxix. 5. vocatur *filius Nachor*, eo in loco filius nepotem denotat, ut alibi sæpe. Nam juxta proverbium Ebræorum, *Filii filiorum tanquam filii sunt*. Notior enim erat Nachor, inquit Gerundensis: ideoque pro Bathuële nominatur, qui minus notus erat. *Druf.* Liber Zohar perhibet, Labanem omnium Orientalium in Magia celeberrimum fuisse: sed liber ille Cabbalisticus, plenus monstrorum est, & minima fidei. *Mersennus.*

Locum somni.] In hoc loco putant

bens, lapidem ex eo sumpsit: voravitque, si rebus prosperis revertisset, titulum sibi domus Domini futurum; decimasque omnium quæ acquisita sibi forent, Domino daturum. Inde se ad Laban fratrem matris contulit: quem ille sororis filium agnitum, in hospitium benigne recepit. Erant Laban duæ filie, Lia & Rachel. Sed Lia oculis deformior, Rachel pulchra fuisse traditur. Cujus specie Iacob captus, amore virginis conflagravit: eamque sibi in matrimonio à patre postulans, septem annorum servitio se mancipavit. Sed impleto tempore, Lia ei supponitur: ac rur-

sum

quidam templum postea extructū fuisse: sed falluntur, meo iudicio. Nam templum extructum fuit in area Ornan Iebusæi, in monte Moria. Locus autem hic, qui prius Luza dicebatur, vicus erat in duodecimo ab Ælia, id est, Ierosolyma, lapide, ut Eusebius auctor est. *Drus.* Causam cur sub dño cuberit, Iosephus in similitudinem, quæ Iacobo cum Chananæis, conjicit.

Lapidem.] Oleo delibatum, ut moris. Ex oriente Græci habuerunt. *Clemens VII. Strom. Apul. t. Flor. Arnob. I. Felix in Octavio.*

Titulum.] Cippum, statuam, stelen. Tradunt Historia Saracenorum, Chalifam Omarem, ad hunc lapidem delubrum extruxisse. *Elmacinus.*

Domus Domini.] Unde loco nomen, *בֵּית ה' שְׁהִיבָהּ* τὸ οὐρανοῦ ἵσταν ἡγία τὴν ἑὴν ἐκδόσαν γλαυφίαν. *Ioseph.* LOCUS annis ab hinc *IOCC LXXXIV.* dictus fuit *בֵּית ה'* domus iniquitatis, cum Ieroboam ibi vitulum autem crexisset. *Eusebius.* Hinc *Βουθύλια* apud Phoenicias. *Philo Byblius* in Eusebio.

Lia & Rachel.] Seder Olam dicit geminas fuisse, eodemque anno ætatis *XXII.* in matrimonium acceptas.

Lia.] Vel, *Lea.* *Λεῖα*, Lea vel Lia, ut *Δαρεῖος* Dareus vel Darius. Sic Au-

gia stabulum, quod & Auger dicitur. Critici Ebraeorum, cum apices adderent, scripserunt *רַחֵל*, id est, *Ληε, Lea.* Videtur ita dicta, inquit *Mercerus*, quod esset debilis nec bene habita, quasi *lissa* ex debilitate constitutionis. Unde nihil mirum si oculos quoque debiles habuit. *Dru-*

fius. *Rachel.*] Scribi posset Rahel, sed in antiquis tantum Rachel: ideo nihil innovandum. Sonat autem *ovis saxinæ.* Quæquam in *LXX. ἄμυθ,* & in Hieron. *agnus.* *Ief. LVIII. 7.*

Oculis deformior.] Deformes oculos Lia molles sive teneros, Moses dicit. Hieronymus lippos. Græci *ἀδυνεῖς*, id est, debiles, infirmos. Ex tribus Chaldaicis editionibus una, videlicet Onceli, habet *pulchros*: altera, quæ Ierosolymitana vocatur, *molles*: tertia vocem usurpat, quam Iustus Nathanus in Lexico suo Thalmudico, exponit de iis, qui sinum oculorum rotundum habent. Hic tamen aliud significare videtur. *Drus.* Chaldaei oculorum mollietatem pulchritudinis nomine exprimunt: tanquam Lia oculis duntaxat pulchrior fuerit, reliquo corpore non item. *Galefin.*

Supponitur.] *Συνεληθὼν δὲ οὐρανοῦ ὑπὸ μέγης καὶ σκέρας.* *Ioseph.*

Rachel

sum septem in servitio subditur, atque ei Rachel traditur. Sed hanc diu sterilem, Liam fecundam fuisse, accepimus. Filiorum quos ex Lia Jacob habuit, hæc sunt nomina; Ruben, Simeon, Levi, Judas, Issachar, Zabulon, Dina. Ex ancilla vero Lia, Gad & Aser. Ex ancilla Rachel, Dan & Nephtalim nati sunt. At

Ra-

Rachel traditur.] Non post alios septem annos, ut putavit Iosephus; sed post VII. dies nuptiarum prioris uxoris; ut verba Labanis Gen. XXI. explicat Hieronymus, Eucherius & alii. Galefn. Caterum Polygamia Patrum non trahenda in exemplum, quæ apud eos in usu fuit præva sæculi istius consuetudine. Buehic.

Ruben.] Ῥῶβην ὀνομαζέει, τὴν ὑὸν, δι' ὅτι πρῶτ' ἔλειον αὐτῆς ἢ τῆς ἑτέρας. Τῆς ᾗ σημαίνει τὸ ὄνομα. Ioseph.

Simeon.] Ἀποσημαίνει τὸ ὄνομα, τὸ ἐπήκουον αὐτῆς τὴν θεὸν μερῶν. Idem.

Levi.] Κοινωνίας οἶον βεβαιότης. Idem.

Judas.] Ἰούδας, δὲ χαριστικὸν τῆς δολοῦ. Idem.

Issachar.] Ἰσάχαρ, σημαίνει τὸν ἐκ μισθῶ γενόμενον. Idem.

Zabulon.] Ζαβουλὸν ἠνεχουρασμένον ἐνοίει τῆς πνεύματος κώτης. Idem.

Dina.] Δίνα, Δείνα, vel Δείνα. Nam libri variant. Hieronymus: Hæc transfertur in caussam, quam significantius Græci δίκην vocant. Iurgii enim in Sicilia causa exitit. Drufius.

Ex ancilla Lia.] Zelpha. Ministram fuisse ingenuam, & hanc & alteram, tradit Iosephus. Verba ejus sunt: δὲ λαί μ' ἐδάμασεν, κατὰ τὴν ἰσραήλ αὐτῆς. Et sic sumitur vox Hebræa Exod. II, 5. Fabulosum Testamentum Patriarcharum, genealogiam harum ancillarum deducit à Rethæo fratre Deborah, & sorores fuisse vult.

Gad.] Iosephus τυχῶν interpretatur, id est, fortuitum. Potius fortunam denotat, hoc est, τύχη. In libro nominum Gad, fortuna. Dicebat enim Lia γὰρ, quod scribunt γαρ, & legunt γακα, venit fortuna. Targum Ierosolymitanum, fortuna bona. Ionathan, γὰρ δὲ bonum, quod idem cum ἀγαθὴ τυχῆ. Nos diceremus, assulsi benignius asserunt & fortuna influentis domum. Sic fere Judæi, Græci & Latini veteres, cum apices abessent, legerunt γαρ, ἐν τύχη, in fortuna, id est, ἐν τυχῶς, fortunate, feliciter. Quod postremum invenies in Hieronymo. Apud Theodoretum in Hieronymo. Apud Theodoretum in Genesin.

quæst. 86. Ἐν τυχῆ, bona fortuna usa sum. Drufius. Plerique volunt intelligi γαρ, Iovis stellam, quem γαρ, stellam justitiam nominant. Munst. in xxx. Genes. Gad autem vox Arabica جان, quæ bonum seu beneficium notat. Bagad igitur idem est, quod faustum felixque genito sit. Seldenus.

Γάδας τυχῶν ἀν' ἡς κατέστη. Iosephus. Vide Seld. de Dis Syris I, 1.

Aser.] In hoc nomine significatio est beatitudinis. Vide Gen. 30, 13. male igitur in antiquis codicibus. edit. Ixx. Ἀσῆρ ὅ ἐστι πλεῖστον. Nam divitiæ Offer dicuntur, quod scribunt ἄσῆρ, prima Ain. Druf. Ἀσῆρ, μακροεπίης. Ioseph.

Dan.] A judicando, unde & Daniel. Iosephus: Δάν, θεοκρίτης. Rachel enim dixit: Dananni, judicavit me Deus.

Nephtalim.] In libris melioribus est Νεφθαλεί vel Νεφθαλί. Nam, ut Au-

Rachel, desperato jam partu, Ioseph edidit. Tum Iacob redire ad patrem cupiens, cum ei Laban socer partem pecorum mercedem servitii dedisset, ob quæ partem sibi eum æquum gener Iacob ratus, dolum ab eo suspectans, clam profectus est, vicesimo primo fere anno, quam advenerat. Rachel, viro inscio, patris idola furto abstulit. Qua injuria Laban generum persecutus, non repertis idolis, pace facta, regressus est:

mul-

Ausonius inquit:

Vacibus in Graiis nunquam ultima conspicitur m.

Druf. Νεφθαλειμ, Ὀμηραίνησι
οἶον Δῖς τὸ ἀνταρχναῶος αὐτὸς τῷ
Ὀπεκτιαν τ' ἀδελφῆς. Ioseph.

Ioseph edidit.] Cum finiti essent anni xiv. quibus Iacob servierat. Natus est Ioseph anno Iacobi xci. *Salmaticensis* in Iohasin. Nomen ex futuro, Ioseph, id est, addet. Nam dicebat; addet mihi Dominus alterum. Druf. Ἰωσὴφ
αὐτοῦ δὲ τῷ γεννησομένου ἱνὸς δηλοῖ.
Ioseph.

Partem pecorum.] Græci τὰ ἐπίσημα, quibus signum vel nota impressa erat. Chaldaei כִּי־בָּרַךְ pecudes primores vel primi temporis, ut vertit Hieronymus. Alii, compactas. E contrario τὰ ἀσημα cedebant Labano, quas alii seriores pecudes, alii aliter interpretantur. Druf.

Patris idola.] Ioseph. i. 19. Gen. xxxi. Dicunt Hebræi Theraphim fieri consuevisse, accipiendo caput pueri Idolis sacrificati, quod caput sale & aromatibus conditum; & super linguam ejus lamina aurea Dæmonis nomine insignita ponebatur. Sicque consulentibus responsa dabat. *Mersennus*. Erant imagines ad certum stellarum positum facta, cum stellarum figuris, ex veteri Syrorum & Arabum superstitione. Quas Iacob postea defodit; & unam *Gedalia* ait, multo post tempore erutam cul-

tamque à Samaritanis. Scriptor Persa Hama Alzel, translatus à R. Chomer, vult Labanem non fuisse Idololatram, nec Theraphim Idola, eo argumento, quia conjugia cum Idololatræ, quales Chananæi, verita. At Laban, quanquam admixtis superstitionibus, retinebat tamen cultum summi Dei, & eo longe terriores Chananæi. *Grot.* De Theraphim vide Seld. de Dis Syris. i. 2.

Furto abstulit.] Ut patrem ab idololatria revocaret. *Theodoretus*. Ne per ea cognosceret qua via Iacob fugisset, *Abenexra*. Ob pretium materiae facta erant, vel quod illa marito deberi putaret. *Alii*. Utcumque sit, hoc factum Rachelis excusari non potest. Qui furthum committit, quocumque prætextu hoc faciat, peccat in legem illam, *Non furaberis*. Druf.

Laban generum profectus.] Nec nisi post xiiii. diem discessus fugientem attingit. Nam cum Iacob abiret, tridui itinere absuit. Donec Carras revertetur, alii tres dies elapsi sunt. Restant septem, quibus ad montem Galaad pervenit. Difficiles autem per Mesopotamiam viæ sunt, ut Ioseph notat. *Horn*.

Non inventis Idolis.] Quæ Rachel, callida mulier, abscondit subter stramenta Cameli, & sedit super illa. *Moses*.

Pace facta.] Cujus signum καπιηο ραῖ acervus testimonii. lxx. βυβός. Tale monumentum Xenophonti i. ἀναε.

multum obtestatus generum, ne uxores filiabus suis superinduceret. Inde digressus Iacob, vidisse angelos & castra Domini, traditur. Sed cum prater regionem Edom, quam Esau frater incolebat, iter destinaret, missis prius legatis & muneribus, suspectum sibi fratrem exploravit. Tum ille obviam fratri processit: nec tamen Iacob se ultra fratri credidit. Sed pridie, quam inter se fratres convenirent, Dominus humana specie

as-

ἄγγελος. *Grot.* Iacob ἠβῆ, Galaad nominavit. Γαλαάδης λέγεται ὁ βουνός. ἀφ' ἧ νδὴ γαλααθῆναι καλεῖσιν τὴν γῆν. *Ioseph.* Mons Galaad ingens, & in complura nomina divisus. Apud Damascus Libano coniungitur. Tum Hermon, inde Seir dicitur. Ab Arnone ad urbem Cedar Galaad est. *Hier. Per.*

Castra Domini.] Angelos, ut ex Ebrais & Chaldaeis patet. Locus ἠβῆ dictus, id est, castra. Id Græci παρεμβολαί. *Drus.* Ex Duali ἠβῆ quidam colligunt duos angelorum exercitus apparuisse. Sed hoc incertum. Postquam Iacobum comitatus fuerat custos Mesopotamiæ Angelus, cum suis, usque ad confinia, nunc custos Chanaanæ ei apparet cum suis turmis. Angelum autem Chanaanæ fuisse Michaëlem, Diodorus Tarsensis existimavit. *Mesfenn.* Quæ temere & sine fundamento dicuntur. Hæc apparitio non in somnio facta, ut *Cajetanus* & *Pererius* putant, sed visibilis fuit. Hebræi notant Iacobum agnovisse eisdem angelos esse qui scalas ascenderint descenderintque.

Prater regionem Edom.] Sic infra: *Prater terram Philistin.* *Ioseph.* II, 1. Ησπῶς τὴν χερωνίας πόλεως ἀχωρήσας τῶν ἀδελφῶν, ἐν σαίρει διεστάτω, καὶ τὸ Ἰδουμαίας ἦρχον, ἔπει καλεῖται τὴν χώραν ἀπ' αὐτῶν. *Ibidem* exponit quomodo ob lenticulam Adomus à collusoribus per ludibrium dictus fuerit. Ab eo Idumæi, non à Nabatæis, ut

Strabo vult lib. vi. Et hinc Erythraum, vel Rubrum mare, ab Erythra, seu Erythro Rege, ut *Agatharchides*, *Boxii* Persæ narrationem secutus, tradit, apud *Photium*. Quod nomen etiam Persico Sinui tributum, ut ex *Strabone* & aliis patet, sive potius totum mare Australe, quod & Indicum, Rubrum dicebatur, cuius partes Sinus Persicus & Arabicus. Fufe de Erythrao mari, *Esavo*, *Edomo*. *Fuller.* IV. *Miscel.* xx. Cæterum *Rabbini* per *Edom* Romam intelligunt, unde *Papam* vocant *Monachum Idumæum*. *Iosephus* cognomentum huic regioni Seir fuisse vult, δῆλον τὸ Ἰεραχῶσως *Esavi*. In quo aberrat. Nam *Sehir* ex posteris *Chivæi* fuit, ut colligitur ex *Genes.* xxxvi. ubi *Tzibhon* filius *Sehiris* ἄρ. 20. vocatur *Chivæus* ἄρ. 2. Ab hoc *Sehir* regio *Chorazorum* dicta *Sehira*, vel mons *Sehir*. *Gen.* xiv, ἄρ. 6. xxxvi, ἄρ. 8. & alibi. *Horn.*

Obviam patri processit.] Notant *Rabbini* *Esavum* ficta benevolentia in eo congressu usum, & pauca superbe locutum. Quæ cum textu sacro pugnant. *Mesfenn.*

Dominus.] *Iesus Christus*. Non Angelus creatus, ut *Pererius* contendit. Nam eum & *Moses*, huncque secutus *Sulpicius*, refutant.

Humana specie.] Vidit *Dominum* non in somnio, ut *Rabbi Levi* vult, sed suis oculis, vigilans videntisque. *Mesfenn.* Locus ἠβῆ dictus, id est, ὡς ἔσωπερ Ἰεῦ, Facies Dei. *Strabo* xvi.

Collu-

assumpta, colluctatus cum Iacob refertur. Et cum adversus Dominum prævaluisset, tamen non esse mortalem, non ignoravit: benedici sibi ab eo flagitabat. Tum à Deo illi immutatum nomen est, ut ex Iacob Israël diceretur. Sed cum ille vicissim à Domino nomen Domini quæreret: Non esse quærendum, quia admirabile esset, responsum est. Ex colluctatione autem, latitudo fe-

Colluctatus.] LXX. ἐπιλάσειν. Aquila & Symmachus: ἐαυλίειν. Hebr. פָּאָר, quod proprie palæstritarum in arena est. *Mersēm.* Ex hac lucta nonnulli collegerunt, Diabolum in forma Esavi contra Iacobum pugnavisse, ut Procopius testatur. Eum Dæmonem Esavi, Hebraei *Sammaëlem* vocant. Quæ absurda & impia sunt. *Villet.*

Prævaluisset.] Angelus fingebat se non posse superare. *Abul.* Quod falsum. Quia Christus fuit, ideo Iacobi vires adeo auxit, ut nollet vincere cum posset.

Israël.] Compositio nominis ex Sara, de principatu contendit, & El Deus. Eo respexit Propheta Hoseas, cum ait: *De principatu contendit cum Deo, & prævaluit.* Nugantur Patres cum Israël exponunt, *vir videns Deum:* aut *rectus Dei.* Nam ut Is significat virum, & IASAR rectum, tamen in hoc nomine Iod format nomen proprium, quale in Iacob, in Isaac, & similibus. *Drusius.* Hoc nomen non incognitum Trogo fuit. Nec tamen novi nominis impositione ablitum prius fuit; sed liberum relictum, Iacob an Israël diceretur. *Pererius.* Israël nomen familiæ & gentis fuit, Iacob privatam. Et hoc futuræ Majestatis signum. Nam Reges Orientis, ex more, duo nomina, privatam & Regium, habent. *Horn.*

A Domino nomen Domini.] Nomen loco pronominis. Nos diceremus, à Domino nomen ipsius quæreret. Talia sunt, pluit Dominus à Domino; dixit Moses so-

tero Moses; dixit Dominus, ascende ad Dominum. *Drusius.*

Quia admirabile esset.] Hæc parenthesis circumcludenda. Non enim habentur in codicibus Ebræorum, nec etiam in Græcis emendationibus. Nihil dico, si non absunt in Hispanico & Romano. Olim etiam aberant in Exaplo, ut Græca scholia notant. Sumpta vel transscripta videntur ex Iesa. 9, 6. aut magis ex Iud. 13, 18. Cæterum exemplaria, unde hæc hausit Sulpicius, non per omnia consentiunt. Nam in Aldino & Basileensi, ὁ ἐστὶ θαυμαστόν. Vidi etiam ubi scriptum esset, καὶ τὸ ἔστι θαυμαστόν, & hoc est mirabile. *Drus.* Causa cur non dixerit nomen, non est quod Angeli certa nomina non habeant, ut Iarchi vult, sed ad compescendam Iacobi curiositatem. *Calvin.*

Latitudo femoris.] Iosephus 1, 19. γαστήρ Διὰ τὴν μέγαν ἀλγίαν τὸ ὠτὸν ἐπὶ τὸ νεῦρον τὸ πλάττον, αὐτὸς τε ἀπέχετο τῆς βρώσεως, καὶ δὲ κείνο ἐστὶ ἡμῖν ἐδιδιδυρον. Quod acetabulum seu palam appellat Scriptura, id Iosephus latum nervum, Sulpicius latitudinem femoris appellat. *Galestin.* Latum os coxæ, quod ex contactu angeli loco suo motum claudicandi occasionem præbuit. Latitudo femoris, τὸ πλάττον τῆς μηρῶ. Sic Onocelos & Jonathan. Apud Iosephum est τὸ νεῦρον τὸ πλάττον. Qui latum nervum videtur dixisse τὸ νεῦρον τὸ σπινθηρον τὴν ἡγὸν τὴν πλάττον τῆς μηρῶ. A Græcis ἰχθίου

femoris Iacob obtorpuit. Igitur Israël declinans fratris domum, promovit agmen in Salem Sicimorum oppidum: atque ibi loco pretio accepto, tabernaculum statuit sibi. Huic oppido Emor, Chemoreus Princeps, praeerat.

Hu-

ἰσχίον appellatur, id est, coxa vel coxen-
dix. *Druf.*

Obtorpuit.] Latini emarcuit. xxx. ἐμάρηνσε. Hebraicum verbum valet, luxatus est, seu loco motus. *Galesin.* Hic victus benedictus, victor claudicationem & benedictionem aufert ex praëlio. *Rupertus Tuitiensis.* Notat Tostatus, die sequenti Iacob sanatum fuisse, ut sine claudicatione Elavo obviam iret. Consentit Iunius. Quia Gen. xxxiii, 18. dicitur Iacobum venisse עֵשָׂו, id est, saluum, Sichemam. Verior opinio Merceri, tota vita claudicasse. Hinc mos, illa parte abstinendi, invaluit.

Declinans fratris domum.] An ergo mendacium officiosum Iacobo adscribendum? Sane aliud Elavo promisit, & aliud fecisse Author refert. Sciendum, promissionem fuisse conditionatam: Si Deo videatur; & nisi impedimentum interveniat. *Lyra. Iun.*

In Salem Sicimorum oppidum.] Sic Graeci εἰς σαλήμ πόλιν Σικιμῶν. Hieronymus quoque, in Salem urbem Sicimorum. Sicima nomen est urbis. Quomodo igitur Salem Sicimorum urbs? Nam Salem eadem cum Sicima, si modo Salem est nomen urbis hoc in loco, de quo dubitari video. Nam potest esse nomen appellativum, ut dicat Iacobum saluum & incolumem pervenisse ad urbem Sichem, εἰς Σικιμῶν, ζευανάλων ὃν ἔστιν ἡ πόλις, inquit Iosephus. Hanc sententiam expresserunt interpretes Chaldaei Oncelos & Ionathan, quam & R. Salomo approbare videtur. Priorem sequuntur fere Christiani. Vnde legitimus apud Eusebium, Salem civitas Sicimorum, quae est Sichem. Scribit eadem Hieronymus E-pist. cxxvi. Primasius epist. ad Ebræos.

Eucherius in Gen. Sicimorum opidum est Sichem. Eam posterior aetas Neapolin dixit. Hieronymus de locis ex Actis Apostolorum, Sichem civitas Iacob, nunc Neapolis dicta, juxta sepulchrum Ioseph, quae à filio Hemor sui Regis, vocabulorum sumpsit. In Evangelio Iohannis vocatur Sichar, ubi nunc Ecclesia fabricata est, inquit Hieronymus, in latere montis Garizin. Locus est Ioh. 1 v, 5. Iosephus author, Alexandri Macedonis tempore Samaritas metropolim habuisse Sicimam, πόλιν κερύβηλον πᾶσι τοῖς Γαλιλαῖς ἵσταντο, ἢ κερύβηλον ἵσταντο τῶν ἀποστόλων τῆς Ἰερουσαλῆμ. Masius in Iosua, Ruine Sichem nunc Ithac vocantur. Nam Neapolis non eadem solo substructa nunc visitur. *Drufius.* Salem Hebraeis nonnullis Silo, Iosepho, Ierosolyma, Hieronymo urbs Melchisedeci, aliis locus ubi Iohannes baptizavit. Ioh. iiii, 23. Sed haec omnia falsa & incerta. עֵשָׂו hoc loco notat saluum, incolumis. *Iun. VVillet.*

Pretio accepto.] Nempè agnorum centum, ἑκατὸν ἀρνῶν, ut vertunt xxx. Hieronymusque explicat & Onkelus Chaldaeus. At Hebraei de certo nummorum genere intelligunt, neque aliter Lucas Act. vii. *Galesin.* Agni apud Hebraeos nomen fuerunt pecuniae agnum valentis, & ob id agni habentis figuram. Sic bos apud Graecos; & pecunia à pecus & opes olim oves, ut opilio pro ovilio. *Grot.*

Tabernaculum statuit.] Qui mos Orientalium. Vnde regiones tales Diar vocant. Hinc Mesopotamiae partes Diarrebria, Diarbeer, &c. *Horn.*

Emor Chemoreus.] Gen. xxxiv. Ioseph. 1, 19. Locus corruptus. Suspicio legendum, Hemor, Chemoreus princeps, vel

Hujus filius Sichem, Dinam filiam Iacob ex Lia genitam, stupro subdidit. Quo comperto, Simeon, & Levi, Dinæ fratres, omnes in oppido sexus virilis, dolo peremerunt, ac impigre sororis uli sunt injuriam. Oppidum à filiis Iacob direptum, prædaque omnis est abducta. Id factum agre admodum tulisse Iacob traditur. Mox à Domino monitus, Bethleem petiit, ibique altare Domino statuit. Inde in parte turris Gader,

vel certe, Hemor Hevæus. Sed *χόρησι* vocatur, Gen. xxxiv, 2. in editione quâ Aldus impressit, & post eum Basilienfes typographi. Forte alterutrum horum nominum superest à glossemate. Nihil adfirmo: tamen fieri potest ut Severus initio scripserit, *Hemor princeps*. Sane Hemor dicimus & Chemor, ut Horeb & Choreb. Ab Hemor Iosephus declinavit Hemorus. Sic Chemorus. Quod ex eo notatum (ita conjicio) in margine, ut sit, inde postea in contextum irrepsit, depravatum in Chemoreus. Iudicent qui has res intelligunt. *Drusius.*

Princeps.] Iosepho βασιλεύς. Sic voces Melek, Amir, Sultan, in Oriente sumuntur. *Horn.*

Sichem.] Minus recte alii Sychem ex Græco συχημ: quod & συχημ scribunt, unde Σικιμη civitas: ab hoc Sichem appellata, si credimus Eusebio, cujus hæc de re verba clara sunt in libro locorum: Sed & filius Hemor appellabatur Sichem, à quo & locus nomen accepit. Alii putant Sichem ab urbe sua nominatum. Gerundensis, *Sichem filius Hemor, de nomine urbis sue vocatus fuit.* Prius verius videtur. *Drusius.*

Dinam.] Quæ tum decennis. Alex. Polyhist. apud Euseb. xi. περὶ. Potius xiv. vel xv. annorum, ut ex collatione temporum ostendunt Perer. *Mercerus.* παρῆλθεν εἰς τὴν πόλιν, ἀφορμῆ τῆς πόλεως ἐπιχωρίων γυναικῶν. Ioseph.

Stupro subdidit.] Rabbinii hoc malum Iacobo immisium putant, quod in occurso Elavi fratris, Dinam occultarit, ne eam in uxorem peteret.

Fratres.] Ὁμομήτεροι τῆς κῆρας, uterini, Iosepho.

Dolo peremerunt.] Is expressus est Gen. xxxiv. Iosephus scribit Sichemitas diem festum & solennem celebrasse, totosque fuisse in voluptatibus & conviviis. Ideoque facile fuisse interficere somno vinoque sepultos. *Galefin.* Quid cum Dina factum sit, varix Hebræorum opiniones. Quidam dicunt eam Iobi uxorem fuisse. Alii mandisse viduam. Alii, descendisse in Ægyptum, & ossa ejus in Chananzam translata. Quæ verior opinio. *Mercer.*

Agre admodum.] Horridum facinus, & haudquaquam excusandum. Genes. xlii, 6, 7. Vide Interpretes. Pisistratus filiis suis sævissima meditantibus in raptos sororis: Quid, ait, faciemus hostibus, si hæc amatoribus faciemus?

Bethleem petiit.] Gen. xxxv. Ioseph. i, 19. Sequentia ostendunt, legendum Bethel. Nam ibi altare Domino statuit, non in Bethleem. *Drus.*

In parte turris.] Senfus est, in tractu illo ubi turris Gader erat. Male Victor, in parte aliqua turris: & frustra Sigonius Severum hic reprehendit, quem non intellexit. Græca versio, ἐπεκεινῶς τῆς πόλεως γαδέρ, id est, trans aut ultra turrim. *Drusius.*

Gader.] Vel Ader. Ea vox gregem sonat:

der, tabernaculum fixit. Rachel ex partu obiit, puer Benjamin vocatus est. Isaac decessit annos natus centum & octoginta. At Esau potens divitiis erat, uxoribus sibi etiam è Chanaanæorum gente assumptis: cuius progeniem in hoc tam præciso opere inferendam non putavi. Si quis studiosior erit, ad origines revertatur. Post excessum patris, Jacob in solo eo, in quo Isaac vixerat, commorabatur. Filii ejus aliquantum ab eo, pas-

CUI

sonat: unde apud Hieronymum, *trans turrim gregis*. Eusebius de locis Ebraicis, *Gader turris: ubi, habitante Jacob, Ruben patris violavit torum: quæ absque littera, in Ebreo Ader scribitur*. Drusus. Hæc turris structa fuit in præsidium pastorum & gregum. *Hieron.*

Rachel.] Obiit A. M. II. ccc. vi. Vixit in domo paterna xxxv. in conjugio xxxiii. omnino xlv. *Salianus*. Sepulchrum ejus circa Bethlehem, à qua jactu sagittæ distat. *Burchardus*. Vix mille passus. *Rambam*,

Benjamin.] Βενιαμην ἐξ ἄλ' αὐτῶν Δ' ἡ γ' τῶν ἐπ' αὐτῶν Ἰσραηλῶν ὀδῶν τῆς πύλης. *Ioseph*. Id sonat filius dexteræ. Ita pater eum vocavit, ut apparet, boni ominis causa, cum prius à matre Benoni appellatus fuisset, quod Græce interpretantur, ἡὸς ὀδῶνός μου, id est, filius doloris mei. Compositum ex nomine Ben filius & Iamin dextera. Quidam filius austri. Nam auster dextera vocatur, id est, πῦρ, quia qui respicit orientem austrum habet ad dexteram. Sed quare filius austri? An quia natus in terra Chanaan, quæ australis est respectu Mesopotamiæ; unde profectus fuerat, & ubi reliquos filios genuerat? *Drusus*. Aut potius Syriaco sermone, cuius multum adhuc retinebat Iacobus, filius dierum, id est, senectutis? Convenit id optime cum eo quod infra est xlv. *Erotius*.

Centum & octoginta.] *Iosephus* i, 19.

Huic annorum numero quinque præterea adjicit. Quo auctore incertum. *Galesin*. Isaac vixit cum Serug annos xlv. cum Thara avo suo xxxv. cum Abraham lxxv. cum Sara xxxvii. cum Ismaële cxxiii. cum Jacob filio suo cxx. cum Arphaxad xlviii. cum Salah lxxviii. cum Sem cx. cum Eber cxxxix. cum Iuda nepote suo xxxi. cum Ioseph xxix. *Buchole*. Rebecca obitus nulla mentio. Quia Scriptura minus frequenter ejus sexus acta recenset, nisi obiter. *Mercerius*.

Vxoribus.] Ada & Aholibama. Ada est eadem cum Basemath, Aholibama eadem cum Iudith. Vide *Iun. Mercer*.

Progeniem.] Gen. xxxvi. Catalogus Regum non ab Esau est, sed gentis alterius. *Maimonides*, De posteris Esavi & Idumææ divisione *Ioseph*. ii, 1.

Ad origines.] Genesin intelligit. Supra fontes dixit, eodem sensu. Vide Gen. xxxvi. *Ioseph*. ii, 1. Res Esavi descripserunt, Philo Byblius sub nomine Οὐσῶν apud Euseb. i. c. 27. 10. Græci & Latini sub nomine Erythri, & Idumæorum ac Phœnicum. Gens circumcisionem retinuit. *Herodot.* Euterp. *Aristoph.* Avibus. *Iustin.* Dial. cum Tryphone. *Epiphanius*.

Aliquantum ab eo.] In Sichem, & inde in Dothan.

Pascui gratia.] Hæc Orientalium pastorum vita. Et ab illa, Scytharum semper vaga & instabilis natio, mores suos traxit. *Horn*.

cui gratia, cum gregibus secesserant: Ioseph tamen, ac Benjamin parvus, domi resederant. Carus admodum Ioseph patri, obque id invisus fratribus: simul, quia frequentibus ejus somniis majorem eum omnibus futurum portendi videbatur. Igitur ad inspiciendos greges, revisendosque fratres à patre missus, opportunus injurie fuit. Namque viso fratre, consilium necis ejus ceperunt. Sed obsistente Ruben, cui à tanto facinore abhorrebat animus, in lacum demissus: mox suadente Iuda, deducti ad mitius consilium, negotiatoribus

eum,

Carus.] Gen. xxxvii. Ioseph. 11, 3. Tum quia è Rachele, charissima uxorum; tum quia pater senex eum genuerat. Quales præcipue amantur. Philo l. de Abrah. Plures amoris hujus causas recenset Corn. à Lapide, & alii. Fuit tum annorum xviii.

Obque id invisus fratribus.] Moses aliàm causam addit, quod scelera fratrum ad patrem detulerit. Qualia illa fuerint, variæ opiniones Interpretum sunt.

Frequentibus ejus somniis.] Duo tantum commemorantur apud Moysen. Quæ innuebant, majorem omnibus futurum. Plerumque somnia divina duplicantur. Vide Interpr.

A patre missus.] Muhammedes in *Sarata* Iosephi, tradit; Iacobum à filiis persuasum, ut Iosephum in agrum mitteret. Sed quid non illi nebuloniticitur fingere? Missus fuit è valle Hebron, quæ trium Patriarcharum sedes. *A Lapide.* Hoc iter fuit initium magnorum tum malorum, tum bonorum: utrumque præter expectationem. *Philo.*

Consilium necis.] Vt in advenientem canes immitterent. *Rabbini.* Vt occisum in foveam conjicerent. *Mercer.* Excusatio in promptu; occisum à fera, qualibus ea regio abundat. i Reg. xviii. 11 Reg. 11, 42.

Obsistente Ruben.] Orationem ejus

vide apud *Iosephum.* Iosephi vero ad fratres deprecationem, cujus ipsi Gen. xlii. meminere, paterice describit S. *Ephrem*, lib. de laudibus Ioseph. Rubenum hoc factò meruisse putant, ut ex tribu ejus Propheta Hosea oriatur, & civitatem refugii haberet. *Mercer.*

In lacum demissus.] Alcoranus: in *fundam Cisterna.* Παρολαβῶν Γ' ἔθη- λῶ τὸ μερῶκιον, καὶ καλαδίε ἀκθῆτες, ἤρμεσ κατ' ἰμνησεν εἰς τὸ λάκκον, καὶ ἦδ ἰσχυρῶς ἀνυδρῶ λῶ. *Ioseph.* Videtur puteus fuisse ἀνυδρῶ. Ier. 11, 13. Iutosus tamen Ier. xxxviii. R. Salomo serpentum & scorpionum latibulum facit. Sed tum miraculo servatum Iosephum agnovissent, ut in Daniele factum. *Rambam.*

Negotiatoribus.] Ἰδῶν Ἀραβῶν ἔ Ἰσμαηλιῶν ἦν. Mercatoribus *Ismaëlitis* è Galaad venientibus. Hi à Ionatha interprete Chaldæo vocantur *Arabes*, & à Ierosolymitano *Saraceni*, & infra in textu *Mosis*, *Madianitæ*. Forte inter eos erant *Madianitæ*: aut *Madianitæ* generali vocabulo ita nominantur. Quorundam opinio est, Iosephum ab *Ismaëlitis*, qui eum emerant à fratribus, venditum postea fuisse *Madianitis*, à quibus deinde eunuchò Pharaonis traditus fuerit. Nihil temere statuen-

eam, qui tum Aegyptum petebant, vendiderunt. atque ab his Potifari, praeposito Pharaonis, traditus est. Per idem

statuendum. *Drus.* Erat ergo *συνουσία*, Caravana, sive Casila, ex variis Arabum populis. Ita enim in Oriente, per deserta illa & infesta Asiae & Africae loca, proficiscuntur mercatores. Alcoranus à viatoribus, cum aquarentur, in cisterna repertum dicit. Igitur fratres Iosephi venditionis absolvit. Sourata *Iosephi*.

Vendiderunt.] Viginti argenteis. Tradunt autem Ebraei, quotiescunque mentio fit argentecorum in lege, obolos intelligi debere: quibus ego assentior potius quam Ionathae, vertenti hoc loco, *viginti obolis argenteis*. Nam pretium hoc nimis vile fuisset. Siquidem viginti oboli efficiunt dumtaxat unum siclum, ut habetur, Levit. xvii, 25. *Drus.* Ergo summam R. Bechai nimium extenuat, Iosephus nimium auget. Quaedam versiones, Augustini aeo, legebant venditum triginta argenteis, alludentes ad Christi venditionem. Sed hoc cum textu pugnat. Alcoranus: *Vendiderunt eum vili pretio. Philo:* Invidia domum Iacobi perturbavit, concitatis filiis contra unum fratrem, qui sperare videbatur principatum inter domesticos, &c. *Gregorius Magnus* vi, 12. Ioseph ideo à fratribus venditus, ne adoraretur: sed ideo est adoratus quia venditus. Ceterum ob hoc plagium, Hadriani Imperatoris, decem Rabbinos in quos per *μαρτυροῦσιν*, animam decem fratrum Iosephi migrarint, capite plexos tradunt Iudaei in lib. *Zohar*. Facta est haec Iosephi venditio, xii. vel xiiii. annis ante obitum Isaac. *Chronologi*.

Ab his.] Negotiatoribus Madanæis Gen. xxxvii. *yl.* 36. qui supra Madianitæ dicti. Sunt qui Madanæos inter & Madianitas distinguant. Et fieri potest ut in communem societatem coiverint tres hi populi, Madianitæ, Madanæi & Ismaelitæ, simulque Iosephum & eme-

rint & vendiderint. Atque hæc & vera & communis Interpretum sententia est. *Mercer. Drus.*

Potifari.] Gen. xxxix. Ioseph. 11, 3. Malim Pothiphari. Nam P. Latino carabant olim Ebraei. Aquila & Symmachus: *φραπφάρ*. Hieronymus: Phuthiphari. Prius lxx. habebant *πετεφρη*, ut & Iosephus, vel *πετεφρη*. Sic etiam Demetrius apud Eusebium ix. *ωρω*. *Drus.*

Præposito.] lxx. *σπῶδον*, id est, spadoni vel eunucho. Sic etiam Ebraei, E Chaldaeorum paraphrasis duo reddunt, *principi*: unus, videlicet autor Ierololymitanæ, *dominatori*, vel, *dynastæ*: quod in idem ferme recedit. Hic Pothiphar princeps erat satellitum, vel magis carnificum sive spiculatorum Pharaonis, quos Hieronymus in milites transfert, dum ab eo magister militum vocatur. Quamquam in lxx. *δερματωρειω*: quod Augustinus, quaest. 127. & Ambrosius in libro de Ioseph, cap. iv. reddunt, *præposito coquorum*. *Drus.* Videtur potius fuisse carcerum & captivorum præfectus Genes. cap. xl. vers. 3. atque etiam præfectus prætorio Pharaonis. *Iunius. Mercer.*

Pharaonis.] Hoc commune nomen Regum Aegypti, ut testantur *Manetho* apud Eusebium in Chronico, *Ambrosius* in Ep. ad Rom. cap. ix. *Hieron.* Esa. xxx. *Iosephus* dicit Regem significasse, & durasse à Minoë, qui Abrahamum præcessit, usque ad tempora Salomonis. *Drusius.* Imo Ezechielis, quem vide xxxii. Sic omnis Rex Farganæ dicitur Achschid, & omnis Rex Persiæ Costai. *Elmacinus.* Aretas commune nomen Principum Agarenorum, Arabiæ Petrae. *Scal.* Artaces Parthorum. *Iustin.* Alias *Apis*, Rex. Helych. *Απης, Βασίλειος, ως Αιγυπτίος.* Nisi tamen id

idem tempus Iudas, Iacob filius, suam Chananæam in matrimonium assumpsit. Ex qua tres filios sustulit, Her, Onan, Selam. Sed Her, Thamar concubio sociatur. Quo mortuo, Onan fratris uxorem accepit. Qui, quia spermata in terram effunderet, extinctus à Domino refertur. Tum Thamar meretricio ha-

propriam sit Regis alicujus nomen. Hanc Pharaonem Amafim Orosius vocat. Quid autem vox Pharaos, Aegyptiis significarit, nobis ignotum est. Vestigia ejus extant in mense *Φαρουθ*, & *Φαρος*. Petit.

Per idem tempus.] Gen. xxxviii. Contigit hoc partim ante, partim post venditionem Iosephi. Ex collatione temporum patet, Iudam ejusque filios admodum juvenes nupsisse. Villet.

Suam Chananæam.] lxx. *Σαυά*. Unde non dubito quin Sulpicius initio scripserit *Savam*, in Ebraeo est *שׁוּא* quod Græci converterunt in *שוּא*. Sane viri nomen esse Sua, & non mulieris, patet ex 1 Paral. 11. *ψ*. 3. *Drus*. Chaldeus dicit Suam non fuisse Chananæam gente, sed mercatorem. Quia vox *שוּא* ita accipitur interdum, in Prov. xxxi. *ψ*. 24. Sed hoc est in re clara tenebras offundere. *Mercer*.

In matrimonium assumpsit.] Alibi dicit, in matrimonio accepit.

Her.] Sic emendandum ex editione Parisiensi, Er vel Her. Græci *Ἡρ*. Ebraei *הר*. *Drus*. Hujus nominis author fuit Iudas. Cæteros duos mater ita appellavit. Non quod primogenito nomen dare, patris: sed res, pro lubitu parentum, indifferens erat; & modo pater, modo mater *ὀνομαζέει*. Contra apud Xanthios, *νόμος ἴσ' μὴ πατρὸς ἢ μητρὸς ἀπὸ μητρὸς ἡρημασίσει*, id est, *ὀνομαζέει*. *Plutarchus*.

Thamar.] Erat filia Sacerdotis illorum locorum, & ut quidam volunt, Melchisedeki. *Rabb*. Sed hoc falsum.

Mercer. Chananæa fuit. *Luther*. Quæ Idololatriam deseruit. *Philo*.

Quo mortuo.] Occidit eum Deus, ob abominandam vitam. Commisit idem scelus, quod Onan frater. *Peter*.

Onan fratris uxorem accepit.] Iure propinquitatis, quod Ibrum vocant: quo tenebatur frater propinquus uxorem defuncti fratris in matrimonium assumere, quo ex ea semen excitaret. Fratris autem nomine intelligo fratrem *αδελφὸν*. Qui si deerat, ibatur ad proximum agnatum. Poterat tamen is qui uxorem & liberos habebat, nuptias recusare. *Drus*. Rationem juris leviratus reddit *Rambam* 111. *More Neb*. 49. ubi dicit fuisse consuetudinem antiquam, quæ vigerit antedatam legem. Nec videtur Iudas primus invexisse hunc morem, ut *Rabbini* volunt, sed à majoribus acceptum usurpavit. *Philo* etiam Chananæis hunc morem fuisse vult.

Spermata.] Peccatum hoc ab Hebræis comparatur homicidio. Vide *Cornel*. à *Lapide*.

Meretricio habitu assumto.] *Chrysipus* in *Isagoge* bonorum & malorum: *αἰσθητὸν μὲν ἕξω πόλεως καὶ αἰσθητὰ ἀεικείμηναι αἱ ἐταῖραι ἐξ ἐμῶν ἐαυτῶν τοῖς βελωδοῖς*. *Latinus*: Assumpsit theristram. Quod *Suidas* explicat, velum æstivum, quo in calidis regionibus, defendendo æstui, utuntur. Assumerat autem personam prostibuli, ita ut obvelata facie, agnosci non posset. Sunt qui faciem fūco & pigmentis textilæ volunt. Quos recte *Aben Esra* rejicit.

habitu assumpto, socero mista est, exque eo geminos edidit. In partu autem illo mirabile fuit, quod cum prodeunti puero, ad dignoscendum, qui prius nasceretur, obstetrix manum ejus cocco illigasset, reductus in alvum matris puer, postero die editus est. Nomen infantibus Fares & Zara inditum. At Ioseph, cum benigne à curatore regio, qui eum precio acceperat, haberetur, domumque ejus & familiam procuraret, decorus ipse insigni specte, uxoris domini oculos in se con-

ver-

Socero mista est.] Cicero I. Div. Corpus cum matre miscere. Iudas peccavit fornicatione simplici: Thamar etiam adulterio & incestu. *A Lapide.* Neque ulla ratione excusari potest, quod R. Simeon facit.

Mirabile fuit.] Hoc Deo ita dirigente factum, docet Chrysostomus. Quia nimirum volebat Messiam ex Fares, primigenito, nasci.

Cocco.] Διόσφορ. Hoc enim ἰσὺ hoc loco norat; non tam materiem duplicatam, quam colorem. *Iun.*

Postero die.] Fides historię poscit, ut legamus contra codicum omnium fidem, posterior editus est. In fonte habetur, postea egressus est frater. Id Græci transtulerunt ἐξ ἑσπέρης. Non ergo postero die editus est, sed eodem quo alter, nempe paulo post. Neque recte Sigonius annotat pro postero die, in Græcis esse statim, id est ἑσπέρης, cum hoc ibi dicatur de Phares, & non de Zare, qui posterior exivit. *Drus.*

Fares.] Aquila: Ἀγαμέμνη. Phares ab eo quod diviserit membranulam secundinarum, divisionis nomen accepit. *Hieron.* Gemelli enim ejusdem sexus, iisdem secundinis involvuntur. *Fernelius,* & alii Medici.

Zara.] Hieronymus in Traditio. Hoc nomen interpretatur oriens. Sive igitur quia primus apparuit, sive quia multi iusti ex eo nati sunt, ut in libro Paradiso-

menon continetur, Zara, id est, oriens appellatus est. Alii à filo coccineo, quo manus ejus revincta erat, sic appellatum arbitrantur. Nicolaus de Lyra, ex fulgentia coccini ad manus ejus ligati. Zara enim resfulgentiam sonat. *Drus.*

Curatore regio.] Gen. xxxix. סיניס. Græci ἀράδων ἡγετὴς Διόσκω. Iosephus & lxx. ἡγεμὸν ἐξουσίας. *Hieron.* Magister Exercitus. Alii alia. *Drus.* Fuit aliquis ex exoletis Ægyptii Regis, quales deinde ad diversas dignitates promoveri solebant. II Reg. viii. ἄρ. 6. I Sam. viii. ἄρ. 15. Ier. xxxiv. ἄρ. 19. *Grot.* Hebræi tradunt hunc emisisse Iosephum, ob pulchritudinem, in turpe ministerium; ideoque Deo vindice virginitatis ei exaruisse, ut fieret Eunuchus. Ideo & creatum Heliopoleos Sacerdotem. *Hieron. Rupert.* Sed hæc traditio inanitas. *A Lapide. Drus.*

Domumque ejus ac familiam procuraret.] Tales Latini appellant servos atrienses, quibus commissa cura familiaris ac totius domus. Græci ἐπιτεροντες. Qua voce usi sunt Ionathan & Ierosolymitanus. Est autem ἐπιτερον ἰdem quod οὐνογρόπος. *Drus.* Serviit Ioseph Potifari circiter x. annos antequam in carcerem conjiceretur. *Perer.*

Oculos in se converterat.] Discant juvenes cavere oculos faminarum: admanant enim etiam ii qui nolunt amari. *Ambros.*

verterat. Cumque amore ipsius deperiret, appetitum sapius, nec acquiescentem sibi, falso scelere infamat: ac viro queritur, stuprum sibi intentatum. Ita Ioseph in carcerem est coniectus. Erant in eadem custodia ministri regis duo, qui cum somnia sua ad Ioseph retulissent, futura ex somnio coniectans, unum eorum pæ-

nas

Appetitum sapius.] Per singulos dies. Moses. Publico festo instante, cujus celeberrimam foeminas quoque frequentare mos erat, fingit morbum apud maritum, captans solitudinem, & ad Iosephum sollicitandum opportunitatem. Quem nactus, supplex blanditiis talibus eum adoritur, &c. *Ioseph. 11. 3.*

Nec acquiescentem sibi.] Vide Orationem Iosephi quam ad impudicam habuit, apud *Ioseph. 11. 3.* Ioseph speculum castitatis. *Ambrosius* 1. de Ioseph.

Falso scelere.] Simile Bellerophonti intentavit Sthenobœa, ut & Atydamæa Peleo. *Grot.*

Stuprum sibi intentatum.] Stuprum intentare conatum significat. Plus ergo est quam appellare aliquem de stupro, & minus quam stuprum cuiquam inferre. *Drus.* Alcoranus mira fingit, de querela mutua Iosephi & impudicæ mulieris coram Potiphare, ac omnia pervertit. Vide *Iosephum.*

In carcerem.] Gen. xl. Ioseph. 11. 3. Regium, qui erat in domo Potipharis, in quem & regii ministri, quoties peccassent, includebantur. Vnde apparet rectius existimare eos, qui hunc Potipharem scribunt præfuisse non coquis aut laniis, sed regis satellitibus spiculatoribusque: quippe penes quem jus regii carceris esset. Vide Gen. xl. 1. 3. *Drus.* Ioseph in carcere tanta virtutis specimina dedit, ut etiam facinorosis esset miraculo. Iamque ille locus non tam erat carcer, quam disciplina meditatorum. *Philo.* Iosephus ergastulum fuisse vult, in quo captivis durissimi la-

bores exantlandi. David Psalm. c1v. compedum & ferri meminit. *Libens* pro castitate subibat hoc carceris morisque martyrium. *Ambros.*

Ministri Regis duo.] Gen. xl. Erat autem magna regii Pincernæ dignitas. *Hieronymus* in tradit. Ebrai. Nec vile putemus ministerium, cum apud Reges barbaros, usque hodie, magnæ dignitatis sit, Regi poculum porrexisset. A Mose vocantur מוסים Eunuchi. Tales enim plerumque Orientalium aulas obeunt. Quænam offensa ipsorum fuerit, non constat. Rabbini fingunt, Pharaonem in poculo suo reperisse muscam, in pane ferupulum. Alii: eos vitiasse filiam Pharaonis. Probabilius, conspirasse contra Pharaonem. *Mercerus.*

Futura ex somnio coniectans.] Quæritur an hoc sit licitum? Et sciendum somnia duorum generum esse, Interna, Externa. Interna vel ex phantasia oriuntur, vel ex complexione & constitutione corporis. Ex hac ultima specie medicus divinare potest, & ægroto aliquid certi prædicere. Externa vel ad corpus pertinent, vel ad spiritum. Ad corpus pertinent quæ συμφορικά: Græci vocant, ex sympathia quadam, quæ inter corpus nostrum & astra, originem ducentia. Ad spiritum spectant, quæ ex causa spirituali: suntque duplicis generis. Nam alia divina, & alia diabolica. Divina à Deo proficiuntur, diabolica ab ipso cacodæmone. Ex his quæ divina dixi & συμφορικά, conjicere licet futura: ex aliis non item, ut nec ex primi generis internis. *Drus.* Factum

hoc

nas capite luiturum, alium absolvendum pronuncia-
vit. Atque ita accidit. Igitur post biennium, somnium
regi objectum est. Quod cum à prudentibus Aegyptio-
rum non posset absolvi, minister regis ille carcere ex-
emptus, regem admonet, Ioseph esse mirum somnio-
rum

hoc exacto anno primo captivitatis
Iosephi.

Vnum eorum pœnas capite.] Pistorum.
Αὐτὸν ἀναστρωσάμενος, βοσὸν ἔσσεσθαι
τοῖς πετρήοις ἔδδεν ἀμύνειν ἑωυτοῦ δου-
ρᾶδρον. Ioseph. Simile augurium est
apud Homerum Ὀδυσ. β.

Alium.] Pincernam.

Atque ita accidit.] Ad præscriptam
enim in somniis diem, Rex natalitium
epulum celebrans, præpositum pistorum
in crucem egit : pincernam vinculis
exsolutum ministerio pristino restituit.
Ioseph.

Post biennium.] Iosephus biennii
tempus in miseria carceris exegit, nihil
interim ab ingrato pincerna adjutus.
Ioseph.

Somnium.] Duplex, septem vacca-
rum, & septem spicarum. Quod autem
Iosephus dicit, Pharaoni quoque
ἐξήγησεν in somnio oblatam, atque in-
super excidisse, id de suo addidit. Ni-
hil hujus in scriptura. Nec in somniis
ejusmodi futurorum prænunciis, in-
terpretamentum quoque somniamus.
Horn.

Regi.] Eludit hac voce Salpicius cu-
riosam Rabbiorum observationem.
Quæ est, Pharaonem non ante appellari
Regem, quam Iosepho ad dignitatem
evecto, cujus prudentia factum sit, ut
Regio titulo dignus haberetur. Dyna-
stias Regum Ægypti, Manetho Sacer-
dos Ægyptius, tribus Tomis descripsit:
quorum fragmenta apud Iosephum &
Africanum extant. Sed eorum Epocha
longe exuperat conditum mundum.
Hinc alii tabulas illas omnino rejiciunt,
ut Vbbo Emmius : alii plures Dyna-

stias, diversis locis, simul regnasse vo-
lunt. Scaliger periodum postulatitiam
temporis ἀελληνικῆ̃ iis attribuit.
Quod Petavius sine causa cavillatur.
Horn.

Prudentibus Aegyptiorum.] Sacerdo-
tibus & Prophetis. Ita enim ipsorum
Philosophi dicebantur. Tractabant in-
primis Geometriam, Astronomiam, &
Astrologiam, teste Laërtio lib. 1. Hujus
sectæ conditor Hermes Trismegistus
fuit, dictus Theuth, Thot, Τάξις, &
Philo Byblius apud Eusebium 1. α. 6.
Plato Phædro & Philebo. Hunc Theuth
hominem fuisse antiquissimum & in-
structissimum omni genere doctrinæ,
adeo ut ei ob multarum artium scientiam,
Trismegisti cognomen imposi-
tum sit, qui scripserit libros multos ad
cognitionem divinarum rerum perti-
nentes, censet Laëtantius. 1. 6. Vide &
Iamblichum 1. de Myster. Ægypt. 1.
Sanchuniatho refert Saturni scribam
fuisse. Saturnus autem Ægyptiis Cham
est. De libris Ψδδεπερεάφοις Mer-
curii hujus, vide Casanbonum Exercita-
tione 1.

Non posset absolvi.] Pro eo habendum
ac si dixisset, solvi declaratione aut in-
terpretatione. Absolvere somnium ita
dixit, ut Plautus *absolverenam*, &
Varro *promissum*, & Tacitus *fidem*.
Drusius. Mos diu Ægypti Regum fuit
somnia Magis proponere. Tacitus Hi-
stor. 1. v. de Ptolemæo: *Ptolemæus omi-
ne & miraculo excitus, sacerdotibus Æ-
gyptiorum, quibus mos talia intelligere,
nocturnos visus aperit.*

Minister Regis.] Pincerna.

rum interpretem. Ita Ioseph solvitur, interpretatusque est regi somnium: septem annis proximis maximam frugum ubertatem futuram, consequentibus inopiam. Quo metu, rex percussus; videns divinum in Ioseph spiritum, rei eum ammonaria prefecit, equato secum imperio. Tum Ioseph, abundantibus per totam Aegyptum frumentis, magnam copiam congeffit: multiplicatisque horreis, adversus futuram famem consulerat. Ea tempestate, spes atque salus Aegypti, in illo sita

Frugum ubertatem.] Fertilitas Aegypti & sterilitas ex Nilo pendet. Duodecim cubitis si Nilus exundet, famem sentit Aegyptus: si tredecim, etiamnum esurit. Quatuordecim cubiti hilaritatem asferunt: quindecim securitatem: sedecim delicias. Maximum incrementum ad hoc aevi, fuit cubitorum octodecim. Plin. V. 9. Haud dubie Nilus septem prioribus annis fuit cubitorum circiter XVI. posterioribus non supra XII. Perer.

Quo metu Rex percussus.] Mirum unde hoc hauserit. Nam in fonte non habetur. Metu quidem percussus fuit cum vidisset somnium, sed hoc accidit antequam Iosephus illud interpretatus fuisset. Drusf.

Rei eum ammonariae.] Magnus igitur Aegypti Σιῶπις & Aedilis fuit. Atque hinc colligunt Rufinus, Iulius Firmicus, Pierius, Baronius, Iosephum sub nomine Serapidis ac Osiridis ab Aegyptiis cultum fuisse. Idque patet, tum ex nomine Serapis, quod Bovem notat; tum ex nomine *Arsaph*, quo, teste Plutarcho, Osiris vocabatur, levi commutatione ex *Ioseph* facta: tum ex Hieroglyphicis, quibus Osiridem designabant, puta figura bovis seu vituli, notis Lunæ & Solis insignitis: item juvenis imberbis cum modio & calatho in capite. Quæ in Iosephum, ejusque boves & spicas, & aratem, & Astrologiæ peritiâ, ad amussim quadrant.

Subscribunt Clemens Alexandrinus, Augustinus, A Lapide, & Bonfrerius. Tirinus.

Aequato secum Imperio.] Si solum & primatum excipias. Gen. XII, 40. Hinc datus ipsi curus secundus, & acclamatum ἡγεμῶν, Aegyptia voce, & Hebræis inexplicabili. Erat παύσις μὲς quidam. Ingens igitur ejus potestas; ut Psalmus CV, 22. testatur; ubi ἡγεμῶν tam ad institutionem, quam castigationem referri potest. Proculdubio veri Dei cultum Aegyptiis tradidit. Nam circumcisionem per multa secula retinuerunt, Herodotus in Euterpe. A Iosepho acceptam. Baal Aruch.

Multiplicatisque horreis.] Quæ Pyramides videntur Nazianzeno, ex nominis conjectura. Πυρῶς triticum; & illæ Pyramides ab incolis adhuc granaria Pharaonis appellantur: si credimus Pierio xxxix. Hieroglyph. Sed obstat angustia temporis, quo minus intra septennium stupendæ pyramidum moles, excitari potuerint. Vide Plinium xxxvi, 12. Strabo. XII. Benjamin in Τηγοῦς. Circa Μιτράιμ (ea Aegypti metropolis) Iosephi horrea multa.

Adversus futuram famem.] Meminit hujus famis Iustinus Historicus l. xxxvi. ex Trogo Pompejo. Accidit autem, putante Orosio lib. I. cap. 8. anno ante urbem conditam CIO XLVIII. Drusf.

Spes ac salus Aegypti.] Ac vicinarum quo-

ta erat. Per idem tempus vero duos ex Aſeneth filios genuit, Manasse & Effrem. Ipse autem, cum summam à rege potestatem accepit, erat annorum xxx. Nam à fratribus, septemdecim annos natus, venundatus est. Interea rebus in Aegypto adversus famem bene compositis, orbem terræ gravis frumenti inopia quatiebat.

Qua

quoque regionum. Vnde & צמרה מענה, id est, *Salvatore mundi* dictum putant. Ita Latinus. Alii fere omnes vertunt *αρωσιων* *διπρωτων*. Cur Aegypti Princeps dicatur *סולאן*, id est, Dominus noster, narrationem, quæ huc respicit, vide apud Guilh. Tyrium xi, 20.

Ex Aſeneth.] Filia Potipharis. Quem herum Iosephi fuisse volunt Hieronymus, Rupertus, Abulensis. Sed verius est diversum fuisse. Nam hic Sacerdos, חזן, ille Princeps militiae. Hic Helio- poli, ille Memphi degebat. Et in Hebræo sunt nomina, saltem ex parte diversa. Augustin. Chrysostom. Lyra. Peverius. Alii. Nec probabile Iosephum filiam impudicæ illius & crudelis foemina ducturum. Mercer.

Genuit.] Antequam orta fames. Gen. xli, 30.

Manasse.] Vel Manassen cum n in fine, à recto Manasse. Sed Græci dicunt Manasses: unde Manasse cum m in fine. Id significat oblivionem inducens. Dicitur ita *מנשה* *מנשה*, obliviscor, quod in participio secundæ conjugationis, *מנשה*, oblivisci faciens. Nam Deus Iosepho in Aegypto versanti, dolorum omnium, ipsiusque adeo patriæ domus oblivionem attulerat. Drusius. Hoc nomen & in Africam per Pœnos venit. Appianus iv. Civilium. Singulari providentia factum est, quod cum Memphis, regia Aegypti, Hebrone vix xl. miliaribus distaret, non tamen parentem de suo statu certiore fecerit. Mercer.

Ephrem.] Antiquè est pro Ephraim.

Qualia sunt Mesrem Aegyptus, apud Iosephum: Mozanem, bilances, apud Epiphanium. Appellatio à fecunditate. Nam Deus eum auerit & fecundaverat in terra miseriæ ipsius, hoc est, in Aegypto. Drusius. Ephraim ergo à *פרי*, fructificavit. Hieron.

Annorum xxx.] Gen. xli. Hæc observatio multum juvat Chronologiam Sacram. Exinde enim colligitur Iosephum natum anno Iacobi *xc. xiv.* anno exilii ejus in Mesopotamia. Peverius. A Lapide.

Septemdecim.] *Δεκατὴ ἐποχὴ*. Gen. xxxvii, 1. Quanquam in vulgata nostra Latina *sedecim* tantum. Drus. Quod ita excusari potest, si dicatur, Iosephum expleto anno xvi. ingressum xvii. Philo. Erat circiter xvii. annor. A Lapide.

Orbem terræ.] An ergo universalis fames? Non videtur. Non enim sufficerent horrea Aegypti. Abulens. Ergo orbem terræ, id est, magnam ejus partem, ut Aethiopiam, Lybiam, Arabiam, & Chananzam, vicinas Aegypto regiones. Rabbini.

Gravis frumenti inopia.] Iugem & intolerabilem famem appellat Orofius lib. i. cap. 8. qui eam accidisse tradit anno ante urbem conditam *cxlviii.* aut circiter, usus hac in re autoritate Trogi Historici, cujus abbreviator Iustinus, Iosephi mentionem facit per hæc verba, *Minimus inter fratres Ioseph fuit, &c.* Orofius addit fuisse hanc famem magnam sub rege Aegyptiorum Diospoli. cui nomen erat Amosis: quo tempore Baleus Assyrios, Argivos Apis regebat. Drusius.

Qua necessitate compulsus Iacob, filios in Aegyptum misit, Benjamin tantum secum domi retento. Igitur rerum potentem, penes quem annonæ arbitrium erat, fratres adunt, & more regio adorant. Quibus ille visis, callide agnitionem dissimulans, hostiliter eos venisse, & subdole loca explorare, arguebat. Angebatur autem, quod Benjamin fratrem non videbat. Res ergo in id deducta, ut præsentiam ejus pollicerentur: nimirum ut ex eo quaereretur, an isti explorandi causa Aegyptum intrassent. Ad promissi autem fidem, Simeon obses traditur: ipsis frumentum gratis datum. Rursum

Iacob, filios.] Cum cognovisset quod & exteris illud forum pateret. Ioseph.

More Regio adorant.] Impletur omnium Ioseph, de quo Gen. xxxvii. Itemque cum paulo post rursum se servos Iosephi vocant. Estius. Procopius. Orientalium est reges superstitione venerari. Maro iv. Georg. (ingens

Præterea Regem non sic Aegyptus & Lydia, nec populi Parthorum, aut Medus Hydaspes

Observant.—

Agnitionem dissimulans.] Facile Iosepho fuit fratres agnoscere, eodem cultu quo olim agentes. At ipsis difficillimum, imo impossibile, Iosephum agnoscere. Vide Ioseph. Quidam Rabbinii putant, nomina peregrinorum Iosepho exhibita; & exinde ipsi fratres innotuisse.

Loca.] Loca regionis minus firma: aut occulta & abdita. Nam interpretes variant. In Ebræo est ad verbum, nuditatem terræ. Sane Hieron. hoc enarrat, loca terra immunita. Aquila vero & Symmach. τὰ κρυπτά τῆς γῆς. Hinc colligitur suspectos Aegyptiis Chananaeos fuisse. Quæ etiam causa est, cur Iosephus ipse, in Aegyptum venundatus, non Chananae, sed terræ Hebræorum, declinandæ invidia ergo, meminerit. Horn.

Arguebat.] Non subdole, jocosè, mendacio conficte, sed tentans ac probans eos. Thomas Aquinas. διεπειραξεν. Ioseph.

Angebatur.] Ἐδέδεικνεν ὅδ' μὴ κἀκεῖνον ὄμοιον, ὡς εἰς αὐτὸν ἐβλήθησαν εἰς ἐν δ' ἀποκρίθη ἰσχυρῶς ὁ γὰρ εἰς. Ioseph. Caterum ex colloquio Iosephi cum fratribus patet, plane aliam Aegyptiorum atque Hebræorum linguam fuisse. Idque etiam ex Glossariis Copticis, & totius linguæ genio patet. Salmas.

Simeon obses traditur.] Tollens Simeon & ligans illis præsentibus. Moses. Non ergo fratres Simeonem elegerunt obsidem, sed eum Ioseph cepit. Vel quod immitis natura, & primus illorum qui conspiraverant in necem suam, Philo; vel quod, post Rubenem, natu maximus. Aben-Esra.

Frumentum gratis datum.] Sine pecunia, quæ soluta quidem, sed ipsis inficis, in saccum cuiusque reposita; quam & in diversorio repererunt, saccis apertis. Moses. Quinam autem fuerit, qui primus saccum aperuit, incertum. Quidam Levi, alii Ruben fuisse conjiciunt. Næc rota Iacobi familia ex illo frumento Aegyptio vivere potuit, quæ circiter ccc. personarum. Sed radicibus & aliis

sum igitur revertentes, Benjamin, ut convenerat, deduxerunt. Tum se cognoscendum Ioseph fratribus præbuit, non sine pudore male merentium. Ita eos oneratos frumento, multisque donatos, domum remisit: præmonens, quinque adhuc annos famem futuram: cum patre atque omni progenie ac familia ad se commigrarent. Igitur Iacob in Aegyptum descendit, Aegyptiis admodum letantibus, gaudente rege, benigne à filio susceptus. Id gestum anno ætatis Iacob, centesimo & trigesimo: à diluvio autem, anno cldccc.

⊕

ob necessitatem, in victum usi sunt. Calvin.

Benjamin.] Gen. xliii. Ingens autem Iosephi in Benjaminem affectus, qui frater ipsius unicus *ἀμρζάφι*. Inn. Mercerus.

Tum.] Inferendum totum cap. xlii. Genes. Vide Iosephum.

Cognoscendum.] Gen. xlv. Rabbinii putant eum ostendisse ipsis circumcisionem suam. Sed sola venditionis commemoratio sufficit. Mercer. Ego sum Ioseph. Hæc vox inopina, quasi fulmen percussit Fratres, eosque attonitos, elingues, & quasi amentes reddidit. A formidabili ejus potentia, sceleris suo non nisi mortem meritam expectabant. Rupertus.

Non sine pudore.] Ac metu. Vnde factum, ut obmutescerent. Quod silentium processit, non ex gaudio inventi fratris, ut Lutherus vult; sed ex mala conscientia. Villet.

Multisque donatos.] Præter alia, singulis binas stolas dedit, id est, vestimenta nova & splendida. Sua enim in luctu dilaceraverant. Hebraice est *מבש* *מבש*, mutatorias vestes. Idem.

Quinque adhuc annos.] Hinc patet hæc gesta esse, Iacobumque in Aegyptum descendisse, anno secundo sterilitatis, cum esset annorum cxxx. Ioseph xxxix. Hæc est basis & nodus Chrono-

logiæ hujus ætatis. Vnde sæpe repetenda. A. Lapide.

Iacob in Aegyptum descendit.] Gen. xlii. Ioseph. ii. *פל. 4.* Non absque gravi metu hoc iter Iacobus suscepit. Primo; ne posteris ejus Idololatria inficeretur. Tum enim ea maxime in Aegypto invaluerat. Augustin. xxiii. C. D. 4. Deinde, ne illic ætate amoenitate regionis, Chanaanæ, quam Deus promiserat, oblivisceretur. Menoch. A Lapide. Sedes Israëlitarum fuit regio *גזן* Gosen. lxx. eam in Arabia ponunt. Quia nimirum Nilus olim Asiæ & Africæ terminus. Mela. Hieronymus pro Thebaide accipit. Quod falsum. Sita fuit Nilum inter & Mare Rubrum, in confiniis Chanaanæ, non longe ab On sive Heliopoli, ubi Ioseph degebat. Inn. Mercer. Ejus pars fuit Ramefes; ubi postea urbs ejusdem nominis ab Israëlitis structa. Cajetan. Mercer. Hieron. Separatim debebant ob diversa Aegyptiorum instituta. Quia detestantur Aegyptii omnes Pastores ovium. Pastores enim vitam pecori adimebant, quod grande nefas apud Aegyptios. Ex hac diversitate vitæ inter pastores, qui Hycsos dicebantur, & Aegyptios alios, gravissima olim bella inter eos existisse. Manetho apud Iosephum testatur. Grot.

cldccc lx.] Hebræis *לד* lxxxii.

Ita

Et LX. Caterum ab eo tempore, quo Abraham in terra Chananæorum confedit, in id quod Iacob Aegyptum ingressus est, referuntur anni CCXV. Igitur Iacob septimo & decimo anno, quam Aegypto advenerat, urgente morbo, Ioseph filium obtestatur, corpus sepulchro suo redderet. Tum Ioseph patri benedicendos filios suos obtulit: quibus benedictis, cum tamen benedictionis merito, majori minorem præposuisset, filios omnes be-

Ita restituit olim Victor Giselinus. Prius erat M. CCC. & LX. Sigonius ad Gisellini numerum annos decem addit, ut sint M. CCC. & LXX. Quid hic sequendum? Videtur Gisellini emendatio vera esse. Nam Sigonii vitium continet ex falsa opinione, quam habuit de natali Iacob, natum esse anno ætatis Isaac LXX. cum natus fuerit anno ejusdem LX. *Drus.*

CC. XV.] Etiam hic erravit Sigonius emendans CCXXV. Error iste ex eodem fonte manavit quo superior. Nam Iacob natus est cum Isaac annum ætatis ageret sexagesimum. Quod sic doceo. Duxit uxorem anno ætatis quadragesimo. Rebecca viginti annos continuos sterilis fuit. Exinde peperit geminos. Caterum Abraham ingressus est terram Chanaan anno ætatis 74. Anno autem centesimo genuit Isahacum. Superant anni viginti quinque. Quibus si addas annos Isahaci LXX. & Iacobi XXX. non sunt anni CCXXV. ut vult Sigonius; sed CCXV. tantum. *Drus.*

Septimo & decimo.] Gen. XLVII. Sigonius emendat, septimo decimo, ex trita copulante, quam insertam putat ab iis, qui notas Sulpicianas, hoc est, ea quæ Sulpicius per notas numerorum scripserat, explicuerunt. *Drus.*

Sepulchro suo.] Majorum suorum, quod in terra Chanaan in spelunca, quæ in agro Ephron Heithai, sive in spelunca quæ in agro Machphela, è regione Mamre, quam emerat Abraham ab

Ephrone Hetthæo. Gen. XLIX. vs. 29, 30. *Drus.* Voluit in Chananæam deportari, ut testaretur eam terram posteris suis promissam; & ne illi in Aegypto sibi manendum purarent. Addunt aliqui; ut cum Christo resurgere posset. *Lyra.* Et ab omnibus Catholicis creditur, inter alios qui cum Christo in die Paschæ resurrexerunt, etiam Iacob fuisse. *Abulens.* Idem Ioseph sibi fieri voluit; & verosimile est etiam reliquos duodecim Patriarchas Hebræos sepultos. Vel in Sichimis, ut *Hieron.* vult. Et hoc insinuatur A& VII. xl. 16. *Tirinus.*

Majori minorem.] Gen. cap. XLVIII. Ephraim Manassæ. Primo, quia ex Ephraim nascituri erant Reges Israël. *Euseb.* Deinde; quia hæc tribus gloria & numero Menasseam superavit. Tertio: quia ex Ephraim nasciturus erat Ioseph, typus Christi. *Hieron.*

Omnes.] Exceptis Simeone & Levi, quæ eadem Sichemitarum. Vnde & Moses Deut. XXXI. Simeonem omisit. Caterum hæc cygna cantio Iacobi à variis ingeniis detorta fuit in Testamento fabulosum, cujus *Origenes* meminit Tomo II. in Iohan. & *Athanas.* in Synopsi. Ejusdem fatinæ est Testamentum XII. Patriarcharum, cujus idem *Origenes* I. tom. xv. in Ios. mentionem facit. De quo vide *Seld.* I. de Success. xxiv. ubi refert ex Græco versum esse, & ab Ebræorum genio satis alienum.

benedictione lustravit. Decessit autem annos natus CXLVI I. Funus magnifice curatum: corpus in sepulchro majorum Ioseph condidit. Fratres, post patris obitum, pro conscientia parentes, benigne habuit. Decessit autem Ioseph ipse, ætatis anno decimo & centesimo. Hebræi igitur, qui in Aegyptum devenerant, incredibile memoratu est, quam cito numero aucti sint, multiplicataque progenie Aegyptum repleverint. Sed de-
fun-

CXLVII.] Vixit Iacob cum Abraham annos xv. Isaac cxx. Sem l. Eber lxxxix. obiit à diluvio lxxc. *Bucholz.*

Magnifice curatum.] Gen. XLIX. Aromaticis, balsamo, myrrha, cassia, quæ cadaver à putrefactione servant, illique suavam odorem conciliant, conditum. *Mumia sepulcrarum ad condienda defunctorum corpora, ex myrrha & albè fiebant.* Heinsius. Et hac arte cadavera multis seculis integra servantur, ut ex Mumiiis patet. Modum tradunt *Herodot.* l. 111. *Diodor.* l. 1. Qui insuper notat, Ægyptios sepulchrorum magnificentia summum studium impendisse. *Mela.* l. 9. Ægyptii mortuos arte medicatos intra penetralia collocant.

Decessit Ioseph ipse.] Cujus ossa Israëlita, Ægypto egressi, secum in Chananaam detulerunt. Miræ fabulæ Iudæorum, quod cum ossa ejus reperire non possent, ovis locuta, iis monumentum ostenderit. Et magis ridiculus author *Histor. Scholast.* Cum Nilus sepulchrum Iosephi inundasset, Mosen injecta auri lamina, cui nomen Iehova inscriptum, id detexisse. Natantem enim laminam eo loco ubi ossa reposita, constituisse. *Perer. Villet.*

Decimo & centesimo.] Ioseph in Ægypto regnavit annis lxxx. annis xlii. servivit. Ergo anni gloriæ sexies superarunt annos miseræ ipsius. Mors Ioseph est medium inter natalem Iacob, & mortem Iosue. Ytrisque ccl. *Bucholz.* Decessit Ioseph regnantibus Assy-

riorum Rege xlii. Mamito, xi. Sicyoniorum Plemmæo, & Argis adhuc manente Argo. *August. C. D. xviii. xl. 7°*

Incredibile memoratu.] Augustinus miraculo auctos vult. Rabbini partu gemino vel trino singulis vicibus. *Pellican.* Potuit ita fieri. lxx. intra xxx. annos, singulo partu, producant 2100. Tertiam tantum partem horum sume, & conjugia 300. habes. Hi intra totidem annos generant 9000. Tertia pars facit 1500. conjugia. Intra xxx. annos 45000. Tertia pars dat 7400. conjugia. Hinc 222000. intra ccl. annos. Et sic porro. Annis ccx. habebis 27600000. *Simlerus. Temporarius. Perer.* Ejus incrementi & alia exempla sunt. Intra ccl. annos à diluvio adeo crevit genus humanum ut in exercitu Nini contra Bactrianos fuerint 700000. ped. 200000. eq. *Diod. Sicul. ex Ctesia.*

Cito.] Spatio ccx. annorum. Quem numerum innui putant verbo 177, descendite. 7 cc. 1 vi. 7 iv. valet. Hinc ccx. *Drus.*

Numero.] Qui non minor fuit quam 3000000. *Perer.*

Aegyptum repleverunt.] Imo terram Gosen. Nam semper distinctam ab Æptiis habitarunt. Et capax illa regio tantæ multitudinis. *Horn.*

Defuncto Rege.] Hic in Historia Mephres nominatur, cujus anno nono Ioseph decessit, cum vixisset decem supra centum. Ex quo liquet, ipsum cum imperio præfuisse Ægypto annos lxxx.

Nam

functo rege, qui eos ob meritum Ioseph benigne fovebat, succedentium regum imperio deprimebantur. Nam & opus durum adificandarum civitatum eis impositum: & quia jam multitudo abundans metuebatur, ne quandoque libertatem armis vindicarent, parvulos recens editos, aquis mergere, edicto regio cogebantur. Nec dissimulare cruentum imperium licebat.

Qua

Nam cum summam à rege potestatem accepit, annorum erat xxx. Interea in Ægypto fuerunt, ut proditum à nonnullis, reges quinque. Sed Eusebius quatuor tantum recenset. Hi sunt, Amosis, Chebron, Amenophis, & Mephres. *Drus.*

Succedentium Regum.] Quorum Catalogum vide apud Eusebium & alios. Novus autem Pharaon, qui afflixit Israëlitas, putatur fuisse non ex Ægypto, sed Assyrius. Id quod Cajetanus probat ex *Isai. l. 11. 4.* Sed alius ejus loci sensus. Vincentius Mephrem, alii Ramestem, alii Armesefmianum fuisse volunt. Abulensis Amenophim, qui in *xviii.* Dynastia Politanorum fuit septimus. Hujus anno *xviii.* Mosen natum Eusebius vult.

Opus durum.] Et segue admodum, si non fallunt nos Ebraei, apud quos in proverbium abiit, *Pithom & Ramestes*, de opere segni ac tardo supra modum. *Drus.* Cœpit hæc persecutio paulo ante nativitatem Mosis, & duravit x. plus minus annis. *A Lapide.*

Aedificandarum civitatum.] Quantos labores exantlarint, vide apud Philonem 1. de vita Mosis. Flumen in multas fossas diducere sunt iussi, & moenia adificare, & aggeres extruere, quibus inundationes fluminis arcerentur. *Πυραμίδας ἢ ἀνοικοδομητέας ἐξέτισυγον ἡμῶν τὸ γένος.* *Ioseph. lib. 11. c. 5.* Et ut magis exosi redderentur, diverso ab Ægyptiis habitu incedebant. *Eusebius* ex Eupolemo. Urbes ab ipsis stru-

& *Pithom & Ramestes*, id est, juxta Targum Ierosolymitanum, Tanis & Pelusium. Ramestes fuit in terra Gosen. Postea Heroum urbs dicta. *Abul.* & pagus Arsenoitarum. Denique Theba vel Thebais. *Alii. lxx.* addunt Heliopolin quoque tum exstructam. Moris autem Ægyptiis Regibus, uti servitio peregrino in extruendis urbibus & templis. Ita Sesostris, sumtuosa templa exstruxit, & iis inscripsit: *ὡς εἰς εἰς ἐπὶ τῶν εἰς αὐτῶν μεμύχηθη.* *Horn.*

Parvulos.] Mares. Hoc edictum valde minuit numerum Ebraeorum in Ægypto, qui alioquin in majus potuissent excrecere. Nam ex solo Ioseph nasci potuerunt eo spatio temporis, & quidem absque ullo miraculo 2500000. bellatorum, ut quidem Temporarius demonstrat. *Drusus.* Augustinus: O prodiga furoris audacia! Necdum natis poena mandatur, & ante principium vitæ periculum concitatur. Cohibe nefarie homo insaniam tuam: servet ordinem feritas tua: nascantur ante quos punias.

Libertatem armis.] Tres causæ afflictionis Israëlitarum. Primo metuebant ne ingruente bello, hostibus se jungerent. Deinde odium conceptum ex diversitate Religionis. Tandem vaticinium quoddam, nasciturum ex Ebraeis, qui Imperium Ægypti everteret. *Ioseph.* Triplex est metus à peregrinis, ubi multum increfcit eorum multitudo, ne conspiratione indigenas oppri-

mant,

Qua tempestate, filia Pharaonis, infantem in flumine repertum, nutriendum pro filio curavit: nomen pue-

ro

mant, ne hostibus se adjungant, ne vi exitum quærant. *Grotius.*

Filia Pharaonis.] Exod. 11. Thermuth sive Thermuthin Iosephus, Merin Artapanus apud Eusebium appellat. Addit Philo eam unicam fuisse Pharaonis hæredem, & sine prole ulla, licet diu nupta fuisset.

Infantem.] Filium Amrami, quem ex Iochabed uxore genuerat. Hic Amram patrem habuit Caath, Levi filium, Iacobi nepotem. Fuit autem septimus à patriarcha Abrahamo. Quod significat Salmanticensis in libro Iohani per hæc verba: *Moses doctor noster (super eum pax) fuit septimus sanctorum patrum, itemdem ut sabbatum.* Hoc vult dicere, ut sabbatum septimum dierum est, ita Moses septimus patrum, id est, patriarcharum. Idem ibidem: *Natus est anno trigesimo septimo post obitum Levi, hoc est, anno mundi conditi 1368. die quarto septimi mensis Adar, tertia hora diei, ut scriptum reliquit R. Abraham filius Hija Hispanus.* Druf.

In flumine.] In Nilo, qui peculiariter נילוס, id est, rivus appellatur. *Drufius.* נילוס נהר & נהר נילוס idem sunt. נהר נילוס nigrum significat. Hinc Nilus Græcis μέλας dictus, teste *Eustathio*: quod aquæ ejus turbidæ. Hinc Σίεσις τῷ Αἰθίοπων κικλήσκεται. *Dionysius ἑσπεριῶν.* Vide Fuller. 11. Miscell. VII. 1. & *Selden.* 1. de Dis Syris. IV. Caterum Moses expositus fuit in fiscella scirpea. *Strabo* in Narratione de Auge & Telepho, *Simonides* de Danaë & Perseo λαβνάνησιν vocat. Erat ex papyro. *Lucanus* 1 v. (papyro.

Conferitur bibula Memphitis cymba pargot. Μηχανῶν) πλέγμα βιβλινον, καὶ χειρῶν ἄσφαλτα, ἀνέθεσσι τὸ παμδιον. Καὶ τὸ μὲν ὁ πόταμος ὠρεῖ λαβῶν ἔφερε. Ioseph. Quæ ultima, cum

Mose pugnant. Ex quo manifestum, ad ripam, inter juncos, repositum infantem, ne à flumine abriperetur. *Perer.*

Nutriendum pro filio.] Matri eum tradidit nutriendum, quam per sororem Mariam, quæ ad flumen stabat, ad se vocaverat. *Druf.* Augustinus: *Mans filia Pharaonis, servavit paternæ severitæ vindicem.* Educatus autem inter Hebræos fuit, usque dum adolevisset. Ex quo patet, Moysen non ignorasse, se esse Hebræum. Et in Epistola ad Hebræos XI. dicitur, quod Moses contempsit adoptionem illam, malens publice haberi Hebræus & contemtibilis, quam filius Reginæ. *Estius.* Philo dicit, Thermutin cum improlis esset, gravidam se finxisse, & genuisse Moysen, quasi Moses non adscititius, sed naturalis ejus filius esset. Idem videtur innuere Apostolus Hebr. XI, v. 25. Cum ait, Moysen grandiore factum, negasse se esse filium filia Pharaonis. Ergo ante habebatur genuinus ejus filius. Cur ergo Pharaoni mortuo, non Moses, sed alius successit? Forte quia matris fraus, & Moysis adoptio detecta fuit. *A Lapide.* Narrat quoque Iosephus, quod Pharaon Mosis infanti Diadema in caput imposuerit; Moses vero illud detraxerit in terram, & pedibus conculcarit. Hinc vitæ periculum, instinctu Ægyptiorum sacerdotum incurrisse, sed à Thermuti servatū.

Curavit.] Institutus quoque fuit ἐν πίσση σφίρα Αἰγυπτίων. *Stephanus Aq.* VII. Sapientia autem Ægyptiorum maximam partem versabatur in Hieroglyphicis & Mathematicis disciplinis. Artapanus apud Eusebium 9. περὶ π. tradit, inter alia, etiam literas Ægyptios à Mose didicisse. Quod non videtur. Nam cum Moses eruditionem suam ab Ægyptiis acceperit, probabile est eos etiam litteras habuisse. *Villet.*

Nomen puero.] Errat Galesinus qui hoc

ro Moises dedit. Moises hic, cum viriles annos ageret, conspicatus Hebræum ab Aegypto pulsari, permotus dolore, fratrem ab injuria vindicans, Aegyptium cal-

ce

hoc nomen puero in circumcissione à parentibus impositum vult. Nam circumcisus fuit die octava. Nomen autem hoc inditum ei à filia Pharaonis, cum ex aqua extraheretur. *Drus.*

Moises.] Vel Moses. Vtraque reperitur in codicibus Græcis & Latinis. Appellatio à $\eta\mu\omega$ extraxit, eduxit: non ex $\mu\omega$ aqua, & $\upsilon\sigma\eta\varsigma$ servatus, ut vult Iosephus. In circumcissione nominatus fuisse traditur Ioachim. Habuit præterea nomen aliud, videlicet Melchi. Quod notavit Clemens Alexandrinus. Unde habeat incertum. Antiquitates Philonis habent Melchil, vocavit, inquit (loquitur de filia Pharaonis) nomen ejus Moises: mater autem eum vocavit Melchil. Aliter Clemens, qui scribit hoc nomen ei datum, postquam in cœlum receptus esset. Ab Aegyptiis, teste Abenezra, vocabatur Monios. *Drus.* Apud Eusebium $\chi\iota\iota\iota$. $\pi\tau\omicron\omega$. i. legimus: $\omega\varsigma$ $\lambda\acute{o}\sigma\tau\omicron$ $\delta\omicron\zeta\alpha\iota\omega\nu$, $\omega\varsigma$ $\upsilon\delta\omicron\zeta\eta\eta\varsigma$ $\delta\iota\epsilon\tau\epsilon\upsilon\zeta\epsilon\nu$. Sic enim corrigit Scaliger, pro $\upsilon\lambda\omicron\zeta\eta\eta\varsigma$. Mosen aqua extractum intelligit.

Cum viriles annos ageret.] Agebat tum annum ætatis quadagesimum. Liquet ex narratione Stephani Act. vii, 23. *Drus.* Quid ante id tempus egerit, Scriptura non refert. Iosephus bello Æthiopico Imperatorem fuisse narrat, & obfessa Saba, Regis filiam, cui nomen Tharbis, amore ejus captam, duxisse. Quicquid de hoc bello sit, quod Theodoretus & alii fabulosum vocant; non dubium est, Mosen multa de se, humilitatis studio, præteruisse. Nec enim his xi. annis quibus in aula vixit quasi princeps, deses aut otiosus fuit. *A Lapide.*

Conspicatus.] Addit Philo, Mosen sæpius visisse Israëlitas suos laborantes, eosque consolatum ac præfectos lenita-

tis admonuisse. Hinc suspectum purpuratis & Regi, velut res novas moliretur.

Hebræum.] Maritum Salomith filiz Dabri. Salomo. Quod tamen temere affirmatur. Nam non habet auctoritatem de Scriptura. *Drus.*

Ab Aegypto.] Hunc putant fuisse ex præfectis regis, qui operas Iudæorum exigebant, morasque cessantium castigabant. *Drus.* Addunt Iudæi, hunc Aegyptium adulterium commisisse cum uxore hujus Hebræi, ideoque orta rixa eum percussisse.

Pulsari.] Stephanus Act. vii. percussione vice *ἀδικίας* meminit. *Ἰδὼν* *λενὰ ἀδικεῖν*. Certum est injuriam gravem fuisse, ita ut percussor mereretur plecti morte. Alias enim Moses non habuisset potestatem, nec jus nec voluntatem eum occidendi. *A Lapide.*

Fratrem.] Agnatum aut popularem. Ita in Oriente vox $\pi\tau\epsilon\rho\varsigma$ sumitur.

Ab injuria vindicans.] Atque hoc aliquo modo excusat factum Mosis. Fuit enim justa defensio, qua Hebræum injuste invasum defendere tenebatur ex charitate. *Qui enim socium non defendit ab injuria cum potest, tam est in vitio quam ille qui facit.* Ambros. Nam tum non erat Iudex qui posset injuriam avertere; & injuria erat præsens, nec moram temporis patiebatur. *Toletus.* Multi tamen veterum, quos inter aliquando Augustinus, Mosen nimii Zeli & precipitantiæ accularunt. Oecumenius in Epist. Iudæ tradit Diabolum de corpore Mosis, tanquam sepultura indigno, ea imprimis ratione litigasse, quod Aegyptium injuste occidisset.

Calce percussam.] Hebræi, etiam prisci, teste Clem. Alex. i. Strom. excusant Mosen, eo quod Aegyptium occiderit non gladio, sed pronunciando in eum

πομην

ce percussum interemit. Mox supplicium è facto metuens, in terram Madian profugit: & apud Iethro

sa-

nomen $\tau\epsilon\lambda\epsilon\gamma\epsilon\rho\acute{\alpha}\mu\mu\epsilon\lambda\epsilon\upsilon$ Ichova. Quomodo Petrus solo verbo occidit Ananiam & Sapphiram. Sed hoc est commentum. Quod dicit *calce percussum*, in Textu est $\gamma\eta$ & percussit, quocumque tandem modo. Horn.

Interemit.] Interemtum arena obruit. Quo jute occidit Ægyptium? Nullo inquit August. contra Faustum. Sed postea re melius perpensa, jure inquit divino, & potestate jam tum Mofi collata à Deo. Et satis constabat id Mofi, sed incertum an externa & sensibili revelatione, an vero sola inspiratione seu suggestione interna. Stephanus Actor. v. 11. disertim: $\epsilon\upsilon\theta\acute{\iota}\mu\iota\zeta\epsilon\varsigma\ \tau\omega\ \sigma\omega\iota\acute{\iota}\nu\alpha\iota\ \tau\acute{\alpha}\varsigma\ \alpha\iota\delta\epsilon\lambda\phi\acute{\alpha}\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\acute{\omega}\ \acute{\omicron}\pi\ \acute{\omicron}\ \tau\epsilon\delta\acute{\omicron}\varsigma\ \Delta\acute{\iota}\varsigma\ \chi\acute{\alpha}\rho\epsilon\delta\acute{\omicron}\varsigma\ \alpha\upsilon\tau\acute{\omega}\ \delta\iota\delta\omega\zeta\iota\upsilon\ \alpha\upsilon\tau\acute{\omega}\iota\varsigma\ \sigma\omega\tau\eta\epsilon\iota\alpha\upsilon.$ Tirinus.

Mox.] Id accidit die altero, Exod. 11, 13. Duos autem Ebraeos inter se contententes audaces Iudæi dicunt fuisse Dathan & Abirom. Ita Ionathan & R. Salomo. *Drus.*

E facta.] Id est, post factum, ut tum dicimus *ex illo tempore*, significamus, post illud tempus: vel certe propter factum. Nam *E* quoque propter significat, ut in epistola Cecilii ad Plinium, *balneum etiam ex epistolis meis*. Notavit Linacer. *Drus.*

Interram Madian.] Exod. 11, 25. & *fedit in terra Madian.* Terram pro regione posuit: nam est nomen regionis. Quanquam Iosephus urbem esse scribat in littore maris rubri sitam. Eusebius in Locis duas urbes memorat ejus nominis. Prior, inquit, est trans Arabiam ad meridiem in deserto Saracenorum, contra orientem maris rubri: unde vocantur Madianæ & Madianæ regio. Alia est juxta Arnonem & Arcopolim, cujus nunc ruinæ tantummodo demonstrantur. In hac Moslem exulasse scribit Hieron. in locis Act. Apostol.

Drus. Median five Midian מדין , in maris rubri littore, Gr. xxix. in Higjaza, quæ in Alcorano dicitur مدينه قوم شعيب . Xaib enim illis idem qui Iethro. *Golius.*

Apud Iethro.] Raguel, non Iethro legitur, Exod. 11. v. 17. quod Græci scribunt $\rho\alpha\gamma\epsilon\eta\lambda$. Libri Latini variant. Nam in aliis Raguel, & in aliis Iethro. Quæ duo nomina Lyra confundit: etiam scholion quod in editione Romana, $\rho\alpha\gamma\epsilon\eta\lambda, \iota\theta\eta\theta\epsilon\rho$. Nam Iothor idem cum Iethro. Critici Ebraeorum legunt Iether. Aliis Iethro pater erat, & Raguel avus. Quod autem in loco citato, *ad Raguel patrem suum*, id interpretantur ad Raguel avum suum. Sic Abenezra, R. Levi & alii. Nam pater Iethro dicebatur & Hobab. Sic dico Raguel pater Iethronis erat, & Iethro fover Mosis, cujus filiam Sepphoram in mattimonium acceperat. Vt pater pro avo, ita filius ponitur pro nepote. Sic mater est avia, quandoque & filia neptis. *Drus.* Demetrius apud Eusebium 9. $\omega\epsilon\pi$. tradit, quod Abraham ex Cetura genuerit Iecsan, ex quo natus sit Adam (potius Dadan, ut patet ex Gen. xxv, 3.) à quo Raguel pater Iethro, cujus filiam Moses accepit.

Sacerdotem.] $\tau\omicron\upsilon\ \iota\sigma\tau\epsilon\alpha$. lxx. Iosephus. Hieronymus. Quod roborat Abenezra his verbis: *Omnis sacerdos est minister Dei aut idolorum. Iste autem erat Iethro minister Dei, quemadmodum adhuc declarabo. Quidam, principem regionis illius, in quæ Oncelos paraphrastes Chaldaus. Sic Photiphar, qui à veteribus vocatur sacerdos Onii, ab aliis dicitur Princeps Onii, id est, præfectus aut gubernator. Eadem vox in Ebræo. *Drus.* Artapanus apud Eusebium 9. $\omega\epsilon\pi$. dicit eum fuisse*

sacerdotem regionis illius diversatus, filiam ejus Seforam in matrimonium accepit, exque ea duos filios, Gersom & Eliezer, sustulit.

Hoc tractu temporum Iob fuit, legem naturæ, & agni-

Regem Arabiæ. Quod absurdum. Quis credat filias Regis oves pascere? Deinde alii pastores non ausi fuissent eas tam male tractare. Simierus. Probabile est, & Principem civitatis suæ & Sacerdotem fuisse, sicut Melchizedek. An autem veri Dei Sacerdos, ejus notitiam ab Abrahamo accipere potuit, ambigitur. Certum est Midianitas tum temporis Idololatras fuisse. *Cyrillus & Abulens* putant eum coluisse unum Deum altissimum, sed cum Idolis gentilium.

Diversatus.] Ibi quoque Genefin scripserunt putatur, ad consolationem Hebræorum qui in Ægypto opprimebantur. *Perer.* Sed Theodoret. Beda, Tostatus, à quibus non dissentit Euseb. 7. *αεγπ.* si verba ejus accurate expendantur, totum Pentateuchum in deserto, post exitum ex Ægypto, scriptum voluit.

Seforam.] צפורה. Quam author Hist. Scholast. facit eandem cum filia Regis Æthiopiæ Tharbi, quam eum duxisse Iosephus tradidit. Sed hæc aperte cum scriptura pugnant. Tzippora fuit filia Iethronis. Eadem vocatur כושית, Αἰθιοπία; non quod Midianita à Cusho oriundi; sed quod in eorum regione habitarent. Æthiopia enim duplex: Occidentalis in Africa, supra Ægyptum; Orientalis in Arabia. *Iun. Perer.*

Gersom.] Appellatio à גרש expello. Nam quia pulsus erat Ægypto, ideo sic filium nominavit. Dicebat enim ὅτι παροικὸς εἶμι ἐν γῆ ἀλλοτρίᾳ. *Drus.* גר est peregrinum, שם illic. Unde גרשם. Quia peregrinus in Midianitide. Hi filii Mosi nati sunt paulo ante reditum ejus in Ægyptum, qui contigit anno ætatis ejus lxxx. Nam ex cap. 1 v,

Ex. 20. colligitur adhuc parvulos tum fuisse. *A Lapide.*

Eliezer.] Ἐλιεζερ. Nomen hoc Moses dedit altero filio, quod Deus patrius ei subvenisset, eumque à Pharaonis gladio liberasset. Verba clara sunt, Exod. xviii. *ῥ. 4.* quia Deus patris mei auxilio mihi fuit & liberavit me, &c. *Drus.* Nomen hujus non occurrit Ex. 11. sed xviii. 4. unde illud transcripserunt lxx. Latinus, & Sulpicius. *Horn.*

Hoc tractu temporum.] *Philo* Iacobi tempore vixisse Iobum putat, & Dinam uxorem duxisse. *Hieronymus* Mosi; cui Elihu Balaam videtur. *Gregorius* Iudicum. Alii Davidis. Alii denique ipsum ex sapientibus Babylonis fuisse autumant, teste *Ramban.* Communis opinio est, vixisse eo tempore quo Israëlita in Ægypto serviebant. Quia Moses librum ejus scripsit, ut Rabbini & Origenes tradunt. Contigit agentibus in deserto Hebræis. Regio est Arabia, ubi Hus, id est, Ἀρραβίτις. Gen. x, 23. ubi Theman, Gen. xxxvi, *ῥ. 11.* ubi Suha sive Saccæa, Gen. xxv, *ῥ. 2.* ostendunt id etiam crebræ Arabum voces. *Grot.*

Iob.] אוב. Non ergo fuit Iobab Rex Edom Gen. xxxvi. *ῥ. 33.* ut lxx. & Tostatus voluit. Nam Iob fuit in regione Vtz; hic autem habitavit Bozra in confiniis Idumææ & Moab. *R. Salomo* Chananæum fuisse vult, ex Num. xiv. *ῥ. 9.* *Cajetanus* Arabem: *Hieron.* Lyra ex posteris Nachor. *Chrysostom.* *August.* Theodoret. *Mercer.* *Perer.* ex posteris Edom. Gen. 1v. *ῥ. 21.* Alii ex posteris Abraham Keturæis. Quia Bildad Schuchites, ex Schuach Keturæ. Quia sedes ipsorum in Oriente. Gen. xxv. *ῥ. 6.* ubi & Iob.

agnitionem Dei, & omnem justitiam complexus, prædives opibus: atque eo illustrior, quod his neque integris corruptus, neque amissis depravatus est. Nam cum per diabolum exutus bonis, filiis etiam esset orbatus, ad extremum diris ulceribus affectus, non potuit vinci, ut præ doloris impatientia aliqua in parte peccaret. Mercedem denique divini testimonii consecutus, sanitati redditus, omnia quæ amiserat in duplum recepit.

At Hebræi multiplicato servitutis malo pressi, querelis in cælum conversi, spem auxilii à Deo expectabant. Tum Moysi pascenti oves, repente rubus ardere visa: flammis tamen, quod erat mirabilius, innoxiiis. Qua novitate obstupefactus, rubo propius accessit, statimque ad eum istiusmodi fere verbis Deus locutus est:

Fuit.] Quidam dicunt, Iobum nunquam fuisse, sed Historiam illius nihil aliud esse quam Parabolam. Sive autem fuerit, sive non, &c. *Rambam* 111. *More Neb.* 22. Res vere gesta est, ut apparet *Ezech.* XIV, vs. 14. *Iacob.* v, 21. sed poetice tractata. *Grot.*

Prædives opibus.] Habebat enim ovium septem millia, camelorum tria millia: juga boum quingenta, & asinas totidem, copiosissimumque servitium. Denique Orientalium omnium maximus erat, hoc est, clarissimus & locupletissimus. *Drus.*

In duplum recepit.] Tam dives evasit ut habuerit quatuordecim ovium millia: camelorum sex millia: mille boum juga, ac totidem asinas. *Iob.* XLII. *Idem.*

Querelis in cælum conversi.] Tunc enim invocare Deum plerique cœperunt. *Num.* xx, 16. reliquis Ægypti Idolis. *Ezech.* xx, vs. 8.

Pascenti oves.] *Exod.* 111. Apud montem Sina & Horeb. *תִּשְׁבֹּעַ עֹלְיָן*

וְיִשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת הַרְבֵּי הָאֵשׁ, וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה. וְיִשְׁלַח אֱלֹהִים אֶת הַרְבֵּי הָאֵשׁ, וְיִשְׂרָאֵל יִשְׁתַּחֲוֶה לַיהוָה. *Ioseph.* Contigit hoc XI. anno exilii Midianitici.

Rubus ardere visa.] Vero & materiali igne per Angelum producto ex vicino aëre. A rubis vero frequentibus, ipse mons dictus fuit Sinai, quod Hebraice rubum significat. *Tirinus.*

Innoxiiis.] Deus enim vim ignis naturalem non abstulit, sed suspendit. Sicut factum, cum tres focii Danielis in fornacem igneam conjicerentur. Deus igitur hic conservavit ignis substantiam; sed actionem & unctionem ejus impedivit, subducendo concursum & influxum suum, ne ageret in rubum, vel virentia folia ejus nimium afflaret aut desiccaret. Deo enim cum igne nolente concurrere, ne infernus quidem totus vel stupam adufferit. *A Lapide.*

Rubo propius accessit.] Pro ad rubum. Sic *Livius*: accedere manibus. Supra: *Turrim quæ caelo accederet.* *Drus.*

est: Dominum se esse Abraham, Isaac & Iacob: quorum progeniem, Aegyptiorum dominatione depresso, ereptam malis cupiat. iter ergo susciperet ad regem Aegypti, ducemque se populi in libertatem restituendi praeferret. Cunctantem potestate confirmat, virtutem ei signorum faciendorum impertiens. Ita Moises in Aegyptum profectus, signis prius apud suos editis, assumpto fratre Aaron, Regem adiit: missum se à Deo prodit, verbisque se Dei dicere, populum Hebraeum uti dimitteret. At ille, negans se Dominum nosse, parere imperio abnuebat. Cumque Moises in testimonium mandatorum Dei, ex virga draconem fecisset, mox aquas omnes in sanguinem convertisset,

to-

Abraham, Isaac & Iacob.] Hæc formula sacra apud gentes in Magicis carminibus adhibita, & tres Patriarchæ pro Diis habiti. *Origines* 1 v. adversus Celsum.

Ad Regem Aegypti.] Busiridem, ut nonnulli volunt. Quem *Diod. Sicul.* tradit Thebas Hecatopylas struxisse. *Strabo* 11 r. negat unquam talem Busiridem fuisse. *Philastrius* hunc Regem *Thamuz* vocat. Id certo constat, alium ab eo fuisse, cujus metu *Moses* in *Medianam* fugit. *Exod.* 11, 23. *Pellican.*

Iunius.

Ita Moises in Aegyptem profectus.] *Exod.* 1 v. Quando duplicantur lateres, venit *Moses*. *Cyprio.*

Regem adiit.] *Exod.* v. Regia tum temporis erat *Tzoan* sive *Tanis*, unde *Taniticum* ostium *Nili* nomen habet. Ibi miracula per *Mosen* facta. *Psal.* 127 v. 11. *Ioseph.* Posteaquam commemorasset operam suam pro Aegyptiis contra Aethiops navatam, laboresque exhaustos, &c. *Artapanus* apud *Euseb.*

1x. *actw.* refert, quatuor miracula *Mosi* adeunti *Pharaonem*, contigisse. *Primo*, ignem è terra erupisse, cum vo-

ce quæ diceret, brevi ab ipso liberandos esse Hebræos & in patriam antiquam reducidos. *Secundo*, *Mosen* à *Pharaone* carceri inclusum fuisse, sed inde noctu, custodibus mortuis, januisque contractis, exivisse ad ipsum Regem. *Tertio*, ipsum Regem, pronunciatum in aurem ejus nomine tetragrammato à *Mose*, mutum factum, moxque sanatum esse. *Quarto*, Sacerdotes *Pharaonis* omnes ad idem nomen spasmo exspirasse. Sed hæc *Judaeorum* commenta sunt.

Draconem fecisset.] Hoc quia *Aharon* fecit jussu *Mosis*, *Exod.* vii, 9. ideo *Moses* fecisse non male dicitur. *Drus.*

Dominum.] Qui tum nomen suum *יהוה* revelavit. *Exod.* vi. De quo vide *Rambam* 1. *More Neb.* lxi, lxi. *Ful.* 11. *Miscell.* vi. & 1 v, xiii.

Virga.] *Exod.* vii. Vocatur virga *Mosis*, *Exod.* 1 v, 17. & *Aharonis* vii, 10. & *Dei*. Vide *Nicolaum Lyram* ad locum: Tolle virgam tuam.

Aguas omnes.] Sunt qui censent aliquam aquam integram remansisse, quæ postea conversa sit in sanguinem à *Chaldæis*: alii aliter hac de re opinantur.

totamque terram ranis opplesset : facientibus similia Chaldeis, magicas esse artes, quacunque per Moisen fierent, potius quam Dei virtutem, pronuntiabat. Donec superductis ciniphibus terra oppleta est, Chaldeis

tur. *Drus.* Etiam in terra Gosen aquæ cruentata; sed Ægyptiis tantum. *Abul.* Nam Hebræis erant dulces & potabiles. *Ioseph.*

Chaldeis.] Id est, Ægyptiorum Magis. *Maximus* Episcopus in sermone de Epiphania: *Hodie* Salvator à Chaldeis est adoratus. *Iuvenalis:* cum grege Chaldaeo. *Interpres* vetus: cum Magis aut Mathematicis. *Cato* de re rustica: *haruspicem, augurem, hariolum, Chaldaem* ne quem habeat, id est, astrologum, aut Mathematicum. Est ergo non gentis hoc loco, sed artis vocabulum. *Drus.* Principes horum fuerunt Iannes & Mambres. *11 Tim.* 111, 8. de quorum sepulcro mira & fabulosa narrat *Palladius* in vita Beati *Macarii*. Meminerunt etiam eorum gentiles, ut *Numerius* Pythagoricus apud *Eusebium* 1x. *ωεω*. *Apulejus* *Apol.* *Plinius* *Iamnen* & *Iotapen* vocat. De Magis & eorum operibus, vide *Maimonidem* 111. *More* *Neb.* xxxvii.

Facientibus similia.] De hoc factio Magorum videndi sunt *D. Augustinus* *quest.* 21. & in tertio de Trinitate, cap. 7, 8. & in libro sententiarum 2, 4. *Thomas* 2, 2. *quest.* 17. ar. 2. in corol. *quest.* & super *Matthæum*, cap. 24. *Lippomanus* in *Catena* patrum, & alii. Fuerunt autem hæc miracula spuria. Nam quisquis credit aliquid posse fieri, aut aliquam creaturam mutari aut transmutari in aliam speciem vel similitudinem, nisi ab ipso creatore, proculdubio infidelis est & pagano deterior. *Concil.* *Aranfic.*

Magicas esse artes.] Vetus hæc Ægyptiorum & Græcorum calumnia. Qui *Mosen* inter præcipuos Magos collocant. *Plin.* xxx. *Iustin.* xxxvi. *Apul.* *Apol.* *Strabo* xvi. *Plinii* verba sunt: Est & alia Magices factio à *Mose* etiam-

num & *Iochebel* Indæis pendens. Fuit autem *Iochebel* ipsius *Mosis* mater. Locus corruptus. Lege *Iochebed* ex *Sacris.* *Apulejus* *Mosen* & *Iannem*, tanquam celeberrimos Magos, coniungit.

Ciniphibus.] *Ciniphes*, genus insecti alati acriter pungentis: ut est apud *Isidorum* lib. xii. *Originum*: item *Papianam*, nisi quod perperam apud eum *scinipes*, pro *scinipes*, tertia vocali inserta. *Helychius:* *Κνίψς, ζῶον πτηνόν, ὀμθιον καὶ ἀνωπι.* Ac similiter *Dioscoridi* libri primi capite cxi. dicuntur *θηρία κανοποδῆ.* Hebraice *כניפים* est *Exodi* viii, 17, 18. & *Psal.* cv, 13.

Vtrobique xxx. *σκιπίπες*, *Latinus* vulgatus *ciniphes*. *Κνίπας* etiam *Aristophanes* in *Avibus* appellat. *Plinius* nunc *muliones arborarios*, nunc *culices muliones*, imo & ἀπολῶς *culices* appellat: quod & *Coltmetella* facit. In hoc tam vili insecto claudicavit magnorum vis: ut dicere cogentur, hunc esse *digitum Dei*, hoc est manum, five potentiam divinam. *Vossius.* *Orosius* viii, 18. *Tertia* vexatio habuit *scinifices* (putarim leg. *scinifces*.) *musculas* scilicet *parvissimas ac sævissimas*: qua mediis sæpe afflicti bus per loca squalida se coadunando ac vibrando densata nonnullis volatu allabi solent, capillisque hominum ac pecudum setis, cum urente morsu interseri. *Philo* *Iudæus:* *Ζῶον* εἰ κῆ βραχυπέλον, ἀλλὰ ὀμως δόρα λειώτερον. ἔσδ μόνον λυποῖσθαι ἀνδρῶν καὶ βλαβερῶς ὄντες, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰ σῆς βιάζεις) Ἀφ' ἐκείνων καὶ ἄτων σῆς) ἔκ κῆρος ὀφθαλμῶν εἰς πῆδρον, εἰ μὴ φυλάξαι τῆς.

daeis fatentibus majestate divina ista fieri. Tum rex malo coactus, advocato ad se Moise & Aaron, dat populo discedendi potestatem, modo ut superductam cladem averterent. Sed ubi clades exempta est, impotens sui animus, in se reversus, exire, ut convenerat, Israelitas non patiebatur. Ad extremum, decem plagis corporis & regni sui contusus & evictus est. Sed prius quam Aegypto populus est egressus, mandatis Domini instruitur, rudis adhuc temporum, mensem illum, qui tunc erat, primum omnium mensium esse cognos-

ce-

Decem plagis.] Has decem plagas metro comprehensas invenies apud Iohannem Sarisberiensem in Polycratico 8, 12. Prima rubens unda, ranarum plaga secunda. Quarum symbolum apud Ebraeos, דָּבָר עֲרֹשׁ בְּאָהָב, id est, Plaga I. דָּבָר, sanguis, in quem aqua omnes convertit. Quidam omnes exponunt pleraque, ut in illo, *Omnes gentes habent praecipitium.* II. אֲפַרְרֵיִם, ranæ. III. בְּנֵי־חִיִּים, ciniphes. IV. עֲרֹב, mixtio insectorum. V. דֶּבַר, pestilentia, pecorum interitus. VI. שֹׁחַן, ulcus, pustula. VII. בְּרֵד, grando mixta horrendis aliis meteoris. VIII. אֲרֵבָה locustarum omne genus. IX. חֹשֶׁךְ, tenebræ palpabiles & triduanæ. X. בְּנוֹת, primogenita. In precibus Ebraeorum laudatur Rabbi quidam Iuda, ut autor hujus symboli. Videndus Orosius lib. 1. cap. 12. & lib. 7. cap. 18. ubi has decem plagas comparat cum decem vexationibus Christianorum, quas persecutiones vulgo vocant. *Drus.*

Rudis adhuc temporum.] Non ita se res habet. Ante enim quam ex Aegypto emigrarent, annum inchoabant ab eo mense, qui cum Septembri mense fere convenit. Hic vero mensis, de quo agit auctor, prope cadit in Martium nostrum. *Galesus.* Videndus ad hunc locum Iosephus. Item Lyra, & alii. Quamquã Paulus Episcopus Burgenfis pro hac sententia Sulpicii disputet ad XII. Ex.

Mensem illum qui tunc erat.] Exod. XII. Qui partim Aprili nostro, partim Martio responderet, quem Nisan vocant vocabulo Syriaco an Persico? dicitur etiam mensis novorum, Græce νέων, hoc est, novarum frugum. Stephanus Gobarus apud Photium, ἐν τῷ μηνί τῷ νέων, οὗον Ἀπριλίῳ, ὅν αἱ Ἑβραῖοι νεῶν καλεῖσσι. Macarius Aegyptius eum appellat mensem florum, Hom. 47. ἐν τῷ μηνί τῷ ἀνθῶν ἐξέρχεται ὡτὸς ἐξ Αἰγύπτου: in mense florum educit eos ex Aegypto. Mensis novorum incipiente veris exordio meminit Hieron. in comment. Hag. 2. *Drus.*

Primum omnium mensium.] Athenienses inchoabant annum à Solstitio æstivo, Asiani ab æquinoctio autumnali, Arabes & Damasceni ab æquinoctio verno; ut & Romani ante Numam Pompilium. *Simplicius* in Phys. Aristot. & alii. Mensis October apud omnes Orientales est primus. *Hieron.* In Ezechiel. Cæpit ergo hic distingui annus vulgaris sive communis à sacro. Vulgaris incipiebat à Tifri sive Septembri, serviebatque jubileo. Lev. xxxv. xl. 9, 10. ut & contractibus & negotiis civilibus Ioseph. 1. Ant. 10. Sacer vero à Nisan, id est, Martio. Scriptura autem semper utitur anno sacro, ut patet Zach. vi. 1. xl. 1. Esth. 1. 11. xl. 7. *A. Lapide.*

ceret. Sacrificium autem diei illius in solemnitatem consequentium seculorum ita esse celebrandum, ut quartadecima die mensis, agnus immaculatus, annicu-

lus,

pide. Nomina autem mensium erant
I. Nisan. II. Iſar. III. Sivan. IV. Tam-
muz. V. Ab. VI. Elul. VII. Thifſi.
VIII. Marchefvvan. IX. Caſſeu. X. The-
beth. XI. Sebeth. XII. Adar. Quæ no-
mina demum poſt captivitatē cœpe-
runt, & Chaldaica ſunt. Ante illud
tempus aliis uſi, ut *Abib*, qui primus,
Exod. mensis XIII. *Ziv* ſecundus, *Bul*
undecimus I Reg. VI. *Eſbanim*, ſepti-
mus, I Reg. VIII. *Sa*. Iudæi autem uſi
anno Lunari poſt egreſſum ex Ægypto,
qui cum diebus CCCLIV. explicetur,
& octo inſuper horis, factum ut tertio
quoque anno, ex tribus illis diei trien-
tibus, unus accederet dies. Sed Iudæi
illum diem in ſuper habuerunt, &
μην ημέραν ὑπερέβαλον fecerunt.
Epiphani. Hæreſi LI. Distribuēbantur
autem iſti CCCLIV. dies, in menſes
XII. qui non ſemper alternis erant cavi
dierum XXIX. & pleni dierum XXX. ſed
aliquando continuabatur pleni. *Mai-
monides* I. סנהדרין, Tractatu שנה ויום,
cap. I. Quanquam autem Iudæorum
menſes eſſent Lunares, anni tamen ad
Solis motum referebantur. Itaque ut
paria facerent rationes Lunæ, interca-
latione opus. Intercalabatur autem
menſis Adar. *Maimonides.* *Petit.* Ecl.
Chron. I. I. II.

Sacrificium.] Sic *Iosephus* II. 5.
ἐπέλασε Μωϋσῆϊ ὡς ἀρχαῖα τῶν
λαῶν θυσίαν ἐπιμελεῖσθαι. In ſcriptu-
ra vocatur נדר & חבד Ex. XII. 26.
Quæ nomina ſunt generalia, & non
probant, Agnum Paſchalem fuiſſe ſa-
crificium proprie dictum ἱλαστικόν;
ſed improprie dictum & ἀρχαῖα τῶν.
Alting. Multa inter Iudæos fuerunt
eadem & ſacrificia & Sacramenta, vel-
ut agnus Paſchalis, & hirci illi anni-
verſarii duo. *Danaus.*

In ſolemnitatem consequentium ſeculo-

rum.] Viſque ad tempus Meſſiæ, in quo
finem accipiebant omnes caremonia
legis. Grace eſt, Exod. XII. 26. 27.
*εἰς πάσας τὰς γενεὰς ὑμῶν νόμιμον
αἰώνιον ἑορτάσσετε αὐτῶν;* & apud
interpretem noſtrum, *celebrabitis eam
in generationibus veſtris cultu ſempiterno.*
Drufius.

Quartadecima die menſis.] Iudæi an-
te Chriſti tempora nunquam celebra-
runt Paſcha ante æquinoctium vernali,
ſed ſemper poſt æquinoctium; ſciturum-
que illorum eſt, τῶν δὲ πάχα καὶ ἡμέ-
ρῶν Ἄζυμων ἑορτὴν δεῖν πάντας μετ' ἰση-
μερίαν ἀγεῖσθαι. Æquinoctium autem
vernale tertio Nonas Aprileis ſtatue-
bant Iudæi, uſque ad Auguſti tempora.
Itaque quotieſcunque ſextus decimus
dies Niſan, aut infra, cadebat in diem
tertium Nonas Aprileis, eo anno inter-
calabatur menſis Adar. Quare ter in O-
ctaëtēride intercalabatur. Eſt autem in-
ſtituenda Octaëtēris ab eo anno quo
Iudæos Moſes ex Ægypto eduxit. Is erat
annus ab orbe condito II. CCCCLIII.
Petit. Ecl. I. 4. Cautū lege Synedrīi fuiſ-
ſe, ut traditur ab Hebræis in *Seder Olam*,
ne Paſcha celebraretur die Septimanæ
ſecundo, quarto & ſexto, ſi in eos in-
cidiffet. Itaque ſi dies quintadecima
menſis incurrebat in ſextum diem ſe-
ptimanæ, Paſcha differebatur in poſte-
rum diem, qui erat Sabbathum: quem-
admodum factum eſſe ajunt eo anno
quo Chriſtus eſt paſſus. Ille autem, ut
multi opinantur Interpretes, à lege
Dei nolens recedere, celebravit illud
ſeria quinta veſpere. Iudæi vero mo-
rem novum ſecuti, aut traditionem pa-
trum, ſeria ſexta veſpere. *Sigon.* III.
Rep. Hebr. IX.

Agnus.] 77, pecus, tam ovina quam
caprina, id eſt, tam hœdus quam agnus.

Iyza. Toſtat. Perer. Idque tantum per-
miſ-

lus, victima caderetur, ejusdem sanguine postes illini-

ren-

missum in primo Paschate, confuso adhuc populi statu: postea non nisi agno usi sunt. *Iun.* Ægyptii, Zabii & maxima pars Idololatrarum, animalium maculationem semper abominati sunt. Vt ergo memoria cronearum istarum opinionum ex animis hominum deleteretur, præcepit Deus, ut tres bestiarum species in sacrificiis suis offerrent, *Arietes, Hircos, Boves.* Hoc sine præcepit etiam maculare agnum in die Paschatis, &c. *Rambam, 111.* More *Neb. xi. v. 1.* Idque in summum contemptum Ægyptiorum. *Tacitus v. Hist. Caso arietis velut in contumeliam Ammonis. Bos quoque immolatur quem Ægyptii Apim colunt.* Manethon de Mose quem & Osarphiphum vocat: ὁ ἵεροσταν ἕκαστος νόμον ἐπέστη μὴτε τὰ ἐν Αἰγύπτῳ θεμετισσομένων ζώων ἀπίχου μηδενός. Atque hinc illa inter Ægyptios & Iudæos odia, qualia Iuvenalis tempore inter Copton & Tentyram. *ps* autem tam de capragno quam de ovillo genere partum significat. Itaque una voce Latina reddi nequit. *1xx.* laxius nomen sumere, *αἰεταύτων.* *Grot.* Poterat ergo tam hœdus, quam agnus immolari. *Lyra. Testat. Perer.* Sed hoc tantum in primo Paschate, confuso adhuc populi statu: postea non nisi agno usi. *Iun.*

Immaculatus.] *δυση.* Absque macula, non coloris, sed deformitatis: ut claudus, scabiosus, vel alterius vitii ac morbi. Hoc de qualibet victima dicitur *Levit. xxii.* *Menochius. δυση τέλειον 1xx.* Alii *ἀμωμων.* Eodem sensu *Lucianus ἐπιελή ηυσίαν* dixit. Ægyptii non admittebant *ὄσσε δίδυμοι, ἢ ποσειδάωνια, ἢ τεροζόρα, ἢ ὠφθαλμασόντα τῆ μρεφῆ.* *Grot.*

Anniculus.] Vt annum unum ætatis non excedat. Nam quantumvis minor poterat immolari, modo octavum à natiuitate diem attigisset. *Lev. xxii, v. 27.*

Victima caderetur.] Paulo ante sacrificium vocavit. Clarum est ex Mose, Sacerdotes non immolasse hos agnos paschales in templo, ut sensit *Claudius Sainctes, Abulensis, Serarius;* sed quemque patremfamilias pro familia sua, domi suæ, agnum immolasse. *Philo 111. de vita Mosis. Ioseph.* Et licet postea instituti sint sacerdotes Aaronici, ac unus certus locus, Hierosolyma, Paschatis celebrandi designatus, tamen patresfamilias in antiquo suo jure & ritu immolandi permanferunt, eaque ex parte priscum jus sacerdotii, quod primogenitis vel patribusfamilias competebar, retinuerunt. Id confirmatur ex eo, quod plures erant familia; & consequenter plures agni paschales quam *Levita.* Nam sub Pascho agni paschales numerati sunt *256500. Ioseph. vii. ἀλωσ. xvii.* *A Lapide. Tirinus. Alii.* Ritus autem immolationis hic erat: Primo jugulabatur agnus. Secundo, sanguine ejus aspergebantur postes & superliminare. Tertio, detracta pelle intestina vel exempta ex agno, & mox reposita, ut vult *Abul.* vel relicta in ipso agno, ut *Cajetan.* lavabantur, ut posset in agno torreri. Omnia enim tosta comedenda erant præter fel, & illa feces continentia, quæ abiciebantur. Quarto, integer agnus, non dissectus, ne os aliquod laderetur, cum capite & pedibus, torrebat. *Interp.*

Ejusdem sanguine postes illiniuntur.] Etiam *ὑσέρθυρον,* limen superum. Sanguis vase exceptus. Et tum fasciculo vel hyssopi vel rosmarini (variant enim Interpretes in explicanda voce *θυρα,* quæ tamen Paulo ad *Heb. 1x, v. 19.* ὕσσωπ. vocatur) illinebatur. Idque in contumeliam Ægyptiorum, qui arietem pro Deo colebant. *Hieron.* in *Esa. 1xvi.* innuere videtur, sanguinem in formam crucis illitum. Sed hoc temere affirmatur. Ægyptii memores illius dici, Sose intrante æquinoctio

ver-

ventur. Carnem penitus exedendam, os autem non conterendum. Septem diebus fermento abstinerent, azymis uterentur, ritumque hunc posteris traderent. Ita populus egressus dives suis copiis, & Ægypti spo-

liis

vernali, quo tempore Iudaicum pascha celebrabatur, minio velut alexeterio greges & arbores illinere, clamantes: Quia in tempore hoc ignis vastavit omnia. Idque ex depravata traditione, de Ebraeorum superliminaribus manavit. Epiphani. Hæres. xviii. Nazæeorum.

Carnem penitus exedendam.] Cum lactucis agrestibus. Latin. Cum herbis quibuslibet amarulentis. Chald. Lyræ. Pagan. lxx. vertunt *πικρὸς*. Iussit Deus has lactucas amaras cum agno adhiberi, ut per eas recordarentur Hebræi, inquit Theodoretus, amarissimæ in Ægypto servitutis. Vnde Ambrosius legit *cum amaritudine*. Quasi præceptum esset Hebræis ut agnum ederent cum amaritudine quadam animi. Si quid residuum, id comburebatur. Idque etiam gentibus usurpatum fuit in sacris propter viam factis. Maerob. 11. Saturn. 2. *Sacrificium apud veteres fuit, quod vocabatur propter viam. In eos mos erat, ut si quid ex epulis superfuisset, igne consumeretur.* Apparet hinc Pascha naturam habere *δυσχερῆς*, cuius lex est, ne quid maneat reliquum. Lev. vii, 15. De aliis victimis comburitur si quid superest non comestum, die tertia. Levit. vii, 17. Grotius.

Os autem non conterendum.] Omnes fere ritus edendi Pascha, innuebant magnam festinationem. Et hinc calceati, stantes, cum baculis in manibus, edebant. Quidam ex his ritibus tantum illam noctem primam spectabant: alii perpetui erant. Velut, de non confringendis ossibus. Vide *ἡσυχία* Mat. xxvi, 20.

Septem diebus.] Quia tot dies inter egressum ex Ægypto, & submerisionem Pharaonis fuerunt. Intermedio tempo-

re nondum plene extra iactum teli erant; & liberatio imperfecta adhuc. Iunius.

Azymis uterentur.] Id est, infermentatis panibus, quos ἀζύμους Græci vocant, καὶ τὰ ἀζύμα. Dion.

Egressus.] Miras fabulas Ægyptii de hoc exitu Israëlitarum commenti sunt, ut ex Manethone, Appione, & aliis ostendit Iosephus, ac doctissime omnia refutat duobus contra Appionem libris. Illa autem pastorum quos Hycos vocant, ex Ægypto in Phœniciam migratio, non est alia ab exitu Israëlitarum, quamvis tempora apud Eusebium, qui Ægyptiorum traditiones secutus est, discrepent. Nam Israëlita, ut pastores, in Ægyptum venerunt. Tum Amosis Diospolitaram Satrapa, Mosen refert. Horn. Iosephus: ἐξέσωσαν καὶ ὄντων καὶ μετὰ νόστον, ὅτι ἤρῃσαν τὸ καλεπῶς αὐτοῖς, Ἰαζυπῶν. Moses: *היה עם על מצרים קטן ויגעבא אעצותי* populum, timore scilicet ex tanta suorum strage percussis. Et hinc calumniam ac fabula gentilium fluxere, ob scabiem & prutiginem pullos. Tacit. v. Hist. Iustinus. xxxvi. Iosephus contra Appion.

Dives suis copiis.] Manetho: *πανοικησία καὶ ἰσχύς αὐτῶν*. Apud Ioseph. 1. contra App. Opes eorum non aliam quam pecudes.

Ægypti spoliis cumulatior.] Iosephus: *Δωροῖς τε τὰς Ἑβραῖους ἐλμῶν, οἱ μὲν ἑσπέρων ἑπύριον ἐξελθόν, οἱ δὲ καὶ καὶ ἄποικῶν πρὸς αὐτὰς σπῆσαν*. Moses: *ויהיו ארמון ויבאו ארמון* Ægyptios. Spolium iussu Dei admillum, iustum & sanctum est. Deus enim iubens tibi aliquem spoliare, hoc ipso tibi

liis cumulator : cujus numerus , ex quinque & septuaginta Hebræis , qui primum Ægyptum descenderrant , ad millia virorum sexcenta pervenerant : ab eo autem , quo primum Abraham terram Chananæorum accesserat , anno trigesimo & quadragesimo , à di-

tibi jus & dominium in ejus bona largitur. *Augustin. Thomas. Abulens.* Deinde merces erat quam debebant. *Aegyptii enim populi erant debitores , non solum rerum , sed & vite suæ , propter Patriarcha Iosephi præcedentem benignitatem.* *Irenæus.* Repescunt Aegyptii de Hebræis vasa aurea & argentea. Contra Hebræi allegant sibi mercedem restitui oportere illius operariæ servitutis. *Tertull. ii. adv. Marcionem.* Qui tanquam ex antiqua traditione , refert Aegyptios , missis ad Mosen in desertum legatis , bona sua repentiisse : Hebræos contra mercedem. Subducta ratione , mercedem debitam longe majorem fuisse repperam.

Ex quinque & septuaginta.] Secutus est Græcos , qui ad numerum , qui in codicibus Ebræis , quinque adhuc addiderunt. Alibi tamen LXX. tantum habent. Quod suspicionem de mendo non minuit , sed auget potius , cum sint qui πέντε factum putent ex πάντες , levicula immutatione. Sane eadem vox redundat in Iosepho , ubi Isahacum decessisse ait natum annos centum octoginta quinque. *Drusus.* Præter Iacobum fuerunt LXXVI. Eo annuato LXXVII. Si Iosephum cum duobus filiis addas LXX. Ergo uxores Iacobi in hoc Catalogo non annuatur , sed ii tantum qui ab ipso geniti. Iosephum esse includendum , ex illis verbis pater : *Sed Ioseph erat in Ægypto.* LXX. quos Lucas Act. VII. v. 14. eumque Syrus , sequitur , numerat LXXV. Variæ sunt opiniones , unde hæc discrepantia orta. Sed omnibus examinatis , nulla est quæ satisfaciat , præterquam Bezae & Calvini. Quorum hic ab audacula manu Lu-

cæ verba juxta versionem LXX. corrigendi pruriginè detorta corrupta putat. Alter vocem πάντες , in πέντε detortam existimat.

Ad millia virorum sexcenta.] LXX. εἰς ἑξακοσίας χιλιάδας , quod ab Hieronymo versum , sexcenta fere millia. *Drus.* Ex solo Ephraïmo in Ægypto 411232729. filios procreari potuisse *Calvis.* Itaq. xxxvi. demonstrat. Vide etiam *Augustin.* *Quæst. XLIII. Temporum* II. *Chronol.* & quæ supra notat. Et hinc error Manethonis confutatur , qui apud Iosephum I. contra App. tradit , egressos Israëlitas , ὅσην ἐλάτῃς μυστράδων ὄντος εἰρησὶ καὶ τεοσάρων.

Quo primum Abraham terram Chananæorum accesserat.] Imo , quo primum egressus est Vre Chaldæorum. Egressus autem est anno ætatis LXX. Venit in Chananæam quinquennio post , hoc est , anno ætatis LXXV. Nam quinque annis hæsit in itinere , videlicet apud Carras , oppidum Syriæ interamnis. Quinto & vigesimo anno post natus ei fuit Isahac , à quo tempore computari debent anni quadraginta , de quibus alibi. *Drus.* Accuratissimum autem Sulpicii principium , supputandi annos cccxxx. in Abrahami adventu in Chananæam , constituit , secutus *Iosephum & Epiphanium.* Nam sive citius sive serius eam inchoes , numeri vacillant ; nec ulla ratione Chronologia sacra expediri possunt. *Villet.*

Tricesimo & quadragesimo.] Hic numerus habetur Exod. XI. v. 40. apud *Epiphani.* in Ancorato : & in quadam pervetusta editione Act. VII. sicut Sulpicius accurate initium cccxxx. constituit : sic & finem. Terminat enim

ludio autem, mille quingentis quinque & septuaginta. Igitur propere egressis, columna nubis interdiu, noctu columna ignis præferebatur. Sed cum ob interjectum sinum Rubri maris, præter terram Philistiniam via

du-

eos ipso populi exitu, secutus Mosen. Ita *Euseb. Augustin. & alii.* Paulus Gal. 111, 17. usque ad Legem in Sina latam extendit. Contra magnus Epiphanius error, qui numerum hunc terminat eo demum tempore quo terram promissionis intrarant. *Perer.*

A diluvio mille quingentis quinque & septuaginta.] Iuxta numeros Sulpicii, cui à diluvio ad ortum Abrahamæ sunt ann. c10 lxx. Hebræi 1000xcvii. supputant. Egressi filii Israël xxv. Martii, eodem mense & die Hebdomadis quo olim ante annos 11 10 xliii. mundus creatus: & quo post annos c10 cccc. xlvi. incarnatus est Christus: & quo post xxxv. annos resurrexit: & quo putatur in fine mundi venturus ad iudicium extremum, nempe xxv. Martii die Dominica. *Tirinus.* Quæ inanes conjecturæ sunt. *Scaliger.* Anno orbis conditi bis millesimo, quadringentesimo quinquagesimo tertio, Periodi Iulianæ ter millesimo ducentesimo decimo septimo, Israëlita ex Ægypto migrarunt, idque colligitur ex caractere feriæ Neomeniæ mensis Paschalis, quæ fuit quinta. Contra *Petavius* disputat. Vide Petitum 1. Eclog. xx. & alios Chronol.

Propere egressis.] Admixta Israëlitis fuit ingens Ægyptiorum & aliarum gentium multitudo Exod. xii, v. 37. ubi vocantur עֲרָבִים. Causa fuit non tam Tyrannis vel sterilitas Ægypti; quam prodigia illa: quibus moti, cum intercessionem totius gentis suæ metuerent, se Israëlitis adjunxerunt. Nec mirum Ægyptios suos exire cum Hebræis permisisse. Nam tot plagis, & ultima omnium gravissima, contusi, vel non curabant, vel non advertebant eorum egressum. *Ann. Perer.* Vtunque autem

magna festinatio egredientium fuerit, dicit tamen Mosen eos מִשִׁיחַ egressos. Quod Theodotion vertit περιπατήζοντες. Aquila κατὰ πῶλον ἄρουρας. Verus sensus est, egressos composito ad pompam, velut nuptialem, agmine, מִיָּדָה, manu sublata, non ut fugitivos: sed animo cælo, alacri, & triumphali, quasi hostibus insultantes. *Fulsius* lib. v, cap. 11. Idque factum. Moses jam ante præmonuerat populum, ut essent parati ad ἀνάστασιν. Igitur ex toto Ægypto, sub diem xiv. congregati sunt apud urbem Ramesse; ibique eis προέβητο distributi sunt. Noctu missi à Rege nuntii, ut egredierentur. Signo dato, sub auroram, ordinata acie, omnes profecti sunt. In Ramesse ergo omnes Hebræi xv. die pervenerunt, ibique aliquot horas subsisterunt. Vnde primam stationem Hieronymus ibi ponit. Eadem die in Suecoth pervenerunt. *A Lapide.*

Columna.] Nempe ut viam demonstraret. Scire licet in deserto Arabia nulla vestigia hominum apparere, unde nec via ullæ. Ideo gnomone utuntur, qui per illa loca iter faciunt, perinde ut qui in mari navigant. *Druf.* Tanta autem crassitie erat & altitudine, ut interdiu & noctu per omnia castra conspici posset. Exod. xi, 38. Nec dux diversæ columnæ erant. Sed eadem quæ per diem nubes videbatur, noctu ignem referebat. Igitur ea & contra æstus Solis, & rigorem, ac tenebras noctis, utebantur. Solent enim in calidissimis illis desertis, noctes frigidiores interdum incidere. Quod etiam sub ipso æquatore fieri solet. *Horn.*

Sinum rubri maris.] Accurate, & ex veterum Geographorum sententia loquitur.

duceret, ne postea Hebræis eremum aspernantibus, redeundi in Aegyptum, continentibus terris, noto itinere, facultas panderetur, nutu Dei aversi, in Rubrum

ma-

quitur. Rubrum mare est quicquid Arabiam & Persiam alluit. Ejus igitur duo sinus sunt, Arabicus & Persicus. Sinus illum exiguus Asiam inter Africam Isthmum claudit. Vide Strabonem.

Præter terram Philistinim.] 1xx.

ἀλλόφουλοι, φινυβ. Hinc Græcis παλαιστίνη. Origo gentis hujus refertur ad Casluchæos Gen. x. v. 14. ad Caphthoræos Deut. 1. v. 22. Ierem. xlvii. v. 4. Amos. ix. v. 7. Caphthoræi igitur à Casluchæis. Vide Conf. L'Empereur Notis in Benjaminem. Caphthoræi Aegypto in Chananaeam transgressi, littoralem ejus tractum occuparunt à Chatzerima Gazam usque, expulsis & deletis Hevæis Deut. 11. v. 23. Caphthoræi inde in Cyprum trajecerunt. Quæ Ier. xlvii. v. 4. exercitum vocatur φινυβ. & facile ex nomine apparet Cyprum ex Caphthor factum. Illi qui in Chananaea relicti sunt (unde φινυβ Ieremiæ dicuntur) in nomen Palaestinarum coaluerunt, divisi in quinque Respublicas, Gazam, Ascendod, Eskelon, Gath, Hekron. Ios. xiii. v. 3. Inter Chananaeos degentes videntur linguam Chananaeam, cum ab origine sua Aegyptia uterentur, suscepisse. Quæ tamen mixta fuisse videtur. Vnde Deus populo suo interdixit, ne loquerentur lingua Asdod. Horn.

Via ducret.] Et ea quidem proxima, Chananaeam inter & Aegyptum: decem, ut *Aben Esra* dicit, dierum; vel, quod propius vero, trium. *Philo*. Per quam crebro magni exercitus ab Aegypti, Assyria, Macedoniae, Christianis Saracenisque Regibus ducti sunt. Horn. Τὴν ἢ περιεῖον ἐπορεύσῃ καὶ λήθῃς πάλιν ἐρημὸν ἔσται οὐ τοῖς ἑσπε. Ioseph.

Eremum aspernantibus.] Moses aliam causam affert, aspernata bella, quæ

cum Palaestinis, gente bellicosa & formidabili, habenda erant. Exod. xiii. 17. Idem Iosephus. Vnde *Sigominus*: Sulpicius parum apte vertit, Hebræis eremum aspernantibus. Non enim si ad Philistinim accessissent, eremum intraturi erant, sed bellum suscepturi. Quare pro eremum, bellum erat dicendum. Hæc ille. Sed Sulpicii mens clara. Supponit enim Deum per desertum traducere Israëlitas voluisse. Nec aliter, etiam per Isthmum migrantes, poterant. Nam ut Strabo docet xvi. Ἡ δὲ τοῦ Γάζης χάραξ λυπερὰ πῦσα καὶ ἀμμοῦδες ἐπὶ τῷ μείλλον ἐφεξῆς θανάτου ὑπερεξέδρα ἔχουσι τὴν Σιρβωνίδα λίμνην παρὰ δὲ ἄλλον ὡς τῆ θαλάττης. Igitur populum existimat, tædio viæ per desertum, cum redeundi in Aegyptum continentibus terris, noto itinere, facultas esset, exceptam ἀνάγκασιν facile omisurum fuisse. Horn.

In Rubrum mare illati sunt.] Gen. xiv.

Iosephus: οὐδὲ μὲν ποιεῖται τὴν ἀφοδὸν εἰς βεελοσφάντα χαλεπὸν τεταταῖα ἀφ' ἑρμῶν τῆ θαλάττης. Ethano, quæ fuit altera post Succotham statio, dextram & rubrum mare versus conversi, Pihachirothæ castra posuerunt, cui Sinus Arabicus, & Baalzephon imminet, prærupta arx vel sacellum. Vide *Adrichonium*, *Buntingum*, & alios Chorographos Terræ Sanctæ. 1133 132. Rabbini fabulantur Idolum fuisse à Magis Pharaonis fabricatum, vim magicam habens Israëlitas à professione instituta avertendi. Addit Rabbi *Salomo*, fuisse canem æneum, qui latratu prodebat fugientes Hebræos, qualem in Hispania Numantia fuisse testatur Abulensis. Fuit oppidum, ut ex Num. xxxii. v. 7. 1 Chon. iv. 33. patet. *Seld.*

Regi.

mare illati sunt, castraque ibi cunctantes constituerunt. Quod ubi regi nunciatum est, Hebræum populum via errore in objectum mare devenisse, nullum ei esse exitum obsistente elemento, furens animi, quo angebatur, tot hominum millia regno suo & potestati decedere, exercitum propere educit. Iamque eminus arma signaque & protenta patentibus late campis acies viscebantur: cum Hebræis metu trepidis, & cælum aspectantibus, Moyses à Deo monitus, percussum virga mare discidit. Ita populo, cedentibus in latera aquis,

vel

Regi.] Quem Eusebius Cenchen; Manetho Themosin; Chæremnon Ameno- phim; Lyfimachus & Tacitus Boccho- rin vocant. Sed certi nihil, ob opinio- num varietatem, de nomine ejus con- ffitui potest. Pever.

Nunciatum est.] Vel ab exploratori- bus: vel fugitivis Ægyptiis, qui simul Ægypto egressi. Simler. Iosephus aliter: *παρ' ἑκαστῶν ἀναπονηθέντων οἱ ἦ χαρῆσαν ἐπίπαιδάδων τῶν διωξῶν.* Vult Ægyptios demum in via certiores de statu Israëlitarum factos. Quod cum Mose pugnat. Horn.

Via errore in objectum mare.] Ita visum vulgo. Nam quis unquam ex Ægypto ea via in Chananæam contendi- dit? Vnde Pharaon dixit נבוכים, *perple- xi sunt, implicati sunt.* Hinc mare im- portuosum. Inde præfidia Ægyptio- rum, Migdol, Baalzephon; undique rupes & impervia loca. Idem.

Exercitum propere educit.] Ἐξήκον- τια ἄρματα ἐπέβησαν ἰπποδοὶ περὶ τῆς μελάδος, καὶ ὁ πῶλος τῶν μελάδων ἦσαν ἑξοცი. Ioseph. 11, 6. Sed pedites nulli interfuerunt, ut ex Mose patet. Meminit enim equitum tantum & curruum, ac qui de iis pu- gnabant. Quorum præfidi *ישׁיב לxx. תריסרות.* Quasi Triarios dicas. Quia in quovis curru novem, ut *Caje-*

tans videtur, terni ad singula tria- terum. Alii: in quolibet curru tres fuisse, aurigam, & duos propugnatores.

Metu trepidis.] Μητε Φυγῆς ὑπο- ἔλαιον ὁρῶντες, ὁπλῶν τε ἀσπίδων. Adeo ut turpissimæ deditiois consilia agitarent. Ioseph.

Moyses.] Orationem ejus, qua trepi- dos solatus est, tumultuantes mitiga- vit, vide apud Iosephum.

Virga mare.] Mose: ברוח קרים עורר. *lxx. ἐν ἀνέμου νότῳ βιούσῳ.* Hos Philo sequitur. Sed Mose aperte קרים. Quod ventum Orientalem notat. Et ita Chal- daeus. Sed non hæc Orientalis venti vis fuit, ut divideret aquas. Fundum divi- sarum aquarum exsiccat. Flavuit autem hic ventus usque ad ingressum Hebræo- rum, qui factus est post mediam no- ctem. Interpret.

Discidit.] Origenes: Propria unicui- que in mari aperta est via. Sic & Hebræi tradunt, mare divisum esse in XII. par- tes, ita ut pari gressu per illud incede- rent XII. tribus. Ex Psal. cxxxvi. ψ. 13. Sed probabilius omnes tribus una via transgressas mare. *Tostatus. Cajetan. Ly- ra. Pever.*

Cedentibus in latera aquis.] Gentiles hunc transgressum miraculosum omni- bus modis obscurare conati sunt. Ideo- que eum reciprocatiori maris adferri- pserunt

velut in continenti, iter pervium fuit. Nec cunctatus Rex Aegyptius, cedentes insequi, mare qua patebat ingressus: mox cœuntibus aquis, cum omni exercitu de-

plerunt Memphitæ, apud *Enf. ix. πῆσον*. Ipse insuper Iosephus dubitat, an divisio hæc naturalis fuerit, an vero miraculosa. Nam & *Alexandri Magni ductu*, inquit, *mare Pamphylium cecidit, cum Deus ejus opera ad destruendum Persarum Imperium, uti decrevisset*. Sed hæc frustra opponuntur incomparabili huic miraculo. Siquidem fabulosum illud est quod de Alex. M. dicunt. Qui, ut Strabo xiv. testatur, maris Pamphylia littora, observato æstu, temerario quidem, sed felici ausu, immixtis umbilico tenus militibus, oblique legit & superavit. Idem xvi. prodit inter Tyrum & Ptolemaidem, & apud Castum tales aquarum motus accidere. Curtius V. paucis: *Mari novum iter in Pamphyliam aperuerat*. Tale nimirum, quale Strabo prodidit. Adulatores fuerunt, quicunque de Alex. M. tale quid tradidere. Facile illi fuit æstum & littora observare. Nihil tale in Rubro mari esse potuit. *Horn.*

Iter pervium fuit.] Assentior Sigonio legenti, sed ingressos. *Drus. Μωϋσῆς ἀπέστειλε ἐνέσσανεν αὐτῆν*. Ioseph. Iudæi tradunt tribum Iuda, cæteris trepidantibus, ejusque ducem Aminadab, primum ingressum esse mare: ideoque tribum Iuda deinceps primatum cum regno obtinuisse. Et huc alludi *Cant. vi. 11. Hof. xi. 12*. Vbi tamen *Hieron.* hanc traditionem fabulam vocat. Cæterum fundus maris rubri herbidus est, olea laurique ferax. *Plin. xiii. 25*. Putantque Deum miraculo effecisse, ut idem alveus subito germinaret & vernaret instar amœnissimi campi. *Sanchez. A Lapide*. Transgressi sunt per medium mare, & in adversum litus Arabicum evaserunt. *Psal. cxxxv. v. 13. Ioseph.* Non vero in idem Aegypti litus, semicirculo in mari factò, ut He-

bræi, Tostatus, Burgensis, Grotius, volunt, eo imprimis argumento, quod impossibile fuerit tantam multitudinem, spatio quatuor horarum, mare pertransire. Et certum est tot millia hominum & animalium, tam brevi tempore, sine miraculo, transire non potuisse. *A Lapide*. Transitum hunc non ignoravere Ethnici. Herodorus i. Phœnices, ut ipsi commemorant, quondam mare Rubrum accolebant. Illinc transgressi maritima Syriæ incolunt. *Dionys. Alex.*

Phœnicum nomine dicti

Gentis Erythrææ soboles. —

Festus Avienus:

— *falso quicquid pulsatur ab æstu Phœnicum regio est. Hi rubro à gurgite quondam*

Mutavère domos. —

Aegyptiorum fabulas de hoc exitu, vide apud *Ioseph.* contra *Appion*. *Manethon* aliud, aliud *Lysimachus* tradit. Et hic author fabulæ de lepra. Quam *Tacitus* & *Iustinus* amplexi sunt.

Cum omni exercitu deletus est.] *Iustinus xxxvi. Aegyptii domum redire temptatibus compulsi sunt*. *Orosius lib. i. cap. 12*. Extant etiam nunc certissima horum monumenta gestorum. Nam tractus curruum atque rotarum orbitæ, non solum in littore, sed etiam in profundo, quousque visus admittitur, pervidentur. *Drusius. Iosephus: οὐδὲροι τε ἀπὸ ἰσχυρῶς κερταύων, ἢ βροντῶν ἀλλὰ καὶ ἀπὸ σέλας τοῦ πῆλῆος ἀσπυρῆς, ἢ κερταύων, &c.* Perit ipse Pharaò sed ultimus, ut spectato prius suorum interitu, gravius cruciaretur. *Rabbin. Abulen.* Ab hac mirabili clade mare Erythraeum Arabicus dicitur بحر قلزم ab oppido

القلزم quod est Latit. gr. xxviii. min. xxx. in littore Aegypti opposito Elana, seu promontorio Pharan. Locus inde

deletus est. Tunc Moyses incolumitate suorum, exitio hostium, virtuteque exultans, canticum Domino cecinit, idemque omnis turba virilis ac muliebris sexus fecit. Sed ingressus eremum, cum jam per triduum iter agerent, aqua penuria urgebat, repertaque ob a-

inde dictus, quod prope submersus creditur Pharaō. *قلزم* enim est deglutire, absorbere. Unde Turcis mare Rubrum dicitur *قرعون ععري* Pharaonis mare. Hōdie pro Colzuma est *سوس* Sues. *Colius*.

Exitio hostium.] Et tales semper manserunt. *Φαίνον* μεγαλίστη ἀτυχία ἢ μὲν, διὰ τῶν ἀπὸ τῆς ἀτυχίας, καὶ τὴν ἢ ἀπαντῆσαι Αἰγύπτιοι, Φοινίκων ἢ Τυρίοι. Et tamen miraculi instar, per tot secula nullum ex Ægypti Regibus bellum Israëlitis intrulisse, cum à Palæstinis, Arabibus, Syris, Assyriis, perpetuo vexarentur. *Horn*.

Virtuteque.] Quod scriptum est Moſen exultasse incolumitate suorum exitio hostium & virtute, prope ridiculum est. Nam si virtutem referas ad Hebræos, absurdum est, cum nihil fortitudinis adhiberint: si ad hostes, multo magis, cum omnes veluti pecora submersi sint. Quare puto desiderari vocem *Dei*, ut sit *virtuteque Dei*. Nam in toto Cantico nihil aliud celebratur, quam virtus & fortitudo *Dei*. *Sigon*. Quid si emendes, *exitio hostium interituque exultans*. *Iosephus*: Μαῦσις ἀδλῶ εἰς τὸ θεὸν ἐξωμῶν τε ἐξαμῆτερον τὸν σωθῆσθαι.

Idemque omnis turba.] Recte Sulpicius modum exprimit, quo hunc Pœna Israëlita decantarunt. Is talis fuit. Populus in viros ac fœminas bipartito divisus. Vnius agminis Moſes, alterius Mirjam dux. Præcinentem Moſen viri, Mirjam fœminæ sequebantur. Nec opus, idem ab utrisque verbatim car-

men peti: sed eandem victoriam omnes celebrant. Ita *Calvin*. *Simler*. & alii Interpr. Neque opus miraculum aliquod fingere, ut author libri *de Mirabil. S. Script.* apud Augustinum facit.

Ingressus.] *Ingressos non ingressus*, legendum. *Sigon*.

Eremum.] Arabes desertum illud appellant *ערבה*, desertum oberrationis; existimantes Israëlitas ibi oberrasse & viam ignorasse. *Maimon*. iii. *More Neb*. i. Cæterum, si Hebræi medium mare, à littore Ægypti ad litus oppositum Arabiæ transgressi; qui factum ut iterum in deserto Ethan, ex quo mare ingressi, appellerent? Num desertum illud ab uno in alterum litus extensum? Non videtur. Sed sic se res habet. Israëlita non recta ab Occidente Orientem versus mare transgressi sunt; uti vulgo in mappis depinguntur: sed itinere in Septentrionem paululum flexo. Ita ut desertum Ethan, quod juxta litus se extendebat, etiam trans mare Erythræum attingerent. Desertum illud fuit Ethan & Sur, *ἐρημοῦ ἀπὸ τῆς ἑσπέρης ἀπὸ τῆς ἀνατολῆς εἰς τὸ ἐρυθρὸν*. *Iosephus*. Apud quem plura videre potes, quam miser & desolatus ille tractus fuerit.

Cum jam per triduum iter agerent.] In deserto Ethan. Res ita se habet. Submerso exercitu Pharaonis Hebræi spolia & arma ad litus eiecta, sublegunt, quibus postea in bello Amalekitico usi. Vix autem avelli inde potuerunt, ut ex Hebræo *פסח* patet. *Simler*.

Ob amaritudinem.] Videt locum dictus. Qui videtur is esse, quem *Plin.* vi, 29. *fontes amari* appellat.

maritudinem usui non erat. Ac tum primum impotentis populi contumacia apparuit. Iamque in Moysen ferebatur, cum edoctus à Deo, lignum aquis intulit, cuius hæc vis fuit, ut dulcem saporem fluentis redderet. Exin promotum agmen, apud Elim, duodecim fontibus aquarum & septuaginta arborum palmarum repleta, consedit. Rursum populus famem conquerens, Moysen increpabat, Ægypti servitium, cum saturitate ventris, desiderans. Tum grex coturnicum superne

Lignum aquis intulit.] Iosephus autor, fuisse frustum ligni casu ibi repertum, quod medium per ejus longitudinem scissum in aquam immisit Moses, qui etiam jussit robustissimum quemque certatim puteum exhaurire, dicens, majore parte evacuata, reliquum potabile fore. *Orig. Iuda. lib. 3. cap. 1.* In Historia Ecclesiastica relatum, de sententia quorundam Ebræorum, lignum hoc fuisse gustu amarissimum. Autor libri qui Mechiltha vocatur fol. 18. col. 2. *R. Iosue dicit esse lignum salicis: R. Eliezer Modeit a lignum olea, quo nihil amarior: R. Iosua filius Corchalignum Harduphne sive Hardiphnet. A quo non dissentit Ierolimitanus. His adde quod in Medras Mechiltha loco superius allegato, col. 3. R. Natban dicit esse lignum cedri. Sunt qui dicant esse radicem ficus, & radicem malogranati. Drusius. Iosephus male dicit, arripuisse Moysen frustum ligni forte ibi jacens. Nam ut recte auctor, à Deo edoctus fuit.*

Cujus hæc vis fuit.] Idem Glossa ordinaria, ex Augustino. Vide Valfesium, cap. xv. Phil. Sacra.

Apud Elim.] Situs locus in Arabia Petraea.

Duodecim fontibus.] Ex quibus rivus ille qui urbem Petram irrigat, oritur. Herodoto à frigore Κόρσις appellatur. Hoc enim Hebræis γρ est.

Arborum palmarum.] Φοινῶν Φύλλον. Ioseph. Hæ arbores, inquit Sulpicius in dialogis, tantum in eremo, licet raro habentur. Strabo lib. xvi. Posidio continuum esse palmetum quoddam aquis abundans, & in magno honore haberi, propterea quod circumstantis regio æstiosa sit & arida & umbrarum expers. Ibi, ut ait Artemidorus, mirum in modum sunt seraces palmae. Druf.

Rursum populus famem conquerens.] Exod. xvi. Hoc accidit non in Elim, sed cum inde profecti, venissent in desertum Sin, positum inter Elim & Sinai. Eo pervenerunt decimoquinto die mensis secundi, ex quo Ægyptum reliquerant. Porro noster videtur Iosephum secutus, qui eodem modo hanc historiam narrat. Druf. Factum hoc cum jam farina quam ex Ægypto attulerant, deficeret. Illa enim xxx. dies duravit. Ioseph.

Moysen.] Qui jam summus simul Propheta, Sacerdos & Princeps populi Israëliti. Levit. viii. Deut. xviii. Philo. de vita Moysis. Seld.

Grex coturnicum.] Πλήθος ἀρνῶν. Iosephus. Hoc est, magna vis aut multitudo coturnicum. Locus est lib. 3, cap. 1. Nec ita multo post magna vis coturnicum, quod genus præ cæteris Arabicis finis alit, superato interjacente mari longo volatu fessarium, qui alioquin etiam non est sublimis, in Ebræos desertur. Diodorus

ne missus, castra opplevit. Postero autem die animadvertunt, qui extra castra processerant, parvis quibusdam siliquis oppletum solum: quarum species in modum coriandri seminis, glaciali albedine erat, ut crebro hybernis mensibus, superductis pruinis, tegi terram videmus. Tum per Moysen populus admonetur, panem hunc eis munere missum Dei: unumquenque in id pa-

ra-

rus lib. 1. de incolis Rhinocoruræ: Ταῦτα ἡ παρὰ τὴν αἰγυπτὸν ἐπὶ πολλὰς σάδεις ἰσάντες, τοῖς ἡέρας ἢ ὀρνύων ἐποικίοντο (φέρων) ἧδ' ἔτι κατ' ἀγέλας μείξας ἐκ τῆς πελάγους ἔς θηρόωντας ἢ προίξοντων ἡδ' ἰσάντων εἰς ἀγροφῶν ἐσώθη. Plinius lib. x. cap. 23. *Aura vebī volent* (coturnices migrantes) propter pondus corporum viresque parvas. *Aquilone* ergo maxime volant, orthometra duce. Vide Aristotelem in historia animalium lib. viii. cap. 12. *Dryfus*. R. Salomo & Kimchi contenti sunt dicere *avem* pinguem. At Ionathan phasianos interpretatur. Tales autem aves quales hic describuntur nullas vixi ad Arabicum sinum notat Iosephus in signum miraculi. *Grot.*

Superne missus.] Agente illas vento. Psal. lxxvii. ψλ. 26, 27, 28. Nectamen absque magno miraculo id factum. *Simler.*

Extra castra.] Non ergo in castra decedit. Rationes reddere conantur *Tostatus* & *Rupertus*. Sed Num. xi. ψλ. 9. dicitur cecidisse τὸ πῶλον. Nec colligi extra castra ingenti ambitu diffusa potuisset ante calorem solis ingravescentem. *Villet.*

Parvis quibusdam siliquis.] Manna tegebatur duplici rore, ut communiter tenent *Ebraei*. Hunc rorem siliquas appellant. Nam siliqua folliculus est seu integumentum, quo vestiuntur legumina. λόσος, καρμῆς, ἡίκη, id est, theca. *Dryf. Ioseph.* μέλιτι ἧδ' ἰσάντων

γλυκύτητι καὶ τῶν ἰσάντων ἐμφερῆς. ὄμβριον ἢ τῆς δ' ὄμβριων βδέκῃ.

Quarum species in modum coriandri seminis.] Semen coriandri nigrum est. Non ergo colore referebat hoc semen, sed figura (nam figuram habebat rotundam) item quantitate, ut dictum est. Sapor autem erat, qualis placentarum ex melle, sive crustuli melliti. R. Salomo: *Semen coriandri rotundum est, non album.* Man autem erat album: neque assimilatū semini coriandri, nisi quatenus rotundum est. *Nicolaus de Lyra:* *Quale semen coriandri, quantum ad quantitatem & figuram, non quantum ad colorem: unde subditur album* (Exod. xvi. ψλ. 31.) *semen autem coriandri nigrum est.* Aliter alii, & in his R. *Levi. Ως σπέρμα καρμῆς.* Vnde suspicor *Sulpicium* in ea opinione fuisse ut existimat hoc semen album fuisse. *Dryfus.* ὄμβριον τὸ μέλιτι τῶν καρμῆς σπέρματι. *Ioseph.*

Glaciali albedine erat.] Ἀδύκον ἢ ἐπὶ τῆς ἐπὶ τῆς Ex. xvi. ψλ. 14. pro quo in Scholio πῶλον, pruina. *Dryf.*

Pruinis.] Ros erat manna. *Nyssen. Philo. Ioseph.* Alii putant rorem simul descendisse cum manna, cui velut theca, inclusum erat. Itaque evanescente ad radios solis rore, manna remanebat, *Chaldæus. Lyra. Cajetan. Vatabl.*

Panem hunc.] Vocatur panis, quia in refectioe locum panis supplebat. *Eftius.*

Munere missum Dei.] *Ioseph.* Ἐπὶ τῆς

ratis vasculis, tantum usurpare debere, quantum in diem unum, pro numero, singulis satis esset: sexto tamen die, quia sabbato colligi non liceret, duplum præsumerent. Verum populus, ut semper parum dicto audiens, more humani ingenii, non refrenavit cupiditatem, ex reconditis in posterum quoque diem consulens. Sed reposita, fœtore diro in vermes effervescebant: cum die sexto in sabbatum reservata, integra permanerent. Hoc Hebræi per XL annos cibo sunt usi: cujus sapor mellis proximus, nomen Manna traditur.

In

ἰδὲ ὕς), πᾶς ἐκεῖν ὁ τόπος. Arabes quoque Manna habent. Colligitur etiam in monte Libano. Galen. 111. de Alimentis: & Calabria. Matthioli in Dioscor. Sed longe diversum ab ordinario & naturali hoc cœleste fuit. Hoc singulis diebus, si Sabbathum excipias, pluit Altetum non nisi verno tempore nascitur. Plures differentias vide apud Villerum & alios. Quoad substantiam videtur fuisse ejusdem speciei: sed accidentibus longe præcellabat. Valesius. Lemnius. Conimbric. Vide Tirinum.

Tantum usurpare debere.] Ex æquo asaronis mensuram colligebant, nec licebat plus colligere. Hoc eo factum ne infirmioribus deesset, dum robustiores per avaritiam plus sat colligunt. Iosephus.

Pro numero.] Gomor in singula capita.

Sexto tamen die.] Prædie Sabbathi. Atque hinc proverbium: Qui colligit vespera Sabbathi, vescetur in Sabbatho. Vide Prov. Drusii.

Sabbatho.] Quod hoc demum tempore institutum fuisse plurimi veterum & recentium tradunt. Vide Gomarum de Origine Sabbathi, Rivetum & alios. De origine hujus diei mira finxerunt Aegyptii, eosque secuti Græci. Vide Ioseph. contra Appion. Justin. xxxv1. Septimum diem more gentis Sabbathum

appellatum, in omne ævum jejunio sacrauit; quoniam illa dies famem illis erroremque finierat.

In vermes effervescebant.] Quod miraculo non caruit. Neque enim erat manna natura, ut servari non posset ultra unum diem. Nam quod colligebant feria sexta, erat illis usui Sabbatho. Menoch. Ὁνησις ἐδὲμια ἡ δὲ διεφθαρμένη ὑπὸ τὸ πωλῆκων καὶ πικρίας. ἔτω θεῖον ἡ τὸ βρώμα καὶ παραδόξον. Ioseph.

Per xl. annos.] Exod. xvi. ἡ. 35. Deficiebat primum cum Iordanem transissent, post celebratum Pascha in Galgalis. Tunc enim coeperunt vesci frugibus terræ Chanaan, Ios. 5, 12. Hujus cibi ea natura erat, ut qui eum haberet, alium non desideraret, inquit Iosephus. Drus. Ne miracula illa eludi possent, sigillatim profectioes exposita, ut alii ista loca videntes intelligant quanti miraculi negotium fuerit, quod per xl. integros annos homines ibi subsistere potuerint. Rambam. 111. More Neb. 2.

Nomen Manna traditur.] Nam cum illud primum viderent, dicebant Manhu. Id valet antiqua declaratione, quid hoc est? Sed è recentioribus alii donum sive munus interpretantur, id est, manna: alii deducunt à verbo manna præparo,

In testimonium autem divini muneris, reservasse Moyses gomor plenum in vase aureo dicitur. Inde progressus populus, cum aqua penuria tentaretur, agre ab exitio ducis temperabat. Tum Moyses, mandante Domino, apud locum cui Oreb nomen est, virga petram percutiens, large aquæ copiam fecit. Sed ubi Ra-

phi-

paro, quasi panem à Deo præparatum dicas. *Drus.* γω pro γω est Ægyptiacum, ut notar Hiskuni. Ex eo sermone multa adhuc retinebant Hebræi. Sic & Græci interpretantur, & Onkelos & Ionathan. Iosephus itidein, addens κῆ τὴν ἡμετέραν ἀγέλην. *Grotius.*

Gomor plenum.] Gomor Ebraice γωμ genus mensuræ decimam partem Ephæ capiens, quod & *Issaron* dicitur: unde αἰσθαζῶν Iosephi, pro quo Rufinus assarium edidit. Glossarium Philonis, *Gomor mensura est Atticorum chœnicum trium.* Hieronymus, *Gomor tres chœnicæ Atticæ continet.* Iosephus autor τρεῖς ἡμικυτύλας; tres semicytylas continere. *Drus.* Hebræi hujus mensuræ rationem eam putant, ut ova κλιιι. continere possit. *Galesm.* Manna hoc fuit asservatum, non in arca ubi tantum duæ tabulæ legis. 1 Reg. viii. ψ. 111. sed in limine Sanctuarii. *Im.* Vel potius in ipso sanctuario. Heb. ix. ψ. 4. ubi & virga Aaronis. *Simler.*

In vase aureo.] Σπέρμιον χρυσεῖον appellant Græci lxx. quos hic noster secutus est, ad stipulante Apostolo in epistola ad Ebræos. Errant ergo qui vas testaceum aut fictile fuisse putant inter quos R. Salomo & Ionathan, is cuius extat in Mosen portentosa paraphrasis. Aben Ezra fictile vel æreum fuisse scribit, ut alii vitreum. *Drus. Galesm.*

Inde progressus populus.] Exod. xvii. Ex deserto Sin in Raphidim venerunt, locum πανώρασι ἀνδρῶν. Ioseph. Raphidim xi. mansio fuit, juxta montem Sinai. Dicta etiam fuit Massa, id est, *tentatio*, ob tumultum populi. In-

terecesserunt inter eam & Sin duæ alia, Daphca & Alus.

Aqua penuria.] Rabini putant Manna in cibum ac potum suffecisse, adeoque sitim affectatam & petulantem fuisse. Sed errant. Quidam arbitrantur multos aquam secum Elimis deportasse. Sed & hi absque fundamento hoc asserunt. De siti in desertis vide Gen. xxxi. *Leonem Africanum* 1, xxxvii.

Agre ab exitio Ducis.] Mosis. Qui in hoc tumultu lapidationis periculum incurrit. Iosephus historiam hanc ad desertum Sin refert. Sulpicius intermedio itinere, inter Sin & Raphidim accidisse vult. Male uterque, cum verba Mosis clara sint, in Raphidim factum.

Cui Oreb nomen est.] Scribendum Horeb vel Choreb. Græcis χῶρη. *Drus.* Horeb est Sinai. Erat ergo petra in deserto Sinai, viciniorem tamen Raphidim, quam monti Sinai. *Mench.* Totus ille montosus tractus dicebatur Horeb: ubi & Sinai. *Im.* Occidentior pars erat Horeb, Orientalis Sinai. *Simler.*

Virga petram percutiens.] Hæc non est eadem historia cum illa quæ describitur Numer. xx. ut *Procopius* vult; sed diversa, & loco, & tempore, & aliis circumstantiis. *Osiander.*

Aquæ copiam fecit.] Gentiles finxerunt, asini ductu repertam aquam. Et hinc fabula illa fluxit Iudæos asinum coluisse. *Tacitus.* v. Hist. Τιμῶσι τὸ ὄνον ἀναφαίνοντες πηγὴν αὐτοῖς ὑδάτων. *Plut.* 1 v. συμμ. Hæc aquæ scaturigo non unius diei beneficium fuit, sed ea in desertis illis postea quoque usi

phidin perventum, Amalechitæ populū incurſionibus vaſtabant. Moſes, ſuis in prælium educ̄tis, cum Ieſum bellantibus præfeciffet, aſſumpto Aaron & Vr, ſpectator pugna futurus, ſimul precandi Dominum gratia, montem conſcendit. Sed cum dubio eventu acies concurriffent, Moſi precibus victor Ieſus, hoſtes

170

sunt. *Bezæ.* Hodieque perdurat. *Cosmographi.* *Abulens.*

[*Vbi Raphidim perventum.*] Imo antea, cum aquam ex petra excuteret Moſes, in Raphidim erant. Vide Signinum. Eusebius de locis, *Raphidim locus in deserto juxta montem Horeb.* Forte petra Horeb hinc nomen habuit; ut petra intelligatur quæ in monte Horeb.

Drusus.

[*Moſes ſuis.*] Quam ſubmiſit Magnus Voſſius explicationem nominis Moſes heic inferere viſum. Ita ille: Moſes, nempe quia ex aquis extractus: à τρω, trahere, extrahere. Quod in Scripturis liquet. Clemens tamen Alexandrinus in primo *Σπερματι.* ait Μωϋσῆς eſſe ex eo quod ὕδωρ μωϋνομοϋζῶσιν Αιγυπτῆροι. De quo & illuſtris locus eſt apud Hipparchum *ᾠδὴ δὲ δέδεκε ζωδίων*, ubi diſſerens, cur ſigno, quod proximum eſt ab Ariete, Tauro ſit nomen datum, de Nilo addit iſta: Πρὸς τὴν Ἐταίρη φωνὴν τὸ ὕδωρ μωϋσῆς Αιγυπτῆροι, ὡς δηλοῦντων ὕδατων, ἐμάλεισαν. Μωϋσῆς γὰρ παρὰ αὐτοῖς τὸ ὕδωρ σημαίνει. Sane hodieque nobis Moſa fluvii nomen: non quidem ab Ægyptiis, ſed, ut puto, ab communi origine linguæ deperditæ.

[*Amalechitæ.*] Diſti ab Amalek filio Eliphaz, nepote Elavi. Gen. xxxvi. *ſc. 12.* Ergo origine Idumæi fuerunt, non Iſmaëlita & Saraceni, ut Gloſſa ordinaria vult. Degebant autem non in Idumæa, ſed alia Arabiæ parte. *Toſtat.* In deſerto, trans Petram urbem, euntibus Ailan. *Hieron.* in Locis Hebr.

τὴν ἁβολίτην ἐν τῷ Πίτταν κατοικῆντες, μερμηώτατοι. *Ioseph.* 111. 2.

[*Incurſionibus.*] Vide Deut. cap. xxv. *ſc. 18.*

[*Vaſtabant.*] *Signon.* vexabant. Idem *Drusio* placet. Incitaſſe autem miſſis legatis, vicinas quoque gentes ad bellum, *Iosephus* tradit.

[*In prælium.*] Arma Iſraëlita nulla ex Ægypto attulerunt, ſed iis ſubmerſo Pharaonis exercitu, cum ad littus ejiicerentur, potiri ſunt. *Ioseph.* lib. 11. cap. 7.

[*Cum Ieſum bellantibus præfeciffet.*] Ieſum vocat poſt Græcos interpretes, qui ab Ebraicis Iofua dicitur. Sic Iofua filius Iofedec ab iſdem Græcis Ieſus nuncupatur. Vnde perſpicuum, Ieſus & Iofua unum idemque nomen eſſe. *Drus.* Vide *Ioseph.* 111. 2. Fuit vir ἀνδρείοτατος, καὶ νοῦνον ἠγωνώτατος.

[*Vr.*] Τῆς ἀδελφῆς Μαριάμης ἀνῆρ. *Iosephus.* *Procop.* Sed ſcriptura magis innuit Mariam virginem fuiſſe quam nuptam. *A Lapide.*

[*Montem conſcendit.*] Collis erat non mons, quem Moſes τρυβί dicit, Græci autem βουνον reddunt. *Drus.*

[*Moſi precibus.*] Pro Moſiſ. Sic *Acchilli* pro *Acchillis.* Et *Themistocti*, *Ariſtoteli*, *Ariobarzani*, apud *Ciceronem* & alios ſunt. *Victorius.*

[*Hoſtes in noctem cecidit.*] Fabulantur Iudæi, Amalekitas incantationibus ſuis voluiſſe volare, & irruere in caſtra Hebræorum; ſed proſtratos à Iofua oſtenſo nomine tetragrammato. *Iosephus* tradit

*in noctem cecidit. Per idem tempus, Iethro Moysi so-
cer, cum filia Sepphora, quæ Moysi nupta, proficif-
cente in Aegyptum viro, domi resederat, liberisque
ejus, cognitis rebus quæ per Moysen gerebantur, ad
eum venit. Hujus consilio Moyses ordines populi distri-
buit,*

dit plane incrementum Hebræis fuisse hanc victoriam, nemine ex ipsis desiderato. Idem prolixius exponit quam eximia illa victoria fuerit.

Per idem tempus.] Ex. xviii. Incertum quando Iethro venerit ad Mosem. Quidam ante datam legem, alii post venisse tradunt. Priorem sententiam tuetur ex Ebræis R. Saadia, ex nostris Nicolaus de Lyra, ad quem te adire velim. *Cum enim*, inquit, *mons Sinai non longe abes-
set à terra Madian, ut patet ex cap. 3. Exodi, non est credibile aut verosimile, so-
cerum audita magnificentia generi, per an-
num tardasse venire ad ipsum.* Posterio-
rem defendit Abenezra scribens eum venisse primum anno secundo post la-
tam legem. Quod probat primum ex verbis quæ habentur Exod. 17. v. 12. *obtulit ergo Iethro sacer Moysi holocausta &
hostias.* Deinde quia non legimus Mos-
sen extruxisse novum altare. Postremo quia scriptum, Exod. cap. 17, v. 16. *nota facio præcepta Dei & leges ejus.* Drusius.

Cognitis rebus.] Quidam arbitrantur Mosem ex deserto misisse uxorem suam Zipporam ad Iethronem. Calvin. Alii misisse legatos. *Simler.* Sed probabilius communi fama permotum, præfertim cum Midian ad littus maris rubri sita esset.

Ad eum venit.] Non post latam legem in Sinai, ut volunt *Tostatus, Caje-
tanus.* Sed cum adhuc in Choreb castrametarentur, nondum in Sinai lata lege. *Villet.*

Iethro Moysi sacer.] Alibi est, *ex filiis Hobab saceri Moysi.* Dicebatur & Iether, sive, ut antiqui legebant, Iothor. Inde factum Iethro, addita littera ex nomi-

ne Tetragrammato, quæ honoris ergo accessit, cum jam profelytus factus esset, ait R. Salomo: qui etiam tradit eum septem nomina habuisse, Raguel, Iether, Iethro, Hobab, Heber, Cinaus, Phutiel. *Drusius.* Verior opinio est Iethro & Hobab fuisse unum & eundem. Sed Reguel pater Iethronis fuit, avus Zipporæ. *Iunius.* Illius autem sacerdotium aliqua ex parte vitiatum fuit. *Calvin.*

Domus resederat.] Imo domum remis-
sa fuit ex itinere. Notum hoc ex histo-
ria, quam si diligenter & cum majore cura legisset Sulpicius, hæc & alia quædam paulo aliter scripsisset. *Drus.* *Epiphanius* Hæres. lxxviii. tradit Mos-
sen, ex quo prophetare cœpit, uxorem non cognovisse. Neque enim aliter potuisse Deo esse tam familiarem & con-
junctum.

Hujus consilio.] Aristocrata fuit sub Moyle, Iosue, Senioribus & Iudicibus. *Sigonius.* Vide *Iosephum* lib. iii, 3. Ταῦτα Πατριάρχου Ἰθραήλ, Μαύσης ἀσκήτως ἐστήκεν τῷ συμβουλίῳ, &c.

Ordines populi distribuit.] Hi magi-
stratus erant singularum urbium, qui minores causas populi tractabant. Suberant autem principibus tribuum, quos Græci *φυλάρχους* vocant. His omnibus præerat Rex, sive Dux, sive Iudex. Vide *Carolus Sigonius* de repub. Ebræorum lib. 7. cap. 1. & deinceps. Cæterum in castris Israëlitarum, cum hi ordines distribuerentur, tribuni erant 600. centuriones 6000. semicenturiones 12000. decani sive decuriones 60000. R. Salomo. *Drus.* In ho-

buit; tribunos centurionesque & decuriones praeficiens, necessarium disciplina ritum posteris tradidit. Iethro in patriam regressus. Exin ad Sinam montem per-

rum locum succedere iudices urbani. Synedrium autem in ipsius Moisis locum. Num. x. 1, 14, 15, 16. Grot.

Tribunos centurionesque.] *Χιλιάρχους* & *ἑκατόνταρχους*. Omisit semicenturiones, quos nonnulli quinquagenarios appellant, ut Graeci *πεντηκοντάρχους*. Drus.

Decuriones.] Hos interpret Latinus decanos appellat, & Graecus *δεκάδάρχους*. Nomen acceperunt à numero eorum quibus praerant: praecipuus autem horum usus fuit in bello. Sed & in urbe jus reddebant, & causas leviores decidebant. Lexic. Graeco-Latin. vetus, *δεκάρχος*, decanus. *δεκαρχίς*, decurio. *δεκάπρωτος*, decem primus: & Lat.-Graec. *decuriones*, *δεκάπρωτοι*. Drusus.

Necessarium disciplina ritum posteris tradidit.] Voluit Deus Moisen, virum alioqui sapientissimum, ab alienigena & gentili instrui, ut ostenderet neminem in omnibus sapere. *A Lapide.*

Iethro in patriam regressus.] Ab eo veri Dei notitiam ex parte acceperunt Aethiopes. Nam Iethro profelytus factus, abiit in terram suam, quod Ebraei putant intelligendum esse per τὸ *יִיִּי*, id est, ut profelytos faceret homines suae gentis. *Munif.* Regressus est autem, non ante datam legem: sed substitit per aliquot menses, ut videret consiliorum suorum successum. *Pellican.* & alii.

Exin.] Exod. xix. Ioseph. iii. 4. Venerunt in Sina die tertio, mensis tertii, anni primi exitus ab Aegypto. Discesserunt vero ex Sina anno secundo, mense secundo, die vigesimo. Num. x. 11. Haeserunt ergo in Sina annum integrum exceptis *xiiii* diebus. Omnia ergo à cap. *xix.* Exodi usque ad

cap. *x.* Num. in Sina gesta sunt. *Hieron.* *A Lapide.*

Ad Sinam.] Montem Synan occupat. *Iustin.* ex Trogo de Mose. *Σινάων* vocat Strabo *xvi.* Appion Moisen, *εἰς τὸ μετὰ τὸ Αἰγύπτου καὶ Ἀραβίας ὄρος*, ὃ καλεῖται *Σινάων ἀνάβασις* φησὶν ἡμεῖς *πρωτεύωντα* *κερυφῆναι*. Grot.

Montem.] Culpatur hoc loco Sulpicius quod montem Sinam dixerit, cum Sina, ut ajunt, non montis nomen sit: sed deserti: in quo mons ille fuit, qui propterea mons Sinai dicitur, id est, deserti Sinai. Quod Graecus manifestius esset, τὸ ὄρος ἔστιν *Ἐσινά*, non τὸ *Σινά*. Hanc sententiam tuentur Hieronymus, ab Oleastro, & Carolus Sigonius. Sed ei repugnat primum Iosephus, Orig. lib. 3, cap. 4. deinde editio Graeca τὸ *ὄρος* in qua Exod. 19. τὸ ὄρος τὸ *Σινά* legitur, & *εἰς τὴν ἔρημον ἔστιν Ἐσινά*. Postremo Apostolus in epist. ad Gal. 4, 25. *Σινά ὄρος ἐστὶν ἐν τῇ Ἀραβίᾳ*, *Sina mons est in Arabia*. Hinc apparet nomen montis esse Sina, non deserti. Forte desertum Sinai, in quo mons ille. De Sina monte Sulpicius noster dial. 1, cap. 11. ubi sic Posthuvianus ex oriente reversus, *Rubrum mare vidi, iugum Sina montis ascendi: cuius summum cacumen, caelo pene contiguous, nequaquam adiri potest*. Drus. Iosephus: *Σινάων ὑψηλότατον ἔσται ὄρος καὶ ἀπὸ τῶν ὑπερβολῶν ἔσται μέγας, καὶ τὸ κρημνῶν τὸ ἀπὸ τῶν ἀνθρώπων, ἔσται μόνον σὺν ἀνάβασιν, ἀλλ' ἔσται ἀρχήναι μὴ διχα πόντος ἀφ' ἑαυτῶν δυνάμεων*. Castra autem nec ad Orientem ut *Lyra*, nec ad Austrum, ut *Tostatus* vult; sed in circuitu montis posita. *Burgensis.*

perventum. Ibi Moyses à Domino monetur, populus ut sanctificaretur, auditurus Dei voces: idque sollicitè curatum. Sed ubi Deus monti instituit, validis tubarum clangoribus aër quatiebatur, crassæque nubes crebris cum fulminibus advolebantur. Sed Moyses & Aaron in montis cacumine Dominum propter, populus circa ima montis constitit. Ita lex lata multiplex & copiosa, Dei verbis, & saepe repetita: cujus si quis erit curiosior, fontem ipsum adeat, nos eam breviter per-

Populus ut sanctificaretur.] Ἀνδρῶν ὅτις τὴν τε ἀλλοτρίαν ἀσυνείαν, καὶ δὲ τὸ σωστικὸν τῶν γυναικῶν ἡμέρας τρεῖς. *Ioseph.* Sanctificatio hæc in lotionibus & secubatione imprimis consistebat. 1 Sam. xxi. ψλ. 5. 1 Cor. vii, 5. Chæremone Stoicus de Ægyptiorum Sacerd. ἀπεύρητο καὶ ὁμιλίαν γυναικείας. Vide & *Serv.* in Eclog. iiii. & *Porphyr.* περὶ ἀποχ. 11.

Deus monti instituit.] Ἐν εὐλῶ νεφέλης ιxx. Sic & Chaldæus. Quod falsum. Nam nubes hæc alia erat à columna nubis; major nempe & densior. *Lippomanus.*

Tubarum clangoribus, &c.] Τῶν λοιπῶν σωτῆρος ἐν αἰθρίᾳ τυχερόνι, ἀνεμῶν τε σφοδρῶν λαβρῶν κινῆσις ὕψους καὶ ἡλίου, ἀσραπαί τε ἦσαν φοβεραὶ τοῖς ὀρώσιν καὶ κεραινοί. *Ioseph.* Septem erant terribilia in Sina, cum ibi daretur lex. Totus mons tremebat. Igne & fumo ardebat. Horrenda tonitrua & fulgura. Caligo densissima. Pluvia & procella. Sonus buccinæ. Vox horribilis. *A Lapide.*

Moyses & Aaron in montis cacumine.] Falsum hoc. Cum decalogus traderetur, Moyses infra cacumen montis, haud longe à populo erat. Exod. xxi v, ψλ. 19. Nec Aaron, sed solus Moyses, ascendit in montis cacumen. Exod. xxi v, 14.

Ergo Moyses & Aaron fere ad medium montis, non procul à populo, consistentes; unde exaudiri possent à consistentibus infra. *Tostatus.*

Lex lata.] Per Angelum Act. vii, 38. cui alii minores angeli aderant. *Tostat. Grot.* Quam opinionem Villetus refutat. Fuit ipse ἦν, Christus μεσσις, novi & veteris Testamenti. Unde νόμος dicitur ἀποταξίς δι' ἀγγελῶν, ἐν χρεὶ μεσσίε. Gal. iii, 19. ubi Chrysofomus intelligit Christum, cui Angeli, tanquam ministri & stipatores, aderant.

Dei verbis.] Leges suas Mosen à Deo ΙΑΩ hausisse tradit *Diod. Sicul.* 1 *Bibl. Longinus* i. de sublimi dicendi genere. *Ridicule Alex.* Polyhistor apud *Suidam*, Mosi mulierem fuisse refert, à qua Lex Hebræorum perscripta. Græci legiflatores si cum Mose comparantur, infimæ venustatis sunt & heri aut nudius tertius nati videntur, ut *Iosephus* contra *Appionem* ostendit. Ante Moysen tempestatem scripta jura non agnovit orbis. *Cumeus.*

Sæpe repetita.] Semel Deut. v. ψλ. 6. paucis mutatis. Mutatio omnis in verbis est, non in sensu. *Drus.*

Eam breviter perstringimus.] Illustris hæc Decalogi *Sulpicianæ* divisio. Nam & dividit quæ dividenda, & conjungit quæ conjungenda sunt. Sic tota antiquitas. *Clemens* II. Constitut. 36. &

perstringimus. Non erunt, inquit, tibi Dei alieni præter me. Non facies tibi idolum. Non sumes nomen Dei tui in vanum. Sabbatho nullum opus facies. Honorifica patrem tuum, & matrem tuam. Non occides. Non mæchaberis. Non furtum facies. Non fal-

1, 2. Tertull. adv. Iud. cap. 11. Contra Marc. 11, 17. Orig. Hom. v. 111. in Exod. Nazianzenus, Athanas. Ambros. Solus Augustinus præceptum de imaginibus comprehendit sub primo, de *Dis alienis*, levissimis ductus rationibus.

Præter me.] Exod. xx. Deuteron. v. Πλὴν ἐμῆ. Sic etiam Oncelos. In Ebraeo est יְהוָה, quod Hieron. vertit *coram me*. & Lyra explicat, *nullo unquam loco aut tempore*. Id haustit ex R. Salomone. *Coram me*, quamdiu ego ero, ut *coram sole*, quamdiu erit sol, id est in æternum. *Drus.*

Idolum.] Εἰδωλον, hoc est, simulacrum numen aliquod repræsentans, sive sculptile fuerit sive conflatile, non refert. Quamquam in fonte tantum sculptile, id est, γλυπτῶν. Id movit credo Senes, ut latiore vocem εἰδωλὰ usurparint: quos Sulpicius; ut solet, secutus est. *Drus.* Dilectum inter imaginem & Idolum nullum est. Vnde vocabula εἰκῶν, εἰδωλον, *imago, idolum, simulacrum*, promiscuo significatu accipiuntur. Sic *Glossarium*: imago εἰκῶν, εἰδωλον, & Hesychius, εἰδωλον, ἐμῆσιμα, εἰκῶν. Sic voces ἡνωθη, ἕως, ἡνωθη, ἡνωθη, ἕως. *Sphanem.*

Non sumes nomen Dei tui.] Non iurabis per Deum tuum. Aben Ezra, *Si quis iuraverit per caput regis, nec ratum habuerit iuramentum suum, id ei capitale est. Hic mos obtinet hodieque in Aegypto. Quod si dederit pondo auri, non liberatur, quia sprevit regem palam. Si sic fit regi, qui est caro & sanguis, cuius iniuriam vanitas, finis vanitas, & regnum quoque vanitas: quid fiet Deo, qui millies*

millies rege maior est?

Sabbatho nullum opus facies.] De hac rigida quiete Sabbathi Iudaici, vide Dionem Cassium, Senecam apud Augustinum, Iuvenalem, Rutilium & alios. Varia autem de origine Sabbathi comminiscuntur gentiles. Alii in honorem Saturni institutum volunt, ut Diod. Tarsensis refert; *Plutarchus* τ. v. συμπε. in honorem Bacchi qui Sabbos dictus; *Appian* à Sabbo, quod βῆ-σῶν & ἀλγῶν Ægyptiis.

Honorifica.] Anselmus Matth. xv. ad locum. *Honora patrem & matrem, Honor iste non tantum in salutationibus & officiis deferendis, quantum in elemosynis & munerum collatione sentitur. Quæ descripsit ex Commentariis Hieronymi ad eundem locum. Vide, si placet. Idem Hieron. in epist. ad Gerontiam, honor vel pro elemosyna, vel pro munere accipitur; ut est illud, presbyteri duplici honore digni habeantur: & in evangelio Dominus differit mandatum legis, honora patrem & matrem non in verborum sono, qui inopiam parentum cassa potest adulatione frustrare, sed in victus necessariis administrandis debere intelligi. *Drus.* Ajunt Hebræi vel pistrino laborare debere filium ut subveniat parentibus. *Grot.**

Non occides. Non mæchaberis. Non furtum facies.] Secutus est ordinem quem libri antiqui præferunt & Φονδύσας, & μοιχδύσας, & κλέψεις. Nam in aliis est, etiam in editione Romana, & μοιχδύσας, non mæchaberis: & κλέψεις, non furtum facies: & Φονδύσας, non occides. *Drus.*

falsum testimonium dices adversus proximum tuum. Non concupisces quicquam proximi tui.

His à Deo dictis, cum tubæ circumstreperent, lampades inardescerent, montem fumus obtegeret, populus præ timore inhorruit, verba Dei non sustinens: poposcitque à Moise, ut ipsi tantum loqueretur Dominus, atque ita audita ad populum referret. Edicta autem Dei ad Moysen istiusmodi sunt: Hebraeus puer

Non concupisces.] Senes post illud, non concupisces domum ejus, addunt ex Deuteronomio, וְטֵרֶם אֶת אֲדָמָתוֹ אִתְּכֶם, neque agrum ejus. Hoc primum: deinde post agrum ejus, addunt de suo, וְטֵרֶם מִכָּל אֲדָמָתוֹ אִתְּכֶם, neque ullum pecus ejus. Drus.

Tubæ circumstreperent.] Vnius tantum mentio fit Exod. xx. 18. Tuba, quæ ante Decalogi promulgationem Hebræos ad Legem audiendam evocaverat, cum lex promulgaretur, siluit: ea re peracta, rursum clangere cœpit. A Lapide.

Lampades.] לַמִּנְיָוִת, id est, fulgura micantia vel coruscationes. Ex nuperis interpretibus alius faces, alius fulgetra edidit. Camii λέγεις. לִמְנַיִן ignium ardens: item fulgur. Quidam, lumina & ignes terribiliter ardentes. Drus.

Præ timore inhorruit.] lxx. φοβήθησαν, Hebræi quidam per aliquot passuum millia populum retro cessisse existimant. Id quod finita legis promulgatione factum. Cajetan.

Verba Dei non sustinens.] Atque hæc causa postulati, ut Moysi tantum loqueretur Dominus. Toftat.

Edicta.] Exod. xxi. Iudicialia, quæ Moses שמעתי, interpretes Hieron. iudicia, id est, משפטים vocant. lxx. δικαιοσύνας, id est, jura. Moneo tamen hac voce reddi ab iisdem interpretibus statuta, quæ ab Hebræis חוקים vocantur, & à Hieron. caeremonie. Sigonius, ritus sacros, totamque adeo caeremonia-

lem legem. Hic agitur de iis quæ ad civilem politiam & forenses controversias pertinent. Drus.

Hebræus.] Testibus omnibus Rabinis, Origene, Augustino, & aliis, Hebræi fuerunt populus oriundus ex Chanaane. Nam Chananæi à Chaldæis dicti fuerunt Hebræi, quod traiecerant Iordanem. Et hæc causa cur Abrahamus quoque, postquam in eam regionem concessit, Hebræus vocetur. Nec putandum ab hoc Abrahami transitu primum cœpisse nominari Hebræos, ipsum Abrahamum, ejusque posteros, cum ex Historia Iosephi constet, nationem Hebræam jam tum notissimam fuisse Ægyptiis, quod utique fieri non potuisset, si in sola Iacobi familia fuissent Hebræi. Chananæi ergo fuerunt Hebræi, & Hebræice locuti. Erpenius. Contra quam sententiam disputant Fuller, & Rivetus, quos vide. Sanc, quia Chananæam Ægyptii ארץ עבריים vocavere, quique ex ea veniebant, Hebræos, opinio Erpenii admodum probabilis est. Horn.

Puer.] Id est, servus. Ita vox נַעֲרָא sumitur. Sic Terent. Andr. Etiam puerum inde abiens conveni Chremis. Cicero: Eo die pueri tui mihi à te litteras reddiderunt.

Pecunia emtus.] Quem quis ab alio emerit, non qui seipsum præ paupertate vendiderit. Nam talis serviebat ad Iubilæum, Levit. xxv. חַיִּל: 39. Quidam hunc locum accipiunt de servo qui ven-

pecunia emptus: sex annis serviet, post hæc liber erit: Sponte autem permanenti in servitute, auris forabitur. Qui hominem occiderit, capite pœnas luet. Qui im-

debatur à iudicibus propter furtum suum, seu eo quod furtum fecerat, de quo Exod. cap. xxxi. v. 3. *Drusus.*

Sex annis serviet.] Videlicet quot reliqui adhuc fuerint usque ad annum septimum. Nam si duo tantum supererant, tum annis duobus duntaxat serviebat. Sane in ipso anno remissionis liber erat, etiamsi anno præcedente primum emptus fuisset. *Idem.*

Posthæc liber erit.] In principio anni septimi, quem Sabbatharium nonnulli vocant. *Drus.* Hoc privilegium proprium Iudæis fuit, quia pater eorum Iacob sex annis pro gregibus Laban servavit, septimo liber egressus est. *Rupertus.* Potius ex Sabbathi religione mos ortus. Nam & dierum, & annorum illa periodus erat. *Villet.*

Auris forabitur.] Subula, Exod. xxi. v. 6. Deut. xv. v. 17. Vnde, *aves perforasti mihi*, Psal. xl. v. 7. Ebræo x. v. 5. Cui auris hoc modo forata erat, serviebat domino in seculum, id est, usque ad Iubilæum, vel usque ad mortem heri. *Drus.* Perforatio auris magna ignominia. Hinc ad libertatis studium ingenerandum, illo ritu Deus uti præcepit. Ut si non horrerent servitute, horrerent saltem ignominiam publicam. *Cajetan.* Significatur etiam perpetua sub domino obedientia. *Theodoret.* Tale mancipium usque ad annum Iubileum serviebat. Et hoc per *hæc* denotatur. Liberari etiam talis servus poterat instrumento manumissionis, aut redemptione. Liberabatur & morte Domini, quamvis Dominus filium reliquisset. *Grot.*

Qui hominem occiderit.] Sigonius opinatur Sulpicium scripserisse qui prudens hominem occiderit. Nam apud antiquissimum sc. interpretem esse, qui percussit hominem volens occidere. Sed sciendum

nihil tale in Ebræo haberi, ac ne quidem in textu Græco interpretum LXX. quos in hac historia præcipue sequitur Sulpicius. Sequentia tamen Sigonii opinionem firmat, & omnino tale quid intelligendum esse ipsa res clamat. *Drus.*

Capite pœnas luet.] Quæ pœna statim post diluvium sancita. Vide supra. Sic apud Athenienses, Romanos, aliasque gentes homicidium capitale fuit. Cæterum lex & mos & æquitas exceptiones legi addidere; si vulneratus, aliquo tempore melius se habuerit, ut credi possit magis medicorum aut sua negligentia mortuus, quam ex vulnere; aut si in turba facta sit cædes, nec sciatur certus author. In hoc enim minuitur pœna. *Grot.* Mors à Domo Iudicii infigitur tantum in rebus magnis, ut puta, ob hæresin, Idololatriam, incestum, adulterium, homicidium, Sabbathi violationem. *Maimon.* 111. More Neb. xli.

Qui imprudens.] Paulus libro quinto sententiarum, titulo ad legem Corneliam de sicariis: *Distinctionem casus & voluntatis in homicidio servari rescripto Hadriani confirmatur.* Verba rescripti: *Et qui hominem occidit, absolvi solet, scilicet non occidendi animo id admisit: & qui non occidit, sed voluit occidere, pro homicida damnatur, &c.* Idem ibidem: *Qui hominem occidit, aliquando absolvi- tur, & qui non occidit, ut homicida damnatur.* Consilium enim universiisque non factum puniendum est. Ideoque qui cum vellet occidere, casu aliquo perpetrare non potuit, ut homicida puniatur: & is qui casu telo hominem serierit, absolvi- tur. *Gregorianus:* *Ea quæ ex improviso casu potius quam fraude accidunt, satis plerumque non noxæ imputantur.* *Drusius.*

Rite exul erit.] Καὶ ἔξορος. Ad urbes exilio destinatas confugiet, aut ad arani.

imprudens, rite exul erit. Qui patrem matremve pulsaverit, conviciumque eis dixerit, capitali supplicio afficitur. Si quis Hebraum subreptum vendiderit, morti dabitur. Si quis servum proprium, servamve percusserit, exque eo ictu obierit, reus iudicio fiet. Si quis partum non deformatum mulieri excusserit, neci da-

aram. Nam in deserto nullæ urbes erant, Ios. 20, 3. Proinde locus perfugii cum in deserto versarentur, erat altare, ut multi putant: aut castra Levitarum, ut R. Salomo arbitratur. Post constituta sunt asyla, de quibus Num. 35. Deut. 19. Ios. 20. Ratio, ut eo confugere possent, qui procul à magistratu aberant, donec de causâ cognosceretur, ne à vindice opprimerentur. Altera, ut ibi cognita causâ usque ad mortem summi sacerdotis tuto habitarent. *Drus.*

Qui patrem matremve pulsaverit, conviciumque eis dixerit.] Duæ sunt leges. Una, *Qui parentes pulsaverit*, id est, percusserit, verberaverit. Altera, *Qui convitiis eis dixerit*. Vtriusque pœna capitalis erat, quanquam diversa. Nam percussor strangulabatur, convitiator lapidabatur. Proditum non esse reum percussoris, nisi quis livorem fecerit. R. Salomo. Iam vero qui percutit parentes, post obitum eorum, liber est. Secus fit ubi quis maledixerit eis. Nam etiam qui post mortem eorum id faciebat, lapidabatur. Dicunt præterea, Filius non debet pulsare parentes improbos, licet pœnam capitalem propterea non subeat. Quod si parentes eum incitaverint ad cultum deorum falsorum, tum licet maledicere eis. Jonathan hic habet, *occidetur suffocatione sudarii*, quæ fit per sudarium. Quod genus supplicii קנח appellat. Fiebat autem hunc in modum. Imponunt reum fimo usque ad genua, cujus collum duæ mappæ utrinque constringebant donec animam efflaret. *Drusius.*

Capitali supplicio.] Hebræi quatuor

habebant, suffocationem, combustionem, suspensionem & lapidationem. Levissimum fuit suffocatio, gravissimum lapidatio. Suffocatio קנח dicitur, & fiebat per sudarium, quod utrinque trahebatur, usque dum reus animam efflaret. Combustio fiebat plumbo in os immisso, quod comburebat intestina. Forcipe aperiebant os. Dicitur שרפה. His suppliciis affecti cum sepelirentur, sepultum una fuit in suffocatione sudarium, in lapidatione lapis, in suspensione lignum crucis. *Drus.*

Hebraum subreptum vendiderit.] Plagium est capitale, sive plagarius subreptum alienaverit, sive non. Mortem ubi sine additamento dicitur, intellige strangulationem: ubi additur, *Sanguis ejus super ipso*, lapidationem. *Grotius.* Ulpianus lib. 8. de officio proconsulis, tit. ad Legem Fabiam, *Lege Fabia tenetur qui civem Romanum, eundemque qui in Italia liberatus sit, celaverit, vinxerit, vinctumque habuerit, vendiderit, emerit, qui in eam rem socius fuerit.*

Servum proprium.] Iure Romano si Dominus servum dolo occiderit, punitur ut homicida servi, non liberi hominis: & ex lege Cornelia, non ex plebiscito. *Drus.*

Partum non deformatum.] Aut delenda negatio, aut alia quædam addenda, ut sit, *Si quis partum non deformatum mulieri excusserit, multabitur.* (in quantum maritus poposcerit, aut iudices constituerint) *si deformatum, neci dabitur.* Nam in mente habuit locum ex editione Græca, Exod. 21, 22. *Drusius.* Deformatus partus est qui nondum formam

dabitur. Si quis servo oculum aut dentem extorserit, servus vindicta liberabitur. Taurus si hominem occiderit, lapidabitur. Si Dominus sciens bestiae vitium, non consuluerit, & ipse lapidabitur: aut precio se redimat, in quantum accusator poposcerit. Si servum taurus occiderit, in triginta drachmis pecunia domino numerabitur. Si quis defossam lacum non cooperuerit, pecusque in lacum ceciderit, precium pecudis domino dabit. Si taurus alterius tantum occiderit, pecus vendabitur, preciumque domini partientur, peremptum etiam dividunt. Quod si dominus vitium tauri sciens, non consuluerit, taurum dabit. Si quis vitulum subriperit, quinque restituet. Si ovem subriperit, qua-

formam aut effigiem hominis accepit. Palm. cxxxix. ἀνομιήματα, imperfectus. Suidæ ἐξήκοντο μύρια, μεμροφωμύρια. Sic & Græcorum leges, & xxx. distinguunt, inter partū deformatum & non deformatum. Contra, Veteribus Christianis, etiam conceptum utero, dum adhuc sanguis in hominem delibatur, perdere, homicidium erat. Vide Tertull. Apolog. & de Virgin. velandis.

Taurus alterius taurum.] Τὸν τεύρεον ἔπειθεως bene interpretatur, taurum alterius. Minus bene Ben-zita homo Ebraeus, taurum sive bovem socium. Nam bos non habet socium, inquit, Aben Ezra, nisi forte ipsum Ben-zita. Druf. Quod si bos ovem aut vitulum occidisset, tum non erat æquum bovem dividi pro ove aut vitulo, qui minoris est pretii quam bos. Vnde tunc iudices multam decernebant pro damno illato. Quod autem de bove dicitur, idem à pari, de ariete, equo, & quovis animali intellige. Iyā. Testat.

Vitulum.] lxx. μύρον, quæ vox hoc loco taurum vel bovem denotat. In

Hebræo est מן. Vitulus autem מן dicitur. Quæ confundenda non sunt. Drufius.

Quinque restituet, si ovem subriperit, quadrupli.] Ratio est, quod ut plurimum oves perpetuo sunt in agris, ubi res non tam bene custodiri possunt, sicut ea quæ habentur in medio civitatis. Restitutio furti boum uno aucta est, quia furtum illorum est facilius. Oves etenim pascuntur gregatim, & facile à pastore custodiri possunt, ac vix nisi noctu, surripi. Boves vero pascuntur hinc inde dispersi, & non tam facile custodiri possunt. Maimonides. Causa etiam est, quia majus damnum accipit qui bovem amittit, cessante interim agricultura. Vide Aben Efram. Thomas: Inbet Deus ut fur quinque boves pro uno reddat, quia bos quinque habet utilitates, ovis quatuor tantum. Ille immolatur, pascit, arat, dat lac, corium. Hæc cætera habet, sed non arat. Justin. de Scythis: Nullam scelus apud eos furto gravius. Quippe sine testo munimentoque pecora habentibus, quid saluum, si furari liceret?

quadrupli pœna erit. Si viva penes abactorem pecora reperientur, dupla restituet. Nocturnum furem occidi licet, diurnum non licet. Si cujus pecora alterius sata depaverint, dominus pecoris eversa restituet. Si depositum perierit, is penes quem depositum fuit, jurabit nihil se

Penes abactorem.] Vlpianus: Qui pecora de pascuis, vel ex armentis subtrahit, & quodammodo deprædatur. Scribit Claudius: Quantitas discernit furem ab abigeo. Qui enim unam suem furruperit, ut fur coërcebitur: qui gregem ut abigeus. Paulus lib. 5. sentent. Abactores sunt qui unum equum, duas equas, totidemque boves, capras decem, aut porcos quinque abegerint.

Dupla restituet.] Quia potest haberi præsumptio quod vellet restituere, cum nec occiderit illud nec vendiderit. Lyræ.

*Nocturnum furem occidi licet.] Congruit lex vetus Solonis, quam Demosthenes adversus Timocratem commemorat; & inde sumta Lex XII. Tabul. & Platonis scitum IX. de Leg. Ratio Legis: Quia noctu discerni nequit is qui venit, fur sit, an sicarius. Deinde quia adversus nocturnum furem præsumptio est defendisse se telo. Quod si testes adfuerint, ex quibus constet non fuisse eum qui furem occidit adductum in vitæ periculum, jam præsumptio ista cessabit, & is qui occidit homicidii tenebitur. Vid. *Græc.* 11. de Jure Belli ac Pacis. 1.*

*Diurnum non licet.] Nisi se telo defendat. Lex XII. Tabul. tam diu quam noctu exegit, ut is qui furem deprehendisset, eum clamore id testificaretur, ut ex Cajo discimus, nimirum ut si fieri posset, concursus eo fieret magistratum aut vicinorum, ad auxilium & testimonium. *Græc.* Si post ortum solem deprehendebatur in furto, non licebat eum occidere. Qui occidebat, incutebat pœnam homicidij. Fur autem hoc modo deprehensus, si habebat*

unde redderet, reddebat; si non habebat, vendebatur pro suo furto. Deprehenso furto penes eum bovis, asini, ovis, aut capræ viventis, duplum reddebat. *Drus.*

Eversa restituet.] Damnum sarciet de optima parte agri sui aut vineæ suæ. Quod hic dictum de agro & vinea, debet extendi latius, ut etiam de horto & oliveto, &c. intelligatur. Cæterum Ebraica veritas habet. *Si quis depasci fecerit agrum aut vineam, &c.* Qua lege non tenetur nisi qui pecus suam immiserit in aliena. *Drus.*

Si depositum perierit.] Depositum Græci vocant *ἑπίθετον*, quod quis apud alium deposuit, custodiendumque commisit sive pecunia fuerit, aut vestes, aliaque suppellectilia. *Drus.* Triplex circa depositum est casus & lex. Primo; si depositarius per fraudem rem depositam interverterit, reddet duplum. Secundo; si per ejus negligentiam res deposita sublata sit furto, reddet simplex, rem ipsam aut pretium ejus. Tertio; si sine ejus negligentia, censetur innocens, nihilque restituet. *Interpr.*

Jurabit.] In codicibus Ebræis nulla mentio jurisjurandi, subintelligitur tamen ex verbis illis, applicabitur ad Deos. Nam, ut ait R. Salomo, applicatio nihil aliud est quam juramentum. Cui firmando R. Abraham ita scribens, in verbis illis, applicabitur ad Deos, continetur juramentum, quod fiebat coram iudicibus. Iusjurandum autem fiebat coram DIs, hoc est, Iudicibus aut Magistratu. Deos enim vocant *אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל*, ut notatum à Theodoro. LXX. male

se dolo egisse. Fur inventus duplum dabit. Commendatum pecus à bestia interceptum, non restituetur. Si quis virginem nondum desponsatam corruperit, dabit

ἐνώπιον Ἐ θεῶ. Druf. Philo: ὄρεκθ μέρυεῖα θεῶ πει πρὸς μὲν ὁ ἀμφι(ῶ)ηθεῖα. Aegyptiis iusjurandum μερῖση πᾶρ ἀνθρώποις πῖσις. Dioid. Sicul.

Nihil se dolo egisse.] Nicolaus de Lyra, Custos depositi liber erit per juramentum suum, quod non commisit fraudem in illo deposito. Hieron. ex Ebraeo hoc refert: jurabit quod non extenderit manum in rem proximi sui, ad perpetrandam fraudem. Druf.

Fur inventus.] Ἐ ἀν ὄρεθ ὁ κλέψας. Loquitur autem de jure depositi. Drufius.

Duplum dabit.] Ἀ πολλί(ει) τὸ δι-πλῶν. Nempe depositarius, si dolus adfuerit: depositor si inique actiorem intenderit. Nam de mero casu teneri depositarium, iniquum est. Gratius.

Commendatum pecus.] Maimonides: Qui custodit gratis, liber est ab omni damno, & si quod damnum accidat, id Domino rei adscribitur. Sed cui Dominus mercedem dat, & qui omnem ex re custodita utilitatem habet, is refundere cogitur damna quæ accidunt. Cum vero uterque & dominus & mercenarius de utilitate participant, tum ex æquo etiam uterque damnum patitur. Damnum quod accidit ex negligentia custodis, ut quod furto est ablatum vel amissum, repetitur à custode; quia ideo accidit quod non, ut decet, custodiverit. Damna vero quæ præcaveri non possunt, ut est fractum, captum, mortuum, illa Domino imputantur.

À bestia interceptum.] Non à bestia, sed ab hoste legendum. Quod Græca versio confirmat, quæ habet ἀχμῶ-λαῶν. Sigon. Ἐ ἀν ἵ θηελῶων γί-

νε], ἀξί(ω) τὸν ἐπὶ τῷ θηελῶ ἵδ ὄρε δπό πῖσ, id est, interprete Sulpicio, si à bestia interception fuerit. Pro 17, quod legerunt LXX, hodie legunt 17, hac sententia, adducet illud testimonium, raptum non rependet. Iurisperitentes ita de hac re censent. Quod raptum à fele, vulpe, aut mustela, redditur: secus fit, si raptum fuerit à lupo, leone, urso, serpente. Hæc R. Salomo. Quæ adduxi propter Sigoniam, qui legendum hic opinatur ab hoste interceptum. Quæ diversa lex est, habetur autem χλ. 10. Ἐ ἀν δέ τις δὴ τῷ παθησίω ἕποζοζιον ἢ μῦρον ἢ κρόδαῶν ἢ πᾶν κτῶθ φυλάξαι, σωλειῶ ἢ τελοδῖση ἢ αἰχμῶλων γένηται, &c. id est, ab hostibus captum. Quod Ebraei תרבה dicunt. Druf.

Nondum desponsatam.] Editio Coloniensis, non desponsatam. Græce ἀμνησθῖλον. Sed in Hieron. necdum desponsatam. Nam quæ desponsata pro uxore habetur, & ita vocatur passim. Abenezra, desponsata licet non subierit jugum viri, tamen vocatur uxor. Drufius.

Corruperit.] Vitiaverit verbis seductam. Talis תרבה dicebatur. In 137, 4. Qui verbis seduxerit virginem ita ut nitro consentiat, vocatur תרבה, id est, seductor. In fonte habetur: Qui lactaverit virginem non desponsatam, & concubuerit cum ea. Ipsa puella hoc modo corrupta dicebatur תרבה seducta. Unde in libro citato, Quæcumque in urbe aliqua corrupta fuerit, habetur pro seducta, nisi testibus probaverit se vi oppressam fuisse. Vi oppressa vocabatur תרבה, quod per vim vitiata esset. Hanc ducere cogebatur qui vitiaverat, Deut. 22, 29. Quod si parens aut ipsa in nuptias consentire nolebat, tum raptor solvebat 30. si-

bit puellam, & ita eam uxorem accipiet. Si pater puella nuptias recusaverit, dotem raptor dabit. Si quis se pecudi miscuerit, morti dabitur. Sacrificans idolis, pereat. Viduam & orphanum non premendos. Pauperem debitorem non perurgendum. Nec usuram poscen-

cen-

50. siclos argenteos, tantundem videlicet, quantum seductor. *Drus.*

Si pater puella nuptias recusaverit.] Etiam ipsa puella nuptias recusare poterat. Sed & seductor, si nolebat convenire in nuptias, non cogebatur nisi ad multam solvendam. *Drus.*

Dotem.] Danda puellæ vitiatæ tanta dos, quantum ipsa à patre accepisset. Ditionibus major dos erat assignanda quam pauperibus. Lex Deut. XXI, 29. de alio casu loquitur, nimirum si injuria & vis illata esset puellæ. Tum enim l. Sieli non puellæ, sed patri pendere cogebatur stuprator, atque insuper vitiatam ducere, sine ulla repudii spe. *Abul.* Ibi ergo de stupro & vi, hic de simplici fornicatione agitur. *A Lapide.*

Raptor.] Corruptor, seductor. Abusus est voce Latina. Nam raptor proprie qui rapit virginem. Rapit autem qui vim adhibet. Hic à Ictis Ebrais דמק vocatur. *Drusius.*

Se pecudi miscuerit, morti dabitur.] Etiam ipsa pecus. *Rambam.* Bestia, cum qua homo aliquis rem habuit, interficiebatur, ut Dominus bestię ea cura & diligentia eam custodiat, qua reliquos suos domesticos, neque facile eam ex oculis suis elabi sinat. Est autem actio illa contra naturam, ubi fræda tantum voluptas respicitur, & destitabilis ac insatiabilis libido. Male autem *Procopius,* & *Interlinearis Glossa,* hanc legem, metaphorico sensu, de homine bruto & barbaro; mortem de æterna morte, accipiunt. Quæ cum natura & genio Legum Forensium pugnant. Cæterum hoc abominabile peccatum est fructus & consequens Idololatriæ, ut *Paulus* ad Rom. I. docet. Id quod in

Sodomitis, & Chananæis apparuit. Lev. XVI, 24. *Simler.*

Sacrificans Idolis pereat.] Sacrificans Idolis non tantum offerendo victimas, verum etiam si templa vel aras iis erigamus, & festa instituamus. *Simlerus.* Immolans, adolens, offerens, libans. Quæ omnia contineri verbo נר sacrificio testatur ex Salomone Trecento Nicolaus de Lyra. Idem eximit ab hac pœna eum qui verrit, ornatus, aquam spargit, amplectitur, deosculatur. Scribit autem *Abenezra* hanc legem pertinere peculiariter ad profelytum & advenam, qui ea conditione manebat inter Israëlitas, ne diis, quibus consueverat, immolaret. Idem *Hiskuni* annotat. *Drus.* Nec tamen omnes Idololatriæ species hac pœna mortis mulctantur, sed tantum magis principales; ut qui preces suas ad Idolum dirigit, qui in nomine ejus prophetat, qui liberos suos traducit per ignem, augur, Pytho, incantator. Sic cives urbis ad Idololatriam impulsæ, more hæreticorum interficiuntur; non vero morte pœnæ. Unde facultates ipsorum comburendæ sunt, neque hæredibus relinquendæ, sicut reliquorum qui in domo judicii interficiuntur. *Maimonides.*

Non perurgendum.] Οὐκ ἐπιτιμῶν ἡμῶν, id est, non urgebis solutionem ira ut nihil de jure tuo remittas. *Ambrosius* videtur legisse ἡμῶν. Nam vertit, non suffocabis eum. *Drusius.*

Nec usuram poscendam.] Hoc præceptum non creditorem tantum, sed & scribam, & fidejussores, & testes contractus obligat. Usura autem γυδ dicitur;

cedendam. Vestimentum pauperis pro pignore non accipiendum. Principem populi non increpandum. Primogenita omnia Domino offerenda. Carnem à fera captam non edendam. Coitiones in testimonium falsum,

tur; quia ut morsus serpentis ab initio exiguo in immensum procedit. *Grot.* Et devorat totam hominis substantiam. *R. Salomo* apud *Lyram*. Tales usurae an & quatenus illicitae, videantur Interpretes; & *Salmasius* de mutuo & *Ufaris*. Quicquid de hac re sentire libeat, sufficere nobis debet lex à Deo Hebraeis data, quae vetat Hebraeos Hebraeis pecuniam dare foenori. Est enim hujus legis materia si non necessaria, certe honesta moraliter, unde & aliis maxime moralibus annumeratur *Psal. xv. Ezech. xviii*. Quae autem hujus generis sunt, Christianos quoque obligant. *Grotius*. Hebraeis usura interdicta fuit, non omni, & ab omnibus, etiam gentilibus, ut *R. Salomo* existimat, sed tantum ab Hebraeis sive fratribus suis. Licitum ergo ipsis capere usuras ab exteris; nec tamen omnibus, sed tantum Chananæis, qui singulariter à Deo devoti. Unde *Ambrosius* : Cui jure inferuntur arma, huic legitima judicantur usurae. Et, ubi jus belli, ibi jus usurae.

Vestimentum pauperis.] Nocturnum, in quo dormire solet. Ita enim capiendum locum, non veste qua per diem quis utitur, ostendit *Tostatus*. Ergo de paupere loquitur, qui non habet nisi unam vestem. *Hugo de S. Vi&or.*

Pro pignore non accipiendam.] Non tam vetat accipere, quam jubet reddere ante solis occasum. *Drus.*

Principem populi.] *A&.* *xxiii. v. 4, 5.* Ἀρχὴν λαὸν οὐκ ἔστι; sive jam sit Rex, sive Magistratus inferior. Qualia in Oriente multa nomina sunt, quae se latissime extendunt. Velut apud Hebraeos *שׂר*, apud Arabes. *صاحب*. *Horn.*

Non increpandum.] *Οὐκ ἐπείεις κακῶς.* Quod potius est, non maledices. Vtrum-

que Graeci exprimunt verbo *λοιδορεῖν*. Nam & increpare significat & maledicere convitiarique & probris afficere aut insectari. *Drus.*

Primogenita omnia.] Tam hominum quam pecudum : quorum illa redimebantur quinque siclis post trigessimum diem, haec manebant apud matrem septem dies, die autem octavo dabantur Deo, hoc est, sacerdoti Dei ministro. *Nicolaus de Lyra*, *Primogenita hominum redimebantur quinque siclis argenti. Dicit autem hic R. Salomo quod quilibet siclus valet quinque solidos; tamen non dicit eujus monetae, & ideo melius videtur dicendum quod valor determinatus est nobis incertus, quia sicut frequenter dictum est, monetae & pondera auri & argenti multum variantur secundum tempora & varias regiones.* *Drusius*. Ne Hebraei ex nimia saturitate in superbiam & Apostasiam laberentur, praecipit Deus primitias frugum singulis annis offerrent. *Primogenitum Asini decollari praecipit, quod hoc permoveat ad redimendum illud. Sicut dicitur : praecipit redemptionis praecipit praecipit decollationis.* *Maimon.*

Carnem à fera captam.] *Οὐκ ἐλάλωρον, à fera captam, id est, raptam.* Nam capio interdum idem quod rapio. *Codex Ebraeus* habet, *in agro raptam.* Sed *in Oncelo*, à fera descryptam : & *in Hieron.* à bestiis praeustatam. *Caro ista canibus projicienda erat.* *Drus.*

Coitiones.] *Οὐ σωνοῦσθης* vertit, non facies coitiones : quod alii reddunt non consenties ; & alii, non dispones pactum, id est, *σωνοῦσθης*. Nam *σωνοῦσθης* pactum. *Σωνοῦσθης* proprie, simul pono calculum in urnam, in eandem sententiam descendendo, assentior. Ebraice est, non ponet manum cum improbo. *Id ex-*

sum, aut in quacunq; malitia, non esse faciendas. Inimici pecus errans non prateribis, sed reduces. Si animal inimici succubuisse oneri inveneris, erigere debebis. Innocentem & justum non occides. Non justificabis impium pro muneribus. Munera non accipienda. Advenam benigne habendum. Sex diebus opus faciendum: Sabbatho requiescendum. Fructus septimi anni non metendos, sed pauperibus & egenis

re-

explicant, ne auxilium ei præstes, vel ne in societatem cum eo coëas. *Drus.* Falsorum testium judicium est ut fiat eis, sicut ipsi cogitaverunt facere aliis: si cogitaverunt occidere, occidantur; si percutere percutiantur; si damnum inferre in pecunia, tantundem in pecunia amittant. *Rambam.*

Inimici pecus.] Bovem aut asinum, aut aliud quodvis jumentum, sive domesticum animal. *Lyra.* Et quicquid proximi tui. *Lippomanus.* Præcipitur ergo amor inimici, qualem & Christus exigit in Novo Testamento. De re inventa Domino restituenda, vide *Grotium* 1. 1. de Jure Pacis ac Belli x.

Si animal inimici tui.] Ἐπιζυγῶν vertit animal, proprie animal sive jumentum subjuge. Sed Senes peculiari-ter ad asinum restringant hoc loco & *Exod. xx. v. 10.* item *Gen. xxxvi. v. 24.* Sic *Matth. xxi. ἵπὸν ἔπιζυγῶν,* filium asinæ. *Drus.*

Innocentem & Justum.] Ἀθῶν καὶ δίκαιον. Videntur synonyma esse, sed non sunt. Nam innocens, qui sine culpa est, licet damnatus sit à iudicibus. Iustus vero, qui culpam habet, licet à iudicibus absolutus sit. *Idem.*

Advenam benigne habendum.] Et tamen vel ejus obliti sunt Iudæi, vel gravis illa gentilium calumnia. Tacitus v. *Hist. Adversus omnes alios hostile odium. Separati epulis, discreti cubilibus, projectissima ad libidinem gens, alienarum*

concupit abstinere. Inter senibilibus illicitum.

Fructus septimi anni.] Hoc præceptum datum fuit, ut terra ita deserta tanto uberiores fructus proferat; & in gratiam servorum & pauperum. *Maimonides.* Hoc est unum ex illis præceptis, quæ extra territorium Israëliticum observare nolunt Iudæi, tamen ex superinductis majorum institutis, in Ægypto, Idumæa, Terra Moab & Senaar, tum ob frequentiam in eis Israëlitarum, tum ob viciniam, observari soleant. *Seldenus.* Hic annus vocatur Sabbathicus, quo nec sementem facere, nec metere, nec vendemiare licebat. Vide *Calvis.* & alios *Chronol.* Inchoabatur non à mense Nisan seu Martio nostro, unde exordium sumebat annus sacer, sed à mense Tisri seu Septembri nostro, à quo civilem annum suum, more Ægyptiorum & aliarum gentium, Iudæi inchoabant: uti & annum suum Iubilæum, qui mense septimo, die decima, cum festo expiationis, ex præscripto Dei, inchoabatur *Lev. xxv. v. 9.* Ita *Burgensis, Cajetan. Scal. Tornelius, Perer.* contra *Abulensem.* Sed erant & alia septimi Sabbathici anni privilegia. Servi omnes Hebræi, liberi reddebantur. Debita egenis remissa. *Tirinus.* Pauperes autem eo anno metebant id quod ex gravis deciduis sexti anni succreverat, & quicquid olerum ac herbarum per se terra profert. *Lev. xxv. v. 5.* Gentiles hoc salubre institutum

relinquendos. Hæc fere Moyses ad populum verba Dei retulit, altariumque ex duodecim lapidibus, sub monte constituit. Ac rursus montem, in quo Dominus consistebat, conscendit: adhibito secum Aaron, Nadab, & Abiud, majoribusque natu septuaginta. Sed hi non volentes Dominum intueri, locum tamen in quo Dominus stabat, viderunt: cujus mirabilis forma,

ut & alia, criminati sunt. Tacitus Histor. v. Septimum quoque annum ignaviae datum. Horn.

Altariumque.] Ex. xxiv. Altarium ita dicitur ut exemplarium, ut lupanarium in jure civili. Vsurpat eandem vocem dial. 2. segm. 2. ut & Paulinus, Hieronymus, Hilarius. Prudentius etiam altar dixit. Altar, altare, altarium; ut cochlear, cochleare, cochlearium; ut laquear, laqueare, laquearium. Drus.

Ex duodecim lapidibus.] Hiscuni: Duodecim lapides statuit in altari, ut testaretur omnes eos consensisse in federe. Simile quid fecit Elias in monte Carmeli. Et accepit duodecim lapides, juxta numerum filiorum Israël. Drus. Ira & Abulensis & Cajetanus, licet Masius in Iosua, & alii, contrarium sentiant. Clarum ex textu est, præter altarium hoc, etiam duodecim columnas, monumentum legis latæ, erectas. Iun. Vatabl.

Ac rursus montem in quo Dominus, conscendit.] Hebraei putant has Historias in Exod. xxxiii, xxxiiii, & xxxiv. transpositas esse, traditasque Iudiciales & ceremoniales Leges ante Moralem. Iyra. Verior opinio est, quam & author noster sequitur, tria illa capita non esse transposita; sed tantum duos primos versus cap. xxxiv. qui jungendi sunt versiculo nono. Ita ut Moses primo descenderit & promulgarit leges: deinde cum Aaron, Nadabe, Abihu ascenderit. Toftat. Iun.

Majoribusque natu septuaginta.] Qui nec iidem cum illis qui una cum Mose

Rempubliam postea administrarunt Num. xi. nec quos suavis Iethronis Moses instituit; sed electi sunt hac occasione ex senioribus populi. Vnde & ἡλικίαι, vocantur, id est, *selecti*. Toftatus & alii.

Non volentes.] Credo Sulpicium illa de suo addidisse, Non volentes Dominum intueri. Legendum est non valentes, id est, cum non possent intueri Deum. Sargon. Quod vehementer probat. Sic paulo post: ut eum intueri populus non valeret. Et in vita Martini: ultra accedere non valentes. Drus. Erat autem communis illorum temporum opinio, talia visa non contingere nisi jam jam morituris. Vide Iud. xiii, 22.

Locum tamen.] Ex. xxiv, 10. in edit. Græca, καὶ εἶδον τὸ τόπον ὃ ἐστὶν ὁ θεὸς ἔν τῷ ἱερῷ. Sed in originali lingua, & viderunt Deum Israël, id est, gloriam Dei, ut quidem Chaldaei explicant. Drus.

Cujus mirabilis forma.] Καὶ τὰ ὡπὸ τὰς πόδας αὐτῶν ὡς εἶεν ὄρη πλῆθος σιμωνίαις καὶ ὡπὸ τῶν ποταμῶν καὶ ὡπὸ τῶν ποταμῶν καὶ ὡπὸ τῶν ποταμῶν. Exod. xxiv, 10. mox ὕψ. 17. Aspectus autem glorie Domini erat sicut ignis vorans super cacumine montis, in oculis filiorum Israël. Drus. R. Abraham putat hanc visionem fuisse imaginariam & Propheticam. Iyranus & Cajetanus sub specie hominis visum Deum. Sed ex textu patet nullam Dei formam visam: sed tantum basin in qua stabat. Toftat. Calvin.

ma, & claritudo eximia refertur. Moyses autem accersitus à Domino, interiorem nubem, quæ circum Dominum steterat, ingressus, quadraginta diebus, totidemque noctibus, ibi fuisse traditur. Quo tempore super ædificando tabernaculo atque arca, ritumque sacrificandi, edoctus verbis Dei est. Quæ ego, quia proluxa admodum videbantur, inserenda huic tam præciso operi non putavi. Sed immorante diutius Moise, quippe qui XL. dies apud Dominum duceret, populus despe-

ra-

[Et claritudo.] Quæ sapphirum retulit.

[Interiorem nubem.] Textit eum Deus nube tanquam ministrum suum, ut exponit Maimonides. Solent enim in Synagoga operiti בַּמַּחֲסוּת , qui Epiphanio Αζωί , quibus respondent in Ecclesia Diaconi, ferentes ararium. Nubes hic significat imbecillitatem intellectus nostri circa divina. *Grot.* Moses in nube, Christus in gloria apparuit. *Ferus.*

[Quadraginta diebus.] Ex. xxv, xxvi, xxvii, xxviii, xxix, xxx, xxxi. Hi xl. dies non complectuntur vi. dies quorum antehac facta mentio, quibus Moses in monte fuit cum Iosua. *Septimo autem die vocatus est ad colloquium Dei.* Beda. Priores sex dies non jejunavit, sed ut Iosua; Manna edit, & aquam de monte profluentem bibit. *Tostat.* Sed quare xl. dies jejunavit, varix opiniones. *Ambros.* Tot dierum jejunio Domini in Evangelium patefecit gressus. Sed non est querenda ratio numeri, quia divini miraculi opus fuit. *Cajetan.* Sufficit dictum *Cypriani:* Quoties aliquid à Deo obtinere conati sunt, jejuniis incubuere & lacrymis.

[Atque arca.] Arca erat lignum cum operculo auro, quod propitiatorium dicebatur, in cuius finibus consurgebant duo Cherubin, & in lateribus annuli quibus arca, immixtis vestibus, portari posset. In arca duæ legis tabulæ

reponebantur. *Sigon.* Virga Aaronis & Manna juxta posita. Ex. xvi. 34. Num. xvi. 10. ut & Deut. 11 Chron. xxxiv, 14. Fabricata fuit ex lignis Sittim. Quæ ξύλα άσπιτα lxx. Σήπιτα Symmach. *Dioscoridi* Ζήπρον δένδρον . *bin* Arabibus, ut notavit ad Ceberem *Salmasius.* Cherubim fuerunt Angeli μυχομορφοι , sterilitatis & fecunditatis præfides, idque in Iosephi memoriam. Confer *Ezech.* i. 11. 10. & x. 14. 14. Quod illo loco est וַיִּבֶן , hoc est, בְּנֵי . Hæc præcipua forma: sed videtur ei vultus fuisse hominis, alæ aquilinae, leonis juba, quæ sunt quatuor בְּנֵי , פְּאֵרֵי *Ezechieli.* *Grotius.* Eadem fere R. Abraham & Aben Esra. Sed quia dicuntur Cherubim erecti stitisse in pedes 11 Chron. 111. 13. videntur potius humanam figuram habuisse. *Ribera. Villet.*

[Desperato ejus reditu.] Ex. cap. xxxii. R. *Salomo* arbitratur populum existimasse Mosen mortuum, & à Diabolo in aere ipsis monstrarum funus ejus. Sed & hoc fabulosum. Proculdubio varix inter ipsos opiniones fuerunt, & plerique in mortem ejus, conjecturis suis, conspirarunt. *Horn.* Idem putat Mosen prædixisse Israëlitis se intra xl. dies reversurum. Ipsos autem rationem dierum conturbasse, initio facto ab ea die qua adscenderit. Hinc xxxix.

rato ejus reditu, Aaron compulit simulachra facere. Tunc ex metallis conflatis vituli caput extitit. Cui cum populus, Domini immemor, hostias obtulisset, vinoque se & ventri dedisset, despectans hæc justo dolore Deus.

die reditum ejus desperasse. Sed hæc abscondita sunt: nec intra unum diem omnino hæc Idololatria & defectio fieri potuit. Probabilius, cœptam conjugationem circa xxxv. diem. *Tostat. Lyra.*

Compulit.] Addunt Rabbinus & Hurem coram eo suffocatum à tumultuantibus. *R. Salomo.* Sed id haud probabile præteriturum fuisse Moïsem, si in causa Dei occubisset. Ergo & ipse consensit: Sed solius Aaronis, tanquam præcipui, mentio fit. *Tostat.*

Simulachra facere.] Tota hæc Historia pars abest à Iosepho, verito, credo, Romanos offendere, qui & serpentem pro Esculapio coluere, & Apidis cultum in Ægypto probabant ac tutabantur. *Grot. R. Salomo* existimat ad Ægyptiis populam ad Idololatriam fuisse incitatum: sicut & Num. xi. 4. factum. Idque fieri potuit. Sed tamen Israëlita prono studio in eam incubuerunt; unde & Israëlitis exertim objicitur à Stephano Actor. vii. 43. & Paulo I Cor. x. 7. *Tostat. Iun.*

Ex metallis conflatis.] Postulavit Aaron in aureas sive clenodia; ut eorum amore ipsos ab Idololatria avocaret. *Augustinus.* Intelligitur illis difficilia præcipere voluisse, ut isto modo ab illa intentione revocaret. Sic *Tostat. Lyra.* Sed peccatum ejus nullo modo excusari potest, vel extenuari. Quod Bernardus, Ambrosius, Theodoretus, & alii faciunt, allegantes coactionem.

Vituli caput extitit.] Hoc Idololum secundum Ægypti superstitionem confectum fuit. Ejus fabricatorem Alcoranus Azoara xx. & Geogr. Nubiens. parte v. Clim. ii. nominat Allamari; & id de nomine proprio explicarunt Maronitæ. Sed Seldenus putat epithe-

ton Aaronis esse *السامري* id est, custos seu præfectus. Alcoranus quoque existimat Vitulum fuisse vivum. Fuit ad similitudinem Apis confectum, ut sentiunt *Lactantius*, de Vera Sapientia c. x. *Hieron.* ad cap. xv. *Hof.* Sed Seldenus vitulum nec Apim, nec Mnevim fuisse vult, sed potius bovem deauratum, in Osiridis *ὄφωρ*, *Κρωῖ* & *Ὀπίος* ostendi solitum. Multa autem Rabbinorum, de hoc vitulo, fabulæ sunt. Ut pondus ejus fuisse cxxxv. talenta. Ex pulvere ejus, potio à Judæis, culpæ reis natas esse rubras & aurei coloris barbas. De aureo vitulo, vide *Seld. r. de Dis. Syr. xv.* & incomparabilem *Vossium* de Idololatria.

Domini immemor.] Qui omni Idolo iis nuper interdixerat. Alias, communis Interpretum sententia est, in honorem veri Dei hunc vitulum fuisse erectum; cum putarent feliciores fore si sub externa imagine ipsum colerent.

Hostias obtulisset.] *R. Salomo* & *Burgenis* existimant vitulum hunc confectum, fuisse vivum & ambulasse. Ejus miraculi stupore defixum Aaronem, altare excirasse Idolo. Sed hæc Iudaica fabula, quam *Psalm. cvii. 20.* minime probat. Clarum ex textu fit, Aaronem non tantum rogatum, sed & impulsum, sub mortis comminatione, aram struxisse. *Tostatus.*

Vinoque se & ventri dedisset.] Perperam explicat & *sedit populus bibere.* Nam certe vinum non bibebant, quod in deserto nullum erat. Addit *Scriptura*, & surrexerunt ludere. *Druf.* Erat autem *πυρροσσία*, qualem actam Ægyptiis in Apidis honorem *Suidas* docet. Mensis remotis saltabant. Quod *Scriptura* ludere vocat. *Grot.*

Deus, improbum populum, nisi à Moïse fuisset exoratus, deleisset. Sed regressus Moïses, cum duas ex lapide tabulas, manu Domini scriptas, detulisset, populumque luxui & sacrilegio deditum deprehendisset, tabulas confregit: indignam esse gentem existimans, cui lex Domini traderetur. Multis tamen incre-

cre-

Duas ex lapide tabulas.] Quas Iudæi ex saphyro fuisse confectas credunt. *Lyra.* Nec minus stultum quod dicant, quia ex lapide, ergo unam tantum fuisse tabulam, quæ tamen duas interdum referret. Ex uno lapide fuerunt, sed duæ. Creatas à Deo in hunc legis promulgandæ usum, Tostatus probabiliter statuit. Quia nimirum Exod. xxxi. 11. *¶* 16. vocantur *מַעֲשֵׂה אֱלֹהִים*.

Manu Domini scriptas.] Non per Angelum, ut Tostatus vult; sed ipsius Domini manu, ut recte author. Hanc scripturam fuisse inter opera creationis, tradunt Rabbini. *Ramban:* Annonæque vel magis admiranda censenda est Scriptura litterarum in Tabulis, quam existentia stellarum in firmamento? Quemadmodum ergo has non per instrumentum aliquod in cælo collocavit, sed per primam suam voluntatem: sic quoque scriptura illa scripta fuit per primam ipsius voluntatem, sine aliquo instrumento. Nosti quod in hunc sensum in *Mischna* legitur: decem res creatæ sunt inter vesperas, &c. & eorum numero quoque est Scriptura Tabularum. Ex quo colligimus, extra controversiam apud omnes semper fuisse, Scripturam Tabularum esse sicut reliqua opera creationis. 1. *MORE NEBOCH.* lxxvi. Scriptæ autem fuerunt *בְּשֵׁנֵי עֶרְוִיתָ מִתּוֹ וְיָרַח*. Vnde *Lyra*, *Tostatus*, *Gallafius* & alii colligunt, fuisse *ὁμοιογενέστες*. Et sane hæc explicatio videtur convenientissima. Nec obstat *בְּשֵׁנֵי יוֹם*. Loquitur enim non de una, sed duabus tabulis. *R. Salomo* putat scripturam fuisse transparentem, & nixi-

que parti communem. Quod improbabile; cum non consistet lapidem transparentem fuisse.

Tabulas confregit.] Quidam hoc indignationi & præcipitantiæ Moïsi adscribunt. *R. Salomo* fabulam addit, scripturam tabularum evanuisse; & hinc, tanquam inuiles, à Mose abjectas. Vna causa est quam author profert: indignam esse gentem existimans, cui lex Domini traderetur. Quia ex Saphyro, fragmina sublegit & divididit. Vnde & ingentes accreverunt opes. Sic Rabbini apud *Lyram*. Quæ impia commenta *Tostat.*

Increpitis.] Suspicio initio scriptum fuisse à Sulpicio, multis tamen increpitos *Levitas*. Is cum deprehendisset *Iudæos gentilium connubiis permisso, multis increpitos, renunciare huiusmodi matrimonii iubet*. Plenum esset, multis verbis. Sed quæri potest cur increpuit *Levitas*, quos extra culpam fuisse, in hoc quidem peccato, multi putant, in quæis *R. Salomo*. An quia populo permiserunt adorare vitulum? nam impedire debuissent quovis modo. Quidam censent ex *Levitis* aliquos culpæ affines fuisse. Id colligit ex verbis illis, Exod. xxxi. *¶* 29. *consecravisti manus vestras hodie Domino, quisque in filio suo & in fratre suo*. Tum etiam, quia *Aharon* vitulum ipsum fuisse legitur. Nam quid mirum si *Levita* peccarint, cum etiam *Aharon*, princeps eorum, non absque peccato fuisse deprehendatur? Sed hac de re alii aliter: fruatur quisque iudicio suo. *Druſ.* Sed non opus hac correctione. Ad populum

erepitis, Levitas ad se aggregavit, eisdemque præcepit, ut districtis gladiis populum caderent. Quo impetu xx tria millia virorum perempta traduntur. Tum Moyses tabernaculum extra castra constituit: quod quotiens fuisset ingressus, columna nubis astare proforibus visebatur, coramque ad Moysen Dominus loquebatur. Poscente autem Moise, ut Dominum in

ma-

pulum enim refertur illud: *multis prius increpitis.*

Levitas.] Quos in universoni ad hujus peccati contagio eximunt R. Salomo & Tostatus. Sed certum est ex textu, multos Levitarum cum Idololatriis casos Ex. xxxii. v. 29. adeoque, non omnes innocentes fuisse, sed exemplum Aaronis secutos. *Lyra. Iun.*

Populum.] Non omnes absque discrimine, sed noxios. Quos agnitos Aben Esra vult, ex inflatis ventribus, cum aquas pulvere asperfas potassent. Sed hoc incertum & fabulosum. Vexior Calvinus sententia: *Minime Levitas latuisse, quinam primi essent perversi consilii duces.*

xxiii. millia.] In libris Ebraeorum, tria millia tantum. Sed & in Græcis, εἰς τρεῖς χιλιάδας ἀνδρας. Latina exemplaria mire variant. Quædam habent, quasi triginta millia: alia, quasi viginti tria millia: alia, quasi tria millia, videlicet Biblia regia, & novem manuscripta præter Rabbanum. *Drus.* Quidam putant in Ebraeo textu tantum numerari præcipuos casorum. R. Salomo iiii. c. 10. à Levitis causa vult: cæteros aliis modis periisse. Sed hæc gratis dicuntur. Latini Codices corrupti sunt. *Villet.*

Tabernaculum extra castra.] Haud dubie Sulpicius fuit in eorum opinione, qui per tabernaculum Exod. xxxiii. sacrum illud, quod Deus fieri præceperat, intelligunt. Sic Rupertus, Calvin. alii. Cui opinioni repugnat, tum tempus: quia sacrum tabernaculum nondum erat, Exod. xxxv. tum locus:

quippe in mediis castris, non extra situm. Ergo peculiare tabernaculum intelligitur, quod pro cultu Dei ad tempus excitatum. *Tostatus.* Et quidem extra castra, ut scirent Deum ab ipsis abalienatum. *Simler.* Fuit remotum à castris, non duodecim tantum cubitos, ut R. Salomo, sed mille, ut *Iunius*, vel bis mille, ut *Villetus* vult.

Columna nubis.] Tostatus duas fuisse vult, unam quæ castris, adversus tempestates tegumento esset. Alteram specie columnæ, qua proficiscentibus viam indicaret. Idque ex Num. xiv. v. 14. probat: ubi tamen non diversæ nubes, sed diversæ unius commoda describuntur.

In majestate propria.] Ostende mihi faciem tuam, id est, δὲξω, ut quidam Græci. Sed in Ebraeo est, *Fac mihi notam viam tuam:* quod Rabbinum de proprietatibus divinis interpretantur, quas רורר vocant, sed locus ostendit agi hic de modo quo Deus cuncta gubernat, quem imitari volebat Moses. *Grotius.* Quod Ebraeus dicit, *ostende mihi gloriam tuam,* id Græcus extulit ἐμφανισόν μοι σεωβν, *Ostende mihi te ipsum.* Libri tamen variant. Nam in aliis, δειξόν μοι τὴν σεωβν δὲξω. & apud S. Augustinum, *ostende mihi gloriam tuam.* Locus est Exod. xxxiii. 18. Hanc gloriam Sulpicius majestatem propriam appellat. Infra *facies* vocatur, à nostro *forma*, quam ajunt significare veritatem essentia ipsius, quam nemo unquam assequi potuit. *Drus.*

majestate propria videret: responsum, Formam Dei mortalibus oculis perspicere non posse, posteriora tamen ejus videre concessum: Tabulaeque, quas Moyses prius confregerat, refecta. Sed in hoc colloquio Dei, XL diebus diversatus apud Dominum Moyses traditur. Cumque de monte descenderet, tabulas praeferens, tanta claritudine facies ejus renidebat, ut intueri eum populus non valeret. Sed cum mandata Dei relaturus es-

Formam Dei mortalibus oculis perspicere non posse.] Quia immensa & incomprehensibilis. Confer Iud. vi, vs. 23. & xiii, vs. 22. Pausanias Phocide: τὸ ἐπιπλεονάζον ἐν ἀληθείᾳ εἶσι καὶ Ὀμηροῦ, πρὸς ἐν ἀδελφῶν τῆς θεᾶς τῶν ἡμεῶν ἀνθρώπων ἀναρχῶς ὄρα δὲ. Callimachus:

Κοῦνοιο δ' ἄδ' ἀδελφῶν νόμοιο

Ὀΐχετιν ἀπενάτων, ὅκα μὴ θεὸς αὐτὸς ἔλη]

Ἀπρηΐ, μιοδ' ἀπενάτων ἰδεῖν μετὰ λα.

Posteriora tamen ejus.] Persuasum id gentibus cunctis. Homerus Ἰλ. Γ.

Ἰχνη γδ μετοπίσθε ποδῶν ἠθε κνημείων

Θεῖ ἐργῶν ἀπίοντο.

Servius ad illud x. Aeneid. Pone sequens. Hoc quidam ideo dictum tradunt, quod adversa videri nolunt. Vnde Ecloga viii. Nerespexeris. In Fuldenfi Codice ad ii. Aen. Abscessu plerumque numina demonstrantur fuisse, cum subito apparere desierint. Certum est exhibitam oculis Moysi aliquam visionem. Calv. Et vero simillimum, Deum humana effigie se spectandum ipsi exhibuisse. Osiander.

Tabulaeque refecta.] Exod. xxxiv. 2. Salomo ex illis verbis ἡθῶν commentum suum de tabulis Sapphirinis recepit; & Mosen, casu in tabulas Sapphiro, ex fragminibus ditissimum evasisse augatur. Lya.

Tanta claritudine facies ejus renidebat.]

lxx. ὅτι δὲ δόξα αὐτῆ ὅτις ἔχει ἄμορ-

τῶν ἑσώπων αὐτῆ. Quia vox ἡρ

unde ἡρ, cornu, radiare etiam significat. Favet huic Graeca interpretationi

Paulus ii Cor. iii, vs. 8. ubi δόξαν

ἑσώπων, nominat. Nihil tamen est

quod vetet credere, radios illos surrexisse in cornuum speciem, indeque factum ut Mnevos, qui apud Aegyptios

cum cornubus colebatur, ipsi Aben Edræ ad Caput ii. Exod. non alius

credatur à Mose, sicut & Iustinus Martyr,

aur quisquis est author admonitionis

ad Gracos, ubi in Diodoro Siculo

μνῶν posuit Mosen. Nimirum Mo-

ses alter erat Iosephus, populi pastor.

Iosephus autem bovis figura ac nomine

significatus. Videtur autem Deus, cum

in Mose hoc praestitit, respexisse ad vituli cultum. Quasi diceret: vultis aliquid

πευρόμεσθον; Habete, & experimini

an facere possitis. Apud Macrobiium

i. Saturn. xxi. Apud Heliopolin taurum

Soli consecratum quem Noton cognominant. Lege Mnevin. Grot. Ex Latina

versione, Christiani cornua Mofi affinxerunt, quæ Alkuranus, cætera nugarum

feracissimus, ignorat, & Iudæis pictores

nostri ludibrium propterea debent.

Schickardus. Ridiculum ejusdem Rabbini opinionem, qui ob xi. dierum je-

junium, ossa faciei Moysi, velut acuta

cornua prominuisse existimat, Toftaus refert.

esset, vultum velamento obtexit, atque ita ad populum verbis Domini locutus est. Hoc in loco, tabernaculi interiorumque ejus adificatio refertur. Quo consummato, nubes superne decidit, atque ita tabernaculum obumbravit, ut ipsum Moysen aditu excluderet. Hæc fere duobus libris, Genesi atque Exodo, continentur.

Exin Leviticus liber sequitur, in quo litandi præ-

ce-

Velamento obtexit.] Καλύμμεν. Velamen erat, quod Ebraei כַּנָּוֹת vocant. Interpres Ierosolymitanus Suddara nuncupat: unde forte sudarii vox: quanquam significatio diversa. Hoc velamento ulus est cum ad populum verba faceret, propter splendorem vultus ejus, quem ferre non valebant: idemque abstulit, quando cum Deo loquebatur. Ex. xxxiv. in extremo. *Drus.* Sunt qui putent hos radios tota vita Mosi adhæsisse, ac quoties populo loqueretur, faciem velasse. *Abulens.* Sic Ambrosius: *Quamdiu Moses vixit, & alloquebatur populum, velamen habuit in facie.* Sed hanc opinionem alii rejiciunt, & ad tempus tantum durasse volunt. *Villet.*

Locutus est.] Exod. à cap. xxxv. ad xl.

Tabernaculi.] Quod vocatur Tabernaculum conventus, vel potius tentorium, id est, Ohel. Nam tabernaculum כַּנָּוֹת dicitur. Sed interpretes ista confundunt. Senes vocant *טבֿוֹן אֶתְנֵן* & *מִשְׁכָּן אֱלֹהִים*, tabernaculum testimonii, (*מִשְׁכָּן אֱלֹהִים* vocatur Num. 17, & l. 8.) Eduth cum Moed confundentes. *Drus.* Tabernaculum opus fuit ex lignis, mobile, instar templi, cujus ingressus erat ab Oriente. Locus autem Orationis qui Sancta Sanctorum dicebatur, ab Occidente: & ante Sancta Sanctorum erat velum, & ara thymiamaus. In atrio altare holocausti & labrum. In Sancto Sanctorum arca fœderis, quæ velo obducebatur. *Sigon.*

Interiorumque ejus.] Quæ sunt arca, mensa, candelabrum, altare thymiamaus, altare holocausti, labrum æneum, atrium tabernaculi, pontificalia ornamenta & alia à Deo mandata. *Dmsus.*

Mosen aditu excluderet.] Nubes obumbrans tabernaculum, Moysen ab aditu excluderat: stans supra tabernaculum, eundem admittebat. Quoties vero recedebat, simul Israëlita castra movebant, dum ea consisteret. Nam ducem viæ nubem habebant interdiu, noctu vero præcedebat eas columna ignis. *Idem.*

Genesi.] Qui Ebrais *Bresith*, à prima voce. *Genesis* vocatur, quod mundi genesis & originem contineat. Sunt etiam qui librum recti Genesin interpretentur, ut sit, *restis*, pro rectorum sive justorum. Nam rectum in metaphora idem quod justum est. *Idem.*

Exodo.] Qui Ebrais *Smoth* & *Veello* *Smoth*, id est, *Et hæc sunt nomina.* Nam ita incipit apud eos. *Idem.*

Leviticus.] Hic liber ab Ebrais *Vaicra* nuncupatur, & liber sacerdotum, id est, *סֵפֶר כֹּהֲנֵי*. Leviticus autem ideo à Græcis dicitur, quia Levitarum, quibus sacra ministeria tradita erant, officia complectitur. *Drus.* In hoc libro Deus Moysen docuit rationem sacrificiorum, quæ fuerunt oblationes, Holocaustum, Pacifica, sacrificium pro peccatis scienter & non scienter admissis, simulque qua lege & ritu unumquodque sacrificium esset faciendum. *Sigon.*

Litandi.] Id est, sacrificandi. *Idem.*

lit

cepta traduntur, mandata etiam lata superius legis adduntur, plena omnia sacerdotibus institutis. Quæ si quis cognoscere volet, perfectius inde capiet. Nos enim suscepti operis modum custodientes, solam historiam persequimur.

Igitur Levi tribu in sacerdotium segregata, reliquæ tribus dinumeratæ, repertaque hominum $\text{LCC} \& \text{III}$ CLO . Cum ergo populus manna cibo ut supra retulimus, uteretur, tot tantisque beneficiis Dei, ut semper, ingratus, viles, quibus in Aegypto assueverat, dapes de-

lis litaverunt: idola eis ritu gentium suarum, quibus litaverat, constituit. Vaccaam auream, in Bethel, alteram apud Dan constituit, quibus populus litaret. In his locis omnibus litare posuit pro sacrificare, cum proprie sit sacrificio factio Deum placare. *Drus.*

[Plena orania sacerdotibus institutis.] Rabbini dicunt Salomonem scivisse causas omnium præceptorum, excepto illo de vacca rufa. *Rambam.* Quem rationes harum legum reddentem, in More Nebochim vide.

[Levi tribu in sacerdotium.] Num. 1. & seqq. Soli Aharonitæ sacerdotio fungebantur. Aharonitas voco posteros Aharonis, qui ex ipso genus ducebant: quibus reliqui Levitæ in templo ministrabant. Hi peculiariter Levitæ vocantur, ut alii sacerdotes, licet ambo eundem autorem generis haberent. Siquidem Aharon quoque ex filiis Levi erat. Aut sacerdotii vocabulo etiam Levitarum munus comprehendit. Sane Samuelem sacerdotem appellat, cum Levita tantum esset. *Drus.* Translato in Aharonem sacerdotio summo, Moses Princeps populi & summus Prophetæ ac legislator mansit; & summam quoque in rebus ad sacerdotium spectantibus, prærogativam retinuit. Quæ causa est cur Rabbini tradant, per cunctos annos quos

in deserto transgêre Israëlitæ, Mosensummi sacerdotii seu Pontificatus munus tenuisse. *Semoth Rabba*, Parasch. xxxvii. Tum temporis anteriorum seculorum sacerdotium, hoc est, primogenitorum jus sacrum desit. Vide Seldenum de success. in Pontif. Ebraeorum.

[Dinumeratæ.] Id est, in tabulis publicas retulerunt eorum origines. lxx. ἐπιζουῖσαν voce Attica. *Grat.*

[$\text{LCC} \& \text{III} \text{CLO}$.] Omisit minorem numerum. Nam in editione Græca, ἐξ αὐτῶν αἱ χηλιδές καὶ περιχάλιοι καὶ πεντακῆστοι καὶ πενήκοντα: & in Latina, sexcenta tria millia quingenti quinquaginta. Sic etiam codices Ebraei. *Drusius.*

[Viles, quibus in Aegypto assueverat, dapes.] Cucumeres, pepones, porri, cæpe, allia. Num. xi. Ioseph. l. i. 12. Hujus seditionis authores fuerunt vulgus promiscuum, quos Græci ἐπιμεικτός vocant: qui simul ex Aegypto egressi, vel se in via adjunxerant Iudæis. *Grat.* Factum hoc non anno xi. sed secundo post exitum. Nam contigit mox ab egressu ex Sina. Inde autem egressi anno secundo, mense secundo. Rursum hoc murmur contigit ob Manna. Manna autem cœpit dari anno primo. Ergo paulo post illud, puta anno secundo,

desiderabat. Tum Dominus immensam copiam coturnicum castris intulit: quas cum avidè diriperent, primoribus labiis admotis carnibus, interibant. Magnaque eo die clades in castris fuit, adeo ut XX & III virorum millia periisse tradantur. Ita populus eo, quem desiderabat, cibo punitus est. Inde promotum agmen, & in Faran ventum est: edoctusque à Domino Moyses, vicinam esse terram, cuius possessionem eis promiserat Dominus. Exploratoribus in eam missis, renunciatur, felicem omni copia esse regionem: sed gentes

cundo, murmur hoc contigit, cum ex continuo esu esse illud fastidire inciperent. *A Lapide.*

Labiis admotis carnibus interibant.] Id est, carnibus coturnicum, quibus minime assuerant: unde fortasse morbi, quos deinde mors consecuta, Deo ita volente punire inordinatam eorum appetentiam. Quanquam dubitari potest sintne mortui ex cibo illo insolito, an vero Deus alia plaga eos affecerit, propter inordinatum appetitum carniū, præ quibus dulcissimum manna contemnebant. *Drus.* Versæ enim sunt eis χλέρων, ut LXX. εις ἀπεψίαν, & Symmachus vertunt. *Tertullian.* Usque ad choloram ortyometras cruditando. Et hinc loco nomen קראח קרוב. Καταβράχια Iosepho, ὅ ἐστι ἐπιθυμίας μνημεῖα, sepulcra concupiscentiæ. *Horn.*

In Faran ventum.] Ex Hazeroth, quæ xiv. statio, ventum in Faran, desertum vastissimum, in quo deinceps sequuntæ fuere mansiones usq; ad xxxiiii. *A Lapide.* Atque ex hac commoratione Mosis in deserta Arabia, gentiles fabulam suam de Libero exornavere, quem itidem in Arabia educatum volunt, & quidem in monte Nyfa, qui per μωυσεων literarum Sina est. *Vossius.*

Exploratoribus.] Num. xiiii. Duode-

cim pro numero tribuum, in quibus Iosua & Chaleb. Reliquorum nomina invenies, Num. xiiii. Hi ab Ebrais מרגלים vocantur, erantque primores tribuum suarum. *Drus.* De exploratoribus vide *Grot.* III. de Iure Pacis ac belli iv.

Felicem omni copia regionem.] Quod vel ex palmitè abscissa cum uva sua colligere erat. Quæ ingens fuit, adeo ut ponderis causâ necesse fuerit à duobus deferri. Sic Philo existimat, imò arbitratur his pondere defessis, bajulos successisse alios atque alios. *Libro de vita Mosis.* Sed metuo ne υγιὸς ὑπερβολῶν ista dixerit Philo. Vel si sic alios aliis succedere opus erat, id credo fuerit non tam ob pondus uvæ, quam ob vectis molestiam & longitudinem viæ. *Vossius.*

Gentes validas.] Quales erant Amoræi & Enacimi generis gigantes. De Amoræis Amos propheta, *robustus est ut robora.* *Drusius.* Filii Enac, Græcis Inachidæ. Eos enim antiquissimis temporibus ab oriente in Græciam venisse constat. *Grot.* Et hinc fabulæ illæ Græcorum, de Gigantibus, & pugna eorum: de Libero, Hercule, & aliis Heroibus, qui non alii fuerunt quam Moses, & Iosua, ut Magnus Vossius prolixè ostendit in opere de *Idololatria.*

tes validas, & munita ingentibus muris oppida. Quod ubi populo compertum, magna mentes omnium formido inceserat: eoque mali ventum, ut spreto Moysi imperio, ducem sibi constituere pararent, cujus ductu in Aegyptum reverterentur. Tunc Iesus & Chaleb, qui inter exploratores terræ fuerant, conscissis vestibus flentes, populum obtestantur, ne exploratoribus credant, formidolosa referentibus: se quoque una cum his fuisse, nihil metuendum in solo illo reperisse: promissis illos Dei confidere oportere, hostes præda potius

Munita ingentibus muris oppida.] Quas per hyperbolen dicebant muratas fuisse in cœlum: Haud dubie munitissima per Chananaeam oppida. Ioseph. Πόλεις κτισθῆς ῥαῖς τείχεσι, καὶ ἀπεβόλων ὄχυρότητι. Facile autem hæc in immensum ab exploratoribus aucta, apud timidos, diuturna fervitute, Hebræos prævaluerunt. Horn.

Cujus ductu in Aegyptum reverterentur.] Bernhardus: Filii Israël corde redierunt in Aegyptum, quia corpore reverti prohibebantur. Iosephus: Δι' ἐνωϊαὺς ἔχοντες καὶ λαλοῦντες τὸν τε Μωϋσῆα καὶ τὸν Αἰσάρον, ἐπὶ τῷ Αἰγύπτῳ ὑποσπίθῃ. Mira ipsorum stoliditas. Redire enim ipsis impossibile per desertum illud. Abul.

Tum Iesus.] Qui & Iosua, sive Iehosua, prius Hosea nominabatur. Iosua & Iehosua, & Ionathan, & Iehonathan. Sic Ioseph, & Iehoseph. Dicitur & Hosa, unde in editione Græca Aufe, quod aspirandum ut sit Haufe. Patrem habuit Nun, qui corrupte Nave vocatur in eadem editione, Nun, Naun, Nave, V cum N permutata. Drus. Non ergo Iesus & Iosua diversa nomina, ut volunt Galatinus, Pagninus, Iansenius, & alii; sed unum plane ac idem. Et ab eo Gentiles Iovem & Minervam Sotem, Deam Salutem, Minervam So-

spitam, & similes Deos deduxere. A Lapid.

Chaleb.] Ex tribu Iuda, filius Iephonne, Iof. 14. Num. 13. Hefron 1 Paralip. 2. Sed alius videtur. Aut Hefron, id est, Ἡφρον, ejus avus fuit. Quippe nepotes etiam filii vocantur. Censurus Iof. 14. 7. perperam Caleb in libris Latinis. Drus. Caleb fidus Moysi socius. Moses gentiliū Liber. Ei canem socium dederunt. Origo fabula ex vocabuli כַּלֵּב ὀμωνομία. Cujus generis multa exempla. Sic dixere Cyrum canis ubera fuisse, quia ejus nutrix dicebatur Σπικὼ, quod Medis canis. Romulus à lupa altus, quia nutrix lupa, id est, meretrix. Liberi igitur socius canis, quia Caleb significat canem. Vosius.

Conscissis vestibus.] In luctu vestes conscindere, lacerare comas, atque immundo pulvere perfundere, apud varias gentes in usu. Virgil. XII.

— It scissa veste Latinus

Canitiem immundo persusam pulvere turbans.

Iustinus XXIV. Scissa veste, & criminibus sparsis in exilium abit. Sueton. in Cæsare. Pro concione fidem militum flens, & veste à pectore descissa, imploravit.

Flentes.] Hoc ex ingenio, non ex fonte sacro promittit. Drus.

Hostes præda potius.] Expressit verba quæ

tius quam exitio fore. Sed gens indomita, sanis consiliis male renitens, in perniciem eorum ferebatur. Quæis rebus commotus Dominus, partem populi hostibus cadendam objecit. Exploratoribus interfectis ad vulgi formidinem, secuta est eorum contumacia, qui se Dathan & Abiron ducibus, adversum Moysen & Aaron erigere conati sunt. Sed eos vivos hiatu suo

ter-

quæ habentur Num. xiv. xl. 9. quia panis noiter sunt. Druf. Tradunt Ebraei sub hoc tempus in Chanaan mortuum esse Iobum, cujus precibus, dum viveret, placatus Deus, pepercerit Chananæis. Domus autem & sepulcrum ejus fuit in Trachonitide. Hieronymus. Abulensis. Vossius.

In perniciem eorum.] Præterierim, in perniciem suam. Druf. Imo in perniciem Iosue & Chalebi, nec non Moysis & Aaronis.

Exploratoribus interfectis.] Qui seditionis auctores, decem numero.

Partem populi hostibus cadendam objecit.] Pervenerant jam Hebræi in Rethma & Cades, nec quicquam inter ipsos & Chananæam, præter Idumææ montes. Per eos cum præ impatientia, nimii & desperationis & audaciæ, penetrarent, à Chananæis & Amalekitis caesi & deturbati sunt. Nec fugæ & cladis modus, donec Hormam pervenissent. Num. xiv. xl. 44. 45.

Contumacia.] Num. xvi. Hujus seditionis causa fuit clades à Chananæis accepta. Tanta autem & tam immanis fuit, ut Iosephus scribat, τὰς αὐτῶν, εἰς τὸν εὐαγγέλιον, ἔτε παρὰ τὸν εὐαγγέλιον, ἔτε παρὰ βερβόροισ, γανορῶν, καὶ λαβόν. 1 v. 1. Apud quem originem hujus tumultus & progressum vide cap. 11, 111.

Dathan & Abiron ducibus.] Num. xvi. Dux præcipuus erat Core, qui putatur pontificatum ambiisse. Dathan autem & Abiron offensi erant propter

ius primogenituræ, ut vulgo creditum, quod ademptum illis, datum erat filiis Ioseph. His se socium jungebat quidam On, filius Pheleth, de filiis Ruben. Αὐτῶν cum n in fine: sed scribendum Αὐτῶν, ex libris Ebrais, id est, Abirom, cum m in extremo. Drusus. Rubenita conquirere non poterant, Rubeni, ut Iacobi primogenito, ablatum jus sacerdotii. Grot.

Aaron.] Hic est gentilium Horus, Osiridis & Isis filius. Sanford. Quod non omnino probat Vossius. Cui tamen altera ejus conjectura apprime placet, Μαύρων gentilium, cujus Nonnus in Dionys. meminit, esse Mariam, Liberi, hoc est Moysis, sororem.

Vivos hiatu suo terra absorbnit.] Numer. xvi. Ducenti & quinquaginta viri igne absumti, corpore integro. Et hinc Hebræi morem derivaverunt, ut ubi poena ignis est in lege, plumbum fervens damnato in os funderent, quo intus ustus periret. Grot. Parvuli etiam, licet innocii, absorpti sunt. Excipe tamen filios Core, de quibus dicitur cap. xxvi. 10. Et factum est græde miraculum, ut pereunte Core, filii non perirent. Quia patris rebellionem non consenserant. Vnde miraculo factum, ut tabernaculo absorpto, penduli in aère hærent, quoad terra sub pedibus eorum rursus coiret & hiatus concluderet. Vnde cap. xxvi. 58. familia Core, quasi superstes, inter Levitas numeratur: atque hi filii Core postea sancti habiti sunt inter Levitas, Psalmosque plures vel composuerant,

terra absorbit. Nec multo post, totius populi in Moisen & Aaron orta seditio est, adeo ut tabernaculum (quod erat nefas, nisi sacerdotibus, introire) irrumperent. Tum vero catervatim in eos grassata mors est: momentoque omnes interissent, nisi Moisi precibus placatus Dominus, cladem avertisset. Numerus tamen peremptorum, septingenti & XIV millia fuit. Nec multo post, ob aquæ penuriam, ut jam sæpius, populi

ex-

fuerunt, vel decantarunt, qui etiamnum eorum nomine inscribuntur, ut patet Psalm. xli. xlili. lxxxiv. lxxxvi. & i Chron. xxiv. *A Lapide.* Illi autem qui absorpti, descendunt vivi in infernum, אבדו. Quod Abulensis de sepulcro accipit. De loco damnatorum Epiphanius, Hieronymus, Beda. Ambrosius Epist. lxxxii. *Immugiens terra in medio plebis scinditur, aperitur in profundum sinus, abripiuntur noxii, & ita ab omnibus mundi hujus ablegantur elementis, ut nec aërem haustu, nec caelum visu, nec mare tactu, nec terram contaminarent sepulcro.* An autem vivi pervenerint in infernum, ambigitur. Scriptura ita loqui videtur: ויירא הויה. Quod tamen de actu inchoato, non perfecto, intelligi potest. *A Lapide.* Putarim, quemadmodum Deus vitæ æternæ exemplaria viva extare voluit, Enochum & Eliam: sic & poenarum infernalium in his quos absorpsit terra. Horn.

Nec multo post.] Num. xvi.

Quod erat nefas nisi Sacerdotibus introire.] Tabernaculum tres partes habebat, quarum intima vocabatur Sanctum sanctorum, quod solus Pontifex ingrediebatur semel in anno. Media Sanctum dicebatur. Extrema erat atrium quod fas erat ingredi omnibus Iudæis. Hoc ætas posterior distinxit in duas partes, quarum una dicebatur atrium virorum, alterum atrium foeminarum, quod in eo solæ foeminae apparent. Drusius.

Irrumperent.] Expressit verba illa editionis lxx. וּמִן אֲפֻרְחָיו עַל הַר הַקֹּדֶשׁ וְלִבְיָהוּ & מִסֻּבְּרוֹתָיו. Hic Ebraus habet אבדו, & respexerunt ad tabernaculum conventus. Sed Hieronymus ad Moisen & Aharonem retulit, interpretans, *su-gerunt ad tabernaculum federis.* Drus.

Catervatim in eos grassata mors est.] Hæc plaga fuit ignis. An corpora horum fuerint per ignem plane consumta, & in cinerem redacta, ut vult Abulens: an vero tantum ambuta, non liquet. Neutrum enim exprimitur in textu.

Nec multo post.] Factum hoc in Cades, post obitum Mirjam sororis Mo- sis. Num. xx. Desertum vocatur פִּזְזוֹ. Quod est aliud à Sin פִּזְזוֹ, in quo Manna pluere cœpit, ut ex diversa nominis scriptioe pater. Hæc fuit vlii. illa xxxiii. statio. Cades & Faran authori Phesichthæ idem sunt. Potius vicina loca erant. Cades ab Oncelo Recan vocatur. Drus. ad Num. Hæc autem contigerunt anno xl. ab exitu. Nam Mo- ses tantum describit gesta trium annorum in deserto, videlicet duorum primorum, ab Exod. xxi. hucusque, & xl. sive ultimi, ab hoc capite & deinceps. Reliquos xxxvii. annos inter- medios silentio obvolvit, forte quod nihil memorabile in iis contigerit. Abulensis. Cades autem hæc non est eadem cum Cadesbarne, ut Abul. Ma- sius, Drusus volunt, quæ xv. statio, & in australi limite Chananzorum: sed alia, in finibus Idumææ, non procul à mari

exorta seditio est. Tunc Moyses à Domino monitus, ut petram virga feriret, familiari sibi experimento (siquidem id jam ante fecisset) semel atque iterum petram percussit, atque ita aqua effluxit. In quo quidem notatus à Domino Moyses refertur, quod per diffidentiam, non nisi iterato ictu, aquam eduxerit. Denique ob hoc peccatum, promissam sibi terram non ingressus est, sicut inferius ostendam. Igitur Moyses ex eo loco promovens, cum præter Edom agmen educere

mari rubro. Nam ab Asion Gaber venerunt Hebræi in Cades, inde in montem Hor. Hieron. *Cades est urbs in deserto, juxta civitatem Arabiae, que dicta est Petra.* Aben Esra: *Cades nomen urbis, Cadesbarne nomen deserti.*

Ob aquæ penuriam.] Num. xx. Diligenter loca itineris ex Ægypto describuntur, ne quis forte existeret, qui ea loca aut frugifera, aut aquosa fuisse diceret, ac sic miraculorum vim eluderet. Grot. Hebræi, & nominatim R. Salomo tradunt, propter Miriam datum fuisse à Deo Judæis puteum aquæ, qui eos præcederet, ubicunque consistèrent: propter Moysen Manna: propter Aaronem columnam nubis. Hinc iis mortuis ea defecisse, & Hebræos impugnatos fuisse ab Arad, cum videret subtractum esse Hebræis puteum. Sed hæ sunt fabulæ. Certum enim est nec columnam, nec manna defecisse in morte Aaronis vel Moysi, sed diu post, cum Hebræi jam ingressi essent Chananaam. *A Lapide.*

Semel atque iterum.] Paulo post: *In quo notatus à Domine Moyses refertur, quod per diffidentiam non nisi iterato ictu aquam eduxerit.* Alia est hæc petra, & percussio, ab illa Exod. xvii. Illa enim in Raphidim, juxta Sinai, anno secundo; hæc in Cades, anno xl. contigit. *Ælius.*

Notatus à Domino.] Ob ἀπιστίαν.

Quam non tantum dubitatione interna, sed etiam aliquo signo externo, prodiderat. Ἀπιστία hæc consistit, eo quod petram, quasi ambiguus de successu, bis percussit. Deinde, quod aliam, quam Dominus designarat, petram. Denique quod non petræ loquitur, ut jussus, sed populo. In summa, dubitavit an Deus populo toties rebellis aquam dare vellet. *Augustin. Rupert. Cajetan. Alii.*

Ob hoc peccatum, promissam sibi terram.] Grave igitur peccatum hoc Moysi, nec cum Augustino xvi. contra Faustum. 16. extenuandum. Moyses autem promissam terram ingressus est, sed non illam quæ trans Iordanem, sita, & decem tribubus promissa fuit, cujus termini circumscribuntur Num. xxxiv. *Abulens.* Peccatum autem hoc ei commune fuit cum Aharon, qui etiam propterea eandem pœnam sustinuit. *Drus.*

Aqua effluxit.] Quæ ab hoc eventu dicta מריבה, id est, jurgii aut contradictionis. *Moses.*

Præter Edom.] Id est, Idumæam. Supra, præter terram Philistin. Sic Livius, præter Caraliten amnem agmen ducim. Sic, præter mœnia ipsa fluere. *Drus.* Idumæi, à mari Erytheo profecti in regionem Tyri ac vicinam. Solin. cap. xxii. Et hinc ortum nomen Φοινίκων, Idem enim est Φοινίκες ac ἐρωστράοι.

Nam

pararet, missis ad regem legatis, transeundi copiam poposcit, ob jus sanguinis bello abstinendum ratus. Et enim gens illa Esau progenies erat. Sed rex supplices aspernatus, transitum negavit, paratus armis contendere. Tum Moyses in Or montem iter convertit, veti-

ta

Nam *Φοινίξ* idem ac *εὐρύπος*. Ergo Tyrii ab Idumæis, & originem, & nomen traxere. *Possius*. *Μετὰ πάσης τῆς σπαύρας, ἐπὶ τὰς τῶν Ἰδουμαίων ὄρας ἤλαξε*. Ioseph. 1 v. 4.

Agmen educere pararet.] Modus movendi castra hic erat: Vexilla in castris Israëlitarum quatuor erant, Iudæ, Rubenis, Ephraimi & Dani. In vexillo Iudæ erat leo, Rubenis homo, Ephraimi bos, Dani Aquila. Cæteræ tribus ad hæc vexilla referabantur. Quum videbant nubem adfendentem sacerdotes tubis & clavis ibant, & proficiscebantur castra Iudæ initio, & sic deinceps. Ibant enim more castrametationis eorum. Levitæ & plaustra in medio. Gersonitæ & Meraritæ proficiscebantur inter vexillum Iudæ & Ruben, Chaatitæ, & cum iis Aaron, inter vexillum Ruben & Ephraim. *Drus.* ad Num.

Ad Regem.] Reges Idumæi tum temporis alienigenæ, & Tyranni fuerunt. Unde & ipsorum stirpes, & patria, indicantur. *Rambam*. Quod huic nomen fuerit, nullibi refertur. Id constat, cum primo Reges, deinde Duces Idumææ præsentent, hunc primum esse Regem qui in scriptura, post Duces memoretur. *Horn*.

Transeundi copiam.] Hoc est, quod *ὄδον καὶ ἀγροῦσαν αἰτεῖν* Græci dicunt: & ita hic Iosephus. Vide *Grot.* de Iure Pacis ac Belli 11, 2. Poterant autem transire *גְּמַת־הַרְבַּי*, 1xx. *ὁδὸν βασιλικήν, via Regia*. Illa dicitur, non quam Rex Idumæorum præscripturus erat, ut vult *Aben Esra*: sed via publica, quam & militarem appellant. *Drus.* ad Num.

Ob jus sanguinis.] In gravissima necessitate reviviscit jus illud pristinum rebus utendi, tanquam si communes mansissent: quia in omnibus legibus humanis, ac proinde & in lege Domini, summa illa necessitas videtur exorta. Exemplum habemus in Mosis historia, qui cum transitum petiisset ab Idumæo & Emoræo innoxium, nec impetrasset, justum eo nomine bellum intulit Emoræo. *Grot.*

Transitum negavit.] Ex Deuteronomio contrarium verum videtur. Sed respondent transiisse Israëlitas per fines terræ Edom, non per mediam terram ipsorum. Alii dicunt, cum præter illam regionem exercitus duceretur, Idumæos cibaria aliaque necessaria contulisse ac Israëlitis vendidisse. Quo restringunt verba illa. Deut. 11. *ἄλ. 29. sicut fecerunt filii Esau qui habitant in Seir*. Vide quoque Deut. 11, 6. *Drusius*.

In Or montem.] Pro Or scribe Hor, cum aspiratione, mendum quale superius in Vr, quod Hur emendavimus. Hor, id est, *הר* qui & *הר* Har interdum. Scio montem ita dici appellative: sed & proprium nomen montis est, ut Taurus, quæ vox in lingua Syra montem denotat. Dicunt enim certe *תור* & *תור*: unde Taurus. *Drus.* Ibi Aaron expiravit. Deut. x. *ἄλ. 6*. Dicitur eum in Mosera expirasse ac sepultum. Quia nimirum Hor & Mosera idem locus fuit: sed mons ipse vocabatur Hor, locus vero adjacens in quo castrametabantur Iudæi, dicebatur Mosera. *Tirinus*. Ioseph. montem in Arabia, apud Petram urbem collocat. *R. Salomo* fabulatur, Moſen, Aaron & Eleazarum

ta via abstinens, ne quam inter consanguineos causam belli praberet. In eo quoque cursu regem gentis Chanaanorum deleuit. Seon quoque regem Amorraorum perculit, omniumque eorum opidis potitus est. Basan etiam

in monte Hor inuenisse speluncam & lectum paratum & lampadem ardentem, uti solet mortuis aptari; indeque cognouisse Mosen, illum locum à Deo esse paratum pro dormitione Aaronis. Exiitum ergo vestibus incubuisse lecto, & clausis oculis, susceptrum à Domino in pace. Omisit Sulpicius narrationem de igneis serpentibus, & ei opposito æneo. Hinc gentiles in Liberi sacris, qui Moses, caput cinxerunt serpentibus. Euripides Bacchis: *Στεφάνων τὴν τε δρακόντων τεφάνους.* Ut ostenderent nunc quoque Liberi mystis serpentes non nocere. *Vossius.*

Iter conuertit.] Ita ut reflexo cursu circumiuerit Idumæam ad latus Orientale; ac necessario partem aliquam Idumææ transire debuerit, ut veniret in Moab & Ammon, & inde in Chanaan. *Menoebius.*

Regem gentis Chanaanorum.] Perperam interpretatus est Mosen, in quo, *רַגְלֵי מֹשֶׁה הַכֹּהֵן*, quod reddunt, *Chananiens rex Arad*, Num. cap. xxi. *¶* 1. Græci codices variant. Nam editio Basileensis ea quæ in octavo folium complicat, *ὁ βασιλεὺς βασιλίδος Ἀραδ.* Romana vero *ὁ χανανεὺς*, &c. Arad nomen est opidis. Hujus rex potuit esse ex una aliqua gentium terræ Chanaan. Nam hoc nomen, quando late sumitur, comprehendit sex reliquas gentes, quæ terram promissam incolebant. Ideo Chananius dicitur; cui roborando articulus qui præcedit. Nam in Ebræo *הַכֹּהֵן*. Deleuit ergo, non regem gentis Chanaanorum, sed Chananiæ seu è gente Chanaanorum regem Arad: quem portentosi Iudæi Amalecum nominant. *Drusius.* Erat autem Arad in austro. Diserte textus: *Chananius Rex*

Arad, habitans in meridie. Incertum autem utrum idem Rex fuerit, an alius qui ei postea successit, quem Iosua cum reliquis interfecit. *Idem* in Num. R. Salomo fabulatur, ideo Aradum bello petiisse Hebræos, quod videret iis, post obitum Mirjam, aquas subtractas.

Seon.] Duplex hoc nomen: & unus vetustior ille est, qui fines Imperii usque ad fluvium Arnonem extendit. *Grot.*

Regem Amorraorum.] Num. xxi. xxi. Qui Rex Hesbon. Deut. 11, *¶* 27. Amorrhæos autem Critici Ebræorum nunc legunt Emorrhæos. *Drus.* Hebræi eos pro Magis habent. Vnde quicquid Magica arte fit, illud *viam Amorrhæorum* vocant. *Ramban.*

Eorum opidis.] Quæ recententur Num. xxxi. & alibi. Inter ea fait Hesbon, quam Sihon Moabitus extorserat, cum tota ad Arnonem usque regione. Et hoc dominii, ex jure gentium, bello transfati, titulo, Israëlita tractum illum possedère, cum alias vetitum ipsis esset pugnare contra Moabitas. Et tamen Rex Moab, post ccc. annos eas urbes repetiit. *A Lapide.* Hac oppida Rubenitis, Gaditis & Manassitis, concessa sunt. Vnde Samaritani ab eo tempore quo eas cœperunt incolere, quod factum anno II cId cccc xcvi. caput æræ suorum annorum Sabbaticorum instituerunt. *Petitus.*

Basan etiam.] Viderur in ea sententia fuisse, ut putarit, Basan esse nomen regis. Quod si est, fallitur. Nam est nomen regionis, cujus rex Og nominatur. Num. xxi. *¶* 33. occurrit eis Og rex Basan. Forte sensus, *diuicit regem Basan*, id est, terræ Basan. Nihil affirmo. *Drus.* Rex Basan, id est, Galadenæ & Gaulonitidis. *Iosephus.* Ogum autem *Rab-*

etiam & Balac reges devicit, & castra super Iordanem, haud longe ab Hiericho molitus est. Tunc adversus Madianitas certatum: victique & subacti sunt.

Moi-

Rabbini volunt ex posteris illius fuisse, qui diluvium evaserit. Cadmus quoque Og vocatus, quod nomen Græci duplicantes, Ὠγγων inde fecerunt. *Salmas.* Balan gigantum terra dicebatur. Deut. cap. xii. v. 13. Continebat ix. civitates munitas. Ibid. v. 4, 5. Præerat vero Rex Og. Is est qui à Græcis dicitur Τυφῶν vel Τυφούδης. Quæ voces à Τύφω, accendo, mo. Nempe Og, & Typho, significatione conveniunt. Nam & τῆς est ussit, ustulavit. Vir peteruditus putabat, etiam fere illius lecti, de quo apud Mosén legimus, memoriam apud gentiles durasse. Sed hoc falsum. Porro Rabbini non minus fabulosa referunt de Ogo, quam Poëtæ de Tiphœo. Quippe Rabbini ajunt lectum illum Mosi memoratum, qui in Ramoth ostendi solet, nihil aliud fuisse quam cunas Og: postea cum tanta cœpisse incrementa, ut pes solus cubitorum esset cxx. Itaque uti adventare Israëlitas cognosceret, vastissimum montem impulsisse capiti, & animo ut universum exercitum Iosue obtineret. Sed montem à formicis exesum, humeris Ogi incubuisse. Et quia sic quoque in Israëlitas injicere valuisset, fecisse Deum, ut dentes ejus ad cubitos decem extra os exerescerent. Ita montem, ob dentium obstaculum, excuti nequivisse. Deinde casum à Mose: & compertum tibiam ejus tam longam fuisse, ut cum cervus forte fuga se in eam prorupisset, venatori dimidia die fuerit insequendus, antequam capi posset. *Lyra, Abulensis, Valsius* de Idol.

Et Balac.] Nusquam hoc lectum: & tamen credibile est victum Balacum, cum legatur pugnavisse in Israëlitas. Ios. cap. xxiv. v. 9. Erat autem Rex Moabitum. *Drus.* Et hic inferenda Historia Bileami, celeberrimi Magi, cui

afina locuta. Sicut & agnus locutus Bocchore in Ægypto regnante, apud Eusebium. Bos locutus apud Livium sæpe. Meminere & Plinius, Polybius, Plutarchus. Sciendum, Hebræis non licitum fuisse federa inire cum Moabiticis & Ammonitis, nec bellum, nisi ad id coactis. Deut. xxiii. v. 6. & xi, 19. Iud. xi. v. 16. 11 Sam. x.

Super Iordanem.] Cap. xx. Num. vi. Et Og castrametati sunt in campis Moab, ubi trans Iordanem Hiericho sita est. Interim xxiv. millia Israëlitarum occisa jussu Dei à suis sunt, quia cum mulieribus Moabiticis fornicati fuerant. Festos etiam dies rursus præcepit & nominavit, cap. xxviii. & xxix. Num. Sigen. Μαυθῆς ἐκκλησίαν, ἐπὶ τῆς Ἰορδάνης σωμαζῶν, ὅπερ νῦν πόλις ἐστὶν Ἀεὶλή. *Ioseph.*

Adversus Madianitas certatum.] Numer. xxxi. Ioseph. iv, 7. Madianitæ enim erant federati Moabitarum. Et venerant suppetias laturi Moabitis, quos percussit Hadad filius Badad. *Drus.* Moses Mortuus est.] Cujus vitam descripserunt gentiles apud Euseb. ix, αββπ. 26, 27, 28. Clem. Alex. i. & v. Στρωμ. Justin. xxxvi. Diod. i. Polemon, Appion, Ptolemæus Mendesium, Hellanicus, Philochorus, Castor, Thullus, Alexander Polyhistor, ex quibus quosdam etiam Iulianus i. contra Cyrillum recenset. Strabo xvi. Plin. xxx, i. Tacitus v. Hist. Dionys. Longinus i. de sublimi dicendi genere. Chalcidius, & alii. Atque hic est gentilium Liber, Vterque bimater, & forma præcellens. Liber creditus in Arabia natus, quia Moses inde in Ægyptum concessit. Nisi Libero incluta, quæ trajectis litteris Sina. Exilium utriq; & transitus maris rubri tribuitur. Quæ & alia recondita antiquitatis monumenta, incomparabilis

Moses mortuus est, cum XL in deserto annos populo prae-fuisset.

Ceterum Hebraei ob hanc causam tanto tempore in eremo fuisse traduntur, donec omnes, qui verbis Dei non crediderant, interirent. Excepto enim Iesu & Chaleb, nemo ultra xx. annos natus, Aegypto profectus, Iordanem transiit. Ipse Moses, ut terram promissam videret tantum, nec contingeret, peccato ejus adscribitur: quod eo tempore, quo saxum ferire & aquam producere praeceptus est, post tot virtutum suarum experimenta, dubitaverit. Decessit autem anno aetatis vigesimo & centesimo. De sepulchri loco parum compertum.

Moi-

billis, non infinita tantum eruditione, sed & humanitate, Vossius, 1. de Idol. xxx. pandit. Iosephus: *ὁ φησὶ αἰφύβιδον ἰστέριον αὐτῶν σάβιλον, ἀφαιλέσθαι κατὰ τὸ φάραγξον.* Scripsisse autem se mortuum, ne à Deo raptum putarent. Quod falsum.

*Cum XL. in deserto annos.] Deut. xxxiv. Ioseph. 1 v. 8. In terra Moab, cum mortem sibi imminere videret, repetita prius lege, quae Deuteronomio continetur, & benedictis tribubus, montem Nebo conscendit, ac terram promissam contemplatus, expiravit. Sigon. Hilavius & Hieron. in 1x. Amosi putat Mosen ascendisse in caelum, ut Enoch & Eliam. Alii; mortuum quidem, sed statim resurrexissè. R. Samuel, vel in transfiguratione Christi. Hieron. in Matth. xvii. Ab exitu & lata lege ad baptismum Christi transierunt 1547. anni. Totidem à morte Mosis ad excidium Hierosolymorum. Ezechol. *Ἐπὶ λείψανον τοῦ ὑστάτου μνηστέρας, ὑπὸ τῆ Μακεδόνων, δὲ σπρ καλαμπύρας, ἀδάρας ἢ ὑφ' ἡμῶν, νεμπίρα.* Ioseph. Vixit cxx. annos. Natus die vii.*

mensis xii. & eadem die mortuus. Seder Olam. Masius. Meridie. Salmanticensis. Vide Petit. 1. Ecl. Chron. x. 19. Seld. de Success. in Pont. 1, 1.

Tanto tempore in eremo fuisse traduntur.] Migrationes Iraelitarum in deserto, diabolus in Mexicanis imitatus est, ut Acosta ostendit.

Nemo ultra xx. annos natus.] Omnes memorati, id est, qui erant xx. annorum & supra, murmurarunt: ideoque omnes in deserto obierunt. Abul. Excipie Levitas, mulieres, pueros, Iosiam & Caleb.

*De sepulcri loco parum compertum.] Sepelivit seipsum. Rabbin. Sepultus est à Iosua. Ephrem Syrus. Ab angelis. Epiphani. Hæres. 1x. Oecumen. Abul. sepultus est in valle terræ Moab, contra Phegor. Sædus Baticides *وَدَفِنَ فِي**

خَيْبَلِ فِي هَوْر. Sepultus est in monte Hur. Epist. Iudæ. Sepulcrum ejus tam admirandum, ut nullus hominum dignus fuerit unquam illud conspiciere. Philo. & ne Iudæi illo ad Idolatriam abuterentur. Chrysost. Theodor. Procop. Et hæc causa certaminis inter

Moise mortuo, summa rerum penes Iesum Nave filium erat. Etenim illum sibi Moyses successorem constituerat, virum virtutibus suis simillimum. Principio autem suscepti imperii, dimissis per castra nunciis, populum certiolem facit, frumentum uti pararent: triduoque proximo iter pronunciat. Sed Iordanis flumen validissimum, transitum prohibebat: quia neque navium copia pro tempore erat, neque vadari flu-

inter Michaëlem & Diabolum, cuius meminit Iudas in Epist. Diabolus enim sepulcrum patere volebat.

Penes Iesum.] Iosua 1. Ioseph. v, 1. Hic fuit primus Dux Israëlitarum, qui cum exercitu Iordane trajecto, Chananzam subegit & distribuit. Atque hoc est argumentum libri Iosua. Ducum hæc præcipua autoritas fuit, ut iudiciorum, consiliorum & bellorum principatum tenerent. Fuit autem non hereditarium munus, sed studiis populi delatum. *Sigon.* Summus, post Aaronem, Sacerdos, fuit Eleazar. Vide *Seld.* de success. in Pontif. 1, 1. Iosua Annales veterum Cuthæorum gigantem quinque ulnas altum faciunt, ut annotavit R. Samuel Schullam, in appendice Iuchasin. *Schik.*

Successorem.] Deut. xxxi. Non ex asse; id est, in omnes dignitates: sed in Ducatum. Cætera multum inferior Mose fuit. Sic qui Muhammedi successerunt, Chalifæ dicebantur, sive vicarii, per modestiam. *Horn.* Iustinus xxxvi. *Post Mosera filius ejus Arvas* (Codices quidam Mss. Arruans, pro Aaron) *Sacerdos sacris Aegyptiis, mox Rex creatur. Quem errorem, cum cæteris, gentili condonamus.*

Virtutibus suis.] Puto legendum: *Virum virtutibus sui simillimum.* *Sigon.*

Frumentum.] Hoc ex ingenio suo addit. Textus: *çbaria.* *Sigon.* Quod de Manna intelligi non potest, quia illud servari in crastinum nequibat, multo-

minus in tertium diem. Proinde accipiendum de aliis cibis, quorum tunc copia esse poterat Israëlitis in terra frugifera. Neque tamen Manna defecit, donec transissent Iordanem. Itaque cum Manna etiam aliis cibis usi. Sicut & Deut. 11. dicitur: *Idumæos & Moabitas vendidisse filiis Israël cibaria. Estius.* צרור. *R.* Salomo etiam arma significari putat hoc nomine, quæ necessaria ad expeditionem. *Camius:* quem vis cibum, excepto pane. *xxx. ἐπισιζμῶν.*

Iordanis.] Iosua 111. Qui Ebræis Iarden, à Ionatha vocatur Iordena; unde Iordanis, id est, Ἰορδάνης, qui & Iordanus, id est, Ἰόρδανος. Oritur ex radicibus montis Libani, aut, ut alii volunt, è spelunca Phaneas, quod scribunt פניס. Forte spelunca Phaneas in radicibus erat illius montis, & in tribu Dan, quod sonat Iordan, quasi descendens ex Dan. Alii dicunt nomen habere à duobus suis fontibus Ior & Dan.

Dros. Pausania in Eliacis Ἰάρδανος dicitur. Falsam esse opinionem, à duobus fontibus, Ior & Dan, fluvium hunc & oriri, & nominari, quod Hieronymus & Suidas volunt, multis ostendi posset. Philo, Iosephus, nihil hujus. Neque Rabbinii, pro quibus audiatur Menahem de Racanati in cap. 1. Genes. Iosephus ex uno fonte. Δοκεῖ μὲν Ἰορδάνης πηγὴ τὸ πάνθειον. Φέρει δὲ ὑπὸ γλῶσσι τῶν κρητῶν οὐ τὴν καλεσθῆναι Φιαλῆς. Vide cum 111.

fluuius poterat, qui tum pleno alveo ferebatur. Igitur arcam præferri à sacerdotibus, eosdemque aduerso flumine consistere iubet. Quo factò, incisus Iordanis traditur. Ita per siccum copie traductæ. Erat in his locis oppidum nomine Hiericho, muris validissimis munitum, neque expugnationi, neque obsidioni, facilis. Sed Iesus Domino fretus, non armis aut viribus urbem aggressus, ferri arcam Dei circa muros iubet: Sacerdotesque præire arcam, & tuba canere. Sed cum arca septies circumlata esset, muri ac turres conciderunt,

ἀλω΄. xviii. Plin. v. 15. Horn.

*Pleno alveo ferebatur.] Sicut Nilus & Tigris, ita etiam Iordanis exundare solet. Gen. x. 11. ʒf. 10. Ecclesiast. xxiv. ʒf. 36. & hic quidem mense Martio, ob nives, quæ sub id tempus è vicinis montibus liquatæ defluunt. *Tirinus.* Omisit Historiam Rachabæ Ios. 11.*

Incisus Iordanis.] Aquæ Iordanis steterunt à Bethabara, usque ad urbem Adam, quæ est à latere Sarthan. Immotus ergo stetit, fere à mari mortuo usque ad mare Galilææ, hoc est, per xx. circiter milliaria. *Tirinus.*

Copie traductæ.] Castra in Galgalis posita, ubi circumcisi qui in deserto nati. Ios. 1 v.

Hiericho.] Ios. v. 1. De situ hujus urbis Strabo xv. Iosephus v. ἀλω΄. 4. Sita fuit in fortunatissimo tractu, ab Hierosol. cl. ab Iordane ix. stadiis. R. Salomo scribit Iordanem ab urbe distare itinere unius diei. Iter unius diei continet quatuor parasangas: parasanga decem millia. *Elias.* Appellatio ab odore, ʒf. ʒf., quem arbor balsami vicina emittit. Plinius. Vel certe à Luna, quæ ibi primum conspicitur. *Drus.*

Neque obsidioni.] Difficilis fuisse videtur ad expugnationem: at vero ad obsidionem non item. Quid enim est operosum eos obsidere qui clausi sunt, ut exire non audeant? Igitur hoc ex

ingenio suo potius quam ex Scriptura promisit Sulpicius. *Sigon.*

Facilis.] Sic in Herdesiano lib. Quod recte mutavit Galefin. Nisi quid aliud later. *Giselin.*

Ferri arcam Dei.] Quod Cathartarum erat. Ter quaterve id fecisse leguntur Sacerdotes. Ut cum Iordanum transirent, Iericho circumirent; cum reducerent eam in locum suum, cæso Absolomo: cum è domo Davidis eam in Sanctum Sanctorum, sub Salomone, inferrent. *R. David.* Portabatur autem à quatuor: duobus ad singulum latus, facie contra faciem; & posteriora eorum erant foris, ʒf. ʒf. *Drus.* in Ios.

Tuba.] Bucinis septem arietinis, quarum in Iubilæo usus erat. Quot tubæ, tot Sacerdotes, qui arcam præibant *Drus.*

Septies.] Numerus septenarius mysticus est, cuius arcanum norunt optime intelligentes, ait R. David. Sic septem altaria, septem iuveni, &c. Excellit in diebus, in mensibus, in annis, in hominibus. Vide August. x. C. D. 31. Hieron. Amos. v. Septima vice totus exercitus ἀλαλαξόν, sive barritum edidit.

Muri ac turres.] Pars murorum. Nam in muro erat domus Rachabæ, quæ una cecidisset, si totus murus corruisset. Ideo credibile est tantum eam partem muri

runt, direptum oppidum atque incensum. Tum Iesus Dominum traditur **. Inde adversus Hæ ductus exercitus: locatisque à tergo urbis insidiis, Iesus metum simulans, terga hosti dedit. Quo viso, qui in oppido erant, patentibus portis cedentibus instare. Ita hi qui in insidiis fuerant, vacuum urbem cepere: caesique omnes, absque ullius effugio: Rex captus, summoque supplicio affectus. Quod ubi vicinarum gentium

muri cecidisse, quæ castra Israëlitarum spectabat. Non tantum collapsus fuit murus, sed etiam absorptus ex parte. Pars enim superior extabat. R. David. Fides penes ipsum esto.

Direptum oppidum atque incensum.] Falsum hoc. Nam Iosua præceperat ne quicquam attingerent. Sigon. Excusari tamen potest, quia opes metallicæ ex ædibus in thesaurum Domini collata. Quod sine direptione fieri non poterat. Cæsi omnes incolæ, excepta Rahabæ familia. Quam & uxorem duxisse Iosua Rabbini nugantur. Horn. Vrbis ipsa in perpetuum devota, ne unquam reædificaretur. Vt hac ratione miraculum illud in perpetua memoria maneret. Nam quicumque visurus erat materiam illam in terram alte demersam, facile videbat non esse hanc formam ædificii alieujus destructi, sed miraculose collapsi. Ramban III. More Neb. 1. III. Reg. XVI.

*Tum Iesus Dominum traditur *.*] Lacunam hanc ita ex Ios. VI. explere conatus est Galefin. *Tum Iesus Dominum traditur allocutus, iis male precando, qui Hiericon oppidum, ope divina disturbatum, instaurare aggredierentur.* Giselinus. Græca sunt: Κεῖ ὄρκισεν Ἰησοῦς ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἐπεινῆ ἐναντίον Κουλάς λέγων, ἐπινοήσατέ μοι.

Adversus Hæ.] Giselinus, Sigonius, ac Drusus habent, *adversus Geb.* Corripo, inquit Drus. *adversus Gæ.* Nam est *Gej* in codicibus Græcis. Secuti sumus

editionem Elzevirianam, & Latinam Hieronymi, quam proculdubio & Sulpicius. Iosepho Aiva. Omittit author sacrilegium Achan, de quo Iosua VII.

Metum simulans.] Vide Grotium III. de Iure Pacis ac Belli I.

Cæsi omnes, absque ullius effugio.] Etiam infantes & fœminæ. Deus in bellis Hebræorum, etiam post pacem oblatam & repudiatam, parci vult fœminis & infantibus: extra paucas gentes speciali jure exceptas, adversum quas quod erat bellum, non erat hominum sed Dei, atque ita appellabatur. Grotius.

Summoque supplicio affectus.] Innuit supplicium crucis aut patibuli, quod Ebræis py lignum aut arbor dicitur. Græci hic legunt ἐπὶ ξύλων διδύμας, in ligno gemino. Nam duo ligna in cruce quæ se invicem intersectant, ut fila in stamine & subtegmine. Vnde hodieque crux à Iudæis appellatur σταυρὸν σταμίνος & subtegen. Drus. Iosephus hoc, ut alia multa, invidia declinandæ ergo, ut gratiora essent auribus Vespasiani & Romanorum, præterit. Cætera ad pompam detorquet. Vnde plurima habet quæ discrepant à Scriptura, & ei contraria sunt. Vt quod ait, Hebræos servasse parvulos, fœminas & servos urbis Hai. Quod manifeste falsum. A Lapide.

Vicinarum gentium regibus.] Ios. IX. Non solum Chananæi, sed & Palæstini, ac Phœnices. Addunt Rabbinii etiam

tium regibus compertum est, in bellum conspirant, Hebræos armis depellere. Verum Gabaonitæ, gens valida, ex urbe opulenta, ultro se Hebræis dederunt, iussa facturos pollicentes: receptique in fidem, ut ligna & aquam conveherent, imperatum. Sed regibus proximarum urbium, deditio eorum, iras conciverat. Itaque admotis copiis, oppidum eorum, Gabaon nomine, obsidione circumstant. Igitur oppidani, arctis rebus suis, nuncios ad Iesum mittunt, obsessis uti succurreret. Ita ille maturato itinere, inopinantibus supervenit, caesaque ad internecionem multa hostium millia. Cum dies cadentes deficeret, noxque victis futura praesidio videretur, merito fidei, dux Hebræus, noctem

aver-

Assyrios; & apud eos circumfertur Epistola confederatorum horum, qua Iosue bellum denunciant. R. Salomo Schullam in appendice Iuchasin. Vocantur hi Reges uno nomine vel Chananæi, vel Amorrhæi ut Ios. x. 5. Quia nimirum, ob ἁπολείαν, pro omnibus ponuntur, nomine latius accepto. Drusius.

Gabaonitæ.] Ioseph. x. Κατοικῶντες ἐστὶν τοῖς Ἱεροσολύμοις. Κεφθαίτης ἢ καὶ Καθιερημίτης γείτονας ὄντας αὐτοῖς, ἐπὶ συμμοχλίαν ἐμάχον. Ioseph. Errat autem in eo quod dicit legatos dixisse ad Iosueam: missos se à Gabaonitis & vicinis urbibus. Dixerunt utique; se ex longinquis oris. Nec Gabaa, tam propinqua, praesertim urbs celebris, ignota Iosue. Horn.

Ex urbe opulenta.] Quæ fuit ὡς ἐὶ μέγα ἢ Μητροπόλιον. lxx. & una civitatum regiarum. Complut. & Latin.

Receptique in fidem.] Quam mendacio extorserunt. Quo tamen opus non erat. Neque enim dederunt se, etiam Chananæis, vitæ gratia denegata esset, sed fedus tantum sociale. Grotius. Po-

terant quidem Israëlita datam fidem Gabaonitis non servare, quia errore decepti fuerant, nec in pacem cum tam vicinis populis consenserant: nihilominus vel juramenti Religione, vel iussu Dei, recte fidem datam non violarunt. August. Iyra. Abul.

Vt ligna & aquam conveherent.] Primo quidem toti populo. Vnde Iosephus δημοσίως vocat. Successu temporis, maxime sub Davide & Salomone, soli tabernaculo & templo servierunt: vocati sunt כַּהֲנָי quasi Levitis donati. Susceperunt ergo circumcisionem & Iudaismum: ac per omnem regionem, urbibus suis relictis, distributi sunt, velut Helotæ. Hieron. Iyra. Abul.

Regibus proximarum urbium.] Iosue cap. x. Hæ fuerunt Ierusalem, Hebron, Iarmuth, Lachis, Eglon. Præcipuus inter hos Adonizedek fuit, & cui in cæteros aliqua major potestas. Ariæ Montanus. Vocabantur autem illis temporibus omnes Reges Ierosolymæ, vel Melchizedek, vel Adonizedek. Vnde conjicitur urbem illam primo קָדִשׁ fuisse dictam: deinde שֵׁשׁ. Masius.

Noctem averit, dies perseveravit.] Ad Hebr.

avertit, dies perseveravit: ita nullum hostibus effugium fuit. Quinque reges capti, interfecti sunt. Eodem impetu vicinæ quoque urbes imperio adjectæ, regesque earum perempti. Verum quia omnia hæc in ordinem persequi non fuit consilium, dum brevitati studemus, id modo annotandum curavimus, xx. & novem regna imperio Hebræorum subjecta: quorum terra per undecim tribus viritim distributa est. Levitis

Hebr. ix. Hoc portentum contigit xxxvii. die mensis Iar, qui respondet nostro partim Aprili, partim Majo. Serarius. Circa meridiem Tyra, vel potius vesperam. Cajetan. Abulens. Stetit die uno naturali, seu horis xxiv. quibus si addas xii. horas, quibus Sol currerat, dies ille fuit xxxvi. horarum. R. Eliezer. Justin. Contra Tryphon. Verisimilius, stetisse tantum xii. horas. Vnde Ecclesiastici xlvi. v. s. *Vna dies facta est quasi duo.* Stetit autem Luna quoque & omnia astra, ac quæ ab hoc motu dependent, ætus maris, & tempus. Conimbricenses. Quidam Hebræi existimant, Solem revera non stetisse; sed visum stare, ob brevitate temporis, quo hostes devicti. Alii: cursum duntaxat tardiozem fuisse. Quæ falsa sunt.

Vicinæ quoque urbes.] Maceda, Libna, Lachis, Eglon, Hebron, Dabir. Iof. xi. & xii.

xx. & novem regna.] Legendum est xxxi. Error ex notis ortus. Sigonius. Secutus est (videtur certe) lectionem quæ in editione Romana Iof. xii, 24. εἰκοσεννέα viginti novem, cum alibi sit, puta in edit. Veneta & Basilcensi, ut etiam in Ebræo, *עֶשְׂרִים וְנֵעַר עָשָׂר*. Quam lectionem veram esse, fide codicum Ebræorum, qui nihil hic variant, non dubitamus asserere. Drus.

Per undecim tribus.] Sulpicius xii. in totum putavit esse tribus, atq; in undecim terram divisam, exempto propter

sacerdotium Levi, oblitus scriptum esse cap. xiv. *Levitæ nihil acceperunt terræ: sed in eorum locum successerunt filii Ioseph in duas divisi tribus, Manasse & Ephraim.* Sic ergo tribus xiii. Rectius ergo dixisset xii. Sigonius. Hoc gentis Chananæ horribile excidium, tanto terrore perculit Palæstinos & Phœnices, ut arreptis navibus, multa simul millia, fugam in Ægyptum, Africam, Insulas, terrasque Occidentis, arriperent. Cujus memorabilis rei meminit Procopius ii. de Bello Vandali-co. Eusebius in Chron. Græcis. Sallustius in Iugurtha, ex libris Punicis Hiempsalis. Procopius etiam columnæ Urbis Tingitonæ meminit, cui inscriptum: *Nos Maurusii sumus, qui fugimus à facie Iosue filii Nun, prædonis.* Quæ verba Phœnicum lingua hæc fuisse Seldenus conjicit *אנו בורחים מפני יחשוע איש* Arabes hodieque Barbaros Africa, pro Philistris, eo fuga delatis habent. Golius. Sed quod Aben Esra in Obadiah, etiam Allemannos ab his profugis Chananæis ortos vult, mera fabula est. In Africa Pœni dicti sunt, quasi Phœni. Hieronymus. Et totam eam oram usque ad Herculis columnas suis coloniis inundarunt. Quarum tum ac postea, caput Carthago fuit, vero nomine Chædreanech, *חַדְרַי עֵנַק*, *Ἰππώνυς Ἀνακ*, quod ab Anakis fructa atque habitata esset. De qua fuga pluribus Scaliger de Emend. Temp. Vossius i. Gramm. ix. Seldenus de Dis Syris.

vitis enim in sacerdotium assumptis, nulla portio data, quo liberius servirent Deo. Equidem hoc exemplum non tacitus præterierim, legendumque ministris Ecclesiarum libenter ingesserim. Etenim præcepti huius non solum immemores, sed etiam ignari mihi videntur: tanta hoc tempore animos eorum habendi cupido, veluti tabes, incessit. Inhiant possessionibus, prædia excolunt, auro incubant, emunt, venduntque, quæstui per omnia student. At si qui melioris propositi videntur, neque possidentes, neque negociantes, quod est multo turpius, sedentes munera expectant, atque omne vitæ decus mercede corruptum habent, dum quasi venalem præferunt sanctitatem. Sed longius quam volui egressus sum, dum me temporum nostrorum piget, tædetque. Ad inceptum redeo. Igitur, ut supra dixi, diviso per tribus captivo solo,

Ex Africa, successu temporis, & navigandi studio, in ipsam Americam penetrarunt, & eam vel primi vel maxime coluerunt. Id quod de Hispaniola, Cuba, Iucatana & vicinis regionibus, multis argumentis, in opere de Origine gentium Americanarum, nondum excuso, ostendimus. Horn.

Nulla portio data.] Deut. XVIII. Ios. XIII. Sed in alienis fortibus urbes habitavere. Ideo Levitæ eis tribubus attributi sunt, in quibus confedere. Quare illud: quo liberius servirent Deo, videtur Sulpicius ex ingenio suo, non ex divina promississe Scriptura. Siganius. Dicitur etiam fors, κληροτομία. Vnde clerici nomen apud Christianos, quia hæreditatem Domini adepti sunt. Drus. Consecratæ tum omnes urbes sunt. Quatum consecrationum Iudæi tres numerant: duæ contigerunt, una sub Iosua, altera Esræ temporibus. Tertiam sub adventum Messie expectant. Cmaus.

Ministris Ecclesiarum.] Hinc perspicimus ministrorum nomen, quo nunc utuntur, non esse recens, aut hisce temporibus primum excogitatum. Nam Sulpicius vixit ante annos mille ducentos. Drus.

Hoc tempore.] Carpit clericos sui temporis ob avaritiam insatiabilem. Ut mirum esse videatur, quam cito veteris mores Ecclesiæ lapsi sint in deterius. Sigon.

Diviso per tribus captivo solo.] Ita igitur Chanana in terram Israël mutata, regio optima frugumque feracissima, cuius amplitudo continebat τετρακτίστας μυριάδας δρομῶν, ut Hecateus Abderites apud Iosephum tradit. Primo in tribus divisa. Deinde, singularum tribuum familiis, certus cuique modus agri assignatus, ac Lege Agraria vetitum, ne quis venditione aut illo contractu, plenum dominium fundi sui transferret in alium. Nam & iis, qui egestate

solo, pace summa Hebraei perfruebantur, finitimis bello territis, tot victoriis nobiles armis nemine audente tentare. Eodem tractu Iesus mortuus est, anno ætatis decimo & centesimo. De imperii autem ejus tempore parum definitio. Frequens tamen opinio est XX. & VII. annis eum Hebraeis præfuisse. Quod si ita est,

egestate compulsi agrum vendidissent, redimendi quovis tempore jus; & ni redemptus esset, restitui in jubileo debebatur.

Pace summa Hebraei fruebantur.] Quorum omnis vita opere manuario & rustico exercebatur, mercatura incuriosif. *Ioseph. r. contra App. Η μεις ἔτε χῶρον οἰκῶντων παράλιον, ἔτε ἐμπορείας χαίρομεν, ἔδὲ τοῖς Ἀγ. τῶν ἄλλων ἀπὸ ἐπιμειξίας, ἀλλ' εἰσὶν μὲν ἡμῶν αἱ πόλεις μακρὰν ἀπὸ θαλάσσης ἀναψύχουσαι, χῶρον δὲ ἀγαθῶν νεμέωμεν, ταύτην ἐκποιεῖν.* Quæ causâ, cur vel nihil, vel tam falsâ de iis Græci Romanique prodiderint. *Horn.*

Iesus.] Sicut Moses est gentilium Liber: ita Iosua Hercules Phœnicus. Quem Phœnices ob stupendas victorias, ita nominarunt. Nam uterque cum gigantibus prælia commississe dicitur in Arabia & Syria. Nec ætas Herculis & Iosue discrepat. *Eusebius* in Chronicis. Tantum ne intelligatur Thebanus ille, sed alter Orientis, quem Ægyptium vocare possumus, quia in Ægypto natus: Indicum, hoc est, Arabicum, quia hic res tantas gessit: tum Tyrium sive Phœnicium, quia res ab eo gestas Tyrii Herculi suo transcripsere. Eum autem non aptiori nomine dixeris quam Cananæum, à devicta terra Canaan: vel Ægyptio-Cananæum. Vide magnum *Vossium r. de Idololatria* xxvi.

Mortuus est.] Sepultus fuit ad partem Septentrionalem montis *ωυγ.* Fingunt

autem Iudæi hunc montem contremuisse ac commotum fuisse, cum Ieracilitæ non satis Iosue mortem lugerent, atque ex illo motu nomen accepisse. Civitas ibidem eodem nomine: quæ & *ορη τωρη* similitudo Solis dicitur. Quia enim in prælio Sol substitit, ideo sepulcro Iosue Solis imaginem impositam, volunt Iudæorum plerique, civitatemque à Solis imagine denominatam, quod ibi istud sepulcrum, Solis imagine ornatum, conspiceretur. *Const. L'Empereur.*

Decimo & centesimo.] Natus est A. M. 11 C D CCCC IV. post mortem Iosephi XCII. Mose fuit junior XXVII. Calebo senior XV. annis. *Chronol.*

XX. & VII. annis.] Ita & Augustin. XVIII. C. D. III. & Euseb. Serarius duodecim Chronologorum sententias recenset, ex quibus dux sunt probabiliores. Prior dat Iosue Ducatui XVII. vel XVII. annos, posterior XXVII. Conciliari possunt ita. Iosue præfuit annos XVII. Sed liber ejus extenditur usque ad mortem Eleazari, qui fortasse anno XXVII. ab inchoato principatu Iosue. *A Lapide.* XVII. annos præfuisse Iosue fide docet Sallianus, Tornielus, & alii, contra Iosephum, qui dat illi annos XXV. Eusebium, qui XXVII. Masium, qui XXVI. Cajetanum, qui X. Mensis vero & dies mortis Iosue, memoratur in XXVI. Nisan. Liberatorum ejus nulla mentio fit. Vnde *Seder Olam* cœlebs videtur mansisse, ut propiorem veri Iesu imaginem referret. *Ignatius* Epist. ad Philadel. *Hieronymus* i. contra Iovianum. *Chrysostramus* Sermone de Martyribus.

à mundi exordio in excessum ejus anni sunt cIo Io-
CCCLXXX. & IIII. Iesu mortuo, populus sine duce
agebat. Sed cum adversus Chananæos bellandum esset,
dux belli Judas assumptus est. Hujus ductu res prospere
gestæ, domi militiaque summum ocium: populus,
aut subactis aut per deditiorem acceptis gentibus, im-
peritabat. Inde, ut semper fieri secundis rebus solet,
morum disciplinaeque immemor, matrimonia ex vi-
ctis assumere, paulatimque externos mores trahere,
ac mox, profano ritu, idolis sacrificare occæpit. Adeo

cun-

cIo Io CCC LXXX & IIII.] PRO cIo.
repono III. quod ante me Giselinus an-
notavit. Sigonius autem pro IIII. ad-
monet scribendum III. ut dicat, anni
sunt ter mille octingenti octoginta & tres.
Salmanticensis, mortuus est anno mundi
bis millesimo quingentesimo decimo sexto.
Drusius.

Populus sine Duce.] Quidam tamen
non tantum Eleazaro in pontificatu, sed
& Iosue in Ducatu successisse Phinees
scribunt. Sic excerpta ex Eusebio &
Africano: Post obitum Hiesu filii Nave,
presuit populo Phinees Sacerdos annos
xxii. Ita & Saidus Batricides, Patriar-
cha Alexandrinus & Nicephorus Patri-
archa. Sed præfecturam hujusmodi
in eo nullibi agnoscunt Hebræi. Seld.
Non statim post mortem Iosue Iudices
creati, sed interregnum extitit. Quod
est tempus illud, quod vocat Iosephus
Aristocratiam. Sigonius. Senes tum
rempub. administrabant, in quorum
numero Chaleb, qui præcipuus erat,
prout habetur in capite, Sacerdos ma-
gnus & Naziræus. Phinees quoque iis
accensetur, qui erat ex semine Ithamar,
usque ad Eli sacerdotem. Vide librum
Iohasin. Drus.

Dux belli Judas assumptus est.] Iud. I.
Malim Iudæ. Nam de tribu sermo.
Drus. Comiticia in Silo coacta sunt, teste

Procopio, ubi atca fœderis. Iud. xviii.
Ibi consultitur Deus per Phinees Sacer-
dotem, ut vult Ioseph. seu per Vrim &
Thummim. Is tribui Iudæ τῶν ἡγε-
μενέων in bello Chananæo tribuit.
Tribus Iuda tribum Simeonis, quia
permixta sedibus, assumit. Non ergo
per Iudam unus quisquam intelligitur,
ut Sulpicius velle videtur, sed tota tri-
bus, & Ducatus non alius, quam
quod prima ascenderit contra Chana-
næos. Interpret.

Res prospere gestæ.] Nam Chananæo,
Pherezæo, Iebusæo subactis, Hieroso-
lymam captam incenderunt, & Gazam,
Ascalonem, Accaronem Palaistinis cri-
puerunt. Iud. I. Ioseph. v. 2.

Secundis rebus.] Μετὰ ταῦτα αὐτὸς
ἦν τὸς πολεμίας, μαλακῶς εἶχον, ἃ
ἵ γῆς, ἡ δὲ τῶν ἔργων ἐπεμελύντο.
Ioseph.

Matrimonia ex victis assumere.] Deus
jusserat ut septem gentes extirparet
Deut. xx, 16, 18. Non hoc fuit crude-
litas ac Tyrannis, sed justum æquum-
que, ne Israhelita seducerentur. Ram-
bam I. More Neb. LIV. Hujus manda-
ti neglectu, cœperunt paulatim exter-
nos mores induere, in idolis sacrificare,
ut graviter auctor noster in sequenti-
bus edisserit, & Iosephus narat.

Idolis sacrificare.] Iud. I. Quæ vo-
cantur

cuncta cum externis societas pernicioſa eſt. Quæ Deus longe ante proſpiciens, ſalubri Hebræos reſponſo inſtruxerat, devictas gentes ut internecioni darent. Sed plebs cupida dominandi, imperare victis cum pernicie malebat. Igitur cum, relicto Deo, idola colerent, deſtituti divino auxilio, à rege Meſopotamiæ evicti, & ſubacti, VII. annis captivitatem pependerunt: donec Gothoniel duce in libertatem reſtituti,
per

cantur מַרְחָשֵׁי בַּיָּדָיִם Iud. 11. v. 23. Per Baalim ſignificantur omnes dii Maeres, per Aſtaroth Dea fœminæ. De omnibus hiſce Idolis & Diis, vide Seld. de DIſ Syris, Voſſium in admirando opere de Idololatria.

A Rege Meſopotamiæ.] Iud. 111. vocatur Chuſan Riſathaim, cujus magna haud dubie potentia: quia ingens ille inter Eufratem & Tigrim tractus, מַרְחָשֵׁי בַּיָּדָיִם, Meſopotamia, ſive interamnis Syria. Ac facile apparet nullam tum temporis Monarchiam Babyloniam ſive Aſſyriam fuiſſe; quia tanta Regis Meſopotamiæ in vicinia, potentia. Hunc autem χεῖραρχον τῆς Ασσυρίων βασιλέα vocat Iosephus & Procopius, non tantum Aſſyriæ & Meſopotamiæ, ſed & totius Syriæ Regem fuiſſe vult. Male. Nunquam enim Aſſyria ſub Meſopotamia comprehenditur, cum trans Tigrim fuerit. *Horn.*

VII annis.] Corrige VIII. Nam Iud. 111. 8. ἐπὶ ὀκτώ. *Druſ.*

Captivitatem pependerunt.] Sic infra: aliquandiu Salomoni ſervitutem pependerat.

Gothoniel Duce.] Hic primus מַרְחָשֵׁי, ſive Iudicum fuit. Ioſuam pari poteſtate ſecuti ſunt, qui Prætores dici Dictatoresque poterant, eſſi in ſacris Annalibus Iudices appellantur, ratione haud multum diverſa. Flavius Monarchas vocavit. Quod nomen etiam Syllæ, Cinnæ, Mariog; & aliis Dictatoribus Romanis,

Græci dedere. Hos iudices in magnis motibus neceſſitas creavit, & comper- tum eſt, in bello illis feliciter rem ſemper proceſſiſſe. Fuit etiam cum iisdem rebus civilibus intenti agerent, cauſaque audirent, ſed gravioreſ. Raro enim pro tribunali ſedebant. Iuſſu modo, imperiumque, & ſumma rei ad eos pertinuit. Præter Iudices & poſtmodum Reges, Synedria quoque fuerunt, imprimis magnum concilium Sanhedrin, in quod aſcripti aſſeſſoreſ 1xx. erant. *Cinnæus.* Hebræis, Tyriis, Carthaginienſibus מַרְחָשֵׁי בַּיָּדָיִם dicebantur, κατ' ἐξουσίαν ſummi Magiſtratus, quos Græci hic καρχαῖοι, Iosephus in Tyriorum rebus δικαστῶς vocat, Latini in Punica hiſtoria, ſervato Punico vocabulo, Suffetes, ἀποκριτάτορες ἡγεμόνες Iosepho. Videtur autem hiſ temporibus omiſſa per incuriam creatio Synedriorum 1xx11. quemadmodum & ante Iofaphati tempora. 11 Paral. xix. v. 5. Itaque ubi tales extra ordinem viros Deus non excivit, erat diſſolutum Reipubl. corpus, nec quicquam in commune agebatur. Tribus ſingulæ ſuas reſ ſuo periculo ac commodo agebant, niſi ſi quæ ex uſu temporum ſedus inter ſe fecerant. Talis fuit Græciæ ſtatus Concilio Achaico, Romanorum artibus diſſoluto, & Gallia ante Caſaris tempora: Germaniæ vero & Britanniæ multo etiam ſerius. *Grotius.*

per quinquaginta annos rerum potiti sunt. Rursumque corrupti longa pacis malo, idolis litaverunt. Moxque aderat pœna peccantibus. Ab Eglo enim rege Moabitarum devicti, duodeviginti annis servierunt, donec instinctu Dei, Adon, regem hostium dolo interemit, contractoque tumultuario exercitu libertatem armis vindicavit. Idem per LXXX. annos in pace Hebræis præfuit. Huic Semigar successit: hicque adversus Allophylos

Per quinquaginta annos.] Quadraginta est Iud. 111, v. 11. & apud Iosephum. Nec interpretes dissentiunt. Salmanticensis, *judicavit Israël 40. annis.* R. Iosephus Seder Olam, *Othoniel filius Cenaz 40. annis.* Sunt qui putant à Sulpicio adjectos decem annos, quo sic completeretur totum tempus, quod à monte Iosua efflaxerat. Consule Sigonium. Drus.

Ab Eglo enim.] Iud. 111. Hæc altera Hebræorum servitus.

Instinctu Dei.] Et hac ratione excusatur Regicidium ejus. Deus enim cum suscitaverat, ut dicitur Iud. 111. 15. Dei jussus efficit ne in exemplum hoc trahi possit, ubi talis Dei jussus non est. Non magis quam quod Abraham de filio jussus est facere, & quod Israëlita res Egyptiorum abstulere. Brutus qui Cæsarem occidit, parvis videtur fuisse animi; sed ei ut divinum imperium, ita & successus defuit. Grot.

Adon.] Corruptum ex Aod, id est, Aod, quod hodie in editione Romana. Sed & in Hieronymo. Veritas Scripturæ Ahod, videlicet in Ebræo אהוד, quod nunc legunt Ehud. Alibi est Aoth, & in Polycratice Ajoth, lib. 8, cap. 20. Salmanticensis: *Anno mundi 2573. cepit Abod, qui judicavit Israël 80. annis. Hi anni finiunt in anno mundi 2653.* Drusus. Iosephus, *Ἰσδης.* Et vero nomen hoc & origine & significatione convenit cum Iuda; ideoque à quibusdam Aod exponitur consistens & lau-

dans, ab Origin. Homil. 14. Laus.

Dolo interemit.] Secreti colloquii copia postulata, ipsum manu sinistra, quæ utebatur ac dextra, peremit: deinde casis Moabitarum x. millibus, populum in libertatem vindicavit. Vide Iosephum lib. 5, v. Qui dicit: *παύλας δ' αὐτὸν ὁ Ἰσδης εἰς τὴν καρδίαν.* Quod falsum. Nam Scriptura exertim, in ventre casum. Horn. Aod hostem potius interemit, quam populi rectorem Tyrannum. Thomas.

Per LXXX. annos.] Usque ad LXXX. annum à morte Othonielis, quo mortuus est Aod successor ejus. Quare in his LXXX. annis includuntur xv. anni servitutis Moabiticæ. Quis enim credat Aod LXXX. annis præfuisse Israël, toridemque annis nullum in Israël fuisse bellum? Eusebius. Alii.

Semigar successit.] Samgar filius Anath. Iud. 3, v. 31. In editione Romana *σενιγάρ*, & apud Iosephum *σενιγάρ*, putarim scribendum *σενιγάρ*. Legitur & Semegar in Origine. De hoc scribit Iosephus quod primo imperii sui, vel potius judicatus, anno, mortem obierit. Salmanticensis, *Samgar præfuit anno uno.* R. Iosephus, *In diebus Ahod erat Samgar filius Anath, in fine dierum ejus. Eodem tractu temporis, videlicet in diebus Eglonis, accidit historia Ruth.* Drusus. Hunc Eusebius omittit. Et omittitur Iudicum 14. Quia non plene servavit Israël, nec errantes in

phylos congressus, secundum eventum praelium fecit. Rursumque Hebraeos sectantes idola, rex Chananæorum, Iabin nomine, subjugavit, gravissimamque in eos per xx. annos dominationem exercuit: donec pristinum Debhora mulier statum reddidit. Adeo nihil spei

tes in viam reduxit. Vide Camium. Mentio Samgar & Iud. v. 6. Quærendum etiam an Semgar iudex fuerit. Si servare Israëlẽm, & Iudicem esse convertuntur, tum ἀναφι. (Ὁ ἄνωγος iudex fuit, & Israëlẽm rexit. *Drusius ad Iud.*

Adversus Allophylos.] Id est, Philisthæos, quos ἀλλοφύλους Græci vocant, id est, alienigenas, nomine generis ad certam speciem revocato. ita passim interpretes. *Drus.* Quia alius originis, & ut videtur, lingvæ Palæstini à Chananæis, ideo ad distinctionem vocantur ἀλλοφύλοι. Quasi ὄντι dicas. Sicut Gen. xiv. ὄντι ἦν. *Horn.*

Congressus.] Per se solus, ait *Abulensis*, non per focios, ut *Lyra* vult. Percussit de Philistim sexcentos viros vomere, Iud. 111, 31. Videtur dux fuisse rusticorum quorundam, qui stimulis bouum usi sunt cum armis destituerentur. ἦν τῷ δρόσῳ τῆ βώων. Aliquot editioes ἐν τῷ δρόσῳ τῆ βώων. *Drusius ad Iud.* Videtur irruentibus Philistæis ab aratro, arcepto vomere, profiluisse ad pugnam, uti etiamnum faciunt Hungari, irruentibus Turcis, & olim fecerunt Hispani, ingruentibus Mauris: in cuius rei signum etiamnum rustici Hispani, dum arant, gladiati incedunt, quasi parati ad resistendum hosti repente invadenti. Sic ab aratro ad Dictaturam vocati præci Romanorum Heroës, Camillus, Curius, Cincinnatus, Fabricius. *Plinius xviii. Viri & milites strenuissimi ex agricolis gignuntur.*

Secundum eventum.] Magis placet, se-

cundo eventum, ut, secundis praeliis repulit *Allophylos*, & crebra deinde praelia secundo eventum habuit: & secundo eventum, perempto rege, gentem imperio adiungit. Rursum victores secundo praelio *Allophyli*. *Drusius.*

Chananæorum.] Qui cladem & fugam evaserunt Chananæi, in gentem haud modicam, supina Israëlitarum negligentia, coaluerunt.

Iabin.] Iud. 1 v. Ioseph. v. 6. Hic erat ex posteris Iabin illius, cuius meminit liber Iosua cap. xi, 1. sedes regni Hasor, quæ à Iosue combusta, videtur postea reparata fuisse. Aut per Hasor intelligit agrum ejus. Vide R. David ad Iud. 1 v. Et tum sedes fuderit Harseroth, urbs Sylvestris. *Arnim* Aramæis Sylvam notat, unde conjiunt in Sylva illa fuisse arces validas Chananæorum. *Drus.* ad Iud.

Per xx. annos.] Qui annumerantur annis Deboræ. Nam ipsa durante adhuc servitute, iudicavit Israëlẽm. Non quod Princeps populi fuerit, ut *Ambrosius* & *Hieron.* affirmant, sed quod lites nonnullas, absque jurisdictione, sola prophetia, componeret. *Abulensis. Cajetan. Arias.*

Debhora mulier.] Δεβώρα, quod apem sonat, & est antiqua lectio pro Dehora, ut Messias, quod nunc legunt & scribunt Messa, id est, *Arnim*. Cœpit iudicare Israëlẽm anno mundi 1654. videlicet anno post Samgar. Non tantum iudex erat, sed etiam Prophetes. *Drusius.* Fuit uxor Lapidoth, γυνὴ λαπίδωθ. Eum Ebræi putant fuisse Barac, in quo significatio fulguris. Nec alienum ab eo vox ἦν, quæ sæpe de fulgure ulur-

*spei in eorum ducibus erat, ut muliebri auxilio defendere-
rentur. Quanquam hac in typum Ecclesie forma præ-
missa sit, cujus auxilio captivitas est depulsa. Sub hac
duce, vel judice, XL. annis Hebræi fuerunt. Rur-
sumque ob peccata Madianitis traditi, duro imperio ha-
beban-*

usurpatur. Sed obstat huic opinioni, quod Barac aliunde advocavit. Nam si maritus ejus fuisset, simul habitasset. Ideo in Medras exponitur, mulier *lychnaria*, quod *lychnos*, id est, *ὄχις* conficeret, ad usum Sanctuarii R. Salomo. R. David. Lyra.

Muliebri auxilio.] Paulinus:

Femineas quoque personas virtute virili

Induit alma Fides: mulier qua sancta peremit

Terribilem Sisaram transfixum tempora palo.

Ambros. lib. de Viduis: Ad provocandos animos feminarum, femina judicavit, femina dispulit, femina prophetavit, femina triumphavit, & præliis intermixta copiis, imperio viros docuit militare femineo. Secundum mysterium vero, fidei militia, Ecclesie victoria est.

In typum Ecclesie.] Augustin. xii. contra Faustum, xxxiii. Que est illa mulier plena fiducia, hostis tempora ligno transfigens, nisi fides Ecclesie, cruce Christi regna diaboli perimens? Similia habet Origen. Homil. v. Vide Gloss. Ordinar. ad illum locum Salomonis: mulierem sortem quis inveniat?

Captivitas est depulsa.] Cælo exercitu Sisara. Contra quem ipsi cæli pugnarent. Quod & factum tempore M. Aurelii Imp. Vnde Legio Christiana dicta *κεραυνόβολος*. Tertull. Apol. Euseb. v. Hist. 5. Idem accidit Theodosio contra Eugenium pugnanti. De quo Claud. in ii. Consul. Honorii: Te propter gelidus Aquilo de monte procellis,

Obruit adversas acies, revolutaque tela,
Vertit in auctores, & turbine repulit
hastis.

O nimium dilecte Deo, cui fundit ab
antris,

Aeolus armatas hiemes, cui militat
ather,

Et conjurati veniunt ad classica venti.

Cæsi ad internecionem hostes, ut ne cladis quidem nunciis superesset. Sed quod Philo Annianus dicit, cecidisse 997000. incredibile est. Addit Iosephus: Βάρακτος ἡ στρατιὰ τῆς ἐπι-
Ασωρον Γαβριήλ τοῦ ἀνδραγαθῆς κλέ-
ης, ἡ ἡ στρατηγὸς πεισθίος, κατελά-
εις ἑδαφὸς τῶν πόλιων.

xl. annis.] Hieronymus, Augustinus, Sulpicius, Nicephorus, Sigonius, volunt annos servitutum scorsim subduci ab annis Iudicum. Sed hanc sententiam tueri non possunt, nisi exemplaria omnia Hebræa, Græca, Latina, III Reg. vi, i. ubi Salomo dicitur templum suum inchoasse anno 480. ab egressu filiorum Israël ex Ægypto, corrupta esse affirmant. Ergo igitur anni servitutum comprehenduntur in annis Iudicum. Sicut ex Historia Deborah & Samsonis manifeste colligitur. Sic Euseb. Comestor. Lyra. Abulens. Genebrard. Tornell. Salianus, Alii.

Madianitis.] Iudic. vi. Ioseph. v. 7, 8. Et alii Arabum gentibus Scenitis. Non enim alii erant Midianitæ illi, Ismaelitæ & Amalecitiæ, quam quos postea Saracenos dixerunt, & Arabas vagos. Et in hac Midianiticæ servitutis historia, ad vivum nobis Scenitæ illi depinguntur, quemadmodum eos Ammianus accuratissime describit. Ioseph. Μαδωνίται ἀνδραγαθῆς Ἀμυ-
λεκίης τε καὶ Ἀραβίας. Sciendum duplicem fuisse Madian. Vnam ad ma-
re ty-

bebantur, afflictique malo servitutis divinum auxilium imploraverunt. Ita semper in secundis rebus immemores cœlestium beneficiorum, idolis supplicabant: in adversis, Deo. Unde cum reputare in animo soleo, populum, tot beneficiis Dei obligatum, tot cladibus, cum peccaret, coercitum, expertumque & misericordiam & severitatem Dei, nequaquam emendatum: & cum semper veniam erroris acciperet, semper peccasse post veniam: nihil mirum videri potest, Christum ab his non esse receptum, cum jam inde ab initio toties in Domino rebelles deprehendantur: magisque mirum est, illis semper peccantibus, nunquam Dei, si quando eum imploraverunt, defuisse clementiam. Igitur cum eis, ut supra retulimus, Madianitæ dominarentur, conversi ad Dominum, misericordiam solitam flagitantes, impetraverunt. Erat in Hebraeis Gedeon quidam nomine,

re rubrum. De hac non agitur hoc loco. Altera vicina Moabitibus, juxta Arnon & Areopolin, cujus incolæ masculi omnes excisi sunt à Mose, Num. lxxxii. Verum complures cladem meruentes, jam ante ad vicinas gentes profugerant, qui postea in Madian redierunt. Alii quoque vicini, Madian incolis vacuam occuparunt, & Madianitæ imposterum dicti sunt. *A Lapide.*

Duo imperio habebantur.] Per septem annos. Iud. 6, 1. Salmanticensis, captivitas Madias duravit septem annos. Seder Olam, tradidit eos in manum Madias septem annis. Vix ulla unquam gravior Israëlitas domi servitus afflixit. Iosephus: Israëlitas in montana compulsi, campestri solo cedere cœgerunt. Qui speluncis & subterraneis adificiis excavitatis, quicquid hostium violentiam evadere poterat, intro receptum asservabant. Nam Madianitæ per astatem facientes expeditionem, hieme agros colere Israëlitas per-

mittebant, ut possent denno labores eorum vastare. Itaque in perpetua fame ac egestate vivebant, nec jam ullum supererat praesidium, nisi in precibus ad Deum, & supplicationibus. Plane simile artificium Alyatæ contra Miletios narrat Herodorus Clio.

*Ita semper in secundis rebus.] Augustin. xviii. C. D. xiiii. Indicum temporibus alternaverunt apud Hebræos, & humilitates laborum pro peccatis eorum, & prosperitates consolationum, propter misericordiam Dei. Addit deinde Sulpicius per excursum, haud mirandum esse si Judæi Christum non receperunt, cum neque Deum receperint, cujus eximiam justitiam ac misericordiam toties experti fuissent. *Sigon.**

Madianitæ.] Quorum numen Baal-Peor, quod Saturnum, Iovem, Apollinem referebat. Baalphegor enim Priapus. Hic Sol. Vide Vossium 11. de Idol.

Gedeon quidam.] Qui & Jerubbaal Iud,

mine, vir justus, & charus Domino, acceptusque. Huic angelus, de campo messis domum revertenti, astitit: Dominus, inquit, tecum, potens in virtute. At ille, voce humili, non esse in se Dominum ingemiscebat: siquidem, quod populum captivitas premeret, virtutumque Domini, qui eos de terra Egypti eduxerat, flens

recor-

Iud. 7, 1. filius Ioas 6, 11. ex tribu Manasse ibid. 15. Cur Ierobaal cognominatus sit, causa expressa Iud. 6, 32. *Drus.* Ophra pertinebat ad Ioasum patrem Gedeonis, quæ propterea Ophra Gedeonis vocatur, & urbs ejus. Iud. 111, 27. Ambo erant ex familia Abiezer: unde Ioas vocatur Abiezrita. Familia ista nomen accepit, à quodam Abiezer i Paral. 111, 18. Male igitur Hieronymus, *patrem familie Ezri*. Nam familia hæc vocatur familia Abiezer, non familia Ezri. *Idem ad Iud.*

Huic Angelus.] In omnio hoc factum putat Maimonides. Angelus ille 31. dicitur 111. Ex quo patet, eum fuisse Angelum federis, id est, Christum. *Iosiph.* Φωτοβουλῆς αὐτῶν τῶν ἱσραηλῶν νεανίσκος μωρῶν.

De campo messis domum revertenti.] *Γαῶνδίζων σίτον ἐν λήνῳ.* Addit Iosephus non ausum eum propter hostes propalam hoc in area facere. *Drus.* Alioqui in Palaestina, ut & in Italia hodie, boves trituranabunt segetes, eas ungulis calcando. Sed Gedeon flagello trituranavit, quia secreto & festinanter id fecit, eademque de causa id fecit in torculari, quod erat in loco plano, & forte in horreo, ut vult Vatablus. Ebræi fabulantur, patrem ejus prius excussisse frumenta. Ipsum autem dixisse ei: *Pater senex es tu. Abi ergo domum, quia non potes fugere si Madianite venerint; ego decutiam frumenta.* Ob hoc dictum, quia stabilivit legem, *Honora patrem*, meruit esse Iudex. Vide Kimchium.

Potens in virtute.] Ambiguum est. Tam enim accipi potest de Deo, quam

de Gedeone. De Deo videtur accepisse Augustinus, referens, *potens de fortitudine*: quod noster dixit, *potens in virtute*. De Gedeone autem Hiero. qui vertit, *virorum fortissime*: & alii qui transtulit, *miles strenue*. Cæterum in 111. est ἰχυρὸς δυνάμεων: in aliis, quos Sulpicius secutus, est δυνατὸς ἰχθῦς potens robore, sive, quod idem, virtute. Nam virtus etiam pro robore sumitur. Verba Sulpicii accommodari possunt ad Gedeonem, si adverbium subaudias vocandi, ut dicat, à *potens virtute*. Idem sentiendum de Augustini declaratione seu interpretatione, quod superius adduxi. In fonte 1111 702, quod non male redditur *miles fortissime*. Nam 702 miles: proprie robore valens. In virtute Græce diceretur, ἐν δυνάμει. Sic Κύριος δυνάμεων, *Dominus virtutum*. Locus est. Iud. vi, 2. *Drus. Ios.* Εὐδαίμων ἢ φίλος τῶν θεῶν.

Non esse in se Dominum.] Id est, spiritum Domini, qui est spiritus fortitudinis & roboris, quo donatus fuit & Iepthe, cum ad populi ducatum vocaretur. Cæterum in Ebræo legitur. *Est Dominus nobiscum?* quod pronuntiatione juvandum, ac si diceret, *Estne Dominus nobiscum?* Græci habent, εἴ ἐστι Κύριος μεθ' ἡμῶν; si est Dominus nobiscum? Quasi dicat, minime. Vide sequentia. *Drus.* Hoc, inquit, meæ felicitatis argumentum est maximum, quod torculari urer pro area. *Iosiph.*

Flens.] Hoc de suo adjicit ex conjectura. *Drus.*

recordabatur. Tum angelus: *Vade, inquit, in hoc spiritu, quo locutus es, & populum de captivitate eripe. Ille vero abnuere, se infractis suorum viribus, cum ipse minimus esset, tantum onus suscipere Perstare contra Angelus, ne dubitaret posse fieri, quæ Dominus loquebatur. Perfecto igitur sacrificio, dirutaque ara, quam*

Baa-

In hoc spiritu.] Εἰς τῆς ἰσχύος σου, in virtute aut fortitudine tua. Idem.

Se infractis suorum viribus.] Locus haud dubie corruptus. Quid enim est: abnuere, se infractis suorum viribus, tantum onus suscipere. Ergo vel delendum se, vel transposita se & in. Ut scripserit Sulpicius: abnuere, in se, fractis suorum viribus, tantum onus suscipere. Horn.

Cum ipse minimus esset.] Textus: ἰσχυροτέρῳ ἢ ἐγὼ εἰμὶ μικρότερος ἢ ὁ οἶκός μου. Ante quæ verba, ἰδὲ ἢ χιλιάς μου ἠδ' ἐν ἑσέῃ ἐν Μανασσῇ. Seorsim ab aliis verunt ἰδὲ ἢ χιλιάς μου; atque hinc eliciunt Gedeonem in sua tribu chiliarchum fuisse. Drus. Chiliadis militaris mentio est in Libro Iudicum vii. & apud Micheam: *Et tu Bethlehem parvulus es, ut sis in millibus.* Id est, ut Chiliadem & Chiliarchum creare possis. Sigon. ἰδὲ Hieron. Familia mea, ἰσχυροῦς. Iosephus: Ἀδωνάταις ἐρχθὲν ἔλεγε. τίς τις δὲ φυλῶν ἐξ ἧς ἕως ἡρῆρα, ἀπὸ τῆς ὑπερείου, καὶ γένος αὐτῶν εἶνα, καὶ τίς τις παρὰ τῶν ἐπιτοίαις ἀδ' ἐνέσπερον.

Contra Angelum.] Ὁ δὲ θεὸς αὐτὸς ἀναπληρώσθαι τὸ λέγειν ἐπιτάλασσον. Iosephus.

Perfecto igitur sacrificio.] Idem volunt Augustinus Quæst. xxxi. Theodoretus & Abulensis. Vrior sententia, Gedeonem obtulisse panem & carnes Angelo, non ad sacrificium, sed ad prandium. Neque enim ipse ex tribu

Levi, ut sacrificare posset; & Prophetam primo aspectu, quia humana forma, esse putabat. Deinde carnes contactas attulit, quod sacrificio demum peracto fieri oportuit. Et מנחה nunquam sacrificium carneum, sed bene farreum notat. Denique Gedeonem non cogitasse de sacrificio, patet ex eo, quod non erexit altare, non attulit ligna & ignem: multo minus præcivit Angelum virga sua ignem eliciturum quo carnes cremarentur. Ita Procopius, Caje-tanus, Arias, Serarius. Alii.

Dirutaque ara.] Fuit prope lucum, Quæ loca, præcipue in Oriente, magna religione culta sunt. Lucus ἡρωα. Inde Ἀσσορ Hesiodi patria. Eo enim primo omnium pervenit Cadmus; ibique proculdubio lucum consecravit. Colebant etiam unam saepe arborem. Quæ illa Platanus Theocriti, quæ Helene sacra fuit. Heinsius. Hieronymus ad cap. vii. & xxxii. Ieremiæ: *Hic gentilitatis error omnes provincias occupavit, ut ad capita fontium lucosq, amantissimos, victimas immolarent, & omnis præter superstitionis religio servaretur.* Tales lucos violare & excindere summum nefas creditum. Si hoc facerent, secures in sua membra redituras. Lucanus iii. de luco quem Cæsar excindere parabat:

Sed fortes tremuere manus, motique verenda

Majestate loci, si robora sacra ser-

rent,

In sua credebant redituras membra se-

Horn.

Baalis idolo Madianitæ sacraverant, ad suos profectus, castra castris hostium contulit. Sed Madianitis etiam gens Amalech se conjunxerat. Gedeon vero non amplius quam ad triginta & II. millia exercitum paraverat. Sed priusquam confligeret, Deus ad eum locutus est, nimiam esse hanc multitudinem, quam in praelium vellet educere: Hebraeos pro solita perfidia, eventum pugnae non Deo, sed virtuti suæ daturus. itaque daret volentibus discedendi potestatem. Quod ubi populo divulgatum, XX. & II. c. à castris recesserunt. Sed ex X. millibus, quæ resederant, admonitus à Domino, non am-

Quam Baalis Idolo.] ἕρμῃ commune Deorum in dicitur nomen. Chaldaei contractius ἕρμῃ dicebant. Ios. XLVI, 1. Vnde Græcis Βήλ. Origo Idololatriæ à Nino. Quippe hic patrem suum Nimrodum, sub Beli nomine, inter Deos retulit, posita ei statua. Hieron. in Ezech. XXIII. Idolum Baal sive Bel, & ut apertius dicam, Beli, Assyriorum religio est, consecrata à Nino, Beli filio, in honorem patris. Idem in Olee cap. II. tradit. Baal autem Saturnum, qui Sol, denotat. Vnde & Phœnicibus vocabatur Beelsamen. Santhoniatho: Ἡλίου ἃς ἱερὸν ἐνόμιζον μόνον, ἕρμῃ κύνειον, Βεῖλ σέμπερ καλεῖντες. Euseb. 1. ἑρμῃ. 7. De quo vide Magni Vossii libros de Orig. & progressu Idololatriæ. Haud dubie vero ara hæc Beelsameni, Deo Phœnicio, ab Ophratais erecta fuit.

Madianitæ sacraverant.] Quærendum unde habeat. Nam ex textu non potest aliud colligi, quam hanc aram à civibus Gedeonis fuisse sacratam, quem propterea quod eam destruxisset, ad necem quærebant. Historia refertur Iud. VI. 30. Drusius.

Ad suos profectus.] Ioseph. tradit eum hanc rem cum quibusdam juvenibus

communicasse: διηρέμθη ὁ γεδεὼν ἕρμῃ νέων, ἐπὶς ὄψεσιν. In textu sacro dicitur assumisse decem viros de servis suis. Horn.

Castra castris hostium contulit.] Nam Madianitæ Iordanem transgressi, castra posuerant in valle Iezraël. Gedeon quoque, collecto fortissimo exercitu, se iis, pugnaturus, objecit. Παρὰ γὰρ ἡμῶν ἄρτις τὸς ἀγῶνας ἐτοιμὸν ἦν τὸ πρῶτον ἰσχυρῶν. Ioseph.

Etiam gens Amalech.] וּבְנֵי קְרָח. Id est, varix Arabum gentes. Nam illa Arabia pars, respectu Israëlitis, ad Orientem erat. וּבְנֵי קְרָח proprie sunt Keturæi. Horn.

Ad triginta & II. millia.] Certum ex Iud. V 11, 3; triginta duo millia fuisse. Quocirca male adjecit (ad) propositionem, quæ hic circiter denotat, ut in illo Terentii, quasi talenta ad quindecim cogi. Sic infra, Nam fere ad LXX. erant, cum historia narret LXX. fuisse. Drusius.

XX. & II. millia.] Sic audacter emendavimus. Prius erat in libris, XX. c. à castris recesserunt. Vide Iud. V 11, 3. Idem.

Ex X. millibus.] Μυῦντων ἀνδρῶν. Ioseph.

Quam

amplius quam trecentos tenuit: reliquos ab armis dimisit. ita media vigilia castra hostium ingressus, iussis omnibus tuba canere, magnum terrorem injecit: neque cuiquam resistendi animus fuit, turpi fuga, quo quisque potuit, dilapsis. Sed occurrentibus omni ex parte

He-

Quam trecentos retinuit.] Ergo uni militi Gedeonis oppositi fuerunt cccc. Madianita. Quia in exercitu Madian fuerunt 135000. hominum: in exercitu Gedeonis 300. Divide 135000. per 300. & produces 450. Bucholz. Vide Gregorium l. xxxi, c. 32. Elegit autem eos qui lambebant aquas. Quod formidinis & mollitiei. Iosephus: Ὅσοι δ' ἂν ἐσποδισθῆναι καὶ ἐπὶ τῶν ὕδατων πίνοιντες τῆριον, τὰ τοῖς νομί- ζην ὑπὸ διλίαις τῶν ποταμῶν καὶ κελυ- πτωμένων τῶν πολεμίων. Ita non numerum tantum ad tertiam primum partem: deinde hanc tertiam ad minus parte tricesima, redigere voluit Deus; sed simul eos sibi assumere, de quorum virtute minima spes erat. Et hi trecenti, non quasi cohors Leonidæ, sed homines ingenio trepidi, cxxxv. hominum millia disijecerunt. Grotius. Abul. Contra alii censent lambentes electos præ illis qui curvato genu biberant, quasi temperatiores & tolerantiores sitis; & qui obiter ac cursim, more canum lambentes, ad prælium festinant, Iyra, Arias, Serarius.

Media vigilia.] Media vigilia incipiente, sive in principio ejus. Iud. v 11, 19. Iosephus hic habet, circa quartam vigiliam, & ejus interpres Rufinus, circa primam. Mirum unde hæc varietas. De vigiliis vide quæ notavimus Observat. lib. 10. cap. 10. Quibus addo, tres vigiliis etiam à Macrobio statui, his verbis: Nox in tres vigiliis distribuebatur, vigilia vero in quatuor horarum spatia. Manahem Ricinenfis vigiliam mediam appellat custodiam secundam, que media nocte, tertiam autem definit, in

qua homo fabulatur cum uxore sua, Videndus R. David & Psalm. lxxxiii, 7. Caterum vespertina & matutina vigilia mentio apud Paraphrasten Chaldaum. Drus.

Castra hostium ingressus, iussis omnibus tuba canere.] Simili stratagemate Hannibal à Q. Fabio Max. ad Casilinum obsessus, cum elusit. Nam duobus boum millibus ad cornua singulorum faces accensas alligavit, itaque eos impulit in montes à Romanis infessos. Livius Dec. 111. lib. 11. Similia recenset Julius Frontinus 11. de Strateg. 4. Falisci & Tarquinientes, compluribus suorum in habitu Sacerdotum subornatis, faces & angues furiali habitu præferentibus, aciem Romanorum turbaverunt. Idem Veientes & Fidenates, facibus arreptis fecerunt. Vide & 111, 8.

Magnum terrorem.] Ταραχὴν ἢ λαμβάνει τὰς ἀνθρώπους ἐπὶ τὸ ὑπὸνδρος & δειμύλαι νύξ ἢ δὲ λῶ, καὶ ὁ θεὸς τῶν ἡγελεν. ἐκλείοντο ἢ ὀλίγοι μὲν ὑπὸ τῶν πολεμίων, οἱ ἢ πλείους ὑπὸ τῶν συμμάχων, ἀλλὰ τὸ τῆ γλώσση ἀφωφωεῖν. ἀπὸ τῶν κελυπτωμένων εἰς ἑραχλῶν, πᾶν τὸ ὑπὸ τὸν ἀνὴρα, νομιζοῦντες εἶναι πολεμίων. Iosephus.

Occurrentibus omni ex parte Hebrai.] Conclamantes autem viri Israël & Naphthali, Aser, & omnis Manasse, persequebantur Madian. Iudic. v 11. Occuparunt etiam vada Iordanis ad Abelmeholam & Bethbaram, quæ Tremellio & Scaligero Berhabara est, cuius mentio fit Ioh. 1, 28. Serarius diversâ loca fuisse putat.

Hebraeis, passim fugientes cadunt. Reges Gedeon persecutus ultra Iordanem, comprehensos neci dedit. Ea pugna centum & xx c. ex hostibus caesa, xv. capta traduntur. Tunc consensu omnium, Gedeoni, ut princeps populi esset, delatum. Quod ille aspernatus, com-

muni

Reger.] Iud. viii. Quorum duo fuerunt, Zeebe & Salmuna. Oreb & Zeb, non Reges erant, sed Principes Madian; & in fuga interfecti, nomen ab infelici exitu, locis indiderunt. Ceterum ex texto sacro patet, jam tum temporis, Lunulas Arabum insignia fuisse. Ita enim interpretantur Iudaei זכוריים Zebæ & Salmunæ. Originem traxerunt, non ab Hegiræ Mahummedicæ memoria, ut Scaliger vult, quæ biduo post verum Lunæ coitum, corniculante jam Luna accidit: sed à Diis veterum Arabum, Vrania, Alilar, Astarte, Cabar, qui omnes Venerem seu Lunam notabant. Vnde summis torrium & Meschitarum fastigiis imposta Lunula. *Seldenus*. In aures quoque, dicatas alicui fidei numini, habebant. Qui mos olim Syrorum, & per Syro-Phoenicas in Africam venit. De quibus Augustin. Epist. lxxiiii.

Persecutus ultra Iordanem.] Ex clade Iezreelitica xv. millia (non ut *Ioseph. xviii.*) evaserant trans Iordanem, jamque pervenerant Carcariam, quod est castellum unius diei itinere à Petra distans. lxx. *Chaldaeus. Hieronym.* in Locis. Porro Gedeon non recta via, sed à tergo eos, per Arabum Scenitarum regionem, ne evadendi locus esset, adortus est. Illi autem, velut nullo periculo, securi agebant. *A Lapide.*

Neci dedit.] Ad ulciscendam necem fratrum suorum, quos hi Reges in spelunca Thaboritica interemerant. Nam alioqui eos occidere non tenebatur illius præcepti vi, quod Num. xxxi, 17. datum. Hoc enim temporarium erat, quod Num. xxv. eadem Regum filio commisit, ut gladium in hostes patriæ

sua stringere disceret, regio initiatus sanguine. *Menochius*. Sed illi maluerunt ipsius Imperatoris manu cadere. In quo haud parva victis consolatio:

Aenea magni dextra cadis.

Centum & xx c. ex hostibus caesa.] Primo prælio nocturno, apud Iezreel. Quod Abulensis cum victoria Iosaphati II Paral. xx. comparat. Multisque nominibus præferenda est gloriosissima pugna Lacedæmoniorum ad Thermopylas. *A Lapide.*

xv. capta traduntur.] Miror quis hoc persuaserit Sulpicio. Cæsi enim, ut ex Iud. viii. II. patet. Multos fuga tum evasisse, haud dubitandum, quia & duo Reges ex fuga retracti: sed tot millia capta, absolum. Iosephus, more suo audacter: ἀπαίσις διέφθρε τὰς πολεμίας. Et mox, sui oblitus, non nisi cxx. millia utroque prælio caesa vult. Quæ mira incogitantia & supinitas est. *Horn.*

Consensu omnium, Gedeoni, ut princeps populi esset.] Atqui jam à Deo constitutus princeps erat. Non ergo Israëlita iudicem eum, sed Regem creant. Id est, Regnum ipsi, posterifque ejus, hæreditarium offertur. *Estius.*

Quod ille aspernatus.] Non Ducatum, sed Regnum, & quidem hæreditarium. Nec verum, quod Sulpicio dicit; communi jure cum civibus vivere, quam præesse suis, maluit. Nam utique præfuit. *Iosephus*: Γεδεών ἦ τῶν δροχῶν ἀποστὰς βασιλεὺς, βιασθεὶς ἔχον αὐτῶν ἐσ' ἐπὶ τὴν περὶ τὰ ἄρματα, βασιλεύων αὐτοῖς πᾶσι δόγμα, καὶ ἀεὶ τῷ Δαφροῶν, ἐσ' αὐτῶν βασιλεύοντων. κυρεῖα τε πάντα καὶ πᾶσι αὐτῶν ἐπιβλήμα. Ergo igitur rejectit à regnum

*muni jure cum civibus vivere, quam præesse suis, ma-
luit. Depulsa igitur captivitate, quæ septem annos po-
pulum continuerat, pax per XL. annos fuit. Sed de-
functo Gedeoni, filius ejus Abimelech, ex concubina
ortus, fratribus interemptis, pessimis quibusque con-
sentientibus, & maxime Sichimorum principibus ope-
ram ei navantibus, regnum occupavit. Isque discordiis
ci-*

gi-
gnum populi arbitrato, & in hæredita-
tem oblatum. Unde dicit: *Dominabi-
tur vobis Dominus*, id est, is vobis Prin-
cipes designabit. Quod quamdiu facie-
bat Deus, Regem populus suo pte arbi-
tratu facere non debebat 1 Sam. viii,
7. multoque minus uni se familiæ
subjicere. *Grot.*

Pax per XL. annos fuit.] Imo tantum
per xxxiii. Nam vii. anni servitutis
sub his xl. more solito, comprehen-
duntur. *Horn.*

Abimelech.] Iud. ix. Ioseph. v. 9.
Nomen hoc proculdubio ex materna
ambitione impostum; quæ filium oc-
culte in spem regni educabat. Erat enim
insolens, & inter tot fratres majoris
dignitatis, merito suspectum. *Idem.*

Ex concubina ortus.] Id est, uxore se-
cundaria. Cui nomen fuisse Druma Iose-
phus tradit: Νόδδ' εἰς τὴν παλ-
λακήν Δρύμας. Vbi verum non est,
quod νόδδον vocat. Nam filii ex concu-
binis nati, quamquam non cernerent
hæreditatem paternam ex asse, legitimi
tamen filii, haudquaquam spurii, dice-
bantur. *Horn.* Non erat eo tempore
veritus concubinarus: neque concubi-
na à matrona, nisi dignitate, distabat.
Solebant autem sumi de ancillis, aut de
humilioribus fœminis. *Grotius.*

Fratribus interemptis.] Quorum lxx.
fuerunt. Sic enim Scriptura, rotundo
numero, loquitur. Alias tantum erant
lxx. Nam Iothan, septuagesimus,
effugerat. Imo tantum lxxviii. si Abi-
melechum iis annumeres. Interemit

eos, barbara crudelitate, super unum
lapidem. Quem Arias cenferi fuisse al-
tate, ab Abimelecho Baal-Berith Ido-
lo gentili dicatum, erectumque eodem
loco, quo ante Gedeon sive Ierubbaal,
aram Baalis destruxerat. Abulensis pu-
tat Abimelechum non hostis, sed judi-
cis personam sustinere voluisse; atque
ita, tanquam facinorosos, publico sup-
plicio a sectos. Similes fratricida fue-
runt Ochus Perfarum Rex, qui lxxx.
Phrahates Parthorum, qui xxx. fratres
interemerunt. Et solennis illa in O-
riente barbaries. Adeo verum quod
Poëta dicit, omne regnum impatiens
consortis esse. *Horn.*

Pessimis quibusque consentientibus.]
Conduxerat enim sibi latrones, quos
manus, atque lingua, perjurio, & sangui-
ne civili aiebat: postremo omnes quos ege-
stus, flagitium, conscius animus exagitaba-
bat. Quo satellitio stipatus, velut alter
Carilina, in perniciem Reipublicæ
grassabatur. *Horn.*

Sichimorum principibus.] שִׁימֹרִים
sunt cives illius urbis, qui & שְׂכֵמִי,
ἀνδρες Συχημ, quod in Hieron. & lxx.
Jonathan: Habitatores Sichem. Intel-
liguntur autem primarii cives, & qui
Magistratum gerebant. *Drus.* ad Iud.
Facile autem hos, in sceleris sui societa-
tem, callidus Tyrannus traxit, sanguine
& affinitate iis junctus. Quippe ea ur-
be maternum genus ducebat.

Regnum occupavit.] Constituerunt
Sichemite Regem Abimelech, juxta
quercum quæ stabat in Sichem. Hanc
quer-

*civilibus exercitus, cum suos bello premeret, turrim
quandam, in quam se amisso oppido fugientes recepe-
rant, expugnare aggressus, dum incautus subit, saxo*

quercum Masius & Serarius putant eam
fuisse ad quam Abrahamus altare con-
stituit Gen. XII. 7. Sic fuisse anno fa-
quercus: (nos.

Religione patrum multos servata per an-
Quicquid sit, locus erat, ubi solennes
conventus suos, & comitia Magistra-
tui creando, exercebant Sichemita.
Vide Interpr. Hinc patet Abimelechum
non fuisse Israëlitis Iudicem & Princi-
pem: utpote nec à Deo, nec populo,
sed à paucis Sichemitis, civibus suis,
electum & vi intrusum Tyrannum.
Vnde nec tribus Iuda, nec cetera eum
acceptasse leguntur. Hinc & ipse dun-
taxat in Sichem regnavit. *A Lapide.*
Falso autem commentus fuerat, Ixx.
fratres suos, pari potestate, regnum af-
fectare vel Principatum. Vnde com-
mendata Monarchia, facile Sichemitas,
occulto ut videtur Gedeonis odio fla-
grantes, in partes suas traxit.

Discordias civilibus exercitus.] Misit
Dominus spiritum pessimum inter A-
bimelech & habitatores Sichem, qui
coeperunt eum detestari. Lib. Iud. In
Hebræo est *וַיִּבְרָח*, rebellant. Rebellio-
nis author fuit, usus populi odio &
abalienatione, Gaal Princeps Sichemi-
tarum, & Abimelechi amulus. Vnde
factum ut Sichemita eum urbe sua,
tanquam crudelissimum Tyrannum,
pellerent. *Ioseph.*

Cum suos bello premeret.] Sichemitas.
Quorum urbem, ex insidiis, & proditi-
one Zebuli, captam, suis acquavit.
*Καὶ Σικιμαῖοι πάντες ἕως ἀπὸ λου-
ρε.* Ruinas sale consevit, ad sterilita-
tem solo inducendam. *Virgil. II. Georg.*
*Salsa etenim terra est, & que perhibe-
tur amara,*

Frugibus infelix. —

Reliquias cum turri, in quam se rece-
perant, concremavit. Hoc successu ela-

tus, arma terroremque nominis sui
late circumtulit, quicquid restaret tri-
buum, Tyrannidi suæ adiecturus. *Iosephus.*

*Turrim quandam, in quam se amisso
oppido.]* *ἡ τὴν Ἰωσήφ. ἡ λαοὺν ἐν ἐπὶ θύ-
βας.* Putavit igitur nomen eius oppi-
di fuisse Thebas. Quarum Eustathius
novem recenset. Thebes autem urbs
fuit in tribu Manasse, in finibus Nea-
poleos, pergentibus Scythopolin, quasi
in decimo tertio ejus lapide. *Hieronym.*
& *Euseb.* Fuitque alia à Theba, ex qua
oriundus Elias Propheta, cognomen
Thesbitæ tulit, uti contra Lyranum ii-
dem docent.

Saxo à muliere icibus perit.] Iuste la-
pide percussus interiit, qui super lapi-
dem Ixx. fratres occiderat. Sic tegula
à muliere dejecta misere Argis perit
Pyrrhus Rex Epirotarum. *Plutarchus.*
Hermannus quoque Saxonum Rex, ar-
cem oppugnans, saxo à foemina dejecto
interemptus est. *Aventinus v.* Vnde La-
cedæmonii, ut author est Plur. in Sylla,
τὸ ἄρμα χεῖρας improbarunt, quod in
illis, vel à muliere interficeretur vir
fortissimus. Seneca Hercule Octo:

*O turpe fatum! femina Herculeæ me-
cis*

Auctor feretur? —

Ad quam infamiam declinandam, ma-
luit Tyrannus Abimelech, manu ar-
migeri sui cadere. *Ὁ δὲ ποιάντις ὁ πρὸς
τῆς εἰς τὰς ἀδελφῶν ἐπιχειροῦντος
ποινὴν ἐξέπει, καὶ εἰς Σικιμοῖς
αὐτὸς τελευτῆσθαι.* *Ioseph.* Nec tar-
men effugere potuit, quin Ioab dice-
ret: *Quis percussit Abimelech filium Ie-
rubbaal? Nonne mulier misit super eum fra-
gmen mole de muro, & interfecit eum in
Thebes? II Reg. XI. 21.*

à muliere ictus perit, cum triennio imperium tenuisset. Huic successit Thola, qui duobus & xx. annis regno potitus est. Post huic Iair fuit, qui cum æque viginti & duos annos principatum obtinisset, populus, relicto Domino, idolis se mancipavit. Obque id Israëlita subacti sunt ab Allophylis & Ammonitis, duoque de

XX.

Thola.] Iudic. x. Ita Sigon. Gifelin. Drufus. Editio Elzevir. Cholias. Quod haud dubie corruptum, & præter mentem authoris, cum nec LXX. nec Latinus cum ita vocent. *Horn.* Fuit consobrinus Abimelech, utpote filius Phua, qui erat frater Gedeonis. Sed quia Gedeon ex tribu Manasse, Phua ex Issachar, patet fuisse fratres uterinos duntaxat, ita ut mater eorum nupserit Ioas Manassensi, ex eoque genuerit Gedeonem: deinde nupserit alteri viro à tribu Issachar, ex eoque genuerit Phua patrem Thola. Sic Augustinus & alii. Videtur electione populi creatus Iudex. Nam Dei hic nulla fit mentio. *Abul.* Sic & à populo electi Iudices Iephte, Absan, Ahialon & Abdon. Nimirum Hebræi ob merita Gedeonis, voluerunt ex ejus profapia creare iudicem: cumque filii omnes ejus extincti essent, acceperunt consobrinum & Tholam. *A Lapide.*

Duobus & xx. annis regno potitus est.] Sic Eusebius. Hebræi, LXX. & Latinus XXXIII. annis. Nihil præterea de illo tradunt sacri Annales, nisi quod vixerit ac sepultus sit in Samir montis Ephraim. Quod additur, quia alia in tribu Judæ. Iosua xv. 41. *Menochius.*

Post hunc Iair fuit.] Non hic est ille de quo Num. xxxv. 41. Sed alius, Segubi filius, indicatus etiam 1 Paral. 11, 22. *Grot.* Fuit Galaadites, ac proinde ex tribu Manasse, quæ trans Iordanem in Galaaditide habitabat. Vnde & oppida, quibus filii ejus xxx. præfuerunt: erant in tribu Manasse. *A Lapide.* Ex quo videri possit hunc Iairum absoluto quodam Dominio Israëliti præfuisse, quia oppida filiis suis dedit, quæ & à

nomine ipsius dicta fuerunt Havoth Iair, *villa Iair.* Potest tamen etiam dici, Iairum sic præfecisse filios suos istis civitatibus, sicut legitur & Samuël præfecisse suos filios 1 Reg. viii. cum nuda potestate judicandi, non autem dominandi. *Estius.* Sepultus est in Camone Galadenes. *Ioseph.*

Idolis.] Baalim & Astaroth, Diis Syria ac Sidonis, & Moab ac filiorum Ammon, & Philistim. Iud. x. 6. Cæterum hi omnes populi Solem imprimis, sub alio atque alio nomine colerunt. Syris ac Sidoniis dicebatur generali nomine *בגב*, *Dominus.* Palmyrenis *Αγλιεωλ*, *Orbis Dominus.* Accaronitis *בגב*, *Dominus sacrificiorum,* pro quo Israëlita contentim dixerunt *בגב*, *Dominus musca.* Ammonitis Moloch & Milcom. In cujus numinis honorem liberi per ignem traducebantur. Quæ non erat crematio liberorum; sed februatio, hoc est, purgatio quædam, qua per spatium inter duos ignes intermedium, à Camaris Sacerdotibus, vel ipsis etiam parentibus, ducebantur infantes. In magnis tamen angustiis fuit etiam vivi-comburium. Sed de his, quæ ad gentilium Idololatriam spectant Vossius, de *Idolol.* prolixè. Vide & Rambam iii. *More Neb.* xxxvii.

Ammonitis.] Male. Nam fuerunt filii Ammon. Qui diversi ab Ammonitis. *Druf.* Quod tamen subtilius quam solidius. *Horn.*

Duoque de xx. annis.] Hi xviii. anni comprehendi nequeant sub annis Iephthæ. Hic enim tantum sex annis præfuit. Quocirca Serarius vult illos omni-

xx. annis sub eorum imperio fuerunt. Quo tempore eis Dominum invocantibus, divinum scilicet responsum redditum est: Simulachra potius invocarent, se non ultra misericordiam ingratis præstiturum. At illi flentes culpam fateri, & precari veniam, abjectisque idolis Deum implorantes, negatam licet misericordiam impetraverunt. Igitur Ieptha duce ad libertatem armis vindicandam frequentes conveniunt: missis prius ad Amon regem legatis, ut finibus suis contentus, bello abstineret. At ille, prælium non abnuens, aciem instruxit. Tum Ieptha, prius quam signum pugna daretur, vovisse dicitur, si prospere pugnasset, eum qui sibi pri-

minino addendos annis cæterorum Iudicum. Sed hoc fieri non potest. Quare comprehendi debent annis Iairi qui præfuit xxxi. annis, sub cuius imperio defecerunt. *A Lapid.*

Simulachra potius invocarent.] Sarcaſmus, ſimilis illi Deut. xxxi. 1. *Vbi ſunt Dii eorum in quibus habebant fiduciam? Surgant & opitentur vobis, & in neceſſitate vos protegant.*

Ieptha.] Scriptura hæc à ſcribis eſt, non à Sulpicio, qui ſine dubio Ieptha vel Iepthe ſcripſit, ita poſcente priſca conſuetudine. *Druf.* Fuit Galaadites. Ideoque non ex tribu Gad, ut Abulenſ. & Cajetan. vult, ſed Manafſe. Manafſeſ enim paſſim vocantur Galaaditæ, non Gaditæ, etſi & ipſi partem legionis Galaad occuparent. *Pever. Serar.* Fuit tamen etiam patris ejus nomen Galaad, ut ex textu patet; qui cum ex מלכה, quod ſive meretricem, aut γυναίκα πορνεία, cum Helleniſtis, ſive cauponam interpretari licet, ſuſcepit. Erat enim natus ex מלכה אשור, ſcœmina vel alterius tribus, vel alienigena. Quorum prius Iofephus adſtruit, poſteriorius Saidus Batricides, cuius verba ſunt,

وكان ابن امرأة سراقا,

& fuit filius mulieris Saracena. Vide Seldenum de Succell. 1, 10.

Ad Ammon Regem.] Veritas hiftoriae poſtulat, ad Regem filiorum Ammon. Sic eſt etiam in 1xx. conſentientibus libris Hebræis & Latinis, αἰὲς βασιλέων υἱῶν Ἀμμων. Iud. 11, 12.

Legatis.] Caſus hic erat. Sihon Rex bello occupaverat urbes aliquas Moab & Ammon. Moſes eo occiſo, urbes illas Hebræis dat. Queritur igitur Rex Ammon de injuria ſibi facta, terramque ſuam ab Hebræis reſpoſcit. Patet autem ex hac concertatione, eundem vel tunc, vel tempore Moſis, Ammonitarum & Moabitarum Regem fuiſſe, quod Lya vult, vel ſocias ſaltem ac federatas eas gentes. De jure præſcriptionis, vide Grot. 11. de Jure Belli 1v. Extra controverſiam eſt, ſi jus gentium reſpiciamus, quæ hoſtibus per nos erepta ſunt, ea non poſſe vindicari ab his qui ante hoſtes noſtros ea poſſederunt, & bello amiſerunt: quia jus gentium hoſtes primum Dominos fecit, dominio externo, deinde nos. Quo jure, inter alia, tuetur ſe Iepthes contra Ammonitas. *Idem.*

Hoſtiam Deo dandam.] חיה ליהוה עולה

primus revertenti obvius fuisset, hostiam Deo dandum. Ita victis hostibus, cum domum rediret, filia ei obviam fit, quæ patrem exceptura victorem, cum tympanis & choris, leta processerat. Tum Iepta consternatus, dolore conscissis vestibus, indicat filiaæ voti necessitatem. At illa, non faminea constantia, mori non recusans, duos tantum tamen menses, vitæ spacium, petit, ut æquales suas prius videret. Quibus actis, ultro ad patrem rediit, votumque Domino reddidit. Iepta principatum
sex

תבין ותבין. Quod transferendum : Erit Domino, aut ascendere faciam holocaustum. Nempe si id animal holocausti sit capax. Id quod non nisi ex bubus, avibus, capris, turture, columba, fieri poterat. Quid si asinus aut canis occurrisset, debuitne holocaustum fieri? non sane. Ergo nec humani generis quicquam : sed dedicandum id ad ea ministeria quæ homines Deo exhibent, puta in Sanctuario, si mas esset. Si fœmina, ad preces, vini abstinentiam, & vitam *מגדל צעור*. Cœlibatus sub custodia, fœminis indicti, exemplum habes 11 Sam. xx, 3. Grotius. Simile Idomenæi votum fuit, de quo Servius ad 111. & XI. *Æneïdos* : Idomenæus Cretensium Rex in tempestate devovit, Diis sacrificaturum se de re quæ primum occurrisset. Contigit ut filius ejus primum occurreret : quem cum immolasset, ut alii vero, immolare voluisset, & post orta esset pestilentia, à civibus pulsus est regno. Simile votum Alexandri M. describit Aldrovandus in Afino.

Filia.] *Μογοστὸς*. lxx, & Ioseph. Aquila *מגושת*. Et nomen fuisse Scilam Philo Amnias tradit.

Cum tympanis & choris.] Sed quia Sacerdotes eorum tibiis & tympanis concinebant. Tacitus de Indæis. Solebant autem puella *מגושת* canere, ut ex xv. Exod. & I Reg. vi. 6. colligitur. *Menochius*.

Voti necessitatem.] Quod impium, stultum, & parriciale. Ita Ambros. Augustin. Chrysost. & alii Patres ac Rabbini. Cæterum solvi hoc voto Iephthe per summum sacerdotem potuisset, pecuniæ summa. Targum : Iephthe non interrogavit Phinees Sacerdotem. Quod si consulisset eum, potuisset redimere filiam estimatione pecuniæ. Kimchi : Dixit Phinees, Ipse indiget mei, veniat ad me. Iephthe autem, caput principum Israël, Egone ibo ad eum? In ista contentione perit puella.

Mori non recusans.] Sulpicius in eorum sententia est, qui immolatâ putant. Quæ communis patrum opinio, Augustin. Hieron. Ambros. Tertull. Chrysost. Origen. Nazian. Theodor. Bedæ. Procop. Et ex recentioribus Ruperti, Abul. Saliani, Tornicelli, Suarez, Lessi, Azor. & aliorum. Vide Serarium. Contra Rabbini quidam, quos secutus est Lyra, & plerique Orthodoxorum hodie sequuntur, non immolatam, sed Deo perpetua virginitate consecratam putant. Quia nimirum fides Iephthæ prædicatur Hebr. xi, 32.

Ut æquales suas prius videret.] *ואבירי ועבירי*. Et plangam virginitatem meam cum sodalibus meis. Quod frigide Sulpicius reddidit.

Votumque Domino reddidit.] Rabbini tradunt Phinees noluisse Iephtham voto solvere, & hac de causa *מגושת*, id est,

sex annis tenuit. Huic Efebon successit, & tranquillis rebus exacto imperio, anno septimo decessit. Postque eum Allon Zabulonites annis x. itemque Abdon annis VIII. rerum potiti, pacis tempore nihil, quod historia loqueretur, ediderunt. Rursum Israëlita ad idola con-

VER-

est, Numinis Majestatem atque presentiam ab eo recessisse. *Saidus Baricides*, ex versione Seldeni: *Consilarii Iephthæ fuaserant, ut adiret Phinees Prophetam, filium Eleazari, filii Aharonis, atque eum consulere, ut ab eo disceret, qua ratione filiam morte eriperet. Sed monitus est ab Angelo ne ad eum adiret. Etiam & Phinees Propbeta monitum accepit ex Prophetia, ne indulgeret ei. Itaque transfactis hinc illis mensibus, ingens festum celebravit Iephthæ, & filiam suam immolavit eade die, quem festum luctus nominavit. Hujus facti memoria quater anno carminibus & colloquio celebrata impostum fuit. Quod ad sua quoque tempora, eodem in loco, factum à Samaritis, docet Epiphanius. De hoc autem voto, & Pontificis in eo autoritate, vide Diatribam singularem Ludovici Capelli. Iosephus: Ἰσραῆλ τὴν παῖδα ὠλοκράτωσεν, ἕτε νόμιμον, ἕτε τῶ θεῶ κειραρχῶν ἰουδαίου ἐπιτελών, μὴ ἀφ᾽ ὀφθαλμοῦ ἰσραῆλ τῶ λογιζομένου τὸ ἄνομοιο ὄιον τὸ πᾶσι δὲ δόξαι τοῖς ἀκρίστοις. Hoc factum Iephthæ imitati sunt gentiles, Erichæus bellum contra Eumolpum gerens, Agamemnon, Marcellus, Marius, & alii. Vide Plut. in Parallelis.*

Principatum.] Totius Israël. Nam licet initio Galaaditarum tantum princeps esset, postea tamen etiam reliquæ tribus ipsi paruisse videntur. Sic Augustin. *Quæst. xliix.* Vide *Drus.* ad Iud. Omisit cladem Ephraimitarum Iud. xii.

Efebon.] In fonte Ebræo, Ebsan, quod nunc legunt Ibsan, ut Iosephus olim Absan, Hiero. Abesan & *ix. ἀβασάν,*

quod Latine scribes Abassan. Ibsan, Ebsan, Absan, ut Nimrod, Nemrod, Namrod. Sæpe ita variabant in legendo antiqui. *Drus.* Fuit Bethlehemita, ex tribu Iudæ. Ita fere omnes Interpretes. Sed Maldonatus in Matth. *ii. v. i.* putat hic agi de Bethlehem quæ in tribu Zabulon, cujus mentio Iosue *xix. 15.* Dicunt autem Rabbini, hunc Absan fuisse Booz, maritum Ruth, abavum Regis Davidis. Coartanei sane fuerunt: Sed eosdem fuisse, non videtur. Vide *Drus.* ad Iud.

Tranquillis rebus.] In Iudæa. At Græcia tum omnis & Asia minor, horribili bello tremebat. Nam sub eo ortum est Trojanum bellum. *Samuel Solum* ad librum Iuchasin.

Allon.] Veritas lectionis Ailon. Nam sic est in codicibus Græcis αἰλών, quod nunc legunt ex Ebræo Elon. Hunc Eusebius in Chronico prætermisit eo loco ubi catalogum iudicum recenset. In ipso autem Chronico ait, *post Efebon in libro Ebræorum fertur iudex Adon rexisse populum annis 10. qui non habetur apud 1xx. interpretes.* Mirari libet. Nam in editione Romana Iud. *xii. v. ii.* αἰλώριε legitur, in quo mendum quale in Edem & Madiam. Reperio & αἰλώριε. Ex αἰλών factum Ajaalon, quod in Hiero. *Drus.* Sub eo excisa Troja *Euseb.*

Abdon.] Filius Hellel Pharaonites, ex tribu Ephraim.

Nihil quod historia loqueretur.] Et huic, & prioribus, *Δὲ τὴν εἰρήνην καὶ τὴν ἀδίκειαν τῶ παλαιότητων*, nulla data est rerum fortiter & gloriose gerendarum occasio. *Ioseph.*

Per

versi, divino destituti presidio, objecti Allophylis, per XL. captivitatis annos pœnas perfidiae pependerunt. Ea tempestate Samson natus traditur. Hujus mater diu sterilis, angelum vidit: dictumque ei est, vino & si-

Per XL. captivitatis annos.] Judic. xlii. Ioseph. v, 10. Hi anni includuntur annis Samsonis. Licet enim in vita sapius Philistæos occiderit, non tamen eorum jugum ab Hebræis prorsus abstulit, nisi in morte, cum principes eorum secum una ruina oppressit & sepelivit. Hinc cap. xv, 20. dicitur: *Judicavit Israël in diebus Philistinim* (quibus scilicet Philistæi dominabantur Israël) *viginti annis.* Hinc liquet hos XL. annos cœpisse xx. ann. antequam Samson esset Iudex, ac durasse per xx. annos, quibus fuit iudex, cumque ejus vita finiri. Ita Salius, Tornicellus, & alii. Eusebius, Lyra, Abulensis, Genebrardus, hos XL. annos ita numerant, ut cœperint cum principatu Samsonis, ac toto ejus tempore durarint per xx. annos sub Heli Pontifice. Minus vere. *Cornelius à Lapide.*

Ea tempestate Samson natus.] Id est, anno primo servitutis. Cœpit igitur munus suum anno ætatis xix, vel xx. auspiciari. Pater ipsi Manoa. Ambros. Epist. lxx. *Pater erat de tribu Dan, timens Deum, haud ignobili genitus loco, præstans ceteris.* Iosephus: *Μωωῶνης τὸ Δανιῶν ἐν ἀλιγῆς ἀείρεται, καὶ τὸ πατρὶός ἐμολογέμενον ἀειρεται.*

Mater.] Cui nomen Hatfeli Cophunith, de tribu Iuda. R. *Abrah.* in Iuchasin.

Diu sterilis, Angelum vidit.] Ambros. *Mater vero sterilis, sed virtutibus animi haud infecunda, quæ propria hostilitatis recipere meruit visionem Angelicam.* Iosephus turbat castitatis ejus laudem, & zelotypiæ cri men Manoæ aspergit. Quasi, quia Angelum se vidisse pulcherrimum retulerat, hinc suspe-

cta Manochi de adulterio fuerit. Nunquam studio affectatæ, quas primus Sacrorum Annalium aspectus, confutat. *Horn.*

Vino & sicera atque immundis abstinentes.] Hæc Legem de Nazireatu efficiunt, quam vide Num. vii. Samson Nazaræus in utero erat. Iubetur ergo mater vino, sicera & immundis abstinere, ne ea infans sugeret. *A Lapide.* Tenebatur autem ad ea quæ in textu expressa sunt, non ad omnia Nazaræorum: sed hic perpetuo, illi ad tempus. *Grætius.* Sicera est μέθυρα lxx. *Lyra:* *Sicera dicitur omnis potus inebriativus.* *Jonathan:* Vinum vetus כרם, vinum novum כרם. Sic etiam R. Salomo. R. Eliezer Haccaphar, כרם, vinum mixtum, כרם, vinum vivum sive purum. Sunt etiam qui exponunt potum factitium expomis, quem Galli *Sidre* vocant: aut ex hordeo, qualis nostra cerevisia. Quorum sententiam juvat, quod hic & alibi passim, Sicera cum vino conjungitur. *Drus.* Ratio & causa præceptorum de Nazireatu est manifesta, abstinentia videlicet à vino, quod multus exitium atulit. Nazireatus vero proprietas est, ut per prohibitionem ab omnibus ex vite confectis potibus, homo ad excellentiorem dignitatem promoveatur, & rebus necessariis contentus esse discat. Nam qui ab eo abstinet vocatur *sanctus*, & collocatur in gradu Sacerdotis magni, quoad Sanctitatem, dum non ausus fuit se polluere, patre aut matre sua defunctis. Hæc etenim dignitas ipsi à sola à vino abstinentia provenit. *Rambam* lli. *Morre Neb.* xlviii. De Naziræis, vide Sigonium v. de Republ. Hebræorum viii.

ficera atque immundis abstineret, fore uti puerum ederet libertatis vindicem, & hostium ultorem. Ita mulier enixa puerum, Samson nomen ei indidit. Is intonso capite, miræ virtutis traditur: adeo ut leonem in via obvium, manu discerperet. Vxorem ex Allophylis habuit: quæ cum absente viro in alterius matrimonium convenisset, dolore erepta conjugis perniciem genti mo-

li-

Libertatis vindicem.] *לחם לחם וישראל*. Incipiet, quia plene & perfecte in vita sua non liberavit Israël. *Menach.* Toto enim Iudicatu Samsonis, paruerunt filii Israël Philistæis. *Dru-*

Samson.] Critici Ebræorum legunt *Simson*. Cave putes hanc lectionem veriozem esse. Samson ita legitur ut Mariam, ut Namrod, ut Magdal, unde Maria Magdalene. Sic Cimchi dicimus & Camchi. Huc refer Phasga, quod antiqua consuetudine ita lectum pro Phisga.

Intonso capite.] Comam alere voti signum. *Votivum obligatumque Virtutis oris habitum*, dixit Tacitus in Germania. Ratio similitudinis in eo, quod coma longa onus est: sic & votum. Ita & funes voti signa, quia utrumque ligat. *Grotius.* Deus Israëlitis prohibuit *ποιεῖν σισσω*, sive *ὀπιδοσσω*. Ne scilicet, gens Dei, ritu cæterarum, consecratam Deo ulli peregrino, comam aleret aut devoveret. Soli נירים sive *Ναζυραῖοι*, ὀπιδοσσω μίον alebant, sive ניר, Chaldæis נליל. *Heins.* De vestimento Naziræorum, vide Fuller. 1 v. Miscell. VII.

Miræ virtutis.] Iud. xiv. Fortitudo non erat in eo virtute naturæ, sed erat donum gratis datum, quod in necessariis & expedientibus inerat ei quamdiu tenuit ritum Nazaræorum. Eius autem consecratio erat ordinata ad liberationem populi Israël; propterea etiam eo per rasuram violato, donum illud ei non adfuit. *Lysa.* Nec dubium, quin

ex Samfone, qui Thebano Herculi par vel suppar fuit, occasionem quoque tapuerint Phœnices, Ægyptii ac Græci, tam multa de suo Hercule comminiscendi, ne heros suus ulla parte illo populi Dei inferior videretur. *Vossius.*

Leonem in via obvium.] *Σωσιφζονδ* *λέονα, ἡγὴ γυμνὸς ὄν, ἐπέδραμ-*
μαρθε αὐτὸν ἀγγελοῖς χερσὶ. Ioseph. In ejus cadavere examen apum fuit paulo post repertum. Sive in utero ejus fuerint, ut est apud Ambros. Epist. 1 x. sive *ὦν ἐν τῇ στήθῃ*, in pectore, ut Iosephus ait: sive, quod verius puto, in capite, hoc est, cranio, vel ore, ut est apud 1 x x, & vulgatum interpretem Latinum. Et hoc naturale fuit, non prodigiosum. Nam & Herodotus lib. v. refert de examine apum, ingresso in caput Onesili suspensi: & in vita Hippocratis legitur, apes longo tempore mellificasse in ejus sepulcro. Ut non tantopere omnia cadavera averfari videantur, quam multi tradiderunt. *Vossius.*

Vxorem ex Allophylis.] Thimnatensem. Nuptiæ celebratæ sunt, propositis mutuo ænigmatis. Qui mos veterum excellentium. Vide loca ex historia Dii & Menandri, de ænigmaris inter Salomonem Iromumque mutatis, apud Ioseph. 1. contra Appionem. Adde 1 Reg. x, 1. Habes & apud Herodotum exempla, & apud Scriptorem convivii septem Sapientum, inter opera Plutarchi. *Grot.*

Dolore erepta conjugis, perniciem genti.] Neque jus naturæ, neque jus gen-

tuu

litus est: fretus Domino, & viribus, palam victores clade afficiebat. CCC. siquidem vulpibus captis, ardentibus lampades earum illigavit caudis, atque eas agris hostium immisit. Actum forte maturis messibus, facile incendium fuit, vineaeque & olivarum arbores, exusta. Grandi Allophylorum exitio abrepta uxoris injuriam ultus videbatur. Quo dolore Allophyli permoti, mulierem tanti mali causam, cum domo & patre, incendio consumpserunt. Sed Samson parum se vin-

di-
tium prohibet se ulcisci. Sed quia modus excedebatur: deinde etiam ne ex quavis causa rixæ orientur, prohibuit id jus civile. Heroës apud Homerum & Græcos alios, ut notatum Scholiastis, dediti amoribus, dediti iræ. Grot. Nec privatas tantum ulciscēbatur injurias; sed publicam spectabat vindictam. Noluit tamen apertum bellum Philistæis indicere, quia non sentiebat se ad hoc à Deo moveri. *Estius.*

ccc. siquidem vulpes.] Et facile fuit in regione vulpium feracissima, tempore anni commodissimo, à juvene robustissimo & venandi peritissimo, junctis sociorum operis, una alterave die, ccc. vulpes capere. Si potuit Julius Cæsar Romæ in spectaculum dare Leones cccc. Pompejus lxx. Probus Imp. mille struthiones, damas, cervos, apros, ibices, oves feras, urfos, leones, leænas, leopardos Lybicos, Syriacos, & tot alia monstra. Si Hellogabalus colligere decem millia pondo aranearum, & muscarum, decem millia murium, mille mustelas, mille sorices, teste Lampridio, Plinio, & Vopisco, difficile fuerit Samsoni cogere ccc. vulpes? *Tirinus.*

Earum illigavit caudis.] Binas & binas simul emittebat. Itaque fuerunt centum quinquaginta paria. *Menoehius.* Et hoc stragemate totam pene illius anni messem absumsit, una cum vinetis & olivetis. Vna vulpecula Carseolana,

si Ovidio credimus, errore puerili, paleaceo igne segetibus illato, integros agros jam ad messem albos, exulsiit. Quid tot vulpium paria, tot titionibus armata, fecisse putamus? *Tirinus.*

Injuriam ultus videbatur.] Hoc ipsum ἀμύνης νόμον vocat in vita Arati Plutarchus. Hoc naturali jure defendens se Samson adversus Palæstinos insonem testatur fore, si Palæstinos qui se malo affecerant, malo vicissim adficeret: & post peractam ultionem, eadem se tuetur ratione, dicens se ipsis fecisse quod ipsi sibi fecissent priores. Platæenses apud Thucydidem: Ὁρθῶς ἐπιμνηστέμεθα καὶ τὸ πᾶσι νόμον καθεστῶται τὸ ἐπιόντα πολέμιον ὅσπον εἶναι ἀμύνεσθαι. Grotius II. de Jure Belli xx.

Incendio combusserunt.] Πέμψοντες τὰς ἀρχαίνας εἰς γαρνά. *Iosephus.* Ingens crudelitas in eos qui malo occasionem tantum, nec id providentes dederant. Grot. Videntur Philistæi etiam quotannis in vulpes animadvertisse, & ardentibus faces tergis illarum alligasse, cum risu & sannis totius populi, donec, post multam in circo cussitationem, fabricibus iisdem perusta, conciderent. Et hunc eundem morem Romæ quoque in Aprili servari solitum, Seratius non ab illa Carseolana, ut vult Ovidius, sed ab his Samsonis vulpibus, originem traxisse putat. *Tirinus.*

dicantem ratus, urgere omnibus incommodis profanam gentem non desinebat. Tum compulsi Iudæi, vincitum eum Allophylis tradiderunt. Sed traditus, ruptis vinculis, arrepto osse asini, quod casus telum dederat, mille ex hostibus prostravit. Ingravescente autem æstu, cum siti affectus esset, invocato Domino, ex osse quod manu tenebat, aqua fluxit. Ea tempestate Samson Hebræis præerat, Allophylis unius virtute domitis. Igitur insidiantes vitæ ejus, nec palam eum tentare audentes, uxorem ejus, quam ille postea accepit,

Arrepto osse asini.] Maxilla, ἰθ.

Mille ex hostibus prostravit.] Percussit eos ingenti plaga, ita ut stupentes furas femori imponerent. Hieron. Lyra. Thargum Ionathæ: percussit eos equites cum peditibus. R. David enarrat de iis, qui fugientes cadunt super faciem; nam illi vertunt furam supra femur. Tremellius: Crus vibrans in femora eorum. Id est, non aliis armis eos petens cum pede. Sic fere Burgensis, & dicit veteres Hebræos ita exponere. LXX. κνήμην ἐπὶ μῆτρον. Druf. ad Iud.

Ex osse.] Aperuit Dominus molarem dentem in maxilla asini. Græci τὸ λάκκον. Alii τὸ τεῦνον. Credibile est significari hiatum, quem in maxilla projecta fecerat dens vi excussus. Grot. Nempe stuebant è terra aquæ, sed per loculamentum seu mortarium dentis molaris. Et quia Deum invocante Samfone obtenta fuerant hæ aquæ, vocatus est locus ille κρηρὴ ὕδατος, fons invocantis. Quin verisimile est, extare etiam hoc nostro seculo hunc eundem fontem. Nam certum est, quingentis ab hinc annis adhuc extitisse, ut testis est Michaël Glycas, qui vixit tempore Ioannis Comneni, & disertis verbis affirmat, hunc fontem in hodiernum usque diem, in Eleutheropolis suburbano conspici, & fontem maxilla nuncu-

pari. Tirinus. Ὁ θεὸς πηγὴν κατὰ πνεύματος ἀνίστην ἠδὲται καὶ πολλῶν, ὅθεν ὁ ἐαυτοῦ ἑαυτοῦ ἐκείνη τὸ χαλεπὸν σταθμὸν καὶ κέρχρη. Ἐ δὲ ἄπο τῆς λέξεως. Iosephus. Ionathan existimavit petram fuisse in eo loco quæ multitudinem habuerit mortarii.

Samson Hebræis præfuit.] Annis xx. Iud. xv. ψ. 20. Infra, cum xx. annis Ebræis præfuisse. Videtur aliquando varietas fuisse in codicibus Ebræis. Nam in Thalmud Ierosolymitano, Samson xx. tantum annis iudicavit. Cur igitur xi. ei Scriptura tribuit? Ut hinc discas metam ejus per xx. annos continuos post obitum in Philisthæis permansisse. Druf.

Uxorem ejus.] Delilam Iud. xv. i. Sic vocatur in libris Ebræis & Latinis, sed in Græcis est Dalida, id est, δαλιδα. Sic cassida & cassila. Nam D & L communem familiam habent. Iosephus Dalale scribit. Hodie legunt Delila, quod est דלילא in scriptura originali. Druf. Fuit autem דלילה, meretrix. Quod Targum & Kimchi pro caupona accipiunt. Lyra quaerit, Iudæane an Palestina fuerit? & existimat Palestinam fuisse, quæ in valle Sores habitavit. Uxorem Samsonis fuisse, præter authorem nostrum, etiam Chysofostomus, Cassianus, S. Ephrem & Pererius affirmant. Contra meretricem & quidem è pauperioribus

rat, pecunia corrumpunt, virtutem viri uti proderet. Illa eum blandimento muliebri aggressa, diu eludentem, & multum cunctantem perpulit, ut indicaret, in crimibus capitum virtutem suam subsistere. Mox dormienti insidiata, crinem ejus abstulit, atque ita eum Allophylis tradidit. Nam saepe prius traditum, comprehendere nequiverant. Tum illi effossis oculis, vinctum compedibus, in carcerem conjecerunt. Sed spacio

buis fuisse, Ioseph. Ambros. Hieron. Abul. Serar. & alii volunt. Quomodo enim ausi fuissent Philistæi principes, tam sidenter & primo aggressu, sola spe lucelli sollicitate uxorem ad prodendum maritum? quomodo toties & tam diu latuissent tot armati in domo propria Samsonis, nec ipso nec ullo familiarium conscio? *Tirinus.*

Pecunia corrumpunt.] Promiserant ei mille & centum argenteos, singuli. Iud. xv. 5.

Diu eludentem.] Ter in universum. Ligatus autem fuit יתרים ליהם, quæ fuerunt vincula firmissima, de quibus disputantem vide Fuller. v. Miscell. xiv.

In crimibus capitum.] Si rasum fuerit caput meum, recedet à me fortitudo mea. *Textus Sacer.* Quippe violato federe, quod ei cum Deo intercedebat. Non dissimile est quod de fato Nisi Megarensium Regis narrat, non Poëtæ tantum sed & Pausanias. Paulatim ad caput venit Samson, lapsuro propior, inquit *Ambros. Epist. lxx.* Martinus de Roa & Serarius putant, hanc Samsonis comam à Dalila præfectam, gentilibus occasionem dedisse comminiscendi fabulam de purpurea Nisi Megarorum Regis, sub hoc idem tempus imperantis, casarie seu coma. Apollodorus aliam similem tragœdiam narrat de Comethone Pterelai filia, quæ Amphitruonis amore infatuata, aureum de patris coma capillum profe-

cuit, & fœda perfidia parentem & patriam perdidit.

Crinem ejus abstulit.] Septem cincinnos ejus. Vnde intelligitur totum capillitium ejus, quod divisum fuit in septem floccellos, abrasum fuisse. Et simile est illud Cantic. 1 v. *Vulnerasti cor meum in uno crine colli tui.* Estius. *Simul comam & coronam, id est, miraculosi roboris donum amisit.* Hieronym. Abrasit autem cincinnos manu tonforis. Herodotus lib. 1 r. narrat, ab uno rasas multorum una dormientium maxillas. Quanto facilius radi potuit unius in septem quasi catenulas collectus capillus? Et forte in cibus papavera quædam ei miscuit perfidum scortum, ut saepe ab ejusmodi mulierculis factitatum, ex Apuleio, Virgilio, Casario, & aliis demonstrat Delrio.

Effossis oculis.] Oculi in pistrinum damnatis adempti, ne vertigo labori obstaret. Qua de causa & servis lac versantibus, & vas in quo lac erat circumcursantibus, ademptos oculos, narrat Herodotus Melpomene.

In carcerem conjecerunt.] *Textus: molebat in domo vincitorum.* Hinc apparet in carcere molas fuisse, quibus vincti victum parabant. Lyra exponit, *graviter laborabat, ne gratis panem comederet.* Qui autem in obscœno sensu accipiunt ut in Iob: *molat alteri uxor mea,* errant graviter. Vide Kimchium. In ergastulo molere, abjectissima servitutis erat. *Drus.* ad Iud.

cio temporis accisos crimes crescere, & cum eis virtus redire occæperat. Iamque Samson, conscius recepti roboris, tempus modo justæ ultionis operiebatur. Erat Allophylis moris, cum dies festos agerent, Samson quasi in pompam publicam producere, capto insultantes. Ita die quodam, cum publicum epulum in honorem idoli dedissent, Samson exhiberi jubent. Templum autem in quo omnis populus, omnesque Allophylorum principes epulabantur, duabus subnixum columnis mira magnitudinis erat. Productus Samson, inter columnas statuitur. Tum ille tempore arrepto, invocato prius

Spatio temporis.] Per aliquot ergo menses, tres nimirum aut quatuor, fuit in carcere. Neque enim citius renasci poterunt capilli, ut diffusioris & prolixioris Naziraorum coma speciem præferrent. Menochius.

Erat Allophylis moris.] Hujus moris nec Scriptura meminit, nec etiam Iosephus. Vnde vero habeat incertum. Drus.

Idoli.] Dagon, quod vel à pisce ita dictum, vel certe à frumento. Id enim Dagan Hebræi vocant, ut Dagon sit $\zeta\delta\upsilon\varsigma\ \delta\epsilon\phi\acute{o}\tau\epsilon\varsigma$, quod Philo Byblius in historia Phœnicum $\Sigma\iota\tau\acute{o}\nu$ interpretatur. Drus.

Samson exhiberi jubent.] Ut luderet. Arias putat eum saltasse ridicule & turpiter. Lyranus ait eum excorum more, impigisse in parietes & columnas, interdumque cecidisse, risumque spectantibus præbuisse & ludum. Serarius putat, Philistæos Samsonem variis modis vexasse & verberasse. Quod indicant xxx. qui dicunt, $\epsilon\pi\acute{\rho}\alpha\tau\iota\zeta\omicron\upsilon\ \alpha\upsilon\tau\acute{o}\nu$, colaphis cadebant eum.

Templum autem.] Fuisse hanc non privatam domum, sed publicam, & quidem templum Dagonis, cum auctore nostro censent Suidas, Abul. Salianus & alii. Ibi enim Idolis suis immola-

bant, & Idolothyta comedebant. I Cor. VIII, 10.

Invocato prius Domino.] Preces hæ erant: Domine Deus memento mei, & redde nunc mihi fortitudinem pristinam, Deus mi, ut ulciscar me de hostibus meis, & pro amissione duorum luminum ultionem unam accipiam.

Columnas disjecit.] Quas oportet fuisse contiguas vel propinquas. Nec enim alias uno nisu disjicere, vel amplecti utramque potuisset Samson. Iosephus rem sic narrat: Considerentibus operimatibus in quadam sano, cujus tectum duabus columnis sustinebatur, accitus est & Samson, ut misero inter compotandum illuderent. Qui hoc extremum malum existimans, quod illusores ulcisci non posset, jubet puerum à quo manu ducebatur, ut ad illas columnas se reclinet, jam, ut tum simulabat, defatigatum. Quibus admotus, sic eas contempsit, ut subverse totius adificii ruinam traherent. Vbi male dicit columnas illas tectum tantum sustinuisse. Nam expresse in textu est: $\text{הקטרים אשר הבינו כבון עליהם}$. Columna quibus omnis imminet domus. Horn. Quod vero collisus duarum columnarum prosterne potuerit tam vastum ædificium, nulli mirum videbitur, qui meminerit theatri Curionis, uni solummodo nixi colu-

prius Domino, columnas disjecit: turbaque omnis ruina domus obruta, ipse cum hostibus, non inultus, occubuit, cum xx annis Hebræis præfuisset. Huic Simmichar successit, de quo nihil amplius scriptura prodidit,

columnæ & alterius amphitheatri duabus suffultæ, cujus meminit. Plin. xxxv. cap. 15.

Turbaque omnis.] Domus autem erat plena virorum ac mulierum, & erant ibi omnes principes Philistæorum, ac de tecto & solario circiter tria millia utriusque sexus spectantes ludentem Samson. Hi omnes una ruina oppressi sunt, multoque plures interfecit moriens, quam ante vivus occiderat. *Textus Sacer.*

Cum hostibus non inultus occubuit.] Queritur, an Simson *ωτόχερ*, & ejus factum excusari queat? Augustin. i. Civ. Dei xx. i. & xxxvi. hoc sic interpretatur, ut dicat eum seipsum, una cum Philistæis, ruina domus oppressisse, Spiritu latenter hoc jubente, qui per eum miracula faciebat. Nec fas esse nobis aliter credere. Nam ad id faciendum divinitus ei redditam fuisse fortitudinem. Hanc responsonem plerique etiam alii sequuntur. Nec obstat quod dicit, *ut ulciscar me de hostibus meis*, quasi privatam injuriam ulciscendi cupidus. Nam injuria Samsonis, injuria publica erat, ut qui judex esset populi. Irrisio quoque ejus, irrisio Dei Israël erat, in cujus contumeliam, Philistæi, pro capto Samson, Diis suis solennes in templo gratias agebant. *Efhus.* Hebræi aliquas esse mortis sibi met consciscendæ causas satis graves existimarunt, nimirum si quis videat se deinceps victurum in probrum ipsius Dei. Atque huc referunt Samsonis exemplum, qui in suo corpore veram Religionem videbat esse derivi. *Grotius.* Ergo non peccavit Samson se communi ruinæ exponendo, si-bique modo illo mortem consciscendo. Nam fuit ad id à Deo excitatus. Deinde Samson primario ac directe non

spectavit suam mortem, sed hostium populi Israëlitici. Itaque, mortem suam indirecte tantum voluit. *Cajetan. Abul. Lyra.* Tota autem Hercules Historia ex Samsonis rebus expressa est. Hercules Nemæus Leo, nonne Samsonis Thamnathæus Leo est? Hydra, Centauri, Stryphthalides aves, aliæque id genus, nonne Philistæorum imperus sunt? Quid duæ Hercules columnæ, nonne illa duæ sunt, quas concussit, & per quas, quendam velut malorum Oceanum, in Philistæos immisit? Fæda item Hercules apud Omphalem servitus & effœminatio, cateraque ejus libido, nonne Samsonis, in Gazæa meretrice ac Dalila, petulantiam & servitutum clamat? Mors in Oeta monte sponte ac ultro suscepta, de voluntario etiam Samsonis interitu, non omnino nihil significat. *Serar.* Ita & August. xviii. Civ. Dei 19. Philastr. de Hæres. cap. viii. Otho Erling. 1, 25. & alii.

Cum xx. annis.] Obiit anno ætatis xl. *Salian. Torniel. A Lapide.* Serarius ei xxxi v. tribuit, totidem scilicet quot vixit Christus, cujus ipse typus erat. De annis Magistratus ejus, supra dictum. *Hic finis viri fuit, admirandi ob incomparabilem animi simul ac corporis fortitudinem, qua in hostium perniciem, usque ad extremum halitum usus est. Nam quod à muliere deceptus est, humane infirmitati convenit, prona ad hujusmodi vitia. Cætera dignus sempiterna memoria virtutis nomine. Ioseph.*

Huic Simmichar successit.] Infra: Nam cum post Samson judicem Semigar fuerit. Graviter autem in Iudicem successione Sulpicius impegit. Nam nullus talis Simmichar, vel Semigar, post Samsonem, occurrit. Ille autem cujus Iud. 11, 31. mentio fit, non Samsoni,

dit. Nam neque finem imperii ejus reperi, & fuisse populum sine duce invenio. Ideo cum adversus Benjamin tribum civile bellum fuit, Iudas temporarius dux belli assumptus est. Sed plerique qui de temporibus scripserunt, annum unum imperio ejus annotaverunt. Plerique ita eum praeiterierunt, ut post Samson Heli sacerdotem subjunxerint: nos eam rem, ut parum competentam, in medio relinquemus. Per haec tempora civile, ut diximus, bellum exarserat. Causa autem motus haec fuit. Levites quidam cum concubina iter faciens, urgente nocte compulsus in oppido Gabaa, quod

ab

sed Aodo successit. *Horn.* Sulpicius recitat opiniones. Vnam eorum, qui ipsi Simmichar annum unum tribuerint. Alteram eorum qui ipsum omnino silentio praeterierint, atque Samsoni ipsum Heli subjecerint, quod omnes fecerunt, in quorum ego scripta incidi, ut Ioseph. Euseb. Augustin. & alii. *Sigon.* Post Samsonem Iud. xviii. refertur Historia Michæ. Hunc videtur significare Sulpicius per Simmicharem, quasi ab Hebræo aliquo audiverit שמוניכר, *cujus nomen Michæ.* Et huc Samsonis etiam apud Cedrenum successor trahi potest Schamanes. Nam שפסו vastare est. Nullus autem perniciosior vastator quam Idololatra, qualis Michæ. Verum errat uterque. Nam Michæ non fuit Iudex, sed potius hostis populi Dei, nec Samsoni alius successit quam Heli. *A Lapide.*

Fuisse populum sine Duce reperio.] Iud. xviii. *In diebus illis non erat Rex in Israël.* Innuitur autem, non tribus singulas aut civitates suis Principibus vacavisse, sed universam duodecim tribuum Republicam summis praesidiibus & tutoribus caruisse. *Sigon.*

Heli Sacerdotem.] Rectius scribitur Eli sine aspiratione. Sacerdotem autem appellat eum qui summus sacerdos five

pontifex erat, ut à Melchisedec sacerdote benedicatur. Sic sacerdotium pro pontificatu positum invenitur. *Drus.*

Per haec tempora.] Iudic. xix. Sequitur interregnum quo civile bellum gestum, quod undecim tribus tribui Benjamin intulerunt propter jus hospitii violatum. *Sigon. Iosephus.* v. 11. hanc historiam, ut & Michæ, rebus Iosuae, & interregno, quod usque ad Iudices sequentes fuit, subjungit, & patet ex cap. xx. Iud. 28. haec contigisse paulo post mortem Iosuae ante Mesopotamiam servitorem. Ita Hebræi in Seder Olam, *Abulens. Iyra. Vincentius,* & alii. Sulpicius ordinem Scripturae secutus est, atque ob id excusationem meretur.

Cum concubina.] In Hebræo מינה, quod honestius quam Græcum πρὸς ἀνακῆν, & Latinum *pellex*, quæ tamen inde venerunt. *Pellex* est uxorem habentis; concubina potest esse cœlibis: neque talis conjunctio contra legem aut bonos mores erat illis temporibus. *Grot.*

In oppido Gabaa.] Quod est opidum tribus Benjamin, & aliter Gaba dicebatur: unde *Gaba Benjamin*, Iud. xx. v. 10. גבא גבא, שמוניכר Samson, & גבא Gaba seu potius Gabe, ut פוטפרא Photifara seu Potiphare. Nunc legunt Geba. *Drus.*

ab Benjamitis incolebatur, secesserat. Cum eum senex quidam hospitio benigne recepisset, juvenes ex oppido hospitem circumstant, stupro eum subdere parantes. Multum à sene increpiti, ægreque exhortati, vicario demum concubina ejus corpore in ludibrium accepto, advena pepercerunt: illiusamque nocte tota, postero die reddiderunt. Sed illa, stupri injuria, an verecundiæ, parum desinio, viso viro animam efflavit. Tum Levita in testimonium diri facinoris, membra ejus in duodecim discissa partes,

per

Senex quidam hospitio benigne recepisset.] In cæteris civibus reprehenditur inhospitalitas. Nullus enim peregrinos hos recipere hospitio voluit. Nec erant tum temporis in locis illis hospitia omnibus patentia. *Grot.* Quæ postmodum demum erecta per Asiam, sub Imperio Saraceno & Turcico, Chanos vocant, voce Persica. Secus si quis diversari velit, illi expectanda est *ἔξωδοξία* alicujus civis, vel in publico pernoctat. *Horn.* Juvenes ex oppido hospitem circumstant. Mira hic hominum feritas describitur, ab Abrahami *ἔξωδοξία* moribus, ad Sodomi civium mores deflexio. *Grot.*

Ægreque exhortati.] Sine dubio legendum est, *exorati*. *Sigon.* Probo vehementer. *Drus.*

Vicario demum concubine ejus corpore.] Obrulit illis filiam suam. Quo temerario facto contra pietatem paternam liberis debitam, vehementer peccavit. Simile exemplum in Lotho habemus *Gen. xix. v. 5.* *Lyræ.* *Abulens.* Magis excusandus est Levita, qui ut propriam injuriam evaderet, obtulit uxorem ad stuprum, si ipsa ad hanc sui oblationem, ad quam non obligabatur, consensit. *A Lapide.*

Stupri injuria, an verecundiæ.] Legendum *verecundiæ*. *Drus.* Duplicem

causam mortis affert Iosephus, unam summum eorum, quæ passa esset dolorem, alteram summum pudorem atque verecundiæ, ob quam in viri sui conspectum venire non auderet. In sacro textu ea causa maxime innuitur, quod labore & vexatione nocturna fatigata, deficientibus jam viribus, collapsa sit & extincta. *Menoehius.*

Viso viro.] Imo priusquam eum vidisset. Nam simul ac ostium aperuisset, mortuam comperit, quam adhuc vivere putabat. *Drus.*

Membra ejus in duodecim discissa partes.] Neque in hoc peccavit Levita, cum non ad dehonestandum corpus, sed ad honorem defunctæ resarciendum id fecerit, nempe ut duodecim tribus provocaret ad vindictam. *Abul.* & alii. Arias putat frustra illa sublimi aliquo loco statuta, ut ab omnibus conspici possent, ad eum modum quo corpora eorum qui sententiam sunt passi, ad terrorem loco edito suspenduntur. Aliqui putant ad tribum Benjamin corporis illius sectionem missam non fuisse, quod scilicet ea tribus nocens esset. Sed nihil verat quo minus mitti potuerit, quia viri tantum Gabaa scelus admiserunt, non tribus universa. *Menoeh.* Tribus Manasse divisa erat in duas partes. Una pars habitabat ultra,

per duodecim tribus misit, quo promptius omnes facti invidia commoveret. Quod ubi omnibus commertum, undecim reliqua tribus, adversum Benjamin, in bellum conspirant. Huic bello Iudas, ut diximus, dux fuit. Sed duobus praeliis male pugnatum: tertio demum Benjamita victi, casique ad internecionem. Ita paucorum scelus, publico exitio punitum. Hæc quoque Iudicum volumine continentur. Regum libri sequentur. Sed mihi annorum ordinem & seriem temporum persequenti, parum continuata videtur historia. Namquam post Samson iudicem, Semigar fuerit, pauloque post historia consignet

altera cis Iordanem. Fortasse utrique misit unum frustum. Vide Lyram.

Vndecim reliqua tribus.] Iud. xxi. Conspiratio hæc inita fuit Mispa, per quam Masius putat intelligi posse Silo. Alii putant Maspam eam esse quæ in tribu erat Benjamin, non longe à Silo, & ex qua fortasse ipsum tabernaculum, quod erat in Silo, conspici poterat. Porro in Maspa frequenter comitia habitata legimus 1 Reg. vii. & x. Ierem. xl. Menoch.

Iudas.] Tribus Iuda, ut paulo ante: Dux belli Iudas assumtus. Dros.

Casique ad internecionem.] Viginti quinque millia & centum viri perierunt. Sexcenti fugerunt ad petram Remmon. Quidam putant eos in prioribus praeliis desideratos fuisse, cum Israëlitæ cæderentur. In Medras proditum, illos ivisse in Romaniam, ibique habitasse. Vide Lyram hoc loco. Præterit quæ sequuntur in Annalibus sacris, de raptu virginum. Sic Romulus & qui cum eo erant, magnis Circensibus, Sabinas rapuere. Defendit aut excusat hoc factum Benjaminitarum Ambrosius. Romanorum raptus contigit xiv. Kal. Sept. Plutarch. Benjaminitarum eodem mense Septembris. Ro-

mani rapuerunt Virgines Io xxvii. vel ut Halicarnasseus, Io c. lxxxix. Benjaminitæ vero c. c. Benjaminitas ad raptum coëgit necessitas, Romanos libertas, uti docet Augustin. ii. de Civit. Dei xvii. & iii. xiii.

Regum libri sequentur.] Numero quatuor, quorum priores in ritualibus Ebraeorum Samueli tribuuntur: posteriores Regum nomine inscribuntur. Nota hos omnes libros in codicibus Græcis titulum habere βασιλειών, id est, regnorum. unde paulo post, *Eti* etiam sacerdos libris regnorum fuisse reservatur. Hiero. Epist. 52. *Samuelem quoque & Malachim, id est, quatuor regum libros.* Idem lib. i. ad Rufinum cap. 7. *In libris quoque Samuelis & Malachim, quos nos regnorum quatuor nominamus, post catalogum divinæ scripturæ hæc intulit, &c.* Dros.

Parum continuata videtur historia.] Torsit hæc confusio temporum & Iudicum plerosque eruditos. Optima eorum explicatio, qui mortuo Samsoni successisse statim Heli volunt, cum jam per xx. annos, cum Samfone, Rempublicam administrasset. Igitur Historia belli Benjaminitici rejicienda ad tempora præcedentia, ut dictum. Horn.

Libris

populum sine iudicibus egisse, Heli etiam sacerdos libris regnorum fuisse referatur: sed quum, quot anni inter Heli & Samson fuerint, minime Scriptura prodiderit: video medii quiddam fuisse temporis, quod laboret ambiguo. Caterum à die mortis Iesu, usque in id tempus quo Samson defunctus est, numerantur anni CCCC. & IX. A mundi autem exordio anni IV CCC. & III. Quanquam ab hac supputatione nostra, ceteros discordare, non nesciam. Sed mihi conscius sum, me non curiose latentem annorum ordinem protulisse, do-
nec

Libris regnorum.] Id est, מלכות. Rursum Hiero. præfatione in libris regum: Meliusque multo est Malachim, id est, regum, quam Malachorh, id est, regnorum dicere. Non enim multarum gentium describit regna, sed unius Israëlitiæ populi, qui tribus duodecim continetur. Locus iste censura indiget. Nam non memini legere usquam Malachoth hoc significatu. Quid igitur? Regnum Hebraice Melucha dicitur & Mamlacha, unde pluralis Mamlachoth, non Malachoth, quod potius opera denotat à singulari מלכה Melacha sive Malacha, opus, cujus thema Laach, non Malach, regnavit. *Drus.*

Anni ecce & IX.] Ita Giselinus olim hunc locum correxerat. Prius erat ecce & IX. qui numerus proxime accedit ad eum qui habetur Act. XIII, 20. *μὲν τῶν περὶ ὧν ἔγραψεν τὸ βιβλίον τούτο, καὶ περὶ ἧσδε ἰσθῶν καὶ ἐξ ὧν ἔως Σαμψὼν λ.* Nam Eli sacerdos inter iudices memoratur. Is iudicatum administravit annos quadraginta, ut habetur 1 Sam. 1 v. 18. Quanquam Sulpitius tantum viginti annos ei attribuat: ex cuius supputatione Sigonius hoc loco reposuit CCC. & XXXIX. Sed ex subiecta tabula tantum colliguntur trecenti & novem anni. Othoniel præfuit annos 1. Ahod. LVXX. Semigar 1. Debbora XL. Gedeon XL. Abimelech 111. Thola

XXII. Iair XXII. Iephthe XVI. Ebeson VII. Ailon X. Abdon, quem Eusebius Labdon vocat, VIII. Samson XX. Summa CCCIX. His adde annos tyrannidis, quos Hebræi superioribus inclusos arbitrantur. Chulan Rafathaim VIII. Eglon XVIII. Iabin XX. Madian VII. Philistæi sive Allophyli XVIII. Rursum Philistæi XI. Summa CXI. Ex his concludo, si annis Iudicum annumeraveris annos tyrannidis, Othonielique tantum XI. attribueris, constari annos quadringentos & novem vel decem. Sic etiam se tuetur numerus qui Actor. cap. XIII. in libris vulgatis. *Drus.*

A mundi autem exordio anni IIII CCC & III.] Hunc numerum conficit Giselinus ex his duobus locis. Dicit à mundi exordio usque ad excessum Iosue annos esse IIII D CCC LXXX. & IIII. Hic vero scribit à die mortis Iosue, in id tempus, quo Samson defunctus est, numerari annos CCC & XIX. Simul hi numeri efficiunt 4303. Sigonius vero, qui superiori numero adiecerat viginti, hunc ita emendat, ut pro 3. reponat 23. *Drus.*

Non incuriose.] Sic infra: que non incuriose à nobis sunt digesta. Quantus autem in Chronologia studio Sulpitius fuerit, patet ex epist. Paulini ad ipsum nona, in qua hæc sunt: Præterea iussit

nec in hæc tempora incidi, de quibus dubitare me fa-
teor. Nunc reliqua exequar. Igitur, ut supra retuli,
Hebræi sine iudice aut duce ullo, proprio arbitrio age-
bantur. Heli sacerdos erat: sub hoc Samuel natus est.
Huic pater Elchana, mater Anna. Hæc diu sterilis,
cum conceptum à Deo peteret, vovisse traditur, si puer
nasceretur, sacrandum Domino. Ita enixum puerum,
Heli

sti, ut quæ te de Annalibus non unius gen-
tis, sed generis humani fugerent, ego te,
quasi peritior, edocerem. Respondetque
se in ea re hæsitantem, Rufinum pres-
byterum consuluisse; & addit: Sed *stille*
has, quæ merito te permoverent de amorum
sive regnorum non congruente calculo, hian-
tis historiæ causas, non ediderit, qui à
Scholasticis & salutaribus literis Græcæ
juxta ac Latine dives est, vereor ne apud
alium in his regionibus frustra requiramus.
Sigon.

Heli sacerdos erat.] Eli septimus e-
rat ab Aharone, ab Ithamaro ejus filio
altero, genus ducens. Fuit autem, ut Io-
sephus refert, pontifex ex hac familia
primus, cujus genus in pontificatu
mansit usque ad Salomonis tempora,
quando ad Eleazari familiam rursus
rediit. *Drus.* Phinees ex auctoritate, suc-
cessit in Pontificatum Heli Ithamari-
des. Quod liquet ex eo, quia Abimele-
chus ab eo genus ducens, Ithamarides
est. 1 Paral. xxiv, 6. Quomodo autem
sempiternum sacerdotium Phineeso &
posteris ejus promissum à numine,
Num. xxv, 23. cum hac in Ithamaridas
translatione capiendum, optime dispu-
tat Camartus in Elia Thisbite suo, cap.
111. Sed in Eusebio Hieronymi legitur
de Heli: *Hunc Hebræi tradunt esse Phi-*
nees. Quod nullibi apud Hebræos repe-
ritur. Unde patet esse glossema imperi-
ti alicujus sive librarii, sive Scholastici,
quod nomen Heli & Eliæ affinitas
peperit. Nam de Elia id tradunt, Phi-
neesum fuisse. *Selden.* Μετὰ τὴν Σάμ-
ψωι & τελευτῶν ἀπέστη τῶν Ἰσραη-

λιτῶν Ἡλὶς ὁ δὲ γαρεδός. *Ioseph.* v. xi.

Samuël.] Gregorius putat Samuëlem
in Rama natum, fuisse ex tribu E-
phraim. Sed certum est eum fuisse o-
riundum è tribu Levi, adeoque à Levi
per Caath & Isaac, non vero per Am-
ram & Aaron fuisse progenitum: ideo-
que Levitam non Sacerdotem fuisse.
Vide Psalmum xcvi, 11. Ps. 6. Samuël
tamen ex Dei dispensatione Sacerdotio
functus est. *Abul.* & alii. Ex 1 Paral.
vi, 33. patet, pium Samuëlem ex im-
pio Core, quem terra absorpsit fuisse
progenitum. Ita Deus ex spina rosam
produxit. *A Lapide.*

Elchana.] Malim Elcana. Sic enim
& Græci scribunt Ἐλικανά. Genus
ducebat ab Elcana filio Core, ac pro-
pterea creditur etiam propheta fuisse.
Nam filii Core propheta erant. Rei fir-
mandæ, quod 1 Sam. i, 1. ex Ramatham
Sophim. Si modo ibi Sophim, ut qui-
dam opinantur, significat speculatores,
id est, prophetas. Videndus R. David,
quem Camium cognominant. *Drus.*

Anna.] Scribe Hanna cum adspira-
tione, id est, חַנָּה. Sic vocabatur etiam
mater septem fratrum Machabæo-
rum, quorum historiam Iosephus de-
scripsit peculiari libro, qui τῶν ἑπτὰ
Μακαβίων & λογισμῶν inscribitur. An-
tiqui μακαβίων appellunt. *Drus.*

Sacrandum Domino.] Ut in templo
serviat, sicut in Historia Iephtæ di-
ctum. Sed hoc matris votum ratum
esse tum demum cepit, cum id proba-
vit pater. Num. xxx, 7. *Drus.*

Heli sacerdoti tradidit. Mox cum adolevisset, Dominus ad eum locutus est. Heli sacerdoti iram denunciatur, ob vitam filiorum, qui sacerdotium patris in quæstum verterant, munera à sacrificantibus exigentes, quamquam plerumque eos pater increpasse referatur. Sed levior objurgatio non satisfacere disciplina. Igitur Allophylis in Iudæam irruentibus, obviam itum. Sed victi Hebræi, parant aciem restituere: arcam Domini secum in pugnam efferunt, & cum ea filii sacerdotis pro-

Heli sacerdoti tradidit.] Lyra censet Samuelem in templo ministrasse Deo usque ad annum ætatis quinquagesimum duntaxat: illi enim Levita, quasi emeriti, libertate donabantur, nec amplius in tabernaculo servire tenebantur. Num. VIIII, 25. Verum id repugnat Sacræ Scripturæ. Nam illa dicit, Samuelem cunctis diebus sacratum Domini ministerio fuisse. Vnde alii passim censent eum in templo servasse per omnem vitam. Ita Philo libro de Somniis. *Augustin.* in Psalm. xcviII. *Hieron.* in xliV. *Ezech. Chrysostom.* Hom. IV. in Acta.

Cum adolevisset.] Σαμὴλ & πτωληραὶ ὄς ἔτ & ἡδὴ δὲ δέκα ἔτη ὡς φησὶ. *Ioseph.*

Iram denunciatur.] Horrenda in Ithamaridas ob scelera filiorum Heli sententia pronunciat 1 Sam. II, 30. & restitutio Eleazaridarum promittitur.

Ob vitam filiorum.] Qui erant Hophni & Phinees. Virorum excellentium sæpe filii pessimi extiterunt. Causæ, præter physicas, hæ sunt: quod viri illi eminentes toto animo ad publica ferantur, privatamque rem ideo negligant. Deinde, quod liberis ex paterno honore accedat superbia & pigritia ex spe facili dignitatu. Accedit interdum, ut in Heli, bonitas, quæ ubi nimia est, nomen suum amittere, & dissolutio potius disciplinæ vocari meretur. *Grot.*

Levior objurgatio.] Hieronymus: *Eli pro iniquitate filiorum suorum damnatus est. Corripuit quidem eos, sed lenitate patris, non autoritate pontificis: & quia eos tenebatur corripere, ideo non solum pro iniquitate filiorum, sed etiam pro sua fuit puniuit.*

Allophylis in Iudæam irruentibus.] 1 Reg. IV. Castra posuerunt Apheca, quam Iosephus Ἀμφηκὰν vocat.

Arcam Domini secum in pugnam efferunt.] Quæ etiam arca federis dicitur, quia in ea erant tabulæ federis tam integræ quam fractæ. Vocatur & arca testimonii Ios. IV. vs. 16. Nam in ea erat testimonium, hoc est, Lex. *Drus.* ad Samuel. Si bellum populo ingruerit, arca, in qua erant tabulæ legis, ante omnes precedebat, & hoc sufficiebat illis pro quavis acie in subsidium, nisi in bajulis arca, aut in populo, aliquid scelus, aut hypocrisis hæret. *Athanas.* de Interpret. Psalm. ad Marcellinum. Dissentiunt autem Interpretes, num in hac arca tabulæ fractæ pariter ac integræ repositæ fuerint? Quidam affirmant, & addunt etiam librum Legis in ea positum. Alii; capsulam extrinsecus factam, in qua liber Legis fuerit positus. Sunt alii qui dixerunt solas tabulas fractas fuisse in arca, quæ exibat ad bellum: Sed textus arguit etiam integras fuisse in ea. *Drus.* ad Iud.

Cum ea filii sacerdotis procedunt.]

prodeunt: quia ipse annis gravior, luminibus obdu-
ctis, satisfacere officio nequiverat. Sed ubi arca in con-
spectum hostium deducta est, majestate quadam præ-
sentis Domini territi, fugam parabant. Assumptaque
rursum constantia, & non sine Domino mutatis ani-
mis, totus viribus concurrunt. Victi Hebræi, arca ca-
pitur, filii sacerdotis cadunt. Heli, delato ad se mali
nuncio, consternatus, animam expiravit, cum per

an-

Τὴ παρὸς ὧ τοῖς ἐπισείλωσθε, εἰ-
ληφθείσης Ἐλισῆς ἑλὼ ἐξέλθουσιν, εἰς
ἑλὴν μὴ ἀδελφείας. Ioseph. Cum
Heli Pontifex arcam comitari pro offi-
cio deberet, quod captus oculis esset,
filios misit. Sigon. Ipsius enim in se-
nectutem proventi vices in Pontificatu
gessit Phinees ejus filius. Φινείσης ὁ
ἦδη καὶ ἐξῆρθε, Ἐ παρὸς ὧ τῷ πα-
ρακεχαρηκιστὸν Δὲ τὸ γῆρας. Io-
sephus.

Majestate quadam presentis Domini
territi.] Textus sacer: Timuerunt Phi-
listini dicentes: Venit Deus in castra.
Et ingenuerunt dicentes, Væ nobis, væ
nobis! Quis nos salvabit de manu sub-
limium istorum? Hi sunt dii qui per-
cusserunt Ægyptum omni plaga. Sic
Prudentius arcam vocat *Deum circum-*
vagam, ante exstruendum templum Sa-
loionis. Nam tunc nullum certum lo-
cum diu habebat, modo huc, modo
alio translata. *Drus.* ad Sam.

Fugam parabant.] Fugam parasse non
legitur in Scriptura, duntaxat scriptum
ibi est, eos in magno metu fuisse ob
presentiam arce. *Drus.* Vehementer
Hebræi arca animum addidit, victo-
riam in hac sitam existimantibus. Con-
tra hostes metuebant ne arca Israëlitis
esset præsidio. Attamen utrorumque
expectationem eventus sefellit. *Iose-*
phus.

Victi Hebræi.] Ceciderunt triginta
millia peditum. Hebræi enim pedites

pugnabant, vix equites, eo quod Deus
Deut. xvii. eis, si non usum, certe co-
piam equorum vetuisset. *Abul.* Magis
puniti Hebræi post adductam in castra
arcam, quam ante. Nam ante adda-
ctam cæsa tantum quatuor millia: de-
inde triginta millia.

Filii sacerdotis cadunt.] Hæc etates
contigit A. M. II. DCCCCL. ab exitu ex
Ægypto CCC. xcvii. Id patet ex eo
quod ab hoc exitu usque ad ædificatio-
nem templi fluxerunt anni cccc. lxxx.
Chronol. Pseudo-Philo tradit duos fi-
lios Heli à Goliatho gigante cæsos.

Mali nuncio.] Pseudo-Philo & Abu-
lensis, ex traditione Hebræorum scri-
bunt, hunc nuncium fuisse Saulem fi-
lium Cis.

Consternatus.] De sella resupinus ce-
cidit, cervicemque fregit. Sedebat enim
in sella Pontificia, ante postes taberna-
culi, ubi responsa dare consulentibus
solebat. Ἡ λῆς ὁ ἀρχιερεὺς ἀναξίτητος
καθ' ἐτέρας τὸ πλῶν ἐφ' ἐψηλῆς ἦρό-
νε. *Ioseph.*

Per annos xx.] In editione Romana,
ἔκαλε τὸ Ἰσραὴλ εἰκοσὶν ἔτη, *Vigin-*
ti annis, & sic Eusebius in Chroni-
cis affirmat scripsisse lxx. interpretes.
Cæterum in vulgatis editionibus Græ-
cis, itemque in Ebræa, est τεσσαρά-
κοντα, id est, quadraginta. Sunt etiam
qui putant errorem hunc natum ex af-
finitate litterarum μ & κ: quarum
hæc in numeris denotat 20. illa vero
40. *Drus.*

annos xx. sacerdotium administrasset. Victores secundo praelio Allophyli, arcam Dei, quæ in potestatem venerat, eorum oppido Azoto, in templum Dagon intulerunt. Sed simulachrum demoni dicatum, ubi arca il-

40. *Drusius*. Scriptura inquit iudicasse eum annos quadraginta, non Sacerdotium gefisse, ut *Sulpicius*. *Sigon*. Sublatis Hophni & Phinees, huic relictæ sunt filii bini, Achitobus & Ichabodus posthumus. Achitobi filii memorantur etiam bini, Achias & Achimeleus, cui Ahiathar filius. De hoc stemmate vide sis 1 Samuel. 1 v. 19. xiv. 3. xxiii. 9. & xxiii. 6. Apud Eusebium in Chronico horum nullus ante Abiatharum in Pontificatum succedit. At vero Iosepho lib. vi. cap. 7. Achitobus dicitur Pontifex ille qui Sacerdotis nomine, ubi Saul Rex Deum consulit, habetur in 1 Sam. cap. xiv. vs. 36. καλέσας, inquit, ὁ βασιλεὺς Ἀχίταβον τὸν ἀρχιερέα ἐκέλευσεν αὐτὸν ἰδεῖν, εἰ δίδωσιν ὁ Θεὸς αὐτοῖς, &c. Vocavit Rex Achitobum Pontificem, iussitque ut consuleret, an Deus annueret, &c. Alii etiam Achitobum proxime post Heli avum collocant, ut Nicephorus Patriarcha & Georgius Monachus. *Seldenus*. Heli successit in Principatu Samuel, in Pontificatu Achitob nepos ex filio. *Mendosa*.

Sacerdotium administravit.] Et iudicatum. Nam simul & sacerdos erat & iudex. Sane in fonte, iudicavit *Israëlem*, &c. Sacerdotium autem posuit pro pontificatu, ut supra, qui sacerdotium patris in questum vertent. Sic ἱερωσύνη pro ἀρχιερωσύνη in libris Machabæorum. *Drus*.

Azoto.] Azotus quasi Asdodus, aut ab Aza uxore conditoris appellata. Asdod antiquum urbis nomen, quam posterior ætas Palmim dixit. Autor *Benjamin* in Itinerario suo. Hæc urbs obfessa fuit olim à Psammiticho rege Ægypti, annos undetriginta continuos.

Proinde scribit Herodotus libro 11. αὐτὴ ἢ ἡ ἀζώτος ἀπεισίων πολλῶν ἐπὶ πλείστον χρόνον πολιορκεῖσθαι ἀνέχετο τῶν ἡμεῖς ἰδόμεν. *Idem*.

Templum Dagon.] Piscis formam habuisse testatur R. Salomo. Sed & Nicolaus de Lyra. R. David: Ajunt Dagon ab umbilico & infra piscem retulisse, supra umbilicem speciem hominis habuisse. Quo accommodant illud, tantum Dagon remanserat in eo, quod interpretantur, quod referebat piscem: alii melius, truncus Dagon. Græci fabulantur hunc esse unum ex quatuor filiis Vrani, quos ex γῆ, id est, terra, suscepit. *Drusius*. Interpretes Sanchuniatonis Philo: Δαγῶν, ὅς ἐστι Σιτῶν. Quasi dicas *Frumentivus*. Sed fallitur: quia plane est à τῆ piscis, ut melius dicatur fuerit Ἰχθυῶν, Piscio vel Piscinus. Pro quo etiam figura ejus est. Nam erat semihomo ac semipiscis. Sæpe autem Scriptura meminit τῆ τῆ templi Dagonis. Et 1. Maccab. x. 83, 84. dicitur Ionathas accendisse Beth Dagon, cum Azoti se hostes in illud, velut asylum, recepissent. *Vossius*.

Simulachrum demoni dicatum.] Nam dii gentium dæmonia, ut quidem Græca Ecclesia legit apud Davidem. Sane diabolus in Iovis aut Mercurii forma sæpe apparuit. Sulpicius in vita Martini, segm. 24. Frequenter autem diabolus visibilem se ei formis diversissimis offerebat. Nam interdum in Iovis personam, plerumque Mercurii, persæpe etiam se Veneris ac Minervæ transfiguratum vultibus offerebat. *Drus*. Fluxit autem impius ille mos Dæmonis simulacra deducendi, ex disciplina Chaldæorum, qui singulis creaturis talia crexerunt. *Rawbam*, 111, More Neb. xxix.

illata est, corrui. Quumque idolum loco restituisent, nocte infecuta discerptum est. Inde mures per omnem regionem exorti, noxiis moribus, multa hominum milia, leto dabant. Quo malo compulsi Azotii, ad declinandam calamitatem, arcam Dei ad Gethæos transtule-

Discerptum est.] 1. Reg. v. Ioseph. v. 1. Ita ut caput & manus à reliquo corpore avulsa, in limine jacerent, ac tantummodo forma piscis relinqueretur. *Kimchi.* Dorsum totum invenerunt fractis omnibus membris. *Glossa* Ord. Cæterum erant ei & pedes humani, quasi ad caudam adnati. Vnde xxx. habent; ἀμφότερα τὰ ἰχνη τῶ ποδῶν αὐτῆ ἀφηρημένα. Quæ frustra in Hebræo queras. *Vossius.* Videntur alii etiam Philistæorum dii, in cæteris eorum urbibus, eadem vel simili, qua Dagon, pœna multati, uti insinuatur cap. v. 1, 5. De Dagone, vide *Seld.* 11. de DI. Syris 11.

Mures per omnem regionem exorti.] 1 Sam. v. in editione xxx. καὶ μωσὶν τῶ χωρῆς αὐτῆς ἀνεφύθησαν μύες. *Rufinum* cap. vi. καὶ ἐξήρσαν ἡ γῆ αὐτῶν μύας. Iosephus quoque lib. vi. cap. 1. τὰ ἴ ἐπὶ τῶ χωρῆς μωῶν πλῆθος ἀνελθὼν δὲ τῶ γῆς κατέβλαψεν, μήτε φυτῶν μήτε κερπωλῶν δόξα χροῖον. Quæ sic versa repperi, *Ager* vero totus scatebat muribus, quia omnia vastantes nec segetibus parcebant nec cæteris fructibus. *Drusius.* Hæc tertia fuit afflictio. Omisit mariscas, morbum gravissimum. De quo Iosephus: Gravissima pestis Azotiorum urbem atque agrum adorta est. Corrupti enim dysenteria cruciabiliter moriebantur. Nonnulli interanea vitata, morboque curiosa evomebant. *Ager* vero totus scatebat muribus, qui omnia vastantes, nec segetibus parcebant, nec cæteris fructibus. *Maginus* in Palestina: Nonnullis in locis Palestina, agri sunt pene deserti ob murium & soricium abundantiam, quos nisi quadam aves de-

vorarent, nullam sementem possent facere incola.

Leto dabant.] In eadem editione, καὶ ἐγένετο σύγχυσις θανάτου μεγάλη ἐν τῇ πόλει. *πρωτος* interpretantur σύγχυσις θανάτου. *Drus.* *Plinius* viii. 29. & 57. narrat ex Theophrasto, incolas ex Gyaro insula, Cycladum una, fugatos à muribus. Idem x, 65. refert, ab iisdem patriam coactos deserere incolas Troadis. *Iustinus* xv. *Absteritas* propter tanarum muriumque multitudinem, relicto patriæ solo, sedes quasi visse. Nec ista mirabitur, qui cogitarit murium sæcunditatem, præsertim in arvis siccis. A cuniculis suffossum in Hispania oppidum. *Plin.* viii, 59. & Baleacos adversus proventum eorum, auxilium militare à Divo Augusto petierunt. Idem viii, 55. *Vossius.* 111. de Idol. xxxi. *Æthiopes* à scorpionibus & araneis fugati. *Strabo* xvi. Sic *Popielus* Polonia Princeps, & *Hatto* Archiepiscopus Moguntinus à muribus comesti. Quamquam hoc posterius negat & refuter *Serarius* in sua Moguntia. Ex *Maviscis* sanguinem mures luxisse, *Hebræi* quidam tradunt. Addit *Gregorius*, momordisse ventrem *Philistinorum*, cum eum in secessu exonerare vellet.

Arcam Dei ad Gethæos transtulerunt.] 1 Sam. v. v. 7. eadem editio habet καὶ λέγουσιν οἱ θεβαῖοι, μεταθήτω κισωτὸς ὁ θεὸς παρὰς ἡμῶν, καὶ μετήλθεν κισωτὸς ὁ θεὸς Ἴσραὴλ εἰς γέθ. Latina vero, & responderunt Gethæi, circumducatur arca Dei Israël. Et circumduxerunt arcam Dei Israël, nempe per omnes urbes Philistæorum. Quod etiam

lerunt. Qui cum simili clade afficerentur, in oppidum Ascalonenſium arcam tranſvexerunt. His vero, advocatis gentis ejus primoribus, conſilium fuit, arcam Domini Hebræis reddere. Ita ex ſententia principum, augurumque & ſacerdotum, impoſita vehiculo, multis cum muneribus remittitur. Illud mirabile, quod cum oneri boves fœminas ſubjeciſſent, vituloſque earum domi retinuiſſent, iter nullo duce in Iudæam pecudes di-

etiam Iofephus annotavit ita ſcribens, atque in hunc modum per quinque Paleſtinarum urbes pervagata eſt arca, veluti tributum per ſingulas pœnas violatæ religionis exigens. *Druf.* Hoc conſilium dederunt Gethæi, quia putabant eladem hanc Azotiis accidiſſe, non ex arca, ſed ex natura loci, velut ex peſtilente aère, vel influxu aſtrorum maligno. *Theodor. & Procop.*

Ascalonenſium.] Εἰς Ἀσκάλωνα, id eſt, Aſcalonem. Sic Græci codices. Sed Latini, ut & Ebræi, in *Accaron*. Vtrumque opidum erat Palaſtinae proprie dictæ. *Druf.* Κρομμύων ἀρχὸς ἐστὶν ἡ χώρα τῆς Ἀσκαλωνεῖων, πόλις μὲν ἡ μικρὸν. *Strabo* xvi. Deſcriptionem ejus accuratam vide apud *Tyrium* xvii. *Belli ſacri* xxii.

Ex ſententia principum.] lxx. Καὶ κελύσιν Ἀπόφουλοι τὴν ἱερείς καὶ τὴν ἐπωδὸν αὐτῶν, id eſt, ſacerdotes, vates & incantatores ſuos. Latina vetus, vocaverunt ſacerdotes & divinos. Sic etiam Ebræi. *Druf.*

Augurumque.] Quos in arduis rebus Palaſtini conſulebant. Vnde *Procopius* in *Eſa.* ii. *Aegyptiorum* eſt & venificum, ἐπωδαί τε καὶ φαρμακῶν, ut *Aſtologia Chaldeorum*, & divinatio *Allophylorum*, & auguratio *Cretenſium*. Divinabant autem per ferrum ſagittæ, per unguem pollicis, per *Theraphim*, gladium & hepar. *Kimchi* in *Ezech.* xxi, 21.

Impoſita vehiculo.] In trivio, abſque auriga, quinque Sarrapis Philiftinorum ſpectantibus, quam viam ſponte ſua vacca inirent, an eam qua ducebat in *Iſraël*, an aliam. *Iofephus*.

Multis cum muneribus.] Nimirum ex *Idololatrarum ſententia*:

Δῶρα θεὸς πείθει, δῶρ' αἰδιότις βασιλῆας.

Munera illa fuerunt, quinque ani totidemque ex auro mures, piaculum utriuſque plagæ. Simile quid ab Atticis factum docet nos ad *Acharnenſes Ariſtophanis Scholiaſtes*.

Remittitur.] Cum fuiſſet in agro Philiftæorum ſeptem menſes. i *Sam.* vi, vſ. i. Nam quod in *Iofepho* μῆνας τέσσαρας, emendandum eſt ex hoc loco, maxime cum in *Rufino* ſit, menſibus ſeptem, id eſt, μῆνας ἐπ' ἑτά. *Drufius*. *Theodoretus*: Cum nulla civitas auderet arcam excipere, eam foris reliquerunt ſub dio. Poſtquam autem exiſtimarunt foris manente arca ſe eſſe liberos à plagis à Deo immiſſis, inulit *Deus ſupplicia* etiam rebus inanimis. Immiſit enim murium multitudinem in vites & ſegetes, qui omnes eorum fructus perdiderunt. Sic & *Procopius*. Hinc colligitur arcam à Philiftæis fuiſſe captam in *Septembri*. Nam remiſſa eſt, cum eſſet meſſis tritici. Hæc autem in Palaſtina ſit in fine *Aprilis*. *A Lapide*.

Illud mirabile.] Vide *Iofep.* i. vi, c. 2.

direxerunt, non revocante affectu factus relictī. Cujus rei miraculo, reguli Allophylorum, usque in fines Hebraorum, arcam secuti, religiosum officium praestitērunt. Iudaei autem, ubi referri arcam viderunt, certatim ex oppido Bethsamis, cum gaudio, obviam ruere, festinare, exultare, grates Domino referre. Mox Levitae, quorum hoc negotium erat, sacrificium Deo celebrant; bovesque eas, quae arcam adduxerant, immolant. Sed in oppido, quod supra diximus, teneri arca non potuit. Itaque passim, Dei nutu, per totam urbem, sevitum. Arca in Cariathjarim oppidum translata est, ibique per viginti annos fuit. Ea tempestate Samuel

Ex oppido.] Imo ex agro, ubi triticum metebant. *Drus.*

Bethsamis.] Melius, Bethsames, *www* Sames, ut *בֵּית שֵׁם* Habel. In edit. Romana *βαῦδοσαμὸς*, quod scribes Baithsamys, vel certe Bath samys. Opidum hoc situm erat in termino tribus Iudae. *Ios. xv. 10.* Quod firmabis alio loco qui habetur *11 Reg. xiv. 11.* in *Bethsames opido Iudae.* *Drusius.* *Καί μὲν δὲ ἦν ἐν τῇ Ἰούδα φουλάῳς βαδοσαμὴ ὄνομα.* *Ioseph.*

Levita.] Hoc Bethsamitae fecisse leguntur *1 Sam. vi, 15.* & ideo puniti fuerunt. *Iosephus.*

Quorum hoc negotium erat.] Imo negotium hoc erat Sacerdotum, non Levitarum. Verum noster haec nomina confundere videtur. *Drusius.*

Per totam urbem sevitum.] *Iosephus:* *Ὁ γὰρ ἡ πόλις ἦν Ἰερὺς μετὰ τὸν, ὡς τε ἐβδόμη κρονία ἦν ἐν τῇ βαδοσαμὸς κώμῃ, ὡς ἐστὶν ὀνόματι ἀξίως ἀψαυῶν τῆς κισῆς, ἱερῆς γὰρ ἐστὶν ἡ (αὐ), ἀπὲρ Ἰερὺς.* Omisit quinquaginta millia, veritus haud dubie, Romanos minime credituros, tot millia unicum vicum in Libitina censum conferre potuisse. Eum sequuntur Hieronymus in *Questionib.*

Rupertus, Isidorus, Lyra, Abul. *lxxx.* tantum percussos fuisse statuunt. Facilis autem responsio, tantam multitudinem, ex vicinis oppidis ac pagis confluisse, ibique extinctam. Causa tantae cladis ita exprimitur; eo quod vidissent arcam Domini. Nempe intactam & nudam, hoc enim sub poena capitis vetitum erat. *Num. iv.* *Abul.* Imo quod intropexissent, ut viderent num Philistaei tabulas Legis ex ea sustulissent, vel aliud quid imposuissent. *Vatabl. Cajetanus, Serarius.*

In Cariathjarim.] *1 Reg. vii.* *Adrichom:* *Cariathjarim*, urbs Sylvarum, quae & *Cariath-Baal* & *Baala*, & *Pharasm*, & *coniuicium Baal-Pharasm.* *Hieronymo* etiam *Larim.* Est de *Ierusalem* ad quatuor milliaria & dimidium, contra Occidentem, euntibus *Diopolin.* *Hieron.* ait milliari uno. Urbs prius *Gabaonitarum*, postea *Abus Iudae*, estque terminus tribus *Iudae* & *Benjamin*, sita in colle.

Ibique per viginti annos fuit.] In domo *Abinadab*, quae in colle excelsio sita fuit, *נבאב*, quod male Latinus transfert: in *Gabaa.* Quasi esset hujus nominis urbs, in *Benjaminia.* *Horn.*

Samuel Sacerdos.] Index erat, Prophetes & Levitae. Etiamne Sacerdos?

sacerdos Hebrais præerat, quietis à bello rebus, populus in ocio degebat. Pax deinde Allophylorum irruptione turbata, trepidantibus cunctis ob conscientiam peccati. Samuel, casa prius hostia, Domino fretus, suos in praelium deduxit: primoque impetu fuis hostibus, victoria penes Hebræos stetit. Sed hostili metu

re-

Si Sacerdotis vocabulum stricte accipitur pro Pontifice, verum non est. Nam ⁷²⁰ Eli successit in Pontificatu Achitob. Neque vero late sumptum verbum esse potest, cum non fuerit ex posteris Aharon, qui soli Sacerdotes dicebantur. Supra, *Igitur Levi tribu in Sacerdotium segregata. & Levitis in sacerdotium assumtis.* Sic infra: *Samuel admodum senex sacerdotio functus.* Huc referentur, quod erat nefas (loquitur de tabernaculo) nisi sacerdotibus introire. Firmabo nunc, quæ dixi, autoritate Hieronymi. Adversus Vigilantium cap. 2. *Samuel & Levita & Prophetes fuit.* Contra Helvidium lib. 1. cap. 13. *Simulque noscendum quod Samuel Levita, non Sacerdos, non Pontifex fuerit. Vnde & faciebat illi mater sua Ephod עֶפֶד, superhumeralis videlicet lineam, qui habitus proprie Levitarum & minoris est ordinis.* Vnde & in Psalmis non nominatur inter Sacerdotes, sed inter eos qui invocant nomen Domini. *Moses, inquit, & Aaron, in sacerdotibus ejus, & Samuel inter eos qui invocant nomen ejus.* Druf. Contra successisse Heli Samuelem non in Principatu tantum, sed etiam Pontificatu, voluit Augustin. xvi. C. D. 4. & in Psalm. xcvi. Hieron ad 1 Corinth. 1. & alii. Contra quam opinionem disputant Abul. Hugo, Lyra, Cajetan. & alii. Nunquam in serie Pontificum, quam rexit Iosephus & alii, ponitur Samuel. Vide Seldenum de Successionibus.

Pax Allophylorum irruptione turbata.] Causa hujus belli fuit conventus Israelitarum in Maspa. Nam Philistæi fi-

liis Israël omnes conventus & congregationes interdixerant, cum illos ultimo prælio sibi subjecissent. *Lyra.* Suspicabantur enim Hebræos velle rebellare. *Cajetan.*

Casa prius hostia.] Doctores dicunt fuisse agnum fœminam, unde colligunt holocaustum fœminæ rectum esse in ara privata. Tradunt similiter alienum, hoc est, non Sacerdotem, offerre posse in ara privata. Tales atæ fuerunt licitæ, ab eo tempore quo destructum fuit tabernaculum in Silo. *Drusus* ad Iudices.

Primoque impetu fuis hostibus.] Cum adhuc agni victima arderet, perterritus Dominus hostes fulmine, tonitru & terræmotu. *Ioseph.* Et per fulmina contrivit Pharaonis exercitum in mari rubro. Exod. xiv. Chanaanos per Iosua. cap. xviii, 2. Barbaros per legionem fulminatricem sub Antonino Imp. *Euseb.* v, 5. Hist. Eugenium Tyrannum per Theodos. Imper. *Oros.* vii, 35. Continuo magnus ille & ineffabilis turbo ventorum in ora hostium ruit: ferebantur per ævæm spicula missa nostrorum, atque ultra mensuram humani jaculus, manu in ære portata, nusquam propemodum cadere, priusquam impingerent, sinebantur. Tela etiam, quæ hostes vehementer intorserant, excepta ventis, impetu supinata, ac retrosum coacta, infeliciter confugebant. Addit Iosephus: Terra sub pedibus intremuit; nonnulli in improvisos hiatus prolapsi, alii fulminibus crebris attoniti, & ignitis fulguribus oculos ac manus semi ustulati, ut ne arma quidem retinere possent.

remoto, secundis tranquillisque rebus, corruptis consiliis, more vulgi, cui presentia fastidio, insucta desiderio sunt, regium nomen (cunctis fere liberis gentibus semper invisum) populus desiderabat, planeque non sine exemplo amentia, praoptabat libertatem servitio mutare. Igitur frequentes Samuelem circumstant, ut quia jam ipse senuisset, regem eis constitueret. At ille placide, salubri oratione ab insana volunta-

ta-

Secundis tranquillisque rebus. Non solum Philistaeorum jugum excussit Samuel, recuperavitque oppida amissa: sed etiam vicinos populos coegit à bellis abstinere. Hinc illa luxuria, & ut in alto otio, negligentia. Ne arma quidem, cessantibus bellis fabricabant & vetera in rem rusticam convertebantur. Ut mirum non sit, sub ipitum regni Saulis, nulla pene toto Israele arma reperta fuisse, & omnino fabrilem artem, cum iterum praevaluissent Philistaei, interdixerunt Israelitis. *Tirinus.*

Cui presentia fastidio.] 1 Reg. 8. Ioseph. vi, 3. Fastidiebant statum presentem cum ob alias causas, tum propter filios Samuelis, qui patri moribus dissimiles, ad avaritiam declinantes munera ob jus pervertendum accipiebant, populumque pessime regebant, quastui per omnia studentes. *Drus.*

Regium nomen, cunctis fere liberis gentibus semper invisum.] Hoc ex Demosthene sumit in Olynthiacis. Liberi populi obediunt legibus, id est, rationi, qui vero parent regi, obediunt voluntati, id est, libidini unius, plerumque pravi. Quare amens est qui Regem libertati anteponit. *Sigon.* Quod non usquequaque verum est. Certe Oriens Regibus assuetus, gravissimis auctoribus dicitur. Cappadoces, ut Iustinus ait, vivere sine Rege gentem suam posse, negabant. Apud hos igitur regium imperium in pretio, libertas gravis est. Secus se res in Occidente habet, & Se-

ptentrione, ubi gentes ad Rempublicam natae, Regum, nisi legibus subsint, intolerabiles deprehenduntur. *Horn.* Dicunt Ebraei, populo terram ingredienti tria praecpta fuisse, 1. ut regem sibi constituerent. 11. ut delerent memoriam Ameleci. 111. ut extruerent domum electam. Neque senes peccarunt regem petendo, sed populus. Quae de re aliquid in 205 fol. 191. col. 4. ubi de regibus in genere. *Drus.* Idem Cunaus, quem vide 1. de Rep. Hebr. xiv.

Ipsē senuisset.] Hebraei tradunt Samuelem fuisse 111. annorum, tumque mortuum: Sed errant. Senex fuit, sed diu adhuc, regnante Saule, superstes. Quare melius Abulensis, Salianus & alii censent, Samuelem fuisse hoc tempore circiter 1x. annorum, ac cum Saule Rege xv. annos adhuc vixisse, ac defunctum anno aetatis lxxvii. *A Lapide.*

Regem eis constitueret.] Causa vel occasio hujus postulati, fuit senectus Samuelis, & iniquitas filiorum ejus. Deinde sperabant se à Rege melius defensum iri contra Philistaeos, ait *Ioseph.* Denique exempla aliarum gentium, etiam regio splendore imitari volebant. *Idem.*

Ab insana voluntate.] Textus Sacer: *displecunt sermo in oculis Samuelis.* Ioseph. Ελύπησαν ἡ σφόδρα τὸ Σαμεὴλον οἱ λόγοι, ἀπὸ πένθους συμφορῶν δικαιοσύνης, καὶ τὸ πρὸς τὰς βασιλείας μίση. *Deo*

tate detorquere plebem: dominationem regiam & superba imperia exponere, libertatem extollere, servitutem detestari: postremo, divinam eis iram denunciare, siquidem homines mente corrupti, Deum Regem habentes, regem sibi ex hominibus flagitarent. His atque aliis istiusmodi frustra dictis, cum populus in sententia perseveraret, Dominum consulit. Qui per motus vecordia insana gentis, nihil adversum se petentibus negandum respondit.

Igi-

Deo hoc postulatam tumultuantis populi displicuit, quia Regem concupiverunt per ambiguas querelas, seditiosasque voces, non uti legis preceptum peragerent, sed quod displicebat illis sanctissimus vates Samuel, ad quem vox illa numinis extat: Non te illi, sed me fastidierunt. Maimonides in parte postrema Misnæ. Unde patet non peccasse Iudæos quod Regem peterent (nam Deut. xviii. facta fuerat illis ejus petendi potestas) sed quod peterent Regem, qualem universæ habent nationes, qui non juxta leges divinas, sed suo arbitrio populum regeret. Tirinus. Putabant enim, ut ait Iosephus, ἃ δὲν ἄτοπον εἶναι, ἢ πολλῶν στοιχείων βασιλεὺς αὐτοῦ, πλὴν αὐτῶν ἔχον αὐτῶς πολιτείας.

Dominationem regiam, & superba imperia exponere.] Textus Sacer: Hoc erit jus Regis qui imperaturus est vobis: Filios vestros tollet, & ponet in curribus suis, faciens eos sibi equites & præcursores quadrigarum suarum, &c. Vide sequentia 1 Reg. viii. 12. Loquitur non tam de jure, quam de more. Bucholz. ὁ δὲ non est intelligendum de jure vero, sed facto, quod effectum aliquem juris habeat, id est, non resistendi obligationem. Ideo additur, populum pressum istis injuriis, Dei opem imploraturum, quia scilicet humana remedia nulla essent. Sic ergo hoc jus vocatur, quo-

modo prætor jus reddere dicitur, etiam cum inique decernit. Grot. de jure Pacis I, IV. Rabbinus variant. R. Iosephus ait: quicquid hic dicitur, licebat ei facere. R. Iuda vero: dicitur ad metum eis incutiendum. Sic & R. Levi. Drus. ad Sam. Δελοῦσε καὶ πάντων τῶν υἱῶν τῶν βασιλέων, καὶ τοῖς αὐτῶν οἰκέταις ἴσοι γένοντο. Ioseph. Vicini enim Reges subditis suis imperabant quæ velent, ut ἀνωπύθουνοι. Syros servitutem natos, ait Livius: de libertate eos nihil cogitare, Apollonius. Iudæi vilissima pars servientium Tacito. Ac plerique Iudæorum Reges durissimi fuerunt, ut Salomon, Roboam, Ieroboam, ac cæteri.

Deum Regem habentes.] Unde Rempublicam Hebræorum Iosephus adversus Apionem persignificanter dicit vocari posse θεοκρατίαν, quasi tu ejusmodi civitatem dixeris, cui præses rectorque solus Deus sit. Cuvæus. Ergo hac petitione Deum Regem suum, qui eos partim per se, partim per Judices à se excitatos gubernabat spreverit. Theodor. Procopius, Lyra, Abul. Cajetanus.

Vecordia insana gentis.] Acerime Sulpicius hoc Iudæorum postulatam reprehendit. Ac prolixè disputant Interpretes: an & quatenus peccarint Israelitæ petendo regem. Vide Lyram, Burgensem, ac alios.

Saul

Igitur Saul, sacerdotali prius à Samuele unguento perfusus, rex constitutus est. Hic ex tribu Benjamin, Cis patre ortus, modestus animi, forma excellenti erat: ut merito dignitas corporis dignitati regia conveniret. Sed principio regni huius, aliquanta ab eo pars populi desciverat, parere imperio abnuens, seque Am-

MO-

Saul sacerdotali prius à Samuele unguento.] 1 Reg. ix. & x. Ioseph. v. 1. 5. Sacerdotum exemplo uncti sunt & reges Hebræi, non Sacerdotes quidem, sed multum habentes Sacerdotale, sedem & ius loquendi in Sanctuario, inspectionem in sacra, ius eligendi aut destituendi Pontificis Maximi, aliorumque Sacerdotum, & alia plura. Ungebantur tamen alio modo: Sacerdotes in fronte decussatim; Reges in vertice, ad coronam modum illito oleo. Grot. Dicitur Sacerdotale unguentum, quia nulli adhuc Reges fuerant. Cur non potius, regali unguento? David regali unguento perlinit.

An quia regale unguentum dici non potest cum nulli adhuc reges essent? Aut appellat sacerdotali, quia ejusdem erat cum altero generis. Prius, verius videtur. Nam ut demus ejusdem generis fuisse hoc cum illo, tamen quum eo futurus rex ungeretur, regale potius erat appellandum quam sacerdotali. David Camius negat Saulem fuisse unctum oleo unktionis, quod adhibitum duntaxat ait in familia David. Idem annotat litum fuisse oleo balsamino, quod שמן לבן נחמך vocant. Scribit eadem fere auctor libri qui שמן per sigla vocatur. Drus. De unktionis ritu, vide Seldenum de Success. in Pontif. cap. 1x.

Perfusus.] E lenticula, Nicolaus de Lyra, 1. Sam. x. 1. Lenticula olei est vasculum factum ex auro vel argento ad reponendum oleum unktionis, unde ungebantur reges & pontifices. Etiam è cornu perfundebantur. In scholiis Ebræorum, dicunt Doctores. Saul & Iehu uncti fuerunt è lenticula, non fuit diuturnum re-

gnum eorum: David & Salomo uncti fuerunt è cornu, fuit diuturnum regnum eorum. Videndus R. David loco citato. Drus. Λαβὼν ὁ αὐτοῦ φησὶς τὸ ἀρχαῖον, ἔλαιον καὶ χρῆσι τὸ νεώτερον καὶ χρῆσι λησι. Iosephus.

Modestus animi, forma excellenti erat.] Abulensis: Bonitas Saulis maxime erat circa humilitatem: quod erat valde in eo admirabile. Nam ipse erat vir in virtutibus excellens, corporis statura admirabilis; quod solet homines superbos efficere: ipse autem hæc omnia habens, erat valde humilis.

Dignitas corporis dignitati regia conveniret.] Formam in regibus suis Orientales populi admodum æstimant; ita ut apud Æthiopes, honores mandatos ex corporis magnitudine, dixerit Aristoteles 1 v. Polit. 4. & Sparta multatus Rex, quod exigui corporis uxore ducta, reges minutos daturus diceretur. Nec spernit Euripides, εἰδὲν ἂν ἔϊον Τυρῶνιδος. Grot.

Aliquanta ab eo pars populi desciverat.] Hæc paulo aliter narrantur, 1 Sam. x. 27. & xi. 1.

Seque Ammonitis conjunxerat.] Viri Iabes Galaad hoc in animo habebant, nisi duris conditionibus, quas eis proponebat Nahas Ammonites, deterriti fuissent. Drus. Sulpicius scribit partem populi ad Ammonitas defecisse & à Saule vindicatum. Quod non est in sacris libris, sed ab ipso additum. Sigen. R. David hos Ammonitas plane diversos à filiis Ammon fuisse vult. Contra Stephanus: Εἰσὶ τὸ Ἰαμμοῦνι, φησὶ

monitis conjunxerat. Verum hos Saul impigre ultus est: victique hostes, & venia Hebræis data. Tum Saul iterato à Samuele unctus traditur. Inde Allophylorum irruptione atrox bellum exortum: locum exercitui ad conveniendum Saul in Galgalis constituerat. Et quum per septem dies Samuelem opperitus esset, ut sacrificium Domino fieret: tardante illo, quum populus dilaberetur, illicita præsumptione, rex ad vicem sacer-

Ἰωσὴφ ὁ Ναθαναὴλ Ἀργείων, ὡς Ἰώσηφ. ἐκλήθησαν ἃ ἀπὸ Ἀμμεὼν Ἐπιπύδου λώτε, καὶ ἄλλοι τῶν υἱῶν τῶν Ἰουδαίων.

Victique hostes.] Mendaciter Iosephus, ut vires suorum Israëlitarum Vespasiano & Romanis ostendet, ait ex Israël esse septingenta millia, ex Iuda vero septuaginta. lxx. quoque numerant sexcenta millia Israëlitis. Hebræi illorum ccc cId. horum xxx. habent. Addit Iosephus ipsam Naas Ammonitarum Regem occisum fuisse.

Iterato à Samuele unctus.] Prius in Maspha, nunc in Galgalis. Ita Iosephus. Sed Scriptura nullam iteratæ unctio- nis mentionem facit. Tantum dicit: innovatum fuisse regnum. 1. Reg. xii. Gemara Hierosol. Reges ungi non solebant, nisi ob adversam factionem. Quia semel unctus Saul, non opus erat iterare unctio- nem: Sed rebelles alteram unctio- nem expresserunt. Dicit etiam potest, hanc fuisse publicam unctio- nem, alteram privatam. Horn. Ter unctus Saul, primo à Samuele privatim. Deinde publice in Masphat. Tertio post victoriam, publice, pariter in Galgalis. Abul. Sanchez, Serar.

Atrax bellum.] 1. Reg. xiiii. Ioseph. v 1, 7.

In Galgalis.] Sunt qui putent hoc bellum accidisse duobus annis post inaugurationem Saulis quæ Galgalis facta. Geat. Quod si verum, male Sul-

picius, locum exercitui ad conveniendum in Galgalis fuisse dicit. Nam ex textu patet Michmasam convocatos milites. Horn.

Illicita præsumptione.] Sequentia docent Sulpicium in eadem sententia cum Nicolao de Lyra & aliis, qui inter peccata Saulis recensent quod holocaustum obtulerit, rem ei illicitam, eo quod sacerdos non esset. Quasi vero solis sacerdotibus liceret offerre holocaustum, ac non etiam aliis, qui sacerdotes non erant. Nam ne Samuel quidem sacerdos erat ex genere Aharonis. Quod si dicas Levitam fuisse, quibus hoc quoque concessum fuerit, respondeo, Gedeonem etiam holocaustum Domino obtulisse, nec propterea reprehensum fuisse. Dicitur insuper Ebræi licitum fuisse extraneo (sic vocant eum qui sacerdos non est) offerre in excelso יהיה, id est, unci: quemadmodum expositum est in fine Zebachim, hoc est, ejus tractatus Thalmudici, ubi de sacrificiis agitur. Drus. Sed quod de Gideon dicit, sacrificium obtulisse, falsum esse supra ostendimus. Gregor. *Te- circo per inobedientiam cecidit, quia integris septem diebus, sicut iussus fuerat, non expectavit. Et postea: Ecce septem diebus Prophetam sustinuit, sed dum præstolari eum in fine diei desit, gloriam tantæ dignitatis amisit. Peccavit igitur in eo, quod finem septimæ diei non expectavit.*

Ad vicem sacerdotis.] Vsitatus est,

cerdotis holocaustum obtulit: multumque à Samuele increpitus, sera peccatum pœnitentia fatebatur. Igitur ex peccato regis, metus omnem exercitum pervaserat. Castra hostium haud longe sita, præsens periculum ostendebant: neque cuiquam exeundi in prælium animus, plures lacrymas & latebras petiverant. Nam præter imbecillitatem animorum, qui alienum à se Dominum, delicto regis, arbitrabantur, in maxima ferra-

men-

in vicem, aut vice sacerdotis: quod etiam dicunt, vicem sacerdotis. Sic Plautus & alii quandoque locuti sunt. *Dru-
sius.*

Holocaustum obtulit.] Per se, absque Sacerdote. Rupert. Lyra. & favet Iosephus. Addit R. Levi, Saulem hæc sacrificia obtulisse, ut à Deo Spiritum Prophetiæ impetraret, quo deinceps sine Samuele regeretur. Sed Scriptura nihil hujus meminit; alioqui Samuel id ei acerrime exprobrasset. Tum in castris Sacerdotes qui offerre poterant. *Abulens.*

Sera peccatum pœnitentia fatebatur.] Quodnam peccatum? An quod Samuelem non fuerit operitus? plane sic videtur. Nam cum iussus esset expectare dies septem, non debuisset offerre ante vesperam dici septimi. Quo die Samuel venit, sicut promiserat: serius tamen, quia peractum tunc erat sacrificium. *Drus.*

Castra hostium haud longe sita.] In Machmas, Gabaa & vicinis oppidis.

Lacrymas.] Suspicio Severum edidisse, lacrimas (sive lacus) & latebras. Nam in editione Græca, *καὶ ἐκρύβη ὁ λαὸς ἐν τοῖς ἀπηλαίοις, καὶ ἐν ταῖς μαινδαῖς, καὶ ἐν ταῖς πέτραις, καὶ ἐν τοῖς βοτρίοις, καὶ ἐν τοῖς λάκκοις.* Lexicon Græco-Latin. vetus *βότρη*, fossa, sive, lacuna. Idem Lexicon *λάκκη*, lacuna, lacus, cisterna. Locus est I Sam. xlii, 6. Cui hæc mea con-

jectura non placet, & per me licet ut deleto, lacrymas & legat, plures latebras petiverant. *Drus.*

Et latebras.] Hebr. & Chald. munitiones, Vatablus *Spineta*, Cajetan. scissuras montium *Abulensis*, explicat hæc abdita esse loca secreta tam urbium, quam domorum. Tales sunt Romæ Cryptæ & cæmeteria *Priscillæ*, *Sebastiani*, *Laurentii*, *Pancratii*, in quibus tempore persecutionum se abdebant Christiani; quæ ego sæpius subintrans, vidi subterraneam Romam & obstupui. *A Lapide.*

In maxima ferramentorum inopia.] Οἱ ἄνθρωποι τῆς Ἰσραὴλ καὶ τῆς Συρίας καὶ τῆς Ἰουδαίας, πάντες ὄπλα αὐτοῖς ἀφῆρῶντο. *Ioseph.* Idque extorto federe factum, cui non dissimilis lex, quam Porfena in federe cum Romanis posuit, *Ne ferro, nisi in agricultura uterentur.* Tacent id Historici, ut pudendum victori postea gentium populo. At *Plinius* ingenue fatetur xxxii, 14. *Grotius.* Scriptura dicit non inventum fuisse enses, nisi penes Saulum & Ionathanem. *Populus* ergo armabatur fundis, arcibus, peticis, fustibus, & omni apparatu rustico. Et forte illa ferramenta in rudes gladios & arma consabant. *Virgil.* Et curva rigidum sulces conflantur in enses. Sic *Samgar* vomere atrati occidit *Dæc. Philistæos.* *Samson* carens ense, mandibula asini, millenos. Ex quibus liquet antiquum fuisse hanc *Philistinorum* cautionem, ne *Israëlitæ* haberent

mentorū inopia exercitus erat: adeo ut, præter Saul & Ionathan filium ejus, nemo gladium aut lanceam habuisse tradatur. Nam Allophylī superiore bello victores, usum Hebræis ademerant, neque cuiquam conficiendi teli bellici, aut rustici ferramenti potestas fuerat. Igitur Ionatha, audaci consilio, solo armigero suo comite, castra hostium ingressus, viginti fere ex hostibus interemptis, universum exercitum terrore perculerat. Tum vero, nutu Dei, in fugam versi, non imperia exequi, non ordines observare, omne presidium in pedibus habere. Quod ubi Saul animadvertit, suis prope educatis, fugientes persecutus, victoria potitus est. Eo die rex edixisse traditur, ne quis, nisi confe-

Etis

berent arma & fabros ferrarios. Vide Kimchium ad Samuel. Præbuit igitur exercitus Saulis speciem primæ & antiquæ militiæ, ubi adhuc

Arma antiqua manus, ungues, dentesque fuerunt.

Et, — Hic torve armatus adusto
Stipitibus hic gravidis nodis, quod cuique
reperitum

Rim. anti, telum ira facit. —

Stipitibus duris agitur, sudibusque præ-

stis.

Ionathan audaci consilio.] 1 Reg. xiv. Ioseph. vi. 7. Exercitus maximus demum à duobus est fugatus, Ionathane qui hostes terrore perculit, & Saulo qui eos percussos, cum Hebræis ex latibus egressis, delevit. Sigon. Ionathan fuit fortis, comis, minime ambitiosus. Talis ferme Germanicus. Grotius. Fuit autem ad hoc facinus à Deo excitatus. Ideoque patri suo non indicavit, ne impederet tanquam temerarium. Theodor. Procop. Abul. Cajetan.

Solo armigero suo comite.] Talis Automedon Achilli, Æneæ Achates. Vulgus Scutarium vocat. Grot. Videtur autem usus augurio quodam, sed licito. De

quo Rabbinī dicant. Omne augurium quod non est sicut augurium Eliezeris servi Abraham, & sicut Ionathæ filii Saulis, non est augurium. Nam si male fecissent Eliezer & Ionathan, Deus non exaudivisset eos, nec auxiliatus fuisset iis. Kimchi. Omini Ionathæ simile fuit omen Pazonum, de quo Herodotus initio libri v.

Rex edixisse traditur.] Εἰ παρῶν τῶν ἑσπέραις ἢ εἰς ἀπογεῦμα & φωνάειν τὸς ἑχθρὸς φάσσι, καὶ μὴ μετὰ τῆς ἡμέρας ἐπιθέσθαι. &c. Iosephus, Populum temere satis jurejurando adstrinxit ac diris devovit eum, qui ante vesperam, priusquam hostes confecti essent, cibum sumeret. Hoc factum Saulis culpat Iosephus; culpant expositores. Iidem excusant Ionathanem. Primum quod inscius fuerit edicti paterni: deinde quod necessitate compulsus hoc fecerit. Druſ. Edictum hoc Saulis, hominis imperiosi & ἀπειθέως imprudentiam arguit. Nam & diu pugnantibus opus cibo refici, & poena gravior tali delicto. Præterea excipi debent ignorantes. Grotius. Similia ha-

*etis hostibus, cibum caperet. Sed Ionatha, interdictio-
nis ejus inscius, favo reperto, tincto spiculo, mel de-
gustaverat. Sed ubi regi ex Domini ira compertum est,
morte affici filium jussit. Sed populi auxilio ab exitio
vindictus est. Ea tempestate Samuel à Domino moni-
tus, regem adiit, verbis Domini nuncians, uti genti
Amelech, qua olim Hebraeos ex Egypto venientes
transitu prohibuerat, bellum inferret: addito interdi-
cto, ne quid ex spoliis devictorum concupisceret. Ita
in fines hostium ductus exercitus: rex captus, gens*

sub-

bent Lyra, Gregor. Chrysostom. Contra factum laudant & commendant Hieron. Ambros. Abulens. Cajetan. Sever. ne hostes, comedente populo, elaberentur.

Cibum caperet.] חֹבֵל. Quod omnem cibum, etiam mel comprehendit. Quod ex eo patet, quia etiam à melle abstinerunt. *Drus.* ad Sam. Potus non videtur interdictus, quia brevior in bibendo mora, & urgentior illius necessitas, astu & pugna fatigatis. *Menoch.*

Favo reperto.] Apes enim Sylvestres mellificant, uti videre est in Polonia & Moscovia.

Spiculo mel gustaverat.] Baculi extremo. *LXX.* τῶ ἀκροῦ ἔσκητρε. Quamprimum autem gustavit mel, illuminati sunt oculi ejus, hoc est, vires ipsi reddita priores, quæ fame antea plane erant debiles, sicut ut oculi vix vident, genua vix sustinerent. Quod à fame provenire docet *Curculio Plautinus:*

— *Tenebræ oboriuntur, genua inedia succidunt.*

Perit, prospicio parum. —

Quæ satis ostendunt, cur *Ionathas* famelicus, paullulo mellis comesto, sibi oculorum dixerit redditum lumē. Nam cum omnis id habet cibis ut vires deperditas instauret: tum præcipue hoc,

uti vinum, sic mel præstat, quia ambo subtilia sunt, eoque citius vires diffundunt. *Posinus.* R. Salomo putat eum degustasse cannam sacchari. R. David hanc opinionem confutans, dicit: *in arboribus sylva erat examen apum, mel stillabat ex eis.*

Ex Domini ira.] Ex silentio Domini, qui non respondit ei toto die, compertit peccatum fuisse: deinde fors *Ionatham* prodidit. *Drus.* Summus autem tum Sacerdos *Achias* fuit, filius *Achitob.* De quo vide *Seld.* de success. in Pontif. 1, 3.

Sed populi auxilio.] Quem ipse *Ionathan*, criminando patris edictum, concitavit. *Negavit id recte à patre factum.* *Iosephus.* Liberavit populus *Ionathan* non imperio sed deprecatione, quomodo *populus Romanus* *Fabium Rutilianum* apud *Papyrium Dictatorem.* *Livius* 1111. Neque hic ob stare debet *jusjurandum Saulis*, ut quod injustam in se atrocitatem contineret. *Grot.*

Ea tempestate.] 1 Reg. xv. *Ioseph.* 11, 8. Bellum hoc *Amalekiticum*, pro internectione totius gentis, gestum est, ut juxta *Mosis præceptum*, *Amalekitarum nomen* ex rerum natura deleteretur. *Ioseph.*

In fines hostium ductus exercitus.] Vno pralio confusus *Amalekitis*, oppidatum bellum circumferre cepit quorum aliquot

subacta, Saul victus prædæ magnitudine, præcepti divini immemor, capta servari & ferri jubet. Quo facto offensus Dominus, Samuelem alloquitur: pœnitere se quod Saul regem constituerit. Dictum sacerdos regi refert. Mox à Domino monitus, David regali un-

guen-

quot machinis, alia cuniculis & operibus, nonnulla fame, siti, aliisque modis cum expugnasset, usque ad mulieres & pueros cadibus grassatus est, nec crudele, nec inhumanum hoc ratus, quoniam in hostem, & Dei iussu ita saviretur. Deus enim ita Amalekitas odebat, ut ne infantibus quidem parceret, quos natura ipsa cæteris miseratione digniores esse voluit. *Ioseph.*

Rex captus. Agag. Cujus magnitudinem & pulchritudinem corporis miratus, servare eum decrevit, idque non ex Dei sententia, sed victus affectu proprio, inconcessam miserendi sui licentiam, suo periculo usurpans. Ita Saulus Regem ipsum hostium, & malorum omnium Hebræis auctorem servavit, pluris ejus formam, quam mandata Dei faciens. *Ioseph.* Pepercit ei ex superbia, ut de eo triumpharet. *Serav.* Ex avaritia, ut thesauros ab eo extorqueret. *Iyra.* Ex humana erga Regem commiseratione. *Abul.*

Gens subacta. Annales Sacri; Percussit Saul Amalec, ab Hevilia, donec venias ad Sur, que est de regione Aegypti. Νικησας ὁ Σαὺλ ἅπαντας τὰς ἀπὸ πηλεσθαι Αἰγύπτου καὶ ἠνεθες ἰσως ἢ ἐρυθρῆς θαλάσσης διεφθάρησαν τῶν πολεμίων, ὡς ἔλεγε τὸν Σικιμιτῶν ἔθνος. ἔτσι δὲ ἐν τῇ Μαδιαῖ ἡρώα μέσοι καὶ ἰσβαλῶ. Hos enim ante bellum admonuit per unctios, ut socederent, neve res suas cum Amalekitarum rebus miscerent. Studere enim se eorum incolummitati, propter cognationem que illis cum Raguelo Moysi socero intercedebat. *Ioseph.* Σικιμιτῶν ἔθνος sunt Cinaxi, de quibus in textu sacro.

Capta servari & ferri jubet. Regis peccatum imitatus est populus; & jumentis ac pecoribus pepercerunt, pecunias opeque diripuerunt. *Ioseph.* Sed Saul quoque particeps hujus peccati fuit, ut ex textu patet. Prætexebatur autem religio & sacrificium. Vera causa insatiabilis habendi cupiditas fuit. *Horn.* Saul tamen postea etiam metum, & necessitatem obtentui habuit, quod non ausus fuerit militem prædæ cupiditate accensum cohibere. *Ioseph.*

Pœnitere se. Hieron. in Ezech. 11. Electio Iudæ, & Saulis unctio, non arguunt Deum ignorantie futurorum, sed præsentium monstrant esse judicem.

Dictum Sacerdos Regi refert. Cum per totam noctem, fufis precibus, Deum frustra conciliare conatus esset. Orationem ejus qua Regem increpavit, lectu dignissimam, apud *Iosephum* vide.

David. Hujus nominis דוד diminutivum est דודא, cognomen Elysa Tyræ, quod dilectulam notat. De quo tamen aliter veteres. Vide *Voss. 1. de Idol. xxxii.* Fuit filius Itai, Bethlehemita, ex tribu Iudæ.

Regali unguento. Oleo unctio. Hæc unctio extendebatur in omnes ipsius posteros. Quod autem Salomo unctus fuit, id factum propter Adoniam. Sic & alii quidam uncti fuerunt propter singularem aliquam causam. Ratio ungenti Reges. Qui ungebat digito suo exprimebat ΧΥ Græcum quod vocant ω vel certe יחידה קפ, id est, Caph Græcanicum. Quæ figura est crucis Andraana. Chaph Græcanicum vocatur à Davide Camio in comment. ad *Psal. cxxxi.* ubi de unctioe sacerdotis,

guento perlinit, parvum etiamnum puerum, sub patre agentem, pastorem ovium, assuetum saepius cithara canere: ob quod postea à Saule assumptus, inter ministros regios habebatur. Qua tempestate, Allophylis atque Hebraeis bello flagrantibus, cum ex adverso acies constitissent, Goliath quidam ex Allophylis, vir mirae magnitudinis & roboris, suorum ordines prætergressus,

tis, Initio induebat eum vestibus sacerdotalibus: postea fundebat oleum super caput ejus ungebatque eodem oleo cilia oculorum ejus in modum Chap. Græcanici. Druſ. Chryſoſt. Hom. 1v. in Philipp. Idcirco sacerdotes, Reges, & Prophetæ ungebantur, quia divina benignitatis Symbolum habebat oleum. Vixit autem Samuel Davidem, non insufurrando in aurem ejus, ut Ioseph. vult, sed palam, ut omnes fratres spectarent, minoreque invidia laborarent, cum sibi eum præferri viderent. Theodoret. Hinc patet patrem & fratres cognovisse eum ungi in Regem. Abulens. Licet id Cajetanus neget.

Parvum etiamnum puerum.] *Παις & νεογόνος.* Ioseph. Puerulum fuisse Chryſostomus tradit in Psalm. 1. contra Hebræi in Seder Olam, censent eum fuisse xxx. annorum, eo quod putent Saulem duos duntaxat annos regnasse, quo mortuo statim successerit David annorum xxx. 1 Reg. c. 1v. Media sententia verior est, Davidem cum ungeretur, fuisse xx. annorum circiter. Abulens. Salianus.

Pastorem ovium.] Sic apud veteres Romanos:

Lura dabat populisposito modo prætor aratro,

Pascebatque suas ipse senator oves.

Forma autem Davidi similem fuisse Valentinianum Imperatorem, Cedrenus scribit, eo quod rubicundus esset, rufis capillis, oculis cæcis & pulchris.

Goliath quidam.] 1 Reg. xvii. Frater

ejus fuit Iischi Nobensis 11 Sam. xxi. 16. à quo iidem Rabbini fingunt, postea Davidem in venatione captum, & miraculo liberatum fuisse. Sanhedrim in Perck Cheleek. Vocatur autem גיגית, quod vulgatus vertit *Spirius*. Nam Hebræi notant, cognomen esse gigantum, qui legum omnium & matrimonii contemptores, ob id incerto patre nascebantur. Gros. Verisimile est natum fuisse ex stirpe Enacim, & matre Gethæa. Nam reliquias Enacim seu gigantum permansisse in Geth, constat ex Iosua. Et incertum ignotumque ejus patrem fuisse vel inde colligitur, quod cum generis illius & parentum sit mentio in Scriptura, nunquam patris nomen exprimitur, sed matris solius, nempe Arapha 11 Reg. 1x, 19. 1 Paral. xx. Quod quia videtur aliquam habere similitudinem cum Orpha nuru Noëmi, hinc Thalmudistæ, & alii Rabbini fingunt eum fuisse filium Orphæ. Sed neque nominum magna est similitudo, neque tempora id permittunt, cum secundum hunc calculum, Goliath esset cetero jam major ut patet ex 1 Ruth. Tirinus.

Miræ magnitudinis.] Sex cubitorum & palmæ altitudine. Erat enim de stirpe Gigantum, ait Nazianz. Orat. xxx. & Philast. hæref. xxxix.

Suorum ordines prætergressus.] Sic in medium inter castra pontem processit Gallus ille provocator, quem interfecit Manlius Torquatus, narrante Livio lib. vii.

sus, ferocibus verbis probra in hostes jaciens, singularem pugnam ciebat. Tum rex magna premia, & filia nuptias despondit, si quis provocantis spolia retulisset. Sed nemo, ex tanto agmine, aggredi audebat. Igitur David, etiamnum puer, pugna se obtulit: reiectisque armis, quibus infirma etas gravabatur, virga tantum & quinque lapidibus sumptis, in prelium processit: primoque ictu, misso funda lapide, Allohylum percussit, caput victi & spolia abstulit, gladium

Singularem pugnam ciebat.] Subinde licet bellum vertere in duellum, publica autoritate, ut unius cæde multorum strages redimatur. Sic Romani bellum contra Albanos verterunt in duellum trium Horatorum cum tribus Curiatis. *Livius* 1. Et frequentes ejusmodi sponiones illis seculis, ut inter Lacedæmonios & Argivos Othryadis tempore, inter Romanos & Albanos cum Horatii & Curiatii decertarent. *Grot.*

Etiannum puer.] Patet tamen eum procerò fuisse corpore. Quia nimirum Saul procerus, vestes ipsi suas & arma adaptavit. Minus enim congruum est, quod ait Lyra, Serarius & alii, vestes has dici Saulis, non quod essent ipsius, sed quod ex vestiario ejus depromptæ. Pejus adhuc Rabbini fingunt, Deum vestes Saulis adaptasse corpori Davidis. *A Lapid.* Neque David cum illa exueret, negabat quadrare suo corpori, sed solum se non assuevisse ejusmodi armis, neque incedere posse gravatum tanto pondere, & quasi ferreis quibusdam vinculis constructum. Denique idem colligitur ex eo, quod gladio Goliath, utique longo & gravi, David expedite uteretur, neque inconcinne cingeretur. Ita *Chrysostomus*. *Abulen.* *Dion.*

Reiectisque armis.] *Ambros.* 1. offic. xxxv. *David adversus Goliath, immani corporis virum, singulari certamine dimi-*

caturus, arma quibus oneraretur, respuit. Virtus enim suis lacertis magis, quam alienis integumentis, nititur.

Virga tantum.] Peditum erat, id est, baculus pastoralis sive agolum. Ita Festo baculus ille dicitur, ab agendis pecoribus. *Drus.* Historia non dissimilis est apud Strabonem viii.

Misso funda lapide.] *Vegetius* 1, 6. *In omnibus veterum preliis funditores militasse nullus ignorat. Vbi & multa alia ad laudem fundarum. Paulinus:* *Ille Gigas pueri funda pastoris obivrit Ut canis.*

Percussit.] In fronte. *Hebr.* Super domum oculorum *Chald.* In cerebrum. *Ioseph.* Vnde patet Davidem insignem fuisse fundibularium, quia frontem tetigit: & ictum ejus validum, quia penetravit. *Prudentius:*

Trajectumque cavo terebravit vulnere frontem.

Glossa & *Hugo* censent, Goliath tervis lapidibus & ictibus à David fuisse prostratum. Contrarium ex texto patet, primo ictu corruisse. *Chaldræus* & *Rabbini* nugantur, lapidi fuisse inscriptum nomen *מִיכָאֵל מַגְדָּלָה*, & Patriarcharum. Alii dicant Archangelum Michaellem percussisse Goliath.

Caput victi & spolia abstulit.] Prius illud in castra intulit, deinde per urbes circumtulit, ac tandem in Jerusalem detulit, ut Iebusim, qui arcem ejus obstinate adhuc tuebantur, ex hoc tropo

dium postea in templum posuit. Allophyli autem omnes in fugam versi, victoriam concessere. Sed è praelio reversis, multus circa David favor, invidiam regis accenderat. Timens autem, tam charum omnibus, cum invidia & pernicie necare, sub specie honoris, objectare eum periculis statuit. Ac primum tribunum eum fecerat, ut rem bellicam curaret. Inde, cum ei filiam spondisset, fidem fregit, eamque alteri tra-

discerent, se quoque superari posse, sicut post novennium contigit. *Annales Sacri.* Τὸ ἔκκεφαλὸν ἔ Γολιάθ Δαβίδος εἰς τὸ ἰδίαν σπηλιῶν ἐκόμισεν. *Iosephus.*

Gladium postea in templum posuit.] Τὸ ῥομφαλαῖον ἀνέθηκεν τῷ Θεῷ. *Ioseph.* Posuit cum Nobæ in tabernaculo Dei, victoria monumentum; & inde eum postea, Saulem fugiens, recepit, 1 Reg. xx1, 8. Falso igitur Sigonius hoc loco Sulpicium erroris insinuat, quasi tentorium militare pro templo accepisset. Fuitque ille mos antiquissimus, arma hostium devictorum Diis consecrare, & in publico suspendere. Ita igitur:

Vidimus horrendum membris animisque Goliam

Invalida cecidisse manu: puerilis in illum

Dextera fundali torset stridore lapillum.

Ille minax, rigidus, jactans, truculentus, avarus,

Dum sese ostentat clypeo, dum territat auræ,

Experit pueri quid possint ludicra parvi (mis.)

Succubuit teneris bellator turbidus ar-
Paulinus.

Victoriam concessere.] Tum Saulus & universus Hebræorum exercitus, sublato militari clamore, in trepidos irruunt, & quotquot assequi poterant cedentes, usque ad Gittæ fines ac portas

Ascalonis persequuntur. Cecideruntque Palæstinorum triginta millia, & duplo plures sunt vulnerati. Saulus vero à persequendo reversus, castra hostium diripit ac incendit. *Iosephus.* Nihil de numero castrorum & vulneratorum in Sacris; sed tantum, cecidisse toto campo, narratur. *Horn.*

Multus circa David favor.] 1 Reg. xviii. Cum dicerent eum decem millia superasse, Saulem vero mille tantum. Hoc ei invidiam conciliabat apud Regem. *Drus.* Vide Iosephum. Sic Aureliano Imper. qui sua manu Sarmatas xlviii. interfecerat, & diversis diebus ultra Idcccet. acclamatum est à pueris: Mille, mille, mille, mille, mille, mille, decollavimus. Vivat qui mille, mille, occidit. Et alibi: Mille Francos, mille Sarmatas occidimus, mille, mille, mille Persas querimus. *Vopiscus* in Aureliano.

Tribunum eum fecerat.] Patum tutum putans armatum circa seversari, ex satellite tribunum fecit, non tam illius honori, quam suæ securitati consultum volens, ut sæpe hostibus objectum, aliquis casus è medio tolleret. *Iosephus.* Idem Corbuloni apud Neronem, Agricola apud Domitianum, contigit. *Tacit.*

Ut rem bellicam curaret.] Cujus ab omni ævo studiosissimi erant Hebræi. Vide Cunæum 11 de Rep. Hebræor. xviii.

Cum ei filiam spondisset.] Natu majorem, Merob nomine.

Alteri tradidit.] Adrieli Molathitz.

tradidit. Mox filia regis natu minor, Melchol nomine, amore David flagrare occæperat. Igitur nuptiarum ejus istiusmodi conditionem proponit: si centum præputia David ex hostibus retulisset, regiam virginem matrimonio illius cessuram. Sperabat enim, juvenem periculosa audentem, facile periturum. Sed longe aliter, ac ratus erat, evenit. Nam ut proposuerat, impigre David centum præputia ex Allophylis retulit: atque ita regis filiam in matrimonium accepit. Crescebat indies in eum regis odium, stimulante invidia: quia bonos semper mali insectantur. Igitur ministris & Ionathæ filio imperavit, vitæ ejus ut insidias pararent. Sed Ionathæ charus acceptusque jam inde à principio David fuerat. Itaque rex increpitus à filio, cruentum imperium repressit. Sed non diu

Melchol.] Μελλχολ. Sed in Hieronymo Michol, & in textu Ebræo, Michal. Druf.

Amore David flagrare occæperat.] Sic veritas Ebræa 1 Sam. xviii, v. 20. Sed & Græca Editio, και ἀγάπησε Μελλχολ ἡ θυγατὴρ Σαὺλ τῷ Δαβίδ, Dilexit Melchol filia Saul Davidem. Latina exemplaria variant. Nam in aliis, dilexit autem Michol filia Saul altera David: & in aliis, dilexit autem David Michol filiam Saul alteram. Vtrumque verum esse potest. Drusus. Ὡς δὲ ὑπερβολῶν τῶ ἀνδρείας τὸν τε λαὸν αὐτῆ ἐρεῖν και τὴν Σαὺλ θυγατέρα παρῆνοι ἐπὶ ἑσῶν, λαθεῖν ἐρωτα, & τῷ πύθης ὑπεκροταῖν ἑταυροῖ φανεραὶ καὶ ἀγαθητηναι αὐτῶ τῷ πατερι. Ioseph.

Si centum præputia.] Cur non capita petiit? Ne David afferret capita Hebræorum fingens ea esse Philistæorum. Nam præputia Hebræi in circumfisione

posuerant. Non ergo falli Saul poterat. Ita Theodor. & Procop. Pari animo Eurystheus Herculem objecit periculis. Iosephus iterum turbat, qui Saulem petiisse refert κεφαλὰς Philistæorum. Nempe apud Romanos præputiorum mentionem subterfugit, ne risu rem exciperent. Horn.

David centum præputia ex Allophylis retulit.] Non solus, sed μετὰ τῷ ἑταυροῖς, cum sodalicio & commilitonibus suis. Ita Ioseph. Obtulit autem non centum præputia tantum, sicut convenerat, sed ducenta. Intolerabilis in Iosepho mentendi libido. Ecce enim, ex ducentis præputiis sexcenta capita facit. Κτείνας γὰρ πολλὰς, κεφαλὰς ἑξακοσίων δώδεκα, ἤκε αὐτῶ τῷ βασιλεῖα. Horn.

Ministris & Ionathæ filio.] 1 Reg. xix. Ioseph. vi, 12. Προσάσθη τὴν ἀναίρεσιν αὐτῶ; Ἰωνάθη τε τῷ παιδὶ και τοῖς πιστοῖς τοῖς οἰκετιῶν. Ioseph.

diu mali boni sunt. Nam cum spiritu erroris Saul affigeretur, eique David assisteret, cithara laborantem deliniens, lancea eum ferire conatus est, nisi ille lethalem ictum prope declinasset. Exinde jam non occulte, sed palam ei necem parabat: nec ultra se David regi credidit. Ac primum fugiens, ad Samuelem se

CON-

Spiritu erroris.] Hebraei, Iosephus, Cajetanus, Delrio, censent fuisse atrabilem, sive melancholiam & *μενίαν*, quæ in Saulo causabatur suspiciones, invidiam, mœrorem, furores, deliria. Alii censent fuisse Angelum bonum à Deo Sauli immisum. Verius est Diabolum fuisse, qui occupavit Saulem. Ita Iosephus, Isidorus, Abul. Vatabl. Theodor.

Cithara laborantem deliniens.] Laudatum ab arte Musica Davidem à Doëgo Idumæo, censent Rabbini apud Hieronymum. in Quæst. & Lyram, ut dum ante furem Saulem stare, interimeretur. 1 Reg. xv 1, 16, 18. An autem & quatenus per Musicam Dæmones ac morbi profugentur, disputant Physici. Vide Valefium & alios. Ea vis est sonorum ut animum concitatum tranquillit; alii torpentem excitant & rebus magnis præparant 11 Reg. 111, 15. Sic ferocientes animos mollivit Pythagoras, seditiones accensas inhibuit Asclepiades, Damon ebrios ac petulantes juvenes ad modestiam reduxit, lymphaticos morbo liberavit Xenocrates. De quibus vide Capellam Saturæ lib. x. Marinus de Proclo: *παρακάλουε εἰν ἐκείσοτε ὕμνος λέγειν καὶ λεγαμένων τῶ ὕμνων, πῶσαι εἰρήνη τῶ παθῶν ἐχθρῶ καὶ ἀπειροχέλια.* Appollonius de Miris: *ἢ ἡ πρώτη λησις τῶ Διαιολίας ἐκστασις.* Pythagoræ moris fuit, cum somnum peterent, ad lyram prius lenire mētes, ut si quid fuisset turbatarum cogitationum, componerent. *Quint.* xx, 4.

Palam ei necem parabat.] Cum misit

set satellites in domum David qui eam custodirent, & mane interficerent, inde indicio uxoris evasit, nec se amplius Sauli commisit. Qua calliditate Michal Davidem periculo subduxerit, ita refert Iosephus: *Parato lecto tanquam ægyptanti, stragulis secur capra recens exemptum subiecit, diluculoque venientibus, quos pater ad Davidem miserat, ostendit lectum opertum, & quod palpitatione jecoris stragula moveri viderent, maritum ægyptum anhelare persuasit, addens totam noctem inquietam eum egisse.* Sed quod de jecinore dicit, vanum est. *כַּרְמֵי* sunt *κροφάκια* juxta Aquilæ interpretationem. Ex vestibus aliquid instar Davidis in lecto recubantis, callida mulier composuit. *Horn.*

Nec ultra se David Regi credidit.] Sed ultimo necessitatis præsidio, armis, usus est, ad vim arcendam si inferretur. Notandum est, non factum id à Davide, nisi postquam & Ionathanis indicio, & pluribus altis certissimis argumentis compererat, Saulem vitæ suæ imminere. Deinde nec urbes invadit, nec pugnandi captat occasiones, sed latebras quærît, modo in locis deviis, modo apud exteros, & hac religione, ut nunquam popularibus suis noceat. Vide Grotium 1. de Jure Belli 1 v.

Ad Samuelem se contulit.] Ramatham. Inde uterque Najotham concessit ubi erat collegium Prophetarum. Najoth autem & Ramatha non erant diversa vel distantia loca: sed Najoth fuit locus in urbe, vel juxta eam, ubi conventus sacri & solennes habebantur. *Adrichem.*

Ad

contulit: inde ad Abimelech, postremo ad regem Moab confugit. Mox per Gad Prophetam monitus, in terram Iudæ regressus, vitæ periculum adiit. Ea tempestate Saul Abimelech sacerdotem interemit, quod

Da-

Ad Abimelech.] 1 Reg. xx, 21. Ioseph. vi, 14. Adde, si placet, *post ad regem Geth.* Nam id omisium à Sulpicio. *Drus.* Vide Seld. de Success. in Pontif. Abimelech autem Nobæ debebat, quæ urbs cessit sacerdotibus occasione tabernaculi federis eo translati. Nobæ hæc in tribu Manasse, trans Iordanem sita erat. *Abul.* Tabernaculum federis continens arcam, fuit in Silo, ibique mansit usque dum caperetur arca à Philistinis, à quibus post septem menses remissa, collocata fuit arca in Cariath-jarim. Inde translata fuit in domum Obededom: à Davide in Sion: à Salomone in templum ab eo erectum. Tabernaculum vero Mosaicum capta arca, videtur in Nobe fuisse; qua à Saule subversa, translatum fuit in Gabaon & à Salomone traductum in templum. 111 Reg. viii. *A Lapide.*

Postremo ad Regem.] Adde *Geth.* Nam id omisium à Sulpicio.

Moab.] Elapsus ex Palæstina non absque ingenti discrimine, in speluncam agri Adullami se abdidit, & recepta ad se paterna familia, undique etiam confluentibus quos necessitas cogebat, numero auctus, ad Moabitarum Regem proficiscitur, rogatque eum ut parentes intra regni sui fines tantisper reciperet, dum res eorum in meliore statu collocarentur. Quo impetrato, & parentibus in magno honore apud Regem quamdiu illic manserunt, habitis, &c. *Ioseph.*

In terram Iudæ.] Iudææ. *Col.* Venit in saltum Haret, qui locus desertus erat, inuis, & incultus. *Nihilominus,* inquit R. Salomon, *divina virtute factus est idem locus abundans fructibus & animalibus, & irriguus fontibus, ut Davidem & viros ejus non solum sustentaret,*

sed etiam mirifice recrearet. Quo alludit Pf. xxiii, 1. Sulpicatur Abulensis; regem Moab clanculum insidias Davidi struxisse, ut eum Sauli traderet. Huic avertendo, monitus est, ut in Iudæam concederet.

Vitæ periculum adiit.] Quodnam periculum innuat, incertum. Nam in saltu Haret periclitatum, non legimus. Innuit ergo sine dubio obsidionem Cehillensem à Saule decretam, cum in illo oppido David versaretur. Vide 1 Reg. xxiii. *Horn.*

Abimelech sacerdotem interemit.] Saul concione suorum advocata, multa de perduellione Davidis, & suorum conspiratione conquestus, audivit Abimelechum ipsi, præter panes, etiam gladium Goliati tradidisse. Hinc ira incensus, & ipsum & omnem Ithamaridum familiam, quæ in lxxxv. Sacerdotibus consistebat, interimi jubet. 1 Reg. xxii. Vide Iosephum vi, 14. Atque huc spectare volunt, id quod prædictum erat Heli Pontifici, de sua, id est, Ithamaridarum domus futura clade 1 Sam. 11, 13. Nec tamen putandum Abiatharem hunc solum fuisse generis sui superstitem, ut male legitur in Gelenii versione Iosephi. Is plane *μὲν ὁ Ἀβιαθάρ ἱερεὺς δυνάστης ἐν τῷ Ἰσραὴλ ἐπὶ Δαυὶδ ἠρεσκόντων ἱερέων* erat, id est, *solus de Sacerdotibus à Saul interfectis ereptus, ut recte satis interpretis vetus, seu qui eripi potuerit.* Abiathar hic in Pontificatum, demortuo patre, successit, Achimelechus item, & Abimelechus interdum dictus, quemadmodum etiam pater ejus tam Abiathar quam Achimelechus dicebatur, ut observant viri docti, tam in Pontificum successione, quam ad D. Marci caput 11. ubi Pon-

David recepisset: & cum ex ministris regis nemo in sacerdotem manus inferre auderet, Doëg Syrus cruentum ministerium executus est. Post id David desertum petiit: illuc quoque cum Saul persequutus est, sed inani opera ejus exitium moliebatur, quem Dominus protegebat. Erat in deserto spelunca, vasto recess-

Pontifex ille Abiathar nuncupatur qui manifesto Achimelechus erat, Abiatharis hujus pater. Vnde & Abiathar hic, pro eodem qui Achimelechus, filius Abiathar 11 Sam. viii, 17. & Abimelechus filius Abiathar 1 Paralip. xvi, 11. 16. nuncupatur, sumi solet; tamen si Ebraeorum aliquot Achimelechum ibi pro Achimelechi à Doëgo occisi ex Abiathare filio nepote capiant, ut infra dicitur. In Iosepho autem & tam in Ebraeorum Chronicis quam in vetustis Christianorum, præter Abiatharem, non reperitur, post Achimelechi pronepotis Heli necem, alius ante Zadocum Pontifex. Attamen non desunt in Magistris qui Iehoiadam interponunt & sub initiis Davidis Regis Pontificatum gessisse volunt. In iis qui Davidi Saulem fugienti adhæserunt, censetur Iehoiada seu Ioida יחזקאל הנביא *Principis de stirpe Aaron* (ut in vulgata) seu, ὁ ἡγούμενος τῶν Ἀαζαίων *Dux ipsi Aaron*, ut Hellenistæ, 1 Paralip. xxi, 27. Atque capite ejusdem libri xxv, 11, 5. Benajas filius Iojadæ בנאי הכהן memoratur, quod vulgata *Sacerdos* tantum & ὁ ἑπόμενος ὁ ἀρχιερεὺς *Sacerdos princeps Hellenistis* vertitur. Sed Magistris intelligitur casu genitivo, ut sit *Benajas filius Ioadæ Sacerdotis Principis seu Primarii*. Seldenus.

Doëg Syrus.] Δαὴγ ὁ Σύρος, quod perperam Δαὴγ scriptum, & Syrus, id est, ארמאי Aramæus, error lectionis. Nam in Ebraeo ארמאי, id est, Idumæus. Quomodo sane Hieronymus olim legit. Iosephus Græcam lectionem secutus, *Forse autem*, inquit, *aderat quidam*

servus, natione Syrus, regiarum mularum curator. Ant. hist. lib. 6. cap. 14. Error natus ex affinitate litterarum Res & Daleth, quæ teste Hiero. apice duntaxat distinguuntur: An variatum fuerit aliquando in codicibus Ebrais, nescio: hoc scio scripturam à lectione variari in his vocibus, 1v Reg. 16, 6. Nam scriptum ארמאי per Res & lectionem ארמאי per Daleth. Scripturam expressit interpretes Chaldæus, ut lectionem nosse Hieronymus. *Drusius*. Interemit autem lxxxv. Ita Hebr. Chald. Roman. Septuag. Compl. At lxx. Vaticani numerant cccv. Theodoretus ccc. Male. Descriptionem hujus nefarii Doëgi, vide in Psalmo li. qui cade Sacerdotum peracta compositus est.

Desertum petiit.] Engaddi. 1. Sam. xxiv. Quæ olim nobilissima urbs, non longe à mari mortuo. A qua urbe adjacens regio & desertum, vocatur etiam Engaddi. Magna agri illius ubertas & amœnitas. Desertum autem plenum est altissimis montibus præruptisque, ita ut ruinam minari videantur, ac transeuntibus, solo aspectu, metum inferant. *Borcard. Adrichom.*

Erat in deserto spelunca.] In montibus collibusque, ubi summa erat devexitas. Prisci mortales, præsertim in Iudæa, & vicina Arabia maxime Trachonitide, effossa habebant & excisa antra quam laxissima capacissimaque, quo, tanquam ad arces tutissimas, penæque inexpugnabiles confugebant, repente hostium, vel gravioris alicujus periculi metu impellente. *Arabiam & Ituræam versus* (inquit Strabo) *sunt montes asperi, & altis speluncis insignes:*

cessu patens. In hujus interiora David se conjecerat. Saul nesciens, in primo spelunca aditu, reficiendi corporis gratia, successerat: ibique somno captus requiescebat. Quod ubi David animadvertit, hortantibus cunctis, ut oppotunitate uteretur, abstinuit regis exitio: diploidem tamen ejus abstulit. Mox egressus, tuto eminus loco à tergo regem allocutus est, sua in illam commemorans beneficia, ut saepe pro regno ejus caput periculis objectasset: utque postremo, presenti tempore à Domino sibi traditum, interimere nolisset. Ad hæc, culpam Saul fateri, veniam precari, lachrymas

mas

quarum una quatuor hominum millia recipere possit. Multa & mira narrat Iosephus de Trachonitarum הַמְרִיטִים, hoc est, scalaribus seu gradatibz istiusmodi rupibus, earumque amplissimis, & immanibus sane speluncis: quibus se diu tutati sunt adversus Herodem, & lectissimas illius copias, acerrime & summa vi pertinacissime oppugnantes. Tales fuisse narrantur rupes Engeddi, præcellæ scilicet atque abruptissimæ, solis ibicibus seu rupicapris perviæ. Vbi quam spatiosissima fuerit oportet spelunca illa, cujus intimus abditissimusque recessus perfacile Davidem, una cum sexcentis militibus inibi latitantem, occultaret & contereret. Fullerus. Chaldaus miram fabulam versioni suæ intexit. Nam dicit Psalm. lvi, 3. Ad Deum qui accessit araneam, ut conficeret in ore spelunca telam propter me. Res sic se habet. Dicunt aranearum telis aditum ita fuisse obductum, ut nemo suspicaretur quenquam ibi in spelunca latere. Huic telæ Rabbini sua attexunt commenta de musca & insano, quæ refert, & cõfutat. Abul. Quamquam Veteres tale quid de Felice Martyre narrent.

Reficiendi corporis gratia.] Παρεσκεύασατο τὸ σῶμα, quod in editione Græca vertit, reficere corpus: vulgata lexica

exponunt, purgare ventrem. Quod sumptum ex Hieronymo, qui tamen non Græca, sed Ebræa transtulit. H. Stephanus in Thesauro suo conjicit legendum ἀποσκεύασατο. Id Aquila dixit ἀσκεύασατο. In Ebræo est tegere pedes: de quo aliquid Quæst. lib. 1. quæst. xxxv. Drusius.

Somno captus.] Mirum unde hoc hauserit. Nam non habetur in fonte sacro. Idem.

Ut oppotunitate uteretur.] Vide Grot. 11. de jure belli 1. Commilitones ejus vix multis precibus & vi à eadē Saulis potuisse abstrahi, Scriptura innuit.

Abstulit Regis exitio.] Ex textu patet, primo Davidem Sauli necem molitum, & eo animo ad ipsam accessisse. Ita enim inquit: Cogitavi ut occiderem te. Disputant, an licite potuerit? Et videtur Cajetano, atque aliis. Contra sunt Tostatus, & plerique Interpretum. Vide Homiliam Chrysostomi: Quod David magnificentius tropæum erexerit parcendo Sauli, quam occidendo Goliath.

Diploidem tamen ejus abstulit.] Oram diploidis, quod Græci dicunt τὸ πῆλοπιον τὸ ἀπὸ αἰδῶ. Hieronymus, oram chlamydis. Druf.

mas fundere, pietatem David extollere, malitiam suam incusare, regem eum & filium appellans. Tantum ex feroci illo animo mutatum: crederes nihil ultra adversum generum ausurum. Sed David, qui penitius ingenium mali spectatum haberet & cognitum, nihil regi credendum ratus, intra eremum se continebat. Saul vecors animi, quia comprehendendi generum potestas non erat, filiam suam Michol, David, ut supra retulimus, nuptam, Falim cuidam in matrimonium dedit. David ad Allophylos confugit. Ea tempe-

Regem eum.] Non regem eum appellabat, sed dicebat, nunc scio quod certissime regnatus sis & habiturus in manu tua regnum Israël. 1 Sam. xxiv. v. 21. *Drus.*

Penitius.] Penitus Col.

Intra eremum.] Pharan 1. Reg. xxv. 1xx. habent Maon. Desertum Pharan erat ad meridiem terræ sanctæ. Hab. 111. 3. Hujus deserti pars est Maon. *Menocho.*

Falim cuidam.] Vocatur Phalti filius Laïs ex Gallim, 1. Sam. xxv. v. 45. Quæ corrupta fœde apud Iosephum in textu Græco. Editio Romana Bibliorum φαλιππὶν habet: cæteræ φαλιππλ. Falim autem est ex φαλιππυ, quod in locum φαλιππυ irrepsit librorum vitio. Qualia sunt λαβι & σαβι. Nam veritas lectionis λαβι & σαβι. *Drus.* Fabulantur Rabini Phaltin non cognovisse Michal, eo quod gladius inter ipsum & Michal interjaceret, ideoque ipsum mansisse implem.

David ad Allophylos confugit.] Inscire quæ extant 1. Reg. xxvi. Fugit ad Achin Regem Gathe, à quo oppidum Siclag accepit. Mansit in Palestina per annum & quatuor menses. Ita enim Hebraica se habent. Vulgata: quatuor mensibus & aliquot diebus. Male.

Domum consulit.] Modus hic e-

rat: Stabat pontifex, & vultum componebat arcam versus. Erat autem à tergo, qui responsum petebat. Is, cum sciscitatus de successu rei esset, quam apud animum suum proposuerat, ibi pontifex statim, spiritu cœlesti concitus, amiculum Coschen insperxit, atque ex literis mira vi illic protuberantibus, quid futurum esset, didicit, responditque. Ea consulendi ratio non privatis, aut de plebe hominibus, sed regibus duntaxat, summissisque iudicibus, aut iis, qui publice missi à populo essent, usurpata fuit. Quoties enim res magna agebatur, itum illuc est. Privatorum negotia votis precibusque relicta sunt, ne oraculi sanctitas evilesceret. *Cumæus.*

Ea tempestate Saul diem sanctus est.] Salmanticensis Iudæus, Obiit anno mundi 882. supra ter millesimum, vigesimo octavo mensis Ijar in Rama. Hoc & supra notavimus. Rursum Salmanticensis, Dixerunt Doctores nostri, quorum fœdta sit memoria, Samuel & Saul mortui sunt eodem anno. Et mox: Samuel decepsit quatuor mensibus ante Saulem. Et post aliquanto: Videtur quod Samuel egerit annum trigesimum octavum cum diem suum obiret Eli sacerdos. Vide sequentia. *Drusius.* Clemens Alexandrinus scribit, Samuelem obiisse duobus annis ante Saulem. Vatablus & Munsterus ex He-

pestate Samuel diem functus est. Saul Allophylis bellum inferentibus, Dominum consulit, nullumque est ei responsum redditum. Tum per mulierem, cujus viscera spiritus erroris impleverat, Samuelem evocatum

con-

brarum traditione asserunt, mortem Samuelis præcessisse obitum Saulis septem mensibus.

Nullumque est ei responsum.] Hebr. גם בחלטת גם באורים גם בניאים neque per somnia, neque per Vrim, neque per Prophetas. Quomodo edita fuerint oracula, sciscitantibus Sacerdotibus, incertum est. Alii quæstioni in schedæ inscriptæ responsum divino miraculo subscriptum fuisse: alii ad Sacerdotis aures sonum quendam accidere, quo quid facto opus esset indicaretur: alii in Sardonicis, qui erat ad humerum dextrum Pontificis, splendorem apparere solitum, quo numinis præsentia & prosper eventus significaretur. Menoch. Licet enim Abiathar fugisset ad Davidem cum Ephod, tamen alius erat Pontifex cum Ephod in tabernaculo apud Saulem, per quem ipse Deum consulebat. Alioquin enim caruissent Hebræi Pontifice & Sacris. Interp.

Per mulierem cujus viscera spiritus erroris impleverat.] Circumloquitur ἐγασπίμυθον, id est, in ventre loquentem: quam qui Ebræa in Latinum sermonem transfulerunt, Pythonissam appellant. Drusus. R. Eliezer, Kimchi & alii Rabbinii fabulantur, mulierem hanc fuisse matrem Abner, cui Saul ob cognationem pepercerit. Sed errant. Nam mater Abner habitabat in sua tribu Benjamin, hæc vero in Endor, quæ erat in tribu Issachar. Rursum mater Abner erat matrona nobilis, hæc vero obscura & vilis muliercula, ut ex Iosepho patet.

Samuelem.] Dæmonem in specie Samuelis, quem Scriptura Samuelem appellat eo modo loquendi quo angelos vocat homines aut viros, & Raphaël in historia Tobix vocatur Aza-

rias filius Ananiæ: aut ipsum Samuelem, quem Deus permisit excitari ut futura prædiceret regi quondam suo. Qui hanc opinionem tuentur in duas sententias abeunt. Nonnulli animam ipsius excitatam putant: alii corpus tantum. Quæ magiæ species necromantia nominatur, quando videlicet per mortuos divinamus, postque ventura prædicimus. Quæ de re consulendus præter Nicolaum, Paulus Episcopus Burgensis, in Addit. 1 Sam. 28. Videndus quoque Augustinus lib. 2. ad Simplicianum, quæst. 3. ubi hanc quæstionem in dubio relinquit, nec quicquam certi definit. Credibilius tamen, dæmonem in forma Samuelis apparuisse, quem opinabatur Samuelem esse: ex quo discere cupiebat eventum belli, quod tum cum Allophylis gerebat. Quo facit canon hic Theologicus, Species rerum appellantur de nominibus ipsarum rerum. Drusus. Verum Samuelem fuisse censent Abul. Lyra, Caje. & ex vetustioribus Ioseph. Iustin. Ambros. August. Basil. & alii plurimi. Dæmonem sive φάντασμα, Procop. Theod. Tertull. Cyrillus, Beda. Νεκύα omnium divinationum antiquissima, & signum credita ψυχών διαμονῆς. Frequenter id facitatum in Oriente, discimus ex Æschyli Persis & Herodoto. Quamquam autem hic vocatur Samuel, credibilis tamen est, fallacem spiritum fuisse, ejus generis de quo Porphyrius secundo de abstinentia animantium: Γένος ἀπαληθῆς φύσεως πάντοσμι φόν τε καὶ πολύτροπον ὑποκεινόμενον καὶ Θεῶς, καὶ δαίμονος καὶ ψυχῆς τεθνηκότων. Videturque id ipsa mulier satis significare, cum dicit

ὁπλῆς

equo delapsus, ne vivus in potestatem hostium veniret, gladio suo incubuit. De atate imperii ejus parum certa comperimus, nisi quod in actibus Apostolorum XL. annos regnasse dictus est. Quanquam ego arbitror, tum à Paulo, cujus illa prædicatio refertur, etiam Samuelis annos sub regis istius atate numeratos. Plerique tamen qui de temporibus scripserunt, XXX. eum annos regnasse annotaverunt: cui opinioni nequaquam acce-

di-

ut se jvaret efficere, quod ipse non quiret. Qui postquam ejus optata executus est, ademitis aureis armillis, & corona insigni regio, quantum potuit, festinus inde se proripuit: Armiger autem regis (quem Rabbinii fuisse Doëgem Idumæum volunt) conspecta Sauli nece, ipse quoque se jugulavit. Iosephus. Vbi, suo more, contra Scripturam, nugatur. Nec Rabbinii dissententur, si unum R. Levi excipias, qui Amalecitam istum in scenam producit. Hæc ita in honorem Saulis & Iudæorum, sed cum mendacio, asseruntur. *Avrogejav* hanc Saulis licitam & gloriolam fuisse, iidem & omnes Rabbinii, cum Lyra, asserunt. Contra stat communis omnium Interpretum consensus.

De atate Imperii ejus parum certa comperimus.] Miræ enim tenebræ sunt, & opinionum divortia. Iosephus dicit, Saulem, vivente adhuc Samuele, regnasse xvi. annos, & eo mortuo, xx. id est simul xxxviii. Legionensis xxxix. Augustinus, Salmeron, Serarius xl. Salianus xviii. Sanctius ii. Alii xx. Bucholcer x. Petavius xii. Calvinus xv. Tot sensus quot capita.

In Actibus Apostolorum xl. annos.] Act. xlii, 20. Salmanticensis, Gentes, hoc est Christiani, scribunt Saulem regnasse annis xl. Iosephus autor, eum regnasse una cum Samuele annis duodeviginti, & post, quum jam diem suum prophetes obiisset, ann. xx. sed in

Rufino duobus: quæ lætio in omnes partes melior est. Eam firmat historia Ebraica, cujus Salmanticensis meminit per hæc verba, *Ioseph ben Gorion ait, Saulem regnasse annis viginti, videlicet octo-decim cum Samuele, & duobus post eum. Quod fieri non potest secundum id quod diximus, & secundum numerum annorum, qui à Iephte usque ad quartum annum regni Salomonis. Druf.*

Etiam Samuelis annos.] Sic & Rabbanus, cujus verba extant in glos. ordin. Si autem, inquit, à morte Eli omne tempus concluditur, quo Samuel & Saul regnaverunt, inveniuntur xl. anni usque ad mortem Saul. Druf. Certum est Saulem non regnasse xl. annis. Quia plures alioquin anni effluisent quam cccclxxx. ab egressu ab Ægypto usque ad structuram templi. Davide Saul cum regnare inciperet, non potuit esse l. minor, cum filium tunc habuerit robustum & prudentem. Illi autem in actis xl. anni tam Samuelem respiciunt quam Saulem, cujus utriusque præfecturæ tempora Paulus conjungit. *Tirinus* Chronico sacro.

xxx. eum annos regnasse.] Hic numerus propius accedit ad eum, qui in Seder Olam, ubi memoriæ proditum, Samuelem solum præfuisse annis tredecim, & simul cum eo Saulem annis viginti: nisi mens auctoris, si anni Saulis annumerentur annis Samuelis, efficere simul viginti annos. Expende *Drufius*.

dimus. Nam ea tempestate, qua Domini arca in Cariath-jarim oppidum translata est, nec dum regnare Saul cœperat: refertur autem, per David regem ex illo oppido arcam sublatam, cum per xx. annos ibi constitisset. Ergo, cum intra id tempus Saul regnaverit atque decesserit, parvo admodum spacio tenuit imperium. Eadem nobis de temporibus Samuelis caligo, ut qui cum Heli sacerdote natus, admodum senex sacerdotio functus

Arca in Cariath-jarim oppidum translata.] Arca capta mortuus est Eli, cui Samuel successit. Eadem hæsit in agro Philistæorum septem mensibus: inde translata est in Beth-james, & statim post in Cariath-jarim, ubi fuisse traditur annis viginti, usque dum David Ierosolimam venit. Educ ex annis istis septem annos cum dimidio quibus regnavit in Hebron: reliqui sunt anni duodecim & sex menses: adde septem illos menses quibus arca fuit in agro Philistæorum, ecce tredecim anni cum uno mense. *Idem.*

Cum per xx. annos ibi constitisset.] In Seder Olam Rabba, quod est Chronicum Hebræorum majus: *Tabernaculum conventus fuit Nobe annis tredecim, & Gabaone septem. Interim arca mansit in Cariath-jarim annis viginti. Druf.*

Parvo admodum spacio tenuit imperium.] Verisimillimum videtur Saulem non nisi duobus integris annis regnum tenuisse. Ita Hebræi in Seder Olam, Rabbi Abraham, Gerardus Mercator, Arias Montanus, Adrichomius, Sanctius, alii. Et probatur 1 Reg. xiiii, v. 1. *Filius unius anni erat Saul cum regnare cepisset, & duobus annis regnavit super Israel.* Quibus verbis, nescio quid clarius esse possit. Vide Tirinum in Chronico Sacro. Sane exiguum tempus regno Saulis adscribendum est. Putarim triennium vel amplius. Nam filius unius anni erat, id est, jam uno anno regnaverat: & deinde duobus ad-

huc annis. *Horn.*

Eadem nobis de temporibus Samuelis caligo.] Augustin. Salmeron. Serarius, xi. annis ante Saulem regnasse volunt. Salius xxii. Sanctius xxxviii. alii xx.

Cum Eli sacerdote natus.] Salmanticensis: *Samuel agebat annum 39. cum diem suum obiret Eli. Nam Eli cepit judicare quum Hanna mater Samuelis precatum venisset.*

Sacerdotio functus.] Locus iste suspectum facit Sulpicium erroris, & omnino erravit, si putavit Samuelem summum Sacerdotem fuisse. Quomodo enim Pontifex esse potuit, qui ne Sacerdos quidem erat? Dico Sacerdos, ut nomen hoc vulgo sumitur. Alioqui Levites erat, ut & Iudex & Prophetes. *Drusus.* Nullus hic locus Samueli, quem tamen nonnulli inter Pontifices posuere, ut Chronici Alexandrini autor, & Gregorius Monachus, qui Achitobo eum successisse vult. Vide etiam D. Augustinum contra Faustum lib. xi. cap. xxiiii. Et Sulpitius Severus; *Samuel cum Heli Sacerdote natus, admodum senex Sacerdotio functus refertur. Quod de Pontificatu dictum merito sane suspicatur Drufius. Sed error est manifestus. Nam is non solum non fuit Pontifex, sed nec Pontificatus jure ordinario capax, aut ex genere Sacerdotali, sed tantum Levitico. Scilicet non ex Aharonis posteris, sed ex Izharis, Aminadab item dicti, Aharonis patris,*
nepo-

Etus referatur. A nonnullis tamen, qui de temporibus scripsere, (quia fere nihil de ejus annis sacra historia signavit) LXX. annis præfuisse populo, refertur. Sed unde hac autoritas fuerit assumpta, non reperi. Nos in tanta erroris copia, Chronicorum annotationem secuti, quia eam ex Apostolorum actibus (sicut superius memoravimus) profectam arbitramur, Samuellem & Saulem XL. annos principatum egisse referimus. Saul perempto, David in terra Allophylorum

per-

nepotibus. Id liquet ex 1 Paralip. vi, 28. atque initio Samuelis, ubi avatus ejus Zuph Ephraites, domicili, non sanguinis ratione nuncupatur, ut Magistri ibi & Ionathan paraphraastes. Et vir magnus, dum crassum Georgii Monachi hac de re errorem perfringit, suum item, sed ex incogitantia, prodit, *Crassus est*, inquit ille, *error, immiscere Pontificibus Samuellem, qui erat de plebe Sacerdotum, non de domo stirpis Pontificis.* Sed vero neque ex Pontificia, neque ex sacerdotali stirpe ille, aliter ac Levita qualiscunque, dicendus erat. Quod & D. Hieronymus observavit: *Noscendum, ait ille, quod Samuel Levita, non Sacerdos, non Pontifex fuerit.* Vide sis eum contra Helvidium lib. i. cap. xlii. Sed Dionysius Petavius lib. de doctrina Temporum x, cap. xlviii. extra ordinem à Deo constitutum Samuellem Pontificem existimat. Atque eis qui dignitatem pontificalem regie anteferendam disputant, Samuellem Pontificem fuisse asserere novum non est. Scilicet ex ejusdem in Saule unguendo functione, prærogativam Pontificalem elicere conantur. Sed hisce olim optime respondit Guilielmus Ockamus nostras, & *Samuel*, inquit, *non erat summus Pontifex nec Sacerdos in Israel, sed Iudex tantummodo.* Imo etiam non fuit de genere Aaron; & per consequens nec Sacerdos nec summus Pontifex, nec minor, ut colligitur ex primi Paralip-

pomenon cap. vi. Vide sis ea de re plura apud eum in Decisionibus de Potestate summi Pontificis quæst. i, cap. ii. & xii. Seldenus.

LXX. annis.] Quærendum quinam chronologi sic sentiant, & an non potius legendum sit xx. annis: quæ autoritas à Iosepho assumpta. Druſ.

Chronicorum annotationem secuti.] Eusebii verba sunt: Ebraeorum primus rex Saul ex tribu Benjamin & Samuel ann. xl. Idem.

Saul perempto.] Cadaver ejus sublatum Iabesani Gaditæ combusserunt. Non quod moris in universum apud Hebræos, Reges comburere, ut existimant nonnulli Interpretes. Sed urgente metu hostium, ne cadavere sepulti Regis iterum potiti, gravius quid de eo statuerent. Hebræi causam reddunt, quod caro Saulis jam scateret vermicibus. Igitur combustum, foetori avertendo. Alii autem putant idem esse quod aromatibus perfunderent, teste Munstero. Interdum igitur, ob quasdam singulares causas, combusti Reges, ut Alā 11 Paral. xvi, 4. Vide & 11 Paral. xxi, 19. Horn. Alias apud Hebræos, qui sibi mortem consciverant, inseparati abjiciebantur. Ioseph. 111. de 2. c. xxv. Hegel. 111, 17. Exceperunt illos qui pro causa Dei ita ceciderant. Vide Grot. 11. de Iure Belli ac pacis. xix.

In terra Allophylorum.] Ziglacæ, quod oppidum ci Achis dederat, ad-

perlato ad se mortis ejus nuncio, miro pietatis exemplo flevisse traditur. Tum Chebron Iudææ oppidum petiit. Ibi rursum regali unguento illitus, rex appellatus est. Sed Abner, qui magister militia Saul regis fuerat, spreto David, Isbaal, regis sui filium, regem constituit. Crebris deinde præliis inter duces regum concursum. Pulsus Abner sæpius: fratrem tamen Ioab, qui ex par-

te

tum olim tribui Iuda, & postliminio jam restitutum.

Perlato ad se mortis ejus nuncio.] 11 Reg. 1. Ioseph. v. 11, 1. Nuncium hunc Rabinini fuisse volunt filium Doëg Idumæi, qui armiger Saulis. Amalekita fuit, filius Agag Regis, cui nomen Edab, si fabulis Pseudo-Philonis credimus. Mentiebatur autem à se Saulem occisum, ut gratiam Davidis aucuparetur. *Theodor. Procop. Encher. Lyra. Abulenf.* Diademate tamen Saulis potitus fuit & illud vere attulit. *Abul. Cajetan.*

Flevisse traditur.] Non tam de Davide hoc dicitur, quam de iis qui cum eo erant, 11 Reg. 1, 2. *Drus.*

Iudææ oppidum.] Tribus Iudææ. Vt supra: *In terrarum Iudææ regressus.* Sic *Beitlehem Iudææ* & *Iudææ*, variantibus libris. *Drus.* Regiam autem Hebræorum David jussu Dei, delegit, quia ibi vixerant & sepulti erant Patriarchæ, eratque tunc metropolis tribus Iuda. *Procopius.*

Rex appellatus est.] A tribu Iuda tantum. Salmanticensis, *David cepit regnare anno creationis 3884. Post trigessimum septimum annum regni ejus rebellavit Absalom, quemadmodum dicitur, & fuit à fine 11. annorum. Hi anni numerantur ab eo tempore quo postularunt sibi regem. Et aliquanto post, David regnavit 11. annis.* *Drus.* Tribus eximia, sed una, Regem facit pernicioso exemplo, nisi Dei voluntas cognita omnem legem perfringeret. *Grot.*

Abner.] Consobrinius Saulis. Nam Ner pater Abner, erat frater Cis, qui

pater Saulis.

Isbaal Regis sui filium, Regem constituit.] Sic vocatur 1 Paralip. v. 11, 33. ubi Latin. verus, *Esbaal.* Caterum 11 Sam. 11, 8. Isboseth nominatur. *Drusus.* Interea Sauli copiarum præfectus Abenerus filius Neri, vir strenuus, & ad magnas res obeundas natus, quamprimum cognovit cecidisse Regem & Ionathan, aliosque duos ejus filios, prope in castra delatus, reliquum ex omnibus filiis Iebosethum periculo eripit, & superato una cum illo Iordane, totius populi Regem eum constituit, excepta tribu Iudææ, regiamque ei elegit apud locum qui Hebraice Manalis dicitur. *Ioseph.* Factus est Rex undecim tribuum, id est, Israël totius, excepta tribu Iuda. 11 Samuel. 11.

Μανάλις corrupte dixit pro *Μαναις*. Quod vel castra denotat, vel locum illum, cujus mentio Gen. xxxi, 2. Fabulam refert R. Salomo, quod cum populus Davidem vellet Regem, Abner probarit, Isboseth deberi regnum ex Gen. xxxv, 18. ubi Iacob filium à Rachel in partu moriente vocatum *Benoni*, id est, filium doloris, nuncupat *Benjamin*, id est, filium dexteræ. Dextera enim symbolum regis & regni. Isboseth vero & Saul erant prognati ex Benjamin, David ex Iuda.

Fratrem tamen Ioab.] *Afaëlem.* Οὐτὸς ἐπὶ ποδῶν αἰκύνθη καὶ εἶπεν. Ἐν δὲ ἀπρώτους ἐνίκη μόνος, ἀλλὰ καὶ ἵππον καὶ ἄσπιδος εἰς ἀμύδαν λείψας ὠδύνοσε. *Ioseph.*

te David exercitui præerat, fugiens peremit. Quo dolore postea Ioab, cum se Abner David regi dedisset, jugulari eum præcepit, non sine dolore regis, cujus fiam cruentaverat. Per idem tempus, omnes fere natu majores Hebræorum, publico consensu, regnum ei totius gentis detulerunt. nam per septem annos in Chebron tantum regnaverat. Ita tertio rex ungitur,

an-

Jugulari eum præcepit.] Imo ipse jugulavit eum 11 Sam. 111, 7. Prætextus fœdi facinoris fuit ultio Afaëlis. Vera causa, quod misere timeret, ne honore quem obtinebat, privaretur, Davide imperium exercitus in Abenerū transferente. *Ioseph. Theodoret. Procop.* Hebræi fabulantur, Ioab justisse Abner, ut se doceret modum, quo se exscalcare solebat is, qui nolebat ducere uxorem fratris sui sine liberis defuncti: cumque Abner ei obsequens caput ad calcem inclinaret, à Ioabo fuisse obruncatum.

Non sine dolore Regis.] Qui sublata ad cælum dextera, magna voce protestatus est, quod nec jubente se, nec conscio, cades ea fuerit commissa. Adhæc diris imprecationibus authorem necis hujus execratus, & familiam ejus, & facinoris socios, præjudicio suo damnavit. *Ioseph.* Tanta autem Ioabi in regno Iudæ potentia fuit, ut eum plectere David ausus non fuerit. *Theodoret.*

Omnes fere natu majores.] Cur adjecti fere? nam nemo excipitur. Cæterum universæ tribus ei regnum detulerunt, cum prius seniores cum eo fœdus pepigissent. Quidam scribunt primum univasas tribus, deinde omnes seniores venisse in Hebron, ibique eum unxisse regem super Israël. Vide 1 Sam. v, 1. & 3. *Drusus.* Factum id post cædem Isbofethi 11 Reg. 1v. *Iosephus* v 11, 2. cujus interfectores David *πύσσω αιχλω αυτῆς ἀμυσσῶσθαι διεγενήσθη.* *Ioseph.*

Per septem annos.] Et menses sex.

11 Sam. v, 5. Tanto etiam tempore Isbofeth regnavit; quia statim post ejus cædem ab undecim tribubus electus est, teste *Iosepho.* Quod autem 11 Reg. 11, 10. dicitur, eum duobus tantum annis regnasse, id non de toto regni ejus tempore capiendum est, ut R. Salomon & Hebræi in Seder Olam volunt; sed de pacato statu, antequam civile bellum inter Iudam & Israël emereretur. *A Lapide.*

Tertio Rex ungitur.] De Regum unctioe fuscæ & doctæ *Gulielmus Schickardus* de Iure Regio. Gemara Hierosolymitana ad t. Horaijoth, fol. 47. col. 33. *Ex oleo sancto ungere solebant Pontifices & Reges.* Ita tamen ut tamen Regni hæres, nunquam, nisi ob adversam factionem, atque ut dissidium inter competitores facilius sopiretur, ungi soleret, hæres nihilominus pontificatus nunquam non esset, cum iniciaretur, ungendus. Eadem Gemara ibidem: *Rex qui primo constituitur, ungendus erat; Regis autem filius qui in regnum succederet, ut is itidem ungeretur, necesse non erat.* Nam & scriptum est (1 Samuel, xv 1, 12. de Davidis Unctioe) *Surge & unge eum; ipse enim est. Ipse ungendus erat. Filii ejus ut ungerentur necesse non erat.* At vero pontifex Pontificis filius erat ungendus, usque in decem generationes. Id est, ex lege, in perpetuum. Et de factione adversa, quæ in causa erat regni heredes ungenti, sequitur ibi paulo post, *Reges ungi non solebant, nisi ob adversam factionem.* Ita unctus est Salomon, ob factionem *Adonia,*

annorum circiter xxx. Allophylos in regnum irruentes, secundis praeliis repulit. Ea tempestate arcam Domini, quæ in Cariath-jarim oppido, ut supra retulimus, erat, in Sion transtulit. Cumque edificare Domino templum in animo haberet, divinum ei responsum redditum, semini illius id reservari. Bello deinde Allophylos domuit, Moabitas subjugavit, Syriam sube-

git,

Ioas ob Athalia, & Iehu ob Iorami. Seldenus.

[In Sion transtulit.] Prius in domum Oben-Edom, ubi fuit per tres menses. Sion autem alio nomine urbs David appellatur, & superior civitas. *Drusius.* Iosephus tradit Iebusæos portas adventanti præclusisse. Oppugnatio fuit difficillima, ob naturam loci. Ideo Iebusæi *ἡσθησαν ὅτι οὐκ ἔστιν ἡ πόλις ἡμετέρα, τὸν πεπρωμένον ἕως ὅψης, καὶ ἕως βάρσας, καὶ πᾶν τὸ λελωθέντων* in manibus collocarunt, dicitantes hos ad arcendum hostem sufficere. Ita Ioseph. Procop. Theodor. Descriptionem Hierosolymorum vide apud Iosephum vi. *αλωσ.* 6. Hæc urbs impofterum totius gentis, tam *πολιτείας* quam *θησαυρείας* metropolis fuit, ut Magnus Salmasius contra Sealigerum ostendit. Inter omnes urbes insigniter eminuit unius Ierosolymæ sanctitas, atque etiam perpetua mansit, ut Talmudici tradunt, ex quo semel eam urbem, maximus rex Salomo dedicaverat. Itaque, quod postea consecravit eam rursus Ezras, fuisse supervacuum ajunt, siquidem prophana neutiquam fuit, cum ceteræ urbes pollutæ sacrilegorum manibus sunt. Ex quo illud fieri iidem tradunt, uti in Ierosolymæ everfæ cineribus sacra facere, atque victimas epulari fas fuerit. Sed quanta loci religio esset, ii Iudæi significavere, quibus Hadrianus Imperator permisit, uti semel in anno adirent sanctæ urbis deformes reliquias, atque ibiingerent deplorarentque miseram gen-

tis suæ sortem. Hæc urbs nulli tribui assignata forte est, sed communis omnium fuit. Quamobrem teneri illam ea lege negant Talmudici, quæ vitulæ mactatione expiari eadem jufferat, quæ clam patrata in tribuum finibus esset. *Cumæus.*

[Semini illius id reservari.] Filio Salomoni. Nota semen de uno dici. Sic Gen. i v. 25. *posuit mihi semen pro Habel.* Sensus est, dedit mihi filium alium. *Drusius.* Colon. pro *reservari* habet *servari.* Vide II Reg. vii. Iosephum vii, 4.

[Allophylos domuit.] II Reg. viii. Nemo suspicetur modicum aut ignavum fuisse Palæstinorum exercitum, qui Hebræos invasit: sed sciat universam Syriam ac Phœnicen, confociatis armis, auxilium illis tulisse. Quæ causa fuit, ut toties victi, tam multis millibus desideratis, denuo bellum majoribus viribus redintegrarent; quandoquidem post præsentem quoque cladem, triplicato exercitu, Davidis ditionem invaserunt, & eodem quo prius loco, castrametari sunt ausi. *Iosephus.* Occupavit autem David *גִּתָּא*, id est, claustra montis Ammæ, ubi erat Gitta oppidum, ex quo Palæstini perpetuo infestabant Iudæam.

[Moabitas subjugavit.] Tanta captivorum fuit multitudo, ut numerus eorum iniri non posset. Hinc funiculis dimensus eos David, duas partes inter necioni addixit, tertiam servavit. Ita Chald. lxx. Theodor. Procop. Ioseph. Tres designavit partes terræ Moabiti-

cæ,

git, stipendiumque ei imposuit. Auri atque aris ex

pra-

ca, in quarum una tantum indigenas reliquit superstitis, occisis cæteris, ne difficilis esset custodia. *Gror.* Atque hic impleri incipiunt promissa illa magnifica Gen. xv, 18. Num. xxiv, 17.

Syriam.] Adeo laxè voce hac veteres Geographi usi, ut etiam Assyriam sub ea comprehenderent. Mela 1, xi. *Syria* & *Cæle* dicitur, & *Mesopotamia*, & *Damascus*, & *Adiabene*, & *Babylonia*, & *India*, & *Sophene*. Idem Plin. v, 13. Itaque videas ab ipso Tullio 1. de Div. Chaldaeos in Syria statui, & Sardana- palum dici Syriæ Regem v. Tusc. quem Assyriæ alii nuncupant. Nec mirum, quando Syria prius Assyria, quique Syri illi auctori Assyrii, ut ex Herodoto in *Polyhymnia*, Trogo 1. & aliis constat. Vnde & Maro 111. *Georg. Assyrium venenum*, pro Syra, siue Tyra purpura dixit, & Seneca in Hippolyto, mare mediterraneum *Assyria tenuis* se extendit. *Vossius.* Postea per *Σαρχαπύ* ex Assyria factum Syria. Sicut Chonia pro Iechonia, apud Ierem. xxi. Spania pro Hispania Rom. xv. Spahan pro Hispanhan. Vox ergo Syriæ facta est ex Assyria; vel potius Tyro, quæ 111. Vnde Græce fecerunt Sor. Hinc Sorra, Sorranum ostrum, Syria. In Sacris vocatur *סַרְסַר*, & hoc genuinum nomen. Strabo 1. Τῆς γὰρ ὑφ' ἡμεῶν Σύρως καλεῖται, ἢ αὐτῶν Σύρων Ἀσσυριαίως καλεῖται, dicit. Hoc autem loco intelligitur Syria strictim accepta, quæ Euphrate terminatur. Eo enim usque David imperium suum extendit. *Horn.* Vocatur Tzoba 1 Reg. viii, 3. Hemath 1 Paral. xviii, 3. Sophene Ioseph. viii, 5. Soba pars Cœlesyriæ trans Iordanem, confinis dimidiæ tribui Manassè, non longe à Damasco. *Adriehom* Videtur esse Halebum, vel non longe ab ea. Nam ibi est vallis salis de qua Pf. lx. Iudæi dicunt Haleb esse Sepharvaim. Cæterum hoc regnum Tzoba potentissimum fuit, cujus prima

mentio fit 1 Sam. xiv, 48. quo quidem tempore, vel non longe ante, Rechobus regnavit, à quo dicta *רַחֲבֹב* ארץ רַחֲבֹב. 11 Sam. x, 9. ejus filius Hadad Efer vel Hadar Efer celebris apud Iustinum xxxvi. sub nomine Adoris, & Nic. Damasc. apud Iof. sub nomine Adadi. Vbi dicit eum *Δαμασκῶν τε καὶ τῆς ἄλλης Συρίας, ἔξω Φοινικῆς*, positum. Errat autem in eo gravissime, quod hunc Adadam alium ab Hadadefere facit Regem, & regna Tzoba ac Damasci confundit. Nihil enim huius in Scriptura. Damascus tum sub Tzoba, nec regnum peculiare fuit. Quod demum, aliquandiu post, Rezon constituit, ut suo loco monebitur.

Subegit.] Ioseph. viii, 5, 6. Annales sacri: *Et percussit David Adarezer filium Robob, Regem Soba.* Causa belli fuit, tum quod tota illa regio cis Euphratensis ad Israëlitas, de jure divino spectaret: tum quod Adarezer in Euphratis accolis bellum gerens, non postulato innoxio itinere, fines Israëlitarum vi invaserat: ejusque rei poenas dedit. Ita Dion. & Hugo. Abulensis expeditionem hanc Euphratæ à David ipso susceptam fuisse vult. Ita & Vatablus.

Stipendiumque ei imposuit.] Tributum. Sic paulo post: *Cum laxari sibi stipendium poposcissent, quod Salomon gravissimum imposuerat.* Sic alibi passim. *Drusius.*

Auri atque aris ex præda.] Ius prædæ herciscundæ hoc fuit. Militi cedebant privata opes, Regis publica & regia bona erant. Ita legitur Macedonas, cum Darii castra ad Piramum amnem irrupissent, ingens auri argenti que pondus diripiisse, nec queiequam reliquisse intactum, præter regis tabernaculum: *tradito more*, inquit Curtius, *ut victorem victi regis tabernaculo exciperent.* Vnde non abit mos Hebræorum, qui victi Regis coronam Regi imponebant victori, eidemque assignabant, quod

præda immensum modum retulit. Bellum deinde adversum Ammonitas, ex injuria Chanun regis eorum, exortum. Syris denuo rebellantibus, qui cum Ammonitis in bellum conjuraverant, David summam rerum Ioab, principi militiæ, permiserat: ipse à bello remotus, intra Hierusalem commorabatur. Qua tempestate Bersaben quondam, miræ fœminam pulchritudinis,

sttu-

Thalmodicis digestis legitur, regiam suppellestem bello captam. Grot. 111. de Jure Belli v. 1.

Adversum Ammonitas ex injuria.] Violatorum legatorum. 11 Reg. x. Ioseph. v. 11, 6. David cum fugeret Achisum Regem Geth, venit ad Naas Regem Ammon, & ab eo humaniter susceptus est. Ita ex tradit. Hebræorum recenset Hieron. Nam in Scriptura hujus rei expressa mentio non extat. Tantum dicitur: *Sicut fecit pater ejus Naas mecum misericordiam.* Hujus beneficii memoria motus David, filium ejus per legatos officiose consolatur, paternam cum eo amicitiam renovaturus. Contra novus Rex suspectare potentiam Davidis, & Legatos, abrafis ex parte barbibus, cum ignominia dimittere. Hæc iusta belli causa. Legati enim sunt,

Sanctum populus per secula nomen. Stadius. *Et jus legatorum, cum hominum præsidio munitum, tum etiam divino jure est vallatum.* Cic. de Harusp. responsis. Nec aliam causam justiore existimat Cicero adversus Mithridatem. Ob legatos contumeliose habitos Romani bella sumere in Tarentinos, Illyrios, Ligures, Senonas, Issios, Corinthios, aliæque gentes idem fecerunt.

Chanun.] Vel, Chanon, sive Hanon, quod scribunt Anon, sine aspiratione. In editione Græca est Ἀνωών, cum duplici N. 11 Sam. x, 1. Chanon, Hanon, ut Cham, Ham, Chebron, Hebron: Chermon, Hermon. Drusf.

Ioab principi militiæ.] Ioseph. v. 11, 7.

Maxima Syrorum strages facta est, diversis præliis. De quibus vide 11 Reg. x, xi, xii.

Intra Hierusalem.] In sacris libris, sola Iudæa sæpe venit nomine τῆς οἰκουμένης. Quo sensu accipiendum dictum vetus Iudæorum, medio telluris sitam urbem Hierosolyma, id est, in medio Iudææ, sicut in medio Græciæ Delphi, similiter dicti orbis umbilicus. Grotius. Et hinc sedes Regum Iudææ in medietate regni sui, quo in omnes partes prompta mitti subsidia & accipi possent. Vide Tyrium v. 11, 5. Belli Sacri. 1.

Qua tempestate.] 1 Reg. xi. Tornielus hoc contigisse putat anno regni Davidis xv. Salianus & Pineda xix. ætatis xlix. Quod verius videtur.

Bersaben quondam.] Secutus errorem Græcorum, vocat Bersaben, quæ in Ebræis & Latinis codicibus Bethsabe dicitur: quem errorem libentius scribis imputaverim quam interpretibus. Videtur natus ex affinitate litterarum S & g. Drusf. Fuit filia Eliam. Quem Hebræi apud Hieron. tradunt fuisse filium Achitophel, qui ob eam causam postea conjuravit cum Absalomo. Id probabile esse censet ex Hugone Salianus. Potuit enim Achitophel avus esse 11. annorum. Eliam pater xi. Bethsabe filia xviii. Idem censet Abulenc. & alii.

Miræ fœminam pulchritudinis.] Καλλιπέσω τὸ εἶδος, καὶ πᾶσι Διὰ φέρουσα. Ioseph.

Viri cujusdam.] Viri Hethæi. Quem

stupro compertam habuit. Hæc viri cujusdam uxor, qui tum in castris erat, fuisse traditur. Hunc David iniquo pugnae loco objectum hostibus, interficiendum curavit. Ita mulierem in matrimonio viduam, sed jam ex stupro gravidam, numero uxorum aggregavit. Tum per Nathan prophetam graviter increpitus, licet agnito errore, castigationem Domini non effugit. Namque filium, ex furtivo illo concubitu editum, paucos post dies

ex Cananaïs fuisse conversum & Pro-felytum factum, censent Procop. & Theodor. Minus recte. Potius, quia in terra Hethæorum habitabat. *Abul.* Vel præclare quid ipse majoresve ejus contra Hethæos gessissent. *Seray.* Alias rationes vide apud Interpretes.

Iniquo pugnae loco.] Ita jussus erat Ioab per literas, quas ipse Vrias, miser, & ignarus fati sui, attulerat. Sic Proetus Bellerophonti dedit litteras ad Iobaten, quibus Bellerophontis nex mandabatur. Homerus & alii. Et existimat Sanchez fabulam de Bellerophonte ex hoc casu Vriæ derivatam. Quia & frequens hoc in scriptoribus profanis, ut pluribus Clemens Alex. demonstrat, & Iobates haud multum à Ioabo distat. *David rectior fuit in servitio quam cum perveniret ad regnum. Servus enim ad-versarium servive timuit: Rex factus, luxurie persuasione Vriam fraude extinxit.* Gregor. in Pastoralis cap. xxvii. Facta hæc cædes in obsidio Rabbæ, quam Polybius *Rabathamana* vocat. Postea Philadelphia dicta est sub imperio Græcorum.

Viduam, sed jam ex stupro gravidam.] Videtur Berthabea fuisse foemina non impudica, sed quæ spe dominationis, ut Agrippina mater Neronis, nihil ab-nueret. *Adeo cupido dominandi cunctis affectibus flagrantior est.* Tacitus x v. Annal.

Numero uxorum aggregavit.] Rabbi-ni, ut Davidem exculent à peccato, nu-

gantur Vriam aque ac cæteros milites ad bellum euntes, uxori dedisse libel-lum repudii. Quare illam jam repu-diatam nubere potuisse Davidi. Quod falsum esse ex sacra Historia liquet. Cæ-terum Polygamiam regibus Iudæis lege concessam fuisse volunt Hebræi, & ad legem Deut. xvii, 16, 17. notant octo-decim sive uxores sive concubinas Regi fuisse concessas.

Per Nathan.] II Reg. xii. Ioseph. vii, 7. Vir fuit prudens, lenis, & quod Iosephus addit *ἀσέβης*, id est, suavitate quadam gravitatem temperans, & qui etiam cum Regibus nosset vivere. Talis apud Tacitum Annal. 1 v. Manius Lepidus. vi. Annal. L. Piso Pontifex. *Grot.* Fuit hic alius Nathan à filio Davidis & frater Salomonis, nondum nato, vel admodum parvulo. *A Lapide.*

Castigationem Domini non effugit.] Consentiant Hebræi, inflicta Regi in leges de officio Regis peccanti, verberat: sed ea apud illos infamia carebant, & à Rege in signum poenitentiaæ sponte suscipiebantur, ideoque non à listore, sed ab eo quem legisset ipse cædebatur, & suo arbitrio verberibus statuebat modum. A poenis autem coactivis adeo liberi erant Reges, ut etiam exalceationis lex, quippe cum ignominia conjuncta, in ipsis cessaret. *Grot.* 1 de jure Belli 111.

Multaque in domum.] Thamar vi compressa. Ammon, qui eam compresserat, occisus à fratre Absolomo. *Quæ dua*

dies amisit, multaque in domum familiamque ejus execranda acciderunt. Ad extremum, Absalon filius ejus, arma impia adversus patrem sustulit, regno eum depellere cupiens. Adversus hunc, Ioab acie conflixit, admonitus à rege, ut victo parceret. Sed ille, spreto imperio, parricidiales conatus ferro ultus est. Flebilis ea victoria fuisse regi traditur: tanta in eo pietas erat, ut etiam patricidæ filio ignosci voluerit. Vix hoc bellum extinctum videbatur, aliud rursum exortum, Sabæa quodam duce, qui pessimum quem-

quo sunt execranda crimina, videlicet incestus & fraternū parricidium. *Drusius.* I Reg. XIII, XIV.

Absalon filius.] II Reg. XV, XVI, XVII. Mirantur multi, quomodo Absolomus tantam populi partem concitare potuerit in Regem, tantis meritis, victoriis, ac virtutibus præclarum. Sed sciendum, fuisse in populo multos Sauli quondam caros, nunc non pari in honore & gratia. Multos qui Isobethi partes secuti fuerant. Tum Ioabi superbia, & in atroci facinore impunitas, regem onerabat. Cæteri quoque Davidis ministri minus populares. Davidis ipsius pauca quidem, sed gravia in Vriam peccata. Post adulterium cædes, post cædem nuptiæ, omnes homines incertos reddiderant rerum omnibus carissimarū, conjugii & vitæ. Apud foeminas quoque infame fuisse Bathshebæ nomen, inviam potentiam, credibile est. Ad has odii causas accessit vindex Deus. *Gregorius.*

Arma impia adversus patrem.] Absalon patrem persequens hucusque livoris prorupit, ut in seipso destrueret jura naturæ. Quem enim naturaliter amare debuerat ut patrem, eum inhumane persequatur, ut hostem. *Gregorius M.*

Parricidiales conatus ferro ultus est.] Prælio commisso accidit, ut Absalom occurreret exercitui David, vectus mu-

lo, & cum subiisset quercum, adhæsit caput ejus quercui, & illo suspensio inter cælum & terram, mulus, cui insederat, pertransiit. Quo comperto Ioab accurrens, lanceas tres in cor ejus infixit, eumque attingeri confecerunt. I Reg. XVIII.

Flebilis ea victoria Regi fuit.] Conscensā editissima urbis parte descebat filium, plangens pectus & capillitium lacerans, & modis omnibus se afflicans ac vociferans: Fili mi, utinam mihi tecum mortem oppetere contingeret. *Φύσας ἤδ' ἄν φιλοσογῶ, αὐτὸς μέγρον ἐπὶ μὲν δὸν συμπελάως εἶργον.* *Ioseph.* Flebat autem David non tam præsentem Absolomi quam æternam mortem. Plus impius Absalom patrem extinctus, quam rebellis afflixit. *Augustinus.*

Aliud rursum exortum.] Sigonius legendum opinatur, cum aliud rursum exortum. Quod non improbo. *Drusius.* Causa dissidii fuit invidia inter Israëlem & Iudam.

Sabæa.] Malim, Sabæa, qui & Sabee in editione Romana, id est, Σαβῆς. Editio Lat. vulgata, *Seba filius Boabri, vir Iemineus*, id est, Benjamita. In Hebræo שבך, quod antiquitus Sabe legabatur, ut פהרע, Phare. Vnde Potiphares. *Drusius.*

que ad arma incitaverat. Sed propere motus omnis, morte ducis repressus. Crebra deinde, adversus Allophylos, David praelia, secundo eventu, habuit: cunctisque bello domitis, & tam exteris quam domesticis motibus compressis, florentissimum regnum in pace habebat. Tum eum subita cupido incessit, ad metiendas imperii vires, populum censere. Ita à Ioab militiæ ma-

gi-

Morte ducis repressus.] Qui in oppido Abel obfessus, & conspiratione civium, capite truncatus est. Quod de muris ad obfessores dejectum, finem bello imposuit. *Ioseph.* Sic Scribonianus sub Claudio interfectus, finem bello imposuit.

Crebra deinde adversus Allophylos praelia.] II Reg. XXI. Intercessit fames gravissima, ob iniquam Gabaonitarum cædem, quam Saul fecerat. Lyra tamen & Abulensis putant, ideo immisissam famem, quod David illam Saulis injustitiam non castigasset. Quod minus cum textu convenit. Placatus fuit Deus suspensio septem filiorum Saulis. Quatuor autem praelia adversus Palæstinos recensentur, quæ hoc ordine contigerunt, ut author noster, secutus *Annales Sacros*, & *Iosephum*, existimat. Idem Lyra, Abul. Cajet. Vatabl. Ea cæde gigantum famosa sunt. In iis enim cæsi sunt Iischbi Nobensis, Saph, Goliath, & alius innominabilis. Goliath hic, alius est ab illo cujus mentio I Reg. XVIII. & vel frater ejus, vel æmulus. Πάντων ἀνδρῶν τῶν Παλαισινῶν. *Ioseph.* Bella hæc, & fames, ante rebellionem Absolomi contigisse videntur Abulensi. Qua trajectione, cum nullum ejus fundamentum sit, opus non est.

Florentissimum regnum.] II Reg. XXI, XXIII. David perfunctus jam bellis & periculis, ὡδὺς εἰς τὸ θεὸν καὶ ὑμνος σιωπῶσατος, μέτρε ποιίλκ. Τὸς μὲν γὰρ τρεῖς τὸς τὸς ἢ πενταμέτρες ἐποίησεν.

ὁρῶσατος καὶ σιωπῶσατος ἐδίδαξε πρὸς αὐτὰ τὸς λόβους ὑμνεῖν τὸ θεόν. *Ioseph.*

Ad metiendas imperii vires populum censere.] I Reg. XXI v. Hoc peccatum elationis vocat Augustin. xx. contra Faust. 66. Aliud peccatum assignant *Ioseph. Cajetan.* Abulens. quod in hoc censu neglecta fuerit lex Exod. XXX, 13. quæ jubet ut in censu quisque perfolvat dimidium siclum. τῶν Μαύσεως ἐνθλῶν ἐκλαθῶμεν, ὃς ἀπεῖπεν, ἐὰν ἐξαρῆθῃ μὲν τὸ πλῆθος, ἕως ἐκείνης κεφαλῆς αὐτῶν τῶν θεῶν τελέσθῃ ἡ μύσικλον. *Ioseph.* Erat autem non parvum peccatum, ut in tanta opulentia Deum jure suo velle fraudare. *Grotius.* Ergo David ambitione & fastu, populus negligentia, non soluto siclo, peccavit. Et frustra *A Lapide* illum legis neglectum removere conatur, propter quem utique populus, cætera infons, punitus est. Et tales censuræ apud Romanos frequentes. *Suidas* in voce ἀπιστοφῆ. Ὁ ἢ Καύστερ Ἀύγες, μνηρχίας, εἰρησιν ἀνδρας τὸς δρις τὸ βιον, καὶ τὸ τρεῖς πον ἐπιλεξάμεν ἐπὶ πάντων τῶν γλῶτῶν ἰσηκῶν ἐξέπεμψε, δι' ὃν ἀπογεφῶς ἐποίησατ ἢ ἀνθρώπων, καὶ ἐστῶν. Vide *Frid. Spanh.* Incomparab. Theologi partem secundam *Dub. Euangel.*

III.

Decies centena, & trecenta civium millia dinumerata.] *Annales Sacri: Et in yeu-*

gistro, decies centena & trecenta civium millia dinumerata. Hujus eum facti mox piguit, pœnituitque, veniam à Domino petens, cur in id animos extulisset, ut regni sui potentiam, ex suorum potius multitudine, quam ex favore divino aestimaret. Itaque missus ad eum angelus, trinam ei pœnam denunciat, datque arbitrium unam eligendi. Sed proposita triennii fame,

trium

inventa sunt de Israël octoginta millia virorum fortium, & de Iuda, quingenta millia pugnatorum. At in 1 Paralipom. **xxi**, 5. Omnis numerus Israël millia millia, & centum millia virorum, & quadringenta septuaginta millia ex Iuda. Varia varii afferunt, ad diversitatem hanc conciliandam. Certum est censum, plaga divina, interruptum fuisse, nec omnes numeratos. Exertim tribus Benjamin & Levi excipitur. Et cum à diversis census ageretur, facile illa in numero differentia, non omnibus pariter animatis, oriri potuit. Tum duplex ἀπογραφή. Vna particularis, per singula oppida, & tractus. Altera generalis, qua omnium nomina in Fastos & Annales publicos relata. Priorem secutus author Paralipom. alteram Regum. Tum omisso ab hoc profelyti, ab altero additi esse potuerunt; ac tribus Iuda interdum spectatur sola, interdum cum tribu Simeon & Dan jungitur, Hæc ferè Interpr. Grotius paucis, octingenta millia Israëlitis, quingenta Iuda, extra legiones ordinarias, quæ sub **xii**. erant ducibus, ut colligas ex 1 Paralipom. **xxvii**, 1. Iosephus, præter omnem necessitatem, iterum variat; *ὡς ἦ ἀλλαν Ἰσραηλίων ὄριθ' ἔμπερ ἐνενήκοντα μυριάδες, ὅπλα βασιλῆος ἐστρατεύσαντες δαυαρμόρων ἢ ἢ Ἰούδα φυλή, καὶ ἰαυτιῶ τεσάρων καὶ μυριάδες ἦσαν.*

[Facti mox piguit pœnituitque.] Religio erat veteribus numerare populum, quod Davidi etiam male cessit. Ideo

cum vellent inire numerum ejus, singuli dabant lapidem aut agnum, qui postea numerabantur, atque ita sciebant quanto numero essent. Kimchi. R. Eliezer. Quæ tamen ineptiæ Rabbīnorum sunt. Licuit numerare populum, bello imminente, vel ob aliam necessariam causam. Non licuit ubi nulla facti insolentis causa. *Drus.* ad Samuel. Iosephus dicit Gad Prophetam aliosque Davidi ostendisse quod peccasset. Liber Regum: *Percussit autem cor David eum.*

[Angelum.] Prophetam Gad.

[Trinam ei pœnam denunciat, datque arbitrium.] Quamcumque eligeret, numerus ille Israëlitis ingens, simulque Davidis fastus deprimebatur. Augustinus **xxii**, contra Faustum 66.

[Triennii fame.] *בשנת שבעה*. Hebr. Et ita Ioseph. ac vulgata. At **lxx**, tres, ut & Hebræi 1 Paral. **xxi**, 12. Videntur numeri hi olim per notas scripti, ut & apud gentes alias, & hinc facilis mutatio. *Grot.* Vel septem annos pro multis Propheta Hebræorum more proposuit: vel septem à principio proposuit, deinde ad tres descendit. *Mench.* Bene autem cum hoc loco convenit illud Hebræodī:

Πόλλαι ἐξέμπασι πόλις καὶ ἄνδρὸς ἐπαυρεῖ
Τούτων δ' ἐσθρόθεν μέγ' ἐπήρα
τῆμεν Κροίλων
Λιμὸν ὁμῶς καὶ λοιμὸν.

[Fugam & famem detestans, mortem elegit.] Id est, pestem. Hoc ex **lxx**. haussit

trium mensium fuga, morte tridui: fugam & famem detestatus, mortem elegit, momentoque temporis LXX. millia virorum interiere. Tum David, videns Angelum, cujus dextera populus prosternebatur, veniam

pre-

haufit Iosephus: Rex cogitans quod si famem peteret, sui magis quam aliorum rationem habuisse videri posset, quantum frumenti in horreis habenti, illis non item. Quod si per tres menses ab hoste vinci elegeret, sic quoque sibi consuliisse, qui arces & fortissimam circa se cohortem haberet: optavit malum, regnatoribus aque ac regnatis commune, in quo omnibus par metus immineret, præfatus ὅτι πολὺ κρείττον εἰς τοὺς θεοὺς χεῖρας ἐμπεσεῖν, ἢ τοὺς πολέμιον. Sic & Theodor. Abul. Cajet. Vide & Chrysof. Homil. xxix. in Epist. ad Rom.

Momentoque temporis.] Tridui pestis proposita Davidi. Multi purant eam tantum durasse per sex horas, à matutino tempore usque ad prandium ejusdem diei. Sic LXX. Chald. Iosephus. ἰωθὴν ἕως ἄρας ἡμέρας. Sic Theodor. Ambros. in Pl. xxxvii. Et in eadem haud dubie opinione Sulpicius fuit. Lyra, Rupert. Vatabl. usque ad vesperam extendunt. Abulensis simpliciter per τριῶν ἡμερῶν intelligit triduum. Ita & Cajetan.

LXX. millia virorum.] Perperam Rabini apud Hieron. in Tradit. numerant trecenta millia. Ios. μὲν ἀδὲς ἐπὶ τῶν. In Carthaginensium castris, cum Syracusas obsiderent, brevi tempore centum hominum millia periere. Diodor. xiv.

Interiere.] Ἀπὸ θνησκόντων δὲ ἔμνηστοί τινες, ἔδ' ὡς ἐπὶ πρῶτον ἠγνοῦσθαι ἡνέκα τῶν νόσων. ἀλλὰ τὸ ἐπὶ πρῶτον ἐν τῷ μνηστῆρι δὲ αὐτῶν αἰτίας καὶ ἀσθενείας ἐδ' ἐπινοῶσθαι διαμαρτυροῦν ἀνησθησάντων. Quidam enim repente cum vehementi dolore, & amaro cruciatu animam exhalabant: alij paulo

lentiore vexati malo, ne curationem quidem ferre poterant, sed inter officia medicorum expirabant. Alii subito tenèbris obortis, ceu præfocati, exanimabantur. Nonnulli interim dum aliquem domesticorum funerant, sepultura nondum absoluta commoriebantur. Ioseph.

Tum David videns Angelum.] Εἰς τὴν τριῶν ἡμερῶν ὁ ἄγγελος τῶν χειρῶν ἐπὶ τῶν ἱεροσολυμοῦ. Ioseph. Apparebat autem gladio armatus, in signum iræ divinae, ut ex textu patet. Similia pestilentiae divinae exempla recēsent Romani scriptores, Baronius A. C. Id. xc. & Id. xciv. Procop. ii. de Bello Persico & Id. c. v. Id. c. lxxxix. de qua Regino in Chronico: Τῶν ὀφθαλμῶν πολλῶν apparuit, quod bonus & malus angelus noctu per civitatem pergeret, & ex iussu boni angeli, malus angelus, qui videbatur renabulum manu ferre, quoties de renabulo ostium domus cuiuscumque percussisset, tot de eadem domo, sequenti die, homines interirent.

Populus prosternebatur.] Applicando corporibus aliquid pestiferum, quod per occultissimos meatus vitalia corrumperet. Abulensis.

Veniam precari.] Textus: Ego sum qui peccavi, ego inique egi. Isti qui oves sunt, quid fecerunt? Simile illud Maronis:

Me me, adsum qui feci.

Neque tamen innocens plane populus, qui silentio suo factum probavit, & Deus in vitam ipsorum jus habebat plenissimum. Præterea, ut ait scriptor Christianus Quæstion. ad Orthodox. cxxxviii. Πικροτάτη τιμωρία ἡ μεροτήκη των βασιλείων ἢ τιμωρία Ἰλαῆ. Hieronymus: Ajunt Hebræi Sa-

precari, seque vivum pro omnibus pœnæ obijcere: se dignum exitio, quia ipse peccasset. Ita aversum plebis supplicium: David in loco, in quo angelum viderat, aram Domino statuit. Mox annis & morbo infractior, Salomonem filium ex Bersabee Vria uxore susceptum, successorem regni constituit. Is regali unguento, per Sadoc sacerdotem, unctus, patre adhuc incolumi, rex appellatus. David, cum regnasset annos XL. defunctus est,

doc sacerdotem insulatum, Dominum, deprecatum fuisse, & imitatum patrem suum Aaron, & illius preces ac devotionem Dominum vidisse & misertum fuisse.

Vivum pro omnibus.] Forte legendum: Vnum pro omnibus. Druf. Haud dubie vera lectio. Nam frigide illud vivum cum omnibus cohæret. Vnus David omnibus opponitur, non vivus, quia & ceteri adhuc vivi. Horn.

In loco in quo Angelum viderat.] In arca Areunæ, alias Onæ, Iebusæi. Fuit is Princeps Iebusæorum, sive ut in Hebræo est יהוה, Rex, amicus & familiaris Davidis, haud dubie Profelytus factus. Abul. Vatablus putat fuisse Regem Iebusæorum, ante captam Ierosolymam, deinde factum Davidi tributarium. Idem vult Augustin. Serm. cxcviii. de Tempore. & alii.

Aram Domino statuit.] David cum animadvertisset se exauditum, decrevit rotum illum locum altare universi populi appellare & Deo templum ibi edificare, quam ejus vocem Deus in futurum ratam esse voluit. Erat autem is locus in quo olim Abrahamus filium Isaacum ὀλοκω τῶσιν voluit. Iosephus.

Successorem regni constituit.] III Reg. 1. Ioseph. v 11, 12. Exheredato Adonia. Erat enim regnum illud, velut patrimoniale Davidi, non quidem belli jure, sed Dei ipsius dono. Affectabat autem, Absalomi exemplo, Adonias regnum, superstiti adhuc Davide, haud

dubie scelus ausurus in patrem fratremque, nisi id cura Bathsabæ præventum fuisset.

Is regali unguento, per Sadoc Sacerdotem, unctus.] R. Levi Ben Gersom ad 1 Reg. 1. Necessè non erat ut ungeretur Salomon, nisi ob adversam Adoniæ factionem, quoniam in unctione Davidis universi successores sui, qui ex ejus erant femine, sitidem ungebantur, quemadmodum in unctione Aharonis & filiorum ejus, ungebantur eorum posteri universi in Sacerdotes, unde evenit postmodum ut nemo eorum necessario esset unguendus, præter Sacerdotem suum. Seldenus. Quod autem hic fecit David, idem post eum fecit Artaxerxes, qui ad præcindenda inter fratres certamina vivus Darium filium Regem fecit. Quod & alii imitati sunt, inter Romanos maxime Imperatores. Grot.

Rex appellatus.] Ex Annalibus sacris patet, Salomonem, patre adhuc vivo, regnare cœpisse. Nam mox Salomon, ut Rex, Adoniæ pepercit, eumque domum remisit. Ioseph. Παρουχὸντες εἰς τὸ οἶκον βασιλικὸν, καὶ διέζυσαν αὐτὸν ἐπὶ τῆς θρόνου. Idem Ambros. lib. III. in Lucam. August. xvii. C. D. 8. Hieron. Epist. cxxxii. & author nosfer. Salmanticensis, David obiit anno mundi 3924. & tunc incæpit regnare Salomon filius ejus. Druf.

Cum regnasset annos XL.] Et septem menses. Nam septem annis & sex mensibus regnavit super Judam, deinde triginta

est, Salomon initio regni urbem muro circumdedit. Huic per soporem astare Dominus visus est, petendæ quæ vellet, tribuens optionem. Sed ille non aliud sibi quam sapientiam dari poposcit, reliqua omnia parvi aestimans. Ita somno excitatus, cum ante sacrarium Domini constitisset, indultæ sibi à Domino sapientie documentum dedit. Namque duæ mulieres, una in domo diversantes, cum eodem tempore pueros edidissent, atque ex his alter, post diem tertium, nocte obisset, mater defuncti somno alterius insidiata, mortuum suum supposuit, viventem abstulit. Inde inter eas de puero altercatio; postremo res ad regem delata: difficilis judi-

cii

triginta tribus annis super totum Israël. Nisi dicas hos triginta tres annos non fuisse integros, & defuisse eis sex menses. Sic enim præcisè regnasset xl. annos, mortuus anno ætatis lxx. Hebræi apud Hieron. in Tradit. dicunt Davidem regnasse xl. annis & sex mensibus: sed hos menses non computari, quod David per eos Absalomum fugerit, vel morbo laborarit.

Defunctus est.] Sepelivit eum filius Salomon Hierosolymis magnifice, præter solennia illa in regnum funeribus, inlatis etiam in monumentum ejus maximis divitiis, quarum magnitudinem facile est conjectare ex hoc quod dicemus. Nam post annos ccc. Hyrcanus pontifex, oppugnatus ab Antiocho, cognomine Pio, Demetrii filio, volens pecuniam ei dare, ut abducto exercitu obsidionem solveret, nec valens aliunde sumere, aperta cella Davidis, & prolatis inde tribus talentorum millibus, eorumque parte Antiocho numerata, oppugnationis periculo se exemit, sicut & alibi indicavimus. Ac rursum, post multos annos elapsos, Herodes rex, aliâ cella aperta, magnam pecuniam sustulit. Ad loculos tamen qui regum cineres

continent, neuter eorum pervenit. Singulari enim arte ita erant sub terram conditi, ut ab ingredientibus monumentum inveniri nequireret.

Sapientiam.] III Reg. iv. Maxime πολικὴν καὶ πρακτικὴν. Quanquam & in Theoretica incomparabilis. Vide librum Sapientie, cujus author Philo Byblius, vii, 17. & Iosephum viii, 2. Qui addit: ἐποδάς τε σωζόμενα καὶ αἰς παρερηγείῃ τὰ νοσήματα, καὶ τῶν ἐξορκιστῶν κατέλειπεν, οἷς ἐνδύματα τὰ δαιμόνια, αἷς μηκέτ' ἐπανελθεῖν ἐνόηκασιν. Horum exorcismorum meminit Origen. tract. xxxv. in Marth. Inslin. in Dial. Epiphani. in hæresi Ebionit. Sed hæc non sapientia, verum Magia est. Rabbini insuper fabulantur, Salomonem cognovisse garritus avium, latratus canum, cæterarumque bestiarum voces & fermocinationes intellexisse. Quæ deliria sunt Judaica.

Ante sacrarium Domini.] Arcam federis. Drus.

Duæ mulieres.] III Reg. iii. lxx. γυναῖκες πόρνην. Iosephus: ἐταίρην τ' βίον. Extranæ scilicet, non comprehensæ lege Deut. xxiii, 17.

Perimi

cii absolutio inter negantes, ubi testis deerat. Tum Salomon divina sapientie munere, perimi puerum, corpusque ejus dividi inter ambigentes jubet. Cumque una earum judicio acquievisset, alia vero cedere potius puero, quam discerpi eum mallet, Salomon, ex affectu feminae, hanc vere matrem esse coniectans, puerum illi adjudicavit, non sine circumstantium admiratione: siquidem latentem veritatem prudentia protulisset. Ita in admirationem ingenii prudentiaeque ejus, reges vicinarum gentium, amicitiam ab eo, sedusque petiere, parati imperata facere. Quae opibus confisus, templum

Do-

*Perimi puerum.] Non dissimile illud Ariopharnis regis Thracum, qui de tribus, filios se Cimmeriorum regis dicentibus, eum pro filio habuit, qui iustus, cadaver patris jaculis noluerat incescere. quae historia est apud Siculum Diodorum. Item illud Galbae, qui cum de proprietate jumeti quaereretur, levibus utrinque argumentis & testibus, ideoque difficili conjectura veritatis, ita decrevit, ut ad locum, ubi adaquari solebat, duceretur capite involuto, atque ibidem revelato, ejus esset ad quem sponte se à potu recepisset, narrante Suetonio. Qui & Claudii minime spernendum judicium refert, qui foeminam, non agnoscentem filium suum, dubia utrimque argumentorum fide, ad confessionem compulsi, indicto matrimonio juvenis. Haec sunt illa fraudes, quibus uti magistratum bono subditorum, & medicamenti vice, vult Plato de Republica Quinto. Inter illa signa quae *εἰρηται* vocant Rhetores, validissimum, est ad matrem indagandam, *εὐρηθῆναι*.*

In admirationem ingenii.] III Reg. 17. Conscripsit volumina de abstrusissimis naturae secretis. Quae omnia Dei providentia interiorunt. *Abul.* Glossa censet combusta fuisse à Chaldaeis;

Eusebius vero, & ex eo Glycas, ab Ezechia Rege. Et in monte Sion ipse docuit, constituta ibi celeberrima Academia. Prov. 1x, 1. ab eoque doctrinam suam hausere Pythagoras, Socrates, Plato, Aristoteles, teste Eusebio, Ambrosio, Clem. Alex. & aliis. Addit Pfellus, eum scripsisse libros De Gemmis, & generis evocandis. Vide Pinedam.

Reges vicini.] Vt Tyrius, quem Eupolemus apud Euseb. 1x. *ωσων*. 4. Saronem vocat; & Regina Sabae, quae Cedreno Nicanna, Annalibus Aethiopum Makeda dicitur. Saba autem regioni Iemen particula est, cujus metropolis Marab, Straboni Mariaba. Hinc fuit regina quae Salomonem visitatum venit, quam Arabes Bulkin vocant, & palatii rudera, quod in urbe Marab incoluit, hodieque ostenduntur. Aethiopes quoque sibi eam vendicant; & utrisque favet, quod in Evangelio Regina Austri dicitur, ad quam plagam à Palaestina vergant ambo. Sed Arabum fuit; quia ibi thus, non in Aethiopia. *Gulius.*

Templum Domino.] In monte Sion, qui tres colles complectebatur. Vnus peculiariter Sion, alter Moria, tertius Acra dictus. Ioseph. v. *αὐλῶσ*. In uno civitas David, in altero arx, in tertio templum fuit. Nihil rerum Iudaicarum pul-

& quingentesimo. Licet libro regnorum III. cccc. xl. fuisse referantur: quod nequaquam convenit. Siquidem per seriem superius comprehensam facilius fuerit, ut minus fortassis annorum, quam amplius, annotarim. Sed non dubito, librariorum potius negligentia,

pra-

mnis Neomenia sacra. *Catvifius.*

cccc. xl.] III Reg. vi, 1. Εν τῷ ποταμῶν ἡρῶν τελευτήσας ἔτη δ' ἑξοδὸς ἡὼν Ἰσραὴλ ἐξ Αἰγύπτου. Sic editio Romana. In Complutensi est ἐν τῷ ὀγδοηκῶν, id est, octogesimo. Sic veritas Ebraica. Autor Seder Olam non dissentit. Salmanticensis Iudæus, Anno quarto regni sui cæpit Salomo extruere templum, ann. mundi 3928. quo tempore finiunt ann. 480. egressionis ex Aegypto Nam anno 448. egressi sunt. *Druf.*

Quod nequaquam convenit.] Imo convenit optime. Nam anno altero Iephthe habitaverant Israëlita in oppido Hesebon ann. 300. Ab eo anno usque ad quartum Salomonis numerantur anni 140. His adde 40. quibus vagati sunt per desertum, habes annos 480. *Druf.* Mira enimvero veterum audacia fuit, qui corrupta innixi annorum priorum supputatione, hæc clarissima S. Scripturæ de cccc. lxxx. annis verba, erroris insimulare ausi sunt. Vnde illa inter ipsos opinionum discrepantia. Iosephus numerat annos 10. xcii. (sic enim in eo legendum) Beda cccc. xc. Theophilus 10c. ii. Cedrenus 10c. lxxii. Philastrius 10cc. xlii. Contra Hebræi, lxx. Complut. & Regii. Chaldaea & Latina versio constanter cccc. lxxx. Nam quod lxx. Roman. habent tantum annos cccc. xl., id propterea fit, quia xl. annos in deserto exactos, non annumerant. Iosephus ait fabricatum fuisse templum anno xli. Hiram, indeque numerat cxlii. annos usque ad ædificationem Carthaginis, per Didonem factam. Cæterum hic locum habet Plutarchi observatio in Solone:

Οὐ μοι δοκῶ ἀσέβησθαι, χρονογραφῶσι καὶ ληροῦμαι καὶ κἀσπιν. Οὐδὲ μάλιστα διαρῶντες ἄχρι σήμερον, εἰς ἔδην αὐτοῖς ἰσολογεῖσθαι διώκω καὶ ἁπλοῦσθαι καὶ ἀνελιορίας.

Librariorum potius negligentia.] Non extendendum Sulpicii effatum ad Hebraicos Scripturæ libros. De Latinis & Græcis loquitur. Hebraica an unquam viderit, ex hoc certe opusculo ejus colligi nequit. Et tamen vitiosi etiam Hebraici libri potuissent, idque contigisset in tanta rerum Iudaicarum confusione, nisi Deus Masorethas excitaasset, ac incomparabili Iudæorum diligentia usus esset. *Horn.* Quinam sunt enim illi, qui nobis Biblicæ volumina facta tecta servavere, nisi Iudæi? Quot menda scriptiois in sacrum codicem irreplissent, si illius custodia solis Laëtantii, Augustinis, Gregoriis, Chrysofostomis, viris sanctissimis, sed imperitis Hebraicis, mandata fuisset? Inter Græcos omnes Latinosque, qui veterem Ecclesiam rexere, unus Origenes cum Hieronymo Hebraice scivit. Et ferme nimium dixi. Cæteri nec elementa quidem didicerant. Quare, si quid collapsum incuria librariorum esset, non tali auxilio, nec defensoribus istis, tempora tunc egebant. At Iudæis unum studium, unaque omnibus cura fuit, libros Mosis, vatumque, & ea quæ Hagiographa appellantur, à temporum injuriis vindicare. Hæc laus eorum propria est. Nulla alia gens in illius gloriæ societatem se offert. In libro Iuchasin, quem scripsit Rabbi Abraham Salmanticensis, admodum illustris est locus, ex quo discimus, omnia Biblicæ

exam-

præsertim tot jam seculis intercedentibus, veritatem fuisse corruptam, quam ut propheta erraverit. Sicut in hoc ipso nostri opusculo futurum credimus, ut descriptentium incuria, quæ non incuriose à nobis sunt digesta, vitientur. Igitur Salomon, cæptum templi opus, vigesimo anno explicuit. Celebrato deinde ibidem sacri-

fi-

exemplaria fuisse emendata ad quendam venerandæ antiquitatis codicem, quem sua manu olim conscripserat Rabbi Hillel, summus Iudæorum præsul, qui Babylone in Syriam venerat sexaginta annis antequam Deus dominusque noster Christus nasceretur. Equidem ego, quoties Masoritarum indefessam diligentiam considero, pene obstupesco. Omnis enim Hebræi codicis parteis accurate recognitas & collatas, notis quibusdam impressis obfignaverunt. Id factum est post templi secundum excidium anno plus minus quadringentesimo tricesimo & sexto. Observatum ab illis est, non modo quot commata & verba, sed etiam quot litteras contineret libri singuli. Quare, quod postea, cum summa barbaries orbi incubuisset, nullus apex de præstantissimo illo scripto perierit, illorum beneficium est. Non sine causa illud à Rabbinis est dictum, כספוד סני חורר, *Masora est velut paries & sepimentum legis.* Cunnæus.

In hoc ipso nostro opusculo.] Nimis verus vates Sulpicius fuit. Neque enim quicquam apud eum numeris est vitiosius. *Sigon.*

Templi opus.] Cujus descriptionem vide in Scriptura & apud Ioseph. lib. VIII.

Vigesimo anno.] Non videtur recte expressisse sententiam Scripturæ Sulpicius. Nam cap. VI. III Reg. scriptum est, *Domum Domini anno quarto fundatam, undecimo perfectam esse:* idque opus septennio consummatum. Et cap. VI. II. Salomonem domum suam edificasse ac absolvisse annis tredecim.

Hic vero utrumque spatium ad templi ædificationem accommodavit ac XX. effecit. *Sigon.* Ματὰ τὴν ἑνάτην καὶ ἑξήσδεσιν ἐπέσθη ἐπὶ τὸ ἱεροῦ, τὴν ἑβδόμη βασιλείῳν οὐρανῶν κατεβάλετο, ἡ δὲ ἐπέσθη ἐπὶ τῆσιν ἑ δέκα μόλις ἀπὸ ἁρτησίν, *Ioseph.*

Explicuit.] Absolvit, ut infra, nihil territus cæpta explicuit. Druf. Certum est in structura templi nullum fabrilis instrumentum adhibitum. I Reg. VII, 7. Ideo ad miracula recurrit orientales. Muhammed Surata XXI. opera Dæmoniorum structum vult. Iudæi auxilio cujusdam vermiculi nomine Schamir, ex Paradiso allati, quo etiam Moisen usum voluit, cum gemmis insculperet nomina filiorum Israël. Nam cum omnia, etiam durissima, perterebrare. Plura de his nugis vide apud Schickardum in Tarich.

Celebrato deinde ibidem sacrificio.] III Reg. VIII. In encensibus, quæ fuerunt solennitas anniversariis, in dedicatione templi adhibita. Quatuor autem templi Hierosolymitani dedicationes, diversis anni temporibus, observatæ sunt. Prima fuit Salomonis, mense septimo. Secunda fuit templi secundi, mense Adar, de qua Esdræ VI. Tertia fuit dedicatio, non templi, sed altaris, à Maccabæo Iuda instaurati, mense nono, id est, Novembri. Quarta fuit dedicatio templi ab Herode constructi. Ioseph. XV. *Sigon.* III Reg. Hebr. XVI. Obtulit Salomo in hac dedicatione, boum millia viginti, & ovium centum viginti millia. Nam ingens victimarum numerus in eo templo immolari

ficio, dictaque oratione, qua populum templumque benedixit, Dominus ad eum locutus est, denunciatus fore, si quando peccassent, ac Dominum reliquissent, templum illud solo aquandum. Quod jam pridem impletum videmus, & mox connexum rerum ordinem exponemus. Interea Salomon, florens opibus, omnium qui unquam fuerant regum ditissimus, quique semper ordo rerum est, ab opibus in luxum & vitia delapsus, cum adversum interdictum Dei, ex alienigenis conjugia sumpsisset, etiam septingentas uxores, & trecentas

C072-

potuit. Notat Iosephus vi. *αλω* C. 45. uno die Paschatis, ducentes quinquagies quinquies millena, & sexcenta animalia immolata fuisse. Durante sacrificio cantores accinebant. Et fabulabantur Rabbini, portas templi eo tempore sponte fuisse clausas; & cum cantaretur Psalmus cxxx. i. Sponte reclusas.

Dominus ad eum locutus est.] 111 Reg. cap. ix.

Florens opibus.] Quas magnam partem, duplici classe, ex Tharsis & Ophir attulit. Pro *γ* *ד* *ו* & *ל* xx. & Iosephus legerunt *γ* *ד* *ו*. Vbi vero dicemus hanc fuisse terram, an ad dextram egredientibus mare rubrum, id est, in Africa, an ad sinistram, id est, in Asia? In Asiam, & quidem eam partem Indiae, quae aurea dicitur, nos ducunt, & Iosephus, & Hieronymus, & Lusitani earum terrarum peritissimi. Cogitemus tamen an forte non in Indiam usque iverint naves Phoeniciae & Iudaicae, sed ad oppidum aditum Arabico sinui, qua is ad Oceanum spectat, quod Aphar vocat Arrianus, Plinius Saphar, Ptolemaeus Sapphara, Stephanus Saphirinam, ut Indi nempe suas res huc tulerint; inde autem petierint longius ab India absiti. *Grot.* Sed de Ophir & Tharsis vide Pinedam, Purchasium, & alios. Classis Tharsis omnino per mediterraneum mare in Americam venisse videtur, de quo alias.

Omnium qui unquam fuerant Regum ditissimus.] De immensis ejus divitiis, vide Pinedam iv. de Salomone 19. Vilalpand. Tomo 11. l. v. 44. usque ad cap. 54. ubi docet Salomonis opes majores fuisse, quam Imperatorum Assyriorum, Babyloniorum, Medorum, Graecorum, Romanorum, ceterorumque omnium.

In luxum & vitia delapsus.] Vide Syriacidem cap. xlvii. & Ecclesiasten, ubi ipse luxum suum ac vitia, graphice depingit, & lamentabiliter deplorat.

Adversus interdictum Dei ex alienigenis.] 111 Reg. xi. Contra Legem Exod. xxxiv. *yl*. 16. Quae tantum loquitur de Chanaanais. Aliarum gentilium conjugia, siquidem sponsa prius Idololatricam abjuraret, & ad verum Deum converteretur, non interdicta fuerunt. *Abul.* Praecipua uxorum, sive Augusta, fuit filia Pharaonis. Qui tum fuit Sesostris, juxta Calvisium. De cujus incredibili expeditione Herodot. 11. Diod. 1. Eupolemus apud Eusebium ix. *ω* *ε* *π*. Vaphren vocat, qui alius ab eo cujus meminit Ier. xlv. 30. Porro haec ad Iudaismum conversa videtur Abulensi, Pinedae, aliis.

Etiam septingentas uxores & trecentas concubinas.] Duplex ergo crimen commisit: primum, quod multas ingenti numero, barbarico more, contra interdictum

concubinas haberet, idola eis ritu gentium suarum, quibus litarent, constituit. Quibus rebus aversus Dominus, graviter increpito, pœnam denunciavit, fore ut regnum ex parte majore ademptum filio, servo illius traderetur. Idque ita accidit. Defuncto Salomone, anno imperii quadragesimo, cum Roboam filius anno ætatis sexto & decimo regnum patrum tenere cœpisset, pars populi ab eo offensa discedit. Etenim cum laxari sibi stipendium poposcisset, quod Salomon gravissimum imposuerat, repudiatis precibus supplicum favorem uni-

uni-

dictum Deut. xvii, 17. Deinde, quod Sidonias, id est, Cananæas, & Hethæas duxit cōtra interdīctū Deut. vii, 3. Grot.

Idola eis, ritu gentium suarum, quibus litarent, constituit.] Annales sacri: depravatū est cor ejus per mulieres, ut sequeretur Deos alienos. Vnde patet non permissam tantum à Salomone Idololatricam, sed etiam exercitam. Iren. i, v, 45. Iustin. Dial. contra Tryph. Tertull. v. Contra Marcion. Basil. Epist. ad Chelid. August. xiv. C. D. 11. & xi. de Genesi ad lib. 42. Idola quæ coluit, fuerunt Astarte Dea Sidoniorum, & Moloch Ammonitarum. מולך gregem significat. Vnde aliqui Rabbino- rum censent, simulacrum ejus fuisse ovis figura; alii oves illi immolatas. Fuit filia Agenoris à Iove Cretensi rapta. Hinc in solatium patris, hæc sacra instituta. Lucian. de Dea Syria. Vofsius: quem & de Meloch vide 11. de Idol. v. Magiam quoque exercuit, ut præter Iosephum, Targum, & Iudæi omnes communiter tradunt, ac Aloramus Surat. 11. & alibi. Innumeræ Iudæorum & Muhammedanorum de Salomone fabulæ sunt.

Regnum ex parte majore ademptum filio.] Tribus undecim. Facta etiam superstitite adhuc Salomone, Damascenorum defectio. Quippe Rezon fugitivus, Damasci regnum invasit, quod

postea totam Syriam complexum est, & grave Israëlitis fuit. Hadad Idu-mæam occupavit. Ioseph.

Anno imperii quadragesimo.] Ætatis circiter lx. Lyra. Abulens. A Templo condito xxxvii. à natali Abrahamæ c. lxxxxi. Davidis c. x. Hinc ad Romam conditam c. c. l. regnum Alexandri Magni c. lxxvi. Conceptum Christum c. lxx. excidium Hierosol. c. lxxx. Burchole. Iosephus ei vitæ annos xciv. regni lxxx. attribuit. Quod nimium est. Narrant Zonaras & Cedrenus, ejus sepulcrum sub Hadriano Imper. concidisse. eamque rem motus & tumultus Iudæicos portendisse. Sic & Dio in Hadriano lxxix. Id eis, inquit, antequam bellum gereretur, fuerat denunciatum ex eo, quod monumentum Salomonis, quem illi summa reverentia colunt, sua sponte divisum corruerat. Figuram & formam Salomonis ex Cant. v, 10. collegit Pineda v, 1, 4. & ex eo Salianus.

Laxari sibi stipendium.] i Reg. xii. Ioseph. vii, 3. Salomon immane populo tributum imposuerat. Ejus levamentum poscit populus sub novo Rege, nec impetrat. Quippe ab assentatoribus corruptus, duriora minabatur. Tacitus: Adulatio perpetuum malum principum, quorum opus sapius assentatio quam hostis evertit.

Favorem universæ plebis.] Fuit Roboam

universæ plebis averterat. Itaque consensu omnium, imperium ad Ieroboam defertur. Is medio genere ortus, aliquandiu Salomoni servitutem pependerit. Sed cum ei, responso Achaiæ prophetæ, regnum Hebræorum annunciatum comperisset, necare eum clam destinaverat. Quo ille metu in Ægyptum confugit, ibique uxore accepta, ex stirpe regia, cognita demum Salomonis morte, in solum patrium regressus, voluntate

boam quale apud Romanos fuit Appii Claudii, quem percelli nunquam quifse, ait Livius, ut apud populum ex confucta asperitate orationis aliquid leniret atque submitteret. Quaritur, an damnatus Salomon? Ita censent Tertull. de præscript. 11. Cyprian. Epist. VII. Augustin. XVII. C. D. 8, 20. Chrysofom. Serm. de Pœnitentia. Bena in III Regum. Lyra. Abul. & alii. Contra sunt Rabbini veteres, & ex iis Hieron. Gregorius Thaumaturgus, Rupertus, Pineda, & alii qui asserunt eum post lapsum scripsisse Ecclesiasten, & resipuisse. Vide Pinedam VII. de Rebus Salomonis. 1. Et hæc sententia communis doctorum orthodoxorum hodie est.

Consensu omnium.] Πληγέντες ὑπὸ τῶν λόγων, ὡς ὑπὸ σιδήρου καὶ ἀλγῶνται, ὡς ἐπὶ σπείρας, τοῖς εἰρημῶσις ἤσαν ἀκίησαν. Ioseph.

Ieroboam.] Γενεῖς καὶ Ἰακωβῶν, φῦσος ἑρμῶσις ὤν, καὶ μεγάλων ἐπισημητῶσις πῆσαν ματῶν. Ioseph.

In Ægyptum confugit.] Vbi tum regnabat Sufakim & Semendis. Ergo consequens est, ut aut Sufakim & Semendis sit unus itemque Rex διώνυμος, aut duos Reges eodem tempore in diversis Ægypti partibus regnasse, quod olim sæpe contigisse, patet ex priore libro Eusebii. Scaliger. Nec enim primitus, per Ægyptum univertsum. Rex unus tenuit imperium, sed variis fuerit reguli, alii aliis

majores. Ita initio imperarunt simulum Thinitæ, tum Memphitæ, tum Elephantini. Multæ autem Dynastiæ non successivæ fuerunt, sed collaterales. Manetho igitur optima quidem fide descripsit Dynastias, sed in eo peccavit quod annos implicitos & explicitos non distinxerit. Sufakim LXX. est ille Sesak vel Sofonchis, qui sub Roboamo templum Hierosolymitanum spoliavit, & in Syria Palæstinæ monumenta erexit, cum mulieris genitali, quæ se vidisse Herodotus testatur. Vossius. Vide Iosephum VI. 11. 4.

Ibique uxore accepta.] Hoc de Hadad Idumæo Scriptura prodidit. Vide III Reg. 11, 19. Druif.

In solum patrium regressus.] Μετὰ τὴν ἔξοδον τῶν Ἰσραηλῶν, πέμψαντες ὄψους εἰς τὴν Αἴγυπτον οἱ τῶν ὄχλων ἀρχόντες, ἐνάλαυν τὴν Ἰεροσόμον. Ioseph.

Voluntate populi.] Gentis Hebrææ unitas, & pulcherrimi imperii contentus in duas partes dissiolit, Hieroboami; hominis gnavissimi acerrimique, artibus, qui, quod apud Aristotelem Theffalus ille ait, efurire sibi visus fuit, ni imperitaret. Is, cum in bello tribu Iosephi præfesset, atque à vate adductus in spem regni esset, ratus, id quod res est, principatum fato dari, animum vastum cupidumque ad obtinendam dominationem flexit. Iam primum fidem militum sollicitavit, eorumque studia à Salomone avertere ad se conatus est. Sed cum

populi, ut supra retulimus, sumpsit imperium. Penes Roboam tamen duæ tribus, Iudæ & Benjamin, resederant:

cum palam esse id consilium intellexerat, supplicium ut vitaret, in Ægypto delituit. Mox defuncto Salomone, in patriam reversus, opportunos magnis conatibus reperit transitus rerum. Ibi tributorum onera, exactioemque iniquitatem obtentui sumpsit ad commovendam plebem, omniaque late turbavit, & maximarum calamitatum, quæ Palæstinam mox invadere, auro fuit. Enimvero, est hoc ita natura comparatum, nullius ut magnæ civitatis diu eodem loco stet fortuna. Pervenerat tunc ad summum felicitatis Hebræa respublica. Tutæ tranquillaque res omnes, adfluentia opum incredibilis, reges principesque in vicino, atque etiam procul, amici erant. Neque jam ultra fuit, quo exurgeret ejus magnitudo. Quare, incrementis consumptis, restabat uti fati lege decrederet, iretque in pejus. Etenim, defuncto Salomone, etsi hostem foris non habebat, domi tamen reperit. Exortus est is, quem dixi, Hieroboamus, inquietissimus mortalis, qui tentatum semel infeliciter facinus, mox meliorem successu perfecit. Concione enim convocata, statum publicum, temporumque conditionem, & principis acta incusavit apud plebem, cui inesse semper malignum quiddam & querulum in imperantes sciret. Ipse interim libertatem, & alia id genus speciosa nomina prætexiit, cum nihil, nisi alienum servitium, & dominationem sibi, concupisceret. Ibi magna populi pars, quod fieri solet, violentis his vocibus inflammata, deteriori accessit, seditionesque & motus civiles exitere, quibus interire ferme aut mutari vetustissima regna, atque maximæ respublicæ solent. *Cuneus.*

Sumpsit imperium.] Atque hæc illa fatalis regni Israëliti in duas partes distractio, quæ nunquam imposterum coaluerunt. Vnum regnum Iudæ fuit,

alterum Israëlitis, vel xi. tribuum, quod à potiore tribu, & quia de eo oriundus erat Ieroboam, Ephraimi frequenter dicitur. *Horn.* Duravit regnum Israël annis cccxii. sub xix Regibus. Iudæ sub xx Regibus annis ccc xcv. *Bucholz.*

Duæ tribus, Iudæ & Benjamin.] Quippe tribus Iudæ eum non deseruit propter sanguinis conjunctionem: tribus autem Benjamin, quia ipsi tribui Iudæ juncta erat. *Sigon.* Atque hinc incipit sceptrum Iudæ. Quorum respublica est, eorum & sceptrum dici debet. Respublica autem Hebræa à Mosis seculo ad usque Roboami regnum, non Iudæorum, sed duodecim tribuum fuit. Ex quo efficitur, etiam sceptrum per ea tempora omnium fuisse Israëlitarum. Caterum de hoc sceptro, quod diu commune duodecim tribuum fuit, non locutus est divinus Patriarcha in celeberrimo oraculo. Seros enim annos, & ventura spectavit secula, cum tribus Iudæ, scisso in contrarias partes populo, suam sibi reipublicam habere seorsim ab Israëlitis cœpit, quam probavit dilexitque Deus, atque appellari de solo Iudæ nomine Iudaicam voluit, donec is mortalium datus cœtibus esset, cui imperium destinabatur non Iudæorum modo, sed gentium omnium. Atque hanc quidem sceptri maiestatem, ex quo tempore semel esse Iudæorum cœpit, mansisse eorundem dicimus, etsi mutatus interdum reipublicæ status sit, ac penes optimates modo pontificesque, modo penes reges principesque, summa fuerit imperii. Nimis inepte faciunt, qui hic in arctum dissiliunt, & nominis hujus honorem hand pertinere nisi ad reges autumant. Quicumque enim populus sua quadam republica, suisque legibus utitur, is recte gloriari de imperio, deque sceptro potest. Memoria præprodium est, Ierofoly-

rant: ex his ad trecenta millia paravit exercitum. Quumque acies promoverentur, verbis Dei populus admonetur, praelio abstineret, ex suo nutu Ieroboam regnum accepisse. Ita spreto regis imperio, exercitus dilapsus, Ieroboam imperium invaluerat. Sed cum Hierosolymam Roboam obtineret, ubi templo à Salomone factò populus sacrificare Domino consueverat, veritus Hieroboam, ne ab eo plebem religio averteret, statuit animos ejus superstitione occupare. Itaque vaccam

an.

mæ, etiam eo tempore cum populum non principes, sed optimates regerent, in medio magni concilii, quod Sanhedrin vocant, sceptrum pependisse, quæ res fuit profecto quoddam insigne illius majestatis, quam Marcus Tullius esse magnitudinem quandam populi ait in ejus potestate ac jure retinendo, quæ vertitur in imperio atque omni populi dignitate. Vide & eundem l. de Repub. Hebræor. VIII. Non enim res publica, non imperium de Iudæ nomine dici coepit, nisi postquam secessionem major Israëlitarum pars fecisset Hieroboami auspiciis, qui statim Samariæ regnum sibi munivit ceremoniarum atque religionum mutatione.

[Ad trecenta millia paravit exercitum.] Legendum, ad ducenta millia. Nam erant centum octoginta millia. Quamvis in editione Romana ἐνεσεν καὶ εἰς ἑξήκ. i. 111 Reg. xi 1, 29. Drus. Opinor Sulpicium cc. scripsisse, numero rotundo, addito ad, sed ex notis cc. errorem manasse, & ccc. facta esse. Sizon.

[Praelio abstineret.] Delectu cxxx. millium habito, conaturus erat reliquas decem tribus vi ad officium retrahere, nisi Deus per Prophetam intercessisset, admonens nefas esse civile bellum movere, præsertim cum Deo volente populus ab eo defecisset. Ioseph. Propheta ille fuit Semeja.

[Veritus Hieroboam.] Philo: αἴτιον

τὸ ὁμοιοῦς τὸ ἀνώτερον καὶ μέγιστον, ἢ αἰεὶ τὸ ἐνὸς θεοῦ δόξα, ἀφ' ἧς οἷα πηγῆς ἐνωληκῆ καὶ ἀδικλύτου φιλικῆ καὶ ἁγίας) πνεύματος ἀπλήρες. Tum vero potior videbatur causa templum possidentis, & Rex ejus portionis, venientes ad se religionis occasione, multis modis devincire poterat. Grotius.

[Statuit animos ejus superstitione occupare.] Orationem ejus ad populum vide apud Iosephum. Præcipue id egit, ut impium illud mysterium suis inculcasset, posse Deum alibi quam Hierosolymis coli. Horn.

[Vaccam auream.] Quam hic vaccam dicit, alii vitulum, alii bovem vocant. Vacca enim dicitur 1 Tob. 1. ἄλ. 5. τῆ βασιλ τῆ δαμάλης, id est, vacca. Lex. Græco-Latin. vetus δαμάλις, bucina, juvenca, vacca. Sed & vocem ἡβη, quam nunc vitulas reddunt, interpret vetus vacca exposuit. Hof. x. 5. In 1xx. quoque ἡβη, δαμάλις, ibid, ἄλ. 11. Vituli vox usitator est. Sed Hof. xii 1, 2. ἡβη vitulos, Jonathan convertit ἡβη boves. Si ἡβη est bos, quis culpet Sulpicium ἡβη vaccam reddentem? Drus. Δαμάλης ἡβησας ἐπὶ νύμφης θεῶ. Ios. Volebat Deum coli in ea figura, quæ Iosepho, unde ortus erat Ieroboamus, dicata olim fuerat, & quæ in Cherubinis partem faciebat præcipuam; ut vel illo aspectu populus reti-

nere.

auream in Bethel, alteram apud Dan constituit, quibus populus litaret: sacerdotesque, omiſſa Levi tribu, ex plebe inſtituit. Inviſum Domino flagitium expoſtulatione conſecuta. Crebra deinde inter reges praelia, dubio eventu, regnum obtinebant. Roboam ſeptimo & de-

CI.

neretur in veneratione poſteritatis Iofephi, faciliusque crederet eis regnum deberi, qui orti eſſent ab eo, cujus maxima in omnes Iſraëlitas fuerant beneficia. Sic Iulia Ænææ laudes per omnes Poëtæ cani voluit, ut eo lenius ferret populus imperium illud, velut fatiſ datum. Sic ſolent principes, etiam ſacra, ad ſuas utilitates torquere. Non debuerat autem Ieroboamus decurrere ad ejuſmodi vaſſamenta: ſed Deo, qui regnandi ipſi auctôr erat, conſidere, & facere quod fuerat officii. At ille non in eo contentus peccare, quod exſtantiem imaginem erexiſſet contra legem, quodque apud eam ſacra feciſſet, plura pro uno fecit templa, & ſacerdotes, non ex familia quam Deus elegerat. *Grotius*. Hieroboam vitulos aureos fabricatus eſt, ut quod in Ægypto didicerant, Ἀπὺν καὶ Μνεθὺν, qui ſub figura bouum colebantur, eſſe Deos, hoc in ſua ſuperſtitione ſervarent. *Hieronymus* in Hof. Vide & Fullerum 11 Miscell. v 11. Voſſium 1 de Idol. 111.

In Bethel, alteram in Dan.] Verba ejus fuerunt, ἀνδρες ἀμφύβουλοι, γινώσκον ὑμᾶς νομιζῶ τῶν θεῶν, ὅτι πᾶς τὸ πῶθ' ἔχει τὸ θεόν, καὶ ὅτι ἐστὶν ἐν ἀποδείξει μύρον χρῶμα ἐν ᾧ παύρεται, ἀλλὰ πανταχῶτε ἀκράτῃ, καὶ τὸς ἰρησιδόντας ἐφορᾷ. *Iofeph*. Poſuit igitur Idola in duobus extremis regni ſui limitibus. Bethel interdum tribui Benjamin, interdum Ephraimſ assignatur, quod in conſinio utriuſque ſita eſſet. *Adrichom*. Et credibile eſt Ieroboamum allegaſſe loci huius ſanctitatem, quod de eo Iacob dixerit, Vere Domini eſt in loco iſto. *Bucholc*. Videtur au-

tem hoc oppidum tribus Benjamin, adhaſiſſe Ieroboamo. *A Lapide*.

Omiſſa Levi tribu.] Non quod nulli omnino Levitæ adhaſerint Ieroboamo, ſed quod admodum pauci, cæteris omnibus ad Roboamum inigrantibus. *Ezech.* xlii v, ὄ. l. 10. 11 *Paralip.* xi. 15.

Ex plebe.] Ex plebe inſima, pro quo 111 Reg. xii, 31. de extremis populi. & in 1xx. μέρ' π' ἐκ τῆ λαῖ, partem aliquam è populo. *Drufius*.

Expoſtulatione conſecuta.] 111 Reg. xiii. Per Prophetam quendam Iadon nomine. Sic *Iofephus* eum appellat Origin. lib. 8. cap. 3. *Druf.* Ab Hieronymo Iaddo: ab Hugone, Lyrano, Serario, *Addo*, qui 11 Paral. 1x, 29. dicitur ſcripſiſſe geſta Salomonis in viſione quam habuit contra Ieroboam. Verum quia hic Prophetæ ſtatim initio regni Roboam occiſus, non poteſt eſſe ille Addo. Veriſimilius eſt fuiſſe Ioam, quem Theodor. & Glycas vocant Ioël. *Epiſphanus* in vitis Prophet. *Tertullianus* eum vocat Semejam. Lib. de *Jejuniiſ* contra Pſychicos. Sic & *Clemens Alex.* 1. Strom. 1.

Crebra deinde inter Reges praelia.] 111 Reg. xiv. Fuit bellum inter Roboam & Ieroboam cunctis diebus.

Roboam.] Ita demum regnum conſtitutum eſt, quod Iſraëliticum dicebatur, à quo diverſum deinceps fuit Iudæorum regnum, cujus arx & caput Ieroſolyma erat. Atque hac ipſa res omnium malorum cauſa Hebraiſ fuit. Deſeſſi enim, exanguēſque, nationibus exteris præda facti ſunt, quos antea non orbis terrarum, neque cunctæ gentes conglobatæ, movere aut contundere

cimo imperii anno exacto, vita functus est. In hujus locum Abiud filius ejus regnum Hierosolymæ sex annos tenuit: quamvis in Chronicis triennio regnasse referatur. Huic Asab filius successit, à David quintus fere, quippe abnepos ejus. Fuit religiosus Domini cultor. Namque deletis aris lucisque idolorum, vestigia pa-

quibant. Statim Sufacus Ægyptius sacram urbem, templumque expulavit, & ne contumelia decset, columnas passim disposuit, in quibus, foedum dictu, incisa mulierum verenda erant. Nam quod Herodotus factum id à Sefostri esse prodidit, error nominis est, uti recte Flavius judicavit. *Cumans.*

Septimo & decimo imperii anno.] Ετελός της βιώς της ετη πεντήκοντα κη έστος, βασιλεύσας δ' αὐτῶν οὐκ ακαίδεχθαι, τ' αρόπον ἀλαζών ἀνηρ κρη αὐνήθη, κη δ' αὐτῶν τὸ μὴ αρωσέσθαι τοῖς πούρωοις φίλοις, τὴν δὲ κλη δ' αὐτῶν λέσας. *Ioseph.*

Abiud.] 111 Reg. xv. Mendum quale supra, ubi Abiud pro Abihu legitur. Sic hoc loco legendum Abiu, abjecta D, nempe ex Græco Ἀβίυ, quod in Editione Romana 111 Reg. 15, 1. pro quo in fonte Abiam. Sed 11 Paralip. xi 1, 16. Abia legitur & Græce Ἀβία. Par varietas in ἁβία & ἁβία. *Drus.* Sex annos tenuit, quamvis in Chronicis triennio. Præterit memorabile illud prælium, in quo ex Israëlitis quingenta millia ceciderunt. 11 Paralipom. xiii.

Regnasse.] Ad historix fidem emendat Sigonius, tres annos tenuit: quamvis in Chronicis regnasse referatur. Mitari satis non possum. Nam in Chronicis Eusebii, post quem Abia annis tribus, nisi legendum hoc loco, annis sex. Sane scriptum est, 11 Paralipom. cap. xiii, 1. tribus annis regnavit, & in Lxx. τρία ετη εβασίλευσεν. Idem numerus 111 Reg. xv, 2. *Drus.*

Asab.] Rectum est Asa. Nam etiam in Lxx. legitur ἁσά. 111 Reg. xv. Iosepho Ἄσαν. Rarissime autem permutantur nomina regnorum Israël & Iuda. Asa & Iosaphat soli ex Regibus Iudæ, vocantur Reges Israël 11 Chron. xxi, 2. Vtrumque locum Lxx. transtulerunt, Rex Iudæ, ne rudiores ea permutatione offenderentur. Regnum Israëlis semel tantummodo vocatur regnum Iudæ, in Ieroboamo secundo. 11 Reg. xiv. *Brongthon.*

A Davide quintus fere.] Quartus erat à Davide, ut ex serie regum videre licet, Salomo, Roboam, Abiam, Asa. Sane Davidis filius Salomo erat, nepos Roboam, pronepos Abiam, abnepos vero, id est, filius pronepotis, Asa. Ideo sequitur, quippe abnepos ejus. Quod autem in Chronicis Eusebii, post quem quintus Asa, an. 41. id aliter legitur in editis à Scaligero, Hebræorum Iudæ rex quintus Asa, ann. 41. *Drus.*

Fuit religiosus Domini cultor.] Fuit inter Reges Iudæ & Israël illud discrimen, quod Israëlita semper in institutis Hieroboami manserunt, perpetui Idololatæ. Ex Regibus Iudæ alii Roboam impietatem secuti sunt, alii Davidis pietatem. Ex his Asa. *Sigonius.* Τὸν αρόπον ἁείσθη, κη αρωσέσθαι τὸ θεῖον ἀφορών, κρη μηδὲν μήτε πρῶτῶν, μήτ' ἐννομήθη, οὐ μὴ αρωσέσθαι τὴν δὲ σέβειαν εἶχε, κρη τὴν τ' νομιμῶν φυσικῶν τὴν ἀναφορών. *Ioseph.*

Deletis aris lucisque Idolorum.] Imprimis Idolum matris suæ Maachæ abstulit. Quod Maach vocatur, id est, *tre.*

paternæ perfidiæ sustulit. Fœdus cum rege Syriæ firmavit: ejus auxilio Ieroboæ regnum, quod tum à filio tenebatur, multa clade affecit: ac sæpe victis hostibus, prædam ex victoria retulit. Post unum & quadragesimum annum, aeger pedibus, decessit. Huic triplex pecc-

tremor. Latinus Priapum vertit. Celebratur in hortis, ut terrorem avibus furibusque incuteret. Horatius:

*Deus inde ego, furum, aviumque,
Maxima formido.*

Ejusmodi imagines *Terriæ* vocantur, à terrendo. *Horn.* Fortasse Miphlezeth Idolum erat Astrates *τὸ μὲν ὄργον*. Nam Venus & Priapus non discordant. Græcis *Φαλλός* & *Ἰσχυφαλλός*. Vide Seldenum 11. Synt. de *Is* Syris. 5. Lucorum autem religio vetustissima. Claudianus:

— *Lucosque vetusta*

Religione truces, & robora nyminis instar.

Ovidius:

— *queveus oracula prima.*

Et prisca Germani, lucos ac nemora conlecrabant, Deorumque nominibus arbores appellabant. *Tacitus.*

Vestigia paternæ perfidiæ.] Excelsa tamen non sustulit, per quæ Abulensis intelligit templa à Salomone Idolis exstructa, quæ manserunt usque ad Iosiam, sed clausa, & sine usu. Cajetanus per *תבואה* intelligit templa in montibus & locis excelsis, Deo vero dicata. Quæ licet vetita, tamen Asa permisit, ne populus, ab ea consuetudine abductus, Idololatriam amplecteretur. Interdum melius omittere prævalida & adulta vitia, quam hoc assequi, ut palam fiat, quibus flagitiis impares simus. *Tacitus* *Annal.* 111. Quod sicut in civilibus locum habere potest; ita ubi de cultu Dei agitur vitiosum est. Nec ab omni peccato Asa ob hunc neglectum, excusatur. Vnde Zelosi reges, Ezechias & Iosias, abstulerunt. *Horn.*

Cum Rege Syriæ.] Benhadado. Qui

fuit quartus in serie Regum Syriæ. Quæ ita se habet: Rezon, dictus Hadad, Chetzion, Tabrimmon, Benhadad 1. Benhadad 11. Chazael, Benhadad 111. Rezin. Rezon postius regno, nomen quoque Regum Syriæ, quod Hadad, assumpsit. 1 Reg. 11. 23, 24, 25. idque exinde commune omnium ejus successorum fuit, teste Damasceno apud Iosephum. Qui ab hoc Hadad decem ordine Reges ex eadem stirpe regnasse vult. De numero non repugnari, quanquam in Scriptura non nisi septem, ad summum octo inveniantur. Sed ex eadem omnes stirpe fuisse, falsum est. Nam ex alia Benhadad 1. ex alia Hazael, & unde Retzin, non constat. Ergo tres ad minimum. Post Rezonem regnasse Chetzionem videtur colligi posse ex 1 Reg. xv. 19. Tabrimmonem filium ejus Regem fuisse certissimum est, quia Abia Rex Judæ cum eo fœdus inivit. Ille autem ejus in Asa mentio, Benhadad primus fuit. *Horn.*

Ieroboæ regnum, quod tum à filio tenebatur, multa clade affecit.] Hoc fœdus percussit cum Rege Syriæ contra Baasa tertium Regem Israël, & communibus armis urbes multas ejus excidit. Quare Sulpicii merito hoc loco requiri vigilantia potest. Non enim Baasa filius fuit Ieroboam, verum hostis adeo infestus, ut genus ejus extinxerit, cumque in regno successor exceperit. *Sigonius.*

Aeger pedibus decessit.] 1 Paral. xv. 1. *Asa Rex Ind. æ anno xxxix. regni sui, dolore pedum vehementissime laboravit. Inde mortuus est xli.*

Huic triplex peccatum, adscribitur.] Quæ expressa sunt 1: Paral. xvi.

Quod

aque à Domino alienissimum. Isque sexto & vigesimo imperii anno defunctus est: regnum ad Helam filium devolutum, nec ultra biennium retentum. Namque cum Zambri, princeps equitum, epulantem interfecit,

re-

Vox *Bamabie* est corrupta, cum sit legendum *Basan*, aut *Ban Achia*, direntis vocibus. *Sigon*. Olim emendavi, nec adhuc pœnitet, *Baasa Achia filium*. Vix dubito quin Severus ita scripserit. Vide III Reg. xv. 37. *Drusius*.

Aque à Domino alienissimum.] Postquam cognovit per Prophetam, imminentes sibi ac suo generi calamitates, non hoc curavit ut correctior imposturam, & antea torum pœnitens, placatum humine vitare exitium: sed velut proposito prœmio, si strenue pergeret, ac si per Prophetam ampla spes proposita, non calamitas denunciata esset, *χειρών ἐξήστει, καὶ καὶ ἐκείτω ἡ μέγαν, ἄσπερ ἀθλητῆς νεκρίας, τοῖς ἀσπίω τῶν πόνους ἀσπίω.* *Ioseph.*

Sexto & vigesimo imperii anno.] Legendum, quarto & vigesimo. *Sigon*. Nam diserte ibi vers. 33. *regnavit Baasa filius Aha super omnem Israël in Thersa xxiv. annis.* Nec dissident lxx. ubi *ἔτεσι καὶ τεσσαράς ἔτη.* Idem numerus est in Eusebio, nisi quod in Latinis Scaligeri lectum xxix. pro xxiv. Nam etiam Græcum exemplar habet *ἔτη κδ.* *Drusius*. Regnavit integris annis xxv. & inchoavit tantum xxiv. Nam III Regum xvi. 3. dicitur filius ejus Ela regnasse super Israël anno xxvi. *Afa* Regis Iuda. Atqui à tertio anno *Afa*, quo cœpit Baasa regnare, usque ad xxv. ejusdem exclusum, non sunt nisi xxv. *Tirinus*.

Ad Helam filium.] Scribendum hoc nomen absque aspiratione, *ad Elam filium*, nisi magis placet, *ad Ela filium*. Nam est *הל* in textu Ebraeo III Reg. xvi. 6. Græce *ἡλὰ ὑὸς βαασά.* Quod cum leniter ibi scriptum sit, mirum cur

Sulpicius aspiravit. An exemplari usus fuit, in quo *ἡλὰ* videtur. *Drus.*

Nec ultra biennium retentum.] Anno integro regnavit, alterum inchoavit. Nam sub initium illius occisus est.

Zambri.] *Σαμβρι*. *Ioseph*. Antiquum est pro *Zamri*. Sic *Mambre* pro *Mamre*: *Ambri* pro *Amri*. His adde *Nembrod* quod nunc scribunt *Nemrod*. Cæterum in uno codice offendi, *Iambri*. *Drus.*

Princeps equitum.] *Τελδιῶ, Φοιδισαυ*. *αὐτὸν ἐξ ἐπιτελής Ζαμβριεῖς ἐπιπάρχετ' ἡμῖν (εἰς τὴν εὐρωσιν).* *Ioseph*. Imo *cavium*, falcatorum scilicet. Metuendi regibus illi maxime, qui milites habent sibi obnoxios, quales præfecti prætorio, Magistri militum, Magistri Equitum, & similes. *Grot.*

Epulantem interfecit.] Apud *Osam* procuratorem suum. Ibi immisissæ equitum turfa oppressus, per absentiam tam præfectorum quam militum, qui tum omnes in obsidione *Gabathonis* *Palastinorum* occupati fuere. *Ioseph*. Tales præcipue occasiones, captant regum aut principum percussiones. Vide *Dan. cap. v. 30.* & *Guntharidis* eadem II. *Vandalicorum* *Procopii*. Hoc consilium & *Pisoni* datum videbis apud *Tacitum* *Annal. xv.* Extinxit etiam totam *Baasa* stirpem, ex illo præcepto quod nonnisi *Tyranni* probant:

Νῆπι, ὃς πατέρου κλένας ὑὸς κατέλειπε.

Excidit etiam propinquos ejus & amicos, quinque proximas domos, ut moris fuisse in illis locis, ait *Philo*, in vita *Iosephi*. *Grot.*

Regnumque occupavit.] Nescio quid *Sigonio* in mentem venerit, cum scribit:

regnumque occupavit: vir perinde in Dominum atque homines impius. Ab hoc pars populi secessit, Thammni cuidam regum nomen delatum. Sed Iambri ante hunc septem annos, & cum eodem duodecim regnavit. At

in

bit: Sulpicius Eusebium secutus omittit Iambri, ut qui dies tantum septem regnavit, & Elam ab Amri percussam facit, & nomina Iambri ac Ambri, credo librario- rum culpa, confundit. Quare ubique apud eum Amri legendum. Plane, vir doctissimus, Sulpicio vim facit. Quid enim? annon Iambri & Iambri apud eum distinguuntur? Ac ne dubitandi locus sit, Principem equitum vocat, & Regnum occupasse, dicit. Et immemor sui Sigonius, mox quae dixerat, subvertit, Iambri & Amri res enarrans. Horn.

Vir perinde in Dominum atque in homines impius. In homines, quia Elam occidit, & familiam Baasi funditus extinxit. Nam ne mingentem quidem ad parietem, id est, canem, reliquit. In Dominum, quia malum fecit coram Domino, & ambulavit in viis Ieroboam. Sigon. Iusto Dei iudicio, omnes hi Tyranni sibi invicem carnifices fuerunt. Baasa enim fuit carnifex filiorum Ieroboam, Iambri Baasa, Iambri Amri. Sic apud Romanos Iulius Caesar sustulit Pompejum, Caesarem Brutus & Cassius, hos Augustus. Mox Neronem Senatus, Galbam Otho, Othonem Vitellius, Vitellium Vespasianus, Titum Domitianus, hunc Nerva & Trajanus. *Historia Augusta.*

Ab hoc pars populi secessit. Non à Zamri secessit, sed post excessum eius populus divisus est in partes duas; quarum una Thebni secuta eum regem facere satagebat, altera vero Amri sequebatur, quae etiam prevaluit. Vide 111 Reg. xvi. v. 22. *Drusius.* Annales 111 Reg. xvi. v. 16. Sic Othonem sibi principem fecerunt, qui in urbe erant: exercitus vero Vitellium: & cum Vitellium urbs recepisset, exercitus Imperatorem fecit Vespasianum, mul-

taque talia sunt in Historia Romana. Et olim exercitus destruxit decemvirale Imperium. Sunt enim tali tempore quasi duae civitates, & pars validior infirmiore trahit. *Grot.* Iambri obsessus, Sardanapalum imitatur, & se, cum regia, incendio consumit. *Diod. Strabo. Justin.* Sic uxor Afrubalis, capta à Scipione incensaque Carthagine, dextra lavaque tres filios, mortem non recusantes, trahens, incendio se flagrantis patriae objecit, ait Valerius Maximus. Ita Saguntini, excitant regem: tum desuper se suosque, cum omnibus opibus suis, ferro & igni corrumpunt. Quod factum Numantini imitantur. *Florus.*

Thammni cuidam. Θαμνι habent codices Graeci, sed in Ebraeo תבני Thebni sive Thabni, ut quidem antiqua lectio erat. Iosephus Thammum appellat. error natus, ut credibile est, ex antiquo characterere. Qualis & in σενναχπεριε. *Drusius.* Perturbatior in his Sulpicius est, nimiae brevittatis studio. Quanquam potius eo inclinet, aliquid heic omis- sum à librariis, & praecessisse res Amri, qui Iambri ad desperationem adegit. *Horn.* Inter poenas, quas Deus infligit contumacibus populis, non minima est divisio. Sic ex asse Hebraeo fecerat sextantem & dextantem; nunc ex dex- tante duas quincunces. *Grot.*

Sed Iambri. Veritas Scripturae Amri, quod nunc legunt Omri. Amri, Ambri, ut Zamri Iambri, Simile mendum 1 Machab. ix. v. 87. in Γαμοεθ. Nam emendant Αμοεθ: recte an secus, viderint eruditi. *Drus.*

Ante hunc septem annos, & cum eodem duodecim regnavit. Cum bona venia, cumque pace tua, Severe, Amri regnavit duntaxat duodecim annos, videlicet sex in Therfa, & totidem in Samaria à se con-

in parte tribus Iudæ Afab mortuo, Iosaphat filius ejus regnare cœpit, vir religiosus virtutibus merito clarus. Is cum Iambri pacem habuit. Defunctus est autem, cum regnasset annos v. & xx. Hujus imperii tempore, Achab Iambri filius, rex decem tribuum fuit, ultra omnes

se condita, 111 Reg. xvi. v. 23. minus certum, quod de Thamni scribit. Nam quamdiu regnaverit, Amri, occiso Zambri non est proditum sacris monumentis. *Druf.* Anno xxvii. Asa à populo Rex proclamatus, regni æmulum habuit Thebni, cum quo colluctatus est per quinque annos, donec eo mortuo solus regnavit, quod anno xxxi. Asa factum. *Abul. Torniel. Salian.* Regnavit integris xi. annis, inchoato xii. Quatuor cum æmulis Zambri & Thebni; reliquis septem pacifice. *Tirinus.* Emto monte Schemeris, in eo urbem Schemeron struxit, & eo Thirza, quod incendio & direptione scædata esset, deletatus etiam natura loci, sedem regiam transtulit. 1 Reg. xvi. v. 26, 30. A quo tempore regnum Israël etiam dictum fuit Samaria. Quod nomen postea semper duravit, ut ex Ioh. iv, 7. patet. *Lyra. Casaub. alii.*

Afab mortuo.] Asa mortuus est anno regni sui quadragesimo primo, 11 Paralip. xxxvi. 13. Quamvis in editio- ne Græca, *ὡς τῶν πεσσοκαρκεσῶν ἔτη 2 βασιλείας αὐτοῦ.* In Chronico Eusebii, *Hebræorum Iudæ rex quintus Asa, ann. xlii.* *Druf.* Hinc certe videre licet, quam curæ sint Deo res hominum, & quomodo bonos diligat, malos contra funditus eradicet. Israëlitarum enim reges propter impietatem brevi tempore alius ab alio, cum totis familiis, sublati sunt. Asanus vero Hierosolymorum duarumque tribuum rex, ob pietatem ac justitiam feliciter Dei favore vivens, ad extremam pervenit senectam, & post unum & quadraginta regni annos bona morte deceffit. *Iosephus.*

Iosaphat filius ejus.] 11 Paralipomen. cap. xviii. Iosephus viii, 7. Τὸν μνηστῆρα Δαβίδος ἔωσεν πατρὸς καὶ τὴν ἀνδρείαν καὶ δόξαν αὐτῶν ἐν τοῖς ἔργοις Ἰσραήλ. *Religiosus virtutibus.*] Malim religionis. Sigonius. Εἶχεν δὲ ἀνδρείαν καὶ σωτηρίαν τὸ θεῖον, διηγήθη δὲ καὶ δόξαν, καὶ ἡ κατ' ἐκείνου ἡμετέραν ἠδὲ ποιήσαν καὶ ὡσεὶ σπῆναι τὰ θεῶν. *Ioseph.*

Cum Iambri pacem habuit.] Potestne hoc ita esse? Nam Amri ante Iosaphatum fato functus est. Id liquet ex 111 Reg. xv, 29. Achab autem filius Amri sive Omri regnavit super Israël anno trigesimo octavo Asa regis Iudæ, ut habetur 111 Reg. cap. xvi, v. 29. *Drufus.*

Cum regnasset annos v. & xx.] Sic 11 Paralip. xx, 31. & in Chronicis Eusebii, *Hebræorum Iudæ rex sextus Iosaphat religiosus ann. 25.* *Druf.* Solus non regnavit nisi annis xxi. Nam tres ultimi ipsius anni adscribuntur filio ejus Ioram, qui 1v Reg. viii. 16. dicitur cœpisse regnare anno quinto Iorami filii Achab. Hic vero Ioram Rex Israël cœpit regnare finiente anno xviii. Iosaphat Regis Iudæ. 1v Reg. iii, 1. Et his xviii. annis, si superaddas quinque, invenies xxi. annum regni Iosaphat, esse primum Iorami ejus filii. Ergo soli Iosaphat non cedunt nisi xxi. anni. *Tirinus.*

Ultra omnes.] Id est, supra omnes. Sic alibi, *ultra modum, ultra samam.* & *adem sacratam ultra omnia mortalia illustrem.* In vita Martini: *ultra humanum modum.* *Druf.*

omnes in Dominum impius. Namque Iezabel, filia Basæ regis ex Sidone, in matrimonio accepta, Bahali idolo

aram

In Dominum impius.] III Reg. xv. Quia non exemplo tantum, sed & legibus homines sibi subditos coëgit ad malos cultus. Mich. vi, 16. Sulpicius pii Regis multa memorabilia, imo universa omisit. Quippe affinitatem cum Achab impio Rege junxit, Athalia filia ejus in matrimonium Ioram filio collocata, eumque ad Syriacum bellum secutus, divina ope servatus est. Vatem Iehu affinitatem illam increpantem, benigne audivit. Iterum Rempulicam constituit. Bello finitimorum periturus, jejuniis & precibus victoriam retinuit. Inde cum Ochozia & Ioto, ipsius Achab successoribus, societates renovavit, & cum Moabitibus congressus victor decessit. In *Regum* & *Paral.* libris. *Sigon.*

Iezabel.] Fœminam & imperiosam & crudelem. Vide Apoc. II, 20. Talis Tullia Tarquinii uxor, Fulvia Antonii, Eudoxia Arcadii. *Grai.* Ην ἡ τὸ γυναικὸν φρασθήσιον τε καὶ θαλμηρόν. *Ioseph.*

Filia Basæ.] Mirum cur Basam vocet, qui Ethbaal dicebatur. *Sigon.* Aut Basa delendum, aut Ethbaal pro eo repopendendum. Sic enim vocatur III Reg. xvi. 31. Quamquam in libris Græcorum ἔθεθαλ. Iosephus Iethebaalem vocat, lib. 8. cap. 7. Apud Menandrum Ephes. εἰθθαλ ὁ τὸ ἀσείρητος ἱερὸς. *Drusius.* Hi Iethebaal πολλὴν βότρυον ἔχουσιν τὴν ἐπὶ φοινίκῃ, & Ἀύρα τὴν ἐν λιθῷ. *Ioseph.* De Regibus his, Phœnicum Annales apud Iosephum VI II. Ant. Dius in Hist. Phœnicia & Menander Ephesius, I. contra Apion. Theophilum Antioch. III. ad Autolyum. Tertullian. Apolog. cap. XIX. Alexander Polyhistor, Menander Pergamenus, & Lætus in Phœniciis apud Clem. Strom. I. Theodoretus, Hypsicrates & Mochus à Læto translati, apud Tatianum, ubi pro *λαίτ* est legendum

est *λαίτ*, monente Grotio. Series Regum hæc est: Abibalus, Hiram, Baal- eser, Abdestartus, * Astartus, Aferymus, Phelus sive Phelletes, Ithobaal, Badezorus, Matgenus, Pygmalion, Elulæus. Post quem Reges Tyrii deficiunt per annos CCXXXVI. Unde patet regnum sub Assyriorum Imperio fuisse. *Horn.*

Regis ex Sidone.] Sidonem Iustinus à piscium copia dictam vult, ignarus scilicet, à prinogenito Chananiæ filio, cui hoc nomen, conditam. Strabo xvi. Μετὰ ἡ Σιδόνα, μερίστη φαινίμων ἢ ἀραιά τῆ πόλις Τύρου ἐστίν, ἡ ἀμικιὰ αὐτῆ καὶ τὸ μέγα τῶ, & τῶ τὴν ἐπιφάνειαν, & τὴν ἀρχαιοτέτησιν ὅτι πολλῶν μνητῶν ὡς ἀδεδομένη. Οἱ μὲν ἐν ποιηταῖ, τὴν Σιδόνα τετραπλήκεισι μίλιον. Ὀμηρῶ ἡ εἰς μέμνη τῶ Τύρου. Αἱ δὲ εἰς Λιδύων ἢ τὴν Ἰσθμίου ἀπικία, μέγιστον ἐξυμένεισι τὴν Τύρον πλείον ἐξυμένεισι μίλιον. ἀμφοτέρων δὲ ἐν ἔνδοξοις ἢ λαμπραῖς, ἢ πάλαι & νῦν ὁπότερα δὲ ἂν ἡς εἶποι μητρόπολιν φοινίκων, ἔχει ἐν ἀμφοτέροις ἐστίν. Clarum autem ex historiis est, interdum *αρχαίαν* penes Sidonem, frequentius apud Tyrios fuisse. Nonnunquam utrobique regnatum est. *Horn.*

In matrimonio accepta.] III Reg. xvi. 7. Nec sufficit ei ut ambularet in peccatis Ierobaam filii Nebat, insuper duxit uxorem Iezabel filiam Ethbaal Regis Sidoniorum. Hoc peccatum propterea adeo exaggerat Scriptura, quia Iezabelem, non ejurata patria religione, rem hæcenus inauditam in Israël, uxorem duxerat. Nam Davidis, Salomonis, & aliorum Regum gentiles uxores, profitebantur Iudaismum. II Reg. XXI. 9. III Reg. I, 1. *Tirinus.*

Helias

aram lucosque constituit, & prophetas Domini interemit. Quo tempore Helias propheta, oratione cœlum conclusit, ne pluviam terræ daret: idque regi denunciavit, ut se impius causam mali esse cognosceret. Igitur suspensus cœlo aquis, cum loca omnia, adusta solis ardoribus, non victum hominibus, non pabulum ju-

men-

Helias.] 111 Reg. xvii. Leniter scribendum Elias. Nam est Aleph in scriptura Ebraica. *Drus.* Fuit Thesbites, ex tribu Gad, non ex Thebe tribus Ephraim, ubi Abimelech occubuit, ut volunt Abul. Hugo, Lyra. Gregorius Nyssenus: *Cum Achab ille, mulieris mancipium, à religione ad idola defecisset, & in eundem errorem populum Israël attraxisset, Deus Eliam ostendit, virum qui morbi magnitudini parem haberet curandi facultatem.* Vide & Syracidem xlviij. vir fuit excelsi animi, & acer legum vindex, cui (salvo pietatis & Prophetiæ privilegio) inter Græcos Timoleonem conferam, inter Romanos Scipionem Nasicam. *Grotius.* Plerique Rabbiorum statuunt, Phinees, per metempsychosin Pythagoricam, sive aliter, ipsum fuisse Eliam prophetam. De ea re obiter David Kimchius ad 1 Paral. ix, 20. Et de Elia, Samuel Schullam ad *Sepher Iuchasin* כל ישראל נהגו לומר שחיה כל פנתם והרבר נשאר בתיקו והוא יבא בתורה ויגיד לנו, *Solenne est universis Israëlitis affirmare, ipsam fuisse Phinees. Sed ipse optime novit. Cito igitur veniat ut rem explicet nobis.* Scilicet dubiorum inexplicabilium solutionem ab Elia se expectare dicere solent. Rationes, quibus in hanc adducti sunt sententiam aperit Levi Gersomides ad 1 Regum xvij, 1. Etiam Saidus Baticides, Patriarcha Alexandrinus. *Seld.* Qui & tradit Arabes etiam vocare Cheter. وهو الخضر. Qua de voce differentem vide *Seldenum* 1. de Success. in Pontif. 11.

Oratione cœlum conclusit.] Triennium & sex mensis. Iac. v, 17. Hujus ingen-

tis ἀνομιὰς memoria extitit apud Menandrum in Phœniciis, teste Iosepho. Verba ejus sunt: *Ithobale regnante etiam pluviarum defectus fuit, ab Hyperberetæo mense usque ad insequentis anni Hyperberetæum continuus, qui cum supplicationes indixisset, sequuta est magna vis tonitruum. His verbis dubio procul siccitatem innuit, factam sub Achabo, cujus tempore Ithobalus apud Tyrum regnavit, ut Menander in suis commentarios retulit. Hæc ille.*

Cum loca omnia adusta.] Et talis temporis descriptio in declamatione Quintiliani, quæ inscribitur, *Pasti cadaveribus: Nullus imber sitientis soli pulverem terfit, nulla supra arentes campos saltem umbra nubium pependit, calidi spirare venti.* Videtur siccitas, & quæ eam secuta fames est, tantum in Israël fuisse: ejus enim Idololatрия Elias puniebat. Quare quod *Lucæ* 1 v, 25. Dicitur, eam fuisse ἐν τῷ πᾶσι τῆς γῆς, accipiendum est pro omni terra Achab Regi subiecta.

Cum eremum petiisset.] Secus Torrentem Carith, juxta descendit de montibus Ephraim juxta urbem Phaselum, unde juxta eum multæ erant cavernæ & speluncæ in quas se abdere poterat Elias. Hic ergo latuit per triennium siccitatis, pastus à corvis. Vnde in ejus memoriam S. Helena ibidem ecclesiam extruxit, teste Niceph. lib. 8. cap. 30. Speluncam illam Adrichionem collocat cis Iordanem, prope urbem Phaselum, Hieronymus trans Iordanem. Desertum esse locum oportuit & inviam, ut ibi illi latere suspicari nemo posset. *Menoch.*

mentis darent, ipse se intra periculum famis propheta concluderat. Ea tempestate, cum eremum petiisset, corvis cibum ministrantibus, vixit. Aquam torrens proximus, donec aruit, dedit. Inde admonitus à Domino, Sarepta oppidum petiit: ad mulierem viduam divertit. Cumque ab ea, esuriens, cibum peteret, illa causari, non esse sibi nisi pusillum farris, & pusillum olei: quo absumpto, una cum filiis mortem expectaret. Sed cum Helias, verbis Dei, polliceretur, nec hydriam farre, nec vas oleo esse minuendum, mulier poscenti

Corvis cibum ministrantibus.] Rapaci imprimis volucris. Ita solet Deus ostendere, se naturæ, ut artificem, ita mutatorem. Paulo eremita idem evenisse, narrat Hieronymus. Quos lupæ, equæ, cervæ, vulpes, aluerint, exempla sunt apud Poëtas & Alianum. Ægyptum à capra educatum, quo magis credamus, facit historia pueri quem sic educatum vidit Procopius, narratque Gotthororum secundo. *Grot.* Cibi illi ex culina Achabi fuerunt optimi, & optime cocti, inquit Abulensis. Fuit autem Ioannes Baptista, omni vita sua, Eliæ simillimus. Qui & ipse in deserto vixit. *H' ἡ τροφή αὐτῆς ὡς ἀκείδης.* De quo cibo vide differentem seculi nostri Varronem Vossium, *IV.* de Idolol. **LXXVIII.**

Torrens proximus.] Carith. De cuius origine & situ dictum.

Sarepta oppidum.] Locutio est ut, *urbs Roma:* alioqui dixisset, *Sareptam oppidum.* Sed est cur malim *Saraphtham*, haud nescius in Bibliis Græcis esse *σαρραπθῆ τ' σιδωνίας.* *Drus.* Hujus oppidi etiam Plinius meminit. Iosephus: *εἰς σαρραφθῆ πόλιν ὅσα ἀπόθεν τῆς Σιδωνίας καὶ Τύρου, μεταξὺ ᾧ καί ται.*

Nisi pusillum farris.] Eo labor ut credam Severum scripisse, *pugillum farris:*

tamen non adsevero. Movet me primum, quod in editione *ῥ' 1xx.* *δραχμῶν ἀλάδρας ἐν τῇ ὑδρία:* deinde quod apud Hieronymum, *quantum pugillus capere potest,* *δραχμῶν* enim est pugillus, quantum videlicet pugno comprehendi potest. Mirum autem cur pro farina, far posuerit. *Drus.*

Vna cum filiis.] *καὶ τῶς τέκνοις μὲν,* est in *1xx.* qui *125* legerunt pro *125*, id est, filio meo. Sic apud Hoseam iidem legerunt *filios meos,* ubi nunc in Ebræo, *ex Ægypto vocavi filium meum.* *Drusius.*

Poscenti fidem non cumfata.] Eucherius: *Erat illo tempore spectaculum Angelis hominibusque gratissimum, quod inter gentes, in terra profana, vidua mulier, jam tunc esset filia Abrahæ, multo hysterior ipso parente.*

Nec hydriam farre.] Videtur farris vocabulum pro farina usurpare. Hoc primum: deinde hydriam appellat quem Ebræi cadum indignant, quia videlicet in Bibliis Græcis legerat, *καὶ ἡ ὑδρία τῆ ἀλάδρας,* & hydria farinæ. *Drus.*

Nec vas oleo esse minuendum.] Hoc vas Ebræis dicitur *תנאך*, Græcis interpretibus *κατάκνης*, quæ & *καψα*, id est, capsula. In Hieronym. est *lecythus.* *Drusius.*

fidem, non cunctata propheta credere, promissorum fidem consecuta est. Siquidem divinis incrementis tantum accresceret, quantum quotidie detrahebat. Eodem tempore, ejusdem viduæ filium mortuum, Helias in vitam reduxit. Tum jussu Domini regem adiit, exprobratoque ei sacrilegio, poposcit ad se omnem populum congregari. Qui cum propere convenisset, accitis idolorum ac lucorum sacerdotibus cccc. fere & l. inter eos inde orta est altercatio. Helia Dominum pradicante, illi superstitiones suas asserebant. Postremo, placuit fieri periculum, ut si cujus casam hostiam mis-

sius

Divinis incrementis.] Augustinus : *Laguncula olei facta est fons olei : farina parva uberrimas segetes superavit. Idque factum non per rarefactionem, sed additionem novæ farinae & olei continuam. Abulens. Deo adjiciente incrementum latens, ut Matth. xv, 19. xv. 36. Grotius. Similia memorant de Masyma Anachoreta, qui inslar Eliæ, in duobus doliis pro pauperibus multiplicavit frumentum. Theodor. in Histor. Religiosa cap. xiv. Dicitur habuisse duo dolia, unum quidem frumenti, alterum vero olei. Ex his semper quidem suppeditabat omnibus egentibus, habebat autem ea semper plena benedictione, quæ data est viduæ Saraphitæ. Eadem fere de S. Euthymio Baronius A. C. 1014. refert.*

Ejusdem viduæ filium.] Liber est inter opera B. Augustini, cui titulus, De mirabilibus Scripturæ. In eo scriptum lectum, Ebraei censent Ionam fuisse filium illius viduæ, quem Elias à mortuis suscitavit. Quod verum an falsum sit, aliis expendendum relinquo. Drus. Sic & Hieronymus præf. in Ionam. Sed hoc probari non potest. Ionas enim Hebraus erat: hic vero filius Sidonius.

Mortuum.] Miraculum hoc elevant qui vere mortuum fuisse negant. In qua opinione videtur fuisse Moses Cordubensis, cognomento Ægyptius. Nam

quod in textu, & anima ejus non relicta in eo, tale quid legimus in Daniele, cujus hæc verba sunt, & anima non relicta fuit in me. Id certis in morbis accidere, certius est quam ut probari debeat. Adito sis ad More part. 1. c. xlii. & lege quæ interpres Sem Tob annotavit ad illud caput. Drus.

In vitam reduxit.] Hæc est prima resuscitatio mortui hominis in Scripturis recitata. Cajet. Augustinus & alii, recensent octo resuscitationes: filii viduæ, Sunamitidis, filix Iairi, filii viduæ in Nain, Lazari, Iesû Christi, Thabita, Eurychi. Bucholz. Cœnaculum sive locus, in quo Elias hunc puerum suscitavit, etiamnum ostenditur. Adrichom.

Regem adiit.] III Reg. xviii. Ioseph. viii, 7.

Lucorum Sacerdotibus.] Deorum qui in silvis & lucis colebantur. A Lapide. cccc. fere & l.] Suo more addidit fere, quod hic plane redundat. Nam propheta Baal erant numero quadringenti & quinquaginta. Præterea non optima fide hæc refert cum ait, accitis idolorum & lucorum sacerdotibus cccc. & l. Nam præter idoli Baal sacerdotis cccc. & l. erant etiam luci sive lucorum sacerdotes cccc. Vide III Reg. xviii. xl. 19. Drusus.

sus cælo ignis absumeret, rata esset religio, quæ virtutem edidisset. Ita sacerdotes, occiso vitulo, Baal idolum invocare cæperunt: frustra que consumptis invocationibus, imbecillitatem domini sui, tacite fatebantur. Tum vero Helias irridens eos: Ne forte, inquit, dormiat, clamate vehementius, ut somno, quo tenetur, evigilet. Enim vero miseri trepidantes, mussare, & tamen, quidnam Helias facturum esset, expectare. At ille, cæsum vitulum imposuit: quum prius sacrarium

aqua

Missus cælo ignis.] Solebat enim Deus per ignem ex cælo missum absumere sacrificia sibi oblata, uti fecit in sacrificio Abelis Gen. 1 v. 4. Aarōhis Lev. 1 x. ʒl. 24. Salomonis 11 Paral. v 11, 1. Davidis 1 Par. xxi, 20. Gedeonis Iud. vi. ʒl. 11. Manue Iud. xiii. ʒl. 20. & aliorum.

Occiso vitulo.] Bovem, ut est in nostra vulgata, & ʒb7 in Codice Ebræo, id est, juvencom. Quas ætates sub uno nomine ʒbʒʒ Græci comprehendunt. *Drusus.* Fabulantur Rabбини bovem hunc fugisse à Baalitis ad Eliam, quasi qui dedignaretur immolari Baal, velletque ab Elia immolari Deo vero. *Lyra. Abul.*

Baal Idolum.] De quo supra.

Tum vero.] Editiones Gifselini, Sigon. *Drusii:* *Tum forte.* Quod mendosum vel superfluum esse Sigonius agnovit, ac non nisi absurdum sensum parit. Ergo secuti sumus edit. *Elzev. Tum vera.* Horn.

Ne forte, inquit, dormiat.] Cumque esset jam meridies, illudebat illis Elias, dicens: Clamate voce majore, Deus enim est, & forsitan loquitur, aut in diversorio est, aut in itinere, aut certe dormit ut excitetur. Clamabant ergo voce magna, & incidebant se cultris ac lanceolis. *Annales sacri. Διὰ τὸ ὄργον;* non iniquus in homines veræ pietatis hostes, populi corruptores. *Grot.*

Sacrarium aqua opplesset.] Aquaductum, qui circum altare. Vocat autem sacrarium, quia locus erat sacratus Deo. Cæterum aquam effudit super holocaustum, tanta copia, ut circum aram redundaret, ipsamque scrobem (aquæ ductum alii vocant) quæ circum altare, repletet. *Drus.* Textus: *Fecitque aquaductum quasi per duas aratinnulas, in circuitu altaris.* Idcirco eo consilio, ne putaretur ignem sub altari absconditum. *Chrysof.* apud *Metaphr.* & *Surium,* *Hom. de Petro & Elia:* *In Idolorum altariibus foramina quadam sunt ex inferiore parte altaris, & foramina quadam obscura: descendunt autem erroris Artifices in foraminem illam, & ex foraminibus ignem susflant ad sacrificium conficiendum, ita ut multi decepti ignem illum cælestem esse putent. Ne igitur & Elias in eam suspitionem veniret, aquam effudit, ut aqua illa, nulla esse infra altare foramina ostenderet. Vbi enim aqua foramina invenerit, illic aqua non consistit, sed per ipsa desinat, necesse est.* Fabulatur *R. Salomon,* Eliam, cum tantum alveum, aqua in hydria allata implere non posset, fecisse ut pars aquæ ex hydria à se effusa manus suas attingeret. Itaque novo miraculo ex Eliæ manibus, quasi de duobus fontibus aquas largissimas emanasse, quæ totum alveum implerent; ideoque 1 v. Reg. 111. ʒl. 11. dicit ab Elifæo in Eliæ manus aquam effusam.

aqua opplesset : invocatoque Domino , expectantibus cunctis , ignis cælo delapsus , aquam cum hostia absumpsit . Tum vero populus solo stratus , Dominum fateri , idola execrari : postremo , Heliæ jussu , prophani sacerdotes comprehensi , deductique ad torrentem , necati sunt . Redeuntem inde regem propheta persecutus est . Sed cum ei Iesabel regis uxor , vita periculum pararet , ad remotiora secessit . Ibi cum Dominis allocutus est , septem millia virorum esse adhuc pronuncians , qui se idolis non dedissent . Mirum id Heliæ fuit , qui solum se à sacrilegio immunem esse crediderat . Ea tempestate Achab , rex Samaria , vineam Nabuthæi , adhaerentem sibi ,

Ignis cælo delapsus.] Distat hæc inflammatio victimarum Eliæ annis centum à dedicatione templi Salomonis , ubi etiam victimæ incendebantur igne cœlesti . Hinc annis c10 ad excidium Hierosolymorum . *Bucholz. Αφρω πύρ εν τῷ ἔρειπνῷ ἐπὶ τῷ βωμῶν ἐπισσε , καὶ τὴν θυσίαν ἐδάκναι ησεν , ὡς ἀνακατήναι τὸ ἕδωρ καὶ ψαφορὰν ἠνέειδεν τὸ πόν . Ioseph. πύρ ἦδ , φήσιν ἐ κήτησιν , ὡς αἰετῶν , ἐπὶ Μωσέως ἕως θυσίας ἀναλίσκων ἀπαξ τῆς ἐπὶ Μωσέως ἐγγύς , καὶ ἐπὶ ἡλίας ἕως Ἰεσούου πάλιν κτὶ πολλαὶς ἡρόντας . Iulianus .*

Deductique ad torrentem.] Cison , Galilææ inferioris , ad radices montis Thabor , ubi Barac cecidit Siferam . Iud. 11, 7 . Ibi eos necavit , ne terra sancta eorum scelesto sanguine pollueretur . *A Lapide .* Putatur quosdam sua manu confecisse , ut Samuel Agagum . *Estius . Συλλαβόντες δὲ αὐτῶν καὶ τας ποσὸν φήλας , ἀπέκτανον , ἡλίας τῆς ὡς ἀνέσσω . Ioseph .*

Redeuntem inde Regem.] Promissa pluvia , quam & precibus suis à Deo mox impetravit .

Sed cum ei Iesabel.] 111 Reg. xix .

Ad remotiora.] Desertum Bersabe . Hinc quadraginta dierum itinere ad montem Horeb venit , & ibi in spelunca se abdidit . Iosephus : *Eliæ territus , fugit in urbem Bersabe , quæ est in extremis tribus Iuda finibus , Idumææ contemina , relictoque ibi famulo , ipse in desertum abiit . Cumque precatus esset mortem , quod non esset cæteris melior , sub arbore quadam obdormiit : & excitatus à quodam , surgens invenit aquam ac cibum appositum . Et cum comedisset , collectis ex hoc cibo viribus , ad Sinaium usque montem pervenit , ubi nactus amplam quandam specum , ingressus , habitare illic creverit .*

Septem millia.] Id est , multa millia . *Menoeh .*

Qui se Idolis non dedissent.] Pro didissent . *Drusius .* Quorum genu non sunt curvata ante Baal . *Textus Sacer .*

A sacrilegio.] Ab Idololatria .

Vineam Nabuthæi.] 111 Reg. xxi . Suspicio initio scriptum fuisse , Nabuthæ . Nam in edit. Græca *ναβυθαι* . Solet autem nomina Ebraica indeclinata relinquere . Apud Iosephum invenio Nabuthus , ut in nostra vulgata , Naboth . Nabuthæus aliud est , Sape Nabuthæ

sibi, concupivit. Quam cum ille ei vendere nolisset, dolis Iezabel interfectus est. Ita Achab vinea potitus est, cum tamen Nabuthæi mortem doluisse referatur. Mox per Heliam, verbo Domini increpitus, agnitoque crimine, cilicio indutus, egisse pœnitentiam traditur. Quo facto, imminentem pœnam avertit. Namque rex Syria, magno cum exercitu, duobus & triginta re-

gi-

buthæi Arabes appellantur, quos Ναβαθαῖς Græci vocant, 1 Mach. ix. 35. Drusus. Fuit autem Ἰσὺς ἐπιφανῆς. Ioseph.

Adhærentem sibi.] Id est, palatio suo. Tale est, *ivis ad Pompeium*, pro ad domum Pompeii. Drus.

Vendere nolisset.] Neque lex id permittebat, nisi inopia gravi presso. Deut. xv. 25. Deinde naturaliter animus res avitas. Grot.

Dolis Iezabel interfectus.] Falsis subornatis testibus, qui dicebant cum Deo ac regi male dixisse, lapidibus obrutus est. Drus. Additur 1v Reg. ix. 57. 26. filios quoque ejus fuisse interfectos. Simili modo Eudoxia, uxor Arcadii Imp. ambiens vineam Callytropes viduæ, Chrysofotomum, qui viduæ causam agebat, in exilium egit, & per mille calamitates extinxit.

Nabuthæi mortem doluisse referatur.] 111 Reg. xxi. 16. καὶ ἐγγύετο ὡς ἠκασθεν ἀγαθὸς ὅτι πέθνηκεν ναβουθὴ ὁ ἐζ-ρεβηλίτης, καὶ διεβήθη τὰ ἰμῶπια αὐτῆ καὶ ἀπέβαλε τὸ σάκκον. Hæc non habentur in Ebræo, nec apud Hieronymum. Sumpta autem videntur ex vers. 27. ejusdem capituli, ubi Græci, καὶ ἀπέβαλε τὸ σάκκον ἐν τῇ ἡμέρᾳ ἣ ἐπέταξεν τὸ ναβουθὴ. Aliter Iosephus, qui narrat ipsum exiluisse gaudio, & ad visendum id prædium se confestim contulisse, lib. viii. cap. 7. Drusus.

Increpitus.] Turpe ratus objurgati,

prior fassus erratum, ad satisfaciendum ipsius arbitratu se obtulit. Tam vates prædicit, eo loco ubi Nabuthi cadaver à canibus absumtum est, fundendum & regis & reginæ sanguinem, & totum eorum genus defendendum, propter tam crudele scelus, quo civem, contra jus, per calumniam, oppresserat. Ioseph.

Cilicio indutus.] Σάκκον ἐνδυσάμενος, γυμνὸς τοῖς ποσὶ διήχθη, ἐξ ἀπὸ γυμνῶτος τροφῆς. Iosephus. Scidit quoque vestimenta sua, ac ambulavit demisso capite. Quæ signa magni doloris sunt. Horn.

Egisse pœnitentiam traditur.] Quæ non vera & seria fuit, ut volunt Abul. Hugo, Vatabl. sed simulata & evanida. Lyra. Cajetan. Calvin.

Quo facto imminentem pœnam avertit.] Aliquid de commerita pœna ob hoc detractum est. Grotius. Eaque in filium translata. Lyra. Ζώνης μὲ αὐτῆς ὑπὲρ βαλεῖσθαι τὴν τῆς χήρας πτωχίαν. Τελείων ἢ τὴν ἀπὸ τῶν ἐπὶ τῶν ἡδὲ Ἀχαῖς. Ioseph.

Rex Syria.] 111 Reg. xx. Ioseph. viii. 8. Benhadad. ὁ τῆς Ἀδαδῆ υἱός, βασιλεὺς τῶν Συρίων καὶ Δαμασκόων. In titulo capituli Ἀδαδῆ dicitur. Adores apud Iustinum ex Trogo. Hunc Adadi, rebellis Idumæi, cuius mentio supra cap. xi. 111 Reg. filium fuisse vult *A Lapide*; sed tempora repugnant. Nam potius fuit filius vel nepos alterius Benadad, qui ante annos xxxix, ut computat

gibus in societatem belli ascitis, fines Samariæ ingressus, cum rege urbem obsidere cœpit. Actis deinde obsessorum rebus, dat belli conditiones, si aurum & argentum & fœminas tradidissent, fore uti vitæ eorum parceret. Sed tam injustis conditionibus extrema per peti satius visum. Et cum jam omnium desperata esset salus, propheta à Domino missus, regem adit, hortatur ut in prælium exeat: cunctantem, multis confirmat. Ita eruptione facta, fusi hostes, copiosaque præda reperta. Sed post annum, reparatis viribus, Syrus

putat Salianus, pugnavit contra Israël, 111 Reg. xv. v. 20. Menoch. Causa belli fuit, quod Achab tributum recusaret pendere. Salianus.

Duobus, & triginta regibus.] Qui in clientela ipsius erant. Συμμάχος τῆς πύρω δὲ φέρει βασιλείας ποιησάμενος & ἑξήκοντα καὶ δύο. Iosephus. Sed per hos non tam bene bellum geritur quam per subditos. Norunt enim illi non suam rem agi.

Armeniosne movet Romana potentia cuius

Sit Ducis ?

Ait apud Lucanum Cæsar. Erant autem hi urbium & Provinciarum rectores, qui in Oriente, Reges, Principes, Sultani, Amiræ, Scha, Saheb, vocantur. Talium plurimi unî magno Regi subijciuntur. Horn.

Actis deinde obsessorum rebus.] Sigonius reponit fractis. Quid si actis, ut infra, actis suorum rebus ? nisi sane respexit ad illud Terentii, actum est. Drusus.

Et fœminas.] Vxores & filios. Hæc historia refertur in libris Ebraeorum cap. xx. & in libris Græcorum cap. xxi. post occisum Naboth. Hos, ut solet, secutus est Sulpicius. Nam secundum Ebraeos, Samaria obfœsa fuit antequam Naboth occideretur. Idem.

Tam injustis conditionibus.] Recla-

mavit tota concio contemnendum esse cum suis mandatis insolentem barbarum, & bellum alacriter gerendum. Ioseph. Simile illud apud Tacitum Annal. xv. Consuluit inter primores civitatis Nero, bellum anceps an pax inhonesta placeret, nec dubitatum de bello.

Desperata esset salus.] Ἦν δὲ Ἀχάβου ἐν ἀγωνίᾳ δεινῇ πᾶν πῦρ τῶ λαῶ. Ioseph.

Eruptione facta fusi hostes.] Per cccxxxii. Principum filios, sive pedissequos, qui cum excubitoribus congressi, turbatis castris, victoriam viam aperuerunt. Nam infecutus cum toto exercitu Achab, magnam stragem edidit, & Rex ipse præcleri equo vix evasit. Ioseph.

Copiosaque præda reperta.] Πλεῖστον δὲ τῶ σπυρίδιον, ἀπὸ καὶ χερσὶ ἀπὸ τῶ καὶ δούρου, τὰ πᾶσα ἀρματὰ δὲ Ἀδάδα καὶ τὰς ἵππους λαῶν, ἀνέσπρην εἰς τὴν πόλιν. Ioseph.

Syrus in Samariam regressus.] Adadus servatus ex clade cum reliquiis exercitus, advocatis amicis, cōsultabat quomodo cum Israëlitis bellum gereret. Illi suaserunt, non esse posthac cum eis in montanis conflegendum. Deum enim illorum in talibus locis pollere, & ideo se nunc ab eis victos. Sed si in campestribus committatur prælium, facile

in Samariam regressus, acceptam cladem ultimum ire cupiens, rursum victus est. Eo praelio CXX. millia Syrorum interiere: Regi venia data, regnum ei & pristinus status concessus. Tum Achab verbis Dei à propheta increpitus, cur abusus divino munere, hosti sibi traditio pepercisset. Igitur Syrus post triennium, bellum Hebræis intulit. Adversum hunc Achab, Pseudo-prophetarum impulsu, in praelium descendit: spreto Michæa propheta, & in vincula coniecto, quod ei ex-

tia-

facile se superiores fore. Præterea consuluerunt, ut demissis regibus quos secum in expeditionem duxerat, copias eorum retineret, & satrapas illis præficeret. Placuit Regi consilium. Mox ubi primum veris signum se protulit, exercitum in Hebræos duxit, & cum pervenisset prope oppidum Apeca, in magno campo castra posuit. *Ioseph.*

cxx. millia.] In fonte est centum millia duntaxat. Quem numerum etiam Græca editio agnoscit. III Reg. XXI. 29. Sed & Iosephus lib. VII. cap. 8. Eodem tempore fuerunt ruina muri oppressa in Apeca viginti septem millia, ut fortasse Sulpicius ediderit CXVII. millia. *Drus.*

Regi venia data.] Adadus aliquot fidissimis famulis cōcomitatus, in quadam subterraneam cellam se abdidit, quibus elementiam Israëliti Regis prædicantibus, & spem veniæ facientibus, si consueto supplicum habitu ad eum mitterentur, permitti sunt hoc facere. Illi induti sacco, & restibus capita redimitti, qui tum priscus apud Syros supplicandi mos fuit, Achabum adeunt, & gratiam impetrant. Federe deinde iſto, & iurejurando firmato, Adadus egregie donatus, in suum regnum remissus est. *Ioseph.*

A Propheta.] A propheta quodam, qui & unus de filiis prophetarum dicitur, III Reg. 20, 35. Quod noto ut discas filios prophetarum etiam pro-

phetas vocari. *Drus.* Iosephus censet hunc fuisse Michæam. Idem tradit Glycas & Hebræi in Seder Olam. Verum hæc res incerta est. Serarius & alii censent hunc diversum à Michæa fuisse, idcoque non nominari.

Cur abusus divino munere.] Achabus victoriam non servitute, sed singulari Dei dono nactus, non debuerat de Adad aliquid statuere, nisi Deo consulto per Vrim & Prophetas. Confer I Sam. XV. *Grøt.*

Post biennium.] III Reg. XXI. Ioseph. VIII, 9, 10. Tribus annis, sed non integris, pax Israël em inter & Syriam duravit III Paral. XV III, 1.

Bellum Hebræis intulit.] Atque non Syrus belli author, sed Achabus fuit, *ἰνα τῶν γαλαδιτῶν πόλιν δρᾶμαθαι ἀφελῆ.* *Ioseph.* Nec incredibile, post tantam cladem, ausum denuo invadere Israëlitas. *Horn.*

Pseudo-prophetarum impulsu.] Qui numero erant circiter cccc viri. III Reg. XXI, 6.

Spreto Michæa.] Est cur prætulim Michæa. Nam in *μικαία*, unde vulgatum Michæas, non est diphthongus Græca, ut vulgus existimat. Quod etiam Ebrai scribunt *מיכא*, in qua Scriptura prius Iod quiescit, posterius legitur & est j. consonans. Ex quo liquet sonandum esse Michaja per j. consonam, & non Michæas per diphthongum.

Drus.

tiabilem fore pugnam denunciasset. Ita eo praelio Achab interfectus, Ochozia filio imperium reliquit. Is aeger corpore, cum ex ministris, qui idolum pro salute ejus consulerent, misisset: Helias à Deo monitus, obviam se eis obtulit, increpitosque renunciare regi jubet, mortem ejus consequuturam. Tum rex comprehendi eum, ac deduci ad se jubet: sed missi, caelesti igne absumpti. Rex, ut propheta prædixerat, obiit. Successit autem Ioram ei frater ejus: isque duodecim

an-

Drus. Est hic alius & diversus à Michæa, qui inter minores Prophetas sextus. Hic autem cum præcessit cl. annis, ut ex legum & temporum collatione patet. *A Lapide.*

*Achab interfectus.] Παῖς δὲ ἦεν βασιλεὺς Ἰσραὴλ ὁ ὀχολιάς, ὃς ἐγέννησεν τὸν ὀχολιάδην. πρὸς τὴν βασιλείαν αὐτοῦ ἐγέννησεν Ἰωσάφαθ. *Iosephus.* Regnavit cum patre duobus annis, solus xx. Nam primus Achabi annus cum xxxviii. Asæ Regis Iuda cōvenit, & Achabo mortuo successit ejus filius Ochozias ann. xvii. Iosaphati. Asa vero regnavit xli. annis: Ergo non nisi quatuor annis cum Achabo. Quibus si addas xvi. annos Iosaphati, reperies annos xx. *Tirinus.**

Ochozia filio.] iv Reg. 1. iii Reg. cap. xxii. ἤλ. 40. καὶ ἐβασίλευσεν ὀχολιάς ἕως αὐτῶν ἀπὸ αὐτῶν. Critici Ebraeorum legerunt Achazias. *Drusius.*

Aeger corpore.] Ex casu quodam, de quo i v Reg. cap. 1.

Idolum pro salute.] Θεὸν μύαν. *Iosephus.* Numen Accaronitarum, Beelzebub dictum sive Baalzebub: quod Latine sonat, ut si dicas, *Iupiter musca.* Nam Baal, *Iupiter,* & Zebub, *musca,* id est, μύα. Græci certe hic legunt ἐν τῷ βάλ μύαν Ἰερὸν ἀκαθάρτων. *Drusius.* Iudæorum sapientes solenniter

præceperunt contumeliosas appellationes in fictorum numinum ignominiam. Ita pro Beelzebub dicebant Beelzebub, quasi dicas, *Iupiter stercoreus.* Vide Seldenum, de DI. Syris 11, 6. Verisimilis mihi semper visa est conjectura Scaligeri, qui בַּזְבֻּזַב per contemptum factum putabat ex בַּזְבֻּזַב, quod significat sacrificiorum seu victimarum Dominum. Nempe simili ratione ac Bethel, quod est domus Dei, priusquam Idololatria istic ad lapidem, ubi recubuerat Jacob, exerceri cœpit, fecere Bethaven, id est, domus vanitatis. *Vossius.* Sed mihi persuasissimum est, inquit Seldenus, Accaronitis ipsis Beelzebub dictum ex 11 Reg. 1, 1, 2. ubi Achazias honorificentissime id nominans, Baalzebub vocat. Sic Arcades solenni sacrificio τὸ μαχαζὸν quotannis propitiabant, ut & Elei. Verisimilius est vocatum hunc Deum à Palæstinis Ἰσὼβυζ, ab Hebræis vero, ridiculi causa בַּזְבֻּזַב. *Grotius.*

A Deo monitus.] Per Angelum.

Sed missi.] Duo πενήκοντα ἄνθρωποι, hoc est, quinquagenarii, sive semicenturiones cum militibus ipsorum. *Drusius.*

Obiit.] Sine prole, sive, ut cum Tertulliano loquar, improlis aut illiberis. Itaque in regnum ei successit Ioram frater ejus, anno secundo Ioram filii Iosaphat regis Iudæ. *Drus.* Regnavit biennio, 111 Reg. xxii, 52.

annis imperio potitus est. At in parte duarum tribuum, Iosaphat rege defuncto, Ioram filius regnum tenuit, annos duodeviginti. Is Achab filiam uxorem habuit, socero, quam patri, propior. Post hunc, Ochozias filius, imperium adeptus est. Hoc regnante, Helias transf-

la-

Duodecim annis imperio potitus est.]

1 v Reg. 111, 1. Καὶ Ἰωραμ υἱὸς Ἀχαάβ ἐβασίλευσεν ἐν Ἰσραὴλ ἐν ἔτη ὀκτῶ καὶ δεκάτῳ Ἰωσαφατ βασιλείῳς Ἰούδα, καὶ ἐβασίλευσε δώδεκα ἔτη. *Drus.* Regnavit à fine xviii. anni Iosaphati usque ad Ochozias Regis Iudae vitæ finem. Nam una cum illo occisus est à Ichu. 1 v Regum cap. 1x, 24, 27.

Ioram.] Hujus tempore Idumæi jugum excusserunt, & à dominatu Iudæorum, per 1000. annos, liberi manserunt, usque ad Hyrcanum, qui eos rursum subegit. Deinde Herodes, Antipatri Idumæi filius, regnum adeptus fuit & tenuit, Idumæique obsidioni & expugnationi Hierosolymæ interfuerunt. *Horn.*

Annis duodeviginti.] Id est, octodecim, cum octo tantum regnaverit, 1 v Paralip. xxi, 5. *triginta duorum annorum erat Ioram cum regnare coepisset, & octo annis regnavit in Jerusalem.* Si fides habenda Davidi Camio, Ioram iste una cum patre regnavit annis septem. Si quidem Ioram, rex decem tribuum, cepit regnare anno secundo hujus Iorami, 1 v Reg. 1, 17. qui erat decimus octavus Iosaphati, 1 v Reg. 111, 1. Iosaphat autem regnavit annis xxv. Aditus ad commentarium ejus in hunc locum. *Drus.*

Post hunc Ochozias.] Qui Achazias Hieronymo, Sic etiam Hebræi hoc nomen legunt & scribunt. *Idem.*

Hoc regnante Helias.] De tempore quo translatus fuit Helias, nihil mihi lectum, præter quod Judæus Salmaticensis observavit in libro Iohasin, cujus

verba non pigrobor Latina facere: *Ascensio Eliae fuit anno mundi 3047. anno decimo octavo regni Iosaphat, quando regnabat Ioram filius Achab. Videtur autem quod Elizeus tunc acceperit patrum traditiones ab Elia. Ceterum ex libris præteritorum apparet, quod venerit epistola ab Elia ad Ioram filium Iosaphat circa annuum 3062. mundi conditi, translato jam ante Elia. Iosaphat pater ejus & Ioram filius Achab, venerunt ad Eliseum Prophetam. Sed in Seder Olam relatum, allatam fuisse illam epistolam in principio regni filii Iosaphat, septem videlicet annis postquam raptus est. Et aliquanto post: Videtur ex textu quod Eliseus mortuus sit anno trigesimo septimo regni Ioaas regis Iuda, qui est annus mundi 98. secundum aram minorem. Quod si est, vixit Eliseus annum unum supra quinquaginta post ascensionem Eliae. Et iterum: Ex Seder Olam discimus, anno decimo Ioaas regis Israël, qui fuit septimus post obitum Ioaas regis Iuda, vita functum Eliseum. Quod si verum, vixit Eliseus 61. annis post raptum Eliae. Et rursum: Autor Seder Olam ait, Eliam revelandum quem venerit Messias, qui mox iterum abscindetur, & postea revelabitur, ubi venerint Gag & Magog. Hactenus Salmaticensis. De ipso Elia variant quoque sententia doctorum. Alii sacerdotem fuisse tradunt, & quidem R. Levi contendit cum Phinees fuisse, quem sequitur universus Israël, ait idem, nobis modo nominatus Salmaticensis. Alii scribunt oriundum ex Gad tribu, in qua Galaad. Certum autem fuisse ex inquilinis Galaad. Patrem habuit, ut alii volunt, ex eadem tribu, matrem ex Benjamin: unde alibi de seipso, Ego, inquit, sum ex filiis filiorum ipsius Rachel. Quic-*

quid

latus refertur. Eodem tempore Elifeus discipulus ejus, multis signis potens, extitit: quæ omnia notiora sunt, quam ut nostro stylo egeant. Ab eo est viduæ filius resuscitatus, Syrus lepra purgatus. Famis tempore, omnium

quid horum verius, inquit Iudæus ille, cum venerit, ipse indicabit nobis. *Idem.*

Translatus fuit.] Iudæorum vulgus & sapientes, credunt eum translatum in hortum Eden, hoc est, in Paradisum, ibique vivere cum anima & corpore: à quibus diversi abeunt recentiores Rabini, & in his R. David, qui scribit eum turbine raptum è terra in aërem usque ad spheram ignis, ibique consumptum corpus ejus, spiritum autem rediisse ad Deum, qui dedit ipsum. *Idem.* Ex hoc Eliæ raptu in cœlum, poetas accepisse fabulas de Solis quadriga, asserit Beda *Quæst. xxxvi.* Chryostomus Homilia prima de Elia.

Heliseus.] Scribo Elifeus; quod factum putarim ex Ebræo Elife, Latina declinatione. Nam ex Græco ἐλισαῖος esset Elifæus cum diphthongo. Quamquam in edit. Romana esset ἐλισαῖος. *עלשא* Elifa, & *דזשאיקאוס* Elife, ut *ערה* Thare. *Idem.*

Multis signis potens.] Apud Nicolaum de Lyra recensentur miracula sedecim edita ab Elifeo, cum Eliæ tantum octo ediderit. Quo accommodant duplum, quo præditus fuit, spiritum Elifei. Quem tamen locum alii aliter enarrant. Habetur autem, *iv Reg. 11, 9.* *Idem.*

Ab eo viduæ filius resuscitatus.] Sunamitidis. Enumerat nunc aliquot signa sive miracula Elifei, sed plura Scholastici recensent ex libris Ebræorum. Sedecim Elifei miracula. I. Iordanis divisio. II. Aquarum sanatio. III. Puerorū lacertatio. IV. Aquæ impetratio pro tribus Regibus. V. Olei multiplicatio. VI. Sunamitidis fecundatio. VII. Filii ejus suscitatio. VIII. Pulmenti dulcoratio. IX. Panum multiplicatio. X. Naaman leprosi

curatio. XI. Giezi infectio. XII. Ferri natatio. XIII. Oculorū pueri sui apertio ad vincendum equos & currus igneos, &c. XIV. Adversariorum excacatio. XV. Abundantia comæ inopinata in porta Samariæ. XVI. Suscitatio mortui ad tactum ossium ejus. *Idem.* Porro exempla resuscitatorum à mortuis extant apud gentiles, *Eris Armenius* de quo Plato x Reipubl. quem locum transcripsit Eusebius *ix. c. 35.* Val. Max. *1, 1.* Clemens v. Strom. Otig. *11.* contra Cels. Plut. *ix.* Sym. *5.* Macrob. in somnium Scip. *Femina* quædam, de qua Heraclides Ponticus librum scripsit, teste Diog. Laërt. Galeo *vi.* de locis affectis, Plin. *vii, 32.* *Aristaus.* Herodot. Melpom. Plin. *vii, 52.* Plut. Romulo. *Thebesius.* Plut. *1.* de fera Dei vindicta. *Antyllus.* Plut. *1.* De anima apud Eusebium *ix. c. 36.* Theodore. Serm. *x1.* Ac haudquam dubito, quin Eris Armenius, sit ille miles Syrus, qui contactu ossium Eliæ suscitatus. Quis enim dubitet famam de eo longe lateque sparsam, ad Græcos petvenisse? Quia autem Syria *Aram*, hinc ipsi eum fecere Armenium. *Horn.* Sunamitidem hanc R. Salomo fabulatur forem fuisse Abisag, quæ Davidi seni uxor data. Quod si verum, debuisset annos amplius centum nata esse. Nam à morte Davidis ad Elifeum fluxere anni plusquam *lxxx.* *A Lapide.* *Syrus.]* Naaman, princeps exercitus Regis Syria: qui à Græcis vocatur *νααμάν ο αρχων τῆς δυναμείως συρίας*, aut variantibus Libris *ὁ δρχος ἐρατης βασιλείως συρίας.* *Idem.*

Famis tempore.] *iv Reg. vii, viii.* Ioseph. *ix, 2.* Samaria à Benhadado obsessa, & ad immanem famem deducta

num rerum copia, fugatis hostibus, inuenta, in usum trium exercituum aqua prabitæ: de exiguo olei, immodicis incrementis, solutum mulieris debitum, & ipsi sufficiens vivendi substantia data. Hujus temporibus, ut diximus, Ochozias duarum tribuum erat rex: decem vero Ioram, ut supra retulimus, imperabat. Interque eos fedus ictum. Nam & adversus Syros junctis

Et erat, adeo ut caput asini venderetur octoginta argenteis, & quarta pars stercoreis columbarum quinque argenteis. Ea de re anxio Rege Ioram, cum jam ad humanas carnes ventum, Heliseus prædixit ingentem copiam mox affuturam. Ac paulo post exercitus Syria panico terrore copiarum Israëlitarum percussus, obsidione soluta discessit, & tabernacula cibariorum opumque plena reliquit, prædaque opima potiri sunt Israëlita. Sigon. Quatuor autem illos leprosos, qui primi fugam detexerunt, fuisse Giezin & tres filios ejus, putant Hebræi. Quod ego nec affirmem nec refellam. *Grot.*

In usum trium exercituum.] Israël, Iuda & Edom. 17 Reg. 111. Tres hi Reges ducebant exercitus adversus Moabitarum Regem Mesam, per solitudinem Idumææ. Laborantes autem penuria aquarum, Rex Israël Eliseum consuluit, qui ita dixit: *Facite alveum torrentis hujus fossas & fossas. Non videbitis ventum, neque pluviam, & alveus iste replebitur aquis.* Sigon. Rex Moabiticus obsessus, præ desperatione filium suum, ἢ ὄν πῆρ (Ἐυτερον, ὃς ποτ' αὐτὸν βασιλεύσει ἐμελλεν, sacrificavit. *Ioseph.* Sumus ergo, non Idumæi Regis filium, ut male quidam ex Amosd 11, 7, colligunt, immolavit. *Grot.*

De exiguo olei.] Quærente muliere vidua, quod non haberet unde solveret debitum mariti mortui, Eliseus modicum olei, quod illa habebat, in tantam magnitudinem auxit, ut abnnde ha-

buerit unde æs alienum dissolveret. *Sigon.*

Mulieris.] *Iosephus:* Ὁμοίως, & Ἀρῆς οἰκονόμος γυνή. Eum sequuntur Hebræi, Theodor. Lyra, Abul. & alii, & volunt hoc beneficium viduam ejus consecutam, ob centum Prophetas, in persecutione Iesabelis absconditos & altos.

Ochozias.] Filius Ioram. Præclarus fuerat dictu, Heliam translatum esse, & Eliseum prodigia edidisse sub Ioram Rege Israël & Ioram Rege Iudæ, quam sub Ochozia Rege Iudæ. Nam Ioram Rex Israël, imperium tenuit annos XII. Ioram Iudæ annos VIII. eodem tempore. Ochozias vero annum unum, qui fuit duodecimus Ioræ Israëliti. Sic enim omnia in unum conjiciuntur, cum in multos sint digerenda. Adde quod Helias & Eliseus inter decem tribus vaticinium exercuerunt, non inter duas. *Sigon.*

Inter eos fedus ictum.] 17 Reg. VIII. Anno duodecimo Ioram Israëliti, Ochozias fedus ictum cum eo contra Hazæel Regem Syrorum. In eo bello Ioram vulnus accepit, & curandi sui causa in Iesreel recessit. Elias interim, jussu Dei, unxit Iehu, ut ulcisceretur domum impii Achab. Ille ad Iesreel contra Ioram profectus est, qui in lecto cubabat ægrotus, assistente sibi Ochozia Rege Iudæ, & cum ambo sibi obviam processissent, adortus eos disjecit, ac post necavit. *Sigon.*

Adversus Syros.] Azaëlem.

Etis viribus bellatum: & adversum Iehu, qui per Prophetam in regem decem tribuum unctus fuerat, pariter in praelium egressi, eadem pugna interiire. Sed regnum Ioram Iehu tenuit, posito Ochozia in Iudæa rege. Qui uno anno regnavit: mater ejus Gotholia imperium post occupavit, adempto nepoti imperio, etiam tum parvo puero, cui Ioas nomen fuit. Sed huic ab avia prære-

ptum

Iehu.] Annis viginti octo. Druf. Per Prophetam in Regem decem tribuum unctus fuerat.] Bis videtur unctus fuisse. Semel ab Elia, 111 Reg. xix. 15. deinde ab Eliseo. Cajetanus. Historie Scholast.

*Eadem pugna interiire.] 1v Reg. 1x. Ioseph. ix, 5. Non eodem loco & tempore. Nam cæso Ioram Rege Israhel, Ochozia fugit & latuit Samariæ. 11 Paral. xxii, 9. Ibidem postea deprehensus, & ad Iehu in Gaber deductus, accepto vulnere, in Mageddo fugit & obiit. Lyra. Iesabel quoque *αφομενη*, malignum spiritum, de fenestra præcipitata, inter eorum ungulas curruumque rotas, exhalavit, ac tota Achabi domus deleta est. Ioseph. 1x, 6.*

Posito Ochozia.] Male hæc librarii interpunxerant. Tu igitur sic distingue: Sed regnum Ioram Iehu tenuit. Posito Ochozia in Iudæa Rege, qui uno anno regnavit, mater ejus Gotholia imperium occupavit. Posito, videtur scriptum, pro deposito, id est, sepulto. Sigon. Sepultus autem fuit cum patribus suis in civitate David. Vide 1v Reg. cap. 1x, vs. 24. Aut posito, id est, mortuo, quod in Evangelio, animam ponere. Druf.

*Gotholia.] 1v Reg. xi. Ioseph. xi, 7. Athalia pro Gotholia scribitur, sed Gotholia nomen est in Paral. Sigon. Nam y interdum omitti, interdum per y reddi solet. Grot. Γοθλία. Sic Græci olim legerunt, ut Hieronymus Athalia. Quomodo & critici Ebraeorum Masoritarum. Hujus Athaliae furorẽ e-
vasit Ioas à Iofaba sorore Ochoziae oc-*

cultatus. 1v Reg. 11, 2. Druf. Fuit filia Achabi & Iezabelis, nupta Ioram filio Iosaphat Regi Iudæ, ex eoque genuit Ochoziam. Quo occiso invasit regnum, & omnes filios Regis, quorum ipsa erat avia, interfecit, velut altera Medea. Επαρδαζες μηδονα τ̄ εν τ̄ Δακιδε κ̄ αλεπιν οικε, παν δ̄ εξαφανισαν το̄ Αχ̄, ως αν μηδ̄ εις εξ̄ αυτ̄ βασιλ̄ος̄ εν̄ γ̄ν̄αῑ. Ioseph. Theodor. Procop. Ei simile fuit Drachomira impia & Idololatra mater S. VVenceslai, Regis Bohemiæ & martyris, quæ fratrem ejus Boleslaum in necem ejus impulit: sed eam terra vivam absorpsit. Aeneas Sylvius. Fœmina violenta & dominationis cupida, qualem nobis Agrippinam Neronis matrem describit Tacitus. Grot.

Ademptoque nepoti imperio.] Quem surripuit Iofaba amita, uxor Ioiadæ Pontificis. Ioseph. Sic Electra fratrem Orestem. Seneca Agamemnonem. Sic domus Davidis servata in uno puero, ut olim Gedeonis. Iud. 1x. Errat ergo Pseudo-Philo, & qui eum sequuntur, defecisse stirpem Salomonis in Ochozia, asserentes, & quotquot eum sequuntur, ex Nathan, non Salomone, descendere. Nam diserte Ioas hic vocatur filius Ochozia, qui ex Salomone, non Nathan descendit. Frivolum ergo est quod iidem addunt, iecirco Ioan, Amasiam & Ochoziam omitti in genealogia Christi Matth. 1. quod in Ochozia defecerit stirps Salomonis. A Lapide. Sed de hoc vide Spanh. Dub. Euang.

Ab avia præceptum imperium.] Vi ergo,

ptum imperium, post octo fere annos, per sacerdotem & populum, depulsa avia, redditum. Hic initio regni observantissimus divini cultus fuit, magnisque sumptibus templum exornavit. Post, adulatione principum

ergo, nullo jure, regnavit. Nam Hebrai fratres suos habebant reges, non sorores Deut. xvii, 15. Grot.

Post octo fere annos.] Imo septem tantum. Sic Ioseph. *ὡς ἴδια* (ὅτι τῶν βασιλείων παρέλαβεν, ἐπὶ τῶν ἐπ' αὐτῆς). Horn. Iofaba filia Ioram habuit occulte Ioas annos sex iv Reg. 11, 3. Septimo restitutum fuit regnum per Iojada Pontificem. Quomodo igitur verum esse potest, quod ait, *post octo fere annos*? An scripsit, *post sex fere annos*? Nam fere ut plurimum redundat. Drus.

Per sacerdotem.] Per Iojada Pontificem, qui uxorem habebat Iofaba, id est, *Ἰωάδα*, quæ ii Paral. xxi, 11. Iosabeth vocatur, id est, *Ἰωσάβηθ*, cum Thau in fine. Hujus Pontificis meminit Eusebius in Chronico, per hæc verba, *Iojada apud Hebræos insignisimus erat Pontifex, qui solus, post Moysen, vixit annos centum triginta*. Vide ii Paral. xxi, 15. Drusus. Mirandum non est, si Iojada, & civis bonus, & in magno Magistratu constitutus (nam in illo populo etiam Pontificum erat Magistratus) ac per affinitatem obstructus ad curam regis pupilli, cujus sororem in matrimonio habebat, vi regnantem, vi depulit. Fuit is vir magni animi, *φιλοπύλης*, quales duo Bruti. Grot.

Et populum.] Major pars ex Levitis fuit, ut conjuratio esset secretior. Quinque autem Centuriones Levitæ fuerunt, cum quibus hoc magnum consilium Iojada communicavit. ii Paralip. xxi, 1. Ioseph.

Depulsa avia.] Et interfecta. *Ἰδούσα ἡ Ἰωσάβηθ ἡ παῖδες ἐπὶ τῶν σπηλαίων* (Grotius emendat *σπηλαίων*) *ἔσωτα, καὶ τῶν βασιλείων πατρικίων ἑφ' αὐτὴν, καὶ ἑρρηξάμεν ἡ δὲ δὲν ἀνακαθίσταται*,

φωνεῖ ἐν ἐλάσει τῆ ἐπιελάσει αὐτῆς. Ἐ τῶν ἄλλων ἀφελείας ἀφ' αὐτῆς. Ioadus contra accitis centurionibus, jubet mulierem arripi, ducique in torrentem Cedronis, atque illic pœnas luere. Neque enim fas esse, templum, venefica supplicio polluit. Mandavit etiam, si quis ei conetur ferre suppetias, & ipsum pariter interimi. Illi igitur, quibus hoc demandatum, educam extra portam mulorum regis, ibi interficiunt. Ioseph. Sed Annales Sacri occisam in domo Regis dicunt. Ergo verum non est, quod Iosephus ait, pertractam fuisse ad torrentem Cedron, ibique occisam. Fieri tamen potuit, ut cadaver occisæ, in torrentem Cedron projiceretur. *A Lapide*. Huic Athaliæ similis scelere & pœna fuit Brunichildis, multorum regum Franciæ mater & avia, quæ decem Reges exstinxit, tandemque à Clothario capta & interfecta fuit. *Aimovius. Baronius. A. C. 1000 xiv.*

Initio regni observantissimus divini cultus fuit.] Quamdiu vixit Iojada iv Reg. xxi. Sic bonus Nero quamdiu Seneca usus est magistro. Grot.

Magnis sumptibus.] Triplici pecunia. Primum genus erat, quod pii alienigenæ dabant, qui Deum in ambitu templi adoraturi venerant. i Reg. viii, 41. Alterum fuit capitatio, quam pendere Israëlita singuli debebant in usum templi, id est, *δίδραχμον*. Matth. xvii, 24. Exod. xxx, 13. Tertium, quod sponte conferebant qui vellent. Exod. cap. xxv, vs. 1. xxxv. vs. 5. xxxvi 5, 6. Grotius.

Adulatione principum depravatus.] i Paral. xxi, 1. ubi & dicitur quod Zachariam Iojadæ filium interfici curavit.

pum depravatus, adoratusque ab eis, Dei iram meruit. Namque ei Azabel, rex Syriae, bellum intulit: inclinatisque rebus suis, auro templi pacem redemit. Nec tamen ea potitus est, facti invidia à suis interfectus,

atb-

Hic est ille qui periit inter altare & ædem, interprete Hieronymo. *Sigon.*

Azabel Rex Syriae.] Scribendum aspirate Hazaël. Nam in fonte ἡκμ. Historia hæc habetur, 1 v Reg. xii, 17, 18. *Drus.* Ioseph. 1 x, 2. Hic regnum invasit, Benadado strangulato. Injecit enim faciei egrotantis σπῶμα, vel ut Iosephus ait, δὲ κίθον ἀξέστρογον. Tacitus in exitu Tiberii: *Macro intrepidus, opprimi senem injectu multa vestis jubet, discedique ab limine. Sic Tiberius finxit.* Quanta autem utriusque, tum Azaëlis, tum, qui antecessit, Benhadadi, apud Syros veneratio fuerit, Iosephus docet: Μέγχι νὺν αὐτὸς τε ὁ Ἄδερ καὶ Ἀζάηλ ὁ μετ' αὐτὸν ἄρχας, ὡς θεοὶ ἡμεῶν, ἀξέστρογον ἀδερρεσίας, καὶ τῶν αὐτῶν εἰκοδομίας, οἷς ἐκόσμησεν τὴν τῶν δαμασενῶν πόλιν. Πίμπησι δ' αὐτοῖς καὶ ἐκείτω ἡμέραν ἐπὶ τελευτῆς τῆς βασιλείας καὶ σεμνυνῶν τῶν τῶν δαμασενῶν, ὅσων εἰδότες ὑπενώτεροι εἶσι, καὶ ὅσων ἔχουσιν αὐτοὶ οἱ βασιλεῖς ἐν ἡλίᾳ ἐκείτων. Quæ verba Iosephi lucem faciunt illis Macrobiani Saturn. xxiii. *Assyrii Deo, quem summatim maximamque venerantur, Adad nomen dederunt. Ejus nominis interpretatio significat VNS.* Variæ hæc eruditum de hoc numine & nomine opinioniones. Quas omnes apud Vossium 1. de Idol. xxii. & II. vi. videre licet. Nemini tamen in mentem venit, ab Adado Damasci Rege, qui Iosepho teste pro Deo cultus, hoc nomen fluxisse. Ac ne quis dubitet, en Sanchoniatho aperte; Ἀδάδος βασιλεὺς θεῶν; qui cum Astarte & Iove Demaraonte regnasse dicitur in Phœnicia. Nihil clarius. A-

dad Rex Phœnicæ, vel Syriae, ἀσπρωθεῖς. Hinc nomen. Significatio unde? Vnus enim Syris ἡν, Hebræis ἡמ. Mihi haud dubium est Macrobius similitudine harum vocum fuisse deceptum, & Adad nihil minus, quam unum, significare. *Horn.*

Bellum intulit.] 1 v Reg. xii, xiii. Ioseph. 1 x, 8. Primo quidem regiones trans Iordanem, nec non Galaditicam & Bataneam misere vastavit. Deinde, Gitta primum direpta atque eversa, Hierosolymam adortus est.

Auro templi pacem redemit.] Ioas conterritus, omnes thesauros Dei piourumque Regum exhausit, & detracta templo donaria misit ad Syrum, pacem redimere & securitatem, ne oppugnatus in extremum rerum suarum discrimen adduceretur. Ille tam ingenti pecunia corruptus, vim exercitus à regia urbe abstinuit. *Ioseph.*

Facti invidia.] Existimat Sulpicius, ob donaria ex templo ablata, interfectum. Sed Scriptura in ultionem Zachariae, filii Iojadae, casum asserit. 1 i Paralip. xxii v. 15. Sic Sigon. *Drus Iosephus:* Νόσῳ μὲν τοὶ χαλεπὴ συνέπεισιν ὁ Ἰώασθ, ἐπισημῶν αὐτῶ τῶν φίλων ἔ Ζαχαρίαν, οἱ τῶν ἱερῶν ἐκδοκῶντες ἰωάδα πηδῶς, ἐπιβύλασσαν τῶν βασιλεῖ, καὶ διεφθάρε πρὸς αὐτὸν. Sed facilis conciliatio. Nam utraque causa ad necem impii Regis multum contulit; quoniam & in suos crudelis, & contra hostem imbellis erat. *Horn.*

A suis.] Servis sive ulicis, in quibus Iosachar filius Samaath, & Iozabad filius Somer. 1 v Reg. xii, 21. Vide quoque 1 i Paral. xxii v, 26. ubi pro Iozachar legitur Zabab, & pro Somer, Samarith

anno imperii quadragesimo. Huic Amassia filius successit. At in parte decem tribuum, defuncto Iehu, Ioachas filius ejus regnavit, invisus Deo, malis operibus, ob qua regnum ejus Syris praeae fuit, donec Dei misericordia depulsis hostibus, pristinum habere statum coeperunt. Ioachas diem functus, Ioha filio reliquit regnum. Is Amassia, regi duarum tribuum civile bellum intulit, victoriaque potitus, multam praedam in

re-

marith Moabitidis. *Drus.*

Interfectus.] Et sepultus in civitate David, non in Regum sepulcris, quod ex Paralipomenis notat Iosephus. Aliquis ergo illi honos habitus, non summus, quia suprema pars vitae à recto declinaverat. *Gros.*

Amassia.] Prope est ut credam Sulpicium edidisse Amessia sive Amessias. Nam ita est in editione τ^o : ut etiam apud Eusebium in libris veteribus. Quamquam in aliis *Amasias*, ut in Latina nostra vulgata. *Drus.*

Ioachas.] Prætulerm Ioachaz. Nam sic est in Bibliis Græcis, *ιωαχαζ* cum ζ in ultima. Ioachas se tuetur consuetudine illa qua postrema nominis barbari in σ mutatur, ut Annibal, *A'ννιβας*. *Drus.* Hæc autem est quarta familia quæ tenuit regnum Israël. Regnarunt autem ex familia Iehu, quatuor hi Ioachas, Ioas, Hieroboam; & Zacharias quem Sellum occidit. *Sigon.*

Invisus Deo, malis operibus.] *IV* Regum cap. *xiiii.* Iosephus lib. *ix.*, *9.* Τὸ μὲν παλῶδες ἐστὶν αὐτὰς μινυητὴς Ἰσραὴλ, ἀσέβητος τε ὡς οἱ ἄλλοι. *Et* *Θεὸς* *καὶ* *ἐπι* *προ* *νο* *ή* *σων* *αὐ* *τῶ* *ν*. Ita enim locus ille Iosephi corruptus, legendus est. Sensus est: Iehu adhuc aliquam Dei reverentiam, saltem primo regni anno, præ se tulit. At hic statim secutus est Ieroboamum filium Nebar. *Horn.*

Regnum ejus Syris praeae fuit.] Hujus copias Rex Syria tantopere attrivit, ut

ex numerofo exercitu, non plus quam decem millia peditum, equites quingenti superessent: qua expeditione multas magnas urbes illi ademit. *Ioseph.*

Dei misericordia.] In hac temporum difficultate Ioazas ad preces & supplicationes confugit, orans Deum, ut se è manibus Azaelis liberet, nec ab eo subigi patiatur. Deus autem exoratus, eripuit eum è belli periculis, & regio pacem naeta, ad pristinum felicitatis statum, brevi rediit. *Idem.*

Ioachas diem functus.] *xviii* regni anno *IV* Reg. *xiiii.* *1.* anno *xxxxix.* quo regnabat Ioas Rex Iudæ, cui Amasias successit. *Sigon.*

Amasie Regi duarum tribuum civile bellum intulit.] Ioseph. *ix.*, *10.* Hoc facere potuit, quia Amasias iniiit regnum Iudæ, anno secundo ipsius Ioæ regis Israël, bellum inferentis. Quamvis Sulpicius ante meminit regis Amasie, quam Ioæ ineuntis. De hoc bello *IV* Reg. *xiv.*, *11.* Ex quo patet Regem Israël non bellum intulisse, ut inquit Sulpicius, Amasie, sed excepisse. *Sigonius.* Hebræi censent causam belli fuisse, quod Amasias conductos à se milites ex Israël contra Idumæos, iussu Prophetæ dimiserit, qui indignantes spoliarent regnum Iudæ. Spolia hæc à Ioas & Israëlitis bello per Amasiam repetita. *Vatablus.* Sed scriptura solam superbiam Amasie, ob victoriam Idumæam, hujus belli causam facit. Sic & Ioseph. Abul. Hist. Scholast. Saliannus & alii.

Vict-

regnum suum convertit. Idque ob Amassie delictum accidisse traditur. Siquidem Idumæorum fines victor ingressus, idola gentis ejus assumpserat. Hic novem annos regnasse scribitur, quantum in libris Regnorum reperi. Sed in Paralipomenis, atque etiam in Chronicis, novem & viginti annos imperium tenuisse, annotatum est. Et nimirum id persuadente ratione, quæ in his Regnorum libris facile perspicitur potest. Ioram enim, rex decem tribuum, octavo anno imperii Amassie traditur regnare cœpisse, unumque & quadraginta annos imperium tenuisse. Regnante demum Ozia Amassie filio,

[Victoriaque potitus.] Ipso Amasia capto.

Multam prædam in regnum suum convertit.] Amassie Regi captivo mortem interminatus est, nisi efficeret, ut Hierosolyma, apertis portis, se cum victore exercitu admitterent. Ea necessitate & vitæ amore adactus, persuasit civibus ut hostem reciperent. At ille, dirutis ad trecentorum cubitorum spatium mœnibus, curru per id interstitium triumphabundus invehctus est, captivum præ se agens Amasiam: & hoc modo factus urbis Dominus, Dei thesauros abstulit, & quidquid auri vel argenti in regia repertum est, totum asportavit: ac tum demum, dimisso Rege, reversus est Samariam. *Ioseph.*

Ob Amassie delictum.] Quod Idumæorum fines victor ingressus, idola gentis ejus assumpserat. 11 Paralip. cap. xxv.

Novem annos.] Viginti novem, *εἴκοσι ἔνια* 11 Reg. xiv. Errat ergo Sulpicius. *Drus.*

In Paralipomenis.] 11 Paralip. xxv. Sic Græcis vocantur libri *ἱστορίαι*. Nam cum diurnorum mos sit multa *λεπτομέρειον* narrare quam fert Annalium ratio, eo factū est, ut his non pauca debeamus, quæ in Annalibus, quos He-

brai Samuelis & Regum libros vocant, non inveniuntur: eaque ipsa causa fuit, cur hos libros Græce appellaverint *ἱστορίαι* nomine, ex parte scilicet maxime necessaria, cum alioquin multa hic sint eadem quæ in Annalibus, verborum mutatione modo nulla, modo exigua. *Grot.*

Ioram enim Rex decem tribuum.] In libris Regum dicitur *Hieroboam*, qui in Paralipomenis *Ioram*. Sigon. Adhuc quæro ubi *Ieroboam* in Paralipomenis *Ioram* vocetur. Affirmat hoc quidem Sigonius, sed affirmat tantum, non probat. *Drus.* Omnino existimatim, ex contracta Scriptura nominis *Ieroboam*, errore scribarum, factum *Ioram*. *Horn.*

Octavo anno.] Quintodecimo. 1v Regum xiv. 23.

Unumque & quadraginta annos imperium tenuisse.] Ab anno xv finiente Amassie Regis Iuda, 1v Reg. xv. 23. usque ad xxvii. Ozia. *Richard. Iyra. Abul.* Nempe solus. Nam cum parente suo *Ioas* videtur aliis xii. annis ante regnasse, & ita 1v Reg. xv. i. dicitur, anno xxvii. *Ieroboami* regnasse *Azarias* filius Amassie, Regis Iuda. *Tirinus.*

Ozia Amassie filio.] Ozia vocatur

filio, quarto imperii ejus anno defunctus est. Quarta-
tione viginti & novem annos regi Amassie effecit. Ita-
que nos hoc ipsum secuti, quia rationem temporum
persequi placet, Chronicorum authoritati accessimus.
Igitur Amassie Ozia filius successit. Nam in parte de-
cem

1 Paral. xxvi. 1. qui vi Reg. xxiv, 2.
& xv, 8. Azarias dicitur. Fuit ergo
δράνυμ, id est, binominis. *Drus.*

Quarto imperii ejus anno.] Quid sibi
velit illud quarto, non video. Siquidem
Ioram sive Hieroboam defunctus est
anno xxxviii. Ozia. Nam eo anno
Zacharias filius ei successit. Ex *Libris*
Regum. Sigon. Reponunt, *trigesimo*
octavo imperii ejus anno. Recte an secus,
ubi plus otii erit, videro. *Drusius.* Res
ita se habet. Post mortem Ieroboami
vel interregnum fuit, vel per tutorem
administratum fuit regnum, vel rebel-
lio continua fuit per annos xi. Nam ex
1 v Reg. xv. 8. constat, anno demum
xxxviii. Azariae fuit Ozia Regis Iuda,
Zachariam filium Ieroboami 11. Sce-
ptrum tenuisse, id est, post undecim
annos à morte patris sui. *Lyra. Abul.*

Viginti & novem annos regi Amassie
effecit.] Eusebium intelligit, qui in
Chronicis ita scribit, *Ebraeorum Iudae*
Amassias ann. XXI X. *Drusius.* Si
etiam ea quae scribit Sulpicius vera es-
sent, tamen hunc numerum xxxix. an-
norum non efficerent. Nam si sumas
annos Amassiae, qui sunt ab octo ad vi-
ginti novem, efficiantur xxi. si addas
quatuor Oziae, erunt xxv. non xxi. x.
Ut igitur hic numerus conficeretur, ita
legendum esset: *Ioram enim Rex decem*
tribuum, quintodecimo anno imperii A-
massia traditur regnare cepisse, unumque
& quadraginta annos imperium tenuisse,
regnante demum Ozia Amassia filio,
xxxviii. ejus imperii anno, &c. *Sigon.*

Amassie Ozias filius successit.] iv Reg-
um xv. Ioseph. ix, 11. Rex hic in He-
braeo vocatur עזריה, in Graeco Αζα-
σιος. At in Paralipomenis ירמיה, in

versione 1 xx. Οζίας, quomodo & Io-
sepho semper vocatur. Crediderim ver-
um ejus nomen fuisse ירמיה per Da-
gesch. Olim antequam id compendium
dictionis inventum est, scriptum ירמיה.
Litera autem 7 facile in 7 mutari po-
tuit, ob formae vicinitatem. Estque id
eo credibilis, quod Iosephus, qui ut-
rosque libros legit, semper eum vocat
Οζίας, Pontificem autem qui eodem
vixit tempore Αζασιαν, quomodo &
1 xx. qui in Hebraeo Paralipomenon
cum pari adjecticio, ea ירמיהו. *Grotius.*
Hoc regnante Hosea Propheta vaticini-
um suum iniit, ut ipse scripsit. Item
Amos. *Sigon.* Quomodo vero dicatur
Matth. 1, 8. Ioram genuisse Oziam, eum
constet ex 11 Reg. vii, 11, 24. 11 Reg. xi.
11. 2. 1 Chron. 111, 11, 12. Ioramum ge-
nuisse Achasiam, Achasiam Ioasum,
Ioasum Amasiam, Amasiam denique
Oziam, 11 Par. xxvi, 1. qui & Azarias
vocatur 11 Reg. xv, 1. disputat Fr. Span-
hemius parte 1. Dub. Evang. 1 v. qui
omnino videndus. Ribera censet inter
Amasiam & Azariam fuisse interre-
gnum xii. annorum eo quod Azarias
trimulus esset moriente patre Amasia.
Sed hanc sententiam refutant Cajetan.
& Salianus. Fugienda enim sunt inter-
regna, ne Chronologiae series conti-
nua turbetur. Vnde Euseb. Ioseph. &
alii passim regno & annis Amassiae im-
mediate subjiciunt & connectunt re-
gnum & annos Azariae. *A Lapide.* Hu-
jus Oziae anno quinto, cum solstitio
aestivo, coepit initium Olympiadum in
Graecia: & ejusdem anno nono per
Phul Belochum superatus est Sardana-
palus, & Monarchia Assyrii crepta.
Chronol.

cem tribuum Iotas diem functus, Ioram filio locum fecerat: postque hunc Zacharias ejus filius regnavit. Horum nos regum, omniumque qui in parte decem tribuum Samariae praesuerunt, annotanda esse tempora non putavimus: quia brevitati studentes, superflua omisimus, & ad cognitionem temporum, ejus potissimum partis annos credimus persequendos, quæ in captivitatem posterius abducta, prolixius tempus in regno habuit. Igitur Ozias regnum Iudæ adeptus, præcipuam curam Domini cognoscendi habuit, Zacharia propheta plurimum usus. Esaias etiam sub hoc primum prophetasse traditur, quo merito prosperis eventibus adversus finitimos bella gessit. Arabas etiam devicit.

Iam-

Nam in parte decem tribuum Iotas diem functus.] Hoc significavit supra cum dixit: Ioram enim Rex decem tribuum octavo anno imperii Amasiae traditur regnare cepisse Sigon.

Ioram filio locum fecerat.] Ieroboam sub quo Amos prophetavit. Amos 1, 1. Supra, Ioram enim rex 10. tribuum unum & quadraginta annos imperium tenuisse traditur. Quod firmatur autoritate Scripturæ. Vide IV Reg. XIV, 23. In Eusebio tamen, Hebraeorum Israël XII. Ieroboam ann. XII. Nec aliter est in exemplari Græco. Drusus. Iosephus: Πεντηεταρδεκάτω ἡ ἐτὶ τῷ Ἀμασίῳ βασιλείᾳ ἐβασίλευσε τῷ Ἰσραηλιτῶν Γ' αἰῶσος ὑὸς Ἰεροβοάμῃ ἐν Σαμαρείᾳ ἔτη τεσσαράκοντα.

Zacharias ejus filius.] II Reg. XI V, 29. Ioseph. 12, 11.

Horum nos Regum.] Duplex Sulpicium ratio impulit omittendi Chronologia Regum Israël. Tum vitandæ prolixitatis: tum quia series Regum Iudæ longius producit. Sigon.

Præcipuam curam Domini cognoscendi habuit.] Ἀρχαῖος τε λαὸς καὶ δεικνύει

τὴν φύσιν, καὶ μεγαλόφρων, καὶ ἀπειροῆσσι τῶν πραγμάτων φιλοπονώτατος. Ioseph. Clarum fuit pietatis exemplum. Sic in libris Regum: Fecit quod placitum erat Domino, juxta omnia quæ fecit Amasia pater ejus. Sigon.

Zacharia Propheta.] Secutus est eos qui II Paralip. XXV, 5. legunt intelligens in visionibus Dei. Nam diversa lectio alium sensum continet. Vide Observation. lib. XIV. cap. 20. & cap. 22. Drusus.

Esaias etiam sub hoc primum prophetasse dicitur.] Esai. 1, 1. Hic præter cæteros adeo aperte de Christo vaticinatus est, ut Evangelista potius, quam propheta, censendus sit. Hieronymus.

Prosperis eventibus adversus finitimos bella gessit.] Suscepta expeditione in Palæstinos, prælio victor, urbeseorum vi cepit, Gittam & Iamniam, & earum mœnia vi diruit. Ioseph.

Arabas etiam devicit.] Qui Homero ἑρεμβοί. Nam certo certius est, qui Homero vocantur ἑρεμβοί, esse ipsissimos eos, quos posterior Græcorum ætas Ἀραβῶν vocavit. Rufus vetus poë-

Iamque Egyptum terrore nominis sui concusserat, elatusque secundis rebus, illicita præsumens, incensum Deo obtulit: quod solis facere sacerdotibus fas erat. Itaque cum per Azariam sacerdotem increpitus, eo loco decedere cogere, atque in iram exarsisset, lepra op-

ta apud Galenum, Ladanum ἐν γαῖα ἑρμεῶν nasci tradit, qui sunt Arabes. Celebre quippe est Ladanum Arabicum. *Salmastus*. Idem *Strabo* in 1. habet, qui & *Possidonium* in hac fuisse sententia tradit extremo libro xvi. *Dionysio* quoque ἐν ἀσσηνῶσι pars sunt Arabiæ. Sed si sic Arabes dicti, tanquam *Occidentales*, à quibus nomen hoc acceperunt? Num à Persis? Sed lingua horum alia. An à Syris vel *Babyloniis*? At hi sunt circa meridiem. Num ab *Ægyptiis*? Atqui isti sunt ab ortu. Quare potius cenfeo, primo Arabas dictos qui Arabiæ desertum incolunt: hinc nomen etiam aliis tributum. Quamquam non absurde dixeris, sic vocari Arabiam, quasi colluvium hominum. Quippe etiam γρυ, *mistio, mixtura*. *Vossius*. Illi autem Arabes quos *Vzias* devicit, in *Gurbaal* habitabant. *Iosephi*: Μετὰ τὴν ταύτην τὴν στρατείαν, ἐπήλθε τοῖς ἐν Αἰγύπτῳ χηρνοῖσιν Ἀραβία, ἢ πόλιν κλίσας ἐπὶ τῆ ἐρυθρῆς θαλάσσης, καὶ ἐσησεν αὐτῇ φρεσῶν.

Aegyptum terrore nominis sui concusserat.] Sic *Florus*: urbem terror regius afflavit. *Iosephus*: Ἐπέλα τὰς Ἀμαρνήσας καὶ ἀπὸ τῆς ἀμῶν, καὶ φόρεν αὐτοῖς ὀρεῖας τελεῖν, ἢ πάντα μέγιστα Αἰγυπτίων ὄρεν χηρνοῖσιν. In sacris: Et divulgatum est nomen eius usque ad introitum *Aegypti*, propter crebras victorias. Sed *Rex* ad ornandam urbem curas suas contulit, mœniis instauratis, quibus turres, altitudine centum quinquaginta cubitorum, addidit. Vide plura apud *Iosephum*.

Elatusque secundis rebus.] Διεφθάρη τὸ Δῖον αἰὼν ὑπὸ τῆς τοῦ θεοῦ, καὶ χηρνοῖσιν ἐπὶ τῆς ἀμῶν. *Ioseph.*

Incensum Deo obtulit.] Offerre voluit. Nam quo minus offerret impeditus fuit à sacerdotibus. Sic alibi, *pugnavit*, exponitur pugnare cogitavit. Nam verba quandoque conatum duntaxat designant. *Drusus*. Cum venisset solennis festi celebritas, summo sacerdotali habitu, ingressus templum, ad aureum altare Deo suffitum facturus, affitit. *Ioseph.*

Quod solis facere sacerdotibus fas erat.] Nam ipsi, ne intrare quidem basilicam templi, in qua erat altare suffitus, licuit. Num. cap. 111. & xviii, 1, 2, 5, 7.

Per Azariam sacerdotem.] Comitatum aliis lxxx. sacerdotibus. *Azariam* autem eundem faciunt recentiorum aliqui cum *Iothamo* *Ioëlis* filio in serie *Iosephi*, & *Chronici* *Hebræorum*. *Seldenus*.

Increpitus.] His verbis: Non est tui officii, *Ozia*, ut adoleas incensum Domino, sed *Sacerdotum*, hoc est, *siltorum Azaron*, qui consecrati sunt ad hoc ministerium: egredere de sanctuario, ne contemseris: quia non reputabitur hoc tibi in gloriam à Domino Deo. 11 Paral. xxvi. 18.

Atque in iram exarsisset.] Ὁρριθεῖς, ἢ πείθεσεν αὐτοῖς ἡρώων, εἰ μὴ τὸ ἦσυχον αἴεσι. *Ioseph.*

Lepra oppletus.] Quæ maledicentiæ & superbiæ pœna. Addit *Iosephus*: Et ecce, terra vehementer concutitur, fissoque superne templo, radius Solis os regis ferit, quod è vestigio lepra contactum est. Accessit & aliud prodigium, quod ante urbem

pletus decessit. Quo morbo affectus, vita functus est, quum regnasset annos duos & quinquaginta. Regnum inde Ioathæ filio datum: isque admodum sanctus fuisse traditur, prospereque imperium administravit: gentem Ammonitarum bello victam, stipendium præstare cœgit. Regnavit autem annis xv i. Eidemque Achaz filius successit. Celebris circa hæc tempora Ninivita-

rum

in loco qui dicitur Eroge, dimidium montis ad occidentem vergentis revulsam, per quatuor stadia volutum, objectu demum Orientalis montis constitit, obstructa via publica, & oppressis ruina hortis regis. Addunt Hieronymus, Cyrill. Origen. & Chrysostomus ob peccatum hoc Ozia, cui nonnulli primores consenserint, Prophetia Spiritu usque ad obitum Regis, Iudæos privatos. Fuit autem lepra oppletus, non anno regni sui xxvii. ut Seder Olam vult, sed vel anno xli x. ut Salianus, vel l i i. ut Hieronymus vult.

Decessit.] Non è vita, sed è templo. Quia sequitur: quo morbo affectus, vita functus est. Sigon.

Quo morbo affectus, vita functus est.] Καὶ ἔρονον μὲν ἕνα διήγεν ἕξω τὸ πόλεως, ἰδιώτῳ δὲ ζῶν βίον, ἔπειτα δὲ αὐτῷ ἰατῆρος τὴν δόχλῳ ὡς ἔλαβον. ἔπειτα ὑπὸ λύπης καὶ ἀθυρίας ἀπέθανεν ἐπὶ τῷ βιῶσας οὐκ ἔειπεν ἕξω, τῶν δὲ βασιλέων πενήτων, δύο. Ioseph.

Ioathæ filio.] II Reg. xv. II Chron. xxvii. Ioseph. ix. ii. Fuit initio vicarius Regis, per tres quatuorve annos. Deinde mortuo ex asse successit.

Admodum sanctus fuisse traditur.] Οὗτος ὁ βασιλεὺς εὐδὲ μίας ἡμέρας ἀπέλειπε ἀλλ' ἄσπετος μὲν τὰς αἰῶνας τὸ θεόν, δικαίος δὲ τὰς ἀνθρώπων ὑπὸ ἡέρον, ἐπιμελητής δὲ τῶν κτῶν τῶν πόλιν. Ioseph.

Gentem Ammonitarum bello victam.]

ἡγ. ii. II Paral. xxvii, 5. At Iosephus cum autore nostro Ammonitas vocat: ἑραβιδουαῖοι καὶ ἐπὶ τῶν Ἀμμωνίως καὶ κρητήσας αὐτῶν ἐν τῇ κτῶν.

Stipendium præstare cœgit.] Ἐκείνου τὸν πάλαιον, καὶ οἷτος κέρως μωείως, τῶν αὐτῶν καὶ κρητήσας. Ioseph.

Regnavit autem annis xv i.] Vixit annos xli. Ante ejus obitum Retzin Syria Rex, & Pekah Rex Israël, Iudæam invaserunt. Anno xi. ejus Romulus urbis Romæ fundamenta jecit xxi. Aprilis, ipsis Palilibus. Sed quoniam controvertunt Chronologi de aliquibus annis, videatur Calvis. Petitus, Petavius, Tornielus, Salianus, & alii.

Achaz filius successit.] II Reg. xv. 38. II Paral. xxvii, 9. Esa. vii, 1. Matth. i, 9. Ἀσβεσαῖος εἰς τὸ θεόν ἡγιόδοτος, καὶ τῶν παλαιῶν ὡς ἔλαβον νόμους, τῶν Ἰσραηλιῶν βασιλείας ἐπιμνησθε, βασιλεὺς ἐν Ἱεροσολύμοις ἀνοστήσας, & θύων ἐπὶ αὐτῶν τοῖς εἰδώλοις, οἷς καὶ ἴδιον ὀλοκαύτωσε παῖδά καὶ τὰ ζωνανταῖων ἐστη. Ioseph.

Circa hæc tempora.] Quartus liber Regum offendit Ionam sub Ieroboam Ioas filio vixisse, IV Reg. xvi, 25. Atque ita exposuit quoque Iosephus, & post eum S. Hieronymus. A quibus non dissidet Funccius, qui missum fuisse scribit Ionam ad Ninivitas circa tempora Vzixæ filie Ozix. Nam Ozias & Ieroboam filius Ioas, qui secundus

rum fides traditur. Id oppidum olim ab Assur, Seon filio conditum, caput regni Assyriorum fuit: frequens tum incolentium multitudine, alens virorum millia C. & xx. atque, ut in magno populo, abundans vi-
tis.

& junior dicitur, una regnaverunt. Vide Iosephum ix, 11.

Ninivitarum.] Urbs vocatur in sacris תַּנִּיבִי, & sic quoque Ammiano Marcellino & aliis. Plerique Græcorum Νίνος vocant, ut Strabo xvi. Plinius vi. 13. Lucan. 111. Ptolemæus in Assyria, & alii. Strabonis verba sunt: Ο ἦ Νίνος τῆς Νίνου οὗ τῆς Ἀσσυρίας πόλις, πολὺ δὲ μείζων ἢ τὸ βαβυλωνίων. Ingens igitur. Audi Diodorum: Ninus ad Euphratem urbem præclarè munitam figura altrinfecus oblonga posuit. Nam latus utrimque longius ad c1. stadia excurret; reliqua duo minora xc. obtinent. Ambitus igitur totus stadiis ccc xxx. constat. Murus ad centum pedum altitudinem exurgebat, & ad trium latitudinem curvum, junctim agitandum, porrectus erat. Turres in eo c1. Id. ducentos pedes alta. Assyriis habitandam urbem dedit, ex aliis tamen nationibus, qui vellent, aggregati. His magnum agri vicini tractum assignavit. Hæc urbs à Cyaxare & Nebucadnezare aliquandiu post excisa, nunquam refluuit. Quamquam urbs iterum ejus nominis, & ea adhuc Ammiani ævo, ingens. Sic enim ille: Ninive Adiabena ingenti civitate transmissa. Lib. xvii. De cujus vero situ accuratissime Fullerus 111 Miscell. vi. Non enim ad Tigridem, sed ad Lycum amnem sita fuit. Hodie adeo ex hominum memoria evanuit, ut ne situs quidem ejus notus sit. Geographus Nubiensis tradit Mosul ad Occidentalem Tigridis ripam, è regione vetustissimæ Urbis Lino, quæ in Orientali jacet, sitam. Vocat لبين, quæ indubie Ninus urbs. Chaldaei enim & Arabes sæpe La pro Na ponunt, & contra. Qui

vero Νίνος, quæ & Νίνος volunt eandem cum Mausel esse, falluntur. Non solum quia in adversis ripis: sed & quia gradu ferme integro Ninus Ptolemæi septentrionalior, quam Μεσὺλ Chrylococæ. Salmaf.

Ab Assur.] Gen. iv. Vbi tamen magna disceptatio, אשור regionis, an hominis nomen. Vide Drusium. Maxime probabilis sententia, Assurem Chami filium, qui totius Assyriæ contor, etiam regniæ urbis Ninives conditorem. Nec Moses repugnat. Non enim dicit אשור נמר, vel אשור נמר, quod fieri debuisset, si de Nimrodo sermo. Is igitur, dejecto Nimrodo, Monarchiam ad Assyrios transtulit. Assur autem hic est quem Chronicon Alexandrinum Νίνον ἐκατέλεσσεν Ἀσσυρίων Νίνου. Vide & Suidam in Νίνου. Hic est ipsissimus Assur, qui Dialecto gentica Athur: unde Ἀσσυρία quæ eadem cum Ἀσσυρία. Hinc abjecto capite Thur, & Ἀσσυρία. Horn.

Seon filio.] Nihil etiam dubitans lego *Sem filio.* Nam Assur filius Sem Gen. x. 22. Hic Niniven primus condidit, Gen. x. 11. Eucherius: *Assur Assyrii, ab Assur filio Sem. Hi urbem Ninum ex nomine Nini regis condiderunt, quæ nunc Ninive vocatur.* Druf. Alii legunt, *Semiramidis filio.*

Frequens tum incolentium multitudine.] Fuit enim urbs אִשּׁוּר, admirandæ magnitudinis, in circuitum patens itinere tridui, Babylone multo major. Quod ex præcis Fullerus ostendit 111 Miscell. vi.

Virorum millia c. & xx.] Imo hominum qui non poterant discernere inter

tiis. Quæ Deus motus, Ionam prophetam ex Iudæa ire præcepit, ac denunciare urbi excidium, sicut olim Sodoma & Gomorrhæa divinis ignibus conflagrassent. Verum propheta prædicationis istius ministerium detrectans, non contumacia, sed præscientia, quæ videbat Dominum pœnitentia populi placandum, navim, quæ longe diversa regione Tharsos petebat, conscendit. Sed ubi in altum processum, nautæ sævitia maris compulsi, quisnam esset mali causa, sorte exploravere. Cum super Ionam fors decidisset, tanquam piaculum tempestatis, in profundum projectus est: exceptusque à ceto,

mari-

inter dexteram & sinistram, hoc est, puerorum. Si verum hoc, ut est verissimum, quantum, putes, erat numerus aliorum, qui discernere poterant inter utramque manum. *Drusf.*

Sicut olim Sodoma & Gomorrhæa.] Hoc de suo adjecit & ex ingenio promisit: aut ex commentario aliquo fumsit. Sane in scholiis Camii Ebrai, *evetetur quemadmodum everse fuerunt Sodoma & Gomorrhæa. Nam opera eorum similia operibus Sodomitærum. Drusf.*

Quæ videbat.] Alibi est, quia. Vide Ion. 1 v, 2.

Navim.] Ioppensem. Ioppe autem est urbs, urbs Palæstina antiquissima, & ante diluvium condita. Strabo: *Locus satis editus est, ita quidem, ut inde tradant Hierosolimam conspici Iudæorum metropolim: quin & Iudæi portu hoc utuntur, usque ad mare digressi.*

Longe diversa regione Tharsos petebat.] Πλοῖον δὲ εἰς ἐμβάδας, εἰς Ταρσοῦν ἐπέλθῃ τὴν Κιλικίας. Sed vide an legendum sit Tharsis. Nam sic est Ion. 1. in editione Græca, καὶ ἀνέστη Ἰωνᾶς εἰς Φινυγίην εἰς Ταρσοῦς. Adhibe Læctiones meas. *Drusf.* Augustinus Tharsis Ciliciam, Tharsum metropolin tradit. Idem Carthaginem potius innui putat in Psalm. xlv 11. Ammianus xlv. Ci-

liciam Tarsus nobilitat, ubi perspicabilis. Hanc condidisse Persæus memoratur; vel certe ex Æthiopia profectus Sandan quidam nomine, vir opulentus & nobilis. Vbi per Sandan, Sardanapalum intelligitur, tum ex nominis affinitate patet: tum quia veteres tradunt eum vna die Tarsum & Anchialum condidisse. Ex Æthiopia profectus dicitur, quia Chus vicina Assyriæ & Babylonæ. Horn.

Exceptusque à ceto.] A magno aliquo pisce, quem lamiam fuisse nonnulli putant. Nam balena, quod fauces angustiores habeat, hominem integrum vorare nequit. *Drusf.* Imprimis ore vasto terribilis est λάμνης, quæ Lamia Latinis. Tanto enim oris est rictu, ut totum deglutiat hominem. Sane Nicæenses testati sunt Petro Gillio, se lamiam cœpisse ad quatuor librarum millia accedentem, inque ejus ventre reperisse hominem solidum. Item Massilienses ei retulerunt, invenisse se in ea hominem loricatedum. Ut lamia possit videri id ceti genus, in cujus ventre divinitus conservatus Ionas Propheta fuit. Pene extra omnem controversiam ponimus, fabulam de Hercule, in balena ventre commorante, fuisse confictam ex Prophetica Ionæ nostri Historia. Nam & tridui meminerunt, & ob id à Lyco-

marino monstro, ac devoratus, post triduum fere Ninivitarum littoribus ejectus, jussa predicat, urbem scilicet ob peccata populi triduo perituram. Igitur non dissimulanter, ut olim Sodomis, audita est vox Propheta: ac statim, jussu regis, exemploque, populus universus, quin & recens nati, cibo potuque abstinere

phrone in Cassandra Hercules *τελειωσ-
ε* vocatur, *Διὸ τὸ ἀφ' ὅπου καὶ
σκαδὴν εἶναι τῶν γαστέρων Ἰηραίου.*
Ifacius Tzetzes in Lycophr. Plenius B.
Cyrillus in Ionam, & Theophylactus.
Qui dicunt, Herculem deglutitum qui-
dem à ceto, redditum tamen, ab infiscoceti
calore capite solum depilato. Vossius.
Atque existimari fabulam Andromedes
ab eadem origine derivatam. Quis
enim dubitet, Ioppensibus innotuisse,
Ionam è mari, & ut narrabat, ex ceteri
ventre, in lucem reversum. Ac quia ipso-
rum navi vectus, placandis numinibus
suis, virginem ibi alligatam, & balanis
objectam. Vide Solinum xxxix. Plini-
um v. xlii. & xxxi. Horn.

Post triduum fere.] Redundat fere.
Nam Ion. 11, 1. fuit Ionas in visceribus
piscis tres dies & tres noctes. Druſ.

Ninivitarum littoribus ejectus.] Hi-
storia narrat illum in aridam ejectum,
nulla mentione facta littorum in qua
ejectus fuerit. Druſius. Non minus ri-
diculum se Geographis Sulpicius præ-
bet, atque Diorymus Strombychi filius,
qui è Cilicia, per Cydnium in Choaspen
fluvium, qui Susas præterfluit, se na-
vigasse scripsit. Strabo 1. Τὸν ἢ λόρον,
πρὸ Ἰκόντος καὶ ἀποστρέφει τρεῖς ἡμέ-
ρας καὶ τριώσμις νύκτας, εἰς τὸ Διέξινον
ἐκβέβηκεν ἀπὸ τῶν, ζῶντες, & μηδὲν
ἔσθιεν καὶ λελεῖν ἡμέρας. Iosephus.
Sed longius ab Assyria distat Euxinus
Pontus. Quid obstat quo minus cum
ad eadem, unde digressus, Syriæ littora,
ejectum statuamus, vel Ciliciæ, unde
recta in Assyriam & brevis via? Horn.

Triduo perituram.] Expressit lectio-

ju-
nem Græcam ἐπὶ τρεῖς, quam corrup-
tam esse indicat Theodoretus, legen-
dumque *τεσσαράκοντα*, adhuc quadra-
ginta dies: cui assentior. Licet eam ex-
culari conetur Augustinus de Civitate
Dei lib. xviii. cap. 44. Prosper Aquit-
anus:

Sic Ninive, monitis Ionæ, sub tempore
cladis,

Credidit, & tribus in luctu jejuna diebus,
Promeruit morum excidio consistere regno.

Druſius. Iosephus præter necessitatem,
& velut diffusus veritati historiarum, con-
cionem Ionæ pervertit. Verba ejus sunt:
*Σελ. θ' εἰς ἐπήγον ἐνήρουσεν, ὡς μετ'
ὀλίγον πάλιν ἔσποαλασα τῶν ἀρχῶν
& Ἀσίας. καὶ ταύτῃ δηλώσας ἐπέ-
σπεψε.* Atqui nihil hujus Propheta di-
xit, & destructa etiam urbe regia, re-
gnum nihilominus salvum esse poterat.
Horn.

Non dissimulanter, ut olim Sodomis.]
Innuit, auditam cum fructu Ionæ con-
cionem, apud Ninivitas. Contra quam
Sodomis accidit, qui risu & con-
temptu, prænuncios cladis suæ excepe-
runt. Horn.

Iussu Regis.] Ionæ 111. Quis ille?
Sardanapali antecessor, ut quidam
volunt. Sed tempora maxime suadent,
fuisse ipsum Sardanapalum. Calvinus.

Cibo potuque.] Tria sunt quæ in luctu
& dolore magno, aut in peccati peni-
tentia, antiquitus fecere Hebræi, atque
Hebræorum exemplo ceteri, qui ali-
quam Dei notionem habuerunt. Vesti-
menta sua sciderunt, atque iis abjectis,
saccam induerunt, jejunio se macera-
runt, & capita sua cinere & pulvere
consperserunt.

jubentur: jumenta itidem, & diversi generis animalia, compulsa fame ac siti, lamentantium speciem, cum hominibus præbebant. Ita imminens malum aversum. Ionæ apud Deum conquerenti, quod fides dictis non affuisset, responsum: pœnitentibus veniam negari non posse. At in Samaria, Zachariam regem admodum impium, quem superius regnasse memoravimus, Sella quidam interemit, regnumque occupavit: idemque Manæ insidiis, exemplo facti sui, perit. Manæ ereptum Sella imperium tenuit, filioque Pache reliquit.

conspererunt, ut Gen. xxxviii. Levit. xxi. Num. xiv. 1 Reg. i. 11 Paral. xx. Sigonius.

Imminens malum aversum.] Ad tempus. Nam eventus Ninives sub alio Rege accidit. *Idem.*

Ionæ apud Deum conquerenti.] Ionæ iv.

Sella quidam.] 11 Reg. xv. Sellum filius Iabes; qui in Græcis Bibliis σελήμ vocatur, 1v Reg. xv, 10. Hic regnavit in Samaria *שָׁלַח הַמֶּלֶךְ שָׁלַח*, hoc est, interprete Hieronymo, *mensē unum*. Cæterum in Eusebio est *dieb. tres*. Druf. Zacharias autem regni sui mense sexto perit 11 Reg. xv, 8.

Manæ insidiis.] Legendum videtur pro Manæ insidiis, *Manehem*. Extrema syllabæ locum errori dederunt. *Sigon.* Alibi, Manes. Manem, Manes; ut Ioseph, Iosès, & est contractum ex Manahem. Aut Manè, ut Iosè, in quo abjecta ultima ex Ioseph. Manem, Mane, ut Ioseph, Iosè. Sic Goliath, Golia, Mariam, Maria. Paulo ante, *Manè insidiis*, qui est obliquus à Manè, nisi legendum, Manè insidiis. Porro in contractione Manem pro Manahem nulum est mendum, ut quidam censent. Nam similis contractio in Manaim pro Mahanaim, id est, castra. *Druf.*

Exemplo facti sui perit.] Quod evenit olim Zambri ut regnum Elæ per

vim ereptum, septem tantum dies tenuerit, idem quoque Sellæ contigit, qui uno mense regnavit. *Sigon.* Nam Manahem nomine Regis sui Zachariæ Thirzam obsidens, audita cæde ejus, Sellunum quoque sustulit, & imperium rapuit. *Ioseph.*

Imperium tenuit.] 11 Reg. xv, 22. Vir immani crudelitate, qui ne prægnantibus quidem foeminis pepercit. Quod ante eum & Hazaël fecit, Rex Syriæ; & post exercita hæc crudelitas tum alibi, tum in vesperis Siculis. Tales Manahemi, infelicissimo seculo nostro, Germaniam omni immanitatis genere exhauriunt. *Horn.*

Filioque Pache reliquit.] Cum regnasset annos x. usque ad 1. annum Azariæ. Hic primus Assyriis viam in Iriacilitidem ostendit, vocato contra Thirsenfès Phul Belocho. Qui videtur Beleses Diodori esse, socius Arbacis in bello contra Sardanapalum gesto. Eo ad vivicomburium adacto, in quo urbs Ninive in cineres subsedit, solus quidem Arbaces in Monarchia successit, Beleses tamen præfecturam Babylonis & Assyriæ obtinuit, ac paulo post titulum regium, vel iponte Arbacis, vel per rebellionem, sumissee videtur. Vide Petavium 1x. de Doct. Temporum 35. & x, 3. Paches Paccia est 1v Reg. xv, 25. Pacea in Chronico Eusebii. *Druf.*

quit. Eundem vero Phace quidam ejusdem nominis interemit, regnumque occupavit. Mox ab Osee peremptus, eodem scelere quo assumpserat, imperium amisit. Hic ultra omnes reges superiores impius, pœnam sibi, perpetuamque genti captivitatem, à Deo meruit. Namque ei Salmanasser rex Assyriorum intulit bellum,

ὅς τῆ ἑπιπέδος καὶ ἀκροῦσι (Causa ἀ-
μόνη, δυνάμει ἔπεισι μόνους ἤρεξεν.
Ioseph.

Phace quidam ejusdem nominis.] Hic in fonte Phacee dicitur, nomine quidem affini & cognato, sed tamen alio diver-
sique. Græci quoque in his nominibus variant. Nam Phaccia in eorum libris vocatur φακείας, alter autem φακεί ἡὸς ρομελίας. Sic edit. Roman. quam nunc solam consului. Hic Phacee regnavit ann. xx. Sub hoc Theglath Phalassar rex Assyrius magnam partem populi transtulit in Assyriam. iv Reg. 15, 29. Drusf.

Invenit.] Δολοφονηθεὶς ἐν συμ-
ποσίῳ καὶ φίλων ἀπέθανε, φακείας ἡ-
νός, ὅς ἐστὶν χιλιάρχος ἐπιπέδου-
τος αὐτοῦ. Ioseph.

Regnumque occupavit.] Et cum Ret-
zin Rege Syria Hierosolymis obsessis, Iudæorum cxx. occidit in prælio, cc. millia abduxit. Achaz Rex Iudæ, post hanc cladem, evocato Tiglat Pilessere Assyriorum Rege, Damascum capit; qui Syros, & ex Israëlē quinque tribus, Rubenitas, Gaditas, dimidium tribuum Manasse, Zabulonitas, & Nephtalitas, in captivitatem abduxit. iv Reg. xv. Ioseph. 1x, 13. Et sub eodem Tiglat Pilessere, Babylonis ab Assyriorum dominatu deficientibus, Nabonassar novum regnum Babylonicum erexit. De quo vide Scaligerum v. De Emendatione Temporum, & alios Chronologos.

Ab Osee peremptus.] Vocatur Hosee filius Ela ἀπεκρίστος ἐνεργ. Nam a-

lius erat filius Beerī, cujus Prophetia etiamnum extat. Drusf. Ἀπέθανε δὲ ἰσὺ τὸ αὐτὸν κερδὸν καὶ τὸ Ἰσραηλι-
τῶν βασιλέως φακείας, ἐπιπέδου-
σων αὐτῶ φίλων ἡνός Ὡσηῦ.
Iosephus.

Hic ultra omnes Reges superiores im-
pius.] Aliud colligas ex iv Reg. xvii, 2. Drusf. Πονηρὸς τε ἐστὶν, ὅς ἐστὶν ἰσὺς ἡνός Ὡσηῦ. Iosephus. Fuit autem post mortem Phacee, inter regnum an-
norum viii. Nam regnum Osee vel interruptum fuit annis Syrorum, vel æ-
mulum familiæ Phacee. Abul. Certe ve-
rum non est quod Sulpicius dicit: ultra omnes hunc fuisse impium. Quia etiam si Osee ipse coleret vitulos aureos, tamen permittit suis, qui vellent, ire in Ierusa-
lem, ibique adorare Deum Iudæorum in templo, quod ceteri Reges Israël, dispositis custodiibus, non permittunt. Hinc Osee permisso, Israëlita ab Eze-
chia invitati, Ierosolymam ad celebrandum Pascha venerunt. ii Par. xxx, 11, 18. Seder Olam.

Salmanasser.] Hunc Eusebius perpe-
tam cum Sennacheribo confundit. Sane in Historia Ebraica Tobia Salmanassar, quem Græca Enemessarum appellat, pater est Sennacheribi, qui filio impe-
rium reliquit. Sub hoc Tobias in capti-
vitatem ductus fuit. Drusf. Hujus no-
men in Tyriorum extitisse Annalibus, docet Iosephus 1x, 14. Verba ejus sunt: Assyriorum Rex cum armis totam Sy-
riam & Phœnicem peragravit, & nomen ejus in Tyriorum Annalibus scriptum in-
venitur. Bellavit enim contra Tyrum, re-
gnante ibidem Elulo, attestante etiam Menan-

lum, victumque tributarium sibi effecit. Sed cum occultis consiliis rebellionem pararet, regemque Æthiopicum, qui tum Ægyptum obtinebat, in auxilium accerferet, idque Salmanasser comperisset, perpetuis eum vinculis in carcerem coniecit, urbemque excidit, populum

Menandri in suis Chronicis. Regum Assyriorum nomina alia sunt simplicia, ut Phul, Asar, Teglat; alia composita, ut Teglat Phalasar, ex tribus, Teglat, Phul, Asar. Salmanasser ex Salmam & Asar. Asarhaddon, ex Asar & Haddon. Nabuchodonosor ex Nabo qui erat Deus Babyloniorum, Chad & Netzer. Selden. Cedrenus Salmanassarem falso vocat Nabopalassarem. Quæ nomina, & tempus utriusque, nimis differunt. Vide Calvisium in Isagoge.

Rex Assyriorum.] Idem regem Chaldaeorum eundem appellat: quam recte, viderint qui harum rerum intelligentiam habent. *Drus.* Imo non recte. Quia tum temporis aliud regnum Chaldaæ, aliud Assyriæ. Tempore Salmanassaris regnabat in Babylonia Mardokempad sive Merodach, quartus à Nabopalassare. Ac imprimis hic regnum Babylonium ab Assyriorum iugo, quod sub obscuris illis regibus, Nassio, Chinzere, Poro, ac Dulilæo, recepisse videntur, liberavit. *Esa. xxxix. 11 Reg. xx. 12. Horn.* Cæterum hos Assyriorum Reges Persæ Reges Aderbigian ab ignis cultu vocant. *زر* enim vel *ادر* ignis est. *Golius.*

Victumque tributarium sibi effecit.] Qui status per quinque vel sex annos duravit. Incipit autem anno primo O. sex. *Horn.*

Occultis consiliis rebellionem pararet.] Iosephus ix, 14. 1v Reg. xvii.

Regemque Æthiopicum, qui tum Ægyptum obtinebat.] Quærendum unde hoc habeat. Nam 1v Reg. xvii, 4. vocatur rex Ægypti. Nomen ei in codicibus Ebraicis מֶלֶךְ, So, quod Orientales Iudæi legunt מֶלֶךְ, Si. Quanquam in Hieronymo

ronymo Sua: & in editione Romana, *Σηζωε βασιλεύς Αιγυπτιας.* Iosephus habet, *Saam Ægyptiorum Regem.* Chrysofostomus Hom. xxx. in Iohannem: *Huic (Salmanassari) Ofese primum paruit: inde defectione facta Æthiopicibus confederatus est. Quod cum Assyrius intelligeret, gentem illam obsessam cepit, neque amplius illic habitare permisit.* Ecce nihil dissidet à nostro Sulpicio. Mirum unde hauserint. Porro Ægyptum tunc obtinebat (Eusebius mihi autor) Bocchoris, cuius annus xxxiiii. aut xxxiv. incidit in nonum Hosee. Regnavit autem ann. xlii. quem Scalon Æthiops devicit, ejusque regnum occupavit. Hæc indigent diligentiore inquisitione. *Drus.* Origo hujus opinionis, ex Historia Ezechie fluxit, ubi mentio fit Tirhacæ Æthiopicum Regis, qui tum quoque Ægypto potius. Nec erravit Sulpicius, nisi errantem Manethonem secutus sit. Nam is tradit, Sabaconem Æthiopicæ Regem, victo Bocchore, Ægyptum cum Æthiopia junxisse. A quo Dynastia Æthiopicum, qui in Ægypto regnarunt, fuit. Sabaconi successore Sevech, qui & Sebich sive Sethon deinde Tarach sive Tirhaca. Sebich sive Sethon est ille So, ad quem Hosea misit. Fuerunt autem Ægyptii Reges Assyriorum amici & hostes fere. *Horn.*

Perpetuis eum vinculis in carcerem coniecit.] Anno vii. Hoseæ obsedit Salmanassar Samariam, & triennio post eam cepit. Hic finis fuit regni Israël, cum steteret annos cclvi. *Chronolog.*

Urbemque excidit.] Nempe Samariam. Melius erat dictu, cepit. Neque enim Scriptura excidit memorat, & recte,

lum uniuersum in regnum suum abduxit, Assyriis in hostili solo ad custodiam positus. Exinde ea pars Samaria

recte, cum tradita sit ad habitandum Assyriis. *Sigon.*

Populique uniuersum in regnum suum abduxit.] Πάντα τὸ λαὸν μελίκτισεν εἰς τὴν Μηδίαν καὶ Περσίδα. Ioseph. In Assyriam, IV Reg. XVII, 6. in Halach & Chabor, flumine Gozan & urbibus Mediae, ibid. Chalach de opinione quorundam sunt Colchi, & Chabor Iberi. *Driusius.* ἤν ἐστὶ Calacina pars Assyriae, Adiabēnen tangens apud Ptolemaeum. Habor ἡβη, est Chabora apud Euphratem, eidem Ptolemaeo. Alii vero per ἡβη Colchos, per ἡβη Iberos intelligunt; & qui eo deducti sunt, putant eos esse quos Colchos à Syris ortos & circumcisos fuisse narrat Herodotus, Ponticos illos in Aetia & Petri epistola memoratos. Certe Ponti oram post hanc tempora sub regibus Chaldaeis fuisse discimus ex Abydeni loco de Nabuchodonosoro. Fluvius Gozan est, unde Gauzanitis regio, apud Ptolemaeum in Mesopotamiae descriptione. *Crotius.* Quia autem Salmanassar captivos in urbibus Mediae locavit, patet, tum vel totam Mediam, vel partem ejus aliquam, Assyriis paruisse. *Horn.* Quemadmodum mos regibus ferme est, gentes pro libidine huc illuc transferre, pecudum in morem, quas pastores nunc in hibernos, nunc in aestivos saltus trajiciunt. Ita enim ingenia populorum emolliuntur, mutanturque; & qui in suo solo quidlibet audent, placidi quietique in alieno sunt. Nunquam deinde Israelitis in patriam reicare, aut deletam perditamque instaurare rempublicam contigit. Usque adeo enim sese nefario impictatis crimine obstrinxerant, uti placare numinis iram longa dies, reuolutusque seculorum ordo nequiverit. *Cunaeus.* Μελίκτισαν ἔν αὐ δέκα φυλαὶ τῆ Ἰσραηλιτῶν ἐν τῷ Ἰσθμῷ καὶ εἰς τῶν δόρυ μὲν ἐνναησίων

απ-
 τεσσαράκοντα ἐπέτα, ἀφ' ἧς χροὸς τῶν Αἰγυπτῶν ἐξελήθητες αὐτῶν οἱ ἄσσυριοὶ τῶν δὲ κερτέχων τῶν χῶρων. ἀπὸ ἧς ἐπρατήγησεν Ἰησοῦς ἐπὶ τῶν οὐκ ἐκκεῖσιν. ἀφ' ἧς ἦ δόρυ πάντες ἀπὸ Ἰσραὴλ βασιλείαν Ἰεροσόλωμ παρὲν δόρυ, ἔτη ἐστὶ Διὰ τὴν ἰσραὴλ τεσσαράκοντα, μὲν ἔτι ἐπ' ἧς ἡμέρας ἐπέτα. *Ioseph.*

*Assyriis in hostili solo ad custodiam positus.] Iosephus ait fuisse gentem Perficam ex eo tractu, qui ab amne Chutho denominatus est. Orig. Iud. lib. IX. cap. XIV. Forsan Assyrios appellat, quia subditi erant regi Assyriorum. Siquidem coloni erant ex Chutha & Babylonia; item ex Ava, Hemath & Sepharvaim, IV Reg. XVII. ἄρ. 24. *Driusius.* Incondita fuit illa colonorum multitudo, quam ex Chuthaeorum, Babylonieniumque, & Chamathaeorum, ac Sepharvaimitarum, Chavaeorumque sedibus collectam, rex Assyriae in Samariam transvexerat, postquam Israelitae omnes, qui secessionem à Iudaeis fecerant, abducti in longa exilia, dispersique per Colchos, Parthos, atque Aethiopes sunt, nunquam ut ex illa tempestate in Palaestina redierint. Quare jam Samaritani, qui in vacuum eorum regionem missi sunt, nihil nisi retrementa hominum & mendicabula fuere, plane ut sunt illi apud Siculam vatem*

— ἔτε λόγος πρὸς ἀξίους, ἔτ' ἀ-
 ελμῶσι,
 Δύσανοι, μεραρῆες, ἀπμῶτάτη ἐνὶ
 μῶρα.

Sane quanti pretii fuerint, monet nos vetus Iudaeorum verbum, quod Rabbi Elias refert, פשוט הנה נתי תושב ונתנה לו הנהנתו: *Cui rex David similis fuit? Chuthaeo ostiatim stipem petenti.* *Cunaeus.* Cuthaei autem illi ex Susiana fugerunt. Quippe tractus ille, ut supra monitum à Cutho dictus, qui Assy-

appellata: quod lingua Assyriorum custodes Samaritas vocant. Ex quibus plerique divinas ceremonias receperunt, reliquis in errore gentilitatis perseverantibus.

Hoc

riis Cuth, sicut pro Assur Athur dicunt. Vnde Cusistan hodie. *Horn.*

Exinde ea pars Samaria appellata. Non exinde, sed ab urbe ejus nominis; quæ à monte vocitata, ut & mons, à quodam Semer. Res est certa. Tamen Isidorus Orig. l. xv. *Samariam Semacharib rex construxit vocavitque Samariam, id est, custodiam, quia quando Israël transtulit in Medos, ibi custodes constituit. Drusius.*

Quod lingua Assyriorum custodes Samaritas vocant. Eusebius in Chronicis, *Semacharib rex Chaldeorum ad custodiendam regionem Judææ accolis misit Assyrios, qui amulatores Judææ legis facti Samarita nuncupati sunt: quod in Latina lingua exprimitur custodes.* Epiphanius contra Hæreses 1. *Interpretari posses Samaritas custodes, propterea quod custodum locum in terra obtinebant: aut quod custodes essent constituti secundum legem Moysi.* Eucherius: *Samarita custodes, eo quod à Babiloniis illic ad custodiam collocati essent Judæorum.* Cæterum Samar verbum est Ebraicum, non Assyrium. Assyrii & Chaldæi pro eo Natar usurpant. Vnde in ea lingua custodes potius Nataritæ dicerentur. *Drus.*

Plerique divinas ceremonias receperunt, reliquis. Hæc ita restitui possent ad veritatem historiarum, qui divinas ceremonias receperunt, & simul in errore gentilitatis perseverarunt. IV Reg. xvii, xl. 33. *Drus.* Cuthæ à leonibus devorari cœperunt. Cum autem didicissent id evenire quod in ea terra non cultui unius Dei operam darent, Rex Assyriorum remisit ad eos unum sacerdotem, qui eos jura regionis doceret. Ita unaquæque gens fabricavit Deum suum & nihilominus colebant Dominum. IV Reg. xvii. *Sigon.* Fuit igitur religio ipsorum mixta ex gentili & Iudaica. Errores ipsorum varios recensent Epiphanius & Philastrius. Solum Moysi Pentateuchum ad-

mittunt literis peculiaribus, quas Moisaicas esse volunt, scriptum, & in plurimis à Iudaico discrepantem. Vide Petium 11 Ecl. Chron. 1 v. Tandem autem, sero quidem admodum, sed aliquandiu tamen ante Sanaballetæ tempora, penitus omnem idolorum cultum abdicavere, secutique religiones sunt, quas divinus Moses præscripserat. *Cmaeus.*

In errore gentilitatis. Multa in odium Samaritarum Judæi confixerunt. Ut quod columbarum coluerint, & ejus nomine circumcisi sint. Quod ignota idola in monte Garizim inventa coluerint. Et hoc est illud crimen, quod Judæi duabus literis *ו* notant, & tanquam cauterio Samaritanis imprimunt. *Heinsius.* Perperam profecto, si loquatur de publico Samaritanorum cultu, ex quo Manassen, Iaddi fratrem, habuere Pontificem Maximum. Sed fieri possit ut fuerit ex cultu aliquorum privato ac domestico, vel etiam ex publico Cuthæorum, antequam legem didicissent Moisaicam. Salte id credibilius, quam quod Judæi quidam, ut ex Gedalia catena Cabalistica constat, crediderunt, fuisse illud simulachrum quod Jacob ex Assyria veniens, post urbem Sichem, sub terebintho defodit, ut Gen. xxxv. legere est. *Vossius.* Negasse eos animæ ἀθανάσιου, & ἀναστέειν νεκρῶν, Epiphanius & Philastrius auctores sunt. Sed & hæc odio conficta. Ut & illud, quod Benjamin Tudelensis tradit, tribus his caruissè literis *והי*. Vide *Scalig.* in Trihæresio, cap. xvi. Seldenum de *U* Is Syris. Illud verum est quod Iosephus observat: *ὅτι οὐκ εὐπρόσπῳτος βλέπῳσι τὰς Ἰουδαίας συγγενεῖς διαποικίλασιν, ὡς ἐξ Ἰωσήφου φύντες, ὅτι οὐκ ἠπίστανται ἰδῶσιν, ἰδοὺ μὲν ἀντὶς ἀπεσθῆκειν λέγουσιν.*

Hoc

Hoc bello Tobias in captivitatem ductus est. At in parte duarum tribuum, rex Achas, ob impietatem inuisus Deo, cum finitimorum bellis saepe premeretur, deos gentium colere decrevit, nimirum quia eorum illa auxilio victores frequentibus praeliis extitissent. Ita in hoc nefariae mentis piaculo diem functus est, cum XVI. annis in regno fuisset. Huic Ezechias filius successit, multum paterni dissimilis ingenii. Namque initio regni, populum sacerdotesque ad Dei cultum cohortatus, multis disseruit, ut frequenter castigati à

Do-

Hoc bello Tobias in captivitatem ductus est.] Vide Librum Tobiae. Qui Tobit Chaldaei. Binæ ejus libri editiones Hebraicæ, Pauli Fagii altera, altera Osvaldi Schreckenfuchii, satis invicem, uti & Græca & Latina, diversæ. Selden.

Achas.] Cum in libris Græcorum sit ἀχαζ, putarim Sulpicium scripsisse Achaz: tamen non adsevero. Drusf.

Finitimorum bellis.] Primo Syrorum & Israëlitarum. Deinde Idumæorum & Palæstinorum. Sigon.

Deos gentium colere decrevit.] Moloch 1 v Reg. xvi. ψ. 3. Baalim 11 Paralip. xxviii. ψ. 2. & Deos Damasci sive Darmasci, 1 v Reg. xxv 11. ψ. 23. Drusf. Filium suum Moloch consecravit, vel comburendo eum, ut Ioseph. & Abul. censent, vel traducendo per ignem, ut Theodoret. & Salianus, vel unum è filiis cremando, alios traducendo. Iyra. De hoc Molochi cultu vide Vossium, & Seldenum.

Quia eorum illa auxilio victores.] Non hoc de suo adjecit Sulpicius, ut quidam censent; sed ea facti ipsius ratio adducitur 11 Paralip. xxviii. Sic Romani Deos hostium suorum evocabant, ut ex hostico Romam migrarent, ac Romanis victoriam de hostibus darent. August. 1 v. Civ. Dei.

Piaculo.] Id est, crimine. Proprie cri-

men ob quod expiatio fieri debet. Drusf. Ezechias.] Rectius scribitur Ezeccias.

Primum, quia Græci sic scribunt ἐζεχίας: deinde, quia est Cophi in Ebræo charactere, quam consonantem antiqui expresserunt semper per C. simplex. Drusf. 1 v Reg. xvi. 11 Chron. xxviii. Ioseph. 1 x, 12. cap. x, 1. Fuit vir sane bonus, sed ingenio timidiore, qualis apud Romanos Fabius ille, aliis cunctator, aliis Ovicula dictus, cui de Græcis Periclem confert Plutarchus. Græc. Φύσις δὲ τῷ αὐτῷ ἕγενε, καὶ δικαιοσύνη, καὶ θεοσεβείῃ. Ioseph.

Filius.] A. M. 3136. Ezechias nascitur, cum Achaz nondum esset decem annorum puer. Ideo privignus ipsius, vel frater vel adoptivus filius, potius quam naturalis creditur. Calvis. Sed hæc solutio, etsi in speciem egregia, repugnat Scripturæ, quæ utique Ezechiam ut filium naturalem Achazi proponit. Mirum autem non est Achazum illa ætate genuisse, cum similia exempla alibi occurrant. Ætatem undecim annorum quandoque fœturæ habilem fuisse, probat Scaliger in *El. Orat.* Chronol. Vide & *Hieron.* Epist. ad Vital. & imprimis Spanhemium 1 Dub. Euang. 1 v. qui ibidem plura δὲ ἀπορροῖς Chronologia Sacra, in Regum Hebræorum annis, felicissime expedit.

Domino, sapius essent misericordiam consequuti, ut postremum decem tribus, in captivitatem nuper abductæ, sacrilegii pœnas dissolverent: curandum eis sedulo, ne eadem pati mereantur. Ita conversis ad religionem omnium animis, Levitas Sacerdotesque omnes ad celebranda secundum legem sacrificia ordinavit: celebrarique Pascha instituit, quod jam pridem fuerat omissum. Cumque dies festus adesset, dimissis per omnem terram nunciis, conventus diem edixit: ut si qui post abductionem decem tribuum in Samaria resedissent, ad solemne sacrum convenirent. Ita frequentissimo conventu dies sacer publica letitia exactus, longo post intervallo religione legitima per Ezechiam resti-

tuta.

Et postremum decem tribus in captivitatem nuper abductæ.] Hoc non solum Ezechias initio regni non dixit, ut apparet ex libris Sacris, sed nec dicere potuit. Nam anno quarto Ezechia Salmanassar bellum intulit Regi Osee, anno vero septimo eundem cum decem tribubus in Assyriam abduxit. Ipse vero hanc orationem habuit primo mense anni primi. *Sigon. Druſ.*

Levitas sacerdotesque.] Perspicue discrimina Sacerdotes à Levitis, quos antehac aliquoties confuderat. *Horn.* De summo ejus temporis Sacerdote, vide Seld. i. de Succession. in Pont. v.

Pascha.] ἡδδ. Patres deducebant à πᾶσιν. Tertullianus. Lactant. Ambros. Sed Hieronymus monet esse à ἡδδ, addito Ν ἡδδ. *Vofius.*

Quod jam pridem fuerat omissum.] Διὰ τὸς ἑπταετησίων βασιλέων ἀγνοίας. *Joseph.*

Si quis post abductionem decem tribuum.] Ab eodem errore hoc edictum finxit Sulpicius, quo illa verba superiora, de abductione decem tribuum, protulit. Neque enim misit ad eos qui remanserant ex decem tribubus, (nam

nemo remanserat) sed ad ipsas tribus nondum abductas. *Sigonius.* Ita & Iosephus. Cujus verba sunt: *Israëlitæ audito quid legati à suo rege afferrent, adeo mentem non adhibuerunt, ut eos ludibrio habuerint, & Prophetas quoque eodem cohortantes & præmonentes quanta calamitates instarent, respuerint: quos postremo comprehensos necaverunt. Multi tamen Zabulonis atque Isacharis, Prophetarum monitis parentes, ad pietatem sunt conversi, atque hi omnes Hierosolyma ad Ezechiam confluerunt, ut Deum adorarent.*

Dies sacer.] Ezechias Pascha celebravit, antequam vastities Israëlis veniret. Venit autem anno quarto Ezechia in eunte. Ergo ante annum Imperii sui quartum hoc Pascha celebravit Ezechias. Rursum anno primo Ezechiam non potuisse celebrare tam solenne Pascha, nemo dubitabit, qui attentius sacras Historiam expendet. Quare existimamus hoc Pascha celebratum fuisse anno secundo, qui est 1000 ccc lxxi. ab Exodo. Est ergo annus septimus Octavæ teridis, & Pascha celebratum est nono Aprilis die. *Petius.*

Religione legitima per Ezechiam restituta.]

tuta. Pari deinde industria, qua divina curaverat, rem bellicam administravit, Allophylosque frequentibus praeliis contudit: donec ei Sennacherib rex Assyriorum bellum intulit, magno cum exercitu fines ejus ingressus: lateque agris vastatis, nullo obsistente, urbis obsidionem urgebat. Ezechias enim, multitudine inferior, non ausus manum conserere, muris se tuebatur. Rex Assyrius portis assultans, minitari excidium, dedi-

tuta.] II Paral. xxxi. IV Reg. xviii. Duo imprimis maxima opera pro religione fecit. Quod lucis excisis, excelsa, rem prioribus regibus fere intactam, sustulit; & ipsum serpentem æneum, à Mose factum, comminuit.

Allophylos frequentibus praeliis contudit.] Rex Palaestinis bellum intulit, & parva victoria omnes eorum urbes, à Gitta usque Gazam, suæ ditioni adjecit. Ioseph.

Sennacherib.] Hujus Assyriorum regis meminisse Berosum testatur Iosephus, in quo delenda illa: λέγων ἕτως; nam quæ post id sequuntur, manifestum non Berosi esse sed Iosephi. Meminit Sennacheribi & Herodotus Euterpe. Miror autem ab Iosepho erroris notari Herodotum, quod Sennacheribum dixerit non Assyriorum, ut Berosus & sacre litteræ, sed Arabum regem; cum Herodoti codices, quibus utimur, habeant: Συναρχαίων βασιλία Αραβίων τε καὶ Αουβιαν. Etiam illa verba apud Iosephum: Ὡς ἔτι ὁ βασιλεύς ἐπι τῷ Αιγυπτίων βασιλείᾳ ἐλθὼν ἱερέα ὄντα Ἐφραΐμ, cum superioribus non cohærent, & in marginali annotatione aliqua in textum irrepere. Tota hæc Historia iisdem prope verbis est apud Esaiam xxxvi. Grotius.

Bellum intulit.] Prætextus ejus, negatum tributum, quod Achas pater Ezechia, Assyriorum Regibus pendere

solitus erat. Iosephus. Sed prætextum hunc, non veram belli causam fuisse, ex eo patet, quod acceptis à Ezechia ccc. talentis argenti, xxx. auri, nihilominus urbem obsedit. Ergo insatiabilis Assyriorum ambitio vera causa fuit. Horn. Ο ἵ Αουβιαν λαῶν ταῦτα τῷ μὲν ὀμολοῦσθαι εὐδὲν ἐφρονήσε. Ioseph.

Urbis obsidionem urgebat.] Hierosolymatum. Esa. xxxvi. IV Reg. xviii. II Paralipomen. cap. xxxi. Iosephus x, 1.

Rex Assyrius portis assultans.] Non ipse Rex, qui contra Æthiopes & Ægyptios profectus, sed duces ejus, Rabface cum duobus aliis. Ioseph. Fabulantur autem Hebraei, hunc Rabfacem fuisse filium Isaiæ, eo quod locutus sit Hebraice, & quia alter Isaiæ filius relictus vocatus est Ischub, quasi alius ad Assyrios transfugisset. Hanc fabellam refert Hieronymus, & auctor de Mirabilibus Scripturæ apud Augustinum II, 27. Israëlitam fuisse, sed legis & populi sui desertorem, vix dubium est. Credibile id facit tum lingua Hebraea, tum quod ad verba ejus maledica proceres & Ezechias vestem suam consciderunt, quod fieri non solebat nisi quoties talia verba ab Israëlitarum aliquo pronuntiata fuissent. Grot.

Minitari excidium, deditionem impetrare.] Orationem ejus acerrimis blasphemis, minis & fastu plenissimam, vide apud Scriptores Sacros.

ditionem imperare, Ezechiam frustra Deo confidere, se Dei nutu potius arma suppressisse: victorem omnium gentium, everforem Samariae, effugi non posse, ni maturatione deditioe sibi met consulissent. In hoc rerum statu, Ezechias Deo fretus, Esaiam prophetam consulit: ejusque responso edocetur, nihil ex hoste periculi fore, divinum autem auxilium non defuturum. Nec multo post, Tirhac rex Aethiopum, regnum Assyriorum in-

va-

Arma suppressisse.] Ex verbis illis: Dominus dixit mihi, ascende ad terram hanc, & demolire eam, conjicio legendum esse apud Sulpicium, se Dei nutu potius arma sumpsisse, non suppressisse. Ita vero quoque intellexit Iosephus. Sigonius. Et sententia mirabiliter confirmat. *Drus.*

Esaiam.] Antiquum est pro Iesaiam, Sic Ezeziel dicebant pro Iezeciel, prima nominis proflus abjecta. *Drusius.* Esaiæ xxxvii. Ezechias audita Oratione Rabfacis, scidit vestimenta sua, & indutus sacco in templum se contulit, ac Esaiæ sententiam rogavit. Huic ego Græcorum Demosthenem comparo. Puritas Hebraismi in Esaiâ, Atticissimi in Demosthene: magnificus utriusque dicendi character: frequentia schemata maxime vero illa qua Demosthenem excellisse ait Quintilianus *δεινότης*, rebus indignis, asperis, invidiosis vim addens. Sed Esaiam etiam natalium dignitas & regia affinitas ornabant. *Gratius.*

Nihil ex hoste periculi fore.] Esaias retulit, non esse ea tempestate oppugnationem metuendam ab Assyrio. Instare enim felicia tempora, quibus secuti possint agros suos in pace colere, & possessionum suarum curam habere, timentes neminem. *Ioseph.*

Tirhac.] Tharaca est in editione Latina, & in Græca *Ἰαγγυδι*. Ies. xxxvii, 9. & iv Reg. xix, 9. Sed in Hebræo Tharhaca, quod nunc legunt Thirhaca.

Iosephus autor regem hunc, quem Tharsicem nominat, suppetias tulisse Aegyptiis contra Sennacheribum qui tunc Pelusium obsidebat. Sennacheribum autem, cum ab Aegyptiaco bello soluta obsidione revertetur, in itinere comperisse exercitum suum, quem in Iudæa sub Rabfacis imperio reliquerat, pestilentia divinitus immissa delerum prima nocte posteaquam urbem oppugnare occœperat. Hæc Iosephus lib. x. cap. 2. Vide Sigonium. *Drusius.* Hunc Strabo Tearconem appellat. Verba ejus sunt: *Σίσωρον ἢ Αἰζόπριον ἢ Τεάρκωνα ἢ Αἰθίοπα ἕως Ἀράβης πρὸς ἐλθεῖν, Νωουκιδρόσρον ἢ ἢ πρὸς γαλδαίως δίδουμιήσωντα ἠρακλίως μύλλον, καὶ ἕως Σηλῶν ἐλάσσει. μέχρι μὲν ἢ δούρο ἢ Τεάρκωνα ἀφικέσθαι.* Lib. i. & xv. Quæ de columnis Herculeis referuntur, fabulosa sunt. Non enim ea ætate Aethiopum, vel Aegyptiorum, vel Assyriorum arma tam longe in Occidente peregrinata sunt, Oriente plerumque occupata. Videtur autem Herodotus historiam Tirhacæ in rebus Sethonis Aegypti Regis, quas Libro ii. refert, exposuisse. Omnia enim pariant. *Horn.*

Rex Aethiopum.] Et Aegypti quoque, ut supra dictum. Eo enim tempore Dynastia Aethiopum in Aegypto regnabat. Aethiopum nomen in antiquissima Geographia latissime sumtum, complectitur omnes australes populos,

C

ut

vadit. Quo nuncio Sennacherib ad sua tuenda conversus, fremens & clamitans, victori sibi victoriam eripi, bellum omisit: missis ad Ezechiam literis, cum verborum contumeliis denunciatis, se paulo post rebus do-

ut Scytharum, quidquid in Septentrione gentium. Si Græca vox, ut volunt, ab adusto vultu est. Quamquam & videri queat expressa ex Copt, unde Agopht, Ægyptus, & facili *μῆτρα* Æthiops. Ei fere nomen *ἠθ* respondet. Cush sive Æthiopia duplex. Africanæ *ἠθ* *Αἰθιοπία*, & Asiatica. Hanc distinctionem Herodotus tradit, describens expeditionem Xerxis, ubi eos distinguit in Orientales & Lybicos. Et sic in Scriptura Cush denotat Æthiopiam Asiaticam, quæ complectitur majorem Arabiæ partem inter sinum Persicum & Erythraum. Ex hac Æthiopia fuit Zarah 11 Chron. xiv. Vbi non possunt intelligi Æthiopes sub Ægypto. Quia Rex Ægypti non passurus fuisset tantum exercitum per regnum suum transire. Deinde quia civitates Zeræ fuerunt ad Austrum Judææ, & Asiacas destruxit usque ad Geram, quam constat esse in Arabia Petraea. Et cum Ezechielis xxix. dicatur, quod Ægyptus vastari debeat à turri Sienes usque ad limites Æthiopiæ, quis non videt Æthiopiam ibi Arabicam intelligi. Nam alias absurdus sensus. Velut si quis dicat, Anglos subegisse omnem Franciam inter Caletum & Dubrin. At indubie Tihaka Æthiopum horum Arabum Rex fuit, non Africanorum, de quorum longinquis expeditionibus nihil constat. Horn. Æthiopes autem, *حبيشة* Abyssini, ita dicti Arabibus sunt, quasi *ἠθ* *μικροί*, *حبيش* enim est *promiscue congregare*, vel ab Ægyptia voce *Αἰθιοπία*, qua Æthiopum habitationes denotant teste Strabone. Eorum Imperator hodie dicitur Presbyter Iohannes. Origo vocis inde, quia à Persis

vocatur *فرستار خان*, Præstar Chan, id est, Mancipiorum Rex. Siquidem hujus gentis principia toto Oriente notissima. Golius.

Regnum Assyriorum invadit.] Iosephus aliter: *ἡρασικῶν πολλῶν ἀγροδωμάτων ἐπὶ συμμαχίᾳ τῆς Αἰθιοπῶν ἤκον, διεγνωσθέντα ποιήσασθαι τὴν πορείαν Δαξ. τὸ ἐρήμωσεν ἔξαιφνης εἰς τὴν Ἰ. Ἀσσυρίων ἐμβολαῖν.* Sententia ejus fuit, non ipsum regnum Assyriæ, sed Assyrios Pelusium obsidentes petiisse Tihakam. Horn.

Quo nuncio Sennacherib ad sua tuenda.] *Ταραχθεὶς ἐν τῷ τῆσαν ὀ βασιλεὺς, προπερὲς cum suis abiit. Ioseph. Herodotus aliam soluta obsidionis Pelusii causam refert. Una, inquit, nocte mirum tanta vis extitit, ut hostium arcus & reliqua arma corroderent: quo factum est, ut exarmatus Rex, à Pelusio summo exercitum abduceret. Quod miraculum vel illud est ad Hierosolyma factum, & ab Ægyptiis ad suam gloriam detortum, vel omnino confictum. Vide apud eundem Græcum, quæ de statua Sennacheribi & inscriptione ejus, ἐμὲ ἡσ ὀρέων, δὲ σὲ βῆς ἔσω, referat.*

Missis ad Ezechiam literis.] Nullas literas scripsisse traditur Sennacherib ab obsidione discedens, sed tum cum obsidione urbem premebat. Sic enim xxxi. Paralip. Sigon. Male. Nam conferendus Sigonio fuisse cum libris Paralip. Itaias. Qui exerrim, soluta obsidione Libnæ, metu adventantis Tihakæ, scriptas literas memorat. cap. xxxvii. Horn.

Se paulo post.] Ex *Ελαία* xxxvii. 9. & 30. colligitur Sennacheribum, audito adventu Tihakæ obsidionem, Ierosolymita-

domi compositis ad excidium Iudææ mature rediturum. Sed nihil his Ezechias motus, orasse Dominum traditur, ne hanc tantam hominis insolentiam inultam sineret. Ita eadem nocte angelus castra Assyriorum aggressus, multa hominum millia letho dedit. Rex trepidus in oppidum Niniven confugit, ibique à filiis interfectus, dignum se exitium tulit. Per idem

tem-

mitanam, vastatis agris, deseruisse. Tertio demum anno, contra Æthiopia & Arabia, obsidionem repetiit, & tum clades illa exercitui ejus immissa. *Abulensis, Cajetanus, Tornellus.* Integrum ergo biennium intercessit inter promissam Assyriorum cladem, & ejus complementum: ac male tempora illa multi confundunt, existimantes tum statim, antequam obsidio soluta esset, innumeram illam multitudinem ab Angelo casam. *Horn.*

Eadem nocte.] Κατὰ τὴν νύκτα τῆς πολιορκίας νύκτα. Ioseph.

Angelus.] IV Reg. xix. Tob. 1, 1. Ecclesiast. xlvi 11, 24. I Mac. vii, 41. Alii eum accipiunt pro Angelo bono, velut Gabriele vel Michaelē. *Abulensis.* Alii pro malo Dæmone, qui percussit primogenita Ægyptiorum. *A Lapide.*

Multa hominum millia.] Μυριάδες ἐκλωκίδεκα ἔ πενταχίλιοι σὺν ἡγεμόσι καὶ στρατοῦσι. Berosus apud Iosephum x. 2. Non dubium in hac clade ab Angelo casum, & magis ex-cruciatum fuisse Rabfacem, in Deum blasphemum, in Ezechiam maledicum. *Salianus.*

Letho dedit.] Iosephus ex Berofo λοιμικὴν τῆς στρατῶν νόσον immissum scribit. Hebræi, ex iis Abulensis & Cajetanus, tradunt, Assyrios ab Angelo igne percussos. Quod pro peste etiam accipi potest. Unde & in Tophet ac valle Iosaphat eosdem casos asserunt.

In oppidum Niniven confugit.] Ἰνὸ ταύτης τῆς συμφορᾶς εἰς φόβον καὶ δόλον ἀγωνίαν καὶ αἰσῶς καὶ τῆς στρατῶν πάντων φέρῃ καὶ τοῖς πῶσι δυνάμεις εἰς τὴν αὐτῆς βασιλείαν, εἰς τὴν Νίνυ πρὸς παραρτῆσιον. *Iosephus* ex Berofo. Male autem Sulpi-cius Niniven oppidum vocat, quæ, ut dictum, maxima prisca orbis civitas fuit, & Afix miraculum. *Horn.* Eo re- versus, crudeliter in Israëlitas sævit, multis casis. Tob. 1, 21.

Ibique à filiis interfectus.] In tem- plo Nefroch. lxx. μεσοτέ. *Iosephus:* τῶ ἰδὸν ναὸν Ἀραραὴν λεγομένην. Filii illi fuerunt duo: Adramelech & Sarasar, maximi natu. Causa parricidii, quod pater, cum in periculo esset, voto se obstrinxisset illos immolandi. *R. Salomo. Hieron.* in Tradit. Aliam affert Lyra & Abul. quoniam pater, postpositis duobus natu majoribus filiis, Asarhaddonem minorem natu suc- cessorem regni constituerit. Cujus ele- ctionis causam Historia Scholastica re- fert in amorem, quo Senacherib ma- trem Asarhaddonis prosequeretur. Par- ricida hi, in Armeniam profugi, regno exciderunt, quod Asarhaddon suscepit. *Iosephus:* Διαδύχῃ ἡ βασιλείαν σὲ ναρχελεὺς Ἀσαραχάδου. Quem Ge- nebrardus, Arias Montanus, Serarius, censent esse Sardanapalum. Quia uter- que ultimus Rex Assyriorum. Deinde, quia Sardanapali nomen videtur con- statum ex Asar & Don, vel Haddon, ad-

tempus Ezechias, aeger corpore, morbo incubuerat. Cumque Esaias ei verbum Domini annunciaffet, vita ejus finem adesse, flesse rex traditur. Ita xv. annos pro-

dito nomine Phul. Tertio, quia quæ de eversione Ninives, per eluvionem Tigris, prædicunt Ionas & Nahum, ea sub Sardanapalo contigisse testatur Diodorus. Verum Eusebius, Tornielus, Salianus, & cæteri Chronologi, Sardanapalum sub Azaria Rege Judæ collocant. Prior tamen sententia potius videtur. *Horn.*

Dignum se exitium tulit.] Pharaon quoque in decem servatur plagis, ut novissimus pereat: quod & iste passus est. *Hieron.* in Esa. xxxviii. Contigit hoc forte secundo vel tertio mense a reditu in Niniven, ut patet ex Tobia primo. Notandum: sine causâ à Iosepho reprehendi Herodotum, quod Sennacheribi, tanquam Arabum Regis, meminert. Nam addit, Assyriorum quoque Regem fuisse. Porro Assyria Imperio suo complectebatur totam Syriam, Mesopotamiam, Babyloniam quoque (ut videtur) & Arabiæ partem Septentrionalem; id est, utramque Iracam, Aghemicam & Arabicam, sicut hodie distingui solent. *Horn.*

Per idem tempus.] iv Reg. xx. Esa. xxxviii. Ioseph. x, iii. Anno regni Ezechia xiv. quo Sennacherib ab Ierusalem contra Æthiopes profectus est. Id ita esse, patet ex eo, quod post Ezechias vixerit & regnavit annos xv. Constat autem ex iv Reg. xviii, 2. eum regnasse xxxix. annis, jam deme xv. à xxxix. restabant xiv. Anno ergo ejus xiv. hæc contigerunt, ante plenam Hierosolymæ liberationem, & cladem Assyriorum. Fallitur ergo Iosephus x Antiqu. iii. qui post cladem hanc ea contigisse scribit. Nam Deus cum signo regressus Solis, promittit pariter liberationem ab Assyriis Ezechia. Et

go nec dum ab iis liberatus erat. *A Lapide.*

Morbo incubuerat.] Νόσος καὶ λειψή, ἀσθενῶν, ἀπέγνωσθαι τὸν χρόνον ἰατρῶν. *Ioseph.* Fuit ei morbus hic immixtus, ne ob victoriam, paulo post obtinentam, insolesceret. *Hieronym.* *Cyillus,* *Theodoret.*

Vita ejus finem adesse.] Iustus est ultima verba & mandata suis dare. Quallium mandatorum egregium exemplum habes apud Stobæum titulo de Prudentia, ex Erechtheo Euripidis. Vide & Plutarchum de Homerj Poësi. *Grot.* *Augustin.* vi. de Genes. ad Litter. 17. *Secundum aliquas causas inferiores jam vitam finierat Rex: secundum illas autem quæ sunt in voluntate Dei & præscientia, qui ex aternitate novat quid illo tempore facturus erat, & hoc vere futurum erat, tum finiturus erat vitam quando vitam finivit.*

Flesse Rex traditur.] Tum quia juvenis xxxix. annorum, tum quia ἀτέκνον. Nam Manasses nec dum genitus, sed demum anno ab hinc tertio. *Hieronymus,* *Iosephus,* *Abul. Cajetanus.* *Grotius:* Minus clare revelata spe vite æternæ, mors etiam magis timebatur. Quæ verba, ex Socini lacunis hausta, neutiquam toleranda sunt. *Horn.*

Ita xv. annos.] *Grotius* putat hos annos iis additos, quos Ezechias vixisset secundum constitutum in natura ordinem. *Male.* Sic enim amplius lxxx. annos vixisset. *Clarum ex Textu,* & *Sacra Chronologia,* ab eo tempore quo in morbum incidit, illos annos vitæ ejus additos. *Hieron.* ad *Marcellam Epist.* xix. *Ezechias vicina morte terretur, & fusus in lacrymas, quindecim annorum spatio protelatur.*

prorogari sibi ad vitam meruit. Quibus peractis, nono

&

*Prorogari sibi.] Cujus signum fuit umbra retrograda in Horologio Achas. Erat autem illud gnomon constans, ut ait Eliahoo Chomer, ex semicirculo, in cuius cavo erat globus, in quem cadens umbra, respondebat cæsuris, factis in semicirculo ad numerum, ut ajunt xxviii. Eæ cæsura hic vocantur *ῥήγες*, id est, gradus. Per eorum decem retroacta est umbra. Eam umbram Solem vocat Esaias xxxviii. 8. quia à Sole fieri solebat. Nihil autem opus erat universi cursum immutari tantum signi causa. Simili figura fenestæ Solis nomine appellantur Ierem. xv. 9. *Græc.* Non ita facile est dicere, cur Sol *Ἠλιος* sit vocatus, & quid rei fuerit, in cuius memoriam sacra hæc fierent. Duorum Dionysii interpretum Græcorum, Pachymerii, ac Maximi, ea est sententia; Persas, viso in cælis grandi Solis miraculo, quod contigit tempore *Ezechia Regis*, & cognomen, & sacra hæc instituisse. Ac *Ἠλιος* nomen Mithræ sive Soli datum, quia dies fere fuerit triplicatus: quod adstruere conantur ex historia ipsa, quam legere est in sive *iv Reg. cap. xx.* & *Iesa. xxxviii.* Ex hac historia sic colligunt, horam jam diei decimam fuisse, cum regredi inciperet Sol: decem igitur horis opus fuisse, priusquam ad ortum perveniret: horas totidem requiritas, priusquam rediret, unde ablerat: residuas fuisse horas diei duas, undecimam, & duodecimam: ac proinde diem illam fuisse horarum duarum & triginta: eoque complexam esse lucem bidui, hoc est, bis duodecim horarum æquinoctialium: ac decem horas reliquas, quia solum duæ desiderentur horæ, quominus integrum diem conficiant, *ἡμεροδωδεκάωρον* haberi pro integro die. Diem igitur fuisse triplicatam: ac propter tam grande miraculum jure *Μίτρον*, qui Sol est, dici *Ἠλιος*, sive Triplicem. Verum ut speciose ea*

dicantur, multa tamen sunt, quæ sententiam hanc reddant suspectam. Primum, nec in Regum libris, nec in propheta Iesaiâ, legere est, Solem retrocessisse, sed umbram: potuit autem Deus, Solem cursum suum peragente, sive per se, vel angelorum ministerio, impeditis Solis radiis, lucem temperare, ut, eâ aliter, atque aliter admisâ, non projiceretur umbra, nisi ubi prædixisset propheta. Atque hanc sententiam amplexi sunt Burgensis, Vatablus, Montanus. Eique mirifice favet argumentum illud, quod si dies ista fuisset quasi tridui: majus fuisset miraculum, quam temporibus Iosuarum, cum bidui spatium pro die foret. Nam Iosuarum x. 13. est: *Stetit itaque in medio cæli, & non festinavit occumbere spatium unius diei.* Atqui proxime subiungitur: *Non fuit antea, & postea, tam longa dies.* Præterea legati Babylonii, ut est Paralip. lib. ii. cap. xxxii. interrogarunt de portento, quod acciderat super terram. Vbi, quia *super terram* dicitur, longe verisimilius est, miraculum hoc non in cælo ab iis observatum, sed ex Iudæa ad eorum aures pervenisse. Patres etsi de spatio diei dissentiant, in eo tamen convenire videntur, Solem ipsum mutasse cursum suum. Sic enim è Græcis Theodoretus in illud *Psalm. xxxix. Audivi Dominum, & misertus est mei.* Item Cyrillus, & Elias Cretensis in Nazianzenum. Imo Hippolytum idem sensisse, legas apud Glycam in secundo Annalium. E Latinis similiter Augustinus de mirabilibus Scripturæ lib. ii. cap. xlviii. item Hieronymus, Haymo, alii. Neque vero, si lineis decem sit umbra regressa, eo Soli decem fuerit horis opus in recedendo, ac alteris decem in remeando: quia fortasse lineæ illæ, ut optime Tostato observatum, non horarum fuerint, sed semihorarum. Proinde non viginti horis dies illa longior solito, sed denis duntaxat. Imo quid si & quadrantes lineis fuerint signati? Sic quinque solum

Et vigesimo imperii anno decessit: regnum Manasse filio reliquit. Is à patre multum degenerans, relicto Domino, culturas impias exercuit: ob quod in potestatem Assyriorum traditus, malo coactus, agnovit erro-

rem,

horis excefferit. Verum nec tantum opus largiri. Potuit & Sol decem esse lineis regressus, & dies tamen par spatio fuisse cæteris. Vt si, Dei iussu, Sol celerrime ad ortum, atque à prima linea mox ad decimam reciperat. Quam infirmo igitur tibicine nituntur, qui cum Procopio statuunt *διπλασίον ημεραν ἡσπασθαι*, sive, ut apud B. Hieronymum legas, *pene duplicem factum diem*: cui & sententiæ, ut Vatablo monitum, favet R. Kimchi. Quid igitur de illis putabimus, qui etiam triplicatam lucem volunt? Quærat aliquis, si sacrum illud Persicum in memoriam Triplicis Mithræ non sit ab illustri illa die: unde igitur nomen hoc fortitum credamus. Dixero, facilius esse, quid sit falsum, videre, quam verum perspicere. *Vossius*. Hujus miraculi causa missi à Rege Babyloniorum ad Ezechiam legati. Esa. xxxix. Nomen illi Merodach Baladan. Qui fuit Mardokempad, Nabonassari filius. *Scaliger*.

Meruit.] Mereri apud veteres Latinos Patres, significat aliquid impetrare & obtinere, etiam sine merito nostro. Exempla passim extant apud Cyprianum, Ambrosium, Hieronymum, Augustinum. Et celebre illud Gregorii; *O felix culpa, quæ tantum meruit habere redemptorem*. Perkinf.

Nono Et vigesimo imperii anno.] Verum id IV Reg. xviii, 2. si biennium illud quo cum patre Achazo regnavit, includas. Solus nonnisi xxvi. annos. Nam cœpit regnare anno tertio regni Hofæ, non liberi vel usurpati, sed tributarii & confirmati. Vnde tametsi illius initium incidat in quartum Achazi, istius tamen incidit in duodecimum saltem Achazi. Sic annus tertius Hofæ

est quidem septimus Achazi, sed annus tertius regni liberi non tributarii. Ezechias vero regnare cœpit anno tertio Hofæ tributarii, non liberi. *Spanhemius*.

Manasse.] Qui duodecim annorum. IV Reg. xxxi. I Paral. xxxi. I. Ioseph. x, 3. Sanguinarium ingenium, Cati Calligæ & Neronis non dissimile. *Gros*. Vide & Autorem Imperf. Homil. 1. in Matth. Fuit Judæis, quod Achas Israëlitis fuerat. *Sigon*.

Culturas impias exercuit.] Instauravit excelsa, quæ demolitus fuerat Ezechias pater ejus: construxitque aras Baalim, & fecit lucus, & adoravit omnem militiam cœli, & coluit eam. Edificavit quoque altaria in domo Domini cuncto exercitui cœli, transireque fecit filios suos per ignem: observabat somnia, auguria sectabatur, maleficis artibus inserviebat, sculpitile quoque & conflatile signum posuit in domo Domini. II Par. xxxi.

In potestatem Assyriorum traditus.]

II Par. xxxi v, 11. *Τῶν Βαβυλωνίων & Χαλδαίων βασιλείας*. Ioseph. Abductus tamen fuit Babylonem. Ergo vel Assyrii sub Babyloniis, vel Babylo-nii sub Assyriis. Quæ mutatio paulo ante facta: cum Merodach Baladan Ezechia ultimis annis regnarit. Quoniam vero exertim vocatur Assyriorum Rex, vix dubito quin alius fuerit à Merodach Baladan, sive Mardokempade. Nam Scriptura accurate regnum Assyrium & Babylonicum distinguit. Deinde in Ptolemæi Canone per xii. annos nulli Babyloniorum reges. Ex quo apparet destructum iterum ab Assyriis fuisse, sive Aserhaddon Rex, sive alius fuerit. *Horn*.

Malo coactus.] Manassi in carcere parvus

rem, populumque adhortatus est, uti relictis idolis, Dominum colerent. Nihil sane dignum memoria gessit, regnavit autem annos V. & L. Amon deinde filius ejus regnum adeptus est, nec ultra biennium eo potitus est, paternæ impietatis heres, Domini negligens, suorum insidiis circumventus periit. Ad Iosiam filium imperium devolutum. Is admodum religiosus fuisse tradi-

dabatur parvus panis ex furfuribus, parvo & pondere & parva mensura aquæ cum aceto, ut viveret, ajunt quidam Codices Græci II Paral. xxxi 11. & Autor Imperfecti operis in Matthæum Homilia I. Clemens II. Constit. c. 22.

Agnovit errorem.] Εἰδὲν ὁ Θεὸς τὸ ἄσχετον αὐτοῦ φιλάνθρωπον καὶ ἐλεήμονα τὸν πολέμιον. καλεῖται. ἢ τῶν ἱερέων ἐπακρύσας ὁ Θεὸς αὐτοῦ. Καὶ πάλιν εἰς τὴν οἰκίαν ὁ Μανασσῆς ἀπολυθεῖς ὑπὸ τοῦ Βαβυλωνίου βασιλείως ἀναστάζει. Iosephus. Oratio ejus exstat pia & proba, sed non habens auctoritatem Canonica Scripturæ. Estius.

Relictis idolis dominum colerent.] Dedit operam si posset abolere priorum peccatorum etiam memoriam, mutatis moribus totus conversus ad Religionis studia. Nam & urbem lustravit, & templum consecravit denuo, & in reliquum totus fuit in eo, ut gratitudinem Deo posset approbare, ejusque retinere benevolentiam. Idem facere populum quoque docuit, memor in quale incidisset infortunium, ob perperam administratam Rempublicam. Αἰμίλιος ἢ τῆς πατρὸς ἑαυτοῦ μετὰ πολλὴν χρησάμενος, ἔπειτα τὸ μετὰ τοῦ διῆγε βίον, ὡς μετακλεισθεῖς εἶπα, καὶ Ζηλωτὸς ἐκείνης ἢ χρόνους λογιζόμενος, ἀφ' ἧς τὸ ἴδιον ἀποβῆναι ἤρξατο. Ioseph.

Nihil sane dignum memoria gessit.]

Frigide. Vix ullus Regum adeo & pro-
jecte impius & sincere conversus fuit.
Recenset autem Iosephus opera ejus pro
Republica gesta, cum in regnum post-
liminio restitutus fuisset. Nam in-
cœnia reparavit, & altissimis exornavit ac
communivit turribus. Horn. Sepeliri
voluit in horro, quod malis factis me-
ritus esset extra Regum sepulchra poni.
Grotius. Vel quod ibi Mausoleum stru-
xisset. A Lapide.

Amon deinde.] 1V Regum cap. xxi.
II Chronic. cap. xxxiii. Iosephus
x, 4.

Paternæ impietatis heres.] Μιμησά-
μενος τὰ τοῦ πατρὸς ἔργα, ἀνεῖναι
ἐπέληθεν. Ioseph. Addit Gly-
cas eum dixisse: Pater meus à puero
multa scelera fecit, ac in senectâ peniten-
tiam egit. Quare & ego, in hac ætate, pro
animi libidine me geram, ac deinceps ad
Dominum me convertam. Sic & apud
Pseudo-Clementem II Constituit. Apo-
stol. 23.

Suorum insidiis circumventus periit.]
Ἐπιβουλεύει ὑπὸ τοῦ ἰδίου οἰκείου
ἀπίθανον, βιώσας ἔτη τέσσαρα, καὶ
ἐκθροῦν βασιλεύσας ὁ ἐξ αὐτῶν, ἔτη
δύο. Iosephus.

Ad Iosiam filium.] II Reg. xxi, xxii,
xxiii. II Chron. xxxiii, xxxiv, xxxv.
Iosephus. x, 5. Φύσιν ἀγροῦ, ἢ πατρὸς
δοστέων ἀγαθῶν, ac Davidis tota
vita æmulus. Talis apud Græcos vide-
tur fuisse Epaminondas, infelix tamen
& ipse, non minus quam Iosias, populi

ditur, summaque cura divina administrasse, Helchia sacerdote usus bene. Is cum in templo librum verbi Dei scriptum, repertum à sacerdote legisset, quo continebatur, Hebraam gentem ob crebras impietates & sacrilegia delendam, piis ad Deum precibus, fletuque jugi, imminentem cladem avertit. Quod ubi indultum sibi per Ollam prophetissam comperit, majore cura, utpote obligatus divinis beneficiis, cultum Dei exercuit. Igitur vasa omnia, anteriorum regum superstitionibus idolis consecrata, cremavit. Namque eo prophani ritus invaluerant, ut Soli ac Luna divinos honores darent,

eif-

magis meritis quam suis. *Grot.* Fuit autem ei hoc nomen impostum per prophetam ante cccxxvii. annos. *111 Reg. xiiii 2. Tertius Iosias est, cuius nomen prædictum est priusquam nasceretur. Hi tres sunt, Samson, Iosias, Iobannis. Chrysof.*

Helchia Sacerdote.] Scribo Helchia. Nam in fonte *חֵלְכִיָּהּ*. Rursum hic sacerdotis nomen usurpat pro sacerdote summo, quem Pontificem appellant. *Drus.* Fuit Pontifex xxv. ab Aaron. *Iosephus.*

Librum verbi Dei.] Id est, legis. Nam lex & verbum Dei se invicem explicant, Aliter alibi: *cumque Esaias ei verbum Domini annuntiasset.* *Drus.* Deuteronomium. *Chrysofom.* Homil. ix. in ii Matth. *Athanas.* Epist. ad Marcell. *Abul.* Totum Pentateuchum. *Ioseph.* *ἐν τῷ βιβλίῳ τῶν ἰσραηλῶν βιβλίου τῷ Μανασσῆος ἐν τῷ νεῷ κειμήριον.* Tempore impii Manassis adeo neglecta fuit lex, ut liber ejus, tanquam res noviter inventa scribatur. *Cajetanus.* Impius Achaz combussit libros legis, ne ex iis Idololatriæ argueretur. Quare Sacerdotes clam in muro templi legem absconderunt, & ibi postea repertus. *Lyra* ex R. Salomone. Fuit *ἀνὴρ ζαφὸν* Moſis,

ut ex Paral. xxxiv. 14. patet. *Grotius.* Vel ejus avo scriptum, & in Sanctuario ante annos Idccc. positum. *Genebrard.*

Hebraam gentem.] Locus est Deut. xxviii, 36. in quem, Deo ita disponente, incidit. *Grot.*

Per Ollam prophetissam.] Emendo, per Oldam prophetissam, quam *lxx.* *τὴν οὐρανίαν.* Hieronymus. prophetidem appellat. Scribi autem debet *Holda*, cum aspiratione. Græce *Ὀλδῶ.* *1v Reg. xxi 14.* *Drusius.* Fuit uxor Sellum. Quem Hebræi tradunt fuisse avunculum patris Jeremias. Cur non iiverunt ad Jeremiam vel alios qui tum propheta-bant? Forte quia ab urbe aberant, & occupati in aliis rebus ad reformationem spectantibus. *Interpr.* Holda vero vicina erat, & ejusdem urbis incola. Habitabat enim *חַוְוָה*, in secunda. Quod Chaldaus interpretatur, *מְבַרַחַת חַוְוָה*, *ἐν τῷ διδουσκάλειν.* Nam *חַוְוָה* Hebræis est traditio legis interpret. *Grot.* Alii accipiunt profecunda civitate, sive media. Hieronymus, Vilalpandus, & alii.

Quod ubi indultum.] *1v Regum cap. xxi 11.*

Soli ac Lune divinos honores darent.]

Tδ

eisdemque etiam ex metallis sacraria edificarent. Quibus Iosias in pulverem redactus, sacerdotes quoque profanarum adium interfecit. Sed ne sepulchris quidem impiorum pepercit: quod olim predictum à propheta,

im-

Τὸ ἥλιος καὶ τῆ σελήνη καὶ τοῖς μὲν
 Ζεῦ καὶ Ἡρα καὶ πατρὶ τῆ δυνάμει ἔβραν ἔ.
 In Latina vetere, & Soli & Lunæ &
 duodecem signis & omni militia cæli.
 1 v Reg. xxiii. 5. *Drus.* Quæ Idololatria
 siderum antiquissima. Deur. 1v.
 19. Iob. xxxi. 26, 27. & à Syris ad Iudæos
 derivata. Vide Vossium 11 de Idol.
 11, 111, 1v, v. & sequentia. Seldenum
 de BIs Syris. Colebatur autem sub
 variis, Beli, Molochi, Adonci, Chamos,
 nominibus. Et hinc mos fluxit, ad
 orientem adorare. Herodor. 1. Virgil.
 xlii. Israëlita autem contra occidentem
 versi, ubi sanctuarium erat: atque
 ita ostendebant precantes adorare
 non Solem Orientem, sed Solis Dominum,
 ut ait Anastasius Nicænus Quæst. xviii.
 in Scripturam. Christiani veteres in
 hoc maluere gentilium, quam Iudæorum
 ritum sequi. Cl. Alex. vii. Strom.
 αὐτὸς τὸν ἱερωτικὸν ἀναγλῶν ἐξ ἑ-
 χασ. Hinc & visi Solem adorare. Ter-
 tull. Apol. Vide Maimonidem 111 More
 Neb. xl v. *Vossius.*

Ex metallis sacraria.] Quod à Zabiis
 sive Chaldæis fluxit. Qui imagines stel-
 lis erexerunt, Soli quidem aureas, Lunæ
 argenteas, atque ita metalla & climata
 terræ inter stellas partiti sunt. Dixerunt
 enim climatis x. Deum esse stellam x.
 Deinde facella ædificaverunt, imagine-
 que in illis collocarunt, arbitantes, vi-
 res stellarum insuere in illas & homi-
 nibus Prophetiæ donum largiri. *Mai-
 monides* 111 More Neb. xxix. Hæc au-
 tem sacraria videntur fuisse *כיבן,
 פזע, ד' עיא* vel *פרעיא*, in quibus sacri-
 gnes facti. Descriptionem talis *פרעיא*
 luculentam vide apud Procop. 1. Persic.
 & Benjaminem, ubi Chenarasam de-
 scribit. Ac talia fere in excelsis monti-

bus. Nam mos illarum gentium fuit sa-
 crificare ἐπὶ ὑψηλοῦ των ὄρειων. He-
 rodot. Clio. De illis excelsis vide Sigo-
 nium 11 de Republ. Hebr. 1v. Fuit etiam
 currus, haud dubie Soli consecra-
 tus, qui ab equis trahebatur. Nam per
 omnem Orientem sacrum Soli id ani-
 mal, ut docet Xenophon lib. viii. *Κυροπολι.*
 & 1v. ἀνάθεσ. Pausan. in
 Laconic. Instin. 1. Herodor. 1. Porro
 equos hos non fuisse pictos vel scul-
 ptos, ut Abul. vult, sed vivos, exinde
 patet, quia Iosias currum dicitur com-
 buisse, equos tantum abstulisse.

Quibus in pulverem redactis.] Quo-
 modo in pulverem redacta, si ex met-
 allis & quænam hæc sacraria? An
 fana & delubra? Sed ea ex metallis
 non fiunt. An portus altaria excelsæ?
 1 v Reg. xxi. 11, 4. legitimus. *Et præce-
 pit rex Helciæ pontifici & sacerdotibus se-
 cundi ordinis & janitoribus, ut projicerent
 de templo Domini vasa omnia, quæ facta
 fuerant Baali & luo, & universa militia
 cæli: & combussit ea foris Ierusalem in
 convalle Cedron, & tulit pulverem eorum
 in Bethel. Quem locum si non habuit in
 mente, tum certe respexit ad eum qui
 habetur in eodem capite 11. 15. Insuper
 & altare quod erat in Bethel & excelsium
 quod fecerat Ieroboam filius Nabat, qui
 peccare fecit Israël: & altare illud excel-
 sumque destruxit atque combussit & com-
 minuit in pulverem, succenditque etiam
 lucum.* *Drus.*

Ne sepulchris quidem.] Quæ in mon-
 te, apud Bethelam, erant. 1 v Reg.
 xxi. 11, 16. Porro sepulchra violare,
 summum apud veteres nefas; & illo-
 rum tantum ossa turbata, qui immane
 scelus admiserant. Quales Idololatrar.
Horn.

Quod olim predictum à propheta.]

impletum animadversum est. Hujus octavo & decimo imperii anno, Pascha celebratum. Post triennium fere, adversus Nechao regem Egypti, qui bellum Assyriis inferebat, in praelium egressus, priusquam inter se

III Reg. XIII.

Octavo & decimo imperii anno.] Qui erat annus quintus, centesima vicesima secunda Octaeteridis. Petitus.

Pascha celebratum.] 11 Paral. xxxv. Non fuit Phasc, simile huic, in Israel, à diebus Samuelis propheta: sed nec quisquam de cunctis regibus Israel fecit Pasce sicut Iofias. Hujus causa est, quia tum omnia $\kappa\epsilon\ \nu\omicron\mu\omicron\varsigma$, $\nu\epsilon\ \kappa\epsilon\ \tau\omega\ \delta\epsilon\ \chi\alpha\iota\omega\ \omega\ \delta\epsilon\ \lambda\eta\theta\eta\sigma\tau\omicron\upsilon\ \&\ \mu\alpha\lambda\iota\sigma\tau\omicron\varsigma\ \sigma\omega\mu\eta\delta\ \epsilon\iota\delta\alpha\varsigma$, peragebantur. Ioseph.

Post triennium fere.] Tredecim annis pro tribus est reponendum. Sigonius. Nihil mutandum. Nam hallucinatus fuit noster, qui hunc regnasse scribit ann. XXI. cum regnarit ann. XXXI. Ex quo sequitur hæc accidisse tredecim annis post celebratum Phasc. Siquidem Pascha celebratum fuit, ut habetur 11 Paralip. xxv. 19. decimo octavo anno imperii Iosia. Drus.

Adversus Nechao.] Pharaon Nechao, 1 v Reg. xxiii. 29. Hic ab Ebræis Necho vocatur, voce monosyllaba. Siquidem scheva non constituit syllabam apud eos. Græce est $\Phi\alpha\upsilon\sigma\tau\alpha\ \text{N}\epsilon\chi\alpha\omega$, & 11 Paralip. xxxv. $\nu\lambda.20. \nu\epsilon\chi\alpha\omega$. Drus. Necos filius Psammitichi, Herodot. 1 v. Hic est ille qui Africam circumnavigari iussit, & Nilum in mare rubrum derivare aggressus est. De regno Egypti, vide Vossium 1 de Idol. xxv 11.

Regem Aegypti.] Plane iis assentior quibus Coptos toti Aegypto creditur nomen dedisse. Nempe ut $\text{Α}\iota\gamma\upsilon\pi\tau\iota\circ$ dicatur, quasi $\alpha\iota\alpha\ \Gamma\upsilon\pi\tau\iota\circ$ sive $\text{Κ}\omicron\upsilon\pi\tau\iota\circ$. Coptus autem fuit urbs antiquissima, & vetusta Isis religione celebris. Vossius.

Qui bellum Assyriis inferebat.] Iosephus x, 4. Nechao magna deletibus

habitis, copias ad Euphratem duxit contra Medos & Babylonios, qui Assyriorum imperium everterant, volens sibi Asia regnum querere. Status Asia is tum erat. Collapsa post Astarhaddonem Assyriorum Monarchia, Medi & Babylonii rerum potiebantur. Et apud hos quidem Nabopalassar, apud illos Cyaxares regnabant. Vtri eorum Assyria paruerit, non constat; nisi quod vel ex æquo eam diviserunt, vel integram Babylonius tenuit. Necos, ut ulcisceretur injurias Aegypti à Sennacheribo illatas, nondum firmato Babylonici regni statu, & ipse cum exercitu in Assyriam contendit. Abulensis putat hanc expeditionem contra Adadremmon Syriæ Regem, Iosia federatum, susceptam fuisse. Sed nullibi Adadremmon, expresse vero Assyrii ad Euphratem habitantes, memorantur. Proculdubio Herodoti narrationem Abulensis respicit. Nam is Syros vocat, more Græcorum, qui Assyrii proprie dicuntur. Horn. Cæterum Necos oraculo Ieremiæ ad hoc bellum excitatus fuit. Nam Ieremias per nuncium Pharaoni significavit, ut expeditionem contra Assyrios susciperet. Hieron. in Tradit. Hebr.

In praelium egressus.] Cum Necos usque Menden processisset, oppidum ditionis Iosia, opposuit se ei, vetans per sui juris ditionem, iter contra Medos facere. Ioseph. Metuebat autem Iosias, ne Iudæam invaderet. Atque ob hanc causam factum ejus ab omni culpa excusat Abulensis. Contra 11 Paral. xxxv, 22. temeritatis arguitur. Nam prius debebat Deum consulere, quam bellum tam anceps aggrediretur. Cajetan. Vnde & Iustin. Quæst. lxxxiix. ad Orthod. docet, Iosiam ideo occisum, quod monitis Ieremiæ, de non impediendo Pharaone,

se acies concurrerent, sagitta ictus est. Exque eo vulnere in urbem relatus, decessit, cum regnasset annos I. & XX. Ioachas inde filius ejus regnum adeptus, tribus

raone, minime paruerit. Τῆς περὶ ἁρῆς ἀλαζωνίας οἰμαί εἰς τὸ ἔτ' αὐτὸν παρορμησάσης, ἵνα λάβῃ σφρασιν καὶ αὐτῆ. Ioseph.

Prinſquam inter ſe acies concurrerent, ſagitta ictus.] Dum enim aciem inſtruens, curru ab uno cornu ad alterum vehitur, Ægyptius quidam ſagitta iſto bellandi ſtudio exemit. Ioseph. Campus præliaris in Mageddo fuit. Quem locum Herodotus Μάγδαλον vocat, corrupta nonnihil pronunciatione. Idem locus, quia in monte poſitus, Ἀρμαγδών. Grot.

Exque eo vulnere in urbem relatus, decessit.] Sic & Iosephus: τὸ δ' ἔργον αὐτοῦ ἐπὶ τῆς ἀλαζωνίας αὐτοῦ, ἐκείλδουθεν ἀνακλήθη καὶ τὸ ἐξ ἑαυτοῦ, καὶ ἰατρῶν ἐπέψεν εἰς ἱεροσόλυμα, τελευτῶν ἕν τ' ἐπὶ τῶν ἀλαζωνίας ἐκεῖ τ' βίον. Nec contrarium apparet ex Paralipomenis. At vi Reg. xxxiii. exertim: Occisus est in Mageddo. Horn.

Cum regnasset annis I. & XX.] Modo monui legendum esse, I. & xxx. Quod ita esse, discas ex iv Reg. xxii, I. Druf. Cum hoc Rege extincta fuit omnis regni Iudæ gloria ac majestas. Unde & obitum ejus immenso lætu profecuti omnes sunt etiam sequenti ævo. Ac lugubre carmen Ieremias in obitum ejus condidit, quod sub finem Threnorum ejus existare putant Chald. Ioseph. Hebræi apud Hieron. Lyra. Abul. & alii. Sed verius est carmen illud, à Threnis aliud fuisse, & injuria temporis perditum. Tradunt etiam Talmudici Iosiam unguentum sacrum quo Reges & Pontifices hætenus ungebantur, in templo recondidisse sub humum in loco abdito secretoque, quem diu ante summa cura Rex Salomo paraverat, cum ex vatium responsis didicisset

futurum olim uti templum ab Assyrii solo æquaretur. In eodem specu Talmudici arcam quoque isti fœderis testem, & Aaronis baculum, tum lapides Vrim & Tummim cum residuo Mannæ posuisse Iosiam tradunt, eorumque omnium nihil quidquam Iudæis restitutum esse, cum reversi Babylone in patrias sedes templum secundum extruerent. Quare ex illa tempestate regibus, pontificibusque haud fuit ex initiationum mysteriis eadem majestas. Sed nec ceremoniis plerisque sacris tam præfens adfuit numen, ut ante solebat. Iactant illa vulgo Iudæi, quæ in Libro Iuchasin refert Rabbi Zacuth: כבודו הוּ שָׁמַר וְהוּ שָׁמַר וְהוּ שָׁמַר כִּי בְּכֹל כִּי יִבְרַח הוּ אֶת הַיָּם וְהוּ אֶת הַיָּם וְהוּ אֶת הַיָּם: Ignis super altare cubabat, tanquam canis, quia vis ejus extincta erat, postquam quinque res defecere in posteriore templo. At in priore erat ignis iste velut leo. Enimvero ait eruditissimus scriptor, illa quinque defecisse, quæ jam diximus sic occultata à rege Iosia esse, nunquam ut postea reperta à nepotibus sint. Cuius.

Ioachas.] Ut supra Achaz pro Achaz, sic hoc loco est Ioachas pro Ioachaz. Druf. Iosepho Ἰωαχάσ. Fuir autem filius natu minor Iosifæ, alio nomine Sellum. Ier. xxii, II. Grot.

Regnum adeptus est.] Opera populū. iv Reg. xxii, 30. Sive id per tumultum factum: sive quod Ioakin, metu Ægyptii Regis, onus Imperii detractaret. Verba sunt: Tulit populus terræ Ioachaz filium Iosifæ, & unxerunt eum. Nimirum balsamo. Nam non solum, ut uno tradunt Ebræi ore, oleum sanctum atque usus unctionis in Templo secundo omnimodo defuere, verum etiam tritum est illud & aliquoties in locis à Gemara Hierosolymitana supra citatis repetitum, כִּי הָיוּ מְשִׁיחִים מְשִׁיחִים מְשִׁיחִים, non ungebant in Reges eos qui fuerunt Sacerdotes.

Quo

bus mensibus tenuit, captivitati ob impietatem destinatus. Namque eum Nechao rex Aegypti vincitum, captumque duxit. Nec multo post in vinculis diem functus est. Iudaeis stipendium annuum imperatum, rex eis Eliachim arbitrio victoris datus, qui postea immu-

ta-

Quo dicto etiam Hasmonæos signatus negatur unctos fuisse. Quod vero attinet ad Unctionem Regiam, eam non necessario oleo illo Sancto à Mose primum confecto fieri debere consentiunt. Nam & à Iosia Rege absconditum illud ajunt nec postea repertum; unde Jehojakim Regem unctum fuisse balsamo. Sic Gemara Hierosolymitana in locis supra de unctioe citatis. At vero Pontifices alio ungi oleo, præter ipsum quod Moses confecit, ex ipso præscripto sacro non omnino debuisse volunt. Nec sane aut Regiæ aut Pontificiæ sub Templo secundo Unctionis vestigium aliquod exhibent. Quemadmodum autem sub Templo secundo Unctio Pontificalis nulla erat, ita etiam nec sub primo fuit perpetua. Nam l. aut circiter ante primi excidium annis absconditum fuisse oleum Sanctum (sub Iosia scilicet) nec postea repertum voluit. Glossa Talmudica ad tit Megilla cap. i. fol. 9. b. *בגדי כהנים שישו בביהמיהו ויהיו יאמרו כי הנה נחבא* ויהיו יאמרו כי הנה נחבא *שני דברים נחבאו שם על המזבח, Vestium insignes sunt Pontifices secundi Templi, etiam & primi à tempore Iosia & deinceps. Quoniam Vasculum Olei Sancti absconditum est. Selden.*

Obimpietatem.] Erat enim *αὐσεθὴς ἢ μιαιφός ἢ τρέπον.* Ioseph.

Vincitum captumque duxit.] Cum vix tres menses decemque dies regnasset. *Ὁ τὸ Αἰγυπτίων βασιλεὺς, ὑποστρέψας δὲ τὸ μέγας, μετὰ πεμπή) τὸ Ἰωάσαον πρὸς αὐτὸν εἰς Σεμεδά καὶ λαβὼν πόλιν, ἣ τις ἐστὶ τὸ Συβίλας ἢ ἰλθόντα ἐδήσε.* Iosephus. Duplex hic error. Primo, quod Samathæ hoc fa-

ctum vult, cum Scriptura dicat, vincitum in Rebla qua est in terra Emath. Rebla igitur urbs ubi vincitum, id est, Apamea, ut vult Hierosolymitanus Num. xxxiv, 11. Emath *σεμεδά* corrupte regio est. Deinde, quod sola Neconis reverentia & metu, subactum Ioazum putat. Atqui vix cruento bello, in quo multi Aegyptiorum perierunt, domari potuit, ut indicat Ezechiel xix, 4. Ier. xxxi. 10. & seq. Grotius in eo errat, quod ante expeditionem Cercussiacam remotum putat. Verba ejus sunt: *Ne quid, se ad Cercussiam absente, novaretur.* Sed & tempus, & alia ostendunt, confecto bello Assyrio id contigisse. Horn.

Nec multo post in vinculis diem functus est.] Apud Aegyptios. Quod autem dicit, *nec multo post*, ex conjectura, ac de suo addit. Nam sacri Annales nihil hujus referunt: sed tantum, *obiisse in Aegypto*, narrant. Horn.

Stipendium annuum imperatum.] *Ἐκαὶ τὸν ἀργυρὸν πέντακτα ἐν τῷ ἔτεσι.* Ioseph.

Eliachim.] *Ἐλιachim* potius, qui erat frater major natus Ioachaz, & filius Iosia. *Drus. Τὸν φῦσιν ἀδικῶν καὶ κακῶν, καὶ μήτε πρὸς τὸ θεὸν ὀσεῖ, μήτε πρὸς ἀνθρώπους ἐπιεικής.* Ioseph.

Arbitrio victoris datus.] Ut haberet instrumenta servitutis & Reges. Idque in Oriente Regibus assuetum, receptum olim, & postea subSarcenis fuit, donec Turcæ & Tartari, quibus adstrictior servitus placet, morem illum, excisis undique Regum præscorum familiis, abolerent. Quod imprimis sagacissimus

rato nomine Ioachis vocatus est. Hic Ioachæ fratris Iosia F. fuit, fratri quam patri propior, sacrilegio inuisus Deo. Igitur cum regi Aegyptio pareret, quippe cui tributum penderet, Nabuchodonosor rex Babylonius

Iu-

linus pariter & crudelissimus Timur praestitit. Horn.

Immutato nomine Ioachis vocatus est.] Idque pro more Aegypti & Syria Regum. Quibus solenne aliud privatum, aliud regium nomen habere. Et hinc illa diversitas in Labonitus & Nabuchodonosor, Laborofardach & Beltschatzar, Darius Medus & Nabonnedus, Bal-adan & Nabonassar. Quorum unum nomen privatum, alterum publicum est. Vide Scal. vi. de Emendat. Temp. Eadem significatio est in Eliakim & Ioakim. Sed quia Syris Saturnus Σ vocabatur, ideo nomen Dei Iudæorum, quam sui Dei, ponere in victi principis nomine, voluit. Grot. Debet autem scribi Ioacis per c simplex. Nam in Ebræo Ioacim. *Drus.*

Hic Ioachæ fratris Iosia filius fuit.] 11 Reg. xxi 11. 11 Chron. xxxv 1. Ioseph. x, 6, 7. Legendum est: *Hic Ioachæ filii Iosia frater fuit.* Sic enim in Regibus: *Constituit Eliacim filium Iosia, pro patre suo.* Sigon. Iosias enim quatuor filios habuit, Iohannem, qui à nonnullis Ioachaz esse creditur, Ioacim, Sedeciam, & Sellum. Doctores Ebræi scribunt Ioacim & Eliacim, duobus circiter annis maiorem fuisse Ioachazo. Quod sic probant. Textus ait: *filium viginti trium annorum erat Ioachaz cum regnare inciperet.* Et alibi: *Filius viginti quinque annorum erat Ioacim cum regnare inciperet.* Idem ait, Ioachaz tribus tantum mensibus regnasse 11 Paralip. xxxvi, 2. Hæc manifesta sunt. Aliud argumentum 14 Reg. xxiii, 30. *Tulit populus terræ Ioachaz filium Iosia & unxerunt eum.* Cur unxerunt? Nam filii regum non ungebantur, nisi ob certam causam. Respondent Ebræi, quia Ioacim natu maior erat. Addunt doctores, quia imple-

bat locum patrum suorum, quod non faciebat Ioacim. Dixi Ioachaz à nonnullis credi eundem esse cum eo qui in Paralipomenis Iohannes vocatur. Obstare videtur quod Iohannes iste nominetur primogenitus. Respondent ideo fieri quod adoptione primogenitus esset. Nam in regno prælatus fuit ipsi Ioacim. Abenezra censet Iohannem primogenitum non regnasse, Sellum autem esse Ioachaz. Secus R. David, qui Sellum opinatur esse Ioachin, nepotem Iosia. Moris enim esse ut nepotes filiorum nomine censentur. Sic in primo librorum Mosis, *quæ fecerat ei filius eius minimus*, id est, nepos Chanaan. Idem scribit, quum diem suum obiret Iosias, Ioachaz egisse annum 23. & Sedeciam 24. & Ioacim 25. Addit Sedeciam à patre regem constitutum fuisse, post à populo Ioachaz ei prælatum. *Drus.* Hic Iojakim Matth. 1, 11. dicitur Iechonias, fuitque vel binominis, quod non infrequens in Sacra historia, vel nomen יְחִיָּהוּ à Matthæo per Σφραγίς reditum est Ἰεζεκίας . In hac sententia sunt Epiphanius, 1. Hæres. 6. Ambros. in Luc. 111. *Spanhemius.* Quem de hac intricatissima Quæstione differenter vide 1. Dub. Euan. vi.

Fratri quam patri propior.] Hinc patet verissimam Sigonii correctionem. Error autem ex litera F ortus. Nam cum in codicibus Sulpicianis exaratum esset prisco more: *Ioachæ Fr. Iosia F. fuit*, librarius imperitia id sic accepit quasi scriptum: *Ioachæ fratris Iosia filius.* Horn.

Sacrilegio.] Idololatria. Frequens hoc sensu vox illa apud Sulpicium. *Drus.*

Nabuchodonosor.] Ναβουδδανος Beroso,

Iudeam terram occupavit armis, & per triennium jure belli victor possedit. Etenim, cedente jam rege Aegypti, determinatisque inter eos imperii finibus, conve-

ne-

Beroso, & in Aëis Tyriorum. *Ναβυχοδρόσου* Ⓞ Abydeno. *Ναυχοδρόσου* Ⓞ Straboni ex Megasthene. In Scripturis Nebucadnezar & Nebucadrezar. Erequens enim litterarum, & permutatio. *L'Empercur*. Fuit filius Nabupalassaris Babyloniorum & Chaldaeorum Regis. Quod regnum, hi duo, toto Oriente clarissimum reddiderunt victoriis suis, Monarchia condita, quæ omnes alias longe excelleret. Regum horum Historiam scripserunt *Berosus* in Chaldaicis apud Ioseph. x. Ant. & i. contra Apionem. *Abydenus* in Assyriacis apud Euseb. in Chronico & i. x. Ⓞ Ⓞ. *Megasthenes* iv Indicorum apud Iosephum x. & Strabonem xv. *Diodorus* ii. Persicorum, *Philostratus* in Indicis & Phœniciis apud Iosephum. Quibus Hecatæum adde. Solebant autem Reges Chaldaei Deorum nomina, Majestatis ergo, assumere. Sic à *Nebo* Idolo, dicti *Nebucadnezar*, *Nebuzardan*, *Nabonito*, *Nabonassar*, *Nabonabo*, à *Mevodach*, *Evilmarodach*, *Mar-dokempad*. *Seldenus*.

Rex Babylonius.] Imo Regis filius. Nam pater Nabupalassar adhuc in vivis. *Berosus*. Nisi dicas eum simul cum patre regnasse.

Iudeam terram occupavit armis.] Bellum inter potentissimos Aegypti Syriæque, ac Babylonis Reges, Neconem & Nabupalassarem exarsit. Præsto ad Cercesium secus Euphratem commisso, vincitur Necos. Babylonius subacta omni, ad Pelusium usque, Syria, præter Iudæam, triumphat. Quarto regni Nabuchodonosori anno, Ioacimi octavo, Babylonii Iudæam quoque bello petunt, dirimantes ni tributum pendant quemadmodum reliqui Syriæ habitatores. Rex pacem mercatus pecuniis, integro triennio imperata tributa persolvit. *Iosephus*

x. 7. At Berosus paulo aliter: Satrapam Aegypti Syriæque & Phœnices rebellem eo bello subactum. Apud Iosephum x. Antiquitatum. Male. Nam Necos non Satrapa Babylonii Regis, sed æmulus & æqualis fuit. *Horn*. Hæc fuit prima captivitas Iudæorum. Nam Ioacim cum Daniele ejusque tribus sociis abductus tum Babylonem fuit. iv Regum xxiii. ii. Paral. xxxv. Dan. i. iii. Eisd. i. *Rex tamen sub conditione tributi annui, domum remissus fuit.* Ac tunc horrenda illa Moabitarum clades atque excidium contigit, quod eis prænuntiavit Ieremias cap. xlviii. Nam quicquid Aegyptum inter & Euphratem gentium, una ruina Babylonius involvit. In memoriam tantæ cædis condita *μαρτυρία, ἀεροχὴ Μωαβιτῶν* Ⓞ, Stephano, collocata ibi Babyloniorum colonia. *Horn*.

Jure belli.] De quo vide Grotium in nunquam satis laudato opere de jure pacis ac belli.

Cedente jam Rege Aegypti.] De hoc bello vide Ieremiam xlvii. Necos, post tantam cladem, in Aegyptum fugit, regnumque filio Psammi vel Psammitho reliquit. Herod. ii. Cæterum fatalis ille locus, ubi pro Syria imperio, plerumque inter Aegyptios & Assyrios certatum, Carcemis fuit, Cercesium Ammiano xxiii. Cercesium Euagrio v Hist. Eccl. 9. in confluyente Euphratis & Abora situm.

Determinatisque inter eos imperii finibus convenerat.] Merum commentum. Nam hujus transactionis nec ulla memoria extat, & satis clare ex sacris refutari potest. Quippe Nabuchodonosor victoria sua usus, in ipsam Aegyptum penetravit, & totam Syriam Neconi, non ulla transactione, sed armis ademit, ac jure belli, ut ipse Sulpicius loqui-

nerat Iudeos ad Babylonem pertinere. Ita cum Ioachis exactis in regno annis undecim, filio ejusdem nominis locum fecisset, isque regis Babylonii in se iram concitasset, Deo nimirum agente, cui constitutum erat, Iudeam gentem captivitati & internecioni dare, Nabuchodonosor Hierosolymam cum exercitu ingressus, urbem murosque ac templum solo stravit: auri immensum mo-

dum

loquitur, tenuit. Horn.

Iudeos ad Babylonem pertinere.] Idem huic Provinciæ quod Armeniis accidit. In limite duorum sibi semper adversantium positi, ambiguos plerumque Dominos habuere, & victoriæ accessio fuerunt. Quod & postea sub Macedonum, Romanorum, & Saracenorum imperio duravit. Horn.

Ioachis exactis in regno annis undecim.] Cum esset inquieto ingenio, novisque rebus, Ægyptiorum fiducia studeret, Nebucadnezar rebellem cum exercitu petit, receptusque intra urbem fuerunt, in captivitate abduxit Babylonem tria millia, in quibus etiam tum puer Hezekiel. Hic finis fuit Ioacimi Regis, qui vixit annos xxxvi. regnavit xi. Ioseph.

Filio ejusdem nominis locum fecisset.] 1v Reg. xxiv. 11 Paral. xxxvi. Non plane ejusdem nominis. Nam vel in Græca editione pater Ιωακείμ vocatur, filius Ιωαχαίμ sive Ιωαχίμ. Ecce discrimen in una littera. Quale & apud Ebraeos, qui ultimam insuper effertunt per N. Scribunt enim Ioachin: unde Ioachis, ut ex Ioacimi factum Ioacis. Sulpicius autem qui hæc confundit, non est audiendus. *Drusus.* Nebucadnezar

τὸν αὐτῆς Ιωαχίμην κατέσθη βασι-

λέα καὶ τὸ χῶρος, καὶ τὸ πόλιος. Iosephus. Qui etiam dicit, cum fuisset φῦσι χησὼν καὶ διχθμον. At Scriptura impium vocat.

Regis Babylonii in se iram concitasset.] Suspicio fuit imperantibus familiaris. Metuebat enim Babylonius, μὴ μνησικλήσας αὐτῆ τὸ πατρὸς ἀναρρέσεως, ἀποσηση τῶν χῶρων αὐτῆ. Ioseph.

Hierosolymam cum exercitu.] 1v Reg. xxiv. 11 Paral. xxxvi. 1erem. xxi. Prius servi Nabuchodonosoris expeditionem fecerant contra Ierosolymam, cumque urbs in obsidionem venisset, & ipse Nabuchodonosor ad urbem à suis obsessam venisset, egressus Ioachim ad eum cum matre, & dedit se ei anno octavo regni Nabuchodonosoris, qui erat mensis tertius à quo regnare coeperat Ioachim Ierosolymæ. Habentur ista 1v Reg. xv. 11, 12. *Drus.*

Ingressus.] Hoc admodum credible est, licet Scriptura discrete non exprimat. Quid enim vetat Ioachim primum egressum esse ad Nabuchodonosor in castra extra urbem, & ipsum Nabuchodonosor postea ingressum esse urbem? Simul hæc vera esse possunt, & sunt profecto, si non fallitur aut fallit nos noster Sulpicius. *Drus.*

Urbem murosque ac templum solo stravit.] Falsum hoc. *Drus.* Nihil de his. Sulpicius ea de suo addidit. *Sigon.*

Auri immensum modum.] Abstulit inde omnes cum templi, tum regis thesauros: adhuc confregit vasa aurea omnia,

dum,

dum & sacra ornamenta vel publica vel privata, puberesque omnes virilis ac muliebris sexus transtulit: relictis, quorum imbecillitas aut etas fastidio victoribus fuit. Quae turba inutilis servitio, exercendis colendisque agris, ne incultum esset solum, deputata. Eisdemque rex Sedechias praepositus: ademptis viribus, inani tantum umbra regii nominis concessa. Sed Ioachis tribus mensibus tempus imperii habuit. Is cum populo Baby-

lo-

omnia, quae Salomo rex fecerat ad templum Domini, 1v Reg. xiiii. Drusius.

Puberesque omnes.] Omnem juventutem ex urbe captivam duxit. *Iosephus.* Totam Ierolimam, omnes milites numero xcIv. omnesque fabros & artifices. 1v Reg. xxiv, 14. *Drusius.* Τὴν αἰχμὴν ὅλης Ἰερουσαλὴμ. *Berosus.* Meminit hujus & insequentis deportationis Hecataeus apud Iosephum, & Demetrius apud Clem. Alexandrinum.

Quorum imbecillitas aut etas fastidio.] Hac ex ingenio Sulpicii manarunt, non ex sacris libris. *Sigon.* Imo ex sacris libris, Sigoni. Verba sunt 1v Reg. xxiv, 14. nihilque relictum est, exceptis pauperibus populi terrae. עַם הָבְיָ autem, ut notum Hebraice peritis, includit & virium & opum, & aetatis imbecillitatem. *Horn.*

Rex Sedechias.] 1v Reg. xxiv. 11 Paral. xxxvi. Ioseph. x. 10. Melius, Sedechias. Hic patruus erat Ioachim, & prius Mathanias dicebatur, quod nomen ipse Nabuchodonosor postea mutavit, imposito ei Sedechia nomine. Vide 1v Reg. xxiv, 17.

Inani tantum umbra regii nominis.] De umbra regii nominis nullum verbum in Scriptura. *Sigon.* Manavitque hoc ex ingenio Sulpicii. *Drusius.* Nihil frigidum. Quid enim majestatis in illo, qui tenui plebecula praefectus, potentissimo Regi, velut mancipium, servire cogebatur? *Horn.*

Ioachis tribus mensibus.] Sic 1v Reg. xxiv. v. 8. Quomodo ergo 11 Paralip. xxxvi, 10. dicitur post annum abductus à Nabuchodonosor? Quia aliquot menses interregnum inter Ioachim & Ioachim. *Cajetan.* Quia coepit regnare tribus mensibus ante finem anni, & captivitas ejus incidit in mensem Nisan. *Interpr.*

Cum populo Babyloniam translatus.] Μετὰ τὸ μῆρος καὶ τὸ Φιλων. Ioseph. Haec fuit μεταποίησις secunda, à qua 1xx. annorum captivitatis initium ducunt Scaliger, Calvisius & alii. De quo postea. Ceterum Nabuchodonosor Babylonem magnificentissime, spoliis devictarum gentium exornavit, velut Timurus Semirkandam suam. *Super sunt veneranda antiquitatis monumenta* ex *Berosi annalibus, in quibus scriptum est, Nabuchodonosorem ex spoliis, quae inde reportavit, templum Belo extruxisse, urbemque Babylonem pro majestate imperii auctam coctilibus cinxisse muris, ad hoc, hortos aërios, & nemora pensilia fecisse, in gratiam uxoris, quae in montanis Media educata, stygas spectare, in edito quae essent, amabat. Ex quo fit, uti vanum & nihili sit, quod magno consensu Graeci tradiderunt, admiranda ea opera extructa à Semiramide fuisse. Consultat enim eos apud Flavium autor omni exceptione major, Berosus Chaldaeus, quem & antiquissimum esse, & summa religione ac fide res popularem suorum ad aeternitatem consecrasset, creditum ab omnibus est: Cuneus.*

Trige-

loniam translatus, & in carcerem conjectus est: trigesimum post annum emissus, atque à rege in amicitiam receptus, mensaque & consiliis participatus, non sine solatio depulsa calamitatis decessit. Interea Sedechias rex turba inutilis, quanquam sine viribus infido ingenio, & Dei immemor, qui non intelligeret captivitatem ob delicta gentis illatam, postremis denique malis debitus, regis animum offendit. Ita ei post novem annos Nabuchodonosor bellum intulit, compulsusque intra muros confugere, triennio obsedit. Quatem-

sta.

Trigesimum post annum.] 1 v Reg. xxv. Legendum: *trigesimum septimum* 1 v Reg. xxv. Nam post abductionem Ioachin regnavit Sedecias annos xi. & post abductionem Sedecia Nabuchodonosor annos xxv. Evilmerodach vero, qui Nabuchodonosori successit, ipsum anno suo primo dimisit, atque honore affecit. *Sigon.*

A rege.] Evilmerodach, qui Εὐιλαμερόδαχ Βεροσο, Εὐιλαμεροδός Abydeno; in Ptolemaei libris corruptius Γλαεροδάμο, Iosepho Αβιλαμερόδαχ, lxx. Εὐιλαμεροδάμο.

Sedechias.] 1 v Reg. xxv. Ioseph. x, 4. Hierem. xvii, 10. Sedechias confertur cum perdice; quia ut alteri hac avis subducit ova, iisque incubat; sed exclusi pulli, simulac possunt, ad veros avolant parentes: sic Sedechias cum omnibus impiis, qui in divitiis confidunt, ubi ad medium pervenissent dierum suorum, amissuri essent opes male partas. Eo pacto hunc locum accepisse etiam videtur Chaldaeus Paraphrastes: ut Hugonem, Lyranum, Thomam, Dionysium prateream. *Vossius.*

Turba inutilis.] Tenuis plebecula. Supra: *que turba inutilis servitio, exercendis colendisque agris, ne incultum esset*

solum, deputata. Alio sensu Homerus dixit, ἐπίστορον ἀχθῶ δόξης: & alius, inutilia pondera terra. *Drus.*

Postremis malis debitus.] Qui debet extrema mala pati. Sic, *mors naturae debita: &, caelo debita progenies.* *Dru-*

fusus. *Regis animum offendit.*] Cum per octo annos socius Babyloniorum fuisset, Διέλυσε ἕως πρὸς αὐτὰς πίστες, καὶ τοῖς Αἰγυπτοῖς πρὸς εἴη) καὶ αὐτὸς τὰς βαβυλωνίους ἠλπίσας, ἀ μιστ' ἐκείνον ἐγένοντο. *Ioseph.*

Post novem annos Nabuchodonosor bellum intulit.] Anno nono regni ejus, mense decimo, decimo die mensis, 1 v Reg. xxv, 1. *Drusus.* Hæc est quarta & ultima clades Iudæorum, quam urbis desolationem Philo vocat. Meminit ejus 1 Jerem. xxxiv. xxxvii. & 1 11. Ezech. xvii, *Sigon.*

Compulsusque intra muros.] Τὴν χεῖραν κακώσας αὐτῆ καὶ τὰ φρέσιν λάβων. *Ioseph.*

Triennio obsedit.] Rescribendum ex historia, *biennio fere.* Nam biennium integrum nondum exactum erat. Siquidem obsessa fuit mense decimo anni noni, capta autem mense quarto anni undecimi, nona die mensis. *Drus.*

state Ieremiam Prophetam, qui jam saepius imminere urbi captivitatem pronuntiaverat, consulit, si quid spei forsitan superesset. Sed ille, caelestis iræ non ignarus, eadem saepius interrogatus, respondit, ipsi regi specialem pœnam denunciâns. Tum vero Sedechias in iram excitatus, trudi Prophetam in carcerem jubet, moxque eum crudelis facti piguit. Sed obsistentibus Iudæorum principibus, quibus jam inde à principio moris fuerat bonos premere, absolvere innocentem non est ausus. Iisdem cogentibus, in lacum immensi profundi, cæno-

que

Ieremiam Prophetam.] Qui anno XIII. Iosæ Prophetare cœpit, & sub quinque Regibus, sacro illo munere functus est. Multa scripsit, præter Prophetiam & Threnos, III, & IV Regum, ut docent Procopius Gazensis, Isidorus, Kimchi. Addit Abulensis etiam I. & II Reg. ab eo scriptum. In Bibliotheca Vaticana extant Paralipomena Ieremiæ Græco sermone, & in iis literæ Baruch & Abdemelech ad Ieremiam, & hujus ad illas responsa. Sed hæc supposititia esse nemo dubitat. Horn.

Ipsi Regi specialem pœnam denunciât.] Ierem. XXXVII, v. 16. Quod Ezechiel quoque fecit. Sed in eo discrepare videbatur Ezechiel, quod negaret Sedechiam visurum Babylonem, cum Hieremias asseveraret, omnino futurum ut captivum eum Rex Babylonius abduceret. Quare cum hic diversa eos dicere videret, ne illa quidem vera putavit in quibus consentirent; καὶ ἔτι πάντες αὐτῷ κῆρ ἔτι αἰσφηλείας ἀπώτησε. Ioseph.

Tum vero Sedechias.] Ierem. XXXIV. & XXXVII. Hæc paulo aliter narrantur Ierem. XXXVII, 16. Nam conjectus fuit in carcerem, ante obsessam urbem, non à rege, sed à proceribus; cum eum Ierias quidam in porta Beniamitica comprehendisset, obiecto crimine quod ad Chaldæos transfugeret. Sed pro Sulpi-

cio faciunt quæ habentur Ier. XXXII, 2. Drusus. Factum est medio tempore quo Babylonius, deserta obsidione urbis, contra Ægyptium copias duxit. Nam Ægypti Rex, audito socii Zedechiæ obsidio, cum valido exercitu in Iudæam, suppetias laturus, contendit. Sed eum Babylonius uno prælio victum, tota Syria expulit. Ioseph.

Cogentibus.] Sape Reges imperio procerum suorum & aulicorum subsunt. Sicut Zedechias. Nam cum dixissent principes, Rogamus ut occidatur homo iste, respondit: Ecce in manibus vestris est. Nec enim fas est Regem vobis quisquam negare. De tali Rege Tacitus inquit; iurare jam poterat scelus, prohibere non ausus. Iosephus: Ο βασιλεύς αὐτὸς μὲν ἰσὸς ἡγεμόνητος καὶ δικαστοῦς ἔδεν ἰδίᾳ παροξύνῃ, ἵνα ἢ μὴ τοῖς ἡγεμόσιν ἀπὸ χρίνεσσι περιεργουῖτο καὶ ἀντιπράτων τῆ αἰσφαιότητος, ἢ αἰσφητῶν ἰφθίκεν αὐτοῖς ποιεῖν ὅτι αὐτὸς ἔλεωσιν.

In lacum immensi profundi.] Ierem. XXXVIII. Erat in vestibulo carceris. Lacum autem dicit λάκκον, qui Ebrais est חַב, id est, locus subterraneus in carcere. Drusus. Iosephus: Παροξύνοντες αὐτὸν εἰς ἕνα λάκκον Βαρσοῦρε πλῆρη καὶ ἰμμήσας, ὅπως ἰδίᾳ ἴετ

que ac sordibus, atque ex eo exitiabili fœtore horridum, demissus est, ut ne simplici quidem morte expiraret. Sed rex, licet impius, aliquanto tamen sacerdotibus mitior, educi Prophetam de lacu, & carceris custodia reddi jubet. Interea obsessos vis hostium & penuria urgebat: consumptisque omnibus quæ mandi poterant, famem invaluerat. Ita defessis inedia defensoribus, oppidum captum, incensumque. Rex, ut Propheta dixerat,

νάτω πιναίς διποταίνη. ὃ ἦ πῶς ἔ
αύξειτο ἡ πόλις ἀπὸ τῆς ἀνάγκης
ἐν τῆς τοῦ β. Atque hanc miseriam suam flebiliter describit Thren. 111. & prædixerat eam Esaias. Tales putei in Oriente frequentes, primo ad aquationem, deinde ad veram custodiam, ut ibi in profundo cœno misere perirent. Talis illa vetus cisterna fuit in quam Ioseph à fratribus dimissus est. Gen. xxxvii. Est autem insignis apud Sulpicium ejusmodi lacus descriptio.

Sacerdotibus.] Principes vocantur. Nec tamen aberrat Sulpicius. Nam Synedrium intelligitur, cujus magna pars Sacerdotes erant. Horn.

Educi Prophetam de lacu.] Hujus consilii author Abdemelech Æthiops, cuius magna apud Regem potentia. Οἰκιστὴν ἕως τῆς βασιλείας, ἐν ἡμεῖς τυγχάνων. Ioseph.

Carceris custodia.] Quæ in regia erat. Ierem. xxxii, 2. Ibi mansit vincetus manibus pedibusq; usque ad excidium urbis. cap. xl, 4.

Obsessos vis hostium & penuria urgebat.] Iosephus x, 11. Interea Babylonius pergebat in oppugnandis acriter Hierosolymis, æstructis aggeribus, erectis turribus, è quibus arcebat propugnatores stantes in manibus; multos enim aggeres circumquaque excitaverat urbis muro altitudine pares. Nec sequiter interim defendebatur urbis, civibus nec fami, nec pesti succumbentibus, sed obduratis animis omnia ma-

la perferentibus, ac ne machinis quidem hostium territi, alias contra machinas excogitabant, ut inter se non viribus solum certarent, verum etiam artibus.

Ita defessis inedia defensoribus.] Ioseph. Atque id certamen duravit per menses decem & octo, donec tandem succubere, partim inedia victi, partim superne è turribus, telorum multitudine oppressi.

Oppidum.] Eadem ἀκροπολις, qua & supra Niniven oppidum vocavit. Horn.

Captum incensumque.] Ierem. xxxix. Ioseph. x, 11. Incensa est urbs cum templo mense quinto, septima die mensis. iv Reg. xxv, 8. Mensen enim quartum impenderunt Babylonii in expulanda urbe & perscrutandis Iudæis. Dicitur autem urbs ἠρπῆν rupta esse, nimirum crebris arietum ictibus, ut Ioseph. Abul. & Varabl. volunt. Contra Cajetanus vult murum ab ipso Zedecia & civibus, ut viam fugæ sibi aperirent, ruptum. Sed hoc incredibile videtur. Accidit hoc incendium post cccxxiv. ann. quam templum dedicarat Salomo.

Effossis oculis.] Vrbe circa medium noctis capta, Sedecias fugam arripuit Διὰ τῆς ὑπερῆρας Πάραρσις, καὶ Διὰ τῆς ἐρήμου. At in via à Chaldæis interceptus, & ad Regem Reblatham Syriæ deductus est. Qui gravissime prius increpitem, eædem filiorum & amicorum spectare iussit. Deinde τὸς ἐφ.

rat, effossis oculis, Babyloniam translatus: Hieremias misericordia hostili carcere exemptus. Cum eum Nebuzardan princeps regius, captivum cum ceteris duceret, delata sibi optione ab eo, utrum in solo patrio deserto desolatoque subsistere, an secum abire in summis honoribus vellet, residere in patria maluit. Nabuchodonosor abducto populo, residuis quos belli conditio vel

præ-

Ἰερὰ μὲς ἐκπόψας Ἐ Sedecias, δὴ Ἰακώβου εἰς βαβυλωνίαν. Ita Ezechielis & Jeremiae Prophetiae eventus comprobatae sunt. Nam & adductus ad Babylonium fuit eumque vidit. Τυφλωθεὶς ἦ καὶ ἀχθεὶς εἰς βαβυλωνίαν, τῶν τῶν σὸν εἶδεν. Ioseph. Fabulatur R. Salomo, Sedeciam subterranea quadam via, quae in proximos urbi campos duceret, fugisse. Ceterum silvestrem capram à Deo excitatam, supra cryptam cursum suum ita tenuisse, ut persequentes Chaldaeorum venatores in Regem ex terra emergentem incidere. Hæc fuscæ refellunt Lyra & Abul. Excæcare æmulos regni vel suspectos, Regum Orientis mos. Idque imprimis apud Byzantinos Imperatores posteriores, id est, corruptissimi ævi, obtinuit, & hodie frequens in Mauritania ac Numidia est. Turcæ & Tataři, quia ex horrido Septentrione, cædibus sæviunt in agnatos, vel hostes. Horn. Atque hic fuit Davidici generis Regum exitus, quorum unus & viginti ordine regnaverunt per I. & xv. annos, vi. menses, x. dies, annumeratis xx. annis Sauli, qui fuit tribus alterius. Iudæi jejunium illa die qua excæcatus Sedecias, indixerunt, die vi. mensis viii. Interfectus Reblata fuit etiam Sarcas ultimus Pontifex primi templi & filius ejus Iosafadec Babylonem abductus. Ioseph. Vide Selden. de Success. in Pontif.

Babyloniam translatus.] Detentusque in carcere usque ad mortem. Sepultus tamen βασιλικῶς. Ioseph.

Hieremias.] Iussu Nabuchodonosoris exemptus carcere fuit. Nam è per-fugis edoctus fuit, eum semper monitorem fuisse, ut à Chaldæis urbs traderetur, & ob id à popularibus suis tractatum pessime. Grot.

Nebuzardan.] Nam Nebucadnezar, intellecta patris Nabopalassar morte, cum paucis per desertum Babylonem properavit, commendata amicis captivorum Iudæorum, Syrorum, Phœnicum, Ægyptiorum cura. Ita Berosus apud Iosephum x, 11.

Princeps regius.] מַגִּישׁ הַבַּיִת, magister lanionum. Id interpretantur quidam præfectus satellitum: alii, magister equitum. Hieron. magister militiæ. Ierem. xi, 1. Drus.

Delata sibi optione ab eo.] Ierem. x, 2. Primo quidem ἐπιπέσει εἰς βαβυλωνίαν σὺν αὐτῷ τῷ Ἰερὰ μὲς. Ioseph. Id cum frustra esset, optionem dedit.

In summis honoribus.] Magnum Ieremias apud Babylonios æstimium fuit. Quod ex muneribus patet. Iosephus: δωρησάμενος αὐτὸν δωρεαῖς πολυτελεῖται.

Abducto populo.] Hæc ultima Iudæorum captivitas. Intervallum inter αἰχμαλωσίαν Iudæorum & Israëlitarum est annorum cxxx. mensium vi. dierum x. Iosephus. Collocati autem sunt in agro Babylonio, & ad flumina Tigrim, Euphratem, Chaboram sive Neharmalcam. Psalm. cxxvii, 1. De fluvio נָהַר, vide Fullertum 1 v. Miscell. Sacr. 11.

Reli-

prædæ fastidium reliqui à victoribus fecerat, Godoliam ejusdem gentis præposuit, absque ullo insigni regio, aut imperii nomine. Quia præesse paucis, & calamitosis, nulla dignitas erat.

LIBER SECVNDVS.

Captivitatis tempora Prophetarum vaticiniis atque actibus illustrata sunt. Maxime itaque Danielis egregiam ad conservandam legem perseverantiam, & in absolutionem Susannæ divino consilio, cæteraque ab eo gesta, ordine per-

Reliqui à victoribus fecerat.] Videtur solœcismus esse, pro reliquos fecerat: quales nonnulli sunt in Cicerone. Sigonius tamen conjicit legendum, relinqui fecerat, & Victor Giselinus, reliquias fecerat. Iudicium esto penes eruditos. Ego in solœcismum eo magis inclino, quod sciam vitium hoc orationis in Sulpicio novum aut insolens non esse. Ego inquit præfat. in vitam B. Martini, cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipse didici ut solœcismis non erubescerem: quia nec magnam istarum unquam verum scientiam contigissem: & si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum id desuetudine tanti tem-

povis perdidissem. Druſ. Vult idem dicere quod dixit superius: relictiis, quorum imbecillitas aut atas fastidio victoribus fuit. Gisel.

Godoliam.] Iudæus hic prudens potentisque erat, qui secutus Jeremiæ oracula, ad Chaldaeos transfugerat. Quocirca reliquias gentis suæ præfectus est. Ita Hebræi & Lyra. Vir ingenii placidi & ad præsentem Fortunam bene se aptans; sed nimium credulus, id quod ei exitio fuit. Grot.

Absque ullo insigni regio.] Hoc de suo addit Sulpicius. Sigon. Et recte quidem. Nam ex sacris Libris certissimum est quod dicit. Horn.

LIBER SECVNDVS.] Hujus diviſionis authorem esse ipsum Sulpicium, ex præfatione ejus patet, ubi dicit: *quæ per multos voluminibus perscripta continebantur, duobus libellis concluderem.* Horn.

Capitavitatis tempora.] Cur Matthæus cap. 1. tit. de *ἑσθίαις* in numero singulari loquatur, cum tamen plures fuerint, vide seculi nostri miraculum, Fr. Spanh. 1. Dub. IX.

Prophetarum vaticiniis.] Jeremiæ, Ezechielis, Danielis.

Danielis.] Quem tamen Hebræi non accensent Prophetis. Causa est, quod vitam egerit non Propheticam sed Sætrapticam, ut David regalem. Quare eos ajunt scripsisse quidem per Spiritum Sanctum, sed Prophetas non fuisse. At tamen & Christus, & Iosephus, Daniellem vocant Prophetam, & sic cum dici posse generaliter significatu affirmat

*persequemur. Hic sub rege Ioachim captus deductus-
que Babyloniam, parvus admodum puer: postea ob
elegantiam vultus, inter ministros regis assumptus,
unaque cum eo Ananias, Misael, & Azarias. Sed
cum eos rex delicatioribus cibus curari praecepisset, idque
Asphanæ eunuchus negotii dedisset, Daniel paternarum
traditionum memor, ne ex mensa regis gentilium cibus*

par-

Maimonides 11. More Neb. Fuit ex tribu Iuda, & regia stirpe. Patria illi Bethoron superior. Captus est cum Ioachim. Mortuus est anno ætatis cxxxv 111. *Puer.* Vel potius centesimo aut circiter.

A Lapide. Dicunt eum sub Attalo, cum tribus pueris, capite plexum. Et sic narrat Codex Basilii Porphyrogonneri, qui in Vaticana Bibliotheca asservatur. Sed hoc incertum. Obiit Babylone & ibi in Regum monumentis conditus est. Multa fabulosa de ipso Dorotheus & Pseudo-Epiphanius referunt.

Sub rege Ioachim captus.] Errat ergo Iosephus qui Daniele demum sub Zedekia abductum putat. *Horn.*

Parvus admodum puer.] x annorum, ut Pererius, xx ut Maldonatus vult. Quæ sententia verior.

Ob elegantiam vultus.] Οἱ καὶ τοῖς ἀναιῶς ἢ σωμύτων καὶ τοῖς ὀμορφίαις ἢ ὀψων περιέλεπθη. Ioseph.

Ananias, Misael & Azarias.] Qui vulgo tres pueri vocantur, etiam adulta & declinante ætate. Quia ἄν apud Hebræos tam late se extendit. Imposuerunt autem iis Chaldæi alia nomina, ita ut Ananias *Sidrach*, Misael *Misach*, Azarias *Abdenago* diceretur. Quæ nomina si Idololatrica fuerunt, non existimandum est iis ipsos ufos: sed tantum ita appellatos à Chaldæis. *Horn.* *Sidrach* est *Dæmon nocens*. *Abdenago* *Servus Luciferi*. *Grot.* Alii aliter explicant; & ad munia auxæ, quibus hi destinati, applicant. Sic scholia Syriaca, quæ Romæ extant in Bibl. Vaticana & Me-

dicæa, exponunt *Sidrach* missilem, qui huc illuc discurrit negotiorum causa. *Misach*, mensorem agrorum. *Abdenago*, qui Regi à cubiculo, vel poculis est.

Asphanæ Eunuchus.] Hinc orta opinio, castratos fuisse, Daniele cum tribus sociis. In qua sunt Iosephus, Origines, Homil. 1 v. super Ezech. Zonaras Tom. 1. Hieron. 1. contra Iovin. Et hoc comminatum Ezechia putant Esaiam cap. xxxix. 7. eandem causam, cur Daniel passim in vetustissimis monumentis, imberbis pingatur. Contra Lyranus, Maldonatus, Dorotheus & Epiphanius, existimant eum non fuisse castratum; sed Eunuchum vocari posse, pro sensu Orientis, quemvis aulicum. Verba Iosephi sunt: *πρώτος ἦν ἀπὸ τῶν εὐνοχίαις.* Igitur cum plures sub disciplina Asphanæ fuerint, nihil à Daniele vel sociis ejus, certi asserit. *Horn.*

Paternarum traditionum memor.] Sic loquendo, significat traditiones patrum, id est, majorum: quæ à Græcis dicuntur *πατρῶα ἄρχαὶ δόξαι ἐν ἑσέλει*, & Galat. 1, xiv. *æmulator existens ἢ πατριάρχης ἀρχιδόσεων.* Pro paternarum, *malim patriarum*: sed tamen nihil mutato. Nam & infra sic locutus est, *quæ paternæ urbis status esset.* Et alibi, *admonita ne paternarum traditionum immemor.* Sic apud interpretem nostrum 1 Petr. 1, 18. *paternæ traditionis.* *Dru-*

Gentilium cibus participaret.] *Causa*
cur

participaret, poposcit ab eunucho, ut leguminibus tantum uterentur. Causante Asphane, ne dissimulatum imperium regis, consecutura macies proderet, Daniel Domino fretus, pollicetur majoris decoris sibi vultus ex leguminibus, quam ex cibis regis fore. Fidesque dictis affuit, ita ut minime eorum vultus comparabiles haberentur, qui Imperialibus impendiis procurabantur. Igitur à rege in honore & gratia adhibiti, prudentia & disciplina, brevi omnibus regis proximus antelati. Per idem tempus, Susanna

qua-

cur Daniel pane vinoque regio abstineat, non alia est, quam quod moris erat illis gentibus, partem de pane & vino injicere in aram, aut in focum, utque eo modo, diis suis consecrare totum illud, quod erant comesturi. Id vero, sicut stulta eorum opinione erat falsitas: ita Hebræis melius institutis, & certis talia dedicata esse falsis numinibus, erat pollutio. Sic Iacchiades & Theodoretus. *Græc.*

Ve leguminibus tantum.] Τῶν δὲ τῶ βασιλικῆς τραπέζης ἐδεσμάτων ἀπέχεσθαι, καὶ καθόλου πάντων τῶ ἐμψύχων, περιεχθῆναι ἢ αὐτοῖς ὄψαρια καὶ φάνικας εἰς Ἀβραάμ, καὶ εἶπε τῶ εὐψύχων ἕτερον βέλοισιν. *Joseph.*

Causante Asphane.] Id faciebat per Malahr, quem Danieli præposuerat. Daniel cap. i, ii. *Druſ.* Theodotion 7 pro 7 legit. Ejus enim versio habet Ἀμελσῶδ, alii codices Μυλσῶδ.

Prudentia & disciplina.] Facile omnem perdidicerunt doctrinam, tam Hebraicam, quam Chaldaicam, sed præcipue Daniel, peritus talium artium, καὶ κλειστῆς ὀνειρώτων ἐσσηδῶν, καὶ τὸ θεῖον αὐτῶ φωνερὸν ἐγένετο. *Joseph.*

Per idem tempus.] Quidam putarunt Historiam Susannæ contigisse tempore

captivitatis Babylonica, regnantibus Ahyage & Cyro. Quia nimirum illa his verbis concluditur: *Et Rex Ahyages appositus est ad patres suos, & suscepit Cyrus Persa regnum ejus.* Verum Lyra, Hugo, Tornicillus & alii, ea verba ad sequentem historiam de Belo & Dracone retulerunt, ut etiam Græca Caraxæ, & versiones Arabica, Antiochena atque Alexandrina ostendunt. Itaque ad tempora Ioakim, & annum ejus tertium quartumve referunt. Sed cum fabulosa sit, quid mirum tempora discrepare?

Susanna quedam.] Mentio hujus historię in Iohasin per hæc verba: *Sedecia regis ævo condita fuit Marsilia, eodemque tempore fuit Susanna filia Helcia uxoris Ioacim.* Cum hæc voluerunt duo senes iudices concumbere. Sed cum nollet, accusaverunt eam adulterii. Nam testabantur se vidisse concumbentem cum juvene quodam. Daniel autem sapientia sua eam liberavit. Est autem tota Susannæ historia apocrypha, nec in Hebræa existat, sed ex Theodotione ab Hieronymo translata est. In Græcis Codicibus interdum vocatur Ἀβραάμ Δανιήλ, interdum Susanna. De Daniele Hieronymus: *Apud Hebræos nec Susanna habet historiam, nec hymnum trium puerorum, nec Belis Draconisque fabulas.* Ex allusione

quædam Ioachim nupta, spectata fœmina pulchritudinis, à duobus presbyteris appetita, cum impudicis non acquievisset, falso crimine incesitur, iisdem presbyteris deferentibus, in remotis locis adolescentem cum ea deprehensum, sed illum, juvenili alacritate, serum manus effugisse. Ita presbyteris fides habita, iudicio

po.

vocum Ἰωακὴμ, ἡ ἐν τῷ πειλοῦ πατὴρ Græce scriptam fuisse. Olim ita immixta erant reliquo textui illa additamenta, ut Sulannæ historia initium esset totius libri, Canticum trium puerorum esset in III. capite, Belis & Draconis fabulæ librum clauderent. Multa continent ἀστυχία & falsa. De quibus vide Theologos. Africanus, scriptor antiquus, Origenes coætaneus, eam octo argumentis impugnavit.

Ioachim nupta.] Et hic scribo *Ioachim*.

Nam est Ἰωακὴμ, in textu Græco, & Ἰωβὴ, apud Salmanticensem. *Drusus*. Dicitur fuisse dives, & splendidam Babylone domum habuisse. Quod inter argumenta est, commentitiam esse Sulannæ fabulam. Quis enim credat inter annos tres, eum qui captivus abductus est à patria, subito evasisse in magnas divitias? *Chamierus*.

A duobus presbyteris appetita.] A duobus senioribus, quos Ebraei ἱερεῖς appellat, & est nomen dignitatis. Nam sic vocabantur magistratus, quos nunc seniores aut consules dicimus. Habebant enim in Babylonia magistratum ex Iudæis. Quod mirum videri nemini debet, cum etiam Alexandriæ olim habuerint. Diserte Strabo, citante Iosepho Antiquit. lib. XIV. cap. 12. *Per Aegyptum sane etiam colonie sunt ejus gentis, absque eo quod Alexandrinæ urbis magna pars eis assignata est. Habent enim proprium magistratum, qui suæ gentis res administrat & controversias ex jure dirimat, & contractus atque pacta rata habeat, non aliter quam fit in absolutâ republica.* Rei firmandæ est Thalmud Baby-

lonicum, quo continentur leges & jura in Babylonia usurpari solita à Iudæis: infirmandæ vero est dictum illud, *ubi non est sacerdos, non est iudicium*: & *iudicia non exercentur extra terram*. Sed vide Mosem Gerundensem in Nune-ros. *Drus.* Ex hoc loco Africanus historiam Sulannæ impugnavit. Quoniam enim Babylone Iudæi habuissent suos iudices, cum captivi essent, & omnino Babyloniis subditi? Dicit quidem potest, *αὐτονομίαν* in quibusdam indulgentia regum, Iudæis permisit. Sed quod iudicia capitis spectat, nemo persuaserit. Nam quod postea sub Romanis ea habuerunt, Ioh. XVIII, 31. *omne aliud est*. Non enim tum captivi erant, sed in suo solo dedititii, suam adhuc rempublicam, quamquam sub præfectis Romanis, habentes. *Horn.* Forte hi senes erant Achab filius Coniæ, & Sedecias filius Maasîæ. *Iohasim*. Idem ex Hebrais Origenes & Hieronymus tradunt, huc referentes cap. XXIV. *Istemia* vs. 22. Pererius tamen, Maldonatus & alii, hoc negant.

In remotis locis.] Est cur malim, in occultis locis, intelligit autem loca horti sive pomatii. Dan. XI, 11, 37. in editione Theodotionis, quam Ecclesia præfata recepit, *καὶ ἦλθε πρὸς αὐτὸν νεανίσκος, ὃς ἦν κακομήδης, καὶ ἀνέπεσε πρὸ αὐτῆς, venitque ad eam adolescens, qui erat absconditus, & concubuit cum ea.* *Drus.*

Ita presbyteris fides adhibita.] Tanquam testibus. Ideo pro more Iudæorum manus suas capiti Sulannæ imposuerunt. Lev. XXIV. 14. *Horn.*

Iudæi

populi Susanna damnatur. Quæ cum secundum legem ad supplicium duceretur, Daniel tum annos natus XII. increpitis Iudeis, quod innocentem morti dedissent, reducere eam in iudicium, causamque denuo audiri postulat. Enimvero multitudo Iudeorum, quæ tum aderat, non sine Domino existimans, puerum contemptæ ætatis, in hanc constantiam prorupisse, favore accommodato, in consilium revertitur. Initur denuo iudicium. Danieli, ut inter majores natu resideret, delatum. Igitur separari accusatores jubet: unumque ex eis interrogat, sub cujus generis arbore adulteram deprehendisset. Ex varietate responsi falsitas deprehensa, Susanna absoluta; presbyteri, qui innocenti periculum creaverant,

ca-

Iudicio populi.] Textus: Credidit eis multitudo, quasi iudicibus & senibus populi, & condemnaverunt eam ad mortem.

Secundum legem.] De adulterio. Deut. xxii. Ita & secundum leges civiles, adulterium morte punitur. Sacrilogos nuptiarum, tanquam manifestos paricidas, insuere culeo vivos, vel exurere, judicantem oportet. Constantinus Imp. ad Catullinum, IV. Quorum appell. C. Theodos.

Annos natus XII.] Quotum annum egerit historia non prodidit: tantum dicit fuisse πνυδὲς ἐταρον νεώτερον, id est, puerulum juniorem. Quærendum igitur unde hæc habeat Severus. Druſius. Vetus ea opinio fuit, quam & Ignatius Epist. ad Magnesianos, Theodoretus in cap. I. Ezech. ac Tornielius sequuntur. Contra alii volunt eum fuisse xxiv. annorum, ut A. Lapide. Sed omnia incerta sunt, & fabulosa.

Morti dedissent.] Ad mortem damnassent, morti adjudicassent. Druſ.

Ut inter majores natu resideret.] Præclare. Dixerunt enim ei senes: Veni & sede in medio nostrum, quia Deus dedit tibi honorem senectutis. Sigon.

Unumque ex eis.] Unum atque alterum ex eis, legendum conicit Sigonius. Quid si, unumque ex eis & post alterum interrogat? Certe aliquid abesse videtur: nisi legamus, utrumque ex eis. Quod mihi se valde probat. Druſ.

Ex varietate responsi.] Vnus respondit ἄνω ἄνω, sub lentisco: alter ἄνω ἰλίκεν, sub ilice. Vide Ælium Antonium Nebrissensem, Annot. cap. x. apud Salmaticensem, Daniels sapientia sua liberavit eam per scrutinium, quo deprehendit non concordare testimonia ipsorum. Druſ.

Συγγεῖον autem lentiscus est Hippocrati. Ruellius. Πελίον non est prunus, ut censuit Augustinus Serm. cccxii. de Temp. sed genus ilicis. Arabs & Syrus variant. Pro ἄνω ἄνω ille habet sub arbore terebinthi, hic, sub pistacia. Pro ἄνω ἰλίκεν ille sub arbore mali, vel amygdali, hic sub malo granato. Hoc est alterum argumentum Africani contra veritatem hujus historię; quia in Hebræo vel Chaldæo tales allusiones fieri non possunt.

Capite damnati.] Pœna talionis, juxta legem Deut. xix, v. 6. legitur lapidatione

capite damnati. Ea tempestate Nabuchodonosor somnium vidit, mysterio futurorum mirabile. Cujus interpretationem, quum per se non posset evolvere, adscitis ad interpretandum Chaldeis, qui magicis artibus, extisque hostiarum, scire occulta, & futura præ-

ci-

tionem. Hoc enim adulteræ supplicium. Ezech. xv. v. 40. Levit. xx, v. 10, & 27.

Ea tempestate.] Μετὰ ἔτ' ὅδ' ἑξον τ' Αἰγύπτῳ παρήστας, Isaph. x, 11. Dan. 11. Cum regnum in Iudæa, Syria, Ammonitide, Moabitide & Ægypti magna parte constituisset. Hebræi apud Hieronymum.

Chaldeis.] Strabo xvi. Ἀφοριστὸν δ' ἐν τῇ Βαβυλωνίᾳ καὶ ἐν τῇ ἐπιχθονίᾳ φιλοσόφοις, τοῖς Χαλδαίοις ἀστρονομίᾳ, οἱ δὲ ἄστρονομίᾳ εἰσι τὸ πλεόν. Προσωπεῖν δ' ἴνες καὶ γυναικῶν λογεῖν, ἧς ἔκαστος δὲ ἄλλος οἱ ἕτεροι. Ἐπὶ δ' καὶ φιλόσοφῶν Χαλδαίων, καὶ ἡρώδης τ' Βαβυλωνίας ἰσχυρῶς κείνων οἰκιστῶν. ἔστι δ' καὶ τῶν Χαλδαίων τῶν Ἀστρονομικῶν ἡρώδης πλείω. Καὶ γὰρ Ὀρχηνοῖ ἴνες ἀστρονομίᾳ, καὶ ποσειπτενοί, καὶ ἄλλοι πλείους. Μέμνηται δ' καὶ τῶν ἀνδρῶν ἐνίων οἱ Μαθηματικοί, καὶ τῶν Κιθάρων τε καὶ Ναβυχομανῆος, καὶ Σαρδίων. Cicero 1. de Divin. Chaldei non ex artibus, sed ex gentis vocabulo nominati, diuturna observatione siderum, putantur effecisse, ut prædici posset, quid cuique eveniret, & quo quisque fato natus esset. Kimchi : מְחַשְׁבֵי הַכּוֹכָבִים הַשָּׁמַיִם Hieron. in 11. Daniel. In Chaldeis ἡμετέρας ἀλόγους significari puto, quos vulgus Mathematicos vocat. Gellius xiv, 1. Chaldei seu genethliaci, de motu deque positu stellarum dicere posse quæ futura sunt, præsententur. Quales hodie sunt Ephemeridum fabri, quorum libellos Almanach vocamus. Ea vox Arabica

est, quasi donum dicas. Quia illi libelli initio anni offerebantur. Sicut hodieque fieri solet. Horn. Vide Fullerm 1 Miscell. xvi.

Qui magicis artibus.] Mirum, ni scripsit, quique magicis artibus, ut magos innuat, quos à Chaldeis distinguit interpretet vetus Dan. 1v, 5. & v, 7. Magi, Chaldei, & aruspices. Græca sunt, μαγῶν, χαλδαῖοι, καὶ γαζαρῶν. Infra, Magos & Chaldeos advocat. Druf. De Magis, eorum etymo & disciplina, vide summum Theologum, Fr. Spanhemium, parte 11. Dub. xviii, xix, xx, xxi, xxii, xxiii, xxiv. Autorem Persicæ sive Magicæ superstitionis & Philof. qui Zardust (Ζαρδουστ) ipsis Persis vocatus est, id est, amicus ignis, Græci vetustiores Ζωροάστρου corrupte nominarunt, recentiores proprius verum nomen expresserunt Ζαράδης, Ζαράδης, atque etiam Ζάρατ. Idem vocatur proprio nomine Persico Mog (Μωγ). Vnde Græcis Μάγος.

At ex eo Mog, iidem Græci fecerunt Μωζον, quem Sophum volunt fuisse Iliacis temporibus antiquiorem. Salmasius.

Extisque hostiarum.] Qui extis hostiarum futura prædicunt, vocatur à Græcis ἵπται & ἡπαρτοσκοποί, à Latinis haruspices & extispices. Priore vocabulo usus est Theodotio, Dan. 2. posteriore Symmachus, itemque Herodianus. Druf. In Hebræo est עֲשָׂוֹ, quod Hieronymus interpretatur τῶν νεκρομένων, ut & Iacchiades. Est & πῦρ Theo-

cinere videbantur: mox veritus, ne more hominum, non vera, sed placita regi, ex somnio conjectarent, visa suppressit, poposcitque ab eis, ut si vera in his divinatio esset, somnium ipsum sibi dicerent: tum demum interpretationi eorum crediturum, si prius enunciando somnium, artis periculum fecissent. Illi vero, tantam molem abnuentes, non esse id humanæ opis, confitebantur. Rex motus, quod falsa divinandi professione homines erroribus illuderent, cum astricti presenti negotio, nihil scire se confiterentur. Ita edicto regis in eos animadversum, palamque omnes hujus artis interficiebantur. Quod ubi Danieli compertum, regis proximum appellat:

Theodotoni *καζαρηνοί*, Symmacho *θυται*, Hieronymo *ή παθροκόποι*.

Præcinere.] Prædicere, aut præcinere, quia vates etiam canunt, dum versus rhythmica ratione compositos cantando pronuntiant. Similiter poetæ canere dicuntur eadem de causa: ex quo illud, *Arma virumque cano*. *Drus.* Vnde & *επιαιδι* dicti, *incantatores*.

Visa suppressit.] Non affectus est mentem vel Danielis, vel Iosephi, Sulpicii. Nam uterque tradit, *somnium Regi excidisse*. Nulla ergo fraus ab eo commissa, sed quærebat quod amiserat. *Horn.*

Si vera in his divinatio esset.] Somniis videlicet. Videtur hoc velle, si vera ex somniis divinare possent: aut, si vere divini essent. *Drus.*

Rex motus.] Si nihil deest, debet subaudiri *fuit*: & *motus*, id est, commotus iracundia. *Drus.*

Falsa divinandi professione.] Rex iracundus videri volebat eos esse impostores, qui cum abditissima quæque sibi nota esse dicerent, id tamen non ostenderent in hoc facto. *Grot.*

Interficiebantur.] Iam interficiendi erant, & interfecti proculbubio fuif-

sent, nisi Daniel intercessisset. Quod colligitur ex participio *πυρρησ*, quo usus est Daniel cap. 2. com. 13. Id enim licet sit præsentis temporis, tamen aliquando significat paullo post futurum tempus, ut Ion. 1, 3. *invenit navem euntem Tharsis*, id est, mox ituram. *Drus.* Sed indubie multi eorum jam interfecti erant.

Vbi Danieli compertum.] *Δεωηλθ* *δ' άκέσας* *ήτι* *αεθσέταιξ* *παύλος* *τξς* *σφξς* *ή* *βασιλδξς* *δ* *άπηθενείν*, *ή* *τξς* *τξς* *ή* *ή* *αύτὸν* *μξ* *ή* *συχξνών* *κινδωδξδν*. *Iosephus*. Nam & ipsi ad necem quærebantur, iniquissimo decreto, ut in partem poenæ venirent, qui in præmiorum partem venissent, contempti à cæteris ob juventutem. *Grot.*

Regis proximum.] Maluissimum regis præfectum. Nam præfectus erat rerum capitalium, quem Theodotio *δοξξμξβ* *ξξρον* appellat. An proximus regis fuerit nescio. Hoc scio in fonte haberi *ξξηβξ* *ξξ* *magistrum mactatorum*, id est, satellitum, aut carnificum. Nomen ei *Artioch*, *Dan.* 11, 14. Forte proximum vocat, quia semper in aula prope regem erat. Sic enim certe loquendo aulicos innuere

lat: enunciationem somnii, interpretationemque ejus pollicetur. Res ad regem defertur: Daniel accersitur. Iam revelato sibi per Dominum mysterio, visio regis refertur, solutioque. Sed res postulat, ut regis somnium, & interpretationem propheta, & consequentium fidem exponamus. Viderat rex per soporem, imaginem capite aureo, brachiisque argenteis, ventre & femoribus aereis, cruribus ferreis, quae in pedes partim ferreos, partim fictiles, desinebat. Sed ferrum atque testum, inter confusum, coire non poterat. Ad extremum, imaginem lapis sine manibus abscissus proterebat, redactaque omnia in pulverem, vento ablata. Igitur secundum prophetae interpretationem, imago visa, figuram mundi gerit. Caput aureum, Chaldaeorum

im-

innuere videtur supra, prudentia & disciplina brevi omnibus regis proximis antelati. Druf. Causa appellationis hujus ex Iosepho. Quia Arioch erat praefectus τῶν σωματοφυλάκων ἔ βασιλέως, cui promptus semper ad Regem accessus. Horn.

Mysteria.] Arcano, secreto. Sane quod propheta Daniel κρυπταῖς appellat, ejus interpretes Theodotio μυστήριον vocat. Innuit autem somnium cum interpretatione. Hoc somnium, quia erat occultum & absconditum, recte mysterium vocatur, cujus origo vocis Ebraea est, videlicet מֵצוּרָה: unde in tertia conjugatione praeteritum חָתַם, abscondit, & participium generis passivi חָתוּם, quod legunt musthar sive mysthar. Hinc mysterium, quia res abscondita, & quae homines vulgo latet. Drufius. τὸ ἀγνώστου interpretatur Chrysofomus.

Imaginem.] Galesinius reposuit, statuam. Id excuderunt Parisienses, Colonienses, & Drufius. Nam in editione Plantiniana, imaginem, ut etiam in

Graeca Theodotionis εἰκὼν μέγα, id est, imago una. Quod etiam in editione LXX. Nam solus Symmachus edidit statuam. Testis Hieron. Pro statuam, id est, ἀδελάντα, quod solus interpretatus est Symmachus, ceteri imaginem transfulerunt, volentes hoc nomine similitudinem ostendere futurorum. Druf.

Brachiisque.] Et humeris ac pectore. Ita Daniel, Iosephus.

Testum.] Testum dixit, quod alii testam, rem fictilem. Sigon.

Inter confusum.] Aut unienda sunt haec dictiones, aut inferendum reciprocum, se. Gifelin. Haec autem non sunt apud Daniele. Sigon.

Figuram mundi.] Maxima & nobilissima ejus partis, quam οὐρανίου vocant. Nam ab Indis ad Scythas, columnas Herculis, Garamantes & Aethiopes, haec quatuor imperia, omnem terram complexa sunt. Horn. Porro sciendum est omnia magna imperia à Semi & Iapheti posteris condita, redacta in servilem fere statum Chamo. Quinam enim amplissima & potentissima

imperium est: siquidem id primum, & opulentissimum fuisse accepimus. Pectus & brachia argentea, secundum regnum annunciant. Cyrus enim, victis Chaldæis atque Medis, imperium ad Persas contulit. In

ven-

sima Orbis regna & imperia tenuerunt diutissime, & adhuc tenent? Nonne Assyrii, Chaldæi, Persæ, Mæcedones, Romani, Turci, Saraceni, Moschovitæ, alique, ad unum omnes, aut Semo, aut Iapheto prognati? Quod autem Nimrodus, Chami nepos, ipso statim initio Tyrannidem occupavit, nihil sane est. Istius enim principatum, nullo modo comparandum esse cum illorum Imperiis, vel populorum multitudine, vel terrarum amplitudine, vel temporis diuturnitate, notum est cuilibet. Idem quoque censendum de regno Ægyptiorum. Res autem à Tearcone Æthiophe & Sesoistre Ægyptio (quorum meminit Strabo) in Asia & Europa gestæ, fabulosa sunt admodum. Nec Imperia aut Regna fuerunt, sed tumultuosæ potius peregrinationes dicendæ sunt: Quippe quum celerrime, inanis fulgetri instar, perierint penitus & in auras evanuerint. De Æthiopum vero Abyssenorum Imperio, dictum est supra, eos prima generis sui origine, Chaldæos & Assyrios esse, non Æthiopas. Fullerus. Ex hac statua vulgo traducunt quatuor Monarchias, quas universalem historiam constituere putant; sed cõtra mentem Danielis. Non enim latius se extendit vaticinium hoc, quam ad successores in Imperio Babylónico. Poëta quoque sua quatuor secula inde duxerunt. Horn.

Caput aureum, Chaldæorum imperium.]

*Ἡ μὲν χρυσοῦ κεφαλὴ σέ τε ἐδήλας ἐ τῶς
ἐπὶ σὲ βασιλεῖς Βαβυλωνίους ὄντας.*
Ioseph. Male. Nec enim de prioribus Regibus quærebar, quorum ipsi non incognitæ res, sed successorum curaangebatur. Deinde nullus Regum Chaldæorum ad tantam potentiam pervenit

atque Nebucadnezar. Ergo ipse cum successoribus, caput aureum. Vnde falso huc referunt Ninum, Semiramidem, & antiquos longi Ordinis Reges. Horn.

Primum & opulentissimum.] Justin. 1. *Primus omnium Ninus Rex Assyriorum, veterem & quasi avitum gentibus morem, nova imperii cupiditate mutavit.* Auro igitur comparatur, tum ob antiquitatem: tum ob opulentiam. Quamquam de opulentia, ob imensos Persarum thesauros, dubitari possit. De potentia non item. Quia Cyrus & successores ejus Africam non tenuerunt.

Secundum Regnum.] Ex Medis & Persis coalitum, quæ duo brachia. De translatione regni ab Assyriis ad Persas, vide Dan. vii. 5. viii. 3, 20. xi. 20. xi. 2. Ierem. li. 20, 30, 31, 32. Et idem prædixit Nebucadnezar, de quo Abydenus apud Euseb. xi. ωεπ.

Cyrus.] De quo Ierem. xxxvii, xxxviii, xxxix. l. i. & Eupolemus apud Euseb. ix, 39. In Tarich Musulmanico dicitur *سوس*. Et sane nomen ejus expressum videtur ex Persico Kosra, quod Imperatorem significat, & communis omnium Regum Persarum titulus est. Vnde & Cæsar Latinorum, & Germanorum, ab eadem origine. Quæ Græci de etymo Cyri tradunt, fabulæ videntur. Horn. Fuit autem Cyrus ipse Medo-Persa. Medus à matre, Persa à patre, unde dictus *ἡμιος*. Grotius.

Ad Persas.] Sive Parthos. Nam Persæ & Parthi eadem gens. Græci, qui distinguere Παρθῶς & Persas, more suo fecerunt, dum omnia turbant & confundunt, quæ discriminanda sunt,

aut

ventre arce, tertium regnum portendi pronuntiatur: idque impletum videmus. Siquidem Alexander, ereptum Persis imperium, Macedonia vindicavit. Crura ferrea, imperium quartum, idque Romanum intelligitur, omnibus ante regnis validissimum. Pedes vero par-

aut non distinguenda dividunt. Idem nomen *παρθη* & *περσης* ex proprio *Παρθη*, unde & *Περθη*. Hinc *Παρθη* urbs, transpositis literis, pro *Παρθη* vel *Παρθη*. Quod significat *Περθη* *Περθη*, ut interpretatur apud Stephanum Anaximenes. Nec obstat quod Persas & Parthos Græci regionibus distinguunt. Nam Parthos collocant ubi nunc est *Ishahan*, Persas ubi *Ishahar*. Sic enim & *Αρθη* & *Αρθη* distinxerunt, cum idem sit vocabulum Atur & Assur. *Salmasius*. Sciendum etiam Arabes non distinguere inter Reges Aderbiganzæ & Faras, sed una serie utroque conjungere, ut ex Tarich patet.

Tertium regnum.] Græcorum, non Carthaginensium, ut Orosius, & ex eo Prosper 11. de prædict. promiss. 33. voluit. De translatione Imperii Babylonici ad Græcos, Daniel. VII, *ἄρ. xi*, 11, 5, 6, 7, 8, 21. x, 3, 4.

Macedoniæ vindicavit.] Quod ideo regnum Mæcedonum dicitur, aut Græcorum. Qui autem post ipsum regnarunt in Asia, Syro-Mæcedones appellati sunt, eorumque ditio Iavan dicta, id est, Græcia. Vnde lux primo Maccabæorum, cap. 1. com. 1. *regnavit pro eo primus in Græcia*. Siquidem de Alexandro loquitur, qui primus regnavit pro Dario in Græcia, hoc est, in Syro-Mæcedonia. Id regnum Græcorum idem historicus appellat. *Drus.* Hæc Monarchia non recte Mæcedonica vocatur; sed Græca dicenda est. Quia Alexander M. quanquam Mæcedoniæ Rex, tamen tamen Græciæ, si Lacedæmonios

excipias, Imperator contra Persas constitutus est. Deinde Macedonia nunquam *Περθη* & *Περθη* super cætera regna habuit, nec in ea sedes Imperii. Mæcedones autem antiqui ex Septentrione, unde & Thracæ & aliæ Græcorum gentes, profecti, diutissime barbaram linguam retinuerunt, & pro talibus à cæteris Græciæ habitis sunt. Nomen arguit à Getis, vel ex eorum vicinia, ortos. De quo alias. *Horn.*

Imperium quartum, idque Romanum.] Sic Hieronymus & plerique interpretum. Estque hæc communis opinio. Cui repugnat, tum quod Romani nunquam Imperio Babylonico integre potiti sunt, cum fatalis Imperii illius terminus fuerit Euphrates: tum quod Parthici Reges, veri haud dubie Nebucadnezaris successores, Orbem quasi æquo cum Romanis tenuerunt. Non ergo in Romanos quadrat quod dicitur: *Comminuet & conteret omnia hæc*. Ideo alii, ut Iunius, Brughton, Grotius, Seleucidæ & Lagidas, Alexandri successores, intelligunt. *Horn.*

Omnibus ante regnis validissimum.] Melius & Latinius, *omnium ante regnum validissimum*. Martialis: *Terrarum Dea gentiumque Roma, Cui par est nihil & nihil secundum.* Claudianus:

Qua nihil in terris complectitur altius æther,

Armorum legumque parens, que fundis in omnes

Imperium.

Pedes vero partim ferrei.] Hier. *Pedes ejus & digiti ex parte ferrei ex parte sunt fictiles: quod hoc tempore manifestissime comprobatur. Sicut enim in principio nihil imperio*

partim ferrei, partim fictiles, dividendum esse Romanum regnum, ita ut nunquam inter se coëat, præfigurant: quod æque impletum est. Siquidem jam non ab uno imperatore, sed etiam à pluribus, semperque inter se armis aut studiis dissentientibus, res Romana administratur. Denique commisceri testum atque ferrum nunquam inter se coëuntem materiam: commistiones humani generis, futura à se invicem dissidentes, significantur. Siquidem Romanum solum ab exteris gentibus, aut rebellibus occupatum, aut dedentibus semper pacis specie traditum constat: exercitibusque nostris,

UR-

imperio Romano fortius & durius fuit, ita in fine rerum nihil imbecillius: quando & in bellis civilibus & adversum diversas nationes aliarum gentium barbararum indigemus auxilio.

[A pluribus.] Sulpicius scripsit imperante Honorio. Quare cognovit Imperatores Constantinum & Constantem, Magnentium & Constantium, Maximum & Valentinianum, Eugenium & Theodosium, armis inter se dissidentes. Constantium vero & Constantem, & Valentinianum & Valentem, Gratianum & Valentinianum minorem, studiis Religionis, sevientem Arrianismo, inter se discordantes. Nam Arcadius & Honorius, neque armis neque studiis inter se decertarunt, sed concitatores odiorum non defuerunt. Sigon.

[Commisceri testum atque ferrum.] Locus satis obscurus, & qui hac explanatione Danielis eget: Quod autem vidisti ferrum mixtum testa ex luto, commiscébuntur quidem humano semine, sed non adhærebunt sibi, sicut ferrum misceri non potest testa.

[Nunquam inter se coëuntem materiam.] Sunt enim ἀσμίχλωτα.

[Commistiones humani generis.] Id ad conjugia inter Lagidas & Seleucidas referunt illius sententiæ sectatores. An-

tiochus enim Jeds, Laodicea & Berenice, Philadelphi filias, Ptolemaeus Euphianes Cleopatram Antiochi M. filiam duxit. Grot. Contra Sulpicius noster pro commixtione gentium exterrarum cum Romanis, accipit.

[Ab exteris gentibus.] Vandalis, Suevis, Francis, Burgundionibus, qui Rhenum transferunt, & Galliam ac Hispaniam tenuerunt. Sigon.

[Dedentibus.] Gothis, qui se pacis specie dederunt Valenti Imp. cum Danubio trajecto, arma in eum ceperunt, atque in tugurio combusserunt, exercituque delero, Illyricum & Pannoniam & Græciam invaserunt, ac demum se in Italiam, Galliam, Hispaniam intulerunt. Sigon. Quem & vide in libris de Occidentali Imperio.

[Semper pacis specie.] Perperam. Rependendum: dedentibus se per pacis speciem. Sigon.

[Exercitibusque nostris, urbibus atque provinciis.] Theodosius Major, primus Gothos, aliosque barbaros, in urbes, legiones, & partem Republicæ Romanæ admisit, teste Synasio in Oratione ad Arcadium, qui eam rem reprehendit, ut Republicæ Romanæ exitabilem. Sigon.

Praci-

urbibus atque provinciis permixtas barbaras nationes, & precipue Iudæos, inter nos degere, nec tamen in mores nostros transire videamus. Atque hæc esse postrema tempora, prophetae annunciant. In lapide vero sine manibus abscisso, qui aurum, argentum, & ferrum testumque comminuit, Christi figuram esse. Is enim non conditione humana editus (siquidem non ex voluntate viri, sed ex Deo natus est) mundum istum, in quo sunt regna terrarum, in nihilum rediget, regnumque aliud incorruptum atque perpetuum, id est, futurum se-

Præcipue Iudæos.] Qui ex ultima diffusione in omnes provincias divisi sunt. Claudius Imperator tumultuantes Roma expulit. Procopius dicit, Neapoli tam multos fuisse Iudæos, ut urbis defensionem adversus Belisarium sibi deposcerint. In exercitu Honorii contra Gothos Ducem Iudæum fuisse proditum est. *Sigon.* Vide Sueton. in Claudio xv. *Quintius.* 1. Itinerar.

Atque utinam nunquam Iudæa victa fuisset,

Pompei bellis imperiove Titi

Latius excisa gentis contagio serpit

Victoresque suos natio victa premit.

Quæ de Iudæis, non Christianis, accipienda docet Seldenus.

Nec tamen in mores nostros transire.] Gerebant enim barbari inter Romanos habitum patrium, & religionem patriam colebant, & moribus patriis vivebant. Quod dolet Synasius in Oratione ad Arcadium.

Videamus.] Gifelin. *Videmus.* Sic & *Sigon.*

Postrema.] Hæc Sulpicii sunt ex Carminibus aliorum Prophetarum sumpta. *Sigon.*

In lapide vero sine manibus abscisso.] Hieronymus in commentario super Daniele: *Abscissus est lapis, Dominus atque salvator, sine manibus, id est, abs-*

que coitu humano, de utero virginali, & contritis omnibus regnis, factus est mons magnus & implevit universam terram: quod Iudæi & impius Porphyrius male ad populum referunt Israël, quem in fine seculorum volunt esse fortissimum & omnia regna conterere & regnare. Drus. Grotius miro commento, per lapidem hunc Romanos intelligit, sed nulla vel probabili ratione. Itaque ea quæ sequuntur, omnia ad Imperium Romanum trahit.

Christi figuram esse.] Ita Interpretes tum prisca, Augustin. Hieron. Theodor. tum recentiores, Lyra, & alii fere omnes, excepto Grotio.

Non conditione humana editus.] Quod ex Ioh. 1. v. 13. probat, sed non bene. Ibi enim de regeneratis sermo est. *Drusius.* Et ita verba illa; *de monte abscissus*, acceperunt Ambrosius Serm. lxx. Hieron. Epist. ad Eustachium. *Iren.* 111. 28. *Instin.* contra Tryph. *August.* Tract. 1x. in Ioh. & alii.

Regnumque aliud.] Quod factum est, destructo per religionem Christianam gentilismo, maxime Constantini Magni tempore. *Deposuit pharetras Armenius, Hunni discunt Psalterium, Scythia frigora servent calore fidei, Getarum vitulus & flavus exercitus Ecclesiarum circumfert tentoria.* Hieron. ad Lxtam.

Futurum seculum.] Post resurrectionem.

seculum, quod sanctis paratum est, confirmabit. De quo uno adhuc quorundam fides in ambiguo est: Non credendum de futuris, cum de præteritis convincantur. Igitur Daniel, multis à rege muneribus donatur, præfectus Babylonie, atque omni imperio, in summis honoribus habebatur. Ejus suffragio Ananias, Azarias, & Misael, ad summam æque dignitatem & potestatem proveci. Eodem fere tempore, præclara Ezechielis prophetia extitit, revelato ei futurorum & resurrectionis mysterio. Extat liber magni operis, & cum cura le-

gen-

nem. Nam est aliud post hanc vitam. Vocatur etiam futurum seculum tempus Messie, ut dictum est. De his Don Isahac Abarbenel in libro qui possessio patrum inscribitur. *Drus.* Et ita quoque locum Danielis intellexerunt Theodoret. Tertull. & alii, ex locis Evangelii de die judicii, Matth. xxiv. Luc. xxi. Marc. xiiii.

In ambiguo est.] Sed sine ratione, cum convincantur ex eo quod cætera, quæ prædicta erant, omnia evenerunt. *Sigonius.*

Multis à Rege muneribus donatur.] Qui & ei iussit offerri מנחה, sacrificium, sed non id sivit Daniel, quod Idololatria esset. *Iacchiades* & alii Hebraei. *Lya.*

Præfectus Babylonie atque omni imperio.] In Chaldæo est: בבל וכלהי. *Ioseph.* ἀπὸ τοῦ ἐπιτοροῦ καὶ βασιλείας ἐποίησε.

Ejus suffragio.] *Rogatu* potius. Nam suffragium aliud est. Vide Dan. ii, 49. *Drusus.*

Ad summam æque dignitatem.] Babylonie præfecturam. Hinc illa invidia, & exinde periculum. *Ioseph.*

Ezechielis prophetia.] Qui fuit Sacerdos. Valuit eruditione & ingenio, ita ut seposito Prophetie dono, quod incomparabile est, non immerito Home-

ro cum compares, ob pulchras *divales*, comparationes illustres, magnam rerum multarum, præsertim architecturæ, cognitionem. *Grot.* Potest etiam Heraclito, qui *σοφιστὴς* dictus, comparari. *Horn.* Vide Epiphanium, Isidorum, Dorotheum in vita ejus, qui tamen multa fabulosa de eo narrant. Ut quod Judæos per fluvium Chobar, sicco pede duxerit, Chaldæis insequentibus in eo submersis. Occisum à Duce Judæorum apud Babylonem, ac in sepulchro Semæ & Arphaxad conditum tradunt. Nonnulli veterum putarunt eum fuisse Pythagoram. Sed falso. *Clem.* i. Strom. Vixit fere apud fluvium *כבר*, qui *Χαβόρας* Ptolemæo, Straboni *Ἀβόρας*, à Cobare præfecto, cujus opere deductus ex Euphrate. *Plin.* v, 25.

Resurrectionis mysterio.] An respexit ad caput trigessimum septimum Ezechielis, quod nonnulli de generali resurrectione intelligunt? cum potius ibi agat de restitutione captivitatis Babylonice, quæ quasi mors quædam civilis est. *Drus.* *Ezechiel Scripturarum & Oceanus*, & *mysteriorum Dei labyrinthus*. Hieronymus in cap. xlviii. Ezech.

Liber magni operis & cum cura legendus.] Hieronymus apud Hebræos veritum asserit, ne quis Ezechielis principium & finem, Cantica Cantiorum & initium Genesios legat ante atatem sacer-

gendus. At in Iudæa, cui post excidium Ierosolymæ Godoliam propositum, supra memoravimus, ægre ferentes Iudæi, principem sibi ex stirpe non regia, arbitrio victoris datum, Ismael quodam duce & concitato nefandæ conjurationis, dispositis eum in convivio insidiis peremerunt. At hi qui extra noxiam fuerant, ultum ire facinus cupientes, propere adversum Ismael arma capiunt. Sed ille, quia cognovit exitium sibi imminere, relicto exercitu, quem contraxerat, non amplius quam octo comitantibus, ad Ammonitas confugit. Igitur populum universum metus pervaserat, ne paucorum scelus, omnium exitio, rex Babylonius ultum iret. Nam præter Godoliam, multos ex Chaldæis cum eo interfecerant. Itaque consilium ineunt fugiendi in Aegyptum. Sed prius Hieremiam frequentes adeunt, sci-

cerdotalem, id est, annum trigessimum. Negant iidem fas esse Ezechielem scriptis commentariis explicare, nisi summa tantum ejus capita attingendo. Vide & Cunæum 1. de Rep. Ebr. xvii. P. Pradus & Vilalpandus maximis cum Commentariis illustrarunt.

At in Iudæa.] 1 v Reg. xxv. Jerem. xl, xli. Ioseph. x, ii.

Iudæi.] Quidam. Conspirationis initium fuit à rege Ammonitarum Baali. Ioseph.

Ismael quodam duce.] Qui de semine regio erat, ac properea ægre ferebat alium sibi à Chaldæis prælatum. Drus. Hinc, adjutus opera regis Ammonitarum, spem regni concepit, ὅπως αὐτὸς ἀρχὴ τῆς Ἰερουσαλὴμ. Ioseph. Seneca in Thebaide:

Simul istamundi conditor posuit Deus, Odium atque regnum.

In convivio.] Inter hospitaes epulas, dum se comiter poculis invitant, βασιλικὸν ποτὸν εἰς ἀνωδοθησίῳ καὶ

ὑπανὸν ὑπὸ τῆς μέθης, ἀναπηδῆσαι μετ' ἀνοδῶν δέκα ὁ Ἰσμαὴλ & δασυσφάτις τῆς γαδελίῳ, καὶ τὰς τοῦ αὐτοῦ καὶ αὐτοῦ ἐν τῷ συμποσίῳ. Ioseph.

Qui extra noxiam fuerant.] Iohannes Caree filius & alii. Jerem. cap. xli, xl. 12.

Metus pervaserat.] Non carebat ratione ille metus, ne Chaldæi ex suspicionem Iudæos omnes in idem crimen traherent, quasi qui principem sibi desiderassent ex stirpe Davidis. Grotius.

Fugiendi in Aegyptum.] Cujus tum Rex γρη. Jerem. cap. xli. xl. 30. Οὐαφρὴς lxx. & Clem. Alex. Ἀσκήσις Herodoto 11. Diodor. 1. Porro tum temporis metus Babyloniorum Aegyptios & Iudæos conciliarat, de quorum alias odio propter diversa vitæ instituta, Cunæus 1. de Republica v. differit.

Prius Hieremiam frequentes adeunt.] Jerem. xlii.

scitantes divinum responsum. At ille verbis Dei universos hortari, in solo patrio manerent: si id fecissent, Dei presidio tuendos, nullumque à Babylonis periculum fore. Sin Aegyptum peterent, omnes ibi ferro ac fame, diversoque mortis genere perituros. Sed plebs assueto malo insolens parendi salubribus consiliis, & divino imperio, profecta est in Aegyptum. Quid de ea postea actum, sacris literis siletur: nobis nihil comperitum. Hoc tractu temporum, Nabuchodonosor elatus rebus

Sin Aegyptum peterent.] Quod vetitum Deut. xvii, 16. ob multas causas, maxime ob idololatriæ studium. Sed expulsi ex Iudæa, tam in Aegypto, quam alibi, habitare poterant. Causa autem cur jam vetitum fuit, hæc est, quod Deus eos non Aegypto sed Babylonio Regi parere velle. *Grot.*

Perituros.] Ier. xliiii. Qua occasione & imminens Aegypto à Babylonis exitum prædicatur.

Siletur.] Non plane siletur. Nam pars in Aegypto periit, pars rediit in terram Iuda, Ierem. xlii, 27. pars Babylonem ducta fuit. *Drus.* Iosephus: Quinto post excidium Hierosolymitanum anno, qui fuit regni Nebucadnezaris xxiii. cum magnis copiis invasi Cælo-Syriam. Qua subacta, bellum gessit contra Ammanitas & Moabitas, & his quoque perdomitis, Aegyptum ingressus, τὸ μὲν τότε βασιλεὺς κλεῖν, καὶ ἄσπῃσας ἔτερον, τὸ δὲ ἐν ὧ τῇ Ἰερουσαλὴμ αἰχμαλωτίσας ἤγαγεν εἰς Βαβυλῶνα. Veteres tradunt Jeremiam paulo ante hanc Aegyptiorum cladem Taphnisæ à Iudæis lapidatum. Ita Hieron. Tertull. & alii. Sepulchrum ejus ibidem, miraculis clarum, & ab Alexandro M. ossa Alexandriam translata, fingunt quidam. R. Salomo ex cap. xlii, 28. falso opinatur eum cum Baruch ex Aegypto in Iudæam reversum.

Hoc tractu temporum.] Dan. iiii, 10.

seph. x, ii. Paulo post somnium, anno Nebucadnezaris xxxvii. Quod in ann. xxxvii. vel xxxix. hæc rejici non possint, ex eo patet, quia tum Rex ejectus est. Dan. iv.

Elatus rebus secundis.] Victoriis quas obtinuerat de Syria, Iudæa & Aegypto. *Drusus.* De victoriis ejus Megasthenes apud Eusebium ix. αἰσπ. Ex quo sic Abydenus: Μεγαδίνης δὲ φησι, Ναβουχοδρόσορον ἡρακλείως ἀλκιμώτερον γαργόνα, ἐπὶ τε λιβύην καὶ Ἰβηρίαν στρατεύσασα. Ταύτης δὲ χρωσάμενον, ὁπίσθεσσι μὲν ἀντίων εἰς τὴν δεξιὰν ἔπειλε κατωκίσει. Eadem Iosephus habet x, ii. De bello ejus adversus Aegyptios ex sacris literis scimus. Et fortasse tum ulterius in Libyam est progressus. Sed de Hispania tentata ac devicta, figmentum est Megasthenis, qui, Poëtarum more, ex vocabulo ambiguo occasionem arripuit fabulæ. Devicerat vicinos sibi Iberes: Hinc commentus, vicisse eum Iberos, hoc est, Hispanos. *Vossius.* Babylonem quoque auxit & exornavit: veteri addidit novam urbem: singulis terna circumjecit mœnia, portas magnificas. Vide Berosum. Actanta tum Babylonis amplitudo fuit, ut urbe ab hostibus capta, per triduum incolæ alterius partis urbem esse captam non senserint. *Aristot.* iiii, Polit. 2.

bus secundis, statuam sibi auream, immensa magnitudinis, posuit: adorarique eam, ut sacram effigiem, precepit. Quod cum certatim ab omnibus, depravatis adulatione omnium animis, fieret, Ananias, Azarias & Misael

pro-

Statuam.] Quæ non fuit Beli, sed vel Nabopalassar, ut Grotius, vel ipsius Nabuchodonosoris, ut Vossius vult. Quippe Reges vel defunctos, vel superstites adhuc, adorare, Babyloniorum & Persarum fuit. Puduit mandare ut sibi sacrificarent superstiti: iussit igitur sacra fieri statuæ suæ. Defunctis hæ statui solent. Sed ambitio eo impulit, ut vivo idem sibi fieri vellet, quemadmodum res clamat, & Isidorus Polustota ait II. Epist. CLXXXVII. quæ ad Theodotum presbyterum. *Vossius.* Occasionem arripuit ex statuæ in somnio visa. *Theodoret.* Suggestu Chaldaeorum, qui Danieli & sociis ejus præfecturas invadebant. *Maldonat.*

Auream.] Cava erat, non solida, alioqui enim immensi fuisset pretii, quippe LX. cubitorum. *A Lapide.* Plinius XXXIII. 4. *Aurea statuæ prima omnium nulla inanitate, & antequam ex ære aliqua illo modo fieret, quam vocant Holostryeon, in templo Anaitidis posita dicitur.*

Immense magnitudinis.] Altitudine cubitorum sexaginta, latitudine sex. Ergo facies hujus statuæ lata erat sex cubitos, nasus duos cubitos, pectus decem cubitos, pedes decem cubitos, manus sex cubitos. Quamquam ministri regii non servarint proportionum symmetriam. Nam altitudo LX. cubitorum, exigebat latitudinis cubitos X. *Pererius* ex Vitruvio & Cardano.

Posuit] In campo Dura provincie Babylonis. Sic vulgatus interpret Dan. III. 1. Sed moneo verba Ebræa verti etiam posse, in campo Dura, in urbe Babylonis. Nam Medina tam urbem quam provinciam denotat. Hieron. ad hunc locum. *Pro Dura, Theodotio Deira, Symmachus Doram (Dora 'isus) LXX.*

Ἀέτολον transfulerunt: quod nos vivarium vel conclusum locum dicere possumus. *Drusius.* Est Δάρεσα Ptolemæo in Babylonia, non πείδιον Δαήρα Susianæ. *Grot.*

Adorarique.] Apollonius apud Philostratum: Ἀούροιο καὶ μήδοι καὶ τρεανίδας ὠσεσκωῶσι. *Iosephus:* Τότε πρὸς τὸν προσκυνεῖν τὸ ἀδριανέου. Τὸς δὲ μὴ ποιήσασθαι, ἠπέλησεν εἰς τὴν ἑκ πρὸς ἐμβλητήσας καί μινον. Ex hoc mandato Nabuchodonosoris ortum videtur, quod scribit Philostratus I. Vita Apoll. XIX. Satrapam portæ Babylonis præfidentem, neminem intromississe, nisi prius adorasset statuam regis.

Ut sacram effigiem.] Hoc adjecit, quoniam adoratio quadam in oriente civilis erat, quæ sine sacrilegio, aut, ut alibi loquitur, nefariæ mentis piaculo fiebat. Hoc modo Abraham patriarcha adoravit olim populum terræ. *Drusius.*

Ananias, Azarias & Misael.] Nazianz. Orat. XLVII. si tamen ejus illa est: *Feruntur tres pueri, in fornacem conjecti, Ezechia filii fuisse.* Filii, id est, nepotes. Nam fuerunt ex semine regio & Ezechias jam ante cxxx. annos obierat. Codex Vaticanus Basilii Porphyrogeneti Imp. tradit eos tandem martyrium subisse. Sed nihil tale habet E-piphani. Dorotheus, & alii. Corpora eorum apud Babylonem sub quodam specu condita, postea Romam translata dicuntur. Romæ Judæi sunt qui se à tribus his prognatos jactant; ideoque ab iis nomen *Ananias*, cognomen *Sferno*, à furno in quem conjecti, assument. Sed hæc fabulosa sunt. *A Lapide.*

Pia-

prophano officio abstinerunt, non ignorantes honorem hunc soli Deo debitum. Igitur rei ex edicto regis constituuntur, propostaque eis conditio pœnarum, ardens caminus, ut presenti metu adorare statuam cogerentur. Verum illi devorari ignibus, quam piaculum committere, maluerunt. Itaque, vincti pedibus, in medias flammam conjiciuntur. Sed ministros infandi operis, dum promptius damnatos in ignem propellunt, flamma absorbit: Hebræos (mirum dictu, & incredibile, non visentibus) ignis non attigit, quum aspectantibus deambulantes in camino psalmum Deo dicere cernerentur. Visusque cum his inter ignem quartus, specie angeli, quem Nabuchodonosor propius intuitus, filium Dei se vidisse confessus est. Tum rex haud dubius, divinam in re presenti fuisse virtutem, missis per omne

re-

Piaculum committere.] Statuam adorare. Sic alibi cultum idolorum nefarie mentis piaculum vocat. Alio sensu dixit non ausi piacula profiteri. Druſius.

Vincti pedibus.] Satis erat vincti simpliciter, id est, ἰνδου. Nam ἡδὸ vincio, ligo. Sed expressit participium Græcum πεδιμφοι, cujus thema πεδιος, compedio. Sic Hieronymus, iussit ut ligatis pedibus mitterent eos. Ego imbi non solum pedes vinctos fuisse, sed etiam manus: fuitque aliquando tempus cum legendam putarem, vincti compediibus. Quod Græcum πεπιδημφοι proprie significat. Druſ.

Psalmum.] Quem Azarias dixit. Non extat in Hebræo, sed ex Theodotione cum transtulit Hieronymus.

Ignis non attigit.] Tum quia angelus ignem ad latera & extra fornacem amovit: tum quia auram loco ignis induxit, ad refrigerium & respirationem. Ambrosius lib. vi. in Lucam, cap. 11.

Cantaverunt Hebræi, cum vestigia eorum tactu flammæ vorantis humescerent, & intus extraque ardentibus omnibus, solos innoxius ignis lamberet, non attingeret. Iosephus: ἔ γδ ἡψατο πύρ αὐτῶν, sed quasi sentiens injuste in fornacem coniectos, pepercit, & non exercuit vim suam in juvenes, Deo invicta flammis faciente horum corpora.

Specie Angeli.] Imo virti, qui similis erat filio Dei, quem paullo post angelum vocat, cum ait, misit angelum suum. Verba sunt Nabuchodonosoris vers. 95. Druſ. Tertullianus, Iustinus, Hilarius & alii putant Christum fuisse, qui similitudinem naturæ humanæ induerit. Arabs interpret, lxx. Hieron. Angelum fuisse voluit.

Filium Dei.] Similem filio Dei. Sic enim certe Theodor. ἕρασις ἔ πεδρὶς ὁμοία ἡς θεῶ. Prius erat in lxx. ὁμοία ἀγγέλῳ θεῶ, id est, similis angelo Dei. Notatum hoc in editione Romana. Druſ.

regnum suum edictis, facti miraculum provulgavit: confessus, soli Deo honorem deferendum. Nec multo post, rex objecto sibi somnio, mox voce etiam cælo emissâ admonitus, potestate regia abjecta, atque ab omni conversatione humana remotus, herbis tantum vitam sustinens, egisse pœnitentiam traditur: servatum ei nu-

tu

Provulgavit.] Druſius, Promulgavit.

Soli Deo honorem deferendum.] Non præcipit coli Deum Iudæorum, sed maledici ei vetat. Dan. 111, 96.

Nec multo post.] Dan. 1 v. Ioseph. x, 11. Eodem anno regni sui xxxv 11. A Lapid. xxxi. Funicus.

Potestate regia abjecta.] Non ipse abjecit potestatem regiam, sed, cum ex hominibus depelleretur, simul amisit dignitatem illam. Druſ. Theodoretus: Expulſus primo eſt propter furem, ne noceret, deinde propter odium, quod clam gerebant in eum homines. Censent Hebræi & Hieronymus, quos auctor noſter sequi videtur, Regem admonitu Danielis, pœnitentiam egisse. Ideo dilatas penas usque in duodecimum mensem. Deinde, cum ad insolentiam priorem rediret, inflicitas.

Ab omni conversatione humana remotus.] Epiphanius & Dorotheus censent eum fuisse mutatum in bovem antè, leonem postè. Alii melancholiam fuisse, ut Valeſius sacræ Philoſ. lxxx. Mercurial. v1. Variar. Leſio. xx. Daniel narrat, à filia hominum abjectum, cor ejus cum bestiis positum, & cum onagris habitasse, herbam tanquam bovem comedisse, rore cæli corpus ejus tinctum, donec corpus illius pilis, sicut aquila plumis, vestiretur; ungues etiam essent, sicut avium. Sed non tam hæc significant, seram factum; quam ita efferatum, ut in figura humana fera esset similis, temperamento immutato, corrupta imaginativa, sic ut morbo, eoque lycanthropiæ non absimili, quadrupes sibi videretur, atque, ejus in-

star, humani fugiens confortii, manibus, & pedibus inter feras diu noctuque sub dio reptaret, gramine etiam vesceretur, pilis & unguibus inhorresceret, non loqueretur, sed potius incondito strideret sono. Quomodo Rupertus Tuicensis propheten interpretatus in sexto de victoria Verbi Dei cap. postremo. Ac sententiam hanc etiam admittunt, quæ de eo legas apud Gregorium Magnum in Iobum lib. v. cap. v1. Vbi prius inquit, In irrationale animal versus est. Subjicit autem, Quem communem cum hominibus habuit, sensum hominis amisit. Planeque repudianda est sententia, quam Flavio Iosepho, sed perperam, tribuunt Nicolaus Lyranus, & Dionysius Carthusianus. Item, quæ de ipso legere est apud Dorotheum Tyrium sed suppositicium scriptorem, iudicio etiam Molani, Bellarmini, Pöſſevini: fortasse Dorotheum, abbatem Romanum, ut visum Baronio. Scio idem legi apud Epiphanium in vita Danielis. Sed nec opusculum illud de prophetarum vita, & interitu, magno illi Salamini apud Cyprios episcopo satis dignum existimo. Multa adeo ex Thalmudistis hausit incerta, imo falsa. Nec ejus libelli meminit Theologorum veterum quisquam. Vosim. Meminit hujus metamorphoseos Alphæus apud Euseb. ix. c. c. ubi narrat Nabuchodonosorum in furem raptum, prædixisse eversioem Chaldæorum, moxque evanuisse è confortio hominum.

Egisse pœnitentiam traditur.] Dum adhuc mente valeret. Quod etiam Hieron. opinatus videtur. Herbam autem comē-

tu Dei imperium, donec impleto tempore, agnito demum Deo, post septem annos, & regno, & statui pristino restitutus est. Hic post devictum, ut supra diximus, Sedechiam, quem captivum Babylonem transtulit, regnasse traditur annos VI. & XX. quanquam id non in Sacra historia scriptum invenerim. Sed forte accidit, ut dum multa evolverem, annotationem hanc jam interpolato per atatem libello, sine authoris nomine reperirem, in quo regum Babyloniorum tempora continebantur, quam pratercundam non putavi. Siquidem & Chronicis consentirent, & ita illius nobis ratio quadraret,

comedit ut bos, cum jam furore cœcatus esset. Ita Thodoret. opinatur. *Drus.*

Servatum ei nutu Dei imperium.] Διατέρας ἐπὶ τῷ ἐρημίας τῷ παλαιῶν ἔθρονος, ἔδενός τολμήσων ἐπιβῆλθ' τοῖς πρῶτοις πύργῳ τῶν ἰσραηλιῶν, ἦν δὲ τῶν βασιλείων ἀπολαβεῖν, πάλιν εἰς αὐτῶν ἐπανέρχεται. *Ioseph.*

Agnito demum Deo.] Putatur vere conversus & profelyta factus. Sic Epiph. Doroth. Theodor. Augustinus, Lyra, alii. Sed dubitari potest: quia non legitur Idola abjecisse, Iudæos demisisse, occupata restituisse. *A Epide.*

Post septem annos.] In Daniele, post finem annorum: & paulo ante, septem tempora. Vbi per tempora R. Saadia menses intelligit, Abenezra vero annos: alii dies, alii hebdomadas. Sed tam brevi spatio non possunt pili & ungues adeo increfcere. Vide Dan. IV. §. 30. Tempus autem pro anno sumitur & in illo, tempus & tempora & dimidium temporis. *Drus.*

Regnasse traditur annos VI. & XX.] Sedechias devictus fuit anno undecimo regni sui, qui fuit Nabuchodonosoris (ita quidam opinantur) decimus nonus. Regnavit ergo Nabuchodonosor

ante devictum Sedechiam annos XI. Quibus si addideris hos viginti sex, simul efficiunt ann. XIV. quos Nabuchodonosoro tribuit Megasthenes Persa, ut Sigonius observat: in quo male pro Megasthenes Metasthenes legitur. Alii, Nabuchodonosoro tribuunt tantum ann. XIIII. in quem numerum veniunt anni tredecim quibus cum patre Nabopollassarō regnavit. Solus enim duntaxat cum imperio fuit ann. XXX. *Drus.*

Iam interpolato.] Puto loqui auctorem de Chronico quodam anonymo, sive id annale fuerit sive seculare, eoque per genealogias digesto & temporum successu à diversis aucto. Cujusmodi eo tempore fuisse plurima ex uno hoc compendio videre est. Scribi itaque hic fortasse commodius possit, in interpolato per atates libello. *Giselin.*

Regum Babyloniorum tempora.] Quæ sicquidam digerunt ex Megasthene & Beroso. Nabopollassarus ann. XXIX. Nabuchodonosorus ann. XXX. post patrem Evilmeradochus ann. II. Neriglissorus affinis Evilmeradochi ann. IV. Baltasar, qui & Laborosarchodos, Nabuchodonosoris ex filia nepos, mens. IX. *Drusus.*

Chronicis.] Si Eusebii chronica intelli-

ret, ut per ordinem regum, quorum tempora continebat, usque in primum Cyri regis annum, LXX. annos, (tot enim per Sacram historiam, à captivitate usque ad Cyrum, fuisse referuntur) impleret. Post Nabuchodonosor, filius ejus, regnum est adeptus, quem in Chronicis Evilmarodach fuisse vocitatum, reperi. Hic duodecimo imperii anno diem functus, fratri minori, qui Balthasar

telligit, non video qui hoc verum esse possit. Nam Eusebius longe aliter supputat annos captivitatis. Idem.

Usque in primum Cyri regis annum LXX. annos.] Hos annos alii dinumerant à capto Iechonia. Eusebius qui à captivitate Sedeciae incipit, eos definire scribit in annum secundum Darii. Functus hoc modo eos putat: Nabuchodonosorus post captum Sedeciam regnavit ann. xxvi. Evilmerodach xxx. Regasar 111. Labosardach v1. Balsasar xv. ecce LXX. Nam septuagesimo anno redierunt in terram patriam, qui fuit primus annus Cyri. *Drusf.* Sionius sic: Nabuchodonosor annos xxvi. Evilmerodach xxi. Balthasar xiv. Darius xviii. Sed vide Calvisium, Petavium, Tirinum & alios Chronographos. Nam controversia hæc tam intricata est ut paucis expediri non possit. Illud certissimum est LXX. annos primo Cyri Monarchæ anno finitos. Falsissimum contra, Nabopalassarem esse eundem cum Nebucadnesare, Nabonassarem cum Salmanassare. Quam opinionem Functi Scaliger solide expugnavit. *Horn.*

Evilmarodach.] Imo sic vocatur, Ierem 111. v1. 31. & 1v Reg. xxv. v1. 27. *Drusfius.* Ptolemæo Ilvarodamus vocatur. David Evilmeraduchi & Nerigilissaris tempora transiit, quod per ea nihil contigisset ad Iudæos pertinens. *Grotius.*

Duodecimo imperii anno.] Dissentit à Iosepho, qui scribit eum præfuisse ann. xviii. Megasthenes vero & Berosus

Babylonius ac Iosephus ei tribuunt duntaxat ann. 11. *Drusf.*

Fratri minori.] Sic & Eusebius. Quæ sententia omnium optima. Nam Iosephus & alii in serie ac annis horum Regum gravissime errant. Pererius vult eum fuisse filium Evilmerodachi, ex Ier. xxvii. v1. 7. Alii, nec filium, nec fratrem, sed eundem cum Evilmerodacho. Quia Daniel eum statim Nebucadnezari subjungat. Deinde, quia semper eum vocat filium Nebucadnezaris. Denique, quia Ieremias L. 2. eum vocat Merodach, quod idem ac Evilmerodach. Ac juxta hanc sententiam dandi sunt Balthasari anni regni xxxiv. Sed ex omnibus nulla probabilior quam Sulpicii nostri, fratrem Evilmerodachi minorem fuisse. *Horn.* Alii scribunt Balthasarem non fuisse fratrem Evilmarodachi, sed sororis filium. Sane à Beroso & Megasthene vocatur $\Lambda\upsilon\beta\omicron\rho\sigma\sigma\alpha\rho\chi\omicron\delta\epsilon\ \text{Ναβυχοδονοορ}\epsilon\ \rho\upsilon\upsilon\alpha\rho\epsilon\iota\delta\epsilon\varsigma$, id est, ex filia nepos. Is est Balthasar. *Drusf.*

Balthasar dictus est.] Hic Balthasar non potest alius esse quam Laborosarchodus, ut scribit Berosus, sive Laborosarascus, ut scribit Abydenus, qui ambo eum interfectum memorant. Breve oportet regnum habuerit quia omittit ejus nomen Ptolemæus. *Grot.* Nabonidum, quem postremum in Berosi catalogo recensuimus, Iosephus x. Art. 12. Balsasarem esse putat, cujus in Danielis libro mentio est. Hic vero Iosephi mira est oscitantia; qui illos ipsos, unde hanc historiam descripsit, aucto-

far dictus est, locum fecit. Is cum quarto & decimo anno, publicum epulum principibus ac prefectis suis daret, sacra vasa, quæ per Nabuchodonosor de templo Hierosolymæ ablata, ac in regales usus usurpata, sed recondita in thesauris habebantur, proferri imperavit. Cum his per luxum ac licentiam regalis convivii promiscue omnis

auctores, incuriose legit. Testis est enim Megasthenes Nabonidum nullo propinquitatis jure cum Laborosarchodo fuisse conjunctum. At Baltasar ille Danielis non alienis utique successit: sed paternum, & avitum sortitus est regnum. Verba Berosi, ἀπολομύς ἢ τὸ τὴ, σωβλήοντες οἱ ἐπιβελόσωρτες αὐτῶ κρινῆ πλὴ βασιλείῳ ἀεὶ ἰσχυροῦ Ναβονίδα πλὴ τῶ ἐκ Βαβυλῶνος ὄντι ἐκ τῶ αὐτῆς ἐπιστάσεως. Non possunt hæc de legitimo ejus, qui mortuus erat, hærede, ac successore dicta videri: sed de peregrino, & adscititio; cujusmodi Baltasar non fuit. Non est igitur idem cum Nabonedo Baltasar, sed potius cum Laborosarchodo Nabuchodonosorinepote, ex ejus filia, quæ Neriglissaro nupsit, ut scribit Berofus. Neriglissarus vero, quasi tutorio nomine, pro filio Laborosarchodo, seu Baltasare regnum administravit. Hinc est, quod Baltasari tertius annus tribuitur à Daniele. Quod autem Hieremias prædixerit, Deum Nabuchodonosoro, ejusque filio, ac filii filio regnum esse daturum; filii nomen progehero sumi potest. Ita Davidem filium appellat Saul. Hieronymus quoque, ubi Nabuchodonosor pater Baltasaris vocatur, Proavum significari asserit; ut mirum non sit, si, ut patris appellatio, ita filii, à propria notione ad minus propriam aliquando transferatur. Nam & 11 Paralipom. cap. xxi. v. 2. Athalia Amri filia dicitur, quæ neptis esset. *Petavius.*

Quarto & decimo anno.] Iosephus auctor hæc accidisse anno regni ejus de-

cimo septimo: à quo dissentiant non parum, qui ei tantum annos quinque assignant. *Qui* Laborosarchodum eundem faciunt cum Baltasare, tribuunt imperio ejus menses ix. duntaxat: quod Iosephus prodidit de Labosardacho (sic eum appellat) quem diversum facit à Baltasare, qui *Babyloniis*, inquit, *Naboardand nominatur.* Alibi est Nabonidus sive Labonidus pro eodem. *Dru-*

Publicum epulum.] Dan. v. Ioseph. x. 11. Solebant id interdum facere Orientis Reges, ut ex Herodoto 1. & Xenophonte vii. apparet. Multi putant Baltasarum obsessum à Persis & Medis, ut ostenderet se hostes suos despiciere, hoc convivio suos excepisse. Id quod in simili casu Epaminondas egit. *Diod.* xii. & Viriatus. *Florus.* Sed obsidio illa à Iosepho oscitanter vel Iudæos suos secuto, vel auctores profanos legente, conficta est, & ab eruditis explosa. Nondum enim eo tempore Cyrus arma sua in Babylonios verterat, occupatus adhuc bello Lydio.

Recondita in thesauris.] Imo in Bêl templo, ut notat Hieronymus.

Proferri iussit.] Quandiu vasa fuerunt in Idolio Babylonis non est iratus dominus (videbantur enim rem Dei secundum pravam quidem opinionem, tamen divino cultui consecrasse) postquam autem humanis usibus divina contaminant, statim poena sequitur post sacrilegium. Hieron. ad vr. Daniel.

Omnis virilis & muliebris sexus.] Sargonius mavult, *Omnes virilis ac muliebris sexus uxores.* Quod ut non impro-

mnis virilis ac muliebris sexus, uxores concubinaeque ejus uterentur, subito rex in pariete conspicit digitos scribentes, cernebanturque in versum ducta litera. Sed qui posset scripta legere, non reperiebatur. Igitur rex perterritus, magos & Chaldaeos advocat. Quibus musitantibus nec quicquam respondentibus, regina regem admonet, esse quendam Hebraeum, Daniel nomine, qui olim Nabuchodonosor occulti mysterii somnium revelasset, jam tum, ob illustrem sapientiam, summis honoribus

bo, ita scio veteres scripsisse *omnis & omneis* pro omnes. Sic quis & queis pro quibus scribebant. *Drus.*

Digitos scribentes.] Movente eos angelo Gabriele. *R. Salomo.* Lyra putat manum hanc tantum extitisse in phantasia Regis. Sed ex textu refutatur. Alii non totam manum, sed digitos tantum apparuisse dicunt. Quia dicitur *ידוהו*, palma manus. Vnde Syrus & Arabs Alexandrinus vertunt: *egressi sunt digiti manus hominis.* Sed verius est totam manum conspiciam. *A Lapide.*

In versum ducta litera.] Suspicio legendum apud Sulpicium: *in candela-brum versum*, ut dixit Cicero, *in forum versus.* Sigon. Quod & Drusus approbat. Non bene. Sensus enim plenus & elegans est, literas illas non confusim fuisse pictas in pariete, sed *in versum*, id est, voces ac lineam ductas. *Horn.*

Qui posset scripta legere non reperiebatur.] Quia literae erant Hebraicae. *Rabini* quidam. Quia transpositae vel mutatae. *R. Saadias.* Quia insolentes & extraordinariae. *Pineda.* Quia sine punctis vocalibus scriptae non intelligebantur. *Alii.* Quia impediti fuerunt Chaldaei ne legerent. *Alii.*

Magos & Chaldaeos advocat.] Κατὰ παύσαν ἐκίρρυξε τὴν χάρακα τὴν τὰ γράμματα καὶ τὴν ἐπ' αὐτῶν ἑλληνιστὴν Ἀγνοίαν σαφῶς ποιήσαντι,

datum se ei torquem aureum, & purpureae vestis usum, quali Chaldaeorum Reges utantur, atque insuper tertiam regni sui partem. Post hoc praekonium major etiam sit Magorum concursus, certatim sensum literarum scrutantibus, nihil tamen perficientibus. *Ioseph.* Quae solitam oscitantiam ejus redolent. Quis credat una nocte per universum regnum praekonem missos? Porro, ne quis intercessisse dies aliquot existimet, eadem nocte & scripta, & lecta, & impleta illa sunt. Nec dicitur: *Tertiam regni mei partem dabo:* sed *tertius erit in regno meo.* Vtinam diligentior fuisset Iosephus & religiosior in sacra Historia scribenda! *Horn.*

Regina.] Ἡ ἡγεμένη αὐτῆς. *Iosephus.* Nitocris scilicet, prudens femina. *Herodot. i.* Vide *Grotium* ad *11. 1.* de *Verit. Relig. Christ.* Alii matrem fuisse volunt, ut *Origenes, Theodor.* Alii uxorem. *Porphyrus* cavillator, uxorem. *Hieronymus:* *Novit praeterita quae Rex ignorat.* Erubescat ergo *Porphyrus*, qui eam *Balsaris somniat uxorem,* & *illudit, eam plus scire quam maritum.*

Esse quendam Hebraeum Daniel.] An ergo incognitus Regi, tantis sub Nabuchodonosore honoribus affectus? Notum fuisse & inter amicos *Balsaris*, ex *cap. xiv. 1.* patet. Sed paulatim evilescerat sub novo Rege, & rarior in aula erat. *Horn.*

bus donatum. Itaque accitus Daniel, perlegit, interpretatusque, ob delictum regis, qui sacra Deo vasa temerasset, ipsi exitium imminere, regnumque ejus Medis ac Persis datum. Quod mox consecutum est. Nam eadem nocte Balthasar interiit, regnumque ejus Da-

rius

Perlegit.] פָּרַעַת בְּרַחֲמֵי מַלְאָכָא.

Qui sacra Deo vasa temerasset.] Unde cavet sibi Iustinianus, qui vasa templi secundi à Vespasiano Romam portata, à Gensericò Carthaginem, cum per victoriam nactus esset, non in suos usus vertit, sed in Sacram Basilicam vertit, quæ erat Hierosolymis. *Propius.*

Interpretatusque est.] MENE, numeravit Deus regnum tuum, & complevit illud. THECEL appensus es in statera, & inventus es minus habens. PHARES, divisum est regnum tuum, & Medis ac Persis datum. *Dan. v.* Iosephus: *Mene*, hoc est, numerus, significat dinumeratum esse jam dierum vitæ ac regni numerum, & per breve tempus superesse. *Thecel*, quod est pondus, appensum à Deo regni tui tempus, iam ad finem vergere. *Phares*, quod est fragmen, fracturum Deum regnum tuum, & partes ejus in Medos ac Persas distribuendas.

Medis.] A Madai. Descriptionem regionis hujus vide apud Strabonem xi. Hodie nomen ejus periit, & tota gens in Persarum ditionem concessit. Nec olim diversi fuerunt à Persis, nisi solo nomine, & fortasse Dialecto. Cætera omnia communia habuerunt. *H' qd' nbn' λεγομένη περιουή σόλη, η' ο' τ' τοξικη' η' η' ιππικη' (η' λ' α, η' η' αει τες βασιλείας γεωργεία και κρησμο' και σέβασμο' γεωργειης παρ' τ' δ' γεωργου' αν, εις τες πειρασαι παρ' τ' μηδαν αφικ'.) Και ο' π' τ' α' αληθης, εν τ' εω' η' τ' α' μελιστα δηλον. Τιαρα γαρ ης και κιδιμας, ε' π' λ' α, η' η' α'*

ειδω' α' χ' τ' ανες, και αναξυειδης, &c. Strabo. De sermone Medico, parum tradunt veteres. Iustinus xlii. de Parthis: *Sermo his inter Scythicum Medicumque medius, & utrisque mixtus.* Unde colligimus haud multum ab hodierno Persico, nisi quantum longa ætas mutavit, discrepasse. *Horn.*

Persis.] Qui & Parthi, id est Scytharum lingua exules. Iustin. xlii. Vel à

قرس Equus. Sant enim *ιππικη' η' σ* studiosissimi. *Horn.* Adeo autem hæ duæ gentes coaluerunt in unam, ut passim apud Græcos reperias Medos pro Persis poni, & *μηδ' α' ζοντες* eos qui Persis studebant. *Grot.*

Eadem nocte.] Sequentis anni. *Alcassar* in Apoc. xvi. Quod falsum, ut ex textu patet. Nam illa ipsa nocte, qua Scriptura apparuit, cætera quoque contigerunt. *Interpr.*

Interiit.] Ὑπὸ τ' φίλων ἀπεινυμηνώδη. *Berosus.* Τὰς τ' α' ἀπεινυόδη βιαιώ μέρω. *Abydenus.* Miræ fabulæ sunt quæ de capta per Cytum hæc nocte, Babylone tradunt, secuti ut putant, Xenoph. vii. & Herodot. i. Nam non alia clade, quam domestica, Balthasar periit, ut ex Beroso clarissimum est. Nec tam turpiter impigisset Iosephus nisi Balthasarum pro Nabonido accepisset. Nam Laborosardochus erat. *Horn.*

Darius.] Nabonnedus. *Beros.* Nabonadius. *Ptolem.* Nabannidachus. *Abyden.* Labynitus. *Herodot.* Hunc vulgo putant ipsum Astyagem fuisse, ut Eusebius, vel ejus filium Cyaxarem, qui apud lxx. Artaxerxes, ut Hieron. Iosephus, Torniell, Perer, & alii. Quorum

rius, natione Medus, occupavit. Danielem illustri opinione compertum, universo imperio praeposuit, secutus superiorum regum iudicium. Nam & Nabuchodonosor cum regno praefecerat, & Balthasar veste purpurea

rum opinionem Scaliger expugnavit, quem fere omnes eruditi hodie sequuntur. *Δαρείου* Perſice idem quod *Ερξείης*, id est, *Exercitor*. Herodot. vi.

Natione Medus.] Incertum an natione Medus fuerit. Vocatur quidem Darius Medus, sed ex eo non sequitur gente Medum fuisse. Forte Medus dicitur quia patre Medo erat oriundus, aut quia vixerat apud Medos. Sic Vrias Hethæus vocatur, & Doëg Idumæus. Darius iste filius fuit Asveri de semine Medorum. Dan. ix, 1. *Drus.* Habebat igitur quidem Babylone, sed Medus fuit origine, & Darii nomen, qui Rex apud Medos fuit clarus ac felix, boni ominis ergo sibi imposuit. *Grot.* Quia Darius appellatus fuit Medus, ideo plurimi ipsum regem Medorum fuisse suspicantur, atque hæc sententia non parum videtur confirmari, quod principes regni, secundum legem Medorum & Perſarum petunt edictum de nemine, nisi rege adorando, confirmari. Sed responsio facilis est. Non statim reges Medorum sunt, qui vel Medi appellantur, vel quorum parentes ex Media fuerunt, infiniti alias reges Medorum essent. Quod ad leges Medorum & Perſarum attinet, si attendatur ad locum, ubi gestum est totum negocium de adorando rege, non evincitur quod Darius Medorum rex proprie fuerit. Nam acta hæc sunt, eo loco ubi Daniel praefecturam gessit, Susis videlicet, ubi subditi legibus Perſarum & Medorum regebantur. Administraverat autem Daniel eandem provinciam, iisdem Medorum legibus, cum Nebucadnezar, Evilmerodach, & Belzafer regnum potirentur, Danielis cap. 8. vs. 2. qui tamen nequaquam propterea, quod

partem Mediae tenebant, reges Medorum erant. Accidit hoc in amplissimis regnis, ut subditi unis eisdemque legibus gubernari non possint: sed qualibet natio & gens suas leges, consuetudines & statuta retinet, id quod hodie etiam in Romano imperio accidit. Non igitur firmiter concludi potest, Darii regem Medorum & Perſarum fuisse, quod leges Medorum in quibusdam suis provinciis, in finibus Medorum & Perſarum sitis, observaverit. Orta est hæc opinio ex commentis Annianis, in quibus regnum Darii cum regno Cyri confunditur, cum tamen ipse Daniel ea regna discernat, & diversa esse ostendat. *Calvisius.*

Occupavit.] Non mirum est Sulpicium in hoc errore versatum, cum etiam Iosephus crediderit communi fabulae, obsessam à Dario Babylonem fuisse. Sed id falsum, ut suo loco dictum. Non enim per vim, obsessa & expugnata urbe, invasit regnum, sed electus fuit communibus procerum suffragiis, ut Danielem cap. v. & ix. secutus Berosus, tradit.

Danielem.] Danielis cap. vi. Iosephus x, 12.

Universo imperio praeposuit.] Imo cogitavit tantum, non fecit tum quidem temporis. Dan. vi. 4. Ut esset Regi *τῷ πᾶσι*, eique omnes alii subessent. Quales multos esse & nostra & superiora secula viderunt, apud Reges aut parum fidentes ingenio suo, aut fugientes negotiorum. *Grot.*

Veste purpurea & torque aureo.] Tertullianus: *Purpura & aurum, cervicis ornamentum apud Aegyptios & Babylonios, insignia sunt dignitatis.* *Drusius.* Veste illa purpurea donati, *Δορυφόρος* voca-

Et torque aureo donatum, tertium regni principem constituerat. Igitur hi qui una cum eo rerum potentes erant, exagitati in Iudæo, quod eis alienigena captivæ gentis fuisset æquatus, regem depravatam adulatione compellunt, ut sibi diebus proximis triginta divini honores darentur, neque cuiquam liceret Dominum, nisi regem, precari. Facile id Dario persuasum, stultitia re-

gum

vocabantur. Curt. 111. Alian. 1. Hist. Var. 22. Erat autem stola Medica, qua donari summus apud Persas honor. Idque in hodiernum diem apud Turcas, Tataros, Persasque in usu est. Nemo ad Regem admittitur, nisi ejusmodi honoraria veste donatus. Hoc vocant *خلع عليه الخلع*. Præterea apud veteres Persas ii qui bene de regno meriti, honoraria appellatione, *cognati regis* dicebantur. 111. Esdra 111, & 14. Ioseph. x1, 4. Arrianus v1. Hi non purpuræ tantum adorandæ jus habuerunt, verum & ad oris osculum admitti sunt. Peculiaris etiam his cœna data.

Tertium regni principem.] Dan. v. 29. Quales posteriore Romano Imperio præfæcti pratorio, in Græco *ὑπεργρατῶν*, Chaldæis *ܘܒܝܢܝܢܐ*. Grotius. Erat unus ex principibus, quos Sarchin appellabant, & alii præfides interpretantur, qui prærant centum viginti satrapis, Dan. v1, 1. Hinc emaculandus Iosephus, in quo, erat unus ex tribus summis satrapis, qui sub se habebant alios ccccix. satrapas: tot enim à Dario primum instituti sunt. Druf.

Cum eo rerum potentes.] Præfides. De quibus supra, & satrapæ, Dan. v1, 3. Mox, principes appellat. Druf.

Exagitati in Iudæo.] Giselinus emendavit: *exagitati invidia*. Sic quoque Sigonius & Drufius. Sed nihil vehementer obstat, quo minus retineamus vulgatam lectionem. Hoc enim invidiam Danieli agebat, quod Iudæus esset,

quæ gens toto Oriente imprimis exota. Horn. Iosephus: Itaque cum tam carus & honoratus esset apud regem, qui ei sanquam divino de quovis negotio consulenti pareret, non effugit caterorum invidiam, quemadmodum fieri solet inter eos, qui a liquem sibi à rege præferri non patiuntur æquo animo. Druf.

Divini honores darentur.] Primo quærebant crimen majestatis, quo Danielem subverterent. Hoc non reperto, crimen religionis obtentui sunt. Hieronymus ad hunc locum: *Felix conversatio in qua inimici nullam reperiunt occasionem nisi forte in legitimis Dei.*

Dominum, nisi Regem precari.] Petere quicquam à Deo quocunque, aut ab ullo homine, nisi à rege solo. Hoc faciebat Daniel, quum quotidie ter genua flecteret, Deumque precaretur in cœnaculo suo. Cæterum qui aliquid petit ab alio, non propterea ei exhibet divinum honorem. Quocirca miror cur scripserit hoc loco, *ut sibi divini honores darentur: & stultitia regum omnium, qui sibi divina vendicant: & rursum, igitur Daniel non rudis neq, infuscus, Deo preces, non homini deferendas.* Imo etiam preces hominibus deferuntur. Sed aliter Deo, aliter hominibus. Druf.

Facile id Dario persuasum.] Speciem habebat hoc consilium quasi per id majestas Regi conciliaretur amplior, si vivus jam Diis aquaretur. De Augusto Horatius:

*Præsenti tibi maturos largimur honores,
Jurandasque tuum per nomen ponimus*

atq,

gum omnium, qui sibi divina vindicant. Igitur Daniel non rudis, neque inscius, Deo preces, non homini, deferendas, reus constituitur, edicto regis non paruisse. Multumque abnuente Dario, cui charus acceptusque semper fuerat, principes pervicere, ut in lacum demitteretur. Sed objecto bestiis, nullum periculum fuit. Quod quum Rex comperisset, accusatores deputari leonibus præcepit, qui non simili exemplo perfuncti sunt. Nam continuo devorati, ferarum famem expleverunt. Daniel clarus ante, clarior haberi cœpit. Rex antiquato edicto suo, novum proposuit: relictis erroribus ac superstitionibus, Deum Danielis colendum. Extant

Stultitia Regum omnium.] Vere dictum. Omnis Idololatria hinc orta. Et in Nebucadnezare, Alexandro Magno, Romanisque Imperatoribus, tristitia hujus stultitiæ experimenta habemus. Horn.

Edicto Regis non paruisse.] Quod erat secundum morem Medorum & Persarum, ne à Rege quidem mutabile. Nam Babylonii morem talem faciendi leges, etiam Regi immutabiles, non habebant: sed antiquus admodum apud Medos ac Persas fuit. Estheræ 1, 19. Vide & Procopium *αἰ λήθης φρεσίν*. Videtur autem forma quæ leges faciebat immutabiles hæc fuisse, ut non Regis tantum, sed & Principum signis munitur. Grotius.

Et in lacum demitteretur.] Græci vocant τὸ λάκκον τὸ λέοντων, quod in eo leones asservantur. Druf.

Objecto bestiis nullum periculum fuit.] Quod miraculo factum. Nam Angelus conclusit orationem, & rictum, ait Hieron. & ungues. Feris homines objicere vetus mos. Ostendunt id fabulis mixtæ historiæ de Andromeda & Diomedæ Thraciæ. Grot. Iosephus refert eos causam contulisse in saturitatem

leonum. At Rex offensus eorum malitia, jussit multum carnis obijci leonibus, & illis jam saturatis inimicos Danielis in foream conjici. Tum demum apparuit vatem ope divina esse servatum. Nam nemini ex iis pepercerunt, sed non secus ac si fuissent famelici, & alimentis caruissent, eos sine mora dilacerarunt. Verum nihil tale habet Scriptura. Vnde videtur Iosephus more suo, suæ gentis historiam, narratione si non vera, verisimili saltem, exornare voluisse. Maldon.

Deputari.] Delegari, assignari: unde deputati. Verbum minus usitatum hoc sensu Latinis autoribus, eo tamen usus fuit & supra. Quæ turba inutilis servitio, exercendis colendisque agris, ne incultum esset solum, deputata. Druf.

Devorati ferarum famem expleverunt.] Cum uxoribus & liberis, qui participes sævi consilii. Grot.

Deum Danielis colendum.] Hinc videtur Darius vere ad Deum fuisse conversus; plus enim præcepit quam Nebucadnezar. Ille enim tantum vetuit ne quis Deum Iudæorum blasphematet. Maldon. Non bene Grotius: Tremiscant

tant etiam visiones ejus, quibus consequentium seculorum ordinem revelavit, annorum etiam numerum complexus, intra quem Christum, sicut factum est, descensurum ad terras pronuntiavit, venturumque Antichristum, manifeste exposuit. Quod si quis studiosior erit, rectius ibi quaesitum reperiet: nobis propositum est, rerum tantum ordinem contexere. Darius duode-

miscant & pavefcent Deum Danielis, id est, maledicant. Plus enim verba illa, venerationem nimirum & cultum, important. Horn. Ο βασιλεύς δευραϊσθ' ἄλλω ἐπεμψε πῶν χόρευ ἐπιγνῶν τ' Ἰεὸν, ὃν Δαυιηῆλ' ὡσεσεν κωίε καὶ μόνον αὐτὸν λέγων εἶναι ἀληθῆ καὶ τὸ πᾶν κρᾶτ' ἔχοντα. Iosf.

Extant etiam visiones ejus.] Dan. vii, viii, ix, x. Quæ quia variis temporibus contingere, cogitur retrorsum ire & repetere tempora quæ in Historia jam erat prætervectus. Grot. Notat autem Iosephus, Daniele, cum apud Darium florentissima gratia esset, turrim miri operis apud Ecbatana Mediæ struxisse, Ἰαπίστο δ' οὐ τῆ βάρη τῆς τε Μηδῶν βασιλείς, καὶ πᾶρων ἄρχαι & δούρο, καὶ πᾶν τῶν περὶ σὺ μὲν Ἰσδαί' ἐστὶν ἱερῶς, καὶ τῆς γῆς] μέλει τ' σημερον ἡμέρας.

Consequentium seculorum ordinem.] Regnorum sive monarchiarum seriem. Sunt autem visiones ejus in universum decem. Druſ. Aperuit autem ei Deus futura, per lobnium, afflatum atque viva divina. Grot.

Annorum etiam numerum complexus.] Daniel. cap. ix. ἄ. 26. post hebdomadas sexaginta duas excidetur Messias per vii, & non propter se, id est, in causa culpa sua, aut ob peccata sua. Sunt qui malint, & non erit, ut v. redundet in Latio. Sed tum potius dixisset, meo iudicio, ונניא & non ipse, ut Gen. v. Ambulavit Henoch cum Deo, & non

fuit. Alii aliter. Druſ. lxx. annorum hebdomades annos conficiunt cccc xc. Initium earum ab anno primo Cyri. Theodor. Aut sexto Darii cum templum structum, aut viciesimo Artaxerxis Longimani, cum urbs instaurata. Finis vero aut in baptismo Christi, aut in cruce, aut in templi everfione. Vide Augustin. xviii. Civit. Dei xxxiv. & Chronol.

Intra quem Christum.] Iuda i illa Danielis loca non de Christo, sed templo accipiunt. R. Salomo & alii, citante Galatino 11. de arcanis fidei xiv. Contra alii: in fine harum hebdomadam lxx. venturum Messiam: ut R. Moses Gerundensis & alii, citati ibidem Galatino. Cæterum controversia hæc de lxx. Septimanis & adventu Messie intricatissima est apud Chronologos. De qua vide inter alios Tirinum, & Calvinum.

Venturumque Antichristum.] Dan. cap. vii. ἄ. 24. & 25. ad quem locum Hieron. Antichristus in tantam erigetur superbiam ut leges Dei & ceremonias mutare conetur, & elevetur supra omne quod dicitur Deus, religionem cunctam suam subiciens potestati. Theodoretus sive Theodoritus, decem reges circa finem exurgent, & postremus Antichristus exorietur, regnumque obtinere contendet, ac tres illos evertet. Nec contentus victoria, quam de hominibus retulerit, etiam maledicta contra Deum altissimum conjiciet & sanctos supplicio afficiet & putabit se posse pietatem, quæ tunc vigilat, evertere & rempub. commutare. Druſ.

Duodeviginti.] Id est, octodecim.

Alii

viginti annos regnasse traditur. Qua tempestate Assyages Medis imperabat. Hunc Cyrus, ex filia nepos ejus, regno expulit, Persarum usus armis: unde summa imperii ad Persas translata est. Babylonii quoque in potestatem ditionemque ejus concessere. Igitur initio regni, propositis publice edictis, dat potestatem Iudæis,

Alii unum duntaxat annum regnasse tradunt, alii septemdecim, in quibus Iosephus Scaliger. Vide quæ scripsit heros ille, in *De temporum emendatione*, pag. 280. Patrem habuit Assuerum, qui ab aliis Xerxes Medus & Axares vocatur, & pleniore vocabulo Cyaxares, addita videlicet syllaba Cu, quæ in ea lingua *dynastam* aut *principem* denotat. *Drus.*

Assyages.] Filius Cyaxaris. Diodoro *Απάρδης*. Status regni Medorum hic fuit: Deioces sive Arlaus, oppressis Medorum Ducibus, titulo Regis, qui in tanta distractione interciderat, iterum uti coepit. *Herod. Euseb.* Ei successerunt Artynes qui & Phraortes, Artabanus, Astybera sive Cyaxares, Apanda sive Astyages. Nominum diversitas ex *Cresia Cnidio*, *Herodoto* & *Eusebio* petita est. *Horn.* Ab hoc Historiam suam *Herodotus* auspiciatur. Quis non miretur Providentiam divinam? Vbi Propheta desinunt, ibi incipiunt Græci scriptores, tum Historici, tum Chronologi. Nam & *Ptolemæus* à primo anno *Nabonassaris* per 1000000000 annos tempora consignavit. *Bucholz.*

Hunc Cyrus ex filia nepos.] Mandana, quæ *Cambysi* Persæ nupserat. Sic *Herodot.* *Iustin.* Dicitur est *Cyrus* à flumine *Cyro*. *Strabo*. xv. *Α κυων* Canis. *Vilalpand.* A *Cyrus*, quod *Persis* *Sol.* *Plutarch.* *Ctesias.* *Briffon.* Priora indubie falsa sunt. Posterius displicet *Scaligero* vi. de *Emendat. Temp.* Quia *Sol* *Persis* *Coresed*, *Cores* vero *cibus* & *satietas*. Proculdubio nomen illud regium fuit, vel à *Sole*, vel ab *impetio*

deductum. *Ku* *Persis* *Princeps* unde prima ejus syllaba *Cai*, vel *Cy*. Quid ultima *ves* significet, queri potest. Nam non est ex *Hebræo* *עקר*. *Horn.*

Summa imperii ad Persas translata est.] Quia *Cyrus* *Persa*, & *Persarum* armis in constituenda *Monarchia* usus est. Facile hinc apparet, quæ de quatuor *Monarchiis* vulgo tradunt, à *Βούβαλι* esse & *inconcinna*. Nam si *Persarum* secunda *Monarchia*, quia ad ipsos à *Medis* & *Babyloniis* summa rerum translata est, præcesserint oportet complures *Monarchiæ*, cum per vices, nunc *Assyrii*, nunc *Babylonii*, nunc *Medi*, rerum potirentur. *Horn.*

Babylonii quoque.] Anno *Nabonnidi* xvii. egressus *Cyrus* ex *Perside* cum magno exercitu, universa *Asia* subacta, impetum fecit in *Babyloniam* urbem. Sentiens autem *Nabonnidus* *invasiōnem* ejus, prælio victus & cum paucis fugatus, inclusus est in *Borsippensium* civitate. *Cyrus* autem *Babyloniam* obsidens & deliberans exteriores muros deponere civitatis, eo quod nimis videretur munita & expugnata difficilis, reversus est ad *Borsippum*, *Nabonnidum* expugnaturus. Qui oppugnatione non expectata, supplex *Cyro* factus, ab eoque accepto in *Carmania* habitaculo, *Babylonia* expulsus est. Ibi reliquum vita *Nabonnidus* exegit. *Berosus* apud *Ioseph.* i. contra *Apionem*.

Initio regni.] Anno primo *Monarchiæ*, cum *Persiam*, *Mediam*, *Assyriam*, *Asiam* & *Babyloniam* simul teneret. Ita vulgo *Interpretes.* *Iosephus:* *Τὸ ἵστανται ἐν τῷ Κύρῳ βασιλείας,*

deis, in solum patrium redeundi: sacra etiam vasa, quæ Nabuchodanosor de templo Hierosolymæ abstulerat, reddidit. Itaque paucitum in Iudæam regressi: ceteris redeundi animus, an facultas defuerit, parum comperimus. Erat ea tempestate apud Babylonios Beli antiquissimi regis, cujus etiam Virgilius meminit, ex

ere

τῆς δὲ τῶ ἐβδωμηκοσὸν ἀφ' ἧς ἡμέρας μετ' ἀναστῆναι τὸ λαὸν ἡμῶν ἐκ τῆς οἰκίας εἰς Βαβυλῶνα. Contra sunt alii. *Calvisius*: Nequaquam primus annus Cyri, intelligi potest primus annus Monarchiæ Cyri, cujus terminus certus ex nulla historia dari potest. Sed fuit consensus populi Iudaici, qui gratam memoriam liberationis hujus ad posteros propagaturi, Epocham hanc instituerunt. Postea cum edictum hoc irritum fieret, epocham hanc etiam repudiarunt.

Paucitum in Iudæam regressi.] Quadraginta duo millia trecenti sexaginta, exceptis servis eorum & ancillis, qui erant septem millia trecenti triginta septem. Ezræ 11. v. 64. & 65. *Drusius*.

Beli antiquissimi regis.] Hieron. in comment. Hof. xii. v. 16. Primum omnium Asia regnasse Ninnum Beli filium omnes & Græca & Barbara narrant historia. *Lactantius* lib. i. cap. 23. *Theophylus* in libro de temporibus ad Antoly cum scripto, ait in historia sua Thalun dicere, quod Belus, quem Babylonii & Assyrii colunt, antiquior Trojano bello fuisse inventum cccxxii. annis. *Drusius*. Eo autem Belum arbitror Nimrodum, quia huic regni principium in terra Senaar Babylon fuit: ut est Genes. x. 10. At conditorem Babylonis Belum vocant gentiles: inque his Dorotheus Sidonius, poeta versutus:

Ἀρχαίη Βαβυλῶν Τυρίας Βήλοιο πόλις.

Antiqua urbs Babylon, Tyrio qua condita Belo,

Artabanus apud Eusebium libro ix. Præparationis Evangelicæ cap. xii. ubi retulisset, ut primitus omnia aquis fuerint obruta, addit, Belum sicasse loca, καὶ Βαβυλῶνα τε καὶ ἄλλα βαλεῖν, ac Babylonem manibus cinxisse. Servio propterea dicitur Belus primus rex Assyriorum. Ejus sepultura fuit Babylone: sed eam destruxit Xerxes: ut refert Strabo initio sextidecimi. De Beli hujus cultu insignis est locus Claudiani in primo de laudibus Stiliconis: sed corruptus, cum juxta certissimam Scaligeri emendationem in vi. de Emendatione temporum, pro belli debeat legi Beli, Locus est iste:

Thuris odoratis cumulis, & messe Sabæa,

Pacem conciliant aræ. Penetralibus ignem

Sacratum rapnere adytis, ritumque juvencos

Chaldeo straverunt Magi. Rex ipse micantem
Inclinat dextra pateram, secretaque Beli,
Et vaga testatur volventem sidera Mithram.

Vbi de Mithra sive Sole conjungit, quia Belus cum Sole cultus; ut postea dicitur. *Vossius*.

Cujus etiam Virgilius meminit.] Aut glossema est in margine, ut vult Sigonius: aut, quod magis puto, confundit Belum Babylonium cum Tyrio. Sic etiam Hieronymus in loco citato, Belum Sidonii & Phœnicis, appellant Baal: unde & Dido Sidonia regis generis, cum Aeneam suscepisset hospitio, hac pateram Iovi vinum delibat,

Qua Belus & omnes à Belo soliti.

Drusius.

are simulachrum, quod superstitione hominum consecratum, Cyrus quoque adorare erat solitus, antistitum ejus dolo illusus, qui vesci effigiem illam atque potare affirmabant: cum diurnam pensitationem, quæ idolo inferebatur, clam ipsi absumerent. Igitur Cyrus cum Daniele familiariter uteretur, querit ab eo, cur simulachrum non adoraret, cum manifestum viventis Dei esset indicium, absumentis ea quæ inferebantur? Daniel ridens hominis errorem, negare id posse fieri, ut æs illud, id est, bruta materies, cibo uteretur, aut potus. Accersi ergo rex sacerdotes jubet: nam fere ad septuaginta erant; adhibitoque eos terrore increpitat, quis impensa consumeret? cum Daniel, vir prudentia insignis,

Ex are simulacrum.] De Templo & Idolo hoc mira scribunt Herodot. 1. Diod. 111. Strabo xvi. ubi inter alia docent, statuam Iovis Beli auream fuisse. At Sulpicius ex are, quod propius vero; sed indubie inaurata fuit. Longitudo xi. pedum, pondus mille Talentorum Babylonicorum; eique dicatur fuit crater, ex auro, talentorum cIo c c. Fuit à Nino in patris Beli cultum posita. Hieronymus in Ezzech. cap. xxiiii. Idolam Baal sive Bel, & ut apertius dicam, Beli, Assyriorum religio est, consecrata à Nino, Beli filio, in honorem patris. Idem in Osee cap. 11. Ninus in tantam pervenit gloriam, ut patrem suum Belum referret in Deum, qui Hebraice dicitur בל, Bel, & in multis Prophetis, maximeque in Daniele, & juxta Theodotionem sub Idolo Babylonis hoc appellatur nomine. Hunc Sydonii, & Phœnices appellant בבל, babal. De statua hac, quam Belo posuerit Ninus, etiam legas apud Ambrosium, sive potius Hilarium Romanum in epist. ad Rom. cap. 1. & Cyrillum extremo prope lib. 111. contra Julianum. Vossius. Hæc historia Apocrypha, & indubie fabulosa, extat in

vulgata versione Danielis cap. xiv.

Cyrus cum Daniele.] Cyrum fuisse sub quo hæc gesta, putavit etiam Theodoretus & Irenæus 1v, 11. Aftiyagem Athanasius Serm. 1v. contra Arianos. Evlmerodachum sive Balsafarem Tornielus, Pererius, alii. Sed nullus omnino fuit, quia res fabulosa. Horn.

Pensitationem.] A pensito, id est, solvo. Ita vocat id quod quotidie in Belum impendebatur. Erant autem similia artaba duodecim, oves quadraginta, & vini metreta sex: aut, ut est apud Gorionis F. compositorum historiae Ebraicae, juvenus unus, decem arietes & centum columbi, totidemque agni, cum septuaginta placentis panis, totidemque cadis vini. Druſ.

Fere ad septuaginta erant.] Redundat fere. Nam in Daniele, erant autem sacerdotes Bel septuaginta. Sic supra: Ad triginta duo millia. In Historia Ebraica: misit qui comprehendebent septem sacerdotes Belo ministrantes. פרו שבועים שבועים. Forte mendum est. Nam ne septuaginta quidem potuissent eam pensitationem absumere, nisi uxores & parvulos in societatem ascivissent. Druſ.

gnis, minime id ab insensibili simulachro posse fieri contenderet. Tum illi confisi parato dolo, inferre, & obsignari à rege templum deposcunt, uti, nisi omnia postero die absumpta deprehenderentur, morte pœnas persolverent: dum eadem conditio Danieli maneret. Itaque signo regis templum obsignatur, cum prius Daniel, sacerdotibus insciis, pavimentum cinere aspersisset, ut introeuntium occultos aditus vestigia proderent. Igitur postero die rex templum ingressus, animadvertit absumpta, quæ idolo apponi jusserat. Tum Daniel occultam fraudem vestigiis prodentibus reserat, sacerdotes cum uxoribus & filiis, subfosso foramine ingressos, ea quæ idolo apposita fuerant, devorasse. Ita omnes, jussu regis interfecti, templum ac simulachrum Danieli in potestatem datum, atque arbitrio ejus dirutum. Interea Judæi, quos ex permissu Cyri in patriam regressos

su-

Inferre.] Cibum & potum.

Signoregis.] Sigillo regis & Danielis. Gorianides.

Pavimentum cinere aspersisset.] Iussitque Daniel, ut clauderent fores templi Bel, & portas ejus, excepta porta per quam ingressus fuerat rex. Tunc dixit Daniel: Adverte mihi cinerem, sparseruntque cinerem illum super pavimentum templi Bel, insciis sacerdotibus. Post egressi sunt rex & Daniel per portam, quam intraverant, ipsi & pueri eorum: quam clauserunt jussu Danielis, obsignavitque eam rex annulo suo, & annulo Danielis, &c. Gorianides.

Omnes jussu regis interfecti.] Hæc paulo aliter Historia Ebraica: Misit qui comprehenderent septem Sacerdotes ministrantes Belo, quos rex adjuravit, dicendo, nisi verum indicaveritis mihi, scitote vos marituros. Igitur ostenderunt ei ingressus obscuros, per quos illi nocte ingrediebantur in templum, comedentes instructionem men-

sam ejus. Ibi rex cognita versutia eorum, jussit dirui templum Bel funditus, ita ut nihil fere quicquam manserit.

Danieli in potestatem datum.] Dan. xiv, 21. Occidit ergo illos rex, & tradidit Bel in potestatem Danielis: qui subvertit eum & templum ejus.

Judæi.] Ab hoc tempore dicti sunt Judæi, regio Indææ, quod tribus Indææ prima omnium redisset. Ioseph. xi, 5. Ἰσραῖλοι αὐτὸς τὸ ἔργον παρρησιαζομένου. ἐκλήθησαν ἡ τὸ ὄνομα ἐξ ἧς ἡ μέγας ἀνέστησαν ἐκ Βαβυλωνίων, ἀπὸ τῶ Ἰσραὴλ Φυλῆς, ἧς ἀσθητικῆς ἐλλείψεως εἰς αὐτῶν τὰς ἑπτα, αὐτοὶ τε ἰσὴν χίλια τὴν ἀσθητικῆς αὐτῆς μετέλαβον. Ab eo etiam tempore orta est distinctio Judæorum in Palæstinos & Babylonios. Palæstini vocati, qui in Iudæam redierunt, quod dux tribus fecerunt, Iudæa & Benjamin. Babylonii qui

supra memoravimus, urbem ac templum restituere aggressi, ut pauci atque inopes, parum proficiebant. Donec centesimo fere anno, Artaxerxe rege Persis imperitante, per eos qui locis præerant, ab ædificando sunt deterriti. Etenim tum Syria, atque omnis Iudæa, sub Persarum imperio, per magistratus ac præsides regebatur. Igitur his consilium fuit, regi Artaxerxi scribere: Non oportere Iudæis restituendæ urbis suæ copiam dari, ne pro contumaci ingenio, resumptis viribus, aliis gentibus

in Babylonia manserunt, nimirum undecim reliquæ tribus. Iudæi vero in Palaestina tanto numero succreverunt, ut colonias in omnes orbis partes emittere coacti fuerint, ut ex Iosepho & Philone patet. Metropolis eorum Hierosolyma, tam Ἱερουσαλὴμ quam πολιτεύς, Salmasius. Vide & Cuneum 1. de Republ. Hebr. x, xi.

Pavum proficiebant.] Aliquoties impediti, invidia maxime Samaritanorum. Idque factum Cyro adhuc superstitè, cum occupatus bello Massagetico aliisque rebus, alibi esset. Deinde Cambyses omnino prohibuit. Vide Iosephum xi. Ant. 2, 3.

Centesimo fere anno.] Rectè. Nam ab anno primo Cyri usque ad Artaxerxem cognomento Longimanum, qui μεκρότης Græcis, anni sunt nonaginta septem, totidemque menses. Quippe Cyrus rerum potitus est annos xxxi. Cambyses ejus filius 1 x. Magi duo mensib. vii. Darius Hystaspis F. xxxvi. Astuerus sive Xerxes ann. xxi. Summa anni xcvi. mens. vii. *Drus.*

Artaxerxe Rege.] Et Sulpicius & Scaliger & Drusius dormitarunt, imo gravissime hoc loco errarunt. Nam quæ sub Cambyse, paucis post primum ædificum Cyri annis contigerunt, ea ipsi ad Artaxerxem Longimanum referunt. At vero is nullo ædificio structuram templi inhibuit, sed omnibus modis

adjutum ivit. Vnde igitur ea supinitas, *Centesimo fere anno?* Ex 1. Esdr. 1 v. ubi Cambyses Artaxerxes vocatur. In Hebræo est ארתששת & ארתששת. Quæ nomina unius Cambysis, lxx. Αἰεζένης translulerunt. Haud adeo mirum, Sulpicium errasse, sed Drusium & Scaligerum errantem non correxisse, sed confirmasse, magis mirum. Ergo quæcumq; hic referuntur de Artaxerxe, non Longimani, sed Cambyfis factiora sunt. *Horn.* Videtur post Cyrum nomen gentilitium fuisse Persarum Regibus Ζέρξης & Αρταξένης, præter nomen quod habebant ante Imperium. Omnes Reges, post illum memoriosum, dictos Artaxerxas, ait Diodorus Siculus xv. Etiam Darius ab Alexandro victus, dicitur Artaxerxes Iacchiadæ ad Danielem xii. xl. 5. Ex ארתששת autem, omissis gutturalibus, & w quod fieri solet, in ζ verso fit Xvverx. Et quia vv durior est in media voce, etiam hæc à Græcis ommissa, factum est Xerx, & cum Græca terminatione Xerxes. *Art.* est additamentum quoddam honorificum, ut *Sba* apud Persas posteriores. Significat magnum, interprete Hefychio. *Scaliger. Grotius.*

Qui locis præerant.] Vicinis, Sytiæ, Phœnicæ, Ammanitis, Moabitibus ac Samaritanis. Nam hæc gentes, ob vetera odia, infensissimæ Iudæis semper fuerunt. *Horn.*

bus imperare soliti, non paterentur sub alieno imperio degere. Ita comprobato à rege presidium consilio, prohibita urbis adificatio, usque in secundum. Darii regis annum dilata est. Sed hoc tractu temporum, qui reges Persis imperaverint, inseremus, quo facilius annorum series in ordinem contexta prodatur. Post Darium Medium, quem duodeviginti annos regnasse significavimus, Cyrus uno & triginta annis rerum potitus est. Scythis bel-

Qui reges Persis imperaverint.] Præter Severum nostrum, etiam Hieronymus, qui Persis imperaverint, quatuordecim recenset Dan. v. 11. cujus verba non pigror a feribere, Post Cyrum, qui regnavit annis triginta, scimus apud Persas regnasse Cambysen filium ejus, & fratres Magos, & deinceps Darium: cujus secundo anno cœptum est adificari templum in Ierusalem: quintum, Xerxen, filium Darii: sextum, Artabanum: septimum, Artaxerxen, qui Μεγαρόχης, id est, Longimanus cognominatus est: octavum, Xerxen: nonum, Sogdianum: decimum, Darium cognomento nothum: undecimum, Artaxerxen, qui appellatus est Περνήτωρ, id est, Recordans: duodecimum autem Artaxerxen, & ipse cognominatus est Ochus: tertium decimum, Arsen Ochi filium: quartum decimum, Darium Arsami filium, qui ab Alexandro Macedonum rege superatus est. Druf. Monarchia Persica duravit annis cc. Euseb. Diodor. Sicul. Herodot. Iustin. Dion. Halicarn. Inchoavit eam Cyrus expugnata Babylone, anno Nabonassaris cc. xviii. Condita Romæ cc. xxiv. Olympiadis lxxii. anno lli. Chronologi.

Cyrus uno & triginta annis.] Huic ab Eusebio, Hieronymo & Iustino triginta anni, ab aliis novem tantum tribuuntur. Magis autem Iosephus tribuit annum unum integrum. Drusus. Plerique xxx, annos ei adscribunt: sed prioribus xxvii. non nisi Persarum

Rex fuit, ut iidem tradunt. Itaque Monarchiam vix triennio tenuit. Chronolog.

Scythis.] Gentibus supra mare Caspium, Massagetis. Antiquissimi orbem in tres partes distinxerunt, quarum media ipsis nota, Græciam, Italiam, Asiam, complectebatur. Septentrionalis Scythia, Australis Æthiopia dicebatur. Strabo. 1. Illa Scythia est quam hodie uno nomine Tatariam dicimus, plena pugnacissimarum gentium. Vnde nomen illud fluxerit, incertum. Probabilis imagni Salmasii sententia, à Getis: unde præposito Σ more Æolum fecerunt Σκυθίας. Getæ, Gotthi, Geta, Kita, Scythæ, unius nominis gens, in multos populos divisa. Arabes الخط) vocant, qui sunt Chatai ve-

terum, Ptolemæo ζε), nobis hodie Catai, vel Kitaini, Sed cum olim Scytharum nomen proprium populis Taurica Cherfonesi esset, paulatim expeditionibus suis in reliquam Sarmatiam & Asiam Septentrionalem, omnibus id gentibus in septentrione triburum, ut Ammianus Marcellinus docet. Quod etiam ante cccc. annos, in Tataris factum videmus. Quorum nomen unde fluxerit, ex Planocarro & aliis docere promptum, nisi obstaret opusculi hujus brevitas. Denique illi quibus bellum Cyrus intulit, Scythæ fuerunt inter Tanaim & Iaxartem, supra mare Caspium, quæ Scythia ante ccc. annos,

bellum inferens, in praelio cecidit, secundo anno postquam Tarquinius Superbus Romæ regnare cœperat. Cyro Cambyses filius ejus successit, regnavitque annos

no-

Timuri avo dicta fuit **الدشت**

فجاق وبركة desertum Kaf-

shak & Barca, hodieque *Tataria* deserta dicitur. Qualis illa gens fuerit, & quam egregia armis moribusque, Historia Timuri Arabica ostendit. Ita igitur illa: Termini ejus, ad austrum mare Hyrcanum & Pontus Euxinus, interjacentesque Circassiorum montes. Ad Orientem Chorasmos, Atrar & Schagnak habent. Donec per multas gentes in Turquestanam usque & Cataiam protensi, cum Sinis, Mogolibus, Catainis, terminos jungunt. In Septentrione Siberia est, & vasta incultaque regiones. Hinc in occidentem Russia, Bulgaria, Græcum Osmanicumque Imperium jacet. Gens ipsa moribus, forma, armisque egregia est. Paucæ illis urbes sunt. In planis per aperta camporum, vagis sedibus, degunt. Tribus eorum plurimæ, lingua, ut Arabum gentes, diversa. Summa omnibus simplicitas & integritas. Fraudēs, & aliæ fallendi artes, sibi exulant. Plura sunt quæ incomparabilis ille author in Scytharum illorum, quos & Cyrus noster bello petiit, laudem congerit. Quæ omnia viro, ut de cæteris ejus laudibus nihil dicam, ob rarissimam humanitatem summo, Tac. Golio, orbis debet, cujus cura & liberalitate, authorem illum & habemus, & quod præcipuum, intelligimus. Cæterum illa Scythia semper inaccessa & fatalis Regibus Persiæ fuit, adeo ut nunquam ultra Iaxartem vel Tanain fines imperii sui protulerint. Horn.

Bellum inferens.] Quod describit Herodot. 1. Iustin. 1. Strabo xi. Causa hujus belli non alia fuit quam insatiabilis ambitio. Nam ut Arabs, qui Timuri res scripsit, testatur, illa Scytharum regio **لرض اكابر الزمان**

غاية. Quam quisquis subegisset, summum se militaris gloriæ verticem attigisse putabat. Horn.

In praelio cecidit.] Sic & Herodotus ac Iustinus. Sed Herodotus testatur, alios de Cyri morte sermones fuisse. Diodorus crucifixum scribit. Xenophon. & Ctesias vulneratum in praelio, & paulo post ex vulnere decessisse, & in Pasargadis sepultum. Strabo xv. Deinde Alexander in Pasargadas venit, ubi erat antiqua regum sedes. Ibi Cyri sepulturam vidit, **ὡν ὡρῶν δέειροι, πύργων, & μέγαν τῶν δάσων δένδρον ἐναποκεκρυμμένον**, cum hac inscriptione: **Ω ΑΝΤΡΩΠΕ ΕΓΩ ΚΥΡΟΣ ΕΙΜΙ Ο ΤΗΝ ΑΡΧΗΝ ΤΟΙΣ ΠΕΡΣΙΑΙΣ ΚΤΗΣΑΜΕΝΟΣ ΚΑΙ ΤΗΣ ΑΣΙΑΣ ΒΑΣΙΛΕΥΣ. ΜΗ ΟΥΝ ΦΘΟΝΗΣΗΣ ΜΟΙ ΤΟΥ ΜΗΜΑΤΟΣ**. Alii inscriptionē hanc fuisse referunt:

Εἴθε δ' ἐγὼ κείμην Κόρη βασιλεύς βασιλῶν.

Secundo anno postquam Tarquinius Superbus.] Aliter sensisse videtur Hieronymus prologo in Haggæum prophetam, quando secundum annum Darii Hytaspis incidere ait in annum vigesimum septimum hujus Tarquini. Verba sunt, *Quo tempore apud Romanos septimus à Romulo regnabat Tarquinius Superbus, habens annum imperii vigesimum septimum: qui post octo annos expulsus est à Bruto, ac deinde reipub. per annos quadringentos sexaginta quatuor usque ad Iulium Cæsarem consules administrarunt. Drufius. Apud Eusebium secundus annus Tarquini Superbi incidit in xv. Cyri. Quicquid sit Cyri mors regnante Superbo accidit. Sigon.*

Cambyses filius ejus.] De quo Herodot.

novem. Hic cum Ægyptum atque Æthiopiam bello premeret & subegisset, victorque in Persas revertetur, casu seipsum vulneravit, ex eoque ictu perit. Post hujus mortem, Magi duo fratres, natione Medi, menses septem Persarum regnum obtinuerunt. Ad hos

in-

dot. II. & III.

Regnavitque annos novem.] E^g ἔτη. Ios. xi. 3. v. 11. Fulcius. viii. alii. Hæc diversitas inde oritur, quia biennium regnavit una cum Cyro, cum is expeditionem in Massagetis suscipere. A morte Cyri nonnisi sexennis superstit. De quo vide Chronologos.

Ægyptum atque Æthiopiam.] Ægypti Rex fuit Phammetichus, quo victo & occiso, totum illud regnum Monarchiæ Persicæ adjectum fuit. Æthiopiam Ἰθιοφάρον, quæ ad mare rubrum, inops regio, Cambyses quoque subegit. Sed Μακροβίης, qui supra Meroën, ubi hodie Abaseni, frustra tentavit. Vide Herodotum. Sed cave à fabulis ejus, quarum in illa narratione fœcundus est.

Casu seipsum vulneravit.] Audita Magorum rebellione, festinatis itineribus in Persiam contendit: & dum equum conscendit, gladio sua sponte evaginato, in femore graviter vulneratur. Ita Iustinus.

Ex eoque ictu perit.] Apud Ecbatana Syria. Ctesias apud Photium. Herodot. II. Iosephus xi. 3. ὑποσπένσας ἐτελεύτησεν ἐν Δαμασκῶν. An ergo Ecbatana Syria eadem cum Damasco? Obstat Plinius v. 19. qui Ecbatanam in ora Syria oppidum fuisse refert, postea Carmelum appellatum. Horn.

Magi.] Suidas: Μάγοι παρὰ Πέρσας οἱ Φιλόσοφοι. Docebant in aula Regum Persiæ τὰ βασιλικῶν, ut ex Alcibiade Platonis notum. Vnde magna ipsorum autoritas, adeo ut Cambyses ad bellum Ægyptium profecturus, reliquerit Magorum unum μελεδωνῶν ἢ εὐκλήων. Sphambemius. Quæ ipsis occa-

sio fuit regnum per ejus absentiam, invadendi.

Duo fratres.] Duos tantum fuisse Magos qui Persicum imperium occuparunt, præter nostrum tradunt Herodotus III. Orosius II. Cedrenus, Constantinus Manasses & alii. At Ammianus Marcellinus XXIII. septem commemorat, & idem de Val. Maximo IX, II. visum, cujus locum feliciter emendavit Rutgersius I. Var. VIII. Ergo probabilis, duos tantum hujus fraudis architectos fuisse. Nomina horum variant. Iustinus Cometem & Oropasten haber. Herodotus Smerdin & Prexaspem. Sed nihil certi de barbaricis hisce nominibus statui potest. Tarich Musulmanicum, unum ex his vocat

جاساس جاساس Ghamasb Sapientem. Sunt qui eum Artostastan esse putent, de quo Esdræ IV. Sed ille idem cum Assuero, id est, Cambyse est.

Menses septem.] Ioseph. ἐνιαυτῶν. Plerique tamen Chronologi à Sulpicio stant.

Persarum Regnum obtinuerunt.] Cum enim Cambyses somnio territus per Prexaspem clam fratrem Smerdin è medio tulisset, & facinus illud Persas lateret, Magus Patizithes fratrem, quem habebat Smerdin, occiso cognominem, pro Smerdi Cyri filio, Cambyse absente, vendidit, quod is esset οἰκῶς μελίται τὸ εἶδος Σμύρῃ τῷ Κύρῳ, & illi persuadet, ut solium regium invaderet. Paret Smerdes fratri. Caduceatores & præcones novi Regis imperium ubique divulgant. Cambyses nuntio hoc perccllitur, & dolo à Prexaspe se circumventum arbitratur. Prexaspes

interficiendos septem nobilissimi Persæ conjuraverunt, quorum princeps fuit Darius Hystaspis filius, natus ex fratre patruæle Cyri, omniumque consensu regnum ei de-

de nece fratris eum certum esse jubet, & scenam per conjecturam detegit, à Patizithe fratrem Smerdin substitutum. Cambyfes Smerdin ὑποβολιμαῖον castigaturus, domum redire satagit, sed proprio gladio in femore perstrictus, in Ecbatanis Syriæ moritur. Ante mortem Perfarum τὸς λογιμώτατος accersit, necem fratris prodit, & causam, & Magorum dolum. Ab ejus obitu Prexaspes negat facinus à se in Smerdin Cyri filium admissum, quod non amplius tutum erat fateri, Cambyse extincto. Hinc Cambyfis oratio ficta videtur, & Smerdis hypobolimus regnat septem mensibus, & beneficiis sibi devincit Persas & nationes vicinas, publicans ἀπελήλυθ' ἑρατῆνης καὶ φόρου. *Spanhemius.*

Septem nobilissimi Persæ.] Quorum nomina extant apud Herodotum libro 111. Sunt autem Otanes, Intaphernes, Gobrias, Megabyzus, Apathines, Hydarnes, Darius Hystaspis, cujus pater Persis præerat. *Drus.* Octavo mense schema Magorum detegitur ab Otane Persa per Phædymam filiam Smerdis concubinam. Deprehendit illa Smerdin auribus carere, quibus Cyrus ipsum truncaverat. Otanes ea de re edoctus cum fidissimis conspirat contra Magos. Darius Hystaspis filius se illis sociat. Prexaspes fabulam aperit. Conjurati in regiam irruunt, Magos fratres trucidant. Magorum dolus toti ordini funestus redditur. Persæ in Magos obvios sæviunt. Inde hic dies festus Persis, & μερῶ φωνία dictus, quo die nulli Magorum in publicum prodire licet. Hæc Herodotus prolixè refert in *Thalia*. *Ctesias* variat in nominibus & circumstantiis. *Spanhem.* Pauci autem conjuraverant, quo tutiores essent. *Thucyd.* vi.

Darius Hystaspis filius.] Δαρῆος, Φρόνιμου. Helych. ἐρξείης Herodot. libro vi. Hystaspes in Tarich dicitur كشتاسب, Kischtasb, estq; ipsius Darii nomen. Videtur nomen fuisse Medicum, apud quos Hydaspes & fluvii & Regis nomen fuit. Hunc fuisse illum sub quo templum restitutum est, multis argumentis ostendi potest. Præcipuum hoc est. Testatur Haggæus 11, 4. illos qui primitus è Jerusalem abducti fuerant, structuram templi secundi vidisse. A combusto autem priore templo ad Darium Nothum fluxere anni cxxxvi. Quis illo ævo tam longævus ut cxxxvi, annos viveret? Deinde, si Elsdra missus ab Artaxerxe Mnemone, vixit fere c. annos. Genitus enim est à Saraia Pontifice, quem Chaldæi occiderunt. Denique Zorobabel & Iesus filius Iosedec, qui sub Cyro præfuerunt templi structuræ, ac postmodum Dario, fuissent cxxx. aut cxl. annorum. Accedit consensus Interpretum. Iosephus xi, 4. Euseb. Hieron. Torniiell. Salianus, & alii. Eratque nomen regium. *Iustin.* x. *Darii nomine, ne quid regiæ majestati deesset, honoratus.*

Natus ex fratre patruæle Cyri.] Pater Cyri erat Cambyfes, Hystaspis Arfamenes. Ergo Cambyfes & Arfamenes fratres erant, & horum filii fratres patruæles. Nam maximus filiorum Hystaspis Darius, occiso Pseudosmerdi, Perfarum regnum è Magorum manibus vindicavit. Quod Cyro in Scythiam expeditionem facienti longe ante revelatum fuerat in somnis. Vide Herodotum lib. 1. *Drus.*

Omnium consensu.] Quem præcessit equi hinnitus, fatale imperii omen. *Iustin.* 1. Vnde postea Darium in sigillo habuisse sculptum equum, à Scholiaste Thucydidi est notatum.

delatum: regnavit annos sex & triginta. Hic ante quadriennium quam decederet, apud Marathonam pugnavit, celeberrimo Græcis Romanisque historiis prælio. Id gestum, post Romam conditam, anno fere ducentesimo & sexagesimo, Macherino & Augurino consulibus. Abhinc annos, si tamen investigatio Romanorum consulum non fefellit, DCCCCLXXX. & VIII. Omne enim tempus in Stiliconem consulem direxi. Post Darium Xerxes fuit, isque unum & viginti annos regnasse traditur: quanquam in plerisque exemplaribus viginti & quinque annos imperii ejus fuisse reperi. Huic successit Artaxerxes, cujus supra mentionem fecimus. Hic

CUM

Annos sex & triginta.] Quibus communiter annuerant VII. menses quibus Magi regnum tenuerunt. Et tum XXXVII. sunt. *Chronol.*

Apud Marathonam pugnavit.] Quo bello nihil notius. Marathon Atticæ urbs, magnarum & multarum virtutum testis. Mela II. Vide Herodotum VI. Paus. I. Probum in Themistocle & Miltiade. Iustinum II.

Macherino & Augurino consulibus.] T. Geganius Macerinus, & P. Minucius Augurinus consules fuerunt anno Urbis CCLIX. teste Livio, quem hic noster secutus est. *Sigon.*

DCCC. LXXX. & VIII.] Scaliger addit biennium solidum. Nam a consulatu, inquit, Macherini & Augurini ad consulatum Stiliconis, anno Christi Dionysiano CCCC. indictione XII. anni sunt præcise DCCCX.

Omne tempus in Stiliconem consulem direxi.] Fl. Stilico consul fuit anno Christi CCCC. mundi vero, ut quidem è Sulpicio noster Giselinus computat, 5869. vel potius 5819. imperante Honorio. *Drus.*

Xerxes.] In Tarich اسفنديار
Isphandiar. In sacris annalibus אספנדיאר,

ut ex nomine probat Scaliger. Sed notandum, commune illud nomen Regum Persarum fuisse. Igitur & Cambysi tributum, Esdr. IV. 6. ut supra diximus.

Vnum & viginti annos.] Perperam in Sigonio, uno & triginta. Chronicon Eusebii, *Persarum quintus Xerxes filius Darii ann. XX.* Exemplaria quæ vidi, nihil variant. Videntur tamen olim variasse. *Drus.*

Quanquam in plerisque exemplaribus.] De Eusebianis vulgo interpretantur. Quanquam fieri potest ut alia Chronica in mente habuerit. Ut ut sit, sunt qui Xerxi viginti octo annos imperii tribuant. Cæterum omisit successorem Xerxis Artabanum, quia menses tantum septem regnavit, qui menses in ordine annorum reputantur, ait Eusebius. *Drus.*

Artaxerxes.] Qui & Artoxerxes. Ebraice autem Arthalastha. Duo autem fuerunt hujus nominis, quorum prior, de quo hic sermo, *מאן פרוס*, id est, Longimanus cognominabatur: posterior, qui Dario Notho successit *מנפרדיס* dictus est, id est, Memor, sive, ut Hiero. Interpretatur, Recordans.

cum inhiberi adificationem urbis Iudææ, templique jussisset, suspensum opus usque in secundum Darii regis annum pependit. Sed ut usque ad eum temporum ordo connexus sit, Artaxerxes regnavit annos unum & quadraginta, Xerxes duobus mensibus. Postque eum Suedianus septem mensibus fuit. Darius deinde, sub quo templum est restitutum, regnum adeptus est, cui Ochus tum nomen erat. Hic cum ex Hebræis tres ado-

le-

Drusius. In Tarich dicitur

 Kai Bahman, cognomento Daras Dast, id est Longimanus. R. David Kimchi in tempeste subtilis, Longimanum à magna potentia dictum vult. De quo etiam Iudæi disputant, an fuerit maritus Esther? In nox.

Cum inhiberi adificationem.] Pergit in errore suo. Artaxerxes non inhibuit, sed promovit opus quam maxime. Subvertenda igitur opinio illa, quæ monstrosam in Chronologia & Historia confusionem parit. Mirandum est Scalligerum non id deprehendisse. Horn.

Annos unum & quadraginta.] In Eusebio xi. tantum. Præter illos, xvi. annis cum patre Xerxe imperavit. Igitur in universum lvi. Sed xvi. anni non supputantur à Chronologis. Hujus tempore cessavit Ordinaria Prophetarum successio. Vnde Iosephus i. contra Apionem, cum dixisset à Mose ad Artaxerxem scripsisse Prophetas, addit: *ἀπὸ τῆς Ἀρταξέρξεως μέχρι τῆς κατὰ ἡμῶν χρόνου γάρραται μὲν ἕως αὐτοῦ, πείρας δὲ αὐτοῦ οὐκ ἔστιν ἕτι τῶν αὐτῶν, ἀλλὰ τὸ μὴ ἴσμεν τῶν αὐτῶν ἀνεργασίαν ἀπὸ τῆς αὐτοῦ.* Horn.

Xerxes duobus mensibus. Postque eum Suedianus.] Hos duos reges plerique omittunt. Sane Thucydides statim à morte Artaxerxis Dariū regnasse scribit. Drusius. Vnde etiam anni ipsorum partim Darii Nothi, partim Artaxer-

xis Mnemonis adscribuntur. Suedianus, aliis Sogdianus.

Septem mensibus.] Sic etiam Eusebius. Quamquam in exemplari quod Henricus Stephanus excudit, Sogdianus menses 8. Sequitur in eodem, sic per menses diversos his superioribus annis accrescit. Drul.

Darius.] Cognomento Nothus. Eusebius.

Sub quo templum est restitutum.] Id quod supra refutatū est. Argumentum, quo Scaliger imprimis motus est, fuit, quod putaret Saneballetum, de quo Neh. xii. fuisse corvum Iaddo Pontifici & Alexandro Magno. Id quod falsum vel incertum saltem est. Nam quid obstat quo minus duplex Sanballat, pater, filius vel nepos fuerit? De quo postea. Horn.

Cui Ochus tum nomen erat.] Darius Ochus, ut Artaxerxes Ochus. Vox hæc in lingua Persarum magnum significat. Quod notatum Ebræis in Ahas veros. Nam Ochus & Ahas idem valent. Darius ergo Ochus, id est, magnus. Sic Alexander magnus, Pompeius magnus, Carolus magnus. Omne enim magnificentum magnum dicebant, ut mater magna, dii magni, rex magnus. Drus.

Ex Hebræis tres adolescentes.] Zorobabel ex Ebræis erat. Etiamne cateri? mihi nusquam id lectum, quod meminim. Historia refertur, iii Ezræ iii. & apud Iosephum lib. iii. c. 4. itemque in historia Ebraica fol. ii. col. 2. Idem.

lescentes spectatae fidei, corporis custodes haberet, unufque ex his prudentia documento admirationem regis in se convertisset, delata sibi optione petendi, si quid animo concepisset, ingemiscens patriæ ruinis, copiam restituendæ urbis poposcit, meruitque à rege, ut subregulis ac prasidibus imperaret, ut ædificationem sacræ ædis, præbitis impendiis maturarent. Ita templum quadriennio consummatum, sexto post anno, quam Darius regnare cœperat, idque Iudeis satis visum: & quia magnæ molis erat urbem restituere, diffusi viribus, opus multi laboris incipere non ausi, templo continebantur.

Per

Corporis custodes.] Σωματοφύλακας, αἱ φυλάκοντες τὸ σῶμα τῆς βασιλείας: corporis custodes, qui custodiebant corpus regis, 111 Ezræ 111, 3. הגבול שאר ימיו capitis regii custodes, si ve, qui custodiebant caput regis. Historia Ebraica.

Vnusque ex his.] Zorobabel, qui eo loco erat apud hunc regem, quo Daniel fuerat apud alios: cujus elogium habetur in historia Ebraica, An vidistis in universa terra (verba sunt Darii ad principes suos) similem huic Zorobabelo, virum intelligentem & sapientem, spiritu Danielis præditum, &c. & Ad hunc locum Sigonius annotat, Videndum est autem Sulpicio, nam recte Zorobabel dici adolescens, regnante Dario secundo, possit, qui centum amplius annos ipso supputante haberet. Scire licet duos Zorobabales fuisse. Quod observatum Galatino de arcans catholice veritatis lib. 7. cap. 12. Vide si placet. Vtut sit, Zorobabel hic egit cum Dario secundo, & non cum primo. Liqueat ex eo quod Darius, sub quo vixit, inter duos Artaxerxes ponatur. Quis autem ille nisi Darius secundus? Drus. Quæ de duobus Artaxerxibus dicit & Dario secundo, supra confurata sunt.

Prudentia documento.] Nam cum qua-

stio mota esset, Quænam res majores vires haberet, & unus dixisset vinum, alter regem: Zorobabel tertius intulit mulierem, & supra omnia veritatem: cujus prudentiam rex admiratus, dedit optionem petendi quod vellet. Drus.

Copiam restituendæ urbis.] Id est, licentiam, facultatem. Inferius, daret sibi eundi & restituendæ ejus potestatem. Et ædificandi templi. Nam utrumque rex voverat, 111 Ezræ 1 v. §. 43. & 44. Drusius.

Meruitque à Rege.] Dario Hystaspis. Iosephus x 1, 4. Οὐτὸς ἰδιώτης ὢν ἠὲ καὶ τῶν ἱερῶν εἰς ἡλίους βασιλεύς, πᾶν τὰ τὸ σῶμα τῆς βασιλείας ἐπέμελλε, ὅσοι ἴσθησι ἐν βασιλείᾳ περιεπέμψεν εἰς τὸ ναὸν τῶν ἱεροσολύμοις. 1 Esdr. v.

Templum quadriennio consummatum.] Nam anno secundo Darii coeptum, sexto demum consummatum fuit. Ezræ v 1, 2. & v 1, 5. Drus. Vide Ioseph. x 1, 4.

Esdras.] Qui Ebrais Ezra. Ezra Ezras, ut Iuda Iudas. Hoc primum: deinde z in f d mutavit, more Dorico: Dores enim certe οὐδέ τις dicunt pro οὐδέ τις. Drus. Apparet autem tum ex libro ejus, tum ex fama apud Hebræos, Esdras fuisse virum & valde eruditum, & mire φιλοπατρίδα, cui com-

parari

Per idem tempus, Esdras, scriba legis, post viginti fere annos quam templum fuerat consummatum, defuncto jam Dario, qui unum de viginti annis rerum fuerat potitus, permissu Artaxerxis secundi, non illius qui inter duos Xerxes fuit, sed hujus qui Dario Ocho successerat, Babylonia profectus, multisque eum sequutis, Hierosolymam pervenere. Vasa quoque diversi operis, & dona, quæ rex templo Dei miserat, cum duodecim Levitis. Vix enim hic numerus ex illa tribu repertus traditur. Is cum deprehendisset Iudæos gentilium commu-

parari forte possit Sempronius ille dicitur *σφός*. Grotius. Fuit filius Saraïæ Pontificis, quem Nebucadnezar anno xi. Sedecia, occidit. 1 v Reg. xxv, 18. & 21. Esdræ v 11, 1. frater Iosedeci. Imo Hebræi apud Hieron. in Tradition. putant Esdræ eundem esse cum Iosedec & binominum fuisse. Sed hoc fallum est. Rupertus & alii opinantur Esdræ fuisse Malachiam. Augustinus xxiii. Civ. Dei 36. putat eum quoque scripsisse librum Esther.

Scriba legis.] סריס primario sunt *שארם וסריס*, literatores sive scribæ. Sapius autem nomen hoc excellentiore significatione usurpatur de literatis, non quibusvis, sed qui sacras literas in Synagogis interpretarentur. *Vossius*. Non fuerunt iidem cum *סריס*. Communis patrum opinio est, Scripturam ab Esdræ instauratam, cum ejus libri à Chaldæis aboliti fuissent. Quod fabulosum, Id quidem probabile est, Sacros libros ab eo in Canonem digestos, & pristino nitore restitutos. De novis literis & punctis vocalibus ab eo repertis, Hieronymus & alii. In quo falluntur. Nam literas ex Assyria secum attulerunt, cum antehac Samaritanis usi fuissent: apices autem isti demum inventi à Tiberien-sibus. *Vossius*.

Post viginti fere annos.] Redundat fere, ut sæpe in hoc libro. Nam anno sexto

Darii consummatum fuit templum. Ab eo tempore Darius vixit ann. xlii. Se-primio anno Artaxerxis Mnemonis Ezras Babylonia profectus est. Ecce viginti anni solidi. Nam xlii. & vii. faciunt xx. Esdræ iste à Iudæis perhibetur fuisse admodum sanctus & mansuetus: unde ob morum similitudinem. Hillel vocatur discipulus ipsius Ezræ. *Drusf.* Quæ de Artaxerxe Mnemone dicit, nullius sunt momenti, ut sapius monitum. *Horn*.

Defuncto jam Dario.] De Ocho loquitur, qui ab eunucho Bagoa veneno necatus. *Diodor.* xviii. 5. Cadaver ipsius Bagoas felibus objecit, & ossa quædam illius, exprobrantæ crudelitatis causa, converti in manubria gladio-rum iussit. *Ælianus.* vi. Var. Historiar. 8.

Qui unum de viginti annis.] Sic Eusebius & alii.

Artaxerxis secundi.] Qui *μνημων*, sive memor est cognominatus. *Drusf.* Fuit Longimanus, qui anno regni sui vii. Esdræ Nehemiam xx. misit in Iudæam.

Multisque eum sequutis.] Esdræ viii. *Drusius* corrigit; *multique eum sequenti*. Nam si prior lectio recipitur, scribendum cum Galefinio, *Hierosolymam pervenit.* *Drusf.*

Gentilium.] Gentium terræ Chanaan: item

buis permixtos, multis increpitos, renunciare istiusmodi matrimonii, ac filios ex his susceptos extrudi iubet: omnesque dicto paruere. Purgatus populus, veteris legis ritum agebat. Caterum Esdram nihil super reficienda urbe egisse comperio: credo potiore curam ratus, plebem corruptis moribus reformare. Erat ea tempestate apud Babyloniam Neemias, minister regius, gente

item Ammonitarum, Moabitarum & Ægyptiorum. EZRA IX, 1. *Drus.* Deus Exodi xxxiv. & Deuter. vii, v. 3. præceperat Iudæis ne uxores ducerent Chananæas, quæ incolant terram sanctam à Iudæis occupandam, idque ob periculum perversionis, ne scilicet ab idololatriæ uxoribus pellicerentur ad colendum idola, ut insinuat Nehemias c. ult. v. 24. & 26. Idem iudicium erat de Ammonitis, Moabitis, Ægyptiis, &c. intellige, nisi uxores prius abjectis idolis ad Deum verum, & Iudaismum se converterent; tunc enim licebat eas ducere, ut Salmon duxit Rahab, & Booz duxit Ruth. Causam peccati Lyranus, & Glossa assignant hanc, quod Iudæi venientes in Ierusalem, videntesque uxores suas ex labore & ærumnis itineris macilentas, rugosas & deformes, eas contempserint, ideoque duxerint è vicinis gentibus iuenculas, vegetas & speciosas.

Veteris legis ritum agebat.] *Drusius* authorem respexisse putat ad solam de non ducendis alienigenis legem, quæ habetur Exod. xxxiv. 16. In quo ipsum ratio fugit. Nam loquitur de universali veteris legis observatione; ac Scenopægiæ festum respicit, quod tum celebrarunt. Vide Iosephum xi, 5.

Esdram nihil super reficienda urbe egisse.] Nam ea cura Nehemiæ fuit. Vnde dicunt, Zorobabel templum extruxit: Ezras disciplinam reformavit: Nehemias urbem restituit. *Drus.*

Erat ea tempestate.] Anno vigesimo regni Artaxerxis secundi. *Drus.* Primi *Horn.*

Apud Babyloniam.] Imo apud Susas. Nam diserit Nehem. I, 1. ego eram in Susan Habbira: quod reddi potest, Susis in arce vel castro. Quamquam sunt qui malunt, in metropoli. *Drus.* Susa urbs nota per Historicos & Poetas: sic dicta ob amœnitatem, ex nomine lili, quod ἰλιω, Hebræis, סוּסָא Persis, ut notat Athenæus, unde & σόσσιον μέρον, sive ἄσσυρος, unguentum è lilio, memoratum eidem Athenæo, Theophrasto, Dioscoridi. *Grot.*

Neemias.] Inferenda est aspiratio, ut fit Nehemias. Huic pater erat Hachabias, & cognomentum Hatharathath. *Drus.* Huic Neemiæ Camillum comparo. Ambo magnæ virtutis, seditionibus agitati, patriæ suæ restituti. Iosephus ei hoc reddidit elogium: ἀνὴρ ἐγένετο γένους τῶν φύσιν, καὶ δίκην. καὶ ἔπειτα τὰς ὁμοθετείας φιλοπονησάτων, καὶ μνημείων αἰώνιον αὐτῶν καὶ ἀλεπτῶν τῶν ἱεροσολύμων τέλει. *Grot.*

Minister regius.] Minister vinarius, Chronicon Eusebii. γὰρ τῶν πινερνα sive pocillator regis. Nehem. I, 11. *Drus.* Causa cur Artaxerxes Iudæo pincerna usus, hæc fuit, quia Persarum Reges vinum Chalybonium tantum sumebant, quod in Damasco Syria gignebatur. Athen. I. Suidas. Ergo, præter alias causas quæ accesserunt, Iudæo pincerna, vinorum talium peritiore, usus est. *A Lapide.* Multis Hebræis apud externos Reges modicæ dignitates obtigere, ut Danieli & sociis ejus, Zorobabeli. *Idem*

te Iudæus, Artaxerxi merito obsequiorum charissimus. Is Iudæos percontatus, quis paterna urbis status esset? ubi comperit, in iisdem ruinis jacere patriam, totus sensibus conturbatus, cum gemitu multisque lachrymis orasse ad Deum traditur, delicta gentis suæ reputans, misericordiamque divinam efflagitans. Igitur, quum cum rex, inter epulas, mæstum extra solitum animadvertisset, poposcit ab eo, causam dolorum ut exponeret. Tum ille, adversa gentis suæ, & ruinam civitatis deslere, quæ jam per annos fere ducentos & quinquaginta solo strata, malorum testimonium, spectaculum inimicis præberet: daret sibi eundi & restituendæ ejus potestatem. Paruit rex piis precibus: statimque cum cum præsidio equitum, quo tutius iter ageret, dimisit:

da-

dem & posteris temporibus evenisse videas apud Mahummedanos reges Hispania, Africa, Ægypto, Perside, & Turcarum imperio. *Græc.*

Gente Iudæus.] Ex hoc colligunt nonnulli Sulpicium statuisse Nehemiam esse ex tribu Iuda. At non hoc dicit, & Iudæum vocat, qui ex una duodecim tribuum. Nec aliunde quam ex 11 Mac. c. 11, 21. probari potest sacerdotem ex tribu Levi fuisse. Longævitas ejus argumentum est, quia jam anno primo Cyri cum Efdra reversus est Hierosolymam. Ab eo autem ad xxxii. Artaxerxis Longimani, ad quem Nehemias pervenit, fluxere anni xcv. Ergo hoc tempore Nehemias minimum cxvi. annorum. Hoc argumentum posset aliquem movere, ut existimaret duos fuisse Nehemias. Sed quia plerique interpretes contra sunt, nolim id pro certo asserere. *Horn.*

Artaxerxi.] Iosephus hunc perpetuo cum Xerxe confundit. xi, 5. Est autem Longimanus, non Mnemon. *Horn.*

Iudæos.] Ἀυδοὶς Ἰσραὴλ, id est, Iu-

dæos, Sic Græci xix. Sed & pleraque Latina exemplaria habent, *viri Iudæi*: licet in aliis sit ut etiam in fonte Ebraeo, *ex Iuda*. Quæ lectio ambiguitatem habet. Nam potest sensus esse, *viri ex Iuda*, id est, Iudæi: vel, *venit Hannani & viri* (alii cum eo) *ex Iuda*, id est, Iudæa. *Drus.*

Paterna urbis.] Id est, patriæ. Aut *paterna*, quoniam à patribus habitata, hoc est, à majoribus ejus. Sic traditio paterna, quæ à majoribus tradita. Nam hos patres Ebraei vocant. *Idem.*

Patriam.] Hierosolymam. *Drus.* Et totam regionem. *Ioseph.*

Extra solitum.] *Neh. 11.* Præter solitum. Sic Terent. *extra unam ancillulam*. *Drusius.* μὴ δὲ πάλαι ἰδρῶ. *Ioseph.* Pulvere lachrymisque fœdatus.

Ducentos & quinquaginta.] Sigonius emendar, & *sexaginta*. Nam anni erant, *inquit*, præcisè, *ducenti & quinquaginta octo*. Ideo adjectum *fere*. Mendum, ut credibile est, è notis numerorum. *Drusius.*

Quo tutius iter ageret.] Agere iter phra-

datis ad prætores epistolis, ut necessaria præberent. Is quum Hierosolymam pervenisset, viritum populo opus urbis distribuit, & certatim iussa omnes curabant: jamque ad medium machinæ processerant, quum flagrante invidia, gentium vicinæ urbes conspirant, opera interrumpere, Iudæos ab ædificando deterrere. Sed Nehemias, dispositis adversum incurstantes præsidis, nihil territus, cæpta explicuit: consummatoque, & valvis portarum perfectis, per familias, construendis interioribus domibus, urbem dimissus est. Censuitque populum mi-

phasi est minus usitata, tamen Sulpicius utitur etiam dialog. 11. segm. 4. iter cum eo, dum diceceses visitat, agebamus. Nec Ovidius de arte lib. 11. eam abhorruit. *Idem.*

Ad prætores.] Subreguli & præfides vocantur, paulo ante. *Drus.* Ex his fuit Afaph, præfectus monti Libano, quæ regio Παράδεισος vocabatur.

Gentium vicinæ urbes.] Arabum, Ammonitarum, Samaritanorum & Azotiorum. *Drus.* Addit Iosephus: καὶ πάντες οἱ ἑθνοὶ τῆς Συρίας καὶ μεσσημῶτες. Principes conspirationis fuerunt Sanballat Horonites, Tobias Ammonites, Gosem Arabs. Porro sciendum duplicem fuisse Sanballat. Quorum unus focer Manassis, primi Samaritanorum in monte Garizim Pontificis, qui tempore Alexandri M. vixit. Ioseph. xi, 7, 8. Alter coætaneus Nehemias, focer Iojada, regulus Moabitidis, qui alterum illum annis cix. antecessit. *Salianus.* Hoc si considerasset Scaliger, non tam operose Attaxerxem Mnemonem, & Darium Ochum, nobis obruisset. Cæterum memoria & genus hujus Sanballati adhuc in Oriente superest. Apud Halebum civitas Achilles est, cujus Princeps vocatur Ibn Sumbolat, id est, filius Sanballati, & se ortum dicit ab hoc Sanballero. Familia ejus vocant se

invicem *Ammiogli*, id est, frater Ammonitis. Nam dicunt se ortos ab Ammonitis. *Purchasius.*

Vicinæ urbes conspirant opera interrumpere.] Sic lib. 1. In bellum conspirant Hebræos armis depellere, & alibi: conspirant subvertere. *Giselin.*

Dispositis adversum incurstantes præsidis.] Iosephus: καὶ ὁ μὲν οἰκοδόμος ἐπέχετο τὸ ἐργάζεσθαι ἐν τῷ ἔργῳ, καὶ ὁ πῶν ὄντων παροικομιζῶν. Id est, quisque ædificantium armatus erat. Sic olim Hispani assidue cum Saracenis configentes, perpetuo armati incedebant: isque adhuc mos viger. Nam rustici ne arant quidem sine gladio. Sic & Hungari Turcarum incurfionibus expositi ab aratro ad arma profiliunt.

Cæpta explicuit.] Vt lib. 1. opus vigesimo anno explicuit, id est, absolvit. *Drus.*

Consummatoque.] Sic fere absolute loquitur Tacitus atque alii authores. *Giselin.* Crediderim desiderati muro. Vt sit, *consummatoque muro.* Sic enim Nehemias: postquam ædificatus est murus & posuit valvas. Sigon. Excidit vox quam Sigonius supplet, *consummatoque muro*, historia id mirabiliter comprobante. *Drus.*

Dimissus est.] Galefinius & Giselinus, *dimensus est.*

nime urbi parem. Neque enim amplius quam ad quinquaginta millia promiscui sexus atque ordinis reperta. Tantum ex illo, quondam immani numero, frequentibus bellis, absumptum, aut captivitate detentum. Nam olim hæc duæ tribus, quarum hoc residuum fuit, quum ab his decem tribus separatae sunt, CCC. & XX. millia virorum armaverant. Adeo ob peccatum internecioni & captivitati datae, ad hanc usque paucitatem devenerant. Sed hæc, ut dixi, plebs duarum tribuum fuit: decem vero prius ductæ, per Parthos, Medos, Indos, atque Ethiopas, dispersa, nunquam in solum pa-

Ad quinquaginta millia.] Numerus civium erat 42360. Servorum & ancillarum 7337. Cantorum & cantatricum 245. Summa 49937. Eorum autem qui Nehemix septimo expresse numerati sunt, summa est 31389. *Druf.*

Immani numero.] Id est, magno, ingenti. Sic Varro in 111. de Re Rustica: *immanis numerus annorum.* *Druf.*

Hæc duæ tribus.] Iuda & Benjamin. Adde sis tribum Levi, quæ hoc residuo etiam continetur. Nam una cum duabus abducta, cum iisdem postliminio rediit in terram patriam. *Druf.*

ccc & xx. millia.] Lege *clxxx. millia.* Sic enim supra scriptum est ex libro Regum. Error ex notis natus *cccxx.* & *clxxx.* *Siganus.* Dubitat Drusus an hoc verum sit. Certe dubitandi exiguus locus, cum Asa 10 millia recensuerit, & alii plures quam *cx.* *Horn.*

Decem vero prius ductæ.] Contra censet Theodoretus in Ezechielè, inquit: *Nemo dicat, ædificationem Hierusalem ad Israël non pertinuisse, cum jam pridem à tribu Iuda divisus esset: namque post reditum haud mansit illa divisio, verum concordēs, & unanimes omnes, qui reditum consequuti fuerunt, debebant, Hierusalem metropolim incolentes.* Huic vero, nescio, an sit assensus præbendus. *Sigon.*

Per Parthos, Medos, Indos, atque Ethiopas.] Omisit Assyrios. Indorum atque Ethiopum nulla mentio in sacris litteris. Vide 19 Reg. xvii, 6. & xviii, 10. item 1 Paralip. v, 26. In his mentio Colchorum & Iberiæ, fluviique Gozan, & urbium Mediæ. Parthos autem videtur Persas dicere. Iosephus Orig. lib. 1x. cap. 14. *Salmanasser* populum traduxit in Mediæ & Persidem. Drusus. Vide & Benjaminum in Itinerario. Arabes Hind & Sind faciunt duos Chami pronepotes, à quibus dictæ regiones illæ sint. *Golius.* A Scythis, ut & Persæ, orti sunt. Nam Indi sive IndoScythæ eadem dialecto utebantur qua hodierni Persæ. Omnia quippe vocabula, quæ Indica esse scribit Ctesias in Indiciis, Persica sunt, & à Persica Dialecto, quæ hodie est, deduci possunt. Ergo lingua Persarum hodierna ab illis IndoScythis manavit, vel ab iisdem Scythis, qui in Indiam descenderunt, cum in Parthiam quoque migrassent. Sic Persica vetus alia fuerit, & Mediæ fortassis magis affinis. *Salmasius.* India autem priscis regiones infra & supra sinum Arabicum notabat. Hinc Indiam Iosephus 11. *αἰλώ* C. ait ab Ægypto contingi. *Petitus.*

Nunquam in solum patrium sunt regress-

patrium sunt regressa, hodieque barbararum gentium imperiis continentur. Sed consummatio restituta urbis XXX. & II. imperii Artaxerxis anno refertur. A quo tempore, usque ad Christi crucem, id est, Fusium Geminum & Rubellium Consules, anni CCCXC. & VIII. Caterum, à restitutione templi, usque in ever- sionem, quæ sub Vespasiano, Consule Augusto, per Ti- tum

gressa.] Ο ἡ πᾶς λαὸς τῆς Ἰσραηλιτῶν καὶ χωρῶν ἐμείνει. διὰ καὶ δύο φυλὰς εἶναι συμβούθηκεν ἐπὶ τῆς Ἀσίας καὶ Εὐρώπης. Ῥωμαίοις ὑπακυσθῆσας αἱ ἡ δέκα φυλαὶ πέραν εἰσὶν Εὐφρα- τὸς εἰς ἄστρο, μυριάδες ἀπῆροι, καὶ δεκάμυα γυναικῶν καὶ διακόσμων. Iosephus. Enimvero durioribus usi fatis sunt, quos Salmanasser abduxit captos, quam ii hercle, quos avexit postea Nabuchodonosor. Nam Israëlitas quidem fluvius Euphrates, quem semel transierant, semper coërcuit. At Iudæi, qui eundem transecti erant, tandem reverti aliquando in Palæstinam sunt: & cum aut angusta nimis, aut parum grata ipsa illa esset Palæstina, per Europam tandem Asiamque, late sedes suas posuere. Hæc causa est, cur Iosephus duas modo Hebræorum tribus ad obsequium actas à Romanis dixerit. Illa enim tempestate populus Romanus, etsi omnia pene armis subegerat, & solem utrumque currere in imperio suo cernebat, nondum tamen moverat terminos trans Euphraten. Itaque decem Israëlitas tribus, quas fluvius ille æterno carcere claudit, haut paruisse tunc Romanis, recte proditum ab accuratissimo scriptore est. Cunctus.

Hodieque barbararum gentium imperiis continentur.] Persarum, Turcarum, Tatarorum, Indorum, Sinenfium. Communis opinio est, ab his decem tribus Tataros ortos. Et proferuntur in eam rem nomina Hordarum quarundam, Dan, Nephthali, Ac miror Do-

ctissimo Schickardo commentum hoc, in Tarich, placuisse. Quod Fullerus prolixè & folide confutat in Miscell. v. quem vide. Sunt qui eos in Americam venisse velint. Contra quos in opere, de *Gentium Americanarum origine*, multis argumentis, agimus. Horn.

xxx. & II.] Legendum xxxii. deleta copulante. Hic numerus extat Nehem. v, 14. qui est in libris nostris secundus Ezræ. Vnde medicinam facies Eusebio, in quo: *Nebemiam, qui muros Ierusalem construxerat, consummasse opus tricesimo anno Artaxerxis regis Esdras memorat.* Nam & in alia editione *trigesimo primo*, & tollit omnem omnino dubitationem ipse Eusebius in eodem loco, cum ait, *Nebemias Hebræus minister vinarius Artaxerxis regis Persarum, vicesimo ejus anno de Babylone venit in Iudæam, & tricesimo secundo anno muros urbemque restituit.* Druf.

Usque ad Christi crucem, id est, Fusium Geminum & Rubellium consules.] C. Fusius Geminus, & C. Rubellius Geminus consulatum gesserunt anno urbis conditæ Dccclxxxii. At vero tricesimus secundus Artaxerxis secundi incidit in annum urbis ferme cccclxxviii. itaque tot ferme anni intermedii sunt, nisi si quid propter diversas supputationes variet. Sigon.

À restitutione templi.] Quæ fuit sub Longimano, ut diximus. Quamvis Iosephus eam factam scribat anno Xerxis vigesimo octavo, mense nono. *Origin.* Iudaic. lib. II. cap. 5.

Consule Augusto.] Fl. Vespasiano Augusto.

tum *Cesarem consummata est, anni CCCCLXXX. & III. Prædictum id olim est à Daniele, qui ab instauratione templi, usque in everisionem, LX. & IX. hebdomadas futuras pronunciauerat. A die autem captiuitatis Iudeorum, usque in tempus restituta civitatis, fuerunt anni CCLX. Hoc temporum tractu, Hester atque Iudith fuisse, arbitramur. Quarum quidem actus, quibus potissimum regibus connectam, non facile perspexerim. Nam cum Hester sub Artaxerxe rege referatur,*

gusto. Hic erat annus imperii ejus secundus. *Idem.*

IX. & IX. hebdomadas.] Quæ faciunt annos prædictos : quibus si septem addideris, erunt hebdomadae LXX. Eusebius in Nehemia, *Si quis autem ab hoc tempore (quo videlicet Ierusalem constructa fuit) LXX. hebdomadas à Daniele scriptas numeret, quæ faciunt annos CCCXC. reperiet eas in regno Herodis expletas, sub quo obsideri Ierusalem capta, secundo postea Vespasiani anno capitur. Et in Herode, Ab instauratione templi sub Dario, usque ad Hyrcanum & centesimam octogesimam sextam Olympiadem, annis CCCCLXXXIII. in medio transactis, quos Daniel quoque significat, dicens : & scies & intelliges ab initio sermonis restaurandi & adificandi Ierusalem, usque ad Christi principatum hebdomades septem & hebdomades sexaginta duæ, quæ hebdomades LXX. faciunt annos CCCCLXXXIII. Vide sequentia. Drusius.*

A die autem captiuitatis.] Ab anno undecimo Sedecia regis Iuda usque ad annum XXXII. Artaxerxis Memoris. Scire licet Sulpicium ab anno illo undecimo Sedecia numerare annos LXX. quibus Iudæi fuerunt in captiuitate Babylonica, usque ad annum primum Cyri regis Persarum. Alii aliter numerant annos illos. *Drusius.*

Hoc temporum tractu Esther atque Iudith fuisse arbitramur.] Falleris. Nam Esther fuit sub Ahasero, Quis autem

A suerus nisi Xerxes? cuius uxor Amestris vocatur in historia Herodoti. Vtraque vox Persica est. Nam Ebraicum nomen erat Hadassa, quo vocabatur antequam in aulam regis assumpta esset. Amestris quasi אמטרס. De Iudith major dubitatio est. Sunt qui eam visisse putant sub principatu Manasse: quod mihi non fit verisimile. Nam tempore hujus regis Iudæi Babylonis satis noti erant: tempore Iudith non item. Colligo ex iis verbis quæ habentur Iud. v. 20. Adhæc sub Iudith templum destructum fuisse doceo ex v. 20. Secundum editionem Complutensem. Ait enim ibi Achior, *ὁ ναὸς τῆς θεῆς οὐκ ἐστὶν ἐρημὸν εἰς ἔδωκον.* Iudithæ honorificam mentionem facit Clemens Stromat. lib. 1v. ejus historiam confictam esse arbitratur Beroaldus Chronologiæ suæ lib. 111. cap. 4. Dubitatum de ea olim fuisse patet ex verbis Hieronym. Hag. 1. *sicut & in Iudith (si quis tamen vult librum recipere mulieris) & parvuli sibi perierunt.* Vide sis Augustinum de Civit. Dei xv 111. 26. *Drusius.*

Actus.] Supra lib. 1. *Apostolorumque actus.* Nunc acta potius dicimus, id est, *πελάγεις. Idem.*

Sub Artaxerxe.] Sic Græci A suerum appellant. Nec aliter Iosephus. Alii melius, A suerum Xerxem esse, conjiciunt, *Idem.*

tur, porro duos hujus nominis Persarum reges fuisse experi, multa cunctatio est, cujus hæc temporibus applicetur. Mihi tamen visum est, huic Artaxerxi, sub quo Hierosolyma est restituta, Hester historiam connectere: quæ ante fuit verisimilis, ut, si sub priore Artaxerxe fuisset, cujus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisset, maxime cum ab illo Artaxerxe inhibitam templi adificationem, sicut supra memoravimus, constet: neque Hester passura fuerit tum, si in illius matrimonio tum fuisset. Quæ gesta edisseram. Erat ea tempestate regi in matrimonio Vastis quadam, miræ fœminæ pulchritudinis. Cujus

cum

Duos hujus nominis Persarum reges.]

Prior *αγαπώτης* dictus est, quod manum dexteram haberet altera longior: posterior *Μνηστων*, id est, Memor, ut antea monuimus. Hic prius Artaxas nominabatur, cujus vitam descripsit Plutarchus. Præter hos, Ochus etiam appellatus fuit Artaxerxes. Vide sis Ælianum, itemque Diodorum in extremo libri decimi quinti. Idem.

Huic Artaxerxi.] Multæ, præter Sulpicianam, opiniones de Assuero illo sunt, Estheræ marito. Hebræi in Seder Olam, censent fuisse Cambysem, ad duntque Estheram fuisse matrem Darii Hytaspis. Idem Vatabl. Genebr. Iosephus. Cajet. Bellarm. Saliarius, Artaxerxem Longimanum. Serarius & Gortodonus, Artaxerxem Ochum. Scaliger Xerxem. Megasthenes, Lyra, R. Salomo, Aben Elra, Darium Hytaspis. Omnes hæc opinionibus suis laborant incommodis. Amestris crudelissima fœmina fuit. Herodot. vii. & ix. Ergo non Esther, nec Assuerus Xerxes. Aliæ in Mardochei & Estheræ ætatem nimium impingunt. Darius Hytaspis præferendus videtur. Quia uxor ejus Atossa. Herodot. At Esther Hadassa vocatur. Esth. ii. 6. Quod eam Herod. Cyri

filiam vocat, facile, ut in peregrino, excusari potest. Horn.

Quæ ante fuit verisimilis.] Hunc locum perspicue corruptum, ita restituit doctissimus Sigonius, quia *haut fait verisimile*, si sub priore Artaxerxe fuisset, qui ejus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisset. Giselinus accedit propius ad vulgatam lectionem, quia *haut fait verisimile*, si sub priore Artaxerxe fuisset, qui hujus tempora complexus est, nullam tam illustris fœminæ mentionem retulisset. Dru-

sus.] Cujus tempora complexus est.] Dru-

sus legit: quæ ejus tempora. Eisdem intelligit. Hester.] Scribendum leniter Esther. Nam est Aleph in scriptura Ebraica, quæ littera vim exprimit spiritus lenis apud Græcos. Similiter peccatum ab antiquis in Habraam, Helias & similibus. Druus. Eam comparo Herthia, quæ Sabinis popularibus suis pacem & civitatem Romanam obtinuit. lxx. huic historiæ sompium quoddam Mardochei præmittunt, quod non est in Hebræo. Grot.

Vastis quadam.] Quæ apud Iosephum *באשה*. Fuit filia Hytaspis. Serarius,

cum formam omnibus predicaret, die quodam, cum publicum convivium dabit, adesse reginam, demonstranda pulchritudinis gratia, jubet. Illa vero, stulto rege consultior, pudens virorum oculis spectaculum corporis præbere, jussa abnuvit. Qua contumelia barbarus animus permotus, uxorem matrimonio ac regia depellit. Igitur quum in locum ejus puella regis conjugio quæretur, reperta est Hester ceteras specie vincere. Hæc Judæa, ex tribu Benjamin, utroque parente orba, à

Mar-

Vel Cyri, quam Herodotus 111. vocat Artystionam, quod nomen alludit ad Vasthi.

Die quodam] Anno tertio Imperii. Fabulatur Chaldaus, Darium ad instar Salomonis, thronum sibi curasse fieri. Eo perfecto, convivium hoc, velut inaugurale, celebratum. Alii, ob diem natalem.

Publicum convivium.] Eoque proceres suos excipit, cum appararet expeditionem in Græciam. Esther 1. *Drusius.* Etiam Romani Imperatores sæpe epulis exceperere cum senatu plebem. *Statius* in epulo Domitiani.

Hic cum Romuleos proceres, trabeatæque Casar

Agmina mille, simul jussit decumbere mensis.

Demonstrande pulchritudinis gratia.] Quod nec fœminæ decorum, nec Regi tutum erat. *Grot.* Nota Candaulis Historia. *Herodot.* 1. Rabbinii fabulantur eam nudam à Rege prodire jussam. Cujus causa fuerit, tum quod impii Baltharis filia esset, tum quod servas Hebræas Sabbatho nudas operari cogeret. Fœminæ autem Persicæ insigni forma. *In Perside fœminarum pulchritudo excellit.* *Ammianus.* Et Alexander dixit: *Persicæ fœminas esse oculorum dolores.* *Curtius.*

Stulto Rege.] Ob temulentiam, quæ semel anno Regibus Persarum permissa festo Solis. *A Lapide.*

Spectaculum corporis.] Mirum ni in Rabinorum opinione Sulpicius fuerit, nudam introire jussam.

Jussa abnuvit.] Forte superioribus verbis quam oportebat. Alioqui erat contra mores, quod Rex jusserat. Iosephus hoc loco: *φυλακῆν τῆ παρὰ πέρσας νόμων, οἱ τοῖς ἀλλοθίοις βλέπειν τὰς γυναῖκας ἀπὸ τοῦ δόκου.* Vide de Plutarchum in Themistocle. Non ergo, nisi forte verbulo, peccavit Vasthi. Noluit videri concubina. Nam tales apud Parthos in convivia introductæ. *Macrobius* v 11, 1. *Ambrosius* 1. de Eliâ capite xv.

Barbarus animus.] Persæ sunt barbari, maxime zelotypi, & in uxores feri. *Plutarch.* in Artaxerxe.

Matrimonio ac regia depellit.] Gravis pœna pro culpa levi, si tamen culpa. *Grotius.*

Quum in locum ejus.] Esth. 11.

Hæc Judæa, ex tribu Benjamin.] Sic & Ioseph. Et ipsa & Mardocheus fuerunt ex genere Saulis, & stirpe regia. Ergo Esther fuit filia Cis, pro quo Herodotus 111. habet, filia Cyri. Nam non noverat ipse Cis, neque Atossam illam fuisse Judæam. *Serarius.*

Mardocheo.] Hunc fuisse putant Mardonium, qui sub Xerxe in Græcia exsus. Nomen non admodum abludit, sed ætas atque aliæ circumstantiæ apud Herodotum. *Horn.*

Mardocheo patruele fratre edueta. Quum ad regales nuptias duceretur, mandante educatore, genus ac patriam occultavit: admonita, ne paternarum traditionum immemor, & si in matrimonium alienigenæ captiva succederet, gentilium cibus participaret. Igitur juncta regi, brevi (ut fit) vi pulchritudinis, totum ejus animum facile cœpit: adeo ut eam equatam imperio, insigni regio, veste purpurea, donaret. Quate[m]p[er]te

[Patruele fratre.] Errat Sigonius, existimans Mardocheum fuisse patrum Estheræ, cum fuerit filia patris ejus, id est, *הַיְדֵלֶת אֲדֵלֶפֶס פֶּאֶרֶס אִשְׁתֵּר*. Unde suspicio mihi legendum in editione nostra Latina, *filiam fratris patris sui*: ubi vulgo, *filiam fratris sui*. Esth. 11. 7. Cæterum patruelem fratrem dicit imitatione Ciceronis, qui sic locutus est in quinto de finibus, *frater noster cognatione patruelis, amore germanus*. Druſius. Editio vulgata etiam adoptionis meminit. Esth. 11. 7. *Vocabatur Esther & utrumque parentem amiserat; pulchra nimis & decora facie, Mortuisque patre ejus ac matre, Mardocheus sibi eam adoptavit in filiam*. Ita etiam commate 15. Sed adoptare heic non aliter versionis autor sumſit, ac in Exodi 11. 7. Vbi Pharaonis filia dicitur Moſen adultum adoptaſſe in locum filii. Neque adoptionis Romane veſtigium aliquod heic ineſſe putandum, ſed curam ſeu amorem, ſive paternum five maternum, quo nutritus ſive hic, ſive illa orba fuerit, tantum innui. Quin in loco illo Estheris, Magiſtri non modo nullam agnoſcunt adoptionis quidem umbram, ſed etiam plane negant, dum verba illa *לָקַחַהּ לְבֵיתָהּ*, *accepit eam ſibi in filiam* (ut habet veritas Ebraica) de matrimonio cum ea into intelligunt. R. Iarchius ibidem: *רבתינו מרשו לבית לאשה*; *Rabbini noſtri explicant illud לבת (in filiam) per לבית (in domum) ut ſcilicet ſibi uxor eſſet*, quod diſerte aſſerunt etiam

Helleniſtæ, quibus pro verbis illis ſubſtituitur, *ἐπαίδευσεν αὐτὴν ἐαυτῆς εἰς γυναῖκα*, *educavit eam ſibi in uxorem*. Seldenus.

[Regales nuptias.] Sic alibi, *regales uſus & regale convivium*, id eſt, rege dignum. Præterim tamen, *regias nuptias*. Druſ.

[Gentilium cibus participaret.] Quare unde habeat. Gentiles autem dicit gentes, ut antea notatum. Sic in vita Martini, ſegm. x. *gentilium turba*. & ſegm. xvi. *Proſani ac gentilis domum adire poſſe*. & alibi: *parentibus ſecundum ſeculi dignitatem non inſimis, gentilibus tamen*. Hinc gentilitas, gentium religio. Ibid. ſeg. 3. *Matrem gentilitatis abſolvi errore*. & paulo ante, *parenteſque, quos adhuc gentilitas detinebat*. & ſegm. xvi. *Nom Tetradius eodem tempore adhuc gentilitatis errore implicitus tenebatur*. Alius paganifimum diceret. Druſ.

[Insigni regio.] Diademate. Esther 11. 7. ubi τὸ *Διάδημα τὸ γυναικείον* appellatur. Iosephus quoque *Διάδημα* vocat Antiquitatum libro xi. capite 6. & Esther in ſua ad Deum precatione *σημεῖον τὸ ὑπερφανεῖας μῆ, ὃ εἶν ἐπι τὸ καὶ Φαλλῆς μῆ*. Druſ. Sultanam fecit. *Gor.* Quod in Oriente, ut plurimum, captivis & plebeis contingit. Tales plerumque Imperatoris Turcarum, Perſarum, Tatarorum, & Arabum Principum uxores. Horn.

[Veste purpurea donaret.] Et aliis Regina-

te Mardocheus inter proximos regis erat, pro virili portione negociorum familiarium curator. Is compositas à duobus spadonibus regi insidias prodiderat: atque ex eo charior, summisque honoribus donatus. Erat ea tempestate regi, Haman quidam, perfamiliaris, quem equatum sibi, adorari, more regum, praeceperat. Id Mar-

do-

ginarum donis. Dedit igitur ei ἀποκλυπητέα. Anthyllam urbem Regis Persarum uxoribus in calceamentum darum, ait Herodotus 11.

Inter proximos Regis erat.] Inter amicos regis necessarios. Iosephus. Neutrum haberetur in historia Ebraica. Querendum ergo unde hauscrit. Drusus.

Negotiorum familiarium curator.] Expreslit verbum Græcum ἐπιχειρηματίας. Esther 11, 21. quod inter alia curare significat. Interpret Latinus editionis Romanæ vertit, serviebat. Vsurpatur de liberali obsequio, quo quis alium demeretur. Sed eo loco veritas Ebraica habet, sedebat in porta regis, id est, morabatur, manebat. Nam Persarum optimates & proceres regum limina terebant, & quotidie in porta versabantur, quam nunc aulam vocant. Unde aulici omnes generali ἑπὶ θυρῶν βασιλέως nomine nuncupantur. Quod à Cyro constitutum olim fuisse annotat Barnabas Brissonius de regno Persarum l. 1. Drus. Cōpositas à duobus spadonibus regi insidias prodidit. Nomina eorum Bagathan & Thares erant ὑπερηφανοὶ καὶ φιλάκεις. lxx. Interpret. Causa eonspirationis, quod Rex ipsis pratulisset Mardocheum. Alii, quod repudiata Vasthi, Estherem duxisset. Alii, quod regnum conarentur ad Amanem transferre. Iosippus Ben Gorionis dicit, eos caput Darii ad Regem Macedoniæ, qui jam bellum Persis indixerat, deferre voluisse. Sed hoc fabulosum.

Prodiderat.] Iosephus: Βαρυδά-

ῶν ὁ δὲ δυνάστην οὐκ ἐπίτηδες, τὸ ἄλλο ἀντὶ τοῦ αὐτοῦ, σιωπῆς τῶν ἐπιβαλλῶν, τὰ θεῖα κατεμύρουσε τὸ γυναικὸς ἑ βασιλέως. Μαρδοχαῖος ἦ δὲ ἑὸν ἕχρεος, φανερώς ἐποίησε τὸ βασιλεὶ τὰς ἐπιθυμίας δόουσαι.

Summisque honoribus donatus.] Falsum. Nam Esth. vi, 3. Quid factum est honoris Mardocheo? & dixerunt pueri ejus ministri ejus, non est factum cum eo quicquam. Drusus. Consentit Iosephus x, 6. qui nihil præmii Mardocheo datum asserit, præterquam quod nomen ejus Annalibus insertum, & ipse inter amicos regis necessarios recipere.

Haman quidam.] Esth. 111. Qui ex regia Amalecitarum stirpe. Fuit enim Agagæus, 1 Sam. xv. In Apocryphis additamenti ad Estheram cap. xv, 10, 14. dicitur Macedo. Respondent, stirpe Amalecitam, patria Macedonem fuisse. Sed hoc gratis dicitur. Multa argumenta ostendunt, illa additamenta lacinias esse, ut Sixtus Senensis vocat. Chaldeus eum fuisse vult mancipium, Mardochei & eundem cum illo qui cap. 1, 14. vocatur Mamuchan. Quod posterior etiam alii Rabbinii asserunt, & multa insuper comminiscuntur de hoc ipsorum hoste, quæ referre longum esset. Horn.

Adorari more regum praeceperat.] Persarum. Iustinus vi. Conon à regis conspectu & colloquio prohibitus est, quod eum more Persarum adorare nollet. Lampridius in Alexandro Severo. Adorari se vetuit regum more Persarum. Drusus.

Nam

dochæus, unus ex omnibus, facere fastidians, odia Persæ in se graviter accenderat. Igitur Haman, ad perniciem Hebræi, animum intendens, regem adit, affirmatque: esse in regno ejus hominum genus, pravis superstitionibus, Deo hominibusque invisum, externis legibus vivens, dignum exitio. Rectum esse, omnes hujus gentis internecioni dare; exque eorum bonis immensas opes pollicetur. Facile id barbaro persuasum. Edictum emittitur: Iudæos necandos. Missique continuo, qui per

Nam mos adorandi talis erat. Genu flexo, proni procumbentes in terram, fronte humum feriebant, ac terram osculabantur. *Curr. v. & VIII. Valer. Maxim. VII. 3. Ioseph. XX. 3. Martial. X. ep. 72. Ac Reges quidem, ut Deos venerabantur, & pro talibus eos habebant. Xenoph. Strabo X. & alii. De quibus vide, Brissonium I. de regno Persarum. Sed Haman, quanquam regio honore, non tamen ut Deus cultus, sed civili solum honore, eoque eximio. Horn.*

Id Mardocheus unus ex omnibus facere fastidians.] Quia Haman olim mancipium ejus. *Chaldaicus manuscriptus.* Quia pietas idolorum imagines in vestibus gerebat. *Rablini.* Quia Amalecita æterni Iudæorum hostes. *Cijetan.* Ac proinde nefas duxit ullum honorem exhibere homini nato ex stirpe divinitus devota. Nam alioqui Iudæis non illicitum erat reges & principes eo modo venerari, quem mos Oriens receperat. Sic David Saulem *ωρροσεκωησε πειων ἐπι ωρροσπον, ως ἔδωκε.* *Ioseph.*

Odia Persæ.] Amalecita erat, sed in Persia vel natus, vel educatus. Proculdubio ipse vel majores ejus à Nebucadnezare, cum illas inter Ægyptum & Chaldaeam regiones subigeret, in Persiam abductus fuit. *Horn.*

Hebræi.] Mardochei, atque adeo Ebræorum omnium. Nam parum esse

ratus uni manum adferre, conatus est omnes Ebræos, quotquot erant, in toto Asiæ regno, perdere. Id evincunt consequentia verba. *Drus.*

Animum intendit.] Per sortem die explorata qua Iudæi deleterentur. Sors illa Persice *מא* dicebatur. Unde postea dies *מא*. Vide Iosephum, in quo pro *φραγέας* legendum *φραγείας*.

Externis legibus vivens.] Iosephus: *Ἐθνὸν ἀμικέρον, ἀσύμφυλον, ἔτε ἡρησκειῶν τῶν ἁπλῶν τοῖς ἀλλοῖς ἔχων ἔτε νόμοις χρῶματρον ὁμοίοις, ἐκ τῶν καὶ ἰ τοῖς ἔθνεσι καὶ τοῖς ἐπιτηδύμοις τῶν σαλευῶν, καὶ ἀπεισιν ἀνθρώποις.* Et in ipso edicto, quod sequitur: *δυσωμῆτες ἔθνη ἔ τοῖς ἀλλοῖς ἀλλόγερον.* Tacitus de Iudæis: *Separati epulis, discreti cubilibus.* Cicero pro Flacco: *Stantibus Hierosolymis, pacatissime Iudæis, tamen istorum religio sacrorum, à splendore hujus imperii, gravitate nominis nostri, majorum insitumis abhorrebat.* *Iuvenalis:*

Romanas autem soliti contemnere leges, Iudaicum ediscunt, & servant, & mutantur jus.

Edictum emittitur, Iudæos necandos.] Sic Mithridates una epistola *LXXX.* mille Romanos, in Asiaticis urbibus, negotiorum causa dispersos, interemit. *Valerius Maximus I. IX, c. 3. Appianus, Fiorus.*

per omne regnum, ab India usque Ethiopiam, edictum promulgarent. Id ubi Mardocheo compertum, conscissis vestibus sacco obvolvitur, conspersusque cinere, pergit ad reginam, ibique ejulatu multo, cuncta questibus replet: Facinus indignum, immeritam gentem perire, neque ullam pereundi causam dari. Hester lamentantis voce excita, rem, ut erat, cognoscit. Tum vero anceps consilii; quia ad eundem regem potestas non erat (etenim more Persarum, regina introire ad regem, nisi accersita, non licet: nec tamen, quum fuerit regi libitum, sed statuto tempore admittitur) & forte tum ita evenerat, ut diebus triginta proximis, separata à conspectu regis Hester haberetur. Igitur audendum aliquid pro civibus rata, etsi certa pestis adesset, pulchro in negotio occumbere parat. Invocato prius Do-

mi-

Misti que continuo.] ἈΨαρποι, βιζλιο-
Φόροι. lxx.

Ab India usque Ethiopiam.] Indus fatalis ad Orientem Regum Persiæ terminus: sicut ad septentrionem Iaxartes. Ethiopiam intellige, quæ supra Ægyptum est. Universum hoc imperium in Satrapias cxxvii. divisum fuit. Horn.

Id ubi Mardocheo compertum.] Esth.
iv.

Conscissis vestibus sacco obvolvitur, conspersusque cinere.] Nullum luctus sui signum omisit. Neque enim, in gravissimis etiam doloribus, ultra hæc Oriens procedebat, ut supra aliquoties dictum.

Ibique ejulatu multo.] Non ibi tantum, sed & in foro & plateis. Erat hic clamandi mos in magnis calamitatibus apud Persas in usu & frequens. Curt. iv. & v. Herodot. iii. & viii. ἐφίρητο ἂν τὸ πάθος. Ioseph.

Immeritam gentem perire.] Hoc ex

Græcis depromsit, qui Mardocheum clamasse dicunt: αὐτῆς ἔδωκε μὲν δὲν ἠδὲν κηρύξας. Sic & Iosephus: ὅτι μὲν δὲν αἰδουήσων ἔδωκε ἀνασφεί).]

More Persarum, Regina introire ad regem.] Imo ulli viro aut fœmina. Puellæ autem virgines admittebantur per vires. Quod autem in Sulpicio, nec tamen cum fuerit regi libitum, sed statuto tempore admittitur, additum videtur ex ingenio ejus. Dubito etiam an cum fide historia conveniat. Drusius. Imo non convenit, si Iosepho credimus. Nam Regem dixisse refert: legem illam in subditos esse latam: ipsi vero, ut regni sociæ, licere omnia. Regis solium circumstabant lictores cum securibus & hastis, ut si quis non vocatus ingrederetur, eum occiderent, teste Herodoto iii. Ammiano xiv. & aliis.

Separata à conspectu Regis haberetur.] Non vocata à rege esset. Esth. iv. ii. Drusius.

Occumbere parat.] In Hebræo: Si moriar,

mino, aulam regis ingreditur. At barbarus, re insolita percussus, paulatim blandimento muliebri delinitus, postremo ad cœnam reginæ perducitur: unaque cum illo Haman ille regi charus, & Iudææ gentis infestus. Igitur, quum jam post epulas, multis poculis, convivium calere cœpisset, Hester genibus regis advolvitur, gentis suæ perniciem deprecatur. Rex vero nihil se petenti, siquid ultra peteret, negaturum pollicetur. Tum Hester, arrepto tempore, Hamanis mortem flagitat, in ultionem gentis, quam perditam cupierat. Sed rex, amici memor, paulisper cunctatur: deliberandique gratia modicum secessit. Deinde regressus, vidit Haman reginæ genua complexum. Succensus ira, & appetitam reginam clamitans, morte eum affici jubet. Et tum re-

gi
riar, moriar. Magnanima vox fœmina. Græci εὐν καὶ ἀπαλοῦς με δὲ η. Iosephus: ὑπὸ τῶν γυναικῶν, καὶ ἀπαλοῦς με δὲ η τῶν ἀπαλοῦς.

Aulam regis.] Esth. v. Atrium interius, quod in aula, quæ in hac historia non semel porta vocatur. Sic Imperatores Turcarum hodieque suam aulam appellant. Drus.

Barbarus re insolita percussus.] Quamquam nihil horum in textu Ebræo, tamen ex Græca editione colligimus, ipsam reginam percussam fuisse, quod rex eam irato vultu primum inrueretur. Drusius. Iosephus: Et forte torrens ac subirato vultu eam adspexerat.

Vni que cum illo Haman.] Vt eum in cæterorum procerum invidiam ac odium adduceret. Lyra.

Blandimento muliebri delinitus.] Proreudit ei sceptrum aureum, quod qui rangebat, ἀνιδύω & λῶ, ut est apud Iosephum. Drus.

Iudææ gentis infestus.] Plus est quam inimicus. Sed Galestinus legendum suspicatur potius, Iudææ genti infestus. Drusius.

Multis poculis convivium, calere cœpisset.] Circuitione usus est, ut significaret id quod Ebræi dicunt, in convivio vini. Drus. Darius ille vinosus fuit. Vnde sepulchro ejus inscriptum: Possiam multum vini bibere, illudque recte ferre. Athenæus x.

Genibus regis advolvitur.] Hoc est Sulpicii. Sigon.

Nihil se petenti, si quid ultra peteret.] Etiam si dimidiam partem Regni peteris, tibi dabitur Esth. v. Mos loquendi regibus frequens. Sic & Marci v. 23.

Hamanis mortem flagitat.] Totum hoc à Sulpicio confictum videtur. Vide Esth. v. 11, 6. Drus.

Modicum secessit.] In hortum arboribus confitum. Drus.

Vidit.] Legendum: Vt vidit. Sigonius.

Appetitam reginam clamitans.] Ad stuprum. Drus. Vide quam sit lubricus in aula viventium status, ut suspensiones, sæpe etiam non veræ, ad eorum perniciem valeant. Grot.

Morte eum affici jubet.] Obvelato capite.

gi compertum erat, pœnam crucis per Haman Mardocheo paratam. Ita Haman eidem cruci affigitur, omniaque bona ejus Mardocheo data, Iudaeique sunt absoluti. Artaxerxes regnavit annos duos & sexaginta, eidemque Ochus successit. Huic rerum ordini recte Iudith actus conferam. Traditur enim, post captivi-

ta-

pitè. Quod fieri solitum quibus Rex irascebatur. *Aben Efra.* Hinc illa Romanorum formula: *Licet, colligamans, caput obnubito, verberato, arbori infelici suspendito.*

Regi compertum erat.] Ex indicio Harbonæ, qui unus erat ex eunuchis coram rege, id est, regis. *Esth.* v. 11. *¶* 9. *Drusus.* Is enim ex domesticis Hamani intellexerat, patibulum illud Mardocheo erectum. *Ioseph.*

Pœnam crucis.] Crucem appellat, quam Ebraei קרס, id est, lignum sive arborem; Græci ξύλον & ξύλον δένδρον, Latini arborem infelicem. *Drusus.*

Eidem cruci affigitur.] Græce σαρπητῶν; vel, si mavis, ἐσαρπητῶν: quod verbum usurpant hoc loco interpretes Græci σαρπητῶν ἐπ' αὐτῶν: crucifigatur in eo. Sic editio Latina, quam Roma dedit. Nam in Latina Hieronymi, appendite eum in eo. Sic etiam Ebraei. *Drusus.* Non in domo sua, sed in porta urbis, ut additamenta volunt. Eo enim patibulum, quo conspectior mors esset, translatum. *A Lapide.* Fuit clavis cruci affixus, *Gretser.* 1. de cruce xix. Laqueo suffocatus, ut jam fit. *Alii.* Ταῦτ' ἐστὶ τὰ ἐπίχρησθαι τὸ Τυρραυικῆς Φιλίας, dicebat Aratus Sicyonius.

Omniaque bona ejus Mardocheo data.] Non Mardocheo, sed Esteræ reginæ, quæ postea Mardocheum eis præfecit. *Esth.* viii, 1, & 2. *Drusus.* Ius erat regum Persarum, ut & Hebræorum, elargiri confiscata. *Grot.*

Iudaeique sunt absoluti.] In ejus beneficii memoriam institutum est fe-

stum Purim. Quocirca etiamnum Iudæi eo die in Synagogis suis quotannis legunt historiam Esther: & quoties fit mentio Amani, pugnis & malleis pulsant scamna, perinde ac si caput Amani ferirent, uti testatur *Antonius Margarita* libr. de *Ritib.* Iudæorum.

Annos duos & sexaginta.] In hunc numerum consensit *Plutarchus* Artaxerxe. *Eusebius* ei tribuit annos xi. tantum, unde suspicatur *Sigonius Sulpicius* edidisse duos & quadraginta, errore, ut fit, ex numeris orto xlii. & lxi. sed fallitur. *Drus.*

Ochus.] Qui & Artaxerxes. *Eusebius* in *Chronicis*: *Aelianus* de varia historia lib. vi. cap. 8. Hic plurimos Iudæorum in Hyrcaniam ad mare Caspium deportavit, ubi etiamnum habitare creduntur: atque inde aliquando erupturos opinio est. *Orosius* lib. 111. cap. 7. *Drusus.*

Iudith actus.] Liber Iudith non extat in Canone Hebræo. Hieronymus eum ex Chaldæo transtulit.

Conferam.] Legendum, conferam. *Infra*, ut temporum ordo confertus sit. *Idem* Epistola secunda, ut est confertus apostolis & prophetis: & *Dial.* 1. legm. 1. Neque gravabor quamlibet conferte vobiscum, ut poscatis, fabulari. *Drus.* Sic & *Giselinus.*

Traditur enim post captivitatem suis se.] Iudith v, 23. Nuper autem reversi ad Dominum Deum sumus, ex dispersione, qua dispersi fuerant, adunati sumus, & c. Paulo ante in editione Græca fit mentio templi destructi, his verbis, καὶ οὐκ ἔστιν ἔτι αὐτῶν ἐρηλῆθη εἰς ἰσρα-

tatem fuisse: sed quis eo tempore Persis regnaverit, historia divina non edidit. Regem tamen, sub quo illa gesta sint, Nabuchodonosor nuncupat, non utique eum qui Hierosolymam cepit. Sed nullum hoc nomine, post captivitatem, apud Persas regnasse reperio, nisi si ob impatientiam & pariles conatus, quicum ille rex, Nabuchodonosor à Iudæis vocitatus est. Plerique tamen Cambysen, Cyri regis filium, putant esse: quod victor Egyptum atque Ethiopiam penetraverit. Sed huic opinioni eadem Sacra historia repugnat. Nam duodecimo regis illius anno, Judith fuisse signatur. Porro, Cambyses, non ultra novem annos, rerum potitus est. Vnde, si in historia opinari licet, sub Ocho rege, qui post

Ar-

⊙. Vnde cōvinci erroris possunt, qui sentiunt hanc historiā accidisse sub Manasse rege Iuda cum Deioeces, qui Ecbatana edificavit, Medis imperaret. *Drus.*

Quis eo tempore regnaverit.] De quo magna controversia est. Bellarminus, Serarius, Salianus, Pererius & alii censent, sub Manasse contigisse, cum cognatus vel filius Afathadonis Assyriis, Merodach Baladan Babylois imperaret, vel ipsis etiam Assyriis. Sed hæc opinio neutiquam subsistere potest. Quia Pontifex Ioacim demum post reditum ex captivitate fuit. *A Lapide.*

Nisi si ob impatientiam.] Post captivitatem Iudæorum neminem prodidere historia Persarum regem nomine Nabuchodonosor, nisi fortasse, inquit, Iudæi aliquem ex regibus Persarum, ut Ochum, ob similitudinem morum, & actionū, eo nomine appellarent. Quem admodum si quem conjuratorem exempli gratia Catilinam vocarem. Legendum autem puto: *Nisi si ob impatientiam.* Item, quicumque ille, ut sit; *Nisi si ob impatientiam animi,* & paries in crudelitate conatus, quicumque ille rex fuerit, à Iudæis Nabuchodonosor appellatus sit. Sig.

Et pariles conatus.] Id est, similes. Vfus est hac voce Dialogo textu, segm. 14. *Visam, certum est, parilem quodammodo columnam erere cælo.* Frustra igitur Sigonius reponit paries: licet hoc magis usitatum sit. *Drus.*

Quicum.] Sigon. quicumque.

Cambysen, Cyri regis filium.] Recitat aliorum opinionem, à qua est recessurus. Inter eos est Eusebius in Chronicis, & S. Augustinus lib. xviii. cap. xvi. de Civ. Dei. Nam loquens de Cyro ait: *Per idem tempus etiam illa sunt gesta, quæ conscripta sunt in libro Judith, quem sunc in canone scripturarum Iudæi non recepisse dicuntur.* Atque hæc est causa, cur Iosephus Judith non meminerit. *Sigon.* Venerabilis Beda de temporibus ita scribit, *Cambyses Cyri majoris F. ab Ebræis secundus Nabuchodonosor vocatur, & sub eo contigerunt quæ de Judith narrantur.* *Drus.* Addit Annianus Berosus, propterea à Cambyse struaturam templi impeditam, quod Iudæi Holofernem occidissent.

Sub Ocho rege.] Hanc opinionem refellit Bellarminus de verbo Dei, l. 1. cap. 12. *Drus.*

Artaxerxem secundum fuit, hæc gesta crediderim: idque vel ex hoc conjicio, quod idem Ochus (ut in secularibus quibusdam scriptis legi) natura immitis, cupidusque bellorum traditur. Nam & arma finitimis intulit, & Aegyptum, quæ ante multos annos desciverat, bello recuperavit. Quo tempore etiam sacra eorum, &

Apim

In secularibus quibusdam scriptis.] Id est, profanis, non sacris. Sic litteræ secularis & sacræ opponuntur. Mox ait, Quod scriptores secularium litterarum nihil ex his, quæ sacris voluminibus scripta sunt, attigerunt, id est, profanarum. Secularis gloria, prologo in vitam S. Martini, est gloria hujus seculi. Drus. Scripta vero secularia intelligere potest Iustinum, Ælianum & Plutarchum in Artaxerxe.

Natura immitis.] Infra, fuit autem (Ochus) ultra omnes cruentus & plusquam barbaro animo. Nam, ut alia omitteram, sororem Ocham, eandemque & socrum, vivam capite defodit: patrum cum centum liberis ac nepotibus, telis imperavit transfigi, quod in his inaximam apud Persas prohibitaris laudem consistere videret. Ælianus de varia historia l. 11. c. 17. Οἱ δὲ Πέρσης μέγα ἀπειροῦν τὸν Ἰ. Ὀχὸν ἀειτὸν ἰσχυρὸν ἀγριότητα καὶ τὸ φονεῖν αὐτῶν. Drus. Iustinus: Hereditas regni Ocho tradita, qui timens parem conjugationem, regiam cognatorum cæde & strage principum replet, nulla non sanguinis, non sexus, non ætatis, misericordia permotus.

Aegyptum, quæ ante multos annos desciverat.] Hoc ab Eusebio sumpsum, qui ita scribit: Ochus anno quartodecimo Aegyptum tenuit, Nestanebo in Æthiopiam pulso, in quo Aegyptiorum regnum destructum est, & anno septimo decimo Sidonem subvertit, atque Aegyptum suo juavit imperia. Recuperasse autem dicit Sulpicius, quia à Nabucodonosore subacta Aegyptus ad Cyrum pervene-

rat, inde defectione inita, regem proprium asciverat. Sigonius. Mansit autem Aegyptus sub Persarum imperio usque ad Artaxerxem Longimanum: cujus tempore Aegyptii Inarum, Psammethici filium, regulum ante Lybiæ, regem creaverunt Aegypti. Atque, adjutantibus cum Atheniensibus, primo feliciter satis res Aegyptiis processerunt. Vbi vero Artaxerxes, magna, quam in Cilicia exstraxerat, classe; pedestribus simul copiis, quas per Phœnciam deduxerat, victor evasit: Athenienses quidem dimisit, Inarum autem suspendit. Exinde Aegyptii iterum esse sub Persis, usque ad tempora Darii secundi, sive Nothi: quando regem creaverunt Amarytæum Sebennitam: qui annis sex imperium tenuit. Post hunc quatuor retere dynastæ Mendefii, Nephertis, Achoris, Psammites, & alter Nephertis. Hinc tres Sebennita, Nestanebos, Teos, Nestanebos. Posterior vero Nestanebos, imperio est spoliatus ab Artaxerxe Ocho. Vossius.

Apim.] Cum Aegyptiacam linguam, & Hebræam, discrepasse quidem in non paucis; attamen in plurimis etiam convenisse constat: facile adducor, ut credam, Apis nomen fuisse illud, quo Iosephus in sacris nuncupatus. Nempe ut exprimat Hebræum אב, ab, pater. Iam vero quæ appellatio Iosepho accommodator, quam ab, sive patris? Quippe qui nutricius totius fuerit Aegypti; quales καὶ μετὰ Φοσφὸν patres dicti: ut matrix Plauto altera mater; quemadmodum superius vidimus. Ipse etiam Iosephus Genes. xlv. v. 8. ait fratribus suis, ad patrem Iacob, quo eum adducerent,

Apim in Deum receptum, irrississe traditur: quod postea Baguas, spado ejus, natione Aegyptius, indignatus, contumeliam gentis, morte regis ultus est. Meminit autem hujus Baguae historia divina. Nam cum Holofernes, jussu regis, adversus Iudæos, duxerat exercitum, Baguam in iisdem castris fuisse memoravit. Vnde

11018

cerent, reditum parantibus, se constitutum esse לאב לפרעו, in patrem Pharaonis. Imo fortasse eodem pertinet, quod Pharaonis jussu acclamatum ante eum אברך abrech: quod Onkelus componit אב, ab, pater, & רך, rech, rex. Hoc enim רך rech significare, auctor quoque est Rabbi Salomon Iarchi. *Vossius.* Quem de Apide Aegypti differentem vide i. de Idol. xxix.

Irrississe traditur.] Vbi Cambyses Aegypto positus, non eo deinceps loco Dii fuere Aegyptii: quippe dominis tum Aegypti Persis; qui nec Deos agnoscerent animales, nec animantia muta pro symbolis Deorum. Itaque Cambyses Memphitas proceres, festum Apidos agitantem interemit: postea Apide à sacerdotibus adducto, hos quidem flagris cædi iussit; Apidem vero, cum ventrem ferire vellet, in femore vulneravit; unde is postea extabuit; deinde verò, clam Cambyse, à sacerdotibus est tumultus: uti Herodotus pluribus narrat in Thalia. Artaxerxes autem Ochus, quo loco habuerit religionem Aegyptiam, argumento erit, quod Apim mactavit, & inde eum, epulans cum amicis, absumsit. Vnde Aegyptii Ochum appellabant *gladium*, ad alperos ejus mores significandos: quem admodum testis est Plutarchus lib. de Isis & Osiride. Qui & postea narrat occasionem istorum. Ochum enim ab Aegyptiis asinum vocatum. Tum illum dixisse: At asinus iste vestrum comedit bovem: hinc Apim mactasse. Quorum auctorem laudat Dinonem. Atque idem apud Ælianum legas lib. iv. Historiæ Var. cap. viii. *Vossius.*

In Deum receptum.] Bos erat corpore niger, candida fronte, in tergore alba nota insignis, duplicibus pilis in cauda, & lingua cantharo notatus. De hoc Deo videndi sunt Herodorus & alii. *Drusus.* Eum putabant non coitu peccoris, sed cœlesti igne, seu radiis lunariis conceptum esse. *Plut. Mela.* Duos tauros colebant, alter Apis, alter Mævis dicebatur, illum Memphi, hunc Heliopoli. *Euseb. i. c. π. vii. & ii, i.* Et hinc fluxerunt aurei Iudæorum vituli, ut supra dictum. *Seldenus.*

Baguas, spado ejus, natione Aegyptius.] Βαγυας ὁ Διὸς ἑσπέρου, ὃς ἴσθαι γινώσκου. Ælianus de varia historia, lib. iv. cap. 8. *Drus.*

Morte regis.] Quem veneno necavit. *Diod. xvii.* Sic infra Sulpicius: *Hanc Bagua egrotantem veneno sustulit.* Et hanc necis ejus causam etiam Ælianus capite sexto Var. Histor. lib. viii. refert.

Historia divina.] Sic vocat historiam Judith apocrypham; sive quod libri apocryphi etiam divini nuncupantur. Sic enim eos à libris profanis distinguunt. Nam sacrum, sive quod idem, divinum, & profanum, opponuntur. *Drusus.*

Holofernes.] Alibi Olofernes. Sic edit. Rom. Legitur & Orofernes, ut ἠλοφῆραν & ἠεροφῆραν. Nam λ & ρ alternant. *Idem.*

Baguam in iisdem castris.] Plures fuerunt hoc nomine. Nam & Alexander quendam Bagoam turpiter adamavit. Sunt qui scribant, in lingua Persica, spadonem Bagoa dici. *Idem.*

non immerito in argumentum nostræ opinionis adduxerim, ut rex ille Nabuchodonosor nuncupatus, Ochus fuerit, sub quo Baguam fuisse, mundiales historici prodiderunt. Ceterum illud nemini mirum esse oportebit, quod scriptores secularium literarum, nihil ex his, quæ sacris voluminibus scripta sunt, attigerunt: Dei Spiritu prævalente, ut intaminata ab ore corrupto, & falsis veram miscente, intra sua tantum mysteria contineretur historia, quæ separata à mundi negociis, & sacris tantum vocibus proferenda, permisceri cum aliis, velut equali sorte, non debuit. Etenim erat indignissimum, ut alia agentibus, aut alia quærentibus, hæc quoque cum reliquis miscerentur. Sed pergam ad cætera, ac per Iudith gesta, ut potero, paucis absolvam. Igitur

Mundiales historici.] Iustinus, Ælianus, Plutarchus in Artaxerxe. Cæterum vocabulo *mundialis*, ab ecclesiasticis scriptoribus mutuato, usus est præter alios Prudentius. Latini dicerent profani historici. Nam (*seculares*) vocabulum etiam ecclesiasticum est, hoc quidem sensu. Mundiales ergo historici, qui tractant mundi negotia, & non ecclesiæ. *Idem.*

Nemini mirum esse oportebit.] Ptolemaus Philadelphus de Demetrio Phalereo quærens, cur nemo historicus aut poëta sacræ legis mentionem fecisset? respondit: neminem ausum eam attingere quam constaret divinam esse & omni veneratione dignissimam, & punitos esse quosdam à cœlesti numine, qui eam temere atrectare non essent veriti. Theopompum enim volentem inde quædam suis scriptis inferere, mente motum fuisse diebus triginta, & per intervalla insanix, precibus Decum placasse, facile conjicientem quæ morbi causa fuerit, atque etiam in somnis admonitum, hæc ideo ipsum pati, quod

fuisse circa res divinas curiosior, eaque voluisset proferre profanis hominibus. Quare cum à cepto destitisset, sanam mentem ei fuisse redditam. Theodectæ etiam poëtæ, cum in quadam tragœdia vellet aliquid è sacris libris admiscere, oculos glaucomate suffusos, caligasse, & cum erratum agnovisset, exorato Deo redditam aciem. Habentur hæc apud Iosephum Antiquit. Iudaic. l. xii. cap. 2.

Per Iudith gesta.] Sigonius corrigit, *Ac Iudith gesta*: vel certe, *Atque Iudith gesta*. Fateor hoc Latinius & elegantius dici: sed tamen Sulpicii xvo ita loquebantur. Orosius lib. i. cap. 8. *Hæc idem Moyses plenius veriusque, tanquam per se suosque gesta, conscripsit.* Idem cap. 12. *quæ per Moysen strenue acta sunt: & mox, sicut quæ per eum gesta.* Druf. Imo de ejus gestis figmenta. Nam Canonicus liber esse non potest, qui nec Hebraice scriptus, nec à Iudæis unquam agnitus, & insuper impia commendat. Iudith indicitur non solum multa mentiens, sed etiam, quod horrendum,

tur reversis, ut supra memoravimus, in solum patrum
Iudæis, necdum composito rerum aut urbis statu, rex
Persarum Medis bellum infert, atque adversus regem
eorum, Arfax at nomine, acie confugit, secundo eventu,
perempto rege, gentem imperio adjungit. Idem reli-
quis nationibus facit, præmisso Holoferne, quem prin-
cipem militiae delegerat, cum millibus peditum centum
& viginti, equitum duodecim. Is Cilicia & Arabia bel-

dum, Deum in hæc verba precans,
πάτερων δόλον ἐκ χείλεων ἀπίτης
μυ. Ibidem laudat eandem Sichiemit-
arum à Simeone patratam, ut opus di-
vinum, quam Scriptura condemnat ut
impium. Gen. xxxiv. & xliv. Deni-
que, ut jam dictum, nulli tempore res
convenit, nec ullum ei assignari potest,
ex quo non plurima emergant ἀτοπαι:
Vide Chamierum, Spanhemium, Ger-
hardum & alios Theologos.

Rex Persarum Medis bellum infert.]
Quia sub Ocho hæc gesta putavit, ideo
eum appellat regem Persarum, qui Iu-
dith 1. v. rex Assyriorum vocatur.
Quam multa hic quæ debilitant opi-
nionem Sulpicii? Primum enim Ochi
tempore nullum regnum Assyrium,
nullus erat rex Assyriorum. Deinde ut
demus Persarum regem ibi regem Assy-
riorum dici, tamen is non regnabat
Ninivis, quæ regia tum esse diu ante
desierat. Postremo bellum eo tempore
nullum Medis illatum, cum Persæ &
Medi unum regem haberent. Vnde Ar-
phaxad rex Medorum esse non potuit,
nisi fortasse regem appellat, qui satrapa
duntaxat erat, quem Latini autores re-
gulum vocant. Quod si conceditur,
tunc illud mirum, belli hujus Medici
nullam mentionem fieri apud autores.
Drusius.

Arfaxat nomine.] Nomen hoc E-
braicum est scribique debet Arphaxad,
cum d in fine. Sic enim certe scribitur

Gen. x. v. 21. Nec variat editio nostra
vulgata Iudith 1, 1. Græca quoque ha-
bet Αρφαξάδ, ut dubitare de vera
scriptura nemo jam debeat. Drus. Opi-
niones de illo Arphaxad, variæ sunt.
Est Arbaces. Serar. Diocles sive De-
joces. Bellarmin. & Saliab. Cyaxares.
Geneb. Præfectus Medorum. Alii. Quæ
omnia ἀσύστατα sunt, & opiniones
meræ. Horn.

Perempto rege.] Quem cepit & jaculis
confixit. Græci.

Præmisso Holoferne.] Qui Persa fuit.
Cedrenus. Quod nomen ostendit, sicut
Tissaphernes, Arthaphernes, Intapher-
nes. Quanquam & apud Assyrios, Ar-
menios, Cappadoces reperi, qui nomi-
narentur Holofernes. Serar. Fuit Ar-
chisatrapa. Zonaras. Rex. Tertull. 1.
contra Marc. Filius Ossueri & Esthe-
ris. Maivonis. Quæ omnia vel falsa &
inepta, vel incerta sunt.

Equitum duodecim.] Græca habent
cxxx. millia.

Arabia.] Vide num sit legendum, &
Mesopotamia: quam bello vastatam nar-
rat historia Iudith 11, 14. Quamvis in
eodem capite, καὶ ἦλθεν ἕως ὀρέων
Ἰαφὲδ, τὸ αὐτῶν νόμον, καὶ αὐθιγῶν
τῶν Ἀραβίων, καὶ ἐκένωσεν πάντας
τὸς ἕως Μαδύαν, &c. Drus. Arabia
complectitur quasdam Mesopotamiae
partes, quæ hodie Iraca Arabum di-
cuntur. De quo supra. Horn.

bello vastat's, multas urbes aut vi capit, aut metu in deditio-
 nem compellit. Iamque Damascum admotus exer-
 citus, magno Iudæos terrore perculerat. Sed impares
 ad resistendum, neque ad deditio-
 nem acquiescentibus
 animis, expertis quippe usque ante captivitatis mala,
 ad templum frequentes concurrunt. Ibi communi ge-
 mitu, permixtoque ululatu, divinum auxilium implo-
 rant: satis se Domino, ob peccata vel crimina, dedisse pœ-
 narum, reliquiis saltem, servitio nuper exemptis, par-
 ceret. Interea Holofernes Moabitibus in deditio-
 nem accep-
 tis, atque adversum Iudæos in societatem belli assum-
 ptis, quum ab eorum principibus inquireret, quibus-
 nam viribus freti Hebræi, deditio-
 ni animos non dedis-
 sent; Accitor quidam comperta edisserit: Iudæos Dei
 cultores, pio à patribus ritu institutos, olim in Aegypto

pe-

Damascum.] Hæc Syriæ caput, Ara-
 bice Sciam & Demasc, Syris Damsic,
 sita in amplo campo ad radices Libani.
 Sionita. Iudith. 11, 17. Et post hæc de-
 scendit in campos Damasci in diebus mes-
 sis, & succendit omnia sata omnesque ar-
 boret & vineas fecit incidi: & cecidit
 timor illius super omnes inhabitantes ter-
 ram. Verba sunt ex editione Hieron.
 Græce habetur, καὶ κατέβη εἰς πε-
 δίον Δαμασκῶν. Drus.

Ad templum frequentes concurrunt.]
 Iudith. 1 v. 2. Πρὸς Ἱερουσαλὴμ καὶ εἰς
 ναὸν Κυρίου Ἰησοῦ αὐτῶν ἐταράχθησαν.
 & vers. 9. infantes prostraverunt contra
 faciem templi Domini. Quæ perspicue
 convellunt sententiam eorum qui hæc
 accidisse scribunt sub Cambyse. Nam
 templum consummatum fuit primum
 anno sexto Darii Nothi, ut supra de-
 monstratum est. Drusius. Et rejectum
 quoque. Nam factum id sub Artaxerxe
 Longimano.

Servitio nuper exemptis.] Captivita-

tem Babylonicam intelligit, è qua non
 ita pridem reversi erant. Paulo ante,
 expertis quippe usque ante captivitatis ma-
 la. Drus.

Moabitibus.] Desideratur, & Am-
 monitis; vel si mavis, filiisque Ammon.
 Nam Achior, de quo mox, dux erat fi-
 liorum Ammon. Drus.

Accitor.] Iudith. v. Mirum, quo-
 nam modo, qui etiam Græcis est
 Ἀχιώρ, hic voce adeo detorta, Accitor
 nominetur. Nisi aliorum scriptorum,
 qui hodie non extant, fide utatur. Gi-
 selin. An mendum est librariorum?
 Drusius.

Dei cultores.] Dei, non Deorum: &
 Dei veri, quem Deum patrum suorum
 vocabant, qui sunt Abraham, Isahac,
 Iacob. Aliq̄ autem sensu Achior di-
 cit, deserentes itaque caeremonias patrum
 suorum, quæ in multitudine Deorum er-
 rant: qui se ipsum explicat cum ait, po-
 pulus iste ex progenie Chaldaeorum est. Hic
 primum in Mesopotamia habitavit, quo-

mior

pendidisse servitium: inde divino munere eductos, ac siccatum mare pedibus emensos: postremo, omnibus gentibus devictis, habitatas majoribus terras recepisse. Exin, vario rerum statu floruisse, aut concidisse, atque iterum malis emeruisse: secundum merita, iratum aut placatum Deum, vicissitudine expertos, dum peccantes incursionibus hostium aut captivitatibus coercentur, propitio numine semper invicti. Ceterum, si presenti tempore absque peccato sint, nullo modo eos posse superari: sin aliter se habeant, facile vincendos. Ad hæc Holofernes, ferox multis victoriis, nihil sibi invictum ratus, ira accensus, cur ex peccato potissimum Iudeorum pendere illius victoria putaretur, propelli Accitor in castra Hebræorum jubet, ut cum his periret, quos vinci non posse affirmaverat. Actum Iudæi montes petiverant. Ita quibus id negotii datum, ima montium successere, ibique vinctum Accitor reliquerunt. Quod ubi Iudæi animadvertunt, exemptum vinculis, in collem perducunt. Causas rei querentibus, gesta exponit, receptusque, parem exitum opperiebatur. Is post

Vi-
niam noluerunt sequi Deos patrum suorum, qui erant in terra Chaldæorum. Idem.

Pependisse servitium.] Supra captivitatem pependerunt: & de Ieroboamo servo Salomonis, aliquandiu Salomoni servitutem pependerat. Idem.

Siccatum mare.] Rubrum. Vide supra lib. 1.

Omnibus gentibus devictis.] Terræ Chanaan, quæ septem erant: unde terra septem gentium. In his præcipui erant Chananæi & Amorrai. *Drus.*

Majoribus.] Abrahamo, Isahaco & Iacobo; quos supra patres appellavit. Idem.

Vario rerum statu.] Sub Iudicibus.

Secundum merita.] Id est, facta eorum bona vel mala.

In castra Hebræorum.] Si castra erant, ea erant Bethulia in ipsa urbe. Bethuliam autem putarim esse quæ in libris Canonicis Bethel dicitur. Quod tamen dubitans, pono, non adfirmo. *Drus.* Alii in Galilæa, tribu Zabulon, ponunt, & cerni etiamnum vestigia castrorum Holofernis. *Brocard. & Adrich.* Quæ fabulosa. Nam liber est, *אֲרְיָוֹדָה. Grot.*

Vinctum.] Ad arborem. Iudith. v. 1.

In collem perducunt.] Bethuliam, quæ in colle, vel potius in monte sita. Nam collis humilior & depressior est quam mons. *Drus.*

victoriam circumcisus, Iudæus factus est. Igitur Holofernes, difficultate locorum comperta, quia adiri præcelsa non poterant, montes militibus circumdat, & summa cura Hebræos aquationibus prohibet: eoque maturius obsidionem sensere. Itaque victi penuria aqua, ad Oziam principem concurrunt, proni omnes ad deditioem. Ille vero, opperendum paulisper, & divinum auxilium expectandum respondens, quintodecimo die deditioem tempus constituit. Quod ubi Iudith comperit, quæ viro vidua, prædives opibus, insignis specie, sed moribus quam vultu illustrior, tum in castris erat, arctis suorum rebus, etiam certo sibi exitio, audendum aliquid & tentandum rata, caput comit, vultu expositur, comite ancilla castra hostium ingreditur. Statimque ad Holofernem deducta, perditas res suorum

me-

Iudæus factus est.] Profelytus factus est. Tales etiam Iudæos vocabant: unde verbum *יהודאי* Iudaizabant, id est, sacra Iudæorum suscipiebant. Interdum qui profelytus evaserat, dicebatur profelytus iustitiæ. Nam profelyti nomē in lingua Græca quemlibet advenam denotat. Sic etiam *מדין* in lingua Mosis. *Idem.*

Montes militibus circumdat.] Quibus cincta erat Bethulia. Sic de Ierosolyma legimus, *montes circum eam.* Nam pars Iudææ montosa erat: quæ ideo montana sive montes Iudææ vocatur. In hac Bethulia erat. *Idem.*

Aquationibus prohibet.] Nam incidi curavit aqueductum eorum: tum etiam custodes posuit fontium, ne haurirent aquam ex eis. *Idem.*

Ad Oziam Principem concurrunt.] Iudith. v. 11. Erat Michæ filius, ex tribu Simeon.

Quintodecimo die.] Quærendum unde hoc habeat. Nam Iudith v. 11, 13. quinto die. Etiam in Græco *πέντε* legitur. Forte Severus initio scripserat, quinto

demum die. *Drus.*

Iudith.] Nonnulli censent nomen hoc commune esse, sicut est *Abraham*, enim Iudæam denotat. Verius, esse nomen proprium. *A Lapide.*

Viro vidua.] Virum habuerat nomine Manasse, qui genus suum referebat ad Simeonem patriarcham. Vidua vero manserat domi suæ tres annos & quatuor menses, vel, sequendo Hieronymum, sex menses. Vide Iudith v. 11, 12. 3.

Tum in castris erat.] Bethulix, ubi erant castra Ebræorum. Supra dixerat, *propelli Accitor in castra Hebræorum iubet.*

Comite ancilla.] Iudith. x. 2. vocavit *abram* suam, id est, ancillam, famulam. Proprie ita vocantur ancillæ honestiores. Legitur hæc vox *ἀβρα* sive *ἀβρα* (nam anceps scriptura) Gen. xxiv. in editione *Ἐβδὸ μὴ κρυσ*: item Exod. 11. *αἱ ἀβραὶ αὐτῆς*, id est, ancillæ ipsius. *Drus.*

Barba-

memorat, se transfugio vite consuluisse. Deinde à duce poscit liberum, extra castra, nocturno tempore, egressum, orandi gratia. Mandatum id vigilibus, portarumque custodibus. Sed ubi per triduum, egrediendi ac redeundi consuetudinem sibi, barbaris fidem fecit, Holofernem cupido incesit, dediticia corpore abuti. Etenim forma excellenti, Persam facile permoverat. Ita ad Ducis tentorium, per Baguam Eunuchum, deducunt, in initioque convivii, barbarus multo se vino obruit. Tum remotis ministris, priusquam vim mulieri inferret, somno captus est. Iudith, tempore arrepto, caput hostis desecat, secumque aufert. Et cum secundum consuetudinem, castris egredi crederetur, incolumis ad suos regressa est. Postero die Hebræi, caput Holofernensis de superioribus ostentantes, eruptione facta, ad castra hostium pergunt. Tum vero barbari, signum pugnae pos-

cen-

Barbaris fidem.] Galefin. *Barbari.* Quod non capio quid sibi velit. Mutandum enim potius erat, *barbaro.* Vulgata lectio perarguta est, & facilis. *Gifelin.*

Abuti.] Malim *abutendi.* Druf. Sed absque causa. *Horn.*

Persam.] Id est, Holofernem, quem Persam appellat eò modo, quo supra Nabuchodonosorum Persarum regem esse dixit. *Druf.*

Per Baguam Eunuchum.] Baguam interpretis noster vulgatus Vagoa nominat. Hujus meminit vir doctus per hæc verba, *Fuit litteris proditum, reges Persarum, qui spadones in regnum asciti fuerunt, Bagoas nuncupari.* Druf. Bagoa non tam est nomen proprium, ut vult Serarius, quam commune, Persis significans Eunuchum. Id docet Plinius xiii, 4. *Ovidius* ii. *Amoe.* ii.

Quem penes est Dominam servandi cura Sic Alexandri M. Eunuchus fuit Ba-

goas. *Curt.* x. & Herodis quoque. *Isseph.* xvii, 3. Porro errat Sulpicius, qui Iudithæ Historiam refert ad tempora Artaxerxis Ochi, eo quod ipse habuerit Eunuchum nomine Bagao. *A Lapide.*

Deducunt.] Est cur malim, *deducitur.* Druf.

Multo se vino obruit.] Tantum vini hausit quantum nunquam per totam vitam uno die hauserat. *Idem.*

Caput hostis desecat.] Pugione sive acinace ipsius Holofernensis, qui ad columnellam lecti pendeat. *Drufius.* Sic A. Ch. cccclv. Aëtio adhuc vivente, Attila, Aëtii hortatu, noctu, mulieris manu, cultro confoditur. *Baronius.*

Caput Holofernensis de superioribus ostentantes.] Sic Machabæus suspensio capite Nicanoris. ii Mach. xv, 35. M. Livius & Cl. Nero Coss. casu Afrubale, caput inopinato in castra Annibalis projecerunt. *Livius* xxvi.

centes, tabernaculum ducis frequentes assistunt. Vbi truncum corpus repertum, fœda formidine in fugam versi, terga hostibus præbuerunt. Iudæi fugientes persecuti, cæsisque multis millibus, castris ac præda potiti. Iudith summis laudibus celebrata, centum & quinque annos vixisse traditur. Hæc, Ocho rege, ut opinamur, gesta sunt, anno imperii ejus duodecimo. A tempore Hierosolymæ restituta, usque in id bellum, fuerunt anni duo & viginti. Cæterum Ochus viginti tres annos regnavit. Fuit autem ultra omnes cruentus, & plusquam barbaro animo. Hunc Bagoa spado ægrotantem venenis sustulit. Post eum Arxes, filius ejus, triennio imperium tenuit. Darius annos quatuor. Adversum hunc

Tabernaculum ducis frequentes assistunt.] Nemo audebat cubiculum pulsare, aut introeundi excitandive causa fores aperire. Tandem accedens Bagoas, tabernaculi atrium pulsavit, suspicatus eum cum Iuditha dormire. Sed cum nullum jacentis motum auribus perciperet, ingressus cubiculum, propius ad lectum accedit, subductaque cortina deprehendit eum in lecto jacentem truncum sine capite. *Drus.*

Centum & quinque annos.] *Iud. xvi. vs. 28.* Minus recte aliqui censent, Iudith postquam facta est vidua, vixisse annos c. v. Sic enim moriens fuisset c. xl. annorum. *A Lapide.* Et tamen Græci ac Latini Codices hoc volunt, ut etiam Sixtus Senensis observat. *Chamier.*

Duodecimo.] Decimo tertio. *Iudith. xli. l.*

Anni duo & viginti.] Imo duo & quadraginta. Nam Hierosolyma restituta anno Artaxerxis xxxiii. qui regnavit annos lxxi. Adde duodecim Ochi, faciunt xlii. Sciendum alibi, ubi vulgo lxxi. Sigonium legere xlii. Si recte, tum nihil hic mutandum. Nam x. Ar-

taxerxis & xlii. Ochi simul efficiunt xxxiii. *Drusius.*

Viginti & tres.] Et *sex. Euseb. Fancius, Iustinus x.*

Ultra omnes cruentus.] *Plutarchus Artaxerxe. De quo supra dictum.*

Venenis sustulit.] *Causa & factum paulo ante expositum.*

Arxes.] *Artes Ochi F. Eusebio.*

Triennio.] *Quadriennio. Eusebius, & alii.*

Darius.] *Ultimus, Arsami F. qui Codomannus. Quidam Arsanes scribunt, per N. Cæterum Arsami F. obvium in Eusebio, ut Codomannus, vel magis Codomanus in Iustino historico. Sic nominabatur antequam regnum adeptus esset. Vide Iustinum, lib. x. Ex privata enim fortuna (fuerat enim ἀσπείδης sive ἀσπάρδης, id est, ἡ μισοπόρου, ut interpretatur Hesychius) ad regnum pervenit, Darii nomine, ne quid regis majestati deesset, honoratus. Siquidem in more positum erat olim, ut ad imperium accedentes reges nomina mutarent. Regnum autem consecutus fuit beneficio Bagoæ eunuchi. Quod significat Alexander apud Curtium.*

hunc Alexander Macedo acie conflixit. Eo victo, Persis imperium ademptum: quod ab initio Cyri steterat annos ducentos & quinquaginta. Alexander victor fere omnium gentium, adiisse Hierosolyma templum

di-

tium. Ne Darius quidem Persarum accepit imperium, sed in sedem Cyri beneficio Bagoæ castrati hominis admissus. Quibus addo aliud testimonium Alexandri Macedonis ex Arriani lib. 111. ubi Dario per epistolam exprobat, quod occiso Artē, Bagoæ opera, imperium occupasset, & ἀδικίας, ἐδὲ κτ' ἔπερ-
σῶν νόμῳ. Similiter Strabo libro xv. eius spadonis opera Darium σὺν ἄλλοις ἔβασίλειον βασιλείων, regem factum scribit. Sed & Diodorus Siculus lib. xxvii. ait post Ochi & Artis ejus filii eadem ἐρήμῳ ὄντι ἔβασίλειος οἰκῆ, καὶ μηδενὸς ὄντι ἔκτ' ἡλίου ἀγαθέου τοῦ δρχίω, Darijū regnū Bagoæ eunuchi beneficio ademptum esse. *Drus.*

Alexander Macedo.] Fuit spurius, ex adulterio, ut creditur, Pausaniæ cum Olympiade, genitus. Quod ex Plutarcho & Iustino satis clare apparet; & constanter Persæ ac Arabes affirmant.

Schickardus. Vossius. Arabes eum **نو**

القرنين Bicornem vocant, non tam ob partum Orientis & Occidentis Imperium, quam à cornuta Alexandri effigie, nummis exhibita, ut Iovis Ammonis filius agnosceretur. *Golini.*

Acie conflixit.] Bis cum eo conflixit. Semel ad Iffum in Cilicia: iterum deinde in Artabellis apud Gaugamela. *Drusius.* Locus ergo ultimæ pugnæ, Gaugamela, vicus exiguus & obscurus fuit, sexcentis ab Artaba stadiis. *Arrianus. Plutarch.* Habuit tum Alexander etiam Iudæos in exercitu. Qualis Mysonianus fuit, cujus apud Euseb. ix. 2. memoria extat. Vide Cunnæum II Reg. Hcbz. xviii.

Eo victo.] Et occiso. Quod scelus Bessus & Nabarzanes admiserunt. *Curtius v.*

Persis imperium ademptum.] Et ad Græcos translatum. Vnde Asia & Syria Græciæ nomen acceperunt, ut supra monitum.

Annos ducentos & quinquaginta.] Debenet Artaxerxi Mnemoni tribui lxxii. anni. Alioqui tantum essent anni ccxxx. Quod ex subjecta tabula clare perspicies. Cyrus regnavit ann. xxxi. Cambyses ann. ix. Magi fratres menses. vii. Darius Hytaspis ann. xxxvi. Xerxes annos xxi. Artaxerxes μακρόχρη ann. xli. Xerxes alter mens. ii. Sogdianus mens. vii. Darius Ochus ann. xix. Artaxerxes Mnemon ann. lxxii. Ochus ann. xxiii. Arxes sive Arses ann. 111. Darius ultimus ann. iv. Summa ann. ccccl. mens. iv. Ita Sulpicius: alii aliter. Nam sunt qui tantum cc. annos hoc imperium steterisse volunt. Sunt etiam qui ccxxx. & alii ccxxv. annos ei assignant. Vide Bris. de regno Persarum. *Drus.*

Adiisse Hierosolyma templum.] Pontifice Iaddua, qui Ebræis Simeon Iustus, si modo iidem sunt, & non alius hic ab illo Iaddua pontifex. In historia Ebraica Hananel nominatur. Salmanticensis, Simeon Iustus pontifex fecit duas vaccas, & ipse fuit & viris magnæ synagoga, vocaturque Iaddua (Iddo est in Ebræo) è semine Iosua filii Ioseph summi sacerdotis. Et mox, eum honoravit Alexander Macedo adoravitque. *Drusius.* Εἰλιας ἔν Nicephori est Εἰλιας ἔν in Mf. Iaddua seu Iaddus is erat qui Alexandrum Magnum excepit; ut Iosephus, cujus sequaces sunt Paulus Diaconus, Freculphus, plerique alii. Id vero alii Simeoni i. seu Iusto tribuunt.

dicitur, ac dona intulisse: edixitque per omne imperium, quod sui juris effecerat, ut Iudæis ibidem degentibus, liberum esset in patriam reverti. Ex octo duodecimo imperii anno, septimo posteaquam Darium devicerat, apud Babyloniam defunctus est. Regnum

ami-

Vide Abraham Ben David in Cabala, & *Sepher Iuchasin* pag. 195. a. Alii *Chananiah* (pro Onia qui sequitur ut videtur) eum nuncupant, ut Ioseph Gorionides lib. 1. cap. v. Certe Simeonem illum etiam Iddo & Iaddum interdum apud Ebræos dici legimus. Vide sis Abraham Ben David in Cabala Historica, interpretre Genebrardo, *Sepher Iuchasin* fol. 66. a. & *Shalsheleth R. Gedalia* Ben Iechia fol. 22. *Seldemus*.

Liberum esset.] Hoc Persarum reges liberum fecerant. Quid igitur? Iudæis potentibus ut patriis legibus vivere sibi liceret, utque septimo quoque anno concederetur tributorum immunitas, concessit omnia. Iosephus Originum libro 11. cap. 8.

Duodecimo imperii anno.] Machab. 1. c. 8. regnavit Alexander annos xii. & mortuus est. Eusebius in Chronicis addit menses sex. Alii scribunt anno decimo tertio vita functum esse. Rursum Eusebius, Alexander regnum Asia anno regni sui septimo occupat & tenet omnia annis duodecim. At Sulpicius, septimo, posteaquam Darium devicerat, apud Babyloniam defunctus est. Quomodo hoc verum esse potest, si tenuit omnia annis duodecim? *Drus*. Nulla difficultas. Alexander omnia tenuit annis duodecim, id est, & Macedoniam & Asiam.

Apud Babyloniam.] Quo concessit, *Cossæis* subactis, ad audiendas omnium fere gentium legationes. *Diodor*. xvii. *Arrian*. vii. Et quanquam Magi urbem hanc ei fatalem fore prædicerent, tamen ab Anaxarcho Philosopho persuasus, hæc contempsit, ac urbem ingressus est. *Iustin*. xii. *Plut. Alex.*

Defunctus est.] *Callandri* fraude, &

ingenito vitio, periit, veneno scilicet & crapula. Igitur Dæfii quinto apud Eumæum, septimo & xv. apud Perdiccam epulatus, sequentes dies somno dedit, ut *Ælianus* ex diariis Alexandri refert. Addit *παρὰ Βαγῶα Ἰδοίανησε τῆ τε τρεῖς μετ' εἰκοῦτα, τῆ ἡ τρεῖς τῆ ἐκδοῦδε*, legendum *πέμπτη*, vel epulatus est apud Bagoam *τρεῖς τῆ φθινοῦτε, τῆ τε τρεῖς ἐκδοῦδε*, Dæfii xxvii. sequenti obdormiit simul & obiit. *Arianus* ex iisdem diariis ait in morbum incidisse Dæfii xlix. Sequenti die nihilominus apud Thessalum Medium (*Iustinus* Medicum perperam vocat) Dæfii xx. apud Neάρχum potasse, ac tandem Dæfii xxviii. periisse. Addit: *Mortuus est Olympiade cxiv. Prætoris Hegesia. Vixit annos duo & triginta & tertius menses octo. Regnavit annos duodecim, & hos octo menses*, hoc est, mortuus est exeunte primo Olympiad. cxiv. annō. *Capellus*. Vide *Iustinum* xii. *Currium*, *Arrianum*, *Plutarchum* & alios. Non absurde statuas in visione *Danielis* cap. vii. imperium Græcorum comparari pardo, quia Alexander M. fuerit vinosus, usque adeo ut si eos minus sequi visum fuerit, qui veneno interisse arbitrantur, satis tamen causæ sola in violentia fuerit, cur periret *Babylone*. *Vossius*. Ab ejus obitu æta Græcorum ducitur, de qua *Muhammed Alferganus* ex versione *Golii*: *Romani & Syri aram deducunt ab initio amorum Alexandri, diei bicornis, qui quidem dies suis feria secunda*.

Regnum amici ejus.] Alibi est, *servi ejus*, id est, aulici, & alibi, *stipatores ejus*. Significat autem principes & duces

amici ejus, qui simul cum illo maxima illa bella gesserant, partiti sunt. Inde aliquanto tempore, sine usurpatione regali, susceptas partes procuraverunt, Arridæo quodam Philippo Alexandri fratre regnante, cui per imbecillo, verbo datum imperium videbatur, res autem penes eos erat, qui sibi exercitum & provincias distribuerant. Nec vero hic rerum status diu mansit, omnesque se reges appellari maluerunt. Primus in Syria

ria

ces exercitus Macedonici, qui ejus venerationis ac virtutis erant, ut singulos reges esse putares, ait Iustinus. lib. XIII. Fumus in oculis meis quod i Machab. cap. 1. §. 7. Et vocavit pueros suos illustres, qui una secum enutriti fuerant à juventute, & divisit illis regnum suum, dum adhuc viveret. Quid aut quem secutus est autor ille, alioqui non malus, cum hæc scriberet? An in mente habuit locum Danielis? Dum ipse adhuc flaret, contractum fuit regnum ejus, & divisum fuit in quatuor ventos cæli? Nam de Alexandro loquitur, & flaret interpretantur viveret. Druf.

Partiti sunt.] Appianus in Syriacis, *Amici Alexandri gentes subactas dividerunt in satrapias, Perdicca divisore, ex autoritate Philippi: nec multo post mortuis regibus regnarunt ipsi satrapæ.* Orosius lib. III. cap. 21. *Alexander per duodecim annos treme mentem sub se orbem ferro pressit. Principes vero ejus XIV. annis ditaniaverunt, & veluti opimam prædæ à magno leone prostratam avidi discerpere catuli, seque ipsos in vicem invicem irridatos prædæ emulatione fegerunt. Idem.*

Sine usurpatione regali.] Nemo enim se regem appellabat, aut regis nomen usurpabat, quandiu aliquis ex stirpe Philippi Alexandrivi in vivis erat. Idem.

Arridæo quodam Philippo.] Proprium ei nomen Arridæus sive Aridæus: id post mutatum in Philippus, amore, ut

creditur, Philippi; cujus stirpem Macedones unice amabant. Iustinus, cum equites quoque idem fecissent, pedites indignati, nullas sibi consiliorum partes relictas, Aridæum Alexandri fratrem regem appellant, satellitesque illi ex tribu sua legunt, & nomine Philippi patris vocari jubent. Malim Arridæo. Iustinus hoc nomen scribit Arridæo, cum duplici D. Druf. Vide Diodorum XVIII. Curtium x. Seneca de beneficiis IV. Quid sibi voluit providentia, que Aridæum regno imposuit? Illi putas hoc datum? Patri ejus datum est & fratri.

Cui per imbecillo verbo.] Nomen regium penes illum erat, autoritas penes alios. Vide Iustinum lib. XIII. Sic dico, nihil præter nomen habebat, quod Sulpicius appellat imbecille verbum, cum mentis non satis compos esse crederetur. Appianus, *Arridæus amore stirpis Philippi electus fuit, quamvis mentis, ut putabatur, non satis compos esset, cum adhuc Alexandri filii essent sub educatoribus. Nam & mater prægnans observabatur.* Druf. Male hunc locum Drusus accepit. Nam dispungenda hæc sunt; cui per imbecillo, verbo datum imperium. Et sic omnia clara. Horn.

Omnesque se reges appellari maluerunt.] i Machab. 1. 9. *Alexandro mortuo servi ejus, occupato suo quisque loco, omnes sibi diadema imposuerunt, necnon eorum posteri per multos annos. Primus in Asia Antigonus, victo Ptolemæo, ab exercitu rex appellatus fuit, extinctis tum regi-*

ria post Alexandrum Seleucus rex fuit, subjecta eidem Perside ac Babylone. Qua tempestate Iudæi annum stipendium, trecenta argenti talenta regi dabant:

nec

bus Aridæo Philippi atque Alexandri filiis. Mox etiam Ptolemæum regem suum appellavit exercitus, ne ob eandem videretur victori cedere. *Drusius.* Quinque initio regna fuerunt, Asiæ, Thraciæ, Macedonia, Syriæ, Ægypti. Postea quicquid Lyfimachi fuerat Macedonico regno adjectum, partim ab aliis occupatum est. Vide Diodor. Iustin.

Primus in Syria post Alexandrum Rex fuit.] Hoc verum non videtur. Nam initio Syria paruit Ptolemæis regibus Ægypti. Respondeo Asiæ & Syriæ satrapam primum fuisse Antigonum. Eum bello vicerunt Seleucus & Ptolemæus; unde contentio inter hos duos de regno Syriæ. Qua de re videndus lib. v. Polybius, ubi inter alia Antiochus queritur de injuria quam sibi fecerat Ptolemæus in occupandis Syriæ locis. Antigonum enim & Seleucum, qui primi ea loca occupaverant, verissimi ac iustissimos dominos fuisse agebat. Ideoque ad se, non ad Ptolemæum, Syriæ regnum, quasi hæreditario jure pertinere. Quippe Ptolemæum adversus Antigonum pugnavisse non sibi, sed Seleuco eorum locorum imperium querentem. Præterea communem omnium regum concessionem in medium afferbat. Nam quo tempore, superato Antigono, dividere inter se regna Cassander & Lyfimachus & Seleucus voluerunt, Seleuci esse omnem Syriam judicavere. Hæc ibi: quæ fortasse moverunt Eusebium (nam hunc Sulpicius sequitur) ut scripserit Seleucum primum in Syria regnasse ann. xxxi. *Drusius.*

Seleucus.] Cognomento Nicanor. *Eusebius:* Nicator, alii. Quæ putatur esse vera Macedonica dialectus. Appellatio à victoriis quas habuit. Alii di-

ctum ita putant à Nicatoro quodam caelo. *Drus.* A victoriis dictum *Nixigrogo*, tradit Appianus Syriaco. Ammianus xxiii. Nicatori Seleuco victoriarum crebritas hoc indiderat cognomen.

Perside ac Babylone.] Primum fuit satrapa Babyloniorum: postea factus est rex Babyloniæ Mediæque, Appianus: Babyloniæ & superiorum locorum, Eusebius. Idem aliter. Nam superiora loca vocantur Media ac Persia, ut i Machab. vi, i. Rex Antiochus perambulans superiores regiones, audevit esse civitatem Elymaida in Perside nobilissimam. *Drus.*

Trecenta argenti talenta.] Annum vectigal sive tributum, quod Iudæi Seleuco dabant, erant trecenta talenta non auri, sed argenti, aut eo plus. Infra: Nam deficientibus Iudæis ab eo, qui ei ultra trecenta argenti talenta annua pensaverant. *Drusius.* Videtur significare, Iudæam post Alexandrum tributum pependisse regi Syriæ Seleuco, cui Babylon, & Persis paruerit. Quod si credidit, vehementer erravit. Nam Iudæa primum paruit Ptolemæo Lagi filio Ægypti regi, qui illam armis occupavit, teste Iosepho, & Eusebio: inde Ptolemæo Philadelpho, qui biblia convertenda per septuaginta Iudæos interpretes procuravit; de quorum interpretatione mirabili, ac divina Iustinus, Tertullianus, Epiphanius, & Augustinus de civitate Dei, lib. xviii. cap. xlii. Tam Ptolemæo Euergeti, ad extremum Ptolemæo Eupatori filio ejus, quo tempore unus post alterum regnarunt in Syria, Seleucus Nicanor, Antiochus Soter, Antiochus Theus, Seleucus Callinicus, Seleucus Callinici filius, & Antiochus frater ejus, cognomento Magnus. Hic vero demum Ptolemæo Eupatori Syriam eripuit. Quod Ptolemæus Epiphanes successor Eupatoris

ferre

nec tamen per ternos magistratus, sed per sacerdotes suos regebantur, patrioque ritu vivebant, donec ple-

ri-

ferre non potuit. Itaque misso Scopā dūce, Antiocho illam extorsit. Sed Antiochus superato Scopā rursus recepit. Inde collocata Ptolemæo Epiphani in matrimonium filia Cleopatra, partem tributorum Iudææ, nomine doris illi attribuit, ac partem sibi retinuit. Iudæa tamen in potestate regum Syriæ mansit, Iosépho teste. *Sigon.*

Regi dabant.] Non Seleuco sed Ptolemæo Lagi, qui & Σωτῆρ dictus. Is Hierosolyma Sabbatho occupavit; ut ex Agatharchide Cnidio Ioséphus xi, i. ostendit. ἃ ἡ Πτολεμαῖο τοῦ πρώτου ἀρχιμεγάλου λαβὼν, ex montano Iudææ tractu, Samaria, & Garisim, κατέλαβεν ἅπαντας εἰς Αἴγυπτον ἀγαγὼν. Ac propter fidem, per præsidia eos distribuit τοῖς Μακεδόσιν ἐν Ἀλεξανδρείᾳ αὐτῶς ποιήσας ἰσοπολίτας. Multi etiam sponte in Ægyptum migrarunt illecebrata ubertate terræ, & Ptolemæi benevolentia. Sic Ioséphus.

Per sacerdotes suos.] Id est, pontifices. Iustinus lib. xxxvi. *Semper exinde hic mos apud Iudeos fuit, ut eosilem reges & sacerdotes haberent: quorum iustitia religione permixta incredibile quantum coaluere.* Non tantum apud Iudæos hic mos obtinuit, sed etiam, si Sèrvio credendum, apud alias gentes. *Qua de re sic ille ad hunc Virgillii locum,*

Rex Anius, rex idem hominum Phœbique sacerdos.

Majorum, inquit, hæc erat consuetudo ut rex esset etiam sacerdos vel pontifex: unde hodieque imperatores, pontifices dicimus. Cæterum quando primum cœperit hic mos in Iudæa, incertum. Darii quidem Nothi ævo suos adhuc duces habebant: sed post, ratio regiminis immutata fuit, cum Alexandri tempore sacerdotis Iadduæ imperio subessent. Nullius certe ducis aut principis tum mentio usurpatur apud autores. Post

Machabæi sacerdotes dicti sunt ethnarchæ. Primus Aristobulus diadema sumit. Quamvis in historia Ebraica Iudas & fratres ejus reges nominentur.

Drusius. Ex Levitica gente, post templi urbisque restorationem, primum pontifices rebus gerendis præfuerunt, nullo principis aut regis nomine assumpto. Apud hos omnis gratia, potentia, divitiæ erant, aut ubi illi volebant, cæteri vulgus erant, sine honore, sine auctoritate. Itaque tanti muneris decus non mediocribus consiliis appetiverunt, qui Levita modo essent: quidam per vim, plures fraudibus, fallaciisque, at pauci vera via illuc nitebantur. *Cum.ens.* Mendum est interea, ut Pontificis nomen, modo quem diximus, ei interdum tribuebatur qui nondum Pontificatum gessisset, ira etiam sæpenumero tum in sacris literis, tum apud optimos scriptores, vicissim Sacerdos & Sacerdotii vocabatur, adeoque genus Sacerdotale, pro eo quod Pontificem, Pontificatum & Pontificale denotat, usurpari. Vnde etiam Pontificia dignitas ἱερατικὴ τιμὴ honor Sacerdotalis & Stola Pontificia ἱερατικὴ Sacerdotalis Iosépho vocatur, & ἱερωσύνη Sacerdotium aliquoties ipse Pontificatus. Et frequens est hujusmodi usus Sacerdotis & Sacerdotii apud Sulpitium Severum, Hieronymum, alios. *Seldenus.*

Patrioque ritu vivebant.] Habentes αὐτονομίαν. Et tum insignis illa Ptolemæi in eos benignitas, ac lxx. Interpretum historia contigit. Vide Ioséphum xi, 2. De qua tamén ingens controversia. Nam Ioséphus Scaliger aperte tradit, fabulas Iudaicas esse, quæ de Ptolemæo Philad. & lxx. tradantur. Versionem autem, suadente Iudæorum utilitate conscriptam, qui tum Græce fere loquebantur. Numerus Interpretum, interpretandi ratio, & quæ de separatione ac consensu tanto ambitu dicuntur,

rique eorum, longa rursus pace corrupti, miscere omnia seditionibus, & turbare cœperunt, affectantes summum sacerdotium libidine, avaritia, & domnandi cupidine. Namque primum sub rege Seleuco, Antiochi magni filio, Oniam sacerdotem, virum sanctum atque integrum, Simon quidam, falsis apud regem criminibus insimulatum, exquirere nequiverat. Interjecto deinde tempore, Iason frater Onie, Antiochum

cantur, ex xxiv. cap. Exodi petita sunt. *Heinsius.* Saidus vero Batricides, Patriarcha Alexandrinus in Chronico suo, neque Philadelpho, neque Lagidæ interpretationis curam assignat, sed alium

Ægypti Regem *عالب اوز* Oalab Aoz ejus authorem facit. De quo vide Seld. num. 1. de success. in Pontif. vii. Certe in Canone Ptolemæi, quem Calvisius & Petavius ex Mss. produxerunt, *Αλεξανδρ* & *Αίσ*, inter Philippum Aridaum & Ptolemæum Lagi occurrit, de quo nemo novit quid statuentum sit. *Horn.*

Longa rursus pace.] Quam agitarunt sub Alex. M. & quatuor Ptolemæis, per annos amplius centum. *Sigon.*

Sub Rege Seleuco.] Seleucus iste fuit septimus rex Syriæ, cognomento Philopator sive Philopater: cui Epiphanes successit anno ccccxxxvii. regni Græcorum, quod à Seleuco Nicanore initium ducit. *Drus.*

Antiochi Magni filio.] *Antiochus rex Syriæ* vieto Pt. Philopatore *Iudæam sibi sociat.* Eusebius ex Iosepho scripserat *πλὴν ἡδαιῶν ἀποστάσιον*, id est, sibi adjungit, subjicit. Quippe inter Seleucidas & Ptolemæos proprie certamen erat, utri cavam Syriam occuparent. *Iudæa* vero erat *ἀποστασιβλήμη*, accessionis instar, & ceu navis modo à borea, modo à notho huc & illuc confusa. *Capellus.*

Oniam Sacerdotem.] Oniam tertium,

Simonis secundi F. ad quem Areus sive Arius rex Lacedæmoniorum legatos misit. Ita Eusebius & Iosephus. A quibus dissentit doctissimus Scaliger, qui ab Ario legatos missos ait ad Oniam Iadduæ F. sub Seleuco Nicanore, quo tempore Arius quoque ille erat in vivis, post quem nullus alius Arius in familia regia fuit. *Drusius.*

Virum sanctum & integrum.] *ὁ ἅγιος* ἰσομνησιον, id est, ὅστιον καὶ ἀμώμων ἢ τέλειον. *Αμώμων*, id est, immaculatum, sine macula. Hujus meminit Brevariium Iasonis c. 111. *τὸ ἀγίας τόνων πόλεως καὶ τὸ νόμων ἐπὶ καλῶς σωτηρηθῆσαν* *Διδ.* *τὴν Ονίς*. *δοχηρίως* *δὲ σθένειάν τε καὶ μισοποιήσιαν*, συνέβαινε καὶ αὐτὰς τὰς βασιλεῖς *πρῶτον τὸ τόπον*. Vide sequentia.

Simon quidam.] Idem liber, *Σίμων δὲ πρὸς τὸν Βενιαμὴν φυλῆς ἀποστάτης* *ἔἰσευ ἡγεστὰς μὲν*. Hinc discimus primum Beniamitam fuisse: deinde præpositum templi. Vide 11 Machab. 1 v, 1. *Idem.*

Exquirere nequiverat.] *Giselin.* excutere. *Sigon.* extinguere. An hoc egerit Simon, nescio: hoc scio 11 Machab. 111. *ἔ. ὅς* haberi, *καὶ νικῆ* τὸ ὄνιον μὴ *δυνατὸς*. Proinde legendum putarim hoc loco, *vincere nequiverat.* *Drusius.*

Iason frater Onie.] 11 Macchab. 1 v. Qui sic vocari maluit quam Iesus: quod est

chum regem, qui Seleuco fratri successerat, adit, augmentum stipendii pollicens, si sibi summum sacerdotium traderetur. Et quanquam insolitum, neque ante permissum cuiquam erat, perpetuo sacerdotio perfungi: sollicitus tamen regis animus, atque aeger avaritia, facile superatus est. Ita depulso Onia, Iasoni

est nomen Ebraicum, ut illud Græcum sive Hellenisticum, unde scripserim libentius Iaso. Ἰάσων, Iaso; ut Πλάτων, Plato. Sic Zeno. Similiter scribi posset Simo, nempe ex Græco Σίμων. Nam Ebraicum Simon non abjicit N. Moris erat illo tempore ut nomina Ebraica cum Græcis permutarent. Sic ex Iesus factum Ἰάσων. Similiter frater Onias dictus est Menelaus. Nihil dico, si non Tarphon ex ea consuetudine mutavit in Τρύφων, qui Latine Trypho dicebatur, Sic hodieque quidam Ianus dicunt pro Iohannes. *Drusius.* Vide Ioseph. xii. cap. 6.

Antiochum Regem.] Cognomento Επιφανής, id est, Illustris, qui post Επιμανής dictus est, id est, Insanus. Hæc acciderunt post excessum Seleuci, anno regni Græcorum, id est, Syro-Macedonum, cxxxvii. *Drus.*

Augmentum stipendii pollicitus.] Talenta tria millia sexcenta sexaginta. Iosephus ἀπὸ τῆς αὐτοκρατορίας trecenta quinquaginta, & ex rebus aliis talenta lxxx. Epitoma Iasonis. Hic denuo stipendium dixit pro tributo aut vestigali. *Drus.*

Perpetuo sacerdotio perfungi.] Lege, *perpetuo sacerdotio nonfungi*: aut cum Sigonio, *non perpetuo sacerdotio perfungi*. Nam usque ad hæc tempora pontificatus fuerat perpetuus. Sequentia quoque corrupta esse iudicat Sigonius, atque ita corrigit, *tamen rex avaritia prevalente Oniam depulit, & Iasoni pontificatum concessit.* *Drusius.* Violatam vult contra Iosephum legem, primo in Iasonis

institiis, non in ejus abdicatione. Corrigendus autem proculdubio est, ut Sigonius & Drusius innotuerit; nec sine negatione legenda verba illa, *perpetuo sacerdotio fungi*: Non *perpetuo sacerdotio*, aut *perpetuo sacerdotio nonfungi*, ipsum quidem scripsisse dubitari nequit. Ita res ipsa nemini non manifesta postulat. Et Sulpitius sane alia habet Iosepho nimis adversa. *Seldenus.*

Ita depulso Onia.] Demortuum scribit Iosephus Oniam tertium. Alii autem eum Pontificatu ab Antiocho depulsum ajunt, ut Sulpitius Severus lib. ii. Et vide Iasonis Cyrenæi brevium capite iv. Quin & ipse Iosephus libro de Rationis imperio cap. iv. diserte de Antiocho, κηλεύσας, inquit, τὸν Ὀνίαν τὸν δεχρισωσάτης, Ἰάσωνα τὸν ἀδελφὸν αὐτοῦ κατέστησεν δεχρία, Oniam Pontificem exautoravit, atque Iasonem fratrem ejus in Pontificatum evexit. Quin paulo post iisdem artibus & duplo fere quam dederat Iason, Menelaus, qui & Onias nominatus, (nam præ Ebraicis jam Græca nomina, uti etiam & mores, male experunt) licetur, & cauponante Pontificatum Antiocho, in dignitatem, fratre abdicato, evectus est. Et tunc primum, pro dominantium libidine, & petentium ambitione, Pontificatus in tempus dari atque auferri cœptus, qui antea perpetuus neque pro libitu exuendus erat. Iosephus lib. xv. cap. 3. εἰς δὲ ἀπὸ γέ τις ἀφῆρη τὴν πύλιν ἀπαξ ὄφρα λαβῶν. ἀλλὰ πᾶσι μὲν Ἀντιόχῳ ὁ Εἰπιφανής ἔλυσε τὸ νόμον ἀδελφὸν Ὀνίαν.

sacerdotium est mandatum. Is fæde admodum cives patriamque laceravit. Dein quum per Menelaum quendam, Simonis illius fratrem, promissam regi pecuniam misisset, patefacta semel ambitioni via, iisdem artibus quibus Iason prius, Menelaus quoque sacerdotium obtinuerat. Nec multo post, quum is promissum argenti modum non reddidisset, loco pellitur, Lyfimachus substituitur. Inde inter Iasonem & Menelaum fæ-

da

Οἷαν. Neque solebat honor hic semel assumtus abrogari. Sed primus Antiochus Epiphanes eam legem violavit, abdicato Iesu & substituto Onia fratre ejus. Vide fis eundem lib. xii. cap. 6. & lib. xiiii. cap. 15. Eusebium numero M Io ccc lxx. & 11 Maccab. 1 v. Seldenus.

Sacerdotium est mandatum.] Et una principatus. Nam ea ætate penes pontificem etiam principatus erat. Id colligo ex 11 Machab. 1 v, 10. ubi summum sacerdotium diserte principatus appellatur. Porro sacerdotium hic est ἱερωσύνη, & idem valet atque δεξερῶσιν. Sic ἱερός usurpatur pro δεξερῶσιν, ut Actor. v, 24. Sed & 1 Machab. xv, 1. Σίμωνι ἱερεῖ, mox se explicat cum ait, ἱερεῖ μετὰ λαῶ. Drus.

Cives patriamque laceravit.] In ritus Græcicos introduxit & gymnasium Ierosolymæ instituit: post, cum Menelaus ei esset successus, urbem cædibus implevit. Vid. 11 Macch. v, 6. Drus.

Simonis illius fratrem.] 11 Macch. 1 v, 24. Si Maccabæorum historiam sequimur, Iason ille ultimus Pontifex erit ex posteris Eleazari. Sigon. Sic Iaso Cyrenæus. Aliter Iosephus Origin. lib. xi. cap. 6. & Eusebius in Chronico. Scribunt enim hunc fuisse fratrem Iasonis alio nomine Iesus dictum. Drus.

Iisdem artibus.] Emit pontificatum, ut antea Iaso fecerat, trecentis argenti talentis eum supergressus. 11 Macch. 1 v, 24. Drus.

Obtinuerat.] Sigon. obtinuit. Probo vehementer. Drus.

Lyfimachus substituitur.] Frater Menelai, 11 Machab. cap. 1 v, 29. Drusius. Iason Cyrenæus quarti filii Simonis, scilicet Lyfimachi, successorem memorat. Οἷ, inquit, Μενίλαος ἀπέλιπε τὸ δεξερῶσιν Διδύχου Λυσίμαχον τὸ εὐλίε ἀδελφόν, Et Menelaus reliquit pontificatus successorem Lyfimachum fratrem suum. Reliquit scilicet, ut qui ab Antiocho Eupatore necatus non relinquere nequiret. Nam apud Iosephum & Eusebium, Menelaus Pontifex ita sublati est. At illi, uti & Nicephorus, non Lyfimachum, sed Alcimum proximum faciunt successorem, de quo inferius. Certe & Iosephus verbis expressis Oniam seu Menelaum νεώτερον ἀδελφόν, natu minimum fratrem Iasonis fuisse ait. Neque alibi tribuit plures Simoni secundo filios. Vulgata autem de Lyfimacho, Menelaus amicus est à Sacerdotio, succedente Lyfimacho fratre suo. Si abdicationem ante obitum intelligendam velis, refragatur Iosephus, qui secundum abdicationis perpetua hujus ex sui natura dignitatis exemplum, in Hyrcano Aristobuli fratre ponit. Sed & Sulpicius heic: Nec multo post, quam Menelaus promissum argenti modum non reddidisset, loco pellitur, Lyfimachus substituitur. Selden.

Inter Iasonem & Menelaum.] 11 Macc. v.

da fuere certamina, donec Iason profugus patria excessit. His initiis corruptis moribus, eo usque processum, ut plerique popularium ab Antiocho poscerent, permitti sibi more gentiliū vivere. Quod quum rex petentibus annuisset, certatim pessimus quisque delubra extruere, idolis supplicare, legem profanare occæperat. Interea Antiochus, rediens ab Alexandria (namque tum bellum regi Ægyptio intulerat, quod jussu Senatus & Populi Romani deposuit, Paulo & Crasso consulibus) Hierosolymam adiit, cum discordantem supersti-

sti-

Patria excessit.] Fugit ad Ammanitas sive Ammonitas, 11 Macch. 1 v. 26. profugus in Ammanitidem expulsus est regionem. Vbi notabis Ammanitidem dici, quæ vulgo Ammonitis. Sic Ammanitæ qui & Ammonitæ. Crebrum hoc in editione τῆ ἐβδμήκηγου. *Drus.*

Plerique popularium.] In quibus Tobia filii, qui à Menelai partibus stabant. Iosephus Antiquitat. lib. xii. c. 6.

More gentiliū.] Ritu Græcico. Iosephus: Major populi pars factionem Iasonis sequebatur, quorum vim non sustinentes Menelaus & Tobia filii secesserunt ad Antiochum, dicentes se velle relictis patriis institutis ac legibus, religionem regis & Græcicos ritus assumere. Vide sequentia lib. xii. cap. 6. *Drus.*

Legem profanare.] Καὶ τὴν αἰδωίαν τῶν θεῶν ἐπέκλυψαν, ὡς αὐτοὶ εἶεν καὶ τὰ ἄλλα τῶν ἀποδύον Εὐδαίμων. *Ioseph.*

Antiochus rediens ab Alexandria.] Ioseph. xii. 6, 7. 11 Macch. v. Nam capta Memphi ipsam Alexandriam, regni tum Ægyptii metropolin, obsidere conabatur. Quanta illa urbs fuerit, vide apud Strabonem & alios Geographos; ut & Tyrium xix. Belli Sacri xxv. 11.

Regi Ægyptio.] Ptolemæo Philometori, 11 Macch. v.

Jussu Senatus & Populi Romani.]

Ἀπκρεόθη ἐ τῆ Ἀλεξανδρείας μόνον, ἀλλὰ καὶ τῶ ὅλης Αἰγύπτου τῆ Ρωμαίων αὐτῶν τῶν Ἰουδαίων ἀπέχεσθαι τῆ χώρας. *Ioseph.* Cum Ptolemæi fratres à Senatu auxilia petissent, missus est legatus Popilius ad Antiochum, qui abstinere illum Ægypto, aut si iam ingressus esset, excedere iuberet. Quum in Ægypto eum invenisset, osculumque ei rex obtulisset (nam coluerat inter cæteros Popilium Antiochus, cum Romæ obses esset) tunc Popilius facessere interrim privatam amicitiam iuberet, cum mandata patriæ intercederet: prolatoque senatus decreto & tradito, cum cunctari eum videret, consultationemque ad amicos referre, ibi Popilius virga, quam in manu gerebat, amplo circulo inclusum ut & amicos caperet, consulere iuberet, nec prius inde exire quam responsum senatui daret, aut pacem aut bellum cum Romanis habiturum. Adeoque hæc austeritas animum regis fregit, ut paritarum se senatui responderit. Hæc Iustinus lib. xxxix. Videatur etiam Livius xxv. Valerius Maximus lib. vi. cap. 4. Appianus Syriac. & alii.

Paulo & Crasso.] L. Emilio Paulo & C. Licinio Crasso. *Drusius.* Anno V. C. ICLXXXV. *Sigon.*

Hierosolymam adiit.] Iosephus xii.

stitionibus susceptis populum reperisset, legem Dei destruens, & his favens, qui impia sequebantur, omnia templi ornamenta detraxit, ac multa caede vastavit. Id gestum, ab excessu Alexandri, anno centesimo uno & quinquagesimo, Paulo (ut diximus) Crassoque consulibus, post quinquennium fere quam Antiochus regnare cœperat. Sed ut temporum ordo consertus sit, ac liqueat evidentius, quis hic fuerit Antiochus, regum qui post Alexandrum in Syria fuerunt, & nomina & tempora enumerabimus. Defuncto, ut supra retulimus, rege Alexandro, ab amicis ejus regnum omne divisum, ac regio nomine aliquandiu administratum est. Seleucus, post novem annos, in Syria rex est appel-

la-

7. I Macc. I. II Macc. v. Factum id anno cxi. Seleucidarum.

Discordantem.] Duas populi factiones Antiochus reperit, unam in vetere disciplina, & religione manentem; alteram superstitionibus gentilium depravatam: atque ita favens ei, quam ipse colebat, & Dei legem evertens templum expilavit. *Sigon.*

Omnia templi ornamenta detraxit.] Templum spoliavit, ablati inde vasali sacri ministerii, & inter cœtera candellabris aureis, altari aureo, mensaque propositionis, quam vocant, ac ne aulae quidem relictis, quæ è coeco & bysso constabant. *Iosephus.* Nec thesauris etiam pepercit: nam abstulit è templo mille octingenta talenta. *Breviarium Iasonis. Drus.*

Multa caede vastavit.] Historia poscit ut legamus, multa caede eam vastavit. Tanta enim virorum mulierumque occisio, tanta virginum ac puerorum facta caedes est, ut tribus non amplius diebus, octoginta hominum millia perierint. *Iaso Cyrenæus:* Direptaque tota urbe, habitatores partim necavit, partim captivos cum liberis & uxoribus ab-

duxit, usque ad decem millium numerum. *Iosephus lib. xii. cap. 7. Drus.* Hanc miseriam & vastationem prædixit *Daniel. viii.*

Ab excessu Alexandri anno centesimo, uno & quinquagesimo.] An hoc egerit Simon, nescio, hoc scio, II Macc. iii. 5. haberi, & *ἡ ἐκείνου τὸ ἔργον μὴ διδάσκει.* Proinde legendum putarim hoc loco, vincere nequiverat. *Drus.*

Post quinquennium fere.] Superfluit dictio fere, ut sæpe alias. Nam Antiochus regnare cœpit anno Græcorum cxxxvii, à quo quintus est annus cxlii. Confule priorem *Machabæorum. Drus.*

Defuncto Rege Alexandro.] Autor prioris *Machabæorum* scribit vivo adhuc Alexandro id factum esse. Quæ de re diximus antea. Nam videtur *Danilem* secutus. Cæteri tamen cum *Sulpicio* consentiunt, etiam *Iosephus. Drus.*

Seleucus post novem annos.] *Eusebius* xii. annos habet. Seleuci regis exordium novam æram in Oriente peperit, qua Iudæi plurimum usi sunt, postquam sub Græcorum dominatu esse cœperunt.

latus, regnavitque annos duos & triginta. Post eum Antiochus filius ejus, annos unum de viginti. Inde Antiochus, Antiochi filius, qui & Theus cognominatus est, annos quindecim. Post hunc Seleucus filius, cognomine Callinicus, annos unum & viginti. Item Seleucus filius Callinici, annos tres. Hoc defuncto, Antiochus frater Callinici, Asiam & Syriam tenuit, annos septem & triginta. Hic est Antiochus, adversus quem Scipio, Africani frater, bellavit: quo bello victus, & imperii parte multatus est. Hic duos filios habuit, Se-

leu-

runt. Hanc æram Terik dhilkarnain Arabes vocant, id est, epocham Ἔρξιστο , *cornigeri*. Is est Alexander M. qui se Ammonis, sive Iovis cornigeri filium existimari volebat. Ita passim Albatenius eam appellat. Iudæi בני ספרות æram contractuum, quod illam ad obsignandos contractus adhiberent: etsi de appellationis origine minus constat. Illud extra dubitationem est, hujus initium epochæ ab illo anno procedere, qui ante Christianam æram putatur 312. & est Per. Jul. 4402. quo 117. Olympias iniit. *Petavius*. De Regibus Syriæ, vide Appianum in Syriacis, Iustinum, Livium, & alios.

Antiochus.] Ἀντίοχος , qui novercam adamavit, & postea Gallos in Asiam irrupentes repulit. *Drus.*

Qui & Theus cognominatus est.] Id est, Deus. Hunc pater ex noverca genuit, quem post uxor ejus veneno sustulit. Theum autem primi cognominare Milesii, quia Timarchum eorum Tyrannum occiderat. *Appianus.*

Callinicus.] Gallinicus est apud Eusebium & Funceium. Hunc pater Antiochus à Laodice genuit. *Drusus.* Hoc cognomentum & Herculi tribuit cum Luciano Plutarchus, & Martyribus Zonaras, *Bernec.*

Seleucus filius Callinici.] Qui $\text{Κελευ-$

σος dictus, & Ἰσχυρὸς . Imperio præfuit annos tres, nec à valetudine firmus, nec ab opibus. Quocirca exercitum continere in officio non potuit. Appianus autor eum sublatum fuisse veneno, purpuratorum perfidia, post exactum annum regni alterum. *Drus.*

Antiochus frater Callinici.] Qui primo Ἀντίοχος dictus, ob rapacem naturam. Vide Strabonem XVI. Iustinum XXVII. Postea ob victorias & imperii amplitudinem, *Magni* cognomentum accepit.

Asiam & Syriam tenuit.] Asiam, victo Achæo, Mediam quoque, Persiam, Hyrcaniam, Bactrianam, & omnes excepta Parthia superioris Asiæ provincias, recepit. *Polyb.* VII, VIII, X, XI. *Iustin.* XLI. *Appian.* in Syriac. Iudæam quoque Ægyptio Regi eripuit. *Ioseph.* XII, 3.

Scipio Africani frater.] L. Scipio Consul, P. Scipionem Africanum fratrem legatum habens. *Iustinus* XXXI. *Livius* XXXIV. *Appian.* Syriac.

Imperii parte multatus est.] Pacis leges Antiocho ita datæ fuerunt, ut Europa omni abstineret, Asiæque omni, quæ cis Taurum montem est, decederet: pro impensis autem in bellum factis XVC IO. talentorū Euboicorum daret, mille talenta per XII. annos penderet.

leucum & Antiochum, quem obsidem Romanis dederat. Ita Antiocho Magno mortuo, Seleucus ejus filius, natu minor, regnum adeptus est: sub quo Oniam sacerdotem à Simone insimulatum, diximus. Tum Antiochus à Romanis dimissus, datusque in locum ejus obses Demetrius Seleuci regis, qui eo tempore regnabat, filius. Seleuco mortuo, anno imperii duodecimo, regnum frater Antiochus, qui Romæ obses fuerat, occupavit.

deret. In Chronico Eusebii, Post prælium quo in Thermophylis est victus Antiochus, hoc inter Romanos & eum convenit, ut mille talenta per annos singulos re-Ægialis nomine eis solveret. Drus. Vnde Tacito Hist. 11. Antiochus dicitur infervientium Regum ditissimus. Vide Grotium 111. De Jure Pacis & Belli xv.

Seleucus ejus filius.] Philopator. De quo Dan. xi, 20. Ioseph xii, 4. Hic Danieli dicitur prævaricator & turpi mangonio regum infamans, ac tributis lacerans. Hunc Iosephus Sotrem vocat. Sed Seleucus hic non magis Soter fuit, quam Philopator. Siquidem hæc elogia ab adulatoribus tam putida asfentatione imponebantur, ut in contrariam partem pleraque sint accipienda. Capellus.

Oniam Sacerdotem.] Qui 111. hujus nominis. Ab ejus filio Onia conditum templum in agro Heliopolitana præfecturæ prope Memphim. Quod aliud est ab illo quod Onias Simonis Iusti filius exstruxit. Quæ duo templa multi imperite confundunt. Nam hoc in Alexandria præfectura. Tempus, locus, persona utriusque invicem discrepat. Et Judæis extra patriam degentibus, non solum in Ægypto, sed alibi etiam fuisse templa complura (quæ tamen ex jure Ebraico semper damnanda) manifesto liquet ex Oniæ tertii filii libello supplice Philometori, apud Iosephum, de templo Leontopolitano, porrecto.

Et vix dubitare queo, Strabonem de Ebraorum aliquo, in Ægypto, templo locutum esse, ubi verba faciens de Ægyptiaca Templorum extruendorum ratione, ἐσι δὲ ἴς, inquit, καὶ πολὺ ἐν λῶ οἰκῶ, καὶ παρὰ τὴν Μίμφιν βαρβαρικῶν ἔχον τὴν καὶ ἀστυδίαν. Πλὴν ἦ ἔμεγαλὸς εἶναι καὶ πόλις, καὶ πολυσύχως τὰς εὐλάς, ἐδὲν ἔχῃ γειεῖν, ἐδὲ γυροφικῶν, ἀπὸ μνηστειποῖαν ἐμφανῆς μνηστειον. Seldenus. Vide eundem 1. de Success. in Pontificatum viii.

A Simone insimulatum.] De quo paulo ante egit.

Antiochus à Romanis dimissus.] Si obses dabatur à rege ad fidem foederis confirmandam, ergo à Seleuco rege obses erat repetendus. Quare Romani dimisso Antiocho, qui post Epiphanes dictus est, Demetrium regis Seleuci filium obsidem receperunt. Sigonius.

Antiochus.] Hic est Ἐπιφανῆς, de quo supra, Danieli cap. xi, ἄ. 21. ἐπιφανῆς, τ. 23. Spurcitiem vel hinc agnoscas, quod Timarcho Babyloniam, Heraclidæ ararium commisit. Erant hi fratres, & ambo Antiochi exoleti, πικρῶν, inquit Appianus Syriacis. Capellus. Hic videtur esse Gog Prophetarum. Quod tum ex historia ostendi potest, & ex nomine apparet. Nam ex ANTIOXOS, si initium & finem tollas, fit IOX, quod Prophetæ allu-

dentes

pavit. Is post quinquennium, quam regnare cœperat, ut supra docuimus, Hierosolymam depopulatus est. Et enim grave Romanis stipendium pensitans, ipse, immensis sumptibus, pene necessario cogebatur pecunias raptò querere, neque ullam prædandi occasionem omittere. Post biennium deinde, pari rursus clade affectis Iudeis, ne forte frequentibus malis compulsi, bellum sumerent, præsidium arci imposuit. Inde sacram legem evertere aggressus, mittit edictum: ut omnes, relicti majorum suorum traditionibus, gentilium ritu viverent. Nec defuere, qui profano imperio, volentes parerent. Tum vero fœdum spectaculum, per universam urbem, palam, in plateis, diis litabatur: sacra etiam le-

dentés ad Magog, quæ Syria, Gog efferrunt. Horn.

Post quinquennium.] Cum ex Ægypto, quam subito invaserat, Senatus mandato recessisset. Id gestum est anno regni Græcorum CXLIII. ut habetur 1 Machab. 1, 21. unde videtur potius legendum post sexennium. Ita Funccius. Druf.

Stipendium pensitans.] Gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque. Iulianus.

Post biennium deinde.] Anno CXLV. regni Græcorum, 1 Machab. 1, 57. & 11 Mach. v, 11.

Præsidium arci imposuit.] Quam extruxerat in superiore urbe, quæ à Davide nominata. Vocatur enim civitas David, 1 Machab. 1, 35. Demolitus mœnia in inferiore urbe arcem condidit: erat enim editiore loco sita, ipsi templo imminens. Quapropter bene prius firmatæ mœnibus ac turribus, Macedonicum præsidium imposuit. Admixti tamen erant ex impiis Iudeis sceleratissimi, à quibus plurimum vexata fuit civitas. Iosephus Antiq. lib. xii. cap. 7. Arx hæc ἀκρόγος dicitur, id est, ἡ κρηρὰ, & ἀκρόπολις. Druf.

Sacram legem evertere conatus.] 1 Machab. 1. Et scripsit Rex Antiochus omni regno suo, ut esset omnis populus unus, & relinqueret unusquisque legem suam, & consenserunt omnes secundum verbum Regis Antiochi, & multi ex Israël consenserunt servituti ejus, & sacrificaverunt idolis, & coinquinaverunt sabbatum, & misit rex libros per manus nunciorum in Hierusalem, ut sequerentur leges gentium terræ, & prohiberent sacrificia & celebrari sabbatum. Sigon.

Diis litabatur.] Quinto, & quadragésimo, & centésimo anno (id est, regni Græcorum) edificavit rex Antiochus abominandum idolum desolationis super altare Dei, & per universas civitates Iudæ in circuitu edificaverunt aras & januas domorum, & in plateis indebant thara, & sacrificabant, & libros legis Dei combusserunt, igni scindentes eos, & quicumque observabat legem Domini secundum edictum regis trucidabant eum. Idolum autem fuit Iovis Olympii. Sigon.

Sacra etiam legis & Prophetarum volumina.] Legis vocabulo intelligit quinque libros Moſis, & prophetarum etiam Hagiographos, qui latiore significatione

legis & prophetarum volumina igni cremata. Ea tempestate Mathathias, Iohannis filius, sacerdos erat. Hic quum

propheta fuerunt. Auctor More (is est Moses Aegyptius) de his, omnes scripti erant *יהונתאנים*, & omnes vocantur propheta. Ita fumes in illo, habetis legem & prophetas. Drul.

Mathathias.] Ioseph. *אנת*, & *אנת* Macch. 11. Græce est *μαθηθίας*, prætulerim *μαθηθίας*, id est, Matthathias, vel certe Mathathias. Nam in Historia Ebraica *מתתיה*. Legitur & *מתתיה*, unde *μαθηθίας*, id est, Matthias. Quod in codice Aldino & apud Iosephum. Addam pro corollario. In Iohasin fol. 14. pag. 2. Anno mundi 3621. *rebellavit Mathathias filius Iohannis sacerdotis magni: & ipse est qui cognominatur Hasamonæus*. Alibi est in eodem libro: *Mathathias qui vocatur Hasamonæus: & qui est principium Hasamonæorum*. Drul.

Iohannis filius.] Mathathias patrem habuit Iohannem, avum Simonem. Neuter horum pontifex fuit. Quocirca non est credibile, Mathathiam pontificem fuisse. Quod tamen Ebræi temere nimis adfirmant. Nam ea tempestate summum sacerdotium venale erat, quod pessimi quique consequantur. Cognomen ei erat Hasamonæus: unde *Hasamonæus & filii ejus: & factus quod inter Romanos & Iudam filium Hasamonæi*, id est, Mathathia. Hinc origo nominis Hasamonæorum, quo posteri ejus omnes appellantur, quos nos Machabæos vocamus. Diserte R. David ad vocem Hasmannim, quæ habetur Psal. *lxxviii*, 32. *Mathathias filius Iohannis vocatur Hasamonæus, & similiter filii ejus omnes vocantur Hasamonæi*. Minus bene Iosephus, *Mathathias filius Iohannis, qui fuit Simonis ex Hasamonæo geniti*. Nec melius auctor Chronici Eusebius, *Matthathias quidam ex Sacerdotibus, filius Hasamonæi*. Drul.

Sacerdos erat.] Ex Hasamonæis Iudas fere primus Pontifex haberi solet. Sed

Sulpitius etiam patrem ejus Matathiam Pontificem fuisse ait. Ea tempestate (Antiochi Epiphani) *Matathias, Iohannis filius* (sic ille) *Sacerdos erat*. Eo nomine Pontificem sæpius innuit. Et in Eusebii fragmentis, ubi notatur sexennium à nonnullis tribui Iudæ Pontificatui (qui plerunque triennio terminatur, ut Iosepho) adjicitur, *ὕπὲς ἰσοπέσοι Μαθηθίας ἔτι γ' ἔδρασαν ποσώνης, ἢ ἰσοπέσοι ἔτι 5', quosdam tradere etiam Matathiam triennio Pontificatum gessisse, & Iudam sexennio*. De Matathia vide item Georgium Syncellum in Iof. Scaligeri Eusebianis, numero *MDCCCLXXIII*. Etiam & Ebræis non solum Matathias Pontifex dicitur, verum etiam pater ejus Ioannes, ut videre est in Gemara Babylonia ad tit. *Megilla*, cap. 1. & in *Sepher Iuchasin* fol. 16, b. 25, b. 60, b. præter Gorionidem, alios. Unde sane conjiciendum est, postquam avitum succedendi jus violari cœptum est, atque ambitione & libidine dignitas predominantium arbitrata & acquiri & auferri solebat, tam populum Hierosolymitanum, utpote patrii juris & sacrorum sibi rituum tenacissimum, quam principes, quorum in potestatem sunt redacti Iudæi, Pontificem sibi singularem quandoque selegisse. Ita scilicet Matathias & Ioannes pater ejus forsân, in turbido illo rerum statu, Pontifices fuere populo; dum Alcimus, Lyfimachus, alii, pretio aut favore tantum, jure neutiquam adstipulante, dignitatem, velut Antipapæ, invadentes, simili ejusdem titulo superbiebant. Negant autem & I. Scaliger & Dionysius Petavius, Matathiam fuisse Pontificem. Hic lib. x. de Doctrina cap. *lxxi*. ille lib. v. de Emendatione Temporum, capite de initio Simonis Ethnarchæ, fol. 410. Vide 1 Macch. 11, 27. Vbi principatum eum obrinuisse in populo manifestum

quum à regis cogeretur edicto parere, egregia constantia profana contemnens, Hebraeum publice profanantem, in ore omnium jugulavit. Tum demum, reperito duce, facta secessio est. Mathathias oppido egressus, multis ad eum confluentibus, speciem justi exercitus effecerat: queis omnibus destinatum erat, adversus profanum imperium se armis tueri, in bello potius occumbere, quam impias ceremonias exercere. Interea Antiochus, per Græcas quoque urbes, quæ in illius imperio erant, repertos Iudæos sacrificare cogebat, inauditisque cruciatibus reluctantes afficiebat. Qua tempestate illustris

nifestum est. De Pontificatu ibi non satis liquet. Selden. Atque ab hoc tempore orta est opinio, eisdem Iudæis Reges ac Pontifices fuisse. Vide Seldenum 1. De Successione in Pontificatum XIII.

A regis cogeretur.] Quorum dux erat Philippus quidam. Historia Ebraica, Chronicon templi secundi. *Appelles*, quem una cum Iudæo profanante Matathias occidit. *Ioseph*

Profanantem.] Profana sacra facientem. Historia Ebraica refert eum porcum immolasse. Quod si verum, dupliciter peccabat. Primum quod diis gentium sacrificabat; deinde quod suum immolabat, animal luto amicum immundumque. *Drus.*

Oppido egressus.] Oppidum vocat quod Iosephus *κωμην*, id est, vicum appellat, historia Machabæorum *πόλις*, & Ebraica montem. Quomodo & interpretis noster, 1 Machab. 11, 1. *confedit in monte Modin.* Hoc nomen alii *Modem* scribunt, id est, *μωδεϊν*, alii *Modem*, *μωδεϊμ*. In Chronico templi secundi & in historia Ebraica reperio *מדינת*, id est, *μωδεϊθ*. In comment. super Aboth, cap. 3. R. *Eliczer Hammo-*

dæi, id est, ex monte *Hammodei*, qui est prope Ierosolymam, quemadmodum dixerunt doctores nostri, felicis memoria. Eusebius de locis, *Modim*, vicus juxta *Diospolim*, unde fuerunt Machabæi, quorum hodieque ibidem sepulchra monstrantur.

Modim, id est, *μωδεϊμ*, quomodo scriptum hoc nomen in Iosepho, XIII, 8. Quamquam in Rufino *Modin*, id est, *μωδεϊν*. Sed rectum puto *μωδεϊν*, ut Nun addita sit à librariis, sicut in *σουλιν*, *λεβιν*, & similibus. Caterum egressus est oppido in montes vicinos, ad quem consuebant quicunque pietatis ac recti studio ducebantur tanto numero, ut justus exercitus speciem efficerent. *Drus.*

Per Græcas urbes.] Finitimas. Id faciebat suggerentibus Ptolemæis. Vide 11 Machabæorum cap. VI, *ψ*. 8. & sequentibus.

Inauditisque cruciatibus.] Ac tandem etiam occidebat. Sint pro exemplo duæ mulieres, quæ infantes suos circumcidebant, quas suspensis de mammis infantibus, publice per urbem circumductas, inaudito exemplo, de muro præcipitarunt. Historia refertur 11 Machab. cap. VI, *ψ*. 10.

lustris illa passio septem fratrum, matrisque fuit: qui omnes, cum legem Dei, & instituta majorum, violare suppliciiis cogentur, mori maluerunt. Ad extremum, pœnas mortesque eorum comitata mater est. Interea Mathathias moritur: vicarium exercitui, quem paraverat ducem, Iudam filium substituit. Hujus ductu, adversus regios, frequentibus præliis, prospere

pu-

Septem fratrum.] Horum historiam Iosephus peculiari libello complexus est, cui titulus, *Ἐὶ τὸ ἀποκρίσειν τὸ λογισμὸν*, quod animus sit qui in nobis imperium habet. Vocatur etiam τὸ μακχάβειον, teste Eusebio Eccl. hist. lib. III. cap. 10. Nam hi fratres peculiariter Machabæi nuncupantur, ut & omnes alij, qui ea tempestate propter ritus patrios, sævitiam Antiochi & ducum ejus experti sunt. *Drus.*

Matrisque.] Hannam vocat compositor historię Ebraicę, quę post filios ultima interit: quam historiam invenies & 11 Macch. v 11, 1. usque ad finem capituli.

Iudam filium.] Qui Machabæus cognominabatur. Quod epitheton Christiani commune fecerunt cum Iuda reliquis Hassamonæis: sed quam recte, viderint. Nam Ebræi soli Iudæ id tribuunt. *Drus.* Ben Gorion, Historiarum Iudaicarum libro 111, cap. 9. asserit, Iudam Mathathię filium cognomen Machabæi invenisse, על גבורתו, id est, propter fortitudinem suam. Quod quidem Munstero nimis durum videtur atque difficile, & tantum non indissolubilis nodus: ut ex Annorrationibus ipsius in eundem locum liquet. Unde (inquit) vox ipsa (Machabæus) derivetur non constat. Neque enim in Hebraismo, neque in Chaldaismo כבב, aut כבב, aut כבב, invenitur significare fortitudinem. Atqui illud solum viro, alioqui peritissimo, imposuit, quod putarit vocabulum (Machabæus) ab uno eodemque simplici

Themate deducendum. Quum tamen Hebraica nominis istius prolatio (sicut legitur in contextu Hebræo Historię ab eodem Munstero editę) originis compositę id esse declaret. Nam כבב, quis non videt facillime resolvi posse, in duas hæc dictiones, quarum prior est כבב, id est, *plaga*, altera כב, id est, *per me*. Quasi dicat, *Plaga à me infligitur à Deo*, Iudæis nempe apostatis, & Gentilibus fidelium persecutoribus. Hanc vero fatidicam nominis interpretationem, multiplex eventus, quem Historia passim commemorat, re comprobavit. Atque huc haud dubie respexisse putandus est Ben Gorion, ubi Iudam ex fortitudine nomen adeptum esse ait. *Fullerus*. Alii, Iudam in vexillis usum literis כבב, quę per Rasche Theboth significarint יהוה כבודו באים, quis tibi similis inter Deos Iehova. Exod. xv, 11. *Iunius*. Sed vide Fullerum 11. Miscell. XIII. ubi est de Origine nominis Hassamonæorum. Vtrum vero classis Ioaribi, è qua Hassmonæi, fuerit ex Eleazaridis an Ithamaridis, non satis liquet. Argumento tamen est Hassmonæos ex Eleazaridarum stirpe fuisse, tum quod adeo pronus eis Pontificatum deferebat populus, tum quod in oratione à Matathia ad filios habita legitur, *Phinees pater noster, zelando zelum, accepit sedes Sacerdotii æterni*. Nam Eleazaridum domus, etiam Phineesi dici solebat. Vide librum Hassmonæorum cap. 11, 54. Quin & primæ Sacerdotum classis, quę Ioaribi erat, singularem dignitatem agnitam esse, comperimus apud

pugnatum. Nam primum Apollonium, ducem hostium, qui magnis copiis in conflictum descenderat, cum omni exercitu deleuit. Quod cum Seron quidam, qui tum Syriæ præerat, comperisset, multiplicatis legionibus Iudam aggressus, ferox, quia numero præstabat, ubi in certamen descensum, fusus ac fugatus, octingentis ferme amissis, in Syriam regressus est. Id ubi comperitum est Antiocho, ira & dolore succensus (quippe angebatur, duces suos, cum magnis exercitibus, devictos) auxilium per omne regnum contrahit, donativum militibus, exhaustis penitus thesauris, largitur. Etenim tum præcipue graviter pecuniæ inopia affectus erat. Nam deficientibus ab eo Iudæis, qui ei ultra trecenta argenti talenta annua pensitaverant, præterea Græcis urbibus, multisque regionibus, persecutionis malo turbatis, ne gentilibus quidem pepercerat: quos deserere in-

ve-

apud Iosephum, qui sub initium vitæ suæ genus suum iactans, ἐμοὶ δὲ, inquit, ἔ μόνον ἐξ ἱερύων ἐστὶ τὸ Ἰσραήλ, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῆς ἁσπίδος ἐφημερίδου τῆς κατὰ τὸ πᾶν τῆς τῶν Δαφροσῶν. Seldenus.

Apollonium.] Κοίλης Συρίας καὶ Φοινίκης στρατηγόν. Iaso Cyrenæus: præfectum Samaria. Iosephus: τῆς Συρίας καὶ Φοινίκης στρατηγόν. Idem in Maccabaico. Huic Iudas ensẽm ademit, quo semper in bello usus est. Drus.

Syriæ præerat.] Ο ἄρχων τῆς δυναστείας Συρίας, dux exercitus Syriæ, 1 Machab. 111, 13. Cæle-Syriæ præfectus. Iosephus 111, 10. Dux exercitus Mæcedonici. Compositor historiæ Ebraicæ. Hæc fuit secunda expeditio Iudæ. Drusius. Et ab hoc missus Heliodorus, ut templum spoliaret. 11 Macc. 111, 1. Vide Capellum ad A. M. 3816

Legionibus.] Hoc vocabulum mutuo sumpsit à militia Romana. Siquidem nullæ erant legiones in exercitu Syro-Mæcedonum. Quid igitur? Phalanges erant, quas appellat legiones. Sic interpres noster, quem vulgatum dicimus, legionem posuit pro phalange, 1 Mach. 1x, 11. Nam in Græco ἡ Φαλαγγίς. Drus.

Octingentis fere amissis.] Εἰς ἀνδρας οὐκ ἄνωστους, 1 Machab. 111, 24. ceteri fugerunt in terram Philistæorum. Drus.

Exhaustis penitus thesauris.] Conditâ deficiente pecuniâ, 1 Machab. 111, 39. Vide quoque 1 Machab. 1, 43. & Iosephum Ant. hist. libro 111, cap. 11.

Trecenta argenti talenta.] Supra, Quæ tempestate Iudæi, annum stipendium, trecenta argenti talenta, regi dabant.

Ne gentilibus quidem.] Hæc ipsa aede obscura

veteratas superstitiones, & ad unum ritum deducere tentaverat: illis quidem, ubi nihil sancti erat, facile relinquentibus: sed tamen omnibus metu ac clade affectis, vectigalia cessaverant. Quibus rebus astuans (etenim, ipse olim omnibus regibus opulentior, suomet scelere inopiam persenserat) copias cum Lysia partitur, eique Syriam & bellum adversus Iudeos committit, ipse in Persas ad cogenda vectigalia profectus. Igitur Lysias duces belli delegit, Ptolemæum, Gorgiam,

Do-

obscura erant, ut non intelligerentur. nunc reposita parenthesi, quæ sensum omnem verborum non expressa turbabat, plane elucescunt. Gravi tum, *inquit*, rex pecuniæ inopia laborabat. Nam vectigalia cessaverant Iudæis ab eo deficientibus, qui ei ultra trecenta argenti talenta pensaverant, & Græcis persecutionis malo turbatis. Iudæis quidem facile eum relinquentibus, apud quem nihil sancti erat; gentilibus vero omnibus metu, ac clade affectis. nam Antiochus rex ne gentilibus quidem pepercerat, cum cogeret eos, veteribus relictis superstitionibus, ad unum ritum adducere. Expressit autem, aut potius adumbravit illa, quæ etiam propter orationis angustias apud Maccabæorum historiam sunt obscura. *Et tributa regionis modica propter dissensionem, & plagam, quam fecit in terra, ut tolleret, & timuit, ne non haberet ut semel, & bis in sumptus, & donaria, quæ dederat ante larga manu.* Sigonius. Hæc includenda parenthesi usque ad; *illis quidem*, ut recte monuit Sigonius. Quare autem Christiani veteres maluerint dicere gentiles quam gentes, & ethnicos quam ἔθνη, viderint quorum ea interest scire. Ego scio gentes dici antiquissimis Hebræis, quos posterior ætas ἔθνωσ, id est, Græcos appellavit: Christiani etiam paganos vocitarunt. *Drus.*

[*Inveteratas superstitiones.*] Supra, *Cum discordantem superstitionibus susceptis populum reperisset.* Innuit autem religiones gentilium, quas superstitiones appellat, quia religio proprie veri Dei est. Qui religiosus est Deum veretur, qui superstitiosus, timet. Quod tamen discrimen interpretes Bibliorum non observant. *Drus.*

[*Omnibus regibus opulentior.*] Ἐπερὶ σούσεν ἰσὲρ τὰς βασιλεῖς τὰς ἑμῶσθεν. 1 Machab. III. 30. Quæ verba sic interpretatur Sebastianus Castalio, *reges omnes superiores largitione superaverat.* Sed aliter interpret vulgatus. *Idem.*

[*Copias cum Lysia partitur.*] Homine nobili & regio genere orto. 1 Machab. III. 32. Ex historia Ebraica colligimus fuisse filium fratris Antiochi. Nam compositor illius historiæ Gorionides appellat eum filium patris sive patruelis Eupatoris. Erant ergo Lysias & Eupator duorum fratrum filii, hoc est, ἀδελφίδοι. Quod Appianus scribit de Demetrio & Eupatore. *Drus.*

[*Eique Syriam.*] Constituit eum super negotia regia à flumine Euphrate usque ad flumen Ægypti: tum etiam filium nutriendum ei reliquit. *Drus.*

[*Ipse in Persas profectus.*] Anno Græcorum centesimo quadagesimo septimo.

Doromens.

Doronem, & Nicanorem: his XL millia peditum, septem equitum data. Ac primo impetu, magnum Iudæis terrorem intulerunt. Tum Iudas, cunctis desperantibus, suos adhortatus, forti animo descenderent in prælium: Deo fretis nihil invictum fore. Sæpe antea à paucioribus, adversum plures, bene pugnatum. Ieiunio indicto, celebratoque sacrificio, in aciem descensum, fusæ hostium copię: Iudas castris potitus, multumque ibi auri & Tyriarum opum repertum.

Namque ex Syria negotiatores nihil de victoria dubitantes, regium exercitum sequuti, spe captivos mercandi, prædæ fuere. Hæc ubi Lysia ex nunciis comperita, majore cura copias parat: annoque post, immuni exercitu, Iudæos aggreditur: victus, denuo Antiochiam se

Doronem.] Delendum videtur, nisi Sulpitius edidit, Ptolemaum Dorymenis, Gorgiam & Nicanorem. Quæ conjectura Sigonii, robur accipit à Iosepho, Antiquitat. libro XII, capite II. sed magis ex I Macch. cap. III, 36. Drusf.

Fusæ hostium copię.] Occisa sunt ad tria millia. Hæc in Maspha acciderunt. Vide I Machabæorum, cap. IV, v. 23. Ioseph.

Tyriarum opum.] Purpuræ marinæ. Drusius. Tyrus præficti orbis unicum fere emporium fuit, de cuius divitiis & clasibus, incredibilia fere sunt, quæ antiqui tradunt. Sed nemo exactius propheta Ezechiele, cap. XXV. Ex quo patet, cur Tyriæ opes in proverbium abierint. Horn.

Namque ex Syria.] I Macch. III. Ioseph. XII, II.

Ex nunciis.] Qui evaserant.

Immani exercitu.] In quo erant LX. millia peditum, & V. equitum. Hæc est quarta expeditio Iudæ. Drusf.

Antiochiam.] Hæc Ἀντιόχεια, καὶ

αὐτὴ τελευτοῦν, ἐν τελευτῶν σωσῶσαι μερῶν. τελευτῶν ἢ καὶ κρινῶν τελευτῶν καὶ ἰδίῳ καὶ ἐκείνῳ τὸ κλισίῳ. τὸ μὲν ἐν πρῶτον αὐτῶν ὁ Νικηταὶς σωσῶσαι, μετὰ τῶν ἐν Ἀντιόχειας τὰς οἰκητοῦρας, καὶ πλῆσιον ἐτελεύτησεν Ἀντιόχῳ ὁ Φιλίππος μικρῶν πρῶτον τὸ ἰδιώτερον, ἔπειτα πλῆσιον οἰκητοῦρων ἐπὶ κλισίῳ τὸ ἰδιώτερον Σελυκίῳ καὶ Καλλιπῶν τὸ ἰδιώτερον Ἀντιόχῳ ἔπειτα πρῶτον. Καὶ ἢ καὶ μετὰ τὴν τελευτῶν ἐπὶ αὐτῶν τῶν Συρίας, καὶ τὸ βασιλείῳ οὐκ αὐτῶν ἰδιώτερον τῶν ἀρχαῶν τῶν χριστῶν. ἔπειτα τὸ λείπει καὶ διωκῶν ἔπειτα μετὰ τῶν Σελυκίῳ τῶν ἐπὶ τῶν Τυρίῳ, καὶ Ἀλεξανδρείας τῶν πρῶτον Αἰγυπτῶν. Συμμάχῳ δὲ ὁ Νικηταὶς οὐκ αὐτῶν καὶ τὰς ἀπὸ γένους Τελετοῦν, καὶ ἔπειτα μικρῶν πρῶτον ἐμνήσθημεν διὰ τῶν Ἀντιόχεις ὡς ἦρα ἡμῶν, καὶ ἄλλων ἐοικῶν ἐν τῶν Κασιῶν ὅρα τῶν πρῶτον Σελυκίῳ. Strabo XVI.

se recepit. Iudas, pulsus hostibus, Hierosolymam regressus, purgare templum, & restituere, animum intendit: quod eversum ab Antiocho, profanatumque à gentibus, sædam sui speciem præbebat. Sed Syris arcem tentibus, quæ continua templo, & loci natura superior, atque inexpugnabilis erat, adiri subjecta non poterant, crebris eruptionibus prohibentibus. Adversum hos Iudas, validissimam suorum aciem objecit. Ita opus sacræ edis curatum, templumque muro circumdatum, constitutique, qui perpetuum præsidium, armati

Ierosolymam regressus.] Ioseph. XII, II. 1 Macc. 4. Anno regni Syriæ sive Græcorum CXLVIII.

Eversum ab Antiocho.] Triennio ante. Eversum autem templum dicit propter abolitam ibi deletamque religionem. Eam Iudas restituere animum intendit, purgareque templum, quod profanatum fuerat superstitione gentilium. Hoc prædictum à Daniele voluit Dan. V. 11, 14. & XII, 12. *Drus.*

Quæ continua templo.] Quæ templo superstabat. Iosephus XII. 14. Sed videtur potius legendum sit, quæ contigua templo. Arcem autem dicit quam superius acram & acropolim vocari diximus. Vnde in libro jejunii filii Aera vocantur, qui illic in præsidio sedebant. *Drus.*

Et loci natura superior.] Non ergo in urbe inferiore sita erat, sed in superiore, hoc est, in civitate David. Nam templum subjectum habebat, quod in clivo montis Sion, Moria dicto. *Idem.*

Opus sacræ edis curatum.] Atque encœnia celebrata. Iosephus lib. XII, II. Πέμπτη ἡ καὶ εἰκάδι Ἑξοκλαῖκ μύθος, ἐν οἷς Μακεδόνας Ἀπελλοῦον καλεῖται, ἤψαν τε φῶτα ἐπὶ τῷ λυχνίῳ, καὶ ἐθυμιάσαν ἐπὶ τῷ βωμῷ, & ἀρίστως τὴν τεράπευαν ἐπέτηκαν, καὶ ὠλοκαυτωσαν ἐπὶ τῷ ἁγίῳ θυσιαστηρίῳ, ἔτι καὶ τῷ

ἀγί-
ται καὶ τὴν ἡμέραν ἐπέπλεον γίνεσθαι, καὶ ἰὼ καὶ μετέπεισον αὐτῶν ἡ ἀρχαὶ θρησκείας εἰς βέδηλον καὶ κρινὴν σωήθησαν καὶ ἔτη τρεῖς. τὸ δὲ ναὸν ἐρημώθηεντα ὑπὸ Ἀντιόχου Διφμεῖνας ἔπειτα ἔτισαι σωῖται, τρεῖς αἰῶνες ἔτη δὲ πέμπτη & τεσσαράκοντα, καὶ ἐκατὸς αἰῶνα ἀπὸ τῶν ἐχθρῶν, πέμπτη καὶ εἰκάδι Ἑξοκλαῖκ μύθος, ἡ καὶ ἁρσισι δὲ ἐχθρῶν ἡ & εἰ καὶ μὲν ἐπὶ, Ὀλυμπιάδων εἰ καὶ ἡ καὶ δὲ. Annuum primum vententem Olympiadis centesima quinquagesima quartæ, componit Iosephus cum anno Græcorum centesimo quadragesimo octavo, unde colligere est Encœnia Iudæi Maccabæi incidisse, ex Iosephi sententia, in annum affectum termillesimum septingentesimum octagesimum sextum. *Petitus.*

Qui perpetuum præsidium.] Ex præfectis militaribus quidam fuerunt, qui Græcè ἀποστῶται & στρατηγὸι ἱερῶν dicti sunt, id est, præfides templi, & præfecti exercitus templi. Hi vero præsidio templi præfuerunt, quod olim Iudas Maccabæus imposuit, itemque tarris Antonia, quam cum templo iunctam illius posterius condiderunt. Habuisse autem Iudæos ejusmodi custodiæ causâ milites, indicat S. Matthæus XXVII. Cum enim petissent Iudæi à Pilato,

agitarent. At Lysias, multiplicato exercitu, in Iudæam regressus, rursus vincitur, magna clade exercitus & auxiliorum, quæ ei à civitatibus missa, in bellum conspiraverant. Interea Antiochus, quem in Persidem profectum supra memoravimus, oppidum Elymum, regionis illius opulentissimum, sanumque ibi situm, multo auro refertum, diripere conatus, confluyente undique ad defensionem loci multitudine, fugatus: in super nuncium accepit, res vel à Lysia, vel à Lysimacho, improspere gestas. Ita ex mœrore animi, corporis morbo incubuit. Sed cum internis doloribus angeretur, reminiscens malorum, quibus populum Dei vexaverat,

me-

lato, ut juberet custodiri sepulchrum Christi usque in tertium diem; respondit Pilatus; *Habetis custodiam, ite, custodite, sicut scitis.* Huic vero praesidio præerat tribunus militum unus, aut fortasse etiam plures cum cohortibus suis, ut mox apparebit. *Sigon.*

Lysias multiplicato exercitu.] Quinta expeditio, de qua nihil mihi adhuc lectum, nec apud Iosephum, nec apud alios. Quærendum ergo unde habeat? Sigonius ad hunc locum annotat: *Lysias, postquam semel victus recessit Antiochiam, elegit quidem milites, ut multiplicatis eis rursus veniret in Iudæam: verum venisse non dicitur, neque ab autore libri Machabæorum, neque à Iosepho, sed multa prælia secunda cum finitimis gentibus fecisse, quæ deinceps quinto capite explicantur.*

Oppidum Elymum.] Elymaidem, 1 Machab. v. 1. Elymaida. Iosephus xii, 13. Persopolim, 11 Machab. ix, 2. Cæterum Elymus esse videtur, quæ in libris Canonicis Elam vocatur. *Idem.*

Fanumque ibi situm.] Fanum Veneris, Appianus. Dianæ, Iosephus xii, 13. Verba Appiani sunt, τὸ Ἐλυμαίας ἀφροδίτης ἱερὸν ἐσὺ λήσσε, καὶ φθίνων

ἐτελ ὁ τήσσε, ποι δὲ ἰον ἐννασῆς δὲ πλεῖστον Ἀντιόχου Εὐπείτοτος. Hieronymi commentario in Danielem ex Polybio & Diodoro refert, Antiochum, cum templum Dianæ in Elymaide spoliare conaretur, oppressum à custodibus templi & vicinis gentibus, quibusdam phantasiis in amentiam verisum, morbo interiisse in Tabes opido Persidis. Iustinus lib. 32. *Interea in Syriæ rex Antiochus, cum gravi tributo pacis à Romanis victus oneratusque esset, seu inopia pecunie compulsus, seu avaritia sollicitatus, quæ sperabat se, sub specie tributaria necessitate, excusatus sacrilegia commissurum, adhibito exercitu, nocte templum Didymæ Iovis aggreditur. Quæ re prodita, concursu incolarum, cum omni militia, interficitur. Quæ conciliabis, si hos loqui dixeris de Antiocho magno aut Sidere, & illos de Antiocho Epiphane: Magnus enim & Sidere perierunt in Perside: Epiphanes fugatus, ex mœrore animi, corporis morbo incubuit. *Drus.**

Vel à Lysimacho.] Qui iste Lysimachus? An qui Menelao successit in pontificatu. Sigonius legit, *res à Lysia improspere gestas.* Reliqua superare arbitratur à glossemare. *Idem.*

merito sibi illa accidisse confitebatur. Deinde post paucos dies moritur, cum regnasset annos undecim. Antiocho filio regnum reliquit, cui Eupator nomen fuit. Ea tempestate Iudas, Syros in arce positos, obsidebat. Qui cum fame atque inopia afficerentur, missis ad regem nunciis, praesidium implorant. Ita Eupator, cum centum millibus, & equitum viginti millibus, suis subsidio venit: praecurrentibus aciem, cum ingenti terrore, elephantis. Tum Iudas, laxata obsidione, regi obviam tendit, primoque praelio Syros fundit. Rex petit pacem:

Post paucos dies moritur.] Appianus in Syriac. Spoliato in Elymais templo Veneris, tunc perit, relicto novenni filio Antiocho Eupatore. Hieronymus ex Polybio & Diodoro refert, eum, cum templum Dianae in Elymaide spoliare conaretur, oppressum à custodibus templi, & vicinis gentibus, atque in amentiam versum, morbo interiisse, in Tabes, oppido Persidis. In Daniele. 11 Mach. 1x, 3, 27. dicitur mortuus in montibus Mediae & Persidis juxta Ecbatanam.

Cui Eupator nomen erat.] Sic appellatus fuit à Syris, propter patris virtutem. Appianus. A Lyfia educatore 1 Mach. vi, 17. Eupator autem porius erat cognomen, quam nomen proprium. Aut mutatum ei fuit nomen in regno, more apud veteres tralatitio. Hunc juniorem Antiochum appellat Eusebius. Dnsf. Sic ὀψαλέσια vocatur generosa filia. Et ὀψαλέσειος dicti à Theseo nobiles Atheniensium. Pluf. in Theseo, atque patricios idem sic vocat. In Publicola.

Ea tempestate.] Anno post obitum Antiochi Epiphanis, qui Graecorum erat et.

Iudas Syros in arce positos obsidebat.] Causa obsidionis excursionis eorum perpetua. Vide Ioseph. xii, 14.

Fame atque inopia.] Κατασχευήσας μετὰ πείναν καὶ ἰνὸς ἐν τῷ ἔργῳ φε-

λοπόνας ἀπέπειρε τῆν τὴν ἀνεργειάν ἰσὺν. Ioseph.

Cam centum millibus.] Videtur legendum, cum peditum centum millibus. Drusus.

Elephantis.] Triginta duobus. 1 Machabeorum cap. vi. 30. Iosephus lib. xi. cap. 4. Octoginta. Historia Ebraica. Fuerunt Indici, qui Libycos longe superant, teste Livio xxxvii. Praeliandi cum elephantis mos, accurate 1 Macc. cap. vi. describitur. Summa est: pro xxxii. elephantis depugnasse xxxii. millia peditum, xvi. millia equitum. Vegetius 111, 24. Elephantis in praeliis magnitudine corporum, barritus horrore, formae ipsius novitate, homines equosque conturbant. Hos contra Romanum exercitum primus in Lucania Pyrrhus Rex eduxit. Postea Hannibal in Africa, Rex Antiochus in Oriente, Iugurtha in Numidia, copiosas habuerunt: adversus quos diversa excogitata sunt armorum genera. Fuisse Indicos etiam hinc patet, quia singuli in ligneis turribus xxi. propugnatores habuerunt: cum Africanis vix sex vel septem portant. Gesnerus & Aldrovandus, ex Livio, Plinio, Solino.

Praelio Syros fundit.] Contra sentit is, qui lemmata in Iosephum composuit. Nam victum ab Antiocho Iudam tradit, & in templo obsessum. Verba sunt:

cem: quia infido ingenio male usus, perfidiam consecuta ultio. Nam Demetrius Seleuci filius, quem Romanis obsidem datum supra memoravimus, ut audivit Antiochum decessisse, petivit, ut se in regnum remitterent. Quod cum ei negatum fuisset, clam Roma profugit, in Syriam venit, regnumque occupavit: Antio-

Ὡς Ἀντίοχος ὁ δὲ πᾶσι τῶν Ἰουδαίων νικήσας ἐπολιόρησεν Ἰέρουσαλὴμ, εἰς τὸ ἰσραὴλ ἐπέλασε. Ex textu & Machabæorum & Iosephi certum est, capta à Syris Bethsura, exercitum Hierosolyma venisse, & Iudam ibi obsessum. Igitur male Sulpicii victoriam Iudæ attribuit, quæ nulla fuit. Horn.

Rex petit pacem.] Καὶ πέμψας ὁ βασιλεὺς πρὸς τὸν Ἰέρουσαλὴμ πολιορκητὰς, εἰρήνην τε ἐπησείλατο καὶ συγγαστῆρας τοῖς πατρωοῖς νόμοις χρωμένους ζῆν. Ioseph. Causa fuit adventus Demetrii, ut in sequentibus refertur.

Quia infido ingenio male usus.] Legendum opinor, quæ pro quia, ut pax subintelligatur. Quæ pace, inquit, infido ingenio male usus est perfidiam consecuta ultio. Constat enim verbum substantivum (est) in hac historia desiderari. Drus.

Demetrius.] Appianus in Syriacis hunc Demetrium ait fuisse Σελεύκῃ μὲν υἱὸν, Ἀντόχῃ δὲ Ἐπιφανῆς ἀδελφιδῆν. υἱὸν δὲ Ἐμεγάλῃς Ἀντόχῃ, αἰετῆρον οὐκ ἐπὶ τῷ πατρὶ. Non ergo patruus erat Antiochi Eupatoris, ut Iustinus lib. xxxiv. scriptum reliquit: sed patruelis, ut recte Appianus eum appellat. Erant enim duorum fratrum filii. Adito sis ad locum illum Appiani & ad Epitomen Livii. Drus. Præter hunc etiam Philippus, qui cum Lyfia gubernator regni & pueri Eupatoris constitutus erat, tum Antiochia rebellavit. Atque hæc princeps pacis

cum Iuda initæ, causa. 11 Machab. xiii. § 1. 22. Ioseph. xii. 14, 15.

Seleuci.] Non Antiochi magni, ut existimasse videtur Iustinus. Nam Antiochum Epiphanem appellat fratrem Demetrii, cum fuerit fratris filius. Seleucus enim & Antiochus ille germani fratres erant. Horum filii Eupator & Demetrius. Nihil certius. Drus. Vide Iustinum xxxiv.

Ut audivit Antiochum decessisse.] Audita morte Antiochi, cujus loco Romæ obses fuerat, petivit primo ut se in regnum reducerent, secundo, ut saltem obses esse desineret, quandoquidem permutatus esset patrueli, qui tum defunctus erat. Quomodo ne hoc quidem impetraret, aufugit navigio. Appianus.

Petivit ut se in regnum remitterent.] Postulatum non iniquum. Vide Gron. de Iure P. ac Belli 111. 20. Iustinus: Dimitti iugur se ad regnum petendum æquum esse, quod sicut iure gentium majori fratri cessavit, ita nunc sibi, qui pupillum etate antecedit, debet.

Cum ei negatum esset.] Iustinus: Cum se non dimitti animadverteret à Senatu, tacito iudicio, tutius apud pupillum, quam apud eum, regnum futurum arbitrans. Eo enim tempore annum xxiii. ingressus erat.

Clam Roma profugit.] Specie venandi ab urbe profectus, Hostiæ tacitus cum fugæ comitibus, navem conscendit. Iustinus.

In Syriam venit.] Atripolin: ubi exceptus fuit à Syris magna gratulatione, regnumque adeptus est, Lyfia primum

Antiocho filio, qui annum unum & menses sex regnaverat, interfecto. Hoc regnante, primum Iudæi à populo Romano amicitiam fedusque petiere: benigneque excepta legatio. Decreto Senatus, socii atque amici appellati. Interim Demetrius, adversus Iudam, per duces suos, bellum gerebat. Ac primum, per Bacchidem quendam & Alcimum Iudæum, ductus exercitus: post Ni-

ca-

Alcimus est Eliacim, & Iacimus, Iocim, qui Ebræis Iehojacim sive Iojacim. Alcimus iste, ut est in historia Ebraica, tempore Antiochi, mutata lege, carnes suillas comederat. Sunt qui scribant ipsum ex familia Aharonis fuisse, sunt rursus qui negent. Ut ut sit, constitutus fuit sacerdos à Demetrio. 1 Machab. v. 11, & 9. Videatur Iosephus lib. xii. cap. 15. cui diffidium cum priore Machabæorum, in eo quod scribit post excessum Alcimi populum, communibus suffragiis, pontificatum Iudæ tradidisse, qui eum per triennium administravit. Nam Alcimus diu post Iudam vixit. Successit enim Lyfimachos an Menelao? quem Menelaum rex suavisu Lyfiæ missum in Berocæam occidi curaverat. Quare offensus Onias Menelæi filius in Ægyptum concessit, ibique impetrato à Ptolemæo rege loco, in præfectura Heliopolitana, templum simile Ierosolymitano extruxit. *Drusius.*

Antiocho filio, qui annum unum & menses sex.] Puerum malim, nisi scripsit, Antiocho Antiochi F. Similis defectus supra. Igitur Demetrii filius. Nam legendum, Demetrius Demetrii filius. Puer autem erat, cum interficeretur, decennis, postquam novennis, id est, *ἑνναετής*, ut est in Appiano, ad regnum pervenisset. Vnum ergo duntaxat annum regnavit. Quibus noster adjicit sex menses. Quanquam in Eusebio ann. 2. *Drusius.*

Iudæi à populo Romano amicitiam fedusque petiere.] 1 Machab. viii. Iosephus Ant. hist. lib. xii. cap. 17. Gorionides lib. iv. cap. 33.

A populo Romano.] Cujus tum ingens potentia, Syriæ ac Ægypti Regibus formidabilis. Nam eo tempore jam in Asiam arma eorum penetraverant, & Hispaniam. 1 Mach. viii. & Ioseph. xii, 17.

Interim Demetrius.] Iussus quidem à Romanis abstinere Iudæam, sed jam missum eum exercitu Bacchide. 1 Mach. viii.

Per Bacchidem.] Ioseph. xii, 18. 1 Machab. ix.

Et Alcimum Iudæum.] Scribo Alcimum. Nam Græce Ἀλκίμου, & in historia Ebraica *אלימון*. Alio nomine Iacimus dicebatur, teste Iosepho. Vtrumque nomen extat in sacris. Nam

Alcimus est Eliacim, & Iacimus, Iocim, qui Ebræis Iehojacim sive Iojacim. Alcimus iste, ut est in historia Ebraica, tempore Antiochi, mutata lege, carnes suillas comederat. Sunt qui scribant ipsum ex familia Aharonis fuisse, sunt rursus qui negent. Ut ut sit, constitutus fuit sacerdos à Demetrio. 1 Machab. v. 11, & 9. Videatur Iosephus lib. xii. cap. 15. cui diffidium cum priore Machabæorum, in eo quod scribit post excessum Alcimi populum, communibus suffragiis, pontificatum Iudæ tradidisse, qui eum per triennium administravit. Nam Alcimus diu post Iudam vixit. Successit enim Lyfimachos an Menelao? quem Menelaum rex suavisu Lyfiæ missum in Berocæam occidi curaverat. Quare offensus Onias Menelæi filius in Ægyptum concessit, ibique impetrato à Ptolemæo rege loco, in præfectura Heliopolitana, templum simile Ierosolymitano extruxit. *Drusius.*

Eorum qui Lyfimachum, postremum in superiore serie Pontificem prætermittunt, alii scribunt Antiochum Eupatorem, Epiphanem alii, alii Demetrium Soterem, Alcimum, Iacimum, id est, Iochim (ut Rufino interdum etiam nominatur in Iosephi versione) item dictum post Menelaum substituisse. Iosephus, *τὴν ἀρχιερωσύνην*, inquit, *Ἀλκίμου δέδωκεν, ὅτι ὄντως ἀρχιερέων ἦν αὐτός.* Minime negat Iosephus Alcimum fuisse ex genere Sacerdotali, sed ex Pontificali, id est, ex nepotibus illis, qui jure à majoribus recepto, & satis constanter per plurimos

ANNOS

canor bello prepositus, in prælio occubuit. Tum Bacchides & Alchimus, resumptis viribus, auctisque copiis, adversum Iudam confligunt. In ea pugna victores Syri, cruenta admodum victoria sunt usi. Hebræi, in locum Iudæ, Ionathan, fratrem ejus, deligunt. Interea Alchimus, cum sæde Hierosolymam vastasset, moritur. Bacchides socio destitutus, ad regem redit. Dein, post biennium rursus, Bacchides bellum Iudæis intulit: victus pacem petit. Quæ propositis conditionibus data, si per fugas captivosque, & omnia bello rapta, redderet. Dum hæc

annos observato aut in Pontificis dignitatem, sanguinis proximitate, succedere deberent, aut vicinius succedendi jus obtendere possent. Quin & ipse alibi hunc Iacimi nomine memoratum, ex Aharonico genere, expressum ait, *סמך הוֹלֵל וְ רֹאשׁ אֲוִיָּוִת תְּוֹרָתָא*. *Seldenus*. Vide eundem 1. de Success. in Pontific. ix.

Post Nicanor bello prepositus, in prælio occubuit.] Historia habetur apud Iosephum lib. xii. cap. 17. Gorionidem lib. iv. cap. 24. Vide quoque 1 Machabæorum vii, 16. & 11 Machabæorum xiv.

Victores Syri.] Hæc gesta sunt anno Græcorum clii. & in hac pugna Iudas occubuit, 1 Machab. ix. Iosephus xii, 18. *Idem*.

Ionathan fratrem ejus deligunt.] Non statim à cæde Iudæ, sed aliquam multo tempore post, cum se tota fere regio Bacchidi tradidisset. 1 Machab. ix, 24, 25. Vide & Ioseph. xiii. Delectus fuit in Principatum, non Pontificatum, quod postea demum factum est, ut paulo post diceretur.

Cum sæde Hierosolymam vastasset.] Destruere muros domus sanctæ interioris iussit. 1 Mach. ix, 54. De hoc muro Tacitus, emendante Grotio: *Illic imense opulentiæ templum, & primis manimentis urbi adijuge, intimis clausum.*

Voluit ergo Alchimus omne discrimen in templo inter Iudæos & Græcos tollere, in Græcorum, quibus turpiter serviebat, gratiam. *Grotius*.

Moritur.] Anno Græcorum cliii. qui fuit annus secundus Ionathæ. Erat igitur Iosephus, dum Alcimo morienti successisse dicit Iudam Machabæum. Nam is anno præcedenti clii. occubuerat. Ergo nonnisi biennio Pontificatum scelestus Alcimus tenuit. *Horn*.

Victus pacem petit.] Gorionides addit Bacchidem à Ionatha captum, jurasse omnia se, quæ ceperat in Iudæa, redditurum. Sed hoc falsum. Nam Ionathas prior pacem petiit, & parum æquis conditionibus acceptavit. 1 Mach. ix. Ioseph. xiii, 2.

Pro fugas captivosque.] Captivi utrimque redditi fuerunt. De transfugis reddendis nulla mentio nec apud Iosephum, nec in libris Machabæorum. *Drsf*.

Et omnia bello capta.] Falsum & hoc. Nam nec Ierosolymam, nec alias Iudææ urbes petere ausus est. Hinc Ionathas sedem suam in oppido Machmas posuit. *Ioseph*.

Dum hæc intra Iudæam geruntur.] Anno Seleucidarum clx. 1 Machabæorum cap. x. Iosephus lib. xiii, cap. 3.

*hac intra Iudæam geruntur, adolescens quidam Rhodi
educatus, nomine Alexander, Antiochi se esse filium
diclitans, (quod falsum erat) adjutus opibus Ptolemæi
regis Alexandrini, in Syriam cum exercitu venit: De-
metrium bello superatum occidit, cum regnasset annos
xii. Hic Alexander, priusquam adversus Demetrium
confligeret, fedus cum Ionatha fecerat, eumque veste*

pur-

Alexander.] Alexander Balas, five
Bales. Iosepho dicitur Balles: aliis
ὁ Βαλά, id est, filius Balæ: quibusdam
Veles. De hoc Appianus in Syriacis:
*Adversus Demetrium exortus est quidam
Alexander, falso in Seleucidarum gentem
se se inferens: quem Ptolemæus Aegypti rex
fovebat odio Demetrii, atque ita conven-
ientibus Aegyptiis, Alexander Deme-
trium regno expulit. Qui postquam in exi-
lio defunctus est, filius paterno nomine
Demetrius regnum recepit, & quia vicin-
tiam a sua familia, Nicatorum Syri cog-
nominaverunt, ut secundum post Seleu-
cium, a quo descenderunt reges Syria. Et
Iustinus lib. xxxv. Antiochenes adju-
vantibus Ptolemæo rege Aegypti, & At-
talo rege Asiae, & Ariarathe Cappadocia,
bello a Demetrio laceffiti, subornant pro-
palam quendam, sortis extremae juvenem,
qui Syriae regnum, velut paternum, armis
repeteret, & ne quid contumelia deesset,
nomen ei Alexandro inditur, genitumque
ab Antiocho rege dicitur. Tantum odium
Demetrii apud omnes erat, ut amulo ejus
non vires regia tantum, verum etiam ge-
neris nobilitas, consensu omnium, tribuere-
tur. Vide & Livii Epitoma. l. iii. Li-
psium Monit. & Exemp. Polit. ii. A-
lexander hic βαλάης, vel αλεξάνδρης,
Latinis Propala vel Prompalus dictus
videtur. I. Capellus. Vide Iustinum
xxxv. & ibi Commentatores.*

Antiochi.] Epiphanius. i Mach. x.
Ioseph. xiiii. 4. ex Bala Concubina Sa-
lian. Eupatoris. Lyra. Carth. Adrichom.
Quod falsum: quia Eupator anno ata-
tis xii. occisus,

Quod falsum erat.] Sic habes Pseudo-
Drusum. Tacit. v. Annal. Pseudo-Ner-
onem. Suet. Pseudo-Ariarathen. Val.
Max. ix, 16. Pseudo-Iohannem. Pachy-
mer. iii, 12, 13. & alios. Iosephus ta-
men, & Historia Machabæorum, nihil
dubitât quin Antiochi Epiphanius filius
fuerit. xiiii, 4. Et sæpe, qui veri succes-
sores sunt, ab æmulis, præsertim victi,
crimine tali onerantur, ac cum tempo-
re mendacium gliscit. Horn.

Demetrium bello superatum occidit.]
Iustinus: Totius ferme Orientis viribus
succinctus, bellum Demetrio insert, vi-
ctumque, vita pariter ac regno spoliatur.

Annos xii.] Ἐτὶ βασιλεύσας ἑκα-
τὸν ἔτος. Ioseph. xiiii, 5.

Fedus cum Ionatha fecerat.] Primo
Demetrius Ionatham in partes suas tra-
xit. Deinde Alexander ὁ αὐτῶν πα-
τρὸς Δημητρίου, καὶ ἀποδείξας ἰωνά-
θην ἀρχιερέα, συμμεγαλὴν ἐποίησεν αὐτῷ.
Ioseph. xiiii, 5. Δεξάμενος ὃ τὸν ἑ-
πίσταν ὁ ἰωνάθης ἐδύετο μὲν τὸν ἀ-
ρχιερέα καὶ τὸν ἀποσηργίας ἐν-
ταύτης, καὶ ἔτι τίσσασα ἢ τὸ ἀδελφὸν
αὐτῶν ἰδὼν ἀποθάνει. Vide i Mach.
x, 18. & deinceps. Drus. Iuda mortuo
quadriennium aut circiter transit sine
Pontifice. Quo exacto, Ionathan qui
in Principatum antea successerat, ab A-
lexandro postmodum Syriae rege Pon-
tifice etiam renuntiatus, more solenni
sacris vestibus in Scenopegiæ festo est
indutus; annuente etiam Demetrio So-
tere, Syriae tunc rege, & populo. Verba
epistola

purpurea & insignibus regiis donaverat; ob quod eum Ionathas auxilium juverat: victoque Demetrio, primus omnium congratulatum occurrerat. Neque postea Alexander datam fidem violavit. Ita quinquennio, quo rerum potitus est, res Iudæorum tranquille fuerunt. Igitur Demetrii filius, qui post mortem patris Cretam confugerat, hortante Lathene Cretensium duce, regnum patrum bello repetens, impar viribus, Ptolemæum Philometorem regem Ægypti, Alexandri socerum,

epistolæ seu diplomatis Alexandri ad Ionathanem, quo cum in partes suas pellexit, sunt: ἡροῦθεν μὲν σε σήμερον ἀρχιερέα τῆ Ἰερούσαλὴν. Accepta epistola Ionathan, οὐδὲν) μὲν τῶν ἀρχιερέων κλυτὸν σολῶν τὸ σινοσηρίας ενστάσης μὲν ἔτι τίς αρα ἢ τὸ ἀδελφὸν αὐτὸν Ἰεῦαν ἀποθανεῖν. καὶ γὰρ εἰδὲ μὲν τῆσιν τῶν ἡρόν ἀρχιερέων ἕως ἐργασθῆναι. Vide sis Iosephum lib. xiiii, cap. 5. Librum Hafimonæorum cap. x, 21. & Eusebium num. M D CCC LXII. Non extat in Historia Sacra (sic observat ad Ionathanis initia magnus Scaliger in Canonibus lib. III.) aliud exemplum tanti intervalli sine pontifice maximo. Nam sianno Sacerdote mortuo, statim filius aut nepos aut frater iure successionis, ad Pontificatum, nullo impediante aut controversiam movente, veniebat. Selden.

Veste purpurea.] Quæ amicis regum dari solebat, unde purpuratorum nomen. Ita Iosepho est σολῶν πορφύρεον. Drus. Mos ille Orientis, ut supra ostensum. Sic postea, cum nuptiæ apud Ptolemaidem inter Alexandrum & Cleopatram Ptolemæi filiam celebrarentur, Ionathan purpurea veste regibus assistit. Iosephus lib. xiiii, c. 7. Qui addit: Ἰουδαίῃ δὲ παρὰ τῶν Ἰωνάθην ὁ βασιλέως Ἀλεξάνδρου ἐργασθῆναι, ὡστε αὐτὸν καὶ παρῶν ἀναρχεῖται τῶν

φίλων.

Insignibus regiis.] In eodem, καὶ στέφανον χρύστεον, & coronam auream. Ioseph. Frustra ergo Sigonius Sulpicium erroris accusat.

Quinquennio.] Alexander videlicet. Mox ait, cum regnasset annos quinque. Drus.

Res Iudæorum tranquille.] 1 Mach. ix. v. 73. & cessavit gladius ab Israël. Quod pro eo habendum ac si dixisset, res eorum tranquilla fuerunt, sive quies eis fuit à bello. Idem.

Demetrii filius.] Historia poscit ut legamus, Demetrius Demetrii filius. Hic à Syris Nicanor sive Nicator cognominabatur. Caussam supra ex Appiano produximus. Drus. Iustin. xxxv. Initio belli Demetrius duos filios apud Gnidium hospitem, cum magno auri pondere commendaverat, ut belli periculis eximerentur, & si ita fors tulisset, paternam ultionem servarentur.

Cretam confugerat.] Pro in Cretam. Frequens locutio apud Tacitum & alios bonæ notæ.

Lathene Cretensium duce.] Sumpsit ex Iosepho. Vide illum Orig. Iud. lib. xiiii, cap. 8. Sed & Iustinum, lib. xxxv. Huius Lathenis meminit prior Machabæorum capite II. versu 31. ὁ τῆ βασιλείας ποροσηκῶς dicitur in fragmentis Diodori.

rum, jam tum genero infestum, ut sibi sit auxilio, implorat. Ille vero, non tam supplicis precibus, quam spe Syriæ occupandæ illectus, copias cum eo jungit: ac filiam Alexandro nuptam, dat Demetrio. Adversus hos, Alexander, acie configit. Eo prælio vincitur Ptolemaus, cadit Alexander. Vincitur Ptolemaus, & paulo

[Iam tum genero infestum.] Propter insidias, quas ei struxerat per Ammonium quendam. Iosephus. Discordia auctori 1 Macc. xi. cum Iosepho. Nam prior ille Ptolemaum insidias struxisse Alexandro refert. Contra hic Alexandrum inculcat. Vterque, ut mos regum, alterius fortunam eversum cupiebat. Nunquam fida Ptolemæis & Seleucidis amicitia. Horn.

[Spe Syriæ occupandæ.] 1 Maccab. xi. Ioseph. xii. 8. Cujus prætextum quaesierat, insidias Ammonii, & preces Demetrii. Nec spes successus deerat, hinc premente in Cilicia Demetrio, inde ambiguis Syris, & animo in Alexandrum infesto, quem insperatæ opes, & aliena felicitatis ornamenta, velut captum, inter scortorum greges, desidem in regia tenebant. Iustinus. Ita cum nec Demetrio, ob veterem offensam, nec Alexandro ob recentem, faverent, proximus erat Ptolemaus, utroque potentior, ad quem se reciperent. Iosephus tamen constans Ptolemæi patronus est. Horn.

[Filiam Alexandro nuptam dat Demetrio.] Cleopatram. Quod nomen frequens Ægypti reginis, postquam Cleopatram Antiochi M. filiam, Ptolemaus Epiphanes duxerat. Laudat Iosephus Ptolemæi iustitiam & moderationem. Verba ejus sunt: ἐλθὼν πρὸς τὴν Ἀντοχείαν πτολεμαίου βασιλέως ἰσχυροῦ καὶ ἐπιδουλεύων ἀναδείκνυσθαι, καὶ ἀναίτητος δύο παύσεσθαι. Ἀγλήματα, Ἀσίας καὶ Αἰγυπτίας. ἡγεμονίας ἂν φύσει καὶ δικῆ, καὶ ἡ λαμπρότης σὺν ἐπιπέδῳ, adhæc

prudens, & qui nollet Romanis invidiosus fieri, advocata Antiochenium concione, persuasit eis ut Demetrium reciperent, quod & factum est.

[Vincitur Ptolemaus, cadit Alexander.] Locus fæde corruptus, & cui nemo hæcenus veram medicinam attulit. Sigonius ita: Vincitur Alexander, cadit Ptolemaus. Vincitur Alexander, & paulo post interficitur. Cui firmando consequa verba, cum regnasset annos quinque. Quæ de Ptolemæo accipi nullo modo possunt. Drus. Sed quis credat Sulpicium, cui Sallustiana brevisitas placuit, iterasse illa, Vincitur Alexander? Ergo sic scribendum. Eo prælio vincitur, Ptolemaus cadit, Alexander paulo post interficitur. Sic omnia recte cum historia, & secum, consentiunt. Nam alia ratione tam distortus locus sanari nequit, quem Giselino præterium mirror, satis cætera feliciter merenti de auctore nostro. Horn. Ptolemaus autem, non in prælio cecidit: sed aliquot diebus post, ex vulneribus in caput jacentis inflatis, cum equus, quo vehebatur, barritu elephanti consternatus eum excussisset, extinctus est. Livius lib. l. i. i. Ptolemaus in caput graviter vulneratus, inter curationem, dum ossa Medici terebrare contendunt, expiravit. Drusus. Sic & Strabo & Iosephus, nisi quod hic, post diem quintum à terebratione, dicit mortuum. Author: 1 Macc. xi. 18. post diem tertium. Polybius hoc tantum ait, in prælio vulneratum decessisse. Fragmento ultimo eorum quæ Valefius edidit.

paulo post interficitur, cum regnasset annos v. vel, ut in plerisque authoribus reperi, novem. Demetrius regnum indeptus, Jonathan benigne habuit, fedus cum eo fecit, Iudeos legibus suis reddidit. Interea Tryphon, qui partium Alexandri fuerat, præfectus Syriæ

Paulo post interficitur.] A Zabelo Arabum Dynasta. Sic Iosephus. Sed omnino legendum Ζάβηλ, ἡκίβη. Fuit unus ex duodecim φυλάρχων Arabiæ, parvis animi cum Ægyptiis illis postremi Ptolemæi ministris, qui Pompei capite abscisso, Cæsaris amicitiam redimendam putavere. Grotium. Τὸ Ἰ Α' λ' ε' ξ' ἀνδρὲς τῶν κεφαλῶν δ' οὐκ ἐμὸν Ζάβηλ, ἀπέσχετο π' ἑλκεμαίω. ὅς μετ' ἔ πολὺν, ἀλλοθεῖς τ' ἴσ' Α' λ' ε' ξ' ἀνδρῶν τεθνηκότι χροῦς, καὶ αὐτὸς κατεσχεψέ τ' βίον. Iosephus.

Annos quinque.] Consentit Iosephus, non item Eusebius, qui annos decem ei tribuit cum septem mensibus. Drus.

Regnum adeptus.] Indeptus est in Luteria impressis: ceteri habent adeptus. Drusius.

Iudeos legibus suis reddidit.] Non legibus, sed immunitate donavit. Nam prius cum religione leges recuperaverant: tributa & vectigalia regibus Syriæ adhuc persolvebant. Ea remisit in gratiam Ionathæ Demetrius. Iosephus lib. xii. cap. 8. & i Machab. 11, 23. Vide sequentia.

Tryphon.] Diodotus cognomine. Trypho genere Apamenus. Iosephus lib. xii. cap. 9. Diodotum etiam vocat Appianus, lib. xvi. & Strabo lib. xiv. Livius epit. lv. Verba Appiani sunt, Nicator in expeditione Parthica captus vixit in Phraate regia, regis sorore Rhodogina ducta in matrimonium. Ceterum Syriæ regiam tum vacuum occupavit servus regum Diodotus, inducto Alexandro puero, Alexandri Nothi ex Ptolemæi nata filio: quo mox sublato ipse regnare ausus est, ascito sibi novo Tryphonis nomine. In

Orosio lib. v. cap. 2. perperam Diodorus legitur pro Diodoto. Alexandrum filium autem dicit quem Appianus Alexandrum puerum appellabat. Nam duo erant, pater & filius. Quocirca nihil mutandum in his verbis, Demetrio capto Diodotus quidam cum Alexandro filio regnum ejus & regium nomen usurpavit: qui postea ipsum Alexandrum filium, quem participem periculi in pervadendo habuerat, ne in obtinendo consortem haberet occidit. Idem.

Præfectus Syriæ regno.] Post hæc verba punctum esse ponendum admonuit nos Carolus Sigonius. Subintelligitur autem erat, aut aliquid tale. Drusius. Locus hic insigni vel authoris vel librarium vitio laborat. Nihil enim coheret, omnia confusa sunt, ut ex Appiano & Iustino patet. Sulpicii mens est, Tryphonem contra Demetrium arma cepisse. Hoc enim sibi illa volunt: eum bello prohibeturus. Atqui, omnium consensu, jam captus à Parthis Demetrius erat, antequam Trypho regnum affectaret. Et tamen Livii Epit. lvi. errorem eundem errat, ut vel propterea Sulpicii excusationem mereatur. Demetrius, inquit, ob crudelitatem, quam per tormenta in suos exercebat, à Diodoto quodam, uno ex subjectis, qui Alexandri filio bimulo admodum, regnum asserbat, bello superatus, Seleuciam fugit. Variant scriptores in illo cujus nomine regnum Syriæ Trypho invalit. Appianus & Livius Alexandrum, Alexandri nothi filium vocant. Iustinus Antiochum Demetrii privignum. Et sic etiam i Mac. xi, 54. nominatur. Si privignus Demetrii fuit, ex Cleopatra utique, Alexandri filius, sive Alexander, sive Antiochus

ria regno, cum bello prohibiturus, contra Ionathan in praelium descendit, terribilis XL. millium exercitu. Tryphon, ubi se imparem cernit, pacem simulat: receptumque in amicitiam, invitatumque Ptolemaidam, interfecit. Post Ionathan, summa rerum ad Simonem fratrem defertur. Is funus fratris magnifice curavit: septemque illas pyramidas nobilissimi operis

riochus nomine. Haud mirum, in illa Syriaci regni confusione, toties impigisse scriptores. *Horn.* Etiam si Alexander à Zabelo Arabarcha interfectus sit, tamen in ipsa Arabia Alexandri filius Antiochus Theos dictus, sed secundus & tum quidem admodum bimulus, tutum per fugium invenit apud Malcoëlem Arabem. Hujus infantis tutor Diodorus Tryphon, milites à Demetrio exautoratos, eoque indignantes, ad se pellicit, atque his copiis armatus adversus Demetrii infurget, eūq; in fugam agit, Antiocho diadema imponit, Antiochiam & elephantos occupat. *Capell.*

Prohibiturus.] Ibi punctum ponendum & subintelligi debet, erat. Id quod Sigonius monuit. Aliter locus hic emendari nequit.

Contra.] Vicissim: adverbium est non præpositio. *Drusius.* Ionathas videns se bello à Tryphone peti, copias quoque suas educit.

Terribilis XL. millium exercitu.] 1 Machab. xii, 41. Et exivit Ionathas obviam illi cum quadraginta millibus virorum electorum in praelium.

Ptolemaidam.] Πτολεμαΐς ἐστὶ μεγάλη πόλις, ἐν Ἀκκῷ αἰγύπτου περὶ τὸν ποταμὸν Ἰεροσολίμων πρὸς τὴν Αἰγύπτου οἰ Πέροισι. *Strabo* xv. Vide Fullerum xv, Miscell. xv.

Interfecit.] Bascamæ, una cum duobus filiis. 1 Mach. iii, 23. Quatuordecim circa annos Pontificatum gessit Ionathan. Nam, quod xix. aut xviii. anni ei interdum tribuantur, id ad Princi-

patum, qui quadriennio Pontificatum antevertit, pertinet. Consulas præter latina Eusebii, græca ejus fragmenta pag. 55. & Scaligeri animadversiones ad Numerum MDCCCXXV. Vbi etiam corrigitur Iosephi locus de quatuor tantum annis ducatus ejus. Atque ea de re vide etiam Historiam Sacram Jacobi Capelli, in anno mundi 3857. *Seldenus.*

Summa rerum ad Simonem.] Qui Thasi cognominatus. Successit in utramque dignitatem Simon frater: ita tamen ut cum à Tryphone dolo caperetur Ionathan, imperium seu ethnarchia Simoni à populo Hierosolymitano deferretur. Paulo post autem, eo interfecto, etiam adjicitur Pontificatus. Iosepho discrete dicitur Simon ἡγεμῶν ἐπὶ Ἱερουσολίμων. Sic ille Lxiii. cap. xi. & vide 1 Maccab. xiii. xl. 42. *Seldenus.*

Funus fratris magnifice curavit.] Collegit ossa ejus & sepelivit ea in Modin, urbe patrum ejus. 1 Machab. xii, 25. Hinc discimus Modin fuisse patriam Hasamonæi Mathathæ. Nam qui cum Ierolymæ natum fuisse tradunt, ex hoc loco convincuntur erroris. *Drusius.*

Septemque illas pyramidas.] 1 Machab. xii, 28. Hæc autem consuetudo pyramidum in sepulcris ponendarum, ex Ægypto manasse videtur, ut Diodorus notavit. *Sigon.* Lucanus:

Pyramidum tumulis evulsus Amasis.

ris extruxit, in quibus & fratrum & patris ossa condidit. Tum Demetrius, refecto cum Iudæis federe, contemplatione cladis à Tryphone illata (nam post Ionathæ necem, urbes eorum, atque agros, bello vastaverat) annua ejus vectigalia in perpetuum remittit. Etenim usque ad id tempus, regibus Syriae, nisi cum armis resisterent, stipendium pensitaverant. Id gestum, Demetrii regis anno secundo, quod ideo signavimus, quia usque hunc annum, per tempora Asianorum regum, currimus, ut ratio temporum digesta luceret. Nunc autem per tempora eorum, qui Iudæis vel Pontifices, vel

Reges

Et fratrum & patris ossa.] Duravit hoc sepulcrum usque ad tempora Iosephi. Qui illud admittibili magnificentia fuisse refert xiiii, xi. Hieronymi quoque ævo adhuc stetit. Sic enim in locis Hebraicis: Modin vicus juxta Diaspolin, unde fuerunt Machabæi, quorum bodieque ibidem sepulcra monstrantur.

Urbes eorum atque agros vastaverat.] In expeditione Hierosolymitana i Mac. viii. Ioseph. xiiii, ii.

Anna ejus vectigalia.] Malim eis. Giselin. Placet conjectura. Dnsf.

In perpetuum remisit.] Hæc est ultima immunitas à regibus Syris data Iudæis vectigalium & tributorum omnium quæ adhuc solverant. Quæ accepta, se prorsus in libertatem vindicatos, ut regum tempore fuerant, arbitrati sunt.

Sigon. Σίμων τῷ πατρὶ τῷ ἀρχιερωσύνης ἐπὶ τῷ χρόνῳ Μακεδόσι δουλείας τῶν λαῶν ἠλευθέρωσεν, ὡς μηκέτι φόρος αὐτοῖς τελεῖν. ἢ ἢ ἐλευθερία καὶ τὸ ἀνεῖσθαι τοῖς Ἰουδαίοις μὴ ὁ καὶ ῥ' ἐπὶ τῷ Ἀσσυρίων βασιλείας, ἐξ ἧς Σέλδου ὁ Νικηφόρος ἐπικληθεὶς κατήχε Συρίαν τῷ ἠεξῆ. Ioseph. xiiii, ii. Scribo τῷ Σύρον βασιλείας, pro Ἀσσυρίων. Grotius.

Regibus Syriae.] Iustinus xxxvi.

Diu in potestate Macedonici imperii subiecti Syriae regno fuerunt. A Demetrio cum descivissent, amicitia Romanorum petita, primi omnium ex Orientalibus libertatem receperunt, facile tunc Romanis de alieno largientibus.

Demetrii regis anno secundo.] Demetrius regnare coepit anno Græcorum clxv. fed cum Alexandro Bala. Eo occiso A. clxxvii. solus regnavit usque ad A. clxxxii. quo ab Arsace Parthorum rege captus fuit. Quia igitur A. clxx. est primus ἐλευθερίας Iudæorum, non secundo sed tertio Demetrii anno id, quod refertur, contigit. Sed levis in Chronologia error est, prout vel initia, vel ultima annorum, supputantur. Horn.

Nunc autem.] Hic honos habendus est libertati, ut quæ à Iudæis liberis gesta sunt, ea per annos suorum magistratum digererant. Sigon.

Vel Pontifices vel Reges.] Malim, vel principes vel reges fuerunt. Nam qui reges, etiam pontifices erant. Sic Simon & qui eum secuti sunt usque ad Aristobulum, cum pontificatu principatum administrarunt. Primus Aristobulus diadema sibi sumpsit: à quo deinde reges & pontifices. Dnsf. Idem Sigonius.

accepit. Mortuus est, annos v i. & xx. rerum positus. Post hunc Aristobulus Pontifex substitutus, primus omnium, post captivitatem, regium nomen assumpsit, capitique diadema imposuit. Exacto anno, diem functus est. Alexander deinde, filius ejus, rex pariter

Vide & Petitem i. Eclog. Chronol. vi. Porro Hyrcani, in exercitu Parthico, optimi fuere milites. Contra hos pugnat se eo bello Iohannem quid prohibet, atque hinc nomen accepisse? Horn.

Hyrcani nomen accepit.] Securus videtur Eusebium ita scribentem in Chronico suo, Simoni successit filius Iohannes, qui victis Hyrcanis, Hyrcani cognomen accepit. Et, Iohannes dux Iudæorum & pontifex adversus Hyrcanos (ita legendum: vulgo perperam, adversus Hyrcanum) bellum gerens, Hyrcani nomen accepit, & à Romanis ius amicitiae postulans, decreto Senatus inter amicos relatus est. Sed hæc opinio falsa videtur. Quod eo libentius credo, quia scio alios hoc nomine vocatos, in quibus Hyrcanus filius R. Eliezer filii Hyrcani, & R. Iosua filius Hyrcani. Abben Gorion autor, maximum natu filiorum Simonis, Hyrcanum appellatum fuisse, eoque interempto, idem nomen Iohanni attributum à senioribus Israël. Scribit hoc lib. iv. cap. 27. Druſ.

Annos vi. & xx.] Sic Eusebius: sed Iosephus ei tribuit ann. xxxi. Hunc Funccius sequitur & Tirinus & alii.

Regium nomen assumpsit, capitique diadema imposuit.] Aristobulus, dignitatum paternarum hæres, principatum & ethnarchiam in Regni formam vertens, diadema sibi primus, post captivitatem Babylonicam, imposuit. Ita Iosephus libro jam dicto & vigesimo, Eusebius etiam, & Nicephorus Patriarcha. Nam tamen in vulgato Nicephori codice Græco (alium præter eum qui in Thesaurio Temporum Scaligeriano habetur non vidimus) prætermittitur Aristobulus, in codice tamen Ms.

quem supra memoravi, post Iohannem Simonis filium sequitur, Ἀλεξάνδρου υἱὸς αὐτῆς ὅς κη Διόδημα βασιλείως ᾤχετό κτ' Ἀλεξάνδρου τῷ αὐτῆς μητέρι. Quod vero adjectum est de Alexandra matre, ex scriptoris oscitantia ibi natum est. Etiam habebatur in Latini interpretis exemplaribus. Huic vero Aristobulo matrem Alexandræ nomine agnosci non comperio, sed proximo ejusdem nominis, qui Alexandro Iannæo filius minor natu, pontificatum post Alexandræ matris obitum, ut statim dicitur, accepit. Selden. Iosephus xiii, 19. Ἀλεξάνδρου τῷ ἀρχιερεὶς βασιλείαν μετέστηται δέξας, Διόδημα ᾤχετό ἐπιβίη) κτ' ὁ δὲ τῶν υἱῶν αὐτοῦ ἐκ τῶν ἀπὸ Βαβυλῶν δεικείας ἀπελάγει ὁ λαὸς, εἰς τὴν ἐκείαν ἐπαυθήσεται. Diadema autem fascia erat tenuis candidaque, circumdans caput: quam à Libero patre inventam Plinius notavit. Valerius lib. vi. cap. 2.

Alexander.] Qui Ebraicis κω, id est Iannæus. Sic etiam Iosephus eum vocat, Post Aristobuli obitum, inquit, Salome ejus uxor, quam Græci Alexandriam naminant, solutis ejus fratribus, quos ipse, ut diximus, vinxerat, Iannæum, qui & Alexander est, regem constituit, etate ceteros præcedentem atque modestiorem. Vide sequentia. Habentur autem lib. xiiii, cap. 20. Vide quoque historiam Ebraicam, cap. xxx. & Chronicon templi secundi, fol. 39. col. 3.

Filius ejus.] Imo frater. Nam Hyrcanus tres filios habuit, Aristobulum, Antigonum, Alexandrum. Aristobu-

riter & pontifex fuit: regnavit annos VI I. & viginti, in cuius actibus, nihil præter crudelitatem, memoria dignum reperi. Hic, cum Aristobulum & Hyrcanum, parvos filios, reliquisset, Solina sive Alexandra uxor ejus, regnum per novem annos tenuit. Post hujus obitum, sæda inter fratres, de regno, certamina. Ac primum

luis exacto anno diem functus est. Quod in historia Ebraica, regnavit annum unum solum. Vnde corriges Chronicon templi secundi, in quo, regnavit biennio dierum, pro anno dierum. Antigonus periit ante mortem Aristobuli. Historia nota est. Alexander, licet in magno fratris odio fuisset, tamen ei successit in regno. Vnde in Chronico illo, Alexander frater ejus regnavit pro eo. Eadem invenies in historia Ebraica. Vide quinetiam Iosephum lib. XI I. cap. 20. Idem.

Nihil.] Imo bellicosissimus fuit, & Iudaici regni pomœria fecit amplissima. Quippe in Palæstina ad maris litus Alexandro parebant, Rhinocorura, Raphia, Anthedon, Gaza, Azotus, Jamnia, Ioppe, Apollonia & turris Stratonis. Procul à litore, Idumæa, Adora, Matiffa, Samaria, mons Carmelus, & Itaburius, Scythopolis sive Betsan, Gadara, Gaulanitis, Seleucia, Gabala. In Moabitide Eschbon, Medaba, Lemba, Orona, Telithon, Zara, Cilicium, Aulon, Pella. Atque ubique Iudaicum restituerat. Pella, quia amplecti recusaverat, funditus subversa est. *Capellus.*

Præter crudelitatem.] Vnde interroganti: Quidnam faciendo animos sibi plebis conciliaret, responsum est, si moreretur. Ob hanc crudelitatem Iudæi eum Θρακιδῶν cognominarunt: pro quo in editione Rufini *Crucifixor*. Nam octingentos Pharisæos uno tempore cruci affixit. Vide Iosephum XI I. 22. Obiit in obsidione Ragabæ castelli, quod in Gerasenorum finibus, ultra

Iordanem. *Druſ.*

Solina.] Quum hoc nomen habeat ab Eusebio, videtur legendum Salina. Nam in eo Σαλίνα, consentientibus libris Hieronymus quoque Dan. XI. *Alexandra*, quæ & Salina vocabatur. Nec aliter Epiphanius. Iosephus tamen Salomen eam appellat, id est, Σαλώμην: quod rectum esse puto. Confule Antiquitates ejus lib. XI I. cap. 20. Idem.

Uxor ejus regnum per novem annos tenuit.] Alexander Iannaus uxori regni administrationem testamento reliquit. Atque ei κατὰ τὴν ἐπιπέψασ. Illa Pharisæis mire addicta, ἄρχιερα μὲν (ita Iosephus) ὑποδείκνυσιν Ἰερωνὸν ἀδελφὸν τῆς ἡλικίας, πολὺ μὲν τοῦ πατρὸς ἀδελφὸν αὐτῆς. Seldenus. Atque hoc tempore volunt quidam finiri hebdomadas Danielis; atque tunc excisum fuisse unctum seu veterem unctorum Regum tum Pontificum progeniem, eo quod Alexandro successerit Salina Salome, seu Alexandra uxor, pro cuius arbitrio Pontificatus Hyrcano filio donabatur. Vide Selden. I. de success. in Pontif. XIII.

Sæda inter fratres de regno certamina.] In textu Sigonii: *Certamina orta.* Eusebius in fragmentis Græcis de Alexandra; αὐτῆς τῆς βασιλείας Ἰερωνῶ τῆς περὶ ἑστέρας ἐπέπεσε αἰδῆ τῆς γενῆς, Ἄριστος ἐλάτῳ ἢ τῆς νεώτερας τῆς ἄρχιερωσύνης. Vide sis Iosephum, præter lib. I. de bello Iudaico cap. IV. lib.

num Hyrcanus imperium obtinebat: mox ab Aristobulo fratre pulsus, confugit ad Pompejum: qui tum Mithridatico bello confecto, pacataque Armenia & Ponto, victor omnium gentium, quas adierat, ultrorsum pergere, & vicina quaeque Romano imperio adjungere

CU-

lib. xiv. cap. 1. lib. xx. cap. viii. & lib. xv. cap. ix. & iii. ubi secundum hoc facit exemplum Pontificis dignitate, veluti non perpetua, pulsi. Primum id quod jam dictum est supra de Iasone & Menelao sub Antiocho Epiphane; δούτερον ἔ, inquit, Ἀριστοβούλου Ἰρκανὸν ἀφείλετο τὸ ἀδελφόν. Dissidium hoc inter fratres hocce causa fuit ingentis, quæ secuta est, apud Iudæos calamitatis. Inde imprimis ansa Romanis data, ut Iudæam invaderent.

Selden. Iosephus xiv, 8. Τότε ἔπαθεσ αὐτῶν τοῖς Ἱεροσολύμοις κατέστησαν Ἰρκανὸς καὶ Ἀριστοβούλου, ποῦτος ἀπὸ ἄλλης τῆς αἰτίας, τὴν ἔδουλειαν ἀπεβάλλοιτο, καὶ ἰσχυροὶ ῥωμαίων κατέστητο, καὶ τὴν χώραν τῶν τοῖς ὁπλοῖς ἐκτισμένην τῶν σύρων ἀφείλετο, τῶν τῶν ἰσχυροῦ ἰσχυροῦ δαπάνων τοῖς σύροις. Addit & alia ex dissidio fratrum, mala. Immane tributum; καὶ βασιλεία ἡ ἀσθενέρον τοῖς καὶ Ἰσραὴλ δὲ χερσὶ τοῖς διδομένων τιμῆ, δημοτικῶν ἀνδρῶν ἐγγύς.

Hyrcanus.] Tertius hujus nominis, ut notatum in Historia Hebraica. Tertius, inquam pontificum, vel certe Hasamonæorum. Nam alii fuerunt hoc nomine præterea, in quibus Iosephi δὲ χαρτελάου filius qui primus sacerdotum Hyrcanus nominatus fuit: autor Ioseph. Vnde colligimus nomen hoc apud Iudæos vulgatissimum fuisse. Drusius.

Ab Aristobulo fratre pulsus.] Prælio ad Hierichuntem commisso, victus Hyrcanus fratri regno & Pontificatu cessit,

& sic post mutuos amplexus ἀνεχώρησαν ὁ μὲν εἰς τὴν βασιλείαν, ὁ ἄλλος ἔως ἰδιώτης, εἰς τὴν οἰκίαν ἔ. Ἀριστοβούλου. Ioseph. xiv, 1.

Confugit.] Primo ad Aretam Arabum Regem, qui cum per Antipattum Ascalonitam reducere conatus est. Obsessus in templo Aristobulus: donec obsidionem Scaurus Pompei legatus, autoritate Romani nominis solvit. Vide Ioseph. xiv, 2, 3, 4.

Ad Pompeium.] Uterque fratrum, Damasci coram Pompeio, de jure successione disceptavit per Legatos. Æquior Hyrcani causa visa, cum mos Romanis esset, supplicibus faciles se præbere, ut potentissimi de folio deicerentur. Vide Ioseph. xiv, 5.

Mithridatico bello confecto.] De quo vide Iustin. xxxviii. Florum iii. Appianum, Plutarch. & alios. Mithridates hic Ponti Rex fuit, Evergetes dictus. Quidam Mithradates scribunt ex numismatis. Quod non probo. Mithradatis enim Græcum est, Mithridates Latinum, a ini, ut Μαροαλία Massilia, Κατάνη Catina, Νομοίδες Numida, Ἀκρωσας Agrigentum, & alia. Bongars.

Victor omnium gentium.] Lege Appianum in Mithridat. Plutarch. in Pompeio & Dionem. Adeo ut in concione gloriatus sit: *Se Asiam* (minorem intellige) *ultimam provinciarum accepisse, eandemque mediam patriæ reddidisse.* Plin. vii, 26.

Vicina quæque.] Ἐὼς ἀφ' ἑαυτῶν παρθεμῆ. Ioseph. xiv, 8. Nam Parthico Imperio magna prudentia abstinuit. Πα-

cupiens, causas belli & materiam incendii querebat. Igitur Hyrcanum libens excepit, ductuque ejus Iudeos aggreditur: urbe capta, atque arce, templo pepercit: Aristobulum victum Romam mittit, Hyrcano jus pontifi-

latimque oriens, Romanorum, discordia confanguineorum Regum, factus est. Iustit. 2.

Hyrcanum libens excepit.] Καὶ ἤγαγεν Ἀρσασὸς λαὸν βίαν. Ioseph. xiv, 5.

Ductuque ejus Iudeos aggreditur.] Iosephus, sive adulatione, sive quod ita res se haberet, culpam belli Aristobulo imputat. xiv, 6.

Urbe capta.] Ioseph. xiv, 7, 8. Scribit Iosephus Hierosolyma capta fuisse à Pompeio die decimo septimo mensis Thamuz, M. Tullio Cicerone, C. Antonio Coss. Dio narrans hunc casum, ait fuisse Sabbatum. Iosephi verba sunt libro xiv. cap. viii. Καὶ ἡ ἀλώσης τῆ πόλεως παρὶ τρίτον μῶνα, τῆ νηστείας ἡμέρας κτῆ τῶν ἐσάτων καὶ ἑξομομοχρῶτων, καὶ ἐκτος τῶ Ὀλυμπιάδα, ἑξαδέκοντων Γαίω Ἀντωνίω καὶ Μάρκω Τυλλίω Κικέρωνος, Annus qui Consules habuit M. Tullium Ciceronem, & C. Antonium, erat ab Orbe condito termillesimus octingentesimus octagesimus septimus, Cyclo Solis 111. litera Dominicali D, idemque erat tertius Octaëteridis Iudæorum, cujus Nisan cepit die decimo Aprilis, feria sexta: Adde tres continuos menses plenos, (quod non semel accidit, cum Neomenia indiceretur κατὰ τὴν ἑξῆς secundum Lunæ visionem.) Thamuz dies decimus septimus, τῆ νηστείας ἡμέρας cadit in diem viceesimum quintum Iulii, feria septima. Eodem quoque die rursum capta sunt Hierosolyma ab Herode & Sosio. Iosephus lib. xiv. cap. xxviii. Petitus.

Templo pepercit.] Male. Nam templum potius captum dici debuit, quod tanta vi & cæde expugnatum fuit. Vide Ioseph. xii, 8. Horn. Vult dicere, non

spoliavit illud. Iosephus xiv, 8. Cum in sacra pecunia thesauris essent circiter talentorum duo millia, nihil horum præ pietate attigit. Cicero, Cn. Pompejus, captis Ierosolymis, victor, ex illo fano nihil attigit. Imprimis hoc, ut multa alia, sapienter, in tam superstitiosa & malefica civitate, locum sermoni obrectatorum non reliquit. Non enim credo religionem Iudæorum & hostium impedimento præstantissimo imperatori, sed pudorem fuisse. Sua cuique civitati religio, Læti, est; nostra nobis. Eusebius in Chronico, referat templo, usque ad Sancti sanctorum accessit. Quæ verba docent ipsum ulterius non progressum esse. Non ergo vidit arcam fœderis, ut quidam volunt. Nam arca, in qua tabula fœderis & super eas Cherubim, in sancto sanctorum erat; non in sancto: quod tantum ingressus videtur Pompejus. Drusus.

Aristobulum victum Romam mittit.] Imo secum abduxit victum. Sic Eusebius. Sed legendum utrobique victum, id est, δεδεδωρόν. Iosephus diserte, abduxitque secum Aristobulum victum cum duabus filiabus & totidem filiis. xiv, 8. Idem.

Jus Pontificatus.] Τὸ δὲ ἄρχιεροσύνην ἀπέδωκεν ἑρκανῶ. Ioseph. Etiam ex Senatusconsulto & decreto principali sub Julio Cæsare, Pontificatus Iudæorum Hyrcano Διὰ παντός κτῆ πείρημα ἐστὶν omnimodo secundum mores patrios firmatur, adjecto insuper, ut habetur in Senatusconsulto illo apud Iosephum edito, ὅσα τε κτῆ τὰς ἰδέας αὐτῶν νόμους ἐστὶν ἀρχιερατικὰ ἢ φιλάδηραται, ταῦτα κελεύει κατὰ τὴν αὐτῶν καὶ τὰ τέκνα αὐτῶ. Seldenus.

tificatus restituit: impositoque Iudæis stipendio, procuratorem eis, Antipatrum quendam Aſcalonitem, præposuit. Hyrcanus quatuor & triginta annos rerum positus, dum aduersum Parthos bella gerit, capitur. Tum

Hero-

Impositoque Iudæis stipendio.] Ταῦτ' ἡ Ἱεροσόλυμο ὑποτελήσῃ ῥωμαίοις ἐποίησεν. Ioseph. Id est, tributo, censum vocant. Erat autem didrachmus in singula capita. Male igitur Hieron. in comment. Matth. xvii. 25. Post Augustum Iudæa facta est tributaria, & omnes censi capite ferebantur. Nam ante Augustum erat vectigalis, vel, si ma- vis, tributaria. Druſ.

Procuratorem.] Iudæa, Sigonius. Palestina, Eusebius. Ab hoc tempore Iudæa semper habuit procuratores, qui prætoribus aut proconsulibus Syriæ suberant. Talis Christi ævo erat Pontius Pilatus. Druſ. Sed nihil in Iosepho occurrit, ex quo probari queat, procuratorem Iudææ Antipatrum fuisse, tum temporis à Pompeio constitutum. De Scauro tradit: Πομπηίου τῶν κολωνοῦ Σκεῖαν ἕως ὀφθαλμοῦ πολεμῆ καὶ Διζύπτιο Σκαύρου ὠφθαλμοῦ. Huic mox successit Gabinius, eodem teste. Igitur procurator partis alicujus, vel sub præside Romano, Antipater fuit, ac demum à Iulio Cæsare ἐπιτερόπτερος Ἱερουσαλῶν constitutus. Sic Iosephus xiv, 15. Horn.

Antipatrum.] Qui & Antipas, eodem, quo pater ipsius, nomine vocabatur. Iosephus, à quo dissentit Eusebius Africanum secutus, qui hujus Antipatri patrem Herodem nominat, quem ait fuisse Aſcalone ἰεροδῶλον, hoc est, sacerdotem in templo Apollinis. Iosephus autem scribit eum ab Alexandro ejusque uxore constitutum ducem totius Idumææ, amicitias Arabum, Gazæorum & Aſcalonitarum coluisse, multique illos sibi conciliasse muneribus. Ab utroque diversus abit Nico-

laus Damascenus, Antipatri genus deducens à primatibus Iudæorum, qui postliminio in Iudæam reversi sunt à Babylonia. Druſ.

Aſcalonitem.] Quomodo Aſcalonita si erat Idumæus? An patria ei Aſcalon, & parentes ex Idumæa? Scire licet Aſcalonem fuisse urbem superioris Idumææ. Quod affirmat Iosephus lib. i. i. cap. 3. Aut patria erat Idumæa & Aſcalon locus commorationis parentum ipsius. Idem.

Quatuor & triginta annos.] Secutus est Eusebium, qui hos annos putat ab eo tempore, quo primum Hyrcanus pontificatum adeptus est, vivente adhuc matre Alexandra. Sic autor Glosſæ ordinariæ prioris Machabæorum: Hyrcanus, inquit, animo defes, adjuvante Antipatro procuratore, tenuit pontificatum ann. xxxiv. Sigonius huic summæ detrahit decem, legendumque putat xxiv. pro xxxiv. quia videlicet horum annorum aliud initium ponit. Nam eos numerat à restitutione Hyrcani quæ per Pompeium facta. Hoc docent consequa ipsius verba. Tot enim sunt à consulatu M. Tullii Cicero- nis, usque ad consulatum C. Asinii Pol- lionis. Quo tempore Herodes rex à senatu appellatus est. Iosephus hæc paulo aliter lib. xv. cap. 9. Hyrcanus vivente adhuc matre Alexandra pontifex Iudæorum creatus, per novem annos eum honorem obtinuit: cur defunctæ cum in regnum successisset, elapsis tribus mensibus, ab Aristobulo fratre pulsus est, ac deinde Pompei ope restitutus receptusque, omnibus honoribus quadraginta annos in eis exegit. Idem.

Adversum Parthos bella gerit, capi- tur.] Parthi Antigonum Alexandri filium in regnum reducturi, bellum

Herodes alienigena, Antipatri Ascalonitæ filius, regnum Iudææ à Senatu & populo Romano petiit, accepit-

Herodi & Hyrcano intulerunt, in quo hic captus est, & auribus ab Antigono truncatus. Quod ideo fecit *μηκέτ' αὐτίς εἰς αὐτὸν ἀφίκασι τῶν ὀφθαλμῶν αὐτοῦ* *ἄφ' τὸ λελοῦσθαι, ἔνομος τῶ ὀλοκλήθει εἶναι τῶ πρὶν ἀξίαν- τ* *Ⓞ*. Seldenus. *Ioseph. xiv. 24. 25.* Hæc Parthorum irruptio facta A. V. C. *IOCCCXIV.* Asinio ac Domitio *Coss. Dio.* Ut recte Iosephus, post capta à Pompejo Ierosolyma *xxi v. annos* imputet Hyrcano Pontifici. *Petav.*

Herodes.] Secundus filiorum Antipatri ex uxore, quam Iosephus Cypron vocat, quæ illustri inter Arabas genere nata erat. Vnde Arabissam appellat Eusebius.

Alienigena.] Quomodo alienigena si erat Iudæus? An quia patrem habuit Ascalonitam? Nam tales peculiariter alienigenæ vocabantur. Res notior est quam ut probari debeat. Alienigena, id est, ἀλλόφυλ *Ⓞ*. Sic eum appellat Eusebius. Ut & alii multi. Vocatur etiam profelytus. Quod pariter culpant. Nam qui Iudæus erat, nec profelytus dicebatur, nec alienigena. Sed majores ejus profelyti fuerant, imo alienigenæ. Nam Idumæi, priusquam sacra Iudæorum suscepissent, alienigenæ dicebantur. Hoc verum est. Non tamen à Iudæis ideo vocatur alienigena, sed servus Hæsimoniorum. Ego sic sentio, Idumæos, licet Iudæi essent religione, gente tamen fuisse à Iudæis distinctos. Tales etiam profelyti vocantur. Chronicon templi secundi, *Antipater erat vir prudens, &c. sed radix ejus non erat ex filiis Israel, verum ex Idumæis, qui servi ceciderunt in manus Israel: & ipsi sunt profelyti tantum, & non filii nobilitatis.* Sic forte R. Aquiba vocatur profelytus iustitiæ, quia erat ex filiis filiorum Sifææ. Idumæi ergo

profelyti. Si profelyti, cur non etiam alienigenæ? Nam antequam profelyti essent, alienigenæ fuerant. Hic originem spectamus, hoc est, ut Ebræi loquuntur, radicem generis. Dux fuerunt opiniones de Antipatro Herodis patre. Vna Iosephi, qui eum Idumæum fuisse scribit: altera Nicolai Damasceni, qui genus ejus deducit à primatibus Iudæorum, qui postliminio in Iudæam reversi sunt à Babylonia. Hanc probare videtur autor historiæ Ebraicæ ita scribens, *Antipater accepit uxorem à femine regio Idumæam. Ideo dixerunt scriptores antiqui eum fuisse Idumæum. Sed Nicolaus, scriptor fidelis, ait eum fuisse Iudæum: id verum est. Fuit enim ex ingenuis Iuda, ex iis Iudæis qui redierunt à Babylonia Ierosolymam, in diebus Nebemia filii Hachalia & Ezra sacerdotis.* *Drus.* Vide & *Petavium xi. de Doctr. Temp. 5.*

A Senatu & Populo Romano petiit accepitque.] A Parthis & Antigono fugatus, Romam petit: ibique Antonii & Octavii favore, regno Iudaico S. C. donatur, & inter Octavium ac Antonium medius in Capitolium ascendit. Quod factum Olympiade *CLXXXIV.* Cn. Domitio Calvo & C. Asinio Pollione *Coss. Iosephus xiv. 26.* Sed vel extrema Olympiadis *CLXXXIV.* & initia *CLXXXV.* intelligenda, vel apud Iosephum error est, ac scribendum ἐπὶ τῷ κη' κη' ἐ ὀλυμπιάδ *Ⓞ*. Hæc est prima æra Regni Herodis. Altera ducitur ab eo tempore quo Sosius cum Herode Hierosolymam expugnavit, & Antigonus securi percussit. Id factum *ἔπ' ἀδωνί *Ⓞ* ἐν τῷ μὲν Μώρεα Ἀρξίππα καὶ Κανιδίε Γάδρα, ἐπὶ τῷ ἐπὶ Ὀλυμπιάδ *Ⓞ*, τῷ γ' μὲν, τῷ ἑορτῆ τῷ νηστίας.* *Ioseph xiv. 28.* Vide *Spanhemium II. Dub. Euangel. 2.*

CHRISTUS natus est, Sabino & Rufino consulibus, VIII. Kalend. Ianuarias. Verum hac, quæ Euangelis, ac deinceps Apostolorum actibus, continentur, attingere non ausus, ne quid forma præcisi operis, rerum dignitatibus diminueret, reliqua exequar. Herodes, post nativitatem Domini, regnavit annos IIII. Nam omne imperii ejus tempus VII. & XXX. anni fuerunt. Post

quem

des. Quæ scriptura nominis invenitur etiam in Appiano. *Drus.*

Anno imperii ejus tertio & xxx.] Sulpicius peccat in annis Herodis designandis, sed mitius quam alii. Nam cum annum xxxiii. Herodis componat cum consulatu Sabini & Rufini, qui est Julianus xlii. Olympiadis cxciv. primus, necessario conjicit initium Herodis in consulatum L. Gellii Poplicolæ & M. Coccei Nervæ, adeoque in Julianum x. Olympiadis clxxxvi. primum. Vbi *μετὰ τρεῖς* *μὲν* quadriennii, ratione primæ Epoche Herodis, anni ratione secunda. *Spanhemius.*

CHRISTVS natus est, Sabino & Rufino consulibus.] Pontifice Ioazaro. *Nicephor.* Triennio ante aram communem Christi natalem figit Sulpicius, si respiciamus characterem consulum. Consulatus enim Sabini & Rufini vel Rufi, qui aliiis Calvisii, & Passieni, quia utrumque nomen obtinuerunt, incidit in Julianum xlii. Olymp. cxciv. Primum, Cycl. Sol. vi. Lun. xvii. Lit. G. Proinde triennium interjectum inter hanc sententiam & aram communem, figitur in Juliano xiv. Olympiadis cxciv. quarto. Sed annus nati Christi exacte definiri nulla autoritate potest, ut ex omnium, quæ plurimæ, sententiarum scrutinio patet. Maxime probabile videtur, Christum natum ante xlii. Julianum, adeoque aram Dionysiacam, qua hodie utimur, *μετὰ τρεῖς* *μὲν* triennii ad minimum peccare. Vitrum vero xlii. Juliano an xli. natus

fuerit servator noster, illud nullis indicis solidis ex Historia veteri erui posse, adeoque non inter *δωρολογ* tantum, sed *ἀπολογ* profus, referendum cenfeo. *Spanhemius.* Quem de æra Christiana disputantem vide 1. Dub. Evangel. 1, 2, 3. Petitum 1. Ecl. Chronol. xv. & iv, xvii.

viii. Kalend. Ianuarias.] Scaliger in Eusebium: Omnis ecclesia in partibus Orientis, seculo Eusebii & antecedenti & sequenti, credidit Christum natum viii. Eid. Ianuarii. Nisi erratum est operatum aut propterantem calami, alia fuit hac de re Orientalium ecclesiarum, & alia Occidentalium opinio. *Drus.* Epiphanius: *τρεῖς ὅκτα ἐὶς δὴν Ἰανουαρίου.*

Annos IIII.] Annus emortalis Herodis incidit ex mente Sulpicii, non, ut vult Torniiellus, in annum Christi v. sed potius in primum, *Coss. C. Iul. Cæs. & Emilio Paulo*, adeoque in annum Julianum xli. Olymp. cxcv. primum. Relegatio Archelai, quæ contigit Juliano xi. nono anno in principatu completo, eandem supputationem erroris convincit, ut alia prætermittamus. Designatio certa periodi Herodis, *καὶ ἐστὶν ἐν δωρολογοῖς.* Mea tamen sententia, maxime ad veritatem accedere videtur *Κεππλερ*, & minoribus incommodis urgeri posse, qui Herodem obiisse contendit xlii. Juliano. *Spanhem.*

vii. & xxx. anni.] Sic Eusebius, Iosephus, Gorrionides, & alii. Chronicon templi secundi, vixit Herodes postquam occidisset Antipatrum filium suum

quem Archelaus Tetrarcha annis IX. Herodes annos XX. & IIII.

Hoc regnante, anno regni octavo & decimo, DO-

MI-

octo dies & mortuus est. Omne autem tempus regni ejus quadraginta anni. Drusus. Iosephus interdum xxxvii. interdum xxxiv. annos ei tribuit, respectu duplicis Epochæ, quarum una ab impetrato Romæ, altera ab occupato Hierosolymis regno ducitur, ut supra dictum. Sic geminæ hujus radices respectu, quamvis præter mentem Iosephi, alii xxxvii. alii xi. annos Herodi adscribunt. Sed exacta periodus Herodis, definiti non potest. Iosephus terminis indefinitis illum *ἡδὸν ἐπὶ τῶν ἐβδμήκοντα & ἑπτὰ* & *ἑβδμήκων* decessisse scribit. Vnde alij, supervixisse Christo bi-mestri, alii trimestri, alii annum, alii biennium, alii triennium, alii quadriennium, Baronius etiam octennium, volunt. Spanhem.

[Archelaus Tetrarcha.] Ducem vocat Eusebius: ut Ethnarcham Iosephus xvii. 13. *Cæsar paucis post diebus Archelauum non regem declarat, sed, dimidia parte ditioris quæ Herodis fuerat ei concessa, Ethnarcham eum constituit: regnum quoque pollicitus, quamprimum ille se tali honore dignum redderet. Potest etiam Toparcha dici. Nam in secundo belli Iudaici cap. ix. portionem ejus idem Iosephus τοπαρχίαν appellat. Drusus. Quod vero Drusus dicit, se regnum Archelao tribuere non ausum, Iosephum sequitur. Nam exerit Matth. 11. 22. ἀκρίβως ἢ ἐπὶ Ἀρχέλαου βασιλεύσει ἐπὶ τῆ Ἰουδαίας ἀντὶ Ἡρώδης τοῦ πατρὸς αὐτοῦ. Contra Iosephus titulum regni ei ab Augusto abjudicatum dicit, atq; Ethnarchæ datum. Matthæus βασιλεία, more Orientis, vocat Principem quemvis. Sic & Eusebius de Archelao, ut rege, loquitur. Horn.*

[Annis ix.] Eusebius, Archelaus non anno regni sui in Viennam urbem rele-

gatur. Iosephus autor hoc accidisse anno principatus Archelai decimo. Vide Archæologum libro xvii. cap. 15. Drus.

[Herodes.] Hic est ille qui Philippi fratris uxorem in matrimonium accepit, & Iohannem Baptistam, qui eum propterea reprehendebat, occidit. Quam historiam aliter Euangelistæ, aliter Iosephus narrat. Pro Euangelistis facit Historia Ebraica, cap. 1xiii. Herodes Antipas occidit multos ex sapientibus Israël, & in his Iohannem Sacerdotem magnum, propterea quod dixisset, Non licet tibi ducere uxorem fratris tui Philippi. Hic est Iohannes ille qui baptizatus fuit. Sed & Chronicon templi secundi, quæ ei accepit uxorem Philippi fratris sui, quæ ei genuerat duos filios. Quem ob hanc abominationem redarguit R. Iochanan sacerdos magnus. Ideo percussit & occidit eum Antipas. Vide Iosephum xviii, 7. Drusus.

[Annos xx. & IIII.] In Sulpicio Sigeonii, xxx, & IIII. Nescio an mendum sit operatum. Innuit autem Herodes Antipam Tetrarcham Galilææ, quem Cæsar Cæsar perpetuo damnavit exilio apud Lugdunum urbem Galliæ. Autor Chronici templi secundi: Octavianus Augustus regnare fecit Antipam fratrem Archelai pro eo, revertitque nomen ejus in nomen Herodis. In Historia Ebraica est xx & 1. ex qua emendabis Chronicon templi secundi, in quo xi. pro xi. Drus.

[Anno regni octavo & decimo.] Quo tempore Christus agebat annum xxxii. Incidit autem hic annus in annum mundi 5232. secundum supputationem Eusebii, quem Sulpicius nunc fecutus mihi videtur. Drus.

DOMINVS crucifixus est.] Tacitus xv. Annal. Auctor nominis ejus Christus, qui Tibe-

MINUS crucifixus est, Fusio Gemino & Rebellio Gemino, Consulibus. A quo tempore, usque in Stiliconem Consulem, sunt anni CCCXXII. Apostolorum actus Lucas edidit, usque in tempus, quo Paulus Romam deductus est, Nerone imperante: qui, non dicam regum, sed omnium hominum, & vel immanium bestiarum sordidissimus, dignus extitit, qui persecutionem in

Chri-

Tiberio imperitante, per procuratorem Pontium Pilatum, supplicio affectus erat. Iesum autem Talmudicum alium esse à Iesu Nazareno, prolixè contra Iudæos & alios, ostendit Schickardus in Tarich. Caterum locus Iosepho insertus XVIII. Ant. IV. de Iesu Christo, ἡπόβολι-
μοῦ ἐστὶν. Spanhem. De cruce, post omnes alios, vide Illustrem & Incomparabilem Salmasium, in epistolis ea de re nuper editis.

[Fusio Gemino & Rebellio Cos.] Variæ veterum opiniones fuerunt de intervallo τὸ πολιτείας Domini, quod deprehendi posse, idq; rectè atque ordinc, putarunt per Paschata, quæ intercesserunt à Baptismo illius ad σωρωσισμοῦ. Alii enim tria, alii quatuor, alii quinque celebrata fuisse à Christo Paschata post Baptismum opinantur: Nos iis accedimus, qui duo tantum numerant: qua in sententia fuerunt, Clemens Alexandrinus, Laëtantius, B. Augustinus, B. Hieronymus, apud eundem Hieronymum Commentariis in cap. IX. Danielis. Iulius Africanus in quinto Temporum: Atque exinde usque ad annum quintadecimum Tiberii Casaris, quando passus est Christus, numerantur anni sexaginta. Hunc annum suis signat Consulibus Tertullianus Lib. adversus Iudæos cap. VIII. Passio huius exterminii intra tempora septuaginta hebdomadum perfecta est sub Tiberio Casare, Cos. Rubellio Gemino & Fusio Gemino, mense Martio, temporibus Pascha, die octavo Kalendarum Aprilium. Eum annum se reperisse glo-

riabantur Tessaressa decatitæ in Actis Pilati apud Epiphanium: δὲ τὸ ἔκκλιον δὴθεν Πιλᾶτος αὐχῶσι τὴν ἀκρίβειαν διεκρίνας, ἐν οἷς ἐμπίστευε τῆ ἰσθῆος ὁκτὼ Καλωνδῶν Ἀπριλίων τὸ σωτηριᾶ πεπονηέναι. Atque id verum nobis videtur, Christum passum esse anno quintodecimo Tiberii Casaris, duobus Geminis Consulibus, cum annum ageret tricesimum primum, sive Dionysianum vicefimum nonum, anno Orbis conditi termillesimo nongentesimo septuagesimo octavo, Cyclo Solis X, litera Dominicali B. Petit. Vide eum 1. Ecl. Chronol. XI. Pontifice Caipha. De quo Selden. 1. de success. XII. Pro Rebellio, Drusus habet Rubellio. Scriptio nostra verior, ut ex Fastis patet.

CCCXXII.] Demptis quinque, Sigonius reponit CCCXXVI: quibus additi anni XXXIII. efficiunt CCCC. In quem annum Christi diximus incidere consularum Stiliconis, Druf. X. in V. versa numeri plane congruent. Sigonius.

[In tempus quo Paulus Romam deductus est.] Ab A. C. XXXIII. ad LVIII. qui numerus est annorum XXVI. Sigon.

[Nerone imperante.] De quo Suetonius & Tacitus. De eodem Eutychnus in Originibus Ecclesiarum Alexandrinæ: وكان رجلا سريرا جدا
مربي السيرة, Hoc est, ver-
tente Seldeno: Homo in consilii & vitæ institutenda ratione improbissimus.

Chri-

Christianos primus inciperet: nescio an & postremus explerit: siquidem opinione multorum receptum sit, ipsum Antichristum venturum. Hujus vitia, ut plenius exponerem, res admonebat, nisi non esset hujus operis, tam vasta ingredi. Id tantum annotasse contentus sum, hunc per omnia fœdissima & crudelissima eo processisse, ut matrem interficeret: post, etiam Pythagoræ

Christianos.] Discipuli, qui prius Nazaræi dicebantur, vocati sunt primum Christiani Antiochiæ, Act. xi. 26. & appellatio à Christo, non ab unitione spiritali. Nam ab ea Christi vocantur, non Christiani. Ut ab Augustino Augustiniani: sic à Christo Christiani. Theodoretus in Genesim, quæst. xlvii. Η μεις ἢ τὸ δεωότες Χριστὸς ἀποκαταστασῶμεθα. Hos pagani per imperitiam Christianos appellabant. Sic Christus dicebant pro Christus. Tacitus, Indæos, Christo duce tumultuantes, Roma expulsi. Druf.

Primus inciperet.] Nam Claudius eos urbe tantum expulerat. Suetonius, Tacitus, alii. Tertullianus, *Consulite commentarios vestros, in illis reperietis Neronem primum in hanc sectam tum maxime Romæ Orientem, Casariano gladio ferocif-*

se. Druf. Euty chius: وهو اول من

اهاج علي النصراني الشر

والبلد, Qui primus fuit gravissimorum in Christianos malorum author. Vide & Euseb. Hist. vi. & in Chronico. Orofium vii, 5. Tertullian. Apolog.

Explerit.] Id est, expleturus sit. Sigon.

Ipsum Antichristum venturum.] Eadem fuit opinio quorundam Christianorum de Domitiano, cui cognomen Neroni fuit, qui savitia Neronem vel æquabat, vel superabat. Vnde alter Nero & Nero Calvus convicio populi vocabatur. Hiero. Dan. xi. Multi nostrorum putant, ob savitiæ ac turpitudinis magnitudinem, Domitianum Neronem

Antichristum fore. In glossa ordinaria, 1 Mach. i. ubi de eodem hæc verba, legitur, *Domitianum sive Neronem.* Prætulim, aut *Neronem*, ut dicat, opinione quorundam Christianorum, alterum Antichristum fore. Haymo scribit Neronem umbram fuisse Antichristi, sicut David Christi. Scribit hoc ad locum Apostoli 11 Thessal. 11. ἄρ. 7. *Iam nunc mysterium operatur iniquitatis: Vbi Nicolaus de Lyra: Hoc mysterium exerceri cæpit à temporibus Neronis, vel quia Nero typus erat Antichristi, ut Haymo scribit: vel quia tunc primum jacta sunt fundamenta tyrannidis ecclesiasticæ.* Cæterum Neronem venturum in fine seculi, credidit etiam B. Martinus, sed idem eundem ab Antichristo discriminat. Druf. De quo, ubi ad locum illum ventum erit.

Crudelissima.] Orofius lib. vii. cap. 5. *Crudelitatis autem rabie ita efferatus est, ut plurimam senatus partem interfecit, equestrum ordinem pœne destituerit: sed ne parviciuis quidem abstinnit, matrem, fratremque, sororem, uxorem, cæterosque cognatos & propinquos, sine hesitatione prostravit.*

Ut matrem interficeret.] Agrippinam. Vnde μητροκτόνⓄ appellatus est in hoc versu,

Νέραν, Ὁρέτης, Ἀλκαμαίαν, μητροκτόνⓄ.

Et in illo, qui à populo decantatus olim ut vere Sybillinus,

ἘξαλλⓄ Ἀνεαδῶν μητροκτόνⓄ ἠγαμεδύσῃ.

goræ cuidam, in modum solennium conjugiorum nuberet, inditumque Imperatori flammeum, dos & genialis thorus, & faces nuptiales: cuncta denique quæ vel in fæminis, non sine verecundia conspiciuntur, spectata. Reliqua vero ejus, incertum, pigeat an pudeat magis, differere. Hic primus Christianum nomen tollere aggressus est. Quippe, semper inimica virtutibus vitia sunt, & optimi quique, ab improbis, quasi exprobrantes, aspiciuntur. Namque eo tempore divina apud urbem religio invaluerat, Petro ibi episcopatum gerente: &

Pau-

Xiphilinus è Dione scribit, nonnullos culeum de nocte in quadam statua ipsius suspendisse, ut eo significarent Neronem ut matricidam in culeum conjici oportere: aliosque exposuisse puerulum in foro, alligata ad eum tabella in qua scriptum fuerit, non te tollo, ne matrem occidas. Notum & illud.

Quis neget Aenææ magna de stirpe Neronem?

Sustulit hic matrem, sustulit ille patrem.

Interfecit etiam uxorem & Senecam præceptorem, & Lucanum fratrem ejus. *Salmaticensis*: dictus est Nero crudelis, quia occidit matrem suam & præceptorem suum Senecam, & fratrem ejus Lucanum. *Drus.* Caterum illa opinio falsa, uterum matris dissectum inspexisset. Suetonius hoc tantum refert: ad visendum interfectæ cadaver accurrisse, contrectasse membra. Nec aliud Tacitus innuit, ex cujus verbis male intellectus error ortus. *Horn.*

Pythagoræ cuidam.] Qui & Doryphorus, alio nomine, apud Suetonium. A quo alius ille alter Doryphorus libertus, quem Nero veneno sustulit, biennio ante hunc denuptum. *Torent.*

Nuberet.] Xiphilinus in Nerone, Quamquam ipse misisset Pythagoræ liberto, dotemque ei per syngrapham constituit

(hoc Sulpicius significat, cum ait, in modum solennium conjugiorum) quas nuptias populus Romanus celebravit una cum cæteris gentibus. Et post: Ex eo tempore duo simul cum Nerone coibant, Pythagoras pro viro, Sporus pro uxore, ac Nero præter cætera domina & regina vocabatur. Orosius, Virum in uxorem duxit, ipse à viro ut uxor acceptus est. Suetonius, Doryphoro liberto, sicut ipsi Sporus, ita ipse denupsit.

Inditumque imperatori flammeum.] Sex. Victor, Nervo eo progressus est, ut neque suæ neque aliorum pudicitia parcens, ad extremum, amicus nubentium virginum specie, pulam convocato senatu, dote dicta, cunctis de more frequentantibus nuberet.

Christianum nomen tollere aggressus est.] Lecanio Licinioque Coss. Tacitus. A. C. LXXIV. Vide Scal. Euseb.

Petro ibi Episcopatum gerente.] Antiqui Petrum & Paulum junctim constitunt primos Romæ Episcopos & ejus Ecclesiæ fundatores. Epiphanius in hæres. Carpocratianorum: Εἰς Πάριον Πέτρος ὁ καὶ Παῦλος ἀπέστειτο μαρτυροῦντες ἅπασιν Ἀπόστολοι αὐτοὶ τοῦ ἐπίσκοποι, εἶπε λίνῳ, εἶπε Κλήτῳ. Hinc phrasis antiqua: ad limina Apostolorum ire, id est, Romam. Magna autem diffensio de primis Romæ urbis Episcopis.

Paulo, posteaquam ab injusto præfulis iudicio Casarem appellaverat, Romam deducto. Ad quem tum audiendum plures conveniebant: qui veritate intellecta, virtutibusque Apostolorum, quas tum crebro ediderant, permoti, ad cultum Dei sese conferebant. Etenim tum illustris illa, adversus Simonem, Petri ac Pauli congressio fuit. Qui cum magicis artibus, ut se Deum

pro-

copis. Ea exinde orta. Paulus non unum Episcopum, sed plures, qui presbyteri & Episcopi, (hoc enim unum & idem tum temporis) Ecclesiæ præfecit, id est, collegium Presbyterorum. Sic Linus, Cletus, Clemens, simul ab Apostolis instituti Episcopi. Scriptores sequentis ævi, dum ad suum morem respiciunt, eos quos legebant Episcopos fuisse, sibi invicem successisse existimabant, cum simul fuissent, ejusdem ordinis, & pares. Petrus nunquam Romæ fuit. Error exinde ortus; quia Petrus Antiochia Babylonem concessit. Eam de Roma plerique interpretantur Patres. Quod falsissimum, & hinc error. *Salmasius.* Quem de Petri Episcopatu, vide in admirando opere, de *Primatu Papæ.*

Ab injusto præfulis iudicio.] Festum intelligit, qui Felici successit. Malim ergo, præsidis, ut pagina, quæ proxime sequitur, præsidis sui Gessii Flori injurias non ferentes. *Drus.*

Casarem appellaverat.] Act. xxvi. Ad hujus tituli imitationem Reges Persarum *Cosroes* dicti; & Ruteni ab ea voce suum Imperatorem *Czar* vocant, qui ipsorum lingua *Kyal* esset. *Schickardus.* Casar antiqua vox latina quæ τσαρῶν significat, unde *Cæsaries*, vel *Cæsaria*, ἡ πόλις τσαρῶν. *Salmasius.*

Ad cultum Dei sese conferebant.] Quos inter Neronis quidam aulici, & ut Patres nonnulli voluerunt, ipse Seneca. Extant Epistolæ ejus ad Paulum, & hujus ad illum, sed quas supposititias

esse, certum est. Vide *Lipsium* in *Senecam*, & alios.

Adversus Simonem.] Est ille, qui vulgo *Simon Magus* appellatur: cui statua olim posita Romæ inter duos pontes, cum hac inscriptione, *Simoni Deo sancto.* Vide *sis Euseb. hist. eccl. lib. 11. cap. 13.* Mentio hujus & in *Iohasin*, per hæc verba: *In diebus Petri Apostoli erat Simon Samarita magus, de cujus nomine vocata est Simonia, quando aliquis vendit sanctitatem suam, id est, sacerdotium suum. Drus.*

Petri ac Pauli.] In bullis Papparum imagines horum duorum Apostolorum simul exhibentur, & Paulo dextra datur, ut honoratur. Quia etiam si concederetur Petrum Romæ fuisse, quod falsum, tamen primariæ partes Pauli fuerunt, quippe ad cujus ἄποστολῶν gentium, proprie Roma pertinebat. *Salmasius.*

Magicis artibus.] *Augustinus* in sermone de sanctis, cum enim *Simon se Christum diceret, & tanquam Christum ad Patrem assereret se posse ascendere, atque elatus subito, magicis artibus volare cepisset: tunc Petrus fixis genibus precatus est Dominum, & precatione sancta vicit magicam levitatem.* Nam velut vinetum cum de sublimi aëre deposuit, & quodam præcipitio in saxa elidens, crura confregit. Meminit hujus congressionis & *Arnobius* per hæc verba, *Viderunt Romani currum Simonis magi & quadrigas igneas Petri ore difflatas, & nominato Christo evanuisse.* Totum hoc de *Simonis* cum *Petro* ac *Paulo*, congressu, dubiis nititur

probaret, duobus suffultus demoniis evolasset, orationibus Apostolorum fugatis demonibus, delapsus in terram, populo inspectante, disruptus est. Interea, abundante jam Christianorum multitudine, accidit, ut Roma incendio conflagraret, Nerone apud Antium constituto. Sed opinio omnium, invidiam incendii in Principem retorquebat, credebaturque Imperator gloriam innovandæ urbis quæsisse. Neque ulla re Nero efficiebat, quin ab eo jussum incendium putaretur. Igitur vertit invidiam in Christianos, atque in innocuos crudelissimæ quæstiones: quin & novæ mortes excogitatae, ut ferarum tergis coniecti, laniatu canum interirent.

testimoniis. Haudquaquam verisimile, scriptores Romanos tam memorabilem rem præterituros fuisse. Ac notum, quam multa, primo Christi seculo, ab Historicis Ecclesiasticis, temere credita & scripta sint. Et in tempore, quam dissentiant? Euseb. regnante Claudio, Augustinus & multi alii, sub Nerone, paulo ante mortem Petri ac Pauli, A. C. LXV. Sulpicius sub adventum Pauli, qui in A. C. LVIII. incidit. In summa, certi nihil constat, & proprius falso est, quod de volatu & lapsu Simonis, tradidere antiqui. Horn.

Abundante jam Christianorum multitudine.] Immane dictum, quam brevi tempore, in quantam multitudinem Christiani excreverint. Bardefanes Syrus apud Eusebium VI. c. 8. Quid dicemus de Christianorum secta, qui in omni parte orbis, imo in omni civitate inveniantur? Tertullianus I. adv. Iudæos: Christi regnum ubique porrigitur, ubique creditur ab omnibus gentibus supra enumeratis (numeraverat autem Babylonios, Parthos, Indiam, Æthiopiam, Asiam, Germaniam, Britanniam, Mauros, Getulos, Romanos) colitur, ubique regnat, ubique adoratur. Eadem habet Irenæus I, 3. Arnob. II, & alii Patres. E-

legans Tertulliani locus II. Apolog. Hæterni sumus, & vestra omnia implevimus, urbes, insulas, castella, municipia, conciliabula, castra ipsa, tribus, decurias, palatium, senatum, forum. Sola vobis reliquimus templa.

Incendio conflagraret, Nerone apud Antium.] Tacitus: Incendium, forte an dolo principis conflatum fuerit, in incerto fuit. Eo certe tempore Antii agens Nero, non ante in urbem regressus est, quam domui ejus, qua palatinum & Mecenatis hortos continuaverat, ignis propinquaret. xv. Annal.

Gloriam innovandæ urbis.] Videbaturque Nero, condendæ urbis novæ & cognomento suo appellandæ, gloriam querere. Tacitus.

Neque ulla re Nero efficiebat.] Sed non ope humana, non largitionibus Principis, aut Deum placamentis, decedebat insania, quin jussum incendium crederetur. Idem.

Vertit invidiam in Christianos.] Ergo abolendo rumori Nero subdidit reos & quæsitissimis poenis affecit, quos per flagitia invidiosos, vulgus, Christianos appellabat. Idem

Ut ferarum tergis coniecti] Sunt ipsissima verba Taciti, Et pereuntibus addita ludibria, ut ferarum tergis coniecti, laniantur.

virent. Multi crucibus affixi, aut flamma usti. Ple-
rique in id reservati, ut cum defecisset dies, in usum
nocturni luminis urerentur. Hoc initio in Christianos
sæviri cœptum. Post etiam, datis legibus, religio vetaba-
tur: palamque edictis propositis, Christianum esse non
licebat. Tum Paulus ac Petrus capitis damnati: quo-
rum

niatu canum interirent: aut crucibus af-
fixi, aut flammam, atque ubi defecisset
dies, in usum nocturni luminis urerentur.

Flamma usti.] Hoc flammare Tacitus
vocat. Flammare est, quod Hispani di-
cunt Pringar. Stantibus ad palum de-
stinatis, unco (ne rotatione capitis pi-
cem cadentem declinarent) gutturi
suffixo, è lamina ardente (ut *scylax*
vocat Imp. M. Aurelius) pix aut un-
guen in caput liquefiebat, ita ut rivi
pinguedinis humanæ per arenam am-
phitheatri sulcum facerent. Iuvenalis
ad hoc tormentum, eandemque histo-
riam alludens,

Pone Tigillinum, tæda lucebis in il-
la,

Qua stantes ardent, qui fixo gutture fumant,

Et latum media sulcum deducit arena.
Lege:

Et latus medium sulcus diducit arenam.
Pone, ubi stantes ad palum alligati suf-
fixo gutture, lamina impendente fumant, & totos artus liquefiunt, ita ut
pinguedo diducat arenam sulco facto.
Ut memorabiles illos cruciatus fuisse
neceffe sit, quorum multo post tempo-
re meminerit Iuvenalis. Tertullianus
in Gnosticos: Orientem fidem Romæ pri-
mus Nero cruentavit. Neque solum Ro-
mæ sævitum in Christianos, sed etiam
in provinciis. Ios. Scaliger.

In usum nocturni luminis.] Verba Ta-
citi. Modus hic erat: Papyro, quæ ce-
ra esset circumlita induebantur, & sic
vivi ardebant. Interpres Iuvenalis ad
Satyræ 1. ea verba: Pone Tigillinum.

Tigillinum si læseris, visus ardebis, quem
admodum in munere Neronis vivi asse-
runt, de quibus ille iusserat cereos fieri,
ut lucentes spectatoribus, cum fixa essent
illis guttura, ne se curvarent. Nero male-
ficos homines tæda & papyro & cera su-
pervestiebat, & sic ad ignem admoveri ju-
bebat, ut arderent. Vbi per maleficos
intelliguntur Christiani. Illa enim
miracula, quæ fierent ab illis virtute
divina, nihil aliud esse aiebant, quam
præstigias & artes execrabiles. *Vossius*.
Vide & Scaligerum in Euseb. Suetonius:
Afflicti supplicii Christiani, genus
hominum superstitionis novæ ac malefi-
cæ.

Sæviri cœptum.] Suetonius: Idque
etiam per Provincias factum. Extat ve-
tus inscriptio in Hispania loco Pifer-
gæ vocato: in quo sine dubio crudeli-
tas Neronis tangitur, siquidem vera est
illa inscriptio. Nam dubito. Christiani-
sum superstitionem vocat, ut Suetonius
Christianos homines novæ ac maleficæ
superstitionis: NERONI CLAVDIO
CAESARI AVG. PONT. MAX. OB
PROVINCIAM LATRONIEVS ET
HIS QVI NOVAM GENERI HVMA-
NO SUPERSTITIONEM INCVLCARANT
PVRGATAM. Ios. Scaliger.

Datis legibus.] Legendum censeo la-
tis legibus. Sigon.

Paulus ac Petrus capitis damnati.]
A. C. LXVIII. Neronis XIII. Euse-
bius. Tertullian. de præscriptionibus:
Felix Romana Ecclesia, cui totam doctrinam
Apostoli cum sanguine suo profuderunt;
ubi Petrus passioni Domini adæquat-
ur; ubi Paulus Iohannis exitu coronatur.

rum unicervix gladio defecta, Petrus in crucem sublatus est. Dum hæc Romæ geruntur, Iudei, præsidis sui Festi Flori injurias non ferentes, rebellare ceperunt. Adversus eos Vespasianus, proconsulari imperio à Nerone missus, multis gravibusque præliis devictos,

*Cervix gladio defecta.] Paulo. Certum est Romæ passum. De supplicio, veteres fere in gladium consentiunt. Sic Saidus Batricides, sive Eutyechius, in Originibus Alexandrinis, **وضرب عنق بولص بسيف**, Gladio trucidavit Paulum. Horn.*

Petrus in crucem sublatus.] Si Petrus nunquam Romæ fuit, quomodo ibi crucifixus? Nam Babylone videtur martyrium passus, ubi vixit. Ideo Clemens in Epistola ad Corinthios, cum dixisset, Paulum sub Romanis principibus passum, postea subjungit, Petrum martyrium esse passum, nullius loci mentione facta, quia locus passionis ejus ignorabatur. Nam Babylon sub externo dominio. Sic quoque incertum eo tempore, ubi Thomas vel Bartholomæus passi. Salmas. Eutyechius modo laudatus, ex versione Cl. Seldeni, qui hodie ingens Britannia suæ decus est: Petrum Nero Caesar cruci affigit, corpore inverso. Nam & dixerat ei Petrus, Si vis ut ego cruci affigatur, corpore me inverso affige cruci, ne mors mihi inflicta similis sit ei, quæ infligebatur Domino meo Christo, qui cruci affixus est. Occisus est autem Petrus sub annum xxii. post Dominum nostrum Christum. Sub initia igitur Neronis, id est, tredecim circa annos ante Chronologiam receptiorem, Petri martyrium collocat Eutyechius. Selden. Ex quibus patet, incertas veterum traditiones, tum de loco, tum de tempore passionis Petri fuisse: & tandem plerosque in receptiorem opinionem consensisse, crucifixum Romæ, cum quod certo assererent, non haberent. Horn.

*Præsidis sui Festi Flori injurias.] In Eusebio, Cestii Flori: sed legendum ex Iosepho Gessii Flori. Vide Ant. ejus, lib. xx. cap. ix. **Δρυς Γέσιου ἢ Φλώρου ὁ πεμφθεὶς Ἀλβεία Ἀβδόχου ὑπὸ Νέρωνος, πολλῶν ἀνέπαυσε κακῶν Ἰουδαίῳ. Καθ' ἑαυτὸν εἰς ἐπίδηξιν πονηρίας πεμφθεὶς, οὐκ εἰς τὸ ἔθνους ἡμῶν ὑπακομίας ἐπόμωδε, μήτε ἀργυρῆς ἀφ' ἑλπίων μηδὲνα τρέπον, μήτε ἀδίκης κολάσεως. ἢ ᾧ ἄπυγχοῦσας ἔλεον, παντὸς ἡ κέρους ἀπάληψι.** Et plures intolerabiles ejus injurias describit II. ἀλά. C. 24.*

Rebellare ceperunt.] Τὸν αἰῶνα ἡμῶν πολεμῶν ὁ καὶ ἀναγκάσας ἡμῶν ἀργυρῆς, Φλώρου ἢ. Iosephus. Suetonius aliam belli causam fingit: Percubuerat, inquit, Oriente toto vetus & constans opinio: esse in satis ut eo tempore Iudæa prefecti rerum potirentur. Id de Imperatore Romano, quantum eventu postea patuit, prædictum, Iudæi ad se trahentes, rebellant: casoque præposito, legatum insuper Syria consularem, ferentes supplicias, raptâ aquila, fugaverunt. Ex quibus patet quam tenuem rerum Iudaicarum notitiam Romani habuerint. Neque enim cæsus est Florus, nisi cadere pro clade afficere, accipias. Casaub.

Vespasianus proconsulari imperio missus. Iosephus ἀλά. C. III. I. Sueton. in Vespas. Eusebius, Contra Iudæos, qui Cestii Flori avaritiam non ferentes rebellabant, Vespasianus magister militia, à Nerone transmittitur.

Multis gravibusque præliis victos.] De quibus fusc Ioseph. III, & IV. ἀλά. C.

Etos, cœgit intra muros Hierosolyma confugere. Interim vero jam etiam sibi pro conscientia scelerum invidius, humanis rebus eximitur: incertum, an ipse sibi mortem consciverit. Certe corpus illius interemptum. Unde creditur, etiamsi se gladio ipse transfixerit, curato vulnere ejus servatus: secundum illud quod de eo scriptum est: Et plaga mortis ejus curata est; sub seculi fine mittendus, ut mysterium iniquitatis exerceat. Igitur post excessum Neronis, Galba imperium rapuit:

MOX

Intra muros Hierosolyma.] Ioseph. vi. αλώσ. 3. Qualis tum urbs Hierosolyma fuerit, idem tradit cap. 6.

Humanis rebus eximitur.] Iosephus v. αλώσ. 6. Extinctus est v 111 Eid. Iunii anno & xxii. diebus ante initium Vespasiani. Scaliger in Eusebium.

Incertum an ipse sibi mortem consciverit.] Quia Neroni sese perimenti paucissimi (tres ait Dio, Suetonius quatuor) testes adfuerunt: propterea eo extincto & ignorato plerisque mortis genus, & multis etiam persuasum, non esse illum occisum. Casaub. Res tamen certissima. Nam cum audisset Galbam in Hispania ab exercitu imperatorem declaratum, hostis à Senatu iudicatus, ex urbe fugiens, semet ictu gladii transegit, adjuvante trepidantem manum Eunuchò Sporo: cum prius nullo reperto exclamaret, *Itane? nec inimicum habeo nec amicum: dedecorose vixi, turpius peream.* Suetonius, Alii: *Cum à Senatu quaereretur ad pœnam, è palatio fugiens, ad quartum urbis miliarium in suburbano liberti sui inter Salariam & Numentanam viam semet interficit, anno etatis sue XXXII.* Eusebius in Chronico.

Curato vulnere ejus servatus.] Nam secundum opinionem quorundam se ipse vulneravit, è quo vulnere postea curatus fuit, unde adhuc vivere creditur. Samuel Solem ad librum Iohasin, *Commentarii de visis regum dicunt Nero-*

nem mortuum esse, partim fugisse, nec sciri locum quo fuerit: usque adeo ut Augustinus episcopus asserat ipsum adhuc vivere. Druf. Locus Augustini extat xx. de Civ. Dei 19. quem infra ad Dialogum 11. producemus. Sed Samuel Iudæus vel non legit Augustinum, vel non intellexit. Ipse enim, enumeratis opinionibus de Neronis exitu, & reditu, addit: *Sed multum mira hæc opinantium præsumtio. Quæ improbantis sunt & averfantis.* Horn.

Et plaga mortis ejus curata est.] Ita legendum ex Apocalyp. xiiii, 3. prius erat in libris, *Et plaga mortis ejus curata est.* Quem locum nonnulli de Nerone interpretati sunt; sed male, iudicio Augustini de Civit. Dei, lib. xx, cap. 19. Druf.

Sub seculi fine.] Infra de Martino Dial. 11. *Cum ab eo de fine seculi quaeremus, ait nobis, Neronem & Antichristum prius esse venturos.*

Et mysterium iniquitatis exerceat.] Hoc est, ut sit Anti-Christus. Nam per eum exercebitur mysterium iniquitatis, de quo Apostolus 11 Thessal. 11, 7. Druf. Nam eum locum, ut Augustinus tradit, de Anti-christo acceperunt. Vide Grotium in explicatione locorum de Anti-christo, & qui contra eum scripserunt, Marefium, Coccejum, alios.

Galba.] Sueton. *Nonnulli dictum, quod præpinguis fuerit visus, quem Galbam Galli vocant.* Ad quem locum, quid

mox Otho, Galba interfecto, occupavit. Tunc Vitellius in Gallias, fretus exercitibus quibus præerat, urbem ingressus, Othone interfecto, summam rerum usurpavit. Quæ posteaquam ad Vespasianum delata, licet malo exemplo, bono tamen affectu Reip. ab improbis vindicandæ, cum Hierosolymam obsideret, sumit imperium: & ut mos est, diademate capiti imposito, ab exercitu Imperator consalutatus, Titum filium Cæsarem facit; eidem pars copiarum, & obsidendæ Hierosolymæ negotium datum. Vespasianus Romam profectus, summo favore senatus & populi receptus, cum se

Vi-

commentati sint Salmasius & Boxhornius, vide in editione Schildiana.

Imperium rapuit.] Neroni Galba successit. Sueton. Imperium in Hispania rapuit. Γάλβας ἀποδίδει εἰς αὐτοκρατορῆς, εἰς Ρώμην ἐπανῆλθεν ἐν τῷ Γερμανίας. Iosephus v. ἀλώζ. 6. Suetonius Galba.

Otho, Galba interfecto.] Ὑπὸ τῷ στρατοῦ αὐτοκράτορ εἰς ἐπὶ τῆς ἰσπανίας, ἐδόλοφονήθη καὶ μίσθω τῶν Ῥωμαίων ἀγορῶν, ἀπέδειχθη τε αὐτοκρατορῆς ὄντων. Idem.

Vitellius in Gallias.] Legendum: ex Gallias. Sigon. Vide Tacitum i. & ii. Histor. Suet. Vitell. Ioseph. v. ἀλώζ. 6. & 8.

Othone interfecto.] Ad Bebricacum à Vitellianis victus, sibi ipsi mortem conscivit. Tacitus ii. Hist. Suet. Othone. Διεσχῆσατο μὲν ὄντων ἐαυτὸν ἐν βεβρικήῳ. Iosephus.

Licet malo exemplo.] Cur malo? An Italiam ab immani bellua, qualis Vitellius, vastari pateretur? Vide Ioseph. v. ἀλώζ. 10.

Sumit imperium.] Coactus à millite, qui enses & mortem recusanti intentabant. Idem. Multa omina Imperii præ-

cesserunt, quæ Suetonius & Iosephus fuse recensent. Tiberius Alexander, præfectus Aegypti, primus in verba Vespasiani legiones adiecit Kalendis Iulii: qui principatus dies in posterum observatus est. Sueton. Vespaf.

Ut mos est, diademate capiti imposito.] Pessimè Sulpici, de tuo addis, quod apud nullum ex Historicis, reperitur. Διὰ δὲ μὲν, fasciæ quædam erant, quas capiti circumligatas Reges Orientis gestabant. Vsum ejus primus Alexander, à Persis acceptum, Occidentii intulit. Justin. xii. Alexander habitum regum Persarum, & diadema, insolitum antea regibus Macedonicis, velut in leges eorum quos vicerat, transfret, assumit. Apud Romanos Cæsari oblatum diadema: sed is repudiavit. Caligula quoque abstulit. Nec quisquam Imperatorum eo usus, usque ad Aurelianum, declinanda invidia. Sed error hic condonandus Sulpicio, qui sua tempora spectavit, non antiquam Romam. Hom.

Titum filium Cæsarem facit.] Extincta in Nerone Cæsarium familia, Vespasianus nomen illud, tanquam Imperii, ad posteros propagavit, ac Titum & Domitianum filios, Cæsares appellavit. Tacitus. Sueton.

Cum se Vitellius interfecisset.] Falsum hoc.

Vitellius interfecisset, imperium confirmavit. Interea Iudæi obsidione clausi, quia nulla neque pacis neque deditio- nis copia dabatur, ad extremum, fame interibant, passimque viæ oppleri cadaveribus cæpere, victo jam officio humani. Quin omnia nefanda in super ausi, ne humanis quidem corporibus pepercuerunt, nisi quæ ejus- modi alimentis tabes præripuerat. Igitur defessis de- fensoribus irrupere Romani. Ac tum forte in diem Pa- schæ

hoc. Nam apud Gemonias minutissimis icibus excarnificatus atque confectus est, & inde unico tractus in Tiberim. Sueton.

Tacit. Eusebius ἐπὶ μέσης τῆς Πώμης δὲ πο(Φάπτε). Ioseph. v. ἀλώσ. xiiii.

Neque pacis neque deditio- nis copia da- batur.] Mira Sulpicii oscitantia. Qui si Iosephum legit, quomodo prolixas il- las pro pace & deditio- ne, Titi atque Iosephi, curas orationesque, præteri- re potuit? Vide xv. Ioseph. ἀλώσ. 7. II. & vii. 4. 13. Audi Casarem Ti- tum, vi. ἀλώσ. 8. dicentem παρὰ μὲν αὐτῶν Ἰουδαίοις εἰρήνην, αὐτονομίαν ἀσθενεῶν, καὶ πάντων ἀμνησίαν τῶν πλεονεκτημάτων. Τὸς δὲ αὐτῶν ὁμοιοῦς εἶσιν, ἀντὶ τῆς εἰρήνης πόλεμον, ἀπὸ ἧρας ἢ καὶ δὴ θνήσκουσιν, λιμὸν αἰρεμύρας. Horn.

Ne humanis quidem corporibus pepercuerunt.] Nam mulier quedam, nomine Maria Eleazar filia, proprium filium occidit, coxit & comedit ex parte. Iosephus ἀλώσ. lib. vii. cap. 8. Sed non hoc tantum rabida famis scelus respicit author noster; verum opinio ejus fuit, Iudæos mortuorum cadaveribus pas- sios. Hoc enim sequentia innuunt: nisi quæ ejusmodi alimentis tabes præripuerat. Ajud Iosephum quidem nihil hujus reperimus, qui tamen inauditam famem, per partes describit. Alimenta et rebus impurissimis, fimo, sterco- re, corio, parata. πάντῃ δὲ τῶν ὀδόν-

τοι ἦσαν ἡ ἀνάγκη, καὶ τὴν παραρτοῦσιν τῶν ἀλόγων ζώων. vii. ἀλώσ. 7. Sed cadavera comesta, ne verbo quidem in- nuit, hoc ex ingenio Sulpicii profe- ctum, falsumque est. Aperte Iosephus vii. ἀλώσ. 14. δοκῆσι δὲ αὐτομοῖ μὴ φημι εὐτερες τῶν τῶν ἀλώσεως, δι' ὑ- περβολῆν ὡμοίησιν, γούστωδ' καὶ τῶν νεκρῶν. Facturos id fuisse dicit, nisi excidio præventi essent, non fecisse. Horn. Vide & Euseb. iii. Hist. 6.

Tabes præripuerat.] Hinc, cum sepe- liendo non essent, cadavera portis eje- cta, immani numero. A. xiv. Aprilis, ad Kal. Jul. cxv. millia, & Dccc. ca- davera, per unam portam elata, ut Man- nianus transfuga Tito narravit. Ex om- nibus portis, mortuorum Ioc. millia egesta. Ioseph. vi. ἀλώσ. 16.

Irrupere Romani.] Capta est urbs ac templum vii. Gorpaxi, Kal. Sept. anno secundo Principatus Vesp. Dion. ἔτι καὶ ἱεροσόλυμα ἐν τῇ δ' Κρίσθ' ἡμέρῃ, ἡ μὲν λίσσεται ἐπὶ καὶ οὐδὲν σέβουσι, ἐξω- λησθ. Sabbathum innuit. Suetonius in Tito: cepitque eam natali filia sua. Vi- de Petit, i. v. Eclog. Chronol. xv. Eo die cessavit jure sacrificium. Vnde Iudæi inquit: יתחילן ויבא חשבון חשבון בן יצחק תשריתו יושנה תשובה, Die decimo se- ptimo Tammuz franguntur tabule legis: ces- sat cūδελεχίζμενος, vrbis fissa. Et in Li-urgia hujus diei canunt: יתחילן חשבון חשבון בן יצחק, Quia abolitum est ea die jure sacrificium.

ſcha, omnis ex agris aliſque Iudææ oppidis, multitudo convenerat. Nimirum ita Deo placitum, ut eo tempore quo Dominum cruci affixerat, gens impia interneccioni daretur. Phariſæi aliquantisper, pro templo, acerrime reſtiterunt: donec obſtinatis ad mortem animis, ultro ſe ſubjectis ignibus, intulerunt. Numerus perempto- rum

Memorabilis eſt locus Seder Olam: Rabbi Iofe dixit: Quemadmodum meriti remuneratio, etiam poſt longum tempus, recidit ac revolvitur in eundem diem, ita & peccati. Atque id experimento compertum eſt. nam cum antea vaſtaretur templum, erat extremum ſabbati: & rursus extremum ſeptimi anni erat. præterea erat ſeptimana ſtationis Iarib, & nonus dies menſis Ab erat. Et ita ſuere quoque hæc omnia in ſecundo excidio. In utroque autem Levitæ ſtabant in cathedra, recitabantque oden hanc: Retribuet illis iniquitatem ſuam. Cunctus.

Tum forte in diem Paſchæ.] Paſchæ, Paſchæ, dicebant priſci Patres. *Veſſius.* Paſchæ ejus anni in xiv. vel ut Petrus vult, xv. Aprilis incidit. Immanis hominum multitudo, ad feſtum, & belli metu, confluxerat. Τότε γὰρ ἡ ἄσπερ εἰς εἰρηπῆν ἰαπὸ τῶ εἰμωρμῆς πᾶν σιωκλειεῖσθῃ τὸ ἔθνος, καὶ νασιλὼ ὁ πόλεμος τῶν πόλιν ἀνθρώπων ἐκυκλώσασθῃ. Ioseph. vii. αἰώσ. 17. Tacitus Ioc. millia intra urbem conclusa dicit. v. *Hiſtor.* Sed longe majorem fuiſſe Iosephus contendit. Ad minimum duodecies centena millia, ut ex caſis, mortuis, ac captis patet. *Horn.*

Eo tempore, quo Dominum cruci affixerat.] Patet Sulpicium exiſtimaiſſe, feſto paſchatis urbem captam. Quod falſiſſimum, cum ab Aprili, ad Septembrem, obſidio durarit. Eundem errorem Eusebius errat, atque haud dubio eum ſecutus noſter. Eusebius in Chronico, oportuit enim iſſilem diebus Paſchæ eos interfici, in quibus Salvatorem crucifixerunt. Idem ſcribit in *hiſtoria Ecclē.*

lib. 3. cap. 5.

Phariſæi.] Σωλαγωμοὶ ἡ Ἰουδαίων, δοκῶν ἀποεῖστρον εἶναι τῶ ἀλλων, καὶ τῶς νόμους ἀκελευῖστρος ἀφηνεῖσθῃ. 1. αἰώσ. 4. Diſti à τῶς, quod ab aliis affectata vitæ ſanctimonia ſejunctione eſſent, ut patet ex Luc. xviii, 11. *Heinſius.* Hinc Talmudici pios ac devotos ἰσῆρα vocant. *L' Empereur.* Præter eos duæ ad huc magnæ αἰρέσεις, Sadducæi, & Eſſeni. De quibus vide *Drusium* de Sectis, Scaligerum in *Trihaeſio.*

Acerrime repugnantes.] Quippe Stoici, teſte Iosepho. Hinc etiam paradoxæ Stoica ſtatuiebant. Vide *Heinſium* cap. xxiii. in *Nonnum.* Quare nos eſt mirum, cum fatalia omnia eſſe, & bona & mala putarent, illos obſtinatis animis ſe in incendium intuliſſe. *Sigon.* Haud dubio inter eos etiam Sadducæi fuerunt & fortasſe etiā Heſſeni. Ipſe Anani Pontifex fuiſſe Sadducæus proditur. *Drus.*

Numerus peremptorum ad undecies centena millia reſertur.] Deuiſſet dicere mortuorum. Nam ſequitur Iosephum, αἰώσ. vii, 17. numerus mortuorum per omne tempus obſidionis undecies centum millia. Mortuorum, hoc eſt, eorum qui fame aut gladio perierunt. Eusebius in *Chronico*, Iosephus vero ſcribit, undecies centena millia, fame & gladio periſſe. *Oroſ.* vii. 6. Iosephus Iudæus ſcribit undecies centena millia Iudæorum gladio & fame periſſe. De numero peremptorum ſive interfectorum conveniunt *Suetonius* & *Tacitus.* Idem *Oroſus*, *Sexcenta millia Iudæorum* eo bello interfecta, *Cornelius* & *Suetonius* reſerunt. Et *Eusebius*, *Titus Iudæa* capta & *Ierpo-*

rum ad undecies centena millia refertur: capta vero c. millia, ac venundata. Fertur Titus, adhibito consilio, prius deliberasse, an templum tanti operis everteret. Etenim nonnullis videbatur, adem sacratam, ultra omnia mortalia illustrem, non debere deleri: quæ servata, modestiæ Romanæ testimonium, diruta perennem crudelitatis notam præberet. At contra alii, & Titus ipse, evertendum templum imprimis censebant: quo plenius Iudeorum & Christianorum religio tolleretur. Quippe has religiones, licet contrarias sibi, iisdem ta-

mera

lymis subversis sexcenta millia virorum interfecit. Sic Egesippus sive Hegesippus, *Cæsa*, inquit, per omne tempus obsidionis, decies centena millia, aut cx. myriades, ut plerique asserunt. Centum & decem myriades, sunt undecies centena millia. Ea mortua, non *Cæsa* Iosephus asserit. Quid ergo vidit, cum talia scriberet? Profecto scriptor ille merito suspectus est viris eruditiss. *Drus.* Fluctus in simpulo. An non fame quoque perimuntur homines? & peremptos ad solam hostilem vim, non etiam famem, & mortalitatem referre, quæ autoritas jubet? Certe Latini ea voce latius utuntur, ut notum est. *Horn.*

Capta vero c. millia ac venundata.] *Τῶν μὲν ἂν αἰχμαλώτων πάντων ὄντων καὶ ὅλον ἐλήθη τὸ πῶλεμον ἑξήμισυ ἐν τῷ μνηστέρι, καὶ ἐπεὶ ἀρχαίοι σωτήριον. Iosephus VII. ἀλώσ. 17.* Quem numerum etiam Hegesippus agnoscit. Sed in Eusebio, & alia centum millia captivorum publice venundata. Quocirca nihil mutandum in Sulpicio. Nam absque dubio secutus hic est Eusebium, non Iosephum. Orofius numerum disperforum ponit, quem ait fuisse ad cx. hominum millia. *Drus.*

Adhibito consilio.] Ducum aut percerum sex, qui nominantur ἀλώσ. v. 11, 9. inter quos Marcus Antonius Iulianus

procurator Iudææ. Titus ad consilium vocavit duces exercitus, &c. Hegesippus lib. v. cap. 43.

Nonnullis videbatur adem sacratam.] Titus ipse ita censebat. Duces conditionem addebant, Si Iudæi illud reliquissent. Vide Iosephum.

Quæ servata modestiæ.] Titi hæc sententia erat, quam Iosephus his verbis expressit, Neque se unquam tantum opus incensurum: jam enim Romanorum fore hoc damnum, sicut ornamentum quoque fore imperii, si maneret. In eam iverunt Fronto, Alexander & Cerealis.

At contra alii.] Aliis quidem videbatur lege belli utendum esse. Nunquam enim Iudæos à novis rebus posse desinere templo manente, quo omnes ubicunque essent colligerentur. Iosephus.

Et Titus ipse.] Hoc verum non est. Nam Tito invito incensum templum. Vide Ioseph. VII. ἀλώσ. II. & Hegesippum.

Quo plenius Iudeorum & Christianorum religio tolleretur.] Finxit ex ingenio. Nam nihil tale in Iosepho, aut apud alios, quos vidi. *Drus.*

Licet contrarias sibi.] Sic visum gentilibus. Quia Hebræorum ceremonias, & instituta, & circumcissionem, Lex Christianorum sustulit. *Sigon.* Potissima causa fuit; quia Iudæi Christianorum infensissimi hostes.

men auctoribus profectas. Christianos ex Iudæis extitisse: radice sublata, stirpem facile perituram. Ita Dei nutu, accensis omnium animis, templum dirutum, ab hinc annos trecentos triginta & unum. Atque hæc ultima templi everfio, & postrema Iudæorum captivitas, qua extorres patria, per orbem terrarum dispersi cernuntur, quotidie mundo testimonio sunt, non ob aliud eos, quam ob illatas Christo impias manus, fuis-

Iisdem.] Ab iisdem. Sigon.

Christianos ex Iudæis extitisse.] Hæc causa cur Christianos Iudæorum nomine complexi sint. Sueton. Claudio: *Iudæos, impulsore Chresto assidue tumultuantes, Roma expulit.* Chrestum vocat servatorem nostrum, per contumeliam. Tertullian. *Lactant.* Vide Selden. 11. de success. ad leg. Hebr. xxvi.

Templum dirutum.] Id miles quidam incendit *δαμνία ὄρη πνὴ χρωμπος.* Aderat autem ἡ εἰμαρμονη χρόνων *αὐτῶν*, decimus mensis Augusti. Quo etiam à Babyloniorum rege fuerat concrematum. Vrbs post capta fuit, videlicet Kalendis Septembris, qui Thifri Ebrais. De urbe superiore mihi sermo. Nam inferior ante templum capta fuerat. Iosephus à condita primum urbe, usque ad excidium ejus, purat annos *ΜΜCXXVII. αὐλῶσ.* lib. vii, cap. 18. Capite autem decimo ejusdem libri à prima structione templi usque ad everfionem ejus, quæ per Titum facta, numerat ann. *ΜCXXX.* mens. vii, dies xv. à secunda vero, quæ sub Dario Notho accidit, ann. *DCXXXIX.* dies xlv. Cæterum excisa fuit urbs anno Vespasiani secundo, qui fuit à nato Christo, secundum supputationem Eusebii, septuagesimus tertius: ab eodem passo quadragesimus: & baptizato *XLIII.* Vide Chronicon ejus.

Abhinc.] A Consulatu Stiliconis. Sigon.

Ultima templi everfio.] Feria septima

contigit, ut docent cum veteribus Scaliger, Petavius, alii. Nec sine causa voluit Deus ipso Sabbatho Iudaico Hierosolymam cum templo funditus excindi. Quo ipso satis indicatum, Deum Sabbathi illa Iudaica, una cum templo & ceremoniis aliis, sublata voluisse. Spanhem. *Ethic* terminatur lxx. hebdomades Danielis. *Calvis.*

Postrema Iudæorum captivitas.] Vide Cunnæum 1. de Repul. xviii.

Extorres patria.] Tertullianus: *Dispersi palabmudi & soli calique sui extorres vagantur per orbem, sine homine sine Dio, rege: quibus nec adveniam jure terram patriam, saltem vestigio salutare, conceditur.*

Per orbem terrarum dispersi.] Etiamnum, post tantas clades & excidia, ingenti numero. Vt de iis cum Philone dici possit, *Ὅσον ἔστιν ἐν πολυαυθροπία, ὅσα ἐστὶν ἐξεδέξατο καὶ ἰαῶν ἔτ' ἀλλων ἕγασον μιᾶς χῶρας τ' ἀποκεκληρωμένης αὐτῶ μέγιστο ἀείβολλον, ἀλλ' ὀλίγη δὲ αὐτῶ πάσα ἡ οἰκισμένη. κέρυ.] ἥδ' ἀνά τε ἑσὶ ἡ πείρος ἀπῆλθε ὡς ἔτ' αὐτῶ γῆραν μεν ποδῶ πνὴ δοκεῖν ἐλατῆσθαι.* Adeo repullularunt, ut Romæ, sub Alexandro Mammææ filio, etiam jus *αὐτονομίας* recuperarent. *Dio.* xxxvii.

Ob illatas Christo manus.] Prudentius: *Exiliis vagus huc illuc fuit antibus errat, Iudæus, postquam patria de sede revulsus, Supplicium pro cade luit, Christique negati,*

fuisse punitos. Nam sæpe alias, cum propter peccata captivitatibus traderentur, nunquam tamen ultra septuaginta annos servitutis pœnam pependerunt. Interjecto deinde tempore, Domitianus, Vespasiani filius, persecutus est Christianos: Quo tempore, Ioannem Apostolum atque Evangelistam, in Pathmum insulam relegavit: ubi ille arcanis sibi mysteriis relevatis, librum sacræ Apocalypsis (qui quidem à plerisque aut stulte, aut impie non recipitur) conscriptum edidit. Non multo deinde intervallo, tertia persecutio per Trajanum fuit: qui cum tormentis & questionibus

mi-

Sanguine respersus commissa piacula solvit.

Drusius.

Interjecto deinde tempore.] A. C. xc v. Domitiani xi. vel xiv. Euseb. Chron.

Domitianus.] Cui Neroni cognomen ob crudelitatem: quem ideo nonnulli credunt Antichristum venturum, ut supra dictum.

Persecutus est Christianos.] Δούτε-
γε ἀνεκείνη διαγωγή. Euseb. 111. Hist. 13.

Ioannem Apostolum atque Evangelistam.] Etiam propheta fuit Hieron. in primo adversus Iovinianum. cap. 14. Iohannes & Apostolus & Evangelista & propheta. Apostolus, quia scripsit ad ecclesiam ut magister: Evangelista, quia librum Evangelii condidit, quod excepto Matthæo, alii ex duodecim Apostolis non fecerunt: Propheta, vidit enim in Pathmo insula, in qua fuerat à Domitiano principe ob Domini martyrium relegatus, Apocalypsin infinita futurorum mysteria continentem. Refert autem Tertullianus, quod Romæ missus in ferventis olei dolium, puvior & vegetior exiverit quam intraverit.

In Pathmum insulam.] Scribo; in Patmum. Nam Græce est εἰς πῶτον. Drus. Est una Cycladum Ægæi maris, ambitu xxx. c. 10. pass. Strabo x. & alii.

De hac relegatione ejus Euseb. 111. 14. Irenæus v. Hieron.

Vbi ille.] Apocalypsin in Patmo scriptam testatur Athanasius in Synopsi, Hieronymus, Irenæus, alii. Idem Eusebius innuit, quanquam dubitanter. 111. Hist. 14.

A plerisque; aut stulte aut impie, non recipitur.] Græcis præsertim, qui de hoc libro semper dubitarunt. Hieron. ad Dardanum. Cajus quidam eum Cerintho adscripsit. Contra quem disputat Dionysius Alexandria Episcopus apud Euseb. v. 11. Hist. 20. Tales hæretici dicti sunt ἀλογοί, quasi ratione carentes, aut λόγον negantes. Epiphani. Hæres. 11. De hoc libro quæ fuerint veterum iudicia, vide apud Erasmus & Beza in N. T.

Tertia persecutio per Trajanum fuit.] Hanc initam alii scribunt anno Christi ciii. alii ann. cviii. Biennio post, hoc est, ann. Christiano cx. Simon Cleopæ F. qui episcopatum Ierosolymorum tenebat, crucifigitur. Eusebius in Chronico. Et 111. Hist. 26.

Qui cum tormentis.] Nam initio decretum proposuit, ut Christiani ubique conquirentur, & per tormenta, si aliter non posset, usque ad mortem sacrificare ritu majorum adigerentur. Post
cum

nihil in Christianis, morte aut pœna dignum, reperisset, sevir in eos ultra vetuit. Sub Hadriano deinde, Iudæi rebellare voluerunt, Syriam ac Palestinam diripere conati: missoque exercitu subacti sunt. Qua tempestate, Adrianus, existimans se Christianam fidem loci

in-

eum Plinius Bithyniæ proconsul per epistolam eum super hac re consultasset, respondit, *Christiani conquirendi non sunt: si deserantur, & arguantur, puniendi sunt.* Vide Plinium x. Epist. 97. Euseb. 111. 27. Tertullian. Apologetico. Vbi vides Christianos carmen Christo, quasi Deo, dicere solitos, obstrictosque inter se, non in scelus aliquod, sed ne furta, ne latrocinia, ne adulteria committerent, ne fidem fallerent, ne depositum appellati abnegarent. Pervacaciam & inflexibilem in iis obstinationem culpât Plinius, in hoc uno, quod deos appellare, & simulacris numinum ture ac vino supplicare, ac Christo maledicere nollent, neque ut id facerent, ullis tormentis cogi possent. Epistola quæ ei respondet Trajani, eum ait re ipsa manifestum facere Christianum se non esse, qui diis Romanis supplicet. *Grotius.*

Sevir in eos ultra vetuit.] Anno Christi centesimo undecimo. *Eusebius.* Quæ si vera, duravit hæc persecutio annos tres, aut, ut alii volunt, octo. *Drus.*

Iudæi rebellare voluerunt.] Imo rebellaverunt, duce quodam Iudæo, quem Eusebius & alii Barchochabam nominant. Id sonat *filius stelle.* Nam Chochab stella. De quo R. Aquiba exponebat textum illum, *oriatur stella ex Jacob.* Idem ejusdem armiger fuisse traditur. Meminit Hiero. adversus Rufinum lib. 111. cap. 9. *Barchochabas autor seditionis Iudæicæ stipulam in ore succensam anhelitu ventilabat, ut flammæ evomere putaretur.* Magnus hostis fuit Christianorum, quod sibi contra Romanos militare nollent. *Eusebius,* Iudæi eum nominant *Barchoziba,* id est, filium men-

dacii, quod fraudulenter circumvenisset eos, Messiam se esse persuadendo. Ejus mentio in Thalmud, tractatu Sanhedrin, & in Iohasin. Verba Salmanticensis, *Filius Choziba rebellavit in Romanos, surrexitque & profectus est in Cyrenen, quæ in Africa, surgentesque Iudæi, qui ibi erant, occiderunt omnes Romanos & Græcos in illis locis, qui arenam maris numero æquabant.* Inde abiit in Aegyptum & fecit similiter. Quod cum audirent Iudæi qui in Giphdi, hoc est, in Aegypto, interfecerunt omnes gentes, usque adeo ut non remaneret residuum. Quo audito, Trajanus misit contra eos Adrianum, qui subegit eos & posuit legem Romæ: ne quis Iudæus intraret Aegyptum. Dicunt etiam doctores nostri: *Adrianus Cæsar occidit multa millia, in Bithber autem occidit duplo plures quam egressi sunt ex Aegypto, anno 111. post excidium.* In 111. In diebus Domitiani extitit Choziba, & in diebus Nervæ & in diebus Adriani regnavit Choziba & filius ejus neposque ejus: qui bellarunt bella magna cum omnibus gentibus, & subegerunt Aegyptum. Contra hos roboravit se Adrianus, & ascendit contra terrâ Iudæ, percussitque filium Chozibæ & occidit eum. Tum extinctus est populus multus. Non vexavit eos Nabuchodonosor, neque Titus, sicut Adrianus Cæsar. Vide Petit. 1. Eclog. Chronol. xiv.

Syriam ac Palestinam.] Accidit hoc anno Christi cxxxv. Ad quem annum Eusebius, *Iudæi ad arma, inquit, versi, Palestinam depopulati sunt, tenente provinciam Tenio Ruso, cui ad opprimendos rebelles Hadrianus misit exercitum.* Vide Euseb. iv. Hist. 11. 6. Oros. vii. Nicephor. 111. 24. Dionem. & alios.

injuria perempturum, & in templo, ac loco Dominicæ passionis, demonum simulacra constituit. Et quia Christiani ex Judæis potissimum putabantur (namque tum Hierosolymæ, non nisi ex circumcissione, habebat Ecclesia sacerdotem) militum cohortem custodias in perpetuum agitare jussit, quæ Judæos omnes Hierosolymæ aditu arceret. Quod quidem Christianæ fidei profi-

cie-
Se Christianam fidem loci injuria per-
empturum.] Vim Hadriano Sulpicius
 facit. Nam Hadrianus ex animo Chri-
 stianis favit, sed occulte. Quin & mo-
 litum ferunt, ut Christus pro Deo reci-
 peretur, templaque in eum usum ere-
 xisse: deterritum tamen consilio quo-
 rundam, qui affirmabant fore ut cultus
 omnis Deorum periret, si id fieret,
 quod de Christo cogitabat. Igitur non
 id molitus fuit, ut Christianos extin-
 gueret. Quippe, cum Judæos urbe Ælia
 exclusisset, Christianis tantum civitatem
 permisit: & ultus est eos, quos Coche-
 ba, ob fidem erga Romanos, excrucia-
 verat. *Orosius vii, 8.* Sed errore fa-
 ctum, ut Christiani Hierosolymitani,
 ob circumcissionem, Judæi putarentur,
 & eos justa Cæsaris in Judæos quoque
 ira adulfis.

In templo ac loco Dominicæ passionis.]
 Hoc templum Adrianus terra obruit,
 ac aliud Veneris dedicavit, quod usque
 ad Constantinum M. mansit. *Dio. Euseb.*
Epiphan. Paulinus in Epistola ad
 Severum nostrum: ubi sacra nati Salva-
 toris infantia vagierat, illic Veneris la-
 menta fingentium lascivis luctibus, infam-
 is ritus ululabat.

Demonum simulacra.] Veneris & Io-
 vis. Clemens Protept. *Oi θεοὶ τῶ ἐθ-
 νῶν δαιμονίων εἰσιν εἰδωλα.* Ioh. Sar-
 risberiensis de nugis Curialium, *Ad si-
 militudinem Ecclesiæ* (loquitur de Iulia-
 no) *demonum templa constituit.* Videat
 Laëtantius lib. 2. cap. 17.

Non nisi ex circumcissione.] Iudæum.
 Quorum xv. fuerunt, usque ad everfio-

nem urbis, sub Hadriano. *Euseb. Chron.*
 Adde Epiphanium, ubi de Nazarenis
 & Ebionitis agit.

Sacerdotem.] Episcopum. Qui tum
 iidem cum Presbyteris. Nondum e-
 nim ambitiosa illa Patriarcharum, Me-
 tropolitarum, Archiepiscoporum, &
 alia Hierarchiæ nomina, emerferant.
Salmas.

Hierosolymæ aditu arceret.] Tertullia-
 nus in Apologetico de Judæis: quibus
 nec advenarum jure terram patriam salu-
 tem vestigio salute conceditur. *Euseb. vii.*
Hist. 5. Τὸ πᾶν ἔθνος ἐξ αἰώνος
*ἕξ τῶ αἰῶνι τὰ Ἱεροσόλυμα γῆς πάρι-
 πον ἐπιβαίνοντες ἐρεχθῆ, νόμος, δόγμα δὲ,*
ὅτι ἀφ' ἑξῆς τῶν Ἀδελφῶν, ὡς ἂν μὴ οἱ
*ἔξ ἀποπλῆς θεωρεῖν τὸ πατρῷον ἔδα-
 φος, ἐγκελευσθευόμενοι, ἀείψαν ὁ*
πικρῶς ἰσχυροί. Idem habent *Tertull.*
 in Apolog. *Hilar.* in Psalm. *LVI.*
Hieronymus in *vi.* *Esai.* Vno tamen die
 quotannis, lugendi gratia, urbem adire,
 concessum fuit. *Καζιανχ.* Orat. *xii.*
Hieron. in cap. *xii.* *Sophon.* Quæ vel
 tum, ut *Euseb. vii.* *Hist. 5.* & alii; vel
 ante bellum Judaicum, Ælia Capitoli-
 na dici cœpit, *εἰς τὴν Ἐκκλησίαν*
ἡμῶν. Vide *Gothofr.* ad *Philostorg.*
 Ac bello finito, sus in marmore scul-
 ptus, ac porta Bethlemiticæ impositus
 est. *Cassiodor.* in *Chron.* Vide *Pithœum*
 est. *Adverf. 3.* Cuzæum de *Rep. Ebr.*

Quod quidem Christianæ fidei proficie-
bat.] Sigonius: *Vtile erat Christianæ*
fidei, neminem esse Christianum, nisi qui
Judæus

ciebat : quia tum pene omnes, Christum Deum, sub legis observatione, credebant. Nimirum id Domino ordinante dispositum, ut legis servitus, à libertate fidei atque Ecclesia tolleretur. Ita tum primum Marcus ex gentibus, apud Hierosolymam, episcopus fuit. Quarta sub Adriano persecutio numeratur, quam tamen post exerceri prohibuit : injustum esse pronuncians, ut quisquam sine crimine reus constitueretur. Post Adrianum, Antonino Pio imperante, pax Ecclesiis fuit. Sub Aurelio

Iudæus sub legis observatione vixisset : ita ordinante Deo, ut libertas fidei legis servitutum abrogaret, meo iudicio, non recte. Sensus est : Vtile erat Christianæ fidei Iudæos Ierosolyma arceri. Nam ex hac occasione cœperunt primum abjicere jugum legis, cui ad hoc usque tempus paruerant, sub legis observatione Christum venerant. Drusf.

Pene omnes, Christum Deum sub legis observatione credebant.] Hos posterior ætas Nazaræos dixit, cum initio Christiani omnes ita vocarentur : unde Evangelium Nazaræorum, quod Evangelium secundum Ebræos. Erant autem semi-Iudæi & semi-Christiani, hoc est, neque Iudæi neque Christiani veri. Scribit autem Hieronymus, Iudæos quotidie sub nomine Nazaræorum, ter Christianis maledicere. Hoc vel ideo verum esse potest, quod Christianos hodieque נזרעו, id est, Nazaræos appellant.

Drusf. Sic & Arabes eos **النصارى** vocant. Vnde & plerique, usq; ad Marcum, Hebraica nomina habuerunt. *Salmf.*

Tum primum Marcus.] Μετὰ τὰς ἐκ ἐπιτομῆς ἐπισκόπου τῷ ᾧ καί-σε λελεγερίαν ἐγγράφεισται Μαρκου. *Euseb.* 1 v. Hist. 6. & in Chronico. Post Marcum nulli Episcopi nominibus Hebraicis in ea Ecclesia leguntur dicti, quia nulli fuere amplius Iudæi. *Salmf.*

Quarta sub Adriano persecutio.] Hu-

jus meminerunt quidem Augustinus & Orosius, sed eam sub Marco Antonino factam scribunt. Eusebius autem refert, Quadratum discipulum Apostolorum, & Aristidem Atheniensem Philosophum, libros pro Christiana religione Hadriano dedisse compositos. Idem, *Serenus Grammus*, inquit, legatus, vir apprimè nobilis, litteras ad Imperatorem misit, iniquum esse dicens, clamoribus vulgi innocentium hominum sanguinem concedi, & sine ullo crimine, nominis tantum & sectæ reos fieri. Quibus commotus Hadrianus, Minutio Fundano proconsuli Asia scribit, non sine objectu criminum Christianos condemnandos : cuius epistola usque ad nostram memoriam durat exemplum. *Drusf.* Ex Eusebio patet, Christianos sub Hadriano per provincias vexatos : sed id potius à populo, & per tumultum, quam iussu Imperatoris factum. Vnde & ea de crudelitate apud Hadrianum conquectus fuit Serenius Gravianus. *Euseb.* 11. Hist. 8.

Injustum esse pronuncians.] Περὶ τῶν μηδὲνα κλέψην ἀνδρῶν ἐγγλη-μελῶν καὶ διλόγων καὶ ἡθελίας. Idem. Et sequenti capite ipsum Imperatoris rescriptum, ex Apologia Iustini Martyris ponit.

Antonino Pio imperante, pax Ecclesiis fuit.] Supra 1. Vexationesque populi Christiani & max pacis tempora. Xiphilius ex Dione: Constat inter omnes Antoniniū

lio deinde, Antonini filio, persecutio quinta agitata. Actum primum, intra Gallias, martyria visa, serius trans Alpes, Dei religione suscepta. Sexta deinde, Severo imperante, Christianorum vexatio fuit. Quo tempore Leonidas, Origenis pater, sacrum in martyrio

Pium probum virum fuisse: neque enim ceteris subditis gravis, neque Christianis insensus fuit: quos vehementer observavit. Apud hunc, nisi fallor, in magno pretio fuit R. Iuda Hannah, qui vulgo Rabbenu Haccados, id est, doctor noster sanctus. *Drus.* Edicium ejus pro pace Christianorum, extat apud Eusebium 1 v. Hist. 12. Intelligit author noster externam, à gentilibus, pacem. Nam intus schismate gravi, ob festum paschatis scindebantur, cui originem Victor Episcopus Rom. dedit. Vide Euseb. v. Hist. 23, 24, 25.

Sub Aurelio deinde, Antonini filio, persecutio quinta agitata. Quæ quarta est aliis, ut Augustino, Orosio & Eusebio: quam perhibent exercitum à Lucio Vero ipsius collega. De hoc tempore Chronicon Eusebii: Persecutione orta in Asia, Polycarpus & Pionius fecere martyrium, quorum scripta quoque passiones referuntur.

Tam primum intra Gallias martyria visa. Idem Chronicon, Plurimi in Gallia gloriose ob Christi nomen interfecti, quorum usque in presentem diem condita libris certamina perseverant. Qualia hæc martyria fuerint, patet ex Epistola Ecclesiarum Gallicarum ad Arianas, quæ extat apud Euseb. v. Hist. 1. Gregorius Turonensis: In Gallis multi pro Christi nomine sunt per martyrium gemmis celestibus coronati, quorum passionum historiae apud nos fideliter, usque hodie retinentur.

Serius trans Alpes religione Dei suscepta. Hoc parum verum esse puto. Nam S. Martialis Lemovicum, Eucherius Treviros, Fronto Petragoricas, Sabinus & Potentianus Senonas, ad prædican-

dum Euangelium à Petro Apostolo missi, post sub Nerone passi esse dicuntur. *Sigon.* Nulla fere est Galliarum paulo major aut nobilior civitas, quin aliquo gloriatur Apostolorum discipulo, primo fidei apud se fundatore. Martialem Petri Apostoli discipulum Lemovices jactant. *Sabinianum, Potentianum* atque *Asium* Senones, quos tres ex numero lxx. discipulorum Domini, si fas est credere, tradunt. *Vrsinum*, quem & Nathanaël fuisse volunt, Bituriges prædicant, *Iulianum* Cænonnanni. Gaudent *Clemente* Metenses, quem patrum Clementis primi Papæ fuisse dicere audent. *Trophimus* Arelate, *Crescens* Viennæ confedit. Uterque non à Petro, ut volunt, sed Paulo, non Roma, sed ex Hispania missus. Ita vetus Chronicon tradit. *Salmas.*

Sexta deinde, Severo imperante, Christianorum vexatio fuit. Hanc Augustinus & Orosius quintam vocant. Augustini locus, ubi hoc dicit, habetur lib. xviii. de civit. Dei. cap. lxi. Vide sis Vivem ad illum locum. Orosii verba lib. vii. cap. xi. hæc sunt. Quinta post Neronem persecutione Christianos excruciat: plurimique sanctorum, per diversas provincias, martyrio coronati sunt. Spartianus de hoc Severo: Christianum fieri sub gravi pena vetuit. Vide quoque Eusebium lib. vi. hist. eccles. Sic supra initio lib. i. vexationesque populi Christiani. Vide Notas.

Quo tempore Leonidas. *Λεωνίδης ὁ λεγόμενος Ὁ ἐραζήνης πατήρ, τῶν κειμένων ἀποστόλων.* Euseb. vi. Hist. 1. Factum id A. cciv. In Chronica. Maxime illa persecutio Ægyptum & Thebaidem vastavit, *μερίων ὄσων τοῖς*

rio sanguinem fudit. Interjectis deinde annis VIII. & XXX. pax Christianis fuit: nisi quod medio tempore, Maximinus nonnullarum Ecclesiarum clericos vexavit. Mox Decio imperante, jam tum, septima persecutione sevitum in Christianos. Inde Valerianus, octavus sanctorum hostis fuit. Post eum, interjectis annis fere quinquaginta, Diocletiano & Maximiniano im-

pe-

κτὶ τὸ μαρτύριον ἀναδαμύρων Σπι-
φάνοις.

In martyrio.] Μάρτυρ, testis. Apud Christianos, qui propter Confessionem Evangelii afflictiones & mortem sustiner. Ergo testis veritatis. Apoc. xvii. 6. August. x. Civ. Dei. 32. Chromat. disert. in Matth. cap. x. Viros plerumque μεγαλομάρτυρας appellabant, feminas καλλιμάρτυρας: Martyrium est ipsa passio, & locus ubi Martyr sepultus. Vide Notas ad Vitam Martini cap. vi.

Amis VIII. & xxx.] A primo Antonino Caracalla, qui Severo successit, usque ad Decium, Eusebius numerat annos xi.

Maximinus.] Eusebius de temporibus: Maximinus adversus ecclesiarum sacerdotes persecutionem facit. Idem: Maximinus propter gravem invidiam, qua contra Alexandri familiam, in qua complures fideles & Christiani versabantur, acerbam persecutionem concitavit, iussitque solos Ecclesiarum praesides, tanquam auctores doctrinae Evangelicae, neci dari. Euseb. vi. Hist. 21. Niceph. v. 23.

Nonnullarum Ecclesiarum.] Τὰς ἐκκλησιῶν ἀρχόντας, μόνους ὡς αἰτίας τὸ κτὶ τὸ διαβόητον διδασκαλίας ἀναρχοῦσθαι αἰθεράτι. Eusebius. Firmilianus etiam Episcopus Cappadociae, epistola lxxv. apud Cyprianum inquit: hanc persecutionem non per totum mundum, sed localem fuisse.

Clericos vexavit.] Quos Eusebius:

ἀρχόντας, Sulpicius Clericos vocat. Ea vox varie olim accepta, & distincti κληρικῶν ab ἐρετικῶν, ac Presbyteris inferioribus. Quales erant fossarii, ostiarii, acoluthi, custodes sacrarii. Salmasius. De quo infra ad vitam Martini & reliqua ejus opuscula. Hoc loco ea voce latius utitur, pro toto ἱεραλικῶν ordine. Cujus hi gradus fuerunt, Ostriarius, Psalmista, Lector, Exorcista, Acoluthus, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, Episcopus. Isidorus vii. Orig. 12.

Mox Decio imperante, jam tum septima persecutione.] De hac septima persecutione videndi sunt Orosius lib. vii. cap. 14. & Ludovicus Vives ad Augustinum de Civitat. Dei. lib. xviii. cap. 52. Causa ejus fuit Decii ἑχθρῶς φιλίππου, ἡρσιμανδῶν ὄψα. Euseb. vi. Hist. xxvii, 32. Niceph. v, 27, 32, 33.

Valerianus, octavus sanctorum hostis.] In hac octava persecutione martyrio coronatus fuit D. Cyprianus episcopus Carthaginensis. Vide sis Orosium lib. xli. cap. 15. Augustinum, loco citato. Eusebium in Chronico. Et vii. Hist. ix, 10. Nicephor. vi, 10. ipsumque Cyprianum. Sedata hæc persecutio à Gallieno & templa Christianis restituta, Euseb. vii, 12.

Interjectis annis fere quinquaginta.] Anno Diocletiani xix. ceptum est & viri primum in Christianos, quæ persecutio nona, ab aliis autem decima vocatur. Sunt autem ab obitu Valeriani, usque ad annum illum fere quinquaginta an-

ta an-

perantibus, acerbissima persecutio exorta, quæ per x. continuos annos plebem Dei depopulata est. Qua tempestate omnis fere, sacro martyrum cruore, orbis infectus est. Quippe certatim gloriosa in certamina ruebatur, multoque avidius tum martyria gloriosis mortibus querebantur, quam nunc Episcopatus pravis ambitio-

ni-

ra anni. Nam ad numerum illum tres quatuorve tantū desiderantur. Cæterum ab Augustino & Orosio nona post Nerone[m] refertur persecutio Aureliani: de qua Eusebius in Chronico, *Aurelianus cum adversum nos persecutionem movisset, fulmen juxta eum comitesque ejus evit: ac non multo post, inter Constantinopolim & Heracliam, in cœnophruvia via veteris occiditur. Diuſ.*

Acerbissima persecutio exorta.] Quæ cœpit A. C. Dionysiano ccciv. ut probat Petitus III. Eclog. Chronol. v. II. que annus Diocletiani XIX. erat, quo, mense Martio, τ' αεροσδουκλινετων κρο-
Salpētis cœpit. Euseb. Chron. In diebus Paschæ. Hieron. Quod Diocletianus expectasse videtur, quo Christianos deprehenderet facilius. Et cum non ubique eodem tempore celebraretur Pascha, hinc in Ægypto citius, mense nimirum Martio, tardius in Palæstina, mense Aprili, cœpit templorum subversio. Vide Petitus III. Eclog. Chronol. vi. Euseb. VIII. Hist. 3. Niceph. vii. 4. Ab hac persecutione Ægyptii Æram

Martyrum ducunt, quæ تاريخ
 الشهداء & absolute تاريخ
 القبط Æra Coptitarum dicitur. Gollins. De ejus etz initio vide Chronologos disputantes, Scaligerum, Petium, Petavium & alios.

Omnis fere, sacro martyrum cruore, orbis infectus est.] Quippe xxx. dierum spatium xvii. millia trucidata feruntur. Beda & alii. Inaudite mortes tum excogitata: Domitius Ulpianus, nobilis Iurifconsultus, libros septem scripsit, quibus

pœnis affici deberent Christiani. *Lactantius* v. Instit. xi. Vide imprimis Eusebium VIII. Hist.

Certatim gloriosa in certamina ruebatur.] Memorabilis Eusebii locus, quem quisque Christianus scire debet: Quo tempore (de hac persecutione loquitur) mirandam, supra modum, alacritatem, vimque reverentiam, & singularem animi propensionem eorum, qui in Christum crediderunt, intuebamur. Simulatque enim sententia contra priores pronuntiatæ fuit, alii aliunde ad tribunal judicis profugerunt, seque Christianos confiteri, acerbitates & multiplicia tormenta pro nihilo ducere, absque metu & terrore pro religione loqui, cum gaudio denique, risu & lætitiâ, postremam mortis sententiam excipere, *ὡς εἰ ψάλλειν, καὶ ὑμνος ἐὶ δόξης, σίας εἰς τὸ ὄλον θεόν, μετ' οὖν αὐτῆς ἐργάτης ἀναπέμψεν πρὸς*. VIII. Hist. 9.

Episcopatus pravis ambitionibus.] Tantum uno sæculo, pace Ecclesiæ reddita, à majorum pietate deflexum est. De Episcopis priscis præclare Marcellinus, licet gentilis, xxvii. Quosdam provinciales Antistites tenuitas edendi, potandique parcissime, vilitas etiam indumentorum & supercilia humum spectantia, perpetuo nãmmini, verisque ejus cultoribus, ut patros commendant & verecundos. At Salpicus, acris sui temporis castigatior, passim in Cleri corruptos mores, & ambitionem Episcoporum invehitur. Sic supra lib. I. de ministris Ecclesiarum: *Inhiant possessionibus, prædæ & colunt, auro incubant, emant venduntque, quæstui per omnia student.* Eisdem querelas in Dialogis suis repetit. Horn. Ex illa ambitio-

nibus appetuntur. Nullis unquam magis bellis mundus exhaustus est: neque majore unquam triumpho vicimus, quam cum decem annorum stragibus vinci non potuimus. Extant etiam mandata literis præclaræ ejus temporis martyrum passiones: quas connectendas non putavi, ne modum operis excederem. Sed finis persecutionis illius fuit, abhinc annos IX. & LXXX. à quo tempore Christiani Imperatores esse cæperunt. Namque tum Constantinus rerum potiebatur, qui primus omnium Romanorum principum, Christianus fuit. Sane tum Licinius, quia adversum Constantinum de impe-

rio

ne orti Hierarchiæ superbi gradus, Metropolitani, Archiepiscopi, Episcopi, Archidiaconi, & quæ alia inveniuntur ætas. *Salmast.*

Nullis unquam magis bellis mundus exhaustus est.] Digna Severo sententia. Cujus veritatem VIII. Hist. Eccl. Eusebii comprobatur.

Præclaræ ejus temporis martyrum passiones.] Credo intelligit eas, quas Eusebii historiæ suæ mandavit. ille enim separatim eas quoque edidit. Verum nos non habemus, fortasse Sulpicius habuit. Utinam autem ad tam præclaram conservandam memoriam ille in hanc historiæ inclusisset. *Sigonius.*

Abhinc annos IX. & LXXX.] Hic est annus CCCXII. quo Constantinus Magnus ex Galliis Romam profectus, tyranno extincto Maxentio, Christianum se aperte professus est. *Sigon.*

Qui primus omnium Romanorum principum, Christianus fuit.] Non tam primus Christianus fuit, quam primus imperatorum pacem Christianis dedit. Nam ante illum Philippus Christianus fuerat. Chronicon Eusebii, Philippus Philippum filium suum consortem regni facit, primusque omnium ex Romanis imperatoribus Christianus fuit. Orosius lib. VII. cap. 13. Philippus primus omnium imperatorum Christianus fuit. I-

dem lib. eod. cap. 18. Constantinus imperator est creatus primus imperatorum Christianus, excepto Philippo, qui Christianus annis admodum paucissimis, ad hoc tantum constitutus fuisse mihi visus est, ut millesimus Romæ annus, Christo potius quam idolis dicaretur. Drusius. Laetantius in Proœmio: Hoc opus nunc nominis tui auspicio incubamus, Constantine Imperator Maxime, qui primus Romanorum Principum, repudiatis erroribus, majestatem Dei singularis, ac veri, & cognovisti, & honorasti. Causa conversionis ejus fuit victoria de Maxentio, ἐν τῷ ἔσσωρῆ ἐνπερίῳ cui adscriptum: ἐν τῷ τῶν ἕνδεκα. Philostorgius I. Hist. Eccles. 6. Alii ante victoriam jam fuisse Christianum referunt. De cruce illa quæ Constantino apparuit, vide Iac. Gothofr. ad Philostorgium. Euseb. I. de vita Const. 22.

Licinius, quia adversum Constantinum de imperio decertavit.] Diocletianus Valerium successorem reliquit in Orientali imperio, Galerius Illyricum reliquit Licinio, homini Daco, Orientem Maximino sororis filio, Italiam, & Africam Severo item sororis alterius filio, quas ei Maxentius Maximini filius eripuit. Constantinus inde Galliam, Hispaniam & Britanniam à patre Constantio

rio certavit, milites suos litare præceperat: abnuentes, militia rejiciebat. Sed id inter persecutiones non computatur: adeo res levioris negotii fuit, quam ut ad Ecclesiarum vulnera perveniret. Exinde tranquillibus pace perfrui: neque ulterius persecutionem fore credimus, nisi eam, quam sub fine jam seculi, Antichristus exercebit. Etenim sacris vocibus, x. plagis mundum afficiendum, pronuntiatum est: ita cum jam ix. fuerint, quæ superest, ultima erit. Hoc temporum tractu, mirum est quantum invaluerit religio Christiana. Tum siquidem Hierosolyma, horrens ruinis, frequen-

stantio acceptas retinens Italiam, & Africam Maxentio ademit, & Constantiam sororem Licinio in matrimonium tradidit anno cccxiii. Mediolani. Licinius igitur primum gratia Constantini Christianis pepercit, & communibus armis Maximinum sevientem delevit, & sibi Orientem vindicavit. Tum subortis simultatibus, Illyrico spoliatus est à Constantino, prælio ad Cibalas in Pannonia superatus. Inde anno cccxix. veteribus repetitis offensivibus, ut Constantinum exacerbaret, Christianos vexare, id est, ad sacrificia cogere coepit. Itaque anno cccxxii. & cccxxiv. bello à Constantino in Thracia & Bithynia victus, imperio primum, deinde vita exutus est. Ex Eusebio, Zosimo, & aliis.

Milites suos litare præceperat.] Edicta Licinii contra Christianos hæc fuerunt: ne episcopi inter se convenirent, ne Christiani in suo Palatio versarentur, ne viri cum mulieribus preactionis causa in ecclesiis convenirent, ne episcopi mulieres sacra Christiana docerent, ne milites, nisi nudato capite, sacrificiis interessent. abnuentes muneribus spoliavit, atque acerbissimis martyriis affectit. Sigon. Vide Euseb. i. de vita Constant. 44, 45, 46, 47.

Abnuentes, militia rejiciebat.] Euse-

bius: Τὸς καὶ πόλιν ἑραλιώτου, ἡγεμονικῶν πύργων ἀπεβάλεως, εἰ μὴ τοῖς δαίμοσιν αἰροῖντο ἕνιν, παρεκείδοντο. Erat autem magna apud Romanos ignominia, ab exercitu dimitti. Vide Oppium sive Hirtium V. de bello Africano.

Adeo res levioris negotii fuit.] Exaggerat tamen Eusebius Licinii in Christianos persecutionem, ii. de vita Constantini 1, 2, 3.

Neque ulterius persecutionem fore credimus.] Id refutat Augustinus de civit. Dei, lib. xix. cap. 21. Druf.

Sacris vocibus, x. plagis mundum afficiendum.] Vbi hoc pronuntiatum sacris vocibus? vide sis Augustinum de civit. Dei, lib. xviii. cap. 5. & Orisum lib. viii. cap. 18. Druf.

Cum jam ix. fuerint.] X. alii, qui eam quæ ab Antichristo futura est, undecimam appellant. vsq; adeo nihil certi de his, quæ conjectura tantum consistit. Druf.

Hoc temporum tractu.] Nempe ab anno cccxi. quo Constantinus Christum professus est, usque ad annum, cccxxv. quo mortem oppetit. Sigonius.

Horrens ruinis.] Ερημώσεως ἐστὶν ἡ καταστροφή. Eusebius. Propter excidium à Tito & ab Hadriano illatum quidam

tissimis ac magnificentissimis Ecclesiis est adornata. Nam Helena, mater principis Constantini, quæ Augusta cum filio conregnabat, cum Hierosolymam agnoscere

con-

eam tamen aliqua parte, sub Helix nomine instauravit. *Sigon.* Vide Benjaminium in *Itiner.* Constantinus novam quoque civitatem Hierusalem, eodem tempore exstruxit, è regione veteris quæ vastata fuerat. *Euseb.* in vita Constant.

Frequentissimis ac magnificentissimis Ecclesiis est adornata. Constantinus deleto Licinio, & Oriente sibi adjuncto, Nicænum concilium absolvit. Inde templum magnificentissimum ædificari iussit apud Hierusalem in loco Calvarix, ad mortem Christi cohonestandum. Helena vero mater alterum in Bethlehem, tertium in monte Oliveti ad nativitatem, & ascensionem honorandam construxit anno cccxxv. 1. *Sigonius.* Templum hoc Constantini fusc ab *Eusebio* describitur 111. de vita Constantini 28, 29, 30, 31. Actum primum ornatus templorum, ignotus ante ea tempora, invaluit. *Otto Frising.* 1v. 3. *Tum prima,* regnante Constantino, *edicta dabantur, ut edificarentur Ecclesie,* id est, augustiora delubra sive templa. Vide *Euseb.* 111. de vita Constantini: item *Socratem*, *Theodorum*, *Nicephorum* & alios.

Helena. Sunt qui Britannam fuisse velint, Cœli Regis filiam. Ab *Eutychio* in *Originibus Eccl. Alex.* vocatur *الرهاوية*, Rheaviensis. Qualis ille locus, ambigitur. *Seldenus* vocem ex *ῥαφία*, quæ Phœnicix urbs, deformatam conjicit. Sed mirari cui liceat, de hoc loco à viris celeberrimis dubitatum, cum haud dubie Edessa sit. Eam Arabes *الرها* vocant; belli Sacri Scriptoribus *Rohais* dicitur. Est Mesopotamix urbs. *Tyrius* 1v. Belli Sacri 2. *Est autem Edessa nobilis Mesopotamix metropolis, quæ alio nomine Rhages appellatur.*

Vides ex nomine *Roha*, per errorem factum *Rhages*. Atqui illa in Media, non Mesopotamia. Unde alius gravior error natus, Edessam Mediæ urbem. Sic enim multi Geographix imperiti tradidere. *Iosephus* Ægyptius à *Seldeno* productus, ubi conjugium Constantii cum Helena describit, dicit eum profectum *الرهاوية* in Mesopotamiâ.

Subjungit: *قنزل في قرية من قري لارها*, Et diversatus est in vico ex vicis *Rhea*. Nihil clarius, quam Rheam esse illam Mesopotamix Edessam. Hinc Helena, ubi eam duxit Constantius, dicta *الرهاوية*, Rheaviensis. *Horn.*

Mater Principis Constantini. Fuerunt qui Helenam non uxorem Constantii Chlorig, sed concubinam fuisse existimant, ut *Hieron.* *Chron.* *Zosim.* 11. *Oros.* vii. *Chron. Alex.* Quos locus *Iosephi* Ægyptii confutat, ubi dicitur: *Hanc Constantius parentum consensu filii desponsatam, & in uxorem ductam, gravidam fecit.* *Selden.*

Quæ Augusta cum filio conregnabat. *Ἀξιωματικῆ βασιλικῆ τιμηκηγοῦ, ὡς ἐν ἀπισσι ἔθνεσι περὶ αὐτοῖς τε τοῖς ἑρμηνεύουσιν τῶν βασιλῶν ἀναγορεύουσιν, ἡρυσσῆς τε ἰουδαίου καὶ τῶν αὐτῶν ἐκλυπῶν εἰκῶν.* *Eusebius* 111. vitæ Constant. 46.

Cum Hierosolymam agnoscere concupisceret. *Euseb.* 111. vitæ Const. 41. *Sozom.* 11. 1. *Theodor.* 1, 18. *Socrates* 1, 13. *Nicephor.* viii. 29. Hoc tempore invaluit peregrinatio religiosa, Hierosolymam & ad martyria. Primo fidei confirmandæ ergo fuerunt institutæ. *Hieronimus* *Epist.* clix, *Part* fidei est ad-

rassè

concupisceret, reperta ibi idola ac templa protrivit: mox usa regni viribus, basilicam in loco Dominicæ passionis & resurrectionis & ascensionis constituit. Illud mirum, quod locus ille, in quo postremum institerant divina vestigia, cum in cælum Dominus nube sublatus est,

vasse, ubi pedes Domini steterunt. Paulinus epist. ad Severum: Non aliter affertus homines ad Hierosolymam rapit, nisi ut loca, in quibus corporaliter præsens fuit Christus, videant atque contingant. Ante Constantinum, de Alexandro, tanquam rarum notatur, quod Hierosolymam, adorandi & loca sancta videndi causa ivit. Euseb. vi. Hist. 10. Deinde peregrinationes hæ in partem cultus Dei mutatae sunt.

Idola.] Prisca Idololatria orta ex rebus naturalibus & Historicis. Igitur Iapet est gentium Neptunus, Thubalcain Vulcanus, Mari Nimrod sive Belus, Apollo Iubal, Minerva Naama, Ianus Noë vel Iavan, Saturnus Abraham vel Noë, Pluto Cham. Vossius.

Ac templa protrivit.] Cum in loco sepulchri templum & simulacrum Veneris ibi ab Hadriano collocatum reperisset, utrumque diruit, ut Eusebius prodit. Atque hæc sunt idola quæ Sulpicius tradit. Sigon.

Basilicam.] Subintellige εὐχέλων. Sic dicebantur regum habitacula. Deinde etiam templis majoribus hoc nomen tributum. Martinus. Tituli & parochiæ minora erant. Basilicæ aut Deo dicatae, quas Dominicas dixerunt, aut martyribus, quæ Martyria. Sigon. De titulis vide Salmasium de primatu Papæ.

In loco Dominicæ passionis & resurrectionis & ascensionis.] Helena basilicam ex vestigialibus imperii permittente filio condidit, unam in loco Dominicæ passionis, id est, in monte Calvariz, quod nunc sepulchrum Domini dicitur, alteram in loco Ascensionis, id est, in monte Oliveti: in loco vero re-

surrectionis, nullam: nam idem est resurrectionis ac sepulchræ locus, melius dixisset, in loco nativitatæ, ut Basilicam in Bethleem conditam innueret. Euseb. III. de vita Const. 42. Socrates I, 14.

Illud mirum.] Hoc miraculum apud neminem alium legi. Sigon. Christum adscendentem sacrorum pedum suorum vestigia terræ impressa reliquisse eo loco, quo è monte Oliveti elevatus est in terram, testatur, præter nostrum Severum, Hieronymus in Locis Hebr. Paulin. ep. xi. ad Severum. Beda de locis Sanctis cap. 7. Optat. Milevitan. Cont. Parm. l. 6. De quibus olim Zachariam prophetasse putant cap. xiv. his verbis: Stabant pedes ejus in die illa supra montem Olivæ. Baron. Sed hæc una est ex fabulis illis quas posterior ætas contra superiorū seculorum fidem, vel confinxit, vel arripuit. Eusebius, cum exactissime structuram templi in monte Oliveti describat, nullo verbo hujus miraculi meminit, haudquaquam prætermittitur rem, si fuisset vera, memorabilem, & confutandis Ethnicis, magnum usum præbituram. Credo errorem ex his verbis, male intellectis, ortum. De Helenæ in Iudæam adventu agens, dicit, ὅς ἦ τοῖς βήμασι τοῖς σπηλαιῖσι τῷ ἀπέπεσον ἀπὸ τοῦ ὄρους οὐρανίου. III. vitæ Const. 41. Hæc in genere de Iudæa dicuntur, ubi Christus versatus: non de Oliveti monte, ubi ascendit. Deinde, ubi ipsam templi structuram enarrat cap. xlii, altum de miraculo Sulpiciano silentium est. Et quid opus futile commentum multis refutare? Quod ne quidem Socrates, Theodorus, Sozomenus, & fabularum pater Nicephorus, qui tamen de

est, continuari pavimento, cum reliqua stratorum parte, non potuit. Siquidem quacunque applicabantur, insolens humana suscipere terra respueret, excussis in ora apponentium sæpe marmoribus. Quinetiam calcati Deo pulveris adeo perenne documentum est, ut vestigia impressa cernantur. Et cum quotidie confluentium fides certatim Domino calcata diripiat, damnum tamen arena non sentiat: & eadem adhuc sui speciem, velut impressis signata vestigiis, terra custodit. Ejusdem Regina beneficio crux Domini tum reperta: quæ neque in principio, obsistentibus Iudæis, potuerat consecrari, & postea, diruta civitatis oppressa ruderibus, non nisi tam fideliter requirenti meruit ostendi. Igitur Helena primum de loco passionis certior facta, admota militari manu, atque omnium provincialium multitudine in

stu-

crucium inventionem tam splendide nungantur, tradere ausi fuerunt. Horn.

[Crux Domini tum reperta.] Hoc tradunt Ambrosius in Oratione de obitu Theodosii. Paulinus ad Severum nostrum Epist. xi. Rufinus cap. viii. Hist. Eccl. Theodoret. 1. 10. Sozomen. 11. 2. Socrates 1. 13. Nicephor. viii. 29. Simeon Metaph. in vita Helenæ. Cassiodorus 11. Consentiant Pontificii, Baronius, & alii omnes. Contra est Magnus Salmasius, in Epistolis de cruce.

Neque in principio, obsistentibus Iudæis, potuerat consecrari.] Cur priores Christiani, & qui temporibus Apostolorum ac successorum eorundem uno & altero sæculo vixere, crucem dominicam non serarunt & coluerunt? Cur siverunt eam deperire? Cur adeo neglexerunt aut oblivioni tradiderunt, ut non curarint ubi esset? Nec valet exceptio, Iudæos obsitisse. Nam æque facile eam imperrare potuere discipuli Christi, ac corpus ipsum ejus ad humandum acci-

pere. Salmasius.

[Diruta civitatis oppressa ruderibus.] Ut fabulæ huic verisimilitudo aliqua quæreretur, finxerunt historici qui eam asserunt, priscos gentiles, odio Christianorum, cum locum aggesta humo in magnam altitudinem adobruisse, muro undique circumdato, ac superstructo Veneris fano. Historici supra citati. Quæ omnia falsa sunt. Nam quomodo in ruderibus & aggesta terra fundamentum solidum templi ponere potuerunt? Deinde potius locum & faciem supplicii conservassent, ut constaret qualem Deum colerent Christiani. Sicut sæpe à gentilibus fuit ipsis objectum, quod latronem & cruciarium pro Deo haberent. Et cui verisimile fiet, post trecentos & amplius annos, crucem domini ruderibus per illud omne tempus coopertam, & in terra defossam, non computruisse? Si ad miraculum recurret, quid dicent de crucibus latronum, quæ eandem habuisse dicuntur prærogativam? Salmasius.

Studia reginæ certantium, effodi terram, & contigua quæque ac vastissima ruinarum, purgari jubet: mox precium fidei & laboris, tres pariter cruces, sic ut olim Domino ac latronibus duobus fixæ fuerant, reperiuntur. Hic vero major dignoscendi patibuli, in quo Dominus pependerit, difficultas, omnium animos mentesque turbaverat, ne errore mortalium, forsitan pro cruce Domini, latronis patibulum consecrarent. Capiunt de-

Tres pariter cruces.] Locus ille, in quo dominus crucifixus, hujusmodi supplicio destinatus fuit. Inde & nomen Golgotha. Quilibet cruciarius suam crucem portabat. Ergo sublato cruciario, ipsa crux tollebat. Si ergo plures post Christum & duos latrones ibi crucifixi, aut eorum cruces simul inde remotæ sunt, aut omnes relictæ. Si relictæ; cur tres tantum ibi repertæ? Si remotæ omnes, quomodo latronum illorum & Christi crux ibi servata, cum mos esset omnes removeri, quo novis crucifigendis locus pateret? usque ad Constantinum, per ccc. annos, supplicium crucis duravit. Si semper in eodem loco sumtum supplicium, quam vanum illud de tribus tantum ibi crucibus repertis, commentum? Cum urbs à Tito obsessa & capta, an probabile est cruces illas ibi steterisse salvas? an aliquo casu, Deo ita providente, ut conservaretur crux sua, tres illæ cruces terra operta latuerunt? Cur igitur duæ reliquæ sunt conservatæ, & non unica illa? Cur opus fuit miraculo ad eam discernendam à reliquis duabus? *Salmasius.*

Dignoscendi patibuli.] Patibulum pro fera sive veete quo ostia occluduntur dictum à Titinio notat Nonius: *Patibulo hoc ei desingam caput.* Cum pro cruce ponitur, tum non tantum pro transverso ligno sumitur, ut Lipsius voluit; sed totam crucem sive furcam notat. Vt apud Sallustium, citante eodem Nonio: *improbo patibulo eminent adfigebatur.* Plautus Carbonaria apud eun-

dem: *Patibulum ferat per urbem, deinde affigatur cruci.* Qui locus fefellit Lipsium. *Salmasius.* Eadem igitur voces, *patibulum, crux, furca:* & Christus tam patibulo quam cruci affixus dici potest. Quanquam apud Germanos vox *galge*, qua patibulum exprimitur, minus apte in Christum quadret. Quippe diversæ sunt, veterum & nostræ patibula. *Horn.*

Pro cruce Domini latronis patibulum consecrarent.] Si crux Domini ex cedro & cupresso fuit, cur ergo non facile distingui potuit à latronum crucibus? Nam quis credat latrones & servos fugitivos cedrinis & cupressinis crucibus suspensos? Certe ea opinio de Christi cruce ab aliquot seculis invaluit. Nicolaus Metropolitanus Ceryræ hoc ipsum testatur his versibus de Cruce:

Εν σοί μὲς πᾶσι ἀγαπητοῖς ὁ Θεὸς ὤκει

Τὸ πικρὸν ἔδρα καὶ κτυπηλοσὸ-
ξύλον.

Pudeat miseris tandem Christianos tam stulta credulitatis, & superstitionis tam vanæ. *Salmasius.*

Capiunt deinde consilium.] Nihil tale Ambrosius, qui ex titulo veritatem rei deprehensam dicit. Unde subjicit, *Invenit ergo titulum: regem adoravit, non signum utique: quia hic gentilis est error, & error impiorum: sed adoravit eum qui pependit in ligno.* Hoc est invistum argumentum pro falsitate hujus inventionis. Nam cur non & reliqui duo tituli inventi sunt latronum crucibus ap-

deinde consilium, ut aliquem recens mortuum, crucibus admovent. Nec mora, quasi Dei nutu, funeris extincti solennibus exequiis deferebatur, concursuque omnium, feretro corpus eripitur. Duabus prius frustra crucibus admotis, ubi Christi patibulo attactum est, dictu mirabile, trepidantibus cunctis, funus excussum, & inter spectatores suos astitit. Crux reperta, dignoque ambitu consecrata.

His per Helenam gestis, principe Christiano libera-

penſi? Nunquam enim factum more Romano, ut aliquis nocens ullo supplicio affectus fuerit sine elogio, quod erat iudicium criminis. Non meminere elogii latronum Euangelista, quia obiter eorum supplicium referunt. Sic nec exponunt causam supplicii aut sententiam iudicis. Ceterum illi tituli & que debuerunt inveniri, ut ipsæ eorum cruces tum reperta sunt. *Salmastius*. Socrates refert τὴν τῆς Πιλάτου σκιάδα repertam fuisse. Sed cum tres cruces essent, dubitatum cui conveniret titulus. Rem ambigam, consilio, quod sequitur, Macarii Hierosolymorum Episcopi expeditam. Sozomenus clare: *χωρίς ἄλλο ξύλον ἐν τῷ αὐτῷ λόγῳ μόνον* repertum. Hinc dubitari coeptum: cum cruces confusæ essent. Ergo vel omnes eadem forma, & ex eodem ligno; vel falsum est solam Christi crucem ceclinetam & cupressinam fuisse. *Horn*.

Aliquem recens mortuum.] Ita & Paullinus. Alii, ut Socrates, Theodoretus, Sozomenus, *γυναικὶ ἐν Ἱεροσολύμοις ἀπεφανή* admotam scribunt, *καλεπωτάνῃ ἐ ἀνιάτῳ νόσῳ καμνήσσαν*. Addit tamen Sozomenus: *λέγεται ἡ κρὺν νεκρὸν τῆς ἰσθμῆς ἀναβιδῶσαι*. *Horn*.

Funeris extincti solennibus exequiis deferebatur.] Legendum *funus extincti*, *ut sit*, funus hominis mortui defereba-

tur. Sic Cicero de Oratore: *Cum funus quoddam duceretur*. Sigon.

Funus excussum.] Id est, mortuus excitatus est. *Idem*.

Dignoque ambitu consecrata.] Amplitudinem honorem & pompam consecrationis vocat. *Sigonius*. Τῆς δὲ ἁγίας ἑστῆς θεοσεβείας ξύλου τὸ μὲν ἀπείσθη ἐν δὲ γυναικὶ θήκη μόνον ἐπι, καὶ νῦν ἐν Ἱεροσολύμοις φυλάττει. Μέρους ἡ βασιλεὺς ἀπὸς Κωνσταντίνου τῆς παύδα ἐλάμησεν. *Sozomenus*. Fabulam esse, satis aperte convincit Eusebius. Narrat ille, purgatum struendo templo, locum. De Cruce ibidem inventa *εἶδεν γού*. An tacuisset si quicquam tale tunc fando accepisset? Cetera enim ab Helena gesta ibidem, sigillatim describit. An rem tam notabilem & insignem tacuisset, si sanationis miraculo crux vera cognita? Mirum vero quomodo hoc latere Eusebium potuerit, qui alia omnia tam probe rescivit. Inventio igitur hæc crucis, inventum plane & commentum fuit sequentis seculi, & fortassean cuiusdam Hierosolymitani Episcopi, qui, ut huic fabulæ auctoritas à magno nomine constaret, Helenæ adfinxit, quod illi nunquam accidit ut faceret. *Salmastius*.

His per Helenam gestis.] Sulpicius in ordine rerum non medioeriter labitur. Nam significat, Helenam ante crucem invenisse, quam Ariana prorumperet hæresis, aut concilium Nicænum advocare.

tatem atque exemplum fidei mundus acceperat: sed longe atrocius periculum cunctis Ecclesiis illa pace generatum. Namque tum hæresis Arrii prorupit, totumque orbem, in vecto errore, turbaverat. Etenim duobus Arriis, acerrimis perfidiæ hujus autoribus, Imperator etiam depravatur: dumque sibi religionis officium videtur implere, vim persecutionis exercuit: atque

172

taretur. Quod facere non potuit, Licinio usque ad cccxxi v. annum Christi Orientis imperium obtinente. *Sigon.*

Libertatem.] Ταῦτα ἢ ἡ ἀνεύρεσις τῆς Χριστιανῆς Ἐκκλησίας, ἢ τῆς ἐν Ἑβραϊσῶν ὄντος ἀναγκαστικῆς, τῆς ἢ ἐν δεσποτικῆν ἀφίσεως, καὶ τῆς δημοφιλῆς ἐν τῆς ἐπίσης ἀποστασίας, ἐν τῆς ἐκκλησίας ἀνορθῶν. *Socrates de Constantino 1 Hist. 1.*

Hæresis.] Non omnis error hæresis est, quamvis omnis hæresis, quæ in vitio ponitur, nisi errore aliquo hæresis esse non possit. *Augustinus* initio libri de hæresib. ad Quodvultdeum. Idem 11. contra Cresconium 3. *Hæresis est diversa sequentium secta: schisma vero eadem sequentium separatio.*

Arrii.] Sic omnia exemplaria Sulpicii habent. Græci Ἀρρίῳ scribunt. Arius hic Presbyter Alexandrinus fuit, ἀνὴρ ὁμοῦ ἀμειροῦ ἢ ἀγαλακτικῆς λέξης. *Socrates, Διαλεκτικῶν τῶν Σοζομένων.* Causa motæ hæresis φθόνῳ fuit. *Theodoret.* Invidebat enim ambitiosus, Episcopatum Alexandro. Frustra hoc patronus Arianorum Philostorgius negat, qui culpam in Alexandrum & Orthodoxos conjicit. *Iac. Gothefred.*

Totumque orbem, in vecto errore, turbaverat.] Incredibili celeritate detestanda hæresis, velut diluvio quodam, orbem inundavit. Ex Ægypto in Bithyniam & Palestinam, statim sub initia pervasit. Successu temporum totus fere orbis Arianus fuit.

Duobus Arriis, acerrimis perfidiæ hujus autoribus.] Horum unus fuit Arrius auctor hæresis, asserentis Christum à Deo creatum esse ex nihilo. Alter vero fuit Arrius ille secundus, cujus Alexander episcopus in epistola apud Socratem meminit, credo, presbyter ille, quem Constantia moriens Constantino fratri Augusto commendavit, & per quem Arrio priori Constantinus conciliatus est, & cui Constantinus moriens testamentum suum commisit. Hi Constantinum specie pietatis aut corruerunt, aut certe deceperunt, cum se cū Catholicis sentire, prolata falsa fidei formula, simularent. Hujus presbyteri Socrates, & reliqui meminerunt, sed suppresso nomine. Verum hæc, quæ ante Nicænum concilium acta fuisset, Sulpicius videtur innuere, non solum post concilium, sed etiam in extremo Constantini imperio acta sunt. *Sigon.* Hunc locum forte an in mente habuit is qui disputationem Athanasii contra Arrium in Latinum sermonem convertit, cum ita scriberet, *Sed si illud recolat quod in Chronica sua beata memoria Sulpicius Severus posuit, dicens, duo Arrii tanquam duo serpentes ex uno ore sibilabant: duos Arrios fuisse evidenter reperiet.* Drusus. Nam alter Arius, qui itidem presbyter Alexandrinus fuit, initio motæ hæresis, Alexandro contra Arium ad hæsit, teste Sozomeno 1, 14. Mox autem ad primum Arium defecit, ut ex Epistola Alexandri apud Socratem 1, 3. patet.

Atque in exilium Episcopi, servitum

in exilium episcopi, scilicet in clericos, animadversum in laicos, qui se ab Arrianorum communione seceverant. Quæ autem Arriani prædicabant, erant hujuscemodi: Patrem Domini, instituendi orbis causa, genuisse filium: eo pro potestate sui ex nihilo, in substantiam novam atque alteram, factum Dominum novum, alterumque: fuisse autem tempus, quo filius non fuisset. Igitur hujus mali causa, Synodus apud Nicæam, ex toto orbe contrahitur. ccc. siquidem & duodeviginti

E-

in clericos, animadversum in laicos.] Vnum tantum Athanasium accepimus à Constantino esse in Galliam relegatum, ut pacem Alexandrinæ ecclesiæ pareret, quem etiam moriens paulo post restitui iussit. Cætera, quæ in clericos & laicos à Constantino, tanquam Arriano, facta dicuntur, apud locupletes autiores non inveniuntur. *Sigon.* Quinam clerici, qui laici, apud antiquos, infra dicitur ad reliqua Severi opuscula.

Quæ autem Arriani prædicabant, erant hujuscemodi.] Ἀρεῖος τὸ ὕδν κτίσας καὶ ποιήσας ἀποστολὰς, καὶ τὸ ἰὸν ποτὶ ὅτι σὺν τῷ, ἀποστῆνη. *Theod.* 1, 2. εἰ ὁ πατὴρ ἐγέννησε τὸ ὕδν, ὁμοιωτὶς ἐστὶν ὁ υἱός, καὶ ἐν τῷ αἵματι, ἐξ ὅσων ὄντων ἐγένετο τὸ πᾶν ἡσώσασιν. *Socrates* 1, 3. Addit & alia Alexander Episcopus in Epistola sua apud eundem Socratem, ut quod dixerint, filium Dei τρεπλῆς φύσεως esse, hoc est, ut Sozomenus explicat, αὐτῆς οὐσίας καὶ ὁμοειότητος ἀποστῆνη, & quod filius non norit patrem τελείως καὶ ἀκριβῶς. *Horn.*

Instituendi orbis causa.] Hæc ita explicavit Arius: ὁ υἱὸς δι' ἡμῶν πεποίητος, ἵνα ἡμῶν δι' αὐτῆς ὡς δι' ὀργάνου κτίσῃ ὁ θεὸς, καὶ σὺν αὐτῷ ἵστασθαι, εἰ μὴ ἡμῶν ὁ θεὸς ἡτέλειον ποιήσασθαι.

Ex epistola Alexandri.

Genuisse filium.] Vtebantur potius vocabulis κτίσας & ποιήσας, de filio Dei, & dicebant ἐξ ὅσων ὄντων γέγονεν; & θεὸς τὸ μὴ ὄντα ἐν τῷ μὴ ὄντι & ποιήσας.

Eo pro potestate sui ex nihilo, factum.] Obscure sententiam Arrianorum Severus proponit. Difficultatem tollit Galesinius, cum vocem eo exponit eam ob causam. *Giselinus: & pro potestate.*

Hujus mali causa, Synodus apud Nicæam.] *Socrates* 1, 5. *Theodoret.* 1, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13. *Sozomen.* 1, 16. *Nicephor.* 111, 14. *Euseb.* 111, vitæ Constant. 6, 7. seqq.

Ex toto orbe.] Fuit concilium primum Oecumenicum. Ex omnibus namque Ecclesiis, quæ frequentes in tota Europa, Africa & Asia, convenere Episcopi, Syri, Cilices, Phoenices, Arabes, Palestini, Ægyptii, Thebani, Afri, Mesopotamii, Persæ, Scythæ, Pontici, Galatæ, Pamphylii, Cappadoces, Asiatici, Phryges, Thracæ, Macedones, Achæi, Epirotæ, Hispani. *Euseb.* 111, de vita Const. 111, 8.

ccc. siquidem & duodeviginti Episcopis congregatis.] Variæ de numero Episcoporum opiniones. Ægyptii, ut Euty chius, Iosephus, & Mahummedanus Ismaël Ibn Ali, bis mille quadraginta octo fuisse referunt, ex quibus ccc. & xviii. de Christi divinitate pro-

Episcopis congregatis, fides plena conscribitur: hæresis Arriana damnatur, Imperator decretum Episcopale complectitur. Arriani nihil contra sanam fidem tractare ausi, se quoque, tanquam acquiescentes, nec aliud

pronunciariat, reliquis eam sententiam impugnantibus. Græci Latinique multum dissentiant. Quidam cccxviii. pauciores, quidam plures fuisse volunt. Nam sunt qui cccxxxii. tantum Episcopos numerent: reliquos fuisse inferioris gradus volunt. Sacerdotes nempe & Monachos. Sunt qui plures cccxviii. De numero & nominibus horum Episcoporum, vide recondita apud Seldenum Commentario in Eutychiei Origines.

Fides plena conscribitur.] Cujus formulam vide apud Socratem 1,5. Fidem appellat Symbolum fidei à concilio Nicæno conscriptum; plenum autem, quia illa omnibus hæresibus, quæ de patre, & filio ante fuerant, est responsum, certaque fides plenissime constituta, quod in Symbolo Apostolico non fuerat factum. Quæ vero ad Spiritum sanctum pertinent, ea tum intacta relicta, ac post Chalcedonensi concilio pluribus explicata, & aucta. *Signonius.* Sublata etiam Paschalis controversia. *Petit.* 11. Eclog. Chron. vi, vii, viii, ix, x.

Hæresis Arriana damnatur.] Totius controversiæ summa, per voces ὁμοῦσι & ὁμοῦδι exhausta fuit. Quas Eusebius Nicomediæ Episcopus, homo multis Arii callidior & deterior, cum sequacibus suis, repudiavit. Damnati tandem sunt, & Arius, Eusebius ac Theognis in exilium ire iussi. *Socrates* 1,5. Damnatio facta his verbis: *Qui dicunt, Erat, quando non erat, & priusquam gigneretur, non erat, aut quod ex nihilo factus est, aut ex alia substantia, vel essentia, dicentes esse aut creatum, aut alterabilem filium Dei, hos tales anathematizat Catholica & Apostolica Ecclesia.* Dicitur autem anathema, teste Socrate,

sententia contra alicujus blasphemiae auctorem pronunciata, quod perinde nota fiat, ac si in columna incisa publice proponatur. *Signon.*

Imperator decretum Episcopale complectitur.] Quippe narrat Eusebius, perfecto concilio, Constantinum misisse litteras in omnes provincias ad episcopos, eosque certiores fecisse de iis, quæ in Nicæno concilio constituta erant, de quaestione Trinitatis, & diei Paschatis celebrandi, simulque edictum litteris adjunxisse, ut omnes ei decreto assentirentur. Eusebius, Socrates & cæteri. *Signon.* Condito etiam Canones, quorum ultra xx. hodie spurii. *Perkins.*

Arriani.] Quorum capita Eusebius Nicomediæ Episcopus, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonis, Theon Marmaricæ, Secundus Ptolemaidis. *Socrates.* Philostorgius xxii. Episcopos memorat qui pro Ario steterint, ex Lybia superiore sex, ex Ægypto unum, è Palestina duos, è Phœnicia totidem, è Cilicia tres, è Cappadocia tres, è Ponto duos, è Bithynia tres. De quibus vide differentem *Iac. Gothofred.*

Tanquam acquiescentes.] Ipsi Ariani, & in his Euseb. Nicomediensis, Theognis Nicææ, Maris Chalcedonenis, subscripserunt concilio Nicæno. Hoc ipse Philostorgius Arianns *συννομοῦσι*, ut Photius observat, & communi consensu Orthodoxi tradunt; *Rufin.* 1,5. *Socrat.* 1,5. *Theod.* 7, 8, 13. *Sozom.* 1,20. & alii. Sed recte Severus, *tanquam acquiescentes.* Nam revera *ὡς δόλων* subscripserunt, sub voce ὁμοῦσις, ὁμοῦσιον δὲ πονεῖσαντες. Et ipsi è regione chirographorum suorum adscripserunt blasphemam ὁμοῦσις vocem. *Nicetas* in thesauro *Orthod.* v, 8. & *Philostorg.*

aliud sentientes, Ecclesiis miscuerunt: manebat tamen, in pectoribus eorum, insitum in catholicos viros odium: & adversus quos de fide disceptare non poterant, eos subornatis accusatoribus, fictisque criminibus, appetebant. Itaque primum Athanasium Alexandriae Episcopum, juris consultum, qui apud Nicenam synodum Diaconus adfuerat, aggrediuntur, absentemque condemnant. Etenim ad crimina, quae falsi testes con-gesserant, aggregabant, quod Marcellum atque Photinum, haereticos sacerdotes, Synodi iudicio condemna-

tos,

Nec aliud sentientes.] Theodoretus 1, 8. ὡς ἄλλως καὶ σὺν εἰλικρινῶς sub-scripisse eos refert; καὶ ἐξ εἰλικρι-νῶς αὐτῶν ὑφάλλα γνώμη. Photius. Ὁς ὦν τὰ κἀδία ἀδικεῖμενοι, τὰ ἴδ' λυ-κῶν ἐρῶσαμενοι. Theodor. 1, 19.

In catholicos viros odium.] Vincen-tius Lirinensis, contra haereticos cap. 111. Id teneamus, quod ubique, quod semper, quod ab omnibus creditum est. Hoc enim est vere proprieque Catholicum quod omnia vere universaliter comprehendit. Et cap. xxv. Ille est verus & germanus Catholi-cus, qui quicquid universaliter antiquitus Ecclesiam Catholicam tenuisse cognoverit, id solum sibi tenendum credendumque de-ecernit. Pacianus Epistola ad Sempro-nianum Novatianum, Christianus mihi nomen est, Catholicus vero cognomen: illud me nuncupat, istud ostendit: hoc probor, inde significor. Qui Catholicus, idem obe-diens, idem est Christianus atque ita Ca-tholicus Christianus est. Quare ab haere-tico nomine noster populus hac appellatione dividitur, cum Catholicus nuncupa-tur.

Athanasium Alexandriae Episcopum.] Post res Nicæno concilio constitutas Eustathius episcopus Antiochenus scri-ptum edidit, in quo consubstantialem patri filium, quod negaverant Arriani, defendit. Cui Arriani responderunt. Ita recrudescente odio, concilium ad

eam rem Antiochiæ habitum est, in quo Arriani Eustathium Antiochenum & Athanasium Alexandrinum episco-pos, Catholicorum principes, confictis criminibus accusarunt, atque Eusta-thium objecto adulterio, ecclesia depu-lerunt. Athanasium inde adversus falsâ adversariorum crimina Constantinus defendit. Quem cum manum mortuo Arsenio defecuisse, sacrum calicē con-fregisse, & stuprum commississe obji-cerent, ad eas res concilium Cæsaream anno cccxxxiv. advocavit. Athanasius autem, qui illi concilio non affuerat, postero Tyrum accessit, ac refutatis cri-minibus, concilio nondum dimisso, ad Constantinum se contulit, atque ita ab-sens, quod citatus ad Cæsariense concilium non affuisset, damnatus est. Hæc ex Apologia Athanasii, & Socrate cæ-terisque. Sigon. Vide Socratem 1, 20. 21, 22, 23. Theodorit. 1, 30. Sozom. 11, 24. Euseb. iv. vitæ Const. 41. Gorbosiedum in Philostorgium ad lib. 11. cap. xi.

Quod Marcellum atque Photinum, hæ-reticos sacerdotes.] Mirè hoc loco res, & tempora à Sulpicio confunduntur. nam Græci, quibus hæc tradere præcipue curâ fuit, hæc ipsa post mortem Con-stantini facta retulerunt, quæ à Sulpi-cio, præpostero ordine, in ætatem Con-stantini rejiciuntur. Anno cccxxxv. vi-vente adhuc Constantino, teste Socra-te, Marcellus Ancyrae episcopus contra

Aste-

tos, parvo studio recepisset. Sed de Photino, dubium non erat, merito fuisse damnatum: in Marcello nihil tum damnatione dignum repertum videbatur, maximeque ei studium partium innocentum accesserat, quod eodem illos iudices, à quibus fuerat condemnatus, hæreticos

Asterium quendam, qui tum editis libris Arrii dogma assererat, librum conscripsit, & dum errorem ejus coarguere voluit, imprudenter sese in contrarium induit, quippe asserens Christum, quomodo Paulus Samosatenus censuerat, solum hominem esse. Cum autem eo anno episcopi Hierosolymis convenissent, Asterii, ut hominis privati, nullam rationem habuerunt, sed à Marcello, ut ab episcopo, libri sui rationem repoposcerunt, eaque re comperta, ut sententia desisteret, præceperunt. ille librum se combustum promisit concilio inde Constantinopolin à Constantino advocato, rursus de Marcelli causâ disceptarunt. atque eum, contra quam promiserat, librum se comburere velle recusantem, ecclesia spoliavit, ac loco ejus Basilium Ancyram miserunt. Eusebius autem Pamphylus tribus libris editis opinionem ejus redarguit. Hæc *Socrates*. Anno cccxvii. Marcellus Ancyrae episcopus Romam profectus, Iulii Pontificis litteris ecclesiam suam recuperavit. Anno cccxlii. Photinus episcopus Sirmienfis Marcelli discipulus supradictam hæresim renovavit, neque cum Catholicis neque cum Arrianis utique congruentem, nempe filium nullo modo ante secula genitum fuisse, sed in Maria primum initium habuisse, atque hominem tantummodo esse, cum Catholici genitum ab æterno dicerent, Arriani vero tum factum, cum creare Deus mundum constituit. Anno inde cccxliiii. Concilium Sardiæ in Dacia Mœsiæ Catholicis habuerunt, in quo fidem Nicænam, quæ oppugnabatur, confirmaverunt, atq; Athanasium, ac Marcellum ab Arriapis, ut diximus, dam-

natos absolverunt, Photinum vero ut vere hæreticum condemnarunt. tum vero Athanasius Marcellum absolutum in communionem recepit, Photinum damnatum non item. Hæc hoc ordine gesta esse, ostendit *Socrates*, & *Sozomenus*. Quæ perversè relata esse à *Sulpicio* constat. Falsum est enim Arrianos vivente Constantino Athanasio objecisse, quod Marcellum, & Photinum damnatos recepisset. Neque enim Athanasius Marcellum recepit in communionem, nisi postquam Sardicensi concilio absolutus est, Photinum autem nunquam. Et Photini causâ vivente Constantino tractari non potuit, cum post ejus mortem hæresim suam intulerit. Arriani autem eum neque Hierosolymitano, neque Constantinopolitano concilio, id est, vivente Constantino, absolverunt, sed post Sardicensi concilio absolutus est à Catholicis. *Sigan.*

De Photino, dubium non erat, merito fuisse damnatum.] Episcopi Orientis Sirmii congregati, *Φωτινὸν τὸ δῆμιον σακεδονίαν ἔλκευον, καὶ Πάυλον ἔσεμωσατέως φρονεῖν τε* condemnarunt. *Socrates* 11, 24. *Sozom.* 14, 5.

In Marcello nihil tum damnatione dignum repertum.] Marcellus Ancyrae in Galatia Episcopus, in opinionem Pauli Samosatensis, ἡ ἐκὼν, ἡ ἔχ' οὐτως νοήσας, delapsus est. Verum postea, cum in concilio Sardicensi ratione ostendisset, se haudquaquam ita sensisse, ad episcopatum denuo restitutus est. *Socrates* 1. 24. & 11, 16. *Sozomen.* 11, 31.

Hæreticos esse nemo dubitabat.] Catholici maxime eo nomine ad absolutionem Marcelli inclinarunt, quod is

ticos esse nemo dubitabat. Ceterum Arriani non hos potius, quam Athanasium, remove cupiebant. Itaque Imperatorem eo usque compellunt, ut Athanasius exulatum ad Gallias mitteretur. Mox in Egypto octuaginta episcopi congregati, Athanasium injuste condemnatum esse pronunciant. Res ad Constantinum refertur. Iubet ex toto orbe, apud Sardicam, episcopos congregari: atque omne iudicium, quo Athanasius damnatus fuerat, retractari. Inter hæc Constantinus moritur: Synodus congregata, jam Constantino Impe-

ra-

ab Arrianis hæreticis fuerat condemnatus. Sigonius.

Ceterum Arriani.] Quam vellem, hanc partem nunquam attingisset Sulpicius! confundit enim tempora Constantini patris, hominis Catholici, cum temporibus Constantii Arriana labe imbuti. Quod postea fecere quoq; alii, hanc historiam multis erroribus depravantes. Athanasius enim à Constantino Magno in Gallias relegatus est, antequam Photini nomen in Ecclesia increbresceret. Sigon.

Athanasius exulatum ad Gallias mitteretur.] Socrates 1, 23. Sozom. 11, 29. Niceph. VIII, 58. Quidam ferunt Constantinum id fecisse σκόπων Ἐνώηνην πλὴν ἐκκλησίαν ἐπιδή Ἀρριανιστοπύνην κρινονήσων τοῖς ἐπὶ Ἀρείου ἐξεστῆπερ. Relegatus est Treveros.

In Aegypto octuaginta Episcopi congregati.] Hujus concilii nemo præter hunc alius meminit. Sigon.

Res ad Constantinum refertur.] Hæc sibi non constant. Gifelin. Nihil fingi potest perversius. Nam Concilium Sardicense rogatu Constantis, & permissu Constantii actum est in Dacia anno decimo, postquam Constantinus pater vita decesserat, in quo, ut dixi, fides Nicæna est confirmata, Athanasius, & Marcellus absoluti, Photinus condemnatus. Sigon.

Apud Sardicam.] Σαρδικὴ πόλις Ἰδυουῶν. Vbi sub Constantio Imp. Concilium habitum. De quo Socrates 11, 16. Theodoret. 11, 7, 8. In hoc concilio Orientales schisma fecere, quod occidentales Athanasium & Paulum è conventu expellere nollent. Igitur Philippopoli in Thracia alio concilio instituto, τὸ μὲν ὁμοῦσιον ἀναγεματίζεσσι, πλὴν ἡ ἀνομομασίε δόξαν, ἐπιστολὰς συζησάψαντες, πανταχῆ Διεπέμπον.]

Inter hæc Constantinus moritur.] Moritur Constantinus anno cccxxxvii. Concilium Sardicæ habetur anno cccclvii. Vide, quam hæc omnia labent? Sigon. Anno Imperii xxxii. Epiphani. de mensur. & ponder. Enfeb. 1 v. Vitæ Constant. 53. & alii. Philostorgius ait eum φαρμάκω ἀ fratribus interfectum. Quod alii non produnt, nisi quod Zonaras & Cedrenus ajunt opinionem eam percrebuisse. Vide Gothofr. ad Philostorg. 11, xvii. Donatio ejus, qua fertur Italiam cum occidente Sylvestro donasse, commentitia est, nec habetur apud ullum probatum veterem authorem. Cusan. de concord. Cath. 111. 2. Nanclevus 11. gener. xi. Antoninus 1. parte Hist. Tit. 8. cap. 2. & alii.

Synodus congregata, jam Constantino Imperatore, Athanasium absolvit.] Verum

ratore, Athanasium absolvit: Marcellus quoque episcopatus redditur. Nam de Photino Episcopo Syrmien-
si, non est rescissa sententia, quia etiam nostrorum judi-
cio hæreticus probabatur. Et tamen hoc ipsum Mar-
cellum gravabat, quia Photinus auditor ejus fuisse in
adolescencia videbatur. Veruntamen ad Athanasii ab-
solutionem etiam illud accesserat, quod Ursacius &
Valens, principes Arrianorum, cum post Synodum
Sardicensem viderentur à communionem secreti, co-
ram positi, à Iulio Romane urbis episcopo, veniam po-
pos-

rum utrunque, falsum illud, Sardicæ
viventem Constantino episcopos conve-
nisse. *Sigon.* Athanasius è Gallia liti-
ris Constantini F. revocatus est. Hinc
forte error Sulpicio, ut quæ sub Con-
stantino II. gesta sunt, ea ad Magnum
reulerit. Epiphanius tres fratres in ejus
revocationem consensisse dicit. *Hæres.*
LXVIII. ἐν τῷ δὲ βασιλείων, Constans
scilicet & Constantis mandato,
Constantio probante, σιωδὸν κενὸν,
Episcopatum quoque suum Alexan-
driæ recuperavit. Hinc eum Ariani cri-
minati: quod nulla Tyriæ & Constan-
tinopolitanæ Synodi ratione habita, se-
dem suam absque Synodo contra cano-
nes repetisset. Unde tanto conatu Syn-
odum Sardicensem, ubi causâ ejus
probata, subvertere conati sunt.

Quia etiam nostrorum judicio hæreticus
probabatur. Nam & ab Arii dogma-
te, & ab iis qui fidem Nicænam seque-
bantur, omnino discrepabat. *Sozomen.*
III, 4.

Photinus auditor ejus. Hoc idem tra-
dunt Græci, Photinum discipulum
Marcelli fuisse. Quare mirum fuit, ab-
soluti magistrum, condemnari discipu-
lum. Verum longe inter se opinione
dissentiant. Nam Marcelli opinio ad
Sabellianam propius accedebat, Photi-
ni ad Paulianam. *Sigon.*

Ursacius & Valens. Ille Singidonis

Moesiæ, hic Mursa, in Pannonia, Episcopi.

Principes Arrianorum. Οἱ αὐτοὶ τὸ
Ἀρειανὸν δόγμα ἀπαύτως ἀπαρ-
ξοῦντες. *Socrates* XI, 19.

Viderentur à communionem secreti. Post
Synodum Sardicensem διεσπάρη τὸ ἀ-
νατολῆς ἢ δύσις. Καὶ ἡ ὄρα τὸ
κρινωνίας αὐτοῖς τὸ ὄρα τὸ λεγόμε-
νον πικρῆς, ὡς ἐστὶν ἰκθυῶν καὶ
πραῶν. Καὶ ἕως μὲν ἔργα τῆς ἀ-
διαφορίας ἡ κρινωνία, ἀφ' ὅ-
ρα τὸ κρινωνίας τὸ πίστεως, περιττώ-
ν ἄλλήλοις ἐκ ἐκινῶντων. *Socrates*
II, 18. Hinc orta Ecclesiæ in occiden-
talem & orientalem, distractio. Tiflu-
corum claustra limen utriusque erant.

Viri docti apud Socratem pro Τικρυ-
κῆς corrigunt σῆκῆς vel οἱ Σῆκῆς.
Epistola concilii Aquileiensis ad Gra-
tianum & Valentinianum: Per omnes
tractus atque regiones, à Tiflicorum clau-
stris usque ad Oceanum, manet intemera-
ta fidelium atque una communio. In orien-
talibus autem partibus, &c. Salmasius. De
Alpibus Succis & Imperii per eas divi-
sione in Orientem & Occidentem, vide
Iac. Gothofr. in Philostorgium.

*Coram positi, à Iulio Romane urbis Epi-
scopo, veniam poposcerunt.* Ursacius &
Valens intellecto Athanasium Alexan-
driæ

poscerunt, quod innoxium condemnassent: meritoque eum, sententia concilii Sardicensis absolutum, professi sunt. Interjecto deinde tempore, Athanasius, cum Marcellum parum sanae fidei esse penitus comperisset, à communionem suspendit. Habuitque ille hanc verecundiam, ut tanti viri iudicio notatus, sponte concederet. Ceterum antea innocens, postea depravatus, videri poterat jam tum nocens fuisse, cum de eo fuerat iudicatum. Nacti ergo Arriani istiusmodi occasionem, conspirant penitus Sardicensis Synodi decreta subvertere. Etenim

eis

dria in Communionem receptum, Romanam veniunt, βιελίον μελανοίαις Julio Episcopo ἐπιδόντες, τῶς ὁμοῦσι αἰσέντιuntur: ac literis ad Athanasium missis, de cetero cum illo se communicaturos fatentur. Socrates II, 19. Ipsas eorum, ad Iulium & Athanasium, Epistolas, Sozomenus III, 22, 23. exhibet. Tum temporis, sede Imperii Constantinopolin translata, Romanus Episcopus, qui hactenus nullam super Alexandrinum & Antiochenum prerogativam, nisi loci quæ τὸ οἰκουμενικῆς metropolis, habuerat, Patriarchatum occidentis paulatim invadere coepit. De quo vide Salsmasium in celeberrimo opere, de primatu Papæ. An ergo Episcopus Romanus Occidentis tum patriarcha? Nondum fuit Nicæni concilii tempore. Solus loci & ordinis primatus, quia urbs illa τὸ οἰκουμενικῆς μετροπόλις, Romanis episcopis delatus, unde & οἰκουμενικῆς dictus. Quod nomen postea etiam usurparunt Constantinopolitani Episcopi, quia Constantinopolis Nova Roma, & Ῥωμανίαις, sive οἰκουμενικῆς μετροπόλις, passim à Græcis audivat. Ergo alii Episcopi Romanum agnoverunt, non velut Patriarcham, cui subiecti essent, sed eo tantum titulo quo universæ Ecclesiæ sollicitudinem ferebat. Salsmasius. Ap-

pellationes fiebant ad Episcopum Romanum, non tanquam ad Iudicem, sed ad opitulatorem, ad consensum elicendum & impetrandum. Marcion excommunicatus in Ponto, Romam venit ut absolveretur; sed responsum accepit: Non possumus hoc facere sine permissu venerandi patris tui. Epiphani. hæref. xlii.

Athanasius, cum Marcellum parum sanae fidei comperisset, à communionem suspendit. Verum utrunque, falsum illud, Sardicæ, vivente Constantino, episcopos convenisse. Sigon.

Videri poterat jam tum nocens fuisse, cum de eo fuerat iudicatum. Haud dubie, si antiquitati credimus, nocens fuit. Nam & Eusebius Pamphilus ejus opinionem tribus libris refutavit, docens Marcellum non aliter quam Sabellium Afrum, & Paulum Samosatenum, Christum ὡς ψιλὸν ἄνθρωπον induxisse. Socrates. xi, 16. Qui & sequenti capite Eusebium ab Arianismi crimine erudite vindicat; & certe non videtur talis fuisse. Horn.

Nacti ergo Arriani istiusmodi occasionem, conspirant penitus Sardicensis Synodi decreta subvertere. Græci scribunt, Arrianos Constantis Imperatoris morte excitatos & Constantii levitate confisos, consilia concilii Sardicensis pervertendi cepisse. Sulpicius vero alias fox-

tasse,

eis color quidam suppetere videbatur, quod tam injuste fuisset pro Athanasio judicatum, quam Marcellus fuerat absolutus, qui nunc, etiam Athanasii judicio, hæreticus esse probaretur. Namque Marcellus Sabelliana hæresis assertor extiterat: Photinus vero, novam hæresim, jam ante protulerat, à Sabellio quidem in unione dissentiens, sed initium Christi ex Maria prædicabat. Igitur Arriani, astuto consilio, miscent innoxium criminosis, damnationemque Photini & Marcelli & Athanasii, eadem sententia comprehendunt: illud nimirum apud Imperatorum animos præstruentes, ut non putarentur de Athanasio perperam judicasse, qui de Marcello atque Photino vera sensissent. Veruntamen ea tempestate Arriani perfidiam suam occultabant, non

au-

tasse, quibus nos caremus, sequutus hiflorias, judicio Athanasii Marcellum condemnantis adductos tradit. Sigon.

Color quidam suppetere videbatur.] Concilium Sardicense damnabant eo nomine, quod Athanasium absolvisset. Nam tã illum injuste absolutum fuisse, quam Marcellus fuerat, quem post Athanasius, tanquam hæreticum, à communione depulerat. Sigon.

Marcellus Sabelliana hæresis assertor extiterat.] Hoc idem scribit Epiphanius libro tertio contra hæreses. Quare Arriani bellum ei moverunt, ut qui Sabellianis adversentur, nam ut Sabelliani solam divinitatem in Christo defendunt, sic Arriani solam humanitatem. Sigon.

Photinus vero novam hæresim.] Epiphanius inquit, Sabellium docuisse eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, ut sint in una substantia tres nomenclaturæ. Photinus vero hoc negavit. quippe qui Christum non ante fuisse, quam Mariam matrem, atque ex ea principium habuisse, dixerit. Arriani vero Christum creatum ante secula

dixerunt. Sigon. Eum hodie Sociniani, pestilens secta, sequuntur.

Miscet innoxium criminosis, damnationemque Photini & Marcelli, eadem sententia comprehendunt.] Arriani anno ecci. impulere Constantium, ut concilium Sirmium in Pannonia advocaret, quo causâ Photini, quæ utrique parti improbatur, cognosceretur, ibique Photinum damnant, quia damnatione dignus omnibus videbatur; Marcellum vero, quia, ut inquit Sulpicius, ab Athanasio damnatus fuerat, Athanasium autem, quasi veritatem eandem sequuti, quam in Photino, & Marcello spectarant. De eodem concilio etiam Socrates, & Sozomenus, Theodoritus, & Rufinus. Sigon. Plura quam Græci, Socrates, Theodorit. Sozomenus, noster habet, usus, ut videtur, Latinis commentariis, quæ Græcis inaccessâ fuerunt. Nam vix crediderim eum in tanta re quicquam fingere, vel inexploratum referre autum. Quamquam crebro tempora confundat. Horn.

Ea tempestate Arriani perfidiam suam occultabant.] Arriani in concilio tres fi-

ausi palam erroris sui dogmata prædicare: catholicos se gerebant, nihil sibi prius agendum rati, quam ut Athanasium Ecclesia submoverent, qui semper eis velut murus obstiterat: quo remoto, reliquos in libidinem suam cessuros, sperabant. Sed pars Episcoporum, quæ Arrium sequebatur, damnationem Athanasii cupitam accepit: pars coacti metu & factione, in studia partium concesserant. Pauci, quibus fides chara, & veritas potior erat, injustum iudicium non receperunt: inter quos Paulinus, episcopus Treverorum, oblata si-

bi

dei formulas protulerunt. in quibus diversis verbis, remota *substantiæ* mentione, filium Patri similem affirmarunt, nondum ausi dissimilitudinem asserere, quod postea fecerunt, illud rebus omnibus anteferentes, ut Athanasium ante removerent, qui tanquam murus contra se pro Catholicis stabat. quo remoto reliquos facile sibi sperabant cessuros. Hi cum verbis ab Arrio dissentirent, sed te consentirent, Semiariani, teste Epiphanio, dicti sunt. *Signon.*

Catholicos se gerebant.] Socrates de Ursacio & Valente: ἔτι καὶ αὐτοὶ αὐτῶν τῆς ἐπιτομῆς ἐπέκλιον. 11. *Hist.* 29. Hinc profunda eorum simulatio & dissimulatio. Cum enim Arianorum principes essent: tamen scubi partes Orthodoxorum potiores deprehenderent, Catholicos se gesserunt, insequentis perfidie securi. Et exaggerarunt id in Ariminensi synodo patres Orthodoxi, quod duo pestilentissimi nebulones, cum sequacibus suis, Confessionem suam Arianam, fidei Catholica titulo insignirent. Verba Athanasii sunt: εἰς τὸ ὡσεὶ θεοῦ καὶ καθολικῆς, ἔλαθεν ἐαυτῶν πισόντες εἰς τὴν ὁμοιομίαν τὴν ἀπὸ Φεργίου. *Horn.*

Qui semper eis velut murus obstiterat.] Incredible Athanasii constantia. Qui quatuor Imperatorum iras, pro veri-

tate & ὁμοιοσίᾳ Iesu Christi, inconcussa mente, semper major ab exilio reversus, sustinuit. Cumque Hosii & Liberii, & totus pene orbis, ad Arianos concederent: solus hic, velut alter Elias, Deum autorem secutus, non minas, non crimina falsa, non percussores verebatur. Tantam vim religio vera & pietas habet. *Horn.*

Sed pars Episcoporum, quæ.] In sententiis de Athanasio ferendis, in tres partes divisi episcopi sunt. Vna studio Arrii Athanasium condemnavit, altera metu coacta in eorum sententiam abiit, tertii, quibus veritas potior erat, Athanasii damnationi assensum, ut injusta, præbere detrecharunt. *Signon.*

Paulinus, Episcopus Treverorum.] Factum hoc in concilio Mediolanensi. Tum enim cum Episcopi Orientis postulerent ut Athanasium condemnaretur, οἱ μὲν ἄλλοι ἢ δὲ ἢ ἀγνοοῦν τὸ ὄντων σωεῖναι. Soli autem, Dionysius Episcopus Albx, Eusebius Vercellorum, πωλίνου ὁ ἀρεσκείας, Rhodanius, Lucifer, contra vociferati sunt, testatique: Non oportere Athanasium tam temere condemnare. Nam si illud fieret, ad fidem concilii Nicani evetendam progressuros: Ταῦτα ἐπεὶ ἀξιοῦν παρὰ τὴν βασιλείαν καὶ τὰ Ἀρετῶν φρονῶντων. *Sozomen.* 1 v, 8. *Theodoret.*

bi epistola ita subscripsisse traditur, se in Photini atque Marcelli damnationem præbere consensum, de Athanasio non probare. Tum vero Arriani, ubi doli parum processerant, vi agere decernunt. Nam quoalibet audere atque agere facile erat, regis amicitia subnixis, quem sibi pravis adulationibus devinxerant. Quinetiam, ex consensione multorum, inexpugnabiles erant. Nam omnes fere duarum Pannoniarum Episcopi, multi- que Orientalium, ac tota Asia, in perfidia eorum conjuraverant. Sed principes mali istius habebantur, à Sin-

doret. 11, 15. apud quem Paulinus dicitur ὁ τῆς μητροπόλεως τῆς γαλιῶν. Quia Augusta Treverorum, olim metropolis Gallia Belgica. Metropoles autem nomen Metropolitani & Archiepiscopis dederunt, ut Salsafius in nunquam fatis laudato opere, de *Primatu Papæ*, fuisse offendit. Meminit autem folius Paulini Sulpicius, quia ejus res ipsi, tanquam Gallo, notiores fuerunt. *Horn.*

De Athanasio non probare.] Vix dubito, quin scripserit Sulpicius, non præbere. Quæ repetitio foro accommodatio est, & haud paullo amplius habet efficacia. *Giselin.*

Ubi doli parum processerant.] Editio Drufii: ubi doli mali processerant. Male. Refragantur alix editiones, Sigonii, Giselinii, & ipse contextus nostram lectionem poscit. *Vis enim & doli opponuntur.*

Regis amicitia subnixis.] Constantii, qui Arrianorum turpe mancipium fuit. Eum autem variis in Orthodoxos, maxime Athanasium calumniis, subvertère. Sic enim Constantius in Dialogo cum Liberio, apud Theodorit. 11, 16. ὅς τις μὴ ὀφειλοῦς ἐπὶ τῇ ἀπωλείᾳ τῆς μειζοτέρης μὲν ἀδελφῆς, ἐδὲ τῆς μειζοτέρου Κωνσταντῆ ἐπαύσατο παραξάνειν εἰς ἡμετέραν ἔχθραν. Addit: se non tanti victoriam de Magnentio &

Silvano partam facere, αἷς τῆς μαιεῆς ἐκείνης καθ'αυτὴν τῆς ἐκκλησιαστικῶν πρᾶξις.

Orientalium.] Græcorum. Ita enim Oriens, postquam Macedonibus cessit, appellabatur. Et diviso imperio, Oriens Græcorum, Occidens Latinorum erat. Apulejus v. 1. Miles. de Ionone: *Quam totus Oriens Zygiam veneratur, & omnis Occidens Lucinam appellat.*

Ac tota Asia.] Ariani inprimis operam dederunt, ut præcipuas sedes Episcopales occuparent. Hinc in Orthodoxos gravissimis calumniis, & aperta vi grassati, Alexandria, Antiochia, Constantinopoli, τῆς ἐπιστομῆς τῶν ἱερέων potiti sunt; & inde minores omnes Episcopatus facile invaserunt. *Sozomen.* 11. 6, 7.

Principes mali istius habebantur.] Socrates hos recenset: Theognin Nicææ, Marin Chalcedonis, Theodorum Hæraclææ, quæ est in Thracia, Ursacium Singidonis superioris Mysiæ, Valentem Murforum superioris Pannoniæ, Episcopos. 11. *Hist.* 9. Horum nomina sumpta sunt ab Athanasio ipso in secunda *Apologia*, & in libro de fuga sua. Quoniam vero uno in loco vocat Narcissum à Neroniade Ciliciæ, in altero Neropolitanum, propterea legendum putarim *Narcissus à Neronipoli.* hic autem sub-

giduno Vrsatius, Valens à Mursia, ab Heraclia Theodorus, Stephanus Antiochenus, Acacius à Casarea, Menophanes Epheso, Georgius Laodicea, Narcissus à Neapoli. Hi ita palatium occupaverant, ut nihil si-

ne

scripsit concilio Ancyrano, Neocæsariensi, Nicæno, & Antiocheno, *Narcissus Neroniadiis, & Neronipolis Ciliciæ. Sigon.*

Valens à Mursia.] Quæ & Mursa, Pannoniæ inferioris civitas. Hiero. adverb. Lucif. *Valens Mursiensis episcopus. Druf.*

Ab Heraclia Theodorus.] Hic est Theodorus Episcopus Heracleæ, Athanasio memoratus. Cæterum Heraclea magis usitata. Sic Arius & Areus, Darius & Dareus: Augiæ & Augeæ stabulum. *Druf.*

Stephanus Antiochenus.] Qui Placilio successit etiam Arriano. Nam Antiochia post Eustachium vicesimum tertium episcopum, quem Arriani egerunt in exilium, continuos habuit episcopos Arrianos undecim; quos Hiero. ait hostes Christi, non episcopos, fuisse. Vide Chronicon Eusebii. *Druf.* Nicæno Canone vetus consuetudo firmata fuit, qua singuli metropolitani, æquo jure, suam quisque curabat provinciam. Postea unus inter eos cœpit eminere ac cæteris prævalere, ille nempe qui in prima ac præcipua urbe totius dioceseos provinciæ sedem habebat. Hinc orti Patriarchæ. Sic Metropolitani olim facti ex primo Episcopo totius provinciæ. Tempore Nicæni concilii Antiochenus unius tantum provinciæ primatum, id est, Syriacæ habuit, cui jure Metropolitæ præfuit. Hieronymus falso existimavit tum temporis statutum, *totius orientis metropolis Antiochia sit. Epist. ad Pammach.* Ipsius quidem ætate totus Oriens, sive Orientalis diocesis suberat Antiocheno, exceptis tribus Palæstinis, quæ Hierosolymitano, post dejectum Cæsariensem, parebant. Antequam ex diocesium ratione, unus Episcopus Metropolitanos

reliquos antecederet, cum omnes inter se pares essent Metropolitanis, quarundam tamen urbium eminentiæ datum est, ut honoris primatum, *περὶ ἑσίων ἢ πρῶτος*, habent ante cæteros Metropolitanos. In his tres fuere, Romanus, Alexandrinus, Antiochenus, quia tres illæ urbes totius orbis amplissimæ & populosissimæ. Ergo & eorum Episcopis præcipuus hic datus honor, ut in conciliis ante reliquos, quamvis pares, sederent ac subscriberent, solo urbis merito cui præsidebant. *Salmassius.*

Acacius.] Vel Acacius ut Vrsatius, Vrsacius. Fuit Eusebii Pamphili discipulus. *Athanas.*

Casarea.] Canonibus Nicænis decretum, ut Palæstinæ metropolis Casarea esset. *Hieron. Epist. ad Pammachium* Postea Hierosolymitanus, qui Casariensi hæctenus suberat, Metropolitanus *ἀξιώματι* invasit, qui exinde Patriarcha & Archiepiscopus dictus est. Hanc ambitionem ei exprobat Hieronymus dicto loco. Chalcedonenſis Synodus Patriarchas primum recepit & confirmavit, cum ab Ephesino concilio, viginti annis ante, rejecti fuissent. Et tum Cæsariensis de jurè metropoleos deturbatus fuit. *Salmass.*

Menophanes.] Aliis Menophantes sive Menophantus dicitur. *Sozomen. v. 14.* In Athanasio, *Menophantus Ephesii episcopus. Druf.*

Epheso.] Cur non dixit, *ab Epheso*, ut à Casarea, ab Heraclea? Ad quod exemplum dicere debuit, à Laodicea. *Druf.*

Georgius Laodicea.] Cappadox, Ariatorum *πρωτοερατῶν*. *Athanasius.*

Narcissus à Neapoli.] A Neropoli. *Druf.* Narcissus Episcopus Neropoleos vel Neroniadiis, caput Arrianorum.

Atha-

ne eorum nutu ageret Imperator: obnoxius quidem omnibus, sed precipue Valenti deditus. Nam eo tempore, quo apud Morsam, contra Magnentium, armis certatum, Constantius descendere in conspectum pugnae non ausus, in basilica Martyrum, extra oppidum sita, Valente tum ejus loci Episcopo in solatium assumpto, diversatus est. Caterum Valens callide per suos disposuerat,

ut

Athanas. Socrates 11, 21. Νάρκισος ὁ Νεποναϊᾶδος ἡ ἐν Κιλικίᾳ ἐπίσκοπος.

Apud Morsam.] Φέρειον ἢ τῆρ τῆ Γαλιᾶν. Socrat. 1, 27. Idem Sozomenus repetit 1v, 6. Contra alii, Zosimus, Zonaras, Idatius, apud Morsam Pannoniæ pugnatum volunt. Quorum etiam verior sententia. Nam ibi Episcopus Valens, teste Sulpicio. Et fugato Magnentio, Constantius Pannoniæ res ordinavit. Horn. Alii Morsam vocant, rectius profecto, quam qui lib. v. hist. Trip. cap. 10. Morsam nominant. Sic apud Prud. contra Symm. Milvium pontem appellarunt, qui revera Molvius est seu Mulvius. ex enim litteræ mutuat sibi operam, non invitæ, præstant. Gisel. Cum triennio bellum Constantium inter & Magnentium durasset, totis viribus apud Morsam certatum ibique Romanæ vires conciderunt. Ex Constantianis xxx. millia, ex Magnentianis xxxvi. millia perierunt. Zonaras.

Contra Magnentium.] Qui sublato Constante, Occidentis Imperium, Italiam, Galliam & Africam invasit, καὶ πάλιν τὰ ἐσπέρεια κατεσπέφθη. Socrates 11, 20. Oros. vii, 20. Sozom. 1v, 1, 3. Theodorit. 11, 15.

Constantius.] Constantini nomen, quod hoc loco & initio Vitæ B. Mart. Constantii locum occuparat, eiecimus, ac verum substitimus, ipsa veritate historici idem postulante. diximus enim modo, quo anno uterque Constantinus è vivis excesserint. Giselin.

Descendere non ausus.] Ut studium Constantii erga res divinas, pium quidem, sed parum prudens agnoscas, sic de hoc ipso bello Theodor. hist. eccl. lib. 111. cap. 3. In expeditione belli Magnentiani coactis copiis universis, fualit, ut divina secum mysteria communicare vellent. semper enim incertum esse finem vitæ, &c. deinde. Quod si quis, inquit, noluerit hoc tempore amiculum illud (baptizatis usitatum) sibi circumdare, is jam nunc dimissus domum revertatur. Nam nisi mecum initiatis in bello fucis, uti non volo. Giselinus. Philostorgius memorat Constantium viso in aère crucis signo, mirifice confirmatum. Idem Nicephorus, Socrates, Sozomenus & alii habent.

In basilica Martyrum.] Eo enim ævo, sedatis gentilium persecutionibus, Martyrum ossa in templis recondita, quibus ab ipsis nomen plerumque impostum. Sed id absque cultu & adoratione factum. Cyrillus contra Julianum vi. Sanctos Martyres neque Deos esse dicimus, neque adorare consuevimus. Augustin. xvii. Civ. Dei 10. Nos martyribus nostris non templa, sicut diis, sed memorias sicut hominibus mortuis, quorum apud Deum vivunt spiritus, fabricamus. Neque ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus. Hieronymus contra Vigilantium, in epist. ad Riparium: Nos, non dico martyrum reliquias, sed ne Solem quidem & Lunam, non Angelos, celimus & adoramus, ne serviamus creaturæ potius quam creatori.

ut quis praelii fuisset eventus, primus cognosceret: vel gratiam regis captans, si prior bonum nuncium detulisset: vel vitæ consulens, ante capturus fugiendi spacium, si quid contra accidisset. Itaque paucis, qui circa regem erant, metu trepidis, Imperatore anxio, primus nunciat hostes fugere. Cum ille indicem ipsum intro-mitti posceret, Valens, ut reverentiam sui adderet, Angelum sibi fuisse nuncium, respondit. Facilis ad credendum Imperator, palam postea dicere est solitus, se Valentis meritis, non virtute exercitus, vicisse. Ab hoc initio illecti principis, extulere animos Arriani, potestate regis usuri, ubi autoritate sua parum valuissent. Igitur, cum sententiam eorum, quam de Athanasio dederant, nostri non reciperent, edictum ab imperatore proponitur: *Vt qui in damnationem Athanasii non*

sub-

Ceterum Valens,] Doli quo usus est Valens in praripiendo victoriae nuncio, solus Sulpicius est author. Sigon.

Hostes fugere.] Magnentius cum reliquiis cladis in Italiam fugit, ubi ad Ticinum Constantii copias iterum fugat. Deinde in Galliam elapsus, ad Μελοσελδουην funditur, & Lugdunum trepidus se recipit. Vbi matre & fratre trucidatis, καὶ δύνοιαν inquit Philostorgius, πολεμίας ἀσχετημάτων ὕβρεως καὶ χιρῆδος, tandem seipsum confodit. Socrates 11, 27. Sozom. 1 v, 6. Marcellin. x 1 v. Entrop. x. Aurel. Victor & alii.

Potestate regis usuri, ubi autoritate sua parum valuissent.] Plurimum differre noscitur potestas ab autoritate. Illa superioris est in inferiorem, hæc in pares & æquales. Hoc Severi locus docet. Qui auctor est alicui ut faciat dicatve aut sequatur aliquid, is consulit, monet, hortatur pro eo, quo valere creditur, consilio ac prudentia, vel etiam

quod majoris sit meriti ac dignitatis. Inde auctoritas Græcis ἀξίωμα. At qui potestatem habet, pro jure suo, jubet atque imperat. Salmastius.

Edictum ab Imperatore proponitur.] Non invenio expressam hujus edicti mentionem: nisi quod referunt, concilium Mediolanense in eum finem coactum, ut decreta Tyri ab Arrianis contra Athanasium facta confirmarentur. Et quicumque damnationi Athanasii subscribere noluerunt, in exilium pulsi sunt. Vide Socratem 11, 29. Sozomen. 1 v, 38. Sic igitur Κωνσταντιῶν ἐπὶ τῷ ἐν ποσὶ κελκῶν ἡσυχασίας, ἐπὶ τῷ ἀκκλησιαστικῷ αὐτῶν πόλεμον τῶν οἰκείων ἐπέπετο γνώμη, ut Socrates loco dicto loquitur. Sozomenus clare totam technam aperit. Verba ejus sunt: ἄμμε γὰρ ἀπολώλη μαρτυρίῃ, καὶ μὲν Κωνσταντιῶν ἐπὶ Γωμαίων οἰκουμενῆς ἡσείη, πᾶσιν ἐποποιεῖσιν ἀσθδῶν τὰς ἀνά τῶν δύο ἐπισηκίπης

subscriberent, in exilium pellerentur. Caterum à nostris tum apud Arelatum ac Buteras, oppida Galliarum, Episcoporum concilia fuere. Petebatur, ut priusquam in Athanasium subscribere cogerentur, de fide potius desceptarent: nec tum demum de re cognoscendum, cum de persona iudicium constitisset. Sed Valens, sociique ejus, prius Athanasii damnationem extorquere cupiebant, de fide certare non ausi. Ab hoc partium conflictu agitur in exilium Paulinus. Interea Medio-

la-

τὰς ὁμοίαιον πατρὶ τὸ ὕδρ' ἀξιάζεισι,
συνείναι. ἐποίει δὲ τὰρ ἔφωρεῶς
ἔτα τὰ πρῶτα βιαζόμενον, κείτων
ἰνὴ ψήφισιν αὐτῶν, τοῖς καὶ Ἀθανασίᾳ
κεκρυμμένοι καὶ τὸ ἀνά τ' ἐκ ἐπισκο-
πων. ἐλογίζετο ἦδ' εἰς κρινῆ ψήφου
ἐκ ποδῶν ἔτα ἤγειρε, ῥαδίως ἀν καὶ
τὰ πρῶτα τῶν ἰρηναίων κερτορθεῖν
αὐτῶν. 1v. Hist. 7. Summa est, Con-
stantium aliud nil quaesivisse quam ut
oppresso Athanasio, Arianismum plene
stabiliret, boni publici causa. Qui per-
secutorum pratextus est. Vide Mona-
sterium, & agnosces.

Apud Arelatum.] Edicto Constantii
publicato episcopi Gallici, & maxime
Catholici, Arelate, & Biterris cum Ar-
rianis convenerunt, quorum Arelate est
in provincia Viennensi, Biterræ in Nar-
bonensi. Horum conciliorum memi-
nit S. Hilarius, & S. Hieronymus. Hæc
acta sunt anno ccccliiii. Sigon. Quod
Arelate sedes erat præfecti Prætorii
Galliarum, & concilium in ea dioce-
ses universæ haberi consueverat, hinc
etiam factum, ut in Ecclesiasticis Vien-
nensi civitati præferretur. Nec tam re-
cens est ac videri volunt Arelatensis
Archiepiscopi prærogativa, nec à Con-
stantini Tyranni temporibus, ac sede
imperii ejus in illa urbe, repetenda est.
Nam & in primo concilio Arelatensi,
quod habitum est decem circiter annis

prius Nicæno, Arelatensis ante Vien-
nensem subscripsit. Salsasius. Quem
de Arelatensi Episcopatu fuisse differen-
tem, vide in opere de Primatu Papæ.

Buteras.] Sic editio Gisellini & Dru-
sii. Sigonius habet *Bitterras*. Sic enim
nomina illa locorum variant in anti-
quis codicibus.

Sociique ejus.] Quorum principatum
gessit Saturninus Arelatensis Episcopus,
cujus postea meminit, inquit; *resiste-
bat sanis consiliis Saturninus Arelatensis
Episcopus, vir sane pessimus, & ingenio
malo pravoque.*

Agitur in exilium Paulinus.] Paulino
addendus fuit etiam Hilarius Pictavo-
rum episcopus à Saturnino damnatus.
Siquidem Hilarius in libro contra Ma-
xentium, & in libro de Synodis, se à Sa-
turnino Arelatensi episcopo concilio
Biterrensi damnatum ait. Quare S. Hiero-
nymus in libro de scriptoribus eccle-
siasticis scripsit, Hilarium factione Sa-
turnini episcopi Arelatensis concilio
Bitterrensi esse damnatum. Quin etiam
idem Hilarius in libro ad Constanti-
num inquit, Eusebium Verecellensem
episcopum, post Arelatensem synodum,
jussum esse Mediolanum venire. Sigon.
Dissentire à Sulpicio nostro videretur
Sozomenus. Nam is tradit Paulinum
Trevorum Episcopum, in concilio,
quod sequitur, Mediolanensi, in exi-
lium pulsus, una cum Eusebio Verecel-
lorum, Rhodano, Lucifero, Hilario, &

lanum convenitur, ubi tum aderat Imperator. Eadem illa contentio nihil invicem relaxabat. Tum Eusebius Ver-

aliis i v. Hist. 8. Eadem habet Theodorit. xi, 15. Solutio facilis, prædamnatos in Biterrensi concilio provinciali, vel nationali; & confirmatam ipsorum damnationem, in quasi œcumenico Mediolanensi. Præterea notum est, Episcopos jam in exilium actos, sæpe ab Arrianis ad alia concilia venire coactos, ut ibi metu minisque subvertentur. Sic cum Hosio, & Hilario, & aliis actum. Horn.

Interea Mediolanum convenitur.] Vbi res convenire non potuit, Constantius rogatu Arrianorum concilium Orientalibus, & Occidentalibus Episcopis Mediolanum indixit. Id vero anno ccc.lv. habitum est, præsentente Constantio. Quo concilio Arriani victores fuerunt, principibus Catholicorum in exilium pulsus, Eusebio Vercellensi, Lucifero Caralitano, Dionysio Mediolanensi, Paulino Treverensi, Hilario Pictavensi, Liberio Romano, Osio Cordubensi, & Rhodanio Gallicano episcopis; quia damnationi Athanasii subscribere noluerunt. De quibus Athanasius in epistola ad solitarios: Constantius vocatis ad se Paulino episcopo Treverorum, quæ Galliarum metropolis est, Lucifero metropolitano Sardinia, Eusebio Vercellensi civitate Italia, Dionysio, Mediolani, quod & ipsum metropolis est Italia, mandavit ut contra Athanasium subscriberent, & cum hæreticis communionem inirent. Atque vis dicentibus id non esse ecclesiastici canonis; subiecit, at quod ego volo, pro canone sit. Ita enim me loquentem Syria Episcopi sustinent. Aut igitur obtemperate, aut vos quoque exules estote. Ita sancti viri excusso pulvere, & oculis in Deum conversis, nec Caesaris minas timerunt, neque obstrictos enses veritatem prodiderunt, & exilium veluti ministerii sui officium acceperunt. Item in Apologia ad Constantium: Vbi que iactabatur, Liberium Romæ episcopum, & Hispaniarum Osium,

Paulinum Galliarum, Dionysium, & Eusebium Italia, Luciferum Sardinia Episcopos, aliosque complures exterminatos esse, quod contra vos subscribere recusassent. Idem de fuga sua: Liberius Rom. Pontifex, Paulinus Galliarum Metropolitanus, Dionysius Italia, Lucifer Sardinia, Eusebius item Italia, omnes boni, & præclari episcopi in exilium aguntur, nulla alia de causa, nisi quod aspiciati non sunt Arrianorum hæresi, & illorum calumniis adversum nos subscribere noluerunt. Nam de magno, & gravissima ætatis viro eodemque confessor Osio, superfluum arbitror meminisse: cum nemo ignoret, eum ab istis quoque in exilium missum. Quinetiam Hilarius contra Constantium scriptum reliquit: Tu Paulinum beatæ memoriæ virum blandimento sollicitatum relegisti, & ecclesiam sanctam Treverorum tali sacerdotæ spoliasti. Hilarium affuisse Mediolanensi concilio, ipse indicat, cum contra Auxentium inquit, ipsum Auxentium Mediolani sibi propro loco objecisse, quod damnatus à Saturnino fuisset, negans ipsum propterea, ut episcopum, audiri debere. Excepere inde hæc dicta, & in historias rettulere Socrates, Sozomenus, & Rufinus, qui ita scribit: Ob hoc apud Mediolanum episcoporum concilium convocatur. Plures decepti: Dionysius vero, Eusebius, Paulinus, Rhodanus, & Lucifer dolum in negotio esse proclamantes, assentesque quod subscriptionem in Athanasium non ob aliam causam, quam destruentem fidei, molirentur, in exilium trusi sunt. His & Hilarius iungitur, cæteris vel ignorantibus, vel non credentibus fraudem. Sigonius. De hoc Concilio lege Socratem 11, 29. Theodorit. 11, 15, 16. Sozom. 1 v, 8, 9, 10.

Eusebius Vercellensium.] Sic mox ait, Hilarius Pictavorum Episcopus. Hic ab Hieronymo & aliis dicitur, Vercellensis Episcopus. Meminit Hier. epist. lxx. quæ adversus Vigilantium, Vercellensis Eusebius

Vercellensium, & Lucifer, à Caranalis Sardinia, Episcopi, relegati. Caterum Dionysius Mediolanensium sacerdos, in Athanasii damnationem se consentire subscripsit, dummodo de fide inter Episcopos quaereretur. Sed Valens & Ursatius, caterique, metu plebis, quæ Catholicam fidem egregio studio conservabat, non ausi piacula profiteri, intra Palatium congregantur. Illinc

epi-

sebius omnium Psalmorum commentarios heretici hominis (Origenem intelligit) venit in nostrum eloquium: licet heretica præmittens, optima quæque transfulerit. Dief. Socrates: Ὀσιβίος ὁ βερκεϊδων πόλις ἢ αὐτῆ τὸ ἐν Ἰταλίᾳ λιγύων. xi, 29. Theodorit. Εὐπέσιος δὲ τὸ Ἰταλίας. 11, 15. Sozomenus: ὁ βερκεϊδων τὸ λιγύων. 1v. 8.

Lucifer à Caranalis.] Forte à Caralis, ut supra dixit, à Mursia, à Casarea, &c. vulgo Caralitanus dicitur. Galesin. legit Caralensis: unica ea dictio totum locum fæderat, qui ita legebatur: & Lucifer à Caranalis Sard. episcopus. Gifelin. In Pausania κερραλίς, unde forte Caranalis. Aut legendum κερραλίς. Sane alibi est, de Sardinia Caranal episcopus. Reperio & Caralitanus episcopus. Ab hoc Luciferiani nuncupati. Dief. Theodoritus: λευκίφερος τὸ μεντροπόλιος τὸ σαρδανίαν νήσων.

Mediolanensium Sacerdos.] Imo episcopus. Ita vocatur Athanasio & Hieronymo. Verba Hieronymi, *Lucifer ac Dionysius Caralitanæ & Mediolanensis ecclesiae episcopi.* Dief. Nimirum non succurrebat docto, sed plerumque nimis festinanti Drusio, sacerdotes antiquis Episcopos dictos, illudque nomen tam magnum fuisse, ut etiam Romanus Episcopus, cujus nota fuit præ aliis auctoritas, sacerdos dicatur, in ipsis conciliorum antiquorum actis. De quo infra ad Martini Vitam, & reliqua Sulpicii opuscula. Caterum Socrates hunc

Dionysium Albæ Episcopum facit. Verba ejus sunt: Διονύσιος Ἀλβας τὸ Ἰταλίας μεντροπόλιος ἐπίσκοπος. xi, 29. Inauditum hoc, Albam Italiæ metropolin, quæ in agro Mediolanensi. Theodoritus, haud parum prudentior, omittit nomen urbis, contentus dicere: Διονύσιος ὁ τὸ μεντροπόλιος τὸ Ἰταλίας. Sozomenus verba Socrates repetit. Quod nemo mirari debet. Quia illis Græculis occidens, ut Latinis oriens, ignotior. Quanquam plerumque Latini Græce doctiores, quam Græci Latine. Horn.

In Athanasii damnationem se consentire subscripsit.] Socrates scribit, Dionysium tabulis arreptis scribere fidem suam instituisse, verum Valentem, & socios impedimentum attulisse, ac morse à Dominico in Palatium contulisse, quod ab Hilario sumpsit è libro ad Constantium. Sigon. Nihil hujus nec Socrates, nec Theodoritus, nec Sozomenus habent. Hilarius libro 1. ad Constantium, hoc velut grave crimen Valenti & Ursacio objicit, quod Dionysio Mediolanensi Episcopo, Synodo Nicænæ volenti subscribere, calamm & chartam è manibus violenter extorserint, clamantes, non posse fieri, ut aliquid inde gereretur.

Catholicam fidem.] Omnes ecclesie dicuntur Catholicæ, quæ Catholicam probant doctrinam. In Epistola Ariminensis concilii, ad Constantium Imperatorem, quæ habetur inter fragmenta Hilarii, omnes Catholicæ Ecclesie

epistolam sub Imperatoris nomine emittunt, omni pravitare refertam: eo nimirum consilio, ut si ea a quis auri- bus populus recepisset, publica auctoritate cupita profferrent. Sin aliter fuisset excepta, omnis invidia esset in rege, & ipsa venialis: quia etiam tum catechumenus, sacramentum fidei merito videretur potuisse nescire. Igitur lectam in Ecclesia epistolam, populus averfatur. Dionysius, quia non esset assensus, urbe pellitur, statimque ejus in locum Episcopus subrogatur.

Li-

vocantur, quæ concordēs sunt in custodienda fide Catholica. Verba sunt: *Ut fides claresceret omnibus Ecclesiis Catholicis, & hæretica noscerentur.* Et in Epistola Liberii ad eundem Constantinum, Ecclesia Catholica dicitur de Alexandria. Salmasius.

Epistolam sub Imperatoris nomine emittunt.] Hæc epistola formulam fidei Arrianæ complexa est, de qua nemo meminit, nisi illa sit, quæ Ariminensi concilio quoq; prolata est, in qua filius patri similis affimabatur, de qua post. *Sigon.* Huc respiciunt illa Hilarii II. ad Constantinum: *Annuas atque menstruas de Deo fides decernimus, decretis poenitentis, poenitentes defendimus, defensas anathematizamus.*

Etiã tum catechumenus.] Christianus quidem professione, sed nondum baptizatus. Eos Catechumenos vocabant, de quibus ad vitam Martini pluribus. Constantinus Imp. quoniam in Iordane baptizari volebat, baptismum usque in senectam distulit, & eum demum, prope moriturus, Nicomedie accepit. *Euseb.* IV. Vita Const. LXII. Eundem morem filii ejus retinuerunt. Sic Valentinianus Junior sine baptismo obiit. *Ambros.* Orat. in obitum ejus. Sed Sulpicio nostro haud bene convenit cum Theodorito. Nam is tradit, in bello contra Magnentium, adactos omnes qui militare vellent *μεταλαχρειν*

ἢ θείων μυστηρίων. Sub quibus verbis baptismum intelligi, certius est quam ut probari debeat. Vnde & ἀξιώκην τὴν ἐκλήω vocat, & ἀμύητους qui ea carcant. III. Hist. 3. Nam in baptismo candida induebantur. Sic Constantinus baptizatus, λαμπερῆς καὶ βασιλικῆς ἀμφιάσματος φωτὸς ἐκλάμπενος τῶπον ἀειβόλητος, ἐπὶ λαοκράτην τε σρωμένην ἀνεπαύετο. Vnde & infra, in vita Martini, Catechumenū baptismatis candidatum vocat. Horn.

Sacramentum fidei.] *Μυστήριον.* Sic Vetus interpres vocem hanc reddit. Et hoc ambitu omnia religionis capita, maxime graviora comprehendit. Strictius ea voce Augustinus utitur Epist. V. cum dicit: *Omne sacrum signum est sacramentum.* Sulpicius autem morem antiquum respicit. Nam baptismum suscepturus, juramento se Christo obligabat. Hieronymus ad Heliodorum: *Recordare tirocinii tui diem, quo Christo in baptismo conspultus, in sacramenti verba jurasti.* Tertull. I. ad martyr. *Vocati sumus ad militiam Dei viri, jam tunc, cum in Sacramenti verba respondimus.*

Igitur lectam in Ecclesia epistolam, populus averfatur.] Et hoc apud solum Sulpicium scriptum reperitur. *Sigon.*

Dionysius, quia non esset assensus, urbe pellitur, statimque ejus in locum Episcopus subrogatur.] Athanasius in epistola ad soli-

Liberius quoque urbis Romæ, & Hilarius Pictavorum Episcopus, dantur exilio. Rhodanium quoque, & Do-
sa-

solitariam vitam agentes: Auxentium delatorem potius, quam Christianum Constantius à Cappadocia Mediolanum misit, & expulso inde ob suam in Christum pietatem Dionysio, eum ibi episcopum constituit, hominem ne Romanæ quidem linguæ, sed tantummodo hæreses peritum. Hujus meminit sæpè S. Ambrosius in orationibus ad Valentinianum. Idem traditur à Socrate, Sozomeno, Theodorito, Hieronymo in Chronicis. Apud Sulpicium suspicor decessit nomen Auxentii, ut sit statimque in ejus locum Auxentius episcopus subrogatus. Ab hoc inde Arriana labe infecta Liguria est. *Sigon.*

Liberius quoque urbis Romæ.] Liberius aberat à concilio Mediolanensi. Quare cæteris in exilium pulsus, Constantius Liberium quoque evocavit, & venire recusantem vi adduci præcepit. Quo nihil fieri potuit indignius. Denique constanter renitentem, & subscribere recusantem in exilium egit. *Socrates, Sozomenus, Theodorus* 11. *Hist.* 15, 16. Qui etiam longum dialogum ejus cum Imp. Constantio refert, in quo ea verba Constantii ad Liberium memorabilia sunt: *πρόσθ' εἰ μὲν τῶ οὐκ ἐμὸς ἔστι, ὅτι σὺ μὲν συνελθὼν ἀντιπρὸς ἀνοσίῳ καὶ τῶ οὐκ ἐμὸς τῶν εἰρηλῶν καὶ ὅλα τῶ κρῆμα λυεῖς.* Vbi illa universalis Romani patris potestas? Aut eam non credidit Constantius, aut eam coram Constantio non ausus est asserere Liberius. Sed cur non ausus esset? Proposito exilii metu non deterretur quin resistat Imperatori in protegendo Athanasio. An putamus minus illi fuisse animi ad suum in Ecclesiam universam principatum tuendum? *Marcellin.* xv. *Hunc per subscriptionem* (de Athanasio loquitur) *abjicere sede sacerdotali, paria sentiens cæteris, jubente Principe, Liberius monitus perseveranter renitebatur, nec visum hominem,*

nec auditum damnare, nefas ultimum sæpe exclamans, aperte scilicet recalcitrans imperatoris arbitrio. Id enim ille Athanasio semper infestus, licet sævè impletum, tamen auctoritate quoque, qua potiores æternæ urbis Episcopi, firmari, desiderio nitebatur ardenti. Athanasius duplici nomine commendat Episcopi Romani auctoritatem potiore in persona Liberii, ὅτι ἀποστολικὸς ἐστὶ ἵκρον, καὶ ὅτι μὴ πόλις ἢ ἡ πόλις τῶ Ρωμανίας ἐστίν. *Epistola ad Solitarios.* Quod Apostolica sedes est, hoc commune habuit cum multis. Quod caput orbis Romani Roma, tantisper hoc velut proprium sola possedit, quamdiu non altera fuit quæ in consortium veniret hujus possessionis. Hæc Constantinopolis, quam Chrysostomus vocat ὅλα τῶ κρῆμα μὴ πόλις, *Homilia de verbis Esaiæ, Salmasius.*

Hilarius Pictavorum Episcopus.] Hilarius qui ante Biterrensi concilio factione Saturnini damnatus fuerat, inde hoc concilio in Phrygiam relegatus est; sic enim ipse Apologia contra Auxentium. Eundem in Phrygiam relegatum scribit una cum Sulpicio Hieronymus. *Sigon.* Sic infra in vita Martini: *Cum intra Gallias quoque discessu sancti Hilarii, quem ad exilium hæreticorum vis cæperat, turbam Ecclesiam reperisset.*

Rhodanium quoque.] Sic scripsi ex Rufino *hist. eccl. lib. 10. cap. 20.* neque aliter infra. Quo loco demittit eundem Rhodanium à Galefio nominatum, adjectis duabus syllabis, cujus nomen in vulg. libris eo loco tantum est trisyllabum, Rhodanus. *Giselin.* Hujus cum cæteris pulsus meminit *Rufinus* s. *Hist.* & *Hieronymus* in *Chronico.* *Sozomenus* 1 v, s. *ῥοδανὸν* vocat.

Dosanum.] *Dosanum,* quod legimus, nemo prodidit. Quare suspicor legendum esse *Hosium,* hunc unum Athanasius

sanum antistitem (qui natura lenior, non tam suis viribus, quam Hilarii societate, non cesserat) Arrianis eadem conditio implicuit: cum tamen homines parati essent, Athanasium à communione suspendere, modo ut de fide inter Episcopos quæreretur. Sed Arrianis optimum visum, præstantissimos viros à certaminibus submovere. Ita pulsus in exilium, quos supra memoravimus, abhinc annos quinque & quadraginta, Arbitione & Lolliano consulibus. Sed Liberius paulo post

ur-

sus inter cæteros pulsus nominavit. qui falli non potuit, ut supra diximus. Adde, quod ei conveniunt illa verba: *Qui natura lenior, non tam viribus suis, quam Hilarii societate, non cessit.* Nam qui concilio Mediolanensi propter lenitatem naturæ labavit, is paulo post Arimineni corruit. Cordubensis hic episcopus fuit, qui præclare se concilio Nicæno, & Sardicensi pro Catholicis gessit. *Sigon.* Cl. V. Theodorus Canterus in litteris ad me datis suspicari legendum, Rhodaniam quoque Tholosanum antistitem. De quo non dubitarem, si scirem Rhodaniam ejus urbis episcopum fuisse. Idem submonuit me paulo post legendum videri, non cesserant Arrianis, in eoque parenthesin claudendam. Valde placet hæc doctissimi viri conjectura. *Drus.* Quod de parenthesi dicit, ea plane tollenda est, cum usum hoc loco nullum habeat. Frustra dubitatur quin legendum sit *Hosium*. Nam ejus in hac cæula expressam mentionem facit Theodorus 11, 15. *ὅτι ἡ δὲ μεγίστη καὶ ἀνεκδοκία καὶ ἀμελορητὴ ἀληθῶς ὁσὶς ἀπειθῶν ἐστὶν ἐμὲ λέγειν. ἴσως ἡ δὲ ἀγνωστὴ καὶ σὶν ὅτι τῶν ἐξορῶν ἦν καὶ πεποιήσιν.* Cur virum toto notissimum occidente præterisset Severus noster, cum alios obscuriores enumeret? *Horn.*

A communione suspendere.] Phrasia Ecclesiastica. Talis dicebatur τὸ κρινω-

νίας ἐκκλησιαστικῆς ἀλλότρι. Sic de Athanasio loquitur Constantius apud Theodorum 11, 16.

Pulsus in exilium.] Τῶν ἐκκλησιαστικῶν ἐξηλάθησιν. Ἐξὸς τῶν οἰκουμενικῶν ἐξαπατῶν οἰκεῖν κατεκρίθησιν. *Theodorus* 11, 15. Eusebium Vercellensis cavea conclusus Scythopolin missus dicitur in vita ejus, atque ibi ab Ariomanitis crudelissime cruciatus. Unde scripsit Epistolam ad Parrophilum, quæ extat, miserias suas narrans. De immani Ariariorum crudelitate horrenda sunt exempla apud scriptores Ecclesiasticos.

Ab hinc annos quinque & quadraginta, Arbitione & Lolliano consulibus.] His cons. conventus Mediolanensis est actus, teste Socrate, anno cccc. v. à quo usque ad Stiliconem consulem anni sunt xlv. is enim anno c. v. consul fuit. *Sigon.* Vide Socratem 11, 27, 29. Sic supra. *Omne enim tempus in Stiliconem consulem direxi.* Incidit hic consulatus in annum urbis 1152. Christi 400. qui annus ab Arbitione consulatu distat annis 45. incidit vero ille in annum urbis 1107. Christi 355. Onuphrio & Contio supputantibus. Eandem supputationem confirmat Greg. Turonensis, qui anno 19. Constantii junioris (sic enim legendum est, non Constantini) Hilarij suavisu hæreticorum exilio deputatum scribit. Quo enim tempore apud Seleuciam Isauriæ Orientalium episcoporum

urbi redditur, ob seditiones Romanas. Cæterum exules

sa-

cæus celebrabatur, id erat Eusebio & Hypatio c o s s. quartum tum exilii annum agebat Hilarius. quod omnino esse non posset, si aut Constantio Gallo III. cum aliis episcopis ab Athanasio nominatis, aut Arbitione consule, una cum Liberio, in exilium esset profectus. Sed præstat ipsomet Hilarium de se loquentem audire. Ille in fragmento Apologiæ, quam, vix jam mortuo Constantio, anno Christi 362. sic exorditur: Tempus est loquendi, quia jam præterit tempus tacendi, &c. Hæc scribit: Ego fratres, ut mihi omnes qui me vel audiunt, vel familiaritate cognitum habent, testes sunt, gravissimum fidei periculum longe antea providens, post sanctorum vitorum exilia, Paulini, Eusebii, Luciferi, Dionysii, quinto abhinc anno, à Saturnini & Ursatii & Valentis communione me cum Gallicanis episcopis separavi, &c. Si igitur sextus tum annus agebatur, necessum est segregasse sese illum sub finē tantum anni 356. aut certe sub initium anni 357. Hoc velut in transcursu notandum, loqui illum de secessione sua (sic enim in eadem Apologia eam appellat) non tamquam extrusus sit in exilium, sed se ipse, cum nollet subscribere, damnarit. Certe in Apologia contra Auxentium, Cum, *inquit*, hoc mysterium iniquitatis diu occultatum jam non tacerem; diceremque fingi omnia, fidem negari, Deumque atque homines illadi: jubeor de Mediolano proficisci, cum consistendi mihi in ea invito Rege nulla esset libertas: quia damnatum quondam me (Buteris) à Saturnino, audiri ut episcopum non oporteret, &c. è Mediolano igitur abire tum jussus est, non è Galliis. *Giselinus*.

Liberius paulo post urbi redditur ob seditiones Romanas.] Sequenti anno Constantium, cum Mediolano Romam venisset, matronæ Romanæ à viris suis impulsæ rogarunt, ut sibi Liberium

Pontificem redderet, quod Felix, qui suffectus ei fuerat, non placeret. Itaque biennio post Liberius rediit, Felice sede à populo deturbato. *Sigon. Theodori. II, 17. Sozomen. IV, 14. Nicephor. IX, 37.* Socrates dicit *Ἐν ῥώμῃ καὶ στασιασῶσι*, ἢ τὸ ἐκκλησίας ἐκβάλλουσι τὸ Φίλημα, Liberium invito admodum Imperatore, Romanis restitutum. *II. Hist. 29.* Consentit de seditione Sozomenus & ad eadem usque Liberii causa deventum dicit. Itaque cum Constantius Romam ingrederetur *πολὺς δὲ ἐνθάδε δήμος πρὸς λιθερίας ἐπὶ αὐτῶν ἢ δὲ ὀρθῶς αὐτὸν ἀπολαθεῖν*. Sic restitutus fuit, sed non sine gravi lapsu. Nam & adversus ὁμοῖστον & adversus Athanasium subscripsit, si Philostorgio credimus. Idem testantur *Hilarius ad Constantium, Hieron. de script. Eccl. cap. xevii.* & in Chronico. *Athanas. Apolog. 11.* & Epistola ad Solitarios. *Sozomen. IV, 11, & 14.* cujus verba sunt: *ἔβιάζετο αὐτὸς ὁμολογεῖν μὴ εἶναι τῶ πατρὶ ἐν τῶν ὁμοῖστον.* cumque ὁμοῖστον seu καθ' ἑσῆαν ὁμοῖστον professum, etsi non ἀνόμοιοιον profiteretur. Frustra igitur lapsum ejus negare & tegere conantur, Baronius ad *A. ccc. lvi.* Perronius ad Regem Angl. Petavius ad Epiphanium. Nam clarissima veterum testimonia repugnant; & non tantum ὁμοῖστον nomen suppressisse, sed & adversus ὁμοῖστον subscripsisse dicitur. Et quamquam Phœbadius contra Arianos, Sulpicius noster, Socrates ac Theodoritus, lapsum ejus prætereant; tamen superiora testimonia prævalent. *Iac. Gothofr. ad Philostorgium IV, 3.* Et de hoc Liberio mihi loqui Nilus videtur: *πάντας ἕτερον ἐν τοῖς ἀνα γράφοις * ἐκείνον καλεῖσι, τὸ Ἀριανικῆς μενίως ἐμφερθεῖς, ὅτι τὸ βίον κατέλιπον*. Vbi nomen ejus erasum

satis constat totius orbis studiis celebratos, pecuniisque eis, in sumptum, affatim congestas, legationibus quoque eos plebis catholicæ, ex omnibus fere provinciis, frequentatos. Interea Arriani non occulte, ut antea, sed palam ac publice hæresis piacula prædicabant: quin etiam Synodum Nicænam pro se interpretantes, quam unius literæ adjectione corruperant, caliginem quandam iniecerant veritati. Nam ubi ὁμοῦστον erat scriptum, quod unius est substantiæ, illi ὁμοιόστον, quod est simili-

lis

sum est, cuiuscunque tandem manu vel fraude, ac supplendum est, *λίβελλον ἐπέεινον καὶ λῆστον*. Sic enim Hieronymus in Chronico: *Liberius tadio victus exilii, & in hæretica pravitate subscribens, Romanam quasi victor ingressus est. Horn.*

Exules satis constat totius orbis studiis celebratos.] Athanasius ad solitarios: Episcopi pulsi pergentes ex urbe in urbem, licet in vinculis essent, enangelizabant: piam quidem fidem prædicantes, Arrianam vero hæresim anathemate damnantes, & perfidiam Ursatii, ac Valentis infamia notantes, resque illa insidiatoribus plane in contrarium abiit. Quanto enim longius in exilium ibant, tanto majus odium adversus insidiatores concitabant, iterque sanctorum non nisi prædicatio erat contra Arrianam hæresin. Quis enim eos in itinere conspexit, eos non ut confessores admiratus est, & ipsos non ut impios cum abominatione, vel potius, ut carnifices, & homicidas, aver-

satus est? Synodum Nicænam pro se interpretantes.] Obscurius hæc à Sulpicio traduntur. Neque enim Scriptores Ecclesiastici dicunt, Arianos synodum Nicænam pro se interpretatos, quod fieri nullo modo potuit, cum plane iis repugnaret, & patres ubique ad eam provocarent. Vnde Ariani novas formulas multoties procuderunt, easque Ecclesiis, ut Nicæna Synodus aboleretur, obtulerunt. Nisi tamen referat id quod Sozomenus 1 v, 18. tradit, Arianos for-

mulam Sirmiensem Nicææ in Thracia confirmasse, sparso rumore ὡς ὑπὸ τῷ οἰκουμενικῆς συνόδου, ἢ ἐν Νίκαιῃ πύργου ὑποηγεσθῆναι καὶ ἐδοξάσθη. Ista vero res dedita opera Nicææ Thraciæ petegisse, quo simpliciores homines nominis similitudine deceptos, & hanc formulam esse quæ olim Nicææ urbe Bithyniæ confirmata fuisset, arbitrantes, facilius ad eadem assentiendum inducerent. Vnde & Theodorus annotat 11, 26. mira Dei providentia, illo ipso tempore Nicæam Bithyniæ terramotu collapsam, ubi Arriani concilium habere constituerant, ne ἢ τῷ ἐπιπυρμασθῆναι τὰ ὑποκείμενα, simpliciorum animos circumveniret, quasi hoc verum illud Nicænum concilium esset. Horn.

Vbi ὁμοῦστον erat scriptum, quod unius est substantiæ, illi ὁμοιόστον, quod est similis substantiæ, scriptum dicebant.] Hoc non aliter verum esse potest, quam si de formula Nicæensi Thracum intelligas. Vbi tamen expresse vox ὁμοῦστον patrum Nicænorum rejicitur. Ut Sulpicius aberrasse videatur. Nam id verum est, Arianos rejecta ὁμοῦστον voce, ὁμοιόστον ubiq; propugnasse. Sed quod Acta Concilii Nicæni, inserta litera, corruperint, nemo præter Sulpicium nostrum tradit. Fieri tamen potest ut hoc ex Hilario, vel aliis Occidentali-

lium

lis substantiæ, scriptum esse dicebant: concedentes similitudinem, dum adimerent unitatem: quia multum ab unitate similitudo distaret. *Ut, verbi gratia, pictura humani corporis esset homini similis, nec tamen haberet hominis veritatem. Sed quidam ex his ultra processerant, Anomœousiam, id est, dissimilem substantiam*

tiam

lium Episcopis, qui illis certaminibus interfuerunt, habuerint. Sicut & alia quædam peculiaria passim inferit. *Horn.*

Concedentes similitudinem, dum adimerent unitatem.] Constantius tamen Imperator, quanquam verbum ὁμοῦσι non approbaret, tamen ipsam rem quæ verbo significabatur, sincere ex animo confessus est. Γνήσιον ἦν ὃν ὡς τῶν αἰώνων ἐν τῷ πατρὶος χειρὶ κειμένον τὸ θεὸν λόγον ἀνόμοιζε, καὶ τὰς κήρυξι λέξαν πολυμάτους ἀντικεῖν ἀπεκέρυττε. *Theodorit. 111, 3.* Sed ille quovis vento inconstantior Constantius pro lubitu partium circumactus fuit; quanquam Ariani cum plerumque ex assè possiderent. *Eundem & Νεστορ,* ob instabilem naturam, à Theodorito appellatur 11, 31. *Horn.* Vox veritatem ferri potest, sed mihi loco apta non videtur, ac pro ea unitatem rectius poni posse censerem. Similitudo, inquit, distat ab unitate, quia similitudo duo corpora ponit, unitas unum. Veluti pictura hominis habet similitudinem, quia duo corpora sunt, quorum unum, id est, pictum, est simile alteri, id est, naturali. Quanquam autem pictura hominis, & homo, habent inter se similitudinem, non tamen habent substantiæ unitatem, ut sint unus homo. Hac de re cum loqueretur Epiphanius libro tertio, sic dixit: *Exprimunt & πλαστὴ statuas, & assimulant imagines ex aliqua materia. at per colores & similitudinem habent, nihil autem juxta æqualitatem expressorum. æqualitatem dixit, non ve-*

ritatem. Sigon.

Pictura humani corporis esset homini similis, nec tamen haberet hominis veritatem.] Hoc argumento miserum & angusti ingenii Constantium Ariani subverterunt. Nam initio τὸ ὁμοῦσιον, secutus Nicæna decreta, confitebatur. Post miserime circumventus est. Verba Sozomeni sunt: Τὸν μὲν ἦν ὁμοῦσιον ἐπὶ σωματικῶν κυρίως νοεῖσθαι, οἷον ἀνθρώπων καὶ τῶν ἄλλων ζώων, & δένδρων καὶ φύτων οἷς ἐξ ὁμοῦσις ἢ μετὰ σῆμα, καὶ ἢ χυμῶσις ἐστὶ τὸ ὁμοῦσιον, ἐπὶ ἀσωματικῶν, οἷον ἐπὶ θεῶν & ἀγγέλων, ἐκτερεῖται ὡς ἐωσιε νοικεῖται κατ' ἰδίαν εἶσαν. Miserrimum Sophisma! Et tamen Constantius hoc elambi & ridiculo, quod dolendum, Sophismate, Arianus factus est, & infinita Ecclesiis mala intulit. *Horn.*

Anomœousiam, id est, dissimilem substantiam.] Ἀνομοῦσιον; unde ἀνομοῦσιον, dissimilis substantiæ. Quod fortasse reponendum in Chronico Hieron. ad annum Christi cccclxvii. ubi vulgo, in qua omousion in omousion, eoque rejecto medio, inter hæc omousion Macedonianum dogma vindicaverunt. Editio nupera Scaligeri, in qua homoousio anomousioque rejecto, medium inter hæc Homœousion, &c. Quod ut non improbo, ita suspicor Hieron. potius scripsisse, in qua homoousio anomousioque rejecto. Nam primum hoc propius accedit ad scripturam vulgatam: deinde anomœon non ita exprimit dissimilitudinem substantiæ. *Drus.* Vide & Baronium Appen-

dicæ

tiam confirmantes. Eoque his certaminibus processum, ut istiusmodi piaculis, orbis terrarum implicaretur. Nam Italiani, Illyricum atque Orientem, Valens & Ursatius, ceterique quorum nomina edidimus, insecerant. Gallias nostras Saturninus Arelatensium Episcopus, homo impotens & factiosus, premebat. Osium quoque ab Hispania, in eandem perfidiam concessisse, opinio fuit. Quod eo mirum atque incredibile videtur,

quia

dice ad Tomum 1 v. Annal. de eodem Hieronymi loco, contra Frontonem Ducum differentem. Huius blasphemix author fuit Aëtius, qui Patrem & Filium ἀνομήτως dicebat. Ejus discipulus Eunomius fuit. Vide Socratem 11, 28. Theodoret. 11, 27, 28, 29. Sozom. 1 v, 11. Epiphanium in Ἀνομητοῖς. Ita hæresis ex hæresi nata; & Ariani, qui filium Dei creaturam dicebant, Semiariani, qui ὁμοῖστον, Aëtiani, qui non modo ἕτεροῖστον, sed & ἀνομήσιον dicebant, orbem Christianum infestabant. De hac hæresi fuse scripsit Philostorgius, & ipse Eunomianus, Aëtii & Eunomii perpetuus admirator, qui fallere & mentiri fusque deque habet, dummodo causæ suæ inserviat. Accessit & quarta Acacii Casariensis hæresis, qui ὁμοῖσιω, ὁμοῖσιω, ἕτεροσιω ac ἀνομήσιω juxta damnatis, ὁμοῖσιον asseruit. De quo scriptores Seleucienfis concilii.

Istiusmodi piaculis, orbis terrarum implicaretur.] Orbis terrarum se Arianum vidit & obstupuit, ut alibi Hieronymus loquitur. Memorabilis est Hilarii magnanimitas, qui omnium horum malorum auctorem Constantium facit. Verba ejus quædam sunt: *Christianum te mentiris, Christi novus hostis es, Antichristum prævenis. Episcopatus tuis donas, bonos malis demutas, sacerdotes custodiæ mandas, exercitus tuos ad reverentiam Ecclesiæ disponis. Synodos contrahis & occidentalinam fidem ad impietatem*

compellis; Orientales dissensiones artifex nutris, & sine martyrio persequeris. Plus crudelitati vestrae, Nero, Deci, Maximiane, debemus. At tu omnium crudelium crudelissime, damno majore in nos & veniam minore deservis. Scelestissime mortalium, omnia persecutionis mala ita temperas, ut excludas & in peccato veniam, & in confessione martyrium. 111. ad Constantinum. Sic infra in vita Martini 1 v. Cum hæresis Ariana per totum orbem, & maxime intra Illyricum, pullulasset. Horn.

Saturninus Arelatensium Episcopus, homo impotens & factiosus.] Paulo post: *Vir sane pessimus, & ingenio malo pravoque. Quod ex Salustio expressum. Qui de Catilina dicit: Ingenio malo pravoque.*

Osium quoque ab Hispania, in eandem perfidiam concessisse, opinio fuit.] Sic tradunt Phœbadius contra Arianos, circa finem. Socrates 11, 26. Theodoret. 11, 17. Athanas. Epist. ad Solitarios & Apolog. 11. Philostorgius 1 v. 3. Qui dicit *λίβερον καὶ ὄσιον καὶ ὁμοῖσιον καὶ τὸ γὰρ Ἐϋθανάσιος ἀπορροῦσαι.* Sed Athanasius negat Hosium contra se subscripsisse: sed tantum cum Valente, & Ursacio communicasse. *συνῶδα εἰς συμφωνίαν αὐτῶν ὑποσυσταμένης.* Communicare autem erat *ὄχλασις* una accipere, quæ arctissima fidei con-
tesseratio semper visa fuit, cui nemo cum alio, nisi ὁμοῖδος & participabat. Gothofr.

Quod eo mirum atque incredibile vide-

quia omni fere ætatis suæ tempore constantissimus nostrarum partium, & Nicæna Synodus auctore illo confecta habebatur. Nisi fatifcente ævo (etenim major centenarius fuit, ut Sanctus Hilarius in epistolis refert) deliraverit. Quibus rebus perturbato orbe terrarum, &

MOY-

tur.] Non tantum Severus noster, sed etiam Phoebadius arque Photius de hoc Magni Hosii lapsu & subscriptione dubitarunt.

Omni fere ætatis suæ tempore constantissimus nostrarum partium.] Vix illis Episcoporum in tanta apud antiquos admiratione ob ἀρεσκίαν quam Hosius. Vnde & μεγάλην titulum reportavit, & passim ingentibus laudibus effertur. Πολύς ἦν ὁ δόξα ἡ ἡσίου ὁ σιωδὸς καὶ λέγειν ὁρθῶς, ἔπειτα ἐπίσει, ποία ἐκκλησία τὴν τὰ τὰ ἀποστολῶν ἐκ μνημόσμων τὰ κελύετα. Theodor. 11, 15.

Et Nicæna Synodus auctore illo confecta habebatur.] An Canones Synodi intelligit & Symbolum? Non videtur. Neque enim hoc Historici Ecclesiæ tradunt. An auctore Osio convocata Synodus? Vix dubito quin hæc Severi nostri mens fuerit. Et res ipsa suadet. Nam Osius à Constantino Alexandriam, componendis inter Arium & Alexandrum controversiis missus, reque infecta reversus est. Et tum sine mora Imperator Concilium vocavit, haud dubie Hosii impulsu. Horn.

Fatifcente ævo.] Fatifcente ævo dixit, pro deficiente: ut Tacitus lib. xiv. Exercitus per inopiam, & labores fatifcebant, carne pecudum propulsare famem coacti. Sigon. Sic Epist. 3. nec fatifcentem cansabor atatem: & mox, fatifcentes artus servire spiritui coquebat: & Dial. i. legm. s. corpus inedia fatifcebat, fides firma durabat. Druf.

Etenim major centenarius fuit, ut S. Hilarius in epistolis refert.] Locus Hilarii, ubi dixerit, centenarius tum majorem

fuisse Hosium, non invenitur. At vero contra Constantium Hosii deliramenta vocavit, ut vere videatur non bene de illo existimasse. Itaque suspicor verba illa glossæ esse. Nunquam enim alias nominavit aliquem nomine Sancti, ut S. Hilarius, & alibi Hilarium tantum dixit. Sigon. Athanasium haud dubie in mente habuit. Hosius centenarius major longe, sancte pieque discedit, in suoque testamento proficitur fidem Concilii Nicæni, docetque: Numquam sibi propositum fuisse, vel latum, quod ajunt, unquam ab eo discedere, nec minis nec pollicitationibus. Fl. Luc. Dexter ad A. ccc. lxx. Hujus testamenti etiam Athanasius meminit Epistola ad Solitar.

Quibus rebus perturbato orbe terrarum.] De eodem sic Isidorus in libro de viris illustribus: Hosius post longum terminum vetustatis, id est, post centesimum primum annum, in ipso jam limine vitæ, à fidei limitibus subruens, serpentis jaculo concidit. Nam accessit à Constantio principe, minisque perterritus, metuens, ne senex & dives, damna rerum vel exilium pateretur, illico Arianae impietati consensit, & vocabulum homousion, quod simul cum patribus sanctis ecclesiæ sequendum tradiderat, arreptus impietatis furore damnavit, ejus quidem vitam, ut meruit, exitus crudelis finivit. Porro autem de excessu ejus memorabili placet asserere, quæ idem scripserit ex Marcellino presbytero: Post impiam, inquit, Hosii pravicationem, dum S. Gregorius Iberitanus episcopus, in Cordubensem urbem, juxta Imperiale decretum fuisset adductus, ac minime vellet illi communicare, commotus Hosius dixit Clementino Constantii Principis vicario, ut mitteret eum in exilium.

morbo quodam Ecclesiis languentibus, segnior quidem, sed non minus gravis cura Principem exercebat: quod licet Arriani, quibus favebat, superiores viderentur, necdum tamen de fide, inter Episcopos, conveniret. Igitur apud Ariminum, urbem Italiae, Synodum congre-

ga-

lium. At ille, non audeo, inquit, episcopum in exilium mittere, nisi prius eum ab episcopatu deieceris. Ut autem vidit S. Gregorius, quod Hosius vellet ferre sententiam, appellat Christum totis fidei suae visceribus, exclamans ita: Christe Dens, qui venturus es judicare vivos & mortuos, ne patiaris hodie, humanam proferri sententiam adversus me minimum servum tuum, qui pro fide nominis tui, ut reus assistens spectaculum factus sum, sed tu ipse, quaeso, in causa tua hodie judica, ipse sententiam proferre dignare per ultionem, non ego quasi metuens exilium fugere cupio, cum mihi pro tuo nomine nullum supplicium grave sit, sed ut multi praevagationis errore liberentur, cum praesentem viderint ultionem. His dictis, ecce repente Hosius residens factus, quasi regalis imperii sententiam conaretur exprimere, os vertit distortuens pariter & cervicem, & de sessu in terram eliditur, atque illico expiravit. Tunc admirantibus cunctis, etiam Clementinus ille gentilis expavit, & licet esset iudex, tamen timens, ne in se simile supplicium iudicaretur, prostravit se ad pedes sancti viri, obsecrans, ut sibi parceret qui in eum divinae legis ignoracione peccasset, & non tam proprio arbitrio quam mandati imperio. Inde est quod solus Gregorius vindicantium integram fidem nec in fugam versus est, nec passus est exilium. Vnusquisque enim timuit de illo ulterius judicare. Sigon. Falsa haec esse, ex testamento, cuius Fl. Dexter meminit, jam prolato, apparet.

Licet Arriani, quibus favebat, superiores viderentur, necdum tamen de fide inter Episcopos conveniret.] Mira haec Constantii imbecillitas fuit, qui dum faver Arrianis factiosis violentisque, al-

teram partem, in speciem infirmiore, vi minisque se oppressurum putabat. Hinc tot in eum execrationes Orthodoxorum, Hilarii, Hosii, Athanasii. Quorum hic cum cum Saule, A chabo, Pharaone, Pilato, Antichristo, comparat. Epistola ad Solit. Et ut aliqua juris specie agere videretur, crebras Synodos celebravit, propter quas eum etiam Paganus Marcellinus irridet. Christianam religionem absolutam, & simplicem, anili superstitione confundens: in qua servanda perplexius, quam componenda gravius, excitavit dissidia plurima; quae progressa susus aluit concertatione verborum: ut ceteris Anzillitum jumentis publicis ultro citroque discurrentibus per synodos, quas appellant, dum ritum omnem ad suum trahere conatur arbitrium, rei vehiculariae succiderit nervos. Petavius.

Apud Ariminum, urbem Italiae, Synodum congregari jubet.] Quam superfluam fuisse, post Nicenam, Athanasius variis locis ostendit. Vide eum in Epistola ad Africanos, & de Synodis Arimini ac Seleucia. De hac Synodo Socrates 11, 29. Theodorit. 11, 18. Sozomen. 1v, 13, 16, 17. Niceph. 1x, 39. Susserunt autem Ariani ut concilium congererent, non uno loco; sed Occidentalium quidem Arimini, Orientalium Seleuciae Isauriae. Et in his usuri erant Imperatoria potestate, ut voces ὁσίας & ὁμοσίας, τὸ κτ̄ ἡ Ἀρεῖε καὶ πτεχvius ἐξ ὁρσεφ̄ετα παρὰ τ̄ πατέρων μνησωνημᾱτα. tollerentur. Theodoritus 11, 18. Philostorgius dicit Constantium ad has Synodos à Patroclo & Narcisso persuasum. 1v, 10.

gari jubet: idque Tauro præfecto imperat, ut collectos in unum non ante dimitteret, quam in unam fidem consentirent: promisso eidem Consulatu, si rem effectui tradidisset. Ita missis per Illyricum, Italiam, Aphricam, Hispanias, Galliasque, Magistris officialibus, acciti numerative quadringenti & aliquanto amplius Occidentales Episcopi, Ariminum convenere: quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præceperat:

Tauro præfecto imperat.] Tauri Præfecti pratorio per Italiam, meminit Marcellinus XXI. Qui & Ariminensi concilio præfuit. *Hieron.* Hæc acta A. CCCIX.

Promisso eidem Consulatu.] Non effecisse hoc illum ex Imperatoris & Arrianorum libidine, non sequentia tantum, sed tota etiam testatur posteritas. Secundo tamen post anno, una cum Fl. Florentio consulatum iniit & adeptus est. *Giselin.* Verisimile id videtur, si quidem Taurus biennio post cum Florentio consul fuit. *Sigon.* Consulatum post adeptus est, licet rem effectui non tradiderit. *Drusf.*

Magistris officialibus.] Magistri officiales sunt, qui magistris officiorum appellantur, de quibus in libro qui dicitur Notitia utriusque Imperii. Marcellinus in historia, & post sæpe Sulpicius. *Sigon.*

Acciti numerative.] Sigonius legit; *acciti aut concti.* Mihi quod verisimiliter conjiciam, nihil occurrit. Nam *haut coacti*, minus placet. *Giselin.* Verisimillima Sigonii correctio: *acciti aut concti.* *Accitos* significat Arrianos, *coactos* Catholicos.

Quadringenti & aliquanto amplius.] Τετρακιστοί ἄνδρες. *Philosborg.* IV, 10. Cum Sulpicio faciunt *Athanasius* de synodis & *Sozomen.* IV, 16.

Occidentales Episcopi.] Nam Occidentales Ariminum acciti. Vide *Athanas.* De Synodis, Socratem & Sozome-

num. Vnde & ἡ ἐπιστολὴ τοῦ Θ., pro Ariminensi concilio, apud *Philosborgium* IV, 12. & V, 1, VII, 6. Quamquam & de Orientalibus eo cogendis agat *Theodoritus* II, 18. & *Socrates* exertim testetur. II, 29. quosdam Orientis Episcopos ibi fuisse. *Gothof.* Eis ἃ δέξιμον ἐκ πᾶσιν ἡ ἑσὶς δύσιν πολλῶν εἰς τὸ αὐτὸ πάντες εἰ ἐπίσκοποι σωήλοισιν. In *Epistola Synodica* ad Constantium, apud *Theodoritum* II, 19. Olim vel ante schisma Ecclesie, ex Imperii in Orientale & Occidentale distinctione, quasi separata ac distincta utriusque orbis in rebus Ecclesiasticis habebantur concilia. Sardicense concilium ex solis Occidentalibus Episcopis congregatum fuit. Ariminense similiter solos habuit Occidentales, vetuitque *Constantius*, literis ad illud concilium missis, quicquam in eo tractari & definiri de Orientalibus. Non enim, inquit, de Orientalibus Episcopis in concilio vestro patitur ratio aliquid definiri. *Proinde super his tantum, quæ ad eos pertinere cognoscit gravitas vestra, tractare debetis.* *Salmal.*

Quibus omnibus annonas & cellaria dare Imperator præceperat.] Malim dari, ne subaudias, *Tauro.* *Annona* & *cellaria* idem sunt, atque quod Romani dicebant, *locæ, lautia.* *Cellaria* enim pro hospitaliis, sive cellis hospitalibus accipio. *Sigon.* *Glossarium Vulcanii: cellarium τοῦ μέγιον.* Lex. Græco-Lat. vetus:

rat: sed id nostris, id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis, indecens visum: repudiatis fiscalibus, propriis sumptibus vivere maluerunt. Tres tantum ex Britannia, inopia proprii, publico usi sunt, cum oblatam à ceteris collationem respuissent: sanctius putantes, fiscum gravare, quam singulos. Hoc ego Gavidium Episcopum nostrum, quasi obirectantem, referre solitum audi vi: sed longe aliter senserim, laudique attribuo Episcopis, tam pauperes fuisse, ut nihil proprium haberent, neque

ab

κελλάειον, penuarius, κελλάειον, penum, κελλάειον, penarium. Onom. cellaria, οἰνῶν, cellarius, περιλάς. Crediderim Sulpitium hac voce potentia intelligere, ut per annonam ἐδώκεμα.

Sed id nostris, id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis, indecens visum.] Ausim affirmare, illa verba (id est, Aquitanis, Gallis, ac Britannis) esse glossema imperiti alicujus, quod ex margine in textum irreperit. Nam Sulpicius ferme cum dicit nostros, Catholicos intelligit, non Gallos. Et si nostri pro Gallis essent accipiendi, cur Britannos nominaret? Iam vero cum Galliarum provinciarum essent septemdecim, atque Aquitaniam duarum inter eas numerentur, ridiculum videtur, Aquitanos à Gallis distinguere, quasi vero Aquitani non sint Galli. Addo etiam, Sulpicium in hoc modestiam Catholicorum laudare velle, non Gallorum. Iussit ergo Constantius dari omnibus annonas, id est, Catholicis & Arianis, sed nostri, id est, Catholici, repudiatis fiscalibus, proprio vivere maluerunt, præter tres tantum Episcopos ex Britannia. Sigonius. Recte idem observat, multa ab aliis in hoc concilio prætermissa Sulpicium narrare. Quod vero Sigonius dicit, ridiculum videtur, Aquitanos à Gallis distinguere, quasi vero Aquitani non sint Galli? non perpendit morem ejus seculi, & ipsius Sulpicii. Cujus hæc sunt,

Dialogo 1, 20. dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum. Et paulo post: Celtice, aut si mavis, Gallice loquere. Horu.

Repudiatis fiscalibus.] Ulpianus in l. ix. Ne quid in loco publico fiat: Res, inquit, fiscales, quasi propria & privata principis sunt. In Pandectis Græcis παλιμεμωνιάλια καὶ ἰδιωκτικῶν χωρίων vocantur fundi fiscalis & privatae rationis. Budæus. Glossarium Fiscalion, βασιλικῶν. Græci φύσιον definiunt περιεῖον Κατάστροφον, ἐν ᾧ περιεφυλάσσεται τὰ φυσικάκια χρημάτων, καὶ ἐγγύσιον περιλάσκων, ἅπαντα τὰ παλαιον ὄντα τῆ δήμεν μετὴν ἐξήμισι ἐν τῇ βασιλείᾳ ἐστίν.

Collationem.] Sic vocat, quæ & Symbola Græcis ac Latinis. Sigon. Vnde collativus venter, in quem omnia edulia conferuntur, Plauto.

Hoc ego Gavidium Episcopum nostrum.] Nostrum intellige aut amicum, aut ejusdem provinciarum, aut earundem partium. Sigon. De Gavidio hoc nihil occurrit alibi. Gaudentius eo tempore Arimini Episcopus fuit, qui Arianos damnavit. Sed hic Gavidius haud dubie Gallus Aquitanus fuit. Horn.

Laudique tribuo Episcopis, tam pauperes fuisse, ut nihil proprium haberent.] Vix ullam Severus castigandi Episcopos sui temporis occasionem prætermittit, imprimis ob duo gravissima vitia, avaritiam

ab aliis potius, quam fisco, sumerent, ubi neminem gravabant, ita in utriusque egregium exemplum. De reliquis, nihil memoria dignum traditur. Sed redeo ad ordinem. Posteaquam omnibus, ut supra dictum, in unum collecti sunt, fit partium secessio. Ecclesiam nostri obtinent, Arriani tam Edentum de industria vacantem, orationis loco capiunt: sed hi non amplius quam octoginta. Reliqui nostrarum partium erant. Igitur frequentibus conciliis nihil actum, nostris in fide manentibus, illis de perfidia non cedentibus. Ad postremum

pla-

tiam & superbiam. Sic supra lib. 1. & Dial. 1, 14, 18, 11, 7, 111, 15.

Ita in utriusque egregium exemplum.] Neque hic locus mendo caret, quantum ego possum judicare: itaque opem illi afferat, qui potest. *Giselin.* Lego, *vita in utriusque egregium exemplum*, ut utramque vitam intellexerit, paupertatem in habendo, modestiam in capiendo. *Sigon.* Probo, *ita in utrisque*, nisi mavelis *vita in utrisque*. Hoc est, tam in iis qui ex publico alebantur, quam in iis qui ex proprio vivebant. Vide Fabrum loco superius citato. *Drsf.*

Ecclesiam nostri obtinent.] Frequentissime Ecclesiam Sulpicius, seculi sui more, pro templo ponit. Exempla passim in opusculis ejus obvia. *Augustin.* *Quæst. super Levit. lib. 111. quæst. 2711.* *Ecclesia dicitur locus, quo Ecclesia congregatur.* Et hoc quotidianus loquendi usus obtinuit, ut ad Ecclesiam prodire, & ad Ecclesiam confugere nihil aliud, nisi quod ad locum ipsum parietesque prodierit vel confugerit, quibus Ecclesia congregatio continetur. De quo infra pluribus.

Arriani tam Edentum de industria vacantem.] Et hic mihi aqua hæret, ex Edentum tentavi facere *adem tum*: sed nihil mihi promovere sum visus. *Giselinus.* *Sigonius* legit: *Arriani tum adem, tum de industria.*

Orationis loco capiunt.] Cum hæte-

nus ad Aëtii exortum usque homooufista cum Arianis communicarent, *καὶ διὰ τῶν καὶ ὑμῶν ἐβελάμυσταν*, & omnibus ferme aliis *δεΰσις φιλιὰς καὶ σωθείας*, excepta tantum Eucharistia, ubi semel Aëtius circa preces & hymnos dissensionem cepit, Homooufista & Arriani omnia quibus hætenus jungebantur, amicitie & consuetudinis vincula ruperunt, initio Antiochiæ factæ. Communicasse autem antehac Arianos & Orthodoxos in precibus & hymnis, etiam ex *Sozomeno 111, 19, 17, 27.* probatur. Atque hæc totalis divisio & scissura inter partes dissentientes. *Philostorg. 111, 14.* Idem Severus noster innuit, cum dicit Arianos alio loco ab Orthodoxis orationes suas habuisse in Ariminensi Synodo.

Non amplius quam octoginta.] Athanasius quinquaginta vel plures. *De Synodis.* Idem ait, ducentes partis Catholicæ Ariminum concessisse. *Ad Africanos.*

Frequentibus conciliis nihil actum.] Concilia vocat conventus, quibus inter se disceptabant in unum locum convocati. *Sigon.* Quod alia voce Ecclesiastica, *Seshionem* vocant. *Papias* vocabulista barbarus: *Sessio*, conventus, congregatio, ut in Synodis.

Nostris in fide manentibus, illis de perfidia non cedentibus.] Ariani omnes ma-

placuit, decem legatos mitti ad Imperatorem, ut quæ esset partium fides & sententia, cognosceret, sciretque, pacem cum hæreticis esse non posse. Idem Arriani faciunt, mittuntque numero pari legatos, qui adversum nostros, coram Imperatore, confligerent. Sed ex parte nostrorum, leguntur homines adolescentes, parum docti, & parum cauti: ab Arrianis autem missi senes callidi, & ingenio valentes, veterno perfidia imbuti, qui apud regem facile superiores extiterunt. Sed nostris mandatum, ne quo modo cum Arrianis communionem inirent, omniaque integra Synodo reservarent. Interim in Oriente, exemplo Occidentalium, Imperator jubet cunctos fere Episcopos, apud Seleuciam Isauriæ op-

pi-

chinas expugnandis Occidentalibus adhibuerunt. Dicebant μή χρῆναι δύοῖν εἰς αὐτῶν λέξεων, καὶ τῆσαν ἀρραβῶν, ἀπὸ ἀποδοῦναι τῷ ἐκκλησίᾳ τὸ πᾶν; ἀλλ' εἰπῆν ἢ ὁμοῖον τῷ γρηγορητῶν τὸ ἕν καὶ πᾶσι, τὸ δ' ἑστῆς ὡς ἀρραβῶν, ὄνομα. Sed Occidentales quanquam ἀπολοῖς ἤθεσι χρωμένοι, non ignorarunt fraudem hæreticam; ideoque Nicænam Synodum constanter defenderunt. Παιδὲς δ' ἔφρασκον εἶναι καὶ κληρονόμοι τῶν ἐν Νιγησίᾳ πατέρων. Theodoritus 11, 18.

Decem legatos mitti ad Imperatorem.] Ita enim Constantius jusserrat. Sozomen. 1 v. 15. Et quanquam referant, jussisse ut decem Occidentales, totidemque Orientales mitterent: tamen cum Orientales Seleuciam evocati essent, Arriani Ariminenſes eorum loco decem miserunt. Quod callidum strategema fuit: ut qui in Synodo, ob majorem numerum, & constantiam, debellari non poterant; eos aula, pari adversariorum numero, corrumpere. Horn.

Qui apud regem facile superiores extiterunt.] Præcipui fuerunt Valens & Vrfacius, non quidem ex numero decem legatorum; sed eos antegressi. Nam cum ob Sirmiensem formulam hæreticam, quo ab ea desistere nollent, abdicati ab Orthodoxis essent, prope ad Regem contendunt, ejusque animum falsis criminationibus & suspicionibus occupant. Sozomen. 1 v. 16, 18. Notum est autem Imperatores eo tempore à Græcis etiam βασιλεῖς dictos. Quod nomen tum in Occidente, antiquato jam præfcorum Romanorum edito, ne quem Regem paterentur, invaluit.

Jubet cunctos fere Episcopos, apud Seleuciam Isauriæ oppidum congregari.] Τῆς ἰσωρίας τεραχίας. Socrat. Hæc Synodus non est illa quæ Nicomediæ indicta fuit. Sic enim Philostorgius existimavit, Ariminenſe & Nicomediensē concilium simul indicta. Postea hoc, ob terræmotum in Bithynia, Seleuciam translatum. 1 v. 10. Et ei consentire Socrates videtur 11. 19. Sed uterque errat. Nam Nicomediensis Synodus indicta Datiano & Cereale Coss. A.

pidum congregari. *Qua tempestate Hilarius, quartum jam exilii annum in Phrygia agens, inter reliquos Episcopos, per Vicarium ac Præsidem, data evectionis copia, adesse compellitur: cum tamen nihil de eo specialiter mandasset Imperator. Indices tantum generalem jussionem sequuti, qua omnes Episcopos ad concilium cogere jubebantur, hunc quoque, inter reliquos, volentes misce-*

re,

cccclvii. ut *Socrates* tradit II, 31. *Soc. Aurel. Victor.* cap. xvi. *Idacius* in *Factis.* *Ariminensis* vero & *Seleuciensis* anno post cccclix. *Eusebio* & *Hypatio* *Coff.* v. Kal. Octobr. *Episcopi* *Orientis* circiter clx. convenerunt. *Sozomenus* & *Socrates.* cl. *Theodoritus.* De hoc concilio agunt *Socrates* II, 31. *Theodorit.* II, 27, 28. *Sozomen.* IV, 17, 18. *Nicephor.* IX, 43. *Athanas.* lib. de *Synodis* *Arimini* & *Seleucia.* *Epiph.* in *Semiarianis,* *Hæref.* xxxiii. *Basil.* I. contra *Eunomium.*

Hilarius, quartum jam exilii annum in Phrygia agens.] Ex *Notitia Imperii Orientalis* apparet, *Phrygias* duas fuisse *Pacatianam* & *Salutarem,* atque eas, duos, quos nominat, magistratus, *Vicarium* & *Præsidem* habuisse.

Data evectionis copia.] Quid sit *evectionis copia,* declaratur ex *Codicis* lib. XII. de *curfu publico: Evectionum copiam, cum proficiscendi ad nos necessitas fuerit, serenitas nostra largita est.* Ergo *Vicarius,* & *Præsides Phrygiæ,* data *evectionis copia,* id est, tuti itineris fide, *Hilarium* quoque in *Phrygia* exulantem adesse compulerunt, licet speciale de illo *evocando* mandatum ab *Imperatore* non haberent. *Sigonius.* Vetus *interpres* *Theodoriti* libro v. *historiæ Trip.* capite 17. sed *curfus,* inquit, *publicus* non sufficit *subvectui* *episcoporum.* *Giselinus.* Atque hoc in *Constantio Imperatore* criminatur quoque *Marcellinus,* eum *frequentissimis Synodis,* religionem non tam *promovisse,* quam *impedivisse.* Ipse *Sigonius,* &

Drusius legunt *evectionis.* Vnde *postea* *Julianus Apostata,* de *Constantio* conquestus est; ejus tempore *curfus* *publicos* nimium fuisse *fatigatos.* I. 12. *C. Theodos.* *dos.* de *curfu* *publ.*

Volentes miscere.] *Giselinus* prolixè conqueritur de *vicio* *hujus loci.* Nam hoc loco, inquit, quis nullo *majorum* exemplo ferat *nominandi casum* *ablativi* absolute *positi* *vicem* *subire?* quare ego, *miscuere,* potius *scriptum* *opinabor,* dum *aliorum* *ms. librorum* *testimonio* *confuter.* *Volentes,* oppono *episcopis* *compulsis* & *coactis* *concilio* *adesse.* *Giselin.* Ego *malim* *volentem,* ut sit *judices* *vi generalis* *mandati,* quo omnes *episcopos* *agere,* id est, *advocare* *ad concilium* *jubebantur,* *Hilarium* quoque, *inter ceteros,* quia *volebat,* *miscuere.* Quasi vero si *abnuisset,* vim *facturi* *non fuerint.* *Sigonius.* Quibus *turbis* *opus* *non est.* Nam *sensus* *clarissimus:* hunc quoque, *Hilarium,* *inter reliquos, volentes miscere,* sive *miscuere.* *Volentes* *refertur* *ad* *judices,* qui, etiamsi nihil *specialiter* *de Hilario* *mandasset* *Imperator,* tamen eum *volentem,* id est, *sua sponte,* nullo *mandato,* nisi *generalis,* *Synodo* *miscuerunt.* *Horn.* Ab hac *calumnia* *Ecclesiæ Gallicæ* *vindicat* *Synodus Parisiensis,* post *reditum* *Hilarii* *ex Oriente* *celebrata,* ut patet ex *Epistola* *ejus* *Synodali* *ad Orientales:* *Homousii sermonem,* ad *veram* & *legitimam* *ex Deo* *patre,* *unigeniti* *Dei,* *nativitatem,* *sumus* *amplexi,* *detestantes* *secundum* *Sabellii* *blasphemias* *ipsam* *unionem,* *neque* *aliquam* *partem* *pa-*

re. *Vt ego conjicio, Dei nutu ita gestum, ut vir divinarum rerum instructissimus, cum de fide disceptandum erat, interesset. Is ubi Seleuciam venit, magno cum favore exceptus, omnium in se animos & studia converterat. Ac primum quaesitum ab eo, quae esset Gallorum fides: quia tum Arrianis prava de nobis vulgantibus, suspecti ab Orientalibus habebamur, trionymam solitarii Dei unionem, secundum Sabellium, credidisse. Sed exposita fide sua, juxta ea quae Nicæe erant à patribus conscripta, Occidentalibus perhibuit testimonium. Ita absolutis omnium animis, intra conscientiam communionis, nec non etiam in societatem receptus, concilioque ascitus est. Agi deinde ceptum: re-*

per-
tris esse filium intelligentes.

Vt ego conjicio.] Illa verba, ut ego conjicio, alii ad superiora retulerunt, ego ad sequentia malim, ut conjecturam suam afferat de Dei concilio. *Sigonius.*

Trionymam solitarii Dei unionem, secundum Sabellium, credidisse.] Sabellius docuit; eundem esse Patrem, filium & Sp. Sanctum, ita ut sint in una substantia tres nomenclaturæ. Aut velut in homine corpus est, & anima & spiritus: in sole vis illuminans, calefaciens; & ipsa circumferentia forma. *Epiphanius. hæres. lxxi.* Hoc Sulpicius noster vocat, *trionymam solitarii Dei unionem.* Cæterum hanc hæresin omnibus orthodoxis Ariani impegerunt. Vnde & cum Meletius in Antiochæno concilio dixisset: *τρία τὰ νοήματα, ὡς ἐνὶ ᾧ Δία, Πνεῦμα, ἅμα*, Ariani statim exclamarunt eum *τὰ σαβηλλίως φρονεῖν. Theodorit. 11, 31.* Sabellium credidisse, eundem esse Patrem, & Filium, & Spiritum sanctum, & tantum inter se nominibus diversos fuisse. Quare Deum unum, & solitarium extitisse, & trium nominum diversorum unionem effectam ef-

fe. Vnde S. Hieronymus contra Luciferianos: *In tribus vocabulis trinominem esse credens Deum in Sabellii hæresim incurrit. Qui vero resistit Arrio, de eo facile suspicari licet, quod faveat Sabellio, nam inter se adversantur. Sigon.*

Agi deinde ceptum.] Cum inter Episcopos convenire non posset, de fide prius, an personis agendum esset, *ἤμω εἰς τὰς παρόντας ἐχώρησε*, conciliumque in duas partes divisum est. Quarum alteri Acacius Cæsareæ Palæstinæ Episcopus, Georgius Alexandriæ, Vranius Tyri, Eudoxius Antiochiæ, cum quibus xxx. alii conspiciant, præfere: alteri Georgius Laodiceæ Syriæ, Sophronius Pompeiopolis Paphlagoniæ, & Eleusius Cyzicæ. Cum illa vicisset sententia quæ primum de fide agi voluit, Acaciani fidem Nicænam abrogandam & novam scribendam censuere. Altera pars Nicææ Synodo adhaesit, *μὴν ἢ τὴν ἑὶ μὲν οὖν λέξιν ἐμίμνησαν.* Magnæ postea contentiones fuerunt inter Basilianos & Acacianos, de quibus *Secrates 11, 31. Sozomen. 1 v, 21. Athanas. de Synodis. Philostorgius 1 v, 31.* & alii. Inter eas *Atia-*

pertique prava hæresis auctores, atque ab Ecclesiæ corpore avulsi. In eo numero fuere, Georgius ab Alexandria, Acacius, Eudoxius, Vranius, Leontius, Theodosius, Euagrius, Theodulus. Sed confecta Synodo, decreta ad Imperatorem legatio, qua gesta insinuaret. Dammati quoque ad regem profecti, satis freti sociorum viribus, & Principis societate. Interea legatos Ari-

mi-

Arianorum & Semiarianorum confutationes, Aegyptii Episcopi, excepto Georgio Alexandrino, constantissimose ὁμοῦσις propugnatores ostenderunt. Hilarius contra Constant.

Repertique prava hæresis auctores, atque ab Ecclesiæ corpore avulsi.] Hi Acaciani fuerunt, sive Aëtiani, qui ἑσίου & ὁμοῦσιον rejiciebant, ἀνομιῶν & ἑπερῶσιον introducto. Cumque in pertinacia sua persistenter, abdicati sunt, hoc est, ut Sulpicius loquitur, ab Ecclesiæ corpore avulsi. Concilium Ariminense verum & orthodoxum fuit, quia ibi Nicæna fides constanter confirmata fuit. Vnde & Athanasius illud frequenter, ut vere orthodoxum laudat. Athanas. de Synod. & Epist. ad ad African. Theodorit. 11, 83. Sozomen. 1 v, 18. Ambrosius quoque testatur majorem numerum Ariminensium Episcoporum Nicæni concilii fidem probasse, Arianaque decreta damnasse. Quæ vero post multos menses, per vim & motum extorta sunt, à legitimo Ariminensi concilio à patribus jure fuerunt discreta. Bavonius.

Vranius.] Tyri Episcopus. Sic enim cum Sulpicio & aliis Sozomenus vocat. Apud Socratem ἑροῦνιον dicitur. Sed facile colligitur locum illum vitiosum esse, legendumque ἑρῶνιον. Quia Vrsacius occidentis Episcopus fuit, nomenque ejus Latinum. Contra hic Orientalis, & Græcus, sicut & nomen ἑρῶνιον. Horn.

Leontius.] Galestinus, Leontinus.

Sed apud Socratem exertim legitur: λεόντιον, περιπόλεως τῆς λυδίας. Vt nihil mutandum sit. Horn.

Decreta ad Imperatorem legatio.] Decem legati, ut in Ariminensi factum, Constantinopolin missi. Sozomenus 1 v, 22.

Damnati quoque ad Regem profecti.] Acaciani. Sozomenus.

Principis societate.] Quippe perductis in suam sententiam, qui in aula plurimum poterant, ἄλλο τῶν πρῶτων μεγάλων ἀρχαίων τῶν παρὰ τὸν βασιλέα Διονυσίου, rebus suis prospexerant. Sozomen.

Interea legatos Ariminensis concilii.] Ne intellige hæc accidisse confecta jam Synodo Seleuciana, & missis ad Constantium legatis. Vtraque enim eodem tempore habebatur, ut ostendunt litteræ Ariminensis concilii, de hiemis asperitate expostulantes, lib. 5. cap. 23. hist. Tripart. & cap. 34. ejusdem libri ac historiæ, quod refert, initam esse Synodum Seleucianam 27. Septembris. quo capite ac sequente acta ejus Synodi, nempe contentiones partium, discessiones, ac denique ad Constantium legatio, fuse ac dilucide à Socrate & Sozomeno narrantur. Quod ipsum quo in Ariminensi Synodi actis minus praestitum est, hoc diligentior fuit noster Severus: à quo solo ea quæ deinceps tractantur, petenda sunt. Gifelinus, Socrates, Sozomenus, & cæteri Græci tradunt, Imperatorem noluisse legatos Catholicos audire, sed in aliud tempus

minensis concilii ex parte nostrorum compellit Imperator, uniri hæreticorum communioni: eisdemque conscriptam ab improbis fidem tradit, verbis fallentibus involutam, quæ Catholicam disciplinam, perfidia latente, loqueretur. Namque Vsa verbum, tanquam

am-

eos rejecisse, bellicas occasiones causatum. Atque ita Ariminense concilium esse dimissum. Ex quo apparet, eos rerum Occidentalium plane rudes fuisse. Nam nostri multo plura ad rem faciendam addiderunt, quæ nunc à Sulpicio afferuntur, quorum unum hoc est, coëgisse eum, ut legati Catholici, Arrianorum legatorum communionem, contra mandata inirent. *Sigon.*

Compellit Imperator.] Theodor. lib. 11, cap. 15, litteras quidem Homousianorum Constantio redditas narrat: sed ipsis legatis aditum fuisse præclusum: quod principes Arrianorum Regia potentia abutentes, dicerent curis Reipub. Imperatorem implicari. Idemque affirmant litteræ Constantii, quas episcopis Catholicis, audientiam legatis suis, & sibi discessum rogantibus, rescripsit. *Sigonius.* Atque hoc est quod Sulpicius supra innuit, *missos ab Ariminesibus homines adolescentes, parum doctos & parum cantos, quibus mandatum, ne quo modo cum Arrianis communionem inirent, omniaque integra Synodo reservarent.*

Uniri hæreticorū communioni.] Chronicon Hieron. Synodus apud Ariminum & Selenciam Isauria facta, in qua antiqua Patrum fides, decem numero legatorum, dehinc omnium prodicione, damnata est.

Conscriptam ab improbis fidem.] Nicææ Thracum Formula ejus extat apud Theodorit. 11, 21. Nam Ariani, cum adhuc legatos & concilium Ariminense detineret Constantius, interea Episcopus multos *ἀγνοῦντες* Nicæam Thraciæ traduxerunt, *καὶ πείθεσι, τὸς μὲν βυζαντινοὺς δὲ ἀποπέθει, τὸς δὲ διδιξάντο, πλὴν μὲν ΟΥΣΙΑΝ καὶ τὴν*

ΟΜΟΟΥΣΙΟΝ ἐξ ὁμοῦ καὶ τῆς πίστεως, ἐν δὲ εἶνευ ἧ ἀνὰ τὰς τῶν τῶ ΟΜΟΙΟΝ.

Verbis fallentibus involutam, quæ Catholicam disciplinam, perfidia latente, loqueretur.] Solenne hoc Arrianis fuit, quod ab Archihæretico Ario didicerunt. Vnde quotiescumque cum Orthodoxis loqui vel scribere videbantur, illud *ἡμεῖς καὶ οἱ ἄλλοι εὐλαβῶς* fecerunt.

Vsa verbum.] Nec non *ὁμοουσίας*. Ariani, quæ ipsorum calliditas fuit, Imperatori ceterisque persuasum ibant, Nicænam fidem cætera à se probari libenter, dummodo voces *ἰσῆας, ὁμοουσίας, ὁμοιομορφίας*, tollerentur. Argumentis autem iis usi sunt, quæ Sulpicius recenset, *Verba esse ambigua, & temere à Patribus usurpata, neque ex auctoritate Scripturarum profecta.* Contra ipsi ambiguas voces, & sub quibus veneni hæreseos suæ occultabant, obtrudere Patribus, velut *ὁμοουσιότης, ὁμοιομορφία*, aliasque. Præcipue tamen Ariminensi & Seleuciensi concilio, voces *ἰσῆας* & *ὁμοουσίας*, quibus solis Ariani constringebantur à Catholicis, subvertæ sunt. Nam Ariani plurimos Episcopos Nicæam Thraciæ *ἀγνοῦντες* traduxerunt, & fraude minifque effecerunt, ut omisso *Vsa* vocabulo, *Similitudinis* ejus loco nomen poneretur. Vnde in formula Nicæensi Thracum Ariani dicebant: *τὸ ὄνομα τῆς ἰσῆας ὁμοῦ καὶ τῆς πίστεως ἐστὶν ἡμεῖς καὶ οἱ ἄλλοι πατέρων, ἀγνοῦντες ἢ τοῖς λαοῖς σπῆνδαλον ἔφερε ἄλλο τὸ ἐν ταῖς γραφαῖς τῆς καὶ μη ἐπιφέρεται, ἢ πρὸς ἀπελευθερίαν.*

ambiguum, & temere à patribus usurpatum, neque ex autoritate scripturarum profectum, sub specie falsæ rationis abolebat, ne unius cum Patre substantiæ filius crederetur. Eadem fides similem patri filium fatebatur. Sed interius aderat fraus parata, ut esset similis, non esset æqualis. Ita dimissis legatis, Præfecto mandatum, ut Synodum non ante laxaret, quam conscriptæ fidei consentire se omnes subscriptionibus profiterentur. Ac, si qui pertinacius obsisterent, dummodo is numerus intra quindecim esset, in exilium pellerentur. Sed regressis legatis, licet vim regiam deprecantibus, negata communio. Enimvero, compertis quæ decreta erant, major rerum & consiliorum perturbatio: dein paulatim plerique nostrorum, partim imbecillitate ingenii, partim tædio peregrinationis evicti, dedere se adversariis, jam post reditum legatorum superioribus, & Ecclesiam, nostris inde detrusis, obtinentibus, factæque semel inclinatione animorum, catervatim in partem alte-

ram

Ἰωάν, καὶ παντελῶς μηδεμίαν μνή-
μιον ἑστίας Ἐλοιπῆ γίνεσθαι, Ἀγ. τὸ
μάλιστα καὶ θείας γραφῶς μηδαμῶς
ἀπὸ Ἐπαφροδ. καὶ Ἐθεστίας μεμνη-
σθαι. Theodorit. 11, 21. Epistola Synoda-
lis Concilii Parisiensis ad Orientales:
Plures numero, qui aut Arimini aut Ni-
cææ adfuerunt, sub auctoritate vestri nomi-
nis, ad V'siæ silentium sunt coacti: quod
verbum à vobis quondam contra Arioma-
nitaram hæresim inventum, nobis semper
sanctè fideliterque susceptum est. Vide E-
piphanium contra Semiarianos.

Eadem fides similem patri filium fate-
batur.] Verba sunt: ὁμοίον ἢ λέγεσθαι
τὰ πατρὸς ἢ υἱόν, καὶ ἴσως καὶ αὐθιγῶν
γραφεῖν λέγεσθαι. Theodoret. 11, 21.

Factæque semel inclinatione.] Omis-
sæ hæc, aut potius de industria reti-

centur ab auctoribus Historiæ Tri. At-
que adeo, quod magis mirere, refert
Theodorus capite 11, lib. XXI. &
Soer. histor. Tripart. lib. v, cap. 25.
lectis literis, quas modo dixi, Constan-
tini, omnes solura Synodo domum suam
rediisse: Vrsarium vero, atque adversa-
riorum principes, exacerbato Impera-
toris animo abutentes, invitos plerof-
que Episcopos deduxisse in urbem
Thraciæ, Nicæam nomine: ibique aliis
simplicibus circumventis, aliis territis,
persuasisse ut ἑστίας & ὁμοκτίσας voca-
bulo ἔ fidei professione ejecto, solius
ἢ ὁμοτίσις facerent mentionem.
Quæ quidem utrumque consentiunt
cum istis, si exitum concilii spectes; at
ea re plane è diametro dissentiant, quod
illi Nicææ hæc gesta velint, noster vero
Arimini, in ea quidem Ecclesia, quam,
Catho.

ram concessum: donec ad viginti usque nostrorum numerus imminutus est. Sed hi, quanto pauciores, tanto validiores erant, constantissimusque inter eos habebatur, noster Fægadius, & Servatio Tungrorum Episcopus. Hos, quia minis & terriculis non cesserant, Taurus precibus aggreditur, ac lachrymans obtestatur, mitiora uti consulerent. Clausos intra unam urbem Episcopos, jam septimum mensem agere. Injuria hyemis & inopia confectis, nullam spem reversionis dari. Quis tandem esset finis? Sequerentur plurimum exemplum, auctoritatem saltem ex numero sumerent. Etenim vero Fægadius paratum se exilio, atque ad omne supplicium, in quod deposceretur, profiteri: se ab Arrianis conceptam fidem non recepturum. Ita in hoc certamine ali-

Catholicis inde detrusis, Arriani aliorum defectionibus aucti postmodum obtinuerunt. Nisi fortasse, quæ Nicæ gesta sunt, ea post solutionem Synodi Ariminensis acciderunt. Quod si ita sese habeat, ut habere se aperte Socrates testatur: illud certe constat, à neutro, de iis, quæ, antequam Arimino discessum est, ibi adeo fœde hic commemorantur, ne verbum esse factum. Quæ tamen Gallus homo de iis, qui forsitan interfuerant, audire potuit multo certius, & fidelius memoriæ prodere. *Giselin.*

Fægadius. Rectum est Phæbadius, cujus eruditissima epistola in Arianos scripta, excusa est ab Henrico Stephano. Episcopus erat Aginni Nitiobrigum in Aquitania, unde illud noster Phæbadius. Nam Sulpicius etiam Aquitanus erat. Perperam in Hieron. *Sæbadius* ex Sophronii *Σεισάδιου*. Nam manuscriptus liquido habet *Febadius*. Dru-

Clausos intra unam urbem Episcopos, jam septimum mensem agere. Injuria hyemis & inopia confectis. Hæc ex Hilario expressa esse, nullum dubium. Verba

ejus sunt: *Synodus contrahis, & Occidentalium fidem ad impietatem compellis, conclusis urbe una minis terres, fame debilitas, hyeme conficis, dissimulatione depravas.* 111. ad Constantium.

Nullam spem reversionis dari. Ex hoc loco patet, quam rudes rerum Occidentalium Orientales fuerint. Quippe Græci tradunt, cum Constantius Episcopus Ariminensibus respondere non dignaretur, singulos ad suas ipsorum civitates revertisse. *Καὶ ὁ πάλος τῶν ἐκείνων ἀνεχώρησαν.* Socrates 11, 29. Sozom. 15, 18. Quod falsissimum commentum, plenissima ac accuratissima Sulpicii nostri relatio confutat, quam ab ipsis, qui interfuerunt Aquitaniæ Episcopis, haud dubie hausit. Igitur non alii, in hoc concilio fides habenda est. Et fateatur Sozomenus, nihil certi de exitu Ariminensis concilii se proferre posse. *Διάφορον δὲ, inquit, λόγον εἶναι τῶν εἰς εὐὴ ἡλθες.* Vnde tam diversa & ἀσύσπυρα tradunt illi Historia Ecclesiastica Triumviri. *Horn.*

aliquot dies tracti, ubi parum ad pacem proficiebant, paulatim & ipse infractor, ad extremum, proposita conditione evincitur. Namque Valens & Ursacius affirmantes, præsentem fidem Catholica ratione conceptam, ab Orientalibus, Imperatore auctore, prolatam, cum piaculo repudiari, ut quis discordiarum finis foret, si quæ Orientalibus placuisset, Occidentalibus displiceret? Postremo si quid minus plene præsentis fide editum videretur, ipsi adderent, quæ addenda putarent: præbituros se, in his quæ essent adjecta, consensum. Favorabilis professio pronis omnium animis excepta, nec ultra nostri repugnare ausi, jam quoquo modo finem rebus imponere cupientes. Dein conceptæ à Fægadio & Seruatione professiones edi cæpere: in quibus primum damnatur Arrius, totaque ejus perfidia: cæterum non

etiam

Proficiebant.] Sigonius: proficiebat, Taurum intelligens.

Valens & Ursacius.] Quos supra Principes Arianae factionis appellavit. Sciendum est in conciliis fuisse quosdam antesignanos, *ei ἀρχηγοῦσαν*, alios vero in secundis vel suppetiis eorum fuisse, qui *σωελαμβάνοντες*. Sic in Synodo Ariminensi, Valenti & Ursacio *σωελαμβάνοντες* Germanius, Auxentius, Demophilus & Cajus, teste Sozocrate 11, 29. Sozomen. LV, 16. *Ἡ σωκαπίζοντες & δούλοντες* ut vocantur.

Ab Orientalibus, Imperatore auctore, prolatam.] Hanc Valentis & Ursacii fraudem Sozomenus detegit. Quippe illi Ariminensibus per subornatos quosdam, persuasum ibant, Orientales, qui tum Seleucia congregati, nunquam quieturos, *εἰ μὴ τὸ πρῶτον ὄνομα ἀεὶ ἀμεταδένῃ*. Ita Occidentales subversos exemplo, quod veteratorie confictum erat, Orientalium; & Orien-

tales exemplo Occidentalium ad eandem perfidiam coactos. Vide cum 17, 18.

Ut quis.] Sigonius, *ecquis*.

Discordiarum finis foret, si quæ Orientalibus placuisset, Occidentalibus displiceret?] Et tamen hæc discordia imposteriorum fere inter Ecclesias Occidentis & Orientis duravit. Diviso inter eas, primo ex linguæ diversitate orta. Deinde ex distincto regimine imperii. Tandem schisma accessit, & tum plane divortium utriusque Ecclesiæ factum est. Qualibet res suas sibi agere, in suum concilium concedere. Tota tunc Ecclesia in duo velut majora concilia dividebatur, in Orientale & Occidentale. Orientalis præses habebatur Constantinopolitanus, id est, Novæ Romæ Episcopus: Occidentalis Romæ veteris antistes. Ex utroque constatum concilium generale habebatur. In Aquileiensi concilio sub Ambrosio, soli Occidentales fuerunt. Cur Orientales non venerint, causam adfert Ambrosius: quia scierunt

consue-

etiam patri equalis, & sine initio, sine tempore, Dei filius pronuntiatur. Tum Valens, tanquam nostros adjuvans, subiecit sententiam, cui inerat occultus dolus: filium Dei non esse creaturam, sicut ceteras creaturas, fefellitque audientes fraus professionis. Etenim his verbis, quibus similis esse ceteris creaturis filius negabatur, creatura tamen, potior tantum ceteris, pronuntiabatur. Ita neutra pars vicisse se penitus, aut victam putare poterat: quia fides pro Arrianis, professiones vero postea adjectæ, pro nostris erant: præter illam quam Valens subjunxerat, quæ tum non intellecta, sero demum animadversa est. Hoc vero modo concilium dimissum, bono initio, fædo exitu, est consummatum. Igitur Arriani rebus nimium prospere & secundum vota fluentibus, Constantinopolim ad Imperatorem concurrunt: ibi

re-

consuetudinem huiusmodi, ut in Oriente Orientalis esset concilium, intra Occidentem Occidentalium, ideo non putaverunt esse veniendum. Salmast.

Et sine initio.] Non potest hæc esse pars ipsius professionis: esset enim falsa. Nam ipsi Arriani in fidei professione Arimini lecta filium Dei agnoscunt fuisse ante omnia sæcula, & ante omne principium, & ante omne, quod cogitari potest, tempus, &c. Quare nisi me fallit opinio, legendum: Ceterum non etiam patri equalis, sed sine principio, &c. ut unum s. alterum absorberit: quomodo dial. 1. r. cap. 15. ex firmaret, ultima, ut fit, syllaba repetita, factum erat, firmaret scilicet. Quibus mendis nihil frequentius. Ser autem per t. scribi solere, solus Faërnus pro me testabitur, cujus hæc perpetua est in Terentio suo orthographia. Gifelinus.

Creatura tamen, potior tantum ceteris, pronuntiabatur.] Hieronymus adversus Luciferianos, ait, in concilio hoc no-

mine, unitatis & fidei infidelitatem scriptam esse. Nam illo tempore nihil tam pium tamque conveniens ferveris Dei visum esse, quam unitatem sequi, & à totius mundi communione non scindi, præsertim cum superficies expositionis nihil jam sacrilegum præferret. Sed cum post solutum concilium Ursacius & Valens, ceterique nequitia eorum socii coepissent palmas suas iactare, dicentes; se filium non creaturam negasse, sed similem ceteris creaturis: tunc usæ sive substantiæ nomen abolitum esse, tunc Nicænæ fidei damnationem conclamatum esse, totumque ingemuisse orbem, & se Arrianum esse miratum. Quod sic intelligendum, non quasi tunc Patres Orthodoxi facti sint Arriani, sed quod in nova fidei regula, consubstantialitatis nomine prætermisso, atque substantiæ pariter ablegato, visi essent Nicænæ fidei proditores. Baronius.

Constantinopolim ad Imperatorem concurrunt.] Constantius ex prociectu Sarmati-

reptos Seleuciensis Synodi legatos, vi regia compellunt, exemplo Occidentalium, pravam illam fidem recipere. Plerique abnuentes, injuriosa custodia ac fame vexati, captivam conscientiam dederunt. Multi constantius retinentes, adempto Episcopatu, in exilium detrusi, atque in eorum locum alii dati. Ita optimis sacerdotibus aut metu territis, aut exilio deductis, perfidia paucorum cuncti concesserant. Aderat ibi tum Hilarus, à Seleucia legatos secutus, nullis certis de se manda-

da-

matico, pergens ad bellum Persicum, hyeme, mense Octobri, ejusdem anni CCCLIX. Constantinopolin venit. *Ammian.* XIX. *Zosimus.* Ibi festine convocati ex Bithynia I. Episcopi. *Socrat.* 11, 32. Quod factum ante solutam synodum Ariminensem & Seleuciensem. Deinde Occidentales & Orientales eo evocati. *Philostorgius* 1 v, 12. Sed Occidentalium non nisi decem legati adfuerunt. *Sozomen.* 1 v, 22. Cæteri Orientales fuerunt. *Theodorit.* 11, 27. De hac Synodo *Basilius* 1. adv. Eunomium & Epist. LXXII. *Naxian.* in laud. Athanasii. *Socrates* 11, 32, 33. *Theodorit.* 11, 27. *Sozomen.* 1 v, 22, 23, 24. *Philostorgius* 1 v, 12.

Ibi reptos Seleuciensis Synodi legatos.] Non videtur Severus hunc conventum Constantinopolitanum, pro Synodo agnovisse: cum tantum legati Ariminensium & Seleuciensium adessent. Sed huic repugnant cæteri scriptores, maxime Græci. Nam Philostorgius exercitum dicit: *συναφροζοντο εν τε τῷ ἐπισημων καὶ τῷ ἐως ἔλενης μικρῶ συμπαντες.* Socrates etiam ex proxima provincia Bithyniæ Episcopos vocatos dicit. Eum Sozomenus & Theodoritus sequuntur. Quicquid sit, conciliabulum male compositum, ex fraude, perfidia, metu, fuit indignum concilii nomine. Aëtius tamen ibi dam-

natus fuit, quod ἀπαγορευτικὸς ὄμιλον diceret, non κατ' ἐπίσημον, ut Basilus; sed alio sensu. Vide Gothofr. ad Philostorgium 1 v, 12.

Exemplo Occidentalium.] Sozomeni verba de hac ipsa re agentis lib. 5. *Trip. hist.* c. 35. omnino à Severo faciunt. *Giselin.*

Pravam illam fidem recipere.] Quæ ab Arianis Ariminensi Synodo fuerat obtrusa. Et cum ἐπίσημον nomen tantum in Ariminensi Synodo rejectum fuisset, ὑποστάσεως quoque nomen in Constantinopolitana damnatum fuit. *Philostorg.* 2, 2. *Athanas.* de Synodis & Epistola ad African. *Socrates* 11, 33. v, 33. *Sozomen.* 1 v, 23. Et hoc est quod veteres dicunt, Ariminensi fidei in Constantinopolitana aliquid additum fuisse, *ἡ ἐπισημὸς*, inquit Sozomenus, ἐπὶ τῆς ἐπισημῆς ἐστὶν ἡ ὑποστάσις ὀνομαζέτω μηδὲ λως.

Retinentes.] Drusus legit: *renitentes.* Sæpe usus fuit hoc verbo in Dialogo 1, cap. 3. *Adversum* hac Episcopi obstinatus *renitentes.* & cap. xxv. *renitentibus cunctis,* & præcipue loci illius *Abbate renitente.*

Perfidia paucorum cuncti concesserant.] Ea tempestate facies Ecclesiæ scæda admodum ac turpis fuit, cum non, sicut prius, ab externis, sed propriis vastaretur

datis operiens Imperatoris voluntatem, si forsitan redire ad exilium juberetur. Is ubi extremum fidei periculum animadvertit, Occidentalibus deceptis, Orientales per scelus vinci: tribus libellis, publice datis, audientiam regis poposcit, ut de fide coram adversariis disceptaret. Id vero Arriani maximopere abnuere. Postremo, quasi discordiæ seminarium, & perturbator Orientis, redire

rum, nec nisi fugæ, prævaricationes, lapsus, cernerentur. Rufin. 1, 21.

Tribus libellis, publice datis, audientiam regis poposcit.] Hi fuerunt libelli supplices, diversi à tribus illis qui extant adversum Constantium scripti. Qui diverso tempore, & ob aliam causam scripti sunt. Baronius. Primum, qui sic incipit, Benignifica natura tua, in ipso exilio videtur scripsisse, quippe in quo Imperatorem rogat, ut Episcopos exules restituat Ecclesiis suis. Secundum, cujus initium, Non sum nescius Imperator, Constantio ipsi tradidit Constanti-nopoli: sed nec admiffus non auditus. Hieronym. in Catalogo & Chronico. Tertius sic incipit: Tempus est loquendi, diciturque contra Constantium jam defunctum scriptus. Falso. Nam scriptus quinto exilii anno, uno ante obitum Constantii anno. Ille autem, cujus Hieronymus meminit: Et alius in Constantium, quem post mortem ejus scripsit, haud dubie diversus ab hoc est, quique nunc desideratur. Scultet. Ut-cunque ante obitum Imperatoris scriptus; non tamen eo vivo publicatus fuit. Quis enim credat hoc impune la-turum Hilarium? Qui gravissima Con-stantio crimina, acerrimis verbis, im-pingit. Horn.

Perturbator Orientis.] Orienti enim suo maxime consultum volebar Con-stantius, & liber suspicari, Iuliani jam tum bonis simul & malis adulantis, at-que episcopos à Constantio relegatos ad suam quemque ecclesiam revocantis, nonnullam rationem esse habitam. Non

enim de nihilo est, quod Hilarius au-dientiam poscens à Constantio his ver-bis utatur: Nec levem habeo querelæ meæ testem, dominum meum religio-sum, Cæsarem tuum Iulianum, qui plus in exilio meo à malis contume-liæ, quam ego injuriæ, pertulit. Et Hieronym. dial. in Luciferianos: Tunc (post utramque Synodum) omnes epif-copi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi Principis ad Ecclesias redeunt. Tunc Hil-arium suum de prælio revertentem, Galliarum Ecclesia complexa est. Per novum principem intelligit, Iulianum. Giselin.

Redire ad Gallias jubetur.] Constan-tius jussit, ut domum rediret, sed exi-lium non remisit. Mortuo mox Con-stantio, Iulianus omnibus reditum in-dulfit, tumque demum Hilarius cum cæteris in Galliam per Italiam rediit. Vnde Sulpicius in vita S. Martini: Nec multo post, cum Sancto Hilario comperisset Regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere, profectusque ad urbem est. Sic sensit S. Hieronymus, ut post apparebit. Si-gonius. Magno Dei miraculo accidit, ut Hilarius post exhibitum tertium librum Constantio, quo Tyrannidem ejus acerrime reprehendit, tanquam pro præmio sacerdotalis libertatis sit jussus reverti ad suos. Quod hoc anno cccx. contigit. Hieron. in Chron. & advers. Lucifer. Baron. Sane magnum id miraculum, si verum. De quo jure dubitari potest. Verba Hieronymi sunt:

re ad Gallias jubetur, absque exilii indulgentia. Verum ubi permensus est orbem pene terrarum, malo perfidie infectum, dubius animi, & magna curarum mole aestuans, cum plerisque videretur, non ineundam cum

his

Hilarius cum apud Constantinopolin librum pro se Constantio porrexisset, ad Gallias redit. In Chronico. Et in Catalogo manifeste distinguit inter libellum quem Hieronymus viventi Constantio porrexit, & alterum illum. Prior vocatur, Ad Constantium. Alter, in Constantium. Fuit ergo inveciva, nec pro Hilario, sed contra Constantium liber scriptus. Horn.

Absque exilii indulgentia.] Vide finem cap. quarti in vita B. Martini, ubi hunc locum ex alio sumus interpretati. Gifelinus. Constantius imperator, licet Hilarium juberet domum redire, ne Orientem turbaret, tamen non remisit ei exilium, ita vita B. Martini, cap. 4. Nec multo post cum S. Hilarius comperisset regis poenitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere. Hieronymus adversus Luciferianos, Tunc omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi principis (Iuliani) ad Ecclesias revertuntur. Tunc Hilarium suum de prælio revertentem Galliarum Ecclesia complexa est. Druſ. Mortuo Constantino successit Iulianus, qui se initio Christianis æquissimum præbuit, atque episcopis exultantibus reditum condonavit. Quare ita pergit S. Hieronymus: Omnes episcopi, qui de propriis sedibus fuerant exterminati, per indulgentiam novi principis ad Ecclesias redierunt. Tunc triumphatorem suum Athanasium Aegyptus excepit. Tunc Hilarium de prælio revertentem ecclesia Galliarum complexa est. Tunc ad reditum Eusebii lugubres vestes Italia mutavit. Concurrebant Episcopi, qui Ariminensibus dolis irretiti sine conscientia hæretici sevebantur, contestantes corpus Domini, & quicquid in Ecclesia sanctum est, semibilibi mali in sua fide suspicatos. Pufarimus,

dicebant, sensum congruere cum verbis, nec in ecclesia Dei, ubi simplicitas, ubi pura confessio est, aliud in corde clausum esse, aliud in labiis proferri timuimus. Decepit nos bona de malis existimatio, non sumus arbitrati, sacerdotes Christi adversus nos pugnare. Hæc in universum ab episcopis acta sunt, ad emendanda, quæ subscriptione Ariminensi commissa erant. Sigonius.

Orbem pene terrarum, malo perfidia infectum.] Hæc sunt illa tempora, de quibus supra ex Hieronymo dictum: Totus ingemuit orbis, & se Arrianum esse mirabatur. Adv. Lucifer. Hæc est fœda illa Ecclesiæ facies. Rufinus 1, 21. Vide eundem lib. x, cap. 30, & 31. Qui hæc eadem tradit, & Hilarium ante cæteros exules revocatum esse innuit. Gifelinus.

Cum plerisque videretur, non ineundam cum his communionem, qui Ariminensens Synodum receperant.] Innuit Luciferianos, de quibus paulo post; Lucifer intantum eos qui Arimini fuerant, condemnavit, ut se etiam ab eorum communionem seceverit, qui eos sub satisfactione vel poenitentia receperant. S. Cœna dicebatur communio, Ἀφ' τοῦ ἔπι κρηναίων τῶν ἀγίων πάλαι τῶ μυστηρίων. Pachymer. Dionysii Interpres. Vide Casaubon. Exercit. xvi. Ad ea, quæ perperam acta in Ariminensi concilio erant, emendanda, duo consilia proponebantur. Vnum, ut omnes episcopi, qui se subscriptione contaminassent, communionem integrorum excluderentur, quod censuit Lucifer: alterum, ut ad poenitentiam adhererentur, quod censuit Hilarius. Hic enim cum in reditu ex Oriente, omnes homines perfidia Arriana pollutos esse reperisset, videretque plerisque cum Lucifero in ea sententia

his communionem, qui Ariminensem Synodum recepissent, optimum factu arbitratus, revocare cunctos ad emendationem & pœnitentiam, frequentibus intra Gallias

rentia esse, ne cum episcopis, qui Ariminensi concilio subscripserunt, communio iniretur, ipse longe aliter sentiens, postquam in Italiam & Gallias venit, multa concilia habuit. Ibi vero cum episcopi errorem suum confiterentur, & se deceptos assererent, iis prope verbis utentes, quæ supra ex S. Hieronymo in hunc commentarium intextimus, jurantes se nihil mali in sua fide suspicatos, ex omnium consensu condemnavit formulam Ariminensem, qua filius patri similis, & creatura, non sicut ceteræ creaturæ, statuebatur, & fidem in pristinum statum redegit, ut filius crederetur genitus, non factus, consubstantialis patri, ex Deo natus ante omnia secula. *Signon.*

Optimum factu arbitratus.] Hic iterum nominativus verbo comite destitutus lectorem suspensum reliquit: nisi fortasse verbis periodum hanc claudentibus ad singularem numerum reflexis, scribi debeat, *condemnavit, & reformavit.* Quod sine libris audeat qui velit, non ego. *Giselin.* Imo vero scribere *condemnans, & reformans, litera t in s mutata, & omnia clara erunt. Horn.*

Revocare cunctos ad emendationem & pœnitentiam.] Socrates 11, 8. Hilarius Pictavorum Episcopus (est autem hac civitas Aquitania ulterioris) ante Eusebium, Episcopus tunc in Gallia, Catholicae fidei dogmata diligenter docuit, socio usus Eusebio Vercellensium Episcopo. Vterque fidem strenue propugnavit. Ἰλάριος τὸ καὶ ἐπιλόγιον ἐν βιβλίοις τῆς Ῥωμαίων γλώττῃ καὶ Ἑσμεσίς παρὶ δὲ καὶ δόγματι, ἀμωαίως ἢ καὶ ἄλλοι τῶν δοξαστῶν ἠεὶ ψαρε.

Intra Gallias conciliis.] Ex conciliis autem, quæ multa habuit, unum fuit Biterrense, ut ipse significat in libro de Synodis: Ego gravissimum fidei periculum

longe antea providens post sanctorum virorum exilia Paulini, Eusebii, Luciferi, Dionysii quinto abhinc anno, à Saturnini & Vrsatii, & Valentis communionem me cum Gallicanis episcopis separavi indulta ceteris consortibus eorum respiscendi facultate. Quibus postea per factionem eorum pseudopostolorum ad Biterrensem Synodum compulsis cognitionem hujus hæreseos obtuli, sed hi timentes publicæ conscientia audire ingesta à me noluerunt. Hinc S. Augustinus contra Maximinum: Hoc est illud Homousion, quod in concilio Nicæno adversus hereticos Arrianos à Catholicis patribus veritatis auctoritate, & auctoritatis veritate firmatum est, quod postea in concilio Ariminense propter novitatem in verbis minus, quam oportuit, intellectum, multis paucorum fraude deceptis, hæretica impietas sub hæretico Imperatore Constantio labefactare tentavit: sed non post longum tempus libertate fidei Catholica prævalente, postea quam vis verbi, sicut debuit, intellecta est, Homousion illud Catholicae fidei sanitate, longe lateque defensum est. *Signonius.* Extat Synodalis epistola missa ex Parisiensi tunc celebrato concilio ad Orientales, quam Nicolaus Faber edidit. Ejus inscriptio sic se habet: Incipit Fides Catholica exposita apud Parisiam civitatem ab Episcopis Gallicanis ad Orientales Episcopos. Pro Parisiam restituumdum Parisiam, ut Faber monuit. In ea epistola profitentur, se Vñæ & ομωσίς vocem & Orthodoxorum sensum semper retenturos.

Atque omnibus fere epistolis.] Ut infra, sic hoc etiam loco restitui, episcopis pro epistolis: audaciter quidem, sed tamen vere. Quod spero omnes mihi donaturos. Sequitur enim, cæteris (post Saturninum & Paternum sacerdotio pullos) venia data, &, unius Hilarii beneficio Gallias nostras piaculo hæresis liberatas. *Giselinus.*

lias conciliis, atque omnibus fere epistolis de errore profitentibus, apud Ariminum gesta condemnant, & in statum pristinum Ecclesiarum fidem reformant. Resistebat sanis consiliis Saturninus, Arelatensium episcopus, vir sane pessimus, & ingenio malo, pravoque. Verum etiam præter hæresis infamiam, multis atque infandis criminibus convictus, Ecclesia ejectus est. Ita partium vires, amisso duce, infractæ. Paternus etiam à Petrocoris aque vecors, nec detrectans perfidiam profiteri, sacerdotio pulsus: cæteris venia data. Illud apud omnes constitit, unius Hilarii beneficio, Gallias nostras, piaculo hæresis liberatas. Cæterum Lucifer, tum Antiochiæ, longe diversa sententia fuit, Nam in tantum

eos

[Saturninus Arelatensium Episcopus.] De quo paulo ante.

[Præter hæresis infamiam.] Commendatur constantia & sincera fides Ecclesiæ Gallicanæ, cum in tanto numero Episcoporum tam pauci sint reperi qui adhæserint Arianis, reliquis omnibus sequentibus Sanctum Hilarium. Baronius.

[Amisso duce infractæ.] Ioh. Jacobus Grynæus auctor vitæ B. Hilarii, Basilicæ evulgatæ, corrigendum putat *fracta*. quod sane ille non putaret, si paulo post de Fœgadio legisset. Paulatim & ipse *infractior*. Quid, quod Cicero aliter loqui nunquam solet? *Giselinus*.

[A Petrocoris.] Petrocorii, Aquitanicæ populi, in provincia Burdegalensi. Sunt autem Marliano Petragorii, Gal. Perigeux. Drusius. Petrocoritana Ecclesiæ fuit in Aquitania secunda. *Sigon*.

[Unus Hilarii beneficio Gallias nostras piaculo hæresis liberatas.] Hiero. Gallia per Hilarium Arrianae perfidie dolorem damnat. Rufinus 1, 30, 31. de Hilario & Eusebio: Ita duo isti viri, velut magnifica quedam mundi lumina, Illyricum, Italiam, Galliasque suo splen-

dore radiarunt, ut omnes etiam de abditis angulis & abstrusis, hereticorum tenebrae fugarentur. Qui tamen alias obrectatur Hilarium, fingens eum post Ariminense concilium, ab Episcopis excommunicatum. Quam fabulam Hieronymus. Apol. lib. 11. confutat. Vide & Socratem 111, 8. Sozomen. v, 12. Niceph. x, 17.

[Lucifer.] Episcopus Calaritanus in Sardinia, de quo supra. Ab hoc Luciferiani, contra quos Hieronymus Dialogum scripsit. Extat inter epistolas ejus. De hoc schismate Socrates xi, 7. Sozomen v, 11. Niceph. x, 17. Fuit homo vehementissimi ingenii, quod ex scriptis ejus apparet; & qui in Constantium acerrime invecus est.

[Tum Antiochiæ.] Relegatus enim in Palaestinam, Antiochiæ Paulinum Episcopum designavit. Vnde lis ei aliqua cum Eusebio Vercellensi, Socrates & alii.

[In tantum eos qui Arimini fuerant condemnavit, ut se etiam ab eorum communione secreverit, qui.] Hæc vera causa schismatis Luciferiani. Nam quod Socrates, Sozomenus, Rufinus, eam rejiciunt in

eos qui Arimini fuerant condemnavit, ut se etiam ab eorum communione secreverit, qui eos sub satisfactione vel pœnitentia recepissent. Id recte, an perperam constituerit, dicere non ausim. Paulinus & Rhodanius in Phrygia defuncti. Hilarius sexto anno, postquam redierat, in patria obiit.

Se-

diffidium ejus cum Eusebio ob Paulini electionem, falsum est, ut Baronius ostendit. Vide Sozom. v, 12. Ruffin. 1, 32. Socrat. 111, 7. Incidit autem in diffidium cum Eusebio, quod auctor ejus decreti esse videretur, quo Episcopis lapsis communicatio Catholica restituebatur. Hieronymus: *Lucifer cum Georgio Episcopo Hispaniarum, & Philane Lybia, nunquam se Ariana miscuit pravitati.* Hoc non sic accipiendum, ac si duntaxat hi immunes fuerint ab Ariana hæresi: sed quod abstinerint à communicatione Episcoporum illorum qui cum Arianis pœnitentibus communicaverant. Baronius. Circa lapsos disciplina fuit admodum severa & prorsus admiranda. Nam in admittendis lapsis ad sacram Communionem quinque gradus observati, sive, ut loquuntur scriptores Ecclesiastici, *πέντα-εξ τῶν πέντε ἐπιτησίων ἀνέσθη*, quatuor loca pœnæ obiri præcepit, antequam pervenirent ad ipsâ communionem. Primus locus erat quæ vocarunt *ἐξουλωσιν*, quasi *præsetum*, ubi in primo aditu Ecclesiæ, separati non solum à fidelibus, sed etiam Catechumenis, aliquot annos. Tres ut plurimum manebant pœnitentes in squallore & pœdore, omnibus fidelibus legationes deprecationis injungentes, ut loquitur Tertull. libro de Pœnit. Proximus locus erat *ἀκρῶσιν*, ubi plerumque aliis tribus annis admittebantur tantum ut audirent verbum Dei, quando legebatur in Ecclesia. His fas non erat precibus interesse. Tertius gradus erat *ὑποσπίσις*, cum ad preces quoque admittebantur, & ut

Catechumeni erant. Cæteri duo erant, *σύσσωσις & μέτεξις*, initiatio & participatio. Calaubon.

Recte, an perperam constituerit, dicere non ausim.] Imo perperam, Sulpici. Excandescit in Iohannem Arcam, Sardanum, quod Lucifero huic locum inter Sanctos Insulæ Sardinia dederit, Baronius appendice ad Tomum 1 v. Annal. Hieronymus ejus factum, quantum potest, excusat. *Unum est, inquit, quod etiam in presenti constanter loquar; verbis eum à nobis dissentire, non rebus: siquidem eos recipiat, qui ab Arrianis baptismata consecuti sunt.* Advers. Lucifer. Qui ejus in schismate perseverantiam lamentabiliter deslet, de Scriptur. Eccles. in Lucifero.

Paulinus & Rhodanius.] De S. Paulino sic Beda: *Prid. Kalend. Septembris Treviris celebratur natalis S. Paulini episcopi, & confessoris, qui à Constantio Imperatore ob Catholicam fidem relegatus exilio, & usque ad mortem extra Christianum nomen mutando exilia fatigatus, ad ultimum apud Phrygiam defunctus, beate passionis coronam à Domino percepit.* Omisit Dionysium, de quo sic Vlsuardus: *Dionysius episcopus Mediolanensis, & Confessor, apud Cappadociam pro fide Catholica damnatus exilio, ibidem quiescit.* Sigonius.

Hilarius sexto anno, postquam redierat, in patria obiit.] Quarto Valentis & Valentiniani anno, ut Gregor. Turonensis scriptum reliquit lib. 1. histor. quod ita demum verum videri potest, si duos annos, aut saltem sesquiannum, in ecclesiis toto orbe obeundis ac restaurandis consumpserit. *Giselin.* Idem S. Hieron.

Sequuntur tempora ætatis nostra gravia & periculosa, quibus, non usitato malo, polluta Ecclesiæ, & perturbata omnia. Namque tum primum infamis illa Gnosticorum hæresis intra Hispanias deprehensa, superstitio exitiabilis, arcanis occultata secretis. Origo istius

ronymus in Chronico: *Mortuus est Pictavis, Valentiniano & Valente regnantibus, nempe anno cccclxxvi. De eo sic Beda: Pictavis Idibus Januarii natalis colitur S. Hilarii, episcopi & confessoris, qui ob Catholicam fidem quadriennio apud Phrygiam relegatus, inter alias virtutes fertur, quod mortuum suscitaverit. Sigon. Insigne mendacium est, quod Laurentius Surius scribit, B. Hilarii ossa à Calvinistis anno cId Id LxiI. fuisse com busta. Addit Bellarminus libro de Reliquiis: Corpus Hilarii fuisse effossum & in profluentem projectum. Quæ æque vera sunt, ac alterum illud Surii mendacium, cadaver Francisci II. Regis Galliarum ab iisdem fuisse crematum Aureliis, quod hodieque in Dionysiano majorum sepulcro jacet reconditum. Scultet.*

Infamis illa Gnosticorum hæresis.] Quæ ex plurimis hæresibus conflata. Augustin. de hæres. cap. lxx. Priscillianistæ, quos in Hispania Priscillianus instituit, maxime Gnosticorum & Manicheorum dogmata permixta sectantur: quamvis & ex aliis hæresibus in eas sordes, tanquam in sentinam quandam, horribili confusione, conflauerint. Leo Epist. xciii. ad Turribium: Manichæi & Priscillianistæ inter se mutuo federe sunt connexi, ut solis nominibus discernantur. Vnde & Isidorus de vitis Illustribus, Marcum Manis discipulum vocat, non quod Manis tempore vixerit, sed quod ejus doctrinam amplecteretur. Hieronymus in cap. xliiv. Ies. eos Basilidis, Balsami, Thesauri, Barbelonis quoque & Leusibote portentosa nomina suscepisse dicit. Eorum dogmata recensent, Epiphanius, Augustinus, Orosius in Epistola ad Augusti-

num. Hieronymus adversus Pelagianos ad Ctesiphontem. Leo epist. xciii. ad Turribium, & alii. Horrenda eorum impietas fuit, & detestabilis immanisque libido. Comedebant immaturos fœtus, aliaque spurca, dicentes: Hoc esse corpus & sanguinem Christi edere. Negarunt resurrectionem carnis. Alia vide apud Epiphanium Hæresi xxvi. Hinc illæ gentilium in omnes Christianos horribiles calumnia. Nam abominanda illa κατὰ εὐαγγέλιον sub Christianorum nomine censebantur. Lactant. iv. 30. Irenæus i, 20, 27. Euseb. ii. Hist. Eccl. 13, 111, 29. Vnde Christianis objecerunt ἀνθρώπων σαρκῶν βορῆς τῶ ἀναυδαῖς μίξεις, Cœnas Thyestæas. Iustin. Martyr Apolog. ad Antonin. Orig. vi. contra Celsum. Infanticidium. Tertull. Apol. Iustin. Apol. ii. Athanas. Apol. Theophil. ii. ad Autolycom. Minucius Felix in Octavio. Huc accedebat illud Christi: ἐὰν μὴ φάγητε τὸ σῶμα & ἕβῃ ἀνθρώπου, καὶ πίετε τὸ αἷμα, quo & gentiles & Gnostici abusi sunt. Horn.

Arcanis occultata secretis.] Ut se occultarent Gnostici, in speluncis & latibulis montium habitare consueverant. Vnde in Cæsar-augustana Synodo decretum: Ne habitent in latibulis cubiculorum ac montium, qui in suspicionibus perseverant: sed exemplum ac præceptum custodiant sacerdotum: & ad alienas villas agendorum conventuum causa ne conveniant. Iidem ut laterent, convenientes ad Ecclesiam Catholicam, sic accipiebant eucharistiam, ut eam non comederent. Synodus Cæsar-augustana: Eucharistia gratiam si probatur quis accipiam

istius mali, oriens ab Aegyptiis. Sed quibus ibi initiis coaluerit, haud facile est differere. Primus eam intra Hispanias Marcus intulit, Aegypto profectus, Memphis ortus. Hujus auditors fuere, Agape

ptam non consumpsisse in Ecclesia, anathe-
ma sit in perpetuum. Vnde & propter
occultandas contaminationes & turpi-
tudines suas, habebant in dogmatibus
suis hæc verba: *Inira, perjura, secretum
prodere noli.* Augustin. de Hæresib. cap.
LXX. Habebant autem *μυστήρια* quæ-
dam, in quibus summam *επιστήμης* suæ
collocabant. Quæ fuerunt horrenda illa
secretarum libidinum monstra, cædes
infantium, & alia: de quibus graviter
Eusebius in Simone Mago: *πεὶ ἡ τέρ-
των αὐτοῖς ἀπορήρητότητα, ὡν φασὶ ἔ-
καστον ἐπακκοῦσθαι, ἐκπλαγιστοῦ,
καὶ κατὰ π. περὶ αὐτοῖς λόγιον ἔχον-
τον θεμελιωθιστοῦ, θεμέλιος ὡς ἀ-
ληθῆς καὶ φρηνῶν ἐκστάσεως καὶ με-
νίας ἐμπλεῶς τοῦ ἀνὴρ τοῦ αὐτοῦ ὄντα, ὡς
μὴ μόνον μὴ δύνασθαι εἶναι ὡς ἄλλο-
θῆναι θεαφῆ, ἀλλ' ἔδιδε χεῖλεσι αὐ-
τοῦ μόνον δι' ὑπερβολῆς αἰσχυροῦς
τε καὶ ἀρρητοποιίας, ἀνδράσι σώφροσι
λαληθῆναι.* 11. Hist. 12.

*Origo istius mali, oriens ab Aegyptiis
fuit. Sed quibus ibi initiis coaluerit, haud
facile est differere.*] Simon Magus om-
nium hæreticorum *πατὴρ καὶ ἀ-
μεινεργός*; fundamenta Gnosticorum
posuit. Eusebius 11. Hist. 12. Epiphanius
hæresi XXI. Eum secuti sunt Menan-
driani, Saturniliani, Basilidiani, Ni-
colaitæ, qui omnes tandem in unam
Gnosticorum hæresin coaluerunt, rece-
ptis etiam in Societatem Manichæis.
Quoniam vero magnam partem in Æ-
gypto latuerunt, hinc Sulpicius dicit
originem hujus mali ab Aegyptiis fuisse.
Horn. Multo fufius, ac multo cla-
rius, quam quisquam alius, acta hujus

hæresis narrat Sulpicius. Quare multa
habet singularia, maxime memorabilia.
Sigonius.

*Intra Hispanias Marcus intulit, Aeg-
ypto profectus.*] Epiphanius cum in Æ-
gypto juvenis esset, impexit in ejusmo-
di latentes ibi Gnosticos, parumque
abfuit quin & ipse blanditiis illius se-
ctæ feminarum fuerit irretitus. Eos la-
titantes circiter LXXX. Episcopis indi-
cavit, à quibus Aegypto expulsi sunt.
Hæresi XXVI. Hos in Hispaniam venisse,
ex Severo colligimus. Certe conveniunt tempora,
nempe Epiphanius juvenis cum Marco ex Ægypto ve-
niente. Baronius ad A. CCCCLXXXI. Mar-
cum autem primo in Gallias, deinde in
Hispaniam navigasse, Hieronymus in
Isa. cap. XLIV. tradit. Verba ejus sunt:
*Gnostici per Marcum Aegyptium Gallia-
rum primum circa Rhodanum, deinde His-
paniarum nobiles feminas deciperunt.*
Legendum putarim decepterunt. Isidorus
de viris Illustribus: *Idatius Hispania-
rum Episcopus, cognomento & elaquio cla-
rus, scripsit quendam librum sub Apolo-
getici specie: in quo detestanda Priscilliani
dogmata, & maleficiorum ejus artes,
libidinumque ejus probra demonstrat; o-
stendens Marcum quendam Memphiticum
Magiæ scientissimum, Nianis & Priscil-
liani magistrum.*

Memphis ortus.] Galefin. *Memphi.*
Memphis Ægypti antiquissima regia
& metropolis. Vnde *Memphitica re-
gna*, pro Ægypto. *Dialogo I.* In factis
libris dicitur 72, Esa. XI, 13. Jer. II,
16. & 715 alibi, in Targum 505. At a-
bice *Minph.* Abulfeda. Hodie Cæiri am-
plissimo ambitu concluditur, & nihil
ejus, præter nomen, restat. *Postell. Or-
tel.*

Agape quadam non ignobilis mulier, & rhetor Helpidius. Ab his Priscillianus est institutus, familia nobilis, prædives opibus, acer, iniquus, facundus, multa lectione eruditus, differendi ac disputandi promptissimus. Fælix profecto, si non pravo studio corripisset optimum ingenium; prorsus multa in eo animi & corporis bona cerneret. Vigilare multum, famem ac sitim fere poterat, habendi minime cupidus, utendi parcissimus. Sed idem vanissimus, & plus justo inflatior profanarum rerum scientia: quin & magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est. Is ubi do-

Agape quadam non ignobilis mulier.] Hieron. de Agape hac quæ seduxit Helpidium: Mulier virum, caeca cæcum duxit in foveam, successoremque sui Priscillianum habuit. Adv. Pelag. ad Ctesiphont. Notant id antiqui, mulierculas, imprimis nobiles, in detestabilem Gnosticorum Hæresin consensisse. De quo paulo post. Vidimus his proximis annis tristitia Gnosticorum talium, apud Anglos exempla. Quis non Schismaticorum execrabiles furores execretur? Notum est Hutchinsoxiæ in Nova Anglia tragicum exemplum. Quis enumeret eos, qui simili insaniam, hodie in veteri Anglia laborant?

Rhetor Helpidius.] Hieron. ad Ctesiphontem contra Pelag. Agape fœmina seduxit Helpidium. Huius filius non est ille cuius meminit Fl. Lucius Dexter in Chronico, ad A. cccclxxxv. Bivarus.

Priscillianus.] Hic nomen Priscillianis dedit. Qui non confundendi cum Priscillianis, quos alio nomine Quintillianos sive Pepuzianos vocarunt, & Αἰθιωπίες. His enim nomen dedit Quintilla sive Priscilla quædam: fueruntque iidem cum Phrygibus. Tradidere, Quintilianum aut Priscilliam, in Pepuza dormivisse, & Christum ad ipsam venisse, ipsique revelasse, Pepuzam (qui locus est in superiore Phry-

gia) esse cœlestem illam Ierusalem, & civitatem de qua Propheta vaticinati sint. Laudabant Evam, quod lapsus & salutis causa fuisset. Vide Epiphanium hæresi xlix.

Est institutus.] Prosper in Chronico: Anno Christi cccclix. Priscillianus de Gallæcia ex Manichæorum & Gnosticorum dogmate hæresim nominis sui condidit. S. Augustinus: Priscillianistæ quos in Hispania Priscillianus instituit, maxime Gnosticorum & Manichæorum dogmata permixta sectantur. Quamvis & ex aliis hæresibus in eas sardes, tanquam in sentinam quandam horribili confusione confluerunt. Sigon.

Acer, iniquus, facundus.] Fl. Lucius Dexter in Chronico ad A. cccclxxxiv. Priscillianus hæreticus, præceps, difficultatum patiens, versatilis ingenii, versutus & eloquens, multum insanit. Expresit naturam Priscilliani ex Catilina Salustii, cuius frequens imitator. Horn.

Magicas artes ab adolescentia eum exercuisse creditum est.] Nihil mirum cum etiam Marcus, qui hanc hæresin primus in Hispanias intulit, artis magicæ scientissimus fuerit. Drusus. Hieron. adv. Pelag. ad Ctesiph. Priscillianus Zoroastris Magi studiosissimus, & ex Mago Episcopus, cui iuncta Galla non gente sed nomine Germana, huc illucque currentem alte-

doctrinam exitiabilem aggressus est, multos nobilium, pluresque populares, autoritate persuadendi, & arte blandiendi, allicuit in societatem. Ad hoc mulieres novarum rerum cupidae, fluxa fide, & ad omnia curioso ingenio, catervatim ad eum confluebant. Quippe humilitatis speciem ore & habitu pratendens, honorem sui & reverentiam, cunctis injecerat. Iamque paulatim perfidia istius tabes, pleraque Hispania pervaserat: quin & nonnulli Episcoporum depravati, inter quos Instantius & Salvianus, Priscillianum non solum consensione, sed sub quadam etiam conjuratione susceperant. Quo Adyginus episcopus Cordubensis, ex vicino agens, comperto, ad Idatium emerita etatis sacerdotem refert. Is vero sine modo, & ultra quam oportuit, Instantium sociosque ejus laceffens, facem quandam nascenti incendio subdidit: ut exasperaverit malos potius, quam

rins & vicina heresis reliquit heredem.

Doctrinam exitiabilem aggressus est.] Hieronymus adversus Pelagianos: Priscilliani in Hispania pars Manichei de turpitudine, cujus te discipuli diligunt plurimum, verbum perfectionis, & scientia sibi temere vindicantes, soli cum solis clauduntur mulierculis, & illud eis inter coitum, amplexusque decantant:

Tum pater omnipotens fecundis imbribus
ather

Conjugis in gremium lata descendit, &
omnes

Magnus alit, magno commissus corpore
fœtus.

Signonius.

Mulieres novarum rerum cupidae.] Hoc jam in Simone Mago annotat Eusebius: $\eta \ \tau \ \delta \ \mu \upsilon \sigma \tau \epsilon \rho \omega \tau \alpha \tau \eta \ \alpha \dot{\iota} \rho \epsilon \sigma \iota \varsigma \ , \ \tau \alpha \dot{\iota} \varsigma \ \alpha \theta \lambda \iota \alpha \iota \varsigma \ \kappa \alpha \dot{\iota} \ \pi \alpha \nu \tau \omega \tau \omega \nu \ \alpha \dot{\iota} \varsigma \ \alpha \lambda \eta \theta \acute{\omega} \varsigma \ \kappa \alpha \kappa \acute{\omega} \nu \ \sigma \epsilon \sigma \tau \omega \rho \delta \iota \rho \theta \rho \acute{\omicron} \varsigma \ \gamma \omega \nu \alpha \dot{\iota} \zeta \iota \ \kappa \alpha \tau \alpha \pi \alpha \nu \tau \omega \nu \ .$ 11. Hist. 12. Hieron. in Etsiam

XLIV. Hispaniarum & Lusitaniae deceptae sunt mulierculae oneratae peccatis, quae ducuntur desideriis variis.

Adyginus episcopus Cordubensis.] Infra Iginus vocatur: sed legendum utrobique Hyginus. Hic Hosio in Episcopatu successit. Drus.

Ad Idatium emerita etatis sacerdotem refert.] Assentior iis qui legunt, Emerita civitatis. Augusta Emerita civitas Lusitaniae, quae Ptolemaeo ἐμείρα, ab Augusti militibus emeritis sic appellata creditur. Drusus. Tum vero Emerita metropolis habebat dignitatem, quae post à Calisto 11. Pont. Compostellam traducta est. Potest etiam legi, Quo Hyginus comperto, omnino enim Hygini, non Adhygini nomen est retinendum. Pro Idacio vero S. Hieronymus habet Hylatium, in libro de scriptoribus ecclesiasticis. Signon. Sacerdotem autem, more suo, Episcopum vocat.

quam compresserit. Igitur post multa inter eos, & digna memoratu certamina, apud Cæsar-augustam Synodus congregatur: cui tum etiam Aquitani Episcopi interfuerunt. Verum hæretici committere se iudicio non ausi, in absentes tum lata sententia, damnatique Instantius & Salvianus Episcopus, Helpidius & Priscillianus laici. Additum etiam, ut si quis damnatos in communionem recepisset, sciret in se eandem sententiam promendam. Atque id Ithacio Sossubensi episcopo-

Post multa inter eos, & digna memoratu certamina.] Crebræ, ut videtur, A. CCC. XXXIV. contra Priscillianistas synodi habitæ. Fl. Luc. Dexter in Chronico: A. CCC. LXXXIV. Emerita Augusta in Hispania Episcopus Metropolitanus Pontifex Lusitaniæ, contra Priscillianum concilium contrahit.

Apud Cæsar-augustam synodus congregatur.] Extant fragmenta quedam ejus concilii, in nominibus Episcoporum enormiter depravati, atque errore collectoris rejecti ad tempora Hormisdæ Papæ, cum sub Damaso collocandum fuisset. Id exhibet & emendat Baronius ad A. CCC. LXXXI. Cæsar-augustæ alterum Concilium contrahitur; præfuit Phlegadius Episcopus interfueruntque Episcopus Burdegalensis, Tolosanus, Helenensis, Idadius Metropolitanus Bracarenensis, Audentius Metropolitanus Toletanus, Etherius Episcopus Osimensis, Cartherius Vixamensis, Lupus Telenfis, Valerius Cæsar-augustanus & alii, in quibus Emilia Barchinonensis, & etiam ex Galliis S. Martinus Turonensis. Fl. Luc. Dexter. Hoc est illud Cæsar-augustanum concilium, cujus octo Canones extant in Tomo conciliorum Hispaniæ. Garsias de Loaysa falso existimat, aliud esse omnino ab illo Cæsar-augustano, in quo Priscillianistæ damnati. Nam unum fuit, ut ex nominibus Episcoporum patet: sive id anno 380. quod Acta volunt, vel 384. quod Dexter vult, ce-

lebratum sit. Quod autem damnatio Priscilliani ibi non extat, id vel dolo Priscillianistarum factum, vel quia paulo post in Toletano I. Concilio prolixè repetitur. Bivarivus. Quantum ex Sulpicio colligi potest, concilium illud Cæsar-augustanum non anno CCC. LXXXI. v. sed quadriennio ante, CCC. LXXX. vel anno post habitum est. Ergo vel fallitur Dexter, vel aliud concilium inluit, quam de quo Sulpicius loquitur. Tum & illud mirum, quod dicit Martinum Turonensem interfuisse. De quo nihil Sulpicius, quanquam Aquitaniæ Episcoporum meminerit. Horn.

Instantius & Salvianus Episcopus.] Lego, Episcopi. Nam Instantius etiam Episcopus fuit, ut ex sequentibus patet. Drus.

Si quis damnatos in communionem recepisset.] Hæc verba dubitare nos non sinunt, fragmenta Cæsar-augustani concilii, esse ejusdem cæjus hoc loco Severus meminit. Nam ibi Canon. v. est: Item lectum est: ut hi qui per disciplinam aut sententiam Episcopi ab Ecclesia fuerint separati, ab aliis Episcopis non sint recipiendi. Quod si scientes Episcopi fecerint, non habeant communionem. Ab universis Episcopis dictum est: Qui hoc commiserit, Episcoporum non habeat communionem.

Id Ithacio Sossubensi episcopo negotium datum.] Non solum decreta faciunt, ut damnent hæreticos, sed executionem etiam mandant uni ex episcopis Ithacio

scopo negocium datum, ut decretum Episcoporum in omnium notitiam deferret, maximeque Iginum extra communionem faceret: qui cum primus omnium in se-
Etari palam hæreticos cœpisset, postea turpiter depravatus, in communionem eos recepisset. Interim In-
stantius & Salvianus, damnati iudicio sacerdotum, Priscillianum etiam laicum, sed principem malorum omnium, una secum Caesar augustana Synodo notatum, ad confirmandas vires suas, Episcopum in Labinensi oppido constituunt: rati nimirum, si hominem acrem & callidum sacerdotali auctoritate armassent, tutiores fore sese. Tum vero Idacius atque Ithacius acrius instare, arbitrantes posse inter initia malum comprimi: sed parum sanis consiliis, seculares iudices adeunt, ut eorum de-

cio Sossubensi. Quæ autem civitas sit Sossuba, nondum reperi. Auspico, ne Ossonobensi scribendum sit. Nam Ossonoba fuit civitas Lusitanæ, & Vincentius episcopus Ossonobensis interfuit Concilio Eliberitano. Nihil quis malit Oxomensis. Nam Vxama Plinio & Ptolemæo in Hispania celebratur, & in conciliis legitur. Episcopus Oxomensis, vulgo Osma. Isidorus vocat Ithacium Hispaniarum Episcopum. Sigonius.

Iginum extra communionem faceret.] Lege Higinum. Paulo ante: Adiginus Episcopus Cordubensis. Hic primus errores Priscillianiani detexit; ipse tamen paulo post in eandem hæresim lapsus, semelque & iterum relapsus, est sed tandem à Maximo Imp. exilio damnatur. Doluit ejus senectam S. Ambrosius ad Valentinianum scribens: Hoc solo dolore percitus, quod Higinum Episcopum senem in exilium duci comperi, cui jam non nisi extremus superesset spiritus. Fl. Lucius Dexter cccxxxiv. Higinus Episcopus Cordubensis tactus hæresi Priscillianorum, quam ante detestatus fuerat, jussu

Maximi ex Hispania vincus Treviros adducitur, postea vero criminis convictus, in exilium mittitur ad Lerionem insulam Gallæiæ. Hæc insula tum serpentibus plena erat: postmodum ab iis, Honorati Arelantensis virtute, liberata. Alio nomine Lerinum dicitur, vulgo S. Honorato, Lirinensi monasterio insignis. Bivarus.

Episcopum in Labinensi oppido constituunt.] Quæsi quod sit Labinense oppidum in Hispania, nec reperi. Quare Abilensi legendum putavi. Est enim Abila, seu Abula nota & veteribus, & præsentibus temporibus in Hispania. Confirmavit meam opinionem S. Hieronymus, qui in libro de scriptoribus Ecclesiasticis Priscillianum Abilæ episcopum vocat. Sigon. Ita & locum hunc Sulpicii Baronius in Annalibus corrigi. Patria ei Gallæcia. Colligo ex his verbis Chronici, Priscillianus episcopus de Gallæcia, ut dicat, Priscillianus de Gallæcia, non episcopus de Gallæcia. Nam Abila certe in Gallæcia non est. Druf.

Seculares iudices adeunt.] Ut autem hære-

decretis atque executionibus hæretici urbibus pellerentur. Igitur post multa & sæda, Idacio supplicante, elicitur à Gratiano tum Imperatore rescriptum, quo universi hæretici excedere non Ecclesiis tantum aut urbibus, sed extra omnes terras propelli jubebantur. Quo comperto, Gnostici diffisi rebus suis, non ausi iudicio certare, sponte cessere, qui Episcopi videbantur: cæteros metus dispersit. At tum Instantius, Salvianus & Priscillianus Romam profecti, ut apud Damasum, urbis ea tempestate Episcopum, objecta purgarent. Sed iter eis præter interiorem Aquitaniam fuit: ubi tum ab imperitis magnifice suscepti, sparsere perfidiæ semina: maximeque Elusanam plebem, sane tum bonam & religioni studentem, pravis prædicationibus pervertere. A Burdigala per Delphinum repulsi, tamen in agro Eucharocia aliquantisper morati, infecere nonnullos suis erroribus. Inde iter cæptum ingressi, turpi sane pudibun-

hæretici Priscilliano episcopo constituto se muniverunt, sic Catholicorum principes ad præsidium secularium iudicum contra eos confugerunt, atque à Gratiano tum Imperatore in Galliis agente rescriptum elicerunt, ut omnes hæretici ecclesiis, urbibus, ac terris omnibus pellerentur. Factum est hoc anno cccclxxx. Sigon.

Vt apud Damasum, urbis ea tempestate Episcopum.] Observanda veterum de Romano Pontifice loquendi mos. Semper eum vocant Romæ, nunquam universalis Ecclesiæ Episcopum. Sic concilium Nicænum: Τῶν Ἱερῶν, vel τῆς Ἱερῆς ἐπισκοπῆς. Sic Eusebius, Hieronymus, Prosper, Augustinus & alii. Ex quo patet eos Romanam Ecclesiam pro particulari tantum, non universaliam, gnovisse. M. Anton. de Dominis.

Objecta purgarent.] Quoniam Roma-

nus Episcopus Imperatoris fultus erat potentia, hinc frequenter ad eum confugerunt oppressi, non tanquam ad summum iudicem; sed tanquam ad illum qui magnæ autoritatis in Ecclesia esset, & curam universalem totius Ecclesiæ imprimis, non solum tamen, sustineret. Ex quibus appellationibus haudquaquam sequitur Monarchia Papæ, qualem sibi jam arrogat. M. Anton. de Dominis. Salmasius. Forbestius.

Elusanam plebem.] Elusates Galliæ populos nominavit quoq; Plinius. Nihil mutandum. Eluso opidum in finibus Nitiobrigum, qua anni Draguto à Petrocoriis dividuntur. Vulgo Lausum. Druif.

A Burdigala per Delphinum repulsi.] Martyrol. Roman. ad xxxiv. Decemb. Burdegale Sancti Delphini Episcopi, qui Theodosii tempore elavit Sanctitate. Ad eum extant multæ Epistolæ Paulini Nola.

*bundoque comitatu, cum uxoribus atque alienis etiam
fæminis, in quibus erat Euchrocia, ac filia ejus Procula:
de qua fuit in sermone hominum, Priscilliani stupro
gravidam, partum sibi graminibus abegisse. Hi ubi
Romam pervenere, Damaso se purgare cupientes, ne
in conspectum quidem ejus admissi sunt. Regressi Me-
diolanum, æque adversantem sibi Ambrosium repere-
runt. Tum vertere consilia, ut quia duobus Episcopis,
quorum ea tempestate summa auctoritas erat, non illu-
ferant, largiendo & ambiendo, ab Imperatore cupita
extorquerent. Ita corrupto Macedonio, cum Magistro of-*

Nolanii. Eiusdem mentio fit in fragmentis Cæsar-augustiani Concilii, & apud Ambros. Epist. l.v.

Euchrocia, ac filia ejus Procula.] Euchrocia sive Euchrotia uxor erat Delphidii rhetoris, quem Ausonius recenset inter Burdegalenses professores. Idem Euchrociam cum filia Procula significat, cum ait, Delphidium alloquens,

Minus malorum manere expertus Dei.

Medio quod avi raptus es,

Errore quod non deviantis filia,

Pœnaque læsus conjugis.

Regressi Mediolanum, æque adversantem sibi Ambrosium repererunt.] A. ccc. lxxxviii. Aliquot Episcopi Priscillianæ factionis ad Ambrosium Mediolanensem Episcopum confugiunt, qui antea dæ vitæ & suorum errorum valde dolentes, confessione ad gremium Ecclesiæ redire satagunt. In quibus Dicitinius tunc presbyter, postea vero Episcopus Asturicensis, Symphosius Episcopus è Gallæcia, & etiam alii complures. Dexter in Chronico. Eadem fere Idatius in Chronico suo habet.

Quorum ea tempestate summa auctoritas erat.] Baronius misere se torquet, ut auctoritatem Papæ Romani aucto-

regressu, ab historia Priscillianorum vindicet. Nam in Concilio Tolitano & Taurinensi, Ambrosius Episcopus Mediolanensis, & Romanæ Ecclesiæ sacerdos, pari gradu locantur. Verba Concilii Taurinensis sunt cap. v. Iuxta literas Venerabilis memoriæ Ambrosii Episcopi, vel Romanæ Ecclesiæ Sacerdotis. Hoc telum ut evitet, omnia mandato Papæ Syricii, cujus in ejusmodi causâ Mediolanenses Episcopi legati fuerint, acta esse dicit. Sed hæc conficta esse quis non videt? Imo Sulpicius noster aperte confutat, dum Damaso & Ambrosio æque summam auctoritatem tribuit. Absurda enim haud dubie locutio, si Damasi vel Syricii legatus Ambrosius, dici summam utriusque auctoritatem fuisse. Perinde ac si dicas Regis Galliæ & legati ejus, summam utriusque auctoritatem esse. Horn.

Ab Imperatore cupita extorquerent. Ita corrupto Macedonio.] Immane profecto piaculum, quo suggestionem Macedonii Gratianus princeps maxime pius, ejus quod pie sanxerat, prævaricator est factus: ex quo quidem facinore sibi necem comparavit. Nam Deus Maximum Tyrannum suscitavit, qui & Imperatori & hæreticis necem intulit. Nec inultus abiit Macedonius, ut Paulinus

officiorum, rescriptum eliciunt, quo calcatis, quæ prius decreta erant, restitui Ecclesiis jubebantur. Hoc freti Instantius & Priscillianus, repetivere Hispanias. Nam Salvianus in urbe obierat: ac tum sine ullo certamine Ecclesias, quibus præfuerant, recepere. Verum Trachio ad resistendum non animus, sed facultas defuit: quia hæretici, corrupto Volventio proconsule, vires suas confirmaverant. Quinetiam Ithacius, ab his, quasi perturbator Ecclesiarum reus postulatus, jussusque per atrocem executionem deduci, trepidus profugit ad Gallias: ibi Gregorium præfectum adiit. Qui compertis quæ gesta erant, rapi ad se turbarum authores jubet, ac de omnibus ad Imperatorem refert, ut hæreticis viam ambiendi præcluderet. Sed id frustra fuit: quia per libidinem & potentiam paucorum, cuncta ibi venalia erant. Igitur hæretici, suis artibus, grandi pecunia Macedonio data, obtinent, ut Imperiali autoritate præfecto erepta cognitio, Hispaniarum vicario* . Nam jam

pro-

in vita Ambrosii docet.

Cum Magistro officiorum.] Legendum, tum magistro, ut Macedonius intelligatur eo tempore magister officiorum. Atque ita Instantius & Priscillianus ecclesias sine certamine receperunt. Nam Salvianus Romæ diem suum obierat. Sigon. Non displicet conjectura. Druſ.

Trachio.] Sententia postulat ut reponatur Ithacio. Sigon.

Corrupto Volventio proconsule.] Est autem intelligendum, non omnes provincias habuisse proconsulem, sed tantum Africam, & Hispanias, quæ proconsulem, & vicarium habuerunt, cum aliæ præsidem & vicarium haberent. Gratianus autem hoc tempore, ut post apparebit, proconsulem Hispaniæ removit, ac solum vicarium reliquit.

Itaque in Notitia Imperii Occidentalis sola Africa proconsularis nominatur, quod etiam Salvianus scripsit, in libro de providentia Dei. Pro Trachio sententia postulat, ut reponatur Idacio. Sigonius.

Ibi Gregorium præfectum adiit.] Prætorio. Hic postea Episcopus factus est. Fl. Luc. Dexter A. cccclxxviii. Augustali in sede Batice Iliberritana succedit Gregorius ex præfecto pratorio Gallie, jura consecuta & gravioris ætatis, vir apprime pius, & egregie bonas artes doctus. Et ad A. cccclxxiiii. obiit Gregorius, Batice, cum prius dicasset librum, de Fide, vel de Trinitate, Gallæ Placidia Augustæ, famina lectissima.

Hispaniarum vicario.] Marcellin. de Iuliano agens lib. xxxi. Octavianum Proconsulem Africæ: Venusto Vicarium

proconsulem habere desierant : missique à Magistro officiales, qui Ithacium, tum in Treveris agentem, ad Hispanias retraherent. Quos ille callide frustratur : ac postea, per Pritannium Episcopum defensus, illusit. Iam rumor inceserat Clementem Maximum intra Britannias sumpsisse imperium, ac brevi in Gallias erupturum. Ita tum Ithacius statuit, licet rebus dubiis, novi Imperatoris adventum expectare : interim sibi nihil agitandum. Igitur ubi Maximus oppidum Treverorum victor ingressus est, ingerit preces, plenas in Priscillianum ac socios ejus invidia atque criminum. Quibus permotus Imperator, datis ad præfectum Galliarum atque ad vicarium Hispaniarum literis, omnes omnino quos labe illa involverat, deduci ad Synodum Burdegalensem jubet. Ita deducti Instantius & Priscillianus : quorum Instantius prior jussus causam dicere, postquam se parum expurgabat, indignus esse epis-

CO-

riam commisit Hispaniæ. Lacunam hanc satis verisimili, & ad sententiam adcommodato verbo inferto explevit Galefin. legens : vicario deferatur. Eo itaque licebit esse contentis, dum è libris ms. verius quid depromatur. Giselinus.

Ithacium, tum in Treveris agentem.]

Hæc ante multos annos nostra fuit conjectura : quam nunc adeo non muto, ut veram omnino esse nihil ambigam. Historiæ certe veritas à me facit. nam Treveris adventum Maximi videtur ille expectasse, qui ibidem advenientem excepit, ubi et mox infra à B. Martino, ut cœptis desisteret, monitus esse narrabitur. Filius etiam nostram conjecturam in tralatione sua comprobat. Galefinio tamen verius visum est *Arvernus* quod sine libris & historiis diversum prodentibus redarguere ac rejicere sit difficile. Vulgata scriptura erat :

Ithacium tum in ære veris agentem. Giselinus.

Clementem Maximum intra Britannias sumpsisse Imperium.] Anno cccclxxxiii. Clemens Maximus militum præfectus Gratiani Imp. in Britannia militari favore Imperator adversus Gratianum ipsum appellatus, tantas mox opes adeptus est, ut ex Britannia in Galliam penetrarit, ac Gratianum Treveris fugientem persecutus, ipsum apud Lugdunum occiderit, & Gallias, Hispaniasque sibi adjunxerit. Ithacius ergo ubi audivit, Maximum in Galliam erupturum, licet dubia victoria proponebatur, tamen adventum ejus expectare, atque interim nihil agere statuit. Sigenius.

Ad Synodum Burdegalensem.] Ar. Pontanus Burdigalensis in Chronographia sua hanc synodum refert ad annum Christi 413. quæ si à Maximo co-

sta

copatu pronuntiatus est. Priscillianus vero, ne ab Episcopis audiretur, ad Principem provocavit: permissumque id nostrorum inconstantia, quia aut sententiam in refragantem ferre debuerant, aut sibi ipsi suspecti habebantur, aliis Episcopis audientiam reservare, non causam Imperatori de tam manifestis criminibus permittere. Ita omnes, quos causa involverat, ad regem deducti. Secuti etiam accusatores, Idacius & Ithacius episcopi: quorum studium in expugnandis hæreticis non reprehenderem, si non studio vincendi, plus quam

opor-

ta est, qui anno Christi 388. periit, non pluribus ille quam 24. annis nos aut se potius fallit. *Giselin.* Ea habita A. ccc. lxxxv. Arcadio & Baurone Coss. Profper. Interfuit ei Martinus Turonensis. Vide Dial. 111. 15.

Ad Principem provocavit.] Maximum Tyrannum, Prosper in Chronico: Priscillianus in Synodo Burdegalensi se damnandum intelligens, ad Imperatorem Maximum provocavit.

Permissumque id nostrorum inconstantia.] Reprehendit factum episcoporum Catholicorum, qui Priscilliani provocationi ad Imperatorem cesserint, cum debuissent aut in eum refragantem sententiam ferre, aut si ipse eos episcopos suspectos haberet, ad alios episcopos cognitionem transferre, non causam sacerdotum de tam manifestis criminibus Imperatori laico permittere, de qua Valentiniani Imp. rescriptum extabat, ut scribit S. Ambrosius in epistola ad Valentinianum majorem: *Valentinianus major Imp. non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit, in causa fidei, vel ecclesiastici alicujus ordinis eum judicare debere, qui nec munere impar sit, nec jure dissimilis (hæc enim verba rescripti sunt) hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit judicare. Quin etiam si alias quoque argueretur episcopus, & merum esset examinanda causa, etiam*

hanc voluit ad episcopale iudicium pertinere. Sigon. Causa erat ecclesiastica, ac proinde pertinebat ad sacerdotes non ad ipsum imperatorem. Sed ea ætate ipsi sacerdotes adulabantur principibus. Quo factum ut multi indigna sacerdotali dignitate commiserint. *Cum ad Maximum* inquit hic noster in vita Martini, ferocis ingenii virum & bellorum civium victoria elatum, plures ex diversis partibus episcopi convenissent, & sæda circa Principem adulatio notaretur, seque degeneri inconstantia regia clientela sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino apostolica autoritas permanebat. Hæc ibi Sulpicius, cap. 23. *Drus.*

Idacius & Ithacius.] Pro Idacius legitur Hylatius in Hieron. de viris illustribus. Sed est qui pro eo reponat Ursatius: Nam Isidorus, Sigebertus Gemblacensis & Hermannus Contractus scribunt Ursatium cum Ithacio propter accusationem Priscilliani communionem ecclesiæ privatum & exilio damnatum. Vide sequentia. *Drus.*

Si non studia vincendi, plusquam oportuit, certassent.] Arguit accusatores vincendi potius studio, quam hæresis odio reos usque ad extremum peregisse. Quod etiam sentire videtur Hieronymus, cum scripsit: Priscillianum Idacii & Ithacii factione à Maximo tyranna casum fuisse. Huic nota inde-

oportuit, certassent. Ac mea quidem sententia est, mihi tam reos quam accusatores displicere. Certe Ithacium nihil pensi, nihil sancti habuisse, definitio. Fuit enim audax, loquax, impudens, sumptuosus, ventri & gula plurimum impertiens. Hic stultitiæ eo usque processerat, ut omnes etiam sanctos viros, quibus aut studium inerat lectionis, aut propositum erat certare jejuniis, tanquam Priscilliani socios aut discipulos, in crimen arcesseret. Ausus etiam miser est, ea tempestate, Martino Episcopo, viro plane Apostolis conferendo, palam ob-

indelebilis iniusta Episcopo accusatori. Baron. Utcunque Ithacius nimio fervore peccarit, puniti illi sunt, non ob hæresin, sed propter immania, quæ patrabant, scelera. Nam Synodis & disputationibus cœceri haudquaquam potuerunt. Quæ crebra contra eos in Hispania. Fl. Luc. Dexter: *Audentius Episcopus Toletanus, editis contra Priscillianum libris, ac habitis publice contra Priscillianistas disputationibus, mirifice floret. Et A. cccxxxvi. Toleti concilium habetur contra omnes Episcopos rebelles ex secta Priscilliani, qui vehementer argentur.*

Mibi tam reos quam accusatores displicere.] Lego, sic postulante sententia, mihi non tam reos, quam accusatores displicere, Sigon.

Ithacium nihil pensi, nihil sancti habuisse, definitio.] Tantis vir, de fide Catholica contra Priscillianum & ejus sequaces optime meritis, passus est Severum detractorem. Sed cui potius assentiendum? Sulpicio an Isidoro? cognoimento & eloquio Clarum, Idatium vocat Isidorus, & hic tantus, audax, loquax erit? nihil pensi, nihil sancti habuit? Hoc unum scio, Priscillianum toto orbe ab ipso insectatum, & eo agente, ab ipso tandem orbe repulsum. Bivarinus in Fl. Lucii Dextri Chronicon.

Aus propositum erat certare jejuniis.]

Ithacius voluptuosus, quosque jejunantes, etiam Catholicos (ut accidit de S. Martino) cum Priscilliano sentire criminabatur. Baronius. Nam Priscillianistæ jejunabant die Dominico & tempore Natalis Domini. Vnde Canon in Cæsar-augustana latus: *Ne quis jejunet die Dominico causa temporis aut persuasionis aut superstitionis.*

Ausus etiam miser est, ea tempestate, Martino Episcopo.] Nominatim inter bonos, & sanctos viros, quos Ithacius insectatus est, S. Martinum Turonensem episcopum vexare objecto hæresis crimine voluit. Quod mox declarat. Et hoc loco vereor, ne verba illa, ea tempestate, luxata sint, & locum suum non teneant, malimque ita legis: *Ausus etiam miser est, Martino episcopo, viro ea tempestate plane apostolis conferendo, obiectare hæresis insaniam.* Hoc enim auget crimen, non quod tum Martino hæresim objectarit, sed quod Martino objectarit, qui ea tempestate superabat omnes sanctitate, ut conferri cum apostolis posset. Vnde alio loco vocavit beatum, & per omnia Apostolis similem. Sigonius.

Apostolis conferendo.] Mirum ni scripsit, conferendo. Sic epist. 2. de hoc eodem Martino, ut est confertus Apostolis & Prophetis. Druſ. Martinus Episcopus Turonensis, Apostolicis virtutibus

objectare hæresis infamiam. Namque tum Martinus apud Treveros constitutus, non desinebat increpare Ithacium, ut ab accusatione desisteret: Maximum orare, ut sanguine infelicitium abstineret: satis superque sufficere, ut Episcopali sententia hæretici judicati, Ecclesiis pellerentur: novum esse & inauditum nefas, ut causam Ecclesiæ iudex seculi iudicaret. Denique quoad usque Martinus Treveris fuit, dilata cognitio est, & mox discessurus, egregia auctoritate à Maximo elicit sponsonem, nihil cruentum in reos constituendum. Sed postea Imperator per Magnum & Rufum episcopos depravatus, & à mitioribus consiliis deflexus, causam præfecto Euodio permisit, viro acri, & severo. Qui Priscillianum gemino iudicio auditum, convictumque maleficii, nec diffidentem obscænis se studuisse doctrinis, nocturnos etiam turpium seminarum egisse con-

ven-

eximie clarus, & gloria miraculorum celebratur. *Dexter.*

Martinus apud Treveros constitutus.] Maximum per hoc tempus Treveris versatum, docet S. Ambrosius, epistola xxvii. ad Valentinianum Imperatorem. S. Martinum Treveris cum Maximo de negotio Priscillianistarum collocutum, ostendit Sulpicius in Vita S. Martini, & in dialogo tertio. Favet autem S. Martinus hæreticis, non causâ hæreticorum, sed Ecclesiæ Catholicæ, cuius auctoritatem agi videbat, cum à seculari iudice causâ Sacerdotum cognosceret, & in reos capitali supplicio animadverteretur. Ergo & iudicem, & poenam improbabat. Itaque rem ad episcopos revocandam, & mitiori brachio tractandam censebat, nempe Ecclesiis, non vita, adimendis. Novam enim & pravam iudicii rationem introduci, ut causam Ecclesiæ iudex seculi iudicaret. *Sigon.*

Rufum.] Querendum an is sit qui

post Episcopatu dejectus fuit, quod Pseudo-Propheetam quendam, qui se Eliam fingeat, in Hispaniis adorasset. Ejus mentio in vita Martini. *Drsus.* Proculdubio is ipse est. Verba sunt: in quo etiam adeo illudit, ut cum quidam Episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret.

Causam præfecto Euodio permisit.] Meminit ejusdem Euodii, & consulis, & prætorio præfecti Sulpicius in Vita S. Martini: *Conviva aderant, inquit, veluti ad festum diem evocati summi, atque illustres viri, præfectus, idemque consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit. Consul autem fuit Euodius anno Christi cccclxxxvi. Sigon.*

Nocturnos etiam turpium seminarum egisse conventus.] Præcipue tales conventus frequentabantur à Gnosticis, in quibus luminibus per canes extinctis promiscue inter se libidinis gratia miscabantur: quod gentiles Christianis

ventus, nudumque orare solitum, nocentem pronun-
ciavit, redegitque in custodiam, donec ad Principem
referret. Gestis ad palatium delatis, censuit Impera-
tor, Priscillianum sociosque ejus, capitis damnari oportere. Ceterum Ithacius videns, quam invidiosum sibi
apud Episcopos foret, si accusato etiam postremis rerum
capitalium judiciis astitisset (etenim iterari iudicium
necesse erat) subtrahit se cognitioni frustra, callido jam
scelere perfecto. At tum per Maximum accusator appo-
nitur Patricius quidam, fisci patronus. Ita eo insisten-
te, Priscillianus capitis damnatus est, unaque cum eo

Fe-

Catholicis crimini objecerunt, cum hoc esset hæreticorum flagitium, non Catholicorum. Tertullianus.

Nocentem pronunciavit.] Quod hic dicit, nocentem pronunciavit: in hoc etiam morem Romanum servatum ostendit; quo Prætor cognita causa ex iudicium sententia pronunciabat, *Videri fecisse, aut non jure fecisse. Sigon.*

Capitis damnari oportere.] Prosper in Chronico: Auditusque Treveris ab Eno-
dio præfecto pratorio, ab eodem Maximo gladio adductus est cum Euchrocia Delphi-
dii Rhetoris conjugæ & Latroniano, aliisque erroris consortibus. Quo tempore Burdegale quædam Priscilliani discipula, nomine Urbica, ob impietatis pertinaciam, per seditionem vulgi, lapidibus extincta est.

Ithacius videns, quam invidiosum sibi apud Episcopos foret, si accusato etiam postremis rerum capitalium judiciis astitisset.] Hoc in Ithacio Latino Pacatus, Paneg. Theodosii admodum criminatur. Nam cum egisset de accusatione & condemnatione Priscilliani: Quid hoc majus, inquit, poterat intendere accusator sacerdos? Fuit enim, fuit & hoc delatorum genus, qui nominibus antistites, reverentem satellites atque adeo carnifices, non contenti avitis evolvisse patrimoniis, calumniabantur in sanguinem, & ritas pre-

mebant reorum jam pauperum. Quinetiam cum in judiciis capitalibus adstiterent, cum gemitus ac tormenta miserorum auribus ac luminibus hausissent, cum licetorum arma, cum damnatorum frena tractassent, pollutas pœnali manus contactu ad sacra referabant, & ceremonias quas incestarent mentibus, etiam corporibus inquinabant. Hæc Rhetor ille paganus. Nondum enim de Episcopo aliquo auditum fuerat in Ecclesia Dei, de fontibus poenam sanguinis exegisse. Baronius.

Per Maximum accusator apponitur Patricius quidam, fisci patronus.] Maximus in bonarum inhiabat, ut inquit Dialogo III. Sigon.

Priscillianus capitis damnatus est, unaque cum eo Felicissimus & Armenius.] Horum apud alios etiam mentio. S. Hieronymus in libro de sacris scripturis: Priscillianus Abila episcopus factione Hylarî & Hythacii Treveris à Maximo tyranno casus est, Matronianus prævincæ Hispaniæ valde eruditus casus est, & ipse Treveris cum Priscilliano, Felicissimo, Iuliano, Euchrocia ejusdem factionis auctoribus. Prosper in Chronico: Priscillians auditus Treveris ab Eno-
dio præfecto pratorio, à Maximo gladio adductus est cum Euchrocia Delphidii rhetoris conjugæ, & Latroniano, aliisque erroris consortibus. Euchrociæ quoque sup-
plicium

Felicissimus & Armenius, qui nuper à Catholicis clericis Priscillianum secuti, desciverant. Latronianus quoque, & Euchrocia, gladio perempti. Instantius, quem superius ab Episcopis damnatum diximus, in Sylinam insulam, quæ ultra Britanniam sita est, deportatus. Itum deinde in reliquos sequentibus judiciis, damnatique Asarinus & Aurelius diaconus gladio. Tiberianus, ademptis bonis, in Sylinam insulam datus. Tertullus, Potamius, & Iohannes, tanquam viliores

per-

cium exprobrat Maximus Pacatus in Panegyrico his verbis: *Sed nimirum graves suberant, invidioseque causse, ut ad pœnam clari vatis matrona raperetur: obiciebatur enim nimia religio & diligentius culta divinitas.* Appellat autem Euchrociam clari vatis matronam, quod Delphidii rhetoris, & poëtæ uxor esset, teste Prospero. Deinde cum in Episcopos Priscilliani accusatores debacchatus fuisset, addit: *Hos ille Phalaris in amicis habebat: hi in oculis ejus atque etiam in osculis erant; nec injuria, à quibus tot simul votiva veniebant, araro divinum bona, cruento innocentium pœna, impio religionis injuria.* Hæc Pacatus, nullum gentilis homo delectum habens inter Catholicos & hæreticos, putans superstitiosos Gnosticos Priscillianistas, Christianæ religionis exactissimos fuisse cultores. Baronius. Hieronymus adv. Pelag. *Quid loquar de Priscilliano, qui & seculi gladio, & totius orbis auctoritate damnatus est? Et de Script. Eccles. tradit eum multa edidisse opuscula habuisseque defensores, qui eum excusarent non sensisse cum Gnosticis, sicut adversarii fuerant criminati.*

Latronianus quoque.] Eum Hieronymus Matronianum vocat, libro de Scriptoribus Eccles. *Matronianus provincie Hispaniæ, vir valde eruditus, & in metrico opere veteribus comparandus, casus est & ipse Treveris cum Priscilliano, Felicissimo, Juliano, Euchrocia ejusdem sa-*

tionis auctoribus. Extant ejus ingenii opera diversis metris edita. Prosper Aquitanus in Chronico suo. Vide Hieron. de viris illustribus & Chronicon Vasæi. *Drus.*

Euchrocia.] Cujus eadem imprimis Latinus Pacatus in Panegyrico ad Theodosium Oratorie exoggerat. Euchrocia enim est illa clari vatis (Delphidii) matrona.

In Sylinam insulam.] Plinius Silumnum vocat. *Sigon.* Vide Cambd. in Britan. Sunt Oestrymridum insulæ, Belerio promontorio adversæ, *Sillyer*, & veteribus Syllinæ. *Seldenus.* Qui Cassiteridas à priscis dictas existimant, haudquaquam errant.

Damnatique Asarinus & Aurelius diaconus gladio.] Horum mentionem apud alios adhuc non reperi. *Sigon.*

Tiberianus ademptis bonis.] De hoc sic S. Hieronymus: *Tiberianus Beticus scripsit pro suspitione, qua cum Priscilliano accusabatur hæresios, apologeticum, tumenti compositoque carmine.* Postea post suorum eadem radio victus exilii mutavis propositum, & juxta sanctam scripturam, canis reversus ad vomitum suum, filiam devotam Christo virginem matrimonio copulavit, id est, ut interpretatur *Sophonius*, nubere compulsi. *Sigon.*

Tertullus, Potamius, & Iohannes.] Neque horum alibi mentio reperitur. Harum vero omnium rerum sic meminit S. Leo in epistola ad Turibium: *Merito*

persona, & digni misericordia, quia ante questionem se ac socios prodidissent, temporario exilio intra Gallias relegati. Hoc fere modo homines luce indignissimi, pessimo exemplo necati, aut exiliis multati: quod initio jure judiciorum & egregio publico defensum, postea Ithacius in jurgiis solutus, ad postremum convictus, in eos retorquebat, quorum id mandato & consiliis effecerat, solus tamen omnium episcopatu detrusus. Nardacius,

patres nostri, sub quorum temporibus heresis hæc nefanda prorupit, per totum mundum insulanter egere, ut impius furor ab universa ecclesia pelleretur, quoniam etiam principes mundi ita hanc sacrilegam amentiam detestati sunt, ut auctorem ejus, ac plerosque discipulos legum publicarum ense prosternerent. Sigon.

Homines luce indignissimi, pessimo exemplo necati.] Magna apud antiquos de hac Priscillianistarum cade, quaestio fuit, & quidam Maximum criminabantur. Cujus tamen factum Leo Papa commendat ad Turibium Episcopum Asturicensis: Principes mundi ita hanc sacrilegam amentiam detestati sunt, ut auctorem ejus ac discipulos plerosque legum publicarum ense prosternerent. Videbant enim omnem curam honestatis auferri, omnem conjugatorum copulam solvi, simulque divinum jus humanumque subverti, si hujusmodi hominibus usquam vivere cum tali professione licuisset. Sed nemo Sanctorum patrum laudavit aliquando id posse vel debere fieri suggestione Sacerdotum Antistitum, quin imo Ithacianam factionem gravissime reprehenderunt, atque ab ejus communione abstinerunt. Ambrosius epist. lxxv. 111. Et ipse Maximus in Epistola ad Papam Siricium inquit: Quid adhuc proxime proditum sit Manichæos sceleris admittente, non argumentis, neque suspicionibus dubiis vel incertis, sed ipsorum confessione inter iudicia prolatis, malo quod ex gestis ipsis tua sanctitas, quam ex nostro ore cognoscat: quia hujuscemo-

di non modo factu turpia, verum etiam foeda dictu, proloqui sine rubore non possumus.

Egregio publico.] Egregio publico dixit, quomodo Livius libro 11. Pessimo publico. Neque ambigitur, quin Brutus pessimo publico reges exacturus fuerit, si libertatis immatura libidine priorum regum alicui regnum extorsisset. In jurgiis autem, inquit, id est, in iudiciis episcoporum. nam jurgium est inter benevolos, lis inter inimicos. Vnde Cicero libro 14. de Rep. Benevolorum concertatio, lis, inimicorum, non jurgium dicitur. Licet autem hoc modo se tueretur, solus tamen ex accusatoribus episcopatu detrusus est. Sigon. Giselinum nescio quid turbat in clarissimo & purissimo loco. Nam conjectura ejus, legendum vi regia publice, nihili est. Huc pertinent illa quæ inferius Dial. 111. cap. xv. occurrunt.

Solus tamen omnium.] Theognistus quidam non Ithacium modo, sed omnes episcopos, qui Ithacio communicantes communem sibi causam fecerant, solus lata sententia condemnaverat. Dialog. 111. segm. xv. Drusus.

Episcopatu detrusus.] Hæc de Ithacio, non Nardacio, accipienda sunt. Isidor. de viris Illustr. cap. 2. Hic Ithacius cum Ursacio Episcopo, ob necem ejusdem Priscilliani, cujus accusatores extiterant, Ecclesie communione privatus, exilio condemnatur, ibique die ultima surgitur, Theodosio majore & Valentiano regi antibus.

cuius, licet minus nocens, sponte se episcopatu abdicaverat. Sapienter id, & verecunde, nisi postea amissum locum repetere tentasset. Caterum Priscilliano occiso, non solum non repressa est hæresis, quæ illo authore proruperat, sed confirmata, latius propagata est. Namque sectatores ejus, qui cum prius ut sanctum honoraverant, postea ut martyrem colere cœperunt. Peremptorum corpora ad Hispanias relata, magnisque obsequiis ce-

Quæ accidisse putamus postquam extinctus est Maximus, cujus præsidio fovebatur. Baron.

Nardacius, licet minus nocens.] Et hic legendum puto, Nam Idacius. Ithacio tamen addit S. Prosper in Chronico Priscilianum. Sic enim inquit: Timasio, & Promoto Cass. Ithacius, & Priscianus episcopi ob necem Priscilliani, cujus accusatores fuerant, ecclesiæ communionem privantur anno Christi ccccxxxix. hoc enim Promotus, & Timasius consulum gesserunt. Vtriusque etiam meminit S. Isidorus in libro de viris illustribus: Ithacius cum Prisciano episcopo ob necem Priscilliani, cujus accusatores existerant, ecclesiæ communionem privatus exilio condemnatur, ibique die ultimo fungitur, Theodosio majore, & Valentiano regnantibus. Satis autem constat, S. Martinum ab eorum consuetudine se removisse, qui cum Ithacio communionem inierant. Traditur hoc in dialogo III. apud Sulpicium: Maximus Imp. inquit, depravatus consiliis sacerdotum, post Priscilliani necem Ithacium episcopum Priscilliani accusatorem, ceterosque illius socios, quos nominari non est necesse, vi regiatuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius cujuscunque modi hominem fuisse damnatum. Sigonius. Legendum ex editione nupera, & alia Parisiensi, Priscianus. Sic etiam Isidorus. Sigebertus autor propterea communionem privatos, quod episcopi nefas esse ducerent, cujuscunque modi hominem epif-

coporum accusatione necari. Drusus. Haud dubie, juxta Sulpicium nostrum, errat uterque. Nam is Nardacii causam manifeste ab Ithaciana sejungit, tum minus nocentem fuisse dicens, tum sponte Episcopatu cessisse. Quod de Prisciano dici non potest, qui communionem privatus est, Prospero teste. Horn.

Confirmata, latius propagata est.] Adeo ut Imperatores severissimis edictis eam coëcere coacti fuerint. Honorius, de bellato Rhadagaiso, contra Priscillianistas legem condidit, quæ est l. xl. de hæred. Cod. Theodos. & l. iv. c. de Hæreticis. Idem postea Theodos. Præcipue circa A. ccccviixii. invaluit. Dexter in Chronico: Hæresis Priscillianistarum multum in Hispania repululul.

Ut martyrem colere cœperunt.] Huic vero pertinent illa S. Hieronymi: Priscillianus usque hodie à nonnullis Gnosticæ heresios accusatur, descendentes aliis, non ita sensisse, ut arguitur. Satis quidem liquet, teste Joanne Vaseo, Priscillianum adhuc in quibusdam martyrologiis tanquam martyrem numerari, quod eorum qui id fecerunt, imprudentiæ, non impietati attribuo. Sigon. Petrus de Natalibus, ut habetur in Chronico Hispaniæ, Priscillianum & Matronianum in sanctorum martyrum catalogum cooptavit. Quod Hieronymi autoritate confirmare dum voluit, nã ille palam ostendit se in ejus viri libris plane hospitem esse. Drus.

celebrata eorum funera. *Quin & jurare per Priscillianum summa religio putabatur, ac inter nostros perpetuum discordiarum bellum exarserat: quod jam per quindecim annos fœdis dissensionibus agitatum, nullo modo sopiri poterat. Et nunc, cum maxime discordiis Episcoporum turbari aut misceri omnia cernerentur, cunctæque per eos odio aut gratia, metu, inconstantia, invidia, factione, libidine, avaritia, arrogantia, desidia; essent depravata: postremo plures adversum paucos bene consulentes, insanis consiliis & pertinacibus studiis certabant: inter hæc plebs Dei, & optimus quisque, probro atque ludibrio habebatur.*

Per quindecim annos.] Et hic numerus superioribus optime congruit. Ad Stiliconem enim ab anno tertio Maximiani, quo hanc Synodum designavimus, anni xv. numerantur. Giselimus.

Nunc, cum maxime discordiis Episcoporum turbari aut misceri omnia cernerentur.] Hos tumultus Stilicone eos. editos, nemo præter Sulpicium tradidit, qui eos tamen obscure significavit. Extat tantum in concilio Toletano Stilicone eos. habito hoc caput: Si quis in

errore Priscilliani sectam sequitur, vel proficitur, anathema sit. S. Augustinus in libro contra mendacium invehitur in Priscillianistas, qui, quo Catholicos viderentur, Priscillianum detestarentur, & episcopos, à quibus illa hæresis nudata, & oppugnata esset, miris laudibus efferrent. Sigon.

Pertinacibus studiis certabant.] Hilarius II. ad Constantium: Aut in nostris aliena, aut in alienis nostra damnamus, & mordentes invicem, jam absumentur.

F I N I S.

SUL-

SULPICI SEVERI

OPUSCULA,

Quæ complectuntur

VITAM B. MARTINI,

EPISTOLAS,

DIALOGOS.

1872

OPVSCVA

THE

VITAMIN

EPITOME

OF

S U L P I C I S E V E R I
 A D D E S I D E R I U M , I N L I B . S U U M
 D E V I T A B . M A R T I N I

P R Æ F A T I O .

SEVERVS Desiderio fratri carissimo salutem. Ego quidem, frater unanimis, libellum quem de vita sancti Martini scripseram, scheda sua premere, & intra domesticos parietes cohibere decreveram: quia, ut sum natura infirmus, iudicia humana vitabam, ne (quod fore arbitror)

ser-

IN LIB. SVVM DE VITA B. MARTINI.] Lazius tria hæc opuscula toto genere diversa, librum dico de vita B. Martini, Epistolas tres, ac totidem Dialogos, unum opus facit, hoc titulo, *de Vita B. Martini libri tres*. Ac primo complectitur epistolam ad Eusebium, & libellum Desiderio dedicatum: secundo epistolas ad Aurelium & ad Bassulam: tertio tres dialogos. Quæ partitio ex libro ipsius ms. deprompta esse nequit; cum eidem illi, novem ms. nostri constanter adversentur, & in eam, quam ex iisdem atrolimus, unanimiter conspiciunt. Quid, quod ipse auctor ipsaque rei veritas illam avertentur; ut suo loco doceamus. Reliquum est igitur, ut ejus distinctionis auctores habeat & secutus sit Gennadium, Gregorium Turonensem, & Abbatem Spanhaymensem. quod si est; tamen ut Gennadii auctoritate nitatur, non debuit epistolas huic trium librorum numero includere, quas Gennadius exclusit. Neque illi trium librorum meminit, sed duorum dumtaxat, nempe libelli Desiderio nuncupati, & Collationis Postumiani & Galli, quam in duas deinde incisiones fecit. Greg. Turonensis verba lib. x. historiarum accipienda verius existimem de triplici scriptorum Severi genere, in

eadem propemodum re versantium, nempe libello, epistolis, & dialogis: nisi mavis eo numero potius designari libellum & duos posteriores dialogos, qui unam eandemque rem exsequuntur. Nam quod ad Spanhaymensem attinet, qui vitam in tres libros dispersit, & Collationem in alteros totidem, tam in eo verus est, quam illo, quod subjungit, claruisse Severum anno Dom. ccccxxx. *Giselinus*. Vita Martini, nostrum per omnia secuti, carmine scripserunt, Paulinus libris vi. Venantius Honorius Clementianus Fortunatus, Picaviensis Episcopus libris iv. Prosa Gregorius Turonensis. Odo quoque Cluniacensis Abbas miracula quædam ejus, diu post facta, recenset.

Desiderio fratri.] Hunc Desiderium in Galliis egisse, cum ex aliis, tum ex eo certe constat, quod Paullinus ad Severum suum litteras daturus, Victori internuntio, suas item adjunxit ad Desiderium, quem, ut habet titulus, appellat sanctum & merito venerabilem fratrem, & desideratissimum desideriorum suorum desiderium. Eas adeat, qui hominem proprius volet cognoscere. *Giselin.* Fuit Presbyter Gallus, qui una cum Ripario Hieronymum excitavit, ut adversus Vigilantium scriberet. Sic ipse Hieronymus testatur. *Baron.*

Frater

sermo incultior legentibus displiceret, omniumque reprehensione dignissimus iudicaretur, qui materiam disertis merito scriptoribus reservandam, impudens occupassem. Sed petenti tibi sæpius, negare non potui. Quid enim esset, quod non amoris tuo, vel cum derimento mei pudoris impenderem? Verumtamen ea tibi fiducia libellum edidi, qua nulli à te prodendum reor, quia id spondidisti. Sed vereor, ne tu ei janua sis futurus: & emissus semel, non queat revocari. Quod si acciderit, & ab aliquibus eum legi videris: bona id venia à lectoribus postulabis, ut res potius quam verba perpendant, & æquo animo ferant, si aures eorum vitiosus forsitan sermo perculerit: quia regnum Dei non in eloquentia, sed in fide constat. Meminerint etiam, salutem seculo non ab oratoribus, sed à piscatoribus prædicatam: cum utique, si utile fuisset, id quoque Dominus præstare potuisset. Ego enim cum primum animum ad scribendum appuli, quia nefas putarem tanti viri latere virtutes, apud me ipse didici, ut solæcisnis non erubescerem: quia nec magnam istarum unquam rerum scientiam contigissem: & si quid ex his studiis olim fortasse libassem, totum id desitudine tanti temporis perdidissem. Sed tamen ne nos maneat tam molestæ defensio, suppresso, si tibi videtur, nomine, libellus edatur. Quod ut fieri valeat, titulum frontis erade, ut muta sit pagina: & quod sufficit, loquatur materiam, non loquatur auctorem.

Frater unanimis.] Ita omnes l. mf. epitheton omisit Lælius, vocem eo sæculo sanctis scriptoribus usitatissimam, ut indicio sunt tum epigraphæ epistolarum Paullini ad Severum, tum ipsæ epistolæ, quæ nonnunquam tertio quoque versu eam vocem repetunt. Vide epist. xiv. ad Severum. *Giselin.*

Libellum quem.] Sic & mox, libellum edidi. & in fine dialogi primi, immo ubique de libro hoc ut singulari loquitur. quodque ad rem proprius facit, hoc epilogo librum claudit: *Sed jam finem liber postulat, sermo claudendus est, &c.* quid ni igitur à reliquis opusculis eum disparabimus, quem & solum edi-

dit, & multo ante quam de aliis vel per somnium cogitaret. Immo, ut è locis modo laudatis liquido apparet, unus hic liber reliquorum princeps fuit occasio, atque auctor. *Giselin.*

Edidi.] Edendi verbo similiter usus est Paullinus epist. 3. ad Sever. *Neque sufficit litterarum ad nos editione maturare.* *Giselin.*

Didici.] In quibusdam mf. est, didici pro didici: quod non displiceret, si meliores libri suffragarentur. & illa, *apud me ipse*, melius paullo, cum verbo, didici, cohærent. *Giselin.*

Desitudine.] Hanc vocem novam & fortasse nusquam alibi lectam, *Giselin.* Severo restituit, securus Mss. Trudon.

SULPICI SEVERI
DE
BEATI MARTINI
VITA
LIBER.

Rerique mortales studio gloriæ sæcularis inani-
ter dediti, exinde perennem (ut putabant) me-
moriã nominis sui quæſiverunt, ſi vitas cloro-
rum virorum ſtylo illuſtraſſent. Quæ res utique
non perennem quidem, ſed aliquantulum tamen conceptæ
ſpei fructum afferebat; quia & ſui memoriã, licet incaſ-
ſum, propagabant: & propoſitis magnorum virorum exem-
plis, non parva æmulatio legentibus excitabatur. Sed ta-
men nihil ad beatam illam æternamque vitam hæc eorum
cura pertinuit. Quid enim aut ipsis occaſura cum ſæculo
ſcriptorum ſuorum gloria profuit? aut quid poſteritas e-
molumentum tulit, legendo Heſtorem pugnantem, aut So-
cratem philoſophantem? cum eos non ſolum imitari ſtul-
titiã ſit, ſed non accerrime etiam impugnare, dementia:
quippe qui humanam vitam præſentibus tantum actibus
æſtimantes, ſpes ſuas fabulis, animas ſuas ſepulcris dede-
rint. Si quidem ad ſolam hominum memoriã ſe perpe-
tuandos crediderunt: cum hominis officium ſit, perennem
potius vitam, quam perennem memoriã, quærere, non
ſcribendo, aut pugnando, vel philoſophando: ſed pie, ſan-
cte,

ete, religioſeque vivendo. Qui quidem error humanus, litteris traditus, intantum valuit, ut multos plane æmulos, vel inanis philoſophiæ, vel ſtultæ illius virtutis, invenerit. Unde facturus mihi operæpretium videor, ſi vitam ſanctiſſimi viri, exemplo aliis mox futuram, perſcripſero: quo utique ad veram ſapientiam, & cœleſtem militiam, divinamque virtutem legentes incitabuntur. In quo ita noſtri quoque rationem commodi ducimus, ut non inanem ab hominibus memoriam, ſed æternum à Deo præmium exſpectemus. Quia & ſi ipſi non viximus, ut aliis exemplo eſſe poſſimus: dedimus tamen operam, ne is lateret, qui eſſet imitandus. Igitur S. Martini vitam ſcribere exordiar, & quæ vel ante episcopatum, vel in episcopatu geſſerit. Quamvis nequaquam ad omnia illius potuerim pervenire: adeo ea, in quibus ipſe tantum ſibi conſcius fuit, neſciuntur: quia laudem ab hominibus non requirens, quantum in ipſo fuit, omnes virtutes ſuas latere voluiſſet. Quamquam etiam ex his, quæ comperta nobis erant, plura omiſimus: quia ſufficere credidimus, ſi tantum excellentiora notarentur. Simul & legentibus conſulendum fuit, ne quod his pareret copia congeſta faſtidium. Obſecro autem eos qui lecturi ſunt, ut fidem dictis adhibeant: neque me quidquam, niſi compertum & probatum ſcripſiſſe, arbitrentur: alioquin tacere, quam falſa dicere, maluiſſem.

I. IGITUR MARTINVS Sabariæ Pannoniarum oriundus fuit, ſed intra Italiã Ticini altus eſt, parentibus ſecundum ſæculi dignitatem non infimis, gentilibus tamen. Pater ejus miles primum, poſt tribunus militum fuit. Ipſe armatam militiam in adoleſcentia ſecutus, inter ſcho-

M

ARTINVS Sabariæ Pannoniarum oriundus fuit.] Μαρτίνου, δὲ τοῦ σαβάρου τοῦ πικροῦ. Sozomen. 111,

capite 13.

Parentibus ſecundum ſæculi dignitatem non infimis.] Εἰς τὸν αἰῶνα τοῦ Ἰησοῦ.

Sozomenus.

Inter ſcholares alas.] Alæ equitum, Cohortes peditum. Alæ dividebantur in Scholas, ut ex Vitruvio patet. Salm. Sic ſcripſi ex Trud. l. Parc. & Bethlem. Veteranorum enim filii ſcholares dicebantur, cum adoleſcentes armatam militiam ſequerentur, ut ex Vegetio liquet,

lares alas sub rege Constantio, deinde, sub Juliano Cæsare militavit: non tamen sponte: quia à primis fere annis, divina potius servitute, sacra illustris pueri spiravit infantia. Nam cum esset annorum decem, in vitis parentibus ad Ecclesiam confugit, seq; catechumenum fieri postulavit. Mox mirum in modum totus in Dei opere conversus, cum esset annorum duodecim, eremum concupivit: fecissetque votis satis, si ætatis infirmitas non obstitisset. Animus tamen aut circa monasteria, aut circa Ecclesiam semper intentus, meditabatur adhuc in ætate puerili, quod postea devotus implevit. Sed cum edictum esset à regibus, ut veteranorum filii ad militiam scriberentur, prodente patre, qui felicibus ejus actibus invidabat, cum esset annorum quindecim, raptus & catenatus, sacramentis militaribus implicatus est, uno tantum servo comite contentus: cui tamen versa vice dominus serviebat: adeo ut plerumque ei & calceamenta detraheret, & ipse detergeret: cibum una caperent, hic tamen sæpius ministraret. Triennium fere ante baptismum in armis fuit, integer tamen ab iis vitiis, quibus illud hominum genus implicari solet. Multa illi circa commilitones benignitas, mira caritas: patientia vero atque humilitas ultra humanum modum. Nam frugalitatem in eo laudare non est necesse, qua ita usus est, ut jam illo tempore non miles, sed monachus putaretur. Quibus rebus ita sibi omnes commilitones suos devinxerat, ut eum miro affectu venerarentur. Nec dum tamen regeneratus in Christo, agebat quen-

liquet, & xii. lib. Codicis, titulo, de scholarium privilegiis. iis scholis qui prærant (erant autem varix, & plurimæ, ut ex Comment. Reip. Rom. Lazii lib. 4. cap. 13. constat) modo capita scholarum, modo comites ac tribuni dicebantur: ut iidem auctores modo laudati memoriz prodiderunt. *Giselinus.*

Sub rege Constantio.] Sic feliciter commendavit Giselinus, cum antea legere-
tur Constantino. Quod nec de Constan-

tino magno, nec filio ejus, intelligi, temporum rationes, & Martini ætas, permittunt.

Nec dum tamen regeneratus in Christo.] Veteres baptismum absolute necessarium putabant ad regenerationem & salutem. Ambros. lib. de his qui in-
tiantur cap. iv. *Credit Catechumenus, sed nisi baptizetur remissionem peccatorum non potest obtinere, neque gratiæ spiritua-
lis munus haurire.* August. Tract. xlii. in Iohannem: *Quæriturque Catechu-*

quendam bonis operibus baptismatis candidatum: assistere scilicet laborantibus, opem ferre miseris, alere egentes, vestire nudos, nihil sibi ex militia stipendiis præter quotidianum victum reservans: jam tum Evangelii non surdus auditor, de crastino non cogitabat.

II. Quodam itaque tempore, cum jam nihil præter arma & simplicem militiae vestem haberet, media hyeme, quæ solito asperior inhorruerat, adeo ut plerisque vis algoris extingueret, obvium habet in porta Ambianensium civitatis pauperem nudum: qui cum prætercuntes, ut sui misererentur, oraret, omnesque miserum præterirent: intellexit vir Deo plenus, sibi illum, aliis misericordiam non præstantibus, reservari. Quid tamen ageret? nihil præter chlamydem, qua indutus erat, habebat: jam enim reliqua in opus simile consumpserat. Arrepto itaque ferro, quo accinctus erat, mediam dividit, partemque ejus pauperi tribuit, reliqua rursus induitur. Interea de circumstantibus ridere nonnulli, quia deformis esset, & truncatus habitu videretur: multi tamen, quibus erat mens sanior, altius gemere, quod nihil simile fecissent: cum utique plus habentes, vestire pauperem sine sua nuditate potuissent. Nocte igitur insecuta, cum se sopori dedisset, vidit Christum chlamydis suæ, qua pauperem texerat, parte vestitum. Intueri diligentissime Dominum, vestemque quam dederat, jubetur agnoscere. Mox ad Angelorum circumstantium multitudinem, audit Jesum clara voce dicentem: *Martinus adhuc catechumenus,*

nus,

mens proficiat, adhuc sarcinam iniquitatis portat, non illi dimittitur nisi quum pervenerit ad baptismum. Sic & alii patres.

Baptismatis candidatum.] Baptizati olim erant albatii. Paulinus epist. xii. ad Severum:

*Inde parens sacro ducit de fonte sacerdos
Infantes niveos, corpore, corde, habitu.*
Multa ejus moris testimonia extant apud Ambrosium, Dionysium Areopagitam, Gregorium Turonensem v.

Hist. xi. Socratem vii, 17. Rabanum Maurum & alios. *Iuvenus.*

Nihil præter chlamydem.] Fortunatus indicat eam more Romanorum militum albam fuisse, quod nec Severus nec Paulinus notarunt. Vnde apud Marcellinum xv. & xxxi. *Candidati* pro militibus. Claudianus *niveas cohortes* vocat. In quartum consulatum Honorii. Sic & alii multi. *Idem.*

Adhuc catechumenus.] In quibusdam Ecclesiis Græcicis, immo vel in

plu-

nus, hac me veste contexit. Vere memor Dominus dictorum suorum, (qui ante prædixerat: *Quamdiu fecistis hæc uni ex minimis istis, mihi fecistis*) se in paupere professus est fuisse vestitum: & ad confirmandum tam boni operis testimonium, in eodem se habitu, quem pauper acceperat, est dignatus ostendere. Quo viso, vir beatus non in gloriam est elatus humanam, sed bonitatem Dei in suo opere cognoscens, cum esset annorum duodeviginti, ad baptismum convolvit. Nec tamen statim militiæ renuntiavit, tribuni sui precibus evictus, cui contubernium familiæ præstabat. Etenim transacto tribunatus sui tempore, renuntiaturum se sæculo pollicebatur. Qua Martinus expectatione suspensus, per biennium fere, postquam est baptisma consecutus, solo licet nomine, militavit.

III. Interea irruentibus intra Gallias Barbaris, Julianus Cæ-

plurimis, prima die dicebantur *Christiani* qua crediderant & se credere professi erant, sequente die in Catechumenos conscribentur, tertia exorcizabantur & insufflabantur, postea inter Catechumenos diu manebant audientes Scripturas, postremo baptizabantur. Cum baptismo autem simul comprehendebatur chrisimatio, quia ultimus ejus erat actus. In Occidente similiter prima credendi professione fiebant Christiani, quam concilium Eliberitanum *fidem primam credulitatis* appellat Can. XLII. *Eos qui ad fidem primam credulitatis accedunt, si bonæ fuerint conversationis intra biennium placuit ad baptismi gratiam admitti debere.* Prima illa fidei credulitate cum impositione etiam manuum, quasi benedictione, recipiebantur inter Catechumenos & Christiani tum demum dici incipiebant, ut liquet ex ejusdem concilii can. XLIV. his verbis: *Qui aliquando fuerit Catechumenus & per infinita tempora nunquam ad Ecclesiam accesserit, si eum de clero quisque cognoverit esse Christianum, aut testes aliqui extiterint fideles, placuit ei baptismum non negari.* Cum Christia-

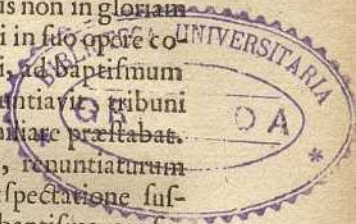
ni hoc modo fierent & hoc nomen mererentur ex prima fidei Christianæ professione, manuum impositione tunc etiam benedicebantur. *Salmas.*

Annorum duodeviginti.] Paulinus: Quatuor à lustris.

Transacto tribunatus sui tempore.] Erant enim eo tempore milites fere Christiani: atque hoc illud est, cur Julianus ad demerendos militum animos antequam Augustus salutareretur, Christianisimul simularit. Vide Theodorum hist. Eccles. lib. I. cap. 4. & Nazianz. in eundem, *Giselin.*

Solo licet nomine.] Paulinus: Sed solo nomine miles. Militiam nomine tenus cultam illi opponit, quam armatam in adolescentia sub Constantio secutum esse supra dixit. *Giselin.*

Irruentibus intra Gallias Barbaris, Julianus Cæsar.] De ipsa re, sic *Socrates* scribit lib. 6. hist. Trip. cap. 1. Post hæc igitur Imperator (Constantius) evocavit Julianum, & constituit Cæsarem, dansque ei conjugem Constantiam (Helenam vocat *Ammianus* lib. 25.) fororem suam, contra Barbaros eum destinavit ad Gallias. Hi namque Barbari, quo-

Cæsar, coactò in unum exercitu apud Vangionum civitatem, donativum cœpit erogare militibus, ut est consuetudinis, singuli citabantur, donec ad Martinum ventum est. Tum vero oportunum tempus existimans, quo peteret missionem (neque enim integrum sibi fore arbitrabatur, si donativum non militarurus acciperet) *Hactenus*, inquit ad Cæsarem, *militavi tibi: patere ut nunc militem Deo: donativum tuum, militarurus accipiat: Christi ego miles sum. Pugnare mihi non licet.* Tum vero adversus hanc vocem Tyrannus infremuit, dicens, eum metu pugnae, quæ postera die erat futura, non religionis gratia, detrectare mi-

li-
 quorum Imp. Constantius contra Magnentium auxilia petierat, cum nihil profuissent contra tyrannum, Romanorum vastabant urbes. & mox: *cum illi* (Barbari) *per legatos, litteras Imperatoris eos ad provincias invitantis ostenderent, &c.* Hæc igitur accidisse videntur incunte anno illo, quo ipse consul primum cum Constantio Conf. viii. in Gallias ad Alemannorum incursum coercendos missus est. ii enim tum temporis Constantio aliis occupato, tantis viribus atque impetu è suis finibus in Gallias proruperant, easque nullo renitente adeo ad internecionem vastarant, pæne ut eas Augustus pro deploratis habuerit, & Iulianum patruelem fratrem ea tunc solaque de causa coactus sit in imperii societatem adsciscere. Adscitus igitur ille Fl. Arbetione, & Mavortio Lolliano *cos.* ipsis Kal. Decemb. Vienna ut hibernaret, ex urbe egressus est. ibi cum omnia ad bellum Gallicum necessaria comparasset; confecto raptim per Augustodunum, Antistiodorum, & Tricastas, perdifficili & periculoso itinere (omnia enim ea loca hostes populabundi infederant.) Remis tandem exercitus suos conjunxit: atque inde per decem pagos Alemanam plebem aggressus, quæ Argenteratum, Brotomagum, Tabernas, Salisonem, Nemetas, Vangionas & Maguntiacum civitates possi debant,

eorumque territoria habitabant: primam omnium Brotomagum occupavit: ibique occurrentem Germanorum manum partim cecidit, partim fugæ celeritate salutem sibi quaerere coegit. Hæc è lib. xvi. Ammiani pluribus adduxi, tum ut ipsi historiae lucem nonnullam asferrem, tum quod hoc uno loco tota Chronologia nostræ ratio & fundamentum nitantur. Omnino enim mihi persuadeo, B. Martinum hanc, de qua nunc agimus, missionem impetrasse Remis aut certe Brotomagi. ex quo & illud necessario efficitur, si biennio ante missionem baptismo fuerit initiatus, vigesimo fere ætatis anno militiæ sacramento exauctoratum fuisse, qui annus incidit in annum imperii Constantii xx. Urbis cond. m. cvi. Christi vero ccc. lvi. supputante Onuphrio. *Giselin.*

Donativum.] Proprium hoc militis, ut congiarium civium & plebis. *Inretus.*

Christi ego miles sum. Pugnare mihi non licet.] Hæc nihil pro Anabaptistis. Quanquam videatur vel Martinus, si hæc dixit, vel Severus, qui hæc scripsit, non recte Christianam libertatem intellexisse. Cur non pugnemus contra barbaros? Christiani cavere debent bella civilia, contra fratres suos. Turcam, Tatarum, immanem belluam debellare, Christus non prohibet, sed jubet

litiam: At Martinus intrepidus, immo illato sibi terrore constantior: *Si hoc*, inquit, *ignavia ascribitur, non fidei, crastina die ante aciem inermis adstabo: & in nomine Domini Iesu, signo crucis, non clypeo-protectus, aut galea, hostium cuneos penetrabo securus.* Retradi ergo in custodiam jubetur, factururus fidem dictis, ut inermis barbaris objiceretur. Postera die hostes legatos de pace miserunt, sua omnia seseque dedentes. Unde quis dubitet, hanc vere beati viri fuisse victoriam, cui præstitum sit, ne inermis ad prælium mitteretur. Et quamvis pius Dominus servare militem suum, licet inter hostium gladios & tela potuisset; tamen ne vel aliorum morte sancti violarentur obtutus, exemit pugnae necessitatem. Neque enim aliam pro milite suo Christus debuit præstare victoriam, quam, ut subactis sine sanguine hostibus, nemo moretur.

IV. Exinde relicta militia, sanctum Hilarium, Pictavae episcopum civitatis, cujus tunc in Dei rebus spectata & cognita fides habebatur, expetivit: & aliquamdiu apud eum commoratus est. Tentavit autem idem Hilarium, imposito Diaconii officio, sibi eum arctius implicare, & ministerio vincire divino. Sed cum sæpissime restitisset, indignum se esse

bet potius, si nos offendant & opprimant. *Horn.*

Signo crucis.] Veteres se cruce munitur, non quod externo signo tantam vim adscriberent, sed ob fiduciam in mortem Christi. Chrysostom. Hom. xv. in Matth. *Crucem non simpliciter digito in corpore, sed magna profecto fide in mente formari oportet.* Crux transiens apud puriorem Ecclesiam in usu fuit, non crux permanens.

Legatos de pace miserunt.] Si conjecturis locus est, scite huc quadrare possunt verba illa Marcellini: *Igitur Agrippinam ingressus (recto itinere ex Brotomago) non ante motus est exinde, quam Francorum regibus favore mitescere perterritis, pacem Reip. firmaret, & urbem reciperet munitissimam.* Sed hæc conse-

ctura tantum est, vera an falsa, viderint alii. *Giselin.*

Aliorum morte sancti violarentur obtutus.] Minucius in Octavio, de Christianis: *Nobis homicidium nec videre fas, nec audire.* Virgil. II. Æneid.

— *Nati me cernere letum*

Fecisti, & patrios sordasti sanguine vultus.

Episcopum.] Presbyteri & Episcopi differebant sola ordinatione. Chrysostomus dixit, *μὴν τῆ Ἱεροτονία ἀναβεγκέναι* Episcopos supra presbyteros, hoc est, superiores esse sola ordinatione. Theophylactus presbyteros *μὴν τῆ Ἱεροτονία ὑποβεγκέναι*, id est, inferiores esse. Hoc plane est discrimen internæ potestatis quo Hieronymus scripsit majores presbyteris esse Episcopos

esse vociferans: intellexit vir altioris ingenii, hoc eum modo posse constringi, si id ei officii imponeret, in quo quidam locus injuriæ videretur. Itaque exorcistam eum esse præcepit. Quam ille ordinationem, ne despexisse tanquam humiliorem videretur, non repudiavit. Nec multo post admonitus per soporem, ut patriam parentesque, quos adhuc gentilitas detinebat, religiosa sollicitudine visitaret, ex voluntate sancti Hilarii profectus est, multisque ab eo adstrictus precibus & lacrymis ut rediret, mœstus (ut ferunt) peregrinationem illam aggressus est, contestatus fratres, multa se adversa passurum. Quod postea probavit eventus. Ac primum inter Alpes devia secutus, incidit in latrones. Cumque unus securim elevatam in caput ejus librasset, ictum ferientis dextera sustinuit alter: vincis tamen post tergum manibus, uni servandus & spoliandus traditur. Qui cum eum ad remotiora duxisset, percontari ab eo cœpit, quisnam esset? Respondit, Christianum se esse. Quærebat etiam ab eo, an timeret? Tum verò constantissime profitetur, numquam se fuisse tam securum, quia sciret misericordiam Domini maxime in tentationibus affuturam: se magis dolere illi, qui Christi misericordia, utpote latrocinia

EXER-

copos, & inferiores presbyteros Episcopis, non vero potestatem externam gubernationis respexit. *Salmasius.*

Exorcistam eum esse præcepit.] Paulinus. Nat. 1 v. Felicis:

*Primis lector servivit in armis,
Inde gradum cepit, cui munus vocifidelis,*

Adjurare malos & sacris pellice verbis.

Epistola VI. ad Amandum, vocat exorcistam dæmonis terribilem. Epist. xv. ad Delphinum, ait ex nomine exorcistæ gravitatem assumi & reverentiam dari. Ut dubitem cur Severus ita vile officium putarit, ut injuriæ conjungat. *Iwet.* In libro Pontificali Damasi, Cælius Episcopus Romæ qui vixit sub finem tertii sæculi constituisse dicitur.

Si quis Episcopus esse mereretur, ut esset Ostiarius, Lector, Exorcista, Sequens, Subdiaconus, Diaconus, Presbyter, & exinde Episcopus ordinarius. Vbi Sequentem vocat qui Græcis ἀναγλωτῶν, & Romani Acoluthum voce Græca, & corrupta Acolythum. Septem ibi habes ordines Ecclesiæ, quorum summus est presbyter. Salmasius.

Christianum se esse.] Hoc olim moris fuit omnibus Christianis, ut à Iudice, aut in summis periculis de patria & origine interrogati, unum illud responderent, Christianos se esse. Gistelin.

Se magis illi dolere.] Similem loquendi formam observavi in vita Berregesi Abbatis, c. v. his verbis, dolere se illi, quippe quem videres diabolo subditum, &c. loquitur de Pipino. Adservatur ea

vita

exercens, esset indignus. Ingressusque Euangelicam disputationem, verbum Dei latroni prædicabat. Quid longius morer? Latro credidit, persecutusque Martinum viæ reddidit, orans ut pro se Dominum precaretur. Idemque postea religiosam agens vitam visus est, ut hæc quæ supra retulimus, ab ipso audita dicantur. Igitur Martinus inde progressus, cum Mediolanum præterisset, diabolus in itinere, humana specie assumpta se ei obvium tulit, Quo tenderet, quærens? Cumque id à Martino responsi accepisset, se quo Dominus vocaret, intendere: ait ad eum, *Quocumque ieris, vel quæcunque tentaveris, diabolus tibi adversabitur.* Tunc ei prophetica voce respondit: *Dominus mihi adiutor est, non timebo, quid faciat mihi homo.* Statimque è conspectu ejus inimicus evanuit. Itaque ut animo ac mente conceperat, matrem Gentilitatis absolvit errore, patre in malis perseverante: plures tamen suo salvavit exemplo. Deinde cum hæresis Arriana per totum orbem & maxime intra Illyricum pullulasset, cum adversus perfidiam sacerdotum solus pæne acerrime pugnaret, multisque suppliciiis esset affectus (nam publice virgis cæsus est, & ad extremum de civitate exire compulsus) Italiam repetens, cum intra Gallias quoque discessu sancti Hilarii, quem ad exsilium hæreticorum vis coegerat, turbatam ecclesiam comperisset, Mediolani sibi Monasterium statuit. Ibi quoque cum Auxentius, auctor & princeps Arrianorum, gravissime insectatus est: multisque affectum injuriis, de civitate

ex-

vita descripta manu in bibliotheca S. Trudonis.

Hæresis Arriana per totum orbem.] Supra 11. Hist. perturbato orbe terrarum.

Hilarius, quem ad exsilium hæreticorum vis coegerat.] Supra: *Hilarius Pictavorum Episcopus, datur exilio.* Vide ad eum locum notas.

Mediolani sibi Monasterium statuit.] Origine Monasteriorum ex persecutionibus fuit. Quas dum fugere cōnantur viri Sancti & innocentes, ad solitudines

se receperunt, vel extra urbes, ubi eremi, vel in urbibus, ubi monasteria. Sic Martinus monasterium soli sibi struit Mediolani. Quod eremus dici non potest, nec monasterium hodierno sensu, ubi plures cohabitant. Horn.

Auxentius.] Εἰς Μεδιολάγον ἐλθὼν, καθ' ἑωυτὸν διέτριβεν ὑπερωρησέ τε ἐν τῷ ἐπιβυλαύου μὲν πύργῳ αὐξέντιος Ἐπισκόπου, ἐδὲ αὐτῷ ὑγιῶς ἔχοντι ἀεὶ τῷ πύργῳ ἐν νηγείᾳ σὺν-

exturbavit. Cedendum itaque temporis arbitratus, ad insulam Gallinariam nomine secessit: comite quodam presbytero, magnarum virtutum viro. Hic aliquamdiu radicibus vixit herbarum: quo tempore elleborum, venenatum, ut ferunt, gramen, in cibum sumpsit. Sed cum vim veneni in se grassantis vicina jam morte sensisset, imminens periculum oratione repulit, statimque omnis dolor fugatus est. Nec multo post cum sancto Hilario comperisset regis pœnitentia potestatem indultam fuisse redeundi, Romæ ei tentavit occurrere, profectusque ad urbem est.

V. Cum jam Hilarius præterisset, ita cum est vestigiis profecutus: cumque ab eo gratissime fuisset susceptus, haud longe sibi ab opido monasterium collocavit. Quo tempore se ei quidam catechumenus junxit, cupiens sanctissimi viri institui disciplinis: paucisque interpositis diebus languore correptus, vi febrium laborabat. Ac tum Martinus forte disceserat: & cum per triduum defuisset, regressus corpus exanime invenit: ita subita mors fuerat, ut absque baptisinate humanis rebus excederet, corpus in medio pos-

tum

ἐλθόντων. Sozomen. 111, 13.

Ad insulam Gallinariam nomine secessit.] Καὶ ἐπὶ πνευ χρόνον ῥίζαις βοτανῶν ἄρκεύμενος, νῆσον ἠκησεν τῆς Γαλληναρίας καλεῖσθαι. Μικρὰ δὲ αὐτῆς καὶ ἀνοικητὴ ἐν τῷ τῦρρηνικῷ πελάγῳ κειμένη. Sozomen. 111, 13. & Nicephor. 1 x, 19.

Elleborum, venenatum, ut ferunt.] Non quidem toto substantiæ genere ut sunt omnia δηλητήρια: sed quia natura a lenta minus idonea: qualia καὶ τὰ πικρὰ omnia. quibus si quis abutatur, mera sunt venena. Gifelin.

Hilario comperisset regis pœnitentia.] Severus secundo libro Sacre historię sibi ipsi est interpres, cum ait, Hilarium quasi discordiæ seminarium & perturbatorem Orientis redire ad Gallias iustum esse, absque exsilii indulgentia, id est, non remisso tamen ei

exsilio, ita ut ei, unde exsulandum erat, ibi etiam tum exsuli degendum esset. Pœnitebat videlicet impij Imp. eo relegatum fuisse Hilarium, ubi suis Arrianis multo plus mali & damni daret, quam in ipsa Gallia fuerat daturus. Ratio ex ipsa historia petenda, quam Severo nemo accuratius descripsit. Gifelinus.

Monasterium collocavit.] Ligugiacum id posteri appellarunt, quadraginta distans ab urbe Piclavienſi stadiis, defugante Greg. Turonensi. Idem.

Absque baptisinate humanis rebus excederet.] Veteres baptismum absolute necessarium asseruerunt ad salutem de adultis. Id probant loca Ambros. lib. de his qui initiantur, c. 14. & August. Fragm. xlii. in Iohannem producta. Quibus adde hæc. Author de fide ad Petrum cap. 111. absque sacramento baptisimatibus præter eos, qui in Ecclesia sine baptisinate

re pro

tum tristi mœrentium fratrum frequentabatur officio, cum Martinus flens & ejulans accurrit. Tum vero sanctum spiritum tota mente concipiens, egredi cellulam, in qua corpus jacebat, cæteros jubet: ac foribus obseratis, super examinata defuncti fratris membra prosternitur: & cum aliquamdiu orationi incubuisset, sensissetque per spiritum Domini adesse virtutem, erectus paullulum, & in defuncti ora defixus, orationis suæ ac misericordiæ Domini intrepidus expectabat eventum: vixque duarum fere horarum spatium intercesserat: vidit defunctum paullatim membris omnibus commoveri, & laxatis in usum videndi palpitare luminibus. Tum vero magna ad Dominum voce conversus gratias agens, cellulam clamore compleverat: quo audito, qui pro foribus astiterant, statim irruunt. Mirum spectaculum, quod videbant vivere, quem mortuum reliquissent. Ita redditus vitæ, statim baptisma consecutus, plures postea vixit annos: primusque apud nos Martini virtutum vel materia vel testimonium fuit. Idem tamen referre erat solitus, se corpore exutum ad tribunal judicis ductum, deputatumque obscuris locis & vulgaribus turbis tristem excepisse sententiam: tum per duos angelos judici fuisse suggestum, hunc esse pro quo Martinus oraret: ita per eosdem angelos se jussum reduci, & Martino redditum, vitæque pristinæ restitutum. Ab hoc primo tempore beati viri nomen eni-

te pro Christo sanguinem fundunt, nec regnum caelorum potest quisquam accipere, nec vitam eternam. Et Auctor apud Augustin. de eccles. dogm. cap. lxxxiv. Baptizatis tantum iter esse salutis credimus. Nullum Catechumenum, quamvis bonis operibus defunctum, vitam eternam habere credimus, excepto martyrio, ubi tota baptismi sacramenta implentur. Interdum tamen de hac severitate remiserunt. Sic Ambros. in Orat. in obitum Valentini junioris, alloquens forores ejus: Hunc sua pietas abluit & voluntas. Non amisit gratiam quam poposcit.

Hunc esse pro quo Martinus oraret.] Hæc jam illo ævo superstitio invaluit, juvari viventium intercessione mortuos. Primus Tertullianus meminit, & ex traditione oram consuetudinem fatetur. De corona militis. Cæteri diu dubitanter locuti sunt, Augustinus, Chrysostomus, alii. Cyprianus orthodoxus: Quando hinc excessum est, nullus jam penitentia locus, nullus satisfactionis effectus. Ex hoc commento fabulosus purgatorii ignis successus est, ad quem se pingues Monachi calefaciant. Horn.

enituit, ut qui sanctus jam ab omnibus habebatur, potens etiam & vere Apostolicus haberetur.

VI. Nec multo post, dum agrum Lupicini cujusdam honorati secundum sæculum viri præteriret: clamore & luctu turbæ plangentis excipitur. Ad quam sollicitus cum astitisset, & quis esset hic fletus, inquireret, indicatur, unum è familia servulum laqueo sibi vitam extorsisse: quo cognito, cellulam, in qua corpus jacebat, ingreditur: exclusisque omnibus turbis, superstratus corpori, aliquantisper oravit: mox viviscentem vultu, marcescentibus oculis in ora illius defunctus erigitur: lentoque conamine enisus asurgere, adprehensa beati viri dextera, in pedes constitit: atque ita cum eo usque ad vestibulum domus, turba omni inspectante, processit.

VII. Sub idē fere tempus ad episcopatum Turonicæ ecclesiæ

Vere Apostolicus.] Ex hac de Martino opinione, orta diu post controversia, an sine hæresi Apostolis conferri queat? Quod propugnat multis argumentis Odo Abbas Cluniacensis peccuari tractatu, in quo Martinum Apostolis ubique comparat, & eo titulo dignissimum esse probare vult. Cæterum meræ nugæ & ludibria sunt. *Horn.*

Agrum Lupicini cujusdam.] Meminerunt fasti consulares cujusdam Fl. Lupicini consulis eodem illo anno, quo Gratianus Augustus creatus. Sive autem ager hic ejusdem Lupicini fuerit, quod vero non est absurdum; sive alius: nobis satis fuit, adducto exemplo veram scripturam constituere, alias ab eo nomine evariantes pro falsis ducere. *Giselin.* Sic & Paulinus & Fortunatus eum vocant. Cuspinianus Comment. in Chronicon Cassiodori, putat hunc esse Lupicinum qui Consul fuit cum Iovino sub Valentiniano Imperatore. *Iuret.*

Sub idem fere tempus.] A. CCCLXXV. 14. Non. Jul. *Gregor. Turon. II. Hist. Franc. 14. & I. Miracul. 6.* Nam cum sedisse eum dicat Gregorius Turon.

nos xxvi. menses 14. dies xxvii. pervenisse oportet ad A. CCCII. ad quod usque tempus Martinum vixisse, ex Severo colligimus. Ac licet à Severo discrepet Gregorius, dum ait v. l. i. anno Valentiniani Martinum fuisse electum Episcopum: præstat tamen audire Severum. *Baron.*

Ad Episcopatum Turonicæ ecclesiæ pertebatur.] De ætate B. Martini hic verbum nullum. Greg. Turonensis, qui illum Attico & Casario c. o. s. s. anno ætatis 81. episcopatus vero 26. mortuum scribit, indicare iisdem verbis videtur, eum 55. ætatis anno ad episcopatum fuisse allectum. Quæ omnia quam vera sint, ex auctoris nostri verbis expendamus. Constat ex superioribus B. Martinum tertio post baptismum suum anno, Hilario aliquandiu convixisse: eidemque post quintum annum ab exilio ad *ἐπιμονίης* suæ sedem redeunti, Romæ occurrisse, indeque cum illo ad Pictavos reverso non procul ab opido sibi monasterium ædificasse. Est autem verisimile, egisse tum illum ætatis annum 27. Auctor igitur dum res deinde gestas ordine persequitur,

fiæ petebatur: sed cum erui à monasterio suo facile non posset, Ruricius quidam, unus è civibus, uxoris languore simulato, ad genua illius provolutus, ut egrederetur obtinuit. Ita dispositis jam in itinere civium turbis, sub quadam custodia ad civitatem usque deducitur. Mirum in modum incredibilis multitudo non solum ex illo oppido, sed etiam ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda convenerat. Una omnium voluntas, eadem vota, eademque sententia, Martinum episcopatu esse dignissimum, felicem fore tali Ecclesiam sacerdote. Pauci tamen, & nonnulli ex Episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati, impie repugnabant, dicentes: *Scilicet contemptibilem esse personam, indignum esse episcopatu, hominem vultu despicabilem, veste sordidum, crine deformem.* Ita à populo

stantio. Leo *Epist.* x. de ordinationibus Episcoporum: *Teneatur subscriptio clericorum, honoratorum testimonium, ordinis consensus & plebis.* Hæc igitur quatuor requirebantur in electione ministris. Ordinandi etiam coram Ecclesia prædicari soliti. Lampridius in Alexandro Severo: *Dicebatque grave esse, cum id Christiani & Iudæi facerent in prædicandis suis sacerdotibus qui ordinandi sunt, non fieri in provinciarum rectoribus.* Quid autem sit prædicare, ostendunt paulo antecedentia; Nomina eorum proponere hortans populum, ut si quis quid haberet criminis, probaret manifestis rebus. Salmastius.

Ex episcopis, qui ad constituendum antistitem fuerant evocati.] Cum Episcopus esset eligendus aut presbyter aliquis, omnes presbyteri qui paroccias suas singuli curabant, ad matricem illam Ecclesiam & principalem, relictis titulis suis solebant convenire, ut electioni & ordinationi clericorum interessent ac subscriberent. Salmastius.

tur, non aliis utitur transitionibus, quam, *Quo tempore: &, Non multo post: item, Sub idem fere tempus.* Amabo te, lector, num his transitionibus triginta annorum spatium videtur posse designari? Dabo nunc aliud, quod rogam Gregorii rationem multo sædus turbet. Dialogo 2. cap. 6. ait Severus Martino suum primum episcopatum datum Valentiniano seniore rerum potante. Fuerunt ille, ut minimum, Valentiniani annus 4. Christi vero 367. Inde jam certo & evidenti argumento evincam B. Martinum eo tempore non 53. ætatis annum, sed 33. demum egisse. nam inter exaucltoritatem ejus & eum quem nominavi annum, tantum 12. interjiciuntur. *Giselin.*

Ruricius quidam.] Sic optimi libri. & Ruricium Praxidem lego apud Marcellinum lib. 27. *Idem.*

Ex vicinis urbibus ad suffragia ferenda.] Presbyteri cum diaconis, non sine populi suffragio olim Romæ & Alexandriae ive primum presbyterum, sive Episcopum elegerunt & ordinarunt. Multa ejus moris vestigia extant, in libro Pontificali Damasci, & in vitis Romanorum Episcoporum, etiam quarto sæculo, sub Constantino & Con-

Veste sordidum.] Qua utebantur Asceta. Hieron. *Epist.* iv. ad Rusticum: *Sordida vestes candidæ mentis indicia sunt. Vilis tunica contemptum sæculi probet.* Monachi olim, ut Cynici, sordes affe-

sententiæ sanioris hæc illorum irrita dementia est, qui illustrem virum, dum vituperare cupiunt, prædicabant. Nec vero aliud his facere licuit, quam quod populus Domino volente cogebat. Inter Episcopos tamen qui affuerat, præcipue Defensor quidam nomine, dicitur restitisse: unde animadversum est, graviter illum lectione prophetica tunc notatum. Nam cum fortuito lector, cui legendi eo die officium erat, interclusus à populo defuisset, turbatis ministris, dum expectatur qui non aderat, unus è circumstantibus sumpto psalterio, quem primum versum invenit, arripuit. Psalmus autem erat: *Ex ore infantium & lactentium perfecisti laudem propter inimicos tuos, ut destruas inimicum & defensorem.* Quo lecto clamor populi tollitur, pars diversa confunditur. Atque ita habitum est, divino nutu psalmum hunc lectum fuisse, ut testimonium operis sui Defensor audiret, quia ex ore infantium atque lactentium in Martino Domini laude perfecta, & ostensus pariter & destructus est inimicus. Iam vero sumpto episcopatu, qualem se quantumque præstiterit, non est nostræ facultatis evolere. Idem enim constantissime perseverabat, qui prius fuerat.

Etarunt. Nam quam semel tunicam induissent, nunquam exuebant priusquam penitus tota usu detrita & scissa esset, ac de altera habenda cogitandum foret. Hieronymus in vita Hilarionis: *Saccum quo semel fuerat indutus nunquam lavans, & superfluum esse dicens munditias in cilicio querere: nec alteram tunicam mutavit, nisi prior penitus scissa esset.* Quantum sordium putamus contraxisse talem tunicam? Rutilius Galus in Itinerario illuviem & squalorem Monachorum non semel exagitat. De Capraria:

Squalet lucifugis, insula tota viris.

Hi sese Grajo Monachos cognomine dicunt.

Et alio loco de Solitario:

Infelix putat illuvie cælestia pasci.

Salmasius.

Crine deformem.] Qui, ut moris squa-

lentibus, impexus, rigidus, incompositus. Alias tondebant Monachi & clerici, solo capillorum circulo circa iures relicto. *Concil. Tolet. IV, c. 40. Isidor. de Offic. Eccles. II, 4.* Non ergo tum radebant. Hieronymus in Ezechielis cap. XLIV. *Discimus hic nec cavitiem novacula esse faciendum, nec ita id presumendum caput, ut vasorum similes esse videamur, sed in tantum capillos dimittendos ut operat sit cutis.* Idem Clemens III. *Pædag. cap. XI. Optatus II. contra Parm.*

Psalterio.] Cujus usus tum in Ecclesia & Monasteriis invaluit.

Pars diversa.] Sic Giselinus correxit, putans vogem, *adversa*, subditiâ esse & merum redolere Scholion. At locus Paulini lib. II.

Adverse penitus removens molimina partis,

innuit

fat. Eadem in corde ejus humilitas, eadem in vestitu ejus vilitas erat: atque ita plenus auctoritatis & gratiæ, implebat episcopi dignitatem, ut non tamen propositum monachi, virtutemque defereret. Aliquamdiu ergo adhærente ad Ecclesiam cellula usus est: deinde cum inquietudinem frequentantium ferre non posset, duobus fere extra civitatem milibus monasterium sibi statuit. Qui locus tam secretus & remotus erat, ut eremi solitudinem non desideraret. Ex uno enim latere, præcisa montis excelsa rupe ambiabatur: reliquam planiciem Liger fluvius reducto paullulum sinu clauferat: una tantum eademque arcta admodum via adiri poterat: ipse ex lignis contextam cellulam habebat. Multi quidem è fratribus in eundem modum, plerique saxo superjecti montis cavato, receptacula sibi fecerant. Discipuli vero octoginta erant, qui ad exemplum beati magistri instituebantur. Nemo ibi quidquam proprium habebat: omnia in medio conferebantur. Non emere, aut vendere (ut plerisque monachis moris est) quidquam licebat. Ars ibi, exceptis scriptoribus, nulla habebatur: cui tamen operi minor ætas deputabatur: majores orationi vacabant. Ra-

R-
TUS

innuit Latine dici, partem adversam. Sic & Symmachus & Sidonius loquuntur. Iuretus.

Eadem in vestitu ejus vilitas erat.] Nondum ergo illa vestimentorum varietas in Ecclesia invaluerat. *Primis temporibus communi vestimento induti Missas agebant, sicut & hætenus quidam Orientalium facere perhibentur.* VValefridus Strabo de Reb. Eccles. cap. xxiv.

Adhærente ad Ecclesiam cellula.] Ecclesiam pro templo ponit, more seculi sui. De quo supra ad lib. ii. Isidorus Pelusiota distinguit apposite inter *ἐκκλησιαστικόν* & *ἐκκλησίαν*, & quam vocat *ἀγροίωμα* ἢ *ἀγίων* τὸ ἐξ ὁρθῆς πίστεως & *πολιτείας* δεύσης *συσκευαστηρίων*. Addit: *ἀλλο* ἐν *ἐκκλησιαστικόν*, ἢ *μὴ* ἔξ *ἀμώμων* ψυχῶν

σωτήρηκε, τὸ ἧ δὲ τὸ ἀπὸ λίθων & ξύλων οἰκοδομητέον. Vide Spanhem. III. Dub. Euangel. xxxvii.

Monasterium sibi statuit.] Id, si bene memini, posteri Majus monast. dixerunt, in quo & basilicam B. Petro & Paullo dedicavit. Gregor. Turonensis lib. x. *Giselin.* Monasteria veterum ut plurimum fuerunt Scholæ publicæ. *Chrysost.* III. contra Vituperat. vitæ Monasticæ. Idem ex sequentibus Severi verbis apparet. Dicit enim in monasterio Martini octoginta discipulos fuisse. Erant autem laici, non clerici, nedum diaconi vel presbyteri. Hieron. ad Heliodor. *alia Monachorum est causa, alia clericorum. Clerici pascunt oves, ego pascor.* Concil. Chalced. cap. iv. provisum ne Monachi se Ecclesiasticis negotiis immisceant.

rus cuiquam extra cellulam fuit egressus, nisi cum ad locum orationis conveniebant. Cibum una omnes post horam ieiunii accipiebant. Vinum nemo noverat, nisi quem infirmitas coëgisset. Plerique camelorum setis vestiebantur. Mollior ibi habitus pro crimine erat. Quod eo magis sit mirum necesse est, quod multi inter eos nobiles habebantur, qui longe aliter educati, ad hanc se humilitatem & patientiam coëgerant; pluresque ex his postea episcopos vidimus. Quæ enim esset civitas, aut Ecclesia, quæ non se de Martini monasterio cuperet habere sacerdotes?

VIII. Sed ut reliquas virtutes ejus, quas in Episcopatu egit, aggrediar, erat haud longe ab opido proximus monasterii locus, quem falsa hominum opinio, velut consepultis ibi martyribus sacraverat. Nam & altare ibi à superioribus Episcopis constitutum habebatur. Sed Martinus non temere adhibens incertis fidem, ab his qui majores natu erant presbyteris, vel clericis, flagitabat sibi nomen martyris, vel tempora passionis ostendi: grandi se scrupulo perimoveri, quod nihil certi constans sibi majorum memoria tradidisset.

Ad locum orationis.] Et κατὰ τόπον & ὑποθήκῃς quæ in territorio erant, cui præerat Episcopus, cum suis presbyteris ei subiacebant. Nam & κατὰ τόπον & monasteria habuere presbyteros præpositos, qui monachis sacramentum eucharistia administrabant, & synaxin tenebant. Salmastius.

Camelorum setis.] Paulinus II.

Multis vestis erat setis contexta Cameli. Vide ejus Epistolam ad Severum: & epistola VII. ad eundem: conserrvuli & compallidi nostri, non vestibus pictis superbi, sed horrentibus cilicibus humiles.

Nobiles.] Vide infra cap. XXI V. Paul. Nam multos illic præisco de sanguine clavos traxerat ad talem prudens sententia vitam.

Velut consepultis ibi martyribus consacraverat.] Martyria, id est loca & monumenta sacra sanctis Martyribus & Confessoribus erecta. Ammian. XXI I.

Cineres projecit in mare, id metuens, ut clamabat, ne collectis supremis, ades iis exstruerentur ut reliquis, qui deviare à religione compulsi, pertulere cruciabiles penas, adusque gloriosam mortem intemera fide progressi, & nunc martyres appellantur. Augustinus XXI I. Civ. Dei 10. Nos Martyribus nostris non templa sicut diis, sed memorias, sicut hominibus mortuis, fabricamus. Neque ibi erigimus altaria in quibus sacrificemus martyribus, sed uni Deo sacrificium immolamus. Eorum reliquias sub altari ponebant. Ambros. x. epist. 85. sub finem. Durand. in Rationali. Prudentius III. & 56 Quod de Eulalia:

Offibus altari & impostum.

Cyrillus Eremita in Vita Euthymii: Corpus beati Viri transferri ad adem quam recenter fuerat fabricatus, & in sacro depositus locule, ut nunquam possit amplius aperiri.

set. Cum aliquamdiu ergo à loco illo se abstinuisset, nec derogans religioni, quia incertus erat: nec auctoritatem suam vulgo accommodans, ne superstitione convalesceret: quodam die paucis secum adhibitis fratribus, ad locum pergit. Deinde super sepulcrum ipsum astans, oravit ad Dominum, ut quis esset, vel cuius meriti sepultus, ostenderet. Tum conversus ad lævam, vidit prope assistere umbram fordidam, trucem. Imperat, nomen meritumque ut loqueretur. Nomen edicit, de crimine confitetur, *latronem se fuisse, ob scelera percussum, vulgi errore celebratum, sibi nihil cum Martyribus esse commune; cum illos gloria, se pœna retineret.* Mirum in modum vocem loquentis, qui aderant, audiebant, personam tamen non videbant. Tum Martinus, quid vidisset, exposuit: iussitque ex eo loco altare, quod ibi fuerat, submoveri: atque ita populum superstitionis illius absolvit errore.

IX. Accidit autem insequenti tempore, dum iter ageret, ut Gentilis cuiusdam corpus, quod ad sepulcrum cum superstizioso funere deferebatur, obvium haberet: conspicatusque eminus venientium turbam, quidnam id esset ignarus, paullulum stetit: nam fere quingentorum passuum intervallum erat, ut difficile fuerit dignoscere quid videret. Tamen quia rusticam manum cerneret, & agente vento linteamina corpori superjecta volitarent, profanos sacrificiorum ritus agi credidit; quia esset hæc Gallorum rusticis consuetudo, simulacra dæmonum candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia. Elevato ergo

111

Nec derogans religioni.] Gregorius Thaumaturgus, gentilium ferias in festa Sanctorum Martyrum mutavit, sicut Gregorius Nyssenus in vita ejus testatur. Theodoretus de Evangelicæ veritatis cognitione lib. v. 111. *Pro panditi, & Dianis & Dionysis, hoc est Iovis Liberique patris solemnitatibus, Petro, Paulo, Thoma, Sergio, Marcello, Leontio, Antonino, Mauricio, aliisque sanctis Martyribus, solemnitates, populari epulo, per-*

aguntur. Hæc enim consuetudo fuit ut ad memorias martyrum epulas facerent.

Simulacra dæmonum candido tecta velamine, misera per agros suos circumferre dementia.] Hæc gentilium ambarvalia fuerunt. Candidus color in sacris usitatus, velut puritatis indicium. Vnde & Arabibus Apostoli *السوادين* dicuntur, quasi dicas, *Viros albis vestibus indu-*

in adverso signo crucis, imperat turbæ, non moveri loco, onusque deponere. Hic vero mirum in modum videres miseris primum velut saxa riguisse. Dein, cum promoveri se summo conamine niterentur, ultra accedere non valentes, ridiculam in vertiginem rotabantur: donec victi pondere, corporis onus deponunt: attoniti & semet invicem aspectantes, quidnam sibi accidisset, taciti cogitabant. Sed beatus vir cum comperisset, exsequiarum esse illam frequentiam, non sacrorum, elevata rursus manu, dat eis abeundi & tollendi corporis potestatem. Ita eos & cum voluit, stare compulit: & cum libuit, abire permisit.

X. Item, dum in vico quodam templum antiquissimum diruisset, & arborem pinum quæ fano erat proxima, esset aggressus excidere, tum vero antistes loci illius, cæteraque gentilium turba cœpit obistere: & cum iidem illi dum templum evertitur, imperante Domino quievissent, succidi arborem non patiebantur. Ille eos sedulo commonere, nihil esse religionis in stipite: Deum potius, cui serviret ipse, sequerentur. Arborem illam excidi oportere, quia esset dæmoni dedicata. Tum ex illis unus, qui erat audacior cæteris: *Si habes, inquit, aliquam de Deo tuo, quem dicis te colere, fiduciam, nosmetipsi succidemus hanc arborem, tu ruentem excipe: & si tecum est tuus, ut dicis, Dominus, evades.* Tum ille intrepide confisus in Domino, facturum se pollicetur. Hic vero ad istiusmodi conditionem, omnis illa Gentilium turba consentit: facilemque arboris suæ habuere jacturam, si inimicum sacrorum suorum casu illius obruissent. Itaque cum unam in partem pinus illa esset acclinis, ut

non

tos. Ita enim vocem eam Retinensis in versione Alcorani explicat. Seldenus.

Elevata rursus manu.] Pro quo Paulinus dixit, signo crucis. Fortunatus l. 12.

Iussit abire procul digitis crucis arma repingens.

Hieron. in Epitaph. Pauli ad Eufstorgium: *digitumque ad os tenens, crucis signum pingebat in labiis.* In vita Hilari-
onis, *Cum tria crucis signa pinxisset in sa-*

bulo. Crebro sic loquitur Sulpicius de cruce: elevato in adverso signo crucis, & elevato obviam manu signum salutis opponit. Quia cruces ejusmodi manu elata, fronti, vel ori impressa, gliscente paulatim superstitione.

Diruisset.] Fortunatus & Fortunatus incensum voluit.

Acclinis.] Fortunatus: Paulatim inclinans jam victa secum ruebat. Giselin.

Signum

non esset dubium quam in partem succisa corrueret, eo loco vincus statuitur pro arbitrio rusticorum, quo arborem esse casuram nemo dubitabat. Succidere igitur ipsi suam pinum cum ingenti gaudio lætitiæque cœperunt. Aderat eminus turba mirantium. Jamque paulatim nutare pinus, & ruïnã suã casura minitari. Pallebant eminus monachi, & periculo jam propiore conterriti, spem omnem fidemque perdidierant, solam Martini mortem expectantes. At ille confusus in Domino, intrepidus opperens, cum jam fragorem sui pinus concidens edidisset, jam cadenti, jam super se ruenti, elevata manu, signum salutis opponit. Tum vero turbinis modo (retroactam putares) diversam in partem ruit adeo, ut rusticos qui tuto loco steterant, pæne prostraverit. Tum vero in cœlum clamore sublato, gentiles stupere miraculo, monachi flere præ gaudio, Christi nomen in commune ab omnibus prædicari; satisque constitit, eo die salutem illi venisse regioni. Nam nemo fere ex immani illa multitudine gentilium fuit, qui non impositione manus desiderata, Dominum Jesum, relicto impietatis errore, crediderit. Et vere ante Martinum pauci admodum, imo pæne nulli in illis regionibus Christi nomen receperant; quod adeo virtutibus illius, exemploque conva-

luit,

Signum salutis opponit.] Sic Paulinus & Fortunatus. Hieron. in Hilar. Christi crucem signavit in fronte, talique armatus casside, & lorica fidei circumdatus, fortius præliabatur. Idem in Paulo Heremita: Salutaris signi impressione armat frontem.

Qui non impositione manus desiderata.] Sic infra: cunctos, imposta universis manu, catechumenos fecit. Dialogo. XI, 5. Manus impostæ non baptismatis tantum, quod confirmatio dicebatur, sed etiã Catechumenis, qui nomen suum Christo dabant. Concilium Eliberitanum: Gentiles, si in infirmitate desideraverint sibi manus imponi, si fuerit eorum ex aliqua parte vita honesta, placuit eis manus imponi, & fieri Christianos. Con-

cilium I. Arelatense, Canone VI. De his qui in infirmitate credere volunt, placuit debere iis manus imponi. Quod non est accipiendum de confirmatione. Non enim confirmabantur priusquam baptizati essent. Prima impositione manuum dicebantur Christiani, ante baptismum: ultima qua perficiebantur post baptismum, fideles ac iusti. Vnde & passim in vetustis conciliis; fidelis idem est qui baptismum accepit. Hinc in Canone LIX. Concilii Eliberini, Christianus & fidelis ita distinguuntur. Christianus est Catechumenus, qui ad fidem accedens, manuum impositione prima meruit fieri Christianos: Fidelis qui integrum suum baptismum acceperat; hoc est, qui manuum imposi-

posi-

luit, ut jam ibi nullus locus sit, qui non aut ecclesiis frequentissimis, aut monasteriis sit repletus. Nam ubi fana destruxerat, statim ibi aut ecclesias, aut monasteria construebat.

XI. Nec minorem sub idem fere tempus eodem in opere virtutem edidit. Nam cum in vico quodam, fano antiquissimo & celeberrimo ignem immisisset, in proximam, immo adhærentem domum agente vento, flammarum globi ferebantur. Quod ubi Martinus advertit, rapido cursu rectum domus scandit, obvium se advenientibus flammis inferens, tum vero mirum in modum cerneret contra vim venti ignem retorqueri, ut compugnantium inter se elementorum quidam conflictus videretur. Ita virtute Martini ibi tantum ignis est operatus, ubi iussus est.

XII. In vico autem, cui Leprosum nomen est, cum idem templum opulentissimum superstitione religionis voluisset evertere, restitit ei multitudo Gentilium, adeo ut non absque injuria sit repulsus. Itaque secessit ad proxima loca, ibique per triduum cilicio tectus & cinere, jejunans semper atque orans, precabatur à Domino; ut quia templum illud evertere humana manu non potuisset, virtus illud divina dirueret. Tum subito ei duo Angeli hastati atque scutati instar militiæ cœlestis se obtulerunt, dicentes, missos se à Domino, ut rusticam multitudinem fugarent, præsidiumque Martino ferrent, ne quis, dum templum dirueretur, obfisteret. Rediret ergo, & opus cœptum devotus imple-ret. Ita regressus ad vicum, inspectantibus Gentilium turbis, & quiescentibus, dum profanam ædem usque ad fundamentum dirueret, aras omnes atque simulacra rede-git in pulverem. Quo viso, rustici cum se intelligerent di-vino nutu obstupefactos atque perterritos, ne Episcopo

re-
positione ultima perfectus fuerat. *Salm.*
[Aut ecclesiis frequentissimis, aut mo-
nasteriis.] Nominat Gregor. Turonen.
ecclesias in vico Alingaviensi, Solona-
censi, Cisolmagensi, Tornomagensi,

Condatensi. lib. x. *Histor. Gifelin.*
[Cui Leprosum nomen est.] In quadam
vetusta editione Severi reperi: Cui Li-
broso nomen est. In alio quodam v. c.
Librosso. Iuret.

repugnarent, omnes fere in Jesum Dominum crediderunt, clamantes palam, & confitentes Deum Martini colendum, idola negligenda, quæ sibi adesse non possent.

XIII. Quid etiam in pago Æduorum gestum sit, referam. Vbi dum templum itidem everteret, furens Gentilium rusticorum in eum irruit multitudo. Cumque unus audacior cæteris, stricto eum gladio peteret, rejecto pallio nudam cervicem percussori præbuit. Nec cunctatus ferire Gentilis; sed cum dexteram altius extulisset, resupinus ruit; consternatusque divino metu, veniam precabatur.

XIV. Nec dissimile huic fuit illud, cum eum idola destruentem cultro quidam ferire voluisset, in ipso ictu ferrum ei de manibus excussum, non comparuit. Plerumque autem contradicentibus sibi rusticis, ne fana eorum destrueret, ita prædicatione sancta Gentilium animos mitigabat, ut luce eis veritatis ostensa, ipsi sua templa subverterent. Curationum vero tam potens in eo gratia erat, ut nullus fere ad eum ægrotus accesserit, qui non continuo receperit sanitatem; quod vel ex consequenti lucebit exemplo.

XV. Treveris puella quædam dira paralytis ægritudine tenebatur, ita ut jam per multum tempus nullo ad humanos usus corporis officio fungeretur, omni ex parte præmortua, vix tenui spiritu palpitabat. Tristes ad solam funeris expectationem assistebant propinqui: cum subito nuntiatur ad civitatem illam venisse Martinum. Quod ubi pater puellæ comperit, excurrit, exanimi pro filia rogaturus. Et forte Martinus jam Ecclesiam fuerat ingressus. Ibi inspectante populo, multisque aliis Episcopis præsentibus, ejulans senex, genua ejus amplectitur, dicens; *Filia mea moritur misero genere languoris, & quod ipsa est morte crudelius, solo spiritu vivit, jam carne præmortua. Rogo ut eam adeas, atque benedicas;*

Æduorum.] Lib. Trud. Æduorum. quod addo, ut ejus libri auctoritate hanc antiquissimam scribendi formam confirmem. *Giselin.*

Genua ejus amplectitur.] Quod signum summæ obtestationis erat. Frequens apud Poëtas, Homerum, Virgilium, alios.

cas: confido enim quod per te reddenda sit sanitati. Qua ille voce confusus obstupuit, & refugit, dicens, hoc suæ non esse virtutis, senem errare iudicio, non esse se dignum per quem Dominus signum virtutis ostenderet. Perstare vehementius flens pater, & orare ut exanimem visitaret. Postremo à circumstantibus Episcopis ire compulsus, descendit ad domum puellæ. Ingens turba pro foribus expectabat, quidnam Dei esset facturus. Ac primum, quæ erant illius familiaria in istiusmodi rebus arma, solo prostratus oravit. Deinde ægram intuens, dari sibi oleum postulat; quod cum benedixisset, in os puellæ vim sancti liquoris infudit, statimque vox reddita est. Tunc paullatim singula contactu ejus cœperunt membra viviscere, donec firmatis gressibus, populo teste, surrexit.

XVI. Eodem tempore Tetradii cujusdam proconsularis viri servus dæmonio correptus, dolendo exitu cruciabatur. Rogatus ergo Martinus, ut ei manum imponeret, deduci cum ad se jubet; sed nequam spiritus nullo proferri modo ex cella in qua erat potuit. Ita in advenientes rabidentibus sæviebat. Tum Tetradius ad genua beati viri advolvitur, orans ut ad domum in qua dæmoniacus habebatur,

Dari sibi oleum postulat: quod cum benedixisset, in os puellæ.] Sic infra Dial. 111. 2. pusillum olei cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit. Vnctio apud veteres fiebat in morbo, & in iis membris, quæ maxime dolebant. Surdo* mutoque oleum infusum ori & vertici capitis. *Gregorius. Turon. v. 1. Hist. Franc. 7. Peste laboranti brachium oleo sancto illitum. Fortunatus in Vita S. Germani. Victor Antiochenus ad Caput vi. Marci: Oleum quod in sancta unctioe adhibetur, & Dei misericordiam & morbi sanationem, & cordis illuminationem denotat. Dicit tamen potest Orationem hæc omnia efficere, oleum autem eorum omnium quæ sunt, externum tantum symbolum esse. Extrema unctio Pontifi-*

ciorum plane discrepat ab illa veteri unctioe. *Perkins. Vnctio* qua Apostoli ægros curabant cum oratione, tota extraordinaria fuit. Cum ipsis hæc virtus evanuit, nec usurpanda est amplius, ubi nil efficit, nisi quis mimum agere velit. Nec deploratis ægris, aut semimortuis, ut nunc fit, conferebatur, sed omnibus ut sanari per eam possent. Opinio etiam illa nova, qua censent periculosum esse ex hac vita migrare sine hac unctioe. Hoc quoque novum quod oleum illud benedicitur, cum ex simplice oleo fieret Apostolorum ætate. *Salmos.*

Tetradii cujusdam proconsularis viri servus.] Hic fortasse idem ille est Tetradius, ad cuius filium optimæ spei poetam, clarotum virorum usu & frequentia florentem scribit Ausonius consul anno urbis 1131. *epist. 16. Gifelin.*

tur, ipse descenderet. Tum vero Martinus negare, se profani & Gentilis domum adire posse. Nam Tetradius eodem tempore adhuc Gentilitatis errore implicitus tenebatur. Spondet igitur se, si de puero dæmon fuisset exactus, Christianum fore. Ita Martinus imposita manu puero, immundum ab eo spiritum ejecit. Quo viso, Tetradius Dominum Jesum credidit: statimque catechumenus factus, nec multo post baptizatus est, semperque Martinum salutis suæ auctorem miro coluit affectu.

XVII. *Per idem tempus in eodem opido ingressus patrisfamilias cujusdam domum, in limine ipso restitit, dicens: *Horribile in atrio domus dæmonium se videre.* Cui cum, ut discederet, imperaret, quendam è familia, qui in interiore parte ædium morabatur, arripuit; sævire dentibus miser cœpit, & obvios quoscunque laniare. Commota domus, familia turbata, populus in fugam versus. Martinus se furenti objecit, ac primum stare ei imperat. Sed cum dentibus

Catechumenus factus, nec multo post baptizatus est.] Vide Notas ad cap. 11. Ritus quidam in baptifino obcinuerunt olim, qui nunc ab omnibus omittuntur. Hujus generis sunt osculari baptizandum. *Cyprian.* 111. ep. 8. usus lactis & mellis. *Tertull.* 1. contra Marc. lactis & vini. *Hieron.* in Esai. cap. 1v. ablutio pedum. *Cyprian.* de unctione Chrismatis. Administrabatur autem extra Ecclesias, in fontibus & fluminibus. VValafridus Strabo de reb. Eccles. xxvi. *Sciendum autem primo simpliciter in fluvii vel fontibus, baptizatos credentes.* Deinde baptisteria instituta, sed extra Ecclesiam. *Paulin.* Epist. xii. ad Severum: *Tu vero etiam baptisterium, baptiflicis duabus interpositum, condidisti.* Tandem in parochialibus Ecclesiis constituta. De *Consecrat.* dist. 1v. c. 160. *Perkins.* βῆπλεν, à quo βαπτιζέω immersionem significat, non adspersionem. Nec aliter veteres, quam immersione vel unica, vel trina, baptizabant. Græca Ecclesia etiam hodie baptizan-

dos mergit. Tempore Hieronymi omnes Ecclesiæ hunc morem observabant in baptifino, ut ter caput sub aqua mergerent. *Adversus Lucifer.* Erat igitur trina βαπτύσις, immersio, & trina ἀνάδυσις, emerfio. *Cyroll.* Hierosol. in Catechesi. Nec invocatio Trinitatis super baptizatum Apostolici instituti & moris est, cum Apostoli in solo nomine Jesu baptizarent. Soli clinici, quod decumberent, baptizati sunt eo quo poterant modo, non lavacro integro, ut hi qui caput sub aqua mergunt, sed toto corpore aqua perfuso. *Cyprianus* 1v. Epist. 7. Sic Novatus baptifinum accepit aeger, βαπτιζομεις non βαπτιζομεις. *Euseb.* vi. Hist. 43. *Salmasius.* In veteri Ecclesia baptifinum & chrisma statim sequebatur διζαχρυσία, quam etiam infantibus, ut reliquis νεοφωτισοις dabant. *Casanbon.*

Quendam è familia.] *Paulinus* & *Fortunatus* Cocum fuisse referunt. Vnde & *Iuretus* ex vetusto codice suo, qui ha-

bus fremeret, hiantique ore morsum minaretur, digitos ei Martinus in os intulit; *Si habes, inquit, aliquid potestatis, hos devora.* Tum vero, ac si candens ferrum faucibus accipisset, longe reductis dentibus digitos beati viri vitabat attingere; & cum fugere de obsessio corpore pœnis & cruciatibus cogeretur, nec tamen exire ei per os liceret, fœda relinquens vestigia, fluxu ventris egestus est.

XVIII. Interea cum de motu atque impetu barbarorum subita civitatem fama turbasset, dæmoniacum ad se exhiberi jubet, imperat, ut an verus esset hic nuntius, fateretur. Tunc confessus est; *sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populum disseminassent, ut hoc saltem metu ex illo Martinus opido fugaretur: barbaros nihil minus quam irruptionem cogitare.* Ita cum hæc immundus spiritus media in Ecclesia fateretur, metu & turbatione præsentis civitas liberata est.

XIX. Apud Parisios vero, dum portam civitatis illius magnis secum turbis euntibus introiret, leprosum miserabili facie horrentibus cunctis osculatus est, atque benedixit, statimque omni malo emundatus est. Postero die ad Ecclesiam veniens nitenti cute, gratias pro sanitate, quam receperat, agebat. Sed nec hoc prætereundum est, quod simbriæ vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes. Nam aut digitis illigatæ, aut collo inditæ persæpe ab ægrotantibus morbos effugaverunt.

XX. Arborius autem, vir præfectorius, sancti admodum & fidelis ingenii, cum filia ejus gravissimis quartanæ febribus ureretur, epistolam Martini, quæ casu ad eum delata fuerat, pectori puellæ in ipso accessu ardoris inseruit, statimque fugata febris est. Quæ res apud Arborium intantum valuit, ut statim puellam Deo voverit, & perpetuæ virginitati dicarit;

bet, *Coquum patrisfamilias, qui emendandum ita Sulpicium censet.*

Egestus est.] Paulinus: Egestus fluxu. Fortunatus: Sordibus egreditur.

Sedecim dæmones fuisse, qui rumorem hunc per populum disseminassent.] Quo-

rum est falsos rumores spargere. Minucius in Octavio: *Sic est negotium dæmonum; ab ipsis enim falsus rumor & fertur & foretur.*

Arboreus autem, vir præfectorius.] Idem Dial. III, 14. ex præfecto appellatus.

Habi-

rit; profectusque ad Martinum, puellam ei, præfens virtutum ejus testimonium, quæ per absentem licet curata esset, obtulit: neque ab alio eam, quam à Martino, habitu virginitatis imposito, passus est consecrari.

XXI. Paullinus vero, vir magni postmodum futurus exempli, cum oculum graviter dolere cœpisset, & jam pupillam ejus crassior nubes superducta texisset, oculum ei Martinus peniculo contigit, pristinamque ei sanitatem sublato omni dolore restituit.

XXII. Ipse autem cum casu quodam esset de cœnaculo devolutus, & per confragosos scalæ gradus decidens, multis vulneribus esset affectus, cum exanimis jaceret in cellula, & immodicis doloribus cruciaretur, nocte ei angelus visus est eluere vulnera, & salubri unguine contusi corporis membra contingere: atque ita postero die restitutus est sanitati, ut nihil unquam pertulisse incommodi putaretur. Sed quia longum est ire per singula, sufficiant hæc vel pauca de plurimis: fatisque sit nos & in excellentibus non subtrahere veritatem, & in multis vitare fastidium.

XXIII.

Habitu virginitatis imposito.] Virgines continententes impietatem seculi, solitarie vivebant, sine voto solemnī & perpetuo, velo notæ quando egrediebantur, non è monasterio, sed è suis paternis adibus. Ejusmodi virgines multa fuerunt usque ad Hieronymi seculum, quæ extra monasterium, privatim & libere vivebant continentiam. Imo tales aliquando fuerunt sceminae nobiles, quæ domi suæ vivebant, & multis ancillis comitatæ procedebant. Hieron. ad Demetriad. circa A. cccc. Marcella Romæ inter primas fuit Moniales. Hieronymus in Epitaphio ejus.

Consecrari.] Consecrare, quo verbo utantur in sacerdotum ordinum collatione, nihil aliud est quam *ἀλογοῦν*, & benedicere. Alia voce, *consignare*, dicebatur. *Salmas.*

Paullinus vero.] Fuit hic Paullinus, vir consularis, & in seculari etiam ami-

cia Severo dilectissimus, ut initio Epist. 5. ad Severum, ipse testatur: quem Martinus Christo se suaque omnia consecrantem omnibus pietatis exemplum proponit, cap. xxvi. *Giselin.*

Peniculo.] Fortunatus, qui hanc eandem Martini vitam carmine profecto non nimium fortunato descriptit, neutrius fecit mentionem: tantum adjicit: *Martini digitis, oleo manante lucerna Cuncta salutifero superans coll'yræ tactu.* *Giselin.*

Sublato omni dolore.] Iterum tamen postea morbo oculorum laboravit, ut ex libro ejus primo pater, ubi rogat Martinum:

— *Vultus mihi redde salutem,*

Contusi corporis membra contingere.] Ita Giselinus. Sed illa verba: *membra contingere*, desunt in meo V.C. quorum loco additum reperi: *corporis superliniere dolores.* Quæ lectio elegans valde mi-

XXIII. Atque ut minora tantis inferam (quamvis, ut est nostrorum ætas temporum, quibus jam depravata omnia atque corrupta sunt, pæne præcipuum sit, adulationi regiae sacerdotalem non cessisse constantiam) cum ad Imperatorem Maximum, ferocis ingenii virum, & bellorum civilium victoria elatum, plures ex diversis partibus episcopi convenissent, & fœda circa principem omnium adulatio notaretur, seque degeneri inconstantia regiae clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset, in solo Martino Apostolica auctoritas permanebat. Nam etsi pro aliquibus supplicandum regifuit, imperavit potius quam rogavit: & à convivio ejus frequenter rogatus abstinuit, dicens, *se mensa ejus participem esse non posse, qui duos Imperatores unum regno, alterum vita expulisset.* Postremo cum Maximus se non sponte sumpsisse imperium affirmaret, sed impositam sibi à militibus divino nutu regni necessitatem armis defendi-

hi arridet. *Invet.*

Maximum, ferocis ingenii virum.] Vide infra Dialogo II, cap. VII. & ibidem.

Degeri inconstantia regiae clientelæ sacerdotalis dignitas subdidisset.] Iam hoc ævo illa clericorum à civili magistratu exemptio, invaluisse videtur. Hinc eam tories inculcat Severus, maxime in causâ Ithaciana. Quorsum & hæc ejus respiciunt verba. In causis mere civilibus Iustinianus sanxit leges, ut soli Episcopi de Monachorum & Monialium causis cognoscerent. Nov. LXXIV. c. 1. licebat tamen, pro natura causæ, ad civiles quoque judices pergere. Nov. LXXXIII. in præf. & CXXIII. c. 21. At in criminalibus, judicio subjecti Magistratus erant: & si pœna judicaret dignum clericum, tunc spoliari ab Episcopo Sacerdotali dignitate, atque ita sub legum fieri manu decernit. Nov. LXXXIII. c. 1. & CXXIII. c. 21. Sed tamen ante Iustiniani tempora, in quibusdam Ecclesiis, Clerici à civili jurisdictione exempti fuerunt. Concil. Agathens. c. XXXII. Clericum nullus præsumat apud secularem

judicem, Episcopo non permittente, pulsare: sed si pulsatus fuerit, non respondeat, vel proponat, nec audeat criminale negotium in seculari judicio proponere. Perkinusius.

Imperavit potius quam rogavit.] Sic Dial. 1. Cum nec solum comitibus, aut præfectis, sed ipsis etiam Regibus imperaret. Fortunatus 11.

In Imperatori Martinus & imperat ipsi. Paulinus:

— quasi jure jubentis.

Impositam sibi à militibus divino nutu regni necessitatem.] A. C. CCCLXXXIV. Gratianus Imp. Catechumenus 8. Kal. Septembris occiditur. Fl. Maximus Vir Catholicus tyrannice à militibus Imperator Gallia, Angliæ & Hispaniæ salutat. Fl. Luc. Dexter. Vnam alarum ad Hispaniam, alteram ad Italiam extendit, throno imperii apud Treveros locato. *Gildas* Sapiens de excidio Britannia. Fuit Britannus. *Socrates*. v. XI. Hispanus. *Sozom.* IV. Constantini sanguineus, vocaturque Fl. Clemens Maximus. *Baron.*

disse, & non alienam ab eo Dei voluntatem videri, pene quem tam incredibili eventu victoria fuisset, nullumque ex adversariis nisi in acie occubuisse. Tandem victus vel ratione vel precibus, ad convivium venit: mirum in modum gaudente rege, quod id impetrasset. Convivæ autem aderant veluti ad diem festum evocati, summi atque illustres viri; præfectus, idemque consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit, comites duo summa potestate præditi, frater regis & patruus; medius inter hos Martini presbyter accubuerat; ipse autem sellula juxta regem posita confederat. Ad medium vero convivium (ut moris est) pateram regi minister obtulit. Ille sancto admodum episcopo potius dari jubet, exspectans atque ambiens ut ab illius dextera poculum sumeret. Sed Martinus ubi ebibit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui

Consul Euodius, vir quo nihil unquam justius fuit.] Supra 11. Hist. circa finem: *causam præfecto Euodio permisit, viro acri & se vero.*

Comites duo summa potestate præditi.] Amici & comites Augusti dicebantur, qui à consiliis Augusti erant, & amici quidem, quod in interiorem familiaritatem principis admissi & in contubernium adsciti, omnibus ejusdem consiliis interessent. Comites iidem dicebantur, quod Augustum in omnibus processibus, ut vocabant, & expeditionibus bellicis comitarentur. *Consiliarii* etiam Augustorum dicebantur, ut in hac inscriptione Romæ: PROC. AD. ROMA. DAMNATORVM. PROC. AD. ALIMENTA. CONSILIARIO. AVGG. Comites igitur isti eodem & nomine & munere usque ad posteriores imperatores manserunt. nam *comites consistorii* vel *consistoriani*, dicebantur, consistorium, ut notum est τὸ συνέδριον principis. Constantinus, ut honorarius esset titulus, effecit, & ad varias præfecturas & administrationes & artes extendit, quas hoc titulo honoravit. Atque hæc Comitum origo, *Salmasius*,

Medius inter hos.] Locus ille honoratissimus est. Sic apud Ovidium 1 v. Met. *Ara Iovis media est*, inter Mercurii & Palladis aram. Sallustius in Iugurtha: *Hierusal dextra Adherballem adsedit, ne medius ex tribus, quod apud Numidas honori ducitur, Iugurtha foret.* Horn.

Martinus ubi ebibit, pateram presbytero suo tradidit, nullum scilicet existimans digniorem, qui post se biberet.] Presbyteri & Episcopi Hieronymi ævo, sola ordinatione differebant. Chryllostomus dixit: *μὴν τῆ ἁγορῆς ἀναβήκινεσιν* Episcopos supra presbyteros. Theophylactus presbyteros, *μὴν τῆ ἁγορῆς ὑποβήκινεσιν*, id est, inferiores esse. Quod discrimen circa Nicænum concilium invaluit. Antea enim presbyter & Episcopus iidem erant. Deinde ex novo Ecclesia instituta facta nominis, ordinis & muneris divisione, unus ex eodem olim ordine ac collegio, *Episcopus* dictus est cum majore dignitate, cæteri *presbyteri* cum minore. Quæ forma regimini nec Apostolica fuit, nec Apostolicæ ac divinæ in-

qui post se biberet: nec integrum sibi fore, si aut regem ipsum, aut eos qui à rege erant proximi, presbytero prætulisset. Quod factum Imperator, omnesque qui tunc aderant, ita admirati sunt, ut hoc ipsum eis in quo contempti fuerant placeret: celeberrimumque per omne palatium fuit, fecisse Martinum in regis prandio, quod in infimorum judicum conviviis episcoporum nemo fecisset. Eidemque Maximo longe ante prædixit futurum, ut si ad Italiam pergeret, quo ire cupiebat, bellum Valentiniano Imperatori inferens, sciret se primo quidem impetu futurum esse victorem, sed parvo post tempore esse periturum. Quod quidem ita vidimus. Nam primo adventu ejus Valentinianus in fugam versus est, deinde post annum fere resumptis viribus, captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.

XXIV.

stitutionis, nec etiam Apostolicæ successione. *Salmas.*

Bellum Valentiniano Imperatori inferens.] Causa ejus, vel prætextus fuit illata Ambrosio injuria. Eum enim, in sanctu lustinæ matris Arianæ, Valentinianus templo inclusum male tractarat. Quam occasionem arripiens Maximus, primo per literas hortatur Valentinianum, ut à persecutione piorum desistat; mox bellum eidem, quasi vindex Ambrosii, infert. *Theodor. v. 13, 14. Socrates v, xi. Nicephor. xi, 19, 20.*

Valentinianus in fugam versus est.] Adventu Maximi cognito, Valentinianus Mediolano in Illyricum fugit, auxilia Theodosii contra Maximum implorans. *Iidem, & Orosius.*

Captum intra Aquileiæ muros Maximum interfecit.] Prosper Aquitanicus: *Theodosio 11. & Cyregio Cos. Maximus tyrannus à Valentiniano & Theodosio Imp. tertio ab Aquileia lapide spoliatus indumentis regis, sistitur & capite plebitur. Aufonius in claris urbibus de Aquileia:*

—sed magis illud
Eminet, extremo quod te sub tempore
legit,

*Solveret exacto cui justa piacula bello
Maximus, armigeri quondam sub nomine
lixæ.*

*Felix quæ tanti spectatrix lata triumpho
phi*

Puniti Aufonio Rutupinum morte latyonem.

Anno CCCCLXXXV III. VI. Kal. Septembris. Sextus Flavius Maximus cum Victore filio necatur. Hoc uno maxima saltem laude dignus, quod fraudes detexit Heresiarchæ Priscilliani, eumque de Hispaniis expulit, reluctantemque parere concilio Cæsaraugustano, deinde Burdegalensi, coëgit ire Treviros: ac tandem dignas de homine impuro sceleratoque pœnas sumisit, licet non servato juris ordine, tamen convictum gladio animadverti iussit. *Dexter.* Eadem fere Idatius Lamacensis in Hispania Episcopus, habet, cujus Chronicon Iacobus Sirmundus publicavit. De cæde Maximi sic: *Aera 426 (A.C. 388.) Maximus Tyrannus occiditur per Theodosium tertio lapide ab Aquileia, v. Kal. Augusti. & eodem tempore vel ipso anno, in Gallis per Arbogastem comitem filius Maximi, nomine Victor, extinctus est. Vide & Orosium.*

Con

XXIV. Constat autem etiam Angelos ab eo plerumque visos, ita ut conferto invicem apud eum sermone loquerentur: Diabolum vero tam conspicabilem & subjectum oculis habebat, ut sive se in propria substantia contineret, sive in diversas figuras spiritualesque nequitas transfulisset, quolibet ab eo sub imagine videretur. Quod cum diabolus sciret se effugere non posse, conviciis eum urgebat frequenter, quia fallere non posset insidiis. Quodam autem tempore cornu bovis cruentum in manu tenens, cum ingenti fremitu cellulam ejus irrupit, cruentamque ostentans dexteram, & admissio recens scelere congaudens: *Vbi est*, inquit, *Martine virtus tua? unum de tuis modo interfeci*. Tunc ille convocatis fratribus refert, quid diabolus indicasset: sollicitos esse præcepit per cellulas singulorum, quinam hoc casu fuisset adfectus. Neminem quidem deesse de monachis, sed unum rusticum mercede conductum, ut vehiculo ligna deferret, esse ad silvam nuntiant. Jubet igitur aliquos ire ei obviam. Itaque haud longe à monasterio jam pæne exanimis invenitur. Extremum tamen spiritum trahens, indicat fratribus casum mortis & vulneris: junctis scilicet bubus dum dissoluta arctius lora constringit, bovem sibi excusso capite inter inguina cornu injecisse. Nec multo post vitam reddidit. Videtis quo judicio Domini, diabolo data fuerit hæc potestas. In Martino illud mirabile erat, quod non solum hoc quod supra retulimus, sed multa istiusmodi, quoties accidissent, longe ante prævidebat, & sibi nuntiata fratribus indicabat. Frequenter autem diabolus, dum mille nocendi artibus sanctum virum conabatur illudere, visibilem se ei formis diversissimis ingerebat. Nam interdum in Jovis personam, plerumque Mercurii, per sæpe etiam se Veneris

ac

Convocatis fratribus.] Paulinus substituit, *proceres*. Ut alludat ad nobiles multos qui in Monasterio Martini fuerunt: de quibus supra cap. VII. Fratres inter se omnes Christiani, atque ita invicem se olim appellabant. Tertullian. in Apologetico: *At quanto dignius fra-*

tres & dicuntur & habentur qui unum patrem Deum agnoverunt. Inde est quod Episcopi antiqui quoslibet è plebe fratres appellare solebant. *Salmas.*

Indicat fratribus casum mortis.] Codex Iureti: *causam mortis.* Quod retius.

ac Minervæ transfiguratum vultibus offerebat. Adversus quem semper interritus, signo se crucis & orationis auxilio protegebat. Audiebantur etiam plerumque convicia, quibus illum turba dæmonum protervis vocibus increpabat. Sed omnia falsa & vana cognoscens, non movebatur objectis. Testabantur etiam aliqui ex fratribus, audisse se dæmonem protervis Martinum vocibus increpantem, cur intra monasterium aliquos ex fratribus, qui olim baptismum diversis erroribus perdidissent, conversos postea recepisset, exponentem crimina singulorum: Martinum diabolo repugnantem respondisse constanter, antiqua delicta melioris vitæ conversatione purgari; & per misericordiam Domini absolvendos esse peccatis, qui peccare desinerent. Contradicente diabolo, non pertinere ad veniam criminosos, & semel lapsis nullam à Domino clementiam præstari; tunc in hanc vocem fertur exclamasse Martinus; *Si tu ipse, ô miserabilis, ab hominum insectatione desisteres, & te factorum tuorum vel hoc tempore, cum dies iudicii in proximo est, pœniteret, ego tibi vere confisus in Domino, Christi misericordiam pollicerer.* O quam sancta de Domini pietate præsumptio, in qua et si auctoritatem præstare non potuit, ostendit affectum. Et quia de diabolo, ejusdemque artibus sermo exortus est, non ab re videtur, licet extrinsecus referre quod gestum est; quia & quædam in eo Martini virtutum portio est, & res digna miraculo recte memoriæ mandabitur, in exemplum cavendi, si quid deinceps uspiam tale contigerit.

XXV. Clarus quidam nomine, adolescens nobilissimus,

MOX

Signo se crucis & orationis auxilio protegebat.] Sic sæpe. Vide supra cap. 1x. & Epist. 1. *Vbi vero auxilium crucis & orationis arma repetiisset.* Nimirum superstitio illa paulatim tum invaluit.

Christi misericordiam pollicerer.] Intolerabilis hic Martini error. Nec Sulpicius excusatione sua demit, sed auget. Origenis primus ejus erroris author.

Diabolos enim salvandos; docuit Homil. 1x. in Hierem. & 1. *ἐπεὶ δὲ πᾶν*. 6, 8. Alibi contrarium asserit. Vide Dial. 1, 3. *Horn.*

Clarus quidam.] Hic Martino fuit carissimus discipulus, ut indicio est epistola Severi ad Aurelium, qui domino & præceptori suo præmortuus, à Severo fratre dedicato altari, à Paullino epita-

mox presbyter, nunc felici beatus excessu, cum relictis omnibus se ad Martinum contulisset, brevi tempore ad summum fidei virtutumque omnium culmen enituit. Itaque cum haud longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset, multique apud eum fratres commorarentur, juvenis quidam ad eum Anatolius nomine, sub professione monachi omnem humilitatem atque innocentiam mentitus accessit, habitavitque aliquamdiu in commune cum cæteris. Dein procedenti tempore, angelos apud se loqui solere dicebat. Cum fidem nullus adhiberet, signis quibusdam plerisque ad credendum cohortabatur. Postremo eoque processit, ut inter se ac Deum angelos discurrere prædicaret; jamque se unum ex prophetis haberi volebat. Clarus tamen nequaquam ad credendum cogi poterat. Ille ei iram Domini & præsentis plagas, cur sancto non crederet, comminari. Postremo in hanc vocem erupisse se fertur; *Ecce hac nocte vestem mihi candidam Dominus de celo dabit, qua indutus in medio vestrum diversabor: idque vobis signum erit, me Dei esse virtutem, qui Dei veste donatus sim.* Tum vero grandis omnium ad hanc professionem expectatio. Itaque ad mediam fere noctem fremitu insultantium commoveri omne monasterium loco visum est. Cellulam autem, in qua idem adolescens continebatur, crebris cerneret micare luminibus, fremitusque in ea discurrentium, & murmur quoddam multarum vocum audiebatur.

epitaphiis tribus honestatus est: è quibus è Paullini epist. xi. illud primū est, *Nominis ut titulo sic mentis lumine Clarus,*

*Presbyter hoc tegitur, sed membra caduca, sepulcro.**

Giselin. Epistola 11. *presbyterum sanctum Clarum, qui nuper excesserat.*

Presbyter.] Hoc nomen ex Iudaismo recentiori, post urbis excidium, ad Christianos fluxit. קרי iis dicebantur, quos $\text{לxx. קרי סוֹרְפֵרִים}$ transtulerunt. Vide Cod. Theodof. lib. xv. tit. 8. l. vii. 14. *Seldenus.*

Haud longe sibi ab episcopi monasterio tabernaculum constituisset.] In veterum Monasteriis non cohabitabant omnes Monachi, sed fere singuli, in vicino quodam tractu, cellas sibi in rupibus, vel ex alia materia, struebant. In Vita Antonii Cap. xxxi. *Erant in monte monasteria tanquam tabernacula.* Rufinus de vitis Monachorum Ægypti: *Commanent per eremum dispersi & separati cellulis.* Plurima ejusmodi exempla in vitis Patrum extant. *Horn.* Vide Notas ad Dial. i. cap. v.

In medio vestrum diversabor.] Hac vo-

tur. Deinde facto silentio egressus, unum de fratribus, Sabatium nomine ad se vocat, tunicamque ei, qua erat indutus, ostendit. Obstupefactus ille convocat cæteros. Ipse etiam Clarus accurrit; adhibitoque lumine, vestem omnes diligenter inspiciunt. Erat autem summa mollitie, candore eximio, micanti purpura, nec tamen cuius esset generis aut velleris, poterat agnosci. Curiosius tamen oculis aut digitis attrectata, non aliud quam vestis videbatur. Interea Clarus fratres admonet, orationi instare, ut manifestius eis Dominus quidnam esset ostenderet. Itaque reliquum noctis hymnis psalmisque consumitur. At ubi illuxit dies, adprehensum dextera trahere ad Martinum volebat, bene conscius, illudi illum diaboli arte non posse. Tum vero reniti ac reclamare miser cœpit, interdictumque sibi dicebat, ne se Martino ostenderet. Cumque invitum ire compellerent, inter trahentium manus vestis evanuit. Unde quis dubitet hanc etiam Martini fuisse virtutem, ut phantasmam suam diabolus, cum erat Martini oculis ingerenda, dissimulare diutius, aut tegere non posset. Animadversum est tamen eodem fere tempore fuisse in Hispaniis juvenem, qui cum sibi multis signis auctoritatem paravisset, eousque elatus est, ut se Heliam profiteretur. Quod cum plerique temere credidissent, addidit, ut se Christum esse diceret: in quo etiam adeo illudit, ut eum quidam episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret:

ce nihil hinc & apud Marcellinum, aliosque horum æquales frequentius. *Giselin:*

Hymnis psalmisque consumitur.] Paulinus docet jam tum temporis Psalmos in monasteriis decantatos fuisse:

— *Ocyus omnis*

Turba ad consuetos modulamina dulcia psalmos

Advolat & sanctis solatia querit in hymnis.

Et libro 1.

— *cellamque replevit.*

Et sanctas cecinit cœcorum Symphonia voces.

pro-

Sigebertus in Chronico author est, Damasum Papam rogatu Hieronymi Psalterium in Gallicanis Ecclesijs decantari instituisse.

Quidam episcopus, nomine Rufus, ut Dominum adoraret.] Fl. Iul. Dexter in Chronico A. C. ccccxxxv. *Rufus ex Charia, Episcopus in Hispania creatur, qui per aliquot annos mirifice deceptus, de gradu Pontificio ex sententia frequentis concilii dejicitur. Ad quem locum Bivaricus: Rem gestam scripsit Severus in Vita Martini, capite vigesimoquinto.*

Qui

propter quod eum postea ab episcopatu dejectum vidimus. Plerique etiam nobis è fratribus retulerunt, eodem tempore in Oriente quendam exstitisse, qui se Joannem esse jactitaret. Ex quo conjicere possumus, istiusmodi pseudo-prophetis existentibus, Antichristi adventum imminere, qui jam in istis mysterium iniquitatis operatur. Neque enim prætereundum videtur, quanta Martinum sub iisdem diebus diabolus arte tentaverit. Quodam enim die præmissa præ se, & circumjectus ipse luce purpurea, quo facilius claritate adsumpti fulgoris illuderet, veste etiam regia indutus, diademate ex gemmis auroque redimitus, calceis auro illitis, sereno ore, læta facie, ut nihil minus quam diabolus putaretur, oranti in cellula astitit. Cumque Martinus primo aspectu ejus fuisset hebetatus, diu multumque silentium ambo tenuerunt. Tunc prior diabolus: *Agnosce, inquit, Martine, quem cernis. Christus ego sum: descensurus ad terram, prius me manifestare tibi volui.* Ad hæc cum Martinus taceret, nec quidquam responsi referret, iterare ausus est diabolus professionis audaciam: *Martine quid dubitas credere, cum videas? Christus ego sum.* Tum ille, revelante sibi spiritu, ut intelligeret diabolum esse, non Deum; *Non se, inquit, Iesus Dominus*

pur-

Qui se Joannem esse jactitaret.] Vltimis his in Anglia annis, secta quædam pestilens exorta est, eorum qui se *Querentes* vocant sive expectantes. Illi expectant Apostolum Joannem, quem adhuc vivere credunt, & brevi comparituram ut Ecclesias restituat. Alii dixerunt eum jam in Suffolcia conspectum. Iuxta alios vero in Transylvania adhuc hæret; & eo destinarunt literas, quibus ipsum hortantur, ut maturet in Angliam venire. Ideo moris apud eos est, cum peregrinum aliquem vident, inquirendi num is Iohannes Apostolus sit. *Honorius Reggius.*

Antichristi adventum imminere, qui jam in istis mysterium iniquitatis operatur.] Supra 11. Hist. de Nerone: sub se-

culi sine mittendus, ut mysterium iniquitatis exerceat. Vide Dialog. 11. cap. XVI.

Calceis auro illitis.] Fortunatus 11, 10. — *cui calceus illitus auro.*

Vsitatum id veteribus. *Athenæus* XI, 18. Plautus Bacchid. *qui foccis habeat auro suppositum solum.* Lampridius in Heliogabalo: *quæ aurum vel gemmas in calceamentis habent.*

Diu multumque silentium ambo tenuerunt.] Fortunatus:

*Mutuæque ambo diu tenuerunt silentia fasti,
Mirans ille virum, dum despicit iste superbum.*

Christus ego sum.] Simili fraude Diabolus apparuit Pachomio. In vita ejus: *Introivit ad eum diabolus habitu simulato*

purpuratum & diademate renitentem venturum esse prædixit. Ego Christum, nisi in eo habitu, formaque qua passus est, nisi crucis stigmata proferentem, venisse non credam. Ad hanc ille vocem statim ut fumus evanuit, & cellulam tanto fœtore complevit, ut indubia indicia relinqueret, diabolum se fuisse. Hoc ita gestum, ut supra retulimus, ex ipsius Martini ore cognovi, ne quis forte existimet fabulosum.

XXVI. Nam cum olim audita fide ejus, vita atque virtutibus, desiderio illius æstuaremus, gratam nobis ad eum videndum peregrinationem suscepimus, simul quia jam ardebat animus vitam illius scribere; partim ab ipso, inquantum ille interrogari potuit, sciscitati sumus; partim ab his qui interfuerant, vel scribebant, cognovimus. Quo quidem tempore credi non potest, qua me humilitate, qua benignitate susceperit; congratulatus plurimum, & gavisus in Domino, quod tanti esset habitus à nobis, quem peregrinatione suscepta expetissemus. Miserum me (pæne non audeo confiteri) cum me sancto convivio suo dignatus est adhiberi; aquam manibus nostris ipse obtulit, ad vesperum autem ipse nobis pedes abluit; nec reniti ad hoc aut contraire constantia fuit. Ita auctoritate illius oppressus sum, ut nefas putarem si non acquievissem. Sermo autem il-

Ex adverso consistens: Ave, inquit, Pachomi. Ego sum Christus, & venio ad te fidelem amicum meum.

Nisi crucis stigmata proferentem.] Quæ sibi impressa fuisse Franciscus finxit, & Monachus ille Bernensis superiori seculo, de quo Sleidanus in commentariis. Respiciant hæc Thomæ incredulitatem. Nam etiam stigmata crucis Diabolus, fallendis hominibus, repræsentare possit. Horn.

Cellulam tanto fœtore replevit.] Dæmoni fœtorem tribuebant, ut ex multis Paulini locis patet. Hieron. in Hilarione: *Habebat senex hanc gratiam, ut ex odore corporum, vestiumque sciret, cui dæmoni vel cui vitio subjaceret.*

Dignatus est adhiberi.] Eam loquendi

formam observavimus loco non uno nominatim, ubi de manna agit: *Sexto tamen die, qui a sabbatho colligi non liceret, duplum præsumerent.* Et Exodi i. *Nec dissimulari cruentum imperium licebat.* Giselinus.

Ipse nobis pedes abluit.] Pedes abluerent Orientalibus in usu, qui plerumque discalceati incedebant. Quod si quis alteri eos ablueret, id summæ humilitatis signum. Et hoc Christus ostendit cum discipulis suis pedes lavaret. Hinc ritus ille in Ecclesia invaluit, adeo ut ablutionem pedum Cyprianus lib. de unctione Chrismatum dicat à Christo in æternum institutam. Vnde Papa quorannis, & magni Reges ac Regina, pedes pauperum, mimico ritu, & vanissima superstitio-

illius non alius apud nos fuit, quam mundi hujus illecebras & sæculi onera relinquenda, ut Dominum Jesum liberi expeditique sequeremur; præstantissimumque nobis præsentium temporum illustris viri Paullini, cujus supra mentionem fecimus, exemplum ingerebat, qui summis opibus abjectis, Christum secutus, solus pæne his temporibus Evangelica præcepta compleffet; illum nobis sequendum, illum clamabat imitandum; beatumque esse præsens sæculum, tantæ fidei virritisque documento, cum secundum sententiam Domini dives & possidens multa, vendendo omnia & dando pauperibus, quod erat factu impossibile, possibile fecisset exemplo. Iam vero in verbis & confabulatione ejus quanta gravitas, quanta dignitas erat! quam alacer, quam efficax, & quam in exsolvendis scripturarum quæstionibus promptus & facilis! Et quia multos ad hanc partem incredulos scio, quippe quos viderim, me ipso etiam referente, non credere; Jesum testor, spemque communem, me ex nullius unquam ore tantum scientiæ, tantum ingenii, tam boni, & tam puri sermonis audisse. Quanquam in Martini virtutibus quantula est ista laudatio? nisi quod mirum est, homini illitterato ne hanc quidem gratiam defuisse. Sed jam finem liber postulat, sermo claudendus est; non quod omnia quæ de Martino fuerant dicenda, defecerint; sed quia nos, ut inertes poëtæ, extremo in opere negligentes, victi materiæ mole succumbimus. Nam etsi facta illius explicari verbis utcumque potuerunt; interiorem vitam illius, & quotidianam conversationem, & animum cælo semper intentum nulla unquam (vere profiteor) explicabit oratio, illam scilicet perseve-

ran-

ratione, abluunt, cum omni humilitate interna careant. *Horn.*

[*Illustris viri Paullini.*] Hic est episcopus ille Nolanus, vir imprimis sæculo suo celebris & Martino charus. Ejus oculum sanavit, supra cap. xx1. Alium hunc fuisse ab illo Paullino, qui carmine vitam & miracula Martini scri-

psit, Baronius multis probat argumentis.

Non quod omnia quæ de Martino erant dicenda, defecerint.] Epistol. 1. Cum ibidem sim professus, me non omnia illius facta complexum: quia si persequi universa voluissem, immensum volumen legentibus edidissem.

rantiam, & temperamentum in abstinentia & jejuniis, potentiam in vigiliis & orationibus; noctesque ab eo perinde ac dies actas, nullumque vacuum ab opere Dei tempus, quo vel otio indulserit, vel negotio. Sed nec cibo aut somno quidem, nisi in quantum naturæ necessitas cogebat. Vere fatebor, non si ipse (ut ajunt) ab inferis Homerus emergeret, posset exponere; adeo omnia majora in Martino sunt, quam ut verbis concipi queant. Nunquam hora ulla momentumque præterit, quo non aut orationi incumberet; aut si quid aliud forte agebat, nunquam animum ab oratione laxabat. Nimirum ut fabris ferrariis moris est, qui inter operandum pro quodam laboris levamine incudem suam feriunt; ita Martinus etiam dum aliud agere videretur, semper orabat. O vere beatus, in quo dolus non fuit; neminem judicans, neminem condemnans; nulli malum pro malo reddens! Tantam quippe adversum omnes injurias patientiam adsumpserat, ut cum esset summus sacerdos, impune etiam ab infimis clericis læderetur; nec propter id eos aut loco unquam amoverit, aut à sua quan-

tum

Nunquam hora ulla momentumque præterit, quo non aut orationi incumberet.] Nondum eo seculo horæ Canonice invaluerant; sed libere observabant tempora precandi. VValafridus Strabo cap. xxv. longo post Apostolos tempore eas institutas ait. Cassianus, *prima* officium suo tempore institutum asserit 111. Infit. Cœnob. 4. Falsum est quod Baronius dicit de quatuor diurnis horis, sæpe agere Chrysostrum & Basilium. *Perkins.*

Summus sacerdos.] Id est Episcopus. Qui etiam Papæ illis seculis dicti. Quod ex Cypriano, Hieronymo, aliis inferioris multo ævi patet. Nam & Anselmus Cantuariensis Archiepiscopus ab Urbano II. vocatus est *Papa alterius orbis*, quod legitur apud Gervasium Doroberniensem Monachum in lib. Mss. quem sub titulo *Imaginationis*, contra Robertum Abbatem S. Augustini, an-

nis ab hinc amplius quadringentis composuit. *Selden.* Ab initio omnes Episcopi dicti sunt Pontifices & summi sacerdotes, non solus Episcopus Romanus. Ab Ecclesia Judaica hæc appellatio fluxit, ut plurima alia ritus Judaici nomina à Synagoga in Ecclesiam Christi post primum & alterum seculum migrarunt, ut *Sacerdotes*, *Levite*, *altaria*, *sacrificia*, *azyma*, temporibus Apostolicis plane incognita, & ab eorum institutis ac Christiana religione prorsus aliena. *Summus* autem *Sacerdos* non semper apicem potestatis aut Imperii significabat, sed etiam qui in aliqua re aut ordine primus censebatur, nuncupatus etiam summus est. Sic *summus Senator*, *summus Licetor*, & alia, *Salmafius.* Sic Iohannes Baptista vocatur *הכהן הגדול* in Historia Ebraica & Chronico templi secundi, & in Iohasin Augustinus.

Non

tum in ipso fuit, caritate repulerit. Nemo unquam illum vidit iratum, nemo commotum, nemo mærentem, nemo ridentem; unus idemque semper, cœlestem quodammo- do lætitiâ vultu præferens, extra naturam hominis videbatur. Nunquam in illius ore nisi Christus, nunquam in illius corde nisi pietas, nisi pax, nisi misericordia inerat. Plerumque etiam pro eorum qui obtrectatores illius videbantur, solebat flere peccatis, qui remotum & quietum vene natis linguis & vipereò ore carpebant. Et vere nonnullos experti sumus invidos virtutibus vitæque ejus, qui in illo oderant, quod in se non videbant, & quod imitari non valebant. Atque ô nefas dolendum, & ingemiscendum, non alii fuere insectatores ejus, licet pauci admodum, non alii tamen quam episcopi ferebantur! Nec vero quenquam nominare necesse est, licet nosmetipsos plerique circumlarent. Sufficit, ut si quis ex his hæc legerit, & agnoverit, erubescat. Nam si irascitur, de se ipse dictum fatebitur, cum fortasse nos de alio senserimus. Non refugimus autem, ut si qui ejusmodi sunt, nos quoque cum tali viro oderint. Illud facile confido, omnibus sanctis opusculum istud gratum fore. De cætero si quis hæc infideliter legerit, ipse peccabit. Ego mihi conscius sum, me rerum fide, & amore Christi impulsus, ut hæc scriberem, manifesta exposuisse, vera dixisse: paratumque, ut spero, habebit à Deo præmium, non quicumque legerit, sed quicumque crediderit.

Non alii tamen quam Episcopi.] Paulinus Sacerdotes nominat. Quia nempe iidem Sacerdotes qui Episcopi, ut ex Paulino apparet, & Gregor. Turon.

lib. de glor. Confess. cap. xvii. Am- brof. v. epist. xxx. Iuretus.] Iuretus ex Codice suo emendat videbantur.

SULPICI SEVERI

EPISTOLÆ.

A D

EVSEBIUM PRESBYTERVM,

Contra æmulos virtutum B. Martini,

EPISTOLA I.

HÆSTERNA die cum ad me plerique Monachi venissent, inter fabulas juges, longumque sermonem, mentio incidit libelli mei, quem de vita B. viri Martini edidi, studioseque cum à multis legi, libentissime audiebam. Interea indicatur mihi, dixisse quendam malo spiritu suscitatum, cur Martinus, qui mortuos suscitasset, flammam domibus depulisset, ipse nuper adustus incendio, periculose fuisset obnoxius passioni. O istum, quisquis est, miserum! Iudæorum in verbis ejus perfidiam & dicta cognoscimus, qui in cruce positum Dominum his verbis increpabant: *Alios salvos fecit, se ipsum salvum facere non potest.* Vere plane iste, quicumque est, si illis temporibus natus esset, & in Dominum hac voce dicere potuisset, qui simili sanctum Do-

AD EVSEBIUM PRESBYTERVM.] Lazius hanc epistolam superiori libro præmittit, & ad eundem Desiderium missam vult. cui adstipulantur tres miss. Lovanienses. Verum reliqui iidemque antiquissimi eandem Eusebio presbytero, postmodum episcopo, inscribunt, sumpto eodem hoc titulo ex verbis Galli Dial. 2. segm. 9. Quid poterat fieri conjectura ad Desiderium non esse scriptam? Est enim perpetua querela de libello suo apud quosdam male audiente. Cujus quidem querelæ

tota culpa, in eo solo hærebat, qui eundem non modo nemini, sed etiam improbis copiam fecerat. Cur hic Desiderium eo nomine non accusat, ut epistola 3. suam socrum, quam non antestatione nuda, sed obtorto collo quasi loris adstrictam ad tribunal prætoris rapit. Desiderio enim soli eum libellum ediderat, & ediderat non prodendum: quod & ille ita fore sponderat. Denique non nisi eraso frontis titulo, & suppresso auctoris nomine legi à quoquam eum voluerat. Atqui horum hic nulla mentio. Quæ sine dubio fuisset, si eidem Desiderio fuisset inscripta. Gisel.

mini blasphemat exemplo. Quid ergo, quisquis es, Martinus ideo non potens, ideo non sanctus, quia est periclitatus incendio? O beatum, & per omnia similem Apostolis, etiam in his conviciis, virum! Nempe hoc & de Paulo gentiles illi, cum eum vipera momordisset, sensisse referuntur: *Hic homo debet homicida esse, quem salvum factum de mari, fata vivere non sinunt.* At ille, excussa vipera in ignem, nihil mali patiebatur. Illi autem subito casurum, & repente moriturum eum putabant: sed cum viderent nihil mali contingere ei, convertentes se, dicebant eum Deum esse. Alioquin, vel horum exemplo, omnium mortalium infelicissime, perfidiam tuam coarguere ipse debueras: ut si tibi scandalum moverat, quod Martinus flamma ignis videbatur tactus, hunc rursus tactum ad merita illius & virtutem referres, quod circumseptus ignibus non perisset. Agnosce enim miser, agnosce quod nescis, omnes fere sanctos magis insignes periculorum suorum fuisse virtutibus. Video quidem Petrum fide potentem, rerum obstante natura mare pedibus supergressum, & instabiles aquas corporeo pressisse vestigio. Sed non ideo minor mihi videtur gentium prædicator, quem fluctus absorbit, & post triduum totidemque noctes emergentem è profundo unda restituit: atque haud scio, an pæne plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transiisse. Sed hæc tu, ut arbitror, stulte non legeras, aut lecta non audieras. Neque enim absque

divi-

Non sinunt.] Fortasse verior sit lectio, *sinerunt.* Nam hoc etiam præteritum à *sino* formari testatum reliquit Diomedes lib. 1. Gramm. Publius de vita sua: *Quod si me invitum abire sinisset.* Item Scaurus: *Prædium non sini fieri.* Gsellinus.

Gentium prædicator, quem fluctus absorbit.] De Paulo, non de Iona loquitur. Meminit hujus rei 11 Cor. xi, 25. *ἕξ ἡμέρας ἐν τῷ βυθῷ περιήει.* Quæ Severus ita transfert: *Post triduum totidemque noctes emergentem è profundo unda restituit: atque haud scio, an pene*

plus fuerit vixisse in profundo, an supra maris profunda transiisse. Male *ἕξ ἡμέρας* de integro triduo accepit, cum sit una tantum, cum die, nox. Cæterum quomodo Paulus ἐν βυθῷ fuerit, variorum interpretum sententiæ sunt. Quidam id de loco, cui nomen βυθός, accipiunt, in quo Paulus Lystræ latuerit. Alii de mari in quo post naufragium natarit. Sic Græcus Scholiastes: *ἕξ ἡμέρας ἕξ ἡμέρας ἐν τῷ βυθῷ περιήει.* Severus eum in ipso maris profundo fuisse opinatur. Horn.

divino consilio istiusmodi exemplum beatus Euangelista sacris litteris protulisset, nisi ut ex his humana mens erudiretur naufragiorum atque serpentium casus: & sicut Apostolus refert, qui nuditate, fame, latronumque periculis gloriatur, omnia hæc sanctis hominibus, atque omnibus ad perpetiendum quidem esse communia: sed his tolerandis atque vincendis præcipuam semper iustorum fuisse virtutem, dum per omnia tentamenta patientes, semper invicti, tanto fortius vincerent, quanto gravius pertulissent. Unde hoc, quod ad Martini infirmitatem vocatur, plenum est dignitatis & gloriæ: si quidem periculosissimo casu tentatus, evicerit. Cæterum id omissum à me in libello illo, quem de vita illius scripsimus, nemo miretur: cum ibidem sim professus, me non omnia illius facta complexum: quia si persequi universa voluissem, immensum volumen legentibus edidissem. Neque sunt tam parva quæ gessit, ut omnia potuerint comprehendi. Sed tamen hoc de quo quæstio incidit, latere non patiar, & rem omnem, ut gesta est, referam, ne forte inconsultum hoc, quod ad vituperationem beati viri poterat opponi, prætermisisse videamur. Cum ad diocesim quandam pro solenni consuetudine (sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est) media fere hyeme Martinus venisset, mansionem ei in secretario Ecclesiæ clerici pa-

ra-

Me non omnia illius facta complexum.] Sic in Prologo vite Martini testatur. Vide etiam cap. xxv.

Ad diocesim quandam.] Ante Constantinum nulla notæ Diocesos, quæ plures Provincias complecterentur, & vicariis parerent. Hic primus plures Provincias in unum velut corpus redactas, uni dedit administrandas. Administratio ejus *Diocesis*. Plures vicarii uni præfecto suberant. Quatuor tales præfecti prætorio in toto Imperio Romano. Hinc & in Ecclesiâ dioceseon Exarchi & Patriarchæ. Diocesis igitur Episcopi, est cujuscumque territorii jurisdictionio ad unius civitatis Episcopum pertinet. *Salmas.*

In secretario Ecclesiæ.] De secreto sive secretario Ecclesiæ vide Baronium Tomo VI. ad A. CCCCLII. Appellatur etiam *diaconicum* & *ἡ δὲ πύλη* Nazianzeno Orat. xx. & Pastophoria. Hieronymus in Ezechiel. xlii. dicit in omnibus Ecclesiis duo pastophoria extrui consuevisse, eaque hinc inde apud apsidem (ubi Episcopi sedes) posita fuisse. De usu eorum Paulinus epistol. xli.

Hic locus est veneranda penus, qua conditur, & qua

Promitur alma sacri pompa ministrarii.

Sic infra Dial. II, I. *Secretarium ingressus, cum solus, ut erat illi consuetudo, re-*

file-

raverunt, multumque ignem scabro jam & pertenui pavimento subdiderunt, lectumque ei plurimo stramine extruxerunt. Dein cum se Martinus cubitum collocasset, infuetam mollitiem strati male blandientis horrescit: quippe qui nuda humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat. Itaque quasi accepta per motus injuria stramentum omne projecit. Casu super fornaculam, partem paleæ illius, quam removerat, aggressit. Ipse, ut erat moris, nuda humo, lassitudine itineris urgente requievit. Ad mediam fere noctem, per interruptum, ut supra diximus, pavimentum ignis æstuans, arecentes paleas apprehendit. Martinus somno excitus, re inopinata, ancipiti periculo, & maxime (ut referebat) diabolo insidiante atque urgente præventus, tardius quam debuit ad orationis confugit auxilium. Nam erumpere foras cupiens, cum pessulo, quem ostio abdiderat, diu multumque luctatus, gravissimum circa se sensit incendium: adeo ut vestem, qua indutus erat, ignis assumpserit. Tandem in se reversus, non in fuga, sed in Domino esse præsidium: scutum fidei & orationis arripiens, mediis flammis totus ad Dominum conversus, incubuit. Tum vero divinitus igne submoto, innoxio sibi orbe flammarum, orabat. Monachi autem, qui pro foribus erant, crepitante & colluctante incendii sono, obseratas effringunt fores: dimotoque igne, mediis flammis Martinum auferunt, cum jam penitus esse consumptus tam diuturno incendio putaretur. Cæterum (ut verbis meis Dominus est testis) mihi ipse referebat, & non sine gemitu fatebatur, in hoc se diaboli arte deceptum, ut excussus è somno consilium non haberet, quo per-

fi-

sidevet (hanc enim sibi etiam in Ecclesia solitudinem, permissa clericis libertate præstabat) cum quidem in alio secretario presbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audendis negotiis occupati.

Nuda humo, uno tantum cilicio superstratus.] Ita moris erat illis Ascetis. Quod etiam Stoicos atque Iudæorum Essenos fecisse legimus. Sic Epistola

111. de eodem Martino: nuda humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat.

Ignis assumpserit.] Simile illi, ignis arecentes paleas apprehenderit. Langii liber absumpserit, Laz. consumpsit. Neutrum credo verum. Si enim tota vestis fuisset absumpta, ipse qui vestis factum erat, paullo propius sensisset. Giselius.

fidem & orationem periculo repugnaret: denique tam diu circa se sævisse ignem, quamdiu erumpere ostium turbatus mente tentaverit. Ubi vero auxilium crucis & orationis arma repetisset, medias cecidisse flammam: seque tunc sensisse rorantes, quas male esset expertus urentes. Unde intelligat, quisquis hæc legerit, tentatum quidem illo Martinum periculo, sed probatum.

EPISTOLA II.

A D

AVRELIVM DIACONVM;

De obitu, & apparitione B. Martini.

SULPICIVS Severus Aurelio diacono Salutem. Posteaquam à me mane digressus es, eram residens solus in cellula, subieratque me illa quæ sæpius occupat, spes futurorum, præsentiumque fastidium, iudicii metus, formido pœnarum, & quod consequens erat, atque unde cogitatio tota descenderat, peccatorum meorum recordatio tristem me confectumque reddi-

Auxilium crucis & orationis arma.] Sic supra: *Signo se crucis & orationis auxilio protegebat.* cap. xxiv. vitæ Martini. Vetus Ecclesia & in vitæ communis usu, & in ritibus sacris, multum usata est venerabili signo crucis, sed ut pia cœremonia, quæ orationi adjecta, animos fidelium ad Christi crucem evehe-

ret, non materiæ alicui terrenæ aut figuræ aut gestui affigeret. *Casaubon.* Vide Nazianzenum ad Nemesium, Originem contra Celsum III, & VIII, Theodoretum in Petro & Thalassio, Eusebium VIII. *Histor.* 7. Victorem II. De persequutione Vandolica, & alios.

AVRELIO DIACONO.] Diaconi nudi Episcoporum ministri erant *ἑταῖροι ἐπίσκοπων*, qui etiam in Synodis & disputationibus exceptorum seu Notariorum munereungebantur, vel aliqua Episcopos adjutabant. *Epiphanius.* *Hæres.* lxxxii. *Rufinus.* I. *Hist.* 14. Hanc Epistolam Bas-

sula socrus Severi publicarat. Cum qua peramanter propterea exoptulat sequenti epist. De hac ita Paullinus Epist. I. *Merito socrum sanctam omni liberaliorem parente in matrem sortitus æternam.* Hanc igitur instituti sui habuit sociam, mortua, uti ego existimo, uxore, ut Therasiam suam habuit Paullinus. *Gisel.*

derat. Deinde cum fatigata angore animi in lectulo membra posuiffem, ut plerumque ex mœstitudine solet, somnus obrepfit: qui ut semper matutinis horis levior incertusque, ita suspensus & dubius per membra diffunditur: ut quod in alio sopore non evenit, pæne vigilans dormire te sentias. Cum repente sanctum Martinum episcopum videre mihi videor, prætextum toga candida, vultu igneo, stellantibus oculis, crine purpureo: atque ita mihi in ea habitudine corporis, formaque, quam noveram, videbatur, ut quod eloqui nobis pæne difficile est, non posset aspici, cum posset agnosci. Arridensque mihi paululum, libellum quem de vita illius scripseram, dextera præferebat. Ego sancta genua ejus amplexus, benedictionem pro consuetudine flagitabam: superpositamque capiti meo manum tactu blandissimo sentiebam, cum inter benedictionis verba sollennia familiare illud ori suo crucis nomen iteraret, mox in eum luminibus intentis, cum exfatiari vultu illius conspectuque non possem, subito mihi in sublime sublatus eripitur: donec emensa aëris istius vastitate, cum tamen rapida nube subvectum acie sequeremur oculorum, patenti cœlo receptus, videri ultra non potuit. Nec multo post, presbyterum sanctum Clarum, discipulum illius, qui nuper excesserat, video eandem, quam magistrum, viam scandere. Ego
im-

Cum repente sanctum Martinum Episcopum videre mihi videor.] Hæc Monachorum somnia originem tot monstris erroribus ac fabulis de apparitione & statu mortuorum dederunt.

Benedictionem pro consuetudine flagitabam.] Hæc, ut ex sequentibus appareret, fieri solita manus impositione, recitatisque verbis ad eam rem sollempnibus, inter quæ Martino familiare crucis nomen. Sic infra Dial. i. cap. xiv. de eodem Martino: *Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita, contingi se ab ea atque benedici, humiliter postulantes, sanctificatos se ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestem-*

que contigerant, non immerito crediderunt.

Patenti cælo receptus, videri ultra non potuit.] Sic Romulum ad superos transisse dejerabat Iulius Proculus. *Livius* i. *Dion. Halic.* 11. Sic & Iulium Casarem ac alios Imperatores. Hinc orta *divisæ*. Vide Senecam in Apocolocyntifici.

Sanctum Clarum.] Supra in Vita cap. xxv. *Clarus* quidam nomine, adolescens nobilissimus, mox presbyter, nunc felici beatus excessit. In eum, ipso Severo poscente, Paulinus Episcopus Nolanus, duo Epitaphia versibus conscripsit. *Paulin. Epist.* x i i.

impudens sequi cupiens, dum altos gressus molior & conitor, evigilo: somnoque excitus, congratulari cœperam visioni, cum ad me puer familiaris ingreditur, solito tristior vultu, loquentis pariter & dolentis. Quid tu tam tristis loqui gestis? Duo, inquit, *monachi modo à Turonis adfuerunt: Dominum Martinum obisse nuntiant.* Concidi fateor, obortisque lacrymis flevi uberrime. Quinetiam dum hæc ad te frater scribimus, fluunt lacrymæ, nec ullum impatientissimi doloris admitto solatium. Te vero, ubi hoc nuntiatum est, participem esse volui luctus mei, qui eras socius amoris. Veni ergo ad me statim, ut pariter lugeamus, quem pariter amamus: quamquam sciam virum illum non esse lugendum, cui post evictum triumphatumque sæculum, nunc demum reddita est corona justitiæ. Sed tamen ego non possum mihi imperare, quin doleam. Præmissi quidem patronum, sed solatium vitæ præsentis amisi: & si rationem ullam dolor admitteret, gaudere deberem. Est enim ille, ut est confertus Apostolis ac prophetis, & quod pace sanctorum omnium

Molior & conitor.] Sumptum videri possit ex illo Terent. Heaut. *Dum moliantur, dum conantur:* ut quidem Faërnus, & alii legunt. Coniti potius, quam coniti veteribus usitatum fuisse, docuerunt alii. *Gisfel.*

Dominum Martinum.] Giselinus legit: *Domnum.* Hæc vox, inquit, ita concisa per mediæ vocalis extritionem mediâ eâ ætate plusculum dignitatis, atque, ut ita dicam, majestatis præ se ferre visa est. unde & Domnionis nomen apud Hieronymum est deformatum. *Giselinus.* Domini appellatio eo tempore passim frequentabatur in conversatione civili inter familiares ac pares, *Domine frater.* Quod etiam irridet Græci Epigrammatici auctor: *Δόμινε φράσας ὡς ἑρπύλλην.* *Salmas.* Festum ejus celebratum fuit Octobr. Quod antiquitus etiam Missa dicebatur. Nam sic solennem aliquam festivitatem nominabant. In capitulari Ca-

roli Magni, libro 11, 18. *Præ absque ulla excusatione cito possit emendari, spatium usque ad Missam S. Martini dare decrevimus. Et 20. ita ut ad Missam Sancti Andreæ restaurati fiant.* Et ita non raro apud Aimoinum & id genus scriptores. *Casanbon.*

Triumphatumque seculum.] Sic Tacitus loqui amat: *Triumphati magis quam victi Germani.*

Reddita est corona justitiæ.] Alludit ad verba Pauli 11 Tim. cap. 1v. *ἥλ. s. ἀνδραγαθῆς ἡμῶν ὁ ἴδιος ἀνταγωνιστῆς ἐσθλῶν.* Præcipue in Martyrio ea voce utebantur. Unde locutiones creberimæ: *Martyrio coronatus est. Coronam Martyrii accepit.* Hinc factum ut Scholastici varias coronas fingerent. Aureolas assignarunt Virginibus, Doctoribus, Martyribus. De quibus vide Magnum Theologum Fredericum Spanhemium tertio Dubior. Evangelicor. *LXXXIX.*

nium dixerim, in illo justorum grege nulli secundus, ut spero, credo, confido, illis potissimum, qui stolas suas in sanguine agni laverunt, adgregatus: agnum ducem ab omni integer labe comitatur. Nam licet ei ratio temporis non potuerit præstare martyrium, gloria tamen martyris non carebit, quia voto atque virtutibus & potuit esse martyr, & voluit. Quod si ei Neronianis Decianisque temporibus, in illa quæ tunc existit, dimicare congressione licuisset, testor Deum cæli atque terræ, sponte equuleum ascendisset, ultro se ignibus intulisset: Hebræisque pueris æquandus, inter flammaram globos media licet hymnum Domini in fornace cantasset. Quod si Esaianum illud supplicium persecutori forte placuisset, nunquam profecto impar Prophetæ, ferris & laminis dissecari membra timuisset. Ac si præcis rupibus, abruptisque montibus agere felicem furor impius maluisset, perlubeo confisus testimonium veritatis, sponte cecidisset. Si vero gentium doctoris exemplo gladio deputatus inter alias, ut sæpe provenit, victimas duceretur, primus omnium carnifice compulsus, palmam sanguinis occupasset. Jam vero adversus omnes pœnas atque supplicia, quibus plerumque humana cessit infirmitas, ita à

con-

In illo justorum grege nulli secundus.] Fuit in opinione illa Sulpicius, dari gradus gloriæ in æterna vita. Quam Hieronymus acriter propugnavit contra Iovinianum, dicentem post resurrectionem duos tantum ordines futuros, ovium & hircorum, justorum & peccatorum, stantium à dextris & stantium à sinistris. Vide eum II. contra Iovinian. cap. XII. Contra non dari tales gradus, disputat Spanhemius III. Dub. Evangel. cxxxv.

Qui stolas suas in sanguine agni laverunt.] Desumptum ex Apocalypsi.

Et potuit esse Martyr & voluit.] Martinus per effusionem sanguinis martyr non fuit: nisi quod tota vita ejus martyrium fuit. *Os* Cluniacensis, in libro quo probat Martinum Apostolis parum.

Hebræisque pueris æquandus.] De quibus supra II. Hist. pag. 277. ubi Notas vide.

Si Esaianum illud supplicium persecutori forte placuisset.] Serra dissectum à Manasse Esaïam, antiqui tradunt. Vide Epiphanium & Dorotheum in vitis Prophet.

Laminis dissecari membra.] Hoc unum ex gravissimis Christianorum suppliciis fuit. Vide Eusebii Historiam Ecclesiasticam in Dioclerianis persecutione, & alibi. Vide Gallonium.

Gentium Doctoris exemplo gladio deputatus.] Vide supra II. Histor. pag. 372. & ibi Notas.

Palmam sanguinis.] Palma victoriæ signum. Hinc Martyres cum palmis pinguntur. Ergo palma idem quod Martyrium hoc loco. *Horn.*

confessione Domini non recedens, immobilis stetit, ut lætus ulceribus congaudensque cruciatibus quælibet inter tormenta risisset. Sed quamquam ista non tulerit, implevit tamen etiam sine cruore martyrium. Nam quas ille pro spe æternitatis humanorum dolorum non pertulit passiones, fame, vigiliis, nuditate, jejuniis, opprobriis invidorum, insectationibus improborum, cura pro infirmantibus, sollicitudine pro periclitantibus? Quo enim ille dolente non doluit? quo scandalizante non ustus est? quo pereunte non gemuit? præter illa quotidiana illius adversum humanæ spiritualisque nequitiae diversa certamina, dum in eo variis tentationibus appetito, semper exsuperat fortitudo vincendi, patientia expectandi, æquanimitas sustinendi. O vere ineffabilem virum, pietate, misericordia, charitate, quæ quotidie etiam in sanctis viris seculo frigente frigescit: in illo tamen usque ad finem aucta, indies perseveravit! quo ego illius bono vel specialiter frui sum, cum me indignum & non merentem unice diligebat. En rursus lacrymæ fluunt, imoque de pectore gemitus erumpit: in quo mihi post hæc homine similis requies, in cuius erit charitate solatium? Me miserum, me infelicem, poterone unquam, si diutius vixero, non dolere, quod Martino superstes sum? Erit mihi posthæc vita jucunda, erit dies aut hora sine lacrymis: aut tecum, frater dilectissime, poterone illius mentionem habere sine fletu: aut unquam loquens apud te aliud quam de illo loqui poterone? Sed quid te in lacrymas fletusque commoveo? ecce nunc te cupio consolatum esse, qui me consolari ipse non possum. Non deerit nobis ille, mihi crede, non, non deerit, intererit de se fermocinantibus, adstabit orantibus,

quod-

Sine cruore martyrium.] Tales Confessores dicebantur, atque etiam Martyres. Vide Eusebium v. Histor. Ecclesiast. 11.

Scandalizante.] Vox Ecclesiastica, ex Novo Testamento petita.

Intererit de se fermocinantibus, adsta-

bit orantibus.] Creditum vulgo præsentibus adesse sanctos Martyres sepulchris suis, aut ubi vellent. Hieronymus contra Vigilantium. Nam is negaverat Martyres posse suis tumulis aut ubi vellent, presentes esse. Maximus Taurinensis in Natali Martyrum Tauricorum: *Univer-*

si sunt

quodque jam hodie præstare dignatus est, videndum se in gloria sua sæpe præbebit, & assidua, sicut ante paullulum fecit, benedictione nos proteget. Inde secundum ordinem visionis, qua cælum sequentibus se patere monstravit, quo sequendus esset, edocuit: quo spes nostra tendenda, quo animus dirigendus instruxit. Quid tamen fiet frater? quod mihi ipse sum conscius, conscendere arduum illud, ac penetrare non potero, ita sarcina molesta me prægravat, & peccati mole depressum negato in altra conscensu, sæva miserabilem ducit in tartara. Spes tamen superest, illa sola, illa postrema, ut quod per nos obtinere non possumus, saltem pro nobis orante Martino mereamur. Sed quid te frater diutius occupo epistola tam loquaci, demorrorque venturum? simul jam pagina impleta non recipit. Mihi tamen hæc fuit ratio, sermonem istum longius proferendi, ut quia doloris nuntium epistola deferebat, eadem tibi ex quadam nostri confabulatione præstaret charta solatium.

fi sancti ubique sunt & omnibus prosunt. Semper nobiscum morantur, hoc est, & in corpore nos viventes custodiunt, & de corpore recedentes excipiunt. Basilius, Nazianzenus & alii Patres, oratorio more, per ἁγιωπρωπίαν sanctos tanquam præsentés, in Panegyricis alloquebantur. Vnde Sanctorum invocatio postea fluxit.

Quod per nos obtinere non possumus, saltem pro nobis orante Martino mereamur.] Veteres, præsertim post annum

cccc. in Sanctorum Invocatione peccarunt. Paulinus in Natal. III. Felicis:

Exora ut precibus plenè meritiisque redonet

Debita nostra tuis. —

In vita Martini lib. II.

Dulcis, adorande, & mihi pectore voce colende,

Fer pietatis opem misero, miseri miserere. Et paulo post:

Inte me & Dominum mediator adesto benigne.

BASSULAM SOCRUM SUAM,

*Quomodo B. Martinus ex hac vita ad
immortalem transierit.*

VLPICIUS Severus Bassulæ parenti venerabili salutem. Si parentes vocari in jus liceret, te plane expilationis furtique ream, ad prætoris tribunal justo loro traheremus. Quid enim non conquerar, quam à te patior injuriam? Nullam mihi domi chartulam, nullum libellum, nullam epistolam reliquisti: ita furaris omnia, ita universa divulgas. Si quid ad amicum familiariter scripsi, si quid forte dum ludimus, quod velim tamen occultum esse, dictavi, omnia ad te prius pæne, quam fuerint scripta, aut dictata, perveniunt. Nimirum obæratos habes notarios meos, per quos tibi nostræ ineptiæ publicantur. Nec tamen adversum eos possum moveri, si tibi parent, qui in jus nostrum ex tua potissimum liberalitate venerunt, seque adhuc tuos quam meos esse meminerunt. Tu sola ea rea, tu sola culpabilis, quæ & mihi insidiaris, & illos fraude circumvenis, ut sine delicto ullo familiariter scripta, aut negligenter emissa, inlucubrata tibi penitus atque impolita traduntur. Nam ut de reliquis taceam, rogo quemadmodum tam cito ad te epistola illa potuit pervenire, quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseramus? Ego enim Tolosæ positus, tu Treveris constituta, & tam longe à patria filio inquietante divulsa, qua tandem familiarem illam epistolam occasione furata es? Namque accepi litteras
tuas,

D BASSULAM.] De hac ita Paullinus epist. 1. Merito socrum sanctam omni liberaliorem parente in matrem sortitus aeternam. Hanc igitur instituti sui habuit

sociam, mortua, uti existimo uxore, ut Therasiam suam, habuit Paullinus. Gifelin.

Quam nuper ad Aurelium Diaconum scripseram.] Ea est Epistola præcedens.

Conda-

tuas, quibus scribis, in eadem epistola, qua de obitu Domini Martini fecerim mentionem, ipsum beati viri transitum exponere debuissim. Quasi vero ego illam epistolam aut legendam alii, præterquam ipsi, ad quem missa videtur, ediderim: aut ego tanto sum operi destinatus, ut omnia quæ de Martino cognosci oportet, me potissimum scribente notescant. Itaque si qua de obitu sancti episcopi audire desideras, ab illis potius qui interfuere, cognosce. Ego tibi statui nihil scribere, ne ubique me publiques. Tamen si das fidem, nulli te esse lecturam, paucis tuæ satisfaciam voluntati. Itaque præstabo te his, quæ mihi sunt comperta, participationem.

Martinus igitur obitum suum longe ante præcivit, dixitque fratribus dissolutionem sui corporis imminere. Interea causa exstitit, qua Condatensem diocesim visitaret. Nam clericis inter se ecclesiæ illius discordantibus, pacem cupiens reformare, licet finem dierum suorum non ignoraret: proficisci tamen istiusmodi ob causam non recusavit: bonam hanc virtutum suarum consummationem existimans, si pacem ecclesiæ redditam reliquisset. Ita profectus cum suo illo, ut semper frequentissimo discipulorum sanctissimoque comitatu, mergos in flumine conspicatur piscium prædam sequi, & rapacem ingluviem assiduis urgere capturis. *Forma, inquit, hæc demonum est, insidiantur incautis, capiunt nescientes: captos devorant, exsaturarique non queunt devoratis.* Imperat deinde potenti virtute verborum, ut eum cui innatabant gurgitem relinquentes, aridas peterent, deser-

Condatensem diocesim visitaret.] Epistola 1. Cum ad diocesim quandam, pro solemnibus consuetudine (sicut Episcopis visitare Ecclesias suas moris est) media fere hyeme Martinus venisset. Dial. 11, 14. Iter cum eo, dum diocesim visitat, agebamus. Guibertus Gemblacensis epistola ad Philippum episcopum Coloniensem cap. XII. Condatum vocat ipsum opidum, in Turonum & Pictonum finibus situm: quod hodie-

que à Martini ibidem mortui celebritate S. Martini nomen usurpat. Gifelinus.

Mergos.] Avis voracissima, helluonum & Damonum imago. Refert Scalliger Exerc. CCXXXIII. contra Cardanum: Venetiis quendam habuisse curatum mergum, quem solitus fuerit manu emittere, atque mergum ingressum in mare quævisse cibos, & satiatum rediisse ad Dominum.

fertasque regiones : eo nimirum circa aves illas usus imperio, quo dæmones fugare consueverat. Ita grege facto, omnes in unum illæ volucres congregatæ, relicto flumine, montes silvasque petierunt, non sine admiratione multorum, qui tantam in Martino virtutem viderent, ut etiam avibus imperaret. Aliquamdiu ergo in vico illo, vel in ecclesia ad quam ierat, commoratus, pace inter clericos restituta, cum jam regredi ad monasterium cogitaret, viribus corporis cœpit repente destitui: convocatisque discipulis, indicat se jam resolvi. Tum vero mœror & luctus omnium, vox una plangentium : *Cur nos pater deseris? aut cui nos desolatos relinquis? invadent gregem tuum lupi rapaces: & quis eos à morsibus nostris, percusso pastore, prohibebit? Scimus quidem desiderare te Christum: sed salva tibi sunt tua præmia: nec dilata minuentur: nostri potius miserere, quos deseris.* Tunc ille motus his fletibus, ut totus semper in Domino misericordiæ visceribus affluebat, lacrymassè perhibetur: conversusque ad Dominum, hac tantum fletibus voce respondit: *Domine si adhuc populo tuo sum necessarius, non recuso laborem: fiat voluntas tua.* Nimirum inter spem amoremque positus, dubitavit pæne quid mallet: quia nec hos deserere, nec à Christo volebat diutius separari: nihil tamen in voto suo ponens, aut voluntati relinquens, totum se Domini arbitrio potestatique committens. Nonne tibi his paucissimis verbis dicere videtur; *Gravis quidem est Domine corpore & pugna militiæ, & jam satis est, quod hucusque certavi; sed si adhuc in eodem labore pro castris tuorum stare me præcipis, non recuso, nec fatiscentem causabor ætatem. Munia tua devotus implebo, sub signis tuis quod ipse tu jusseris militabo. Et quamvis optata sit seni missio post laborem, est tamen animus victor annorum, & cedere nescius senectuti. Ac si jam parcis ætati, bonum est mihi Domine volun-*

tas

Resolvi.] Sic supra dissolutionem dixit, exprimens illa Apostoli Phil. 1, 23. τὴν ἐπιθυμίαν ἔχειν εἰς τὸ ἀναλῶσθαι.

Cur nos pater deseris? aut cui nos de-

[solatos relinquis?] Hæc ex Virgilio expressa sunt iv. Æneid. 323.

Salva tibi sunt tua præmia; nec dilata minuentur.] Etiam hæc ex Poëta expressit.

Nobi-

tas tua: hos vero, quibus timeo, ipse custodies. O virum ineffabilem, nec labore victum, nec morte vincendum, qui in nullam se partem pronior inclinaverat, nec mori timuit, nec vivere recusavit. Itaque cum jam per aliquot dies vi februm teneretur, non tamen à Dei opere cessabat; pernox in orationibus & vigiliis, fatiscentes artus servire spiritui cogebat, nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans. Et cum à discipulis rogaretur, ut saltem vilia sibi sineret stramenta supponi; *Non decet, inquit, filii, Christianum, nisi in cinere mori. Ego si aliud vobis exemplum relinquo, ipse peccavi.* Oculis igitur ac manibus in cœlum semper intentus, invictum ab oratione spiritum non relaxabat. Et cum à presbyteris, qui tum ad eum confluerant, rogaretur, ut corpusculum lateris mutatione relevaret; *Sinite, inquit, sinite me fratres cœlum potius respicere, quam terram, ut suo jam itinere iturus ad Dominum spiritus dirigatur.* Hæc locutus, diabolum vidit prope assistere. *Quid hic, inquit, astas cruenta bestia? nihil in me, funeste, reperies. Abraha me sinus recipit.* Cum hac ergo voce flagitantem divinis operibus spiritum cœlo reddidit; testatique nobis sunt, qui affuerant, jam exanimo corpore glorificati hominis vidisse se gloriam. Vultus luce clarior renitebat, cum membra cætera ne tenuis quidem macula fuscaret. In aliis etiam, & in illo tantum artubus non pudendis, septennis quodammodo pueri gratia videbatur. Quis istum unquam cilicio tactum, quis cineribus crederet involutum? ita vitro purior, la-

Nobili illo stratu suo, in cinere & cilicio recubans.] Sic supra Epist. 1. humo, uno tantum cilicio superjecto, cubare consueverat.

Spiritum cœlo reddidit.] A.C. cccclii. ut ex Severo & aliis demonstrari potest. Nam, ex Severi sententia, sub consulatu Euodii lxx. fuit, anno nimirum cccclxxxvi. & supervixit, eodem asserente xvi. annos. ergo defunctus anno cccclii. ætatis lxxxvi. Cum sedisset annos xxxi. Tot enim nu-

merandi sunt anni Episcopatus Martini, si Gregorii sententiæ consenserimus x. Hist. 31. dicentis creatum fuisse Episcopum anno octavo Valentini & Valentis Imper. Obiit eadem die, qua festum ejus celebratum postea fuit. Ex quibus omnibus erroris arguuntur, qui Cæsario & Attico consulibus, suæ ætatis anno lxxxvi. Martinum mortuum esse tradunt. In qua opinione est Gregor. Turon. 1. Hist. 48. Vide Baronium Tomo v. ad A. cccclii.

lacte candidior, jam in quadam futuræ resurrectionis gloria, & natura demutatæ carnis, ostensus est. Jam vero in obsequium funeris, credi non potest, quanta hominum multitudo convenerit. Tota civitas obviam corpori ruit, cuncti ex agris atque vicis, multique ex vicinis etiam urbibus affuerunt. O quantus luctus omnium! quanta præcipue mœrentium lamenta monachorum: qui eo die fere ad duo millia convenisse dicuntur, specialis Martini gloria ejus exemplo in Domini servitatem stirps tanta fructificaverat. Agebat nimirum ante se pastor extinctus greges suos, sanctæ illius multitudinis pallidas turbas, agmina palliata, & aut emeritorum laborum senes, aut juratos Christi in sacramenta tirones. Tum virginum chorus, fletu abstinens præ pudore, cum lætandum potius illi esse sentiret, quem jam suo Dominus gremio confoveret, quam sancto dissimulabat gaudio quod dolebat! siquidem fides flere prohiberet, gemitum extorqueret affectus. Etenim tam erat sancta de illius gloria exultatio, quam pia de morte confusio. Ignoscere stentibus, gratularere gaudentibus: quia & pium est gaudere Martino, & pium est flere Martinum, dum unusquisque & sibi præstat ut doleat: & illi debet ut gaudeat.

Hoc

Sancta illius multitudinis pallidas turbas.] Monachi, austera vita & crebris jejunii ac vigiliis pallorem affectabant. Notum id ex vitis Patrum, Cassiano & aliis.

Agmina palliata.] Pallium sacerdotalis habitus appellatur, quod eo habitu tunc sacerdotes uterentur Christiani. Non igitur omnes Christiani palliati; sed solum presbyterorum hic habitus. Neque hoc omnium olim Græcorum erat gestamen; sed proprie τοῦ Φιλοσόφων χῆμος: ac propterea hunc etiam habitum vindicarunt sibi Christianis, qui φιλοσοφικώτεροι in vera religione erant. Ita asceta ἡ ἀκρωῶς χριστιανιστοῦ vestem olim mutare soliti & pallium Philosophi sumere. Vide Tertull. 1. de Pallio. *Sal-*

masius. In funere igitur Martini, agmina palliata, Sacerdotes sive presbyteri sunt. Nam quinque ordines funus comitabantur, Monachi, Presbyteri, Senes, Tirones, Virgines.

Juratos in Christi sacramenta tirones.] Catechumenos intelligit. Qui sacramento in fidem Christi adigebantur, & Diabolo abjurabant. Notum ex Patribus.

Virginum chorus.] Illæ erant, quæ virginitatem Deo voverant, aliæ tamen à Monialibus. Supra in vita cap. xx. *Et statim puellam Deo voverit, & perpetuam virginitati dicavit: neque ab alio eam, quam à Martino, habitu virginitatis imposita, passus est consecrari.* Qualem virginitatem infra Dialogo 111, 1111. de scribit.

Hoc igitur beati viri corpus usque ad locum sepulcri, hymnis canora cœlestibus turba prosequitur. Comparetur, si placet, sæcularis illa pompa, non dicam funeris, sed triumphi: quid simile Martini exsequiis conferetur? Ducant illi præ curribus suis vinctos, post terga captivos: Martini corpus, hi qui mundum ductu illius vicerant, prosequuntur. Illos confusis plausibus populorum honoret insania, Martinus hymnis cœlestibus honoratur. Illi post triumphos suos in tartara sæva trudentur, Martinus Abrahæ sinu lætus excipitur; Martinus hîc pauper & modicus, cœlum dives ingreditur: illinc nos, ut spero, custodiens me hæc scribentem respicit, te legentem.

Ad locum sepulcri.] Copiatæ seu laboratores tumulos componebant. Epiphanius in fine Panarii: λοιπόν ἵε κρηπίδας, εἰ τοῦ σωμάτων ἀπὸ τῶν ἀλλοτρίων κρηπίδων καὶ θυρωροί. Iidem clericis interdum accensebantur. De quo vide Bellarminum 1. de Clericis. Mirandum sane, cum hic B. Martini exsequias, & pompam funebrem adeo accurate describat Severus, nullum eum verbum facere de Piclavis & Turonibus migrante eo altercantibus: deque ejus corpore, dum Piclavi violento sopore oppressi stertunt, à Turonibus furtim in navio demisso, indeque è vico Condatenſi per Vingennam fluvium ac Ligerim ad suum opidum avecto. De quibus copiose Greg. Turonensis libro x. Hist. extremo, ubi addit Turonis sepultum fuisse, & Briccium eidem in Episcopatu succedentem sanctissimi viri corpus basilica ornasse, cujus Basilicæ (sive ea ipsa sit, sive quæ à Perpetuo Episcopo v. l. amplior facta est) descriptionem, ut in Trudon. L. antiquissi-

mo exarata est, lubet adscribere. Basilica S. Martini abest è civitate passus 10. fere & 1. habet in longitudine pedes 119. in latitudine pedes 19. in altitudine usque ad cameram pedes 24. fenestras in altario 33. columnas 21. in toto edificio fenestras 111. columnas 111. ostia 7. tria in altario, quinque in capſo. Addam etiam quod in eodem libro additum reperi. Sollenitates ipsius Basilicæ 111. Idus Novemb. Dispositio S. Martini: unde viceſima dies mensis missa, 14. Nonas Iulias, ordinatio Episcopatus. *Giselinus.*

Hymnis canora cœlestibus turba prosequitur.] In vita Simeonis Stylitæ cap. 19. Supponentes corpus feretro, cum psalmis & hymnis duxerunt Antiochiam. Cap. 21. Corpus sancti Simeonis cum psalmis & hymnis, & cum multis lampadibus portaverunt in Ecclesiam. Cum psalmis & Hymnis deducta olim cadavera. Frequentissimum hoc in vitis Patrum. Chrysost. Homil. 14. in Epist. ad Hebr.

DIALOGI TRES.

DIALOGVS I.

De virtutibus Monachorum Orientalium.

CVM in unum locum ego & Gallus noster conuenissemus, vir mihi & propter Martini memoriam (ex illius enim discipulis erat) & propter sua merita carissimus, intervenit nobis Posthumianus meus, nostri causa ab Oriente, quo se ante triennium patriam relinquens contulerat, regressus. Complexi hominem amantissimum, exosculatique genua & pedes ejus, cum uno atque altero spatio quasi obstupefacti, invicem flentes gaudio, deambulassemus: jactis in terram ciliciis confedimus. Tum prior Posthumianus me intuens: Cum essem, *inquit*, in remotis Ægypti, libuit ut ad mare usque procederem. Navim illinc onerariam offendi, quæ cum mercibus Narbonam petens, solvere parabat. Eadem nocte astare in somnis mihi visus es, & injecta me manu trahere, ut navim illam conscenderem, mox tenebras rumpente diluculo, cum eo loco, in quo quieveram, surrexissem, somnium meum ipse mecum reputans, tanto tui desiderio subito correptus sum, ut nihil cunctatus, navim conscenderem: tricesimo die Massiliam adpulsus, inde huc decimo pervenerim. Adeo prospera navigatio piæ adfuit voluntati. Tu modo, propter quem tot maria transnavigavimus, tantum terræ transcucurrimus, complectendum, perfruendumque te, remotis omnibus, trade. Ego vero, *inquam*, etiam cum tu in Ægypto morareris, totum semper animo & cogitatione

P

OSTHUMIANVS MEVS.] Labitur Reatinus Victorius in vita S. Hieronymi, qui exi-

stimavit Severum in Ægyptum profectum, cum ipse Posthumiani profectiorem narret. *Respreyus.*

Gallas

tione versabat: meque de te dies ac noctes cogitantem, totum tua caritas possidebat: nedum modo tibi æstimes puncto temporis defuturum, quo minus amore tuo pendens, te intuear, te audiam: tecum loquar: nullo penitus in secretum nostrum, quod hæc remotior cellula præstat, admissio. Nam hujus nostri, ut arbitror, Galli præsentiam non moleste ferēs: quia hoc adventu tuo, ut vides, perinde atque ego ipse, triumphat gaudio. Recte plane, *inquit* Posthumianus, in societate nostra Gallus iste retinebitur: quia etsi mihi parum cognitus est, pro eo tamen quod tibi est carissimus, non potest mihi non esse carus, maxime cum ex Martini sit disciplina. Neque gravabor quamlibet conferte vobiscum, ut poscitis, fabulari: quippe cum huc propter hoc venerim, ut me hujus Sulpicii mei (me autem utraque manu complectebatur) desiderio etiam verbosus impenderem. Enimvero, *inquam*, satis probatis, quantum plus amor possit, qui nostri causa tot maria, tantumque terrarum emensus, à summo (ut ita dicam) solis egressu, usque in ejus occidua venisti. Age ergo, & quia secreti inter nos, nec occupati sumus, & sermoni tuo vacare debemus, edisseras nobis velim omnem peregrinationis tuæ historiam, qualiter in Oriente fides Christi floreat, quæ sit sanctorum quies, quæ instituta monachorum, quantisque signis ac virtutibus in suis Christus operetur. Nam certe, quia in regionibus, inter ista quæ vivimus, ipsa nobis vita fastidio est: libenter ex te audiemus, si vel in eremo vivere Christianis licet. Ad hæc Posthumianus: Faciam, *inquit*, ut desiderare te video. Sed quæso prius ex te audiam, an isti omnes quos hic reliqueram sacerdotes, tales sint, quales eos antequam proficiscerer, noveramus. Tum ego: Absit, te, *inquam*, ista quarere, quæ aut una mecum, ut puto, nosti, aut si ignoras, non audire sit melius. Illud reticere non possum, non solum illos de quibus

in-

Gallus iste.] Qui Martini discipulus, II. inscripsit. Hieronymus: Et nuper & Severi amicis intimæ admissionis Severus noster in Dialogo cui Gallo nomen fuit. Cujus etiam nomine Dialogum posuit. In Ezech. xxxvi.

interrogas, nihil meliores quam noveras factos; sed unum illum nostri quondam amantem, in quo respirare ab istorum insectationibus solebamus, asperiores nobis fuisse, quam debuit. Nec vero quidquam in illum inclementius dicam, quia & amicum colui, & tunc etiam amavi, cum putabatur inimicus. Me autem hæc tacitis cogitationibus revolventem, admodum dolor iste compungit, pæne nos sapientis & religiosi viri amicitia destitutos, illum quondam tam amarum in nos esse potuisse. Verum hæc quæ mœroris plena sunt, relinquamus; te potius, ut dudum sponderas, audiamus. Ita, *inquit*, fiat, Postumianus. Quod cum dixisset, paullulum omnes conticuimus. Dein cilicium cui infederat, ad me propius admovit, aque ita exorsus est.

II. Ante hoc triennium, quo tempore tibi Sulpici hinc abiens valedixi, ubi Narbona navim solvimus, quinto die portum Africæ intravimus, adeo prospera Dei nutu navigatio fuit. Libuit animo adire Carthaginem, loca visitare sanctorum, & præcipue ad sepulchrum Cypriani Martyris adorare. Quintodecimo die ad portum regressi, proVectique in altum, Alexandriam petentes, reluctante Austro, pæne in Syrtes illati sumus; quod providi nautæ caventes, jactis navim anchoris sistunt. Sub oculis autem terra continens erat, in quam scaphis egressi, cum vacua ab humano cul-

Cilicium cui infederat. Paulo ante: *jactis in terram cilicis confedimus.* Unde patet solo infedisse, Orientalium modo.

Ante hoc triennium. Quæ sequuntur usque ad caput xvi. ex Sulpicio vitis Patrum inserta sunt, sed ita ut quædam omittantur, quædam passim addantur. Vide Rosveydum, rv. Vicarum.

Loca visitare sanctorum. Peregrinationes ad Martyria & loca sancta, jam tum invaluerant. De Ierosolymitana vide Hieronymum epist. xvii. ad Marcellam, & Præfation. in iv. Comment. Jerem.

Ad sepulchrum Cypriani Martyris adorare. Qui sub Decio passus. Vide Notas ad pag. 384. b. Eum Carthaginenses imprimis coluerunt, structo extra urbem ad litus maris templo magnifico. Festum quoque diem *ἡμέραν τῆς Κωνσταντίνου*, in memoriam ejus instituerunt. *Enagrus* i v. Hist. xvi. ex Procopii Vandalicis. *Basilus* in Hexæmer.

Pæne in Syrtes illati sumus. Syrtes duæ sunt, major & minor, loca importuosa & atrocia, ob vadorum frequentiam, & alternos pelagi motus. *Mela* i. 7. Hinc *barbaras Syrtes* vocat Flaccus i. Carm. Vide Lucan. i x. Sallust. Jugurth.

cultu omnia cerneremus, ego studiosius explorandorum locorum gratia longius processi, tribus fere millibus à litore parvum tugurium inter arenas conspicio; cujus tectum, sicut Sallustius ait, quasi carina navis erat, contiguum terræ, fatis firmis tabulis constratum, non quod ibi vis imbrum ulla timeatur; fuisse autem illic pluviam, nequando quidem auditum est: sed quod ventorum ea vis est, ut si quando vel clementiori cælo aliquatulus spirare flatus cœperit, majus in illis terris, quam in ullo mari naufragium sit. Nulla ibi femina, germina nulla proveniunt; quippe instabili loco arentibus arenis, ad omnem motum ventorum cedentibus. Verum ubi averfa quædam à mari promontoria ventis resistunt, terra aliquantulum solidior, herbam raram atque hispidam gignit. Ea ovibus est pabulum fatis utile. Incolæ lacte vivunt. Qui solertiores sunt, vel, ut ita dixerim, ditiores, hordeaceo pane utuntur. Ea ibi sola messis est, quæ celeritate proventus, per naturam solis sive aëris ventorum casus evadere solet. Quippe fertur à die jacti feminis, tricesimo die maturescere. Consistere autem ibi homines non alia ratio facit, quam quod omnes tributo liberi sunt. Extrema siquidem Cyrenorum ora est, deserto illi contigua, quod inter Ægyptum & Africam interjacet, per quod olim Cato Cæsarem fugiens, duxit exercitum. Ergo ut ad tugurium illud, quod eminus conspexeram, per-
tendi, invenio senem in veste pellicea, molam manu ver-

ten-

Sicut Sallustius ait.] In Iugurtha: ædificia Numidarum agræstium, quæ mæpalia illi vocant, oblonga, incurvis lateribus tecta, quasi navium carinae sunt.

Non quod ibi vis imbrum ulla timeatur.] Sallustius: cælo terraque penuria aquarum. Mela 1, 4. pleraque ejus ob sitim cæli terrarumque deserta sunt.

Ventorum ea vis est.] Idque ob arenas ad omnem motum ventorum cedentes. Unde velut in mari, arenaceæ tempestates fluctusque, quibus integri etiam exercitus Catabylis obruti sunt. Vide Herodotum.

Cato Cæsarem fugiens duxit exercitum.] De qua profectio vide Lucanum 1x.

Senem in veste pellicea.] Quæ vestis ependytes dicitur, scriptoribus Vitærum Patrum. Græcis ἐπεδύτης, vel ἐπεδύτης omne extimum vestimentum. Vita Antonii cap. xxxiii. Levit ependyten suum. Vita Hilarionis: pelliceam habens ependyten. Pelles ejusmodi Græca voce melotas vocabant. Hieron. præfat. in regulam Pachomii: Et caprinam pelliculam quam meloten vocant, Cassianus 1. Instit. v. Ultimus est ha-

tentem. Consolatus accepit nos benigne, ejectionem nos in illud litus exponimus, & ne statim repetere cursum possimus, maris mollitie adtineri: egressos in terram (ut est mos humani ingenii) naturam locorum, cultumque habitantium voluisse cognoscere: Christianos nos esse: id precipue quærere, an essent aliqui inter illas solitudines Christiani. Tum vero ille flens gaudio ad genua nostra provolvitur: iterum nos ac sæpius exosculatos invitat ad orationem: deinde impositis in terram vervecum pellibus facit nos discumbere. Apponit prandium sane locupletissimum, dimidium panem hordeaceum. Eramus autem nos quatuor, ipse erat quintus. Fasciculum etiam herbæ intulit, cujus nomen excidit, quæ mentæ similis, exuberans foliis, saporem mellis præstabat; hujus prædulci admodum suavitate delectati atque exfatiati sumus. Ad hæc subridens ego, ad Gallum meum, Quid, *inquam*, Galle, placetne tibi prandium, fasciculus herbarum, & panis dimidius viris quinque? Tum ille, sicut est verecundissimus, aliquantulum erubescens, dum fatigationem meam accepit; Facis, *inquit*, Sulpici, tuo more, qui nullam occasionem, si qua tibi porrecta fuerit, omittis quin nos edacitatis fatiges, sed facis inhumane, qui nos Gallos homines cogis exemplo Angelorum vivere. Quanquam ego studio manducandi etiam Angelos manducare credam. Nam istum dimidium hordeaceum timeo vel solus attingere. Sed contentus sit hoc Cyrenensis ille, cui vel necessitas vel natura est esurire; vel postremo isti, quibus credo marina jactatio in ediam cibi

bitus eorum pellis caprina, quæ melotes vel pera appellatur.

Consolatus.] In vitis Patrum: consalutatus.

Maris mollitie.] Legendum malacia.

Impositis in terram vervecum pellibus.] Vitæ Patrum: ferinis pellibus. De hoc ritu discumbendi, paulo ante, ad caput 1. dictum.

Fasciculum etiam herbæ intulit.] Cassianus IV. Inst. XI, Summa reputantur

delicia, si herba sale condita, quam lappanium vocant, aqua diluta, ad refectorem fratribus apponatur. Et cap. XXII. Apud quos selecta singulis mensibus porrorum folia, lappania, sal frictum, olivæ, pisciculi minuti saliti, quos illi incenia vocant, summa voluptas est. Unde Proverbium, Lappania vivere. Dioscorides λαπεύον vocat.

Edacitatis fatiges.] Sæpe cum Gallo Sulpicius ob edacitatem, jocatur. Nam Septentrionales, ob frigoris & humo-

bi fecerat. Nos procul à mari absumus, & quod tibi sæpe testatus sum, Galli sumus. Sed pergat hic potius explicare sui Cyrenensis historiam. Enimvero Posthumianus ait, cavebo posthac cujusquam abstinentiam prædicare, ne Gallos nostros arduum penitus offendat exemplum. Statueram autem etiam cœnam Cyrenensis illius, vel consequentia (septem enim diebus apud ipsum fuimus) referre convivium. Sed super sedendum est, ne Gallus se æstimet fatigari. Cæterum postero die cum aliqui ex incolis ad nos visendos confluere cœpissent, cognoscimus illum hospitem nostrum esse presbyterum, quod summa nos dissimulatione celaverat. Deinde cum ipso ad ecclesiam processimus, quæ fere duobus millibus aberat, à conspectu nostro interjectu montis exclusa. Erat autem vilibus texta virgulis, non multo ambitiosior, quam nostri hospitis tabernaculum, in quo nisi incurvus quis non poterat consistere. Cum hominum mores quæreremus, illud præclarum animadvertimus, nihil eos neque emere, neque vendere. Quid sit fraus aut furtum, nesciunt. Aurum atque argentum, quæ prima mortales putant, neque habent, neque habere cupiunt. Nam cum ego presbytero illi decem nummos aureos obtulissem, refugit, altiore consilio protestatus, *Ecclesiam autem non strui, sed potius destrui.* Aliquantulum ei vestimentorum indulisimus. Quod cum ille benigne accepisset, revocantibus nos ad mare nautis, discessimus.

III. Prosperoque cursu septimo die Alexandriam pervenimus, ubi scæda inter Episcopos atque monachos certamina gerebantur, ex ea occasione, quia congregati in unum

rum abundantiam, cui quoque prava consuetudo accedit, voracissimi sunt.

Presbyterum.] Quales parœciæ, sive parochiæ, ut nunc vocantur, curatores, qui hodierni sunt *curati.* Salmas.

Refugit.] Vita Patrum: *refutavit.*

Alexandriam pervenimus.] Non quidem eodem anno, sed tamen paulo postquam Synodus contra Origenistas ha-

bita, Baron.

Scæda inter episcopos & monachos certamina.] Non Oriens tantum, sed & occidentes eo tempore gravissimis contentionibus flagravir ob Origenis errores. Lis ex libris *ἀπὸ δὲ πρῶν* orta est. Eos Rufinus in Latinum transtulerat. Hinc errores illi in Latinas Ecclesias invehiti. Quibus ut obviam iretur, Hiero-

ceatur errasse. Nam cum ab episcopis excerpta in libris illius multa legerentur, quæ contra catholicam fidem scripta constaret, locus ille vel maximam parabat invidiam, in quo editum legebatur, quia Dominus Jesus, sicut pro redemptione hominis in carne venisset, crucem pro hominis salute perpessus, mortem pro hominis æternitate gustasset, ita esset eodem ordine passionis etiam diabolum redempturus: quia hoc bonitati illius pietatique congrueret, ut, qui perditum hominem reformasset, prolapsum quoque Angelum liberaret. Cum hæc atque alia istiusmodi ab Episcopis proferrentur, ex studiis partium orta est seditio. Quæ cum reprimi sacerdotum auctoritate non posset, scævo exemplo ad regendam ecclesiæ disciplinam præfectus assumitur, cuius terrore dispersi fratres, ac per diversas oras monachi sunt fugati, ita ut propositis edictis in nulla consistere sede sinerentur. Illud me admodum permovebat, quod Hieronymus vir maxime catholicus, & sacrae legis peritissimus, Origenem secutus primo tempore putabatur, quem nunc idem præcipue, vel omnia illius scripta damnaret. Nec vero ausus sum de quoquam temere judicare: præstantissimi tamen viri & doctissimi ferebantur in hoc certamine dissidere. Sed tamen sive illud error est, ut ego sentio, sive hæresis, ut putatur, non solum reprimi non potuit multis animadversionibus sacerdotum, sed nequaquam tam late se potuisset effundere, nisi contentio-

rum fautores historici, Sozomenus, Sozocrates, Palladius & alii, quos Severus noster per errorem, secutus est. *Idem.*

Etiã diabolum redempturus.] Vide Notas ad Vitam Martini cap. xxiv.

Dispersi fratres.] Et ex Ægypto pulsi. Theophilus ad Hieronymum, epist. lxxix. *Origenis hæresin in Monasteriis Nitriæ quidam nequam & furiosus homines serere & fundare cupientes, propheticâ salce succisi sunt.* Idem legatos in Palaestinam misit, qui & inde Origenistas expellerent. Hieron. epist. lxxx.

Per diversas oras Monachi sunt fugati.] Coercenda est freno veritatis hyperbo-

le. Nam quod ad Monachos spectat, non nisi Origenistas, ut turbarum auctores, expulsos esse, ex literis Theophili ad Hieronymum patet. Baron.

Origenem secutus primo tempore putabatur.] Valida hæc in Occidente opinio fuit, & plurimi exemplum ejus sequebantur. Hinc coactus Hieronymus, ut se purgaret, libros *ἀπερὶ ὀριγένης*, post Rufinum, qui eos interpolat, vertere, & Apologiam scribere cœpit. Vide eum Epist. lxxvi. & adv. Rufinum, Apol. ii. *Eodem sermone quo Origenem laudavimus, nunc damnatum toto orbe damnemus.*

Contentione crevisset.] Nam ejecti ex Nitria

tione crevisset. Istiusmodi ergo turbatione cum veni Alexandriam, fluctuabat. Me quidem episcopus illius civitatis benigne admodum, & melius quam opinabar excepit, & secum tenere tentavit. Sed non fuit animus ibi consistere, ubi recens fraternæ cladis fervebat invidia. Nam etsi fortasse videantur parere Episcopis debuisse, non ob hanc tamen causam multitudinem tantam sub Christi confessione viventem, præsertim ab Episcopis oportuisset affligi.

IV. Igitur inde digressus, Bethleem opidum petii, quod ab Hierosolymis sex millibus disparatur, ab Alexandria autem sedecim mansionibus abest. Ecclesiam loci illius Hieronymus presbyter regit: nam parochia, est Episcopi,

qui

Nitria Monachi, Constantinopolim fugerunt, ac de Theophilo apud Iohannem Chrysostomum graviter conquesti sunt. Ille apud Theophilum, pro exulibus, intercedit, sed frustra. Hinc contentio inter eos, maxime Euphanium Cypri Episcopum, & Chrysostomum. Hinc infinita Ecclesiarum mala fluxerunt. *Sozomen. VI 11, 15, 16. Socrat. VI, 13.*

Recens fraternæ cladis fervebat invidia.] Alludit ad Monachos à Theophilo pulsos. Quam invidiam auxit, quod ab eodem expulsi sunt Paulus Episcopus, idemque confessor, cui apud Imperatorem Hieronymum favisse, Rufinus loco criminis ei objicit. Vide eum II. Apol. contra Ruffin.

Bethleem opidum petii.] Hieron. in vita Paulæ: Bethleem ingressa, & in specum Salvatoris introiens, postquam vidit sacrum virginis diversorium & stabulum, &c.

Sedecim mansionibus.] Vita Antonii cap. LIV. ad primam mansionem Alexandria, quæ appellatur Chareem. Græce *μονή*, certus & status in itinere interquiescendi locus. Quæ dicitur etiam *ἀλλασα* & *οὐσὴ μέγα*. *Resynodus.*

Hieronymus presbyter.] Vulgo dicunt Hieronymum Ecclesiæ Romanæ presbyterum fuisse. Sic in vitis Patrum, in

Basilio. Contra est Hieronymus ipse, qui Antiochiæ se ordiatum asserit. *Idem.*

Nam parochia.] Ex verbo *παιροικίαν* factum est nomen *παιροικία*, quod non solum de Ecclesiæ parœcia accipiebatur, sed etiam de diœcesana totius civitatis. Nam nomen *παιροικία* etiam pro diœcesi civitatis usurpatum est, ut & contra *diœcesis* pro parœcia, id est, pro membro particulari & regionali universæ civitatis Ecclesiæ. Falluntur autem viri docti qui putant in his vocibus *παιροικίαν* & *παιροικία*, dum hoc sensu sumuntur, significationem inesse peregrinationis, cum incolatum simpliciter denotent, & *παιροικίαν* idem omnino sit quod *κατοικίαν*. Hæc est origo *παιροικίαν* & *παιροικιστῶν πόλιν ἢ καὶ ἐκκλησιῶν*. Quæ vox aliquando plurium minutarum Ecclesiarum complexione significat, & unam Ecclesiam civitatis in plures dispersitam minores conventus. Aliquando minores illos cœtus, qui ut *Ecclesiarum* nomine vocitabantur, ita etiam *παιροικίαν*. Vt ecce *Ecclesiæ* in Epistola Innocentii ad Decentium sunt majores Ecclesiastici conventus, quas & *παιροικίας* indigitarunt, cum omnes Ecclesiæ nostræ intra civitatem sint constituta; id est, omnes

παιροικίας

qui Hierosolymam tenet. Mihi jam pridem Hieronymus superiore illa mea peregrinatione compertus, facile obtinuerat, ut nullum mihi expetendum rectius arbitrarer. Vir enim præter fidei meritum, dotemque virtutum, non solum Latinis atque Græcis, sed & Hebræis etiam ita literis institutus est, ut se illi in omni scientia nemo audeat comparare. Miror autem, si non & vobis per multa quæ scripsit opera compertus est, cum per totum orbem legatur. Nobis vero, *Gallus inquit*, nimium nimiumque compertus est. Nam ante hoc quinquennium quendam illius libellum legi, in quo tota nostrorum natio monachorum ab eo vehementissime vexatur & carpitur. Vnde interdum Belgicus noster valde irasci solet, quod dixerit, *nos usque ad vomitum solere satiari*. Ego autem illi viro ignosco; atque ita sentio, de Orientalibus illum potius monachis, quam de Occidentalibus disputasse. Nam edacitas in Græcis gula est, in Gallis natura. Tum ego; Scholastice, *inquam*, Galle defendis gentem tuam; sed quæso te, liber iste, nunquid hoc solum vitium damnat in monachis? Immo vero, *inquit*, nihil penitus omisit, quod non carperet, laceraret, exponeret; præcipue avaritiam, nec minus vanitatem infectatus est. Multa de superbia, non pauca de superstitione differuit; vere fatebor, pinxisse mihi videtur vitia multorum. Cæterum de familiaribus virginum &

mo-

παροικίας. Alioquin circa illa ipsa tempora *παροικία* distinguebatur ab Ecclesia, præcipue in Africana Ecclesia: quia *Ecclesia* nomen proprie sumebatur de matrice & principali Ecclesia. Sic Canon XIX. codicis Africani, *Tempore sane quo non communicat, nec in sua Ecclesia vel παροικία communicet*. Malim tamen hoc ibi intelligi *ἐξουχίας*, ut *παροικίαν* exponat, quam dixerat Ecclesiam. Illud vero certum est eo tempore in Ecclesiis Occidentis *παροικίαν* appellatam, quæ pars esset Ecclesiæ civitatis, Basilicam nempe partikularem, cui unus presbyter præ-

rat, in qua sacramenta administrabantur, & conciones dicebantur. Totam autem civitatem Ecclesiasticam sub presbyterio suo vel Episcopo quæ ex multis ejusmodi *παροικίαι* constabat, vocata fuit *διακείσις*. *Διακείσις* plures provincias metropolitanas & Ecclesiasticas complectebatur, id est, *ἐπαρχίας*. *Ἐπαρχία*, sive provincia plures *παροικίας*, sive sedem Episcopalem cum territoriis suis, sive *ἐνοχίας*. Infimis Latinitatis & Græciæ temporibus dicecesis etiam dicta est quæ olim fuit *παροικία*. *Salmas.*

monachorum, atque etiam clericorum, quam vera, quam fortia disputavit. Unde à quibusdam, quos nominare nolo, dicitur non amari. Nam sicut Belgicus noster irascitur, edacitatis nimix nos notatos; ita illi fremere dicuntur, cum in illo opusculo scriptum legunt, *Cælibem spernit virgo germanum fratrem, quarit extraneum*. Ad hæc ego; *Nimium, inquam, Galle progredieris; cave ne & te aliquis, qui hæc fortassis agnoscit, exaudiat, teque una cum Hieronymo incipiat non amare*. Nam quia scholasticus es, non immerito te versu Comici illius admonebo; *Obsequium amicos, veritas odium parit*. Tua nobis potius, ut cœperas, Postumiane, repetatur Orientalis oratio. Ego, *inquit*, ut dicere institueram, apud Hieronymum sex mensibus fui; cui jugis adversus malos pugna; perpetuumque certamen. Concivit odia perditorum. Oderunt eum hæretici, quia eos impugnare non desinit; oderunt clerici, quia vitam eorum insectatur, & crimina. Sed plane cum boni omnes admirantur, & diligunt; nam qui eum hæreticum esse arbitrantur, insaniunt. Vere dixerim, catholica hominis scientia, sana doctrina est. Totus semper in lectione, totus in libris est; non die, non nocte requiescit; aut legit aliquid semper, aut scribit. Quod nisi mihi fuisset fixum animo, & promissum, Deo teste, propositam eremum adire, vel exigui temporis punctum à tanto viro discedere noluissem. Huic ergo traditis atque commissis omnibus meis, omnique familia, quæ me contra voluntatem animi mei secuta tenebat implicitum, exoneratus quodammodo gravifasce penitus ac liber, regressus Alexandriam

vi-

Nam quia scholasticus es.] Accepta vox pro erudito. Paschasius VII, 19. *Hic Eulogius Scholasticus erat, secularibus literis eruditus*. Et VIII, 26. *fuit disciplinarum liberalium scholasticus*. Hieron. Catal. Illustr. Scriptor. cap. XCIX. *Serapion ob elegantiam ingenii, cognomen scholastici meruit*.

Quia vos impugnare non desinit.] Cum adversus hæreticos agendum esset ma-

gnis semper atque vehementibus spiritibus insurrexit. De seipso: *Canes latrant pro Dominis suis: tu non vis me latrare pro Christo?* 1. Apol. 1.

Oderunt eum hæretici.] Origenista, quorum in Occidente caput Rufinus Presbyter, qui tres libros contra Hieronymum, acerbissimo filo, scripsit. De hoc vide Baronium ad A. C. cccc.

Supra

visitatis ibi fratribus, ad superiorem inde Thebaida, id est, ad Ægypti extrema contendit. Ibi enim vastæ patentis eremi solitudines plurimum ferebantur habere monachorum.

V. Longum est, si omnia cupiam referre, quæ vidi: tamen pauca perstringam è pluribus. Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria. Habitabant uno loco plerumque centeni; quibus summum jus est, sub Abbatis imperio vivere, nihil arbitrio suo agere, per omnia ad nutum illius potestatemque pendere. Ex his, si qui majorem virtutem mente conceperint, ut acturi solitariam vitam se ad eremum conferant, non nisi permittente Abbate discedunt. Hæc illorum prima virtus est, parere alieno imperio. Transgressis ad eremum, Abbatis illius ordinatione panis, vel quilibet cibus alius ministratur. Casu per illos dies, quibus illo adveneram, cuidam, qui nuper ad eremum secesserat, neque amplius ab hoc monasterio, quam sex milibus tabernaculum sibi constituerat, panem Abbas per duos pueros miserat, quorum major habebat ætatis annos quindecim, minor duodennis erat. His ergo inde redeuntibus, aspis miræ magnitudinis fit obviam, cujus occurfu

ni-

Superiorem inde Thebaida.] Ægyptus olim varie divisa, seu provincias seu diœceses spectes. Sæpe occurrit inferior & superior. Socrates I. V. 18. superiorem opponit Alexandria. Fere Thebais & Ægyptus inter se distinguuntur. Hieronymus in vita Pauli: *Multas apud Ægyptum & Thebaidem tempestas sœva populata est.* Ptolemæus Thebaidem superiorem facit Ægyptum, reliqua inferioriorem. Thebaida, sæpe pro Thebaide, casu nominandi. Duplex erat, inferior & superior. In vitis Patrum sæpe.

Haud longe ab eremo contigua Nilo, multa sunt monasteria.] Quam illustrata fuerit Ægypti eremi Monachorum classibus, Chryostomus narrat Homilia V. II. in Matth. cap. 11. *καὶ νόν ἐλθὼν εἰς τὴν ἔρημον τῆς Αἰγυπτῆ*

ἠδὲ καὶ παντὸς βελτίου τῶν ἐρημῶν ὅτι ἐζαγαγὴν καὶ χορὰς ἀγέλων μελέας ἐν ἀνθρωπίνῳ χήματι. Sic & Epiph. Hæres. I. xxx. contra Massalianos. *Vita Antonij: c. xxx. Erant ibi monasteria tanquam tabernacula, plena divinis choris psallentium, legentium, orantium.*

Solitariam vitam.] Ruffius de vitis Monachorum Ægypti, in Vitis Patrum, lib. II. *Commorant per eremum dispersi & separati cellulis, sed charitate connexi. Ob hoc autem dirimuntur habitaculis, ut in silentii quiete & intentione mentis divina sectantes, nec vox aliqua, nec occurfus ullus, aut sermo aliquis otiosus obturbet. Sunt alii in suburbanis locis, alii per rura, plures autem per eremum dispersi.*

Duodennis.] Ita legit Gifelinus, pro duodecennis. Vide Notas ejus.

Cæru-

nihil perterriti, ubi ante pedes eorum venit, quasi incantata carminibus, cærule colla deposuit. Minor è pueris manu adprehensam, ac pallio involutam ferre cœpit. Deinde monasterium quasi victor ingressus, in occursum fratrum, inspectantibus cunctis, captivam bestiam, resoluto pallio, non sine jactantiæ tumore deposuit. Sed cum infantium fidem atque virtutem cæteri prædicarent, Abbas ille altiori consilio, ne infirma ætas insolesceret, virgis utrumque compefcuit, multum objurgatos, *cur ipsi, quod per eos Dominus operatus fuerat, prodidissent. Opus illud non suæ fidei, sed divinæ fuisse virtutis; discerent potius, Deo in humilitate servire, non in signis & virtutibus gloriari: quia melior esset infirmitatis conscientia, virtutum vanitate.* Hoc ubi ille monachus audivit, & periclitatos infantulos serpentis occurfu, & ipsos insuper multa verbera victo serpente meruisse, abbatem obsecrat, ne sibi post hæc panis ullus, aut cibus aliquis mitteretur. Jamque octāvus dies fuerat emensus, quo se homo Christi intra periculum famis ipse concluderat; arcabant membra jejunio, sed deficere mens cælo intenta non poterat; corpus inedia fatifcebat, fides firma durabat. Cum interim admonitus Abbas ille per spiritum, ut discipulum visitaret, pia sollicitudine cognoscere cupiens, qua vitæ substantia vir fidelis aleretur, qui ministrari sibi panem ab homine noluisset, ad requirendum eum ipse proficiscitur. Ille ubi eminens senem venire conspexit, occurrit; agit gratias, ducit ad cellulam, cum ingressi pariter ambo, conspiciunt palmiciam sportam calido pane congestam, foribus affixam de poste pendere. Ac primum calidi panis odor sentitur, tactu vero, ac si ante paullulum focis esset ereptus, ostenditur. Ægyptii tamen panis forma non cernitur. Obstupefacti ambo, munus cœleste cognoscunt. Cum ille

hoc

Cærule colla.] Sic meliores libri ex illo Virgilii :

Attollentem iras, & cærule colla tumens. Gifel.

Ægyptii tamen panis forma non cerni-

tur.] Panes Monachorum Ægypti dicebantur paximares seu paximatia. Suidas: *δὲ πύρρον ἀπὸ τοῦ πάρον τῶν μὲν λέγουσιν πᾶρον.* Frequens vox in vitis Patrum.

hoc abbatis adventui præstitum fateretur, abbas vero illius fidei ac virtuti id potius adscriberet, ita ambo cœlestem panem cum multa exultatione fregerunt. Quod cum senex ad monasterium post regressus fratribus retulisset, tantus omnium incenderat ardor animos, ut certatim ad eremum & sacras solitudines ire properarent; miseros se fatentes, qui diutius in congregatione multorum, ubi humana esset patiendi conversatio, resedissent.

V I. In hoc monasterio duos ego senes vidi, qui jam per quadraginta annos ibi degere, ita ut nunquam inde decesserint, ferebantur, quorum prætereunda mihi commemoratio non videtur; siquidem id de eorum virtutibus, & Abbatis ipsius testimonio, & omnium fratrum audierim sermone celebrari, quod unum eorum sol nunquam vidisset epulantem, alterum vidisset iratum nunquam. Ad hæc Gallus, me intuens: O si vester ille (nolo nomen edicere) nunc adesset, vellem admodum istud audiret exemplum; quem in multorum sæpe personis nimium experti sumus, vehementer irasci; sed tamen, quia inimicis suis, quantum audio, nuper ignovit, si istud audiret, magis magisque proposito confirmaretur exemplo, præclaram esse virtutem, iracundia non moveri. Nec vero inficiabor justas illi causas irarum fuisse; sed ubi durior pugna, ibi gloriosior est corona. Unde quendam, si agnoscis, censeo jure laudandum, quod cum eum liberatus deseruerit ingratus, miseratus est potius, quam insectatus abeuntem. Sed neque illi irascitur, à quo videtur abductus. Ego autem, nisi istud vincendæ iracundiæ Posthumianus prodidisset exemplum, graviter irascerer discessione fugitivi; sed quia irasci non licet, tota istorum commemoratio, quæ nos compungit, abolenda est. Te inquam, Posthumiane, te potius audiamus. Faciam, inquit, Galle quod præcipis, quatenus tam studiosos audiendi esse vos video. Sed

Duos ego senes vidi.] Quæ hic de duobus senibus narrantur sine nomine, hoc de Pafio & Ioanne narrat Cassianus v. Instit. cap. xxvii. Idem habetur apud

Pelagium lib. i v. num. 24.

Per quadraginta annos.] Alii sexaginta, ut Onuphrius Paphnutii præceptor, & alii in Vitis Patrum,

Sed mementote, quia non sine fenore istum apud vos depono sermonem; libens præsto quod poscitis: dummodo paullo post quod poposcero, non negetis. Nos vero, *inquam*, habemus, in quo tibi mutuuum vel sine fenore restituere possimus. Sed tamen quidquid putaveris, impetrato, dummodo ut cæperas, desiderijs nostris satisfacias. Valde enim nos delectat tua oratio. Nihil, *inquit* Postumianus, vestra studia fraudabo: & quia eremitæ unius incipientis agnovistis virtutem, referam adhuc vobis pauca de plurimis.

VII. Ergo ubi prima eremi ingressus sum, duodecim fere à Nilo millibus, (habebam autem unum è fratribus ducem, locorum peritum) pervenimus ad quendam senem monachum, sub radice montis habitantem. Ibi, quod in illis locis rarissimum est, puteus erat. Bovem unum habebat, cujus hic erat totus labor, impulsa rotali machina aquam producere. Nam fere mille aut amplius pedum, putei profundum ferebatur. Hortus illic erat multis oleis copiosus: id quidem contra naturam eremi, ubi omnia arentia, exusta solis ardoribus, nullius unquam seminis vel exiguam radicem ferunt. Verum hoc sancto illi labor cum pecore communis, & propria præstabat industria. Frequens enim irrigatio aquarum tantam pinguedinem arenis dabat, ut mirum in modum vivere atque fructificare horti illius olera videremus. Ex iis igitur una cum domino bos ille vivebat. Nobis quoque ex ea copia, cœnam sanctus dedit. Ibi vidi, quod vos Galli forte non creditis, ollam cum oleribus, quæ nobis in cenam præpa-

ra-

Contra naturam eremi.] Eremos ita describit Hieron. Proœmio in Amos ad Pammachium: nullus est viculus, ne agrestes quidem case & furnorum similes, quas *Afri* appellant mapalia. Et quia humo arida atque arenosa nihil omnino frugum gignitur, cuncta sunt plena pastoribus, ut sterilitatem terræ compensent pecorum multitudine. Idem Epist. 1. ad Heliodorum: O desertum floribus Christi ver-

nans! O solitudo, in qua illi nascuntur lapides, de quibus in Apocalypsi, civitas magni Regis extrahitur! O eremus familiaris Deo gaudens. Incommoda vitæ anachoreticæ latius ostendit Fr. Spanhemius 11. Dub. c. & 111. 1.

Sine igne ferrere.] Frequens id in Africa. Quin & ferrum nimio solis ardore mollescere scribunt qui interiorem Libyam perlustrant.

rabatur, sine igne fervere. Tanta vis solis est, ut quibullibet coquis etiam ad Gallorum pulmenta sufficiat. Post cœnam autem jam inclinante vespera, invitat nos ad arborem palmam, cujus interdum pomis uti solebat: quæ fere duobus millibus aberat. Nam hæc tantum in cremo arbores, licet raro, habentur tamen. Quod utrum follers antiquitas procuraverit, an solis natura gignat, ignoro: nisi si Deus præsciis habitandam quandoque à sanctis eremum, hæc servis suis paraverit. Ex majore enim parte, qui intra illa secreta consistunt, cum alia ibi germina nulla succedunt, istarum arborum pomis aluntur. Ergo ubi ad illam, ad quam nos humanitas nostri hospitis ducebat, arborem pervenimus, leonem ibi offendimus; quo viso, ego & ille dux meus intremuimus, sanctus vero ille incunctanter accessit; nos, licet trepidi, secuti sumus. Fera paululum (cerneres imperatam à Deo) modesta discessit, & constitit; dum ille adtigua ramis humilioribus poma decerperet. Cumque plenam palmulis manum obtulisset, accurrit bestia, accipitque tam libere quam nullum animal domesticum; & cum comedisset, abcessit. Nos hæc intuentes, & adhuc trementes, facile potuimus expendere, quanta in illo fidei virtus, & quanta in nobis esset infirmitas.

V III. Alium æque singularem virum vidimus, parvo tugurio, in quo non nisi unus recipi posset, habitantem. De hoc illud ferebatur, quod lupa ei solita erat adstare cœnanti; nec facile unquam bestia falleretur, quin illi ad legitimum horam refectionis occurreret, & tamdiu pro foribus exspectaret, donec ille panem, qui cœnulae superfuisset, offerret; illam manum ejus lambere solitam; atque ita quali impleto officio, & præstita consolatione discedere. Sed forte accidit, ut sanctus ille, dum fratrem qui ad eum

He tantum in eremo arbores.] Vide Notas ad 1. Histor. pag. 80. b.

Istarum arborum pomis aluntur.] Hieron. in Vita Pauli Eremitæ: Cibum & vestimentum ei palma præbebat.

Parvo tugurio, in quo non nisi unus re-

cipi posset.] Sic Hilarion: astus & pluvias brevi tugurionculo declinavit, quod junco & carice texerat. Extructa deinceps brevi cellula, latitudine pedum quatuor, altitudine pedum quinque, ut sepulchrum potius quam domum putares.

eum venerat, deducit abeuntem, diutius abesset, & non nisi sub nocte remearet. Interim bestia ad consuetudinarium illud cœnæ tempus occurrit. Vacuam cellulam, cum familiarem patronum abesse sentiret, ingressa, curiosius explorans ubi nam esset habitator; casu contigua cum panibus quinque palmicia sportella pendebat. Ex his unum præsumit, & devorat; deinde perpetrato scelere discedit. Regressus eremita, vidit sportulam dissolutam, non constante panum numero. Damnum rei familiaris intelligit, ac prope limen panis absumpti fragmenta cognoscit. Sed non erat incerta suspicio, quæ furtum persona fecisset. Ergo cum sequentibus diebus secundum consuetudinem bestia non venisset, nimirum audacis facti conscia, ad eum venire dissimulans cui fecisset injuriam, ægre patiebatur eremita, se alumnae solatio destitutum. Postremo illius oratione revocata, septimum post diem affuit, ut solebat ante, cœnanti. Sed ut facile cerneret verecundiam pœnitentis, non ausa propius accedere, dejectis in terram profundo pudore luminibus, quod palam licebat intelligi, quandam veniam precabatur; quam illius confusionem eremita miseratus, jubet eam propius accedere, ac manu blanda caput triste permulcet. Dein pane duplicato ream suam refecit. Ita indulgentiam consecuta, officii consuetudinem deposito mœrore reparavit. Intuemini quæso Christi etiam in hac parte virtutem, cui sapit omne quod brutum est, cui mite est omne quod sævit. Lupa præstat officium, lupa furti crimen agnoscit, lupa conscio pudore confunditur; vocata adest, caput præbet; & habet sensum indultæ sibi veniæ, sicut pudorem gessit errati. Tua hæc virtus Christe, tua sunt hæc Christe miracula. Etenim quæ in tuo nomine operantur servi tui, tua sunt; & in hoc ingemiscimus, quod majestatem tuam feræ sentiunt, homines non videntur.

I X.

Palmicia sportella.] Quales Monachi | *mulque fiscellas junco texens, amulabatur*
texebant. Vita Hilarionis cap. 111. Si- | *Aegyptiorum Monachorum disciplinam.*

Vivot

IX. Ne cui autem hoc incredibile forte videatur, majora memorabo. Fides Christi adest, me nihil fingere, neque incertis auctoribus vulgata narrare: sed quæ mihi per fideles viros comperta sunt, explicabo. Habitant plerique in eremo sine ullis tabernaculis, quos Anachoretas vocant. Vivunt herbarum radicibus: nullo unquam certo loco consistunt, ne ab hominibus frequententur. Quas nox coëgerit, sedes habent. Ad quendam igitur hoc ritu atque hac lege viventem, duo ex Nitria monachi, licet longe & diversa regione, tamen quia olim ipsis in monasterii conversatione carus & familiaris fuisset, auditis ejus virtutibus, tetenderunt: quem diu multumque quæsitum, tandem mense septimo repererunt extremo illo deserto, quod est Memphis contiguum, demorantem: quas ille solitudines jam per annos duodecim dicebatur habitare. Qui licet omnium hominum vitaret occursum, tamen agnitos non refugit, seque carissimis per triduum non negavit. Quarto die aliquantulum progressus, cum profequeretur abeuntes, lænam miræ magnitudinis ad se venire conspiciunt. Bestia licet tribus repertis, non incerta quem peteret, Anachoretæ pedibus advolvitur, & cum flexu quodam & lamentatione procumbens indicabat gementis pariter & rogantis affectum. Movit omnes, & præcipue illum, qui se intellexerat expetitur. Præcedentem sequuntur. Nam præiens, & subinde restans, subinde respectans, facile poterat intelligi, id eam velle, ut quo illa ducebat, Anachoreta seque-

re-

Vivunt herbarum radicibus.] Mira Ascetarum abstinencia. Qui multoties herbis tantum, quæ in deserto existebant, alebantur. Sic Iosaphat & alii in vitis Patrum. Vide etiam Sozomenum v. 1. Hist. 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34. Nicephorum xi, 34. & seq. qui vitam moreque priscorum Ægypti, Palæstina, Syriæ, Monachorum accurate describunt, & huic Dialôgo illustrando imprimis faciunt, una cum Vitis Patrum.

Ex Nitria.] Καλῶς τὸ ζωρον τῶτον

Νιτρίαν, κατὰ τὸν νόμον ὡς ἐστὶν ὁμορῶν ἐν ἧ τὸ νίτρον συλλέγεται. Sozomen. v. 1, 31. Alio nomine tractus ille Sceti appellatur, in quo Nitria, & Cellia, loca monasteriis maxime per universam Ægyptum frequentata. Cellia à cellis Monachorum dicta, quod ibi ἀσκήσειον ἐστὶν μοναχικῶν εὐκλήματων ποικίλων. Idem.

Lænam miræ magnitudinis.] Similis historia in Palladio habetur de Maca-

retur. Quid multis? Ad speluncam bestię pervenitur, ubi illa adultos jam quinque catulos male feta nutriebat: qui, ut clausis luminibus ex alvo matris exierant, cæcitate perpetua tenebantur. Quos singulos de rupe prolatos, ante Anachoretę pedes mater exposuit. Tum demum sanctus animadvertit, quid bestia postularret; invocatoque Dei nomine, contrectavit manu lumina clausa catulorum: ac statim cæcitate depulsa, apertis oculis bestiarum diu negata lux patuit. Ita fratres illi, Anachoreta quem desiderabant visitato, cum admodum fructuosa laboris sui mercede redierunt: qui in testimonium tantę virtutis admissi, fidem sancti, gloriam Christi, quę per ipsos esset testificanda, vidissent. Mira dicturus sum. Lænam post dies quinque ad auctorem tanti beneficii revertisse, eidemque inusitata ferę pellem pro munere detulisse: qua plerumque sanctus ille quasi amiculo circumtectus, non dedignatus est munus per bestiam sumere, cujus alium potius interpretabatur auctorem.

X. Erat etiam alterius Anachoretę in illis regionibus nomen illustre, qui in ea parte deserti quę Syenis jungitur, habitabat. Hic cum primum se ad eremum contulisset, & herbis herbarumque radicibus, quas prædulces interdum, & saporis eximii fert arena, victurus, ignarus germinis eligendi, noxia plerumque carpebat. Nec erat facile vim radicum sapore discernere: quia omnia æque dulcia: sed pleraque occultiore natura virus lethale cohibebant. Cum ergo edentem vis interna torqueret, & immensis doloribus vitalia universa quaterentur, ac frequens vomitus cruciatibus non ferendis ipsam animę sedem stomacho jam fatiscente dissolveret, omnia penitus quę essent edenda formidans, septimum in jejuniis diem spiritu deficiente ducebat. Tum ad eum fera, cui ibicis est nomen, accessit. Huic

pro-
rio. Vide Vitas Patrum libro octavo.

Quę Syenis jungitur.] Syene, urbs Ægypti in Æthiopię confinibus ad Ni-

lum sita, quam hodie Asnam vocant. Vide Strabonem xvii.

Cui ibicis est nomen.] De ibicibus vide Plinium viii. 53.

propius astanti, fasciculum herbarum, quem collectum pridie attingere non audebat, objecit. Sed fera, quæ virulenta erant, ore discutiens, quæ innoxia noverat, eligebat. Ita vir sanctus ejus exemplo quid edere, quid respuere deberet, edoctus, & periculum famis evasit, & herbarum venena vitavit. Sed longum est de omnibus, qui cremum incolunt, comperta nobis, vel audita memorare. Annum integrum & septem fere menses intra solitudines constitutus exegi, magis virtutis admirator alienæ, quam quod ipse tam arduum atque difficile potuerim tentare propositum. Sæpius tamen cum sene illo, qui puteum & bovem habebat, habitavi.

XI. Duo beati Antonii monasteria adii, quæ hodieque ab ejus discipulis incoluntur. Ad eum etiam locum, in quo beatissimus Paullus primus eremita est diversatus, accessi. Rubrum mare vidi: jugum Sinæ montis ascendi, cujus summum cacumen cælo pæne contiguum, nequaquam adiri potest. Inter hujus recessus Anachoreta esse aliquis ferebatur, quem diu multumque quæsitum videre non potui, qui fere jam ante quinquaginta annos à conversatione humana remotus, nullo vestis usu, setis corporis sui tectus,

nu-

Duo beati Antonii monasteria adii.] De quo vide vitas Patrum, cum Notis Rosveydi. Martyrol. Roman. xvii. Ian. In Thebaide S. Antonii Abbatis, qui multorum Monachorum pater, vita & miraculis præclarissimus vixit. Quot ab eo Monasteria condita, vide apud Baronium ad A. cccxxviii.

Paullus primus eremita.] Ita communiter antiqui. Hieron. in vita Pauli. Cassianus Collat. xviii. 6. Quidam ad ipsum Eliam & Iohannem Baptistam retulerunt. Idem Cassianus & Hieronymus vita Pachomii cap. 1. Sozomenus 1, 12. Niceph. viii. 39. & alii plurimi. Hieronymus Epist. xxiii. ad Eustochium: *Hujus vite auctor Paulus, illustrator Antonius, princeps Iohannes Baptistæ fuit.* Eremitæ autem alias anachoretæ dicti, id est, secessiones, qui prius in

camobis instituti, solitudinis elegere secretum. Cassian.

Est diversatus.] Quem locum describit Hieronymus in vita ejus cap. 14. *Saxæus mons, ad cujus radicem haud procul erat grandis spelunca, quæ lapide claudebatur. Intus grande vestibulum, quod aperto desuper cælo, patulis diffusa ramis vetus palma contexerat, fontem lucidissimum ostendens. Igitur adamato habitaculo, omnem ibidem in orationibus & solitudine duxit ætatem.*

Rubrum mare vidi.] Vide Notas ad 1. Hist. pag. 45. b. & 75. b. 78. b.

Jugum Sinæ montis ascendi.] Vide Notas ad 1. Hist. pag. 86. b.

Setis corporis sui tectus.] Macarius: *Capilli capitis totum viri corpus operuerunt.* S. Onuphrius: *Cui tanta capillorum prolixitas erat, ut corpus illius,*

nuditatem suam divino munere vestiebat. Hic quoties eum religiosi viri adiri voluerunt, cursu avia petens, congressus vitabat humanos. Uni tantummodo ferebatur se ante quinquennium præbuisse, qui credo potenti fide id obtinere promeruit: cui inter multa colloquia percunctanti, cur homines tantopere vitaret, respondisse perhibetur: *Eum qui ab hominibus frequentaretur, non posse ab Angelis frequentari.* Unde non immerito recepta opinione multorum fama vulgaverat; sanctum illum ab Angelis visitari. Ego autem à Sina monte digressus, ad Nilum flumen regressus sum, cujus ripas frequentibus monasteriis confertas utraque ex parte lustravi. Plerumque vidi, ut dudum dixeram, uno in loco habitare centenos: sed & bina & terna millia in iisdem viculis degere constabat. Nec sane ibi minorem putetis diversantium in multitudine monachorum esse virtutem, quam eorum esse cognoscitis. qui se ab humanis cœtibus removerunt. Præcipua, ut jam dixeram, ibi virtus, & prima, est obedientia: neque aliter adveniens ad monasterium Abbatis suscipitur, quam qui tentatus prius fuerit, & probatus, nullum unquam recusaturus, quamlibet arduum ac difficile, indignumque toleratu, Abbatis imperium.

XII. Duo vobis referam incredibilis obedientiæ admodum magna miracula, licet suppetant plura recoletenti: sed ad excitandam virtutum æmulationem, cui pauca non sufficiunt, multa non proderunt. Ergo cum quidam sæculi actibus abdicatis, monasterium magnæ dispositionis ingressu-

ipforum diffusionem tegetur. Vita Pauli Eremitæ: Crinitum calcaneo tenuis hominem.

Nuditatem suam divino munere vestiebat.] Paphnutius Abbas in vita Onuphrii: pro vestimento quoque foliis herbisque utebatur, quibus subteriora renem tantummodo cingebat.

Congressus vitabat humanos.] Sic Anachoretæ multi, ut Ioannes. De quo in vitis Patrum lib. 11. Nulla famina

ad conspectum eius accessit, sed & viri raro & certis quibusque temporibus.

Bina & terna millia.] Imo quina. Cassian. 1 v. Inst. 1. In Tabernemstotarum in Thebaide cœnobio, plusquam quinque millia fratrum sub uno Abbate reguntur.

Monasterium magnæ dispensationis.] Hieronymus præfat. in Regulam Pachomii: Habent per singula monasteria patres & dispensatores, & hebdomadarii & ministros.

furus, cœpisset rogare: Abbas ei cœpit multa proponere, graves esse istius disciplinæ labores, sua vero dura imperia, quæ nullius facile valeret implere patientia. Aliud potius monasterium, ubi facilioribus legibus viveretur, expeteret: non tentaret aggredi, quod implere non posset. Ille vero nihil his terroribus permoveri, sed magis ita omnem obedientiam polliceri, ut si cum Abbas in ignem ire præciperet, non recusaret intrare. Quam illius professionem ubi magister accepit, non cunctatur probare profitentem. Casu clibanus propter ardebat, qui multo igne succensus, coquendis panibus parabatur: exundabat abruptis flamma fornacibus: & intra camini illius concava totis habenis regnabat incendium. Hoc igitur advenam illum jubet magister intrare. Nec distulit parere præcepto: medias flammam nihil cunctatus ingreditur: quæ mox tam audaci fide victæ, velut illis quondam Hebræis pueris cessere venienti. Superata natura est, fugit incendium; & qui putabatur arsurus, velut frigidore perfusus se ipse miratus est. Sed quid mirum, si tuum Christe tironem ignis ille non attigit? ut nec Abbatem pigeret dura mandasse, nec discipulum pœniteret imperio paruisse, qui eo die quo advenerat, dum tentaretur infirmus, perfectus inventus est; merito felix, merito gloriosus, probatus obedientia, glorificatus est passione.

XIII. In eodem autem monasterio factum id quod dicturus sum, recenti memoria ferebatur. Quidam itidem ad eundem Abbatem recipiendus advenerat, cum prima ei lex obedientiæ poneretur, ac perpetem polliceretur ad omnia vel extrema patientiam; casu Abbas storacinam virgam jampridem aridam man gerebat. Hanc solo fixit, atque illi advenæ id operis imponit, ut tamdiu virgulæ aquam irriguam ministraret, donec, quod contra omnem naturam erat,

Abbas ei cœpit multa proponere.] E- Arabice *Abuna* vocant. Quod nomen
 piscopi olim dicti Patres. Vnde Pa-
 triarcharum nomen postea fluxit, quos in occidente, qui Abbates dicti.

erat, lignum aridum in solo arente vivifceret. Subjectus advena duræ legis imperio, aquam propriis humeris quotidie convehebat, quæ à Nilo flumine per duo fere millia petebatur. Jamque emenso anni spatio, labor non cessabat operantis, & de fructu operis spes esse non poterat; tamen obedientiæ virtus in labore durabat. Sequens quoque annus vanum laborem jam affecti fratris eludit. Tertio demum succedentium temporum labente curriculo, cum neque nocte neque interdum aquarius ille cessaret operator, virga floruit. Ego ipsam ex illa virgula arbusculam, quæ hodieque intra atrium monasterii est ramis virentibus, vidi: quæ quasi in testimonium manens, quantum obedientia meruit, & quantum fides possit, ostendit. Sed me dies ante deficiet, quam diversa miracula, quæ mihi de virtutibus Sanctorum sunt comperta, consummem.

XIV. Duo vobis adhuc præclara memorabo, quorum unum egregium erit adversus inflationem miseræ vanitatis exemplum; alterum adversus falsam justitiam non mediocre documentum. Quidam ergo Sanctus fugandorum de corporibus obsessis dæmonum incredibili præditus potestate, inaudita per singulos dies signa faciebat. Non solum enim præsens, neque verbo tantum, sed absens quoque interdum cilicii sui fimbriis, aut epistolis missis, corpora obfessa curabat. Hic ergo mirum in modum frequentabatur à populis ex toto ad eum orbe venientibus. Taceo de minoribus: Præfeti Comitesque, ac diversarum Judices potestatum pro foribus illius sæpe jacuerunt. Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita, contingi se ab eo, atque benedici humiliter postulantes, sanctificatos se

ac

Incredibili præditus potestate.] De qua multa in Patrum vitis. In Vita Pachomii cap. XLIX. Diabolus ipse fatetur: Ex quo mirabilis incarnatio Christi facta est in terris, nos sine viribus profusus existere cœpimus: ita ut ab his qui credunt in nomine ejus, illudamur ut passeres.

Cilicii sui fimbriis.] Sic supra de Mar-

tino: fimbriæ vestimenti ejus, cilicioque detractæ, crebras super infirmantibus egere virtutes. In vita ejus cap. XIX.

Episcopi quoque sanctissimi, sacerdotali auctoritate deposita.] Id est, Episcopali. Concil. Taurinense C. V. Iuxta liqoras venerabilis memoriæ Ambrosii Episcopi, vel Romanæ Ecclesiæ Sacerdotis.

tis.

ac divino munere illustratos, quoties manum illius vestemque contigerant, non immerito crediderunt. Hic ferebatur omni potu in perpetuum penitus abstinere, ac pro cibo (tibi Sulpici in aurem loquar, ne Gallus hoc audiat) septem tantum caricis sustentari. Interea sancto viro, ut ex virtute honor, ita ex honore vanitas cœpit obrepere. Quod malum ille ubi primum potuit in se sentire grassari, diu multumque discutere conatus est: sed repelli penitus vel tacita conscientia vanitas, perseverante virtute, non potuit. Ubique nomen ejus dæmones fatebantur: excludere à se confluentium populos non valebat. Virus interim latens serpebat in peccatore, & cujus nutu ex aliorum corporibus dæmones fugabantur, se ipsum occultis cogitationibus vanitatis purgare non poterat. Totis igitur precibus conversus ad Dominum fertur orasse, ut permessa in se mensibus quinque diaboli potestate, similis his fieret, quos ipse curaverat. Quid multis morer? ille præpotens; ille qui signis atque virtutibus toto Oriente vulgatus, ille ad cujus limina populi antè confluxerant, ad cujus fores summæ istius sæculi se præstraverant potestates, correptus à dæmone est, tentus in vinculis, omnia illa quæ energumini solent ferre, perpeffus. Quinto demum mense purgatus est non tantum dæmone, sed, quod illi erat utilius atque optatius, vanitate. Sed mihi ista replicanti, nostra infelicitas, nostra occurrit infirmitas. Quis enim nostrum est, quem si unus homunculus humilis salutaverit, aut fatuis atque adulantibus verbis sæmina una laudaverit, non continuo elatus sit superbia, non statim inflatus sit vanitate? ut etiamsi non habeat conscientiam sanctitatis, tamen quia vel stultorum adulatione, aut fortassis erore

is. Vbi Romanæ Ecclesiæ Sacerdos Pa-
pa Syricius vocatur. Vide quæ notavi-
mus ad cap. xxvi. Vitæ Marrini.

Septem tantum caricis.] Sunt ex fico-
rum genere, Syriæ peculiare. *Plin.* XIII,
5. *Cassianus Collat.* VIII, cap. 1. Car-
icas inter eremitarum edulia refert.
Hieron. in vita Pauli eremitæ cap. v.

Quinque caricis per singulos dies sustentabatur. Et in *Hilarione* cap. 111. *Herbarum ergo succo & paucis caricis, post triduum vel quatrimum defecientem animam sustentabat.*

Energumini.] Sic dicebantur illi quos malus genius infederat, *δαίμονια ζώοντες*.

rore sanctus esse dicatur, sanctissimum se putabit. Jam vero si ei munera crebra mittantur, Dei se munificentia asserit honorari, cui dormienti atque resoluto necessaria conferantur. Quod si vel de modico ei aliqua virtutis signa succederent, Angelum se putaret. Cæterum cum neque opere neque virtute conspicuus sit, si quis clericus fuerit effectus, dilatat continuo fimbrias suas, gaudet salutationibus, inflatur occursumibus: ipse etiam ubique discurrit. Et qui ante pedibus aut afello ire consueverat, spumante equo superbus invehitur: parva prius ac vili cellula contentus habitare, erigit celsa laquearia, construit multa conclavia, sculpsit ostia, pingit armaria, vestem respuit grossiorem, indumentum molle desiderat. Atque hæc caris viduis ac familiaribus mandat tributa virginibus: illa, ut byrrum rigentem, hæc ut fluentem textat lacernam. Verum hæc describenda mordacius, beato viro Hieronymo relinquamus: ad propositum revertamur. Tu vero, *inquit Gallus meus,*

ne-

Cum neque opere, neque virtute conspicuus sit.] Operæ pretium est vitam ac mores clericorum illius ætatis graphice depictam nativisque coloribus expressam, verbis Sulpicii ex Dialogo 1. & initio secundi proponere. Ex qua Clerici superbia monachorum ordo fluxit, qui se ab illis vitæ austeritate & *ἀσκησὶς* sejunxerunt. *Salmasius.*

Illis, ut byrrum rigentem, hæc ut fluentem textat lacernam.] Epitheta non sunt hic inania: sed superbiæ vestium captum vulgi sperantem inuunt. Alioqui byrrus & lacerna vestium genera plebeia olim erant, & utcunque vilia. Nam lacernis nobiliores atque illustriores non utebantur, nisi tempore pluvio aut in spectaculis, quas & togis tum superinduebant. Byrrus videtur fuisse vestis hirsuta pilis, qualis fortasse endromis Martialis: aut certe, qualiscumque fuit, rigebat potius, quam fluebat: & militibus propria fuit, quod indicat lex 1. *quo quisque habitu*, C. Th. omnibus enim, præterquam mili-

tum servis, byrris uti licebat. Atreaticos & Canusinos byrros nominat Capitolinus in Carino. *Giselinus.* Byrrus, lacerna, chlamys, eadem vestis, solo nomine diversa, ut ex Artemidoro 11. *ὄνειρον*. 111. patet. Byrrus coloris ut plurimum, byrri, hoc est, russici, unde & nomen. Nam *byrrum* & byrrum Latini dixerunt, quod Græci *πυρρὸν*. Sed & cuiuslibet coloris lacernas, byrros etiam *καὶ ἄλλων χρομάτων* appellabant. Cum apud Romanos toga desisset, byrris sive lacernis usi sunt. Eo igitur tempore byrrus erat *καὶ τὴν ἐσθῆν*, pallium acceptarum gestamen. Byrris pretiosioribus Episcopi, minus pretiosis presbyteri, postquam pallia reliquerunt, usi. Ideo byrros sibi monachi interdixerunt, quod ambitiosior esset vestis. *Cassianus* de habitu Monachi cap. 111. *Isidorus.* Sub byrro clerici colobia primum, hoc est, tunicas sine manicis, postea dalmaticas gestare cœperunt auro clavatas. *Salmasius.* Vide & Rosveydum in Vitis Patrum.

Adver-

nescio quid Hieronymo reliqueris disputandum, ita breviter universa nostrorum instituta complexus es, ut pauca hæc tua verba, si æquanimiter acceperint, & patienter expendierint, multum eis arbitrer profutura, ut non indigeant libris post hæc Hieronymi coerceri. Sed tu illa potius evolve, quæ cœperas, & illud quod adversus falsam justitiam dicturum te esse promiseras, prode documentum. Nam ut vere tibi fatear, nullo perniciosius malo intra Gallias laboramus. Ita faciam, Posthumianus *inquit*, nec te diutius tenebo suspensum.

XV. Adolescens quidam ex Asia prædives opibus, genere clarus, habens uxorem & filium parvulum, cum in Ægypto tribunus esset, & frequentibus adversum Blembos expeditionibus quædam eremi contigisset, sanctorum etiam tabernacula complura vidisset, à beato viro Johanne verbum salutis accepit. Nec moratus inutilem militiam cum vano illo honore contemnere, eremum constanter ingressus brevi tempore in omni genere virtutum perfectus emicuit: potens jejuniis, humilitate conspicuus, fide firmus, facile se antiquis monachis studio virtutis æquaverat: cum interim subit eum cogitatio, injecta per diabolum, quod rectius esset, ut rediret ad patriam filiumque unicum ac domum totam cum uxore salvaret: quod utique esset acceptius Deo, quam si solum se sæculo eripere contentus, salutem suorum non sine impietate negligeret. Istiusmodi ergo falsæ justitiæ colore superatus, post quadriennium fere cellulam suam atque propositum eremita deseruit. Sed ubi ad proximum monasterium, quod à multis fratribus habitabatur, accessit, causam discessionis atque consilium quærentibus, confitetur. Renitentibus cunctis, & præcipue loci illius Abbate renitente, malo animo fixa sententia non potuit avcl-

Adversum Blembos. Lege Blemmyos. Blemmyi Æthiopes sunt apud Syenen. Chrysostronus: *Palladius Blemmyorum* sive Æthiopum Episcopum servari prope locum qui Syene vocatur. Citat Baronius.

Strabo xvii. βλέμμοις καὶ Νῆβου, καὶ μεγαβάροι εἰς τὰς Σουήνης Αἰθιοπίας.

Domum totam cum uxore salvaret. Validum

avelli. Igitur infelici se obstinatione proripiens, cum dolore omnium digressus à fratribus, vix è conspectu abscesserat, impletus à dæmone, cruentasque spumas ore provolvens, suis dentibus se ipse lacerabat. Deinde ad idem monasterium fratrum humeris reportatus, cum coërceri in eo immundus spiritus non valeret, necessitate cogente, ferreis nexibus alligatur, pedes cum manibus vinciuntur. Non immerita pœna fugitivo, ut quem non cohibuerat fides, catenæ cohiberent. Post biennium demum oratione sanctorum ab immundo spiritu liberatus, ad eremum, unde discesserat, mox regressus, & ipse correptus & aliis post futurus exemplo, ne quem aut falsæ justitiæ umbra decipiat, aut incerta mobilitas inutili levitate compellat semel cœpta deserere. Hæc vos de virtutibus Domini, quas in servis suis vel imitanda operatus est, vel timenda, scire sufficiat. Sed quia satisfeci vestris auribus, immo etiam verbosior fui fortasse, quam debui, tu modo (ad me autem loquebatur) debitum fenus exsolve, ut te de Martino tuo, ut es solitus, plura referentem, jam pridem in hoc desideriiis meis æstuantibus, audiamus. Quid, *inquam*, tibi de Martino meo liber ille non sufficit, quem ipse tu nosti me de illius vita atque virtutibus edidisse?

XVI. Agnosco id quidem, Posthumianus *inquit*, neque unquam à dextera mea liber ille discedit. Nam si agnoscis (aperit librum, qui sub veste latebat) en ipsum. Hic mihi, *inquit*, terræ ac mari comes, hic in peregrinatione tota socius & consolator fuit. Sed referam tibi plane, quo liber iste penetraverit: & quam nullus fere in orbe terrarum locus sit, ubi non materia felicitis historiæ pervulgata teneatur. Primus eum Romanæ urbi, vir studiosissimus tui, Paulinus invexit. Deinde cum tota certatim urbe raperetur,

ex-

lidum hoc contra monasticam vitam argumentum, nec à Dæmone, ut Sulpicius putat, sed ipso Deo profectum.

Quas in servis suis vel imitanda.] Mira constructio. sed quis ausit libris uno

ore sic legentibus repugnare? *Laz. qua.* Idem hic dialogum secat, novo præfixo titulo, cum dialogismus sit perpetuus, neque vel unus mf. liber hujusmodi lectionem præ se ferat. *Giselin.*

Thebai-

exultantes librarios vidi: quod nihil ab his quæstuosius haberetur: siquidem nihil illo promptius, nihil carius venderetur. Hic navigationis meæ cursus, longe ante progressus: cum ad Africam venissem, jam per totam Carthaginem legebatur. Solus eum Cyrenensis ille presbyter non habebat: sed me largiente descripsit. Nam quid ego de Alexandria loquar? ubi pæne omnibus magis quam tibi notus est. Hic Ægyptum, Nitriam, Thebaidam, ac tota Memphitica regna transiit. Hunc ego in eremo à quodam sene legi vidi: cui cum me familiarem tuum esse dixissem, & ab illo & à multis fratribus hæc mihi injuncta legatio est, ut si unquam terras istas te incolumi contigissem, ea te supplere compellerem, quæ in illo tuo libro de virtutibus beati viri professus es præterisse. Age ergo, quia non illa à te audire desidero, quæ scripta sufficiunt, illa quæ tum vel propter legentium, ut credo, fastidium præteristi, multis in una mecum à te poscentibus explicentur. Equidem Posthumiane, *inquam*, cum te jam dudum de sanctorum virtutibus intentus audirem, tacitis ad Martinum meum cogitationibus recurrebam, merito perspiciens omnia illa quæ singuli diversa fecissent, per unum istum facile completa. Nam cum excelsa retuleris (quod mihi dixisse liceat pace sanctorum) nihil à te penitus audivi, in quo Martinus esset inferior.

XVII. Sed sicut nullius unquam cum illius viri meritis profiteor conferendam esse virtutem: ita & illud animadverti decet, iniqua illum cum eremitis, vel etiam anachoretis, condicione conferri. Illi enim ab omni impedimento liberi, cælo tantum, atque Angelis testibus plane admirabilia docentur operari. Ille in medio cœtu &

con-

Thebaidam.] Sic hoc loco o. l. quos sequor, cum videam & Hilarium eadem vocis signatione uti. *Gisfl.* Notatum id supra ex vitis patrum, ubi frequens.

Memphitica regna.] Vide Notas ad 11. *Histor.* pag. 438. b.

Iste in medio cœtu.] Verè dictum.

Anachoretæ se tantum diligunt: proximum negligunt. Tanto illis excelsior Martinus, qui proximi sui studiosus fuit. Vide quæ Spanhemius contra Anachoretas in Dubiis, incomparabili opere, disputat. Locus paulo ante notatus est.

conversatione populorum, inter clericos dissidentes, inter episcopos sævientes, cum fere quotidianis scandalis hinc atque inde premeretur, inexpugnabili tamen adversus omnia virtute fundatus stetit: & tanta operatus est, quanta ne illi quidem, quos ante audivimus esse in eremo vel fuisse, fecerunt. Ac si illi paria fecissent, quis iudex tam esset injustus, ut non istum esse potioem merito judicaret? Puta enim istum fuisse militem qui pugnaverit in iniquo loco, & tamen victor evaserit: illos autem æque compone militibus, sed qui ex æquo loco, aut etiam de superiore certaverint. Quid ergo? & si omnium una victoria est, non potest esse par gloria. Et tamen cum præclara retuleris, à nemine retulisti mortuum suscitatum: quo uno utique te necesse est confiteri Martino neminem conferendum. Nam si admirandum est, quod illum Ægyptium flamma non attingit: hic quoque sapius imperavit incendiis. Si revolvas, quod Anachoretis feritas bestiarum victa succubuit: hic familiariter & rabiem bestiarum, & serpentium venena compescuit. Quod si illum conferas, qui immundis spiritibus obsessos verbi imperio, ac etiam fimbriarum virtute curabat; ne in hac quidem parte inferiorem fuisse Martinum multa documenta sunt. Si etiam ad illum recurras, qui scetis suis pro veste contactus, putabatur ab Angelis visitari; cum isto Angeli quotidie loquebantur. Jam vero adversus vanitatem atque jactantiam ita invictum spiritum gessit, ut illa vitia fortius nemo contempserit, cum quidem immundis spiritibus adflatos absens plerumque curaverit; nec solum Comitibus, aut Præfectis, sed ipsis etiam Regibus imperaret. Minimum id quidem in illis virtutibus: sed credas velim, non solum vanitati, sed causis etiam atque occasionibus vanitatis, neminem fortius repugnasse. Parva quidem, sed non prætereunda dicturus sum: quia & ille laudandus est, qui summa præditus potestate, tam religio-

fam

Sapius imperavit incendiis.] Bis, ut | Ipsis etiam Regibus imperaret.] Vide in Vita annotavit cap. xi. & Epistola i. | Notas ad cap. xxiii. Vitæ Martini.

Vin-

sam ad reverentiam beati viri ostenderit voluntatem. Memini Vincentium Præfectum, virum egregium, & quo nullus sit intra Gallias omni virtutum genere præstantior, dum Turonos præteriret, à Martino sæpius poposcisse, ut ei convivium in suo monasterio daret: in quo quidem exemplum B. Ambrosii Episcopi præferebat: qui eo tempore Consules & Præfectos subinde pascere ferebatur: sed virum altioris ingenii, ne qua ex hoc vanitas atque inflatio obreperet, noluisse. Ergo fatearis necesse est, in Martino omnium illorum quos enumerasti, fuisse virtutes: Martini autem in illis omnibus non fuisse. Quid tu, inquit Posthuvianus, ita mecum? quasi non eadem tecum sentiam semperque senserim.

XVIII. Ego vero quoad vivam semper, & sapiam, Ægypti monachos prædicabo. Laudabo anachoretas, mirabor eremitas: Martinum semper excipiam; non illi ego quemquam audebo monachorum, certe non episcoporum quempiam comparare. Hoc Ægyptus fatetur, hoc Syria, hoc Æthiops comperit, hoc Indus audivit, hoc Parthus & Persa noverunt: nec ignorat Armenia: Bosphorus exclusa cognovit, & postremo si quis aut Fortunatas Insulas, aut Glacialem frequentat Oceanum. Quo inferior est regio ista nostra, quæ tantum virum cum in proximo habuerit, nos-

Vincentium præfectum] A. cccc. sub Stilicone Consule Vincentius prætorii præfecturam in Galliis gessit, ut rescriptum Honorii Imperatoris ad eundem datum significat l. i. *Prætorum* vi. C. Theodos. Hujus cum laude Severus meminit. *Baron.*

Hoc Indus audivit.] In vita Macarii Romani: *Vbi cælum terræ jungitur.* Ita putarunt antiqui, planam esse terram, & alicubi cælo jungi. Ibiq; Paradisum collocarunt. Alcimus Avitus i. de Genesi:

Ergo ubi transmisissis mundi caput incipit Indis,

Quo perhibent terram consinia jungere cælo,

Lucus inaccessa cunctis mortalibus arce, Permanet. —

Parthus & Persa.] Vide Notas ad libros Historiarum, ubi de his nominibus.

Bosphorus.] Scythia, quæ Christianismum amplexa, & cui unicus tum præerat Episcopus. *Sozomenus* VII, 19. *Salmas.*

Fortunatas Insulas.] Quæ Canariæ. De quo in Opere de Originibus Americanis.

Glacialem Oceanum.] De eodem in opere citato. Iuvenalis:

Ultra Sawomas fugere hinc libet & glacialem

Oceanum,

nosse non meruit. Nec tamen huic crimini miscebo populares: soli illum clerici, soli nesciunt sacerdotes. Nec immerito. Nosse illum invidi noluerunt; quia si virtutes illius nossent, sua vitia cognovissent. Horreo dicere, quod nuper audiivi, infelicem dixisse nescio quem, te in illo libro tuo plura mentitum. Non est hominis vox ista, sed diaboli; nec Martino in hac parte detrahitur, sed fidei Evangelii derogatur. Nam cum Dominus ipse testatus sit istiusmodi opera, quæ Martinus implevit, ab omnibus fidelibus esse facienda; qui Martinum non credit ista fecisse, non credit Christum ista dixisse. Sed infelices, degeneres, somnolenti, quæ ipsi facere non possunt, facta ab illo erubescunt; & malunt illius negare virtutes, quam suam inertiam confiteri.

XIX. Verum nobis ad alia properantibus, omnis istorum memoria relinquatur; tu potius, ut jamdudum desidero, residua Martini opera contexe. At ego, *inquam*, arbitror rectius istud à Gallo esse poscendum, quippe qui plura noverit (neque enim ignorare potuit magistri facta discipulus) & qui non immerito istam vicem non solum Martino, sed etiam nobis debeat; ut, quia ego jam librum editum, ac tu hætenus Orientalium gesta memorasti, istam demum necessarij sermonis historiam Gallus evolvat: quia, ut dixi, & nobis debet loquendi vicem, & Martino suo credo præstabit, ut non gravate illius facta commemoret.

XX. Ego plane, *inquit* Gallus, licet impar sum tanto oneri, tamen relatis superius à Posthumiano obedientiæ cogor exemplis, ut munus istud quod imponitis, non recusem. Sed dum cogito me hominem Gallum inter Aquitanos verba facturum, vereor ne offendat vestras nimium urbanas aures sermo rusticior. Audietis me tamen ut Gurdonicum hominem, nihil cum fuce aut cothurno loquentem.

Nam

Hominem Gallum inter Aquitanos.]
Vide Notas ad II. Histor. ubi illa verba: *Aquitanis, Gallis ac Hispanis.*
Gurdonicum hominem.] In Ml. Gorto-

nicum, & Gurtonicum. Gifelin. Gurdonicus homo est stolidus, importunus, vel potius simplex. Quintil. 1, 9. Gortos, quos pro stolidis accepit vulgus, ex Hispania.

Nam si mihi tribuitis Martini me esse discipulum; illud etiam concedite, ut mihi liceat exemplo illius inanes sermonum phaleras & verborum ornamenta contemnere. Tu vero, *inquit* Posthuvianus, vel Celtice, aut si mavis, Gallice loquere, dummodo jam Martinum loquaris. Ego autem profiteor, quia etiam si mutus esses, non defutura tibi verba, quibus Martinum facundo ore loquereris: sicut Zachariæ in Joannis nomine lingua resoluta est. Cæterum cum sis scholasticus, hoc ipsum quasi scholasticus artificiose facis, ut excuses imperitiam, quia exsuperas eloquentia. Sed neque monachum tam astutum, neque Gallum decet esse tam callidum. Verum aggredere potius, & quod te manet explica. Nimum enim dudum alias res agentes consumimus tempus: & jam solis occidui umbra prolixior monet, non multum diei, vicina nocte, superesse. Deinde cum paululum omnes conticuissemus, Gallus ita cœpit: Cavendum mihi imprimis esse arbitror, ne ea de Martini virtutibus repetam, quæ in libro suo Sulpicius iste memoravit. Unde prima illius inter militandum gesta prætereo: neque ea attingam, quæ laicus egit, ac monachus; nec vero audita ab aliis potius, quam quæ vidi ipse, dicturus sum.

Hispania traxisse originem audivi. Hispani ab Africanis acceperunt eam vocem. Laberius enim apud Gellium xvi, 7. se quidam ex Africa venientem accepisse scribit.

Celtice, aut si mavis, Gallice loquere.] Celtas intelligit, qui antiqua lingua Gallorum utebantur, Gallos qui recen-

tiori, & in Romanam corrupta. Horn. Zachariæ in Joannis nomine.] Lucæ cap. 11.

Quæ laicus egit ac monachus.] Infra Dial. 111, 20. Sævit in clericos, grassatur in laicos. Vbi vide Notas. Monachi tum adhuc à clericis distincti. Supra id ostensum.

De virtutibus B. Martini.

Uo primo igitur tempore, relictis scholis, beato me viro junxi, paucos dies euntem ad ecclesiam sequebamur. Interim ei feminudus hibernis mensibus pauper occurrit, orans sibi vestimentum dari. Tunc ille, accersito archidiacono, iussit algentem sine dilatione vestiri. Deinde secretarium ingressus, cum solus, ut erat illi consuetudo, resideret (hanc enim sibi etiam in ecclesia solitudinem permessa clericis libertate præstabat) cum quidem in alio secretario Præsbyteri sederent, vel salutationibus vacantes, vel audiendis negotiis occupati, Martinum vero usque in eam horam qua solennia populi agi consuetudo deposceret, sua solitudo cohibebat. Illud non præteribo, quod in secretario sedens, nunquam cathedra usus est. Nam in ecclesia nemo unquam illum sedere conspexit; sicut quendam nuper (testor Dominum) non sine meo pudore vidi, sublimi folio quasi regio tribunali, celsa sede residentem. Sedebat autem Martinus in sellula rusticana, ut est in usibus servulorum, quas nos rustici Galli tripetias, vos scholastici, aut certe tu qui de Græcia venis, tripodas nuncupatis. Hoc ergo secretum

bea-

ARCHIDIAONO.] Sicut primus presbyter dicitur est Episcopus, ita primus Episcopus Archiepiscopus: primus Diaconus Archidiaconus. Vide Salmasium de Primatu. cap. 1.

Secretarium.] Vide Notas ad Epistolam 1.

Sublimi folio quasi regio tribunali, celsa sede residentem.] Hi mores clericorum jam Sulpicii ævo. Ambitio, fastus, avaritia regnabant. Unde mirum non est illam Hierarchiam exortam. Diaconi presbyterorum locum ambiebant; hi Episcoporum: Episcopi dignitas in do-

minatam degenerarat & manifestam tyrannidem. *Isidor. Pelusiot. 11. Epist. cxxv. Salmasius.*

Nos rustici Galli tripetias.] Vides, amice lector, linguam illam, qua hodie Galli omnes utuntur, non hodie aut heri natam esse, sed ante annos M. CC. cepisse suum initium ac originem, indeque insequentibus sæculis majore incremento ad nostram usque ætatem propagatam, in eam tandem copiam & elegantiam exuberasse, ut nulli prope modum primigeniæ linguæ ulla in parte concedat, multas etiam superet. Tripetias hodie, qui iis utuntur, à voce La-

tina

beati viri pauper ille captatum, cum ei Archidiaconus dare tunicam distulisset, irrupit, dissimulatum se à clerico querens, algere deplorans. Nec mora, sanctus, paupere non vidente, intra amphibalum sibi tunicam latenter eduxit, pauperemque contactum discedere jubet. Dein paullo post Archidiaconus ingressus, admonet, pro consuetudine expectare in ecclesia populum, illum ad agenda solennia debere procedere. Cui ille respondens ait, *pauperem prius (de se autem dicebat) oportere vestiri: se ad ecclesiam non posse procedere, nisi vestem pauper acciperet.* Diaconus vero nihil intelligens, quia extrinsecus indutum amphibalo, veste nudum interius non videbat, postremo pauperem non comparere caussatur. *Mihi, inquit, vestis quæ preparata est, deseratur: pauper non deerit vestiendus.* Arctatus demum clericus, necessitate compulsus, jamque felle commoto, à proximis tabernis bigerrigam vestem, brevemque atque hispidam, quinque comparatam argenteis rapit, atque ante Martini pedes iratus exponit. *En, inquit, vestem, sed pauper hic non est.* Ille nihil motus, jubet eum paullulum stare pro foribus, secretum utique procurans, dum sibi vestem nudus imponeret; totis viribus elaborans, ut posset occultum esse quod fecerat. Sed quando in sanctis viris latent ista, quærentibus velint nolint cuncta produntur.

II. Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste pro-

ce-

tina tripede vocant, *tripiées.* Sic & bigerrigam vestem, quasi variegatam *bigard.*

Intra amphibalum.] Sic & Paulinus 1 v. Fortunatus 111. Gregor. Turonens. lib. de glor. Confess. cap. 11 x. de Sancto Trajano: *Si novum, ut adsolet, amphibalum induisset, cum quo processurus diocesim circumiret, simbria hujus vestis à diversis diripiebantur.* In veteri Lexico D. Benigni Divionensis: *Amphibalus, Byrrhus villosus.* In aliis glossis vetustis: *Amphibalum est vestis ex utraque parte villosa.* Iuretus.

Ad agenda solennia.] Editio Aldina:

ad agenda missarum solennia. Paulinus⁹ 1 v. *Præcedat missam.* Quod nomen etiam in Milevitano concilio extat, & usitatum est Ambrosio, Victori Vticensi, aliisque. Verisimile est ex Paulino extitisse quoque apud Severum, & in V. C. ab Aldo repertum. Iuret.

Bigerrigam vestem.] Aldus: *nigerriam.* Male. Fortunatus 111, 1.

Induitur sancta hirsuta bigerrica palla. In Glossis vetustis: *vestis nigra & grossior.* A Bigerrionibus populis Aquitanix. Iuret.

Cum hac igitur oblaturus sacrificium Deo veste procedit.] Vestes sacerdotales per in-

cedit. Quo quidem die (mira dicturus sum) cum jam altarium, sicut est sollenne, benediceret, globum ignis de capite illius vidimus emicare, ita ut in sublime contendens, longius collum crinemque flamma produceret. Hoc, licet celeberrimo factum die, in magna populi multitudine viderimus, una tantum de virginibus, & unus de Presbyteris, tres tantum videre de monachis: cæteri cur non viderint, non potest nostri esse iudicii.

III. Per idem fere tempus, cum Euanthus, avunculus meus, vir licet sæculi negotiis occupatus, tamen admodum Christianus, gravissima ægritudine extremo mortis periculo cœpisset urgeri, Martinum evocavit. Nec cunctatus ille properavit; prius tamen quam medium viæ spatium vir beatus evolveret, virtutem advenientis sensit ægrotus: receptaque continuo sanitate, venientibus nobis obviam ipse processit: Altera die redire cupientem, magna prece detinuit: cum interim unum è familia puerum lethali ictu serpens perculit; quem jam exanimem vi veneni ipse Euanthus suis humeris illatum ante pedes sancti viri, nihil illi impossibile confusus, exposuit. Jamque se malum serpentis per omnia membra diffuderat. Cerneret omnibus venis inflatam cutem, & ad utris instar tensa vitalia. Martinus porrecta manu, universa membra pertractans, digitum prope ipsum vulnusculum, quo bestia virus infuderat, fixit. Tum vero (mira dicturus sum) vidimus venenum ex omni parte revocatum, ad Martini digitum cucurrisse; deinde per illud ulceris foramen exiguum, ita virus stipasse cum sanguine,

crementa, ad eum qui nunc habetur, aucta sunt ornatum. Nam primis temporibus communi vestimento induti Missas agebant: sicut & hæcenus quidam Orientalium facere perhibentur. Stephanus autem constituit Sacerdotes, & Levitas vestibus sacratis, in usu quotidiano non uti, nisi in Ecclesia tantum. Statutum est Concil. Bracarense ne Sacerdos sine Oratorio celebret Missam. Addiderunt in vestibus sacris alii alia,

vel ad imitationem eorum, quibus veteres utebantur sacerdotes, vel ad mysticæ significationis expressionem. *VValefridus Strabo de Reb. Eccles. cap. 24. Vistes sacrae, quibus jam celebrantur Missæ, in usu non fuerunt in Ecclesia per annos à Christo 400. Perkinf.*

Cum jam altarium, sicut est sollenne, benediceret.] Circa an. cccc. usus altarium obtinuit non ad sacrificium offerendum, sed ad honorem, & memoriam

ne, ut solet ex uberibus caprarum aut ovium, pastorum manu pressis, longa linea copiosi lactis effluere. Puer surrexit incolumis. Nos obstupefacti tantæ rei miraculo, id quod ipsa cogebat veritas, fatebamur, non esse sub cælo qui Martinum possit imitari.

IV. Consequenti itidem tempore iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus. Nobis nescio qua necessitate remorantibus, aliquantulum ille processerat. Interim per aggerem publicum plena militantibus viris fiscalis rheda veniebat. Sed ubi Martinum in veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum, contigua de latere jumenta viderunt, paullulum in partem alteram pavefacta hæserunt. Deinde funibus implicatis, protentos illos, quibus, ut sæpe vidistis, misera illa animalia conglobantur, ordines miscuerunt; dumque ægre expediuntur, moram fecere properantibus. Qua permoti injuria militantes, præcipitatis in terram saltibus se dederunt. Dein Martinum flagris ac fustibus urgere cœperunt: cum quidem ille mutus & incredibili patientia præbens terga cædentibus, majorem insaniam infelicibus commoveret; magis ex hoc furentes, quod ille quasi non sentiens verbera illata contemneret. Nos illico consecuti, fœde cruentum, atque universa corporis parte laniatum, cum exanimis in terram procubisset, invenimus;

sta-

riam martyrum. Concil. Carthag. v. c. 14. *Perkins.*

Iter cum eo dum diœceses visitat, agebamus.] Vegetius 1, 23. *aut si iter agitur.* Laz. *iter facientes.* Abhorruisse videtur locutionem nonnihil inusitatam, *iter agere*: quam tamen Ovidius de arte lib. 2. non abhorruit. Ipse Severus lib. 2. Sacræ histor. de Nehemia agens, *Statimque eum cum presidio, quo tutius iter ageret, demisit.* Gifelin. Diœcesis Episcopi non heri atque hodie appellari cœpta est, cujuscunque territorii jurisdictionis ad unius civitatis Episcopum pertinens. Passim ita usurpari invenias in Codice Africanæ Ecclesiæ. Vt *Hipponensis Diarrhytorum diœcesis.* Can.

XCI. & *Mappaliensis diœcesis.* Canone 214. & alibi. Etiam capitur pro parœcia, id est diœceseos Episcopalis parte. Vt apud Severum Sulpicium Dial. 11. de Martino Turonensi Episcopo: *Consequenti itidem tempore, iter cum eo, dum diœceses visitat, agebamus.* Salmasius.

Per aggerem publicum.] Eum fortasse intelligit, qui longus pons apud Tacitum dici solet. *Gifelin.*

Fiscalis rheda.] Vide Notas ad 11. Histor. pag. 420.

In veste hispida, nigro & pendulo pallio circumtectum.] Hic habitus ascetarum & monachorum. Vide Salmasium in Tertull. de pallio.

statimque eum afello suo imposuimus, ac locum cædis illius execrantes, raptim abire properavimus. Interea illi regressi ad rhedam suam, furore satiati, agi quo ire cœperant jumenta præcipiunt. Quæ cum omnia solo fixa, ac si ænea signa, riguissent; tollentibus altius vocem magistris, flagris hinc atque inde resonantibus nihil penitus movebantur. Consurgunt deinde omnes pariter in verbera. Consumit Gallicas mularum pœna mastigias. Tota rapitur silva de proximo; trabibus jumenta tunduntur; sed nihil penitus lævæ manus agebant; uno atque eodem in loco stabant fixa simulacra. Quid agerent infelices homines nesciebant. Nec jam ultra dissimulare poterant, quin, quamlibet brutis pectoribus, agnoscerent, divino numine se teneri. Tandem ergo in se regressi, cœperunt quærere, quis ille esset quem in eodem loco ante paullulum cæcidissent; cum percunctantes cognoscunt ex viantibus, Martinum à se tam crudeliter verberatum. Tunc vero apparere omnibus causâ manifesta, nec ignorare jam poterant quin ob illius viri injuriam tenerentur. Igitur omnes rapidis nos passibus consequuntur, conscio facti ac meriti pudore confusi, flentes, & pulvere, quo se ipsi fœdaverant, caput atque ora conspersi, ante Martini se genua provolvunt, veniam precantes, & ut eos abire sineret, postulantes: *satis se vel sola conscientia dedisse pœnarum: satisque intellexisse, quam eosdem ipsos vivos absorbere terra potuisset, vel ipsi potius amissis sensibus in immobilem saxorum naturam rigescere debuissent, sicut affixa locis quibus steterant jumenta vidissent. Orare se atque obsecrare, ut indulgeret sceleri veniam, & copiam præstaret abeundi.* Senserat etiam, priusquam accurrerent, vir beatus, illos teneri, nobisque id ante jam dixerat. Veniam tamen clementer indulgit, eosdemque abire permisit, animalibus restitutis.

V. II-

Consumit Gallicas mularum pœna mastigias. Lazius legit: *galligas mularum pœnam.* Mastigias pro scuticis & flagellis ponit, quæ mastiges, *μαστιγες*. Alias *mastigia* sumitur pro verberone, cui ter-

gum flagris conscissum. Gallicas mastigias vocat, qualibus rustici Galli & muliones usi.

Conscio facti ac meriti pudore confusi. Sic Dialogi primi capite octavo:

V. Illud autem animadverti sæpe, Sulpici, Martinum tibi dicere solitum, nequaquam sibi in Episcopatu eam virtutum gratiam suppetisse, quam prius se habuisse meminisset. Quod si verum est, immo quia verum est, conjicere possumus, quanta fuerunt illa quæ monachus operatus est, & quæ teste nullo solus exercuit, cum tanta illum in Episcopatu signa fecisse, sub oculis omnium viderimus. Multa quidem illius gesta prius innotuere mundo, neque potuere celari; sed innumerabilia esse dicuntur, quæ dum jactantiam vitat, occultavit, neque in hominum notitiam passus est pervenire: quippe qui humanam substantiam supergressus, virtutis suæ conscientia mundi gloriam calcans, cælo teste frueretur. Quod verum esse, vel ex his quæ comperta nobis sunt, nec latere potuerunt, possumus æstimare; siquidem ante Episcopatum duos mortuos vitæ restituerit, quod liber tuus plenius est locutus; in Episcopatu vero, quod prætermisisse te miror, unum tantummodo suscitaverit. Cujus rei ego testis sum, si tamen nihil de minus idoneo teste dubitatis. Id ipsum autem vobis, qualiter gestum sit, explicabo. Fuerat causa nescio quæ, qua Carnotum opidum petebamus. Interea dum vicum quendam habitantium multitudine frequentissimum præterimus, obviam nobis immanis turba processit, quæ erat tota gentiliū. Nam nemo in illo vico noverat Christum. Verum ad famam tanti viri campos omnes late patentes confluentium multitudo contexerat. Sensit hic Martinus operandum, & annuntiante sibi spiritu totus infremuit; nec mortale sonans verbum Dei gentilibus prædicabat; sæpius ingemiscens, cur tanta Dominum Salvatorem turba nesciret. Interea sicut nos incredibilis circumdederat multitudo, mulier quædam, cujus filius paullo ante defecerat, corpus exanimum beato viro protensis

Lupa conscio pudore confunditur.

Nec mortale sonans.] Imitatur, ut sæpe, Virgilium:

Nec vox hominem sonat.

Dominum Salvatorem.] Christus recte

& Servator dicitur & Salvator. Frustra hanc vocem Ciceroniani quidam rejiciunt, quæ frequentissima in Veteri versione Bibliorum & apud scriptores Ecclesiasticos.

sis manibus cœpit offerre, dicens; *Scimus quia amicus Dei es, restitue mihi filium meum; quia unicus est mihi.* Junxit se cætera multitudo, & matris precibus acclamat. Tum Martinus videns pro expectantium salute, ut postea nobis ipse dicebat, consequi se posse virtutem, defuncti corpus propriis manibus accepit; & cum inspectantibus cunctis, genua flexisset, ubi consummata oratione surrexit, vivificatum parvulum matri restituit. Tum vero multitudo omnis in cœlum clamore sublato, Christum Dominum fateri; postremo cuncti catervatim ad genua beati viri ruere cœperunt, fideliter postulantes, ut eos faceret Christianos. Nec cunctatus, in medio ut erat campo, cunctos imposta universis manu catechumenos fecit, cum quidem ad nos conversus diceret, *non irrationabiliter in campo catechumenos fieri, ubi solerent martyres consecrari.* Vicisti, inquit *Posthumbianus*, Galle, vicisti; non utique me, qui Martini sum potius adfertor, & qui hæc omnia de illo viro & scivi semper, & credidi; sed eremitas omnes, anachoretasque vicisti. Nemo enim illorum, sicut Martinus hic vester, immo noster, mortibus imperavit. Meritoque hunc iste Sulpicius Apostolis comparat & Prophetis: quem per omnia illis esse consimilem, fidei virtus, ac virtutum opera testantur. Sed perge, quæso, quanquam nihil magnificentius audire possimus, perge tamen Galle, quod etiam nunc de Martino superest sermonis evolvere. Nam etiam minima illius, & quotidiana, animus festinat agnoscere: quia minima illius, aliorum maximis majora esse, nulli dubium est. Ita faciam,

Gal-

Postulantes ut eos faceret Christianos.] Sicut pagani docebantur ardentissimo desiderio diem epoptiæ expectare, ut ex Tertull. adv. Valentinianos patet: sic & Catechumeni fuerunt instituti, ut tota cupiditate Sacramentorum participationem desiderarent. Vnde in Veteri Glossario legitur: *λεῖψαζία, τελεσίη, desiderata.* Sic enim legendum. Ergo desiderata est initiatio in Christianismo; id est, baptismus & Eucharistia.

Augustinus Epist. CVII. *Audit Sacerdotem exhortantem populum Dei, orare pro Catechumens, ut eis desiderium regenerationis inspiret.* Hujus desiderii Chrylustomus sæpe meminit, & alii Patres. *Casari.*

Imposita universis manu Catechumenos fecit.] Primo fiebant Catechumeni, deinde competentes, postremo fideles & Christiani. Plena sunt Parrum monumenta, præsertim Augustini, hujus
neces-

Gallus inquit. Verum id quod dicturus sum, ipse non vidi; prius enim gesta res est quam me illo viro jungerem. Sed factum celebre est, fidelium fratrum, qui interfuerant, sermone vulgatum.

VI. Eodem fere tempore, quo primum Episcopus datus est, fuit ei necessitas adire comitatum. Valentinianus tum major rerum potiebatur. Is cum Martinum ea petere cognovisset, quæ præstare volebat, iussit eum palatii foribus arceri. Etenim ad animum illius immitem ac superbum uxor accesserat Arriana, quæ totum illum à sancto viro, ne ei debitam reverentiam præstaret, averterat. Itaque Martinus, ubi semel atque iterum superbum principem frustra adire tentavit, recurrit ad nota præsidia; cilicio obvolvitur, cinere conspergitur, cibo potuque abstinet, orationes diebus noctibusque perpetuat. Septimo vero die astitit ei Angelus: jubet eum ad palatium ire securum, regias fores quamlibet clausas sponte referandas, imperatoris spiritum superbum molliendum. Igitur istiusmodi præsentis Angeli confirmatus alloquio, & fretus auxilio, palatium petit. Patent limina, nullus obsistit; postremo usque ad regem nemine prohibente pervenit. Qui cum venientem eminus videret, infrendens cur fuisset admissus, nequaquam assurgere est dignatus astanti, donec regiam sellam ignis operiret, ipsumque regem ea parte corporis, qua sedebat, adflaret

in-

necessariæ observationis. *Casaub.* Vide Notas ad Vitam Martini cap. x.

Quo primum Episcopus datus est.] Anno Christi cccclxxv.

Adire comitatum.] Eo verbo curiam Principis tum designabant. Sic Dial. 11, cap. 15. *ad comitatum ire compulsus.* Ammianus lib. xxviii. *litteris ad comitatum missis.* Gifelin. Vide quæ dicta ad vitam cap. xxxi.

Valentinianus tum major.] Ratio, quamobrem quod hic narratur evenisse putem, Valentiniano & Valente 11. *Coss.* est ea unica, quod eo anno frequentes in Hispaniis & Galliis Synodi

contra Arrianos fuerint coactæ. Si tamen quis idem rejicere malit in tertium, quartum, aut quintum annum subsequentem, nihil pugnabo. *Gifelinus.*

Ad animum immitem ac superbum.] Ammian. lib. xxxix. non immitem solum, sed suopte etiam ingenio trucem nominat: eoque immanis truculentie egregia aliquot exempla subjicit. *Gifelinus.*

Uxor accesserat Arriana.] Iustina τῆς ἀριστερῆς ἑπονομασμένης. *Socrates* v, 11. *Theodoret.* v, 13. Eadem etiam Valentiniani 11. mater fuit. Itaque marito &

incendium. Ita folio suo superbus excutitur, & Martino invitatus assurgit: multumque complexus, quem spernere ante decreverat, virtutem sensisse divinam emendatior fatebatur; nec expectatis Martini precibus, prius omnia præstitit, quam rogaretur. Colloquio illum atque convivio frequenter adscivit; postremo abeunti multa munera obtulit, quæ vir beatus, ut semper paupertatis suæ custos, cuncta rejecit. Et quia palatium semel ingressi sumus, licet diversis in palatio temporibus gesta connectam. Nequaquam enim præmittendum videtur, circa Martini admirationem, reginæ fidelis exemplum.

VII. Maximus Imperator rempublicam gubernabat, vir omni vitæ merito prædicandus, si ei vel diadema non legitime, tumultuante milite, impositum repudiare, vel armis civilibus abstinere licuisset. Sed magnum imperium nec sine periculo renui, nec sine armis potuit teneri. Hic Martinum sapius evocatum, receptumque intra palatium, venerabiliter honorabat. Totus illi cum eo sermo de præsentibus, de futuris, de fidelium gloria, de æternitate sanctorum. Cum interim diebus ac noctibus de ore Martini regina pendeat, Evangelico illo non inferior exemplo, pedes sancti fletu rigabat, crine tergebat. Martinus, quem nulla unquam foemina contigisset, istius assiduitatem, immo potius servitutem non poterat evadere. Non illa opes regni, non imperii dignitatem, non diadema, non purpuram cogitabat: divelli à Martini pedibus solo strata non poterat, postremo à viro suo poposcit, deinde Martinum

uter-

filio impotens mulier magnorum causa malorum fuit. Vide Scriptores Ecclesiasticos.

Maximus Imperator.] Maximus, confirmato trans Alpes Imperio, omnes sibi conciliare studuit, Catholicos, Iudæos, gentiles. Nam gentilibus reddere dentia per Gratianum sacrificia voluit, restituereque sublatam in Capitolio victoriæ aram. Unde & incredibili plausu eum exceperunt, & laudes

ejus Symmachus consularis peculari libro conscripsit recitavitque, teste Socrate v, 14. Pro Iudæis edicta composuit. Unde illa vox Christianorum: *Rex iste Iudæus factus est.* Ambros. Epist. LXXIX. Catholicæ etiam fidei acerrimus defensor videri volebat. Quod ex ejus ad Siricium Papam Epistola patet, quæ extat Tomo 1. Epist. Rom. Pont.

Vir omni vitæ merito prædicandus.] Sic & Orosius VII, 34. judicat. Supra cum

uterque compellunt, ut ei remotis omnibus ministris, præberet sola convivium. Nec potuit vir beatus obstinatius reluctari. Componitur castus reginæ manibus apparatus; sellulam ipsa consternit, mensam admovet, aquam manibus subministrat: cibum, quem ipsa coxerat, apponit. Ipsa, illo sedente, eminus secundum famulantium disciplinam solo fixa consistit immobilis, per omnia ministrantis modestiam, & humilitatem exhibens servientis: miscuit ipsa bibituro, & ipsa porrexit. Finita cœnula, fragmenta panis assumpti, micæque collegit, satis fideliter illas reliquias imperialibus epulis anteponebat. Beata mulier, tantæ pietatis affectu illi merito comparanda, quæ venit à finibus terræ, audire Salomonem, siquidem simplicem sequamur historiam. Sed si fides reginarum est conferenda (quod mihi liceat separata mysterii majestate dixisse) illa expetiit audire sapientem; ista non tantum audisse contenta, sed & meruit servire sapienti. Ad hæc Posthumianus: Jamdudum, *inquit*, Gale audiens te loquentem, vehementer admiror reginæ fidem. Sed illud ubi est, quod nulla unquam fœmina ferebatur propius astitisse Martino? Ecce ista regina non solum astitit, sed etiam ministravit. Et vereor, ne isto aliquantulum se tueantur exemplo, qui libenter fœminis inferuntur. Tum Gallus: Quid tu, *inquit*, non vides quod solent docere grammatici, locum, tempus, personam? Propone enim tibi ante oculos captum in palatio Imperatoris precibus ambiri, reginæ fide cogi, temporis necessitate constringi, ut clausos carcere liberaret, ex filiis datos restitueret, bona adempta redhiberet. Hæc quanti putes constare Episcopo debuisse, ut pro his omnibus non aliquantulum de rigore propositi relaxaret? Verumtamen quia

OC-

eum vocat *ferocis ingenii virum & bellorum civilium victoria elatum*. In Vita cap. XXI. Orofio, *trux*, & *ab immanissimis Germanorum gentibus tributa solo terrore nominis exigens*. Vide quæ supra notavimus non uno loco, ad 11. Hist. & Vita m.

[*Verumtamen quia.*] Multus etiam in eo Paulinus est; ut hoc Martini factum excuset libro IV. sed alio colore quam fecit Severus. Indicat enim neminem culpæ imputare debere quod fœminæ potius facilem se exhibuerit quam viro, quia fides plus quam sexus mereri istud

occasione hujus exempli male ufuros esse aliquos arbitraris, illi vero felices erunt, si à disciplina exempli istius viri non recedant. Videant enim, quia Martino semel tantum in vita sua, jam septuagenario, non vidua libera, non virgo lasciviens, sed sub viro vivens, ipso viro pariter supplicante, regina servivit & ministravit. Hæc edenti astitit, non cum epulante discubuit: nec ausa est participari convivio, sed deferebat obsequium. Disce igitur disciplinam; serviat tibi matrona, non imperet; & serviat, non recumbat; sicut Martha illa ministravit Domino, nec tamen est ascita convivio; immo prælata est ministranti, quæ verbum potius audiebat. Sed in Martino ista regina utrumque complevit;

&

istud videbatur. Ac suspicor id de industria fecisse Paulinum, ne quis iniquus arbiter calumniaretur, quod haberet uxorem suam Thersiam comitem. *Iuret.*

Item septuagenario.] Cum unico hoc loco parum mihi convenit: Gregorio autem Turonensi nullo modo. Si enim B. Martinus duodeviginti annos natus, id est, duobus annis ante Arbetionem Conf. sacramento baptismi suscepto, nomen Christo dedit: non ille Casario & Attico *Coss.* ex hac vita decedens annos 81. potuit numerare: cum ab Arbetione ad hos *Coss.* anni non plures quadraginta & uno numerentur. Neque vero hic discrimen est biennii aut triennii, sed annorum undeviginti, quod, ut uno verbo ingenue dicam quod sentio, tolli nullo modo potest, nisi alterutri, aut Severo, aut Gregor. Turonensi fides abrogetur. Nam quod ad me attinet; dummodo mihi Chronologia mea ad Valentinianum, sive B. Martini episcopatum ex ipsarum rerum historia & verbis Severi inoffense deductæ ratio constet: de reliquis non magnopere laboro. Nam hoc loco non tam mihi cum Severo controversia est, quam ipsi Severo secum. Ut enim, quod hic de Martino septuagenario scribitur, veritati sit consentaneum: necesse est omnia, quæ de ejusdem baptismo, de

reliqta militia, de convictu & occurssu Hilarii, de ipso denique Hilario & magna Sacræ Historiæ parte cum temporum & locorum distinctione accuratissime memoriæ prodidit; ea non solum vero dissentanea esse, sed pugnantia etiam ac plane falsa. Nam qua tandem ratione aut colore potius, qui Arbetione consule vix 21. annum ætatis attingerat, vivo Maximo dici possit septuagenarius, cum idem Maximus post Arbetionem anno 33. sit interfectus? Sed & eadem cum iis, quæ de morte & ætate ejus scribit Turonensis, pugna est. Nihil enim verius quam hoc Martini septuagenarii in Regiæ palatio convivium ad illud tempus pertinere, quo à Maximo idem se invitari, & regia mensa excipi passus esse, Fl. Euodio & Fl. Honorio *Coss.* anno urbis 1138. Christi 386. Eo tempore nondum Priscillianum capitis damnatum fuisse, multoque minus Treverensem Synodum habitam, ubi B. Martinus suis ipse ingratissimis Episcoporum adversum se vim regiam implorantium communionem inire à Maximo coactus est: non difficile est ex ipsis Severi verbis evincere cap. 23. Vita B. Martini: & præcipue cap. 15. dialog. 3. in quo ab ea Synodo sedecim annis superstes fuisse, neque ullam deinde synodum aut conventum episcoporum adiisse narratur. Vnde & necessario

sario

& ministravit ut Martha; & audivit ut Maria. Quod si quis hoc uti voluerit exemplo, per omnia teneat exemplum; talis causa sit, talisque persona, tale obsequium, tale convivium, & in omni vita semel tantum. Præclare, *inquit Posthuvianus*, nostros istos, ut Martini non egrediantur exemplum, tua constringit oratio; sed profiteor tibi, quia hæc furdis auribus audientur. Nam si Martini sequeremur vias, nunquam causas de osculo diceremus, & universis scævæ opinionis opprobriis careremus. Verum sicut tu soles dicere, cum edacitatis argueris, *Galli sumus*: ita nos in hac parte nunquam vel Martini exemplo, vel tuis disputationibus corrigendi fatemur. Veruntamen hæc nobis jamdudum agentibus, quid tu tam obstinate, Sulpici, taces? Ego, *inquam*, non solum modo taceo, sed olim de istis tacere disposui. Nam quia quandam viduam vagam, nitidulam, sumptuosam objurgaverim, lascivius victitantem; itidemque virginem adolescenti cuidam mihi caro indecentius adhærentem, cum quidem ipsam frequenter audissem, alios etiam qui talia agerent increpantem; tanta mihi omnium scæminarum, cunctorumque monachorum odia concitavi, ut adversum me utræque legiones jurata bella susceperint. Unde quæso taceatis, ne etiam hoc quod vos loquimini, ad meam referatur invidiam; tota vobis istorum mentio relinquatur; ad Martinum potius revertamur. Tu Galle, ut aggressus es, cœptum opus explica. Tum ille: Jam quidem vobis, *inquit*, tanta narravi, ut satisfacere studiis vestris meus sermo debuerit. Sed quia voluntati vestræ non obsecundare nefas mihi est, quantum adhuc diei superest,

sario sequitur eundem non si. ætatis anno, ut testatur Turonensis, sed 87. sexto nempe post Atticum & Casarium Coss. esse mortuum: tot enim vel absque abaco & calculis numerantur. His ego rationibus eo redigi mihi videor, ut alterutrum fatendum sit, aut memoria sua Severum misere esse lapsum, aut, quod vero propius est,

depravatum esse locum, idque aut à nimium piis librariis, aut ab impudentibus interpolatoribus, qui Severum cum aliis potius auctoribus ipsi parum feliciter & importune succenturiantibus, quam secum concordare maluerunt. Simul varietas scripturæ dictionem, *septuagenario*, proxime antecedens, & litura libri Laur. suspicionem meam

varic

est, loquar. Nam certe dum stramen illud, quod in lectos nostros paratur, aspicio, subvenit in memoriam etiam de stramine, in quo Martinus jacuerat, factam esse virtutem. Res ita gesta est.

VIII. Claudiomachus vicus est in confinio Biturigum atque Turonorum. Ecclesia ibi est celebris religione sanctorum, nec minus gloriosa sacrarum virginum multitudo. Præteriens ergo Martinus, in secretario ecclesiæ habuit mansionem. Post discessum illius, cunctæ in secretarium illud virgines irruerunt, adlambunt singula loca ubi aut sederat vir beatus, aut steterat, stramentum etiam in quo quieverat, partiuntur. Una earum post dies paucos partem straminis, quam sibi pro benedictione collegerat, energumeno, quem spiritus erroris agitabat, de cervice suspendit. Nec mora, dicto citius ejecto dæmone, persona purgata est.

IX. Per idem fere tempus Martino à Treveris revertenti sit obviam vacca, quam dæmon agitabat; quæ relicto grege suo, in homines ferebatur, & jam multos noxie petulca confoderat. Verum ubi nobis cœpit esse contigua, hi qui eam eminus sequebantur, prædicere magna voce cœperunt, ut caveremus. Sed postquam ad nos torvis furibunda luminibus propius accessit, Martinus elevata obviam manu, pecudem consistere jubet. Quæ mox ad verbum illius stare cœpit immobilis. Cum interea videt Martinus, dorso illius dæmonem supersedentem, quem increpans; *Discede, inquit, funeste, de pecude, & innoxium animal agitare desiste.* Paruit

ne-

varie exaugent. *Giselin.*

Claudiomachus.] Fortunatus:

*Incola quem vicum vocitavit Claudio-
magum.*

*In secretario Ecclesiæ habuit mansio-
nem.] Vide Notas ad Epist. 1.*

*Virgines.] Vide Notas ad caput xx.
Vita.*

Adlambunt singula loca.] Paullinus:

—Solim doctoris adorant.

Gregorius Turonensis 1. de Miracul.

*Martini 2. Singula loca adlambens oscu-
lis, vel irrigans lacrymis, in qua vir bea-
tus aut sederat, aut oraverat, sive ubi ci-
bum sumserat, vel corporis quieti post
multos labores indulserat. Sic & Paulinus
epistol. x. ad Severum, de tunica Melan-
niæ Sanctæ foeminae, Paul. Diacon. lib.
xiv. de Theodosio Imperat. Fertur quod
cum Constantinopoli Episcopus Chebronen-
sis fuisset mortuus, sagum ejus valde sordi-
dissimum quaesierit, & eo circumamictus
sit,*

nequam spiritus, & recessit. Nec defuit sensus in bucula, quin se intelligeret liberatam; ante pedes sancti recepta quiete prosternitur; deinde jubente Martino, gregem suam petit, seque agmini cæterarum, ove placidior, immiscuit. Hoc illud fuit tempus, quo inter medias flammæ positus, non sensit incendium, quod mihi non arbitror esse referendum, quia in hoc plenius iste Sulpicius, licet in libro suo præteritum, in epistola tamen postea, quam ad Eusebium, tunc Presbyterum, modo Episcopum, fecit, exposuit; quam tu Posthumiane, aut, credo, legisti; aut, si incognita tibi est, cum libuerit in promptu ex illo armario habes, nos ab illo omiſſa referimus.

X. Quodam autem tempore, dum diceceses circuiret, venantium agmen incurrimus. Canes leporem sequebantur. Jamque multo spatio victa bestiola cum undique campis late patentibus nullum esset effugium, mortem imminentem jam jamque capienda crebris flexibus differebat. Cujus periculum vir beatus pia mente miseratus, imperat canibus ut desisterent sequi & sinerent abire fugientem. Qui continuo ad primum sermonis imperium constiterunt. Crederes vinctos, immo potius affixos in suis hæere vestigiis. Ita lepusculus persecutoribus alligatis, incolumis evasit. Operæpretium autem est etiam familiaria illius verba, spiritali sale condita, memorare.

XI. Ovem recens tonsam forte conspexerat: *Euangelicum*, inquit, *mandatum ista complevit: duas habuit tunicas, unam earum largita est non habenti: ita ergo & vos facere debetis.* Item cum subulcum algentem, ac pæne nudum in pellicea veste vidisset, *En*, inquit, *Adam ejectus de Paradiso, in veste pellicea sues pascit: sed nos illo vetere deposito, qui ad-*
huc

fit, credens aliquid se ex defuncti sanctitate promereri. Sic & Demonacten Athenienses coluerunt, ut ex Luciani Dialogis patet. Iuret.

Tunc Presbyterum, modo Episcopum.]

Tum temporis Episcoporum & Pres-

byterorum ordo distingui coepit. Vide quæ supra passim annotata, & imprimis Salmasium de primatu Papæ, qui Episcoporum superbiam & *αὐθαγία* *ἀπειρά* solidissime deiecit. Vide & Seldenum ad Eutyrium.

buc in isto manet, novum Adam potius induamus. Boves ex parte prata depaverant, porci etiam nonnulla suffoderant: pars cætera quæ manebat illæsa, diversis floribus, quasi picta vernabat. Speciem, inquit, gerit pars illa conjugii, quæ pecore depasta, & si non penitus gratiam amisit herbarum, nullam tamen florum retinet dignitatem: illa vero quam porci, pecora immunda, foderunt, fornicationis imaginem sædam præterdit: cæterum illa portio quæ nullam sensit injuriam, gloriam virginitatis ostendit, herbis sæcunda luxuriat sæni, in ea fructus exuberat, & ultra omnem speciem distincta floribus, quasi gemmis micantibus ornata radiat. Beata species & Deo digna: nihil enim virginitati est comparandum. Ita & illi qui conjugia fornicationi comparant, vehementer errant: & illi qui conjugia virginitati æquanda æstimant, miseri penitus & stulti sunt. Verum hæc à sapientibus tenenda distinctio est, ut conjugium pertineat ad veniam, virginitas spectet ad gloriam: fornicatio deputetur ad pœnam, nisi satisfactione purgetur.

XII. Miles quidam cingulum in ecclesia, monachum professus, abjecerat: cellulam sibi eminus in remoto, quasi eremita victurus, erexerat. Interea astutus inimicus variis cogitationibus brutum pectus agitabat: ut conjugem suam, quam Martinus in monasterio puellarum esse præceperat, voluntate mutata secum potius vellet habitare. Adiit ergo Martinum fortis eremita: quid haberet animi confitetur. Ille vero vehementer abnuere, fœminam viro rursus, jam monacho, non marito, incongrua ratione misceri. Postremo cum miles instaret, affirmans nihil hoc proposito esse nociturum, se solo conjugis uti velle solatio: porro, ne rursus se in sua vitia revolverent, non esse metuendum: se esse militem Christi, illam quoque in eadem ejusdem militiæ sacramenta jurasse: pateretur Episcopus sanctos, & sexum fidei merito nescientes, pariter militare.

Tum

Cingulum in Ecclesia, monachum professus, abjecerat.] Cingulum insigne militare, & dignitatis argumentum. Ideo inter maximas pœnas numeratum, cingulo privati, & qui exautorabantur, distincti fuerunt. Herodianus 11. Brisson. 11. Select. Interpr. 7. Sanctos.] Sic promiscue nominabant omnes,

Tum Martinus (verba vobis ipsa dicturus sum) *dic mihi*, inquit, *si unquam in bello fuisti, si in acie constituisti?* At ille respondens, *Frequenter*, inquit, *in acie steti, & bello frequenter interfui.* Ad hæc Martinus: *Dic mihi ergo, numquid & in illa acie, quæ armata in prælio parabatur, aut cum jam adversus hostilem exercitum collato cominus pede, districto ense pugnabat, ullam sæminam stare aut pugnare vidisti?* Tunc demum miles confusus erubuit, gratias agens, errori suo se non fuisse permissum: nec aspera increpatione verborum, sed vera & rationabili secundum personam militis comparatione, correctum. Martinus autem conversus ad nos, sicut cum frequens fratrum turba vallaverat: *Mulier*, inquit, *virorum castra non adeat, acies militum separata consistat: procul sæmina in suo degens tabernaculo sit remota. Contemptibilem enim reddit exercitum, si virorum cohortibus turba sæminea misceatur. Miles in acie, miles pugnet in campo: mulier se intra murorum munimenta contineat. Habet & illa gloriam suam, si pudicitiam viro absente servaverit: cujus hæc prima virtus, & consummata victoria est, non videri.*

XIII. Illud vero, Sulpici, meminisse te credo, quo affectu nobis, cum & coram adesses, illam virginem prædicaret, quæ ita se penitus ab omnium virorum oculis removisset, ut ne ipsum quidem ad se Martinum, cum eam ille officii causa visitare vellet, admiserit. Nam cum præter agellum illius præteriret, in quo se jam ante complures annos pudica cohibebat, audita fide illius, atque virtute, divertit, ut tam illustri meriti puellam religioso officio Episcopus honoraret. Nos consequentes, gavisuram illam

vir-

omnes, qui se Christo jam devovissent: ut sit professioni proprium. Sic initio dialogi III. *Convenistis ad me audiendum & sancti & deserti.* Et in fine Vitæ B. Mart. *Illud facite confido, omnibus sanctis opusculum hoc fore gratum.* Gifelinus.

Mulier, inquit, *virorum castra non adeat.* Servius ad illud Æneid. VIII.

ultima secum

Castra vehit, sequiturque, nefas, Aegyptia conjux.

Ingenti, inquit, turpitudini apud majores fuit, si mulier castra sequeretur. Postea tamen id Imperatorum legibus permissum. I. quicunque. C. de re militati. Invet.

Virginem prædicaret, quæ ita se penitus. Vide quæ notata ad caput XX. Vita.

Xenium.]

virginem putabamus: siquidem hoc in testimonium virtutis suæ esse habituram, ad quam tanti nominis sacerdos, deposito propositi rigore venisset. Verum illa fortissimi vincula propositi, ne Martini quidem contemplatione laxavit. Ita vir beatus accepta per aliam fœminam excusatione laudabili, ab illius foribus, quæ videndam se salutandamque non dederat, lætus abscessit. O virginem gloriosam, quæ ne à Martino quidem passa est se videri! ô Martinum beatum, qui illam repulsam non ad contumeliam suam duxit; sed magnificans illius cum exultatione virtutem, inusitato in his dumtaxat regionibus gaudebat exemplo! Ergo cum haud longè ab illa villula nos manere nox imminens coëgisset, xenium beato viro eadem illa virgo transmisit; fecitque Martinus quod antea non fecerat; nullius enim ille unquam xenium, nullius munus accepit. Nihil vero ex his quæ virgo venerabilis miserat refutavit, dicens; *benedictionem illius à sacerdote minime respuendam, quæ esset multis sacerdotibus præferenda.* Audiant, quæso, virgines istud exemplum, ut fores suas, si eas mali obsidere voluerint, etiam bonis claudant; & ne ad se improbis sit liber accessus, non vereantur excludere etiam sacerdotes. Totus hoc mundus audiat; videri se à Martino virgo non passa est. Non utique illa quemcumque à se repulit sacerdotem; sed in ejus viri conspectum puella non venit, quem videre salus videntium fuit. Quis autem hoc alius præter Martinum sacerdos, non ad suam injuriam retulisset? quos adversum sanctam virginem motus, quantasque iras mente concepisset? hæreticam judicasset, & anathematizandam esse decrevisset. Quam vero illi beatæ animæ illas virgines prætulisset, quæ crebris occurribus ubique se præbent obvias sacerdoti, quæ convivia sumptuosa disponunt, quæ una

pa-

Xenium.] Hospitale munus. Glossar.
Cyrill. *Ξένιον, τὸ δῶρον τὸ περιττόμερον*
Ξένιον.

Alius præter Martinum Sacerdos.] Sa-

cerdos pro Episcopo. Notatum supra aliquoties.

Anathematizandam.] Vox Ecclesiastica, qua proprie in hæreticos utuntur.

Agnes,

pariter accumbunt. Sed quo me ducit oratio? paullulum iste liberior sermo reprimendus est, ne in aliquorum forsitan incurrat offensam. Etenim infidelibus objurigationis verba non proderunt, fidelibus autem satisfaciat exemplum. Verum ego ita virtutem hujus virginis prædicabo, ut tamen nihil illis, quæ ad Martinum videndum ex longinquis regionibus sæpe venerunt, arbitrer derogandum; siquidem hoc beatum virum frequenter affectu etiam Angeli frequentarint.

XIV. Cæterum id quod dicturus sum Posthumiane, hoc tibi (me autem intuebatur) teste recte perhibeo. Quodam die, ego & iste Sulpicius pro foribus illius excubantes, jam per aliquot horas cum silentio sedebamus, ingenti horrore & tremore, ac si ante Angeli tabernaculum mandatas excubias duceremus: cum quidem clauso cellulæ suæ ostio, nos ibi esse nesciret. Interim colloquentium murmur audivimus, & mox horrore quodam circumfundimur, ac obstupentes nec ignorare potuimus, nescio quid fuisse divinum. Post duas fere horas ad nos Martinus egreditur: ac tum eum iste Sulpicius (sicut apud eum nemo familiaris loquebatur) cœpit orare, ut perquirentibus indicaret, quid illud divini fuisset horroris, quod fatebamur nos ambo sensisse, vel cum quibus fuisset in cellula collocutus: tenuem enim nos licet, & vix intellectum sermocinantium sonum pro foribus audisse. Tum ille diu multumque cunctatus, (sed nihil erat, quod ei Sulpicius non extorqueret invito) incredibilia forte dicturus sum, sed Christo teste non mentior: (nisi quisquam est tam sacrilegus, ut Martinum æstinet fuisse mentitum.) *Dicam, inquit, vobis, sed vos queso nulli dicatis: Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.* Referebat autem nobis vultum atque habitum singularum. Nec vero illo tantum die, sed frequenter se ab eis confessus est visitari; Petrum etiam & Paullum Apostolos videri à se sapius, non
ne-

Agnes, Thecla, & Maria mecum fuerunt.] Vides jam illo ævo superstitiosas ejusmodi apparitiones jactatas. De his fœminis vide Baronium & alios scriptores

negavit. Jam vero dæmones, prout ad eum quisque venisset, suis nominibus increpabat. Mercurium maxime patiebatur infestum; Jovem brutum atque hebetem esse dicebat. Hæc plerisque in eodem etiam monasterio constitutis incredibilia videbantur; nedum ego confidam omnes, qui hæc audient, credituros. Nam nisi inæstimabilem vitam atque virtutem Martinus egisset, nequaquam apud nos tanta gloria præditus haberetur. Quamquam minime mirum, si in operibus Martini infirmitas humana dubitaverit; cum multos hodieque videamus, nec Evangeliiis quidem credidisse. A Martino autem sæpe Angelos visos familiariter, & sensimus, & experti sumus. Rem minimam dicturus sum, sed tamen dicam.

XV. Apud Nemausum Episcoporum Synodus habebatur, ad quam quidem ire noluerat; sed quid gestum esset, scire cupiebat. Casu cum eo iste Sulpicius navigabat; sed procul, ut semper, à cæteris in remota navis parte residebat. Ibi ei Angelus, quid gestum esset in Synodo, nuntiavit. Nos postea tempus habiti concilii solícite requirentes, satis compertum habuimus, ipsum diem fuisse conventus, & ea ibi ab Episcopis fuisse decreta, quæ Martino Angelus nuntiarat.

XVI. Cæterum cum ab eo de fine seculi quæreremus, ait nobis, *Neronem & Antichristum prius esse venturos: Neronem*

III

ptores Ecclesiasticos.

Mercurium maxime patiebatur infestum.] Putabant Dæmones fuisse genitium Deos, Mercurium, Jovem & similes, & eorum formas à Dæmone assumi. Vide supra caput XXXIII. Vitæ.

Cæterum.] Totum hoc caput ea fide, qua inveni, descripsi ex antiquissimo lib. Trudonensi, ne syllaba quidem mutata. Idem cuius legere est in Bethl. I. & Parcensi. Reliqui I. & Laz. omiserunt. Quod ipsum ego quoque facere decreveram, nisi summorum virorum consilium & auctoritas me diversam in partem impulissent. *Giselin.*

Neronem & Antichristum prius esse venturos.] Vide Notas ad II. Histor. pag. 373. Fuit & illa constans plerorumque in veteri Ecclesia opinio, venturum Neronem ante seculi finem; & vel ipsum fore Antichristum, (Iohannes Chrysostomus serio affirmat Neronem Antichristi fuisse typum;) vel temporibus iisdem per Occidentem faviturum, quibus ille per Orientem: qua de re suaviter fabulatur ille verè *Ἰωάννης οὐρανίου* Martinus, apud Severum Sulpicium dialogo secundo. Auctor versuum qui Sybillis tribuuntur, de Nerone,

in Occidentali plaga regibus subactis decem imperaturum, persecutionem autem ab eo hactenus exercendam, ut idola gentium coligat. Ab Antichristo vero Orientale imperium esse capiendum: qui quidem sedem & caput regni Hierosolymam esset habiturus; ab illo urbem & templum esse reparandum. Illius eam persecutionem futuram esse, ut Christum Dominum cogat negari, se potius Christum esse confirmans: omnesque secundum legem circumcidi jubeat. Et ipsum denique Neronem ab Antichristo esse perimendum: atque sub illius potestate universum orbem, cunctasque gentes esse redigendas: donec adventu Christi impius opprimatur. Non esse autem dubium, quin Antichristus malo spiritu conceptus, esset etiam in annis puerilibus constitutus, etate legitima sumpturus imperium. Quod autem hæc ab illo audivimus, annus octavus est. Vos autem æstimate, quo in præcipitio consistunt, quæ futura sunt. Hæc cum maxime Gallus, necdum explicitis, quæ statuerat referre, loqueretur; puer familiaris ingressus est, nuntians, Refrigerium Presbyterum stare proforibus. Dubitare cœpimus, utrum Gallum ad-

huc

Αὐτὸς ἔπει καὶ αἰς τὸ ὀλοῖμα εἶτ'
ἀναστρέψῃ

Ἰσάων θεῶν αὐτῶν.

& plura in hanc sententiam variis locis ejus operis. B. Augustinus De civitate Dei lib. xx. dictum Pauli Apostoli explicans, *Iam enim mysterium iniquitatis operatur*, inter cætera scribit: *Quidam putant hoc de imperio dictum fuisse Romano: & propterea Paulum Apostolum non id aperte scribere voluisse, ne calumniam videlicet incurveret, quod Romano imperio male optaverit, cum speraretur æternum. ut hoc quod dixit, Iam enim mysterium iniquitatis operatur, Neronem voluerit intelligi: cujus facta velut Antichristi videbantur. Unde nonnulli ipsam resurrectionem, & futurum Antichristum suspicantur. Alii vero nec eum occisum putant: sed subrelictum potius, ut vigore ipsius etatis, in qua fuit cum crederetur extinctus, donec suo tempore reve-*

letur, & restitatur in regnum. Casaub.

Ab Antichristo vero Orientale imperium esse capiendum. Imo occidentale, ut eventus ostendit. Nam Antichristus est Papa Romanus. Proditurum hunc ex ruina Occidentalis ac Romani Imperii certa fides ex veridica Prophetia per traditionem Apostolicam penes primitiva Ecclesiæ Christianos semper fuit. Ideo orabant pro mora finis & pro salute Imperatorum, etiam idololatrarum, etiam persecutorum. Quia pro certo credebant Imperatore qui Romæ sedem tenebat è medio sublato, exoriturum illud monstrum hominis, filium perditionis qui Christo opponeretur contrarius, quamvis in Ecclesia ejus sedens. Hoc est quod τὸ ἡγετερον vocavit Paulus, Imperium ipsum, nempe Romanum, quod quoad staret, Antichristi adventum moraretur atque impediret. *Salmas.* Ridicula & inepta H. Grotii opinio, de Trajano Antichristo, jamdudum ab eruditissimis explosa est.

huc esset melius audire; an exoptatissimo nobis viro, qui officii causa ad nos veniebat, occurrere. Tum Gallus: *Etiamsi non ob adventum sanctissimi sacerdotis relinquenda nobis hæc esset oratio, nox ipsa cogebat, hucusque protractum finire sermonem. Verum quia de Martini virtutibus nequaquam explicari universa potuerunt, hæc vos hodie audisse sufficiat, cras reliqua dicemus.* Ita pariter accepta Galli sponcione, surreximus.

DIALOGVS III.

De eadem re.

Ucescit ô Galle, surgendum est. Nam ut vides, & Posthumianus instat, & hic Presbyter, qui hesterno auditorio est admissus, expectat, ut quæ de Martino nostro in hodiernum diem explicanda distuleras, debitor sponcionis evolvas. Non ignarus quidem iste omnium quæcunque memoranda sunt; sed dulcis & grata cognitio est etiam nota relegenti: siquidem natura ita comparatum sit, ut meliore quis conscientia se nosse gaudeat, quæ multorum testimoniis non esse incerta cognoscat. Nam & hic à prima adolescentia Martinum secutus, novit quidem omnia, sed libenter cognita recognoscit. Fatebor enim tibi Galle, Martini mihi sæpius auditas esse virtutes: quippe qui de eo etiam litteris multa mandaverim; sed per gestorum admirationem semper mihi nova sunt, quæ de illo licet audita sæpius revolvuntur. Proinde additum nobis Refrigerium auditorem eo impensius gratulantur, quo promptius Posthumianus iste, qui hæc Orienti inferre festinat, quasi sub testibus consignatam abs te accepturus est veritatem. Hæc me loquente, Gallo jam ad narrandum parato, irruit turba monachorum: Euagrius Presbyter, Aper, Sebastianus, Agricola; & post paullulum ingreditur Presbyter noster Etherius, cum Callipione Diacono,

CALLIPIONE DIAcono.] nuntius ab Isidoro inter Diaconos & Custodes sacrorum in ordi- subdiaconos, quos & Custodes sacrarii ne etiam Ecclesiastico po- vocat. In quibusdam Ecclesiis etiam Pfaltz

cono, & Amatore Subdiacono. Postremus Aurelius Presbyter dulcissimus meus, longiore via veniens, anhelus currit. *Quid vos, inquam, tam subito & tam insperati, tam ex diversis regionibus, tam mane concurritis?* Nos, inquit, hesternò cognovimus, Gallum istum per totum diem Martini narrasse virtutes: & reliqua in hodiernum diem, quia nox oppresserat, distulisse. Propterea maturavimus frequens auditorium facere, tantam materiam locuturo. Interea nuntiatur, multos sæcularium stare pro foribus, nec ingredi audentes, sed ut admitterentur orantes. Tum Aper: *Nequaquam istos, inquit, nobis admisceri convenit: quia ad audiendum curiositate potius quam religione venerunt.* Confusus ego illorum vice, quos non admittendos esse censebat: ægre tamen obtinui, ut Eucherium ex vicariis, & Celsum admitterent consularum: cæteri sunt repulsi. Tum Gallum in media sede componimus; qui cum diu nobili sua verecundia silentium tenuisset, tandem ita exorsus est. *Convenistis, inquit, ad me audiendum, & sancti & disertis, sed religiosas potius, quam doctas aures, uti arbitror, attulistis, auditori, me fide testis, non oratoris copia locuturum. Quæ autem hesternò dicta sunt, non revolvam: illa qui non audierunt, ex scriptis recognoscant. Nova Posthumianus expectat, nuntiaturus Orienti, ne se in comparatione Martini præferat Occidenti. Ac primum gestit animus, quod Refrigerius in aurem suggerit, explicari.*

II. Res

Psalta vel Psalmista in canone Ecclesiæ numerati, quos & *ἑκκλησιαστικὸν* ex eo appellat concilium Laodicenum. Concilium Sardienſe præter Episcopum tres tantum ordines ponit, Lectorum, Diaconorum & Presbyterorum. Nam canone XIII. sanxit, *ut non prius ordinetur Episcopus nisi & lectoris munere, & officio diaconi aut presbyteri fuerit perfunctus, ut per singulos gradus si dignus fuerit, ascendat ad culmen Episcopatus.* Non ergo ab eo concilio agniti sunt ceteri ordines minores, per quos transire deberet qui Episcopus esset ordinandus. Hodie apud Græcos munus Aco-

luthi exercetur à lectore, ostiarii à subdiacono. At fuere in ordine quondam Ecclesiastico qui nunc non sunt, & institutionis quidem Apostolicæ ordinatione. Olim quippe & Diaconis in hoc numero Ecclesiæ ordinū locum habuerunt ab Apostolis instituta, quorum meminit Paulus in Epistola ad Romanos cap. xvi. vs. 1. & in priore ad Timoth. cap. v. Quædam Ecclesiæ habere etiam presbyteras sive *πρεσβυτέρας*, quæ aliæ omnino videntur à Diaconis, quas canon XI. Laodicenæ Synodi constitui in Ecclesia vetat. *Salmas.*

Amatore subdiacono.] Habebant archidia-

II. Res in Carnotena gesta est civitate. Paterfamilias duodecennem ab utero mutam puellam Martino cœpit offerre, poscens, ut linguam ligatam meritis suis sanctus absolveret. Ille cedens Episcopis, qui tum forte latus illius ambiebant, Valentiniano atque Victricio; imparē se esse tantæ moli, sed illis quasi sanctioribus nihil impossibile fatebatur. At illi pias preces una cum patre supplici voce jungentes, orare Martinum, ut sperata præstaret. Nec cunctatus ultra, (utrumque præclarum, & ostendendo humilitatem, nec differendo pietatem) jubet circumstantis populi multitudinem submoveri: Episcopis tantum & puellæ patre assistentibus, in orationem suo illo more prosternitur. Dein pusillum olei cum exorcismi præfatione benedicit, atque ita in os puellæ sanctificatum liquorem, cum & linguam illius digitis teneret, infudit. Nec fefellit sanctum virtutis eventus. Patris nomen interrogat: mox illa respondit. Proclamat pater cum gaudio pariter & lacrymis, Martini genua complexus, & hanc primam se filiæ audisse vocem cunctis stupentibus fatebatur. At ne cuiquam incredibile forte videatur, perhibeat vobis præsens Euagrius testimonium veritatis. Nam res ipso præsentē tum gesta est.

III. Parum illud est quod nuper Harpagio Presbytero referente cognovi. Sed non prætermittendum videtur, Avitiani

thidiaconos, diaconos, subdiaconos; de quibus officii vide Salmasium de Primatu Papæ cap. 1.

In orationem suo illo more prosternitur.]

Fortunatus IV, 1.

Sternitur ergo solo tacitis prece, sidera pulsans

Corpore fesus humi. —

Sic & Paulinus. Augustinus de cura pro mort. agen. cap. v. *Orantes de membris sui corporis faciunt, quod supplicantes congruit, cum genua figunt, cum extendunt manus, vel etiam prosternuntur solo.*

Pusillum olei.] Christma veterum non tantum in fronte, sed etiam in aliis partibus fuit adhibitum. Cyrillus, Catech. 3. Mystag. *Hoc sanctum oleum est donum*

Christi & Spiritus sancti, præsentia eius divinitatis factum efficac. Quo fons & alii sensus corporis sui Symbolicè inunguntur, & corpus quidem isto visibili unguento perungitur, anima vero sancto vivificoque spiritu sanctificatur. Idem etiam fuit ad oculos, nares, aures adhibitum, Synodus Trullana, c. 95. *Perkins.*

Cum exorcismi præfatione.] Solennis quedam formula fuit, quam exorcismum vocabant. Vide infra cap. vi.

Sanctificatum liquorem.] Oleum benedictum. Paulinus v.

— medicati infuso succi.

Et II.

Singula contingit medicato chrismate membra.

Misiss-

tiani comitis uxorem misisse Martino oleum, quod ad diversas morborum causas necessarium (sicut est consuetudo) benediceret: ampullulam vitream istiusmodi fuisse, ut rotunda in ventrem crederet, ore producto, sed oris exstantis concavum non repletum: quia ita moris sit vascula illa compleri, ut pars umbonibus obstruendis libera relinquatur. Testatur Presbyter, vidisse se oleum sub Martini benedictione crevisse, quoad exundante copia superne deflueret; eandemque, dum ad matremfamilias vasculum referretur, servasse virtutem. Nam inter manus pueri portantis ita semper exundasse oleum, ut omne illius vestimentum copia superfusi liquoris operiret: matronam itaque ad summum labrum plenum vasculum recepisse; ut Presbyter hodieque fatetur, obdendi pessuli, quo claudi diligentius servanda consueverunt, in vitro illo spatium non fuisse. Mirum & illud quod huic (me autem intuebatur) memini contigisse. Vas vitreum cum oleo, quod Martinus benedixerat, in fenestra paullulum editiore deposuit: puer familiaris incautior linteum superpositum, ampullam ibi esse ignarus, attraxit. Vas super constratum marmore pavimento decidit. Cunctis metu exterritis, ne benedictio deperisset, ampulla perinde incolumis est reperta, ac si super plumas mollissimas decidisset. Quæ res non potius ad casum, quam ad Martini est referenda virtutem, cujus benedictio perire non potuit.

IV. Quid illud, quod factum est à quodam, cujus nomen quia præfens est, & prodi se vetuit, supprimitur; cui

qui-

Misisse Martino oleum.] Eo ævo viris sanctitatis conspicuis, oleum benedicendum & consecrandum offerebant, quo postea ad propulsandos morbos utebantur. Hieronymus in Hilarione: *Vt benedictum ab eo panem vel oleum acciperent.* Eo morbos curatos volunt. Hieronymus ibid. *Benedicto itaque oleo universi agricolæ atque pastores tangentes vulnera, certam salutem resumebant.* Paulo post: *Cujus generum & filiam de mor-*

te liberavit unctione olei. Tertullian. lib. ad Scapulam: *Proculum Christianum, qui eum per oleum aliquando curaverat, requisivit.* Iuret.

In fenestra paullulum editiore deposuit.] Paulinus v. addit, suo tempore oleum illud benedictum, à Christianis recondi solitum in sacris locis martyrum & aliorum sanctorum, quo efficacius redderetur. Isque mos maxime in Oriente invaluit, in urbe Bethlechem, in Cal-

quidem tempore hic etiam Saturninus interfuit. Canis nobis importunior oblatrabat. *In nomine*, inquit, *Martini jubeo te obmutescere*. Cani hæsit latratus in gutture; linguam ut abscissam putares, obmutuit. Ita parum est, ipsum Martinum fecisse virtutes. Credite mihi, quia etiam alii in nomine ejus multa fecerunt.

V. Avitiani quondam Comitis noveratis barbaram nimis, & ultra omnes cruentam feritatem. Hic rabido spiritu ingressus Turonum civitatem, sequentibus eum miserabili facie ordinibus catenatis, diversa perdendis parari jubet genera pœnarum, disponens postera die attonita civitate ad opus tam triste procedere. Quod ubi Martino compertum est, solus paullo ante mediam noctem ad prætorium bestię illius tendit. Sed cum profundę noctis silentio quiescentibus cunctis, nullus foribus obseratis pateret ingressus, ante limina cruenta prosternitur. Interea Avitianus gravi somno sepultus, Angelo ingruente percellitur: *Servus*, inquit, *Dei ad tua limina jacet, & tu quiescis?* Qua ille voce percepta, lecto suo turbatus excutitur; convocatisque servis trepidus exclamat, *Martinum esse pro foribus, irem protinus, claustra reserarent, ne Dei servus pateretur injuriam*. Sed illi, ut est omnium natura servorum, vix prima limina egressi, irridentes dominum suum, quod somno fuisset illusus, negant quemquam esse pro foribus; ex suomet ingenio conjectantes, neminem nocte posse vigilare: nedum illi crederent, in illo noctis horrore jacere ante aliena limina sacerdotem: idque Avitiano facile persuasum. Rursum solvitur in soporem. Sed mox vi majore concussus, exclamat Martinum stare pro foribus, sibi ideo nullam quietem animi corporis-

que

variæ loco, apud sepulcrum Christi, & in monte Oliveti. *Idem*.

Barbaram nimis & ultra omnes cruentam feritatem.] Paulin. v.

Hic servos vincens dira feritate Tyrannos.

Fuit sub Iuliano Vicarius Africę; ut patet ex l. 1. 5. C. Theod. de Curf. Publ. l. 2.

Cod. de Indul. Deb. & l. 2. Cod. de Irin. muniendo. Hujus quoque meminit Ammian. Marcell. xxvii. sub Valentiniano & Valente quem *Exvicarium* vocat.

Miserabili facie ordinibus catenatis.] Paulinus v.

Agmina conveniunt, & longa catena

verborum

Accres.

que permitti. Tardantibus fervis, ipse usque ad limina exteriora progreditur: ibi Martinum, ut senserat, deprehendit. Percussus miser tantæ manifestatione virtutis: *Quid, inquit, mihi hoc domine fecisti? nihil loqui te necesse est, scio quid desideres, video quid requiras: discede quantocytus ne me ob injuriam tuam celestis ira consumat: satis solverim hucusque poenarum. Crede, quia non leviter apud me actum est, ut ipse procederem.* Post discessum autem sancti, advocat officiales suos, jubet omnes custodia relaxari; & mox ipse proficiscitur. Ita fugato Avitiano, lætata est se civitas liberatam. Hæc cum multis Avitiano referente, comperta sunt; tum nuper Refrigerius Presbyter, quem coram videtis, ab Euagrio fidei viro, ex tribunis, sub invocatione divinx majestatis audiuit, qui sibi hoc ab ipso Avitiano relatum esse jurabat. Cæterum nolo miremini, me hodie facere, quod hesternum non feci, ut ad singulas quasque virtutes nomina testium personasque subnectam; ad quas si quis fuerit incredulus, quia adhuc in corpore sunt, recurrat. Exigit id infidelitas plurimorum, qui in aliquibus, quæ hesternum memorata sunt, nutare dicuntur. Accipiant ergo testes adhuc incolumes atque viventes, quibus, quia de fide nostra dubitant, magis credant. Sed si adeo infideles sunt, profiteor quia nec illis sunt credituri. Miror autem quemquam, qui vel tenuem sensum religionis habeat, tantum piaculi velle committere, ut putet quemquam de Martino posse mentiri. Facessat à quoquam qui sub Deo vivit, ista suspicio. Neque enim Martinus hoc indiget, ut mendaciis asseratur; sed tamen totius sermonis fidem apud te Christe depromimus, nos nec alia dixisse, nec alia dicturos, quam quæ aut ipsi vidimus, aut quæ manifestis auctoribus, vel plerumque ipso referente, cognovimus. Cæterum etsi dialogi speciem, quo ad revelandum fastidium lectio variaretur, assumpsimus, nos pie præstare profiteamur historiæ veritatem. Hæc me extrin-

Accrescente coma, quorum caro tota flu-
bat.

| De diversis poenarum generibus vide
eundem, & ibi Iuretum.

extrinsecus inferere, nonnullorum incredulitas, non sine meo dolore compulerit. Sed redeat ad nostrum sermo confesum; in quo cum me tam studiose audiri videam, fateor, necesse est Aprum fecisse constanter, qui repulit infideles; eos tantum iudicans audire debere, qui crederent.

VI. Efferror, siquidem creditis, spiritu, & præ dolore totus insanio. Non credent Martini virtutibus Christiani, quas dæmones fatebantur? Monasterium beati viri duobus à civitate erat millibus disparatum: sed si quoties venturus ad ecclesiam, pedem extra cellulæ suæ limen extulerat, videres per totam ecclesiam energumenos rugientes, & quasi adveniente iudice agmina damnanda trepidare, ut adventum Episcopi clericis, qui venturum esse nescirent, dæmoniorum gemitus indicaret. Vidi quendam appropiante Martino in aëre raptum, manibus extensis in sublime suspendi, ut nequaquam solum pedibus attingeret. Si quando autem exorcizandorum dæmonum Martinus operam recepisset, neminem manibus atrectabat, neminem sermonibus increpabat, sicut plerumque per clericos rotatur turbo verborum, sed admotis energumenis, cæteros jubebat abscedere, ac foribus obseratis in medio ecclesiæ cilicio circumtectus, cinere respersus, solo stratus orabat. Tum vero cerneres miseros diverso exitu perurgeri, hos sublatis in sublime pedibus quasi de nube pendere, nec tamen vestes defluere super faciem, ne faceret verecundiam nudata pars corporum. At in parte alia videres sine interrogatione vexatos & sua crimina confitentes: nomina etiam nullo inter-

RO-

Agmina damnanda trepidare.] Paulinus *larvas* vocat. Sic & Fortunatus
14.

Agmina larvarum trepidabant ore rotato.

Orabat.] Paulinus v.

Admoto verbi terrore fugavit.
Minucius Felix in Octavio: *Ipsos dæmonas de semetipsis confiteri, quoties à nobis tormentis verborum, & orationum incendiis de corporibus exiguntur.* Lactan-

tius 11. Inst. 16. *cultores Dei metuant, cuius nomine adjurati, de corporibus exeant: quorum verbis tanquam flagris verberati.* Vide Cyprianum libro, quod *Idola Dii non sunt.*

Tum vero cerneres miseros.] Idem de energumenis ad sepulcra Martyrum cruciatis refert Hieronymus in epitaphio Paulæ matris, ad Eustochium. Quem tamen locum ex isto sic opinor emendandum: *Alios rotare caput, &c. suspen-*

rogante prodebant. Ille se Jovem, iste Mercurium fatebatur. Postremo cunctos diaboli ministros cum ipso cerneret auctore cruciari. Ut jam in Martino illud fateamur impletum, quod scriptum est: *Quoniam sancti de Angelis judicabunt.*

VII. Pagum quendam in Senonico annis singulis grandæ vastabat. Compulsi extremis malis incolæ à Martino auxilium poposcerunt, missa per Auspicium præfectorium virum satis fida legatione, cujus agròs specialiter gravior quam cæterorum adsueverat procella populari. Sed facta ibi oratione, Martinus ita universam penitus liberavit ab ingruenti peste regionem, ut per viginti annos, quibus postea mansit in corpore, grandinem in illis locis nemo pertulerit. Quod ne fortuitum esse, & non potius Martino præstitum putaretur, eo anno quo ille defunctus est, rursus incubuit rediviva tempestas. Adeo sensit & mundus viri fidelis excessum, ut cujus vita jure gaudebat, etiam ejusdem mortem lugeret. Cæterum si ad hæc probanda, quæ diximus, testes etiam infirmior auditor exegerit, non unum ego hominem, sed multa millia producam; & totam in testimonium virtutis expertæ Senonum advocabo regionem. Et tamen tu Refrigeri Presbyter, credo, meministi, nuper nobis super hoc cum Romulo Auspicii illius filio, honorato, & religioso viro, fuisse sermonem; qui hæc nobis tanquam incomperta referebat; & cum futuris proventibus per assidua damna trepidaret, ut ipse vidisti, magno secum incerore lugebat, Martinum non in hæc tempora reservatum.

VIII. Sed ut ad Avitianum recurram, qui cum in omnibus locis cunctisque urbibus ederet crudelitatis suæ infanda monumenta, Turonis tantum innocens erat. Et illa bestia, quæ humano sanguine, & infelicium mortibus ale-

ba-

suspensisque pede scæminis vestes non desuere in faciem. Giselinus. Idem facti-

tyrum legimus. Paulinus in Natali VII. S. Felicis. Hieronymi. in Epitaphio Paulæ ad Eustochium.

Scrr.

batur, mitem se atque tranquillum beato viro præsentem præstabat. Memini quodam die ad eum venisse Martinum; qui ubi secretarium ejus ingressus est, vidit post tergum ipsius dæmonem miræ magnitudinis assidentem. Quem cernens (ut verbo, quia necesse est, parum Latino loquamur) exsufflans, Avitianus se exsufflari existimans. *Quid me, inquit, sancte sic aspicias?* Tum Martinus: *Non te, inquit, sed eum qui cervici tuæ teter incubuit.* Ita recessit diabolus, & reliquit familiare subsellium. Satisque constat, ab illo die Avitianum mitiorem fuisse; seu quod intellexerit, egisse se semper assidentis sibi diaboli voluntatem; seu quod immundus spiritus ab illius confesso per Martinum fugatus, privatus est potestate grassandi, cum erubesceret minister auctorem, nec ministrum auctor urgeret.

IX. In vico autem Ambatiensi, id est, castello illo veteri, quod nunc frequens habitatur à fratribus, idolum novæ grandis opere constructum. Politissimis saxis moles turrita surrexerat, quæ in conum sublime procedens, super-

sti-

Secretarium ejus ingressus est.] Avitiani. In his secretariis jura olim reddebant Iudices. Eaque vox frequens est, ut l. pen. C. de accusat. & in Cod. Theodof. l. r. de offic. rect. prov. in lib. 20. de Exactio. & in Novella Valentiniiani de Episc. Iudic. Augustinus 111. contra Crescon. cap. 56. *secretarium pratorii* vocat.

Exsufflans.] Paulinus v.

—Vr flatu benedicti contigit oris.

Nihil frequentius in Sanctorum gestis dæmonum exsufflatione, insufflatione, inputatione. Vita Pachomii: *Qui signo crucis frontem suam muniens, exsufflavit in eum, moxque fugatus est.* Irenæus 1, 9. *exsufflantes & anathematizantes eum.* Tertullianus de Idolol. xi. *Quo ore fumantes aras despuet & exsufflebit, quibus ipse prospexit?* Exsufflatio fiebat non solum à baptizante in faciem baptizandi, sed etiam à baptizando in Diabolum, cui renuntiabat. Hujus meminit Cyprianus, sive potius Author lib. de

Duplici Martyr. *Denunciasti perpetuas inimicitias, renunciaisti omnibus illius pompis ac voluptatibus, exsufflasti, exhibuisti, jurasti in verba Redemptoris.* Rabanus, lib. 1. c. 27. de Inst. Cler. ait à baptizato *potestatem sevam exsufflari.* Dionysius de Eccles. Hierarchia c. 2. ait: *Deinde cum illum, occidentem versus, attendentem, manusque porrigentem colloca- vit, tunc eum jubet ter Satanam insufflare, & præterea quæ abrenunciationis sunt, profiteri.*

Quæ in conum sublime procedens.] Nemo non videt, ea verba, in quo collectio summitatis, scholiastæ nescio cujus esse. At utrum verius censeretur, thronum ne an conum, dubitare quis possit, nisi glossema faceret pro posteriore. Nihil enim aliud conus, quam collectio summitatis, ut in meta, pyramide, & turbine inverso. Non ignoro in Fortunato aliud legi:

In sublime thronum procedens ad superba.

Verum

stitutionem loci operis dignitate servabat. Hujus destructionem Marcello, ibidem consistenti Presbytero, vir beatus sæpe mandaverat. Post aliquantum tempus regressus, increpat Presbyterum, cur adhuc idoli structura consisteret. Ille caussatus, vix militari manu & vi publicæ multitudinis, tantam molem posse subverti, nedum id facile putaret per imbecilles clericos, aut infirmos monachos quivisse curari. Tum Martinus recurrens ad nota subsidia, noctem totam in orationibus pervigilat. Mane orta tempestas, ædem idoli usque ad fundamentum provolvit. Verum hæc Marcello teste dicta sint.

X. Aliam ejus non dissimilem, in simili opere, virtutem Refrigerio adstipulante perhibeo. Columnam immensæ molis, cui idolum superstabat, parabat evertere: sed nulla erat facultas, qua id daretur effectui. Tum ad orationem suo more convertitur. Visam, certum est, parilem quodammodo columnam ruere de cælo, quæ impacta idolo totam illam inexpugnabilem molem solvit in pulverem: parum scilicet, si invisibiliter cæli virtutibus uteretur, nisi ipsæ virtutes visibiliter servire Martino humanis etiam oculis cernerentur.

XI. Idem autem Refrigerius mihi testis est, mulierem profluvio sanguinis laborantem, cum Martini vestem (exemplo mulieris illius euangelicæ) contigisset, sub momento temporis fuisse sanatam.

XII. Serpens flumen secabat, & ripæ in qua constiteramus adnatabat: *In nomine*, inquit, *Domini jubeo te redire*. Mox se mala bestia ad verbum sancti retorxit, & in ulteriorem ripam nobis expectantibus transmeavit. Quod cum omnes non sine miraculo cerneremus, altius ingemiscens ait: *Serpentes me audiunt, & homines non audiunt*.

XIII. Piscem Paschæ diebus edere consuetus, paullo ante

Verum ille versus aut depravatus est, ut totum ejus opusculum, aut certe, ut elegantissime dicam, quod elegantissime extulit Severus, reddidit non optime.

Giselinus.

Piscem Paschæ diebus edere consuetus.]

Iejunia sua solemnibus Paschæ & Pentecostes diebus laxabant. Paulinus v. Ter-

tullian.

ante horam refectiois interrogat, an haberetur in promptu. Tum Cato Diaconus, ad quem monasterii administratio pertinebat, doctus ipse piscari, negat per totum diem sibi ullam cessisse capturam, sed neque alios piscatores, qui vendere solebant, quidquam agere quivisse. *Vade, inquit, mitte linum tuum, captura proveniet.* Contigua flumini, ut Sulpicius iste descripsit, habebamus habitacula. Processimus cuncti, utpote feriatis diebus, videre piscantem; omnium spebus intentis, non incassum futura tentamina, quibus piscis, Martino auctore, Martini usibus quæreretur. Ad primum jactum reti permodico inmanem efocem Diaconus extraxit, & ad monasterium lætus accurrens, nimirum, ut dixit poeta, nescio quis (utimur enim versu scholastico, quia inter scholasticos fabulamur) *Captivumque suem mirantibus intulit Argis.* Vere Christi iste discipulus, gestarum à Salvatore virtutum, quas in exemplum sanctis suis edidit, æmulator, Christum quoque in se monstrabat operantem, qui sanctum suum usquequaque glorificans, diversarum munera gratiarum in unum hominem conferebat.

XIV. Testatur Arborius ex præfecto, vidisse se Martini manum sacrificium offerentis, vestitam quodammodo nobilissimis gemmis, luce micare purpurea, & ad motum dextræ collisarum inter se fragorem audisse gemmarum.

XV.

ullian. 1. de Corona mil. Epiphani. 111. contra hæreses. Hieronym. epist. 114. & 118. Iejunium Quadragesimale fuit quondam observatum admodum severe in sicco & aqua, sine vino aut piscibus. Veteres enim siccorum esu utebantur, id est, pane & sale cum aqua. Epiphani. in fine Panarii. Et jejunatum est à carnibus & vino. Greg. Nyss. Oratione de amandis pauperibus. Et Concil. Carthag. 1111. c. 85. Hieron. ad Latam: In jejuniis ab oleo & pomis abstinebant. & in Epitaph. Paulæ, à vino, liquamine, piscibus, melle, ovis. Chrysost. Serm. de jejunio, ait, à vino, & carne jejunare Ecclesiam. Microlog. c. 49. Nec juxta canones Quadragesimaliter je-

junare censetur, si ante vesperam reficimur. Ambros. serm. 34. Iejunium in Quadragesima pranso opponit. Perkinsius.

Ex præfecto.] Supra de Vita Martini xx. Vir præfectorius. Fortunatus 14.

Nobile quinetiam ex præfecto Arborius figum.

Fitejusdem Arborii mentio in Vita B. Martini cap. 20. ubi virum præfectorium nominat: Meminit Æmilii Magni Arborii Avunculi, & Cœcilii Agricii Arborii avi sui Auson. parent. 3. & 4. qua è familia hic fortasse est oriendus. Giselinus.

Sacrificium offerentis.] Sic veteres voca-

XV. Veniam ad illud, quod propter notam temporum semper occultavit; sed nos celare non potuit. In quo illud est miraculi, quod facie ad faciem cum eo est angelus collocutus. Maximus Imperator, alias sane bonus, depravatus consiliis sacerdotum, post Priscilliani necem, Ithacium Episcopum Priscilliani accusatorem, cæterosque illius socios, quos nominari non est necesse, vi rēgia tuebatur, ne quis ei crimini daret, opera illius cujuscumquemodi hominem fuisse damnatum. Interea Martinus multis gravibusque laborantium causis ad comitatum ire compulsus, procellam ipsam totius tempestatis incurrit. Congregati apud Treveros Episcopi tenebantur, qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant. His ubi nuntiatum est inopinantibus, adesse Martinum, totis animis labefacti, mussitare & trepidare cœperunt. Et jam pridie Imperator ex eorum sententia decreverat, tribunos summa potestate armatos ad Hispanias mittere, qui hæreticos inquirerent, deprehensis vitam & bona adimerent. Nec dubium erat, quin sanctorum etiam maximam turbam tempestas ista depopulatura esset, parvo discrimine inter hominum genera: etenim tum solis oculis judicabatur, cum quis pallore potius, aut veste, quam fide hæreticus æstimeretur. Hæc nequaquam placitura Martino, Episcopi septiebant: sed male consciis illa vel molestissima erat cura, ne se ab eorum communione adveniēns abstineret, non de-

futu-

vocarunt cœnam Domini, variis de causis. Vide Mornæum & alios.

Maximus Imperator.] Vide 11. Histor. & ibidem Notas pagina 446. & seqq.

Cujuscumquemodi hominem.] Non absimile est vero, substituendam hoc loco vocem omni antiquitati hac notione usitatissimam, *cujuscummodi*, ubique fere superioribus sæculis è bonis scriptoribus ejecta. Gellius lib. 9. cap. 2. *Demus huic aliquid ævis, cujuscummodi est.* Quod solius lituræ occasione propono.

Neque enim alterum displicet, cum eadem fere forma in Sallustii Carilina legatur, *cujusque modi hominum genus*, Gifelin.

Qui quotidie communicantes Ithacio communem sibi causam fecerant.] Condemnato, opera Ithacii, Priscilliano, Ecclesia graviter scissa fuit. Quidam enim eum averfabantur ut sanguinarius: alii factum defendebant. *Baronius.*

Pallore potius, aut veste.] Vide Notas ad 11. Histor. pag. 443.

Magi-

futuris qui tanti viri constantiam præmissa auctoritate sequerentur. Incunt cum Imperatore consilium, ut missis obviam magisterii officialibus, urbem illam propius venteretur accedere, nisi secum pace Episcoporum ibi consistentium adfore fateretur. Quos ille callide frustratus, profertur se cum pace Christi esse venturum. Postremo ingressus nocturno tempore, adiit Ecclesiam tantum orationis gratia. Postridie palatium petit. Præter multas, quas evolvere longum est, has principales petitiones habebat: pro Narsete comite, & Leucadio præside, quorum ambo Gratiani partium fuerant, pertinacioribus studiis, quæ non est temporis explicare, iram victoris emeriti. Illa præcipua cura, ne tribuni cum jure gladiatorum ad Hispanias mitterentur. Pia enim erat sollicitudo Martino, ut non solum Christianos, qui sub illa erant occasione vexandi, sed ipsos etiam hæreticos liberaret. Verum primo die, atque altero, suspendit hominem callidus Imperator, sive ut rei pondus imponeret, sive quia nimis sibi implacabilis erat, seu quia (ut plerique tum arbitrabantur) avaritia repugnabat: siquidem in bona eorum inhiaverat. Fertur enim ille vir multis bonisque actibus præditus, adversus avaritiam parum consuluisse: nisi fortasse regni necessitate, quippe exhausto superioribus principibus reipublicæ ærario, pæne semper in expeditione atque procinctu bellorum civilium constitutus, facile excusabitur, quibuslibet occasionibus subsidia

impe-

Magisterii officialibus.] Sub fine libri 11. Hist. Sacræ, cum qui huic officio præest, vocat magistrum officiorum. Et Ammian. lib. xxvi. tractatus, asperius ab *Versatio tunc magistro officiorum.* Ut Magisterium sit ipsum dignitatis nomen. Ibidem Ammian. *Auctus magisterii dignitate, &c.* Gifelin.

In bona eorum inhiaverat.] Idem ei Latinus Pacatus objecit. Vide Notas ad 11. Histor. pag. 450. Immane atque incredibile, quibus verbis Maximi avaritiam in sua ad Theodosium panegyri efferat Latinus Pacatus: *Quid*, inquit,

reseram persunctorum honoribus summis virorum bona publicata, capita diminuta, vitam ære taxatam? Stabat ipse purpuratus ad lanceas, & momenta ponderum, nutusque trutinarum pallens atque inhians exigebat. Comportabantur interim spolia provinciarum, exuvia exsulum, bona peremptorum. Hic autem non matronarum manibus extractum: illic vapta pupillarum cervicibus bullæ: istis dominorum cruore perfusum appendebatur argentum: numerari ubique pecunia: fisci repleri: æra cumulari: vasa concidi: cuiusvis ut non Imperatoris domicilium, sed latronis receptaculum videretur.

imperio paravisse. Interea Episcopi, quorum communio-
nem Martinus non inibat, trepidi ad regem concurrunt,
prædamnatos se conquerentes, *actum esse de suo omnium
statu, si Theognisti pertinaciam, qui eos solus palam lata sen-
tentia condemnaverat, Martini armaret auctoritas, non oportuisse
hominem recipi manibus: illum jam non defensores hæreticorum
esse, sed vindicem: nihil actum morte Priscilliani, si Martinus
exerceat illius ultionem.* Postremo prostrati, cum fletu & la-
mentatione potestatem regiam implorant, ut utatur ad-
versus unum hominem vi sua. Nec multum aberat, quin
cogeretur imperator Martinum cum hæreticorum sorte
miscere. Sed ille licet Episcopis nimio favore esset obnoxius,
non erat nescius Martinum fide, sanctitate & virtute cun-
ctis præstare mortalibus: alia longe via Sanctum vincere
parat. Ac primo secreto accersitum, blande appellat, hæ-
reticos jure damnatos more judiciorum publicorum, po-
tius quam insectationibus sacerdotum: non esse causam,
qua Ithacii, cæterorumque partis ejus communionem pu-
taret esse damnandam. Theognistum odio potius, quam
caussa fecisse discidium; eundemque tamen solum esse, qui
se à communionem interim separarit: à reliquis nihil nova-
tum. Quin etiam ante paucos dies habita Synodus, Itha-
cium pronuntiaverat culpa non teneri. Quibus cum Marti-
nus parum moveretur, rex ira accenditur, ac se de conspectu
ejus

deretur. Hæc, aliaque plura Pacatus: in quibus tamen non minus rhetorem, quam historicum agnoscas. Idem.

*Hæreticos jure damnatos more judicio-
rum publicorum, potius quam insectationi-
bus sacerdotum.]* Caute Sancti patres
civilem Magistratum interpellarunt, ut
opem Ecclesiæ contra hæreticos ferret.
Nam ab inferendo capitali supplicio
eum magnopere dehortati sunt, ut ex
Augustino & aliis patet. Vnde & in Ec-
clesia Catholica usu receptum est, ut
cum quis expetit à secularibus Magi-
stratibus opem adversus hæreticos, ne
Ithaciana partis confors & sectator esse

videatur, contestationem illam occulte
præmittere; nimirum sic se correctio-
nem expetere delinquentium, ut tamen
citra poenam sanguinis puniantur. *Ber-
ronius.*

Habita Synodus.] Burdigalensisne, de
qua sub finem lib. 11. Sacræ historiæ?
quod tunc non videtur. Nam Priscillia-
nus quidem in ea hærescos damnatus
est & motus episcopatu: sed multum
deinde temporis interjectum, cum pro-
vocasset ad principem, idemque Mar-
tini rogatu quoad Treveris fuit, cogni-
tionem & sententiam suspendisset.
Giselinus.

ejus abripuit. Et mox percussores his, pro quibus Martinus rogaverat, diriguntur. Quod ubi Martino compertum jam noctis tempore est, palatium irrupit. Spondet, si parcere-
tur, se communicaturum, dummodo ut & tribuni jam in excidium Ecclesiarum ad Hispanias missi retraherentur. Nec mora intercessit, Maximus indulget omnia. Postridie Felicis Episcopi ordinatio parabatur, sanctissimi sane viri, & plane digni, qui meliore tempore sacerdos fieret. Hujus diei communionem Martinus iniiit, fatius æstimans ad horam cedere, quam his non consulere, quorum cervicibus gladius imminebat. Veruntamen summa vi Episcopis nitentibus, ut communionem illam subscriptione firmaret, extorqueri non potuit. Postero die se inde proripiens, cum revertens in via mœstus ingemisceret, se vel ad horam noxiæ communioni fuisse permixtum: haud longe à vico, cui nomen est Andethanna, qua vastas solitudines silvarum secreta patiuntur, prægressis paullulum comitibus, ille subfedit, causam doloris & facti accusante ac defendente invicem cogitatione pervolvens. Astitit ei repente Angelus; Merito, *inquit*, Martine compungeris, sed aliter exire nequisti. Repara virtutem, resumne constantiam, ne jam non periculum gloriæ, sed salutis incurreris. Itaque ab illo tem-
pore

Spondet, si parceretur, se communicaturum.] Cur Martinus dimoverit Imp. ab inquisitione hæreticorum, causam Severus justissimam affert. Quia nimirum optimi quique Christiani, quorum passerent ora jejuniis, & ex disciplina gravior esset incessus, facile pro hæreticis habiti fuissent absque diligentiori examine, & cæsi: cum ipsi Priscilliani ut laterent, secularibus se moribus conformarent, & solito more, pejerarent ac fallerent. Cuinam parcerent exploratores, si ipse Martinus ob magnam abstinentiam vultu pallens, in crimen ejus hæresis adductus fuit? Accidebat proculdubio in Hispaniis, quod de urbe Hieronymus tradit: *Quam, inquit, videriat pallentem atque tristem, miseram*

& Manicheam vocant. Epist. xxii.

Felicis Episcopi ordinatio parabatur.] Felix hic, una cum Martino, in causa Ithaciana lapsus, & ab illis Episcopus Trevirensis ordinatus fuit, ut Marianus Scotus affirmat. Ejus meminit Concilium Taurinen. c. 5. *Illud decrevit præterea sancta Synodus, ut, quoniam Legatos Episcopi Galliarum, qui Felici non communicant, destinaverunt, si quis ab ejus communionem sequi strare velit, in nostræ sanctæ pacis consortium suscipiatur.*

Hujus diei communionem Martinus iniiit.] Majore constantia Maximo ad id ipsum allicienti, nempe ut communicaret Episcopis partis Ithacianæ, Ambrosius restitit anno sequente, cum apud eum legatione fungeretur pro Valenti-

pore satis cavet, cum illa Ithacianæ partis communione misceri. Cæterum cum quosdam ex energumenis tardius quam solebat, & gratia minore curaret, subinde nobis cum lacrymis fatebatur, se propter communionis illius malum, cui se vel puncto temporis, necessitate, non spiritu, miscuisset, detrimentum sentire virtutis. Sedecim postea vixit annos, nullam Synodum adiit, ab omnibus Episcoporum conventibus se removet.

XVI. Sed plane, ut experti sumus, imminutam ad tempus gratiam multiplici mercede reparavit. Vidi præterea ad pseudothyrum monasterii ipsius adductum energumenum, & prius quam ad limen attingeret, fuisse curatum.

XVII. Testantem quendam nuper audiui, cum in Tyrreno mari cursu illo, quo Romam tenditur, navigaret, subito turbinibus exortis, extremum vitæ omnium fuisse discrimen. In quo cum quidam Ægyptius negotiator nec dum Christianus, magna voce clamaverit, *Deus Martini eripe nos*: mox tempestatem fuisse sedatam, seque optatum cursum cum summa placidi æquoris quiete tenuisse.

XVIII. Lycontius ex Vicariis vir fidelis, cum familiam illius lues extrema vexaret, & inauditæ calamitatis exemplo per totam domum corpora ægra procumberent,

Mar-

lentiniano Imperatore. *Baronius.*

Ad Pseudothyrum.] In tribus hisce opusculis unicum hunc locum ex ingenio non etiam è libris correxi, ac mutavi. Cum enim in Lazio & quatuor Lovan. esset pseudophoram, quintus autem Laurent. duplicem assereret scripturam, nempe pseudoforum & pseudotiforum, quod posterius item Tindon. ostendit: ausus sum penultima syllaba extrita scribere pseudothyrum, ipsa sententia idem postulante. Quam (ut ex Langio meo intellexi) secutus olim Aldus, fores monasterii, supposuit. Accedit, quod Orosium huic nostro ætate supparem eadem Græca voce usum videbam lib. VII. cap. 6. Quæ tamen ipsidem, ut hoc loco in manus scriptis lib.

depravata videntur, in pseudocherum. Ammian. lib. 27. latentem posticam appellat, Horat. ad Torquatum, ex verbo fecit orationem, Atria, inquit, servantem postico falle clientem. *Giselin.*

Ex vicariis.] Sic hoc dialog cap. r. de Eucherio, more ejus sæculi, quo eos qui ejusmodi muneribus, aut dignitatibus functi erant, ex præfecto, ex tribunis, ex consule, ex pratore, &c. appellabant, quomodo Rom. olim quaestorios viros, pratorios & consulares, nominabant, qui eos magistratus aliquando gessissent. Quin & posteriori ætate exconsules & exquæstiores dicebant, ut ex Cod. Iust. est discere, eadem ratione, qua eundem & pro consule & pro consulem nominabant. *Giselin.*

Martini per litteras imploravit auxilium. Quo tempore vir beatus rem esse promisit difficilem impetrari. Nam spiritu sentiebat, domum illam divino numine verberari: tamen non prius destitit septem totos dies, totidemque noctes orando & jejunando continuans, quam id quod exorandum receperat, impetraret. Mox ad eum Lycontius, divina expertus beneficia pervolavit, nuntians simul & agens gratias, domum suam omni periculo liberatam. Centum etiam argenti libras obtulit, quas vir beatus nec respuit, nec recepit. Sed priusquam pondus illud monasterii limen attingeret, redimendis id captivis continuo deputavit. Et cum ei suggereretur à fratribus; ut aliquid ex eo in sumptum monasterii reservaret, omnibus enim angustum esse victum, multis deesse vestitum: Nos, inquit, *Ecclesia & pascat & vestiatur, dummodo nihil nostris usibus quæsisse videamur.*

XIX. Succurrunt hoc loco illius viri magna miracula, quæ facilius admirari possumus, quam referre. Agnoscitis profecto quod dico: multa sunt illius quæ non queunt explicari. Veluti istud est, quod nescio an ita, ut gestum est, à nobis possit exponi. Quidam è fratribus (nomen non ignoratis: sed celanda persona est, ne sancto viro verecundiam fecerimus) quidam ergo cum ad fornaculam illius carbonum copiam reperisset, & admota sibi fellula divaricatis pedibus super ignem illum nudato inguine resideret, continuo Martinus factam sacro tegmini sensit injuriam, magna voce proclamans: *Quis, inquit, nudato inguine nostrum incestat habitaculum?* Hoc ubi ille frater audivit, & ex conscientia quod increpabatur agnovit: continuo ad nos cucurrit exanimis, pudorem suum non sine Martini virtute confessus.

XX. Quodam itidem die dum in area, quæ parva admodum tabernaculum illius ambiebat in illo suo (quod noctis omnes) sedili ligneo resedisset, vidit duos dæmones
in

Quidam è fratribus.] Hæc duo, quæ | bro Paulini. Ea autem Fortunatus IV, sequuntur miracula, absunt à quinto li- | 19, 20, habet. Sextus autem liber mi-
racu-

in excelsa illa quæ monasterio supereminet, rupe consistere, inde alacres ac lætos vocem istiusmodi adhortationis emit-tere: *Heia te Briccio, Heia te Briccio*. Credo cernebant miserum eminus propinquantem, conscii quantam illi rabiem spiritus suscitassent. Nec mora, Briccio furibundus irrupit, ibi plenus insanix, evomuit in Martinum mille convicia. Objurgatus enim pridie ab eo fuerat, cur qui nihil unquam ante clericatum (quippe qui in monasterio ab ipso Martino nutritus) habuisset, equos aleret, mancipia compararet. Nam jam illo tempore arguebatur à multis, non solum pueros barbaros, sed etiam puellas scitis vultibus coemisse. Quibus rebus infelicissimus insano felle commotus, & ut credo, præcipue dæmonum illorum agitatus instinctu, Martinum ita aggressus est, ut vix manibus temperaret: cum quidem sanctus vultu placido, mente tranquilla infelicis amentiam per mitia verba coliberet. Sed ita in eo nequam spiritus redundabat, ut ne sua quidem illi, quamvis vana admodum, mens subesset, trementibus labiis, incertoque vultu, decolor præ furore, rotabat verba peccati, se asserens sanctiorem: quippe qui à primis annis in monasterio inter sacras ecclesiæ disciplinas ipso Martino educante crevisset: Martinum vero & à principio, quod ipse diffiteri non posset, militiæ actibus forduisse, & nunc per inanes superstitiones & phantasmata visionum ridicula prorsus inter deliramenta senuisse. Hæc cum multa, atque alia etiam, quæ reticere melius est, acerbiora vomuisset, egressus tandem furore satiato quasi qui se penitus vindicasset, rapidus ea qua parte venerat, recurrebat: cum interea, credo per Martini orationes, fugatis ab illius corde dæmonibus, reductus in pœnitentiam, mox revertitur, atque ad Martini se genua prosternit veniam poscens, fatetur errorem, nec sine dæmone se fuisse tandem sanior confitetur. Non erat apud Martinum labor iste difficilis, ut ignosceret supplicanti.

raculorum Martini, complectitur ea | culum Paulinus à Perpetuo Episcopo
quæ Severus non habet, quorum indi- | Turonensi acceperat.

canti. Tunc & ipsi, & nobis omnibus sanctus exposuit, qualiter illum à dæmonibus vidisset agitari: se conviciis non moveri, quæ magis illi à quo essent effusa, nocuissent. Exinde cum idem Briccio multis apud eum magnisque criminibus sæpe premeretur, cogi non potuit ut eum à Presbyterio submoveret, ne suam persequi videretur injuriam: illud sæpe commemorans, si Christus Judam passus est, cur ego non patiar Briccionem? Ad hæc Posthumianus? Audiatur, *inquit*, istud exemplum noster iste de proximo. Qui cum sit sapiens, immemor præsentium, immemor futurorum, si fuerit offensus, insanit, in sua se non habens potestate: sævit in clericos, grassatur in laicos; totumque terrarum orbem in suam commovet ultionem: in qua per triennium jugiter dimicatione consistens, nec tempore, nec ratione sedatur. Dolenda hominis & miseranda conditio, etiamsi hac sola insanibilis mali peste premeretur. Verum ista ei patientiæ & tranquillitatis exempla referre sapius Galle debueras, ut sciret irasci, & sciret ignoscere. Qui si istum ipsum breviter insertum sermonem meum in se prolatum forte cognoverit, sciat non magis ore inimici, quam amici animo me locutum: quia si fieri posset, optarem ut Martino potius Episcopo, quam Phalari tyranno similis diceretur. Sed istum, cujus commemoratio parum suavis est, transeamus, & ad Martinum nostrum Galle redeamus. Tum ego, cum jam adesse vesperum occiduo sole sentirem, *Dies, inquam, abiit, Posthumiane: surgendum est. Simul tam studiosis auditoribus cæna debetur.*

XXI.

Ut eum à presbyterio submoveret.]
Hunc Briccionem sive Briccium Gregor. Turonensis narrat B. Martino Arcadii & Honorii anno 11. successisse, & eo munere annis 47. sanctissime nonnullis tamen cum molestiis ac miseriis obito, sepultum tandem fuisse in eadem basilica, quam B. Mart. vivus ædificaverat. Hist. l. 11. item l. x. Hujus tamen rei nullam à Severo factam esse mentionem, non possiam satis demirari. *Giselin.*

Sævit in clericos, grassatur in laicos.]
Clerici apud Veteres à Laicis distincti, quod munus gerebant in Ecclesia publicum, quo distinguebantur ab iis, quibus non fuit cura Ecclesiæ. Deinde quia in pœnis ratio habebatur personarum; si clerici, majores erant; si laici, minores. Abusus ergo distinctionis est, ut populus æstimetur prophanus, & clerici immunes fiant à civili gubernatione. *Perkins.*

XXI. De Martino autem expectare non debes, ut ulla sit meta referendi. Latius ille diffunditur, quam ut ullo valeat sermone concludi. Ita interim de illo viro portabis Orienti. Sed dum recurris, diversasque regiones, loca, portus, insulas, urbisque præterlegis, Martini nomen & gloriam sparge per populos. In primis memento non præterire Campaniam, & si maxime cursus in devio sit, non tamen tibi tanti sint vel magnarum morarum ulla dispendia, quin illic adeas illustrem virum, ac toto laudatum orbe, Paullinum: illi, quæso te, primum sermonis nostri, quem vel hæsterno confecimus, vel hodie diximus, volumen evolve. Illi omnia referes, illi cuncta recitabis, ut mox per illum sacra viri laudes Roma cognoscat: sicut primum illum nostrum libellum non per Italiam tantum, sed per totam etiam diffudit Illyricum. Ille Martini non invidus gloriarum, sanctarumque in Christo virtutum piissimus æstimator, non abnuet præfulem nostrum cum suo Felice componere. Inde si forte ad Africam transfretabis, referes audita Carthagini: licet jampridem, ut ipse dixisti, virum noverit, tamen nunc præcipue de eo plura cognoscat, ne solum ibi Cyprianum martyrem suum, quamvis sancto illius sanguine consecrata, miretur. Jam si ad lævam, Achaïæ sinum paullulum devexus intraveris, sciat Corinthus, sciant Athenæ, non sapientiosem in Academia Platonem, nec Socratem in carcere fortiosem. Felicem quidem Græciam, quæ meruit audire Apostolum prædicantem: sed nequaquam à Christo Gallias derelictas, quibus donaverit habere Martinum. Cum vero ad Ægyptum usque perveneris,

Non abnuet Præfulem.] Videtur expectasse Severus, ut vitam Martini scriberet Paulinus Nolanus. Ac in ea opinione est Greg. Turon. ac Venantius Fortunatus, lib. 1.

— *Fide pollens Paullinus & arte Versibus explicuit Martini dogma magistri.*

Sed errant, qui vitam Martini à Paulino

Seniore scriptam putant. Junior enim quidam fuit, cujus extant versus de Martino. Quod ostendit Baronius ad A. ccccxi. Præsul nomen summi in Ecclesia honoris, idem quod *πάτρις ἀρχιεπίσκοπος*, Antistes, Pontifex summus. *Salm.* *Ad lævam Achaïæ sinum.*] Corinthiacum sinum significat, qui Achaïæ ad lævam est. *Giselin.*

ris, quanquam illa suorum sanctorum numero & virtutibus sit superba, tamen non dedignetur audire: quia illi, vel universæ Asiæ, in solo Martino Europa non cesserit.

XXII. Cæterum cum Hierosolyman inde petiturus, ventis cursuum vela commiseris, negotium tibi nostri doloris injungo, ut si umquam illustris illius Ptolemaidis litus accesseris, sollicitus inquiras, ubi sit consepultus noster ille Pomponius: nec fastidias visitare ossa peregrina. Multas illic lacrymas, tam ex affectu tuo, quam ex nostris funde visceribus. Ac, licet inani munere, solum ipsum flore purpureo, & suave redolentibus sparge graminibus. Dices tamen illi, sed non aspere, non acerbe, compatientis alloquio, non exprobrantis elogio: Quod si vel te quondam, vel me semper audire voluisset, & Martinum magis quam illum, quem nominare nolo, fuisset imitatus, nunquam à me tam crudeliter disparatus, ignoti pulveris regione tegetur, naufragi sorte prædonis passus in medio mari mortem, & vix in extremo nactus littore sepulturam. Videant hoc opus suum, quicumque ex illius abscessu mihi nocere voluerunt: videant gloriam suam, & vel nunc adversum me grassari desinant vindicati. Hæc cum maxime flebili voce gemeremus, omnium lacrymis per nostra lamenta commotis, cum magna quidem Martini admiratione, sed non minore ex nostris fletibus dolore, discessum est.

Solum ipsum flore purpureo, & suave redolentibus sparge graminibus. Ethnicorum hic mos, ut notum. Qui & sepulcris coronas appendebant floridas, ejus ritus meminit Lucianus aliquoties, ut in Scythia, & *Ἐθι τῶ ἐνὶ μισθῶ σρωόντων*. Christiani vero hoc non faciebant. Quo nomine etiam à paganis accusati. Cæcilius apud Minucium in Octavio: *Coranis sepulcris denegatis.*

Magna quidem Martini admiratione. Festum ejus ad x. i. Novemb. in Fastos relictum est. Qua die Christiani, turpe dictu, æteta Bacchanalia vivunt, & an-

serina carne se farciunt. Cujus moris origo incerta est. Quæ communiter tradunt, id propterea fieri, quod anseres Martinum strepitu suo prodiderint, vel ei causa mortis, ex nimio esu anserinæ carnis fuerint; & alia hujus generis, mera commenta sunt, ut Magnus Vossius censet. Cujus opinio est (ut mihi Cl. Vir G. Andreas Richter perscripsit) à Septentrionalibus populis, rusticana præferri plebe, hanc festivitatem descendisse, cui avis illa inter præcipua mensæ feracula, sicut urbanis turdus vel perdix,

TEMPORVM RATIO SACRÆ
SVLPICI SEVERI HISTORIÆ

& reliquis opusculis accommodata.

Anno Mundi.		
2242.	A B orbe condito usque ad eluvionem & Noë ex arca egressum sunt anni	2242.
3312.	1. Ab eo tempore, ad Abrahamum ortum anni sunt	1070.
3387.	2. Idem admonitus à Deo relicta patria venit in terram Chananaeorum, etatis ann.	75.
3817.	3. Ab ea Abrahami migratione, in illud tempus quo Hebraei ex Aegypto sunt egressi, anni 430.	
3884.	4. Ab eo Hebraeorum egressu, ad Iosua mortem, anni	67.
4303.	5. A Iosua morte ad mortem Samsonis, ann.	419.
4405.	6. A Samfone ad quartum Solomonis annum, quo templi prima fundamenta jacta sunt, anni 102.	
4829.	7. A quarto Salomonis anno ad captivitatem Ba- bylonicam sub Ieconia Rege cœptam, ann.	424.
5089.	8. A primo ejus captivitatis die ad restauratio- nem templi perfectam & Hierosolymorum, anni	260.
5487. five 5437.	9. Ab eadem templi restitutione ad Christi cru- cem duobus Geminis Cos. anni vel potius.	* 398. 348.
5869. seu potius 5819.	10. Ab iisdem Cos. ad Stiliconem Consulem, anni	382.

Ex hac tabella cuiusvis intelligere est, quam vere Severus initio Sacræ historiæ dixerit, Mundum sua ætate sex pœne annorum milibus fuisse conditum. Quam vero parum consentiant qui rationem temporum investigatam ediderunt,

mox ostendam, si prius singulorum capitum rationem paucis reddidero.

Primum igitur auctoris est. Secundum nos ex sacra Bibliorum historia accersivimus, quod reliqua ei ita videantur inniti, ut alioquin nullo modo constent. Inter secundum & tertium aliud medium Sulpicius inserit pagina 59. eo tamen omisso, idem reliquas annorum summas ab Abrahamo in terram Chananæam commigrante, orditur. Quare & nos satis habuimus idem castigare, non etiam in hunc indicem advocare.

Tertium summæ caput cum duobus sequentibus ipsi auctori sese debent: optimeque ea inter se convenire, indicio sunt numeri minores iisdem subservientes.

Sexti vero, ut ab auctore subductum est, ea demum est ratio, ut Heli annis 20. Samuelis & Saulis 38. Davidis ac Salomonis 44. id est, annis 102. utraque proxime superior adjiciatur. Sic enim efficientur 588.

In septimo colligendo auctoris verba secuti sumus, nulla habita ratione, dissentanea ne ea sint aliorum scriptis, minus. Neque enim hoc agimus. Omnium itaque Regum Judæ anni ad unam summam revocati, redeunt ad 424. & menses 6. quorum mensium ea re non fecimus mentionem, quod in proximo item sequenti capite aliquot desiderentur.

Octavi capitis Severus est auctor: neque numeri, quibus Babylonicam servitutum & Persarum regna describit, eidem disconveniunt. Soli enim tres menses desiderantur, ut ex septem mensibus Magorum, qui Cambysem trucidarunt, & duobus Xerxis secundi, integer annus redeat. Minime vero hoc loco prætereundum, à Severo pag. 297. aliam longe supputandi viam monstrari, qua & propius multo itur, & minor est erratio. Scribit enim Darii; qui Hystaspis filius fuit, regnantis annum 32. eundem esse, qui ab Urbe condita est 260. A quo deinde anno, si, inquit, investigatio Romanorum Consulium non fallit, anni reliqui sunt ad Stiliconem Consulem 888. cui summæ si annos 70. captivitatis

vitatis Babylonicae, 31. Darii, 9. Cambyfis, 7. menses Magorum, & 32. Darii secundi adjeceris (sunt autem 102. & medius) summa nascetur annorum à die captivitatis Babylonicae ad Consulem Stiliconem, 990. Illud scitum, quod quibus Severus maxime visus est diffidere, iidem minime omnium fefellerint, Consules dico Rom. quorum fastos ceteris omnibus Chronographiis certiores esse, solus hic locus fidem faciet. Quot enim annos tum Severus à T. Gegano Macerino & P. Minutio Augurino Coss. ad Stiliconem Cons. numerabat: totidem fere etiam hodie recensent omnes, qui eosdem fastos magno studio & sumptibus restituere atque illustrare enisi sunt, nominatim Hubertus Golzius noster, omnium longe Princeps, qui duobus dumtaxat annis Severum nostrum superat numerans annos 890. cujus varietatis, quia item pag. 366. occurrit, alio loco & tempore rationem, volente Deo, sum redditurus.

Reliqua duo numerorum capita Auctori sua sunt: atque ut è variis auctoribus concinnata, ita quoque à fastis consularibus multum evariant, annis enim 50. eos excedunt. Qui excessus quoniam immodicus est, & severo Sulpicii calculo indignus, prope abest, ut levi mutatione illum a se corrigere, & ad annorum numerum cum superiori æqualem reducere. quod facile fiet, si pag. 305. pro CCCXCVIII. restituamus CCCXLIII. tum enim in utriusque summæ reductione neque plures erunt neque pauciores ann. 990.

VITA B. MARTINI,
 ET QUÆ EODEM TEMPORE GESTA
 sunt, Onuphrii factis sive Chronico ecclesiæ
 accommodata.

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
1087	335	Hoc anno Constantini Imper. 21. moritur S. Silvester Papa Rom. Nascitur eodem fere tempore B. Martinus Sabaria, patre militum tribuno.
1088	336	S. Marco Papa post menses 8. dies 22. mortuo succedit S. Iulius, Pontifex 36.
1089	337	Morienti Constantino succedunt filii Con- stantinus Iunior, Constantius, & Constans.
1090	338	
1091	339	
1092	340	Constantinus Iun. Imp. occiditur.
1093	341	Synodus Arrianorum contra Athanasium Antiochena.
1094	342	
1095	343	Moritur S. Paullus Thebaus primus Ere- mita.
1096	344	B. Martinus fit catechumenus.
1097	345	Altera Synodus Antiochena.
1098	346	
1099	347	Synodus magna Sardicensis pro Atha- nasio.
1100	348	Nascitur Aur. Prudentius Clemens.
1101	349	B. Mart. anno ætatis 15. militari sacra- mento implicatur.
1102	350	Constans Imp. occiditur: Magnentius im- perium accipit. Synodus Syrmienfis.
1103	351	
1104	352	B. Martinus baptizatur, anno ætatis 18. in Vita cap. 11.
1105	353	S. Iulio Pontif. morienti succedit Libe- rius,

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
		<i>rius, Pont. 37. Magnentius ac Decentius 17- ranni in Galliis à Constantino superantur. Hist. Sacra. pag. 406.</i>
1106	354	<i>Synodus Mediolanensis, contra Athanas. Eu- sebius Vercell. cum aliis abijt exsulatum, Hist. Sacra pag. 409.</i>
1107	355	<i>Fl. Arbetione & Mavortio Lolliano Cos. Iulianus occiso Gallo Cæsar appellatur, & in Gallias mittitur. S. Liberius Rom. Pont. pel- liur in exsilium.</i>
1108	356	<i>B. Martinus à Iuliano Imp. prope Van- gionas impetrat missionem. Inde aliquot men- sibus B. Hilario convixit. Qui hoc ipso anno abit in exsilium.</i>
1109	357	<i>Revocatur ab exsilio Liberius.</i>
1110	358	
1111	359	<i>Eusebio & Hypatio Cos. Arimini in Occi- dente, & Seleucia in Oriente coactæ Synodi sub mensem Octob.</i>
1112	360	<i>B. Hilarius Constantinopoli à Constantio tribus libellis audientiam poscit & iubetur Pictavos redire.</i>
1113	361	<i>Hilario plerasque ecclesias Ariminensi con- cilio corruptas obeanti, Romæ occurrere B. Martinus meditatatur, ac deinde eundem se- quitur.</i>
1114	362	<i>Moritur Constantius. Cui Iulianus succe- dit. Monasterium sibi Pictavis B. Martinus adificat.</i>
1115	363	<i>Occiso in Persica expeditione Iuliano succe- dit Iovianus.</i>
1116	364	<i>Moritur Iovianus. Succedunt Valentianus & Valens: hic in Oriente, ille in Occidente.</i>
1117	365	

		V. GISELINI
590	Ann.	Liberio Papa sufficitur S. Damasus Pont.
Urb.	Chr.	38. Moritur B. Hilarius in patria, anno reditus sui sexto. Sac. hist. pag. 436.
1118	366	Gratianus Valent filius creatur Augustus.
1119	367	Frequenter in Gallia Synodi contra Arianos.
1120	368	
1121	369	Ambrosius Mediolanensis Episc.
1122	370	Hoc fere tempore B. Mart. in Episcopum Turonensem electus fuit. Et Imp. Valentinianus solio suo divinitus exussus eundem e jusque preces cogitur admittere. Dial. 2. c. 6.
1123	371	
1124	372	
1125	373	Synodus Valentina in Gallia.
1126	374	
1127	375	Decedit Valentinianus. Fit Valentinianus Junior Augustus.
1128	376	
1129	377	Vlphilas Gothorum Episcopus litteras Gothicas invenit.
1130	378	Valens Imperator occiditur.
1131	379	D. Ausonio & Hermogeniano Olybrio Cos. creatur Cæsar & Augustus Theodosius.
1132	380	Synodus CæsarAugustana.
1133	381	Gratiani rescriptum contra Priscillianum & ceteros hæreticos Sac. hist. pag. 116.
1134	382	
1135	383	Gratianus occiditur. Maximus Occidentis Imperium occupat.
1136	384	Moritur Damasus. Surrogatur Siricius Pont 39.
1137	385	Maximus Treveros victor ingreditur. Synodo Burdigalensi condemnatur Instantius. Priscillianus ad Principem provocat.
1138	386	B. Marinus Treveris excipitur regio convivio

Ann. Urb.	Ann. Chr.	
		vivio à Maximo Imp. Fl. Euodio Consule presente. Item à Regina. Elicit sponsonem ab Imp. ut sanguine reorum abstineat. eo tamen ad suos reverso, instante Ithacio & aliis Epis. Priscillianus & reliqui supplicio afficiuntur. Hist. Sac. pag. 450. & c. in Vit. cap. 23. Dial. 2. cap. 7.
1139	387	Ithacii caussa à Synodo Episcoporum & Imp. Maximo approbatur, non autem à B. Martino, Dial. 3. cap. 15.
1140	388	Victoriam Theodosii & Valentiniani Iunioris de Maximo Onuphrius in hunc annum refert. Hub. Golzius insequentem, Promoto & Timasio Cos. Certe in Vita Martini, cap. 23. ait Severus primo anno conversum esse in fugam Valentinianum: altero vero sequente Maximum intra Aquileiæ muros interfectum.
1141	589	Promoto & Timasio Cos. Ithacius & Nardacius ecclesia communione priuantur. Prosper in Chron.
1142	390	
1143	391	
1144	392	Valentiniano Iuniore occiso occupat Occidentis imperium Eugenius.
1145	393	Honorius Augustus appell.
1146	394	Eugenius occiditur. Honorius Imperat. in Occid.
1147	395	Moritur Theodosius.
1148	396	
1149	397	Fl. Casarius & Pontius Atticus Cos. Hoc anno mortuum vult B. Mart. Gregor. Turo-nensis. De quo post.
1150	398	
1151	399	
1152	400	Fl. Stilico V. C. Fl. Aurelianus Cos. Ad hunc

592
Ann.
Urb.

V. GISELINI CHRONOLOGIA.

Ann.
Chr.

bunc annum perducit historiam Sacram Severus, nulla in ea de B. Martini morte facta mentione. Idemq, de discordiis à Priscilliani morte excitatis in fine ejusdem Hist. Sac. sic scribit: Quod jam per quindecim annos fœdis dissensionibus agitatum, &c. Quæ verba proximo demum anno, qui à Priscilliani morte est decimusquintus, locum habent suum.

1153
1154
1155
1156

401
402
403
404

Theodos. Junior Augustus app.

Hic annus à Treverensi Episcoporum conventu, sive à 4. anno Maximi Imp. est decimus septimus. Verba autem Sulpicii Dial. 3. cap. 15. hæc sunt: Sedecim postea vixit annos: nullam Synodum adiit: ab omnibus Episcoporum conventibus se removit, &c. quæ verba cum illis Gregorii Turonensis lib. 1. Histor. sub finem comparabit qui volet. Nam judicium non est meum.

Arcadii & Honorii secundo Imperii anno S. Martinus Turonorum Episcopus, plenus virtutibus & sanctitate, præbens infirmis multa beneficia, octogesimo & primo atatis suæ anno, Episcopatus autem xxvi. apud Condatensem diœcesis suæ vicum, excedens è sæculo, feliciter migravit ad Christum. Transit autem media nocte, quæ Dominica habebatur, Attico Casarioque Consulibus, à passione Domini anno CCCCXII.

F I N I S.

R E-

RERUM MAXIME MEMORABILIUM

Qua in textu Sulpicii & Commentariis occurrunt

I N D E X.

Literæ, a, b. columnas paginarum indicant,
Vbi litera deest, textus innuitur.

A.

A ron est Horus, 108. b. vitulum facit, 100. a. obit, 111. b. 112. a	<i>Achitophel an avus Bathabes.</i> 184. b
<i>Abactor.</i> 93. a	<i>Acoffa castigatus.</i> 15. a
<i>Abbas.</i> 533. <i>iniciandum igne</i>	<i>Adad quis.</i> 223. a. <i>pro Deo cultus.</i> <i>ibid.</i>
<i>probat.</i> <i>ibid.</i>	<i>Rex.</i> 182. b
<i>Abdolchariz.</i> 10. a	<i>A deapoc quid ?</i> 6. a
<i>Abel.</i> 8. b. <i>an cœlebs fuerit.</i> <i>ibid.</i> <i>occi-</i>	<i>Adam.</i> <i>ibid.</i> a. <i>quot filios genuerit.</i> 10. a.
<i>sus.</i> 9. a	<i>quando mortuus.</i> 10. b. <i>ubi sepultus.</i> <i>ib.</i>
<i>Aben Batrich.</i> <i>ibid.</i>	<i>& 193. b</i>
<i>Abjatar Pontifex.</i> 171. b. 172. a	<i>Addon Propheta.</i> 201. b
<i>Abila urbs.</i> 442. b	<i>Adon.</i> 124. a
<i>Abimelech Rex.</i> 40. b	<i>Adonizedek.</i> 118. b
<i>Abimelech Pontifex.</i> 173. a. <i>interficitur.</i>	<i>Adorandi mos Persicus.</i> 310. b. 311. a
<i>ibid.</i> b. <i>Tyrannus.</i> 133. b. <i>non Index.</i>	<i>Adullam spelunca.</i> 171. a
134. a. <i>occisus.</i> <i>ibid.</i> b	<i>Adversa pars.</i> 472. b
<i>Abivom.</i> 108. b	<i>Ætius.</i> 421. b. <i>hereticus.</i> 416. a
<i>Abind.</i> 202. a	<i>Aegypti divisio.</i> 523. a. <i>nomina.</i> 26. a
<i>Abner.</i> 180. a	<i>Aegyptii à Persis deficiunt.</i> 316. b. <i>an lite-</i>
<i>Abraam.</i> 23. b. 29. b. <i>Aegyptios docuit.</i>	<i>ras à Mose didicerint.</i> 63. b. <i>Iudæos exe-</i>
26. b	<i>crabantur.</i> 72. a. <i>mimo fores illinere so-</i>
<i>Abram.</i> 23. b. <i>quando natus ?</i> 24. a. <i>an</i>	<i>liti.</i> 73. a. <i>eorum commenta de Israël-</i>
<i>Damasci regnavit ?</i> 25. b. <i>Chaldaice lo-</i>	<i>litis.</i> 73. b. <i>repossunt bona sua.</i> 74. a.
<i>cutus.</i> <i>ibid.</i> a	<i>lingua.</i> 58. b
<i>Abfalon rebellat.</i> 186. a. <i>ejus casum Da-</i>	<i>Aegyptus Cham.</i> 19. a. 23. b. <i>unde dicta.</i>
<i>vid luget.</i> <i>ibid.</i> b	250. a
<i>Abfolvere somnium.</i> 55. b	<i>Aenigmata in nuptiis propofita.</i> 140
<i>Acaciani & Eufifiani.</i> 424. b. 425. a	<i>Aera Alexandri.</i> 335. a. <i>Græcorum.</i> 326. b.
<i>Acacius.</i> 404. b. <i>schifma facit.</i> 424. b	<i>martyrum.</i> 385. a
<i>Accitor.</i> 320. b. <i>Bethuliam venit.</i> 321. b.	<i>Aetas hominum decrefcit.</i> 38. b
<i>fit Iudæus.</i> 322. a	<i>Aethiopes.</i> 38. a. <i>Abiffeni.</i> 242. a
<i>Achab impius.</i> 208. a. <i>pœnitentiam fi-</i>	<i>Aethiopes in Aegypto regnant.</i> 235. b
<i>mular.</i> 214. b. <i>Syris bellum infert.</i>	<i>Aethiopia unde dicta.</i> 241. b. <i>duplex.</i>
216. b. <i>interficitur.</i> 217. a	242. a
<i>Achas.</i> 238. a. <i>Idololatra.</i> <i>ibid.</i> <i>genuit</i>	<i>Africa unde dicta.</i> 38. a
<i>x i. anno.</i> <i>ibid.</i> b	<i>Africa descriptio.</i> 515
<i>Achafreyros est Xerxes.</i> 292. b	<i>Agag commune nomen.</i> 40. b
<i>Acharias.</i> 218. a	<i>Agape feducit Helpidium.</i> 439. a
<i>Achaz, Rex Iudæ.</i> 229. b	<i>Agnus Pafchalis an Sacrificium.</i> 71. a. b.
<i>Achitob Sacerdos.</i> 153. a	<i>quare immolatus.</i> 72. a. <i>à quibus.</i> <i>ib.</i> b.
	<i>Agra urbs.</i> 33. a

INDEX R E R V M

<i>Abaronita.</i>	105. a	<i>Anatolius fingit sibi Christum apparere.</i>	
<i>Alchimus.</i> 348. a. Pontifex. <i>ibid.</i> moritur.	349. a, b	489. confunditur.	490
<i>Alcorani fabula de Abrahamo.</i>	25. a	<i>Andethanna vicus.</i>	578
<i>Alcuinus.</i>	14. b	<i>Andromedes fabula ex Ione historia expressa.</i>	232. a
<i>Alemanni Gallias vastant.</i> 464. a. pacem petunt.	465	<i>Angeli an cum mulieribus concubuerint?</i>	
<i>Alexander Balas.</i> 350. <i>Syriam invadit.</i> <i>ibid.</i> b. sedus cum Ionatha init. <i>ibid.</i> Demetrium occidit. <i>ibid.</i> interficitur.	352. b. 353. a	12. b. praefecti regionum. 45. a. Sodomam misit. 31. a. lapsi.	12. b
<i>Alexander Iannaeus.</i> 357. b. frater Aristobuli. <i>ibid.</i> & 358. a. bellicosissimus. <i>ibid.</i> a. <i>Segecidias</i> dicitur. <i>ibid.</i>		<i>Angelus pestem immittens.</i>	189. b
<i>Alexander Macedo spurius.</i> 325. a. cur Bicornis dicitur. <i>ib.</i> Darium debellat. <i>ibid.</i> Hierosolymam adit. <i>ibid.</i> b. obit. 326. a. veneno necatus. <i>ibid.</i> b. ejus Epistola ad Aristotelem.	11. a	<i>Anna.</i>	150. b
<i>Alexandria contentionibus ardet.</i>	520	<i>Annacus.</i> 11. a. est Enochus.	<i>ibid.</i> b
<i>Allon.</i>	138. b	<i>Anni diversum initium.</i>	70. b
<i>Ἀλλόφουλοι.</i> 4c. b. 125. a. sust. 157. b		<i>Anni servitutis quomodo supputandi.</i> 126	
<i>Altaria.</i>	17. a	<i>Annus Israelitarum vetus.</i> 70. a. Sabbathicus. 97. b. quae ejus privilegia. <i>ibid.</i>	
<i>Altarium.</i> 98. a. usus.	546. b	<i>Anomaeusia.</i>	415
<i>Amalechita.</i> 84. a. incantatores. <i>ibid.</i> b. quare deleti. 164. b. 165. a. direpti. <i>ibid.</i> b		<i>Ἀνόμοιοι.</i>	416. a
<i>Amassia.</i>	224. a	<i>Antichristus.</i>	287. b
<i>Amazias bellum Iosae infert.</i> 224. b. capitur.	225. a	<i>Antichristus quis.</i>	563. a. b
<i>Ambrosius Ep. Mediol.</i> rejicit Priscillianum. 444. a. an Legatus Episcopi Romani?	<i>ibid.</i> b.	<i>Antiochia.</i> 343. a, b. undecim Arianos Episcopos continuos habuit.	404. a
<i>America an ante diluiviam culta?</i>	12. a	<i>Antiochus Epiphanes.</i> 331. a. Indaeos cogit Graecam religionem suscipere. 333. a, b.	
<i>Ameistris an Esther.</i>	306. b. 307. a	<i>Aegypto cogitur excedere.</i> <i>ibid.</i> b. templum spoliat. 334. a. ejus spurcicies. 336. b. est Gog. <i>ibid.</i> 337. a. praesidium arci imponit. <i>ibid.</i> a. legem abolere conatur. <i>ibid.</i> b. Tyrannus ejus. 339. b. inopia. 341. b. 342. a. Elymum diripere conatus. obit.	345. a, b. 346. a
<i>Aminadab primus ingreditur mare rubrum.</i>	78. a	<i>Antiochus Eupator.</i> 346. a. vincitur à Iuda. <i>ibid.</i> petit pacem. 347. a. interficitur.	348. a
<i>Amniogli posteri Saneballat.</i>	301. b	<i>Antiochus Soter.</i> 335. a. Theus. <i>ibid.</i> Hierax. <i>ibid.</i> à Scipione victus. <i>ibid.</i> Magnus.	336
<i>Ammon.</i> 33. a. 247. b. est Cham.	19. a	<i>Antiochus Theos Rex Syriae à Tryphone factus & occisus.</i>	353. b
<i>Ammonitis a aliis à filiis Ammon.</i> 33. a. 135. b. 160. b		<i>Antipater Ascalonita procurator Iudaeae.</i>	361. a, b
<i>Ammonitis bellum David infert.</i>	184. a	<i>Antoninus Pius.</i> 382. b. sub eo pax Ecclesiis. <i>ibid.</i> & 383. a	
<i>Amorrhæi Magi.</i>	112. b	<i>Antonius Monachorum pater.</i>	531. a
<i>Amosis.</i>	52. a	<i>Aod Eglonem trucidat.</i>	124. a, b
<i>Amphibalum quid.</i>	545. a	<i>Ἀόρασια.</i>	31. b
<i>Amri.</i> 206. b. quamdiu regnavit. <i>ibid.</i> Anachoreta nudus in monte Sina degit.	532	<i>Apis unde dicitur.</i> 316. b. vulnerat à Cambyse. 317. a. irridetur ab Ocho. <i>ibid.</i>	
<i>Anachoretæ.</i>	529, 530	<i>Ἀποβατιέριον.</i>	16. b
<i>Anania Propheta.</i>	204. a	<i>Apocalypsis in Patmo scripta.</i> 379. b. à quibus rejecta sit.	<i>ibid.</i>

<i>Apollonius.</i>	341	<i>Nicanam pro se interpretantur.</i>	414. a
<i>Apostoli albatii.</i>	475. b	<i>ομνστοιον omnibus viribus oppugnant.</i>	414. & seqq. concedunt similitudinem,
<i>Αποστολ. C. 15.</i>	501. b	<i>adimunt unitatem.</i>	415. a
<i>Appellationes ad Episcopum Romanum</i>		<i>Ariminenses Patres decepti ab Arianis.</i>	430. a, b. <i>respiciuntur.</i> 433. b. <i>recipiuntur in communionem.</i>
<i>quales.</i>	400. b		434
<i>Apries.</i>	274. b	<i>Aristobuli & Hyrcani contentiones.</i>	359. a
<i>Aqua ex dente.</i>	142. a	<i>Aristobulus à Pompeio capitur.</i>	360. b. <i>primus Rex post captivitatem.</i>
<i>Aqua in deserto an ab asino monstrata.</i>	83. b		357. a
<i>Aqua penuria.</i>	110. a	<i>Aristocratia sub Mose.</i>	85. b
<i>Aquitani à Gallis distincti.</i>	420. a	<i>Arius hæresin excitat.</i>	393. & seqq. duo ejus nominis.
<i>Arabes επεμβοι. 227. b. unde dicti.</i>	228. a		ibid. b
<i>Arad.</i>	112. a	<i>Arma hostium consecrare mos antiquus.</i>	168. a
<i>Arca private.</i>	157. b	<i>Arma rustica.</i>	162. b. <i>antiqua.</i>
<i>Arasæ mons.</i>	34. a		163. a
<i>A'axng.</i>	20. b	<i>Arriæus Philippus.</i>	327. a
<i>Arburius.</i>	482. b	<i>Artaxerxes.</i>	297. b. <i>an impedièrit stru-cturam templi.</i>
<i>Arbor, unde Adam edit, qualis?</i>	7. a		298. a. <i>quandiu regnavit.</i>
<i>Arca à quibus & quomodo gestata.</i>	116. b.	<i>Artoasata.</i>	295. b
<i>in pugnam efferitur.</i>	151. b. <i>capitur.</i>		344. a
<i>reducitur.</i>	155. b. <i>quandiu capta.</i>	<i>Arx Hierosolymitana.</i>	344. a
<i>translata in Bion.</i>	182. a	<i>Asa.</i>	202. b. <i>quotus à David.</i>
<i>Arca federis.</i>	99. a		ibid. obit. 207. a
<i>Arca Noe. 14. a. structa in Babylonia.</i>	14. b. <i>in ea quot salvati.</i>	<i>Asaël frater Ioab.</i>	180. b
<i>Armenia.</i>	16. a, b	<i>Asarhaddon an Sardanapalus.</i>	243. b
<i>Archelaus Tetrarcha.</i>	365. a	<i>Ascalon.</i>	155. a
<i>Archidiaconus.</i>	544. a	<i>Ascetarum abstinentia.</i>	529. a. <i>rigida vita.</i>
<i>Archiepiscopus Cantuariensis Papa alterius orbis.</i>	494. a		499. a. <i>vestitus.</i> 471. b. 474. <i>victus.</i>
<i>Areccæ campi.</i>	20. b	<i>Aseneth.</i>	57. a
<i>Arelatum sedes Præsècti Prætorii.</i>	407. a	<i>Aser.</i>	43. b
<i>Areuna. 190. a. in ejus arca exstructa ara.</i>	ibid.	<i>Asinus loquitur.</i>	213. a
<i>Arfaxat.</i>	319. a, b	<i>A'axng.</i>	129. b
<i>Ariani controversiam extenuant.</i>	422. a.	<i>Aspidem puer illæsus desert.</i>	524
<i>orthodoxis Sabellianismum impingunt.</i>	424. a. <i>V'sia & Homensæ verba rejiciunt.</i>	<i>Assuerus quis.</i>	307. a. <i>ejus convivium.</i>
<i>426. b. 427. a. eorum dogmata.</i>	394. a. <i>damnantur in Concilio Nicæno.</i>		308. a
<i>395. a. simulant consensum.</i>	395. b. <i>odium in Catholicos.</i>	<i>Assur idem qui Sæppes.</i>	230. b
<i>396. a. in Athanasium.</i>	ibid. b. <i>Concilium Sardinense pervertunt.</i>	<i>Assyrii bellum Iosua denunciant.</i>	118. a
<i>400. b. perfidiam suam occultant.</i>	401. b. 402. a. <i>Catholicos se gerunt.</i>	<i>Assyrii in Samariam ducti.</i>	236. b
<i>403. b. vim adhibent.</i>	ibid. a. <i>Principes eorum qui.</i>	<i>Astarte.</i>	197. a
<i>405. b. sunt inconstantes in fide sua.</i>	410. a. <i>Synodum</i>	<i>Astages an Nabonidus.</i>	283. b. 284. a.
		<i>Rex Medorum.</i>	288. a
		<i>Asyla.</i>	91. a
		<i>Athanasius Alexandria Episcopus.</i>	396. a, b. <i>ab Arianis falsis criminibus oneratur.</i>
			396. b. <i>damnatur in Concilio Tyrro.</i>
			ibid. <i>relegatur in Gallias.</i>
			398. a. <i>revocatur.</i>
			399. a. <i>iterum damnatur ab Arianis.</i>
			401. b. <i>incredibilis ejus constantia.</i>
			402. a, b. <i>defenditur à Paulino</i>

INDEX R E R Y M

<i>Et Lucifero.</i> 401. b. 403. a. <i>ejus damnationem urgent Ariani.</i>	406. b	<i>Barchochaba Indæos ad rebellionem movet.</i>	380. a, b
<i>Atlantica.</i>	12. a	<i>Baris mons.</i>	15. b. 16. b
<i>Ayittiani Comitibus crudelitas.</i> 568. a. <i>d Martino inhibetur.</i> <i>ibid.</i> 569, 571.		<i>Basan.</i>	112. b
<i>mon ab eo pellitur.</i>	572	<i>Basiliani Et Acaciani.</i>	424. b
<i>Augustinus Steuchus Eugubinus.</i>	8. a	<i>Basilus.</i>	5. b
<i>Augures Palæstinorum.</i>	155. a	<i>Bassula Sulpicii socrus.</i>	506
<i>Avanitis.</i>	6. b	<i>Bathuel.</i>	37. a
<i>Aurelius Diaconus.</i> 500. <i>Imp. quintam persecutionem movet.</i>	383. a	<i>Beda.</i>	17. b
<i>Autem perforare signum servitutis.</i>	90. a	<i>Bel. 290. a. fabula de eo.</i>	<i>ibid. b</i>
<i>Autographa an licita.</i>	145. a	<i>Beleses Rex Assyria.</i>	233. b
<i>Auxentius.</i>	467. b	<i>Bellare Christianis quando liceat.</i> 464. b.	
<i>Azai.</i>	12. b	465. b	
<i>Azæel.</i>	<i>ibid. b</i>	<i>Bellum Aethiopicum.</i> 64. a. <i>Benjaminicum.</i> 146. b. <i>Palæstinum sub Davide.</i>	187. a. <i>primum.</i> 27. b
<i>Azahel Rex Syria.</i> 223. a. <i>strangulat Benhadadum.</i>	<i>ibid.</i>	<i>Belus.</i>	130. a
<i>Ἀζαύτης.</i>	99. a	<i>Belus conditor Babylonis.</i> 289. a. <i>est Nimrod.</i>	
<i>Azarias.</i> 226. b. <i>sacerdos.</i>	228. b	<i>ibid. alius ab eo Tyrius.</i> 289. b. <i>statua ejus.</i>	290. a
<i>Azetus.</i>	153. a.	<i>Benedictio.</i>	501. a
		<i>Benhadad.</i> 203. a. <i>divino honore Damasci cultus.</i> 223. a. <i>Rex Syria.</i> 214. b. <i>funditur.</i> 215. b. <i>in gratiam recipitur.</i>	216. a
B.		<i>Benjamin.</i> 49. a. <i>charus Iosepho.</i>	59. a
B <i>Aalim.</i>	123. a	<i>Benjamita ad interneconem cæsi.</i>	148. a
<i>Baalzebub.</i>	217. a, b	<i>Beregesus Abbas.</i>	466. b
<i>Baasa.</i> 204. b. 205. a. <i>impius.</i> <i>ibid. quamdiu regnarit.</i> <i>ibid. non fuit filius Ieroboam.</i>	203. b	<i>Berosus Ammianus.</i>	18. b
<i>Babylonia igneos campos habet.</i>	8. a	<i>Bersabe.</i>	184. b
<i>Babylon.</i> 20. a. <i>quis ejus conditor.</i> <i>ibid. b. locus ubi Petrus passus.</i>	372. a	<i>Bersaba unde dicta.</i>	41. a
<i>Babylonium regnum ab Assyriorum iugo liberatum.</i>	235. a	<i>Bethabara ubi.</i> 131. b. <i>est Bethbara.</i>	16
<i>Bacchides victus.</i>	349. b	<i>Bethlehem.</i>	520. a
<i>Bagoa spado Ochum tollit.</i> 317. b. <i>quale id nomen.</i>	323. a	<i>Bethsabe.</i> 184. b. <i>an impudica.</i>	185. a
<i>Βαγούλας.</i>	42. a	<i>Bethsames.</i> 156. a. <i>ejus incolæ pereunt.</i>	<i>ibid.</i>
<i>Balac.</i>	113. a	<i>Bethulia.</i>	321. b
<i>Balthasar an filius Evilmarodachi.</i> 280. b. <i>an Nabonidis.</i> 281. a. <i>epulatur.</i> 281. b. <i>videt manum scribentem.</i> 282. a. <i>occiditur.</i>	283. b	<i>Biblia an Et a quibus corrupta.</i>	194. b
<i>Baptismi necessitas.</i> 461. b. 468. b. 469. a. <i>ritus veteres.</i>	481. a, b	<i>Bigerriga vestis.</i>	545. b
<i>Baptizandi olim candidati erant.</i>	462. a	<i>Bitumen in Babylonia.</i>	14. b
<i>Βαπτισμῶν immersionem significat.</i> 481. a, b		<i>Blenmyes.</i>	537. a, b
<i>Barac an maritus Deboræ.</i>	126. a	<i>Bocchoris Rex Aegypti.</i>	235. b
<i>Barbari Gallias irrumpunt.</i>	463. b	<i>Booz an Ebsan.</i>	138. b
<i>Barca desertum.</i>	294. a	<i>Bosphorus, id est, Scythia.</i>	541. b
		<i>Briçtio Martinum calumniatur.</i> 581. <i>succedit Martino in Episcopatu.</i>	582. a
		<i>Bulkis regina Sabæ.</i>	192. b
		<i>Buseris.</i>	68. a
		<i>Buteo.</i>	14. a
		<i>Byrrus quid.</i>	536. a, b

MAXIME MEMORABILIVM.

C.

C adavera condita.	61 a	Chaldei. 24. b. 69. a. 266. a. interficiuntur.	287. a, b
Cades ubi.	210. a	Chaldeorum imperium primum.	269. a, b
Cadmus Og.	113. a	Chaleb.	107. b
Cades infantium Christianis obiecta.		Chalifa.	115. a
437. b. Israelitarum ob fornicationem.		Cham. 19. a. an patrem irriserit. ibid.	
113. b. Priscillianistarum. 450, 451.		meridiem occupavit. 23. b. à quibus cultus.	23. b
de ea ambigitur. 452. a. Regum à quibus metuenda.	205. b	Chananaa. 25. b. dividitur tribus.	119.
Cæsarea Palestina metropolis. 404. b. de jicitur ab Hierosolyma.	ibid.	a, b. 120. b. ejus fertilitas. 106. b. oppida.	107. a
Cæsar unde.	369. a	Chananaei an Hebræi dicti. 89. b. Aegyptiis suspecti. 58. a. fugiunt in Africam. 119. b. in Americam veniunt.	
Casila.	51. a	120. a. in gentem coalescunt.	125. b
Cain.	8. b	Chaos quid.	5. a
Cainan. 11. a. ejus sepulcrum.	ibid.	Charra.	25. a
Calcei auro illiti.	491. a	Chavila.	7. a
Cambyses. 294. b. subigit Aegyptum. 205. a. perit.	ibid.	Chelfalini.	ibid.
Cambyses an Nabuchodonosor secundus.		Cherubin quales.	99. b
315. b		Chiddekkel.	6. b
Candidus color in sacris.	475. b	Chilias.	129. a
Caphthorei.	76. a	Chlamys Romanorum alba.	462. b
Caravana.	51. a	Xvā.	25. b
Carcemis.	254. b	Xoppoā. ①.	48. a
Cardyæi montes.	16. b. 17. a	Choziba rebellat.	380. b
Cariathjarim.	156. b	Chrestiani.	367. a
Carices.	355	Chrestus.	ibid.
Carnes an ante diluivum comestæ.	17. b. 18. a	Christiani. 367. a. multiplicantur. 370. a. b. flammantur.	371. a, b
Cavo coturnicum Israelitis lethalis.	106. a	Christiani olim milites. 463. b. 464. b	
Carthago à quibus condita.	119. b	Christiani pro maleficis quare habiti. 371. b. invidia Romæ incensa onerati. 370. b. pro Judæis habiti.	378. a
Cataclysmus unicus.	15. b	Christiani qui dicti. 477. b. iis obiecta immania scelera. 437. b. 438. a. 449. b. 450. a	
Catechumeni qui. 410. a. 462. b. 463. a candida induiti.	410. b	Christianus sum, locutio veterum.	466. b
Cathartica.	116. b	CHRISTVS quando natus. 364. a, b. quando passus.	365. b. 366. a, b
Catholicus quis. 396. a. 409. b. 410. a		Chronicon Severi.	1. a
Cato Diaconus.	574	Chronologia Sulpicianæ. 4. a, b. 585. & seqq.	
Causæ Ecclesiasticæ ubi diiudicandæ. 447. a, b. 449. a		Chronologica controversia.	149. a, b
Cecrops, di Quis.	5. b	Chus.	19. b
Cellaria dave.	419. b	Cingulum insigne militare.	558
Cellia.	529. b	Cinipes.	69. b
Censere populum.	287. b	Circumcisio.	30. b
Cetura. 37. a. an Hagav.	ibid.	Civitas prima. 9. a. plures ante diluivum.	
Ceturæi quas regiones occupant.	38. a	ibid.	
Cete quod Ionam devoravit, quale.	231. b	Clarus discipulus Martini.	488. a
Chabov Iberi.	236. a		
Chedreamach.	119. b		
Chalach Colchi.	236. a		

INDEX R E R V M

Clayus Presbyter.	501. b	argumento subversus fuerit.	415. b
Claudionachus.	556	Controversia ob Origenis scripta.	517, 518,
Clerici qui.	384. b	519	
Clerici reprehendantur.	120. b	Copti.	26. a
Clericorum adulatio.	484. a	Copiatæ qui.	511. a
Clericorum & Laicorum distinctio.	582. b	Core seditiosus. 108. a.	absorbetur à terra.
Clericorum mores.	544	ibid. b	
Clericorum superbia.	535, 536	Coriandrum.	81. b
Cæli pugnant contra Siferam.	126. a	Corona in Martyrio.	502. b
Cognati Regis	285. a	Coturnices.	80. b
Collatio.	420. b	Corvi cibum ministrant.	210. a
Columna nubis. 75. b. 102. b.	Mosen tabernaculo exelust.	Corvus nuncius. 16. a.	cadaveribus detentus.
Comam alere quid.	140. a	ibid.	
Comitatus.	551. a	Crucis signum apud veteres quid.	465. a,
Comites quid.	485. a	476. a, b. 477. a. 488. a.	orationi conjunctum.
Comitia in Silo celebrata.	122. a, b	500	
Commendatum pecus si pereat, quid juris.	94. a, b	Crux. 117. b. Domini an ab Helena reperita	391, 392, 393. an ex cedro. 391. b. titulus semper cruci affixus. 392. a. est fabulosum.
Communio, ab ea suspendere quid.	412. a, b	392. a. est fabulosum.	392. b
Concilia pro fessionibus.	421. b	Cryptæ.	162. b
Concilium Arelatense. 407. a.	Ariminense. 418. b. fuit Orthodoxum. 425. a. Biterrense. 407. b. 434. a.	Ctesias Gnidius.	3. a
in eo damnatur Hilarius. 408. a.	Parisiense. 434. b.	Cubitus.	14. a
Constantinopolitanum. 431. a.	in eo damnatur nomen $\omega\rho\rho\rho\rho\rho\rho$. 431. b.	Cuthæi à leonibus devorati.	237. a
Mediolanense. 408. a.	ei intersuit Hilarius. ibid. b. Nicænum. 394. b. quot in eo Episcopi. ibid. 395. a.	Cypriani sepulcrum.	514. b
damnatur Arianus. 395. Sardicense. 398. b.	& in eo Schisma. 399. b.	Cyrenæica descriptio.	515, 516
damnatur ab Ariano. 401. a.	Seleuciense. 422. b	Cyrus.	269. b
Concubinatus veterum.	37. a, b. 133. a	Cyrus cur canis ubera suxisse dicatur.	107. b. unde dictus. 288. a.
Condatisensis diocesis.	507. a	Babyloniæ occupat. 288. b.	Monarchiam ad Persas transfert. ibid. 289. a.
Confessores.	504. a	quamdiu regnabit. 293. a.	perit in bello Scythico. ibid. b. 294. a, b.
Confirmatio quid.	477. a, b	sepulcrum ejus.	ibid.
Confusio linguarum. 22. a.	morum. 12. b		
Consecrare quid.	483. a		
Constantii imbecillitas.	418. a, b		
Constantinopolis nova Roma.	400. a		
Constantinus M. primus Imperator Christianus. 386. a, b.	vincit Licinium. 387. a.		
celebrat concilium Nicænum. 394. b.	Athanasium relegat. 398. a.		
obit. ibid. b.	donatio ejus ficta. 398. b.		
Constantinus Manasses.	15. b		
Constantinus Arianorum mancipium. 403. a.	militibus baptizari jubet. 405. b.		
timidus. ibid. hostis Ecclesiæ. 406. b.	improbat vocem $\rho\mu\rho\rho\rho\rho$. 415. a.		
quo			

D.

Dæmon Esavi.	46. a
Dæmones ejiciuntur.	481, 482
Dæmones Martinum metunt.	570
Dagon. 153. b.	Idolum ejus corrumpit. 154. a
Damasus. 320. a.	à quo condita. 35. b.
36. a	
Damasus Episcopus Romæ.	443. a
Dan.	43. b
Daniel. 282. b.	Satrapa. 284. b.
in magno honore. 285. a.	Prophetia ejus. 287. a, b.
an Propheeta. 261. b.	262. a.
an castratus.	ibid. b
Darius Codomannus. 324. b.	an Arsames filius. ibid. 325. a.
vincitur ab Alexandro & occiditur.	325. a, b
Darius	

MAXIME MEMORABILIVM.

<i>Darius Hyftaspis.</i> 296. b. sub eo templum restituitur. <i>ibid.</i> sigillum ejus. <i>ibid.</i> vincitur apud Marathonem. 297. a. ejus uxor <i>Esther.</i> 307. a	374. b	<i>Diana Ephesia templum.</i> 193. a
<i>Darius Medus quis.</i> 284. a. vult adorari. 285. b. convertitur. 286. b. 287. a. quam- diu regnarit. 287. 288		<i>Διαπίλασος.</i> 39. a
<i>David.</i> 165. b. wigitur. <i>ibid.</i> quot anno- rum. 166. a. 167. a. pastor ovium. <i>ibid.</i>		<i>Diar.</i> 47. b
<i>David Adoniam exheredat.</i> 190. a. ei par- cit Salomo. <i>ibid.</i> b		<i>Dicæarchus.</i> 6. a
<i>David ad Regem Moab fugit.</i> 171. a. b. an Saullem potuerit occidere. 173. b. arma capit contra Saulum. 170. b. ei non fi- dunt Palestini. 176. a. obit. 190. b. 191. a. sepultus Hierosolymis. <i>ibid.</i> in ejus sepulcro thesauri. <i>ibid.</i> pestem eligit. 189. a. quot in ea perierint. <i>ibid.</i> Rex appellatur. 180. a. 181. a. tribunus. 168. b		<i>Diglito.</i> <i>ibid.</i> b
<i>Debbora.</i> 125. b. an uxor Barac. 126. a		<i>Diluvii memoria inter Americanos.</i> 15. a
<i>Decalogi divisio.</i> 87. b. 88. a		<i>Dina.</i> 43. a. violatur. 48. a. b
<i>Decius persequitur Christianos.</i> 384. b		<i>Diocletianus Christianos persequitur.</i> 385. a
<i>Decuriones.</i> 86. a		<i>Diodori Siculi libri amissi.</i> 3. b
<i>Defensor Episcopus.</i> 472		<i>Dioceseon origo.</i> 496. a
<i>Delila.</i> 142. b. uxor Samsonis. <i>ibid.</i> co- mam ejus abradit. 143. b		<i>Dioceses quid.</i> 521. b. 547. a
<i>Delphidius Episcopus Burdigalæ.</i> 443. b		<i>Dionysius Episc. Mediolanens.</i> 409. b. 436
<i>Delphidius rhetor.</i> 444. a		a, b. pellitur in exilium. 410. b. 411. a. qua conditione damnationi Athanasii subscribere voluerit. 409. b
<i>Demetrius Roma profugit ac Syriam oc- cupat.</i> 347. b. 348. a. occiditur. 350. b. in Cretam fugit. 351. b. filiam Ptole- mei ducit. 352. Syria potitur. 353		<i>Diplois.</i> 173. b
<i>Depositu.</i> 93. b		<i>Disciplina veteris Ecclesiæ circa lapsos.</i> 436. a
<i>Desertum inter Aegyptum ac Chana- næam.</i> 76. b		<i>Discordia Episcoporum.</i> 454. a. b
<i>Desiderius quis.</i> 457. b		<i>Diviso orbis.</i> 23. a
<i>Desitudo.</i> 458. b		<i>Doëg.</i> 172. a. ejus filius an Davidi mortem Saulis annunciarit. 180. a
<i>Desperatio hostium.</i> 206. b		<i>Domine frater.</i> 502. a
<i>Deucalion.</i> 12. a		<i>Dominus, id est, Christus.</i> 45. b. apparet <i>Iacobo.</i> <i>ibid.</i>
<i>Deus invisibilis.</i> 103. a. retro videtur. <i>ibid.</i>		<i>Domitianus persequitur Christianos.</i> 379. a
<i>Diabolos salvandos qui putarint.</i> 488. a		<i>Domnus.</i> 502. a
<i>Diabolus Christi specie apparet.</i> 491. factore cellam replet. 492. Martinum vexat. 487. ei variis formis apparet. <i>ibid.</i>		<i>Dona Cetræis data.</i> 37. b. 38. a
<i>Diaconi qui.</i> 500. a. 564. a. b		<i>Donativum.</i> 464. b
<i>Diaconissa.</i> 565. b		<i>Doran.</i> 343. a
<i>Diadema quid.</i> 357. b. quando Romanis Imperatoribus sin usu esse cœperit.		<i>Dofanus.</i> 411. b
		<i>Dos danda vitiat a puella & ducenda.</i> 95. a
		<i>Druma concubina Gedeonis.</i> 133. a
		<i>Duces Alexandri M. Reges se vocant.</i> 327. b. 328. a
		<i>Duces belli à militibus occisi.</i> 134. b
		<i>Dura.</i> 276. a. b
		<i>Dynastia Regum Aegypti quomodo concili- liandæ.</i> 198. a. b
		E.
		<i>Ebraea an lingua primitiva.</i> 21. a
		<i>Ebræi unde dicti.</i> 23. a. b
		<i>Ebsan.</i> 138. a
		<i>Ecclesia pro templo.</i> 421. a
		<i>Edacitas Gallorum notatur.</i> 521
		<i>Eden.</i> 6. b. 7. a
		<i>Edicta Imp. contra Priscillianistas.</i> 453. b
		<i>Editus.</i> 37. b
		E p 4
		Edora

INDEX RERUM

<i>Edom unde dictus.</i>	45.a	300.a. Hierosolymam venit.	ibid.b
<i>Eιδωλον.</i>	88.a	<i>Efebon.</i>	138.a
<i>Elchana.</i>	150.b	<i>Εσπιπλων.</i>	39.a
<i>Elephantorum usus in bello.</i>	346.b	<i>Esthera Mardocheo desponsata.</i>	309.a. sic
<i>Eliachim. 252.b. dictus Ioachis. 253.a. filius Iosia.</i>	ibid.	<i>Sultana Assueri.</i>	309.b. ad Regem ingreditur non vocata. 312.b. 313.a. quando vixerit. 306.a,b. an à Mardocheo adoptata.
<i>Elias. 209.a. an Phinees. 150.a. eremum petit. 209. b. sacerdotes Idolorum occidit. 211.b. 213.a. sacrificium ejus. 212. a. aquam affundit altari. 212.b. ejus fuga. 213.b. transfertur. 218.a,b. 219.a. an Sacerdos.</i>	218.b	<i>Eitbaal Rex Tyri.</i>	208.a
<i>Eliezer.</i>	35.b. 66.b	<i>Eithnarcha.</i>	356.a. 365.a
<i>Elim.</i>	80.a	<i>Ευα, quid.</i>	7.a
<i>Elisus. 219. a,b. miracula ejus.</i>	ibid.	<i>Eva unde.</i>	6.a
<i>Elleborum venenatum.</i>	468.a	<i>Euantius à Martino curatur.</i>	546
<i>Elmacinus.</i>	17.a	<i>Ευχαριστια etiam infantibus data.</i>	481.b
<i>Elon.</i>	138.b	<i>Euchrocia uxor Delphidii. 444.a. capitis damnatur.</i>	451.a,b
<i>Elusates populi Gallie.</i>	443.b	<i>Euectio quid.</i>	423.a
<i>Emor.</i>	47.b	<i>Eugenius tempestatibus debellatur. 126.a,b. 157.b.</i>	126.a,b
<i>Enakim.</i>	166.b	<i>Euhemerus.</i>	18.b
<i>Encania templi.</i>	195.b	<i>Evilmarodach.</i>	257.a. 280.a
<i>Engaddi desertum.</i>	172.b	<i>Eumuchi in aula Regum.</i>	51.b. 53.b
<i>Enochi liber. 11.a. ejus translatio.</i>	ibid.b	<i>Enodius. 449.b. capitis damnat Priscillianum.</i>	450.a,b
<i>Enos.</i>	10.b	<i>Euphrates centrum divisi orbis.</i>	23.a
<i>Ephraim Regnum.</i>	199.a,b	<i>Eusebius Vercell. Episcopus. 408. 434. in exilium pulsus. 412.b. disidium ejus cum Lucifero.</i>	436.a
<i>Ephrem.</i>	57.b	<i>Excelsa.</i>	203.a
<i>Επιτιπλωνες.</i>	13.a	<i>Exilium primorum parentum.</i>	8.a,b
<i>Episcopi à quibus olim electi.</i>	471.a,b	<i>Exodus.</i>	104.b
<i>Episcopi Catholici in causa Priscilliani quid peccarint.</i>	447	<i>Exorcismus.</i>	566.b
<i>Episcopi & Presbyteri nihil differunt. 465. b. 485.b</i>		<i>Exorcista quid.</i>	466.a
<i>Episcopi Romani auctoritas.</i>	445.b	<i>Expectantes in Anglia Iohannem expectant.</i>	491.a
<i>Episcoporum ambitio. 385.b. causa Hierarchia.</i>	386.a	<i>Expraefectus.</i>	574.b
<i>Episcoporum in causa Athanasii factiones. 402.b</i>		<i>Exsufflatio.</i>	572.a,b
<i>Επιτροπον.</i>	53.b	<i>Exvicarius.</i>	579.b
<i>Equi Solis.</i>	249.b	<i>Exules Episcopi celebrantur.</i>	414.a
<i>Eremi quid.</i>	525.a	<i>Ezechias. 238.b. an Achazifilius. ibid. Pascha celebrat. 239.a,b. moribundus. 244.b. vita ei prorogatur. ibid.</i>	ibid.
<i>Eremita fetis corporis sui tecti.</i>	531.b	<i>Ezechiel. 273.a,b. an Pythagoras. ibid. ejus liber difficilis. ibid.</i>	ibid.
<i>Eris Armenius est ille miles Syrus, quem Elsa suscitavit.</i>	219.b		
<i>Esaïas. 227. b. 241.a. ferra dissectus. 503. b</i>			
<i>Esavi uxores. 49.b. primogenituram vendit. 38.b. asper fetis. 39.b. unde dictus. ibid.</i>			
<i>Esdras. 299. b. an Iosedece vel Malachias.</i>			

F.

<i>Fabula ridicula de Ogo.</i>	113.a
<i>Falsi testes quomodo puniti.</i>	97.a
<i>Falsi rumores sparguntur à Damonē.</i>	482
<i>Fal-</i>	

MAXIME MEMORABILIVM.

<i>Faltim.</i>	174.a	<i>Gedeon.</i> 127.b. 128.a. <i>an fecificavit.</i> 129.
<i>Fames.</i> 164.a. <i>Aegypti, nota gentilibus.</i>		a, b. <i>aram diruit. ibid. contra Madianitas proficiscitur.</i> 130. b. <i>eos cadit.</i> 131. a. <i>regnum aspernatur.</i> 132. b
56. b. <i>an universalis.</i> 57. b. <i>quanta Hierosolymis.</i> 375. a. <i>tempore Davidis.</i>		<i>Gennadius.</i> 457. a
187. a		<i>Gentes ad interneconem devotæ.</i> 117. b
<i>Faran.</i>	106. a	<i>Gentes circumcisa.</i> 30. b
<i>Fares.</i>	53. a	<i>Gerara.</i> 40. b
<i>Femur quare sacrum in iuramentis.</i> 36. a, b		<i>Gersom.</i> 66. a
<i>Festi Flori tyrannis in Iudeos.</i> 372. b		<i>Gichon.</i> 6. b
<i>Festum μετὰ Φωίας.</i> 296. a		<i>Gigantes.</i> 106. b. <i>ante diluvium.</i> 13. a. <i>unde nati.</i> <i>ibid. b. Palaestini.</i> 187. a
<i>Feria gentilium sanctis adscriptæ.</i> 475. a, b		<i>Γίσας.</i> 20. a
<i>Feris objicere mos vetus.</i> 286. a		<i>Γισαυτομεχία.</i> 22. a
<i>Ferror Aegypti.</i> 526		<i>Gnostici.</i> 437. a, b. <i>in Aegypto.</i> 438. b. <i>fugiunt in Hispaniam. ibid. eorum turpitud.</i> 449. b
<i>Fidelis quid à Christiano differat.</i> 477. b		<i>Godolia.</i> 261. b
<i>Filia Iepha immolata.</i> 137. b		<i>Gojms.</i> 27. a
<i>Filiis Noæ.</i> 18. b		<i>Goliath gigas.</i> 166. b
<i>Fiscalia quid.</i> 420. b		<i>Gomor.</i> 83. a
<i>Flammare quid.</i> 371. a, b		<i>Gopher ligna.</i> 14. b
<i>Flores spargere in sepulchris mos.</i> 584. a		<i>Gofen qualis regio.</i> 59. b
<i>Fozgadius Episcopus.</i> 428		<i>Gothi civitate Romana donantur.</i> 271. b
<i>Fœmina Persica pulcherrima.</i> 308. a. <i>non sunt conspicui ab aliis.</i> <i>ibid. b</i>		<i>Gotholia.</i> 221. a. <i>ejus crudelitas. ibid. b. inferficitur.</i> 222. a, b
<i>Fontes quid Sulpicio.</i> 3. b		<i>Gotholia occisus.</i> 274. a
<i>Forma Dei.</i> 98. b		<i>Gozan.</i> 236. a
<i>Fortunata in insula.</i> 541. b		<i>Gradus gloriæ an dentur.</i> 503. a
<i>Franci pacem petunt à Iuliano.</i> 465. a		<i>Gratianus Priscill. coërcet.</i> 443. a. <i>corrumpitur.</i> 444. b
<i>Frater unanimis.</i> 458. a		<i>Gracia, id est, Asia.</i> 270. a
<i>Fratres omnes Christiani.</i> 487. a, b		<i>Græci rerum occidentalium ignari.</i> 428. b
<i>Fratris uxor cur ducta.</i> 52. b		<i>Gregorius Episcopus.</i> 445. b. <i>Hispaniarum vicarius.</i> <i>ibid.</i>
<i>Φύλαξι.</i> 85. b		<i>Gurdonicus homo.</i> 542
<i>Φυλή.</i> 36. a		
<i>Fundarum usus.</i> 167. b		
<i>Fur nocturnus occidi potest.</i> 93. a		
<i>Furti poena.</i> 92. b		
<i>Fusus Geminus Consul.</i> 366. a		

G.

<i>GAbaa.</i>	146. b
<i>Gabaonita in deditionem recepti.</i> 118. a	
<i>Gad.</i>	43. b
<i>Gader, turris.</i>	48. b
<i>Galaad.</i>	45. a
<i>Galba.</i>	373. b. 374. a
<i>Gallia fidem Christi suscipit.</i>	383. a, b
<i>Gallica lingua quando coeperit.</i>	544
<i>Gallinaria Insula.</i>	468. a
<i>Gallus Martini discipulus.</i> 513. a. <i>Martini virtutes enarrat.</i>	542
<i>Gavidius Episcopus.</i>	420. b.

H.

<i>HAbitatio prima post diluvium ubi?</i>	21. b
<i>Hadad.</i>	203. b
<i>Hadar Esfer Rex.</i>	182. b
<i>Hadrianus Hierosolymis Idola constituit.</i>	381. a. <i>Iudeos ejus aditu arceat. ibid. Christianis favet. ibid. a. quartam persecutionem movet. 382. b. ea sedatur. ibid.</i>
<i>Haë.</i>	117. a
<i>Hazar.</i> 30. a, b. <i>an Cetura?</i> 37. a. <i>urbs.</i> 33. a	
<i>Hanan Amalecita.</i> 310. b. <i>an Mamuchan.</i>	

INDEX RERVM

Chan. ibid. *Hebræos delere conatur.* 311.
 a, b. *suspēditur.* 313. b. 314. a
Harserah urbs. 125. b
Hafamonæorum nomen unde. 338. a
Haxobav. 12. b
Heber. 39. b
Hebræi an ex Chananiis. 89. b. *victi.*
 152. a, b
*Hebræi & Græci cur in Chronologia adeo
 dissentiant.* 5. a
Hebron sepulcrum Patriarcharum. 60. b
Hela Rex Israël. 205. a, b. *interfectus.*
ibid. b
Helchias. 248. a
Helena it Hierosolymam. 388. b. *Basilicam
 ibi sruuit.* 389. a. *an crucem Domini
 repererit.* 390, 391, 392. *mater Con-
 stantini Magni.* 388. a. *fuit Edessena.*
*ibid. b. non fuit concubina Constantii
 Chlorigi.* 388. b
Helii. 146. a. *Sacerdos.* 150. a. *Ithamarides.*
ibid. ejus filii impii. 151. a. *perit.* 152. b.
judex quamdiu. *ibid.* 153. a
Helias. 209. a. *falsus in Hispania appa-
 ret.* 490
Helpidius seducitur ab Agape. 439. a
Hemor. 48. a
Her. 52. a
Hercules est Samson. 145. b. *ejus nominis
 multi.* 121. a
Herodes. 362. a. *alienigena quomodo dictus.*
ibid. fit Rex Judææ. 362. b. *primus
 externus Rex.* 363. a, b. *Tyrannis ejus.*
*ibid. Messias esse vult. ibid. dictus Ma-
 gnus. ibid. obit.* 364. a, b. 365. a
Herodes Antipas. *ibid. b*
Herodiani. 363. b
Hiericho. 116. a. *munitissima. ibid. muri
 ejus corrunt.* 116. b. 117. a
Hieroboam. 11. *Rex Israël.* 225. b
Hieronymi laus. 522
Hieronymus Presbyter. 520. a. *Origenis
 seruator.* 519
Hierosolyma capitur à Nabuchodonosore.
 259. b. *obsessa à Sennacheribo.* 240. b.
 à Tito. 375. a. *quanta ibi fames. ib. capi-
 tur.* 375. b. 376. a, b. *quanta homi-
 num multitudo in urbe fuerit. ib. templis
 exornata.* 387. b. 388. a. *ejus majestas.*
 182. a
Hierosolymitani Episcopi Indæi. 381. a, b

Hierosolymitanus Episcopus fit Patriarcha.
 404. b
Hilarius ab exilio revertitur. 468. a, b.
Martinum excipit. 465. *exul.* 407. b.
 423. a. *intereit Synodo Seleuciensi. ib. b.*
in Phrygiam relegatus. 411. *quando id
 factum.* 413. a. *Constantium acerrime
 reprehendit.* 415. a. *obit.* 436. b. 437. a.
Occidentem ab Ariansimo purgat. 434.
 a, b. *tres libellos Constantio exhibet.* 432.
 a. *acerrime invehitur in Imperatorem.*
ibid. revertitur ab exilio. ibid. b. 433. a
Hiram est Saron. 193. b
Historia Ecclesiast. quomodo scribenda. 2. a
Historia Sacra ubi desinat. 2. b. 3. a
Holofernes. 317. b. *Persa.* 319. b
Homicidium capitale. 90. b. *nisi factum
 sit casu.* *ibid.*
Homo primus cur ἀνδρῶν putatus.
 5. b. *ubi creatus.* *ibid.*
Honorare parentes quid. 88. b
Horæ Canonice. 494
Hosius. 411. b. *in exilium pulsus.* 412. a. *an
 in Ariansimum lapsus.* 416. b. 417. a.
ejus auctoritas. ibid. exitus. ibid. b
Hospitia publica per Asiam. 147. a
Hutchinsonia. 439. a
Hyginus Episcopus Cordubæ. 440. b. *fit
 Priscillianista.* 442. a
Hyrcani nomen unde. 356. b. 357. a. 359. a
*Hyrcanus à fratre Aristobulo pellitur ve-
 gno.* 359. a. *fugit ad Pompeium. ibid. b.*
ab eo in Pontificatum restituitur. 360. b.
capitur à Parthis. 361. b. 362. a. *quam-
 diu Pontifex.* 361. b

I.

Iabin. 125. b
Iacobi femur loco suo motum. 46. b. *clau-
 dicat. ibid. an sanatus?* 247. a. *filios be-
 nedicit.* 60. b. *vult in Chananaa sepe-
 liri. ib. a. in Aegyptum descendit.* 59. b.
obit. 61. a. *sepelitur. ib. unde dictus.* 40. a.
luctatur cum Domino. 46. a
Iaddna Alexandrum placat. 325. b
Iair. 135. a, b
Ianus an Noë? 19. b
Iaphet. 19. a. *an maximus natus?* 18. b.
Septentrionem tenuit. 23. b
Iason. 330. b. 331. a. *Sacerdotium invadit.*
ibid. a, b. pellitur. 333. a
 I A Ω.

MAXIME MEMORABILIVM.

I A Ω.	87. b	Instantius Episc. 441. b. deponitur.	446
Ibn Sumbolat.	301. a	Intercessio pro mortuis.	469. b
Ibnum.	52. b	Invocatio Sanctorum.	505. a, b
Idatus Lamacensis.	486. b	Ioab interficit Abner.	181. a
Idola ante diluuium. 11. a. ex metallis combusta.	249. a, b	Ioachus. 224. a. à Syris afflictus.	224. a, b.
Idololatria capitalis. 95. b. quando ceperit? 24. a		obit.	ibid.
Idolum.	88. a	Ioachus. 251. b. captivus abductus.	252. a
Idomei votum.	136. a	Ioachim. 255. a. abducitur.	256. b
Idumei iidem cum Phœnicibus. 110. b. re- bellant. 218. a. eorum Reges. 111. a. an transfugum dederint Israëlitis. ib. b.	45. a	Ioas an bellum Amasiæ intulerit. 224. b. Syrum placat. 223. b. interficitur à suis. ibid. sepultus.	224. a
Iehu Rex factus.	221. a	Ioathas. 229. a. obit.	ibid. b
Iejunia veterum.	573. b. 574. a	Iobab non est Iob.	66. b
Iesùs.	34. a	Iobus moritur. 108. a. quando, quis? 66. b. 67. a	
Iephta. 136. an filiam immolavit. 137. a votum ejus.	ibid. b. 138. a	Iohannes.	451. b
Ieremias. 258. a. in carcerem conjicitur. ib. liberatur.	260. b	Iob. Arca Sardus Luciferum sanctis ad- scribit.	436. b
Iericho diripitur.	117. a	Iohannes à quibus expectetur in Anglia.	491. a
Ieroboam rebellis. 198. b. 199. a. in Aegy- ptum fugit. 198. a. eligitur Rex. ibid. b. regnum superstitione stabilis.	200. b	Iob. Carthwright.	22. a
Ieroboam Sacerdotium ad plebem infamam transfert.	201. b	Iohannes falsus apparet.	490
Ierubbaal.	128. a	Iohannes Hyrcanus. 356. b. unde sic dicitur. ibid. 357. a	
Iesus Dux contra Amalechitas.	84. b	Iohannes in Patmum relegatus. 379. a. ibi scribit Apocalypsin.	ibid. b
Iesus & Iosua idem nomen.	107. a	Ioiada Gotholiam tollit à medio. 222. a. b	
Ietro. 65. b. 66. ad Moysen venit. 85. a. do- mum regreditur.	86. a	Ionas est Hercules. 231. b. 232. a. quando vixerit. 229. b. à ceto devoratus. 231. b. quis. 211.	
Iezabel.	208. a	Jonathan à populo liberatus.	164. b
Ifricus.	38. a	Jonathan Iudæ Maccabæo succedit. 349. a. sedus cum Alexandro Bala inicit. 350. b. ab eo Pontifex constituitur. 351. a. insi- gnibus regis donatur. ibid. à Tryphone interficitur.	354. a
Ignei Serpentes.	112. a	Ioppe ante diluuium.	9. a. 231. a
Ignis celo missus.	212. a. 213. a	Ioram. 218. a. cæsus 220. b. Rex Israël. 225. b. 227. a	
Ignominiosum à muliere interfici.	134. b	Iordanes. 115. b. origo ejus unde. ibid. exundat ut Nilus 116. a. scinditur. ibid.	
Imago & Idolum nil differunt.	88. a	Iosaphat. 207. b. an cum Lambri pacem habnerit.	ibid.
Imago pro statua.	268. a	Ioseph. 44. a. in carcerem conjicitur. 54. a. obit. 61. a. dignitas apud Pharaonem. 56. a. potestas. b.	
Imperatores Catechumeni. 410. a, b. etiam Reges dicti.	422. b	Iosephi oscitantia. 282. b. error.	283. b
Imperia magna à Semo & Iapheto con- dita.	268. b. 269. a	Iosephi somnium. 50. a. venditur. 51. a.	
Inachide sunt filii Enac.	106. b	Apis dicitur 316. b. 317. Serapis. 56. a.	
Inane tempus.	15. a	Iosephus mendax. 161. a. ungitur. 177. a.	
Inca Garcilasso.	ibid. a	Romanorum causa multa omittit. 100. a	
India.	304. b		
Indo-Scythæ à Persis.	ibid. b		
Indus terminus Persarum.	312. a		
Infantes in utero Rebecca exulant.	39. a		
Inhospitalitas.	147. a		

INDEX R E R V M

- sæpe fallit.* 117. b. *Simeonem ligat.*
 58. b. *fratribus se agnoscendum dat.* 59. a.
somniorum interpret. 54. b
Iofas. 247. b. *Pascha celebrat.* 250. a.
à Nechao caditur. 250. b. 251. a
Iosua. 107. a. *est Hercules Phœnicus.* 121.
 a. *obit & sepelitur.* 121. b. *quot annis*
regnarit. *ibid.* *Rahabam an duxerit.*
 117. a. *Dux primus.* 115. a. *eius succes-*
sor quis. 122. a
Iraka. 20. b
Isaac. 31. a. *nubit.* 38. b. *eius etas.* 49. b.
immolatio nota gentilibus. 34. a
Isbaal Rex. 180. b
Isboeth Rex. 180. b. *septem annis.* 181. b
Ismaël. 30. b
Ismaëlita mercatores. 50. b. *eorum lis cum*
Israëlitis coram Alexandro. 34. a
Issachar. 43. a
Israël. 46. a
Israëlitæ an cum Iudeis Hierosolymam
redierint. 304. a. *dispersi in Oriente.*
 304. b. 305. a. *an recta mare transgressi.*
 79. b. *à Salmanassere abducti.* 236. a.
numquam reversi. 236. a. b. *Chananeam*
occupant. 120. b. *civitates struunt in*
Aegypto. 62. a. *corrumpuntur.* 122. b.
cur adeo pressi in Aegypto. 62. b. *in Ido-*
latriam lapsi. 135. b. *Jordanem transe-*
unt. 116. a. *multiplicantur in Aegypto.*
 61. b. *quomodo castra moverint.* 111. a.
quanto numero egressi; & quamdiu in
Aegypto. 74. b. 75. a. *admixtio Aeg-*
gyptii. 75. a. *Regem possunt.* 158. a. *cur*
improbatur id. 158. b. 159. a. b. *exiit*
ex Aegypto. 73. b. *spoliante Aegyptios.*
ibid. & 74. a. *eorum seditio.* 105. b.
 108. a
Ithaciana factio. 452, 453, 454
Ithacius à Latino Pacato exagitur. 450.
 a. b. *eius factum condemnatur.* 452. a. *E-*
piscopatu dejicitur. *ibid.* b
Ithamarida. 150. a. 153
Ithacius detegit scelera Priscillianistarum.
 438. b. *Episcopus Emerita.* 440. b. *secu-*
lares iudices adit contra Priscillianum.
 443. *enim accusat coram Maximo.* 446.
peccat. 447. *reprehenditur.* *ibid.* & 448.
Martinum accusat. *ibid.* b
Iubal, Apollo. 13. a
Iudas. 43. a. *Maccabæum.* 340. a. *Apollo-*
- nium & Seronem profligat.* 341. *nec non*
Duces Lysia. 342, 343. *templum repur-*
gat. 344. *encania celebrat.* *ibid.* *Eupra-*
tozem ad pacem adigit. 347. a. *Nicano-*
rem vincit. 349. a. *cadit.* *ibid.*
Iudæa fluctuat inter Babylonios & Aegy-
ptios. 255. a. *pro oisg πόλη.* 184. b.
quamdiu Ptolemæia paruerit. 328. b. *flu-*
ctuat. 330. a. *sub Davide florentissima.*
 187. a, b
Iudæa fornicatio. 53. a
Iudæi ad Gentiles Græcos deficiunt. 333. a.
in factiones divisi. 334. a. *arcentur Hiero-*
solyma aditu. 381. b. *exosi gentibus.*
 311. b. *sedes cum Romanis pangunt.*
 348. a. *rebellant.* 372. b. *vincuntur à Ve-*
spasiano. *ibid.* 373. a. *obsidentur Hieroso-*
lymis. 375. a. b. *numerus peremptorum.*
 376. b. 377. a. *captivorum.* *ibid.* *eorum*
ultima captivitas & dispersio. 38. a. b.
rebellant duce Barchochaba. 380. *debel-*
lantur ab Hadriano. 380. b. 381. a. *ii non*
licuit ducere alienigenas. 301. a. *tributa-*
rii Regum Syria. 328. b. *non subjecti Se-*
leuco Nicatori. *ibid.* *Sacerdotibus sub-*
sunt. 329. a. *eorum nomen invalescit.* 291.
 b. *alii Babylonii, alii Palæstini.* *ibid.* *in-*
stantur templum & urbem. 292. a. *Res-*
publica. 199. b. 200. a. *ultima captivi-*
tas. 260. b. *dispersio.* 272. a. *in Aeg-*
ypum fugiunt. 275. a
Indices Israëlitarum. 123. a, b
Indith quando vixerit. 306. b. 314. b. 315.
 a. *an sub Cambysæ.* *ibid.* b. *Ocho.* *ibid.* &
 319. a. *eius historia fragmentum est.* *ibid.*
 a. *non est liber Canonicus.* 318. b. *in ca-*
stra Assyriorum venit. 322. b. *Holofer-*
nem capite truncat. 323. b
Julianus Cæsar. 432. b. 463. b. *Episcopos*
exilio liberat. 433. a. *Christianismum si-*
mulat. *ibid.*
Iuramentum. 93. b. 94. a. *per sanguinem*
Abelis. 9. a
Iurandi mos antiquus. 36. a
Iurare per caput Regis. 88. a
Ius Regis. 159. a, b

K.

K *Ainan.* 15. b
Kaiomarthis. *ibid.*
Kapsi-

MAXIME MEMORABILIVM.

Καμύσηη.	19.a
Καρωνοδόλ. & legio.	126.a. 157.b
Κίεστος.	19.b
Κηψί.	69.b
Κόας.	80.a
Κοενίς τόπ. &.	10.b
Κρόν. &.	4.a
Κυρδί.	17.a

L.

L Aban. 41. b. Magus. ibid. Iacobum	
persequitur.	44.b
Laborofarchodus est Balthasar.	280.b
Lacerna quid.	536
Lacus. 50. b. pro carcere.	258. b. 259. a
Lamech. 9. b. 11. b. quem occiderit.	ibid.
Lamia Ionam devoravit.	231. b
Lapides oleo delibuti.	42. a
Lapis sine manibus abscissus.	272. b
Lapsi quomodo in communionem recepti.	
436. a	
Lapsi gentilibus notus.	7. a
Λαεραζ.	14. a
Laotithenes Cretensium Dux.	351. b
Latinus Pacatus Rhetor paganus.	450. 451
Latronianus capite plectitur.	ibid.
Lazii error.	457. a, b. 496. a, b
Lea.	42. a, b
Leana anachoretæ supplicat. 529. ejus gra-	
titado.	530
Legati Ariminensis Synodi. 422. a, b. de-	
ciipiuntur.	425. b. 426. a
Legatorum violatio.	184. a
Leges Medorum & Persarum immutabi-	
les.	286. a
Legiones.	341. b
Leo discerptus à Samfone.	140. b
Leporosum vicus.	478
Leonidas Martyr.	383. b
Ieron insula.	442. b
Levi.	43. a
Levitiæ increpiti à Mose. 101. b. an pecca-	
rint in cultu vituli. 102. a. trucidant vi-	
tuli cultores.	ibid.
Leviticus.	104. b
Leviti uxorem in XII. partes fecat. 147. b	
Levi tribus.	105. b
Lex combusta ab Achazo.	248. a
Lex fertur. 87. a. per angelum.	ibid. b

Lia. 42. a, b. oculis deformior.	ibid.
Libe de vita Martini laudatur.	538, 539
Libevi fabula unde.	106. a
Liberius restituitur. 413. fit Arrianus. ibid.	
b. Romæ Episcopus. 411. a. ejus prima-	
tus nullus. ibid. b. praeogativa tamen	
aliqua. ibid. in exilium pellitur. 411. a.	
412. b. 413. a	
Librariorum negligentia.	194. b
Librorum corruptio.	ibid. b
Licinius. 386. b. victus & occisus. 387. a.	
Milites litare cogit.	ibid.
Lignum quo aqua dulcata, quale.	80. a
Limina Apostolorum, quid.	368. b
Lingua primitiva quæ ?	21. a
Linguarum confusio unde ?	22. a
Litare.	104. b. 105. a
Litera Fria.	185. a
Longevitas primorum hominum.	10. b
Lot. 25. b. captus. 28. a. ejus filie in-	
cestuose. 32. b. uxor. 31. b. in statuam	
conversa.	32. a
Lubar mans.	16. b
Luci Diis sacri. 129. b. eos violare nefas.	
ibid.	
Lucifer Calaritanus. 409. a. schisma facie.	
433. b. 435. b	
Lucorum consecratio.	203. a
Luctus signa.	107. b
Λυζία.	13. b
Lupa astat coenanti eremita.	528
Lupicinus Consul.	470. a
Lycontius peste liberatur.	580
Lysias.	342. b. 345
Lysimachus Pontifex.	332. b

M.

M Accabæorum nomen unde. 340. a, b.	
sepulchra.	354. b. 355. a
Macedonicum imperium.	207. a, b
Macedonius saret Priscill.	444. b
Macedonum origo.	270. b
Macbabaël.	12. b
Madonai.	51. a
Madian duplex. 126. b. 127. a. regio. 65. a	
Madianite. 50. b. 126. b. casti.	113. b
Μαζαελαί.	33. a
Μαζαελαί.	ibid. a
Magi. 295. a. regnum Persicum occupant.	
205. b. 296. a. caduntur.	ibid.
	Magi-

INDEX RERUM

<i>Magisterii officialer.</i>	576.a	<i>Serpentem fugat. ib. Ithacio communi-</i>
<i>Magistratus potestas in haereticos.</i>	577.a	<i>cat. 575, 576, 577, 578. poenitet propterea.</i>
<i>Magistri officialer.</i>	419.a	<i>578. tempestates sedat. 579. absens quid</i>
<i>Magnentius vincitur apud Morfam.</i>	405,	<i>actum cognoscit. 580. Britionis injurias</i>
	406	<i>tolerat. 582. ejus laus. 583. festum. 584.</i>
<i>Magus unde.</i>	266.b	<i>b. Priscillianismi accusatur. 448.b. A-</i>
<i>Mairan est Ma'ogav.</i>	108.b	<i>postolis conferendus. ibid. restitit Ithacio.</i>
<i>Majestas Dei.</i>	102.b	<i>449.a. ejus communionem deserit. 453.a.</i>
<i>Majores LXX. qui.</i>	98.a, b	<i>Suspicio in somnio apparet. 501. ubi na-</i>
<i>Majus monasterium.</i>	473.b	<i>tus. 460.a. militat. ibid. & 461. con-</i>
<i>Malasar.</i>	263.a	<i>vertitur. ibid. restitit pauperem. 462.</i>
<i>Manasse.</i>	57.a	<i>missionem Remis petit. 464.b. inermis</i>
<i>Manasse Rex. 246.b. abducitur. ibid. resi-</i>		<i>ante aciem stare cepit. 465. degit apud</i>
<i>piscit.</i>	247.a	<i>Hilarium. ibid. Exorcista fit. ibid. la-</i>
<i>Manebem. 233.a. crudelissimus.</i>	ibid. b	<i>tyonem convertit. 467. Diabolum fugat.</i>
<i>Manichei.</i>	437.a	<i>ibid. Arianis restitit. ibid. mortuum</i>
<i>Manna. 81, 82.a. quando defecerit. ibid. b.</i>		<i>excitat. 469, 470. vir Apostolicus. 470.</i>
<i>unde dictum. ibid. ubi assertatum. 83.a</i>		<i>a. fit Episcopus. 470, 471, 472. Mona-</i>
<i>Manus in pariete scribens.</i>	282.a	<i>sterium sibi struit. 473. umbram latro-</i>
<i>Manuum impositio.</i>	477.a, b	<i>nis evocat. 475. funus sistit. 475, 476.</i>
<i>Mapalia.</i>	506.a	<i>arboris casum avertit. 476, 477. flammam sistit. 478. stupa evertit. ibid. &</i>
<i>Marcellus Ancyra Episcopus damnatur.</i>		<i>479. paralytin curat. ibid. & 480. Dia-</i>
<i>396.b. restituitur. 397.a, b. iterum da-</i>		<i>bolum ejicit. 481, 482. leporem sanat.</i>
<i>mnatur. 400.a, b. Sabellianus. 401.a</i>		<i>ibid. febrem curat. ibid. Paullinum cu-</i>
<i>Marcus primus Episcopus Hierosolymis ex-</i>		<i>rat. 483. Maximum corripit. 484. apud</i>
<i>gentibus.</i>	382.a	<i>eum convitatur. 485. praedicit ei exiti-</i>
<i>Mardocheus an Mardonius. 308.b. an pa-</i>		<i>tium 486. Diabolum videt. 487. eum</i>
<i>trius Estherae. 309.a. infidias Regi pro-</i>		<i>salvari posse credit. 488. Anatolium con-</i>
<i>dit. 310.a. non adorat Hamanem. 311.a</i>		<i>fundit. 490. Diabolum fugat. 491, 492.</i>
<i>Mardo Kempad.</i>	235.a	<i>Paullinum commendat. 493. Virtutes</i>
<i>Maris Rubri diviso miraculosa.</i>	78.a	<i>ejus. ibid. 494, 495. ejus inimici Epis-</i>
<i>Martini sanus. 510. morientis verba. 509.</i>		<i>copi.</i>
<i>a flamma ambustus. 497, 499. compara-</i>		<i>Martyres a deesse sepulcris. 504.b. 505.a</i>
<i>tur cum Monachis Aegypti. 540. Mar-</i>		<i>Martyres in Gallia. 383.a</i>
<i>tyrii cupidus. 503. obit. 502, 507, 508.</i>		<i>Martyria erecta. 405.b. quid. 474.a, b</i>
<i>quo anno. 509. pauperem restitit. 545. Eu-</i>		<i>Martyrium incurmentum. 504</i>
<i>antum sanat. 546. a militibus misere</i>		<i>Martyrologia. 386.a</i>
<i>verberatur. 547. currum sistit. 548. ma-</i>		<i>Martyr quis. 384.a. Martyrium. ibid.</i>
<i>jora ante Episcopatum miracula fecit</i>		<i>Martyrum sub Diocletiano mirabilis ala-</i>
<i>quam post. 549. Catechumenos in campo</i>		<i>critas. 385.b</i>
<i>facit. 550. apud uxorem Maximi convi-</i>		<i>Masoretharum diligentia. 195.a</i>
<i>tatur. 554. quando mortuus. ibid. 555.</i>		<i>Mastigia. 548.a</i>
<i>leporem a venatoribus liberat. 557. A-</i>		<i>Mathathias. 338. a. di'us Hasamonens.</i>
<i>gnes, Thecla, Maria ei apparent. 561.</i>		<i>ibid. an Pontifex. ibid. b. Hebraeum</i>
<i>Demones. 562. Angeli. ibid. opinio ejus</i>		<i>occidit. 539.a</i>
<i>de Antichristo. 562, 563. puellam mu-</i>		<i>Mathusala. 11.b</i>
<i>tam sanat. 566. oleum benedicit. 567. ca-</i>		<i>Mathusalam. 9.b</i>
<i>nis ad nomen ejus obmutescit. 568. A-</i>		<i>Matrimonia cum gentilibus corrumpunt</i>
<i>ritiani comitis crudelitatem inhibet. 568,</i>		<i>Israelitas. 122.b</i>
<i>571. exorcizat Demones. 570. regionem</i>		<i>Matronianus capite plectitur. 451.a, b</i>
<i>grandine liberat. 571. Idola destruit. 573.</i>		<i>Maxil-</i>

MAXIME MEMORABILIVM.

Maxilla asini Simsonis. 142. a. fons ex ea. ibid.	Mixtio cum pecude, capitalis. 95. a Moab. 32. b
Maximinus persequitur ecclesiam. 384. a, b.	Moabitæ à Davide subacti. 182. b. regio- nem suam à Iephthæ repetunt. 112. b. 136. b.
Maximus Imperator Martinum recipit. 484. Imperium rapit. ibid. b. 44. b.	Mo Aegyptiis aqua. 32. b. 33. a
Martinum convivio adhibet. 485, 486. interficitur. ibid. Priscillianum ple- bit. 486. b. ejus avaritia. 576. a, b.	Modin. 339. a, b
ob eadem Priscillianistarum accusatur. 451. a. 453. a. excusatur. 552. ejus uxor Martinum convivio excipit. 552, 553	Mos orandi. 566. a, b.
Medi. 283. a, b. iidem cum Persis. ibid.	Moloch. 135. b
Medius locus honoratus. 485. b	Monachi non cohabitabant. 489. b. sordes affecerunt. 471. b. 472. a, b. non rade- bant. 472. b. eorum vita. 523, 526. obe- dientia. 533. patientia. 534. sobrietas. 535
Melchi, nomen Moysi. 64. a	Monarchia Babylonica. 123. a. Macedo- nica dilaceratur. 327. a. quarta. 270. b
Melchisedec. 28. b	Monasteria Aegypti 523. a, b. veterum qualia. 489. b. Scholæ fuerunt. 473. b. suberant Episcopis. 474. a. eorum origo. 467. a, b
Melchior. 169. a	Monis. 64. a
Memphis. 57. a. 438. b	Monomachia. 167. a
Menelaus Pontifex. 332. a	Montes diluvio obruti. 15. a
Menophanes. 404. b	Morgangabica. 37. a, b
Menses Iudeorum Lunares. 71. a	Moria mons. 34. b
Mensis primus Nisan. 70. b	Morsæ ubi. 405. a
Mensura nomina. 71. a	Mortui suscitati. 211. a, b. 219. a, b
Mephres. 61. b	Moses an Magus. 69. a. gentilium Liber. 107. b. Imperator bello Aethiopico. 64. a. Aegyptium occidit. ibid. b. an excusari queat factum ejus. ib. & 65. a ligno aquas edulcat. 80. a. montem con- scendit. 98. a. nascitur. 63. a. exponitur. ibid. cur Pharaoni non successerit. ibid. b. obit. 113. b. est gentilium Liber. ibid. an in cælum adscenderit. 114. a. sepulcrum ejus. ibid. b. tantum trien- nii gesta in deserto describit. 109. b. unde dictus. 64. a. 84. a. xl. dies in monte. 99. a. desperatur ejus reditus. ibid. b. facies renidet. 103. b. cur cor- nutus putetur. ibid. velata. 104. a. ejus incredulitas. 110. b. causa cur non ingres- sus Chananeam. ib. institutio. 63. b. mi- racula. 68. a, b. Genesin in Madian scri- bit. 66. a
Mercatura veterum. 47. b	Muhammed. 10. a. 11. a. Abrahamo si- milis esse voluit. 25. a
Mercurius Trismegistus. 55. b	Mumia. 61. a
Mereri quid. 246. a	Mundiales historici. 318. a. cur sacra præ- terierint. 318. a, b
Mepores. 22. b	Mundus, quando creatus. 4. a, b
Meretricius habitus. 52. b	Mures Palestinam vastant. 154. a, b
Mergus. 507. b	Musi-
Mesæ Rex Moab obsessus. 220. a	
Mesopotamia. 36. b	
Melchior & duo fratrum Iosephi. 51. a	
Metropolitani unde orti. 403. a. eorum jus vetus. 404. a. omnes inter se pares. 404. b. tres eorum præcipui. ibid.	
Mexicanorum migrationes. 114. b	
Michal. 169. a. amat Davidem. ibid. eum servat. 170. b	
Michæa. 216. b. 217. a	
Midianitæ à Gedeone casti. 132. b	
Milites Christiani. 463. b	
Millia interficere quid. 168. b	
Ministri Ecclesiarum. 120. b	
Miracula Magorum qualia. 69. a	
Missa. 148. a	
Missa quid. 502. a, b	
Misæge. 26. a	
Mithras τειν δεισιθ. 245. a, b	
Mithridates. 359. b	

INDEX R E R V M

<i>Musica vis.</i>	170.a	<i>Nisi fabula à Sansone petita.</i>	143.a
<i>Mysterium.</i>	268.a	<i>Nitocris.</i>	282. b
N.			
N <i>Aama.</i>	12. b	<i>Nitria.</i>	529.a, b
<i>Naaman.</i>	219. b	<i>Noa an in Brasiliam navigarit ?</i>	22. b. an
<i>Nabonassar.</i>	234.a	<i>vini repertor ?</i>	19.a, b. ejus nurus. 15. a
<i>Nabomedus.</i> 281.a. 283. b. <i>quare Medus</i>	284.a	<i>Deucation.</i>	12.a
<i>dicatur.</i>	284.a	<i>Nomina mulierum unde ?</i>	37. a. <i>Regum</i>
<i>Nabuchodonosor.</i> 254. a. <i>bellum Aegyptiis</i>		<i>Affyriorum.</i> 235. a. <i>Chaldaeorum.</i> 254. a	
<i>infert.</i> 254. a, b. <i>Aegyptum occupat.</i>		<i>Nyx</i> <i>Ἠέσπερος.</i>	497. b
<i>ibid. Hierosolymam occupat.</i> 255. b.		<i>Numerus Israelitarum qui egressi Aegy-</i>	74. b.
<i>populum captivum abduci.</i> 356. a, b.			
<i>ejus victoria.</i> 275. b. <i>statua.</i> 276. a.		O.	
<i>regno ejicitur in seram mutatus.</i> 278.		O <i>Alab Aos quis.</i>	330.a
<i>a, b. restituitur.</i> 279. a. <i>quamdiu re-</i>		<i>Ochi crudelitas.</i> 316. a. <i>Aegyptum re-</i>	
<i>gnarit.</i>	ibid.	<i>cipit.</i> 316. a, b. <i>ejus exitus.</i> 324. b. <i>ve-</i>	300. b
<i>Nabuth.</i> 213. b. <i>interficitur.</i>	214. a	<i>veno tollitur.</i>	300. b
<i>Nadab.</i>	204. a, b	<i>Ochozias.</i> 217. a. 220. <i>Idolum consulit.</i>	
<i>Najoth ubi.</i>	170. a	<i>ibid. moritur.</i>	ibid. b. 221. a
<i>Narcissus Episcopus.</i>	403. b. 404. a	<i>Oculi molles, pro pulchris.</i>	42. b
<i>Nardacius.</i>	453. a, b	<i>Og.</i> 112. b. <i>ejus lectus ferreus.</i> 113. a. <i>occisus</i>	
<i>Nathan.</i>	185. b	<i>à Mose.</i>	ibid.
<i>Naxireatus.</i>	139. b	<i>Olla Prophetissa.</i>	248. a
<i>Nebuzardan.</i>	260. b	<i>Olei augmentum.</i> 211. a. <i>benedicendi mos.</i>	
<i>Nechao Rex Aegypti.</i> 250. a. <i>bellum Af-</i>		576. a, b	
<i>syriis infert.</i>	250. b	<i>Oleum multiplicatur.</i> 220. a. <i>sanctum ab-</i>	
<i>Nehemias.</i> 301. b. <i>Hierosolymam restituit.</i>		<i>conditur.</i>	251. b. 252. a
303. b. 305. b		<i>Oliua.</i>	16. a, b
<i>Nembrod.</i>	20. a	<i>Olla in Aegypto fervet ardore Solis.</i>	526
<i>Nephtalim.</i>	13. a	<i>Olympiadum initium.</i>	226. b
<i>Nephtalim.</i>	43. b	<i>Omar Califa.</i>	17. a
<i>Nero.</i> 366. b. <i>primus persecutionem movet.</i>		<i>Ὀμνιστοῦν</i> <i>Arianorum.</i>	414. & seqq.
367. a. <i>Antichristus putatur.</i> ibid. b. &c.		<i>Ὀμνιστοῦν</i> <i>ab Arianis oppugnatur.</i> ibid.	
373. a, b. <i>Matricida.</i> ibid. <i>Pythagora</i>		& seqq.	
<i>nubit.</i> 368. a, b. <i>Romam incendit.</i> 370. b.		<i>Onan.</i>	52. b
<i>Christianos writ.</i> 371. a. <i>dubitatum de</i>		<i>Onias.</i> 111, 330. a, b. 336. a. <i>exantoratur.</i>	
<i>morte ejus.</i> 373. a, b. <i>Antichristus.</i>		331. b	
562		<i>Ophir ubi.</i>	196. a
<i>Nicææ Thracum fides improba conscribi-</i>		<i>Oppida prima post Diluvium qua.</i>	20. b
<i>tur.</i>	426. a, b. 427. b	<i>Orbis ante diluvium qualis.</i>	12. a
<i>Nicaensis formula Ariana.</i>	414. b	<i>Orbis Arianus.</i>	433. b
<i>Nicenum concilium.</i>	394. b	<i>Ordinandi coram Ecclesia predicari soliti.</i>	
<i>Nicana Regina Sabæ.</i>	192. b	471. b	
<i>Nicanor.</i>	343, 349. a	<i>Oreb.</i>	83. b
<i>Nilus dictus Ὀρεῶν.</i> 63. a. <i>fecundat Ae-</i>		<i>Orfa.</i>	25. a
<i>gyptum.</i>	56. a	<i>Orientales pro Græcis.</i>	403. b
<i>Ninive à quo structa.</i> 250. a, b. <i>urbs in-</i>		<i>Orientales suos Reges adorant.</i>	58. a
<i>gens.</i> ibid. <i>hodie perit tota.</i> ibid.		<i>Origenista pelluntur Aegypto.</i>	519
<i>Ninus an Nembrod ?</i> 20. a. <i>Gigas.</i> ib.		<i>Origenis scripta damnantur.</i>	518
<i>Nisan mensis.</i>	70. b	<i>Ori-</i>	

MAXIME MEMORABILIVM.

<i>Origines pro Genesi.</i>	49. b	<i>Paulinus curatur à Martino.</i>	483
<i>Or mons.</i>	111. b	<i>Paulus Romanae Ecclesiae fundator.</i>	369.
<i>Orpha an mater Goliathi.</i>	166. b	a, b. <i>decollatur.</i>	372. a. <i>Casarem appel-</i>
<i>Osee. 234. a, b. an ultra omnes impius. ib.</i>		<i>lat. 369. a. viperam excutit.</i>	497. <i>tri-</i>
<i>Ossonoba civitas.</i>	442. a	<i>duum in profundo.</i>	ibid. a, b
<i>Ostracismus.</i>	41. a	<i>Paulus primus eremita.</i>	531. a
<i>Otho.</i>	373. a	<i>Pax Ecclesiae sub Constantino.</i>	2. b
<i>Othaniel. 123. a. quamdiu Iudex.</i>	124. a	<i>Paximates panes Aegypti.</i>	524. b
<i>Ozias. 225. b. 226. b. quando regnare</i>		<i>Pedes abluere, mos antiquus.</i>	492. b
<i>coeperit. 226. a. lepra percussus. 228. b.</i>		<i>Pelagii à Pelogo.</i>	24. a
<i>obiit.</i>	229. a	<i>Pellex.</i>	146. b
		<i>Pelusium à Sennacheribo obsessum. 241. b.</i>	
		<i>liberatum.</i>	242. b
		<i>Pepusa.</i>	439. a
		<i>Peregrini non exosi Iudaeis.</i>	97. a
		<i>Περαχουδ εις aliud est quam βορωδ εις.</i>	
			481. b
		<i>Perpetui patris carentia.</i>	537
		<i>Perse iidem qui Parthi. 269. b. 270. a</i>	
		<i>Perseverantia Monachorum.</i>	115
		<i>Persica Monarchia quamdiu steterit.</i>	
			325
		<i>Petavius reprehensus.</i>	5. a
		<i>Petrus an Romae Episcopus. 368. b. Et ubi</i>	
		<i>passus. 372. a. crucifixus.</i>	ibid.
		<i>Phacee.</i>	234. a
		<i>Phagadius Episcopus.</i>	441. a
		<i>Phalti.</i>	174. a
		<i>Pharan.</i>	33. b
		<i>Pharao nomen Regum Aegypti.</i>	51. b
		<i>Pharao qui afflixit Israelitas, an Assy-</i>	
		<i>rius. 62. a. quod ejus nomen. ibid. sub-</i>	
		<i>mersus. 78. b. sub quo egressi Israe-</i>	
		<i>litae, quis. 77. a. prosequitur eos.</i>	
		<i>ibidem.</i>	
		<i>Pharao Rex dicitur.</i>	55. a
		<i>Philippus primus Christianus Imperator.</i>	
			386. a
		<i>Philistaei in vulpes animadvertunt. 141.</i>	
		<i>b. ob Arcam captam assignuntur.</i>	
			154. a
		<i>Philostratus.</i>	6. b
		<i>Phinees an Elias. 209. a. exautoratus.</i>	
		<i>150. a. noluit absolvere Iephtham. 137.</i>	
		<i>b. 138. a</i>	
		<i>Phoenicia inde.</i>	225. b
		<i>Phutinus damnatur. 396. b. 397. b. 399.</i>	
		<i>a. ejus haeresis.</i>	401. a, b
		<i>Phvat.</i>	6. b
		<i>Phrygiae duae.</i>	423. a
		<i>Phul Belochus quis.</i>	233. b

INDEX RERUM

<i>Pineades.</i>	73.a	<i>Pyramogenita Deo sacra.</i>	96.b
<i>Pincerna & pistor Pharaonis quid peccarint.</i>	54.b	<i>Principium.</i>	39.b
<i>Pischo.</i>	6.b	<i>Priscilliani qui.</i>	439.a
<i>Pistor Pharaonis suspensus.</i>	55.a	<i>Priscillianista. 437. & seqq. ex variis heresibus conflati. ibid. horrenda eorum dogmata & facta. 437. b. 438.a. habitabant in speluncis. ibid. sunt alii à Priscillianis. 439.a. haeresis eorum crevit.</i>	453.b
<i>Plaga Aegypti.</i>	70.a	<i>Priscillianistis Martinus quare faverit. 575, 576</i>	
<i>Plagium capitale.</i>	91.b	<i>Populi numeratio sub Davide.</i>	187.b
<i>Plinius pro Christianis intercedit.</i>	380.a	<i>Priscillianus.</i>	2.b
<i>Pœna Regum apud Hebræos.</i>	185.b	<i>Priscillianus pro martyre habitus. 453. b. quis. 439. Episcopus Abilensis. 442. b. provocat ad Maximum. 447.a. Romanis & Mediolanum contendit. 444. capitis damnatus plectitur. 450, 451. colitur à suis ut martyr. 453.b</i>	
<i>Polygamia patrum. 43. a. permissa Regibus Iudæis.</i>	185.b	<i>Privata dominia quando cœperint.</i>	8.b
<i>Pompejus Mithridatem domat. 359. b. Hierosolymam capit. 360. a. templum ingreditur. ibid. b. Hyrcanum restituit. 360. b. tributum Iudæis imponit. 361.a</i>		<i>Procopius Gazaus.</i>	28.b
<i>Pomponii obitus.</i>	584	<i>Propagatio hominum post Diluvium. 21. a</i>	
<i>Pontificatus perpetuus esse desinit. 331. a. conjunctus cum Principatu. 332.a</i>		<i>Proprietas rerum humanarum non amissa per lapsum.</i>	8.b
<i>Pontifices in Iudæa post captivitatem. 329.b. qui.</i>	494.b	<i>Πρόσωπον Ἰεῦ.</i>	41.b
<i>Pontifex quomodo Deum consuluerit. 174. a, b</i>		<i>Provinciae proconsulares.</i>	445.a
<i>Popilius Antiochum Epiphaniem cogit Aegyptio excedere.</i>	333.b	<i>Psalmi in monasteriis decantati. 490. a, b</i>	
<i>Porfenna sedus cum Romanis.</i>	162.b	<i>Pseudothyrum.</i>	579.a
<i>Posthumiani profectio in Orientem. 512</i>		<i>Πτερωτῆς.</i>	40.a
<i>Potamius.</i>	451.b	<i>Ptolemæus Demetrio infestus. 350. Alexandro Bale infestus. 352. a. Syriam occupare conatur. ibidem. obit. ibidem b.</i>	
<i>Potifar.</i>	51.b	<i>Ptolemæus Lagi Iudæam occupat. 329.a</i>	
<i>Potifar Iosephi socer quis.</i>	57.a	<i>Puer pro seruo.</i>	89.b
<i>Potta Armeniæ oppidum.</i>	17.a	<i>Purgatorium unde ortum.</i>	469.b
<i>Præcepta filiis Noë data.</i>	ibid. b	<i>Pyramides ab Israelitis structæ. 62. a. an à Iosepho structæ. 56. b. sepulcris impostæ. 354. b</i>	
<i>Præcinere.</i>	267.a	<i>Pythagoras an Exechiel.</i>	273.b
<i>Præcipua quare David afferre iussus. 169. a, b</i>			
<i>Præsidium templi.</i>	344. b		
<i>Presbyteræ.</i>	565. b		
<i>Presbyter Iohannes Imperator Abyssinorum, quare sic dictus. 242. a, b</i>			
<i>Presbyteri. 264. a. convincuntur à Daniele. 265. b</i>			
<i>Presbyteri eadem munia quæ Episcopi olim. 2. a</i>			
<i>Presbyteri & Episcopi quid differant. 465. b. 485. b</i>			
<i>Presbyteri nomen unde. 489. a</i>			
<i>Presbyterorum continentia. 517</i>			
<i>Priapus. 203. a</i>			
		<i>Q</i>	
		<i>Quadragesimi anni servitutis Aegyptiacæ. 29. a</i>	
		<i>Quærentes in Anglia Ioannem expectant. 491. a</i>	
		<i>Quercus Abrahami. 134. a</i>	
		<i>R. Rab-</i>	

MAXIME MEMORABILIVM.

R.

R Absace an Israëlita fuerit.	240.b
Rachel. 42. b. nupta Iacobo.	43.a
Rachel furatur Theraphim. 44. b. obit.	49.
Raguel.	65.b
Ramesse.	62.b
Raphidim.	84.a
Rebecca. 37. a. quando pepererit.	38.b.
39. a.	
Rege peccante cur populus puniatur.	189.b
Reges adorati.	58.a
Reges Babylonii.	279.b. 280.a
Reges & Sacerdotes olim iidem.	28.b
Reges Idumai.	111.a
Reges Israël & Iudæ quomodo differant.	202.b. 204.b
Reges Israël an uncti. 204. a. Midianitarum caesi. 132. a. Persarum. 293. a. primi. 27. a. socii parum profunt. 215. a. Syria. 203. a, b. Tyri.	208.b
Regina Sabæ.	192.b
Regni Iudæ finis. 260. a. splendor sub Iosia perit.	251. a, b
Regnum Israël & Iudæ divisum.	201.b
Regum communia nomina. 40. b. 51. b. libri.	148.b
Rehabeam. 197. durus. ibid. b. Rex duorum tribuum. 199. b. parat Exercitum.	200. a
Respicere vetitum.	31. b
Rex Chananaus.	112. a
Rex Hæ suspensus.	117. b
Rex Mesopotamie subigit Israëlitas.	125. a
Rheviensis quid.	388. a, b
Roboam obit.	202. a
Roma à Nerone incensa. 370. b. ejus encomium.	270. b
Romana Ecclesia particularis non universalis. 443. a. ejus authoritas. ibidem b.	
Romani Episcopi cur tam diversimode enumerentur.	368. b. 369. a
Ruben.	43. a
Rubrum mare unde. 45. b. ejus Sinus. 76. a. dividitur.	77. b

Rubus ardens.	67. a
Ruffinus Origenista.	522. b
Rufus Episcopus. 449. a, b. decipitur.	490.
Ruricius.	471. a
Rustici ab aratro ad pugnam, ubi.	125. a

S.

S Abbatum quando institutum.	82. a.
ejus religio nota gentilibus.	88. b
Sabæa rebellat. 186. b. caditur.	177. a
Sabellii dogma.	424. a
Sacerdos pro Episcopo 494. a, b. 495. a, b	
Sacerdos quid.	65. b
Sacerdotes.	105. a
Sacerdotes Aegyptiorum Philosophi.	55. b
Sacerdotes & Reges olim iidem.	28. b
Sacerdotes non immolarunt agnos Paschaes.	72. b
Sacerdotium pro Pontificatu ponitur.	329. b
Sacramentum quid.	410. b
Sacrificia an soli Sacerdotes obtulerint.	161. b. incrementa ante diluuium.
17. b	
Sacrificiorum multitudo.	196. a
Sacrificium propter viam.	73. a
Saga Endorensis.	175. a
Salem an Sichem.	47. a
Salina.	358. b
Salmanasser an idem cum Senacheribe.	234. b. an Rex Chaldaorum.
235. a	
Salmassi Historia Ecclesiastica.	2. a
Salome.	358. b
Salomonis divitia.	196. a, b
Salomo corruptitur. 196. b. ducit alienigenas. ibid. uxores ejus quot. ibid. Idolatriam permittit. 197. a. scrivit causas præceptorum. 105. a. rebellionem suorum experitur. 197. a. obit. 197. b. respicit.	198. a. Rex factus. 190. a, b. uigitur. ibid. sapientissimus. 191. b. ejus iudicium de puero mortuo. 192. a. scripta ejus. ibidem. constituit Academiam. ibid. b. templum struit.
ibid. b	
Saluator Christus.	549. b
Samaria excisa. 235. b. obsessa. 220. a. situata.	207. a
Samaritæ qui Assyria.	237. a
Samaritani an columbam coluerint. 237. b.	

INDEX RERUM

torum versutia. <i>ibid.</i> origo. 236. b.	Scholares <i>alæ.</i>	460
fuere contentissimi. <i>ibid.</i> unde dicti.	Scholasticus.	522. a
237. a, b. eorum religio. <i>ibid.</i> multa de <i>is</i> conficta. <i>ibid.</i>	Scribæ legis.	300. a
Samgar. 124. b. an fuerit Iudex. 125. a	Scythæ.	293. b
Sammaël. 34. b	Scythia Iapheto attributa.	23. b
Samson an <i>ωὐτότης</i> . 145. a. est Hercules.	Scythopolis.	26. a
145. b. natus. 139. a. fuit Naxiraus.	Secretarium Ecclesia quid. 496. b. ante quid.	572. a
<i>ibid.</i> b. intonsus. 140. a. facta ejus. <i>ib.</i>	Seculares libri.	316. a
raditur. 143. a. capitur. <i>ibid.</i> b. tem- plum diruit. 144. a, b. vulpes fegeti im- mittit. 141. a	Sedecias. 256. a. 257. a. obsidetur à Nabu- chodonosore. 257. b. capitur. 259. b. 260. a	
Samuel an Pontifex. 156. b. 157. a. an Sa- cerdos. 178. b. 179. a. an verus Sauti ap- paruerit. 175. a, b. Levita. 150. b. mi- nistrat Domino. 151. a. obit. 174. b. quamdiu iudicavit. 177. b. 178. b	Segreges dominatus.	13. b
Sanctificatio Sacerdotum.	Seleucus an primus Syriæ Rex. 328. a, b. an Indæam tenuerit. <i>ibid.</i> Callinicus. 335. a. Cerannus. <i>ibid.</i> Philopator. 336. a. Nicator Rex Syriæ.	334. b
Sanctorum reueratio. 556. a, b	Sellum.	233. a
Saneballat duplex. 298. b. 303. a. ejus po- steritas adhuc superest. <i>ibid.</i>	Sem.	18. b
Sanguine refecti cur vetitum. 17. b. 18. a	Semeia Propheta.	201. b
Sara. 24. b. 29. b. 30. a	Semen, de uno.	182. b
Saraceni. 126. b	Σημεῖον.	18. b
Sarchin. 285. a	Σεπταῖς.	21. b
Sardanapalus. 233. b. an Asurbadlon.	Senacherib. 240. a. denuo obsidet Ierosoly- mam. 243. a. ceditur ab angelo. <i>ibid.</i> interficitur à filiis. 243. b. quando. 244. a. solvit obsidionem Ierosolymæ. 242. b. scribit ad Ezechiæm. <i>ibid.</i>	
Sarepta. 210. a	Senones grandine liberantur.	571
Sarra. 33. b	Seon.	112. b
Saturninus Arelatenfis Episcopus. 416. b. 435. 407. b. damnat Hilarium. 408. b. homo pessimus. 416. b	Sephora.	66. a
Saturnus Abraham. 34. a	Septem fratrum martyrium.	340. a
Saul an iterato unctus. 161. a. Deum scis- citur. 175. a. ejus juramentum temera- rium. 163. b. interdicat suis cibo. 164. a. melancholia. 170. a. peccatum. 162. a. quamdiu regnarit. 177. a, b. 178. a. Rex ingitur. 160. a. ejus virtutes & forma. <i>ibid.</i> b. victus à Palæstinis, cadit in prælio. 176. a, b. cadaver ejus combus- tum. 179. b	Septenarius numerus mysticus.	116. b
Sceptrum Indæ. 199. b. non pertinet ad so- los Reges. <i>ibid.</i>	Septuaginta & quinque Hebrai in Aeg- ptum venerunt, an verum. 74. a	
Secti. 529. b	Septuaginta hebdomades. 306. a. Inter- pretes. 3. b	
Schisma Ecclesiæ Orientalis & Occidentalis. 419. b. 399. b. 429. b. inter Ari- anos & Orthodoxos. 421. b. ob Ithacian- nam factionem. 452. b. 453. a. Anglo- rum. 439	Sepulchra Pseudoprophetarum combusta. 249. b	
	Sepulchrum Moysi cur occultum. 114. b. 115. a	
	Serapis est Iosephus.	56. a
	Seron.	341
	Serpentes in Liberi sacris.	112. a
	Sesostris. 241. b. sacer Salomonis.	196. b
	Seit.	10. a
	Sethon est Tirhaca.	241. b
	Severi liber de vita Martini. 457. Episto- la ad Desiderium. <i>ibid.</i> à Martino con- vivio excipitur. 492, 493. Epistola ad Euse-	

MAXIME MEMORABILIVM.

<i>Eusebium</i> . 496. <i>queritur de calumniis</i> .	Σουδωv.	51. b. 53. b
<i>ibid.</i> & <i>seqq.</i> <i>castigat Episcopos</i> .	<i>Spelmca Eliae.</i>	209. b
420. b	<i>Speluncarum usus.</i>	172. b
<i>Severus sextam persecutionem movet</i> .	<i>Statua Nabuchodonosoris.</i> 269. a. <i>satiss.</i>	
383. b	32. a	
<i>Servus quamdiu servierit.</i> 89. b. <i>quando liberatus.</i>	<i>Status Asia sub Iosia.</i>	250. b
90. a	<i>Stellæ à Chaldeis cultæ.</i> 249. a. <i>curva</i>	
8. b	<i>numerus.</i>	29. a
<i>Sex præcepta Adamo tradita.</i>	<i>Stephanus Antiochenus.</i>	404. a
<i>Sibyllina carmina.</i>	<i>Stigmata crucis.</i>	492. a
15. a	<i>Stilico consul.</i>	1. b. 297. a. 412. b
<i>Siccitas tempore Eliae.</i>	<i>Strabo.</i>	6. a
209. b	<i>Stratagemata.</i>	131. b
<i>Sichem.</i> 26. a. 48. a. <i>excisa.</i>	<i>Sua.</i>	52. a
134. a	<i>Substantia.</i>	37. b
<i>Sichimitarian cades.</i>	<i>Sucidanus.</i>	298. a
48. b	<i>Suffetes.</i>	123. b
<i>Sicima.</i> 47. b. <i>unde dicta.</i>	<i>Sulpicii error.</i>	497. b
48. a	<i>Sulpicius Severus.</i>	1. a
<i>Sidera culta.</i>	<i>Summus Sacerdos, pro Episcopo.</i>	494. a, b
249. a	<i>Supplicia Hebræorum.</i>	91. b
<i>Sidon.</i>	<i>Suron Rex Tyri.</i>	192. b
208. b	<i>Susa.</i>	301. b
<i>Sigonius correctus.</i>	<i>Susacus Hierosolymam diripit.</i>	202. a
3. b	<i>Susakim Rex Aegypti.</i>	198. a
<i>Sihon Moabitis regionem adimit.</i>	<i>Susanna Historia.</i> 263. b. <i>an vera.</i>	
112. b	264. b	
<i>Sillyes insula.</i>	<i>Syene.</i>	530. a, b
451. b	<i>Sylna Insula.</i>	451. b
<i>Simeon.</i> 43. a. <i>obses.</i>	<i>Symbolum Nicænum.</i>	395. a
58. b	<i>Synodus Ariminensis.</i> 418. b. 419. a. b.	
<i>Simmichar.</i> 145. b. <i>quando regnavit.</i> <i>ibid.</i>	<i>fuit Orthodoxa.</i> 425. a. <i>Burdegalensis.</i>	
& 146. a	446. b. 577. b. <i>Cesarangustana.</i> 437. b.	
330. b	441. a, b. <i>Constantinopolitana.</i> 431. a.	
<i>Simon Magus archihæreticus.</i> 438. a. <i>Romam venit.</i> 369. b. <i>fabula videtur evolare conantem delapsam.</i>	<i>Parisensis.</i> 423. b. <i>Selenciensis.</i> 422. b.	
370. a	<i>in ea schisma.</i>	424. b
<i>Simon Thasi Ionathæ succedit.</i> 354. b. <i>Iudæos plene in libertatem vindicat.</i> 355. a, b. <i>Ethnarcha.</i> 356. a. <i>interficitur.</i> <i>ibid.</i> b	<i>Syria.</i> 183. a. <i>cur Scham dicta.</i>	23. a
	<i>Syria Reges.</i>	334. & <i>seqq.</i>
<i>Simulacra Dæmonis dicata.</i>	<i>Syria Rex primus quis.</i>	328. a
153. b	<i>Syrtes.</i>	514. b
<i>Sina.</i> 86. a, b. <i>an mons.</i>		
83. b		
<i>Sinai.</i>		
109. b		
<i>Sin desertum.</i>		
109. b		
<i>Sinerunt.</i>		
497		
<i>Singara.</i>		
21. b		
<i>Sisera.</i>		
63. a		
<i>Sisera à feminis debellatus.</i>		
126. a		
<i>Σουδωv.</i>		
13. b		
<i>Smerdis.</i>		
296. a		
<i>Sodoma eversa.</i>		
32. b		
<i>Sodome.</i>		
26. b. 27. b		
<i>Sodomia.</i>		
27. a		
<i>Sogdianus.</i>		
298. b		
<i>Solina.</i>		
358. b		
<i>Solis quadrigæ ex Elie raptæ.</i>		
219. a		
<i>Sol immobilis stat.</i> 118. b. 119. a. <i>retrogressus tempore Ezechie,</i>		
245. a, b		
<i>Somnium Pharaonis.</i>		
55. a		
<i>So Rex Aegypti.</i>		
235. a, b		
<i>Soffuba civitas.</i>		
442. a		

T.

T <i>Αουτθ.</i>	55. b
<i>Tabernacula.</i>	47. b
<i>Tabernaculi partes.</i>	109. a
<i>Tabernaculum extra castra quale.</i> 102. a, b.	
104. a	
<i>Tabernaculum quamdiu Nobæ.</i>	187. a
<i>Tabula lapideæ.</i> 101. a. <i>scripta à Deo.</i> <i>ib.</i>	
<i>creata.</i> <i>ib.</i> <i>confracta.</i> 101. <i>refecta.</i> 103.	

INDEX R E R V M

<i>Talis naturalis.</i>	18.a	294.a
<i>Tanis.</i>	68.a	<i>Tirhaka Rex Aethiopum.</i> 235. b. 241. a.
<i>Tarquinius Superbus.</i>	294. b	& <i>Aegypti.</i> 241. b. <i>Affryam invadit.</i> 242. b
<i>Tarsus à quo condita.</i>	231. b	<i>Tisuccorum claustra.</i> 399. b
<i>Tataria deserta.</i>	294. a	<i>Titus Hierosolymam obsidet.</i> 374. b. <i>pacem Iudaeis offert.</i> 375. a. <i>deliberat an templum evertendum.</i> 377. a, b
<i>Tatari.</i> 293. b. <i>an ab Israëlitis orti.</i> 305. a, b		<i>Tobias in captivitatem ductus.</i> 238. a
<i>Taurus mons.</i>	111. b	<i>Tonsura Monachorum.</i> 472. b
<i>Taurus praef. praetorio.</i> 419. a. <i>praest. concilio Ariminensi.</i> 428		<i>Trajanus Christianos persequitur.</i> 379. b. <i>persecutionem inhibet.</i> 380. a
<i>Tempe in Asia quinque.</i>	27. a	<i>Transitus Israëlitarum per mare rubrum cognitus Ethnicis.</i> 78. b
<i>Templi Salomonici magnificentia.</i> 193. a. <i>quando coeptum.</i> 193. b. 194. <i>absolutum.</i> 195		<i>Tres pueri.</i> 276. b
<i>Templum & urbs quando à Iudaeis instaurata.</i> 292. a, b		<i>Tripetiae quid.</i> 544. b
<i>Templum Heliopolitanum.</i> 336. a. <i>Hierosolymitanum à Romanis dirutum.</i> 378. a. <i>Meccanum.</i> 33. b. <i>Salomonis ubi constructum.</i> 42. a		<i>Triturandi mos.</i> 128. a
<i>Tempus ἀδελφον, μωδικον, ισοεμνον.</i> 4. b		<i>Tryphon.</i> 353. a. <i>Syriam occupat.</i> <i>ibid.</i> b
<i>Terick Dhillkarnain.</i>	335. a	<i>Turris Babylonica.</i> 22. a. <i>rudera ejus superant.</i> <i>ibid.</i> à quibus <i>structa.</i> 21. a
<i>Terra absorbet seditiosos.</i>	108. b. 109. a	<i>Tyrannus primus quis.</i> 20. a
<i>Terra Israël.</i>	120. b	<i>Tytea uxor Noe.</i> 14. b
<i>Tertullus.</i>	451. b	<i>Tzoan.</i> 68. a
<i>Testamentum Patriarcharum.</i> 43. a. 60. b		<i>Tzoba regnum.</i> 182. a
<i>Tetradius.</i>	480. b	
<i>Thamar.</i>	52. a	
<i>Thamni.</i>	206. b	
<i>Thara quando obierit.</i> 25. b. <i>statuarius.</i> 24. a		
<i>Tharbis.</i>	66. a	
<i>Tharsis.</i> 231. a. <i>ubi.</i>	196. a	
<i>Thau litera mystica.</i>	28. a, b	
<i>Thebaida.</i>	539. a	
<i>Thebez ubi.</i>	143. b	
<i>Thebni.</i>	206. a	
<i>Theodorus Heracliae Episcopus.</i>	404. a	
<i>Theognistus Ithaciam damnat.</i>	577	
Θεοφύλακας.	109. b	
Θεός unde.	4. a	
<i>Theraphim.</i>	44. a	
<i>Thermuthis.</i> 63. a. <i>Mosen adoptat.</i> <i>ibidem</i> b		
Θίση.	14. a	
<i>Thola.</i>	135. a	
<i>Thubal-cain.</i> 9. b. <i>Vulcanus.</i>	13. a	
<i>Tiberianus.</i>	451. b	
<i>Timur.</i> 253. a. <i>ejus historia Arabica.</i>		

V.

<i>V. Aena occupantium sunt.</i>	16. b
<i>Valens & Ursinus vafri veteratores.</i> 429. <i>fallunt Ariminenses.</i> 430	
<i>Valens Mursorum Episcopus Ariannus.</i> 404. a, b. <i>ejus calliditas.</i> 406. a	
<i>Valentianus major Martinum admittit.</i> 551. <i>ejus uxor Ariana.</i> <i>ibid.</i> b	
<i>Valentianus à Maximo fugatur.</i> 486. a	
<i>Valerianus octavam persecutionem movet.</i> 384. b	
<i>Vastis.</i> 307. b. 308. a. <i>repudiatur ab Afuevo.</i> 308. b	
<i>Versio lxx. Interpretum.</i> 328. b. 329. b. 330. a	
<i>Vespasianus contra Iudaeos bellum gerit.</i> 372. & seqq. <i>Imperator creatur.</i> 374. a, b	
<i>Vestes conscindere luctus signum.</i> 107. b	
<i>Veste purpurea donari mos in Oriente.</i> 285. a	
<i>Vestes sacerdotales.</i> 546. a	
<i>Vestigia Christi in monte Oliveti, fabulosa.</i> 389. b	
<i>Vexationes pro persecutionibus.</i> 2. b	
<i>Vexilla</i>	

MAXIME MEMORABILIVM.

<i>Vexilla quatuor in castris Israëlitarum.</i>		<i>theus.</i>	184.b. 185.a
111.a		<i>Vim & Thummin pereunt.</i>	251.b
<i>Via Regia.</i>	ibid.a	<i>Vrsacus à Singeduno princeps Ariano-</i>	
<i>Vigilia noctis quot.</i>	131.a	<i>rum.</i>	404,409
<i>Vincentius praefectus.</i>	541	<i>Vsca verbum rejicitur.</i>	426.b. 427.a
<i>Virga arida flos.</i>	534	<i>Vsura quatenus vetita.</i>	94.b.95.a
<i>Virgines sacrae.</i>	510.b	<i>Vva ingens.</i>	106.b
<i>Virginitatis laus.</i>	558	<i>Vulpes capere.</i>	141.a
<i>Virgo Martimum non admittit ad conspe-</i>		<i>Vxama.</i>	442.a
<i>ctum.</i>	560		
<i>Vita Martini. 457. à quibus scripta.</i>			X.
ibid.b			
<i>Vitarum Scriptores quid Spectarint.</i>		<i>X Aib.</i>	65.b
459		<i>Xenophon.</i>	6.a
<i>Vitellius. 373. a. perit.</i>	374.a. 375.b	<i>Xerxes. 11. 298. a. Achasvveros.</i>	292.b
<i>Vitiare puellam quale crimen.</i>	94. b. 95. a		Z.
<i>Vitulus aureus imitatione Aegyptiorum</i>			
<i>confectus. 100. a, b. an virus fuerit.</i>			
ibid.		<i>Z Abelus Arabum Dynasta.</i>	353.a
<i>Vituli aurei Ieroboami. 200.b. quare iis</i>		<i>Zabii.</i>	72.b
<i>usus. 201. a. positi in Bethel & Dan.</i>		<i>Zabulon.</i>	43.a
ibid.		<i>Zacharias Propbeta.</i>	227.b
<i>Vltionis jus.</i>	141.b	<i>Zacharias Rex Israël.</i>	ibid.a
<i>Vmbra regreditur.</i>	245. a, b	<i>Zambri Rex Israël. 205. b. 206. a. Elam</i>	
<i>Vinctio Regum. 181. cessat. 251. b. 252. a.</i>		<i>interficit.</i>	ibid.
<i>cur iterata. 181. b. qualis. 165. b. vete-</i>		<i>Zara.</i>	53.a
<i>rum qualis.</i>	480. a, b	<i>Zarah Rex Aethiopia.</i>	242. a
<i>Volventius Proconsul.</i>	445. a	<i>Zardust.</i>	266. b
<i>Υποβυζος.</i>	97. a	<i>Zelpha.</i>	43. a
<i>Υποβυζος nomen damnatur.</i>	431. b	<i>Zōs unde.</i>	4. a
<i>Vv.</i>	25. a	<i>Ziglac.</i>	179. b. 180. a
<i>Vranus Episc. Tyri.</i>	425. a	<i>Zoroastris Magica.</i>	7. b
<i>Vrbes consecrata.</i>	120. a	<i>Zorobabel. 299. a. restituit templum.</i>	
<i>Vrias est Bellerophon, 185. a. quare Het-</i>			299. b

FINIS.

